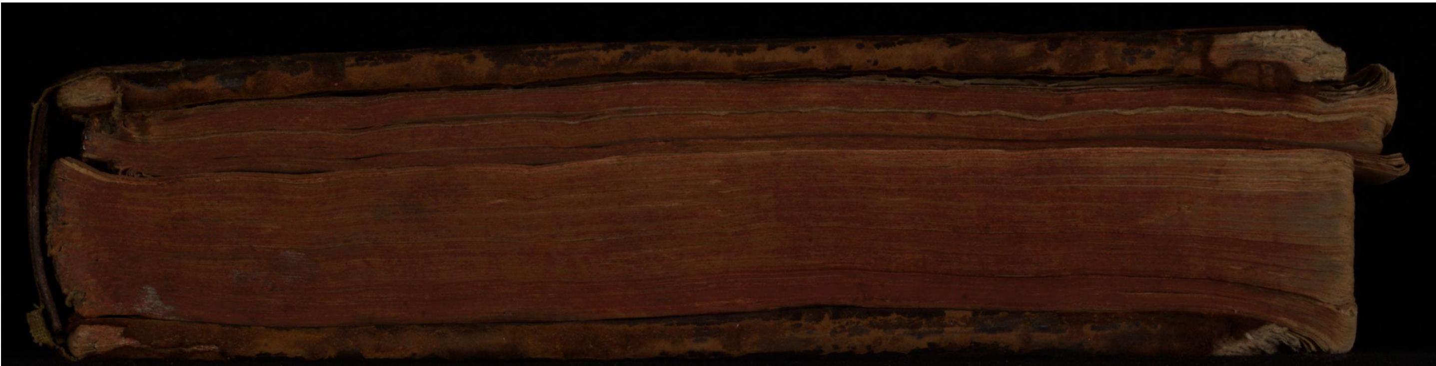

Castro
1603

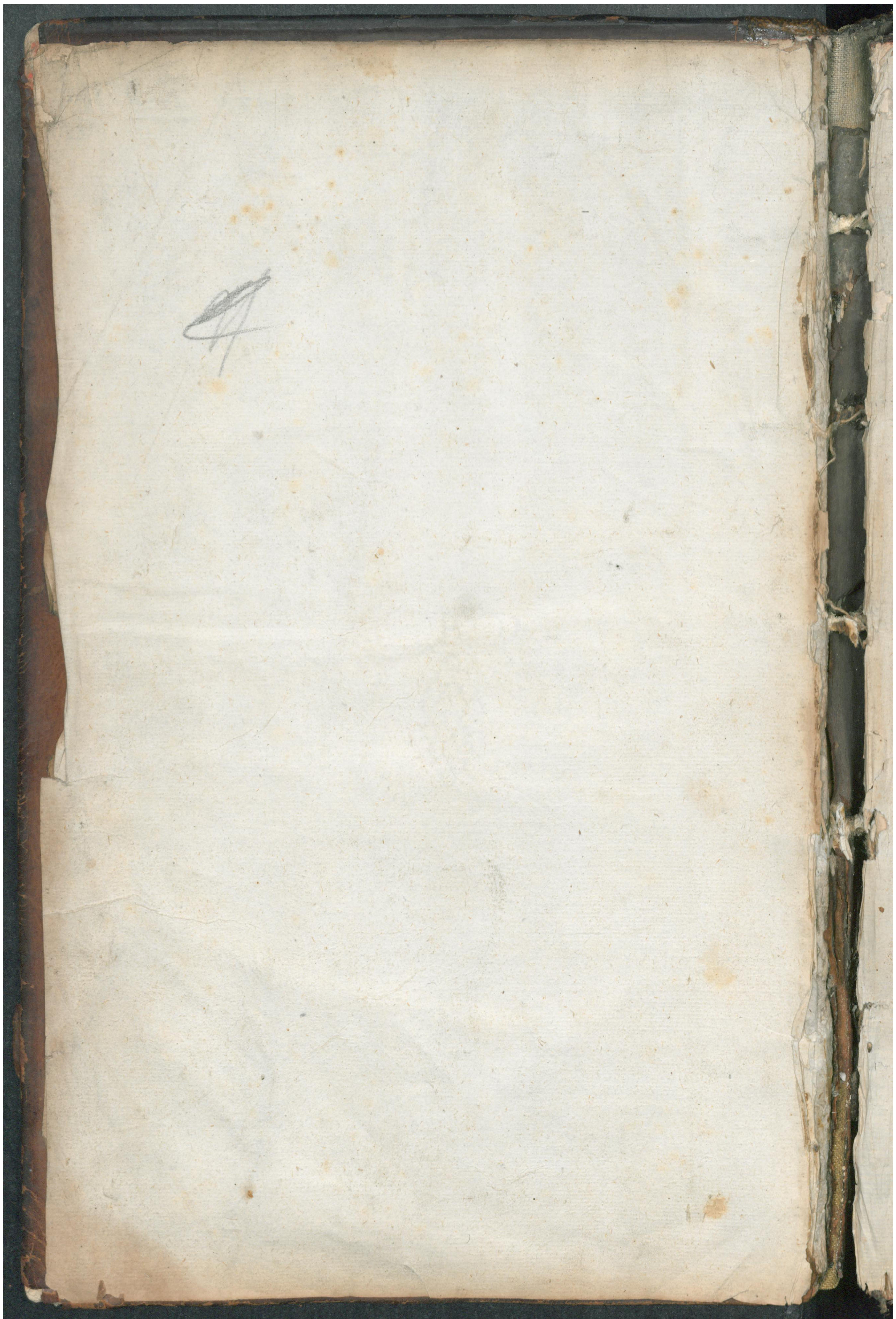

1360/

6/- J. VI Cas

Bald 1/5/06.

RODERICI à CASTRO LUSITANI, PHILOSOPHIÆ AC MEDICINÆ DOCTORIS per Europam notissimi,

De universa mulierum

MEDICINA, NOVO ET ANTEHAC A NEMINE TENTATO ORDINE OPUS ABSOLUTISSIMUM.

Et Studiosis omnibus utile, Medicis verò pernecessarium.

Pars prima Theorica.

QUATUOR COMPREHENSA LIBRIS, IN QUIBUS cuncta, quæ ad mulieris naturam, anatomen, semen, menstruum, conceptum, uteri gestationem, fœtus formationem, & hominis ortum attinent, abundantissimè explicantur.

CUM TRIPLICI INDICE,

Primo, Capitum totius Operis.

Secundo, Dubiorum, & Problematum, quæ pleraq; pulcherrima, utilissima ac jucundissima passim inserta sunt.

Tertio, Eorum, quæ toto opere scitu digniora habentur.

HAMBURGI,
In Officina FROBENIANA.
Excudebatur typis PHILIPPI de OHR,
cIↃ. IↃ. CIII.

Elenchus librorum totius operis.

Generoso

Generoso, ac Nobilissimo viro, Dn.

BENEDICTO ALEFELDIO, SERENISSIMI REGIS DANIÆ CONSILIARIO PRÆCIPUO, PRÆFECTO IN STEINBURGO, PRÆPOSITO IN PRETZ,

Domino hæredi in Leimkulen, &c. Rodericus à Castro Philosophus, ac Medicinæ Doctor

S. P. D.

OMNES mortales, uti constans Philosophi sententia est, Generose ac Nobilissime heros, cognitionis & scientiæ cupiditate natura tenentur: & reliqui omnes naturæ indagatores duas constituerunt scientiæ partes, actionem & contemplationem: Speculationis finem veritatem; praxis vero opus completum, & absolutum: de practicis loquor scientiis, nam sublimem illam sapientiam, quam recte Plato collocavit in rerum humanarum, ac divinarum cognitione, Pythagoras opportune ad beatitudinis exoptatæ fastigium, & expeditam æterni gaudii securitatem destinaverat. Porro inter reliquas scientias, quæ in opere versantur, ut agricultura, imperatoria, politica, sacra & præclara medendi facultas potissimum hominibus á Deo ut singulare quoddam donum data est, & ipsi conditori naturæ ab Hippocrate accepta fertur, dignaq; habita, quæ illi adscriberetur, nec immerito. Nam & in sacris eloquiis omnis Medicina á Domino Deo est, non quidem ad agros fundosq; servandos, sed ad hominum vitam valetudinemq; tuendam, ac sine ulla corporis molestia, sine ullo dolore fæliciter, ac jucunde prorogandam, & traducendam. At cum hæc etiam duplici parte constet theorica, & practica, ego qui jamdudum tacitam solum, etiamsi magnarum rerum contemplationem in ea mutilam, & minus utilem esse duxeram, nisi actionis insuper commoditas, & rerum fructus accederet, inter omnes qui hanc medendi facultatem sunt consequuti, eos inprimis generosos ratus sum, & omnes consummati medici numeros implevisse existimavi, qui non solum morbos profligando, verum etiam publice in Academiis edocendo, ac scriptis rem medicam illustrando pluribus profecto non in una solum urbe aut provincia inclusis, sed per varias regiones, & per universum etiam orbem diffusis hominibus summo studio opitularentur. Idcirco multos acerrimi ingenii viros ingenti cura, & quanto quisq; ingenio, ac doctrina suo sæculo valuit, hanc sibi gloriam, & Reipublicæ utilitatem inprimis proposuisse mihi persuadeo. Cum igitur succisivas, & á continuis laboribus in factitanda medicina vacuas horas collocare decrevissem, in hac honesta vitæ ratione, ad quam animus, cui à natura insitum est quid agi oporteat ultro impellit: Unam tamen Medicinæ partem, eamq; communiorem, quæ alterum sexum nempe marem spectat, à præclarissimis viris jam inde ab ipsis Hipp. & Gal. temporibus absolutam conspexi, ita, ut hac via mihi iter penitus occluderetur ad id, in quo officii rationem sitam esse intelligebam: alteram vero quæ ad fœminas attinet plane mancam & imperfectam animadverti, utpote in qua sat multa essent adhuc in tenebris latitantia, aut potius ignorata, non pauca etiam minus perpensa. Hanc igitur Medicinæ partem aggressus, non equidem ut clarus evaderem, sed ut in posteros utilitas redundaret, tantum deniq; in stadio profeci, ut octo libris universam fœminarum medicinam complexus sim, ea, nî fallor, copia, ut perparum aut nihil addi que-

at, ea brevitate, ut nihil minui, tum præterea tanta docendi facilitate, quanta potui. Quod certe opus idcirco medicis utilius erit, quoniam mulieres, cum natura sint viris debiliores, in eis sæpius acerrimæ abundant ægritudines, maxime circa membra operi naturæ debita: reliqui etiam viri docti habebũt, unde possint multis affectionib. opitulari, quas fœminei sexus verecundia raro aliis, quam propriis viris detegere audet: nec quisquam ex aliis erit tam elati animi, quem non deprimant originis suę in loco abjectissimo exilia initia, ac pœnitenda origo: nemo etiam tam perosus, tantusq; rerum naturalium contemptor, quem tota hominis in utero à suo conditore compago in maximam non rapiat admirationẽ, quem non juvet agnoscere sterilitatis varias causas, earundemq; remedia, ut pleraq; interea taceam, quæ in hoc opere admirabilem altissimi Dei providentiam, ac summam benignitatem, attestantur. Ita tamen distinxi, ut seorsim theoriam, ac praxin unamquamq; 4. libris absolverim, quod à nemine antehac tentatum fuit, ut tandem sic, & utramq; medicinæ partem, & medici officium propositum utrumq; comprehenderem.

Quæ cum ad finem perduxissem, generose, ac nobiliss. vir, cui nisi tibi, qui tot, ac tanta favoris & benevolentię monumenta in me toties edidisti, lucubrationes meas consecrarem? Si modo vellem ingratitudinis notam declinare. His accedit, quod perlibenter homines opera studiorum suorum dedicanda censent ei, quem ob eius merita non solum venerantur omnes, & observant, verum etiam ob humanitatẽ, quę nobilitati conjuncta magis splendet, unice amant. Quantum vero amplitudo tuarum virtutum per universum fere orbem eluceat, norunt omnes, quibus ea admirari licet, imitari denegatum est: Facit enim tua singularis prudentia, tuumque summum ingenium, una cum insigni Alefeldii generis splendore, ut nemo te vel judicio gravior, vel autoritate locupletior, apud summos reges videatur, qui cuncta veluti singula summa contines; nam & heroica in te efflorescunt duo pręcipua vivendi genera, eximia virtus militaris, & doctrinæ studium incomparabile; ut de politico taceam, in quo tractandis regiis & arduis negotiis ad miraculum præpolles. Cujus rei vel me tacente argumentum est, quod & Frideric. 2. & Christian. 4. nunc sceptrum tenens, inclyti ac sereniss. reges Daniæ, te uno à multis jam annis semper sint usi, in ampliss. ditionum gubernatione, quarum populi te unice & diligunt simul, & venerantur: cum tamen difficilimum semper fuerit gloriam virtute superare, & ab ijs diligi, quibus imperes. Nec opus est referre, quas ad pręcipuos totius Europæ principes legationes eorum nomine felicissimè obieris: quot ac quanta difficilima negotia maturo tuo judicio indies componantur: Sed beatam pręd icare felicissimam Holsatiam, cujus magna pars te utitur moderatore: felicem inclytum regem Daniæ, cui præter cætera fortunæ dona, hoc etiam à summo Deo concessum est, ut ipsi à secretiss. consilijs esses, ad quod certe munus, imo ad ampliss. provincias, & regna gubernanda, felici aliquo sidere natus videris, & id quidem á claris majorib. tuis hæreditario quodam jure consequutus. Quis enim referat, in quo culmine semper fulserint, tam paterni Alefeldii generosi, quam materni Ranzovii nobiliss. quorum omnium virtute non Dithmarsicum duntaxat, sed & multa alia difficilia bella feliciter domi, ac foris gesta sunt. Verum hæc in præsentia silentio prætere animus est, ne reluctari videar singulari modestiæ tuæ, quæ ut popularem semper auram contempsit, ita nil magis exosum habere scio, quam huiuscemodi encomia. Talib. igitur ac tantis donis insignitum, cui mirum, si te perpetuo suspexerim, teq; unum, cui hoc opus consęcrarem, ex omnib. delegerim, ut sub ampliss. patrocinio tuo in publicum exeat, eo tutius, atq; alacrius, quo perspexerint omnes singularem

gularem tuum erga me favorem, ac propensionem. Tunc enim neminem ex sugillatorib. pertimescet, cum notum fuerit, te virum exactiss. & nobiliss. tuis manibus librum attrectasse: Quis enim in toto hoc cimbrico, & Saxonico tractu, imo per universam Germaniam, tutus non incedat, cui tua illa suavissima adspiraverit aura? Quæ etiam, dum in Italiæ, & Græciæ provinciis atq; in aliis remotissimis regionib. quas perpoliendi animi studio in juventute feliciter peragrasti, peregrinos, & ignotos mansuetudine, magnanimitate plena, jucundissimè demulcebat. Merito igitur, vir nobilissime, generoso tuo nomini meorum laborum hanc partem dedico, sperans fore, ut qui cunctis benevolus, humanus, ac mitissimus esse soles, non dedignaturus sis librum mortalium vitæ admodum salutarem tuis sub alis delitescere. Vale.

D. RODERICO à CASTRO LUSITANO, LUDOVICUS NONIUS DOCTOR Medicus Lusitanus.

Civica si civi servato à morte corona,
Sit data, & est lauro virgine cincta coma:
Si quibus hostili rorabant membra cruore,
Contigit, & multa cæde triumphus erat:
Innumeræ umbrabunt merito tua tempora lauri
A Castro, & lambet multa corona caput,
Innumeros homines solus nam subtrahis orco,
Et facis invita vivere posse colo.
Ipse fugas imo latitantes corpore pestes,
Agmina morborum disjicis arte tua,
Disjicis arte tua, Pandoræ quidquid in orbem
Sæva tulit pixis; quidquid & ira Deûm,
Mortaleis artus crebra ne tabe faciscant
Efficis, & diro solvis ab interitu.
Nec Roderice satis, quod per te annosa Charontis
Cymba fuit toties ludificata senis,
Ni postquam Lachesis rumpet subtegmina vitæ,
Sentiat ex calamo pluria damna tuo.

AD D. ROERICUM à CASTRO MEDICUM Lusitanum, Fridericus Tiliobroga Germanus.

Quæ terra, quæ gens unquam floruit magis
Virorum laude doctrinâ valentium,
Iberia? orbis illo ocello totius:
Ubi omne, quod natura pulchrum protulit,
Simul videre, est admirarier licet.
Ubi Plantani Borrodi opaca umbracula
Præbent, arcentque fervidum solem comis.
Ubi Tagus Pactoli æmulator, aureas
Late volvit dives suas arenulas,
Ubi Salo, atque Bilbilis ferrum gelat

Ferrum, quo genti tanta olim Saturniæ
Carorum acerba bello objecit funera,
Qua gloria etiam nunc superbit plurimum,
Belligerandi celebris arte Hispania.
Nec vero doctis nunc minus sese effert viris,
Quam cum suos Annæos, atque Silios,
Melas, Maternos, Licianos, Lucios
Habebat, in quorum loco fœliciter
Viri tot eruditione præclues
Ut herba irrigua succrevere uberrime.
Quos inter primum Roderice obtines locum.
Medica qui tantum excellis arte nobili,
Quantum retro Chiron, vel Æsculapius,
Imo si fas sit, nec religio dicere
Ipso Chirone major, & Æsculapio.
Fallor! aut iste monstrat hoc satis liber
Iste, iste, pulcher, utilis, bonus liber,
Tam docte scriptus, tanta diligentia
Immensior cujusque laus, digne meis
E logiis ut possiet laudarier.

HELIÆ PUTSCHII BELGÆ
EPIGRAMMA.

Foemina divorumq; hominumq; æterna voluptas
Quæ terras partu sustinet alma suo,
Et facit ut læti veniant ad aratra coloni,
Prodigaq; omnigenas terra ministret opes,
Morborum varijs assultibus ægra jacebat,
Pallida anhelantem jam vomitura animam;
Nemo salutiferas morienti tradidit herbas,
Quiquê malum posset pellere, nullus erat.
Tu tamen occurris, Roderice, fovesq; jacentem,
Propinasque ægræ, quod medicamen habes,
Macte, Machaonia doctor clarissime, laude
Grande quidem pretium posteritatis erit
Hoc quoque, sed majus quod cui vitam prius ipse
Debueras, vitam debeat illa tibi.

In absolutissimum hoc clarissimi viri
D. RODERICI de CASTRO
OPUS.

Graja quod Hippocrati, Celso quod & Itala quondam,
Nostra tibi id præsens ætas, & postera debent:
Quis neget? In Medicis dum tu quod deerat ausis.
Hactenus, instauras; latè diffusa decenti
Ordine pertractans, alijsq; intacta reponens:
Scilicet, ut nullum perfecto in Corpore membrum
Desit, & immensæ statuatur terminus Arti.

Samuel Radermacherus
Aquisgranensis.

In universam mulierum

MEDICINAM AD LECTOREM PRÆFATIO.

SUBIT omnino misereri fœmineæ sortis, quæ præter fortuita casusq; & humana omnia, quæ ad millia morborum, virorum singulis timenda, contingunt, variis insuper diris, ac difficilimis ægritudinibus, tum ratione primordiorum generationis suæ; tum ratione nativi temperamenti, à primis qualitatibus contracti; tum demum ratione instrumentorum, quæ ad conceptum, partum, & lactationem sunt necessaria, à virorum morbis plane diversis, excarnificari sæpissimè solent: ita ut qui gravissimi ex iis sint discernere stultitia prope videri possit, cum suus cuiq; fœminæ ad præsens atrocissimus nec immerito & sit, & videatur. Quod optime cognoscens sapientissimus Hippocrates, post eum Diocles, deinde Aëtius, ac tandem pleriq; eorum, qui doctissimi nostro seculo habiti sunt, summo jure de hisce affectionibus peculiares tractationes ediderunt: quia nimirum magnarum rerum hoc proprium est, ut pluribus magnum argumentum scribendi suppeditent: ideo quò quisque magis ingenio potens fuit, eò quoq; libentius in hoc difficilimo negotio se exercuit. Verum Hipp. solita sua gravitate perdifficili, & subobscura; recentiorum alij nimis diminute; alij præterquam quod in multis defecerunt adeo prolixe multa disputant, ut merito illis dicere possimus, quod olim Lacedæmonij Samiis legatis: Prioris orationis vestræ partis sumus obliti, postremam ob primæ oblivionem non intelleximus; *Et sane eadem ratione sæpe fit, ut cum causas apud hosce scriptores tyrones legunt, essentiæ morbi non recordentur: cum signa, causarum jam non meminerint, unde fit, ut nec rite indicationes desumere, neq; curationem, ut par est, instituere queant: & ab eorum lectione, quamvis verborum saturi, rerum non minus jejuni recedant, quam accesserunt: Illud insuper non exiguam parit confusionem, quod multis non sat fuerit, autores inculcare; sed integras eorum paginas absq; fructu iterum atq; iterum inserere; eandem curationem crebro rescribere, & eam congerere remediorum farraginem, ut flores à tribulis secernere sit valde laboriosum; quin potius hos pro illis non citra maximum ægrotantium detrimentum, sumptum, ac tædium incauti medici soleant frequentissime usurpare. Alij (quod dici solet) egregiè quidem saltant, sed extra chorum, dum fabellas, & pleraq; alia (ipsi viderint, an ostentationis gratia) minus oportunè immiscent, quæ neq; ad curationem, neq; ad rei majorem elucidationem quicquam attinent. Pleriq; tum demum præclare se perfunctos officio suo putant, cum viginti latinis versibus, unum græculum ambitiose inserunt, sed fortassis, ut eorum opera animam, & spiritum in illis, quæ à quibusdam minus intelliguntur, inclusam habere existimentur à Plinio edocti homines minorem fidem habere iis, quæ intelligunt, parum tamen imitati disertissimum Galenum, quem Latinæ linguæ peritissimum fuisse legimus, nec tamen suis operibus ullum latinum verbum immiscuisse. Jam vero major eorum pars Romanæ linguæ, & comptæ dictioni nimium incumbentes, dum apprime eloquentes videri student, hoc incommodi primo statim ingressu consequuntur, ut parum medici videantur; nam verborum copia, quæ alioqui utilia essent, contra quam putant, faciunt, ut minus splendeant; quippe quemadmodum retundentium multitudine vis medicamenti infringitur, sic utilis doctrina verborum bullatis ambagibus. At nec veritas ornari vult, nec optima & pulchra quæque, sermonis pulchritudine aut cultu indigent, & loqui proprie potius, quam eloqui sapientes decet; & causæ veritatem magis, quam loquutionis ornatum quærere. Videas illos toties execrantes miseriam illorum temporum, quibus Avicenna, Rasius, Averroës, Mesues, & quicunq; sequuntur Arabum doctrinam, floruerunt, scilicet quamvis non alij Hippocratis, & Galeni dogmata melius assequuti sint: etsi multa utilissima medicamenta, alijs antea ignota, nobis invenerunt, paucissimaq; modo habeamus, quæ non antea eorum fuerint (quamvis hoc seculo adimatur eis debita gloria) impurè tamen ac sine ornatu scripserunt, quod præsens ætas piaculum existimat, quia omnium studiorum explicationem magis illustrem perpolitamq; desiderat. Quanto æquius possumus nos condolere seculi hujus infelicitatem, quo homines pluris verba faciunt, quam ipsas*

res quarum causæ fuerunt inventæ. Sed omnis ætas de suo tempore questa est, ornat quidem sapientiam os eloquentium, rerum tamen differentias cognoscere, quam de vocibus curiosius contendere satius erat: ac si de aliquo periclitandum, de his potius, quam de illis putarem, ita enim comparatum est, ut tunc primum homines res ipsas neglexerint, cum nimio studio nomina quærere cœperunt, si Galeno credimus, quem ipsi posthabita viri singulari doctrina, ob elegantem potius, & compositum stylum tantopere admirantur.

Hos igitur defectus in hac medicinæ parte considerans operæ pretium duxi, & tunc demum de mortalium genere bene me meriturum existimavi, si ex ijs, quæ præclare à probatissimis scriptoribus dicta sunt, & alijs quæ ego mihi meditatione crebra, multo studio, summa diligentia, & assiduo ægrotantium usu, vera esse deprehendi, duos commentarios conscriberem, in quorum primo theoriam seu naturalem mulieris historiam: in altero mulierum affectionum praxin succincte, sed accurate comprehenderem, non ita breviter ut aliqua desiderarentur, aut tenebris res involveretur: nec ita prolixe, ut bullatis nugis pagina turgesceret, & laboriosa confusione legentes opprimeret: sed medio quodam stylo & facili, & apto magis ad proficiendum, quam ad suadendum, ita ut si fieri id possit, ubi maxime careat floribus, ibi plurimum pariat fructus, non enim eloquentiæ hoc opus est, sed medicinæ, in quo communem utilitatem quærimus, non gloriam.

Operis ordo. In prima igitur hujus operis parte, quæ quatuor libris continetur, omnia, quæ ad uteri & mammarum anatomen, philosophiam, vel fœminei sexus historiam, pertinent, quæq; ad semen, menstruum, congressum, conceptum, uteri gestationem, partum & lac spectant, textuum præterea difficultates, controversias, problemata & quæcunq; longioris sunt speculationis, Deo bene juvante, exponemus. In secunda illud curabimus, ut nulla penitus ægritudo earum, quæ miseras fœmellas solent exercere, quæq; hactenus à diversis scriptoribus disperse traditæ sunt, omitatur, quarum essentiā, species, differentias, causas, signa, prognostica, servato ordine enucleabimus, & si quæ interim prolixiorem disputationē postulaverint, ea in Scholia, quæ singulis fere capitibus appenduntur, relegabimus, ne properans ad curationem lector tarderis, aut impingenti desit, unde possis difficultatis lucem exigere. Ad remedia quod attinet, rejectis cunctis illis, quæ suspecta, difficilia, superstitiosa, immunda aut parum probata visa sunt: munda duntaxat, facilia, securissima, aut pluribus eventis comprobata selegi, pernitiosum eorum errorem vitans, qui cum ad manus medicamenta habeant, ut admirationi sint, ad peregrina, exotica & ad ea quæ difficulter parantur, & cum minori utilitate, ne dicam cum maximo detrimento, sæpe confugiunt. Nec ullum mihi secretum reservavi eorum, quæ varijs morbis proficua esse assiduitate didici; quod quosdam in multis Europæ locis factitare, non sine horrore video: nam hic suum herculem; alter suum balsamum, aut panacæam; alius hoc, alius illud medicamentum summis laudibus evehit, quorum tamen modum faciendi invidiose cælant, & quasi mystagogi quidam ab ipsis superis usum accepisse confingunt, Numam, Sertorium, Minoem, & Solonem imitantes, qui per ceruam, & Egeriam, à Jove, & Apolline sibi significata, quæcunque astute imperitabant, quo facilius vulgo persuaderent, comminiscebantur: At illi prudenter fortasse in Reip. usum: medicos vero sordidi lucri causa occultare, quæ humanæ saluti utilia sunt, indecens est, & inhumanum; nam Aristotelis decreto bonum tanto est melius, quanto est communius. (1. Moral.) Sed violenta sunt medicamenta illa, quæ, si bona ægri fortuna commode, ac oportune exhiberi contingat, illico prosunt, ideoq; pleno ore commendantur: Si vero (quod plerumq; fit, quia absq; morbi, naturæ, & artis cognitione) minus prudenter ingerantur, interficiunt, & quamvis laudent, qui eorum fortuita ope superstites sunt: qui tamen violentia, aut præpostero ordine occubuerunt, vituperare nequeunt, quia error medicinæ terra contegitur. Eorum tamen pleraque quæ sint, & quo pacto concinnentur obiter in hoc opere patefaciam.

Non tamen existimes, amice lector, nos actum agere, quia plures extent de mulierum morbis tractationes, nam certe nullam absolutam invenies, quod tum facile deprehendes, cum reliquas quæ hactenus prodiere, hisce nostris diligenter contuleris: Imo erat quod hactenus fœminæ de nobis conquererentur, & cum Sorano exclamarent: O male occupatum virorum genus, occidimur nos non morimur: & ab illis, qui inter vos peritissimi existimantur, perperam curatæ, vos vero de qualibet vel levissima vestrarum affectionum libros ex libris facientes bibliothecas voluminibus oneratis, de nostris interea dirisac

diffi-

ssimis cruciatibus, nulla vel exigua, & ea quidem satis oscitanter, mentione facta. *Neq; vero me latet, non ita pridem Basileæ in aliquot voluminibus congestos omnes fere autores, qui de hoc negotio scripserunt, fuisse excusos: In quibus tamen supra enumerata incommoda procul dubio deprehendes. Alius enim nimis brevis, alius obscurus, hic de quibusdam morbis duntaxat edisserit, alter de aliis, pleriq; ita tumultuarie scribunt, ut nimium sit operosum, quod quæris, reperire, multa desideres, plura sæpissime repetita legas, pleraq; in uno ex aliis supplere oporteat. Neq; id mirum, non enim viri alioquin sapientes toti huic tractationi fuerunt intenti, sed obiter, quasi aliud agentes. Quemq; tamen sua esse laude dignum, nec ullum tam jejunum, qui nobis non aliquid contulerit huic operi perficiendo, & per quem aliquid non profecerimus, ingenue fatemur. At unus Lud. Mercat. vir sine controversia doctus, & dignus, de quo longior sermo haberetur mihi visus, ad perfectionem hujus Medicinæ partis propius accessisse, nisi promiscue & confuse scripserit, atq; adeo prolixe, ut vix caput perlegas, quin prius terminetur morbus, quem curas, inter cujus etiam odoratissimos suavissimosq; flores nonnulla senticosa, & dura delitescentia interdum offenduntur. Quamobrem cum Hippocrate agnoscens præcipuum esse scientiæ votum, aliquid eorum invenire, quæ nondum fuerunt inventa, secundum semiperfecta ad finem perducere & absolvere: grana, uti ajunt, à paleis secernere, semina mundare, & aurum ex visceribus terræ ab aliis extractum purgare, quodq; ipse erui, inserere, cuncta in ordinem facilem atq; pellucidum digerere institui, ita ut quæcunq; continentur in illis quatuor vastissimis tomis, qui anno superiori Argentinæ, adjunctis denuo aliis autoribus, tanquam in unum corpus varium sane, ac deformis monstri simile, coacti colligatiq; absq; ordine sunt, exiguis hisce duobus commentariis, dilucide disposita reperias atq; contracta, nulla bis legas, nec in ullas inter legendum nugas impingas, quæ te ab illa, quam cupis, lectione remorentur: Idq; servata semper rei serie & ordine, quem à nullo ante nos de hac re scriptore servatum comperies. Neminem præterea calumniandi studio, sed veritatis indagandæ, eiq; lucem conciliandæ desiderio coacti refellimus, aut insectamur. Non enim idcirco scripsi, ut veterum arduos conatus, & recentiorum laudabiles annixus aspernarer, aut, quæ ab aliis de hac re dicta sunt, reprehenderem, sed ut ea, quæ in aliis aut obscura sunt, aut omissa, aut confusa, aut depravata, manifestiora fierent. Scimus enim quod Socrates ait apud Platonem, nullum inscitiæ evidentius extare argumentum, quàm si quis data opera à viris sapientibus dissentiat, & eorum, qui aliquid sciunt, scripta apud ignaros calumniari, non scientiæ opus esse, sed proditionem naturæ, & artis ignorantiam. Quæ omnia attuli, non ut studium meum insolenter extollerem, sed ut, utilitatis conscius, studiosos ad lectionem excitarem. Habes, amice lector, nostri instituti rationem, quod scio mortalibus plus utilitatis, quam mihi gloriæ allaturum: Et hic ipse est, quem captamus, laboris nostri optatissimus finis. Tu vero juxta inde perceptum fructum invidiosorum mentes reprime. Quod sicubi, quia homines sumus, tibi plane non fuerit satisfactum, non ocio & desidiæ vertes, sed peregrinationi, in qua his studiis necessaria tranquillitas non datur. Memineris etiam illud Plinij, haud ullo in genere veniam justiorem esse, si modo mirum non est, hominem genitum non omnia humana novisse. Non enim omnia possumus omnes, & hominis est labi, errare, falli: Suntq; etiam in pulcherrimis corporibus nævi quidam, nihilq; est in rebus humanis omni ex parte beatum. Debes insuper considerare rei difficultatem, Est enim longe laboriosum, multa in pauca contrahere, & nihil quod desideretur omittere, ac perspicuitatem cum brevitate conjungere, & quæ post multum laborem inveneris, ad certa artis præcepta revocare. Idcirco ubique humanitatis memor lege, evolve, fruere, corrige, non tam quid ego fecerim considerans, quam quid alij hac in re hactenus præstare non potuerint. Vale.* Lib. 8. c. 2.

INDEX

INDEX CAPITVM PRIMÆ PARTIS.

INDEX

INDEX DUBIORUM, QVÆ HAC PRIORI PARTE CONTINENTUR.

Finis Dubiorum.

AVTO-

AUTORES, QUI IN HOC OPERE CITANtur, quivè ad ipsum aliquid contulerunt.

Abenzoar
Ælianus
Aëtius
Alexandrinus
Alexand. Aphrodiseus
Alexander Benedictus
Alexander Tralianus
Albertus Magnus
Albumazarus
Alzaravius
Albucasis
Alderetus
Albertinus Bontonus
Alexander Massaria
Amatus Lusitanus
Ambrosius Paræus
Anaxagoras
Antonius Musa
Antonius Mizaldus
Andreas Lacuna
Andreas Fernandez, autoris pater.
Andreas Valcacer
Angelus de Gervasiis
Antilus
Apolonius Medicus
Apuleius
Areteus
Aristophanis scholiast.
Argenterius
Aristoteles
Archelaus
Asclepiades
Athamantius
Athenagoras
Aulus Gellius
Averroës
Avicenna
Ausonius
Augerius Ferrerius
Autor libri defin. med.
Autor libri de morb. mul.
Autor lib. cui tit. animal esse quod in utero est.
Autor lib. de carnib.
Autor lib. de spermate
Baptista Montanus
Baptista Mantuanus
Bonachiolus
Bejaminus
Benedictus textor
Cardanus
Catullus
Cælius Aurelianus
Cælius Rodiginus
Censorinus
Cleopatra
Conciliator
Columella
Coquilatus
Cordæus
Curio Medicus
Cornelius Celsus
Cornelius Agrippa
Christophorus Vega
Christoph. de honestis
Chrysippus
Democritus
Dioscorides
D. Augustinus
Diocles
Diogenes
Dinus Florentinus
Dodoneus
Donatus ab Altomari
Empedocles
Epicurus
Eucharius Rhodion
Fallopius
Fernelius
Festus
Franciscus Rosetus
Fracastorius
Galenus
Garcias ab Horto
Gainerus
Gaspar Bavinus
Gesnerus
Gentilis Fulginas
Gorrhæus
Guido de Cauliaco
Herophilus
Homerus
Hippocrates
Hieronymus Gabucin.
Jacobus Rusus
Jacobus Silvius
Jacobus de partibus
Jacobus Foroliviensis
Joannes Lebon
Joannes Langius
Joannes Albosius
Joannes de Vigo
Joubertus
Isaac
Lactantius Firmianus
Lanfrancus
Leonus
Leonicenus
Leonardus Fuchsius
Levinus Lemnius
Leonides
Lobelius
Lucretius
Manardus
Martinus Akakia
Mathiolus
Marcus Varo
Marcus Tullius
Marcus Aurelius Rom. Imperator.
Macer
Manlius
Marcellus
Mathæus de gradi.
Martialis
Mercatus
Mercurialis
Mesues
Moschio
Milesius
Mundinus
Nicolaus Monardes
Nicolaus Rochæus
Nicolaus Florentinus
Ocha Doctor, dictus Angelicanus.
Oribasius
Oratius
Ovidius
Parmenides
Paulus Ægineta
Paulus Jurisconsultus
Palladius
Petrus Vaez Lusitanus.
Pererius
Petrus Salius
Perseus
Philoxenus
Philo
Picus Mirandulanus
Plato
Plautus
Platerus
Plinius
Plutarchus
Polybius
Porphyrius
Priscianus Medicus
Proclus Philosophus
Prosper Alpinus
Psellus Philosophus
Pythagoras
Rodericus de Sorea
Rondeletius
Rulandus chirurgus
Savanorola
Serapio
Schenckius
Soranus Ephesius
Solinus
Solenander
Sylvaticus
Scaliger
Stephanus Atheniens.
Stobæus
Tagautius
Terentius
Tertullianus
Theophrastus
Thomas à Garbo
Thomas à Veiga
Trincavellus
Trotula, sive Erotis
Turisanus
Varolus
Valerius Maximus
Valeriola
Valescus de Taranta
Vallesius
Verderius
Vessalius
Virgilius
Zirbus

RODE-

RODERICI à CASTRO LUSITANI

De Natura Mulieris

Pars Prima.

LIBER PRIMUS.

Quid sit fœmina, quaq; ratione à viro dissideat.

CAP. I.

MIRAM & planè divinam artem sapientissima natura excogitavit, ut quoniam possibile non erat, ea, quæ ex fragili materia venis, arteriis, nervis, & parum firma carne animalia composita fuerant, corruptibilia non essent, atq; mortalia; eorum tamen genus nullum deficeret; sed in specie servaretur, quod in singularibus non poterat. Ideo concipiendi organa seminisq; genitalis, menstrui & lactis proferendi cunctis dedit animantium fœminis, quibus insuper ineffabilem concumbendi appetitum, incredibilemq; voluptatem ingeneravit, ut facto vtrinq; congressu sibi simile generarent, cujus felix sequeretur conceptio, uteri gestatio, partus, ac tandem in lucem jam editi infantis educatio. De quibus hic tractationem instituimus, eo ordine, ut prima hac parte quatuor comprehensa libris, quæcunq; circa præfata organa; generationis primordia: & actiones naturaliter contingunt, Deo omnipotente auspice, explicemus: Secunda, quæ quatuor ultimis continetur, quos de mulierum morbis, sive Praxin nuncupamus, earum ægritudines, tum quæ circa prædictas jam operationes, & organa fœminis omnibus in communi contingunt, tum quæ cuiq; fœminarum sorti propria existunt, earundemq; remedia, & curandi methodum dilucidè afferamus; quæ certè tractatio sine prima admodum obscura, hæc verò sine illa propemodum inutilis videretur; utramq; simul promiscuè conjungere, quod omnes ante nos fecerunt, legentibus planè operosum atq; confusum. Cæterùm quia in qualibet proposita contemplatione omnis inventionis initium est, ante cognoscere, quid illud sit, de quo quęritur, ut rectè divinus Plato in Alcibiade primo, & cum eodem Galenus mille in locis confirmat, de mulieris acturi natura & morbis, non abs re ab ejus essentia nobis erit sumendum exordium. Atqui quemadmodum vir in alio, ita etiam mulier animal est ratione præditum generans in seipso. Fœminarum verò aliæ viro utuntur, aliæ non utuntur. Et quæ viro utuntur, aut corruptæ tantùm sunt, aut steriles, aut gravidæ, aut puerperæ, aut lactantes. Quæ verò à viri consortio sejunctæ vivunt, aut viduæ existunt, aut virgines. Porrò mulier minus latè patet, quàm fœmina, quia fœminas humanæ speciei duntaxat complectitur, neq; has omnes; sed propriè illas, quæ ampliùs virgines non sunt. Unde

Naturæ mira ars.

Auctoris institutum.

Operis ordo

Mulier quid & cur.

Mulierum diversi status.

Mulier in quem genita finem.

Maris & fœminæ ad procreationem necessitas.

1. lib. c. 2. & 2. c. 1.

Cicero objurgantibus, quòd sexagenarius jam virginem duxerat, respondit; *Cras erit mulier.* Omnis tamen fœmina à fœminis mollitie, sive fœtu dicta, in id potissimum genita, ut masculo sociata generet. Maris enim ac fœminæ conjunctione, quorum ille principium effectivum, & generationis originem primam; hæc verò materiam, instrumenta, & concipiendi organa subministraret, ad procreationem opus esse latissimè probat Aristoteles, in opere de generatione animalium. Et adeò notum est, ut non solum in animantibus, verum etiam in omnibus alijs rebus naturâ constantibus, facilè possit facta inductione comprobari. Sic Philosophi duobus elementis activam & quasi masculam vim concedunt; duobus alijs passivam, & fœmineam; Sic Astrologi ex signis masculina alia, alia muliebria constituunt; Et chymici in metallorum genere utrumq; sexum agnoscunt; Ipsum verò Aristotelem, qui primo de generat: animal: 2. marem â fœmina in plantis non separari scripserit,

In plantis uterq; sexus

Dioscorides, Theophrastus, Plinius ac reliqui rei herbariæ scriptores, seduliq; naturæ contemplatores planè convincunt; Et ipsa sensuum fides, quæ una omnium autoritates & rationes evertere potis est. Siquidem alias masculorum more videmus crispas, hirsutas, densiores & tortuosiores: alias perinde ac fœminas molliores, & enodes, quæ steriles fiunt, si longis intervallis dissitæ sint; fœcundiores, quò propiùs masculis implantantur: Sic Philostratus, Plinius, Theophrastus & multi alij referunt palmam fœminam atq; marem ita se diligere, ut nisi prope serantur, & sese contingant, emacientur prorsus, & contabescant. Hæc certè species quædam est thalami & matrimonij, sub qua, dicente Palladio, felicior crescit utrisq; decor; neq; ab hac verissima sententia planè diversus fuisse videtur ipsemet Aristoteles 1. Cap. De gener. animal. ubi similitudinem proportionemq; quandam sexus in plantis etiam reperiri apertissimè concludit. Quare non sine ratione interior plantarum pars, quæ à nonnullis cor, aut medulla dicitur, ab alijs matrix nuncupatur. Et concipere dicuntur arbores, cum humore turgent, parturire cum germinant, pariuntq; cum florent, flosq; ruptis constat utriculis, sed & educatio etiam in fructu est.

Phi. in icon. Plin. lib. 13. cap. 4. Theop. 3. de causis plan. 20.

Quæ cum ita sint, animalia tamen longè præstantiori evidentioriq; ratione sexibus sejuncta esse constat, & præsertim mulierem â viro, quæ, ut dictum est, istius potissimum operis causa, â primis statim mundi exordijs, consilio ineffabili & inæstimabili providentia â Deo creatore fuit illi dedita, ut Veneris illecebris excitatus conjunctionis appetitu teneretur, procreandi causa, ne cum vitæ tempore dimitteretur commemoratio nominis sui, sed ad omnem posteritatem prolis propagatione deveniret. Quia enim ipse generationi aptus erat, neq; tamen per se solus huic operi perficiundo sufficiebat; ideò commodo indiguit adjutorio, quale erat fœmina, quæ materiam segetemq; in procreatione subministraret, concipiendiq; ac fœtus nutriendi organa haberet, quibus â masculo dissideret. Quæ quidem organa uteri sunt & mammæ; quorum anatomen presso contractoq; stylo enarrare operæ precium erit, deinde ad reliqua servata serie procedemus: Sed ante omnia Dei immortalis auxilium imploramus, â quo rerum omnium capienda primordia sunt.

Quibus fœmina â viro dissidet.

Uteri ratio, situs, figura & magnitudo.

CAP. II.

Uterus & eius definitio.

UTerum, qui Græcis μήτρα & ὑστέρα, Latinis matrix, quasi omnium mater, vulva, mulierum loci, & utriculus nuncupatur, partem definimus organicam, in qua semen concipitur, fœtus formatur, augetur & nutritur. Medici quicunq; ejus fabricam enarrarunt, oportunè in fundum & collum, sive cervicem dissecant. Situs est supra os pubis, sic, ut ipsius cervix â mulieris pudendo sursum, versus posteriorem ipsius ossis, & vesicæ regionem, ac secundum recti

Situs uteri.

intestini anteriora in Peritonei cavitatem ascendat; donec ferè è directo sedis pertingat, qua rectorum abdominis musculorum initia à pubis ossibus exoriuntur: illic namq; uteri cervix in fundum desinit, qui in abdomine consistit, inter vesicam & rectum intestinum. (Hinc obiter insolentissimi hominis vilem & abjectam conditionem æstimare licet, ex fragili ac peritura materia inter excrementa nati, & in terram ac cinerem resolvendi, ut cum Plinio lamentari liceat: *Heu dementiam ab his initiis existimantium ad superbiam se genitos.*) Hic tamen situs peroportunus fuit, utpote valde amplus; & à facie, nobilissima rationis arce, longè dissitus; deinde ibi ossa nulla, quo minus uterus distendi queat, atq; ipsi parituro exitus ad inferiora & versus crura facilis est; tandemq; uterus ibi anteriori parte ab osse pubis; posteriori ab osse sacro; à lateribus ab ossibus ilium, tanquam tutissimis vallis circundatur. Prægnantibus non exactè mediam partem occupat, sed in dextrum aut sinistrum vergit, quod etsi aliquando fœtuum sexus ratione fiat: non tamen perpetuò est, ut infrà constabit. Figura illi rotunda, nisi quòd ad cervicem pauló sit longior, majusculo pyro similis, aut nonnihil compressæ cucurbitulæ, & si apices, quæ cornua vocant, excipias, ipsam vesicam refert; uteri enim fundus ab angulis seu cornibus deorsum rectâ sensim arctior redditus, ad ipsius cervicis originem fertur, ita ut cervice instar meatus cujusdam longa & tereti, totus interim fundus non multò fiat longior, quàm est latus, sortiaturq; figuram rotundæ proximam, quâ & capacior redditur, & injurijs minùs obnoxius. Magnitudo ejus non æqualis existit in omnibus; multò siquidem minor illius, quæ peperit, quàm prægnantis, ejus veró quæ nunquam peperit, multò minor; quemadmodum & adhuc minor earum, quæ nondum Veneri indulsêre; ætatum etiam ratione non parum evariat, quippe ijs, quæ adhuc augentur, vesicæ sunt matricibus majores, perfectis matrices vesicas superant. Sunt qui mediocri utero secundum longitudinem à loco, in quem incumbit, ad extremum pudendi finem, undecim digitorum intervallum tribuant, alij affirmant tres vel quatuor transversos digitos non excedere, neq; multò majorem esse, quàm ut manu comprehendi queat. Utriq; vero similia adstruunt, modò illi intelligantur de utero, cum ipsius cervix in Anatome manu attollitur, aut in coitu ad penis titillationem, in gestatione, & partu ad fœtus formam extenditur; Hi veró de eodem, cum cervix complexa rugosaq; connivet, fundusq; in se collapsus concidit: breviter non minus difficulter cervicis uteri, quàm penis (cujus instar vagina est) longitudo, latitudové exactè describi potest; fundus veró pro contentæ in illo genituræ, aut fœtus quantitate evariat; atq; ita quamvis in altitudine recti intestini & vesicæ terminis (ut dixi) circumscribatur: mediocris tamen tenuia intestina nonnunquam pertingit; maximus, qualis prægnantium, etiam imum ventrem replet. In latitudine etiam dispar; ut plurimùm tamen in non prægnantibus duos transversos digitos parum excedit: Mirum dictu, cum receptaculum sit, in quo infans procreatur, quodq; adeò, dum mulier uterum gerit, ampliatur, ut apicibus suis seu cornibus ad utraq; ilia porrigatur; cum præsertim ipsius substantia, quantumcunq; manibus & vi distendas, nec dilatetur, nec nisi naturæ viribus cedat, contrà quàm de cervice dictum est, quæ rugosa cum sit, levissimo diducitur conatu.

Hominis abiecta conditio.

Ossa quæ uterum utrinq; tutantur.

Uteri figura.

Magnitudo

Longitudo.

Latitudo.

De Uteri partibus.

CAP. III.

PORrò uteri, & præsertim fundi ipsius substantia nervea membraneaq; est, & crassa admodum; externa superficie levis, madens & æqualis; non tamen ad amussim candicans, sed carneum quid præ se ferens, hanc aliqui tunicam internam & ipsius uteri propriam appellant, ad differentiam alterius triplo te-

Substantia uteri.

nuioris, quâ superintegitur, quæq; â peritonei portionibus utrinq; lateribus uteri adnatis utero obducitur, eumq; nonnihil retinet: Hinc inter anatomes scriptores dissidium compones, nonnullos duplicem tunicam sive membranam utero tribuentes, alios unicam tantum, quia internam non tunicam, sed uteri substantiam pleriq; vocant: hæc in non prægnanti utero omnes reliqui corporis tunicas vel tres etiam ventriculi & intestinorum simul implexas vincit, venosaq; est, multisq; venis & arterijs intercepta, sicuti superior nervea; constat etiam tribus fibrarum generibus longitudinalibus, quibus viri genituram trahit, quæ admodum paucæ sunt, quia opus ipsarum facile; transversalibus, quæ rectarum copiam superant, quia his & raptam genituram, & fœtum toto gestationis tempore retinet; ac demum latitudinalibus, ijsq; etiam plurimis & validissimis, quibus fœturam in lucem edit. Media ejus pars non tam altè ac cornua conscendit; sed in sinus cavitatem extuberat, quâ in parte sicuti uteri os crassior multò occurrit, quàm quâ uterus in angulos sive cornua desinit. Superior enim fundi pars utrinq; ingentem processum unum constituit, perinde ac frontem vituli jam primùm cornua producentis, ob quam effigiem hos processus angulos sive papillas, veteres Dioclem secuti uteri cornua nuncuparunt. Interna verò superficies, si in longum uterum dividas, duos sinus promit, dextrum ac sinistrum, nullo septo discretos; sed sutura quadam, qualis virili scroto inest; obscuriori tamen, ideò antiqui matrices, perinde ac si duæ forent, appellaverunt, & papillarum numero correspondere dixerunt; qui quidem sinus leves admodum sunt & angusti, adeò ut ijs, quæ uterum non gerunt, fabam majusculam vix capiant. Hinc Gentilis, Nicoli, Mundini, Alberti Magni, Bonacchioli, & aliorum, quorum penè innumerus est numerus, error apparet, qui in humano utero septem cellulas esse asseruerunt, tres in sinu quolibet, in medio unam; in singulis insuper decem rugositates, sic ut septuaginta consurgerent, totidemq; simul fœtus concipi posse, parum profectò anatomicè autumarunt. Plures enim fœtus juxta seminis quantitatem in utero non cellulis, atriis aut thalamis, qualia illa forent, sed proprijs involucris distinguuntur; Et quamvis substantia uteri interna, si dilatetur, foraminibus plena appareat, hæc nihilominus foramina non cellulæ, sed cotylidonum ora existunt, per quæ gestationis tempore, sanguis ad uterum delabitur. Communis insuper est via ab his finibus in os uteri, quâ non concepturæ proprium semen deponunt, concepturæ virile excipiunt. Os verò uteri vocamus internum illud ostium, quâ fundus definit & cervix inchoatur, quod etiam os matricis, vel fundi orificium appellatur, &, si extrà spectes, tincæ piscis, vel canini oris imaginem tibi offeret, eiq; glandi similem, quæ in extremo est masculi genitalis, ac scissura transversa veluti litera ⊙ centro simili donatur. Parturientibus adeò extenditur & patet, ut nihil ferè ejus supersit, sed cavitas una propè æqualis appareat, â fundo uteri ad pudendum usq;. Quæ nuper pepererunt, scissuram habent ampliorem; in prægnantibus specillum vix admittit, nec nisi in partu aperitur, cum fœtum & illius involucra emittit, aut in coitu, cum virile semen naturali motu sugendo allicit, & quando non concepturus masculum semen, unà cum muliebri, iterum eructat, alioqui arctissimè occluditur os illud, nec ex mulieris arbitratu, sicuti cervicis orificium, aperiri potest, aliàs nullo conceptionis habito metu lascivæ mulieres parentibus maritisq; facilè imponerent; ideò virginibus ferè inutile & ociosum hoc orificium censetur: ut plurimum enim per illud menses eisdem non expurgantur, quod plerique existimarunt, ut suo loco patebit. Cæterùm hujus meatus perinde ac cervicis nimia & præternaturalis sagina Hippocratis decreto conceptioni nocua est. Sed dices, si totò gestationis tempore os uteri non aperitur, non fiet superfœtatio. Quidam opinantur, tunc tantùm aperiri, cum superfœtat; superfœtat autem rarissimè; rarissimè ergò gravidis aperitur. Alii

putant,

Tunica duplex.

Fibra.

Cornua uteri.

Superficies interna. Sinus.

Cellulas non habet uterus.

Via communis a fundo uteri ad ipsius os. Os uteri.

An os uteri gravidis perpetuo occludatur.

Ant. lib. 3. cap. 12. Hip. 1. de morb. mul. tert. 30. 5. aph. 46. lib. de aëre aquis & locis.

putant, veteres solùm docuisse, sponte sua gravidarum uterum non hiare: in accessu tamen perpetuò recludi, quod majorem habet probabilitatem. Quia, *Obiectio.* etsi tum temporis virile semen ad fundum uteri non penetret, muliebre tamen, quod ad fundum demandatur, exitum postulat. Sed cur ad expulsionem *Solut.* seminis non ejicitur fœtus? Quia alligatus est & immaturus; ideo periculosus coitus primis mensibus, dum adhuc tenellus est, & vincula parum firma. Sequitur uteri collum sive cervix, ab Aristotele matrix etiam nuncupata, *Vteri cervix.* quæ masculorum peni correspondet; nisi quod hic foris in viris: illa intus in fœminis sita est; hoc iter spermati virili intrò; fœtui jam perfecto extrà natura ante munivit, & licèt unicum cum fundo efficiat corpus continuum, diversam tamen sortitur substantiam, quippe partim musculis, partim membranis & nervis condita est, non verò impensè crassa aut cartilaginosa, præsertim in ætate puellari, ut multi rentur, nisi quòd callosior est eis, quæ frequentiùs pepererunt, aut crebrò congressæ sunt, ita, ut vetulis jam sit duriuscula, & similis summitati asperæ arteriæ, ut rectè Herophilus comparavit; fungosæ tamen substantiæ ac duriusculæ nonnihil possidet; fungosæ, ut plu- *Quare fungosa & duriuscula.* rimum contrahi ac dilatari possit, concubitusq; tempore penis modo extuberet; duriusculæ verò, ne in ijs mutationibus, quæ in partu fiunt, afficiatur, utq; semen promtiùs recipiat, neq; præ nimia mollitie partibus quibusdam elevatis, alijs concidentibus anfractus fiant, quibus detentum prolificum semen ad vulvam minus celeriter permeare queat; longioremq; moram in cervice trahens, spiritu genitivo ocyssimè exhalante penitus evadat infœcundum. Juxta cervicem uteri in anteriori sua sede jam fermè supra pudendum vesicæ *Colli vesicæ situs.* collum ingreditur; per quod urina defertur, & Nympha fatiscente foras excernitur, (non enim ut Idiotæ & mulierculæ ipsæ mingentes opinantur, per uteri cervicem lotium prodit) ibi cervicis portiuncula excrescit in ipsius cavitatem propendens, & postquam urinam cervicis uteri pars ferè extrema admittit, ipsius, alteriusve humoris regressum in collum vesicæ impedit, illis processibus similis, qui regressum urinæ â vesica ad urinarium meatum prohibent, hinc mulierum lotium occursante, impetuq; collisa cletoride (ita enim hunc processum vocant) magis quàm virorum inter mingendum perstrepit. Uteri cervicem medio circiter progressu â tergo ejus partis, qua collum vesicæ implantatur, pleriq; tradunt in virginibus exili membrana venulis conspersa dirimi, quæ primo concubitu profuso sanguine disrumpatur; Hymen seu Eu- *Hymen.* gion dicitur. Miror tamen nonnullos ejus crassitudinem describentes, cum *Vesalij & aliorum opinio de Hymene.* inter secandum nunquam sese offerre ipsimet fateantur; quamvis in puellis diductis ipsarum cruribus persæpe conspiciatur, uti ipsi scribunt, situ simili illi quem habet in pectore septum transversum, longa in medio sectione instar rimæ, cujus occasione hymen sanguinis menstrui purgationem in virginibus etiamsi ab interiori parte excerneretur, non impediret, neq; mirum (inquiunt) si in dissectionibus hæc membrana non appareat, quia apud aliquot nationes sedulæ obstetrices illam quasi frustra mulieribus datam effringunt; sic uti solent puerorum recenter natorum ori indicem indere ac linguæ vinculum, si fortè plus justo contractius sit, dilacerare. Hæc est multorum de hac membrana opinio. Arabes verò quinque venas ad cervicis uteri me- *Arabum sententia.* dium utrinque inseri tradiderunt, ac dextrarum venarum ora cum sinistris committi, ex hisque centonem ipsis appellatum atque adeò hymen efformari, quas tamen venas ex sanguine, qui in prima coitione profluit, potius, quàm ex sedula dissectione, cum ibi nullæ reperiantur, procul dubio sunt imaginati, tanta superstitione, ut adhuc reperiantur in felici Arabia nationes, non procul â regno preciosi Joannis, juxta BABEL MELEC urbem, natione Arabes, sectâ Mahumetani, apud quas filiolarum vulvæ consuuntur, medio relicto foramine, sicque quoad viris maturè conjungantur, dimittuntur, quibus eas obseratas & quasi sigillatas tradunt, ac tunc reserantur puncta & alæ uteri, adeò jam cohærentes ac si ita â natura fuissent fabricatæ; Et hinc ac

ex superiori fatuitate obiter colligas, quàm variis & contrariis opinationibus mundus distineatur, ut non planè ineptè dixerit Aristippus, gloriam ac virtutem non in natura consistere, sed in consuetudine. *Vera opinio* Diligentiores cervicis latera nondum venerem expertis duntaxat quasi conglutinata connivere, ac angustum ibi collum efficere affirmarunt, quæ primus coitus magna ex parte divellit & quodammodo dilacerat, ideo, ut mulieres ferunt, acerrimus ille est, quorum ego sententiæ libentius subscribo. Nam, ut pleriq; referunt, & Nicolus Autor est, visæ jam sunt mulieres, quæ post partum cum obstetrices decoris gratia medicamenta oppido astringentia adhibuissent, ita clausæ redditæ sunt, ut non potuerint coitum exercere, id quod etiam meretriculæ hodie factitare dicuntur, ut virgines appareant: nec non honestæ aliæ fœminæ, quæ suis viris gratiores esse cupiunt. *Naturæ artificium.* Dignum tamen consideratione, quo artificio ingeniosa natura, hac solum in parte, & in lingua frenum posuerit, nempe ut hominem hisce in locis, â quibus maximum nocumentum impendebat, continentiæ admoneret. *Muliebre pudendum.* Desinit matricis collum in pudendum muliebre, quod etiam muliebre genitale, os genitale, os ceruicis uteri, facies seu potius larva dicitur, & est veluti cutacea quædam hujus colli ἐπί φυσις sive additio, masculorum præputio respondens; & ut præputium ornamenti gratias existit in ambitu rimæ seu oris genitalis, *Alæ uteri.* collibus seu monticulis protuberantibus, qui in partibus exterioribus crinibus in fœminis jam maturis ornantur; ab interioribus vero, caruncul æ illæ cuticulares instar geminæ linguæ propendulæ adnascuntur utrinque, *Nympha.* quæ Nymphæ nomine donantur, quas uteri alas vocant, easdemque natura eo progenuisse creditum, ut uterum â pulvere, frigore, & alijs externis injurijs tutaretur; quale enim uva pharyngi propugnaculum est, tale utero nymphæ: *Nympha seu doloris.* fungosa ipsarum est substantia longitudinalemque rimam efficiunt canalis instar seu literæ I, in cujus elatiori parte, ac pinguiori pubis loco, ubi hæ caruncul æ conveniunt, juxta id foramen unde lotium exit, occultatum processum parvum efficiunt, exiguo peni, qualis est cuniculi, admodum similem; substantia fungosa, nervosa, & sanguine plena: forma in glandem desinentem, parvo quoque præputio obtectum, quem antea regressum urinæ ad vesicæ collum impedire diximus, quique alium præstet usum non contemnendum: In eo enim pruritus eximius efficitur, ideo præcipua sedes delectationis mulierum, dum venerem exercent, statuitur; In hanc etiam partem bina desinunt ligamenta oblonga, nervea cavaque, quæ â matricis lateribus constituta præcipuam esse illius summæ delectationis caussam invenisse se ex recentioribus gloriatur Columbus. Verum processus ille aliquando naturæ modum excedit, & ad tantam magnitudinem excrescit, ut extra uterum propendens deformitatem atque pudorem inducat, & vestimentis jugiter attritus ad libidinem adeo irritat, ut non desint, quæ per hanc partem etiam erectæ mulieres virorum instar in venerem ruant, & mutuis coitibus incubis, ac succubis sese polluant, quod de duabus Turcis Thessalonicensibus Amatus refert, & nos Vlisiponæ ob simile fœdissimum scelus aliquot mulieres publicè puniri vidimus, Tribades dicuntur â Celio Aureliano, â Plauto subigatrices, & Martial: de Bassa quadam inquit: *Lib.4.cap.9*

Commenta est dignum Thebano ænigmate monstrum,
Hic ubi vir non est, ut sit adulterium.

Quamobrem Aegyptij in virginibus excidere consueverunt, quod quidam indistinctè faciendum esse putant in carunculis illis cuticularibus quæ ante os uteri ad natæ visuntur; qui tamen meo quidem judicio errant, quoniam illæ suos habent â natura usus, nam & magnam fœminis in coitu delectationem pariunt, & uterum, uti diximus, ab externis tutantur. Cæterum hæ carunculæ propriè nymphæ appellantur, ac gallorum cristis similes prope os

uteri in

uteri in cervice astant, quas propterea poëtæ per saltus & nemora, satyros quærere referebant, quia in ipsis venereorum delitiæ, quibus illi æstuabant, insunt; Ab his tamen nymphis differt alia pars nympha dicta, quia hæc processus ille est musculosus, ac pelliculosus supra alarum pudendi commissuram situs, quo loco urinarius meatus existit, quam quidem particulam potius scindendam autores præcepisse arbitror, & hoc manuale opus nymphotomiam nominasse, non affectum ipsum ut Moschio perperam prodidit. Mercatus censet, hanc esse affectionem, in qua medici fœminas in viros migrare existimant, & propriè Symptoma turpitudinis nominari, cui ego non invitus assentior, nisi quod sexum interdum circa pubertatis annos in quibusdam detegi potius quam mutari crediderim, & hoc ut plurimum ipso nuptiarum die, quia tunc protuberantes ad Venerem partes facilius foras â naturâ protruduntur, quæ antea latitabant, ut testantur pleræque tum priscorum tum nostri seculi historiæ: Ideo Agrigentinus Empedocles dicebat:

Nymphotomia quid.

Cap. proprio.

Dub. an fœmina in virum verti possit.

Et puer ipse fui, nec non quandoq; puella.

De qua re plures congessit historias Schenckius ad quem lectorem relègamus: Quod tamen ipse ex aliorum autoritate scribit, fuisse, quæ & conciperent, & posteà in viros versæ, in alio generarent, commentitium omnio est. Porro an processus ille seu Nympha tantæ magnitudinis cunctis insit fœminis, quod Columbus existimat, affirmare non ausim, potiusque crediderim, illis tantum adnasci, quæ secundæ jam speciei sive classis Hermaphroditi censentur, ut infrà patebit: Exiguum tamen processum omnibus inesse fœminis, & in cervicis cavitatem propendere in eos quos diximus usus, haud equidem dubito, cum in eum desinant alæ ipsæ seu membranei processus. In caruncularum medio longitudinalis illa scissura est, quæ penem admittit, & adeò horrenda obscœnaque visu censetur pars, ut defunctarum etiam fœminarum cadavera, uti autor est Plinius, contra quam virorum, prona fluitent; seu parcente naturâ earum pudori; quamvis & hujusce rei Physica etiam ratio assignari possit, quia muliebris ventris intercapedo ampla & vasta admodum, cum ob viscera, tum ob continendum fœtum, aquâ potissimum per genitale muliebre ingrediente impletur & extuberat; deinde mulier vertebras dorsi minores habet, utpote angusto thorace prædita; Ilij vero ossa ad anticam partem sustinendo fœtui prominentiora; adde etiam uberum molem; quæ pronas eas reddit. Atque hæc sunt quæ uterum constituunt.

4. Obs. c. 5.

Mulierũ cadavera prona, virorũ supina fluitant.

De iis, quæ utero adnaſcuntur.

CAP. IV.

Teſtes mulieris. *Teſtium ſubſtantia.* INter ea verò, quæ utero adnaſcuntur, teſtes inprimis occurrunt, corpora duo glanduloſa, alba, rotunda, ſeminis, & generationis principium: Ij adiacent à lateribus vulvæ, ad fundum utrinq; ſinguli, paulo ſupra cornua, non prægnantibus aliquantò elatius, quàm fundi ſuperior conſiſtit pars; utero gerentibus eandem ferè ſedem occupant: Magnitudine multo minores atq; imperfectiores, temperatura frigidiores fœminæ teſtes, quam maris; forma latiores, quaſi ſphæræ utrinq; compreſſæ, magis tamen glanduloſi, ſubſtantia enim non conſtant, ſicuti virorum teſtes, molli, continua & æquali, ſed duriori, & tuberculis plena; intus, præter vaſa, ſinus quoſdam habent tenui aquoſoq; humore *Teſtium facultas.* ac craſſiuſculi lactis ſero ſimili, aut ovi candido liquori, plenos. Hæc teſtiũ ſubſtantia facultate ſibi inſita ſanguini, & ſpiritus perfectam ſeminis naturam impertit, ſicuti jecur chylum in ſanguinem convertit, atq; hæc facultas in maſculis virilitatis, in fœminis mulieroſitatis cauſa exiſtit. Epididimi de membrana ſive darto conteguntur, perinde ac viri teſtes, quæ quamuis duritie ſit mediocri, *Teſtium mẽbrana.* non tamen à teſtium ſubſtantia facilè divellitur, non ſecus, ac ſi continuũ cum teſtium ſubſtantia corpus eſſet; alijs duobus involucris, quibus virorũ teſtes inſuper conteguntur ſcroto, & eri troide ſive vaginali carent, niſi quod peritonei proceſſus teſtium mediam duntaxat partem involvunt, ubi ſeminaria vaſa, uteriq; venas & arterias ſuſcipiunt, à quibus circumfuſi cinguntur. Horum vaſorum eadem, atq; in maribus, eſt origo, eo ſolùm diſſimilia, quod concidunt in lumborum muſculis, neq; extra abdominis membranam procedunt, cùm & *Vaſa ſeminaria.* ipſi teſtes intra peritoneum lateant; non enim fœminam foràs, maſculi modo, ſed in ſuam ipſius vulvam ſemen emittere conveniebat. Quatuor etiam hæc vaſa ſunt, perinde ac in mari, venæ nimirum ſeminales duæ, totidemq; arteriæ ejuſdem nominis; atque hæc quatuor conceptacula paulo infra vaſa, quæ ad *Origo venarum.* renes tendunt, collocata ſunt. Venarum dextera à venæ cavæ caudice ſub emulgente juxta os ſacrum pullulat, ſiniſtra ab ipſamet emulgente ſiniſtra deducitur, quod factum plerique autumant, ut ſeroſus humor per illam deferatur, qui acrior ex mora effectus, & ſemini permixtus, majorem in coitu voluptatem pareret, quam ſi ab ipſa vena deduceretur; alij, quia in ſiniſtro latere magna arteria prope venam cavam ſita eſt, quæ quidem arteria cum perpetuo moveatur, periculum eſſet, ne tenuis vena ſeminalis in his perennibus motibus rumperetur, quod magis probo, quia juxta primam ſententiam humor ille acris in ſiniſtrum tantum latus emitteretur, ſubindeque vaſorum ſpermatico- *Arteria.* rum munia diverſa forent, quod vero ſimile non eſt. Arteriæ ſeminales, tam dextra, quam ſiniſtra propè idem os ſacrum ſub emulgente ſcaturiunt, ſpirituoſo ſanguine plenæ, non ſolo ſpiritu, ut cum Eraſiſtrato Ariſtoteles ſentit, quibus Bonacciolus & Mercatus conſentire videntur: *Ariſt. & Eraſiſt. apud Gale. lib. ad id dicato.* Hæc vaſa dum deſcendunt, primum aliquantulum diſtant, poſtmodum ita implicantur, ut vena arteriam, & arteria venam ingrediatur, factaq; eximia quadam anaſtomoſi, ipſorum quædam portio uſq; ad teſtes aſcendit, ramos in teſtium ſubſtantiam, & illos proximè ambiens involucrum diffundens, poſtea in deferentia vaſa prodeunt, quæ varici formia, latè contortis vitis pampinis, capreoliſq; aſſimilantur, *Bonacco. in ſua enneade. Mercat. lib. 2. cap. 1.* ijs etiam brevis eſt via ad uterum, at non directa, ſed pluribus gyris anfractibuſq; flexuoſa, quam maribus, ut viæ brevitas flexuum multitudine compenſaretur. Hæc vaſa ſemen per uteri cornua in interiorem *Deferentia vaſa.* ipſius uteri ſinum deferunt, & intrudunt, atque ob id deferentia hîc nuncupantur, ſicuti antequam teſtes pertingerent præparantia. Quæ

quidem

Præparantia.

quidem eadem ne sint, quæ antea præparantia dicebantur, an verò diversa, ex ipsis testibus peculiarem ducentia originem, nihil moror, dummodo intelligatur in præparantibus seminis fieri apparatum, & sanguinem, qui prius rubu erat, sensim alterari, & albefieri, qua inchoata elaboratione, magna laboris pars testibus imminuitur; Alia istarum venarum arteriarumq; seminalium portio, antequam testes pertingat, ad matricis corpus tendit, ut laudabili sanguine conceptus ali commodè possit, & mensium portio expurgetur, corruptis præsertim, & non gravidis; Ipsam uteri substantiam hæ venæ penetrant, ut ipsum nutriant, & ramorum serie sparsa, suis osculis acetabula efficiunt, quæ Græci cotylidones appellitant, quibus partus per umbilici radices utero validissimè committitur: partem dixi sanguinis menstrui per has venas prorumpere, quia pars alia per venas â venæ cavæ divisione juxta os pubis exorta, in uteri cervicem deponitur, non in fundum, maximè virginibus, & prægnantibus, quibus os uteri occluditur; nam cava vena inferiori sui parte, in duos insignes ramos dividitur, qui obliquè ad dextrum & sinistrum crus iter habent; à quibus præter alias propagines illæ etiam venæ prodeunt, quæ in hominibus ad vesicæ latera proficiscuntur, ut ipsam, & intestini recti musculos nutriant, in fœminis cervicis uteri principium petunt, ex quo loco menstruæ purgationes prædicta ratione effluunt, de qua re inter anatomicos professores scio maximam semper versari contentionem, quam nos proximè sequenti libro illustrare atq; dirimere conabimur. Ex hac ipsa venæ cavæ divisione geminæ suboriuntur venæ, altera dextrorsum, altera sinistrorsum, quæ peritoneum subeuntes, ad mammas singulæ ad singulam perveniunt, sanguinem in lac commutandum ijs suggerentes, quæ potissimum causa est magni illius, qui teste Hippocrate ac Galeno inter uterum & mammas consensus fit. Quamvis & hic ut tergiversetur Vesalius, & suo more Galenum suggillet, nullum alium agnoscit consensum inter has partes, præter illum, quem per venam cavam fieri dicit.

Vteri venæ, per quas menses purgantur.

Acetabula uteri seu Cotylidones.

Prostata.

14. De usu part. 11.

Salivalis humor.

Porro Galenus ex Herophili decreto perinde ac viris, fœminis etiam glanduolosas prostatas inesse scribit quarum sit usus, salivalem quendam succum generare, qui acrimonia & salsedine sua in coitu delectet, ad Venerem excitet, & urinarium meatum madefaciat, quò & facilius urina profluat, & ejusdem morsionibus occurratur; negant alij, quia in fœminis matricis collum neq; oblongum neq; nudum est ut virile pudendum, sed intus situm ex continentibus ipsum partibus copiosum madorem recipit, & menstruis irroratur; salivalem vero humorem per ramusculos vasorum spermaticorum in internum vulvæ ostium ad alios usus suo loco explicandos ejaculari non refragantur, quibus & ipse Galenus alibi ex animi sui sententia loquens apertissimè subscribit.

Salivalis humor in fœminis un de eiaculetur.

2. De semine.

Herophili lapsus.

Ejusdem Herophili placita secutus Galenus lib: de vulvæ dissectione, alia quatuor vasa venas duas totidemq; arterias ab emulgentibus demandatas utero muliebri aliquando inesse ratus est; quæ tamen in dissectione minimè reperiuntur, inde ortum lapsum existimo, quia cum vidissent sinistram venam seminalem ab emulgenti originem trahere, diversam esse ab illa, quæ à trunco venæ cavæ in dextra oritur, sibi perperam persuaserunt, ac perinde de arteria sentientes, totidemq; in dextro latere inesse putantes quatuor illa vasa sibi confingunt.

Nervi utero adnascentes.

Cæterum ut ad utero adnascentia, quibus hoc caput dicavimus, oratio redeat, duo nervorum genera eidem donata sunt, à spinali medulla unum, quod tenuibus surculis in uteri cervicem & circa humiliorem fundi sedem excurrit; alterum à sexta nervorum conjugatione, à quo subinde nervi perquam graciles ad elatiorem fundi regionem diffunduntur.

De Uteri colligantia, consensu, & usu.

CAP. V.

Connexus uteri cum variis part.

ASTringitur præterea, nectiturq; uterus vesicæ ac recto intestino tenuibus ex peritoneo ductis appendiculis; similiter coxarum ossibus validis sed admodum laxis vinculis, tum nervosis tum musculosis, quæ ad illius cornua pertingunt, & propterea laxa sunt, ut vulva plurimum moveri sursum & deorsum possit, plus minus in coitu cum undefinedituram expetit, & ad penis summum tanquam animal quoddam (ut Plato dicebat) hiare possit.

Vterus propriam sedem non relinquit.

Cum his tamen nec animal est, neq; errat, neq; propriam relinquit sedem, sed parum duntaxat dimovetur, ut infra latius apparebit. Ex dictis constat, uterum cum aliquibus conjunctum uniri, alijs connexum esse, ab alijs intextum, dependere ab aliquibus, & ab alijs nutriri: enimvero collo, vesicæ, & recto intestino juxta fundum perinde ac testibus & vasis seminarijs coalescit; alijs vesicæ & recti intestini partibus annectitur; annexus quoq; est ossi sacro, ex quo etiam dependere rectè dicitur. Ex dorsi verò medulla & lumborum musculis pendere solummodo nervis, & annexus, & contextus est atq; conjunctus; arterijs venisq; non solum annexus, conjunctus, & contextus hæret, sed ab ipsis etiam nutritur. Rursus semen utero præparant testes & seminalia vasa, duæ venæ totidemq; arteriæ, quarum etiam portio illi dicata est, ut nutriatur tum ipse, tum fœtus, nam earum pars antequam testes ingrediatur, deorsum fertur, ut matricis substantiam alat, semen verò ipsum suscipit per vasa deferentia, ac varici conformia, quinetiam salivalem humorem per alias ipsarum propagines; mensium reliqua pars in cervicem demandatur per ductus, qui ab inferiori cavæ venæ parte propagantur: Sensum suscipit per nervos à sexto pari & ab spinali medullâ.

Eximius uteri consensus cum diversis part.

Mercati lapsus.

Nil igitur mirum, si cerebro, dorsali medullæ ac nervoso generi uterus consentiat: non solum quòd membranosâ constet substantiâ, ut Mercatus sentit, sed etiam quòd nervorum propagines ab ipsis partibus mutuetur: insuper mammis & jecori per venas consentit, cordi per arterias, vicinia & colligantia partibus circumjacentibus, vesicæ, recto intestino, ac peritoneo; sed & per spiracula cæca ventriculo, lieni & meseraicis, præterquam quòd membranosæ, ac nervosæ sunt plurimæ istarum partium, quæ propterea etiam per similitudinem coafficiuntur.

Vteri munus triplex.

Jam verò uteri sic constituti triplex est munus; unum sibi proprium, quatenus pars est similaris, & ita alimentum allicit, pro sui ipsius nutritione, per illas, quas suprà enumeravimus, sibi insitas venas à trunco seminalium exortas. Secundum uteri munus est fœminę saluti pernecessarium, quatenus illi inest excrementa evacuandi ratio, quemadmodum enim in deficientibus vesica & intestinis à proprio munere maximum corpori subsequitur detrimentum; ita si in fœminis hæc pars menstruationis officio, suppressione, aut utcunq; aliter destituatur, longè periculosiora scaturiunt mala, & graviora accidentia, non tamen (quod Mercatus existimat) in hunc præcipuè usum fuit uterus creatus; sufficeret n. sola cervix cum venis huic muneri dicatis;

Mercati lapsus alter

Vterus cur mulieri datus.

sed potius fuit uterus propagandæ speciei causa mulieri datus, quod tertium ac præcipuú uteri munus est, quodq; nullibi commodius fieri poterat, & magis necessarium videtur, quam fœminam elui à recrementis, quæ per alias vias commodè possent alioquin expurgari; idcirco anatomes professores meritò uterum definierunt, partem in quâ semen concipitur, fœtus formatur, & augetur, nulla de menstruis aut aliis excrementis factâ mentione.

Vteri definitio.

Vterus semen trahit.

Nativo, & incredibili quodam desiderio uterus semen virile attrahit, nullam tamen vim illud communtandi habet, sed conservandi tantummodo.

Dub: an semen commutet uter.

At dices; virtutes naturales coordinatæ sunt; si ergo trahit & conservat, oportet, ut ulteriori morâ commutet, & alteret, qua ratione Galenus lib: de nat: facult: nil trahere propter tractionem

lib. 4. cap. 4.

ctionem ipsam, sed propter fruitionem disertissime prodidit. Solutio est, non esse perpetuum, ut quidquid trahit, propter nutritionem trahat, semper tamen propter fruitionem, ut rite Galenus; sed fruitio duplex est, nutritoria una, altera refocillatoria, illo modo partes sanguinem trahunt, hoc utraq; vesica, bilis & urinæ, hos licores, & semen uterus, cui natura indidit hanc mirificam cupiditatem, ut traheret, & tantisper retineret, donec præstantior opifex, hoc est, formatrix facultas ad operis elaborationem insurgeret. Mulierem absq; matrice posse vivere, autor est Avenzoar; quia, inquit, fieri potest, ut universa ligamenta putrefiant, & collabatur uterus, muliere salva permanente, quod tum ex libris medicorum, tum aliorum fide dignorum testatur, seq; nobilem fœminam vidisse, de qua erat rumor, absque matrice vivere; idipsum Roussetus, quem videre non pigeat, plurimis eventis confirmat, & Antonius Benevenius lib. de abdit. morb. causis, alterius fœminæ meminit, à se visæ, quæ cùm vulva putresceret, & frustulis comminuta tota decideret, sana tamen supervixit annos decem. Illud fortaßè non minùs mirabere, quòd Gesnerus & alii scribunt & plurimi norunt, in Paria provincia haud procul à Patagonum regione, animal reperiri semivulpam à nostris dictum, cui natura duos concessit uteros internum unum, ad generandam prolem, sicuti reliquis animalibus; alterum externum subter communem illum, ad fovendos defendendosq; catulos suos, quos inde non nisi lactandi causa promit.

Solutio.

Fruitio duplex.

Formatrix facultas.

Cap. de exitu uteri.

Mulier sine matrice vivere potest.

Sect. 4. de part. Cæs. cap. 5.

Cap. 11.

Semivulpa animal duos habens uteros.

Platonis & aliorum de utero sententiæ.

CAP. VI.

Dub. an uterus sedem mutet, & animal sit.

Platonis & Aretei sententia.

PLato in Timeo, & cum eo Areteus atq; alij non contemnendæ eruditionis viri sedem uterum mutare, & animal esse, sibi persuaserunt, ac idcirco in uteri strangulatu mulierem respiratione privari, quia uterus sursum ascendens septum transversum suo corpore comprimit, dum enim prolem generare cupiens, seminis masculini avidus, ac menstruo sanguine destitutus, indignabundus per corpus vagatur, ad septum conscendit, & quasi animal quoddam succensens omnifarios morbos excitat. Ita autem videntur istam sententiam vallare; Quæcunq; sensus habent, ea dicuntur esse animalia, perfectiora, quò plures, ut bos, equus; imperfectiora, quò pauciores, ut hyatulæ marinæ, quæ duos tantum tactorium & gustatorium; spongia, quæ tactorium duntaxat habet: cum igitur matrix odoratorium sensum habeat, gustatorium etiam possidebit, atq; ita cùm hos præter tactum (quem obtinere ex seminis oblectatione clarum esse putant) sensus habeat, proprie dicitur & est animal: quod autem odoratorium sensum possideat, liquet, propterea, quòd ipsa (ut illi ajunt) superius quidem existens in thorace graveolentiâ adhibitâ, molestè ferendo fugit, destituitq; eas partes, atq; ad beneolentia, quæ subter apponuntur, currit. Hinc Galenum sibi non constare dicunt Neotericorum plurimi, qui sexto de locis hanc opinionem planè convellat; alibi vero naribus gravissimè olentia, matricibus benè olentia adhibeat, quasi continuò uterum animal esse fateri teneatur. His acutè magis quam disertè dictis addit Fernelius se adstantium mulierum modò querimoniâ, modo precibus adductum uterum sæpè tactum deprehendisse, instar globi cujusdam, in ventriculum efferri, eumq; graviter opprimere, hincq; manu depressum manifeste in propriam sedem propulsum, neq; id magis alienum videri, quam ejusdem prolapsus ad inferiora, quo totus fere prodit, atque adeò, etsi animal esse non patiatur, sedem tamen posse mutare planè confitetur. Cæterum ut, quod posterius retulimus in Platonis opinione, id primo infringamus, planè indignum & à Philosophica mente

Ratio I.

Neoterici insolenter Galenum vellicantes.

Ratio II.

Platon. sententia infringitur.

mente alienum est, opinari, ex multis animalibus unum animal constare: odoribus refici ventriculus solet, neque idcirco animal esse ullus unquam concludit, recreantur enim membra odoribus, non quòd jucundam qualitatem percipiant, sed quia vapor boni odoris spirituum est accommodatissima materia, quibus partes illæ abundant: quamobrem, præterquam calefaciunt, facultatem etiam quandam sympepticam possident, quæ partium tenuitate affectus in ijsdem particulis existentes curare, & sanare valet, quod enim de sympathia & dispathia uteri nonnulli causantur, acutum est magis, quàm firmum. Sed, ut alia omittam, quâ ratione graveolentia tot partes pertranseuntia ad matricem ferri possunt? fortassis cum Fernelio dices, ad thoracem per nares facilem esse meatum, ad quem ipsa matrix reliquas partes prætergressa jam pervenit. At certè neque id fieri posse, ex dissectionibus apparet; si enim dissecta muliere uterum manu sursum ad ventriculum violenter trahas, ad os ventriculi eum ducere, quin disrumpantur ligamenta, vix poteris, multò ergo minus suopte impetu, aut violenter impulsus intestina, ventriculum, & septum transversum, ac reliquas illic positas particulas prætergredietur: Vidimus nos sæpè talem tumorem, qualem nobis depingit Fernelius, sed, ut ingenuè fateamur, ventriculum non transcendebat, solumque pertingebat ipsius fundum, quod nos fieri posse non imus inficias, neque ipsa dissectio dissuadet, aut Fernelii adversa ratio quicquam aliud concludit, nam uterus faciliùs descendit, quia gravis suo pondere excidit, neque inde sequitur, posse similiter ad ventriculum ascendere imo neque uteri substantiam esse id admittit Galenus, quod in hoc affectu fœminæ deprænhendunt instar globi cujusdam in ventriculum efferri, sed inter jacentes partes ab ipso utero flatuosis spiritibus, aut teterrimis nidoribus vexato. Sursum compulsas; quod tùm fit, cùm ad uteri vasa sanguis, vel alius humor confluit, sed ad interna ipsius, aut quia crassus, aut quia clausa sunt venarum ora, ingredi non potest, tunc enim implentur, & quantum in latitudine ampliantur, tantum de longitudine detrahitur, itaque quò efficiuntur breviora, eò magis ad originem retrahuntur: quòd si id undique æqualiter fiat, uterus rectà trahitur, idque per exiguum, ut ad ventriculum accedat potius, quàm ascendat; si vero inæqualiter, ad partem vehementius trahentem intenditur: Et hic affectus uteri contorsio, ille uteri suffocatio nuncupatur. Cur igitur, inquies, graveolentia naribus adhibentur? quia cerebrum illa sentiendo ab ipsis molestatur, & contrahitur, simulq; cum ipso odoratorius spiritus, ac per continuum ex hac molestia reliquæ etiam particulæ contrahuntur, qua contractione trudunt ac veluti exprimunt, propelluntq;, ac deorsum provocant matricem. Adhuc tamen majori cachino digna videtur eorum sententia, qui, ubi suppressa sunt menstrua, uterum exsiccari ajunt, dein humectari cupientem viscera petere, cumque ascendendo septum transversum oppetit, animal respiratione privari; quod cum priscis illis, qui naturæ opera investigarunt potiùs, quàm invenerunt, Cordæus etiam nuper in primum de morbis mulierum parùm circumspectè prodidit, ac multa super hanc rem compilat, quæ non nisi ab angulo ad parietem concludunt, ut vel hinc colligas, vulgatis illis gynæciorum tribus voluminibus una cum præstanti doctrinâ, similes fabellas & prodigiosa multa figmenta contineri, quæ facilè possint tyronibus fucum facere; planè enim ridiculum est id, quod de uteri humectatione comminiscuntur, tametsi Hipp. ejus sententiæ autor fuerit, aut ex aliorum mente, aut quia non est cuique uni datum omnia scire. Si enim uterus requirit humorem, paratiorem illum habet, & propinquiorem in incumbente vesica, recto intestino, & vasis, quæ utero implantantur, quàm ut ipsum ex septo mutuetur, particulâ omnino aridâ, & siccâ. Liquet igitur uterum neq; animal esse, neq; ullum voluntarium motum possidere, neq; supra ventriculum ascendere, sed propter convulsionem vasorum modo ex repletione, modo ex inatione ortam, ad ipsius ventriculi fundum tantummodò retrahi.

Cur membra odorib. gaudent.

Fernelij ratio infirmatur.

Sup. cit.

Vteri ascēsus.

Vteri contorsio.

Graveolentia narib. cur adhibeantur.

Aliorum ridicula opinio.

Notatur Cordæus com. 2. text. 1.

1. De morb. muli. text. 7. & 45.

De

De ossibus, quæ in muliere, uteri & mammarum ratione, à viri ossibus dissident.

CAP. VIII.

NE quippiam huic tractationi desit, consonum erit, explicare, quæ ossa in mulieribus, uteri & mammillarum ratione, â viri ossibus diversam constitutionem acceperint. In primis os illud, sacrum appellatum, quod *Os sacrum.* amplitudine superet reliquas omnes vertebras, quibus veluti basis substernitus, in viris rectiùs, in fœminis ad exteriora magis recurvatum conspicitur, ne tamen cum medicis plebeis existimes, os istud fœminis, dum pariunt, dilatari ac propterea sacrum dici, quod sacram & magnam hanc operationem edat; cùm potiùs sacrum, hoc est, magnum, quod Græcè ἱερὸν sonat, nuncupetur: neq; enim ulla ratione cedit, quare commentitia profectò, & adscriptitia prima appellatio censenda est. *Coccygis os* Fortasse tamen primum coccygis os ad aliquem motum in partu edendum, ubi imam sacri ossis partem media cartilagine excipit, vertebrarum compagem imitatur: Differunt etiam à virorum ossibus coxendicum ossium partes infimæ, quoniam in mulieribus mutuò longè magis *Coxendices* distant; insuper ilium ossa, quæ intestina ac vesicam sustinent tuenturque, *Ilium ossa.* multò ampliora sunt ipsorumq; spina in latera latiùs, quam in viris, expanditur, quò leviùs ac minori negotio mulieres uterum gererent, ideoq; etiam extrorsum insigniùs excavantur. Ad hæc infimæ pubis ossium partes magis in *Pubis ossa.* mulieribus sejunguntur, ac invicem veluti sinuatæ distant, sic ut vacua sedes inter os caudæ & internas regiones infimarum ossium coxendicum partium multo amplior & capacior, quam in viris, occurrat. Præcipua pubis ossa non tam longa linea ac in viris committuntur; hac enim ratione & horum ossium brevitate natura fœtui gerendo excludendoq; prospexit. Illud verò est ma- *Quorundā opinio vana.* ximè absurdum, quòd quidam etiam magni nominis viri sunt commenti, pubis ossa in viris esse continua, in mulieribus autem cartilaginis interventu coalescere, ut partus tempore remitti, invicemque disjungi queant. Nam etsi commissura illa in utroque sexu cartilagine oppleatur, parturientibus tamen mulieribus hæc ossa invicem minimè disjunguntur, (cujus enim ope ad se ipsa posteà redirent rejungerenturvè?) quin potiùs obfirmavit natura valentissimis viribus eas partes quæ aliquando violentia coactæ disjungi periculum esset, ut validum impetum sustinerent, sicuti futurum erat in enixu. Si opponas Hipp. *Hipp. locus enarratur.* in lib. de nat. pueri asserentem, circumstare partes ad latera muliebris pudendi, quæ diducuntur in partu; nec autoritati experimentum deesse, siquidem apparet in parturientibus nonnullis partes ossis pubis à se invicem divelli: Respondeo Hipp. ibi non de osse pubis aut sacro, sed de superioribus partibus coxendicis esse intelligendum, quæ quidem ob laxum nexum, quem cum sacro osse habent, fœtus impetui non nihil cedunt, quæ tamen si extra modum per violentiam dissitæ fuerint, claudæ & ad incedendum impotentes redduntur mulieres; ad justam vero perfectamque ætatem nondum pervenisse illas, in quibus pubis ossa dissociantur; quod si in partu contigerit, rem esse periculo plenam, ac ob id quam plurimas obiisse, â quibus fortasse experimentum fuit desumptum. *Crenæ usus.* Jamvero crenam (sic vocant cavitatem illam, quæ sub media *Cordæus 1. de morb. mulier. cap. 4. & 7.24.* ossis pubis parte inferiori latet) naturam efformasse, ut uretera partus tempore eò se reciperet, ne à compressione egredientis infantis læderetur, vero simile est, viris etiam propterea absq; illo usu inesse, nequid in utroque sexu dissimile appareret, ut supra de mammis dictum est. *Dorsum.* Dorsi etiam superior pars diversam sortitur figuram, retrorsum vero magis in muliere inflexa est, ut, cùm uterum gestat, anteriori sede pondere gravata, posteriori corporis parte moles

sustentetur, ac ita in æquilibrio corpus consistat; hinc est, quòd gravidæ superiora corporis retrorsum inclinant cum incedũt. *Fœmoris ossa.* Fœmoris subinde ossa ob coxæ amplitudinem superiori sede in mulieribus magis ab invicem distant, hinc lumbos prominentiores & fœmora crassiora habent. *Thorax.* Porro thorax anteriori sede nonnihil depressior est, quam in viris ut mammillis aptam pararet sedem; *Cartilagines costarũ.* & costarum cartilagines, quæ in viris ad extremum senium cartilaginosæ persistunt, puellis, ubi primum mammillæ excreverunt osseæ in ambitu non nihil fiunt, ut mammillarum molem, quæ ipsis incumbit, meliùs sustineant, nec introrsum comprimantur. *Sternon os.* Quòd autem pleriq; opinantur pectoris os, quod Sternon dicitur, in mulieribus esse perforatum, ut venæ extrorsum ad mammillas utrinq; ferantur, figmentum omninò est, cùm solùm parte sui posteriori spongiosum sit & plenum foraminibus, in quæ vasa, à quibus alimentum capessit, ingrediuntur; venæ autem, per quas in mammas sanguis defertur, per spatia intercostalia dicta obrepunt. Nec subinde in sceletis apparet, quod plurimi ferunt, virum unius costæ numero à muliere superari; fatendum tamen est cum sacris literis Evam ex Adæ costa à DEO Optim. Max. procreatam fuisse. Cæterum quamvis Adæ corpus ex altero latere unâ caruisset costâ, non ob id omnibus deinceps viris illam quoque deficere necessum est; cum præsertim ex theologis multi adstruant, illam costam in primo homine, ratione individui, fuisse superfluam, ideo sublatâ remansisse perfectum: fuisse tamen necessariam, ratione speciei, quia de ipsâ mulier erat ædificanda, ut sic Adam principium esset totius humanæ speciei, sicuti semen, individuo superfluum, speciei pernecessarium est: Alii verbum in Hebræo positum non minùs latus quam costam significare scribunt, (ut Gallicè *coste*;) Itaque fuisse mulierem non de costâ viri formatam, sed de latere cui posteà excerpta caro supercreverit. Pro quibus facit id, quod sequitur: *Et replevit carnem pro ea,* seu, & clausit carnem in loco suo, ut Hebræi legunt.

De partibus, quas natura machinatur, dum fœtus in utero geritur.

CAP. IX.

Involucra cur triplicata. AGE vero explicemus nunc etiam, quæ intra prægnantis uterum toto gestationis tempore oriantur: Hæc autem sunt fœtum involventes membranæ, umbilicalia vasa, & fœtus ipse. Tria igitur numerantur circumdantia fœtum involucra, quæ non solùm sibi mutuo incumbunt, sed multis locis coalescunt, quæq; natura quoad fieri potuit, unire satagit, ut quod roboris cuique deerat, id omnes à sese mutuò adipiscerentur. *Primum chorion.* Primum & exterius involucrum, carnosa quæpiam affusio est, sive multarũ venarum & arteriarum contextus, qui fœtui extrinsecus in orbem circumjicitur, ut quod ipsi subest nullo pacto matricem contingat, per eamque mediam fœtus matrici connectitur; Chorion nuncupatur; & quamvis in brutis spatia quædam habeat membranis obducta, in muliere tamen, de quâ solâ agimus, minimè membrana est, sed venarum affusio, & carnea substantia, quæ propter formam medicis placenta dicitur, eamq; Lienis carni rectè conferes; *Vsus chorij.* ut enim hæc vasis undiq; attexitur, ita substantia illa uteri vasa in interius involucrum tendentia circumplectitur, nutrit, ac continet, simulq; sanguinem ipsorum nonnihil adhuc elaborat, fœtuique aptiorem reddit, adnascitur vero hæc substantia utero, & externæ Allantoides membranæ superficiei, ac in partu eidem membranæ cum vasis ipsi intextis adnata exit, cui sane in latitudine ac situ correspondet; quam causam fuisse puto cur Platearius ipsam intestinalem, chorion nuncupaverit, *Platearij lapsus lib. de part. muli.* apertiùs tamen decipiuntur alii, existimantes intestinalé tunicam esse eandé, quã græci *Mercatus.*

chorion

chorion dixerunt, eamq; ab Allantoide diversam, cum tamen intestinalis eadem omnino sit, quæ Græcis Allantoides, apud quos ἀλλᾶς intestinum est; fuit tamen facilis fucus, ob maximam sententiarum varietatem, quæ de fœtus involucris apud scriptores reperitur, nam & chorion propriè non hanc aut illam membranam, sed omnes una secundas, & totam inuolucrorum compagem significat, quamvis à Galeno ac reliquis Græcis singulariter pro affusione illa accipiatur, quam placentam neoterici dicunt, & in brutis membrana est, in homine carnea substantia, seu, ut Galeno placet lib. de vulvæ dissectione, multarum venarum, & arteriarum contextus; qui ita, ut exit, cum Allantoide conjuncta ab aliquibus etiam chorion dicitur, quasi fœtus sedes, à latinis secunda vel secúdina, quasi secundus partus: dicitur etiam loculus, Gallis *la delivrayse*, Germanis **bůschele**/ Hispanis PAREAS. Nos affusionem illam seu placentam cum Galeno chorion dicimus, & clarioris doctrinæ gratia primam membranam constituimus & maximè externam.

Secundina quid propriè dicatur.

Chorii nomina.

Alterū, Allantoides sive intestinalis.

Altera tenuissima est quam à similitudine farciminis Allantoidem Græcis nuncupari protulimus, seu intestinalé, aliis biles nuncupatur, Ascari, secca; hæc autem priùs oritur, quàm Amnium, inter quam & chorion mediat, initium suum ex uracho meatu accipiens, angusta autem est, fascisq; modo infantem cingit, neque enim eum totum comprehendit, sed eminentibus tantùm partibus capiti, natibus & pedibus superjacet, & ab uno uteri cornu ad alterú usq; porrigitur; tenuis & infirma admodú, ut quę ex serosiori muliebri semine tenui & infirmo coalescat ut quidá adstruút aut ex salivali humore viri, ut aliorum fert sententia, ad fundum vesicæ ipsius fœtus recto & insigni meatu pervia ut cum vesica committatur per urachum in medio sitú, est auté urinaculú illius intestinalis membranæ initiú.

Vsus intestinalis.

Hujus membranæ usus est fœtum involvere, ac fœtus lotium in se ipso colligere usq; ad partum, modo duabus tunicis constat, quarum altera amnio, altera chorio adhæreat, & inter eas urina fœtus contineatur, quod aliqui putant; modo una tantum, inter quam, & amnium urina fluitet, ut sanior est opinio; commodum vero naturæ visum fuit, urinam illam tam acrem, ut nares Allantoidem secantium feriat & horroré inducat, longius à fœtu in hujus membranæ spatium abducere.

Tertiū amnium.

Tertium & interius fœtum ambiens involucrum exquisita est membrana, longè quam farciminalis mollior, & prorsus alba tenuissimisq; venis & arteriis ad ipsius solá nutritionem intertexta, ideo à candore & mollitie ἀμνίον, ac veluti agnina, vel ut quibusdam placet, amiculum, ab obstetricibus conceptus armatura, Avicennæ Abgas; aliis avitium, sella, alicas, & aurelia nuncupatur. Inter hanc & fœtum, utrumq; excrementi genus, quod ex singulis partibus per concoctionem secedit, sudor nempè, & quæ proprio nomine carent sordes, colligitur humor albus, & sine fœtore, imo tam mitis, & innoxius, ut fœtus cutem, quam continenter tangit, nullo modo violet.

Sudor fœtus.

Hæc duo excrementa primum in partu exeunt, & aquas vocant obstetrices, multus autem toto, quo geritur fœtus, tempore colligitur sudor, eamque membranam propterea multum distendit, quamobrem ne disrumperetur, facta est à natura robustior, licet tenuior quam farciminalis: Illius humoris utilitas non contemnenda est, nam fœtus in eo quasi innatans sursum attollitur, ac vehitur, ut minus sit gravis iis vinculis, per quæ matrici cohærescit.

Vsus sudoris in fœtu.

An fœtus sudorem in utero emittat.

Mercati sententia.

Non potest sibi persuadere Mercatus, sudorem esse humorem istum qui intra amnium continetur, sed alium à natura excogitatum pro fœtus commodo. Si enim, inquit, extra uterum non nisi violento motu sudor fit, quomodo infans sudare poterit, qui non exercetur.

Improbatur

Hæc tamen ratio invalidior est, quam ut illa commotus à sapientissimis viris discedere debuisset; extra uterum quidem non sudamus, nisi vehementer exercitati; quia densiori sumus contexturâ, & non nisi valido exercitio meatus rarefiunt; at infans cum humidissimus sit, & contexturæ rarissimæ, facile sudare absq; ullo exercitio potest, prȩsertim præpollente calore, quin etiam extrà videmus, multos absq; exercitio æstivo tempore abundante calore & humiditate in lecto jacentes copiosè sudare, maximè si calidum bibant aut comedant;

dant; meminerit quoties propinato guajaci poculo, aut simili alio absq; motu sudor copiosissimus erumpat; Atqui puer, & humiditate, & calore abundat, & in loco calidissimo multis stragulis opertus continetur, & humido calidoq; sanguine alitur, & raram habet contexturam: Quare nil obstat, quo minus sudorem possit emittere; quod si admittit, humorem hunc à natura excogitatum fœtus gratia, unde illum demandaverit etiam indicare oportuisset, non autem aliunde propius aut commodius, quàm ex sudore fœtus; sic enim solet solers *Naturæ solertia.* natura ex uno opere sæpius nobis multas commoditates impertiri. Sed ut ipsi Mercato iter omnino occludamus, revocemus illi in memoriam id, quod ipse absq; controversia fatetur, dùm fœtus in utero est, totam menstrui sanguinis materiam, ad illum converti; in lucem edito ad mammas; menses viro quantumvis frigidissimo nunquàm evenire; fœminæ ob fœtus nutritionem, excrementum in menstruum converti; cur igitur, quæ hæc novit, non noverit etiam infanti sudorem provocare, ut & ab illo expurgetur, & purius alatur, & substratum humorem, quem aliunde debuerat alioquin mutuari, inde suscipiat, quò *Alter usus seu utilitas.* tandem in partu humectetur, laxioresq; viæ fiant, & fluidiores; quæ altera est ex supra dictis humoribus, tùm fœtui, tùm matri communis utilitas; quo enim tempore vasa pariter membranæq; disrumpuntur, fœtus hoc liquore perfusus, facilius elabitur collo matricis; neq; solum fœtibus lubricandis confert, sed etiã ipsius matricis collum ad maximam dilatationem facile reddit; à prædicto siquidem liquore humectatum mollius efficitur, dilataturq; facilius, summo Dei beneficio, ac magno naturæ mysterio, quæ humoribus iisdem, quos pro fœtus salubritate gigni oportuerat, ad ipsius promptiorem exitum summa providen- *Obiectio.* tia utitur. Sed ut ad fœtus involucra, quæ hoc caput sibi vendicant, tandem redeamus, dicet fortasse aliquis, si velamina hæc sunt adeo tenuja, ut aranearũ telis similentur, &, nisi inter dissecandum moderate tractes, facile abrumpantur, *Solutio.* cur queso ipsa non disrumpuntur cum gravida ipsa currat aliquando atq; saltet? Cui respondemus, non fortunæ temerariæ, sed mirabilis artificis hoc esse indicium, cognoscentis tenuja ac debilia corpora firmiora reddi, & ad quemlibet impetum sustinendum aptiora, si alia aliis invicem conjungantur; sic quæ ex lana aut aliis fomentis vel pilis contexuntur, robur longe maximum ex mutuâ compositione adipiscũtur. Sed cur non statim initio natura singulas ipsas fortes effecit? hoc etiam naturæ, & ejus immensi autoris maximum fuit beneficium, quia si crassæ essent ac durę pondus cũ tumore maximo à gravidâ pependisset, quòd non illi modò esset molestum, sed angustiam non necessariam fœtui præberet; & insuper dum pariendum esset rumpi etiam omnes non facile possent.

De vasis, quæ ex utero fœtui inseruntur.

CAP. X.

Dub. Acetabula seu cotylidones an in humana specie sint, an vero in brutis dũtaxat.

SUperius jam explicuimus, qua ratione pleraq; venarum & arteriarum oscula ad uterum perveniant; hæc autem intra ipsum extremitatibus suis nodosas quasdam eminentias, ani hæmorrhoidibus similes, habere plerique dicunt, quas alii cotylidonas, hoc est, acetabula, appellant, ejus herbæ figuram imitantes, quam Græci ob acetabuli seu heminæ formam cotylidonem, & à cymbali imagine cymbalitidem nominarunt, nos umbilicum veneris, & acetabulum dicimus. Cæterũ hujuscemodi eminentiæ num in solis brutis, an etiã in utero muliebri reperiantur, quæstio fuit jam Galeni tempore controversa, & de qua adhuc apud insigniores anatomes professores pugnaciter contenditur, quodcontigisse suspicor, quoniam, qui primi corpora brutorum dissecuére, in vaccæ, cervæ, ovis, & capræ utero illas eminentias ad acetabuli formam effigiatas invenerunt, ideoq; qui post ipsos in humano utero eadem vasorum ora *Tenenda sententia.* terminari considerãrunt, etsi protuberationes illas insignes non haberent, tamen analogicè eodem nomine appellandas censuerunt; quod melius est ita existimare, quàm vasa ipsa ab Hip. & reliquis antiquis acetabula dici, quemadmodum

modum

5. De fabrica 16. Vesal. Lib: de vulvæ dissect. Galenus.

modum Vesalius comminiscitur, non aliâ ductus ratione, quam ut tacitè Galenum suo more convellat; cum tamen is differentiã inter acetabula uteri humani, & brutorum apertè cognoverit, quod in muliebri utero minora multo sint, quam in alijs brutis reperiantur, et Hipp. exponens 5 Aph. acetabula non vasa, sed ipsa vasorum ora Hipp. nominasse concludat: hanc tamẽ quæstionem quia voculas spectat, de quibus sum parùm solicitus, missam facimus; si modo intelligas prædictas eminentias in utero, ubi mulier conceptura est, aperiri; conceptionis vero tempus esse, vel incipientibus vel cessantibus menstruis medici tradiderunt, quia tunc aperta sint vasorum oscula, ex quibus uterus exasperatus meliùs semen retineat, & purgatio lunaris neq; multa neq; acservatim tunc effundatur, sed ea mediocritate, ut ab elabentis sanguinis paucitate semen abunde alatur, non suffocetur; sed enim, priusquã fluere menses cæperint, mulierem non concipere, quod & semen careat alimento, & unde adhærere possit non habeat, levem enim tunc uterum esse, ob vasorum conclusionem, ut inde semen, tanquã calx à levigato pariete ocyssime elabatur, qui enim parietes illituri sunt, eos prius exasperant, deindè colores inducunt; Et quamquã reliquo toto purgationis tempore apertæ sint venæ, tamen (inquiunt) mulieres non concipere, quod semẽ influentis sanguinis multitudine eluatur: In eo tamẽ videtur peccare hęc ab Hipp. Galen. & reliquis, tum græcis, tum Arabicis medicinæ scriptoribus concepta, & à neotericis omnibus probata opinio, quòd dicat mulierẽ non concipere, nisi cessantibus, aut incipientibus menstruis; hoc siquidem, è diametro pugnat cum sacris literis Levit: 15. ubi interdicitur mulieri, accedere ante numeratos septem à suâ purificatione dies, quod ipsæ religiosissime observabant, & tamen fœminas Hebræas fœcundissimas fuisse constat: Neq; verò eorum ratio ulla est, tota enim in eò cõsistit, quòd occlusis vasorũ osculis levigetur uterus ideoq; semen non adhæreat, quasi vero uterus ipse non habeat attrahendi & retinendi semen nativam vim; potest levis ventriculi superficies interna alimentum non adeo aliquando familiare usq; ad concoctionem retinere; potest levigata vesica urinam acrem & mordacem, potest folliculus fellis amaram, & super vacaneam bilem complecti; cur igitur vulva seminis substantiã sibi adeò familiarem, & tanta aviditate prolectam non poterit retinere? sed donemus, opus adhuc esse uteri asperitate, illa mihi profectò satis videtur, etsi perexigua, quam oscula venarum etiam obcæcata, & nullo sanguine fluente efficiunt, dummodo non multò pòst fluat in eos, quos (ut jam tandem institutum repetam) usus aggredior. Posteaquam semen concipitur, illiq; membrana veluti refrigeratis pultibus obducitur (quam ovi internæ pelliculæ Hipp. assimilavit) venæ, & arteriæ uterũ implicantes aperiuntur, membranamq; eam, ipsumq; semen amplectuntur; ex ijsq;, quasi augeantur, nova accrescunt vasa, ita ut ab unoquoq; osculo vas generetur, ab osculo nimirũ arteriæ arteria, à venæ osculo vena, ex quibus fœtus jam formandus enutriendusq; est, non aliter quam matris brachium aut crus: Quæ tamen quia sui in exortu plurima sunt, & incommodũ fuisset fœtus corpori tot implantari; postquam affusionem illam genuere, quam orbicularem esse, placentæ in modum, & chorion à Galeno nuncupari, suprà jam diximus, quò validius firmarentur inter se deinde, coeunt, & in duos veluti stipites desinunt; coälescentiæ autem modus talis est, qualis dum multæ ac tenues arboris radices binæ & ternæ inter se ita conjunguntur, ut ex ipsis aliæ majores quidem mole, numero vero pauciores exoriantur, & hæ rursus coëuntes alias producant, idq; tantisper fiat, quoad in unum duovè conflatæ omnes ad terræ superficiem, & arboris truncum desinant, hâc enim penitus ratione vasa hæc ad ipsum fœtum, allantoidem perforantia, se ingerunt, & dicuntur umbilicalia. Nihil enim aliud est umbilicus, quam quatuor hæc vasa, in medio sui urachum habentia, hoc est, lotij ductorem Avicennæ sumen appellatũ, hic verò est principium farciminalis tunicæ, & propterea perforatus ad fundũ vesicæ ipsius fœtus, ut per ipsum excretum lotiũ, ea, quâ diximus, parte colligatur, longè enim pręstiterat, fœtum non per pudendum urinam reddere, sed ut nunc habet, per umbilicum, propter

Dub: Conceptio an facilius contingat incipientibus deficientibusq; mensibus.

Medicorum sententia.

Improbatur.

Diluitur ratio.

Conceptionis ratio.

Vasa ambilicalia.

Vmbilicus quid. Vrachus.

ipsius urachi rectitudiné, cui tamen musculus circumjectus est nullus, qui prospiceret, nè excrementa intempestivè effluerent, cujusmodi in natis, quoniam nullum tempus ad id fœtui est intempestivum.

Cur per urachum & non per penem urinam reddit infans.

Hic tamen meritò dubitabis; si verum est, puerum ex collo vesicæ urinarium meatum usq; ad apicem virgæ apertum habere, cur potiùs lotium per urachű transmittit, quam per illum? vel saltem cur non aliquã ejus parté ipsa vesica per virgam ejaculatur?

Solutio.

causa hujus rei est quia latitudo urinaculi multo major existit, quam ea quæ vesicæ collo inest, item rectitudo ejus major, qua quidem ad educendam urinam colli obliquitate est præstantior; propterea nullus est musculus extrinsecus urinaculo appositus, uti diximus, qui effluxum urinæ prohibeat, cujusmodi sphyncteris reperitur ad collum vesicę, pro quo constringendo aut laxando voluntariâ actione fœtus indigeret, qua tamen in utero caret, ut Galenus autor est lib: de fœtus formatione, & infrà latiùs patebit. Ratio autem experimento firmatur, si enim dividas eam peritonei partem, quæ vesicæ præponitur, & umbilicum attollas, & quod in vesica continetur, manu comprimas, cernes lotium per urachum infarciminalem effluere membranam, quam si rursus compresseris, vesicam implebis; sed redibo ad sermonem, quem reliqui.

Vasorum umbilicalium implantatio.

Ex illis vasis in interiori farciminalis involucri superficie veluti ex puncto unum teres longumq; instar chordæ corpus prodit continens umbilicum, duas arterias, totidemq; venas, ac urinaculum; ubi ex venis una tantum efficitur, quæ per umbilicum delata simæ parti epatis ipsius fœtus inseritur, venaq; cava appellatur,

Per umbilicum fœtus in utero nutritur.

& per hanc ad fœtus alimentum sanguis ab utero derivatur, qui postea ab epate in omnes corporis partes distribuitur. Similiter duæ arteriæ circa vesicam firmantur, & arteriæ magnæ inseruntur.

Umbilici nodi.

Hæc vasa ubi unum corpus efficiunt, & chordæ instar aut teretis alterius corporis ad fœtus umbilicum deducuntur, locis nonnullis veluti tuberculis nodisq; distinguuntur, ut mora in illis facta adhuc amplius sanguis elaboretur;

Zirbi commentum de nodis umbilici.

quibus numeratis nodis (non enim ijdem numero sunt omnibus) prædicit Zirbus, ex mente Albumazaris, tot adhuc fœtus ab eo utero prodituros, quot ipsi sint nodi; à quibus autoribus hanc prognosticationem, quæ sciolæ videri volunt, obstetrices susceperunt, licet totidem ferè in extremo partu, quot in puerperio primo, sæpe numero conspiciantur.

Longitudo umbilici.

Porro umbilicus laxus est, duos plerumq; cubitos longus, & multis modis fœtű præcingens; qué tamen usum fœtui in utero præbet eundé nato infante amittit, propterea exsiccatus ligamenti usum acquirit. Sed enim vena umbilicalis non gibbę epatis parti, sed simæ inseritur, quia bilis receptaculum ibi erat, satiusq; fuit sanguinem prius purgari.

Dub.

At cur ipsa statim post umbilicum in unam coit, arteriæ vero longo itinere manent duæ?

Solutio.

quia tutius erat venas coalescentes unum magnum vas efficere, sic enim minus esset injurijs obnoxium; insuper quia epati parti non admodum distanti venam inseri erat necesse, arterias vero, ut quæ supra vesicam tuto vehuntur, neq; statim ad cordis sinistrum ventriculum perveniunt, non erat necessum unum efficere.

Fœtus.

Nunc quoniam de membranis & vasis egimus, de ipso fœtu cujus gratia reliqua in utero generantur, nonnihil adjiciamus.

Situs in utero.

Situs ejus in utero ferè talis est, incurvus totus, ac contractus talos ad nates applicat, ipsum vero caput in genua pronum decumbit manibus inter genua & caput utrinq; insertis, vultus & os in genua ita obversa inclinantur, ut nasus inter genua dependere, oculi autem, uterq; alteri genuum propemodum impressi videantur;

Forma.

itaq; forma ferè sphæricus est, sic enim meliùs retinetur, paulo tamen oblongior, ut in partu claustra angusta melius penetrare possit, & sic ad anteriora uteri aspicit mas, fœmina ad posteriora, quamvis & aliquando capite elato, aliquando transversim jaceat, quæ tamen positiones, & multa alia, præter naturam, nec sine periculo sunt.

Per umbilicum fœtus utero alligatur.

Per umbilicum fœtus utero toto gestationis tempore, perinde ac per pediculum fructus arbori alligatur,

Partus.

cæterű partus tempore instante cum magnus & perfectus infans uterum distendit, tunicæ pro infantis mole angustæ redduntur, neq; jam sanguis sufficiens alimentum exhibet, ideoq; concitatus infans sese convolutás exilit, membranas dirumpit, acetabula dissolvit,

dissolvit, & tunc arcana quadam ratione uteri ostium aperitur, aquæ dictæ prius exeunt, vasa umbilicalia ab utero suisq; , unde prognata fuerant vasis eum in modum abscedunt, quo maturus fructus, aut in autumno folia suis pediculis ab arboribus abscedi abrumpiq; cernimus; tandemq; fœtus progreditur umbilico adhuc nexus, quem mulieres forpiculâ, aut cultro, bruta vero dentibus discindunt; ipsa autem involucra fœtus mox cum sanguinis defluxu quodam, propter abrupta vasa, subsequuntur, quæ mulieres asperso sale exurunt, aut aliquò defodiunt, bruta devorant, nisi ipsis ab adstantibus præripiantur. Sed videtur jam hoc caput justam adeptum magnitudinem, qua propter reliqua, quæ tùm ad fœtus formationem, tùm ejusdem in lucem editionem spectant, in tertium, quartùmq; hujus operis librum oportunius explicanda rejecimus.

Vmbilici sectio. Secundinæ exitus

Lib: 3. C. 11 lib: 4. C. 7

De similitudine partium fœminarum cum partibus viri.

CAPUT XI.

EX dictis jam facile colligere est, easdem, quæ in viro insunt partes, in muliere etiam reperiri, hoc solùm differentes, quod in mulieribus quidem intus sint conditæ, in viris extra promineant, harum enim utras prius mente conceperis, mulierum extra invertendo, virorum verò intro replicando, omnes inter se similes invenies. Si enim fingas virorum pudenda inversa, & inter rectum intestinum ac vesicam constituta, matricis locum scrotum occupabit extrinsecus autem utrinque testes adhærere, & colem maris in matricis collum evadere comperies; quæ vero cutis est in fine colis, (quod in viris præputium appellatur) ipsum pudendum muliebre repræsentabit. Jam vero si rursus imagineris, matricem inversam & extrà prominentem, tunc testes ipsius parte interna contineri, ab eademq; veluti ab scroto circumdari necessum erit; collum autem, quod antea intra peritoneum erat abditum, nunc pendere, ac colem virilem efficere; pudendumq; muliebre, quod hujus colis cutaceam quandam ἐπίφυσιν esse diximus, in vocatum præputium commutari. Perinde consentaneum erit, arteriarum, venarum, vasorumq; spermaticorum positionem una cum ijs transferri. Tunc deniq; plane intelligas, nullam viris partem inesse, quæ in mulieribus non sit, tantùmq; positione differre, & magnitudine, idemq; fœmineis his partibus accidere, quod talparum oculis; obtinent enim vitreum ac cristallinum humorem etiam talpæ, & tunicas his circumdatas non minùs quam animalia, quibus oculi prominent; verùm neq; eis aperti fuerunt oculi, neq; foras prodierunt, sed intus imperfecti manserunt, veluti partes supradictæ in fœminis, propter caloris ad extrudendum infirmitatem, quæ an satis sit ad producendam sexus diversitatem, suo loco latiùs disputabitur. Nunc hæc sufficiant de partibus, quibus fœmina à viro dissidet, deq; ijs, quæ gestationis tempore in ipso utero generantur, quæ propterea præmittenda esse omninò necessarium duximus, quia quemadmodum ad historiæ fidem geographia, sic ad medicas tractationes partium humani corporis cognitio plurimum confert; ut enim, qui rerum gestarum memoriam repetunt, non illas rectè possunt exprimere nisi prius locos, quibus obtigerût, depinxerint atq; adumbraverint; sic procul dubio si, quæcunq; circa hominis generationem solent contingere, sunt enarranda, necessum est eas partes perspectas habere, in quibus ea omnia agenda peragendaq; sunt, sive fœliciter id fiat, ut per sanitatem; sive minus auspicate, ut per morbos. Qua tamen in re sicuti & in sequentibus innumera pene reperies, quæ & antiqui penitus ignorarunt, & nos opinari tantum ingenuè fatendum sit, multa quæ sibi soli reservavit summus & sapientissimus ille opifex, cujus inenarrabilem, bonitatem, ac sapientiam in hoc potissimum pangendo divino opere, quod voluit cæterorum mirabilium perfectionem esse

Eadem, quæ in viro, in fœmina etiam sunt partes.

Lib: 3. C. 8

Anatomiæ ad geographiam similitudo.

Philautia multorum errorum causa.

atque centrum, nemo unquam satis laudabit; quod cùm ita sit & ignorantiæ non raro accedat philautia, qua nihil nos ignorare videri volumus, hinc factum, ut quicunq; habiti sunt sapientiores, Hippoc. Plato, Aristoteles, Galenus, & qui post illos sequuti sunt, ad propria commenta non raro recurrerint in quibus quò quisque in re dubia & obscurissima fuit acutior, eo apud scriptores locum obtinet præstantiorem: Quia nimirum ita placuit Deo glorioso & sublimi, velamento stultitiæ, ne arcanum sui divini operis in propatulo esset, thesaurum suæ sapientiæ abscondere, ut humanam sapientiam pessundaret: Quamobrem sanctissimus Rex idemque Propheta merito dicebat: *Manus tuæ Domine fecerunt me, & plasmaverunt me*; & sanctus Job corporis universi plasmationem tribuit Deo conditori. Quin & Aristoteles & Galenus ipse in DEUM assurgunt, quoties corporis humani divinam fabricam in pangendis, connectendis, ac disponendis membris summoperè admirantur. Nos igitur, etsi furorem esse existimemus temere ac insolenter nobis plus satis tribuendo, ea quærere quæ nostris mentibus excellunt, & ea docere, quæ fortè ignoramus: tamen honestum censemus laborem, qui ad humanas capessendas disciplinas comparatur; Ideò DEI Optim. Maxim. ope nitentes, eundemque summa veneratione laudantes, in his, quæ diximus, quæque dicturi sumus, curavimus ea, quæ pro captu humano verosimiliora visa sunt, & magis rationi consentanea, quæque à probatissimis scriptoribus, factâ etiam pensiculatè inter eorum dicta electione accepimus, aut experimento comprobavimus, ea solummodo posteritati commendare.

FINIS LIBRI PRIMI.

RODERICI à CASTRO LUSITANI

De Natura Mulierum

LIBER SECUNDUS.

De Semine & Menstruo.

Quid Semen, quidvè genitura & humiditas salivalis.

CAPUT I.

Generationis principia duo. Fragilis est humana origo.

PRoditum supra jam est duo esse nostræ generationis principia semẽ, & menstruum, ac proinde superbissimi animalis originem debilem, fragilẽ, & prorsus imbecillem, quinetiam corruptibilẽ atq; mortalẽ, de his igitur hoc libro agere decrevimus, & primò de semine, de quo, quid sit; quæ ipsius natura; & an mulieres semẽ emittant; quidq; ipsum ad generationẽ conferat; an vivat, & animatum sit; à toto ne corpore decidat; ubi generetur & formam accipiat; quidve testes ad ipsius generationem conferant; & cur orta ab eodem membra deperdita instaurari minimè possint; tandemq; quid sit formatrix facultas in eo contenta; quæq; sint boni ac prolifici seminis conditiones; breviter atq; contractè enucleabimus. Semen igitur autore Aristotele secundo de generatione animal. id est, ex quo primò oriuntur ea, quæ

Semen quid

Ar. Cap. 4.

Galen: 2. de semine.

Seminis definitio.

quæ secundum naturam constituuntur. Galenus nihil aliud esse dixit, quam sanguinem in venis, quæ ipsum continent exquisitè confectum. Autor definitionum humorem esse dicit, in vasis, quæ à testibus exoriuntur, contentum, calidoq; constantem spiritu, ex quo nasci hominem liceat. Alexander, amator veri dictus apud Priscianum, dicit, semen esse sanguinis spumam; Ejusdemq; opinionis fuit Diogenes. Medici vero summo inter ipsos facto consensu definiunt utilem superfluitatem ultimi alimenti sanguinei in partes distributi; quam nos etiam definitionem libenter amplectimur. Quicunq; de semine subtiliùs disserunt, à geniturâ distinguunt, quia, inquiunt, genitura est causa, principiumq; generationis, proveniens à perfectis animalibus, quæ naturâ coeunt; semen vero plantarũ etiam est, & animalium imperfectorum; unde colligunt genituram ens esse naturale imperfectum; utpote quod alterum tantum generationis principium obtineat, cujusmodi est semen viri; semen vero ex duobus rerum naturalium principijs constare, cujusmodi est nux, triticum, hordeum, & alia semina, quæ perfecta sunt in genere suo, non minus quàm ipsum animal: Quâ ratione seminis, quam geniturae, latior est acceptio, ex semine enim, non ex genitura plantas & imperfecta animalia provenire rectè dicimus, ex geniturâ vero perfectiora tantummodo: cæterùm Hipp. non solum ipsum semen recens emissum, aut in suis vasis contentum, sed quamdiu fœtus nomen non meretur, etiam muliebri semini conmixtum, & in utero conceptum, genituram appellat. Porro autem semen excrementum esse ex eo concluditur, quod neq; pars aliqua corporis est, neq; res præter naturam; superest igitur, ut vel sit alimentum, vel colliquamentum, vel excrementum; alimentum quidem res adventitia est non insita; cum igitur semen insitum sit non est alimentum, multo minus colliquamentum, quia omne tale præter naturam est; insuper quia locus secundum naturam nullus colliquamento est datus, sed hac illac fluit, quòcunque facilius ferri potest, naturalibus vero excrementis locus destinatus est, verbi gratia, alimenti sicci excrementis, aluus; humidi vesica; utilis ventriculus; seminalis testes, & vasa varicosa; præterea crassi homines multo minus fœcundi sunt, ac minus seminis habent, non est ergo colliquatio, nam crassum ab agente colliquante magis destillat; quid? quod si colliquatio esset, semper læderet: atqui nonnunquam allevat corpus redditq; alacriùs; superest igitur ut sit excrementum; Utile tamen, utpote à quo magnam utilitatem natura consequatur, & vegetior atque vigorosior reddatur. Cum igitur ultimum alimentum utilissimum sit, utpote ex quo jam unumquodque gignitur membrum, semen ejus potiùs, quàm alterius alimenti excrementum esse oportuit, si adeò utile excrementum futurum erat, ut ex eo homo ipse generaretur; quo loco, uti Aristoteli placet, excrementum appello reliquias alimenti; colliquamentum vero id, quod resolutione præter naturam ex incremento secernitur. Unicum sanè perpetuæ propagationis atque subsistentiæ rerum præsidium semen est, cui nisi inesset propagatrix quædam vis, specierum conservatrix, brevi temporis spatio cuncta deficerent animantia, quæ in individuis ætatis progressu & morbis dissolubilia esse diximus atq; mortalia, in specie vero perpetua & æterna seminis ratione conservantur. Constat semen materiâ, & facultate, illa ex primis rerum elementis conflatur; sanguis enim ex ijsdem quatuor rerum principijs, quæ in cibis inerant, constituitur, cujus seminis materia portio est; Facultas vero formativa pars est animæ vegetantis, ut suo loco dicendùm erit, & in spiritu genitivo consistit, qui multò diviniorem naturam sortitur: Omnis enim animæ sive virtus sive potestas alterius cujusdam corporis particeps est, ejusque divinioris, quam quæ elementa appellantur, dicente Aristot. 2. de generatione animalium. Porro duplex, tum maribus tum fœminis semen inest; prolificum unum, quod propriè semen appellant; salivalem succum alterum quod seminis nomine non nisi æquivocè comprehendunt, quippe quod inutile sit ac minime prolificum, nisi quod ex virili Allantoidé membranã coalescere, quã suprâ ex fœmineo semine generari

Genitura à semine quid differat.

Lib: de naturâ pueri.

Seminis definitio explicatur.

Naturalibus excrementis locus est destinatus.

Excrementum quale semen est

Excrementum quid.

Colliquamentum quid.

Primo De gen. animal 18.

Seminis materia.

Facultas.

Semen duplex.

Galen: lib: de rem.

Salivalis humoris usus. generali prodidimus, quidam putant, cæterò quin ad oblectamentum duntaxat natura illud molitur; in viris eodem ferè itinere, quo fœcundum semen, progreditur; in fœminis uteri cervicem per tenuissimas fibras adit: Hoc cùm emittunt, mira voluptate afficiuntur, quod non perpetuo in seminis prolifici emissione, sed plerumq; evenit; plures enim citra libidinis voluptatem conceperunt. Hic porro humor reliquo tempore paulatim & sine sensu illabitur, in coitu repente, ideoq; cum maximo sui sensu, & incredibili, ut fertur, voluptate exiliendo, ac per saltus, haut secus quam virile semen tanto in plerisq; impetu irrumpit, ut marium more longius prosiliat; tot voluptatum illecebris & iritamentis ad coitum opus fuit, quæ nisi sagax natura paravisset, vix quisquam esset, qui conceptionis humanæ locum contemplatus, tot sordes quæ assiduo in fluxu ipsum inquinant, subiecti crassi intestini, & super positæ vesicæ viciniam, mulierum complexus persequi voluisset: nec ulla viro se jungere fœmina appetivisset, quæ nonimestris gestationis labores, & partus matri *Salivalem succum fœminis inesse* sæpe funestos dolores animo volvisset. Sed ut ad salivalem succum redeamus, illum fœminis affluere plane constat, cùm ipsæ in coitu vehementer oblectantur, & qui concumbunt, circa pudendum sibi eum effundi percipiunt: *Spadones quare in coitu delectentur.* At spadonibus hic humor voluptatem quandam afferre videtur; quamvis Alexander Aphr: non propter illum, sed propter memoriam anteactæ voluptatis illos tantummodo, qui jam juvenes fuerunt castrati, in coitu delectari existimat, sed nihil vetat duplicem hanc causam voluptatis in spadonibus conjungi, ideo haud sine ratione amatores eos esse mulierum maximos tradidit comicus poeta. Idem humor fœminæ utpote frigidior, ac ad prolis generationem prorsus ineptus, jure post coitum effunditur suo jam functus officio. Quod si verum est, non video qui possit conceptionis signum esse à fœmina exsiccato pudendo dissedere, & exhumectatione eandem non concepisse colligi; quandoquidem hac humiditatè diluitur, etiamsi semen contineat uterus, quare potius existimo concepti seminis signum esse arido pudendo discedere; dilutum vero non semper coitus infœcunditatem arguere, quia potuit retineri prolificum semen, quod ad uteri fundum projicitur, affluere salivalis hic succus, qui ad cervicem. *Virorum salivalis humor.* Virorum autem salivalis humor in coitu fœcundo retinetur, utpote vigorosior, & qui fœcundi seminis fœminei naturam prorsus refert, sunt tamen autore Galeno specie similimâ, semen, quod in fœminarum testibus continetur, & humor, qui in glandulosis marium corporibus reperitur. *14. De usu part. C. 11.*

De seminis natura atq; præstantia.

CAP. II.

Seminis temperantia. SEmen natura calidum & humidum est ideo aliquando nomine calidi innati, & humidi radicalis, unà cum sanguine comprehenditur; & si probè concoctum fuerit, *Color.* colore album & splendens esse oportet, ut vel hinc pateat, quam parum verè Herodotus scribat, semen nigrum Æthiopes promere; *Substantia.* substantiâ crassum redditur, lentum, *Odor.* sambuci vel palmæ odore, apibus expetitum, & quod in aquæ fundum immergitur: Est etiam fœcundum & bonum id, ad quod plurimum vitalis spiritus ex corde & universo corpore confluxit, qui ibi testium, & vasorum vi genitivus fit: aëreum insuper ac globulentum, & quod instar grandinis concrescit, non tamen à frigore, sicuti grando aut nix, sed à proprio ingenitoq; vasorum, & testium calore, neq; humore ejusdem vi dissipato, sicuti illa, quæ multum terrenæ substantiæ admixtum habent, veluti lutum, & reliqua terrena, quæ fervore solidantur, sed ampliore concoctione agitante, & ut candidum ovi, oleumvè diutius agitatum in spumam ingentemque tumorem vertitur, coercito flatu, ita semen ab immixto spiritu in densissimam

turgescit

turgescit spumam, cujus bullas vix cernere possumus, sicuti neq; butyri: Hâc de causâ poëtæ Venerem Aphroditin & ex maris spuma prognatam dixere. Hic tamen scrupus est, si enim crassum semen, albumq; ex homine prodit; cur mox refrigeratum humescit, & in aquæ speciem coloremq; convertitur; nam si terrenum semen est, in humorem totum & aquam converti non posset; si aqueum à frigore potius, ut cætera, quæ aquea sunt, quàm à calore congelari oporteret atq; concrescere? Solutio ex dictis est, semen enim duplici substantiâ constare docuimus, spirituosâ unâ, alterâ crassâ, & tenaci, quæ interno calore & spiritus copia, eâ, quâ diximus, ratione calore in spumam converso spissatur albescitque; egressum vero semen calore exhalante liquescit, non congelatur, propter inclusum incongelabilem aërem, & spiritum, qui si etiam evanuerit, veluti aqua remanet minimum habens terrenæ portionis: venit itaq; culpandus Thesseus medicus, qui apud Priscianum elephantorum semen ita post egestionem solidari dixerit, ut electri similem substantiam sumat. Sed ut ad seminis conditiones regrediamur, illud etiam bonum ac prolificum est, quod in tertii septenarii complemento generatur, quia tunc stat longitudinis diameter, & corpus incipit inspissari secundum latitudinis, & profunditatis diametros; verum circa triginta annorum ætatem habet homo semen perfectè maturum; imo mulier, si imprægnetur ante vigesimum primum annum, debilitatur, & pallescit; albi etiam, nec multùm pingues, nec admodum graciles, plus semine abundant, quàm nigri aut fusci, quia etiam humore redundant, qui seminis materia est. Infœcundum vero semen habetur, quod aut in aquâ innatat, aut prædictis qualitatibus caret; item viri semen multùm coeuntis, quia inconcoctum est, & vasa seminaria debilitantur; non est etiam prolificum semen senis in ultima senectute, quia non satis eorum natura potest concoquere; neq; pueri ante decimum quartum annum, propter incrementum, & quamvis aliqui referant vidisse quosdã, qui genuerũt in duodecimo, illud, nihilominus rarissimum est, nam vel nondum semen habent, vel si habent, aquosum est & penitus indigestum; est præterea invalidũ semen ægroti propter imbecillitatem, & ebrii aut nauseabundi, quia aquosum etiam est, & indigestum. Quæres fortassis, calidumnè semen an temperatum fœcundius sit? Respondeo; semen fœcundum dupliciter dici; aut quod facit ad plurium generationem, aut quod cum plurimis fœminis generat; primo modo calidum semen valdè fœcundum esse manifestè inquit Galenus art. med. 95. quia quemadmodum ex ventriculi functionibus coctio in calido melior fit, quam in temperato, eo quod calore promovetur coctio, ita cum conceptio coctione peragatur, semen calidius magisq; coctum aptius est ad generationem, & fœcunditatem; Secundo modo fœcundior uterus appellatur, teste summo dictatore Hipp. temperatus, quia ex pluribus viris, etiam variè temperatis, liberos suscipit, quâ etiam ratione temperatum semen pluribus uteris susceptum fœcundatur. Ejus verba 5. Aph. ita jacent; *Quæcunq; frigidos & spissos uteros habent, non concipiunt, & quæcunq; præhumidos uteros habent, non concipiunt, extinguitur enim in iis genitura; & quæcunq; siccos multum, & præcalidos, nam ex defectu alimenti corrumpitur semen; quæcunq; vero ex utrisq; mediocrem habent temperaturam, eæ fœcundæ sunt;* Ex quibus Galenus in comment. colligit, tàm mulieres quàm viros si temperatè quatuor qualitatum potiantur, generare, quamvis temperie illa privatis commisceantur, intemperatos vero cum iis solum, quæ contrario sunt temperamanto, copulatos gignere, nimirum calidos frigidis; humidos siccis; & sic de cæteris: Quæ tamen Galeni sententia repugnantiam videtur involvere, nam si intemperatæ solis contrariis naturis junctæ generare valent, ut in ultima sententiæ parte legitur, non poterunt profectò temperatis junctæ generare, ut initio ejusdem sententiæ Galenus prodiderat. Respondet Mercurialis, & cum eo Mercatus, uterq; viri doctissimi, temperatos si temperatis misceantur semper gignere, intemperatos vero tunc solùm, quando contrariis suæ temperiei copulantur; sed non advertunt, Galenum dixisse, temperatas naturas, quantumvis temperie illa privatis commisceantur,

Venus Aphrodites quare dicta.
Dub.
Solutio.
Semen qua ætate maturum.
Infœcundi seminis inditia.
Dub: Calidumne semen an temperatũ fœcundius sit.
Fœcundum semen dupliciter dici.
Galeni sententia examinatur.
Mercati & Mercurialis interpretatio.
Mercurial. li. var. lect. Mercat. lib. 3. Cap. 2.

ſceantur, omnino gignete; potius ergo arbitror temperatas naturas intemperatis quibuſvis collatas contrariarum vicem gerere; & quemadmodum anodina dicta medicamenta non ſolum â calidâ causâ, verùm etiam à frigidâ subortos dolores mitigant, ita etiam muliebre ſemen temperatum calidam pariter ac frigidiuſculam viri genituram contemperare, fovere, ac fœcundam reddere; quamobrem adhuc minus probo Braſſavolæ ibi interpretationem, qui per temperatas naturas non multum diſtemperatas intelligit, quæ utriſque extremis junctæ valeant generare; etenim frigidiuſculam fœminam frigidiſſimo viro junctam poſſe gignere minimè puto, neq; unquam vidi, aliud tamen erit, ſi calidiuſcula calido viro conjuncta ſit, quia calor præſertimque moderatus ad hominis procreationem non parum momenti habet, frigiditas vero nocet. Sit igitur concluſio, non ſolum temperatam utriuſq; conjugis naturam fœcundiſſimam eſſe; & in temperatam utriuſq; contrariam, dummodò non ſit intemperantia maxima, ſed etiam temperatam ſi intemperatæ copuletur eidem, quæ cum ſuo contrario non admodum vehementi gignere apta erat. Infœcundos vero eos eſſe judico, qui ſimilem obtinent intemperiem, frigidam potiſſimum, quamvis non intenſam; ſunt etiam infœcundi, qui intemperiem nimis immoderatam ſortiuntur quibuſvis conjungantur, hi enim prolificum ſemen haudquaquam gignunt. Obtrudes, temperata corpora eſſe ſimilia, & ob id infœcunda eſſe oportere, quia nullam inter ſe præſtare poſſunt actionem, quæ ad generationem requiritur, non enim unum ex altero generare poteſt, niſi mutua eorum actio fiat. Memineris tamen juſtitiale (ut vocant) temperamentum utriuſq; ſexus à temperamento juſtitiali alterius plurimum diſſidere; quare ob hanc diverſitatem, quæ ad agendum ſat eſt, generare optimè quidem poterunt. Quæ vero de ſeminis temperie dicta ſunt, eadem uteri conſtitutioni pulchrè eodem tenore quadrant, in quibus longior aliquantulum fui, quia, ut Platonem meminiſſe conſtat, non mediocris ars eſt noſſe, & viros & fœminas temperamento ad gignendam prolem inter ſe convenientes conjungere, atque hoc fuit olim maximum obſtetricum opus; quod etiam ita cecinit Lucretius.

Braſſavolæ interpretatio reijcitur.

Dirimitur controverſia.

Obiectio.

Solutio

Obſtetricis munus quodnam olim.

Vſq; adeò id magni refert, ut ſemina poßint
Seminibus conmiſceri generaliter apta,
Craſſaq; conveniant liquidis, & liquida craßis.

Ex dictis omnes diſſolves nodos, facileq; compones vulgatiſſimum illud diſſidium, quo quæritur, utrum temperati an intemperati meliùs generent.

Semen mulierem habere, & quid in fœtus conſtitutione opis id conferat.

CAP. III.

An fœmina ſemen habeat.

QUia de ſolis mulieribus contemplationem decrevimus, & an hæ ſemen habeant autores non adeo ſunt concordes, fruſtra hæc de ſemine tractatio inſtituta foret, ſi hæc res indiſcuſſa maneret. Præcedit quæſtio, an ſit, quæſtionem quid ſit, ſcio, at hic non abſolutè an ſit, ſed an fœmineum ſit, quærimus; quæ autem huc uſq; diximus, tam fœmineo quam virili facilè poſſunt accommodari; Enimverò conveniunt medici in eo, quod etiam mulier præter menſtrua quid aliud emittat, de hoc tamen dubitant, ſemen nè ſit, id eſt, an facultatem habeat formatricem, vel ut ipſi loquuntur, an actione ad generationẽ concurrat, ſicuti viri ſemen. Ariſt. naturæ alioqui ſcientiſſimus in lib. de generatione animaliũ, fœminas neq; ſemen habere, neq; emittere multis rationibus confirmat, in cujus etiam ſententiam pedibus diſcedunt Averroes, & Avicennas. Athenæus, referente Galeno ſecundo de ſemine, ejus fuit opinionis, ut crederet, fœminas ſemen quidem promere, ſed inutile; quia, inquit, emittitur extra matricem per foramina, quæ à lateribus ſeminarijs meatibus juxta uteri

Ariſt: ſententia.

Athen. ſententia.

Lib. 1. C. 20
Lib. 2. C. 4
Gal. C. 1.

cornua

cornua extrinſecus adſunt. E converſo Galenus cit: lib: de ſemine ex Hippocrate validiſſimis rationibus contendit, fœminas non ſolùm ſemen excernere, verum id etiam magno eſſe uſui univerſo fœtui conſtituendo. Rei veritas ſenſuum fide comprobatur, cui repugnare debilitas eſt intellectus: nam diſſectis fœminis, quæ diutius à coitu temperârunt, vaſa ſeminaria, teſtes, & uteri cornua, albo craſſoque ſemine referta eſſe apparent; quod ſi tenuis humor, lachrimæ ſimilis ab oculo frictione excuſſæ eſſet, quod contrarij putant, cur quæſo craſſum eſt, album, ſpumeſcens? mora, inquiunt, illud fit, at cur illo excreto uterina ceſſant accidentia? cur non extinguitur libido antequam excernatur? niſi quod antea ad coitum excitabat; cur gonorrhæam patiuntur? cur turgens fœmina ſtatuto tempore ad marem properat? ſi enim à ſolo menſtruo, non ceſſarent hæc omnia maris acceſſu, in quo ſanguinis excernitur nihil.

1. Ratio.

Inſuper fœminæ non minus quam viri nocturnis pollutionibus infeſtantur, & viduis, ac ijs, quæ Hyſtericis vexantur ſymptomatibus, copioſiſſimum, craſſiſſimumque ſemen obſcænarum partium titillatione erumpit; quæ excretio ſi non imaginationem, ſed tantum frictionis vim, ut oculi lachrima ſequeretur, qui fieri poſſet, ut quæ ſomniat cum nulla rarefactione proritetur ſolâque ducatur imaginatione, ſemen excernat album & craſſum, quod quia in acceſſu ſternutat fœmina, ſignum eſt à cerebro delabi. Idipſum declarant ſubventanea ova, & molæ, quas mulieres ex proprio duntaxat ſemine, abſque ullo virilis ſeminis acceſſu, ſæpiſſimè concipiunt. Ad hoc quia fœminæ in coitu non minus quam viri delectantur; at viri delectatio ex ſemine eſt; ergo etiam mulieris. Hanc voluptatem ab ſpiritibus, & motu fieri Ariſtotelici contendent; ſed contrà eſt, quod ſentiunt, aliquid emitti, quo emiſſo voluptas atque libido ceſſat. Quod ſi ad hominem argumentum texere liceat, ipſe profecto Ariſtoteles eſt, qui naturam utrumque ſexum in fruticibus commiſcuiſſe propterea putat, quod ſola vis maſcula non ſatis eſſet ad procreationem, etſi terra alimentum adminiſtret; multo ergo magis in animantibus, quæ præſtantiori ſunt ordine, neceſſum fuerit maris & fœminæ vires conjungi, non modo ut fœmina materiam ſuppeditet, ſed ut copulatis amborum viribus unum quidpiam procreationi aptum proferant. His rationibus planum fit, fœminas ſemen habere:

2. Ratio.

1. Ratio. Prolificum eſſe fœmineum ſemen.

Prolificum vero id eſſe, apertiſſimè concluditur ex ſimilitudine filiorum ad matres, non ſolum ſecundum ſexum, ſed et ſecundum plurima alia accidentia ut verrucam, & cicatricem: Non tamen hac ratione contrariæ opinionis fautores quicquam moventur, quia quemadmodum terræ vitio linum in lolium, triticum in typham degenerat; ita menſtrui culpa filium in matrem degenerare arbitrantur; ſed vim rationis non infringunt:

Adverſariorum ſententia.

Nam quemadmodum quando vis ſeminis obtinere, quod primo nititur, non poteſt, in proximam formam fingendam labitur, ſic viri ſemen, cum patris ſimilitudinem efformare nequit, in alterius hominis formam decideret, at cicatricem ſeu verrucam dextri humeri, quâ ſola mater inſignita erat, fœtus repræſentare non poſſet, niſi mater ei ſemine ſuo idolum ſuæ compoſitionis impreſſerit; non ergo ex alimento tantum ſimilis infans matri evadit, nam perſica arbor in Ægyptum translata ex eodem genita ſemine, ſed mutato pabulo, bonitatem alimenti mutavit, non ſpeciem; neque opinandum eſt Polycletum ſtatuam fingere, quod vero oculi cæſij, naſus ſimus ſit, à luto eſſe.

2. Ratio.

Ad hæc ſi aſini ſemen equa exceperit, fœtus non patris tantùm, ſed ex utriſque mixtam ſpeciem præ ſe fert, ex vulpe & cane hybridæ, hoc eſt, canina vulpis, aut vulpinus canis generatur; cùm igitur aſſimilatio æquè fiat ad patrem, & ad matrem, neceſſum eſt, ut à principio aliquo maris & fœminæ communi proficiſcatur. Ad generationem concurrunt ſolum ſemen, & menſtruus ſanguis: hæc vis non poteſt eſſe in menſtruo, quia hoc mari non eſt commune, & ideo nunquam aſſimilaretur fœtus patri: ergo neceſſum eſt, ut ſit in ſemine, ſemen igitur eſt illud, quod fœmina emittit. Faciunt quidem hæ validiſſimæ rationes, ut cum Galeno credamus, non à mare ſolum, ſed ab utroque

parente semen prodire, cui formativa vis insit: Illud tamen superest ut videamus, quam sint penetrantia Aristotelis, Avicennæ, Auerrois, Athenæi, ac suæ phalangis autorum tela.

Arist. & al. argumenta proponuntur ac solvuntur.

1. In omnium, inquiunt, procreatione aliud materiam, aliud efficientem causam præbere oportet: fœmina dat materiam, non potest ergo efficiens esse. Solutio est, utrumque semen secundum diversas sui partes materiam & efficientiam præbere.

2. Secundò; si præstans, & integre coctum virile semen sufficiens est generationi, quorsum adjiciet natura muliebre? Dic, semen viri non ideo prolificum esse, quòd ex sanguine quippiam generare possit, sed quòd muliebri commixtum ad generandum sit aptum; disponens enim omnia benignè & suaviter Deus, non uni sexui, sed utrique generationis opus commisit, ut fœmina voluntarie congrederetur, non solum oblectamento, & delectatione illecta, sed etiam ut sui individui substitutio, & similitudo quoad fieri posset, duraret: Ob hoc igitur semen habere oportuit, & ut auctius prodeat virile semen, ac gignendis membranis, quibus contegitur fœtus, sit sufficiens; nam etsi exiguum virile semen fingendis solidis membris satis esset, membranæ tamen bullas & spiritum inclusuræ ante formationem fœtus, & alimenti tractionem, quæ die septimo fieri incipit, viri semen non sufficeret; ideo fœmineo suppletur, & integrum redditur.

3. Tertiò, quo tempore mas pubescit, & semen fundit, pubescit etiam fœmina, & menstrua apparent; respondet igitur semini virili, menstruum muliebre, non semen alterum: Non tamen vident matrem & gignere cum mare, & alere sine mare fœtum; ideo mas solum semen, fœmina & semen & menses habere.

4. Hoc tamen penes ipsos præcipuum est, & inevitabile telum, si semen muliebre materiam & efficientiam habet (nam utrumque semen materiam generationis solidorum membrorum præbere omnes uno ore cum Galeno medici confirmant) posset fœmina sine semine virili concipere: contorquetur tamen facilè, si respondeas, concipere quidem sed sterile, aues subventanea ova, terrestria animalia molas: Infirmioris enim virtutis est semen muliebre, quàm ut solum sufficiat ad conceptum, eamque integram virtutis perfectionem à mare expectat.

Obiectio. Si obtrudas, contrarium prodidisse Hippocr. qui libr. de genitura, semen fœmineum fortius aliquando esse retulit, ac virile fieri, & econtra:

Solutio. Nos jam tradidimus, neutrum illorum quantumvis validissimum ad generationem sufficere si alteri non copuletur, quamobrem acute magis, quàm apposite respondet. Vallesius fœminam non magni caloris semen habere invalidum, calidissimam menstruis non abundare, atque ideo non concipere solam, quia aut debilius principium activum sortita est, aut materia caret; at consideràsse oportuit, menstruum sanguinem fœtus materiam non esse, sed pabulum post septimum diem; quare potius si fœmineum semen completum haberet activum principium, conciperet quidem perfectè, sed non aleret: quod nequaquam admittimus, neuter enim parentum, quantumque validum habeat semen, completum habet principium. *Notatur Vallesius 2. controv. 7.*

Averrois arg. Violentius hic urget Averroes, si singula semina per se prolifica non sunt ante commixtionem, post eam unde advenit illis illa virtus, quæ in neutro præerat? *2. colig. 10.*

Solutio. Respondeo, fuisse in utroque, in completam tamen; at à quo uniuntur? ipsa inter se in itinere commiscentur, aut in ipsa vulva, quæ validè & avidissimè amplectens, facit ut uniantur, adjuvante ad hoc, non solum activâ utriusque seminis virtute, sed etiam actuali virtute ipsius matris, quam, Galeni decreto, mediantibus venis, & arteriis per uteri conceptacula eò transmittit.

5. Adversar argum. Quinta Aristotel. ratio: gravida fit interdum fœmina, nulla humiditatis suæ excretione, nunquam vero citra menses; menses igitur, non semen fœmineum, ad conceptum sunt necessarii. Respondeo, Aristotelem aliam in muliere non cognovisse humiditatem, præter salivalem, quam guttam vocat, hanc, quam in uteri cervice mares sentiunt, etsi fœminæ non emittant interdum, tamen in prolifico concubitu semen per vasa in uteri sinus semper ejiciunt, quod non persentitur, quia ne- *1. de sem. 13.*

que viri-

penem attingit, neque tantùm fœminam delectat, utpote quod ad sinum uteri demandatur, cujus sensus hebetior est, quam oris ipsius; Neq; placet quod quidam arbitrantur, exquisitiori maris semine fœmineum interdum excusari, exemplo mulieris ducti, quæ concepit ex semine in balneo recepto, ut de Gedelia, & Averrois vicinâ proditur; quod ultimum, si verum fuit, potiùs existimo, per id temporis ad solam delectationem attractionis illius seminis virilis subsequutum etiam fuisse muliebre, accedente præsertim imaginatione, sicuti in in somniis per pollutiones solet contingere. *Sextum.* Puer, addit Aristoteles, eunuchus, & fœmina habitu similes sunt, voce, pilis, carne, & viribus; ergò & seminis inopiâ; concedimus, hos omnes non gignere exactè coctum semen, in quo virile robur consistat. *Septimum.* Adiungit (nequid eorum, quæ adversus hanc sententiam congerit, prætermittamus) menstruum lac repræsentat, semen virile coagulum; sicuti igitur lac sola materia est, ita & menstruum: Similitudinem menstrui cum lacte non improbamus, coagulum dicimus esse in utroque semine incompletum, ideò commixta coagulari. *Octavum.* Addit libidinosas fœminas crebro partu temperari; & nonnullas ex salaci conspectu ter intra mensem sanguinis menstrui profluvium pati, quasi conante natura id pellere, à quo iritatur. Vera tamen hujus eventus causa est, quoniam ex evacuatione quâvis, maxime sanguinis; seminis proxima materia, ac perinde libido ipsa, imminuitur. *Nonum argumentum.* His Aristotelicorum telis & hoc addi potest, quòd prægnans fœmina in coitu delectatur, & aliquid emittit, quod cum in utero maneat quia clausus is est, & semen intus tunc temporis nullius esset usus, sequitur menstruum emittere, quod ibi ad fœtus pabulum detinetur: *Fœminei seminis usus.* Dic, fœminam aut ad uteri latera tunc excernere; aut si ad fundum, ipsum aperiri, cogente ita necessitate, ut, quod supervacaneum est, egrediatur. Vides itaque eorum rationes, quantumvis ex Philosophiæ intimis depromptæ videantur, corruere; perspicis maximos fœminei seminis usus, & utilitates, ut nimirum virile nutriat, & adjuvet, quòd delectet in coitu, quòd ex eo Allantoides membrana generetur, & salivali viri humore; sed ita, ne sola Allantoides ex eo generatur, ut reliqua membra non attingat; minimè imo postquam suas vires cum virili semine commiscuit ad formationem fœtus; ex materia illius fit Allantoides. *Decimum argumentum. Scripturæ locus.* Adhuc tamen facit ambiguitatem quod Levit: 15. viri seminiflui, fœminæ sanguinifluæ expiatio ponitur, quasi huic menstruum solum, illi semen insit: Dic, fieri mentionem illius fluxus, qui in utroque sexu est magis conspicuus, lege vero seminiflui viri mulierem etiam comprehendi; imo si sacræ paginæ, quæ supra omnem naturam est, locis in naturalibus speculationibus liceat contendere, legimus 3. Geneseos, serpenti dictum: Inimicitias ponam inter semen tuum, & semen mulieris; sed hæc aliò pertinent.

Semen non solum ut opificem, sed etiam ut materiam fœtum attingere, & cur partes seminariæ non rægenerentur.

Cap. IIII.

Aristot. & peripat. sententia. Mulierem non aliud continere semen præter sanguinem menstruum Aristotelem sibi persuasisse jam supra memoravimus, & explosimus, ad cujus opinionem digitum attollunt non Avicenna solùm, & Gentilis, sed omnes uno ore Arabicæ doctrinæ sectatores: Verum & illud addit Aristoteles, hoc ita constitutum muliebre semen seu potius menstruum solam materiam in

am in conceptu; virile nudam efficientiam exhibere; ex illo omnia tam solida, quam cætera membra effici; hoc postquam vim generatricem menstruo impressit, & motionis principium dedit, foràs excerni, ut pleriq; omnes interpretantur peripatetici, aut in auras evanescere, aut in flatus discuti, ut eorum etiam, nonnulli arbitrantur. *Dubitemus* inquit 2. de generat. animal: 3. *Si projectæ in fœminam genituræ nihil concepti fœtus pars efficitur, quo abeat corpulenta ejus substantia; si modo facultate, quæ in ipsa est, operatur;* Et non multò pòst: *corpus genituræ in quo unà semen animalis principium, abscedit, partim est separabile ex corpore, cujusmodi est, quæ appellatur mens sive intellectus, partim inseparabile, quod est genituræ semen, quod cùm humidæ sit naturæ & aquosæ, dissolvitur, ac in spiritum difflatur.*

Galeni rationes adversus Aristotelem, qui probat semen in utero retineri.

Hoc autem quam sit ipsi rei veritati contrarium, multis Galenus palàm fecit in lib. de semine, & primò semen virile in vulva contineri, si fœmina conceptura sit, ex eo concludit, quòd si capram, ovem, aut aliam quampiam fœminam dissecueris, nullam ex iis, quæ semen excreverant, concepisse, omnes, quæ retinuerant, gravidas fieri deprehendas. Secundò ex ipso relatu fœminarum, quæ ubi conceperint, quandam in vulva motionem sentire dicunt, quæ quasi convellat, ac paulatim in se illam contrahat, quod idem plena fide ipsum conceptionis etymon, id est, seminis in utero comprehensio, indicat. Tertiò ex autoritate omnium ferè quos perlegerat medicorum, præsertim gravissimi Hippocratis:

Lib. De genitura. & lib. de natura pueri.

Semen materiam etiã generationis esse.

Seminaria partes novem.

verùm enim vero non solum in vulva retineri, sed etiam in pangendo fœtu materiæ, non tantum opificis rationem habere, & ex illo novem seminaria appellata membra venam, arteriam, nervum, os, cartilaginem, membranam, tendones, ligamina, & cutem generari, magnis evidentiis ex sensuum fide experientiaque depromptis confirmatur. Nam si semen fœtus pars non efficeretur, aut efflueret, aut in flatus evanesceret, aut computresceret: non putrescit, quia sic gravissima, & veneno similia excitaret symptomata: tantum verò abest ut effluat, quin potius post conceptum os uteri clausum sit, nec specillum admittat; *quæcunq; utero gerunt,* inquit Hippocrates *his uteri os clausum est:*

5. Aph. 51.

Neque aliter psaltrix puella se concepisse cognovit, ex quâ vidit Hippocrates, tenui pellicula contentum sexto à conceptu die semen excidere: Ita fœminæ quæcunque partus peritæ sunt, quo die genituram non excidere observant, eodem sese concepisse sciunt. Non etiam in halitus vertitur, ita enim à conceptu uterus inflatus, ac maxime elatus sentiretur, contrà quàm fit, & tempore partus cum crepitu erumperet, quod non observatur: Concoquitur igitur semen, & in fœtus seminales partes convertitur, quarum profectò exanguis, sicuti seminis, & non sanguinea, sicuti sanguinis substantia est, quæ seminis omninò, unde manarunt, speciem, ac naturam referunt. Adde, quòd & perforari, & extendi vel longissimis spatiis, sine ruptionis periculo, possunt, ad quod multò quam sanguinis accommodatior erat seminis materia lenta, & tenax; è converso neque albus est, neque adeò lentus & crassus sanguinis succus, ut si intendatur aut fistulæ in modum perforetur, in sua continuitate valeat perseverare.

Obiectio.

Obtrudes, à sanguine ipso partes confici, verùm à naturâ immutato è rubro in album; è tenui in crassum, aliquando in lentum atque tenacem:

Solutio.

At si sanguis eas partes gignendi ex se facultatem haberet, semine profectò non esset opus, si ex semine, memineris naturam nunquam oblivisci insitorum motuum, & frustra per ambages fieri, quod per compendium commodiùs præstari potest; frustra igitur in hoc laboraret, cum jam rei principium haberet, quod non solum est principium totius, ut vult Aristoteles ipse, verum etiam facultate totum esse Plato existimaverat; ut cùm habeat album, crassum, & lentum humorem, ex quo seminaria membra efficere possit, hunc ejiciat, alterumque similem ex sanguine gignat; non itaque oportuit vim suam menstruo sanguini tribuere, qua in succum album, crassum, & lentum converteretur (quod Aristoteles putat) ac protinus foras ejectum in spiritum dissolvi; cum ipsum semen eandem

vim &

vim & talem quandam substantiam possideat, quæ primarum partium procreatrix commodissima esset, quod quidem, etsi alij non scivissent, diligentissimum tamen naturæ scrutatorem Aristotelem ignorasse nefas est. Magnâ hîc contentione investigatur, cur prædictæ seminales partes, si deficiant, non queant regenerari; vera namque cutis vulnerata cicatrice, os callo unitur, arteriæ, ac reliqua membra spermatica nunquam, vena difficulter restauratur. Contrà si carnosæ, & adiposæ partes à nostro corpore excidantur, pro carne, caro, & pro adipe, adeps, rursus facilimo negotio restituuntur. Auget difficultatem, quòd eadem est materia generationis, & nutritionis: Si ergo venæ, ut locupletissimus testis mille in locis Galenus est, vim habent conficiendi similem quandam substantiam pro nutritione & incremento istarum partium, ex eâdem etiam substantiâ poterunt eædem partes regenerari. Ut obiter illi convellantur, qui pulchre responsum putant, cùm dicunt, genito jam integro animali, materiam generationis non amplius suppetere: Si enim per totum Vitæ cursum pro nutritione subest, pro generatione quidem non deerit, quùm eadem sit; quod enim pro alimento reponitur, simile esse debet omnino ei, quod digestum est, siquidem nutritio est particularis generatio, id est, effluentis substantiæ redintegratio. Sunt alij qui respondent, suppetere quidem materiam, sed desiderari facultatem formatricem & generantem, quæ, ut ipsi autumant, ut abiit completo formationis tempore, ita nutriens successit: Sed hoc etiam, meâ quidem sententiâ, vitio non vacat, quia videmus, & carnem, & adipem in grandioribus corporibus regenerari, si ergo permanet in partibus carnosis pro carnis generatione, cur quæso non permanebit in seminariis pro earundem restauratione? Adhæc in humidioribus, & delicatioribus naturis, ut in pueris, ac fœminis, non exiguæ procreantur venæ, & satis magnæ ac permultæ quotidie in ulceribus renascuntur, carne enim nova replentur, quæ multis venis, & arteriis capillaribus referta est, anteriores etiam dentes non solum in infantia, & pueritia, sed & in adolescentia posteriores. Quidam videntes materiam & virtutem superesse, propterea tamen non regenerari affirmant, quia ubi hæc membra deficiunt, soluta est unitas, & caro etiam deest, cujus regeneratio anticipat, quia facilius & promptius supercrescit, utpote mollissima, & quę minori indigeat elaboratione, ita Galenum intelligunt primo de semine dicentem solida membra non restaurari, quia quod morâ temporis paulatim erat colligendum, carne jam increscente supprimatur. Hoc tamen, & à veritate, & à Galeni mente plurimum dissidet: si enim materia pro membri seminarij regeneratione accuratius elaborata sit; non poterit profectò ex eâ caro fieri, quæ ex solo sanguine minus elaborato conficitur. Vidimus avulso dente materiam solitam pro ipsius incremento ad partem mandari, juxta proximam gingivam in porticulam evadere, non gingivæ quidem sed albæ cujusdam substantiæ instar calli; Meo etiam ex sorore nepoti, cui à prima infantia dens unus deficit, juxta ejusdem lateris auriculam, cuticularem quendam processum propendentem natura efformavit: Itaq; redundante materiâ seminali in aliis partibus callosa; in cute cuticularis substantia gignitur non carnosa; neque is eo loci Galeni animus fuit, sed carne supercrescente materiam membri spermatici supprimi ac suffocari, alioqui neque etiam hæ partes nutrirentur, quia anticiparet nutritio carnosarum. Quatuor igitur sunt, quæ obstant, quò minus seminaria membra restaurentur; materiæ inopia, quæ, quamvis suppeditat pro nutritione, nunquam tamen in tantâ copiâ colligitur, quæ ad uniuscujusque quod interiit, regenerationem sufficiat; secundò debilitas, facultatis formativæ, quæ quamvis per totum vitæ curriculum perduret, ut latissimè Joubertus suis paradoxis prodidit, tamen aut in membris eam pro futurâ necessitate natura conservet, aut eadem cum naturali sit, non adeò valida vehemensque existit, ut in utero erat, ubi à conceptaculorum & ipsius

Quæst. An partes seminaria regenerari possint.

3. Meth. 5. art. med. 81. 2. De semine 13. 2. De semine 13.

Convellitur quorundam sententia.

Nutritio quid.

Aliorum sententia reprobatur.

Tertia sententia quorundam.

Ne restaurentur seminales partes quatuor obstant.

2. Para. 7

ipsius uteri fabricatrice vi fovebatur, & intra semen ipsum continebatur, agensque per se totam occupabat materiam: Tertiò, carnis supercretio, quæ quidquid paulatim pro membrorum restitutione colligitur, supprimit, contrà quàm in primâ ex semine generatione factum fuerat, cùm & universus humor unà collectus, & multus erat, & virtus fabricatrix non valida tantùm, sed duplicata; quod si medicamentum apponas, quod carnis supercretionem impediat, eâdem operâ arteriæ generationem inhibeas, non quod sua natura arteria generationi renitatur, sed quod impedimentum obstet: Quartò, siccitas membrorum in adultis, quæ causa est, ut difficulter coalescant, & ob id etiam non nisi in pueris, & molliusculis corporibus hæc membra regenerantur; in adultioribus vena solum, & illa quidem raro; arteria vero quia sextuplo crassior est, nunquam, & multo minus os, cartilago, nervus, tendo, & cætera.

Obiectio. At dices, plantæ abscissæ partes in totum possunt reponi, multò ergò magis hominis, animalis nimirum perfectissimi, in cujus superiori formâ omnes inferiorum vires, sicuti trigonum in tetragono, continentur.

Solutio Respondeo; meritò naturam hanc vim opidò languidiorem in animalibus posuisse perfectis, quæ motu ac sensu vitam partium tueantur; adde plantas excrementitio vivere humore & paratu facili, cùm terræ affixæ sint, & exiguâ elaboratione esse contentas, & injuriis patere, decidunt enim hyeme folia & fructus, per æstatem exuruntur, ideo vim generantem validam sortitas esse, cujus interventu partes necessario casuræ substituerentur.

Diluitur alia obiectio. Efficaciùs tamen urget dentium regeneratio, quorum etsi demus præcoces, & anteriores, qui in pueritia propter angustam basin, & debiles ac pauciores radices decidunt, regenerari posse, quia tàm citò cadunt, ut secundum generationis tempus inveniat adhuc mandibulam crescentem, ex cujus superfluo alimento, & generantur & possunt regigni, quia coacervatur adhuc sufficiens materia, & caro gingivarum circumscripta manet, ita ut non impediat: tamen molares vigesimo anno multis, & omnium ultimi nonnullis senescentibus renascuntur, & trigesimo anno unus in extremo utriusque mandibulæ, qui ideo vocantur dentes sapientiæ sive intellectus, quia frequentius in ætate intellectus, quæ est triginta annorum, pullulaant; Imo Albertus Magnus senem se vidisse testatur, cui in ætate octogenaria dens natus fuerit.

Præcoces dentes cur regenerentur.

Dentes sapientiæ.

Avicenna lapsus. Respondet Avicenna, dentes ex sanguine generari, & ad naturam carnis proximè accedere, quod vanum est, & rationi minimè consentaneum, cùm dentes sint de numero ossium.

Dentes ab excrementis generantur. Alii putant dentes, sicuti ungues, & capillos, ex corporis excrementis generari, ideoque semper accrescere; quia per ætatem indies minor est concoctio, & major excrementorum copia: Quód si semper generantur, nil mirum, si abscissi renascuntur, quorum ego sententiæ libentius adhæreo; sed contrà est, quod sentiunt; ergo vivunt: Neque nos id quidem negamus, sed ex excrementis nutriri profitemur verâ nutritione, non autem, per juxta positionem, sicuti ungues, & pili. Qui verò gigni dicunt, quia ex ampliori basi nascuntur, & alimenti habent majorem copiam, minùs sufficientem afferunt rationem; quia sic ossa fœmoris & similia, quæ lata sunt, & multam habent medullam pro alimento, promptiùs renascerentur, cujus tamen contrarium experimur; neque majori jure vitiligantur, qui ajunt, partes esse extremas, in quas natura ultimum ponit conatum, quia eâdem ratione, & auris, digitus, cutis, quæ etiam extrema sunt, renascerentur.

Semen

Semen non mole tantum, sed etiam viribus à toto emanare, ac ubi substantialem accipiat formam.

CAP. V.

DIssolvi à concubitu corpus universum arguere profectò videtur, ab omni corpore genituram emanare; perinde atque maximâ nos etiam perfrui in ipso congressu voluptate omnium membrorum: venæ item post aures sunt, quibus incisis steriles homines reddi plerique credunt, quod fieri non posset nisi ex capite deflueret etiam semen: Filii non solum similes parentibus generantur, & in specie, & in habitudine, sed & si manci sint parentes, manci plerumq; fiunt, & si quæ cicatrix in facie est, aut in alio parentis membro, hanc quoq; recipit filius; Æthiopum alba genitura nigrum secundum cutem producit fœtum; Scythæ macrocephali dicti, à longis capitibus, fasciis quibusdam in longum obductis, deinceps communiter macrocephalos generabant. In Calcedonia vidit Aristoteles ex patre, cui brachium compunctum erat, filium natum cum eâdem notâ confusâ tamen; Salmanticæ vidimus ex nobili patre dicto Godscalco Flores, cui fissum erat labium, cum eâdem fissurâ progenitū filium. Quibus tot ac tantis rationibus, depromptis è sensuum fide, quæ una omnes alias evertere potis est, Hipp. ductus semen ab omnibus corporis membris procedere testatum reliquit, à sanis, sanum, à morbidis, morbosum, quin etiam à solidis, & morbidis partibus, & ab humido omni totius corporis; cui etiam consentiunt Plato, & Empedocles, ac insuper ipsa ratio; nam ut totius est aliquod semen efficiens, ita cujusq; partis esse oportet, alioquin membra sine semine generarentur, neque ulla est ratio, quòd ex hâc seminis parte crus, ex illâ brachium generetur, nisi quia hæc ex crure, illa ex brachio decidatur, ab omnibus igitur defluit, quod omnia generat. Hanc ita confirmatam Hipp. sententiam quidam, ductore Polybio, ita intelligunt, ut ex toto corpore secretionem in solo concubitu fieri sentiant, seu colliquamentū aliquod motu agitationeq; diffluens, quod quam sit absonum, superiùs jam monstravimus, & ex eo planum fit, quia fœminæ virovè, qui à coitu diutius abstinuit, copiosum, crassumq; semen in testibus, ac vasis spermaticis congeritur; contrà libidinosi, & ii qui supra modum rei Venereæ indulgent, tandem pro semine sanguinem emittunt, & si consectionem illorum fieri contingat, nihil seminis contineri deprehenduntur: Colliquamentum verò non esse, jam supra multis ostensum est. Sunt etiam, qui putent, seminis materiam ex toto secerni, non ita quidem ut ex uno quoque osse vel nervo, sed ex aliquo osse, nervo, membrana, vel cartilagine quidpiam ad seminis materiam confluat, quòd non illius tantum, à quo profluxit, sed omnis nervi vel ossis in conceptu materia fiat; proinde ex tantulo semine seminales omnes partes effici posse. Multi dicunt, ultimi quidem alimenti seminis materiam superantem partem esse, non quæ à toto decedat, sed quæ ad totum proxime esset accessura. Plures ita interpretantur Hippocrat. sententiam, ut sibi persuadeant, seminis materiam in singulis partibus progigni, & ab his, quotquot sunt, in testes confluere; ac ita explicatum Hippocrat. placitum multis confutat Aristoteles rationibus, in primo de generatione animalium. Prima, Si materia seminis hominis & animalium ab omnibus partibus emanaret, etiam materia seminis arborum; sed videmus arbores, abscissis ramis, semen progignere, ex quo tamen integræ posteà enascuntur arbores; Ergo neque in animantibus ex omnibus membris proveniunt. Secunda, Aut semen deciditur, ab omnibus par-

Hipp. sententia.

lib. de aëre aquis, & locis.
lib. de genitura.

Polybij sententia.

2. cap. huius libr.

Secretio seminis non fit in concubitu.

Aliorum opinio.

Quarta sententia nonnullorum

Quâ ratione pleriq; interpretetur Hipp. dictū.

Cap. 18.

Aristot. adversus illā interpretat. argumenta

1.

2.

bus partibus organicis, ut facie, & manu; aut à similaribus, ut carne, & osse; non ab illis, nisi similarium interventu fieri videtur; si à similaribus, nulla procul dubio ratio est de similitudine parentum, cum hâc ratione solo temperamento similes euadant. 3. Et quâ plurimum nititur Aristot. cùm ab utroque parente semen decidatur, & vir ac fœmina reliquis partibus similes sint, genitalium formâ differant, necessum esset, ut perpetuò duo progignerentur fœtus, mas & fœmina, aut saltem hermaphroditus, cum semen oporteat efficere membra omnia, à quibus decidit, & decidat etiam ab illis quæ sunt mari, & fœminæ peculiaria. 4. Si à singulis corporis partibus seminis aliquid efflueret, ingentem profectò seminis copiam toti corporeæ moli respondere omnino oporteret; contrà tamen constat, perexiguam seminis molem in concubitu secerni; non igitur à toto decidi ac dimanari necesse est. Ad rationes vero pro Hipp. sententiâ propositas respondet, voluptatem, & extenuationem totius fieri, non quòd ex toto aliquid decedat, sed quod prurigo vehemens accedat, ex calore & spiritibus ab agitatione excitatis, ubi vero pruritus, ibi voluptas fit: extenuationem ex nimio coitu contingere, tùm propter vehementem & assiduam exercitationem, tùm quia solida membra privantur alimento, est enim semen medullis, & arteriarum, venarumque alimento similis substantia: similitudinem nullum esse indicium, siquidem & voce, & unguibus, & pilis similes procreantur filii, à quibus tamen partibus nullum semen deciditur; avis insuper & proavis nonnunquam similes evadere, ex quibus subinde nihil secessit, ut de muliere ipsemet Aristoteles refert, quæ alba cum Æthiope concubuit, & albam filiam peperit, ex quâ posteà & albo viro Æthiops avo similis genitus fuit: cumque non semper ex mancis manci proveniant, casu id fieri p osse arbitratur, sive etiam propter uteri angustiam eâ in parte, quâ mutilus infans evasit, sicuti arbores, quæ in terrâ non habent locum satis amplum, aut à lapide vel ab aliâ quâpiam re, ne in hanc aut illam partem radices jaciant, præpediuntur: homines ad generandum impotentes reddi abscissione arteriarum, quæ sunt retro aures, quòd privatum cerebrum influxu spirituum vitalium imbecillũ redditur, neq; potens est coitus labores sustinere, in quo maxime illud ipsum laborat; aut quia fortè cum illis venis præscinditur nervus, qui à sexto nervorum pari in testes descendit & seminaria vasa, ut optime Vesalius animadvertit. His tàm multis Hippocratis sententiam Aristoteles explodit, qui tamen pro illâ aliam nobis meliorem non supposuit; Existimat enim duo generationis principia semen viri, & menstruum fœminæ, in corde gigni, à quo priusquàm descendant ad partes seminarias, distribuantur per vasa in corpus, ut à membris permutationem alterationemque suscipiant, quâ tandem ornata confluant ad seminarios meatus. Priorem hujus opinationis partem confirmare se putat, quia semen producturum simile toti parenti oportuit vel prodire ab omnibus partibus, vel ab unâ, quæ totius vicem gerat, quale est cor. Præterea quia utrumque horum principiorum, excrementum est sanguinis, idem ergo agens gignens sanguinem, hæc etiam excrementa producit, ac sanguinem gignit, (sic enim ille putaverat) ergo & semen, ac menstruum. Sed enim in membra distribui contendit, quæ secunda assertionis pars erat, quia semen magis, quam sanguis eleboratum est, eam elaborationem non accepit à corde, quod solum generat sanguinem, recepit igitur à membris: & si ad singulas partes non accederet, qui, inquit, fieri posset, ut servaretur similitudo ad membra parentum: sic itaque explicat verbum, *accedere ad singula membra* quod aliter esse intelligendum mox ostendemus. Non est tamen quod immoremur in confutandâ Aristotelis opinione, cum non receptis, & jam ante multa sæcula ex autoratis nitatur fundamentis, quòd nimirum cor sanguinem gignat, & fœmina semen non habeat.

Aristot. opinio absurda qua sexta est.

Galeni sententia. 7.

Galenus in eâ fuit sententiâ, ut crederet, semen ex sanguine cum multo spiritu arteriali, hoc est, vitali solum in testibus gigni, & in flexibus vasorum

semina-

ſeminariorum; hoc ex anatome argumento deſumpto, quòd venam, & arteriam non recto tramite, ſed pluribus factis gyris deſcendere videamus, in quibus paulatim albeſcit ſanguis, & tum demùm, ubi teſtes attigerit, ſeminis ſubſtantia in ipſis conſpiciatur; atque adeò materiam geniture ex venâ cavâ potiſſimùm renibus, & lumbis aſſiſtente ad vaſa ſeminaria confluere, quinetiam omnes venas, & arterias gignendi ſemen facultatem habere fatetur; ſeminis enim vaſa inter venas habentur, & ſimilem cum iis ſubſtantiam acceperunt, hæc ſemen generare palam eſt; non igitur aliis venis per corpus diſperſis deerit ſeminis generandi vis, ſi modo flexuoſa etiam, & anfractuoſa adeo eſſent, ut *Mora requiritur.* morâ & cunctatione concoctionis perfectionem ſanguis in illis acquireret, ſicuti in capreolaribus & varicoſis vaſis. Addit in omnibus venis talem quendam *Ros ſemini aſſimilatur* ineſſe humorem, quem rorem vocant, quique ſeminali omninò aſſimilatur, & proximum eſt venis alimentum, paulatim albeſcens, dùm amplius commoratur; manare autem à toto ſemen (quod Hippoc. ait) ita intelligendum, ut omnium membrorum vi ac poteſtate ſemen decidat, ab omnibusq; ipſum partibus notas aliquot referat; Atque illud eſſe, quod vulgò dicitur, virtute non mole ſemen à toto defluere, non quod materia à toto decedat, quæ potius ad totum accedere potis erat, in qua quidem locutione cum Ariſtotele videtur ab Hippocrate prævaricari.

Alia eſt opinio, quam Avicennæ acceptam ferunt, quæ tradit, ſemen gi- *Sententia Avicennæ* gni quidem in teſtibus, confluente ejus fermento, hoc eſt, corpulenta parte, & ſpiritibus à tribus membris principalibus ſemper; à reliquis autem in hos fontes etiam aliquid reſudare, cujus rei evidens indicium ſit, fœtum in principalibus perpetuò parentibus reſpondere, in reliquis non ſemper, ſed modò in uno, modò in alio membro; atque quemadmodum ex partibus craſſis trium principiorum fit ſeminis materia, ita ex conflatis tribus ſpiritibus fieri unum genitivum; Hanc infringunt ſententiam neoterici, quod non appareant meatus à tribus principiis ad teſtes, per quos prædictus fiat confluxus. Cæterùm ſi quæ alia hæc certè ad mentem Hippocratis proximè videtur accedere, quòd fermentum ſeu virtutem quandam à tribus principiis ſemen habeat. Ex- *Aliorum opinio.* iſtimant alii ſemen non ab omnibus decidi partibus, ſed à quâvis indifferenter, inſtar ſeminis plantarum; ſed contra eſt, quòd vis ſeminalis non in quâvis promiſcue parte plantæ conſiſtit, ſed quibuſdam ineſt radici: aliis ſemini, nonnullis nodo, cortici, vel ramo: Præterea plantarum partes, ſicuti abſciſſæ vivunt, ita ſeparatæ germinant. Hæc ſunt de hac re ſcriptorum dogmata, ex quibus nos tùm demùm, quid verum ſit, eliciemus, cùm quidquid in ſingulis præclarè dictum fuerit, amplexi fuerimus, rejecerimus verò ea, à quibus incommoda ſubſequuntur. Quamvis autem Avicenna hujuſcemodi rerum ignorantiam medico non nocere dicat, mutila tamen, & prorſus manca contemplatio videretur, ſi hæc res indiſcuſſa maneret; ideo in ſemine duo comprehendi, materiam, & facultatem, id eſt, corpulentam par- *Concluſio.* tem, & ſpirituoſam concluſio ſit, illam, quæ patiendi vim habeat, hanc verò quæ penitus ſit efficiens; ſpirituoſam ex præcipuis partibus potiſſimum con- *Controverſia deciditur.* fluere, per arterias enim ſpiritus vitalis à corde; per venas naturalis (ſi quis eſt) à jecore; per nervos animalis à cerebro, & dorſali medullâ, in ſeminis materiam concidunt, ex quorum confuſione, & commixtione genitivus procreatur ſpiritus, qui ſeminis materiæ inſidens, procreationis potiſſimùm inſtrumentum evadit; præſertim autem à vitali genitivum fieri, cùm de ipſo conſtet, & ab ejus fonte ad teſtes aditus pateat ampliſſimus. Seminis et- *Seminis materia à toto.* jam molem atque materiam à toto decidi, & portionem eſſe totius materiæ, quæ jam aut ad totum acceſſerat, aut proxime ad omnes ſeminarias partes acceſſura erat; non tamen, quæ concubitus tempore decidat, ſed quæ, ubi abundat, à naturâ in vaſa ſpermatica deponatur, & ab ipſis proliciatur, ibique cum

prædictis

prædictis commixta ſpiritibus vim quandam ex majori elaboratione, ac ſeminis formam acquirat, præſertim autem ſemen continetur in quibuſdam additamentis, poſitis ſub oſſe pubis inter rectum inteſtinum & veſicam; vaſa enim deferentia, quæ ſemen præparatum à teſticulis recipiunt, antequam in collum perveniant, coeunt in paraſtatis adenibus, ex quibus duæ pendent vacuæ appendices, quæ ſemen jam præparatum ac confectum continent, ut tempore coitus in vulvam ejaculetur: coitus tamen tempore non nihil ſpiritus atq; facultatis valida agitatione de repente in teſtes irruere, indicium ſit voluptas, quæ tunc per univerſum corpus perſentitur maxima:

Veneris exceſſus cur debilitet.

Hinc Veneris exceſſus debilitat, quia non ſolùm reſiduum, ſed etiam nonnunquam quod actu erat, vel futurum partium alimentum, ſucceſſivè trahitur.

Cerebrum in coitu imprimis patitur.

Inprimis autem cerebrum patitur, tùm quia extremum eſt, ubi ceſſat vis teſtium attractiva, tùm propter mollitiem ipſius, & dorſalis medullæ, quæ magis quàm ſolidiora membra concedunt trahentibus teſtibus, tum præſertim quia ejus ſubſtantiam teſtes avidius proliciunt, utpote ſemini non abſimilem, quam propterea Plato in dialogo de natura ſemen appellavit; & in Timeo dorſalem medullam genitalem vocat, quia ab ea multùm genituræ deſcendit, magiſq; exhauritur, ideoq; vulgo libidinoſi medullis exhauſti creduntur; & Albertus Magnus cujuſdam mentionem facit, qui ex immodica ſalacitate occubuit, & fuit inventus ſine cerebro. *3. De animal. 8.* Ita Hippocratis ſententiam interpretandam eſſe cenſeo, neq; Avicennam ab eo multum diſſidere, &, quod magis mirabere, Galenum in eâdem propemodum fuiſſe; *contrà igitur*, inquit, *quam antiqui cenſebant, dicendum eſt; illi enim quod ab omnibus ſecedere, nos quod ad omnia accedere natura comparatum eſt ſemen appellabimus, & partem eſſe ſemen ultimi alimenti, ex quo jam unumquodq; membrum perficitur*: ubi & ſi non admittit ſemen portionem eſſe ejus humoris, qui ad partes jam acceſſerat, planè tamen confitetur, partem illius eſſe qui in venis proximè ad partes acceſſurus continetur, & quem jecur, ac venæ pro nutritione ſingularum partium, quaſi adhibito earundem ſigillo, elaboraverant, quiq;, & ſi ab omnibus membris non decidat, vim tamen habeat omnium membrorum effectricem, & quia aptus erat ſingula nutrire membra, aptus etiam eſt eadem generare, quippè cum ex iiſdem procreatio fiat, ex quibus nutritio.

Nutritio & procreatio iiſdem fit.

Quamobrem mirari ſatis nequeo eos, qui cum vires ſeminis à toto profluere non diffiteantur, & alioquin ſemen ultimi alimenti excrementum eſſe definiant, tamen, quaſi ſui immemores, ſemen vi, & mole à toto decidere contentioſè refragantur, quia ſcilicet formaliter ſemen non eſt illud quod decidit, quod nos ingenuè fatemur: Neq; ſomniandum eſt, Hippocratem exiſtimâſſe, ſemen cum albedine, ſpumoſitate, ſpirituum abundantiâ, ac deniq; cum ipſâ ſeminis formâ à ſingulis membris decidi; ſed naturam doctam probè noviſſe, quid unicuique membro, pro ſui nutritione conveniat, illud in jecore, ac venis genuiſſe, addidiſſeq; quoddam quaſi nutriendæ partis ſigillum, & mediante virtute regulativâ ad illas tranſmiſiſſe, adjuvante ad hoc attractivâ membrorum; quidquid verò ex ipſâ nutritione ſuperſerit, teſtes trahere, quod & ſi verum ad huc ſemen non ſit, propiùs tamen, quàm ſanguinem, ad ſeminis vim & naturam accedere dubitandum non eſt.

Obiectio.

Cur tamen, inquies, excrementum appellatur quartę concoctionis, quæ enim in venis fit, tertia eſt?

Solutio.

quia excrementum eſt non qualitate, ſed quantitate ſuperfluum, quod verò tale eſt, non in ipſa parte, ſed in præcedenti officina generatur. Quod ſi ab Ariſtotele, quamvis ab adverſario, hâc in parte petita ſimilitudine noſtram ſententiam confirmare liceat, poterimus quod ipſe cordi acceptum fert, nos jecori ac venis aptare: Oportuit enim (ut ille ait) ſemen producturum ſimile toti parenti, vel prodire ab univerſis partibus; vel ab unâ, quæ omnium vices gereret, quales venæ ſunt, & jecur totius corporei alimenti officina. Præterea idem agens ultimum alimentum gignit, & excrementum ipſius, illud non in partibus, ſed in venis gignitur, in iiſdem igitur ſeminis materia generatur.

Cicatrix & verruca parentis cur in filio appareat.

Sed cur cicatrix & verruca, quæ erat in parente, apparet etiam in filio, & cur non ſemper, ſed aliquando? quia ex venis etiam capillaribus,

quæ

quæ unicuiq; vel minimæ parti insunt aliquid aliquando, sed non semper, ad vasa spermatica confluit. Nonne hoc præstabit virtus formativa, quæ residens in membris parentis, non indigeat materiâ, à singulis partibus accedente, sed semini in testibus imprimat formam agentem, consciam ejus similitudinis? nequaquam profectò, quia ita formatrix vis ageret pro voluntate, cum modò imprimat notam, modò non imprimat, cum tamen sit naturalis; quare potius si materiam habet, ab illo membro decisam, simile format, alioqui minimè: Ut obiter colligas, similitudinē non prodire ab agente solo, ut quidam putant, sed ab agente in tali materia; quis, dices, nativo situ tam multas partes collocavit? eadem, quę eas effinxit, formativa virtus, ut mox patebit. Quid? quod in avulsione (ita appellant rei rusticæ scriptores portiunculæ corticis quæ alteri arbori inseritur) cortex arboris unius totam aliam plantam commutat, sic, ut fructus, & folia, & flores, similes iis, producat, unde prodiit, & tamen à solâ portiunculâ arboris fuit excisa; Quædam insuper animalia gignunt alia à se specie distantia, quæ non ex partibus in semine contentis. In insectis plurimorum fœminæ particulam quandam inserunt in marem, & ita ex solo maris calore fœcundantur evanescente semine: At de hominis generatione hic perscrutamur, non de imperfectis animalibus, quæ imperfectiori modo generant, ut vivunt. Particula autem plantæ nil mirum si per se generet, cum per se vivat, quare hæc nihil urgent; similiter enim multa absurda conficies, ut si ita ratiocineris; multa animalia citra epar concoquunt alimentum, ergò epar non habet virtutem chylificandi: Nihil concluditur, quia natura per pauciora exercet imperfectiorem operationem, perfectam per plura; sed fortè jam hoc caput nimis excrevit.

Similitudo unde proveniat.

Avulsio.

Insectorum generandi ratio.

De testium usu, quidq; ipsi ad seminis generationem conferant.

CAPUT VI.

QUidquid à nutritione superest, testes ad se trahere superius jam retulimus; quid autem testes ipsi materiæ impertiant, nunc superest contemplandum; Atq; ut jecur ab intestinis succum per mesenterii venas raptum in sanguinem vertit, qui postea à reliquis venis perficitur; ita profectò testes efficiendi seminis primi sunt autores, vasa deferentia id quodammodo præparant, jaculantia perficiunt. Solet enim sagacissima natura meatibus distributoriis, ne pereat, & otiosum sit delationis tempus, indere etiam coctionis vim, ut intestinis chylificandi, venis sanguificandi, & his, de quibus loquimur, spermaticis vasis, seminis conficiendi. Quemadmodum igitur summa sanguinis cum hepate affinitas, hepar sanguinis officinam esse convincit; ita seminis ad testes similitudo maxima; neq; alius usus in corpore testibus tribui potest; natura vero nihil frustra fecit; capreolaria etiam sive hederaria vasa seminis conficiendi vim habere, ex anfractibus, & sinuositatibus horum apparet; quæ non ob aliam causam fuerunt facti, nisi ut morâ ipsâ semen præpararent. Insuper in dissectione eorum animalium, quæ diutiùs à coitu temperarunt, evidenter conspicitur, semen in iisdem vasis contineri, quod certè non inveniretur, nisi hanc vim possiderent, quemadmodum in ventriculo, & intestinis sanguis nullus reperitur, propterea, quòd nihil prorsus ea ad sanguinis generationem faciunt. Porrò ut materia, quam è singulis partibus, & venis testes magnâ vi traxerunt, in flexuosis illis anfractibus diutius cunctatur; ita in arteriis, quæ illis substratæ sunt, spiritus moram trahunt, quâ morâ cunctationeq; vasa hæc nituntur, quidquid continent, tanquam alimentum in similem sibi speciem mutare, & illius colorem atq; substantiam planè convertere,

Testes quid conferant materiæ.

Testes efficiendi semē primi autores sunt.

Semen ubi perficitur.

Capreolaria vasa semen conficiunt.

tere, cumque ita præparatus humor in postremos anfractus, qui jam testiculos involvunt, tractus delatusque fuerit, coquitur, aptusque perficitur procreationi; idque tum robore & calore vasorum, tum ipsorum testium ingenita vi.

Arist. sententia.

Hæc quamvis verissima sint, Aristoteles tamen non recipit, sed aliter sentit, sola vasa seminaria semen gignere, testes verò, ut cordis virtutem intenderent, fuisse genitos, & ut suo pondere instar planarum in textrinis rectum constituerent meatum seminarium, natura sua flexuosum; ne morosa reflexione, refrigeraretur semen, & generationi inutile redderetur: hoc tamen argumento videtur potissimum niti, quod multa animalia ut pisces & serpentes semen fœcundum emittant, quæ tamen testibus carent.

1. de gen. animal. 5. de gen. animal. c. 7.

Quod si ex illo quæras, cur refrigerati testes steriles fiant, quantumcumque adhuc deorsum, sicuti textorum pondera, contendantur? seminariorum conceptaculorum refrigerationem, quæ una accidit, non ipsorum testium, sterilitatis causam esse respondebit: cur si collisi fuerint? quia vasa etiam seminaria colliduntur: Cur si induruerint? quia etiam illa indurescunt, & quocunque testes vitio, eodem vasa seminaria mutuâ contagione afficiuntur: Cur castrata animalia in imbecilliora mutantur? quia efficitur, ut cor, ex quo contentio omnis corpori erat, ablatis ponderibus, quæ ipsum intendebant, resolvatur atque laxetur, & cesset reflexio caloris à testibus ad cor: Sic enim putabat ille testes speculo seu denso opacoque corpori assimilari, ad quod illabens ex corde calor, & spiritus in universum corpus radios virtutemque suam iterum refundant.

Aristotelis sentētia confutatur.

Hæc tamen, si pensiculatius evolvantur, ingeniosè potiùs quam concinnè dicta reperientur, & præstantissimum Philosophum in iisdem, sicuti in universâ ferè hâc de seminε contemplatione cespitâsse;

Robur membri unde proveniat.

nam robur ex calore, spiritibus, & bona temperatura, non ex annexis ponderibus membris accidere unanimis est philosophorum sententia, quibus etiam Aristoteles ipse sæpissimè subscribit; præterea tentio præter naturam est, ut in fidibus constat, quæ si paulò longiori tempore intentæ permaneant, abrumpuntur; ideoque citharistæ lyras deponentes remittere ipsas solent. Neque majorem cum testibus consensum cor habet, quam cum reliquis membris, à quibus causatius posset sperare illam reflexionem. Neque solum sinuose procedit meatus seminarius, sed multis spiris circumvolvitur; ita ut tendi nisi longissimo queat intervallo; ad hoc flexus tentionem non admittit, cum undique hæreat; tantus vero est ante testes vasorum anfractus, ut si dirigantur, ad media usque femora pertingere possint; quid insuper de animalibus diceremus, qui ventri adhærentes, neque pensiles ut planas testes habent, cujusmodi sunt fœminæ, & in maribus sues ac universum avium genus; quid?

Aves, & sues ventri adhærentes testes habēt.

quod si ab annexis membris deorsum trahitur cor; multo magis à liene, renibus, & epate utpote vicinioribus, & ad quæ, venæ arteriæque absque ulla revolutione demandantur; quarum vero in medio revolutio aliqua est, ea ab altera parte intendi minime est verosimile. Ad hæc si cui testes ea moderatione fuerint amputati, ut Epididymis membrana illæsa relinquatur, seminarium vas non læditur, & tamen animal non solum seminis gignendi facultate, sed etiam virilitate omni, & masculo ingenio privatur, fœmina fœmineam naturam amittit, & in Venerem amplius non ruit, quod evidentissimum est argumentum, testes conficiendi seminis præcipuum esse instrumentum;

Fœcunditas unde proveniat.

vim tamen, qua fœcundum est, non à testibus sed à toto, è præcipuis potissimum membris semini communicari superiùs jam diximus;

Testes cur inter partes præcipuas cō numerētur.

quod verò inter præcipuas partes connumerentur, causa est, quia ex se propriaque facultate robur obtinent, & vires, quas in omne corpus effundunt, quemadmodum cerebrum sentiendi & movendi, cor pulsandi facultatem impertit; adde quod materiam seminis concoquunt, & in alteram speciem convertunt, spiritusque cum ea commiscent, & eorum vires ac facultates illi

inserunt.

Eunuchorū conditio qualis.

Galeno autore 1.lib.de semine.

inserunt. Hinc fit, ut qui eos amiserint, quales sunt Eunuchi, quibus exsecantur, privati altera caloris origine, frigescant, & omne ipsis corporis robur collabatur, neque latæ venæ neque sanguis eorum floridus sit; arteriæ imbecilliter sicuti senibus pulsent, acuatur vox, depiles non modò mento sed toto etiam corpore evadant, parvas, sicuti mulieres, venas habeant, nulla Venereorum libidine afficiantur: Ut & hoc vel corde ipso amplius habeant testes, quòd, præterquam quòd caliditatem & robur animalibus exhibent, generis etiam perpetuitatis sunt autores, quod profectò cor præstare minime potest; unde Galenus ipsum vivendi, testes vero bene vivendi principium esse prodidit. At quoniam de Eunuchis sermo incidit, oportune hic meminisse oportet, tres fuisse apud veteres Eunuchorum ordines; primus eorum est qui spadones dicuntur, quique, etsi membris genitalibus non destituantur, impotentes tamen ad Venerem sunt; quâ ratione Hippocrat. libr. de aëre, aquis & locis, Scythas natura Eunuchos esse scribit, quia ob nimiam corporis humiditatem ventrisque mollitiem & frigiditatem, nec probe coctum semen conficiunt, nec spiritus vitalis ad intentionem eisdem suppetit, ideoque in virilitate reliquis nationibus sunt inferiores, de quibus etiam Jureconsultorum titulus de frigidis & maleficiatis intelligendus venit, quo etiam ordine vocabulo (frigidis) comprehenduntur ii, quibus pudendi meatus contortus est, aut pudendum admodum breve, & virilia tabida: adde etiam hermaphroditos, quos propterea neque generare, neque concipere posse arbitramur, nam ad impotentiam frigiditatis reducitur omne naturæ vitium, ad maleficium seu fascinationem omne vitium accidentale, ut abscissio, castratio, ligatio. Ita dicunt Jurisperiti duplicem esse impotentiam, naturalem, & accidentalem, ac utramque contingere posse utrique conjugum tàm fœminæ quàm viro. Secundò, Eunuchi dicuntur, quibus testes in manu imperitæ obstetricis, aut jussu parentum attriti, colli sivè fuerunt, & hi peculiari nomine Thlibiæ nuncupantur. Tertiò, Eunuchi castrati, quibus aut exsecti sunt soli testes, (sicuti olim fiebat) & ii quidem, etsi fœcundi non sunt, ad Venerem nihilominus potentes remanent, qui etsi semen non emittunt, salivali tamen humore non privantur, qui ad voluptatem, ac libidinem plurimum confert; aut non solum testiculi atteruntur ex scinduntur vè, sed membrum scrotum ac virilia omnia adimuntur; sicuti iis accidit, quos hodiè Imperator Turcarum cubicularios esse vult, atque hi non solùm infœcundi, sed etiam ad Venerem omninò inhabiles existunt. Cùm igitur tria sint ad coitum necessaria, membrum cum suis partibus, materia, & jaculator spiritus, tria etiam reperiuntur eunuchorum genera, quidam enim ob virilium privationem; alii ob vitium in illis, quo fit ut materia minus libere permeet; multi ob spiritus & naturæ impotentiam semen non generantis aut flatum non transmittentis; ut enim privatio aut corruptio testium causa est frigiditatis in toto, ita vicissim frigiditas causa est impotentiæ ad Venerem. Ut hinc obiter Avenzoarem assequaris affirmantem, nullum unquam fuisse castratum virum intellectu, aut moribus præstantem; quod perinde est, ac si diceret, castrationem hominem reddere frigidiorem, humidiorem, ac proinde quadantenus stupidum; & cum illa maxime appetant mortales, quibus potiri nequeunt, *Nitimur enim in vetitum, & quod non licet acrius urit*, hinc fit, ut qui, præsertim grandiores jam, castrati fuerint, memoriâ anteactæ voluptatis sæpius refricatâ libidinosiores evadant: Neque enim Avenzoaris placitis eatenus insisto, ut credam eos, quibus antea intellectus, ingenii, judicii & virtutū vigor inerat à naturâ, easdem non posse in posterum animi dotes retinere, imo verò assiduo usu meditationeque augere, cum præsertim omnis ætas eunuchos habuerit, qui judicio atque virtute cæteros homines non æquarent modo, verumetiam multis parasangis anteirent. Qua ratione (ut reliquos omittam) apud Josephum de antiquitatibus Judæorum legimus, jussu Darii Persarum Regis tres pueros Hebræos, & cum illis Danielem Prophetam

Testes perpetuitatis & bene viven di autores.

Eunuchorū tres ordines

Iureconsult. titulus de frig. & malif.

Thlibiæ.

Eunuchi qui ad Venerem potentes.

Cubicularij Turcæ Eunuchi quales.

Tria ad coitum necessaria.

2. Theis. Ar.5.c.1.

Eunuchi ut plurimum morib. sunt corrupti.

Eunuchi cur libidinosi.

tam factos fuisse eunuchos, qui tamen quantum virtutibus singulariq; intellectu fuerint conspicui, penes alios judicium esto; quamobrem præcipitanter Avenzoar, & post eum Mercurialis omnes uno ordine eunuchos lacerant: Nos instituto ordine cætera deinceps prosequamur.

Semen qua ratione animatum sit.

CAP. VII.

UT igitur revertamur ad susceptam de semine contemplationem, de eo investigemus, animatum ne sit, an prorsus inanimatum. Autor libri de spermate Galeno adscripti semen ab homine animatum exire putat, non tamen semper, sed tunc solum, quando à Deo statutum est hominem gigni. *Tria vivorũ genera.* Galenus libr. de Marasmo animatum esse scribit, dicens vivorum tria esse genera, animalia, plantas, semina. Aristoteles animam quidem vegetabilem habere censet, non actu, sed potentiâ actui propinquissimâ; sed habeatnè semen animam (inquit ille) nec ne? ratio eadem atque de partibus reddenda est, neque enim anima ulla esse potest in alio, nisi in eo cujus est, neque pars ulla esse potest, quæ particeps animæ non est, nisi æquivocè ut mortui oculus; semen igitur & habere animam, & esse potentia animalum palam est. *202. De generat. anima. Cap. 1.* *Tres potentiæ gradus.* Porro agnoscunt Aristotelici tres potentiæ gradus sive species, remotam unam, quâ omnes formæ, quæ de potentia materiæ educi possunt, in eâ potentialiter existunt, & eam vocant potentiam materiatem, *Potentia materialis.* qualem infans nunc natus ad scribendum habet, & seminis materia cum adhuc in fontibus membrorum sepulta jacet; propinquam alteram, *Potentia potentialis.* quam in materiâ præexistere dicunt jam dispositâ, & inclinatâ per qualitates ad ipsam formam, vocant potentiam potentionalem, sicuti pueri potentia ad scribendum, cùm instrumenta jam scriptoria cognoverit; & seminis in vasis ac testibus jam existentis. *Vltima perfectio.* Tertiam vocant ultimam perfectionem, sicuti scriptoris, qui actu nondum scribit, potest tamen, cùm velit, & seminis in uterum rejecti, & à generante concitati, alteriusvè materiæ, in quâ præexistit jam aliquod saltem principium activum ad formam, qualis est in semine complantatus spiritus, & formativa virtus, quæ etsi actu modo non operetur, ubi primùm tamen obtinuerit commodum locum, & materiam, ad operationem insurgit, ac tandem suas vires exequitur; quod *Pulchra similitudo.* secundâ adhuc similitudine amplius illustratur: Nam quemadmodum dormiens remotius quam vigilans geometra est, isquè remotius adhuc, quam *Vis formativa à quatuor motoribus concitatur.* qui jam contemplatur; ita semini substantia formativæ virtutis tota insidet, sed imperfectiori modo, dum in testibus ac seminariis vasis continetur, quam dum jam à quatuor quibus solet concitari motoribus, propriâ nimirum naturâ, calore, spiritu, & generantis animâ in utero con- *Aristotelis sententia.* clusum agitatur, & adhuc multò imperfectiori, dum in membrorum fontius resideret, cum tamen similis semper sibi sit, & æquè perfecta, sed clariori modo apparens, cùm in actum prorupit, aut ipsi propinquior est. *Vis formativa pars est animæ vegetantis.* Itaque cùm formativa virtus pars sit animæ vegetantis (ut proximo sermone constabit) sequitur vegitabilem animam in semine præextitisse, quasi dormientem tamen & consopitam. *Animam in semine præextisse confirmatur.* Insuper quia quorum principiorum actio est corporea, ea sine corpore esse non possunt, neque extrinsecus advenire aut per se accedere: atqui cùm sint omnes formæ præter rationalem (quam extrinsecus advenire, & adeo in temporis momento creari dubium esse non debet) corporeæ, cœlitus aut extrinsecus venire non poterunt.

Aristotelis dictum explicatur.

poterunt. Aristotelis enim dictum, *Quicquid fit, ab eo, quod actu est, fieri*, perinde est, ac si diceret, ex subjecto sive semine, in quo potentia inest, efficitur ab eo, quod actu jam est, nempe à generante, non quod generans actum impertiat; sed cum semine potentiam conferat: Nec illos commovet, quòd sit actus corporis organici; semen autem organicum non sit, nam sicuti semen potentiâ est animatum, ita potentiâ organicũ esse dicunt, hoc est, animã quæ actu inest, organicum corpus exigere, ei vero quæ sola potentia etiam organicum potentia, corpus satis esse; neq; mirũ, si semen à propriâ virtute se præparet ad suscipiendam alteram formam, quasi agat ad sui interitum.

Duplex in semine virtus.

Duplex enim est in semine virtus, passiva una quæ in crassâ, & materiali substantiâ consistit, activa altera, quæ in spirituosâ viget, quæq; illam ex lege æternâ, ac Dei præcepto in perfectiorem commutare contendit.

Vegetativa potentia unde nam semini communicetur.

Si adhuc quæras, undenam vegetativa potentia semini communicetur? ab ipsâ naturâ nonnulli respondent, quid autem per naturam intelligant, an generantis formam, an substratam materiam, an verò aliam superiorem causam non satis declarant, nobis tantum notissimum naturę nomen obtrudentes, planeq; ignoratâ ejus substantiâ; quare potius à substantiali formâ generantis, & temperamento tùm partiũ totius corporis, tùm etiam testium, ac deniq; à quatuor illis, quibus antea moveri diximus, pendere dicendum est, ut superius etiam monstravimus, cùm de seminis decisione sermo erat. Sed interrogabis cùm ex eodem semine aliàs unũ, aliàs plures nasci fœtus videamus, unica nè in toto, quod emittitur semen, anima fuit, an sua cujusq; seminis particulæ? unicam tantum potentiam præextitisse censendum est, qua juxta materiæ copiam & loci capacitatem unus vel plures fœtus generantur.

Menstruum animatum non est.

Si rursus obtrudas, sicuti ex semine generantur solida membra, ita ex menstruo carnosa, oportere igitur menstruum animatum esse? Solutio est, sanguinem in carnem non commutari ante seminis adventum, cujus ac membrorum insitæ virtuti tribuenda est carnis generatio. Quòd si menstruo vim effectivam inesse dixeris, piaculum non erit, nam & Galenus menstruo eandem tribuit facultatem, sic scribens; *Nam neq; semen facultas tantum est,*

2. de sem. 2. *sed materia etiam quædam: neq; menstruum materia solum sed etiam facultas* quâ ratione videtur intelligendus Levitici locus 17. ubi esus sanguinis interdicitur, propterea quòd anima carnis in sanguine sit, quod tamen salvo Theologorum judicio dictum volumus, vel dic, animam in sanguine esse non quidem informativè, sed perindè ac in subjecto, hanc tamen facultatem non diffitemur à seminis virtute intendi, quemadmodum & seminis materia à menstruo augetur. Hæc etsi constanter Aristotelici tueantur, non tamen desunt, qui semen animâ prorsus carere contendant, neq; minimum quidem vegetativæ, aut sensitivæ animæ semini insidere, sed solum spiritum genitivum, ac complantatũ, qui præter temperamentum, & conformationem, ultimam etiam, ac tertiam semini pręparationem addat, quam potentiam ad formã ab Aristotele nuncupari existimant,

Quorundã ac Fernelij opinio.

quâ potẽtiâ materia sensim perficiatur consummeturq; ac vegetantis sentientisq; formæ capax evadat, quam formã tunc repente de cœlo immitti dicunt: itaq; ut potentia perfectionem antecedit, ita perfectio formam; perfectionem à potentiâ fieri, formam extrinsecus omnino advenire; ac proinde omnium vegetabilium sensitivorumq; formas de cœlo duci à Deoq; creari in ipso temporis articulo, quo materia perfectionem consequitur, &, quod magis mirabere, imperfectorum animalium, ut phalangiorum culicum, muscarũ, vermium, lumbricorũ, viperarumq; formas à Deo creari; idq; de mente Aristot. & Plat. supra naturã philosophantium, qui sanè sermo non improbabilis videtur, imo sacræ paginæ magis consentiens, quam superior, ut sequenti oratione planum fiet.

Dyotimæ verba.

Sic interpretatur Fernelius, verba Dyotimæ fatidicæ mulieris, & Socratis magistræ apud Platonem in symposio dicentis; *Omnium, ô Socrates, prægnans hominum, & gravidum est corpus, prægnans & anima, & in primis cum ad certam ætatem pervenerimus parere nostra natura cupit*; non quasi anima animis prægnans sit, & homo homine, sed amore & desiderio immortalitatis gravidam esse, & dici, quod generandi

randi sit avida; neq; jaculatis superius telis perterrentur, quia ut verũ fateamur, non admodũ sauciant. Quare cùm multos videamus utriusq; partis fautores, ac ponderãtes rationes, fatendũ omnino est, hujusce difficultatis veritatem in occulto latere; eamq; solum novisse Deum creatoré. Quod si nobis non quid verũ, sed quid vero similimum sit, pronuntiare statuereq; liceat, semen existimamus, quandiu in parente est, nondũ vivere, decisum vero ac separatum à generante, uteroq; exceptum spiritibus fulcitũ, & ab in formativâ virtute possessum non solum potentiâ, sed actu vivere vitâ plantæ; illicò enim incipit distendi seminis humida substantia, pulsat & ferit complantatus spiritus, formativa virtus opus aggreditur, ac tandem separantur ipsius spiritus, & sanguinis viæ; qui sunt quatuor primi in generatione actus; vivere autem potentiâ, non vivere est, sed potentiam habere ad vivendũ. Num verò ipsa anima vegetativa, ibi ad perfectionem materiæ sequatur consequutione, & necessitate quâdam de potentiâ ipsius, quia scilicet quæ antea latitabat, & materiæ imperfectione præpediebatur, jam istis adminiculis, & materiæ elaboratione prodit, ac operationes suas exequitur, an vero à Deo creetur, & extrinsecus adveniat, istud est quod affirmare neq; velim, neq; ausim, neq; id hominibus, quantumvis crucientur, cognitum arbitror. De his enim & similibus Ecclesiastis locum intelligo: *Mundum tradidit disputationibus eorum, ut non in veniat homo opus, quod operatus est Deus ab initio usq; ad finem,* ac similium Dei operũ non posse hominé rationem pervestigare, & sap. 9. (*quis poterit scire consilium Dei cum sint cogitationes mortalium miseræ, periculosaq; nostra commenta* Ecclesiast. 3. *alteriora ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, nec in pluribus operibus DEI fueris curiosus.* Ut igitur prætercam Platonem, Aristotelem & Galenum, alios mirari satis nequeo, qui cum hæc legant, adeo tamen logicis disputationibus delectantur, ut omnia philosophiæ & demonstrationum cancellis nimia sua curiositate arctari velint, & logicis syllogismis acerrimis altissimarum rerum cognitionis hostibus & insidiatoribus omnia concludere.

Autoris sententia.

Quatuor primi generationis actus.

De facultate formatrice.
CAPUT. VIII.

SEd quoniam in toto hoc de semine sermone facultatis formatricis sæpiusculè facta est mentio, de eâdem nunc commin⁹ atq; pensiculatiùs perscrutemur, de quâ quidé Philosophi multa subobscurè, & oscitanter percurrũt, alia penitus omittunt, quædã præter rem & autorũ mentem interpretantur? nos breviter priscorũ opinionibus recitatis quid, in re adeo perdifficili, & scopulosâ statuendũ sit, Deo opt. Max. auspice breviter aperiemus. Epicurus fœtus formationé ad casum & fortunam præter omnem rationem referebat; convincitur, quia fortuna eundem finem non semper assequitur, & parum credibile est, nullinum tanta partium multitudine errorem à fortuita motione committi; dextra finistris perpetuo respondere, ac trecentarum particularum, ducentorumq; ossiũ structurã, cum scopis unicuiq; decem, formâ, figurâ, magnitudine, insertione, situ, principio, fine, colligantiâ, consensu, & tempera mento, semper eandem fortuito fieri, quis sanæ mentis sibi persuadeat? Plato animæ mundi id ac ceptũ ferebat; quod etiã impugnat Gal. lib. de fœtus formatione quia etsi potentiã & artem, quæ in fœtuum formatione elucent, tanto artifice digna existimet, non tamen adduci potest, ut credat, imperfecta ac minutissima animacula ab eodé fingi atq; efformari; Addit Gal. fœtũ non Deo, sed parentib⁹ assimilari, atq; ideo ab ipsis nõ à Deo ortũ habere. Arist. in lib. de anima asserebat, facultaté formatricé animã vegetantem in semine potentiã contentã esse, ut de ejusdé sententiã cap. præcedenti retulim⁹, ejus duo constituens munera nutrire, & generare, generationé autem esse perfectissimam omnium operationũ, quæ vegetativæ conveniunt, quia omnia viventia maxime appetũt perpetuò esse, quod quidé per individuorũ generationes procul dubio consequũtur; nõ tamé desunt Aristotelici nonnulli, qui virtuté generanté à nutriente non differre existimét, sed unã eandéq; esse, quę cũ integrã conformationẽ operatur, generans, cum eandé conservat & auget, nutriens nuncupetur; hæc

300. particula in corpore sunt

Ossa. 300.

Scopi dec.

An nutrire & generare sint duo munera vegetantis potentia.

etiam

etiam ſententia (quam nihilominus omnes recipiunt) parum ex eo redditur probabilis, quod non videtur facultas prorſus irrationalis in fœtus formationem tam mira præſtare poſſe; ſummum nimirum artificium, eximium partium conſenſum, admirabilem ordinem, debitam figuram, & exactiſſimam compoſitionem; quæ ſummam ſapientiam, admirandam potentiam, & infinitam bonitatem prorſus redolent; utpote inter ſe ita cohærentia ut in nullo humani corporis membro, aut ſubſtantiæ modus, aut magnitudo, aut figura, aut ſitus citra læſionem poſſit commutari. Animā vero rationalem non eſſe noſtræ generationis autorem hinc colligere licet; quòd non differunt formationes reliquorum animalium à formatione corporis humani; quas tamen anima rationalis non conficit, imo ipſa poſt formationem Embryonis à Deo de novo ac in temporis momento procreatur ut ſuo loco planum fiet. Hæc cùm advertiſſet Galenus, & nulla philoſophorum demonſtratio, nec de hac re opinio à reprehenſione immunis ſibi videretur, nuſquā auſus eſt quicquam pronuntiare, de eſſentia animæ illius, ſeu facultatis, quæ ſemini fœcunditatis autor exiſtit; cum præſertim res ſit, quæ neq; ſenſu percipi, neq; ratione inveniri poſſit; ideo poſtquam maximo dolore affectus ſedulo inveſtigavit, neq; potuit philoſophum reperire, qui hoc doceret, neq; aliam de ſtructura animaliū validam rationem (id quod ipſe candide fatetur); philoſophos hortatur, ut in hanc rem diligenter incumbant, & ſi quid pro ſua ſapientia invenerint, ſibi velint ſine invidia communicare. Alioqui ipſemet ſibi parum conſtanti & nutabunda aſſenſione, quò fluctus impellit, modò cum Hippoc. & ſtoicis hanc facultatem naturam vocat: modò cum Ariſtotele animam vegetantem: nonnunquam cum Platone mundi animam; ſæpe etiam cum eodem Deum, ſummum ſcilicet opificē, & architectū noſtræ formationis cauſam eſſe ſuſpicatur. Non igitur mirum, ſi eorum qui noſtro ſæculo præſtantiſſimi philoſophi habiti ſunt, alii intellectivam potentiam hanc eſſe dixerint, alii vegetativā ſed meliori inſtrumento conductam; alii mixtam ex naturali & animali, quia etiam in mixto ſpiritu genitivo viget, omnes certè argutè, ac pro ſui quiſq; ingenii fælicitate rem fere palpant, ſed omnino non comprehendunt, neq; mirū, cum res ſit tenebris adeo involuta, & tot diverticulis diſſectus labyrinthus, ut qui ſemel ingreſſus ſit, exitū habeat perdifficilem, niſi ipſius facultatis definitione ductus id rimetur, quā tum Galeni tùm juniorum ſcripta me poſſe hac in parte non parum illuſtrare arbitror. Dicimus igitur facultatē formatricē non aliud eſſe, quā potentiam animæ vegetantis, quæ ex mente divina, ſeu præcepto Dei, ac lege æterna admirandam ubiq; habet & ſapientiam & potentiam; vegetans ac naturalis ac proinde irrationalis facultas dicitur, quia nō liberè operatur, neq; intelligit, quæ operetur; unde igitur tam mira præſtare poteſt? Hoc eſt, quod neq; Ariſtoteles dixit, neq; Galenus potuit philoſophum invenire, qui doceret, ab illo nimirum præcepto Dei ac lege æterna, quam nonnunquam naturalem inſtinctum, nonnunquā verò divinum influxū nuncupamus. Quemadmodū enim horologia nihil temporū momenta ipſa intelligentia nos humano artificio certas temporum menſuras edocent; ita facultas formatrix divino artificio conſtans præſtantiſſima, & ſapientiſſima opera exercet, ipſa ſui operis inſcia; hanc igitur facultatem divino influxu conductam, Platonem Juſtitiam, ac legē nuncupaſſe exiſtimo, & ex opinione Anaxagoræ mentē, imperatricem, reginam, ac principem, quæ omnia creat, per omnia comeans, ut cecinit Poeta

Reÿciuntur etiam hac opinio.

Anima rationalis non eſt noſtra generationis autor.

Anima rationalis à Deo in temporis momento creatur.

Galeni candor.

Galeni ſententia.

Lib. de fœt. format: c. 6.

Recentiorū opiniones.

Autoris ſententia.

facultat. format: definitio.

Naturalis inſtinctus. Divinus influxus.

Similitudo.

Aeneid. 6.

Deum namq; ire per omnes
Terraſq; tractuſq; maris, cælumq; profundum
Inde hominum pecudumq; genus, vitæq; volantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

Lib. 2. c. 18.

Hanc etiam altius philoſophatus Ariſtoteles in opere methaphyſico intelligentia præditā eſſe dixerat, quod procul dubio voluit ſignificare Hippocrates, vocans naturam juſtam, & ſine doctore doctam, innumeriſq; aliis encomiis illam celebrans; Galenuſq; concludens tantum ſe habere, quod de cauſa animalium formatrice aſſerere poſſit, quod ſumma in ea ars, ſummaque

ſapientia

ſapientia inſit; nec niſi à ſapientiſſimo potentiſſimoq; artifice tot uſuum myriadas in noſtri corporis particulis factas eſſe crediderit; idem cum aliis conſpiranter profitetur Avicen. *virtus*, inquit, *formativa eſt illa ex qua præcepto ſui creatoris procedit membrorum lineatio, & ipſorum figuratio*; & alibi de ſeparatrice virtute ait, *eſt natura docta obedire creatori ſublimi, & glorioſo, & virtus quæ hoc agit eſt anima vel natura præcepto Dei.* Atq; idipſum eſt, quod voluit Vergilius, dum *Iovis omnia plena* eſſe cecinit, Et alibi

Principio cœlum, ac terras, campoſq; liquentes,
Lucentemq; globum lunæ, Titaniaq; aſtra
Spiritus intus alit, totamq; infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet;
Inde hominum pecudumq; genus.

Ex quibus planum fit non ſolum formatricem, ſed etiam reliquas omnes facultates, ſuas functiones exercere ex eadem doctrina mentis Divinæ, ſeu legis æternæ, & inſtinctus naturalis, ſive in fluxus divini. *Inanimatorum ordo.* Hinc enim non animata vacuum fugiunt, gravia & levia extrema norunt, plantarum radices interdũ per rupes; & duriſſima ſaxa permeant, ut ex ſucculentâ terrâ alimentum poſſint attrahere, mutuam inter ſe ſervantes amicitiam aut inimicitiam; *Brutorum inſtinctus.* bruta animalia agnoſcunt ſuos paſtus, ſuas domos, ſuorum morborum remedia, & herbas etiam nobis ignotas, cæteraſque perficiunt functiones, vitulus cornu petit, priuſquam cornua produxerit, pullus equinus nondum ſolidis unguibus calcitrat, catulus licet dentes nondum validos habeat ad mordendum incitatur; & ut Lucretius cecinit, hæc cauſa eſt.

Curacris violentia triſte leonum
Seminium ſequitur: vulpes dolus & fuga cervis,

Et de apibus Virgil: *His quidam ſignis atq; hæc exempla ſecuti*
Eſſe apibus partem divinæ mentis & hauſtus
Æthereos dixere. & cæt.

Naturalium facultatum ordo. Naturales etiam facultates ſua tempora in variis membris norunt, nec agente attractrice retentrix, nec toto coctionis tempore, aut attractrix agit aut expultrix, & cum contraria operentur, non pugnant; hæmodia ad acida excitatur, ad turpem conſpectum nauſea; invitis nobis conſpectu noxiæ rei retrahuntur ſpiritus, diffunduntur ad læta, recolliguntur ad ſomnum, & rurſus ſuo tempore emittuntur ad expergefactionem, *Animi affectus.* & in animi affectibus variè commutantur; totq; ſunt rerum naturalium vires & facultates, ut qui eas interpretatur, perinde ſit, ac ſi faciat encomium Dei creatoris: Ideo affirmat Galenus in lib. de uſu partium, *3. lib. cap. 1.* ſe in illo opere verum Dei hymnum condere quibuſvis hecatombis, & holocauſtis gratiorem, in eoq; ſitam eſſe veram pietatem exiſtimat, ſi noverit primus, deinde & aliis expoſuerit, quæ ſit ipſius creatoris ſapientia, quæ virtus, quæ bonitas. *Definitio explicatur.* Nunc definitionem accuratius explicemus, cujus ac formativæ virtutis eſſentiam jam omnino innoteſcere arbitror; nam quia ſpiritus & ſemen, inquo operatur vegetabilis anima, à parentibus communicantur, idcirco eorundem ſimilitudinem fœtus referunt; quia vero vegitativa potentia à Deo creatore legem, & modum ſuarum actionum participat, *In creatura ſimilitudo Dei eſt.* ideo in omnibus creaturis ſimilitudo Dei eſt, in homine tamen per modum imaginis:

Exemplumq; Dei quiſq; eſt in imagine parva:

In aliis verò per modum veſtigij, quoniam in ipſis oſtenditur ſumma ſapientia, ſumma potentia, & in effabilis bonitas ipſius creatoris; *Monſtra unde.* Et quia ſine judicio ac ratione operatur, nonnunquam monſtra committit, non quod erret influxus ille, aut lex æterna, ſed propter defectum aut ineptitudinem materiæ; ac ita intelligatur Ariſtoteles, dum inquit: *Ariſtotelis dictum enarratur.* *Sol & homo generant hominem*, ac ſi diceret, cauſa ſuperior, & ipſius influxus dirigens ſpiritum genitivum, & ſemen ab homine deciſum, hominem generat; *Ariſtotelis locus alius obſcurus explicatur.* nunc tandem aſſequeris, Ariſtot. ipſum in illâ toties celebratâ, ſed à nemine (quod ſciam) adhuc explicatâ ſententiâ nihil aliud ſignificare voluiſſe, quam virtutis formativæ impulſum à cœlo pendere; ſic

ejus

Lib. 2. C. 3.

ejus verba jacent in lib. de generat. animal. *Est in semine omnium, quod facit, ut fœcunda sint semina, videlicet, quod calor vocatur, idq; non ignis, non talis facultas aliqua est, sed spiritus, qui in semine spumosoq; corpore coercetur, & natura, quæ in eo spiritu est, proportione respondens elemento stellarum*; quæ verba, ut explicant nonnulli, triplicem in nobis constituunt calorem, igneum seu elementarem; attemperatum naturalem, sive insitum; & extrinsecus advenientem sive cœlestem, qui illum gubernet, & vitæ procreationis ac incrementi sit autor: Alij non nisi elementarem ponunt, atque cœlestem, ad nos volantem ibique subsistentem; quibus ita constitutis, de calore naturali explicat Leonicenus lib. de facultate formatrice, Aristotelis sententiam: Fernelius dei, cœlest Avicenna lib. de medicinis cordialibus de spiritu dicens, *Et spiritus est res generata ex commixtione elementorum vergens in similitudinem cœlestium corporum*; addit Fernelius stellas elementa ab Aristotele dici, quod suas etiam vires rebus omnibus impertiant, perinde ac quatuor prima rerum omnium elementa; ab his igitur seminis materiam, ab illis vero formatricem facultatem, genitivum spiritum, calorem & seminis ipsius naturam ipsi semini impertiri, sic ut in materia, & denso corpore spiritus, in spiritu calor innatus, in his duobus natura, & facultas seminis contineatur, atque adeo partium humani corporis subjectam materiam ab elementis fieri, quod vero jam animal, aut stirps, & hæc pars caro, illa os sit, citra appulsum genitivæ virtutis in semine contentæ haud quaquam fieri posse: In qua itâ præclarè ac magnificè à Fernelio explicatâ Aristotelis sententiâ illud unum desidero, ut quo pacto calor ille cœlestis atque adeo extraneus in nos commigrare possit luculentius expediat; plerique respondent, non planè cœlestem ab Aristotele fuisse nuncupatum, sed proportione respondentem elemento stellarum, & per illum non alium quam insitum nostrum calorem attemperatum, & frigidi participem (ut vult Galenus) intellexisse, qui plane salutaris, ac pene divinus sit: Sed hæc parum concinnè dicta videntur, quia neque igneum esse, neque ab igne originem ducere dixit Philosophus: noster autem calor quantumvis attemperatus, est aut igneus ut febrientium, aut ex igne originem ducit, ut elementaris sanorum. Potius igitur per calorem in præfatâ Aristotelis sententiâ facultatem ipsam formatricem, seu illam, de quâ agimus, vegetantem animam semini potentiâ existentem intelligimus, hæc enim facit, ut fœcunda sint semina, hæc nec ignis est, neque ex igne originem ducit, verba autem *videlicet quod calor vocatur*, juxta eorum opinionem posita sunt, qui veram facultatis essentiam ignorantes calorem ipsam nuncupabant, quem loquendi modum antiquioribus fuisse in usu, ex Galeno constat, qui animam vocat nativum calorem lib. de morb. vulg. Hippocrates temperamentum in ejusdem numeri sententia & lib. de diœta. Hæc itaq; est quæ in spiritu spumosoq; corpore continetur proportione respondens elemento stellarum, quia sicuti virtus astrorum non constat ex his elementis, sic nec virtus facultatis formatricis, & sicuti virtus cœli, & astrorum, est causa universalis generationis rerum, quæ determinantur ad particulares generationes ex peculiari natura loci, & ex aliis causis infernis; ita facultas formativa ex se universalis est (non enim differunt generationes animalium à generatione plantarum) quæ tamen determinatur ad particularem generationem ex loco, ex quo deciditur, & in quem suscipitur semen: adhæc quemadmodum vis cœli aliquando superatur à causis infernis, & monstra prodeunt, sic facultas formatrix ab ijsdem causis superata monstra generat; Est igitur de facultate formatrice intelligenda Philosophi series, non de spiritu calorevè nativo, aut cœlesti, quibus nulla ratione possunt aptari, ut pluribus fortasse, quam par erat, planum fecimus: sed quoniam de semine, & formativa vi jam nimis multa, ad menstruum nos tandem conferamus.

Triplex in nobis calor juxta aliquorum sententiam.

1. C. 2

Fernelij interpretatio mutila.

Calor naturalis frigidi est particeps.

Autoris interpretatio.

Sect. 5. com. 5.

Galenus 1. de sem. 7.

De men-

De menstruo sanguine.

CAP. IX.

DE altero nostræ generationis principio, hoc est, de menstruo sanguine tempestivum jam erit, sedulâ disquisitione perscrutari, quid illud sit; quæ ejus qualitas; quis generationis modus; quæ fluendi ratio; cur fœminis potius quàm maribus insit; qualitate ne an sola quantitate peccet; quo tempore incipiat, ac desinat; quamdiu duret; in qua mensura, & per quæ loca expurgetur; sitnè fœminarum sanguis virorum sanguine frigidior; & num mulier concipere possit menstruis suppressis, aut nondum fluentibus.

Menstruum quid.

Est menstruum, sanguis in muliere, superfluus, crudus, sed tamen utilis ordinatè, & secundum naturam profluens, ut colligere est ex Aristotele lib. de gener. animal. Et ex Galeno in opere de usu partium.

Arist. lib. 1. C. 20. Gal. lib. 14 Cap. 8.

Dicitur crudus ad differentiam seminis, quod excrementum concoctum est, utilis verò, ad differentiam cæterorum fluxuum uteri, in quibus inutilis sanguis prodit: ordinatè profluere dicitur, quia sunt alij humores, qui etiam à matrice sed absq; ullo ordine excluduntur: Additur, secundum naturam, quia omnis sanguinis fluxus, præterquam menstruus, præter naturam est. Porrò autem ut intelligas, qua ratione superfluus sit,

Menstrui generandi ratio.

Fœmina mare frigidior.

scire licet fœminam frigidiorem humidioremque mare esse, idcirco sanguine magis abundare, quippe quæ alimentum quidem, quantum expedit, concoquit, verum propter caloris imbecillitatem, id, quod redundat, per halitum digerere nequit, proinde plus sanguinis, quam illi pro nutritione partium sit ex usu, accumulat, cujus partem cum sibi concoxerit & similaverit, reliquam tanquam superfluam per uterum excernit.

Menstrui nomen unde.

Menstrui vero nomen non à propria substantiâ, sed ab accidenti inditum est, quòd singulis mensibus ejus excretionem natura moliatur, neq; tamen si aliquando naturaliter, aut præter naturam aberret, aut remoretur, aut anticipet, ob id desinit menstruus appellari ejus fluxus.

Periodi menstruorũ causa.

Menses naturam & lunam sequuntur.

Hujus autem periodi causam non ad vitiosam qualitatem, nec ad redundantiam sanguinis referendam esse arbitreris, sed aut ad vim naturæ, quæ omnia certis legib9 administrat, aut ad sempiternos & immutabiles Lunæ cursus, quæ ut luminum varietate tum crescens, tum decrescens, mensem demetitur, ita omnium maximeq; hominum, & adhuc magis fœminarum humores rata ordinis constantia regit, atq; moderatur: Ita sapientiorũ plures per singulas Lunæ quadraturas purgari mulieres existimãt, juniores per primã, seniores per postremam; ætate medias per alias, ut in hoc vulgatissimo disticho continetur:

Luna vetus veteres, juvenes nova Luna repurgat.

Sed & hoc lubricum est, & minimè constans; nam pituitosi menses sæpe cunctantur, biliosi anticipant, unde fit, ut qui modò in novilunio prodeunt, post menses aliquot in plenilunio moveantur: quamobrem perpetuum non est, quod Arist. scribit lib. de generatione animal. decrescente luna menses magis moveri, cujus ratio esse videtur, quia fines mensium frigidiores sunt, subindeq; mulierum corpora, ideoq; hoc potissimum tempore sanguinem natura convertere non potens, in uterũ transfundit, videmus enim mulieres expurgari plerunq; in novilunio.

Arist. lib. 2 Cap. 4

Menstrui sanguinis diversæ appellationes.

Cæterùm hunc sanguinem mulieres vocant menses, menstruas purgationes, sive lunares, tempora, consuetudinem, aliæ etiam malam septimanam, quòd hæ fluxiones septem numero dies fieri soleant; item flores, quoniam, ut flos fructum ante cedit, ita ut plurimum non nisi post hujusmodi purgationem fœmina concipit, vocant etiam per translationem cardinalem propter colorem.

Menstrua cur habeant solæ mulieres.

Propterea vero menstrua fœminis, & non viris, contingunt, quia mulier ad procreandos liberos facta est, quorum generatio atq; nutritio fieri non potest absq; alimento, quo conceptum semen nutriat, fœtũ conformet, augeat, foveat; & ob id oportuit in muliere longè copiosiorem sanguinem generari, quàm in viris, ut non solùm alendo conservandoq; proprio corpori sufficeret, verum etiam nutriendo fœtui, donec ad integram perveniret perfectionem, imo post exitum in lucem ex

eodem

eodem in lac converſo ſanguine nutriretur. Maribus autem, quia non in ſeipſis ſed in alio generant, neceſſaria non fuit productio menſtrui; ideoq; calore robuſtiori præditi ſunt, qui haud permittit ſimilem ſuperfluitatem aggregari; ſi quid redundet, multis excercitiis ac validiſſimis abſumitur; adde quod mulier frigidior cùm ſit, plus appetit, & minus concoquit, ac proinde frigidiori ſanguine redundat; His accedit corporis habitus, & vitæ inſtitutum, in quiete enim magis, & otio degunt, ubi mirari licet, quàm ſapienter à ſummo opifice fuit factum, ut fœminæ frigiditas in prolis commoditatem redundaret; quantaq; providentiâ tot fœminæ imperfectiones in eximiam utilitatem, ſeminis nimirum & fœtus alimentũ converteret; verum enim vero non, quemadmodum ſemen ultimi alimenti, ſed ſanguinei portionem, id eſt, excrementum non ejus coctionis, quæ fit in membris, ſed illius, quæ in jecinore, ac venis celebratur, menſtruum eſſe indiciũ eſt, tùm quòd non refert naturam, aut colorem partiũ ſolidarum, ſed ipſius ſanguinis, tùm quòd neq; mariſcæ neq; fluxus ſanguinis è naribus, neq; varices, neq; tale quicquam mulieribus accidit quamdiu menſes profluunt, & ſi quid horum erumpat, deterior fit menſtrua purgatio. Jam verò quæcunq; animantia ovum pariunt, nec fœtum intra ſe vivũ continent, ea quidem menſibus non purgantur; earum vero fœminarum, quæ vivum fœtum edunt, mulier maximè ſanguine abundat, & menſtruæ purgationis plurimum emittit, tùm quòd victu largiori, humidiori, & magis excrementoſo utitur, tùm quòd vitam inertem otioſamque traducit, neque adeò frigida eſt, ſicuti piſcis, neque adeo ſicca, ut avis, ſed calidam & humidam habet conſtitutioné, caretq; munimentis illis, in quę reliqua animalia, hujuſcemodi excrementa abſumunt, pilis nimirũ, cornibus, ungulis, ſquamis, cortice & pennis, ob quã cauſam hæc purgatio mulieribus inter fœminas plurima evenit, equabus parcior, ſicuti & vaccis, atq; canibus, ac inſuper, quia bruta uno victus genere utuntur, valideq; laborant, ac exercentur. Cum his tamen mulieres reperies, quibus nunquam menſes, vel aliud quippiam fluxit ex utero, quæ nihilominus benè habitæ prorſusq; incolumes ad ſenectutem uſq; vixerunt; quod ut diſcas, quâ ratione poſſit contingere, ſciendum eſt, duplicem eſſe defectus menſtruorum cauſam, alteram toti corpori communem, quæ accidit illis, quæ inculpatè vivunt, utpote naturalis temperies, ſubſtantia, partiumq; omnium configuratio, quę ſi ad amuſſim inter ſe conveniant, neceſſum eſt trahant, concoquant, & expellant, quod proficuum eſſe noverunt, ideoque ſuperabundanti ſanguine carent, præſertim ſi adſit exercitium, ſolidæ ſint carnis, & calore abundantes; eas propterea viragines appellamus, quales etiam ſunt ruſticæ mulieres quas urbanis ſteriliores eſſe experientiâ conſtat, quia ob continuos motus & labores conſumitur in eis materia conceptionis & menſtruus ſanguis, iis tamen ſenectute adveniente articulares morbi, paraplexiæ, & alij affectus ſuperveniunt, nã conſtitutio hęc, etſi fœminę, cui ineſt, optima eſt, ſexui tamẽ & ſpeciei morboſa exiſtit, ut vel hinc innoteſcat, quàm ſit conducibilis ad fœminę in ſuo ſexu perfectionem, illa concoquendi imperfectio, ideo Juriſconſultus ff. *de Ædilitio. Lege 15. §. quæ incipit*; *quæ*, inquit, *bis in menſe purgatur, ſana non eſt, item quæ non purgatur niſi per ætatem id accidat.* Altera deficientis menſtrui cauſa eſt utero propria, quia etſi corpus ſanguine menſtruo abundet, uterus tamen à natura malè conſtitutus ob depravatam temperiem, conformationem, aut ſitum, ipſum ſuſcipere & expurgare nequit; quæ cauſa tùm individuo tùm ſexui morboſa exiſtit, hæ igitur valetudinariæ degunt, piores ſine nocumento vitam tranſigunt.

Viri cur menſes non habeant.

Mira opificis providentia.

Menſtruum tertiæ coctionis excrementum eſt.

Menſtruata ab aliis fluxibus immunis.

Menſtruis quæ animalia carent.

Mulier inter reliqua animalia maxime abundat menſtruis.

Mulieres menſes non habentes.

Menſtruorũ defectus duplex cauſa.

Viragines ſunt valetudinaria

Solâ copiâ menſtruum ſanguinem peccare, eodemq; infantem in utero nutriri.

CAP. X.

MEnſtruum ſanguinem non ſolâ quantitate ſuperfluum eſſe, verum etiam qualitate, & illâ quidem non manifeſtâ ſolum, ſed etiam occulta,

Contr. agitatur.

Plinius

Plinij sententia.

Morbi qui ex manifestâ qualitate menstrui sanguinis oriuntur.

Lib. 18. nat. hist.

Plinius existimavit eo ductus argumento, quod non sine molestia viarumque mordicatione profluat, ac per id tempus non solum universum fœminæ corpus malè coloratum appareat, verum imbecillius, et si, quamdiu menstrua purgatio duret, coitus contingat, virile membrum ruborem excoriationemque contrahat, innumeræq; aliæ ægritudines hominibus inde contrahantur, quæ excedentis caloris manifestæq; vitiatæ qualitatis indicia sunt:

Ex occultâ qualitate affectus.

Occultâ etiam pernicie inquinari inde palam esse, quod eo excidente si novella vitis tangatur, in perpetuum læditur, steriles fiunt tactu fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, mustum acescit, æs quoque & ferrum rubigine corripiuntur, prægnans mulier, si alterius menstrua supergrediatur, aut illis circumlinatur, abortit, ei vero, quæ uterum non gerit, concipiendi spem adimit, menstruatę mulieris habitus speculi ac eboris nitorem obscurat, gustatus hic sanguis cané in rabiem agit, homines affligit miris cruciatibus, comitialem morbum, pilorum effluvium, aliaq; elephanticorum vitia infert, &c, ut autor est Conciliator,

7. Phys. C. 7.

homines menstruus epotus obliviosos, Lunaticos, ac veluti præstigiatos, maleficiatosq; reddit. His omnino suum addit calculum Fernelius, ac propterea à veteribus inter venena relatum fuisse putat, neq; minorem perniciem inferre, quam potus sanguinis elephantici, ideoq; dum in muliere supprimitur, neq; statis temporibus emanat, ei etiam, cui proprius est, gravissima, quæ indies videmus, afferre mala, viscerum obstructiones, tabem, cancrum, morbum comitialem, uteri strangulatum, gravidis vero corporis gravitatem, fœdum coloré, varices, malaciam, ac tandem proclivitatem quandam ad omnes

Fernelij opinio.

ferè ægritudines; quapropter adduci non potest, ut credat, eo fœtum in utero nutriri, sed ab alio puriori totius corporis sanguine, menstrui tantisper parte, una circa uterum hærente; alterâ priori illi sanguini permixtâ, ex quâ præfata symptomata gravidis suboriantur; quin imo, inquit, quia tunc uterus mundus redditur, propterea mulier optimè concipit, quando repurgata est ab hac fœda illuvie. Subscribunt huic opinioni Aristoteles, Columella, Solinus, Ælianus, & Gentilis qui 39. extravagantium dupliciter accipit menstruum sanguinem; uno modo pro illo, qui singulis mensibus à corpore mulieris effluit: altero pro sanguine convenienti fœtus nutritioni, illum quantitate, & qualitate vitiosum esse: hunc sola quantitate, quem etiam sperma mulieris vocat, quâ in re cum Aristotele, Avicenna, eorumq; interpretibus multipliciter ludificatur;

Aristot. 3. de hist. animal. 19. Col. 11. rei rust. c. 3. Solin. Polyhist. 14. Aelia. 6. de animal. Cap. 36. Averr. al. log.

Zabrorum lex de menstruatis.

Ejus tamen ac reliquorum de hâc re sententia potest etiam ex Zabrorum legibus comprobari, ubi mulier, cui menses fluerent, sola domi manere præcipiebatur, loca cremabantur, in quibus pedem posuerat, neq; solum pollutus erat, qui eam alloquebatur, sed super quem ventus ab ea parte, ubi illa foret, transiisset. Nota est Levitici lex de hac re, ad cujus normam hæc lata videtur. Eadem ratione nobiles Indi, quos Naires vocant, pollutos se putant ex contactu hominis alterius sortis.

Aliorum opinio de menstruo sanguine.

Menstrui illitu qui morbi curentur.

Alii sunt, qui licet non negent, menstruum sanguinem aliquando esse pernitiosum, nonnunquam tamen multorum morborum remedium esse affirmant; ita referunt podagram, strumas, parotidas, panos, sacros ignes, furunculos tactu menstruatæ mulieris leniri; gestatione vero portiunculæ vestis mulieris ita infectæ tertianas quartanasq; febres curari, illitu comitiales morbos, ac rabie percitos omninò sanari. Hæc tamen omnia parum firma sunt, si ita intelligantur, quasi Aristotel. Plin. Fernel. & hujus opinionis assertores, sanguinem illum, quem natura ad uterum transmittit, ex propriâ conditione perniciosum, ac pestiferum esse arbitrentur, ideoq; ex eo fœtum in utero alimentum non capessere, neq; eum sed alium ex corpore pro alimento allicere:

Plinij & Fernelij opinio confutatur.

Si enim non aliâ de causâ nisi propter fœtus nutritionem natura in fœminis majorem sanguinis ubertatem excogitavit, id quod exuperat, vitiosum esse non est credendum, cum pro alimento sit à naturâ institutum, & per easdem vias transmissum, per quas fœtus alitur; insuper lactis ac menstrui eadem est natura, si igitur illud alimenti habet rationem, hoc etiam fœtum nutrit; adhæc si veneficus esset, fieri profectò nullo modo posset,

poſſet, ut per id tempus, quo naturaliter aggregatur, non officiat, & illius auctione ſymptomata quoq; terribilia augeantur; parva quidem copia alterius humoris præter naturam, nauſeam, vomitum, alvi fluxiones, dolores, febres, vigilias, & ſimiles calamitates ſolet excitare, cur igitur, ſi venenoſus hic humor eſt vehementiora nō facit, qui majori copia accumulatur, & diutiꝰ cohibetur? At dices, propter conſuetudinē perniciem hanc à fœminis facilius tolerari; ſed quid de juvenculis, quibꝰ primū menſtrua erumpunt, nullâ præhabita conſuetudine? quid de prægnantibꝰ, in quibus naturaliter ſupprimitur? quicquid autē ſecundū naturam detinetur in ſanis, non potuerat per ſe nocere corpori, cui inerat; adde quòd ſaltem nondū aſſuetum fœtum enecaret, generationemq; prohiberet, vel lac conſpurcaret, contrariū vero experientiâ comprobatur; videmus enim toto geſtationis, lactationisq; tempore menſes ſupprimi, neq; tamē id fœtui aut matri per ſe officere; quid? quod gravidæ difficiliùs profectò ægrotarent, quàm non prægnantes, quoniā in his juxta eorundem ſententiā ſanguinis pravi pernicies boni alterius commixtione (quem illi dicunt fœtui deſtinari) corrigeretur, in prægnantibus vero nullo frœno cohibitus lethalia ſemper ſymptomata excitaret, cujus tamen contrarium eventus docet: Jam vero ſi ſanguis menſtruus pernicioſus eſſet, quantò in majori copia aggregaretur, tantò acquireret efficaciorem corrumpendi vim; atq; ita in ultimis menſibus, in quibus major ejuſdem copia accumulata eſt, fœmina deteriùs omninò ſe haberet, quod tamen contrariâ ratione contingere cernimus; ſed quem quæſo locum in corpore aſſignabunt, in quo tàm copioſe contineri poſſit ille ſanguis, cùm per biennium, & diutius nulla illius expurgatio in lactantibus appareat? nam ſi dicas, ex eo lac generari, inde inferre licet, ergò alimentalis eſt materia, atq; adeo benigna, laudabilis, ſalutifera, non ferox, pernicioſa neq; venefica. *Contr. deciditur.* Quæ cùm ita ſint, & ex alterâ parte videamus, menſtruum ſanguinem plurimarum ægritudinum ſæpiſſimè cauſam eſſe, potius cenſendum eſt, ſanguinem in fœmina redundantem dupliciter eſſe conſiderandum, non quidem de menſtruo & ſeminali (quod putavit Gentilis) ſed primo modo de eâ ſanguinis portione, quam natura ſingulis diebus ab univerſo ſanguine ſegregat, & paulatim in utero collectam menſtrualem efficit purgationē, *Sanguis redundans dupliciter conſideratur.* quæ quidem portio redundat ex nutritione partium ſingularum, ita ut ex ſingulâ concoctione ſanguis qui ſupereſt, non gravidis neq; lactantibus, in vaſis uteri reponatur, ut poſteà ſingulis menſibus erumpat, gravidis vero in fœtus alimoniam cedat, lactantibus per ulteriorem elaborationem à propriâ mammillarū ſubſtantiâ in lac convertatur, unde palàm eſt, humorem hunc ex propriâ naturâ partem eſſe ſanguinis purioris illius, quem pro fœminarum alitione natura ſejungit; quamobrem hunc dicimus eſſe ejuſdem ſubſtantiæ, & qualitatis cum eo, quem ſibi fœmina reſervavit, & ad ſui nutritionem uſurpavit, utpote ab iiſdem alimentis, & facultate eodemq; nativo calore genitū ac gubernatum, & ſuis uſq; ad excretionem venis lociſq; contentum, quibus unumquodq; commodè conſervari ſolet; ideoq; cùm ſanguis iſte ſuperfluus aut excrementoſus dicitur, non ad qualitatem manifeſtam vel occultam, ſed ad quantitatē referendum eſt, *Sanguis futurus menſtruus ſolâ quantitate peccat.* nam ſi quod vitium illi ineſt, idem & reliquo toti ſanguini commune exiſtit, proprium verò & peculiare nullum poſſidet, hunc inſuper aſſeveramus benignum eſſe fœtus in utero alimentum, atq; ſincerum, infantis verò in lucem editi gratiâ à providâ naturâ in mammas deferri, ut ibi lac jucundiſſimum fiat alimentum; & quemadmodum ſemen alterum noſtræ generationis principium puriſſima eſt ſubſtantia, ita menſtruus ſanguis; *Sanguine futuro menſtruo fœtus alitur.* neq; ob aliam cauſam infantes & pueri plus habent nativi caloris, & humidi ſubſtantifici, quàm quia his duobus puriſſimis & laudabiliſſimis generationis principiis proximi ſunt; *Pueri quare plus habent caloris nativi.* quin etiam ideo natura ſagax ex menſtruali ſanguine lac conficere decrevit, ut ſimile haberet fœtus alimentum ſuis principiis, quem ſi craſſiori, aut minus benigno nutrimento alas, ob diſſimilitudinem contabeſcit, ac propterea lactanti fœminæ menſes denegavit natura, ut eorum materia ferretur ad mammas, & lac fieret, nec illicò, poſtquam in lucē editus eſt, deſtitueretur

tur infans assueto ac sibi familiari alimento. Et quænã causa fuerit, cur infantes quàm matres præstantioris, laudabiliorisq; caloris, ac substantiæ oriri videas? nisi quia, ut Galen. autor est lib. de usu partiũ. & Avicenna lib. de animalib. ex puriori totius sanguinis parte alimentũ intra uterum sumpserunt; & quod magis fortasse mirabere, hunc etiã sanguinem dicimus facultatem, perinde ac semen, possidere, sed tanto minorẽ, quanto plus materiæ in formando fœtui subministrat: Nam cum ex materia, & facultate unumquodq; animal gignatur, & in semine, & in menstruo utrumq; principiũ continetur effectivũ, & materiale ea moderatione, quam infra tradetmus, ab eo igitur carnosæ partes materiã & formã accipiunt, eodem attracto semen fruitur, conceptus in utero nutrimentũ capessit, in lucem editus alitur.

Gal. lib.14. c.6. Av.lib.9. c.3.

Et in semine, & in menst. utrũque principium continetur effectivum, & materiale.

Lib.3.c.9.

Secundo modo consideratur sanguis menstruus, qua ratione in mulierib' non lactantibus, nec uterum gerentibus congeritur, & in corpore præsertim circa uterũ tanq̃ otiosus, ac nullius us' detinetur, ac circa uterũ coacervatur, ubi longâ factâ morâ sensim etiã alienã acquirit qualitatem ab alimenti sinceritate longe distantem; quin etiam nisi consuetis temporibus expellatur, superius allata symptomata, ac innumera penè mala producere consuevit; certũ enim est uteri in mulierib' permagnã esse vim, ut qui non modo gravissimorũ morborũ causa sit, sed etiam corporis totius temperamentum immutare possit: Is igitur si à suo temperamento recesserit, si vitiosos humores aut in acetabulis aut in cornib', aut inter tunicas, aut sinu suo collegerit, sanguinẽ menstruum, eiusq; maxime partem, quæ primum ad eum pervenerit, & in eo diutius resederit eodẽ vitio inficit, atq; depravat: unde supra ab adversariis commemorata maleficia: Verum vitiũ hoc ex accidenti potius quã naturâ inest hujusmodi sanguini, quia alias in muliere bene constituta omnis vitii expers gignitur. Unde planũ fit, non in omnib' vitiari, sed in iis, in quibus præter consuetudinẽ immoratur; plus enim afficit, si unâ die ultra mensem detinetur, quam toto mensis spatio, tantũ consuetudo valet, & naturæ lex illa æterna, à qua in vasis per mensem regulatur; itaq; non omnes menstruantes fœminæ speculum maculant, segetes exurunt, aut prædicta inferunt mala, sed illæ tantum, quib' deterrimũ inest uteri vel totius corporis temperamentum, aut morbus aliquis, aut improsperè procedunt menses, reliquis purus ac integer sanguis in uteri vasis acervatur, quem Hippoc. rubentem ac victimæ jugulatæ similem ex intervallis à fœminâ exire prodidit; Neq; propterea, quod fecit Gentilis, sanguinis menstrui duas constituimus partes, species, & differentias, puriorẽ, cui beneficia præfata accepta ferantur, fœculentã, cui maleficia; sed eundẽ duobus modis variisq; temporibus consideram', quamdiu nimirũ integer incorruptusq; manet, aut contrà. Ex his jam patere arbitror, quàm parùm appositè de menstrui sanguinis pravitate cum Plinio & Aristotele Fernelius judicaverit, quamq; hi omnes cum Polybio, sive quis alius fuerit autor libri de fœtus formatione, minus concinne tradiderint, fœtum menstruo sanguine non nutriri, nisi eâ, quâ diximus, ratione interpretentur, quod equidẽ malim, quam erroris ab iisdem forte non commissi præstantissimos viros malevolè insimulari.

Menstrua remorata alienam acquirunt qualitatẽ.

Vteri vis magna.

Menstruorũ maleficia unde proveniant.

Consuetudinis magna vis, & naturæ legis.

1. de morb. mul.

At dices, magna est pernicies variolarũ, & morbillorum, hanc vero non aliunde contraxisse quam à menstruo summus est philosophorũ consensus; cui' teli impetus ex dictis jam facile repellitur; nam, ut & nos innuim', & ex Avicenna c. de generatione embryonis etiam disces, sanguis in fœminâ redundans in tres dividitur partes, quarum prima toto gestationis tempore, materia fit generationis, & nutritionis conceptus, eã enim quia purior ac sincerior existit, fœtus per acetabula pro alimento trahit; 2. ultimis mensibus ad mammas recurrere incipit, cum fœtus jam movetur, ut naturæ mutationibus in lac conversa, recenter nato infanti familiare & convenięns suppeditet alimentũ sitq; materia lactis: tertia est ea, quæ in venis uteri asservatur usq; ad temp' partus, quęq; ab alimento redundans inter tunicas deposita ac mora contaminata, & infecta in ipso partu, & aliquamdiu post copiosè dimanat, quæ ultima cũ deterioris sit conditionis, sanguinẽ, qui defertur ad uterũ pro fœtus nutritione, suâ qualitate in transitu inficit, qui deinde jecur

Variolarũ & morbil. pernicies à menstruo fit.

Sanguis in fœmina redundans in tres partes dividitur.

fœtus

fœtus & illius membra simili qualitate afficit, nec mirum, si cùm fœtus novem mensium spatio in utero contineatur, propter contactũ imbibat qualitatem illius sanguinis retardati; quæ qualitas sive fermentũ inposterũ quibusdam temporius aliis seriùs causa est ebullitionis in sanguine, unde efflorescentiæ illæ atq; variolæ: sed cur sanguis hic novẽ mensibus citra evidens vitiũ in utero gerentibus detinetur? *Obiectio.* dic, incolumẽ ibi asservari, quòd partim repleat vasa, partim fœtui pręstet alimentũ, pars vero illa, de quâ agimus, in secundina colligatur, *Solutio.* quam ob id familiarissimã sanguinis substantiæ natura fabrefecit, ut ibidẽ citra evidentem corruptionẽ toto gestationis tempore contineri tutò posset. Ex quibus jam plane assequitur Galenus 1. de sympt: causis asserens, fœtum non solum nutriri optimo, & laudabili sanguine, sed impuro & vitioso; *C. 5.* *Galeni loca enarrantur.* Et adversus Erasistratũ, dicens, fœtum in utero nutriri eo sanguine, qui ad uterum solebat fluere, *C. 5.* qualis est menstruus, quem secundo de semine salutarem vocat evacuationem in fœminis, quæ non concipiunt, in gravidis verò materiam, ex quâ fœtus generatur; *Fœmina à menstruo purgata facilius concipit.* causa etiam assequitur, ob quam fœmina majori ex parte cùm à menstruis fuerit expurgata concipiat, collectus enim ante purgationem in utero sanguis vitium acquirit propter moram, ac genituram inficit ineptumq; fit ac pernitiosum alimentum, tantoq; magis, quantò purior, & præstantior substantia fuerat, *Præstantioris naturæ res deterius putrescunt.* quia quo res aliqua perfectioris est naturæ, eò, dum corrumpitur, graviorem concipit labem, ut in putrescenti ovo, in hominis cadavere, & in semine corrupto evidentissime apparet; ideo quę vitia, fluenti jam menstruo, aut inquinato alterius opinionis assertores suboriri viderant, ea in futurũ vocatum menstruum reiicere minimè debuerant, quin potius ex illis, si pensiculatius rem perpendissent, majorẽ sanguinis menstrui perfectionẽ possent arguere. Si autem scire aves, cur sanguis, & semen, quæ perfectissimæ sunt substantiæ, citiùs ac deteriùs corrumpantur, *Cur quæ perfectiora sunt sordidiorem labem contrahunt.* bilis eisdem multò deterior non solùm in vesica fellis, sed prope cutẽ in morbo regio: & pituita in articulis per articulares morbos incorrupta maneant? in mentẽ revoca Aristotelis sententiã lib. de longit: & brevitate vitæ dicentis, pura omnia, & impermixta, ut quæ magis à contrarietate recedant, diuturniora esse; contra citò vitiari, quorum essentia multâ oppositione constat; abi ad elementa, lapides, metalla, quæ simplicia cùm sint, aut eis proximè accedant, ferè incorruptibilia creduntur, contrà ea, de quibus sermo antea erat, lac, sanguis, semen, quæ manifestâ, ac variâ compositione constant, servari diu minimè solent; testatur sanguinis grumus, lac in ventre infantis coagulatum, semen retentum, quæ vel ab aëris contactu vitiantur, quia variã & perfectissimã nacta sunt elaborationem; Testatur homo, qui crebriùs ob eandem causam ægrotat; vides igitur cur citiùs vitientur præstantiora quæq;, cur item sordidiorem & deteriorẽ putredinem acquirant, ut de hominis cadavere constat, de ovis putrescentibus, & pomis, quæ quantò odora sunt magis, deteriùs corrumpuntur: duplex est ratio; 1. quod præstantissima substantia nequit superari nisi à causa vehementissimâ ac spurcissima. 2. quod ex pluribus & maxime diversis perfectiores mixtiones evadant, calore nativo veluti vinculo omnia colligante, quo dissoluto dispersisq; omnibus prodit fœdꝰ sapor, odor, & color, quę horridæ putredinis sunt indicia, idcirco quod semen adhuc deterius putrescat, quam sanguis, seminis probitas facit, & major quàm in sanguine coctio, proinde in emissione sanguinis menstrui mulieres debilitantur minùs quã in seminis emissione, *In emissione menstrui quam seminis mulieres minus debilitantur.* & quia cum semine multi spiritus exeunt, cum menstruo sanguine pauciores, adeo ut scriptum ab Avicenna reperiam. 3. de animalibus 3. emissum semen multò plus inferre damni, quàm si quadragies tantum sanguinis emitteretur.

Per quos ductus menstruus sanguis expurgetur.

CAPUT XI.

NOn est autem silentio involvendum illud, quod à plerisq; probatæ fidei autoribus scriptum reperio, uterum in menstruâ purgatione nullã peculi- *Uterus sanguinẽ mẽst. non trahit.*

arem operationẽ edere, sed usum; neq; enim fieri posset, ut si menstruũ trahe-
Fœtus sanguinem trahit. ret, utilem etiã fœminæ sanguinẽ non alliceret, quod si in gravidis fœtus alendi gratia sanguis ad uterũ trahitur, attractio quidem illa non uteri mun⁹ est, sed fœt⁹ ipsius: Ideo autẽ reliquis temporibus per hanc partem potius fluit, quàm per aliã, quia tempore, quo conformatur nutriturq; fœt⁹, in hanc ipsam fluere
Per fundi an cervicis venas menses expurgentur. pro eiusdẽ alimento oportuerat. Cæterùm per quos duct⁹ ab universo corpore ad uteri usq; regionẽ confluat, priori jam libro à nobis proditum est; nunc per quam partẽ ab utero foràs expurgetur, erit compendiosè delibandũ, de qua re anceps & subobscura controversia Anatomes ꝓfessorũ animos distrahere solet; aliis ad venas per uteri fundũ tendentes, aliis per eas quæ ad uteri cervicẽ *Vesal. 5. de fab. 15.* veniunt, non corruptis solũ, sed etiã virginibus & prægnantib⁹ perpetuò expurgari contendentib⁹; Vallant priores suã sententiam non rationibus solũ, sed experimentis, nam mulieres se vidisse testantur, uteri procidentiâ laborantes, quib⁹ ex uteri osculo sanguis evidentissimè ꝑmanabat, neq; aliã de causâ mulieri utero gerenti si purgationes procedant impossibile esse fœtũ sanum per-
Menstrua purgatio in prægnantibus unde. manere, dixisse magnũ medicinæ dictatorẽ, nisi quia, ꝑterq̃ quod fœtus priva- *5. Aph. 60.* tur alimento, portendit illud quidem imbecillitatem uteri sese aperientis quo tempore debuerat occludi. Si autẽ ab illis quæras, quî fiat, ut saluberrimè aliquando in prægnantib⁹ videamus menstruã purgationẽ ꝓfluere, dicunt chorion membranã ac fœtũ ipsum non omnib⁹ uteri vasis, sed lateralibus tantũ adhærere, ut reliqua vasa supersint, tùm ad menstrũ purgationẽ, si necessaria sit, (quam tamen non nisi perexiguã eo tempore salubriter posse contingere arbitrantur) tùm ut nova involucra generari possint, si superfœtatio accedat. Hęc sanè disertè ac concinnè ꝓdita sunt: sed in eo cespitare videntur, hujus placiti autores, quod omnẽ sanguinis fluxũ in gravidis fœtui funestũ esse dicant; illud ꝑtereuntes, quod pleriq;, ac nos sæpissimè observavimus, sanguineis & succulentis fœminis toto ferè gestationis tempore menses ꝑiodis solitis absq; ullâ noxâ prodire, imo plerasq; fœtũ non servare, nisi præter has evacuationes singulis mensib⁹ sanguis mittatur; quamobrẽ disertissim⁹ Gal. meritò ex verbo
Hippoc. textus elucidatur. (*purgationes*) in plurali dicto, & (*procedant*) colligit, Hippocratem de immoderatis solùm, & quamdiu ac multùm fluunt, purgationib⁹ esse intelligendũ. Alii verò per cervicẽ uteri omnib⁹ fœminis hunc sanguinẽ expurgari non minus acriter ꝑsuadere moliuntur, quòd primum de prægnantib⁹ exploratum esse rentur, nam eisdẽ os uteri conclusũ est, ideò ꝓdidisse Galen. in com. citat. aph. excretionẽ, quæ in gravidis fit, ex venis, quæ in collo sunt existere; virginib⁹ vero cõveniẽs non fuisse per uteri interiores venas expurgari; ex cõcreto enim sanguine hymenẽ non penetrante, aut membrana intra uteri sin⁹ disrumperetur, aut gravissima alia excitarentur accidentia; alias etiã fœminas per eandẽ partem sanguinẽ excernere fuisse consentaneũ; quorsum enim propagines illas venarũ, quæ juxta os ilii à divisione venæ cavæ exoriuntur, & in uteri cervicem utrinq; implantantur, natura fabrefecisset? nisi ut per eas menstru⁹ sanguis expurgaretur, sicuti per alias ad uteri sinũ tendentes fœtus & ipsius uteri substantia alitur: Verũ & hi etiã mea quidẽ sententia ludificantur, nam quod de virginib⁹ asserunt, ex ignoratâ hymenis fabricâ evenit, quem pleriq; falso imperviũ arbitrantur, de prægnantib⁹ verò quid sit sentiendũ, paulò suprà jam expli-
Positio autoris. cavim⁹. Quare ut inter gravissimos viros tandẽ lites componantur, ita de totâ hâc disputatione ꝓnunciandũ esse judico; fœminis quidẽ tũ corruptis, & non prægnantibus, tùm etiã virginib⁹, & utero gerentibus interdũ per venas, quæ ad uteri sinũ, nonnunquã ꝑ eas, quæ ad ipsi⁹ cervicẽ deducuntur, expurgari, sæpe etiã per utrasq;; illa nihilominus adhibita distinctione, quòd virginibus & gravidis plerisq; omnibus per colli venas, sicuti Galeni est sententia citato, reliquis, tùm per has, tùm per alias indifferenter sanguinẽ effluere posse intelligas; quod planũ omnino evadit, quia si natura duplices hasce propagines fabricavit in suos usus, & uterus toto gestationis tempore occluditur, credibile profectò est, si sanguis eo tempore redundet, per cervicis potius venas

evacuari,

evacuari, ſicuti & in virginibus, ut vitet ſuperiùs commemorata incommoda, vel quod magis crediderim, quia ſanguis ad expeditiores ac patentiores vias agilius tendit, in aliis vero fœminis ſuo munere utraſq; fungi credibile eſt. Porrò illud etiam obſervatione dignum apparet, ſanguinem iſtum neq; in fundi ſinu, neq; in ipſa cervice toto menſis intervallo ſenſim coacervari, ac menſis periodo turgentibus his partibus promanare, ita enim nequaquam tenuis, floridus, & jugulatæ victimæ ſanguini, ut inquit Hippocrates, ſimilis proflueret, quin potius concretus fruſtulatimq; educeretur, ſicuti paulò poſt partũ ab aliquibus exire cernimus, perindè ac ſanguis per venæ ſectionem extractus, & in vaſe aliquot horis aſſervatus atq; in partes cultro diviſus; quod certè non aliâ de cauſâ obvenit, niſi quia venæ quæ ſecundinis innaſcuntur, in uteri ſinum per id temporis laxæ ſanguinem effundunt: Quamobrem potiùs credendum eſt, in ſanis mulieribus, venas ad fundum cervicemq; uteri pertinentes ſanguinem hunc paulatim in ſe reponere, eumq; tantiſper gubernare, quouſq; illum ſingulis menſibus apertis earum oſculis guttatim emittant; non enim, quod præcipitanter Ariſtot. adſtruit, ſanguinem hunc per vaſorum reſudationem, quam diapedeſin vocant, ſed potius per anaſtomoſin ſive per eorundem reſerationem expurgari exiſtimes, & ad ipſius uteri ſive capacitatem ſive cervicẽ devenire; quî enim fieri poſſet, ut tanta ſanguinis eiuſq; craſſi copia brevi temporis ſpatio non ſecluſis venis ad illum veniret? in ægrotantibus verò fœminis, quibus aut obſtructio aliqua ineſt, aut naturalis locus obſtaculo quovis eſt denegatus, aut ipſa natura turgens errabunda vagatur, quibuſdam per nares, aliis per os menſes agit, per cavam enim venã & ſtelecheiam, & ex eâ per meſenterii venas in jejunum inteſtinũ, ac tandem in pylorum, & ventriculum pervenit, à quo vomitu rejicitur; Nonnullis etiam per mammas, quod licet Galenus non viderit, cum Hippocrate tamen Luſitanus Amatus in duabus nobilibus lactantibus ſeſe vidiſſe teſtatur, & Muſa Braſavolus refert à ſe viſam mulierem, cui ſanguis per ubera flueret, quæ gemellos nutriebat, qui cum vehementer ſugerent, ſanguinẽ in lac converti non patiebantur, perindè, atq; iis qui nimio utuntur coitu, ſanguis pro ſemine excernitur, quia moram, ut in ſemen converteretur, non obtinuit: Sed (quod fortè magis mirabere) viſæ jã ſunt quibus per minimũ digitum, & per annularem ſingulis menſibus ſanguis profundebatur, quibus per uterum menſtruã purgationem natura denegaverat, altera cui per majorem oculi ſiniſtri angulũ fluebat, aliis per ſanguinis ſputum, aliis in ruborem faciei ſingulis menſibus exortũ cedebat, ut ſcribit Mercatus; quin etiam virũ ſe vidiſſe teſtatur Veſal. qui ordinatis vicibus, ut mulieres, ſuis menſib. ſanguinis fluxu per hæmorroidales venas vexari conſueverat.

1. de morb. mul.

2. de gen. animal. 4.

3. de fab. 15.

Sanguis redundans non in utero aut cervice, ſed in vaſis toto menſis ſpatio aſſervatur.

Floridus eſt.

Sanguis extra venas in grumum concreſcit.

Menſes non per reſudationem ſed per anaſtomoſin ex purgantur.

Menſes per varias partes erumpentes.

Hæmorroidum fluxus menſtruus.

De tempore, quantitate, & duratione atq; ſubſtantia menſtruorum.

CAP. XII.

Ut maribus, ſic etiam fœminis, circa annos pubertatis ingens corporis accidit mutatio, pubes erumpit, ſemen generatur, ubera tumeſcunt, quod peculiari vocabulo Fratrare dicitur, corpus libidine accenditur, vox in graviorẽ mutatur, maribus ſanguinis narium profuſiones, puellis menſtruorum eruptiones contingunt, tum temporis enim illis venæ, quæ ad nares pertingunt, his illæ, quæ ad uterum, & eius cervicem ſunt conſtitutæ, faciliùs reſerantur, quæ omnia ab increſcente jam per id temporis, & vegetiore facto nativo calore, contingunt, undè etiam viæ ampliores redduntur. Tunc igitur puellæ nubiles ſunt, & ad generandum aptæ, nam & viri acceſſum amare incipiunt, & citra damnum perferunt, ideoq; hoc potiſſimum tempore magnâ indigent cuſtodiâ. Quo verò ætatis anno id fieri incipiat, non eſt ita certum definire, ac pleriq; exiſtimârunt totam rem hoc verſiculo comprehendi:

Ingens circa pubertatis annos hominis mutatio.

Fratrare quid.

Adde decem ternis, mulierum menstrua cernis,
Ad quinquaginta durat purgatio tota.

Verum Hippocrate dicente, differt ætas ab ætate, & natura una ab aliâ naturâ, & id tempus, quod uni est pueritia, alteri adolescentiâ esse apparet, ita illis qui carnes habent molles, laxos meatus, lascivæq; sunt, & Venereis imaginib9 deditæ, temporius prorumpunt menses quã hirsutis, gracilibus, & iis, quæ pauci sunt sanguinis, & carnis, ac meatuũ adstrictiorũ, castis, pudicis, & à virorum consortio semotis; hinc fit, ut septentrionalib9 fœminis rarissimè ante decimũ quartũ, sæpius post decimum quintũ ac decimũ sextum menstrua purgatio incipiat; commune autem ut plurimum est mediis regionib9, ac temperaturis, ut prorumpat circa 14. ætatis annum, tuncq; ubera ad duos digitos prominent, & vox gravior efficitur, quibusdam tamen 12. & 11. anno provenit, sed hæ vitæ sunt brevioris, quib9 verò serius prorumpunt, diutius vivunt, proptereaq; secundũ jura publica duodecimus annus in fœminis, quartus decim9 in viris constituunt pubertatis ætatẽ, ut autor est Macrobius. Quod si scriptoribus fides adhibenda sit, fœminæ visæ jam sunt, quæ novẽ annorũ ætate utero gestârunt, quod & Savanorola & Sylvius tradiderunt, his tamen credendũ est ætatẽ maturiùs provenire, ut quæ 10. 11. & 9. anno circumscriberetur; cum tamen è converso aliis 15. annorũ curriculum non sufficiat. Plinius refert apud quosdã populos in Indiâ quos Mãdros, & Calingas vocat, fœminas quinquẽnes, septennesq; concipere, sed illas octavum vitæ annum, has quadragesimũ non excedere; sed quia nostri Lusitani (qui forti præpotentiq; animo, & bellicâ virtute totas illas regiones peragrârunt, & ad earum intima penetrârunt, quæq; rariora sibi visa sunt, inclitis literarũ monumentis sedulo consecrârunt) hujusce rei nullibi (quod sciam) meminerint, figmentũ potius, & ad forum excogitatum videtur, quippe cum in illa ætate angustiores viæ sint, quam ut per eas sanguis possit ad conceptũ liberè permeare. Non minus autem incertum est tempus, quo naturaliter desinat hæc fluxio, frequenter tamen occultatur, 45. anno, quem si præterierit, mirum videri non debet, si sexagesimum attingat; pleraq; vero exempla fœminarũ, quæ in ùltimâ senectute menses ordinatos habuêre, octogenariȩ, & nonagenariȩ; vide in consiliis Solenandri Juliacẽsis medici, & apud Schenkium ubi de quinquenni, & octenni puella facit mentionem, quæ mensibus laborabat; ego quidem aliam vidi novem annorum, quæ fluxu uteri vexabatur fœdo, & sanioso, non tamẽ menstruo, sed continuo. Porro à 45, rarò fœminas naturaliter fœcundas esse contingit, (naturaliter dixi, quoniam divinâ virtute multa in sacrâ paginâ reperies, quæ quoniam supra naturæ vires facta sunt, nec sub medicam, nec sub philosophicam cadunt contemplationem) nam etsi principiũ & finis mulieribus recipiendæ, & viris præbendæ prolis est menstruorũ, & seminis emissio, non tamẽ cùm incipiunt, statim prolifica sunt, neq; cum desinunt, quia in utroq; tempore pauciora, & infirmiora contingunt, in senioribus, quia sufficiens calor in corporibus amplius non reperitur, imò ossa incipiunt durescere, atq; humido carere radicali; neq; imbecillus calor jam conficit sanguinem nisi admodũ pituitosum, deniq; expultrix ad uterum facultas valde languet ob ipsius nativi caloris imbecillitatẽ; in junioribus vero, quæ causa sit, cur generationis illa principia sint imbecilla, difficiliũ est, quidã caloris paucitatẽ fœtui efformando in illâ ætate impedimento esse arbitrantur, qui tamen ab Hippocrate desciscere videntur, dicente; *qui crescunt plurimum habent caloris innati,* quid autem illi de intensivo atq; extensivo calore comminiscantur in promptu est, illũ juvenibus, hunc pueris tribuentes, quòd plures in his reperiantur partes calidæ, utpote quibus ne os quidem multi caloris expers sit; juvenibus autem pauciores, sed acriori præditæ calore, ac vehementiori; quæ tamen vim argumenti non infringunt, quoniam suavis ille, qualem esse affirmat Galenus, puerorum calor, & à primordiis generationis proximè deductum, atq; benignum ad generationem potius facere debuisset. Hanc charybdin vitare cupiens Mercurialis in scyllam incidit, existimans, in se-

Menses quando incipiant.

Pubertatis ætas quo anno constituitur.

Lib. 7. c. 2.

Lusitanorũ laus.

Menses quo tempore desinant.

4. obs. 29.

An caloris inopia sit causa cur iuniores non concipiant.

1. Aphoris.

in ſecundo ſeptenario corpora eſſe valdè calida, ita ut vehementer conſumens calor, nil quicq̃ ſupereſſe ſinat, poſt 2dũ vero remiſſo calore, materiã ſupereſſe atq; excludi; ſed non advertit ſpiritum, & ſanguinem, quæ præcipua appellantur caloris ſubſtantia, quod in iis nativus calor inhabitet, in juvenibus copioſiora reperiri, eorundemq; calorem non intenſiorem, & acriorem ſolummodò eſſe, ſed à puerorum calore non abſimilem, convenit enim in eo citato, atq; ubiq; Galenus, quod calor puerorum atq; juvenum ejuſdem ordinis exiſtat; Non igitur exuperantia, & defectus caloris cauſa eſt, cur junioribus generationis principia ſint invalida, ſed operum naturæ firmiſſimus ordo, à quo fit, ut ipſa toto ferè adoleſcentiæ tempore corporis increméto incumbens, minùs adhuc generationi intenta ſit; quare miror præſtantes viros, quem pulverem ob oculos effuſum habuerint, qui ad hanc, vel pueris perſpicuam rationẽ, animum non intenderint: ſed ne à propoſito digrediamur, colliges ex dictis, eis, qui uxorẽ ducunt prolis ſuſcipiendæ gratiã, ab extremis ætatibus cavendũ eſſe, quia infœcundæ ſunt, qui autem eam ſuſcipiunt ne urantur ferè ad extremum uſq; ſenium fœminas Venerem amplecti ſciant. Dividit Ariſtot. menſtruam purgationem in albam & rubram; illam fœmellis, hanc perfectis jam fœminis propriam eſſe dicit; nam ſi ſanguis probè concoctus eſt, ruber erit, ſi crudus, albus; ſicuti in parvis puellis, & iis præſertim quæ cibo utuntur humidiori, ac crudiori qui, ſi frequenter & immodicè procedat, puellam extenuat, & incrementũ prohibet. Cęterũ huic Ariſt. ſententiæ contrarius videtur Hip. 2. de morb. mul. dicens, *fluxus albus in ſenioribus mulieribus magis fit, quã in junioribus fluxus fulvus in utriſq;, fluxus ruber in junioribus*, quã quidem ſententiã ductus Baptiſta Montanus lib. de uterinis affectionibus, credit virginibus alba menſtrua nunquam contingere, &, ſi accidãt, puellã concubuiſſe ac virginem non eſſe; addit autoritati rationem, quia, inquit, in illis non ea eſt latitudo viarũ, per quam poſſit pituitoſus craſſusq; humor expurgari. Verũ non video, cur temere ſint condemnãdæ cùm experientiã conſtet, honeſtiſſimas virgines, & haud dubiæ pudicitiæ juvenculas albã deſtillatione ſæpè vexari, quã quidem vel contabeſcunt: vel ingratè degunt, eaſdemq; aliquando excernere calculũ pituitoſo humore multo craſſiorẽ, quod quidem Hipp. innuit cit. loco, quoniam ijsdem hunc fluxum non denegat, ſed ſenioribus frequentius fieri dicit, ex quibus hoc ſolũ Montanꝰ merito deducere potuiſſet, fluxum illũ album, qui fœminis contingit, pituitoſum magis eſſe, & depravati humoris, qui verò virginibus, ſeroſiorẽ, & inconcocti ſanguinis quod & Hipp. inſinuâſſe conſtat, & Ariſt. quaſi ejus Paraphraſt. apertiùs explicuiſſe citato, ac exemplo illius puellæ, quam hoc malo laborare vidiſſe ſuperius diximus, probatur facile, ideoq; quæ alba vocantur menſtrua, parvis adhuc puellis provenire dixit Ariſt. lib. de gener. anim. Porro neq; etiam determinatũ durationis tempus videtur habere menſtrua purgatio, nam quibuſdam biduo, aut triduo tantum terminatur, quod etiam ſpatium Hippoc. tempore, raró excedebat, aliis ad ſex, ſeptemvè dies protrahitur, quod præcipue accidit eis, quę genio nimis indulgent, & in otio vivũt, venoſævè ſũt, humidæ, ac magnũ hepar habẽtes, ac ut uno verbo dicã, iis quibꝰ citiꝰ apparere mẽſtruam purgationẽ ſuperiùs dictũ eſt, quibꝰ etiã uteri ſtrangulatio faciliùs contingit atq; frequẽtiùs ex immodicis retentis menſtruis, donec erumpãt, quæ verò ab his deficit purgatio aut excedit, morboſa judicatur, niſi quod feliciores cẽſentur fœminę, quibus affatim, & brevi tempore profluit, dummodo juſta ſit quãtitas, quã quibus paulatim, & in longũ tempꝰ protrahitur, quia quãdiu fluit humor, omnes laborãt, & habent corporis gravitatẽ, floridũq; calorem magna ex parte amittũnt. Sed quænã illa fuerit juſta hujꝰ ſanguinis quãtitas atq; mẽſura? Hip. 1. de morb. mul. affirmat, moderatos eſſe mẽſes, prodeuntes in muliere ſana, ſi ad duas heminas Atticas quę libris noſtris propemodũ ſunt æquales ſecedant, aut pauló plures, vel pauciores. Quã in re conſiderandũ eſt, multa eſſe quæ faciunt, ut menſes largiùs, & frequentiùs; aut contrã, rariùs, & parciùs fluant; plures enim & frequẽtiores illis proveniũt, quibꝰ diutiùs durarę ſuperiꝰ diximꝰ; quibus etiã ſomnus longior, aër pluvioſus, & auſtrinus, ac iis, quæ modicis frictionibus

1. De gen. animal. 20.

Lib. 4 c. 2.

Duplex purgatio menſtrua.

Menſtrua alba quibus

Menſtruorum duratio.

Menſtrua purgatio morboſa.

Quamdiu menſes fluunt, laborãt fœminæ.

Quantitas mẽſtruorũ.

Cauſæ uberioris ſanguinis menſtrui, aut parcioris.

tionibus, & balneis utuntur, quæq; juvenes sunt ac debiles, si modo impinguante victu saginentur, & veneri assuescant, ac in vere aut æstate sint constitutæ, quia tunc sanguis magis in corpore redundat, ipsiusq; motus à naturâ fieri solet. A contrariis vero causis rariores, & pauciores fiunt, præsertim si crassus sit sanguis, lentus, aut mulieres calidiores sicciioresq;, in quibus superfluitas ferè omnis absumitur; fiunt etiam pauci menses illis, quæ febre diuturnâ corripiuntur, aut sanguinis per alias partes evacuatio contingit, ut per nares, sedem, gulam, asperam arteriam, inguina, aut per venam à medico sectâ, vel aliter divisam, vel si alia larga fiat evacuatio per sudorem, alvi fluorē, puris vomicam, per vomitū, sputum, aut urinarium meatum, vel per ruborem alicujus partis, aut per efflorescentias, & pustulas; corpulentis insuper mulieribus multum sanguinis in corporis alimentum transit, & in coitu candidæ plus evaporant, quam fuscæ, parciores igitur illis hâc ratione menses fiunt, præsertim si adsit labor, cura, aut tristitia; corpulentas vero cum Aëtio appellamus, quæ planè viriles sunt, fuscæ, compactæ, robustæ, pilosæ, venosæ, lumbis, & natibus ampliores, humeris latiores, quæ etiam quadratæ dicuntur, quippe hæ, etsi plurimum sanguinem generant, eundem tamen in corpus absumunt & pilorum generationem, si præsertim victu utantur parciore, & sicciore: Pauci etiam menses proveniunt iis, quæ naturâ sunt admodum obesæ, quia venas habent angustas, paucum sanguinem continentes, & qui in adipe fere absumitur, ob idque raró nec nisi imbecillos fœtus concipiunt; hæ causæ sunt à quibus intra sanitatis limites uberiores vel parciores fieri menses contingit, quæ quantó plures conjungentur, tantó etiam copiosiores, vel parciores erunt, quâ etiam in re multum consuetudini tribuendum, ut si hâc vel illa quantitate purgari soleat mulier, si anteà morbosa erat ob nimiam vel paucam quantitatem, & nunc mutatione factâ ad salubriorem statum transmutetur, quod optimum erit: cùm itaq; tot sint, à quibus possit immutari sanguinis mensura, à conferentiâ potius, ac tolerantiâ, quàm à copiâ metiendam esse dicimus. A quibus autem causis detineantur aut immodici fiant menses præter naturam, posteà, Deo bene juvante, investigandum suo loco erit; nunc de colore perscrutemur, de quo jam supra prodidimus, oportere, ut sit sanguis veluti à victimâ recenter jugulatâ procedens, in modo etiam exeundi medium tenere oportet, ita ut neq; confertim nimis fiat, quia periculosum existit, neq; admodum lentè, & guttatim, quia hoc commune omnibus est, ut quamdiu fluxerint menses aliquâ molestia afficiantur, præsertim si in qualitate mordacitatem aut calorem participent. Ex dictis planum fit, illam esse naturalem menstruorum excretionem, quæ quatuor potissimùm conditionibus donata fuerit; Prima, ut servet periodos suas naturales, id est, ut singulis mensib⁹ excernatur, quando vero seriùs vel temporiùs prorumpit, periodus naturalis non dicitur: Secunda, ut duret debito tempore, tribus nimirum vel quatuor diebus, quem terminū si citra tolerantiam pertranseat, non est naturalis: Tertia, ut sit in debitâ quantitate, id est, ad duas ferme cotylas Atticas, pendet autē cotyla uncias novem, ita sit oportet tota mensura octodecim unciarum: Quarta, ut præter quantitatem sit etiam naturalis color, ac substantia sanguinis, id est, neq; admodum subtilis, & tenuis, neq; crassa aut viscida; quin etiam odor nullus esse oportet, quia sanguis optimus expers est odoris. Quod igitur menstruum his præditum fuerit conditionibus, naturale erit, quantó vero per plures ab hac perfectione defecerit, tantó plura suboriantur mala necessum est. Illud præterea silendum non fuit, menstruam purgationem ad ætatis usq; vigorem augeri, florente ætate æqualem perseverare, parumvè auctam, aut diminutam, declinante vero paulatim minui, donec omnino desinat, & rursus, ut admodum puellis sanies tantùm fluit aut serosus sanguis, sed copiosior, ita senioribus crassum, nigrum, paucumque exire, & facile concrescentem, ætate mediâ medium tenere. Quæ insuper mulieres pro multitudine sanguinis menstrui tempestivè purgantur, cæteris à morbis immuniores, fœcundiores, castioresq;

Corpulentæ mulieres quæ dicantur.

Lib.1.C.1. lib.16.C.51

Unde metienda sanguinis menstrui copia.

Color menstruorum.

Exeundi modus.

Menstruorum naturalis excretio quatuor conditiones habet.

Menstrui substantia.

Odor.

Seniorum menses quales.

Mulieres quæ probè purgantur, immuniores à morbis sunt.

oresq; vivunt, quibus autem parciùs fluunt, his imbecillitas, salacitas, infœcunditas, aut concipiendi ineptitudo contingit; Ad hæc paucis mulieribus varices, aut profusio sanguinis nariũ accidit, neq; etiam hæmorroides, nisi iis, quæ sæpiùs & cum difficultate pepererunt, quia quæ viris per has partes promunt excrementa, fœminis per menses excernuntur; quamobrem si probè repurgentur, cæteris sanguineis morbis minùs quam viri infestari compertum est.

Sanguineis morbis mulieres quam viri minus infestantur

Menstruum sanguinem naturâ suâ calidiorem non esse virili: & quâ ratione fœmina absq; vel ante mensium præsentiam possit concipere.

CAP. XIII.

PArmenides & Democritus ut autor est Arist. 2 de partib. animal. mulieres viris esse calidiores existimârunt, quod etiã plerisq; aliis placuit, copia sanguinis ductis, quâ menstrua fiunt, cui sententiæ patrocinari videtur Hippocrates sive Polybius sive quis alius fuerit autor primi libri de morb. mul. sub his verbis; *habet enim,* inquit, *mulier sanguinem calidiorem, & propterea calidior est quam vir:* Macrobius etiam idem omnino sentit, ita scribens; *neq; hoc tacebo, quod cùm calor semper generationis causa sit, fœminæ ideo celeriùs, quàm viri fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius.* Hujusce autem rei indicium esse putant, quod quædam mulieres quibusdam viris, proceriores sunt, imo omnes ferè citiùs ad incrementum veniunt, accretio autem à nativa fit caliditate, qui enim crescunt, plurimum caloris nativi habere Hipp. dixerat, superiori capite cit. sententia; Addunt audaciam & iracundiam à calore provenire, plurimas vero mulieres viris esse iracundiores; quin etiam in genere rapacium avium fœmellas maribus præpollere, & fortiores esse & ad qærendũ alimentũ ac repellendas injurias promptiores, ut venatorũomniũ summus est consensus, leænam quoq; leone esse ferociorẽ & ursam urso. Quæ tamen omnia infirmiora sunt, quam ut sanæ mentis quenquã eo impellat, ut dubitet de exuperantiâ nativi caloris in maribus, in quib⁹ procul dubio cæteris parib⁹ semper excellit, ut autor est Hipp. 1. de Diæta, cui summis assensionib⁹ omnes adhærent tum medici, tum etiam Philosophi; sed videamus, quæ sit adversariorũ tam firma, constansq; ratio; Mulieres dicũt menstruis abundare, idq; non aliâ de causâ, nisi quia, cùm vehementer calidæ sint, sanguinem gignunt acrem, & fervidũ, qui ubi excrescit, acrimoniâ suâ irritat ad excretionem; Hæc tamẽ si paululũ invertantur, facilè in ipsos argumẽtum contorquebitur, nam in fœminâ redundat quidẽ sanguis, sed non propter vehementiam, imò propter inertiam caloris qui superfluum discutere non potens, in menstruam purgationẽ convertit; ideo enim frigidiorem concessit natura fœminis temperaturã, quò plus appeterẽt, quàm cõcoquerẽt, ut fœtui superesset alimentũ, auctâ verò sanguinis quantitate, non nisi ex accidenti incrementũ capit nativus calor, imò muliebris sanguis ex se frigidior, non antequã in uteri vasis ad periodicã asservetur excretionẽ, ex suppressione incalescit, & sanguis ipse & corpus universum, quã diu enim uteri venarũ oscula minùs patent, ex remorato sanguine incalescit uterus, & reliquo corpori calorẽ immittit, ut lib. de nat. pueri autor est Hipp. tantoq; majorem, quantò propinquius instat menstruorum tempus, ut in iis fœminis videre est, quibus per id temporis, & manuũ, & pedum plantæ, perinde ac febrientium, calent. Hinc illud est, quod pleriq; affirmant sanguinis virilis parvã quantitatẽ nutriendo augendoq; efficaciorem esse, quàm muliebris multò majorẽ, quia ille perfectior est, magis coctus, elaborat⁹, & majori spirituũ copiâ refertus, quo fit, ut quidquid ingesserint in corporis alimentum facile convertant, superfluum per insensilẽ transspirationem facilius digerant atq; discutiant. Locũ verò primi de morb. mul. quidam ab Hipp. operibus exterminandum esse censent, imò propterea existimant totum librum non Hippoc. esse sed alicujus sectatoris Democriti, aut Parmeni-

Contr. agitur.

Accretio à calore fit.

Positio.

Fœmina plus appetit quam concoquit.

Calor pedũ & manuũ fœminis unde.

Sanguis viri perfectior & plus nutriens.

Parmenidis, quia in eo hæc horum virorum sententia reperiatur, Hipp. placitis planè adversa; alij per calidiorem sanguinem legunt ibi corruptiorem, & putredinosiorem, sed neq; hoc placet, quia sequentibus Hippocratis verbis parùm quadrat, & quia fœminarum sanguinem incorruptum, & ex se minimè putredinosum esse, jam superius accuratius retulimus; neq; illud vim teli propulsat,

Hippoc. locus restituitur, & enarratur.

nam etsi donemus Hippoc. lib. non esse, omnes tamen in eo conveniunt, ut saltem vel à Thessalo ejus filio vel à Polybio discipulo conscriptus fuerit, qui sanè viri sui temporis magni nominis medici extiterunt, & non solùm discipuli verum etiam Hippocraticæ doctrinæ disertissimi assertores, quorum propterea dicta amicè potius interpretanda, quam temerè reijcienda putamus, atq; ideo mendum ibi subesse arbitramur, & per calidiorem uberiorem potiùs legendum, quæ sanè lectio toti seriei convenientissima est, imo ex eadem apertissimè colligitur, addit enim illico autor hæc verba; *si vero amplior accedens sanguis cesserit, dolor non fit à sanguine neq; calor,* ac si dixisset, habet mulier sanguinem abundantioré, ac propterea ex accidenti calidior est, quam vir, si vero copia sanguinis cesserit, quia residuum ex se admodum non est calidum, dolor à sanguine non fit neque calor, quippe, ut supra jam prodidimus, mulier, quæ ordinatas habet mensium purgationes, sanguineis morbis minùs affligitur, quorú soboles est dolor & calor, quam esse omnino congruam, & à nemine (quod sciam) animadversam hujus loci lectionem asseveranter confirmo, & ab omnibus recte sentientibus approbandam iri confido.

Fœmina aliqua viro aliquo calidior esse potest

Hæc cum ita sint, nihil tamen prohibet fœminam aliquam aliquo viro fieri calidiorem, sunt enim quædam viragines quæ firmissimos habent artus, neque plus viris sunt excrementosæ, quis enim dubitet biliosam fœminam pituitoso mare calidiorem esse, iracundiorem, potentiorem, ac promptiorem?

Rapacium avium temperatura.

rapaces vero aves igneo calore præditæ sunt, vehementi, ac sicco, qui in fœminâ frigiditate, & humiditate attemperatus ad operationes obeundas commodior redditur, in mare vero auctus igneus ille calor immodicâ suâ intemperie debilitat ac operationibus officit, ut plurimum tamen imò ferè semper testibus ac membris genitalibus fœminæ maribus frigidiores existunt, præsertim in humana specie, mulier enim quantumvis calidissima tamen secundum illas partes frigidissimo viro est frigidior; quod si citiùs ad incrementi statum perveniunt fœminæ, minus tamen crescunt, atq; illud propter humiditatem temperamenti fit, quæ magis cedit atq; extenditur; hoc propter caloris penuriam, proindeq; minores habent ætates, & breviores periodos, quæ etiam causa est, cur mulierum corpora candidiora sint, molliora, glabra magis, ac levore perpolita præter caput ac verticem, in quo capilli affatim erumpunt, quia vapores in sublime affluenter assiliunt, in cæteris vero partibus pilis nudata cutis est, quod humor calorem superet;

Mulier toto corpore depilis cur in capite longiores habeat crines.

illis enim usu venit quod in solo palustri, & uliginoso, in quo ob immodicam humiditatem nulli nascuntur frutices, nec virescunt gramina: ubi enim humiditas affluentior est, impotentior redditur calor ac minus efficax, quam ut humorem in crines elaborare possit, præterquam in capite, ubi capilli ob humiditatem longiores nascuntur quam in maribus, & in abditis partibus iis, quæ fratrare virique congressum optare incipiunt. Cæterum mulierem ambidextram non fieri scribit Hipp. ratio est quia non mediocris, sed qui supra communem hominum statum sanguine & spiritu pollet ambidexter nascitur, qualem in lib. Judicum Aoth inclitum filium Gera fuisse legimus, qui, ut in sacris literis est, utrâq; manu pro dextrâ utebatur: cùm igitur mulier etsi calidissima ad illum caloris gradum venire non possit, ambidextram non vidit, Aponensis tamen se vidisse memorat. sed insuper non calvescere mulieres neque Eunuchos scribunt Hippoc. Galenus, Aristoteles & Plinius, ut antea diximus, propter temperaturæ frigiditatem, tametsi Albertus Magnus libr. de animal. & Argent. in libr. artis medicæ falsum id putant, exemplo, vetularum quæ nudatum habeant caput, & alieno crine tectum, imo Albertus duas vidisse testatur: Insuper neque podagra mulierem laborare, nisi menstrua

7. Aph. 48

12. Proble. 6. Aph. 28. Ar. 5 degen. animal. 3. Pl. 11. c. 37. Al. 19. c. 6. Arg. lib. 2.

6. Aph. menstrua deficiant idem Hipp. scribit, quanquam enim omnia, quæ ad id faciunt, in eâ videantur concurrere, imbecillitas articulorum, crapula, & venus: tamen duo posteriora imbecillius, paucum enim semen edit, ideo venere minus exsolvitur, rariusq; crapulâ oneratur, nec sicci adeò sunt ejus articuli, quæ quidem siccitas ad articulorum enervationem facit: sed & mensib9 expurgatur, ideo humores non adeo superabundant. Cæterum hoc olim verum esse potuit, ubi tamen non omninò menstrua defecissent, quia parva delicta superioris ætatis mulieres committebant, nunc tamen ob eorum magnitudinem nonnullæ podagrâ laborare visæ sunt, antequam menses deficiant. At dices, si menstruus sanguis profluit, quia non potest confici, & in membra converti, cur mulieres pinguiores viris apparent, potius enim emaciari debuissent debito privatæ nutrimento? Respondeo, mulieres etsi totum alimentum non perficiant, atque assimilent, assimilare tamen, quantum sat est, ad restaurandum deperditum, & ad augmentum pinguedinis, quæ pinguedo augetur propter adiposam mulieris humiditatẽ facilè concrescentem, non quidem à frigiditate positiva, sed à moderato calore: Facit enim, ut mulieres menstrua habeant, & obesiores sint, non multitudo caloris generantis, sed paucitas caloris discutientis. Si rursus interroges, cur natura non quotidie excernit paulatim hunc sanguinem, quod facilius videretur, & mulieribus minus operosum? rationem reddimus, quia si singulis diebus purgatio illa fieret, conceptionem procul dubio prohiberet, nam unà cum sanguine semen ob uteri lubricitatem prolaberetur; mulier præterea universam vitam cum tædio atque molestiâ transigeret, adhæc sordidum atq; abomminabile viris foret, cum hujusmodi mulieribus venerem exercere, quibus uterus tali excremento madesceret. Superiùs quidem retulimus, nubiles, & ad generandum aptas esse mulieres, postquàm menstruæ purgationes eis contingunt, quod placitum occasionem nobis nunc suggerit, ut antequam huic de menstruo tractationi finem imponamus, prius vocemus in examen, fieri nè possit, ut fœmina concipiat citra menstruorum profluviũ; dubitandi ratio est, quia si menstrua purgatio in fœtus usum à naturâ potissimum dirigitur, cùm deest, fœtus fieri non potest, quia deficit ea sanguinis copia, quæ fœtui alimentum futura erat: Ad quam tamen dubitationem, ne multis lectorem remoremur, non menstruantem mulierem dupliciter concipere posse dicimus; uno modo, quia, ut autor est Aristoteles, fœmina natu grandior mensibus carere potest, cui nihil omninus tantum sanguinis inter uteri vasa coacervetur, quantum ijs, quę purgantur, post purgationem restare solet, quâ etiam ratione, quæ pepererunt, sive lactârũt, sive non, concipere possunt, priusquã menstrua purgatio recurrat; sed prioribus illud raro contingit, quia mulieres illæ neq; habent debitam sanguinis qantitatẽ in vasis, neq; ora vasorum patentia. Altero modo concipere possunt juvenculæ, quibus nondum menses fluxerunt, si paulo ante debitum menstruationis tempus à viro compressæ sint: Jam enim in iis asservata erat debita sanguinis quantitas, quæ conceptui nutriendo abundatissime suppeteret. Sed enim nonnullæ, dum profluunt menses, concipiunt, postea concipere nequeunt, quibus nimirum uteri os statim à purgatione comprimitur; sunt insuper, quibus prægnantibus menstrua usq; ad postremum gestationis tempus proveniant, sed hę ut plurimũ parvos pariunt fœtus, aut invalidos, & minus vitales, nisi admodum sanguineæ fuerint; deniq; visæ etiam sunt, quæ ad justum tempus fœtum gestare non poterant, nisi præter has evacuationes per sectionem quoq; venæ cubiti sanguinem minuerent, à cujus copiâ fœtus alioqui suffocabatur, sicuti nos cõtingere vidim9 illustri D. Ioannæ Villę Francæ Comitissæ, ac dominæ insulæ sancti Michaëlis; multis præterea nutricib9, quæ valde sanguineæ sunt & victu utuntur pleniori, quamdiu lactant, menses etiam procedunt, sed hæc omnia perpaucis, & raro accidunt, quæ verò magnâ ex parte fiunt, maxime sunt secundum naturam.

Obiectio.

Solutio.

Fœmina citra menstruorum profluvium an possit concipere.

Dupliciter non menstruantem mulierem posse concipere.

7. De Hist. anim. 2.

Mulieres aliquæ non concipiunt nisi fluentibus menstruis.

Prægnantibus menstrua fluunt aliquando.

Prægnantibus venam incidere sæpe oportet.

Menses nutricibus & lactantibus non unquã fluunt.

FINIS LIBRI SECUNDI.

RODE-

RODERICI à CASTRO LUSITANI

De Natura Mulierum

LIBER TERTIUS.

De Coitu, & conceptu.

Quid Coitus, & quibus de causis excitetur.

CAP. I.

Propagationis desiderium.

Concubitus

Quatuor necessaria ad fœcundum coitum.

Salacitas sive appetitus concumbendi unde.

Salivalis humoris natura.

Voluptas unde.

In coitu universum corpus gestit.

Reditus ad naturalem statum voluptuosus est.

Vnctis animalibus, ut superius jam commemoravimus, ingenitum à natura est sui propagandi desiderium, ideo concipiendi organa seminisq; genitalis proferendi animantibus natura dedit, ipsisq; genitalibus mirificam procreandi virtutem, & ineffabilem quendam concumbendi appetitum, cui eximiæ delectationis voluptatisq; illecebras copulavit, ut blando hoc naturæ stimulo in Venerem prona generis propagandi causa forent, quo nullum animalis genus deficeret. Hanc maris, & fœminæ conjunctionem ex communi sese copulandi desiderio concubitum atq; congressum nuncupamus; coitus aliis dicitur, venus, res venerea, sive venereus amplexus; de quo nobis in priori hujus libri parte futura indagatio est, quænã eius causa sit? cur mas & fœmina alter alterius conjunctionem desideret? unde proveniat voluptas, quæ cum illa conjuncta est? cur tanta percipiatur? & num major fœminæ quam viro contingat? quisnam sit illius finis? cui ætati, temperamento, atq; naturæ magis conveniat? quis modus tenendus, ut fœcundus congressus sit? quæve salubris congrediendi ratio? Hæc omnia ut accuratiùs percipiantur, scire inprimis licet, quatuor esse ad fœcundum coitum necessaria inter se invicem coordinata. Primum salacitas est sive appetitus ad Venerem; 2. seminis copia. 3. protuberatio partium in fœminis, erectio membri in viris; 4. & ultimum fœcunditas. Porro excitatur appetitus duplicis illius humoris, prolifici, & serosi titillatu, qui ad sui excretionem turgens in vasis animal vehementer impellit, præsertim ætate florente, & virtute valida; quippe continetur in locellis muliebribus, & virorum partibus genitalibus serosa quædam humiditas (ut supra jam dictum est) acris & mordax, quæ motu suo ad usum & delectationem opidò excitare potis est; perinde ac iis, quibus sub cute acris & mordax succus delitescens ad scalptum stimulat, & vellicatu pungit, motuq; suo ac pruritu scalpendi excitat desiderium; quâ planè ratione humor ille copia redundans, naturâ acris, & pungens, spiritu multo calidoq; refertus, ad sui excretionem animal provocat, quo sanè in motu ob jucundum titillatum, blandumq; genitalium partium sensum mira nascitur ad concumbendũ tentigo, & incredibilis voluptas; hinc suavissima res censetur concubitus, in eoq; corpus gestit universum, aut quòd (ut in problematis Arist. est autor) è toto corpore semen profluit, aut quia per eam partem se promit, in quam meatus omnes venæq; applicantur, multò cute sensibiliores, adde seminis celerem expulsionem, à quâ fit subitus reditus ad naturalem statum, quem Galenus 1. de causis sympt. maxime voluptuosum esse censet; his accedit, quod partes in eo actu propriam depre-

am deprehendunt perfectionem, quâ anteà privatæ erant, quod maximam etiam parit voluptatem; & multo majorem in expulsione seminis, quam in expulsione cæterorum excrementorum, quia materia est temperata, & unitur membris temperatis, sicuti conveniens convenienti; quæ quidem omnia sapientissima natura ex industriâ machinata est, ut propagandi generis causa prona in venerem animalia ultro ferrentur, ne fastidio superveniente perir et animalium generatio: Ut enim Ovidius cecinit:

Natura industria.

Quid creat omne genus volucrum nisi blanda voluptas?
Nec coëunt pecudes, ni levis adsit amor.

Quibus adhuc favet pinguedo, & unctura seminis, per quam membra ad propriam veniunt integritatem; ac deniq; motus spiritus, qui per omnia interiora discurrit, & intima subtiliter tangens corpus extendit ac oscitare facit. Causa vero erectionis aut protuberationis partium est valida imaginandi vis, quæ cogit cor impellere spiritum flatuosum, & caliditas renum validorum, & pinguium, trahentium, & transmittentium: De semine, & quid illud ad generationem conferat, fusiùs jam supra explicatum est: Fœcunditatem efficiunt ea, quæ etiam appetitum augent spiritus, humor & ventositas, quorum (si fides Constantino sit adhibenda) appetitus ab hepate potissimum est, spiritus à corde, ventositas à calore humidum dissolvente, & ad membra genitalia dirigente, humor à cerebro (ut quidam ajunt) sed nos aliter censemus, hunc potius à toto promanare. His ita constitutis, si in memoriam adducas, quæ 1. c. primi libri hujus operis tradidimus, facile perspicies, quæ nam sit causa cur fœmina marem tantopere desideret, & alter alterius ope ad congressum indigeat, quia nimirum uterq; generationem appetit, & sui perpetuitatem, uterque etiam motum, & originem generationis in se continet, neq; tamen potest alter sine altero generare, quia mas in alio gignit, fœmina in se ipsa, ideo non facultate duntaxat, sed partibus corporis quibusdam dissident, quæ quidem illi ad semen immittendum insunt, huic ad recipiendum, & alendum fœtum. Fuit igitur convenientissimum, ad procreationem partes aliquot esse accommodatas, easq; inter se diversas, quibus mas à fœmina differret; nam si de toto animali mas, & fœmina dicitur, non tamen quâvis sui parte potentiâq; idem mas, & fœmina est, sed certâ quadam virtute, & parte, ut docta est Aristotel. sententia; haud immerito Empedocles dixisse videtur, maris & fœminæ quasi symbolum esse, totum verò à neutro proficisci, neque ex utroq; eadem secedere, si quando enim generatio fieri debet, commisceantur coeantq; necessum est, ut ex ambobus sic copulatis unum tandem animal fiat: Ut enim sacræ testantur literæ, *erunt duo in carne una*, ideoque ibi fœmina adjutorium viri simile à divino vate nuncupatur. Altera etiam causa est, cur alter alterius opem requirat, quòd cùm uterque habeat incompletum principiũ effectivum, necessum omnino fuit, fœminam cum viro convenire, ut quidquid uni deesset, alter subministraret. Tertia & ultima causa est, quia oportuit ab utroq; parente materiam immitti, in qua amborum vis ac potestas contineretur, & tanquam confluentibus principiorum, & facultatum igniculis tertium quippiam inde gigneretur.

Seminis unctura & pinguedo.

Protuberatio partiũ.

Semini.

Fœcunditas unde.

Causa cur mas & fœmina alter alterius opem requirat.

Vterq; principium generationis incompletũ continet.

Prima ratio ex dissidio partium

1. de gen. animal. 2.

Secunda ratio à principio effectivo

Tertia causa.

Sed vir an fœmina in coitu magis delectetur, quærunt nostri seculi pleriq;, & quæsitum jam olim fuerat Tyresiâ arbitro, qui quidem fœminis majorem voluptatem adjudicaverat, considerans fortassis ipsam diutius immorari, ac ut autor est Avicenna, tres in coitu percipere delectationes, primam cum projicit proprium semen, & tunc toties delectari, quoties projicit. 2. deglutiendo virile semen. 3. cum matrix commovetur; quæ tametsi ita sint, sanior videtur illorum opinio, qui putant virum majorem percipere delectationem, quoniam ex prima conformatione calidior est, proinde latiores habet vias, & in coitu moratur minùs, quia plerumq; citiùs effundit, imo (ut scribit lib. de genitura Hippocrates) derepente secernit fortiori agitatione, ac turbatione, quam mulieres, quæ etsi longiori tempore delectentur, non tamen ab intensi-

Dub. Vir an fœmina in coitu magis oblectetur.

2. 3. tract. 1. c. 2.

In coitu fœmina tres percipit delectationes.

Positio.

Fœmina longiori tempore, vir intensiori voluptate delectatur.

 ori vo-

ri voluptate id fit, ſed quia propter viarum ſtructuram lentiùs emittunt, imo nonnunquam omninò amittere nequeunt, quòd eiſdem vehementem, & difficilem irritationem indit, ac multis imponit, exiſtimantibus à calore id fieri, cum potius ideo contingat, quia cum viri citius emittant, deſtituuntur ipſæ re inconfectâ; quod non aliter evenit, quam dum quis in flammâ vinum infunderet, primo enim contingit flammâ exilire, & per modicum tempus augeri ad vini infuſionem, poſtmodum deſinere. Quin etiam vehementiâ delectationis mares excedere, indicio eſt maxima virorum exſolutio, quæ non niſi à voluptate fit, diſſertante Galeno: ad hoc ejaculatum à mare ſemen copioſius, & craſſius, ac calidius, & tantò per plures involutiones velocius exiens, quanto expultrix virorũ quam fœminarũ validior eſt: Quæ cauſa cenſetur, cur in fœminâ habeatur libido criminoſior, & minꝰ excuſabilis, quia minus intensè oblectantur; eſt & alia hujuſce rei non infima ratio, quòd quia mulieres alia virtutũ gloria non adeo præſtant, nec ad præclara alia facta aptæ videantur, cùm igitur eius potiſſima, ac propria operatio ſit, procreatio prolis, quæ vaga Venere præpeditur ut pudore, atq; infamiæ timore, hanc maximè conſervarent, ideo leges humanæ dedecus & infamiã, natura vero verecundiã fœminis ingeneravit, quæ cuſtos eſſet atq; tutela pudicitiæ, ut quæ alias virtutes nequeunt exercere, & quibus earum defectus facile condonatur, hanc omnium pulcherrimam omni molimine, induſtria, & circumſpectione tuerentur.

Similitudo.

Semen viri copioſius, & craſſius.

In fœmina libido criminoſior, & minus excuſabilis.

1. de ſemine 7.

Coitus finis, & quòd ſola prægnans mulier virum admittat.

CAPUT II.

SI quæreres ab Epicuro viro alioqui modeſtiſſimo, atq; optimo, & ſui temporis philoſopho ſummo, ecquis nam eſſet coitus uſus in ſanitate? nullum profectò reſponderet; neq; is ſuâ deſtituebatur ratione, quia exiſtimabat, Veneris etiam moderato uſu, & corporis, & animi vires labefactari; Et haud multum ab hac opinione diverſus fuerat Pythagoras, qui interrogatus, quando congrediendum cum fœminâ foret? cum voles, inquit, teipſo fieri debilior. Diogenes Cynicus in eâ fuit ſententiâ, ut crederet, modeſtis hominibus Venere utendum eſſe, non ob copulatam illi voluptatem, ſed ut noxam vitarent, quæ à retento ſemine naſci ſolet, ut de eo ſcribit Galenus, ubi in eandem ſententiam inclinat. Aliis præſertimq; mulierculis ac ſenſualibus, libidinoſiſq; hominibꝰ videtur Venerei coitus oblectamentum à naturâ mortalibus datum, ad humanæ vitæ miſerias, voluptatis illius tanquam blandimentis leniendas, demulcendasq;. Verumenimverò moderatæ Veneris ſalutarem ſæpiſſimè eſſe uſum, & ſuadet ratio, & docet in arte medicâ Galenus, & nos jamjam demonſtrabimus, non tamen in illum potiſſimum finem, quem voluptuarii, & in venerem putres homines putant, neque ſolum ad depellendum nocumentum humanæ ſpeciei, de quâ agimus, ſed ad ſobolis potius propagationem, & ſui conſervationem coitus fuiſſe conceſſus videtur; cui tamen inſignes illecebras, ac ſuperflui excernendi cupiditatem copulatam eſſe voluit induſtria natura, ut tantò libentiùs imò avidiùs inter ſe invicem conjungerentur. Si enim ſolâ voluptate, quæ omnium eſt eſca malorum ad congreſſum, non ductu naturæ, impellamur, futurum omnino eſſet, quòd Epicurus dicebat, ut non corporis modò ſed animi vires frangerentur, & unà cum vita perirent, quod etiam ita Poëta ſignificavit:

Vina ſitim ſedant, natis Venus alma creandis,
Sed fines horum tranſiliiſſe nocet.

6. de locis.

Coitus uſus moderatus ſalutaris eſt.

Coitus finis eſt ſobolis propagatio.

Voluptas eſca malorum.

Corporis & animi vires ab immoderato coitu franguntur.

At ut

At ut rectissimè animadvertit Constantinus Africanus; pauci (prô dolor) coeunt hodiè propter prolem, plures propter sanitatem, plurimi propter luxum ac delectationem; ideoq; non mirum, si coitus ut plurimum superfluus est. At fortasse Epicurei mulum in medium afferent, qui ob accessus abstinentiam multo est parentibus, asino, & equâ vivacior, mares itidem passeres, qui citiùs fœminis ob Veneris assuetudinem senescunt. Meminerint tamen aliud esse in totum abstinere, quod corporis sanitati procul dubio officit; aliud temperantem esse, quod perpetuò confert, mulum autem non in totum abstinere, sed minus parentibus salacem esse, sic fœminas passerum maribus collatas; nam si retinetur calidum humidum in loco calido humido, putrescât necessum est, & non quâvis sed pessimâ putredine, qualis corripere solet optimas quasq; substantias, ut sanguinem, lac, semen, quod quidem in frigidum venenum abit, cujus vapor cordi accedens minuit respirandi usum, ad cerebrum verò permeans spirituum vias obsepit, & hystericam immotam reddit.

Obiectio.

Solutio.

Coitus abstinentia quo pacto nocent.

Quoniam autem de mulis sermo incidit, obiter cudendum erit, quænam sit causa, propter quam genus hoc animalium sterile omnino censeatur: Arist. frigiditatem causatur, quia, inquit, asini semen frigidum est, equi calidius, cũ igitur mixtũ utrumq;, vel calidum cum frigido, vel frigidum cum calido est, conceptus evenit, at quod ex iis provenit infœcundum existit, quia in exiguo jam continetur generandi vis corporis asinini. Si obtrudas saltem mulam ex equo hac ratione posse concipere, idipsum inficias ire videtur, quia tota fere illa vis equina est, asini perexigua, asinus igitur gigni non potest, quia exilis ibidem reperitur ejusdem facultas, neq; etiam equus, ubi asini materia reperitur, neq; mulus, quia is ex æquis utriusq; portionibus fit; addit mulam non concipere solum sed enutrire opus esse, quod nequit, quia menstruis caret, utpote quæ superfluam menstruorum materiam una cum urinæ excrementis expellat; quare etsi dicamus gravidam fieri posse, quod ipse jam visum fuisse testatur, non tamen poterit perficere, & edere prolem; marem autem mulum asinum generare posse non negat, quoniam & calidior est, & nihil præter semen generationi confert. Cæterum Empedocles, & Democritus, quibus hâc in re libentius adhæreo, aliam hujusce rei ex sensuum fide depromptam rationem prodiderunt, quod è duobus diversis generibus nata tertii generis fieri observatum est, & neutri parentum assimilari, eaque ipsa, quæ sunt ita nata, non gignere in omnium animalium genere, quia ex his alia quædam natura procrearetur, & alia ex eâ, atq; ita in infinitum procederent species, quod (vel ipso Aristotele dicente 1. de generat. animal. 1.) natura, quæ semper finem quærit, pro virili vitare contendit. Quod si in Capadociâ, & in Syriâ, ut Theophrastus & Aristoteles sunt autores, mulæ coeunt, & pariunt, non mulæ quidem illæ sunt, sed diversum ac sui generis animal, alteri tamen simillimum.

3. De gen. animal. 6.

Mulorum genus sterile.

Mula gravida iam visa.

Diversa specie tertiam gignunt speciem.

Capadocia, & Syriæ mulæ concipiunt.

Illud autem silentii velariis involuendum non erit, quænam sit causa, cur in animalium genere sola mulier gravida admittat marem? de quâ re jam olim interrogata Populea Agrippæ filia, & cur bestiæ non coëunt, nisi cùm volunt concipere, causam esse respondit lasciva fœmina, quia illæ bestiæ sunt. Lactantius lib. de vero cultu, duas hujusce rei morales adducit rationes. 1. est, Deum immortalem hoc humano generi concessisse, ut fœminæ gravidæ sine noxâ virum sustinerent, ne alienas mulieres calcare cogerentur; altera, ut mulier gravida renuens virum posset mereri continentiæ laudem; quo potissimum nomine inter alias conspicabiles animi sui dotes integerrima matrona Zenobia Palmerinorum Regina laudanda venit, quæ Obedenatum maritum gravida nullatenus admittebat, modestam mulierem non propter voluptatem, sed prolis causa matrimonium celebrare dicens. Sed illius etiam rei naturales causæ sunt, quòd brutorum uterus gravidus valdè extuberet,

In animalium genere sola mulier gravida virum admittit.

Morales causa.

Zenobia continentia

Naturales causa

& propinquus est foramini exteriori, ideo mares qui alioqui genitalia magna habent, facilè quatiunt, & impellunt plenum uterum, quas molestas, & dolorosas percussiones brutorum fœminæ ferre nequeunt, ideoque resistunt; Mulieri verò, quæ locos circa uterum habet crassos, plenus uterus non extuberat, neque genitale humanum adeo est durum, & oblongum, ut ab ipso uterus molestè percutiatur. Præterea bruta sensu tantum moventur ad id, quod adest, ideoque elapsæ voluptatis, postquam conceperint, immemores à coitu abhorrent, veneris enim sensus illis solùm ad prolis generationem datus est, minime ad voluptatem, & delectationem, quamobrem sentiunt tunc temporis noxam sine delectatione, quod si materia abundet, transit in pilos, cornua, & ungues, ac reliqua integumenta: atque hinc est quod somnium coitus nulli animali um nisi homini tantummodo accidat; nam, ut sentiunt Dinus ac Thurisanus supra caput de generat. Emb. delitia pollutionis nocturnæ sive somnij coitus, sicuti & quodvis aliud gaudium in somnio apparens utpote cum somniamus gratulari cum amicis, ad cogitativam, & imaginativam potentiam potissimum pertinet, quare nil mirum si brutis non contingat, quæ cogitativâ carent, ac viros infestet, quibus illa per somnium liberius operatur, etiamsi sensus externi ligati sint. Illud tamen probè intelligendum erit, apprehensionem istius, aut illius objecti etiamsi non præsentis, sed actualiter moventis, utpote quod homo sit cum hâc, vel illâ fœminâ, ad internam potentiam pertinere, cui famulatur expulsiva virtus genitalium, ad quam expulsionem sequitur actualis delectatio in sensu tactus realis: sensus quippe exteriores non semper per somnum privantur omninò spiritu sensitivo, neq; ita sunt ligati, ut forte sensibile non sentiant aliquando aut delectans aut contristans, ut in propatulo est in quibusdam dormientibus, quorum membra, si pungas, contrahuntur, & dolent, neque tamen excitantur à somno, quare mirandum non est, si semen, quod vehementissimum est sensibile, per genitalia membra transiens, quæ subinde exactissimo sensu prædita sunt, etiam dormientibus delectationem inferat. Si verò quæras, an sit consultum mulieri prægnanti viro uti? Respondemus, si non appetat, satiùs esse carere usu Veneris, ne fiat superfœtatio, aut provocentur menses qui causa abortus sint: si verò appetat, & sit in mediis mensibus, uti poterit, quia gravida nil debet desiderare; si in primis, nequaquam, quia eo tempore sunt fœtus quasi recentes fructus, qui quolibet vento decutiuntur, ut scribit Galenus; In postremis, est omninò abstinendum, quoniam, dicente Aristotele, si eo tempore mulier concubuerit, solent exire fœtus muco oppleti.

Soli homini somnium coitus, & nocturna pollutio contingit.

Pollutio nocturna qua ratione contingat.

Sensus externi per somnum nõ ligantur omnino.

7. De hist. animal. 4.

Notabilia nonnulla circa coitum.

CAP. III.

MEdicorum princeps Hippocrates coitum partem quandam comitialis morbi appellavit, propter spirituum, ni fallor, conturbationem indeq; concussionem, quæ à cerebro præsertim fit, in quo epilepsia sedem habere consuevit. Hominem autem primi coitus duntaxat pœnitet, augurium calamitosæ vitæ à pœnitenda origine. Scitum est, Demostenem fœminæ, quam amabat, postulanti ab eodem, ut sui copiam faceret, centum talenta, tanti, respondisse, pœnitere non emam. Libidinosiores melancholici sunt, quia plurima ventositate oppleti. Illud non fuerit omnino præter rem dicere, quod etiam Aristoteles in problematibus quærit, cur juvenes mulierem, quam primò ineunt, coitu peracto, odio ut

Coitus est quidã morbus comitialis.

Primi coitus hominẽ pœnitet.

Melancholici libidinosi. Problema.

plurimum prosequantur, cujus rei permutationem magnam, quâ nostra tunc corrumpuntur corpora causam esse putant: ideoque sequentis tristitiæ ex amissâ virginitate, & corporis ac animi operationum permutationis memores, eam fugiunt tanquam hujus rei fontem. Sed hac ratione etiam fœmina virum odio habuisset, contrà quam videmus, illam marem, cum quo prius fuit congressa, incredibili amore prosequi. Conciliator ductus eorum autoritate, qui fœminam viro imperfectiorem esse arbitrantur, ideo id fieri putat, quia perfectior vir fœminæ conjunctus imperficitur, fœmina perficitur, aut quia materia, cujus vices gerit fœmina, formam appetit, quam assequuta quiescit, hæc vero à materiâ nihil accipit. Coitum porrò mulieres æstate magis appetunt, quia semen earum frigidum tunc calore temporis contemperatur, ac movetur, in viris autem fit exhalatio, consumptio, ac debilitas à calore adaucto: hyemis vero frigore vigoratur, & vegetior ac fortior redditur, ideoq; magis appetunt viri hyeme, quam mulieres. Sed enim assuetudo rei Venereæ homines reddit libidinosiores, tùm ex memoriâ blandimenti, tùm quia corpus lubricum fit, & meatus latiores maxime adolescentibus, quorum membra nondum constiterunt; ideo per pubertatem mares ac fœminas summoperè servandas esse monet Aristoteles quo per totam vitam continentiores degant: nam & in ventriculo assuefactio multi alimenti hominem edacem reddit; quibus accedit, quòd per exercitium tractrix roboratur, & valida fit. Hinc teste Tertuliano lib. ad uxorem, facilius est virginitatem servare, quam castitatem, nam facilius est non optare, quod nunquam habuimus, quam quo aliquando fuimus potiti, ideoq; virgines quæ nunquam coitu usæ fuerunt, non tantopere optant, quia solum ad deponendam molestiam, reliquæ fœminæ tum hâc decausâ, tum quia præteritæ voluptatis reminiscuntur, optant exercitium illud, imò quædam, quæ tribades dicuntur seu fricatrices, solam fricationem inter se amant, & ita infamem actum mutuo inter se exercent, cujus flagitij aliquot jam accusari, & conjunctas in exilium missas fuisse diximus; insuper virgines, etsi appetant, timent illius naturæ ornamenti amissionem, quod hymen vocavimus, simulque annexum voluptati dolorem, quem tamen fœminæ jam præterierunt. Cur autem coitus cerebrum lædat, pituitosos sanet morbos, causa est quia caput, cùm sit extremum, ubi cessat vis tractoria, Veneris excessum plus sentit, adjuvat cerebri mollities, & dorsalis medullæ concedentium trahentibus testibus, quorum tractoriæ virtuti solidiora membra non tam facile cedunt, ideo magis evirantur, exhauriunturque, & ideo voluptuarij exhausti creduntur, ut suprà diximus, dorsali humore & medullis: quia verò Venus motu excalefacit corporis habitum, vacuatione vero & resolutione siccat, quæ duo sunt potissima pituitæ remedia, idcirco morbis pituitosis medetur; quâ in re sciendum est, illis etiam affectionibus, quas fœmina patitur ex retento semine, aut menstruo sanguine, coitum esse præsidium non contemnendum, quoniam hâc viâ, expurgatur uterus, & immunis fit, quâ etiam ratione dissenteriam coitu, aut superveniente partu sanari, autor est Hippocrates, quoniam fortassis fit humoris diversio, non tamen adduci possum, ut credam, quod Amatus ait, ante partum dissenteriam omnino salubrem esse, ductus illâ Hippocratis sententiâ, *Epicharmi uxori ante partum dissenteria, dolor alvi, egestiones subcruentæ, mucosæ, ubi peperit statim sana erat, diversionis fortè ratione*, Et quòd duæ à se fœminæ visæ sunt, quæ dissenteriâ incurabili laborantes partu superveniente fuerunt liberatæ, nam & nos contrarium sæpè sumus experti, & ratio dictat, ut suo loco dicendum erit, nam etsi diversionis causa aliquando partus sit utilis, quia lochiorum viæ & sanguinis liberæ manent, quibus anteà à fœtu compressis sanguis nec ad uterum penetrare pro alimento poterat, nec ad cervicem, ut foras expelleretur, tunc vero liberè permeat, tamen illud est ubi vires sunt satis constantes, alioquin non potens mulier tolerare duas evacuationes lochiorum, & ventris, ac duas etiam affectiones, partus, seu abortus, & ulceris intestinorum facilè succumbit

Vir primo sibi cognitā fœminam odit, contra fœmina virum incredibili amore prosequitur.

Coitum muliere æstate magis: viri hyeme appetunt.

Assuetudo rei Venereæ cur homines reddit libidinosiores.

Sub pubertatem mares & fœminæ potissimū servari debēt.

Virginitatē servare facilius est quam castitatem.

Tribades seu fricatrices mulieres quæ.

Coitus cerebrum lædit.

Coitus pituitosis prodest morbis.

Alijs etiam morbis prodest.

Coitu vel partu dissenteria sanatur.

7. Epid.

cumbit

Dub. An Venus competat melancholicis.

cumbit, Major tamen & à priscis jam orta de melancholicis, præsertimq; hypochondriacis dubitatio est, an scilicet eis usus Veneris sit salutaris, qui, uti Galenus, & Aristoteles perhibent libidinosi sunt, quia in ipsorum præcordiis flatuum copia excitatur, atque adeo ejuscemodi vitia præcordialia, spirituosa, seu flatuosa nominantur: flatuum vero pars pudendorum meatus distendit, & semen facit magis pruriens. Quod autem usu Veneris juventur, tribus potissimum rationibus confirmari videtur. Prima, quia Galeno autore, in opere de locis affectis ex retentione seminis fiunt multi melancholici, qui seminis excretione necessariò allevantur, quando enim retentio alicujus substantiæ est causa morbi, evacuatio illius est medela; exemplo est quidam, cujus eo loci Galenus meminit, dicens: *Quidam uxoris mortem lugens, & à concubitu quo antea creberrime fuerat usus, abstinens, cibi cupiditatem amisit, ubi vero seipsum cogendo plus cibi ingerebat, protinus ad vomitum excitabatur, mæstus etiam apparebat: verum hic ad pristinam consuetudinem rediens quam celerrime liberatus fuit.* Secunda ratio est, quia per Venerem flatus cum semine excernuntur, & ipso congressus calore discutiuntur, detruduntur que ex hypochondriis; sublevantur ergò hanc ob causam, ut etiam ructibus sublevari certum est. Tertia ratio ex voluptate venereâ desumitur: cum enim melancholici metu, & mœstitia maxime affligantur, evenit, ut voluptate reddantur alacriores, atque adeo melius habeant. Ex alterâ tamen parte est, quod Venus refrigerat & exsiccat, exhauritque spiritus, idcirco adversissima melancholicis esse videtur; Nam melancholici frigidi sunt & sicci, jchorosi, & flatuosi, ac spirituum bonorum inopes. Quocirca sic statuendum videtur, eis quidem, qui ob retentionem corrupti seminis, facti sunt melancholici sive Hypochondriaci, sive non, dummodo non sint adhuc admodum debiles in essentiâ, haud dubie Veneris usum esse convenientem; nam uti antea diximus, affectus ex repletione sanat evacuatio, cum qualia oportet excernuntur, hoc est, propria cujusque morbi materia & causa: Alijs vero omnibus melancholicis noxia est venus, nisi forte admodum moderata, & rara nondum debilibus: his enim, non quod propriæ materiæ fit evacuatio, sed ob flatus discussionem, & alacritatem aliquam, levamen quoddam affert, sed neque id magnum neque firmum, imò si quis leviusculo illo solatio allectus Venere ulterius utatur, recidet in longe majorem noxam, ob refrigationem, exsiccationem, & spirituum resolutionem: et si qui sint jam per essentiam debiles, quales eorum multi existunt, non à longâ duntaxat & multâ, sed à quantulâ cunque Venere maxime lædentur, neque id solum pauló post, sed mox ab ipso congressu deterius se habere sentient. Deniq; cum varia animalium genera variis suæ ætatis temporibus coitum appetere incipiant, nam ovis, & capra ad primum ætatis annum, vacca, & equus cum duos habent dentes, quod ut plurimum fit ad annum secundum cum dimidio, porcæ circa sextum mensem, canis ad octavum, homo eo tempore generare incipit, quo anteà pubescere diximus viros, fratrare mulieres quod à 14. ad 60. usq; plus minusvè durat, tametsi, ut à plerisq; scribitur, Phares vivebat annum nonum cum genuit Ezron, & Salomon 11. annos natus genuit Roboam. Nam Roboam annum 40. vitæ agens patri Salomoni successit, Salomon autem cum vitam & regnum deseruit erat annorum 52. cum anno ætatis 12. regnum susceperit; Achaz etiam decennis procreavit Ezechiam, ut colligere est 4. Reg. 16. quomodo vero gignendi periodus in mare & fœmina finiatur infrà patebit.

G. 6. Epid. 3. 2. Aristot. in lib. probl.

Gal. 6. de locis c. 5.

1. Ratio. *2.* *3.* *Positio.*

Varia animalia diversis temporibus coire incipiunt.

Homo quando incipit generare.

2. Reg. 14. 3. Reg. 11. Lib. 4. c. 8.

Quibus,

petuandi, aut regenerandi, ibi natura neq; posuit disiderium coeundi. Quare potius ibi per filios Dei intelligendi sunt homines, qui Deum cognoscebant, & descendentes de Seth, qui à patre suo fuerant instituti in cultu divino, & veram profitebantur religionem, tales enim sacræ literæ solent appellare filios Dei; ut vocavi filium meum ex Ægypto; Israël filius meus; Ego dixi, vos estis filii Dei, & omnes filii altissimi, sed sicuti homines moriemini: Per filias verò hominum, filios gentium, & fœminas corruptas intelligere oportet præsertim filias Cain, quæ erant curiosæ, dissolutæ, & lubricæ, & cum illis præceperat Seth filiis suis ne contraherent matrimonia, sicut præcepit dominus filiis Israël ut non contraherent cum mulieribus Cananæis. Alii inter dæmones succubos, & in cubos esse arbitrantur, succubos igitur ex viro posse genituram concipere, & mox in incubum mutatum eandem genituram in uterum mulieris projicere, ac ita ex eâ hominem generare, quod etiam vanũ, & anicularum fabulis omnino simile est: Si enim possibile id esset, quot ferarum monstris tanto tempore humanum genus, seminum permixtione per dæmones in brutis & hominibus factâ, infestatum esse à tanto sui hoste vidissemus; Adde illud, quod suprà jam prodidimus, semen statim extra vasa corrumpi, & infœcundum reddi; nemo itaq; potest concipi, aut originem capere absque copulâ viri cum fœminâ, contrarium enim repugnat non veritati duntaxat, sed etiam universali rerum naturæ.

Aliorum opinio.

Si igitur de his, quæ fortasse curiosa nimis, & præcipiti indagatione viri sapientes perquisiverunt, nobis liceat pronuntiare, crediderim equidem, æquius multò censere eos, qui putant dæmones nullo pacto cum homine generare posse, aut concipere; Si vero donemus, permittente Deo formam assumere humanam, & coire saltem posse, quoniam id multis, & variis historiis tum hominum confirmatur, tum mulierum, quæ insciæ cum dæmone coëuntes in genitalium gangrænam, & uteri inflammationẽ devenerunt, unde esse spiritus quosdam dæmones, qui mulieres aliquando solicitaverint, & compresserint non solum olim, sed etiam nostris temporibus, à quibus non admodum differunt Satyri atq; Sylvani, nunquam tamen concepisse affirmam⁹, sed plenum uterum devenisse aliquoties, & cum instaret hora partus, diris crutiatibus stupas, crines, lapides, ossa, ferreos clavos, & similia per uterum excrevisse innumera, quæ malus ille dæmon subdole supposuerat; quod si aliquando ex hoc congressu pariunt filios, suppostitios, & aliunde furto sublatos esse credim⁹ ab illo dæmone qui præstigiis uterum inflaverat: nam sine utroq; semine viri ac fœminæ conceptum fieri non posse, superius jam planum fecimus. Quod verò Merlinum ferunt ex dæmone natum ac Anglicanâ fœminâ fabulam ac merum præstigium censemus, & veneficam (ut proditum historiis est) ejus matrem in dæmonis cui addicta erat, gratiam tantum mendacium protulisse ad præstigiandas hominum mentes: quæcunque etiam historiæ (quarum magnum acervum invenies in malleo maleficarum, & in Vincentii speculo historiali atque aliis in locis) aliud commonstrant, vana omnia videntur, nec aliunde originem suscepisse, quam ex humanâ vanitate, & novitatis desiderio, ac ignorantiâ eventuum naturalium, aut negligentiâ eorum, qui harum inquisitioni præfecti fuerunt; sicuti de naviculâ cygni, de muliere crinibus apprehensâ à juvene in mari natante, de Magdalenâ ancillâ germanicâ à dæmone gravidâ, de Merlini matre, & alias quamplurimas. Itaque vix credimus dæmonem concubuisse posse, hominem vero ex illo concipi, fieri non posse asseveramus; nam & sine concubitu præstigiis uterum inflare potuit, ut se ex illo gravidam esse putaverit (quod credibilius est) & exacto tanto tempore, quanto uterum gestare solent mulieres, dolores graves in utero concitare, & aliunde sublatum infantem aut aliter dolose supponere, tumoremq; ventositate concitatum illico solvere, & reprimere.

Positio authoris.

Dæmones etsi coire, tamen generare non possent.

Satyri & Sylvani.

De Merlini fabula quid sentiendũ.

Vana persuasio unde.

Dirimitur controversia.

His finitimum est, possitnè coitus per maleficium impediri, quod fere omnes summis assenssionibus concedunt, idque diversimode fieri credunt.

Coitus per maleficium impeditur.

Primo si vir privetur generativâ potentiâ cum propriâ uxore, cum aliis tamen vim obtineat, & efficaciam. Secundo, cum uxorem habet exosam, nec potest ipsam cognoscere. Tertio, si non habeat exosam, imò potest ipsam cognoscere, membri tamen vigore careat. Quarto, si vigorem habet membri, non tamen possit semen excernere, quod quâ ratione fiat non est hujus loci dissertare; hoc solum determinamus, non nudis characteribus, suspensionibus, imaginibus, aut conjurationibus veneficarũ mulierum illud fieri, sicuti ipsæ à dæmone deceptæ existimant, sed ab ipso immundo spiritu, qui nervos, & partes genitales retrahit, aut infrigidat, cum hâc, & non cum illâ. De spiritibus verò, quorũ hoc c. facta est mentio, & quid inter ipsos & bonos intersit Fernelius multa in lib. de abditis rerum causis, quorum pleraq; ex Platone, ad quos autores lectorem relegamus.

De Conceptu.

Cap. VII.

SI quæcunque superius dicta sunt probe observentur, seminisque ac menstrui sanguinis bonitas accedat, nec non partium principalium temperies, ac sanitas, virium integritas, & uteri apta commoderatio, conceptus fit Deo auxiliante, ad quem reliqua omnia naturæ ductu constituta, & coordinata fuerant. Cæterum conceptionis nomen à comprehensione seminis deductum, & hinc à mulieribus compositum esse scribit Galenus 1. de semine, unde colliges conceptionem nihil omnino aliud esse, quam genitalis seminis in utero mulieris ad fœtus generationem comprehensionem; fœminæ enim quæ concepturæ sunt intus contineant semen oportet, & quandam sentire in vulvâ motionem, quæ contrahitur, & quasi convellitur, ut triplici viâ, nimirum mulierum relatione, brutorum concisione, & priscorum autorum omnium suffragiis Galenus citato comperit. Ex dictis fere jam constare arbitror, quænam sint conceptionis causæ, proba nempe uteri commoderatio, recens mensium purgatio, idonea ætas, appositus congressus; In viro etiam præcedat oportet bonus corporis habitus, ad calidum præsertim, & humidum inclinans, seminis prolifici copia valida, & virilis ætas cum robore virium conjuncta, membri genitalis optima structura, concubitus moderatus, & plena victus ratio. Concepisse vero mulieres cognoscemus, si vir pudendo discedat à coitu nimis exsiccato, si suctionis sensum perceperit; si fœmina nihil, aut parum seminis effluere senserit, & gratissimam consequuta sit delectationẽ, tunc deinde cessent purgationes menstruæ, neq; febris aut rigor superveniat, sed parvus quidam horror, sese utero colligente, & seminis novitate alterato; fastidia insuper incidant, vomitus, animi deliquia, & depravatus appetitus, quos picaceos vocant; subinde, si 10. à conceptu die dolores capitis, oculorum vertigines, tenebræq;, sputatio, inquietudo accedat; id etiam cognosces si pupillæ imminuantur, si candida pars oculi amplior fiat, si flavescat, si venæ cruore turgeant, caventur oculi, molliantur palpebræ, panus, & rufæ lenticulæ præter solitum fœminæ faciem deforment, si venæ inter oculorũ angulos & nares sitæ magis conspicuæ appareant, si sub lingua vena virescat, si cervix calidior, dorsum algidius sit, si colli venæ, arteriæq; extendantur, si pectoris venæ livescant, & nigrescant, mammæ obdurescant, extuberent, prædoleant, si papillarum color in rubeum mutetur, si cujusvis potus calor, aut frigiditas recto tramite in mammas sentiatur, si malacia apprehendat, aut pigritia, si dum bibit languida fiat mulier, si acida eructet, si cordis pulsus perturbetur, si ocyssime lætetur, tristeturve, aut tormina juxta umbilicum fatigent, & renum aut coxendicum gravitas, si coitum renuat, aut solito ardentius cupiat, si venter præsertim circa ilia intumuerit, inguina torqueantur, uteri os arctissimè conniveat, dummodo tamen molle ac naturale extiterit, maximum enim hoc conceptus indicium fuerit,

Notio.

Definitio conceptus.

Causæ ex parte fœminæ.

Causæ ex parte maris.

Signa conceptus.

fuerit, si modo obstetrix immisso digito uterorum os tangere potuerit; Adhæc si dolores, tumores, extuberationesque carnis sæpe etiam lividitates in cruribus succrescant, ac universum corpus gravetur. Præterea prægnantium pulsus à principio vehemens, & magnus est, procedente tempore parvus, & velox, quæ fere omnia indicia 5. Aphorismorum, & lib. de genitura Hippoc. accepta ferimus. Ex lotio autem fieri etiam posse de uteri gestatione judicium, sunt, qui credant, ductore Avicenna, qui tradit, urinam prægnantium citreo, aut sublivido esse colore præditam, crassiusculam, aut subturbidam, & in qua leviter concussa granula sive atomi ascendentes, & descententes, ac stellati lapidis colorem præ se ferentes, aut etiam candicantia corpuscula instar crassioris farinæ, è summa corona visuntur, in quâ insuper quod per quieté subsidet, innatatve crassiusculum sit, & male cohærens, lanæ aut carminato bombaci non absimile; quæ subinde vini albi permixtione similis evadat elixarum fabarum, aut cicerum jusculo. Horum causam & rationem videtur adduxisse Galenus, cum inquit, melancholicum esse sanguinem, qui in gravidis detinetur, & à puerperio evacuatur, ideo conspici urinas omnibus prægnantibus infectas ac si foligo quæpiam in eas incidisset. Quod si mota urina turbetur imprægnationis finé præmonere; si non turbetur principium: in fine conceptionis ibi ruborem apparere, ubi primum albedo inerat; ita sunt, qui tradunt, urinam prægnantium primis tribus mensibus sanguinis coloré referre, & in se quasdá quasi nebulas, & sedimentú album habere, à quarto mense viridis esse coloris cum livido sedimento: Alii existimant vana hæc, & commentitia plane esse, si enim certa atq; firma ex urinâ imprægnationis signa forent, Hippoc. & Galen. de urinarum indiciis, & utero gerentium signis multa scribentes non latuissent, sed neq; Hippoc. in Aph. & lib. de genitura ubi plurima imprægnationis signa docuit, neq; Galenus lib. de crisib. aut de judiciis urinarum ullum tale signum unquá attulerunt, addunt uriná eorum tantú signú esse, quæ continétur in jecore, venis, renibus, ac vesica. Cæterum cùm superiùs prodit ú sit, in venis & sanguine mulieris magnas etiá permutationes per conceptum fieri, aliquando nos certi aliquid ex earundem lotio elicere posse, non est omnino rationi dissentaneum: Quod si Hippocrates, & Galenus prætererunt, illud fortasse factum, quia hæc signa fallacia, & parùm firma judicarunt; imo neq; reliqua inchoati hominis indicia admodum firma sunt. Quamobrem fœminam concepisse cauté pronuntiandum erit, alioquin periculum est, ne in dedecus incurrant medici, si semel prædicto conceptu, aut menses fluant, aut excreto flatu venter subsideat, quod Agyrtis plerumq;, doctis non raró accidit; ideo, quæ dicta sunt, ex eorum numero censentur, quæ plerumq; contingunt, perinde ac ea quæ nunc de sexus indiciis breviter cudemus.

Signum ex pulsu

Quæst. An ex lotio conceptus possit cognosci.

2.1.3.6.3.

Avicennæ opinio.

2.Epid.3.73

Aliorum sententia.

Autoris positio.

Inchoati hominis signa firma non sunt.

Signa maris & fœminæ conceptus.

Igitur ætate florentes fœminæ ut plurimú mares gestant, novellæ aut senescentes fœmellas, propter dejectú in his, vegetioré calorem in illis, quæ insuper masculú gestat coloratior est, ac moderati vultus, læta, agilis, velox, & utero gerentium symptomatibus minus affligitur, quod adhuc minus certú est, quia sunt robustæ mulieres, quæ melius se habent dum fœmellam gestant, quá aliæ delicatiores gestantes mares, quare potius de muliere ad se ipsam collata, non ad aliá, hæc veniunt intelligenda, nigricantes etiá ac tumescentes in dextro inguine venæ maré portendunt, in sinistro fœmellá, quod quidem collegarum relatu disci honeste potest. Ad hoc si mulier stans ambulare velit, ac primum dextrum pedem moveat, maris indicium est, item oculus ejus dexter lætus magis & velocioris motus, alvus rotunda, & in dextrâ parte magis elata, mamma dextra tumidior, & ejus papilla coloratior, gravedo, pondus, ac sæpe motus sentitur in latere dextro: Nam ut est apud Hippoc. mares plerumque in dextris, fœminæ in sinistris concipiuntur, quâ etiam ratione è dextro teste avulsum semen masculinum magis: ex sinistro fœmineum est, pulsus item dexter major, manumque dextram porrigit primum; E converso autem quæ mulier fœminam concepit, minus se ipsa colorata apparet, quoniam

fœmina mare frigidior est, nunquam vero talem concepisset, nisi viri semen aut mulieris uterus frigidior eo tempore fuisset, reliqua etiam signa ob eandem causam perinde contraria apparebunt, nullum autem fœminei fœtus signum reperies firmius ac certius, quam si fœmina ultimis mensibus labores aut morbum passa, tamen abortum non fecit, nam mares ultimis mensibus ob siccitatem ligamentorum magnos non sustinent labores. Quod alibi explicabitur.

De similitudine in sexu; & an fœmina viro imperfectior sit.

CAPUT VIII.

Prima opinio Anaxag. & Hippocrat.

Convellitur Anaxag. opinio.

1. Aph. 48.

POstulat jam tractationis filum, ut quænã sit potissima ratio, cur alterũ mas, alterum fœmina generetur articulatè dissertemus; de quâ re varias admodũ reperies autorum sententias. Anaxagoras in semine sitam hanc differentiã esse existimavit, ita ut semen, quod à testiũ dextro exciditur, si prævaleat ei, quod à sinistro, marem gignat, contrarium si accidat, fœminam, atque ita marem à parte dextrâ, fœminam à sinistrâ proficisci, idq; propter hepatis rectitudinem; sic ad mares gignendos summè facere, si mas in accessu elevet dextrum crus; & rursus uteri latere dextro marem contineri, fœminam sinistro. Priorem hujus opinionis partem infirmam experimentum reddit, quoniam non minus visi sunt, qui dextro teste carerent filios generare quam reliqui. Secundam vero (cujus fuisse creditur Hippoc. dicens, mares in dextris, fœminam in sinistris magis) parum etiam constans videtur, quia id opus acceptum eidem potentiæ ferendum est, cui fœtus conformatio; quæ potentia, quoniam in semine est, ut paulo infra planum erit, ab ipsâ non ab aliâ sexus differentia pendet, neq; insuper tam est distincta sinus dextri aut sinistri natura, ut tantæ differentiæ causa esse posse videatur; fæminam insuper parte uteri dextrâ contineri vidit Aristot. & marem læva, & utrumq; eâdem in parte, idq; non semel, sed sæpiꝰ, atq; etiam cum gemini, mas, & fœmina gestarentur, marem in lævâ, fœminam in dextrâ sitos esse. Neq; multo diversâ ratione exploditur Empedoclis opinio, qui uteri caliditati id adscripserat, ita ut quod semen calidum subierit uterum, mas, quod verò frigidum, fœmina efficeretur. Democritus masculos fieri asseruit ex prædominio masculini seminis, fœminas ex prædominio fœminei; sed tenetur asserere, fœminam matri non solum in sexu similem esse, sed in aliis, at contra videmus multas filias prodire patri similes, filios matri, ut plane perspiciatur, non hunc à patris, illam à matris semine prodiisse. Sed enim quædam fœminæ ex multis viris mares semper ediderunt, quarum viri aliis mixti fœminas genuerunt, ut negari non possit, esse in fœmineo semine nonnunquam virilem vim, & in virili fœmineam. Aristoteles multo abijt diversus, nam totam hujus rei causam, ad actionem & passionem refert, *cum enim* (inquit) *principium non superat, neq, concoquere potest propter caloris inopiam, nec ducit in suam formam, sed superatur, mutari in oppositum necesse est, oppositum autem mari fœmina est, quatenus nimirum alterum mas, alterum fœmina dicitur*; Solet autem facultatibus sua instrumenta natura prudens concedere, oculos visuro, pedes progressuro animali, colem fœtui, cui crassi constantisq; seminis ac masculini gignendi, & in alterum effundendi vis inest; si igitur exordia prima invalida sunt, nec potentia fœtui communicare, prolificum semen, sed aqueum, tenuemque hunc fœtum utero donat, ut quia ob innatam frigiditatem perfectum semen effundere non poterat sanguinis non exhausti copia aleret, quod in utero gestaret. His fere concludit Aristoteles mares generari superante principio paterno, hoc est, activo, fœminas superante materno, hoc est, passivo; fuit enim ejus opinionis, ut crederet, vim à patre tantummodo, materiam à matre tribui, quæ inter se opponerentur, sicuti agens, & patiens. Quæ tamen Aristotelis sententia

Secunda Empedclu.

3. Democriti.

Aristote. 4. de gen. animal. 1.

Aristot. sententia improbatur.

sententia in eo deficit, quod non explicet, cui agenti sit tribuenda diversa partium configuratio, non enim ex eo solum quod materia resistat agenti differentes conformationes, & connexiones fieri posse credibile est. *Galeni sententia.* Galenus *2. de sem. 5.* maris causam esse prodidit calidiorem, & ficciorem seminis temperaturam; frigidiorem verò, & humidiorem fœminæ, cui tamen non parùm faveat eiusdem uteri temperamentum, & situs, imo consentaneum esse fœtum masculum in dextrâ, fœmineum in sinistrâ parte generari, quod si contingat ut sinistri testium semen in dextrum matricis sinum cadat, aut è converso, plus efficaciæ habere matricem ad fœtum sibi assimilandum, ut quæ diutius cum eo converset ur, ita unam, & eandem rem confirmat, dum caliditati, aut frigiditati maris, aut fœmellæ generationem tribuit; ac dum dextras partes masculorum, sinistras fœminarum genitrices esse edisserit, quia ut ipse explicat, quæcunque secundum epatis rectitudinem sunt locata, calidiora existunt; *14. de usu part.* neque vero diffitetur, primum naturæ instrumentum propterea quod non potuit animal omnium perfectissimum, id est, virum generare, ideo imperfectius fœminam nimirum, at non sine maximâ generis totius utilitate genuisse, ita cautè, more suo, ex Anaxagoræ, Empedoclis, Democriti, & Aristotelis opinionibus suam conflavit, ex singulis illud supplens, in quo deficiens videbatur. *Galeni sententia mutila.* Verum enimvero neq; ipse explicat, cuinam opifici tàm mira partium fabrica sit tribuenda; non enim solus calor tam maxima hæc posse videtur, ut eidem soli sexus differentiam acceptam feramus, si enim conditi sunt uteri mulieris ob caloris debilitatem, cur vesica & renes, & aliæ internæ partes in viris, quibus calor exuperat, pariter non prominent? *Similitudo in sexu unde.* Etsi igitur negandum non sit, semen calidius optimèq; concoctum mares gignere, frigidius, & male elaboratū fœminas, & ad hoc plurimum conferre, si semen à dextro sive calidiore testium excidatur: si in dextro sive calidiore etiam uteri sinu recipiatur, quæ quidem concausæ sunt seminis utriusq; calorem adjuvantes in quibus procul dubio marium generationem quodammodo sitam esse arbitramur; Haud tamen hanc esse putamus præcipuam sexus differentiæ causam sed formatricem illam virtutem, de quâ suprà luculentius disputavimus, quæ calore seminis testium, & uteri, quasi instrumentis & concausis utitur, quæq; *Conclusio autoris.* in semine sita est; ad eandem enim potentiam hoc opus pertinet, ad quam conformatio totius fœtus; Et quia non statim ubi semen in uterum conjectū est hæc facultas in opus insurgit; ideo neq; statim hoc mas, illud fœmina est, sed aliquandiu pòst alterutrum pudendorum conformatur. *Obiectio.* At sciscitaberis si facultas formatrix pro materiæ varietate, & totius ex utroq; semine compositi qualitate modò marem modò fœminam effingit, quæ ubi ad calidum inclinaverit marem, ubi ad frigidum fœminam efformat, quî fieri potest ut multæ fœminæ viris multis calidiores sint? manus dare omnino fuit compulsus Mercatus hoc telo trajectus, quod tamen plumbeum atq; ficulneum mihi videtur, quippe non à principiis generationis, sed post generationem ipsam exercitio, cibis, & aliis supervenientibus, tales evasisse credibile est, vel si largiamur (quod ipse ac pleriq; putant) calidas post generationem non devenisse, saltem fatendum est, illum calorem illis post primam ex semine conformationem accidisse ex menstruo, quo carnosæ partes, intra uterum generantur, & ex alimento, quo mater per totum gestationis tempus usa fuerat, quam facilem, & parum laboriosam teli hujus contorsionē virum præclarum, & alios, *Deciditur tota controversia.* qui ante nos fuêre, non perspexisse miror, Marem vero fœmina calidiorem esse 2. hujus operis lib. abundantissime dissertavimꝰ. *c. 15.* Ex dictis planè jam constare arbitror, sexus similitudinem ex seminis efficaciâ proficisci, quâ utitur facultas formatrix, quæ quidem ubi caloris uberiorem copiam in semine invenit, masculum, ubi minus abundantem, fœminam effingit. Corruit subinde Prisciani sententia, qui existimat si prius fœmineum semen in vasculis concidit, masculum ex eo nasci superveniente semine virili: si vero antecesserit maris semen, & in vasculis ceciderit prius, superveniente fœmineo, fœminam nasci, unde

concludit virili semine puellas, fæmineo pueros nasci, si vero utrorumq; semen permixtum obviando sibi in vasculorum cavitatem ceciderit hos viragines evadere, ex uno consensu prudentes atq; pulchros nasci, nihil in se retinentes iracundiæ; si vero ex uno consensu permixtio non fuerit, sed vacante uno: incitatum alterum in vasculis ceciderit, debiles atq; sine intellectu nasci, eò quòd ipsum semẽ minutim moveatur non pingue rationabiliter, sed aut aquosum, biliosum, cænosum, aut corruptum, sæpiusq; mutos, surdos, aut raræ contexturæ, eò quòd non sit integrum semen, nec tempore competenti, sed hanc opinionem, quia nullis nititur pedamentis, contempsisse expeditius erit, quam refellere.

Dub. An fœmina sit viro imperfectior.

Porro uti homo animal est perfectissimum, ita in eo genere virum muliere perfectiorem esse existimavit Aristoteles, cui consentiens Galenus in frigiditatem fœminæ imperfectionis causam rejicit, quia tantò imperfectiorem mare esse putat, quantò est frigidior, calorem enim omnium actionum potissimum esse instrumentum, qui ubi defecerit, non possit partes extra emittere, sicuti in viris, ideoq; intus reconditæ maneant: Hinc barbari, referente eodem Aristot. fœminis, & conjugibus suis pro servis utebantur. Attamen si consideremus nullum eorum, quæ supereminent, membrorum intus prius imperfectius formatũ fuisse, non manꝰ, non pedes, non nares, non aliquid aliud; si insuper meminerimus fœminam ossa ilij habere ampliora, crassioraq; ad fœtus gestationem,

Positio.

uteri cervicem meatu colis ampliorem, & cum reliqua superiora habeat mulier minora multo, uberibꝰ esse longe amplioribus; palam omnino erit fœminã à natura non per quandam resultationem, & primarij finis frustrationẽ, sed primariò fuisse tentatã, & viros sapientissimos (quod pace ipsorum dixerim) minus naturæ tribuere, quã mereatur; Non enim credibile est, voluisse sapientissimũ opificem, partem totius generis nostri dimidiam imperfectã esse, neq; insuper ex qualitatibus, & partium situatione, sed ex fine naturæ, & communis agentis intento quærenda est, rerum naturalium perfectio; atq; generationis & propagationis speciei gratia fœmina fuit viro conjuncta, ad has operationes partes habet, & temperaturã convenientissimã; est igitur viro ęq; perfecta, imò perfectionis suæ initium sumit ab ipsâ frigiditate, quæ facit, ut fœmina minus alimenti consumat, ac subinde pro fœtꝰ alimento redundet, tantũ abest, ut imperfectionis causa sit.

Ex fine naturæ rerum perfectio est quærenda. Fœmina viro est æquè perfecta.

Obiectio.

Quod si fœminam pręter institutũ generantis fieri dicas, ac propterea aliquid deficiens, & occasionatũ esse, ideoq; imperfectã; scias oportet fœminã fieri quidẽ pręter institutũ agentis particularis, sed juxta intentionẽ universalis naturæ, ad opus generationis ordinatã, ideo omnes partes, & instrumenta æquales viris sortitã esse, nisi quod ad generationẽ attinentes diversum servant situ; qua ratione ductus Plato 7. de legib. rectè quidem existimat, ad eadem animi studia, & easdem operationes æquè mulieres atq; viros natos esse; cujus viri autoritati altera adhuc ratio firmamentũ addit, nam quæ animi operationibus inserviunt, neq; plura neq; pauciora in mulieribus reperiuntur quàm in viris.

Fœmina habet easdem partes quas vir. Fœmina ad eadem munia nata ad quæ vir.

Ex his jam omnino corruit Chrysippi sententia, qui virilẽ sexum sic exornasse naturã censuit, ut adjungeret muliebrem quasi appendicẽ seu caudã pavoni, unde nugatorũ pleriq; ac pessimi nostro hoc seculo homines intemperanter calamo abutentes, probare ex sacris literis, mulierẽ hominem non esse, petulanter fanaticeq; contendunt, quia (inquiunt) viri adjutorium nuncupatur, & procreationis est instrumentum, malleus autem faber non est, nec acus sartor; ideoq; publica officia mulieribus esse interdicta, quia ratione careant, nec animã rationali à Deo donatã esse fœminã uspiam scriptũ putent; multis præterea consimilibus contumeliis, & spurcissimis convitiis muliebrem sexũ conspuunt, bruti quidem potius quã homines dicendi isti, qui quavis bestiã deteriores in elegantissimã Dei creaturã scripturarum ignari debacchantur; nam creavit Deus hominem in imagine sua, in imagine, inquã, Dei creavit eos marem, & fœminam, item virgines tantum ex hominibus servantur bello contra Midianitos jussu Dei gesto; agnosce, inquit Machabæa mater

mater ad filium, Deum omnia fecisse ex his quæ,non erant, & nos homines ita factos esse: Dicitur autem mulier auxilium viri,quasi alter ipse,quæ cum ipso semper converſetur, à publicis autem officiis sexus pudor resilit; & nihilominus in Græciæ locis morem fuisse, ut etiam fœminæ publicis consultationibus interessent scribit D. Augustinus, idque etiam in Galliis olim celebre erat, ac Debora populo Israel aliquandiu præfuit: Animam tamen rationalem primo homini Deum inspirasse legimus, à cujus hominis costâ facta est mulier in animam viventem,non ad ornatum solum,sed ad societatem generis,vitæque humanæ perfectioné. Quamobrũ eorum monstrosas, & distortas naturas rejiciamus,qui ducunt ingenij decus, falsas opiniones novitatis amore, & studio contradicendi sophisticè tueri, sive igitur fœminarũ vim in propagandâ sobole intueamur, sive utilitatem mulierũ ad bene beateq; vivendum spectemus; sive copiam ipsarum consideremus; sive formam, hoc est, animam rationalé, sive materiam, non monstrum sanè,ut pleriq; falso rentur, neque resultatione natam, aut quippiam deficiens, sed potius primò à naturâ spectatam, & alteram naturæ humanæ partem fœminam esse palàm intelligamus.

De similitudine specificâ & individuali.

CAP. IX.

Similitudo in specie ad materiam referri.

QUum duplex adhuc in fœtu conspiciatur similitudo,in specie nimirum, & in individuo; similitudiné in specie,sive in genere(utroq; enim modo appellare consuevimus) ad materiam referendá esse veterum monumentis proditum est,quippe quæ ex specificâ nascitur seminis varietate, in quo facultas ipsa formatrix determinatur ad certam speciem. Et hoc est quod vulgariter dicitur, naturam communem contrahi per signatá materiá ad determinatum gradum entis, nam quod producitur leonem esse, equum aut hominem à matre, & ex substratâ materiá fieri fatendum est, quia ut non contemnendæ autoritatis viri censent sanguis menstruus,& ille,ex quo fit semen,sigillationé quandá in jecore accipit,tanquá ab opifice naturam particularium membrorũ,& commodũ respiciente, ideo talem sanguinem generat,quo possit homo nutriri,nõ aliud animal, hinc quod ex animalium diversi generis concursu progignitur,propius ad fœminæ quam ad maris speciem accedit: ex ove & hirco ovis gignitur,pilis durioribus; ex capra & ariete capra fit pilis mollioribus, quo in opere formativa virtus quamvis inferior, utpote vegetabilis potentia, tamen ex præcepto Dei fit tanquam rude instrumentum in manu peritissimi artificis, ac ita organizationem parat convenientem introducendæ formæ hominis,hoc est,animæ rationali, ita ut aliquatenus ultra sui naturam,& propter finem agere videatur: quibus accedit uteri etiam vis, cui efformandi virtutem nonnulli concedunt peritissimi viri; neq; tamen,aut parti continenti, id est, utero; aut agenti virtuti, id est, facultati formatrici primam hujus operis rationem omnino inesse putamus, sed materiæ, semini nimirum à quo provenit, ut formativa virtus hanc potius organizationem,ad quam erat in eodem semine potentiâ, fabricetur, ac uterus eidem sese accommodet,quæ omnia ex infra dicendis luculentiùs innotescent.

Natura communis contrahitur per signatā materiam.

Sanguis in iecore sigillationem accipit.

Similitudo

Vterus efformandi vim habet.

Similitudo individualis.

Acclivior ac majori controversiâ plena est de similitudine individuali seu in effigie disputatio,quam veritatis cognoscendæ studio paucis perstringam. Eam igitur Galenus, ad victoriam & motionem seminis alterutrius parentis refert; ideo similitudinem, quæ in individualibus consistit, non tàm matrem,quam patrem repræsentare, quia ut plurimum prædominium,& efficacia paterni seminis major est. At, inquies, hâc ratione oporteret fœtum patri similem semper gigni,quia patris semen validius est materno? Vel saltem fieret, ut superante principio materno fœtus in omnibus similaretur matri, & paterno, patri? Cujus oppositum docet experientia, nam

2. De semine. 8.

Obiectio.

nam conſtat eundem fœtum in quibuſdam patri, in aliis matri aſſimilari. Reſpondet Galenus fœmineum ſemen aliquando ſuperare, propterea quod novem menſium ſpatio vim plurimam ſumit ex menſtruo; Et mora in utero materno tantò invaleſcit, & ſuperat, quantò in primo congreſſu fuerat ſuperatum, hinc fieri, ut ſpecies animalis matrem, effigies patrem magis repræſentet, quia illa ex materiali fœtus principio, cujus major pars à matre eſt; hæc ex efficaciâ, & efficientia, cujus plurimum eſt à patris ſemine; quamvis & in ſemine, & in menſtruo, utraque hæc principia materialia, & effectiva habeantur, non tamen æqualia, quia uti ſupra jam diximus in ſemine effectivum validiſſimum eſt, quod ad materiam ſpectat, pauciſſimum; contra in ſanguine materiale plurimum, quod autem ad vim ſpectat, imbecillimum: Quam tamen ſententiam vix ſibi conſtare credunt, quia ſanguini menſtruo facultatem etiam formatricem tribuere arbitrantur; Probabiliusq; eſſe putant, ſimilitudinē hanc tribuendam eſſe vehementi comprehenſioni aut firmæ cogitationi viri, aut fœminæ in coitu, à quâ vim, quæ fœtum conformat, quodammodo duci, ac gubernari omnino ſibi perſuadent, argumento ducti, quod fœminæ, quæ nuper concepit, ſi ceraſum vel roſam, vel fragrū in ſinum effundas, quod graviter ferens vehementer apprehendat, infanti inuritur nota ejuſdem rei; ſubinde ſi gravida eo, cujus flagrat deſiderio, minimè potiatur infans illius ſignum geret; Addunt albam fœminam ex albo viro Æthiopem edidiſſe, quia pictura erat nigri hominis in cubiculo, in quo convenerant; aliam fœtum piloſum, & unguibus urſinis, quia adverſus paries urſum habebat effigiatum; quibus perterritæ fœminæ pleræq; ſeptentrionales, Belgæ præſertim ac Germanæ, ſimilem timentes caſum æthiopes videre, aut domi habere, dum utero gerunt, reformidant. Sed illud etiam ſancti patriarchæ de virgis decorticatis exemplū afferunt, ideoq; plures humano generi, quam cæteris animalibus ſimilitudinum differentias accidere, quia cogitationum velocitas, animi celeritas, ingenii varietas multiformes notas imprimere neceſſum ſit, ut non ſine magnâ admiratione duos videas, quos vix quiſquā diſcernere inter ſe queat, quod de Artemone, & Antigono rege ſcribitur, de Alexandro, & alio ex infimâ plebe homine: quales etiā duos gemellos Eborę vidi Alvari Vaeſii celeberrimi juriſconſulti ex ſorore nepotes, quos vix ipſa mater, & non niſi ex voce diſcernebat, qui ambo vivunt monachi, & theologiam profitentur, in ſuo conventu. Sanguini vero menſtruo vim effectivam tribui, piaculum non eſſe, ſuperius prodidimus, & Galenus latiſſime confirmat; Sed hæc reſponſio plus videtur tribuere imaginationi quam par ſit. Quare potius ad objectionem dicendum, quod quamvis ſemen ſimilarem naturam habeat, & ejuſmodi ſit, ut omnia ex omnibus ejus partibus animalis membra fabricari queant, tamen illā ſeminis partē, quæ primò excidit, craſſiorem eſſe, quæ verò ſecundâ vel tertiâ ejaculatione emittitur, tenuiorem, frigidiorem, ac imbecilliorem, ſubſtantiæq; inſiti caloris minus participem. Cum igitur non ſimul totū, ſed per partes ejaculetur ſemen, fieri poſſe, ut idem ſecundum diverſas partes, & ſuperet, & ſuperetur, & ob hanc rationem eundem fœtum in quibuſdam patri in aliis matri aſſimilari. Sed qua ratione potuit ſeminis portiuncula imprimere fœtui notā aut effigiē illius partis, à quâ deciſa fuerat? Hoc ut accurate intelligas, præmittere oportet, facultatem formatricē uti tanquam inſtrumentis temperamento ſeminalis ſubſtantiæ, & genitivo ſpiritu ſeminis ipſius, ſcitū enim eſt, temperamentū omniū noſtri corporis actionū immediatum eſſe inſtrumentum: hoc autem duplex exiſtit, peculiare, & cuiq; parti proprium unum, quod cujuſque partis forma eſt; commune ſeu totale alterū, quod ex omnibus particularibus conflatur, & energiâ quâdam omnium noſtri corporis partium temperamentorum vim ac rationem in ſe continet: ut igitur totale hoc temperamentum virtualiter continet reliqua omnia; ita ſemen quod ex materiâ totius corporis conficitur, quæ totali illo temperamento fruitur, eodem etiam temperamento præditum eſt, veluti corpus à quo decidit;

quod

Marginal notes: *Galeni ſententia.* — *Sanguis menſtruus vim etiam habet effectivam.* — *Fernelij opinio.* — *Septentrionales fœminæ gravidæ æthiopes aſpicere nolunt.* — *Humano generi quā cæteris animalibus plures accidunt ſimilitudines.* — *Deciſio controverſiæ.* — *2. de ſemine* — *Solutio objectionis.* — *Objectio. Seminis portio effigiem partis qua ratione imprimit.* — *Temperamentum facultatis eſt inſtrumentum.* — *Temperamentū duplex.*

quod quidem semen cum in generatione materiam præstet, facile commigrat in similes partes eis, à quibus decisum fuerat; subindeq; spiritus genitivus, qui ex animali, vitali, & ex consequente temperamento influente potissimum conficitur, simili energiâ in se continet omnium membrorum, à quibus decidit, proprietates. Nam formativa omnium membrorum vis ad testes, & semen in iisdem contentum mediis his spiritibus vim formativam sui similem transmittit, testibus coctionem huic operi ministrantibus; & in hoc differt semen, quod vasa spermatica conficiunt, ab eo quod testes, quod illud infœcundum, hoc hâc ratione prolificum jam est. His si accedat vehemens comprehensio, & illa sigillatio, quam in jecore sanguinem suscipere prodidimus, nulli profectò mirum esse debet, cujuslibet partis vel minimam notam fœtui imprimi posse. Neque vero huic sigillationi tantum tribuas, ut putes, jecur agnoscere verrucam, aut maculam corporis, ac propterea sanguinem illi alendæ commodum progignere, sed partem ipsam habere vim, sanguinem ad se delatum in sui similem substantiam transmutandi, neque rursus imaginationi aut temperamento totum hoc opus acceptum ferimus, sed seminis prædominio, quod reliqua haud mediocriter coadjuvare credimus. Ut igitur, quæ fuso sermone prodita sunt, in pauca redigamus, triplex in fœtu consideratur similitudo; Prima, in specie sive in genere, cum homo ex homine, equus ex equo procreatur, cujus majorem partem mater exhibet, & à materiâ est: Altera in effigie seu proprietatibus individualibus, quâ hominis ad hominem, & equi ad equum fit differentia, in quâ seminis prædominium, & temperamentum substantiale vim obtinet, majoremque si valida accedat comprehensio, & imaginatio. Tertia similitudo est, quâ maris ad fœminam, fœminæ ad marem diversitas consideratur, de qua primo loco c. superiori egimus, quæ ex utrorumque principiorum temperamento qualitativo suboritur, ex majore nimirum vel minore calore totius compositi ex utroq; semine, ad quod etiam multum juvat, si è testium dextro semen decidatur, & in dextro uteri sinu sit receptum. Facultas tamen formatrix harum omnium similitudinum præcipua causa est, quæ ad hoc vel illud animal generandum materiâ utitur; ad hanc potius quam alteram effigiem & notam seminis prædominio, & temperamento substantiali; ad hunc potius quam alium sexum, qualitativo temperamento.

Semen continet omniū membrorū vires.
Semen quod vasa spermatica conficiunt, ab eo, quod testes, differt.
Hæc Fernelij fuit opinio.
Hæc Mercati.
Epilogus.
Triplex in fœtu similitudo.
Species.
Effigies.
Sexus.

De similitudine ad majores, & consanguineos.

CAP. X.

QUod autem avis, proavis, atavis, patruis, vel aliis consanguineis, qui jamdiu perierunt, neque quicquam ad generationem contulerunt, fœtus interdum similetur potiùs quàm parentibus, & hos aut illos voce, risu, ac gestu referant, Aristotelis decreto, motionibus seu actionibus facultatis formatricis in semine existentibus tribuendum est; quarum quædam insunt actu seu proximâ potentiâ; aliæ potentiâ, & illâ quidem remotâ, cum igitur formatrix virtus patris â formatrice membrorum avi producta fuerit, juxta similitudinem avi recipit species, quia in semine erat non sola imago oculi paterni, sed etiam oculi aviti, à quo intercedente patre vim excepit, quâ ratione evenit jam, ut quam quidam in brachio notam haberet, hanc non filius, sed nepos ea præcisè corporis parte proderet: Patrui vero similitudinem fœtus repræsentat eò, quòd præ se fert avum, cui patruus oculus similis erat, & ita longius proceditur, quousque vetustate obscuratur, & delitescit imago, quod ad quatuor progenies extendi quidam arbitrantur, & ideò neque ulterius consanguineitatis gradus numerari. Non tamen video, cur ad multò plures similitudo extendi nequeat; nam si quartus similis fuit primo, ac filius illius patrem referat, poterit profectò quinto & sexto similari, cui quartus similis

4. de gener. anim. 3.
Similitudo ad maiores.
Ad avos.
Ad patruos & avunculos.
Ad quatuor progenies similitudines extendi, & ulterius.
Aristotelis sententia.

similis erat. Sentit igitur Aristoteles, naturam sive facultatem formatricem semper tendi ad illud, quod sibi similius est, nimirùm ad patrem, quod si hunc motum non assequatur, solvi in propinquum, & similem avo generare, atavo, aut aliis consanguineis; quod si neque hoc quidem obtinebit, in remotiorem adhuc motum solvi, & generare animal, atque hinc monstra, & tandem, si neque hoc assequi possit, molam, & informem carnem, de quibus proximo capite sermo erit.

Monstra cur generentur.

Facultas formatrix non solum à temperamento, sed ab anima totius semini communicatur.

Neque mirandum est, proximiores motus facultatis formatricis solvi seu frustrari, ipsamque per remotiores operari, siquidem & in facultate imaginatrice sæpe experimur, insomnia fieri ex imaginibus multo ante prægressis, quòd evidentissimum est argumentum, facultatem formatricem semini communicari, non solùm ex certo testium temperamento, sed etiam ab animâ totius, sicuti reliquas facultates, quæ in illâ eminentiâ continentur.

Similitudo in voce, risu, & gestu.

Cæterum vox, risus, gestus, ad posteros transeunt, quia organa, à quibus ipsa eduntur, similia evadunt, à similibus autem organis, similes omnino eduntur operationes.

Proceritas, amplitudo & moles. Similitudo.

Proceritas autem corporis ad naturam seminis paterni; amplitudo solidarum partium ad ipsius copiam referenda est; at vero moles ad alimenti sanguinisque materni bonitatem, & ubertatem, ac insuper ad uteri capacitatem: quemadmodum enim si quis cucumerem, qui jam defloruit, & adhuc in cucumerario adhæret, immittat in vas angustum, æqualis ac similis evadet cavitati ipsius, si vero in vas pro cucumeris naturâ amplum, æqualis itidem ac similis erit, dummodo materiæ ubertas adveniat; ita etiam in majori uteri capacitate, majores fœtus, in angustiori minores procreantur, quo ducti exemplo, qui catelos parvos habere volunt, ipsos statim post ortum vasis angustioribus concludunt, atque ita prohibetur augmentum.

Facultatis naturalis motus ad fœtum traduci, animalis non ita, nec rationalis.

Ex dictis liquidò constat, traduci quidem ad prolem motus virtutis naturalis, non tamen facultatis animalis, aut animæ rationalis; ideoque non communicantur fœtibus artes parentum, neque scientiæ, neque virtutes, neque vitia; quantumvis interdum facultas ipsa formatrix ab imaginatione, & cogitatione soleat immutari.

Sic intelligendum illud Horatij:

Fortes creantur fortibus, & bonis
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et Mantuanus Poëta:

Qui viget in foliis, venit à radicibus humor,
Sic patrum in natos abeunt cum semine mores.

De causâ dissimilitudinis ad parentes, & cur monstra, & mola generentur.

CAP. XI.

Homo continet in se omnia quæ mundus.

Hominem, cujus causa videtur natura cuncta animalia genuisse, parvum dici mundum veterum monumentis celebratum est, quia omnia, quibus mundus constat, perfectione continet; quippe qui essentiam cum elementis habet, vitam cum plantis, sensum cum animalibus, & sibi peculiarem animam rationalem, per quæ omnia utpote simpliciora hominem efformando servato ordine natura transit: Hæc autem si aut vitio materiæ, aut facultatis formativæ defectu in itinere intercipiatur, genitum fit dissimile generanti, tendente naturâ ad id, quod melius est atq; perfectius, subsistente vero in eo, quod potest.

Tripliciter contingit dissimilitudo.

Tripliciter autem hæc dissimilitudo contingit, Primo quia formatrix facultas conata assimilare, impeditur in opere, quia similitudo diversa in altero semine potentior, evertit remissiorem similitudinem alterius, qua ratione in altero brachio, aut crure, aut oculo

patrem

patrem, altero matrem refert. Secundo modo deformitas contingit, si formatrix facultas licet habeat omnium membrorum simulacrum, non tamen æqualiter ab omnibus excitetur, ex quâ causâ prodit dissimilitudo natorum ad parentes in accidentibus, quas profecto duas dissimilitudinis rationes omnino monstrosas esse non crediderim; nisi forte non inæqualiter duntaxat, sed etiam inordinatè facultas per semen moveatur, quia tunc partes in diverso situ collocat, ut oculos in humeris, aut in fronte, quod monstrosum esse, nemo est, qui dubitet. Tertio modo dissimilitudo contingit, quia materia seminis vel menstrui non potuit à formatrice regulari, neq; quoad similitudinem, neq; quoad speciem, quâ potissimum ratione, quia servato ingeneratione universali, perit omnino singulare, gignuntur monstra, quæ Plato clàm nutrienda esse voluit, Aristot. verò ne nutrienda quidem. Ex his in propatulo est, cur in fœtu humano similitudo ad parentes minima sit, major in brutis, maxima in plantis; quia nimirum in his sola ineptitudo terræ similitudinem evertete potest; in brutis etiam locum habet diversitas formatricis duorũ seminum, rarissimè vero imaginatio; in homine tamen tres omnes causæ reperiuntur, & similitudinis in semine diversitas, & inepta materia, & imaginatio varia. Porro non potest materia regulari ad similitudinem proferendam; aut ex defectu sufficientis copiæ in toto, vel habito respectu ad partem aliquam, quâ ratione pumiliones generantur, vel partes progignuntur aliquot longè minores, quam toti corpori conveniat; aut ex materiæ ubertate, cujus copiam si rite gubernare potest facultas, gigantes, vel deformes magnitudine homines procreantur; sin autem gubernare nequit, mille monstra generat, aut informem illam carnem, quam molam vocamus; aut etiam inepta materia fit ex inæqualitate, & effusione ipsius per uterum, veluti accidit liquido plumbo, quod inæqualiter fusum inæqualia efficit simulacra; ex quo vitio deformes, & inæquales suboriuntur partes, ut caput crassius, & membra reliqua minus eleganter, ac speciosè efformata, ac sine proportione; quod perinde accidere potest, ex duritie, crassitie, fluxibilitate, aut corruptione seminis vel menstrui, aut deniq; ex variâ, & vehementer distractâ imaginatione, aut inter concipiendum, aut toto formationis tempore; quoniã imaginatio ad facultatem formatricem ita se habet, ut potentia superior ad inferiorem, ideo ad speciem imaginatione conceptam mutatur spiritus corporeus, in quo inerat vis formativa, atq; ita mutatio fit in prole, ex imaginatione parentis in ipso coitu, si vehemens sit, imaginationiq; repræsentatæ rei accidentia potiùs, quàm idolũ imprimitur; accidentia dico, quoniam ex imaginatione solummodo conceptũ frustrari formã hominis, fieriq; sensitivum sive animal ejus speciei, cujus erat animal imaginatione conceptum aut ad cujus occursum fœmina conturbata fuerat (quod aliqui autumârunt) vix aut ne vix quidem adduci possum ut existimem; neq; enim vehementer apprehenso ceraso, rosâ, aut fragro, quippiam horum concipitur, sed eorũ accidentia fœtui imprimuntur; multò igitur minùs perfecta animalia, ut canis, vitulus, ovis, quæ non nisi ab univoco agente generari possunt; quamobrem si quippiam simile aliquãdo contingat, haud libera omnino mulier erit de suspicione bruti alicujus accessus. Neq; etiam impudici concubitus notâ carebit alba fœmina, quæ Æthiopem peperit, si planè Æthiopico colore præditus erat, vel saltem ex eo solùm, quod depictũ Æthiopẽ intuita fuerat, subnigrũ hominem peperisse credendum est, quantum illa natio pateretur, non tamen colore penitus Æthiopico, qui ipsis purum accidens non est, sed inseparabile quarto modo, quod à solâ imaginatione induci posse verosimile non est; possunt tamẽ corpus deformare, varias alienasq; species, & absurdas sexui imprimere non solum defectus, ubertas, & inæqualis seminis fusio, sed etiam metus, consternatio, influxus siderum, variaq; simulacra, quæ mulier mente concepit tempore conceptionis, & gestationis. Ex dictis jam in propatulo est, monstrum nil aliud esse quam vitiosum, & præter naturæ institutum conceptum, quod etiam ex Aristotele colligitur; fieri autem vitiosum, aut ex vitio materiæ, seminis nimirum & menstrui sanguinis; quia multa, pauca, intemperata valde, vitiosa, corrupta,

Prima monstrosa species ex inordinato motu seminis.

Secunda monstrosa species ex non regulatâ materiâ.

5. De legib. 7. Politicorum. 10.

Monstra clam nutrienda.

Monstra ex materiæ defectu.

Monstra ex materiæ ubertate.

Ex inæquali fusione seminis.

Similitudo.

Imaginatio superior potentia est, collata ad facultatem formatricẽ.

Imaginatio quid possit in conceptu.

Accidentia mutare potest, speciem non potest.

Perfecta animalia ab univoco agente generantur.

Monstrum quid.

4. de gener. animal. 3.

Vitiosi conceptus causa.

corrupta aut inæqualiter fusa facultatem impedit; aut ex ipsius facultatis formativæ vitio ab imaginativâ distractâ: aut â calore, & spiritu genitivo, qui tametsi sui domicilii architectus merito nuncupatur, si debitâ destituatur temperaturâ, fit facultati ineptum instrumentum.

Quinq; monstrorum genera.

Cæterũ cum nomine naturæ tum materia, tum etiã forma comprehendantur, quinque reperies monstrorum genera, quorum tria per materiam, duo per formam â natura deficiunt;

Conceptus qui defectu insigniuntur.

Primum comprehendit omnes nationes, quæ defectu insigniuntur, quales apud Plinium Arimaspi uno oculo in mediâ fronte insignes; & alii sine cervice oculos in humeris habentes, & in Ponto Thybiorum gens multiq; alii geminam pupillã, & in alterâ equi effigiem habentes, Et Anthropophagi Scythæ aversis post crura plantis miræ velocitatis; nec non Sciopodæ singulis cruribus miræ ad saltũ pernicitatis, ita dicti, quod majori æstu humi jacentes resupini umbra se pedum protegant; Et Astomorum gens sine ore halitu vivens; subindeque Choramandæ, sine voce stridoris horrendi, Et præter hos Nomadæ narium loco foramina tantum habentes, quorum etiam meminit Bejaminus in suo itinerario ab Aria Montano translato, ubi eos Copher Althorec vocat. *Lib.7. c. 2.*

Magnitudinẽ superantes iustam aut ab illa deficientes.

Secundum genus eorum est, quorum corpora magnitudine superant, ac parvitate deficiunt, â debitâ hominum commoderatione, ut pumiliones, & gigantes, quales in quibusdam Indiæ locis, ubi umbræ non sint cubitorum quinûm, & binorum palmorum, annos vivere 130 idem Plinius autor est; quinetiam Pygmæorum gentem juxta paludes Nili habitare prodidit, & alios juxta Gangem ternos dodrantes non excedentes, quorum hodie plerosque etiam apud nos nasci videmus.

Quibus membra deficiunt, aut superabundant.

Tertium ea continet corpora, quibus aliquod membrum deest, vel superabundat, quo genere comprehenduntur, quæ formâ prodeunt multimembria, scilicet multis pedibus manibus aut capitibus, ut ille qui Amiterni nostris temporibus natus est, brachio uno, pedibus tribus, & alter pedibus tribus reliqua probè efformatus, & non procul ab Oxonio in Angliâ alius capitibus duobus, brachiis quatuor, manibus totidem, ventre uno, membro muliebri, ac sede unâ, ex unâ parte pedibus transversis, ex alterâ unus ritè exporrectus.

Androgyni seu hermaphroditi.

Hoc etiam genere complectuntur Androgynos sive Hermaphroditos, quorum nec exiguus est hodiernus numerus; & supra Nasamonas plerosque esse Plinius refert inter se vicibus coeuntes: Illi præterea quibus aut brachia, aut membrum aliquod deficit, qualem nos vidimus adolescentem anno 1577. sine brachiis natum ac gibbosum, qui nihilominus pedum digitis ad scribendum, nendum, ac reliqua munia obeunda exactè, & expeditè utebatur, ac in Eborensi academiâ literis incumbebat; cui similis alter ille est, ab oppido Dagvardâ oriundus, qui cùm hæc scriberemus Salmanticæ studiis operam navat.

Bruti speciem una aut pluribus partibus referentes.

Quartum ea monstra comprehendit, quæ partim humano corpore fruuntur, aliquâ tamen particulâ, aut pluribus bruti speciem referunt, quale genus illud hominum, quod fertur capitibus caninis pro voce latratum edere, & unguibus armatos, venatu, & aucupio vesci: Huc illud referendum erit quod Ravennæ anno 1512. natum traditum est, quod habebat cornu in capite, alas duas, brachia nulla, pedem unum, ut avis rapax, oculum in genu, sexum utrumque, in medio pectore Y & crucis effigiem;

Monstra sine Dei providentia non fiunt.

qui conceptus etsi â causis illis naturalibus contingant, tamen haud sine Dei providentiâ fieri credendum est, pro puniendis, & monendis hominibus, iisdemque arcendis ab effrænata, & turpi libidine; Horum pleraque varia, & mirabilia exempla, quæ nostro ævo edita sunt, apud Rufum extant, ad quem lectorem relegamus.

Qui bruta plane referunt.

Quintum & ultimum monstrorum genus eorum est, quæ bruti alicuius animalis, vel pluriũ simul speciem ac figuram repræsentant, ut Elephantis quem Alcypes peperisse historiis traditũ est, & serpens, quem initio Marcisi belli ancillam enixam esse Plinius scripsit *matremq; suus conterruit infans,* ut Lucanus cecinit, quorum etiam pleraque apud eundem autorem reperias; *Lib.Cit.c.8.*

Fera, quid.

Et hâc ratione quasdam mulieres regionibus nonnullis meridionalibus, animal vivens (quod feram vocant)

cant) genuiſſe ferunt: Verum non ſolum dicuntur monſtra, quæ diverſorum animaliũ ſpeciem gerunt, quæq; formâ prodeunt multimembri, ſed etiã, qui numeroſi unâ fœturâ prodeunt; maximâ enim ex parte mulieres unũ duoſvè pariunt, juxta mammillarũ numerum. Plures licet formâ, & naturâ totali genitoribus ſimiles ſint, numero tamen, & naturæ ordine ac inſtituto à naturâ diſſident, hæc vero eſt differentia, quod iis, qui ex hominibus ſunt prognati, & in quibus viget aliqua rationis vis naturæq; legibꝰ ducuntur, animá rationalé ineſſe ſapientes ſtatuunt, nam tametſi dignam homine venuſtaté non conſequatur, ſed membra habeant diſtorta, hiulca, incurva, mutila, ac deformia, tamen loquuntur, ratiocinantur, judicant, reminiſcuntur aliaq; animæ munia obeunt; quòd ſi rationis vigor in iis minùs elucet, id propter organi ineptitudinem fit, ut in pueris, ſenibus, ebriis, delirantibus: Ex quâ tamen claſſe rejiciendi ſunt Fauni, Satyri, Centauri, Lemures, Tritones, Sirenes, Harpyiæ, & quæ ex alterius animalis commixtione conflata eſſe fabulæ comminiſcuntur; quicunq; tamen enormi corpore, aſpectuq; tetro atq; horrido, ut roſtro ſuillo, vel capite canino naſcuntur, hi adhuc in hominum numerum referuntur.

Haud multò diſſimili ratione generatur mola, quæ tradente Hippocrate lib. de morb. mulierũ, & de ſterilitate, & Ariſtot. citato, caro quædá eſt informis in ipsâ uteri capacitate genita, inarticulata, ac variarũ figurarũ, quæq; abortione editur ſicuti fœtus, & ſine oſſibus, ſine inteſtinis, ſine viſceribus. Huic aliqui ſubobſcurũ extenſionis, & contractionis motũ concedunt; majori tamen ex parte plurimis venarũ ramificationibus intercepta eſt, quibusdam albis ductibus, viridibus, aut ſubnigri coloris permixtis ſine ſenſu neq; motu, quæ nonnunquá etiam viſa eſt in membranaceam ſubſtantiam degeneráſſe, aquoſis pleriſq; bullis, ac pellucidis plenam plerumq; cum ſanie fœtidâ ac diluta. Dicitur auté mola, à molon quod rotundũ græcis eſt, aut à perſicâ voce moly, quod eſt informe, vel etiã vocatur mola à mole, quod ut Moſchioni, & Aëtio placet, tanquam moles, & pondus gravat mulieres; Avicenna, Paulus, & Aëtius, nomine molæ comprehendunt etiã uteri tumorem, inſtar lapidis adeo induratũ, ut ferri acie vix tranſigi queat; quã tamen affectionem, qui rerum naturas penitius rimantur, non ad molam ſed ad tumorum ſpeciem merito reducunt; quod ſi aliquando adeo induretur mola, illud ex diuturnâ morâ in utero fieri cenſendum eſt, viſæ enim jam ſunt quæ ad ſextum ſeptimumq; annum molá geſtaverint, quin & malum id totâ vitâ plerumq; durat, ita ut cum eo fœminæ & conſeneſcant, & commoriantur, ſed plerumq; leviùs adhæreſcens tertio quartove menſe excidit nondũ ad juſtam magnitudiné perducta. At cur omnium animaliũ ſola mulier molam concipiat, quæſitum etiam olim jam fuit, & cauſa reddita ab Ariſtotele citato, quod menſtrua huic concoquere non potenti affluentiora ſint, ex quibus conſtat menſtruorum copiam ad molæ generationem neceſſariã eſſe, viri etiam ſemen prærequiri Galenus apertiſſimè teſtatur 14. de uſu partium dicens, *non enim ſicut gallinæ ova pariunt ſine maribus ita mulierem aliquando viderunt ſine viro vel molam, vel huiuſmodi quippiam aliud concepiſſe*; itaq; ex ſententia Ariſtotelis atq; Galeni duplex eſt molæ cauſa, altera menſtruorum copia, altera defectus virtutis formatricis in virili ſemine, quibus accedat uteri frigiditas (quæ facultas devita contendens aſſequi non poſſit) provenit auté imbecillitas facultatis, ob morboſum ac exiguum virile ſemen, quod principium præſtat pauciſſimũ, & imbecillum, quod facile à copioſis menſibus obruitur, ideoq; potiſſimum mola contingit, ſi inſtantibus, fluentibus, aut nondum omnino purgatis menſibus fœminam coire accidat, quibꝰ Averroes meâ

6. Coll. 29. quidem ſententiâ ſubſcribit, qui molam fieri confirmat ob defectum formatricis facultatis, quem morboſo ſemini ineſſe procul dubio certum eſt. Hæc cum ita ſint, tamen Avicenna, & cum eo Mercurialis acerrimè contendunt, ſine viri ſemine molam generari; eamq; potius fieri, ubi copioſa mulieris genitura, quod aut concubitu aut ſomnio proruperit, menſtruis augeatur: & matricis calore coaguletur. Itaq; quod Ariſtoteles & Galenus uteri frigiditati tribuunt; ipſi calori adſcribunt, quo videntur ſupplere exiguũ illum motũ imbecillis

Mola quid.

Mola natura.

Mola unde dicta.

Quandiu geſtatur mola.

Omnium animalium ſola mulier molam concipit.

Dub. An mola ſine viro concipiatur.

Galeni ſententia.

Mola cauſa.

Avicenna & Mercuri alis opinio.

becillis ſeminis virilis, quem Galenus requirit, ita ut hujus carnis generatio non differat ab alterius cujusq; carnis generatione; ſed in eo differt Mercurialis ab Avicennâ, quód hic ſine viri acceſſu, ille non niſi coëuntibus contingere poſſe arbitrantur, non quod requiratur virile ſemen, ſed quod ex concubitu uterus amplius concaleſcat, calorem enim ad ampliorem menſtruorum tractionem, & carnis generationem ipſam plurimum conferre; quæ quidem omnia adeo mihi videntur veroſimilia, ut cogar exiſtimare, ab utrâque causâ molam poſſe provenire, nimirum aut ab exiguo, & debiliſſimo principio maſculino, aut à nullo, ſi modo ejus vices ſuppleat caliditas uteri cum muliebri ſemine; quod rariſſime tamen contingere poſſe autumaverim, atq; ita ſi tale quippiam virginibus aliquando accidat, potius ad lumbricos, aut tumores matricis revocandum erit; nuſquam enim viſa fuit mulier, quæ molá ſine mare conceperit, nec mihi eorũ ſententia omnino improbatur, qui molam etiam fieri credunt præter dictas cauſas ab exurentis ſeminis conditione, cum defectu, & reſolutione ſpiritꝰ genitivi à morboſo calore depopulati, ſæpe enim à diverſis cauſis idem effectus diverſimodè poteſt provenire. Multæ præterea ſunt falſæ, irritæ, & inutiles conceptiones, nã quædã quaſi prægnantes turgent, nunq̃ tamẽ infantes emittunt; aliæ vento, aliæ aquâ tument, qui certè hydrops eſt uterinꝰ, de quo ac reliquis tumoribus uteri ſuo loco copioſiùs dicendũ erit.

Deciſio autoris. *Mercati ſententia.* *Falſæ gravidationes.*

De Hermaphroditis.

CAP. XII.

INter reliqua monſtrorum genera hermaphroditi frequentius enaſcuntur, de quibus tamen exigua, aut ferè nulla, & parũ ſufficiens in lib. Hipp. Galeni, ac in ipſis gynæciorũ voluminibus facta eſt mentio; ideo de his ſermonẽ hic ſubnectere haud præter ordinẽ viſum fuit. Eſt autẽ hermaphroditus complexus utriusq; ſexus maſculini ſcilicet ac fœminei, ſeu qui gemina habet genitalia alterũ maris, alterũ fœminæ, ut ex autore definit. med. colligitur, & ex Ariſt. licet Ariſtot. ſententiâ alterũ genitale ratũ, alterũ irritum ſit, cum per alimentũ ſubinde deliteſcat, quoniã præter naturã eſt, & in modum abſceſſus. Dicitur autẽ hermaphroditus quaſi compoſitꝰ ex Mercurio & Venere; ſive Androgynus ex viro & fœminâ, plerumq; tamẽ à ſuperabundanti vel mares, vel fœminæ nuncupantur, ut vel plantandis hominibus, vel homini ſuſcipiendo ſunt aptiores. Clarioris tamen doctrinę gratia quatuor Androgynorũ conſtituuntur claſſes ſive ordines. Prima eſt hermaphroditus mas, ſeu qui virilẽ ſexum perfectum ac potentẽ habet, in perineo tamẽ id eſt inter anũ, & teſtes, quo loco ſectio fit pro extrahendo veſicæ lapide, foramẽ perſtat, minimè tamẽ perviũ, ut ex quo neq; lotiũ prodeat, neq; genitura, quod genus pleriq; cum hippoſpadiis confundunt, ſed male, ſunt enim hippoſpadii, qui ex generatione urinæ iter inferiꝰ ſubcanale habent, qua præputiũ alligatur glandi, ut apud Paulum eſt & autorẽ lib. introductorii Galeno adſcripti, qualẽ vidimus Anglum. Secunda eſt hermaphroditi fœminæ, quæ præter vulvã naturaliter conſtitutã, ſeminali, & mẽſtruo excremento manantem, ſupra ad os pectinis membri virilis carneam, & cutaceã quandam ſimilitudinem habet, profuſionis ſeminis impotentem, & teſtibus carentem, quam ſupra Nymphæam nominari diximꝰ, & quibusdam mulieribꝰ ineſſe. Tertia eſt eorũ Hermaphroditorum, qui etſi utriusq; ſexus expreſſas habeant notas, inefficaces tamen ad ſeminis profuſionẽ, & generationẽ exiſtunt, alterutra tamen parte ad mictionẽ conferente. Quarta eorum, qui utroq; ſexu pollent marisq;, & fœminæ munera potenter obeunt, quia utraq; genitalia completa perfectaq; habent, quin etiã mammam dextram virilem, muliebrẽ lęvâ. Paulus citato ex Leonide hermaphroditi differentias aliter diſtinguit, & tres quidem in viris, unam in mulieribus conſtituit, prima virorum eſt, cum inter ſcrotũ & anum, ſecunda cũ in medio ſcroto pudendi muliebris pilis obſiti forma apparet, tertia cum ibidem, hoc eſt, in eodem ſcroto foramẽ adeſt, per quod lotium egreditur, mulieribus ſupra pudendum juxta pubem

4. de generat. animal *Hermaphroditi 1. claſſis.* *Hippoſpadÿ.* *P. lib. 6. c. 54. G. c. 18.* *Secunda claſſis hermaphroditus fœmina.*

virile

virile genitale invenitur tribus extantibus corporibus uno tanq̃ cole, duobus veluti testiculis. Cæterum qui gemina habent genitalia, fere nunquam contingit, ut utrumq; completum possideant, nam ut ex Aristotele retulimus, alterũ firmum, alterũ debile ac inutile redditur. Porro hermaphroditis, qui utraq; genitalia notatu digna possident, leges sexus, in quo manere ac vivere velint, optioné faciunt, pœnâ tamen capitali impositâ, si ab electo semel sexu discessisse comprehendantur, ne promiscuè utroq; abutantur; reliqui autem fœminis an viris annumerandi sint sumptis signis ex genitalibus, & facie cognoscitur, nam fœminei sexus hermaphroditus erit, si vulva omnibus suis dimensionibus exacta sit, & adeo pervia, ut virile membrũ admittere possit, si menses illac profluant, si glabri sint, si promissi sint tenues ac molles capilli, si toto corpore effœminati, animi fracti, timidi, voce acutâ, & mammis elatioribus, & juxta anum crines nulli. E converso auté si perinæum & anum pilis obsitũ habet, si pené justæ magnitudinis alacriter arrigenté, & semine mananté, in virorum potius numero censendus erit, tandé quicunq; plus viri quam fœminæ habebit, vir erit, fœmina vero, qui plura cum fœminis communia habuerit; qui vero utrumq; æque participat, virfœmina dicitur, qui neutrum, neutris adscribitur. Galen⁹ refert sententiam quorundam, qui dicebant fœminã nullam esse hermaphroditum, deq; his intelligebant sententiam Hippocratis, *mulier ambidextra non fit* quasi diceret, marimuliebre pudendum adnasci posse, mulieri auté virile nequaquam. In causâ, propter quam hermaphroditus generetur, variatum est; nam aliqui scribunt, si mulier viro congrediatur, à primo qua est mẽstruis purgata die, usq; ad quintum, maré producit, à quinto ad octauum fœmellã, ab octavo ad 12. rursus masculum: post illum dierum numerum hermaphroditum: conatur Lemnius hanc sententiam ratione vallare, quia inquit, *Primis diebus sordido humore repurgata vulva plus concipit caloris, quo virile semen coalescit, & in dextrum uteri sinum dirigitur, hepatis dextriq; renis vi attractoriâ, è quibus etiam sanguis calidus in alimentum futuri fœtus derivatur; sinistræ vero partes, utpote frigidiores & sanguinis inopes statim à purgatis mensibus aliquid conferre non possunt, sed post quintum diem usq; ad octavum ex illis, liene & sinistro rene aliquid sanguinis confluit, quo fœtus alendus est, ita cum istæ partes vices suas obeant, cessentq; dextræ ex situ loci & alimenti frigidi ratione fœmella effingitur. Post octavum dextræ rursum operantur, masculusq; progignitur, post quod dierum curriculum, quia ex omni parte promiscue sanguis prorumpit, & semen neutri parti associatur, sed in medio vulvæ fluctuat hermaphroditũ confusa inter se semina moliuntur.* Hanc sententiam perperam Lemnius, & alii non sine crimine Avicennæ adscribunt, quoniam ipse eandem omnino rejicit, seu fortè quia autorem habere voluerunt eorum, quibus nec ratio nec experimentum suffragatur, eâdemq;, quâ dicuntur, facilitate refelli possunt: nam fœtus masculus aut fœmineus ex dierum discrimine non nascitur, ut suo loco cudimus. Et certe si hermaphroditi omnes essent qui post 12. à repurgata muliere diem concipiuntur, copiosior eorum numerus nasceretur: ideoq; alii astris vitiosum conceptum potius acceptum referunt, iis præsertim bicorporea signa occupantibus: Alii ex vitioso indecoroq; concubitu nasci putant, cum præter usum vir supinus, mulier prona decumbit non sine magno dedecore, & valetudinis dispendio, quippe qui herniosi plerumq; fiant. Tertia fuit sententia eorum, qui plures cellulas in utero constituunt, hi namq; hermaphroditum gigni tradunt, cum semen in mediâ colligitur. Quarta adscribitur Hippocrati, quod nimirùm quando duo semina, virile, ac fœmineum æqualia sunt virib⁹, & copiâ, ex quibus virtus formativa & ex unoquoq; cõtendit effingere id, cui aptũ est, fit ut in uno eodemq; corpore utrumq; effingat. Tandẽ quidã non toti semini sed cuilibet parti id tribuunt quæ virtuté habeat duo hæc membra efformandi.

Porro non solum in hominum, sed etiã in brutorum genere hermaphroditi reperiuntur, equum, & canem hermaphroditum vidit Cardanus, de cervis Androgynis scribit Langius, Venatores communiter credunt, id quod etjam Archelaus confirmat, lepori utrumq; sexum, & utramq; gignendi vim inesse, quod naturã pati non posse Matthiolus arbitratur, & commento ansam præbuisse leporum fæcunditatem eximiam; non solum enim crebro superfæ-

Lex hermaphroditi.

Qui cognoscatur sexus.

7. aph. 44.

Causa hermaphroditi.

C. lib. 7. c. 33.
L. thom. 1. Epist. 70.
M. in 2. dios. c. 18.

Lepus an hermaphroditus.

tant, autore Arist. sed statim à partu iterum concipiunt. Itaq; singulis mensibus generant, & interpositis diebus pariunt, unde tam innumera fœcunditas, ut quamvis plurimi quotidiè capiantur, fœcundius procreent, qui tamen eorum mares, quivè fœminæ sint cognitu perdifficile est.

A. 6 de hist. animal. 33.

Quî superfœtatio contingat, & concipiantur gemelli.

CAP. XIII.

Superfœtatio quid.

AGE igitur indesinenter pergamus, & de superfœtatione, & gemellorum conceptione pervestigemus: Est autem superfœtatio, secunda quædam conceptio, cum gravida jam mulier iterum viri concubitu usa concipit; nam, ut superius jam diximus, sola mulier gravida virum admittit, ideoque huic soli superfœtatio contingit. Si quod tamen à viro ejaculatum semen statim dilapsum uteri sinus ambos ex æquo subeat, hisq; conclusum foveatur affluente muliebri semine uno eodemq; concubitu gemelli procreantur, autore Hippo. quamvis Aristot. seminis multitudini, & copiæ idipsum tribuat. Plures autem fœtus singulis seorsim membranis in hominibus sicuti in brutis contineri plerique existimant, mulieremq; cum aliàs non cognatos aut monstrosos gemellos habet, plures si gestat fœtus, singulos propriis involucris singulis fœtibus peculiaribus continere; Alii gemellos unius sexus iisdem involvi secundinis, diversi autem sexus, diversas obtinere secundas arbitrantur. Nonnulli eos qui iisdem tunicis involvuntur, uno & eodem concubitu fuisse genitos, qui vero secundis discreti sunt ex superfœtatione, & alio concubitu interpositis aliquot à conceptu diebus. Potius tamen existimo, mulierem cum gemellos gestat, unicâ tantum secundinâ, chorion dicta, id est, farciminali simul cum chorio (quod complexum nomine secundinæ intelligi diximus) eos continere, quamvis uterq; suum habet amiculum, argumento est, quod, quæ duos gestat fœtus, nunquam secundum cum primo emittit, nisi post secundi fœtus exitum, ideoq; cum primus infans in lucem venit, prudentiores obstetrices urinaculum præscindunt, & ipsius residuum, cujus superior pars secundæ intra uterum hæret, parturientis fœmori alligant, quoad alterius infantis intus manentis umbilicus ab utero divellatur, & sola, si alius non subest, cum secundo fœtu secundina etiam excernatur: nec deest experimento autoritas gravissimi viri Hipp. qui lib. de superfœtatione ita inquit; *quæ gemellos gestat eadem die parit veluti concepit, habet autem utrosq; pueros in una secundina.* Sed quid si contingat mulierem tertio gestationis mense superfœtari, ut Aristot. vidisse refert, & Mercatus fœminas esse tradidit, quæ tertio superfœtarint, dum tamen justum pariendi tempus instaret, primos vitales edidisse, secundum quinto mense mortuum elisisse; & alteram, quæ primum vitalem mense septimo peperit, mox geminos nono mense vitæ etiam compotes; nam quæ octavo mense concumbunt, plerumq; partus edunt mucore plenos, ut sæpe vidi? Sunt qui respondeant, utrumq; etiam fœtum eâdem contineri, ego vero, quia in hoc casu non video qua ratione non solum os uteri sed etiam Allantoides & chorion aperiantur, potius existimo, diversos istiusmodi fœtus diversis secundinis contineri. Porro superfœtationes, & raro sunt, & nihil quicquam proficere possunt, præter dolorem, quo uterq; fœtus pereat, nisi paululum temporis inter illos intercesserit, sic enim visi pleriq; sunt qui vitales exierint: Sed enim & geminos diversi sexus in genere hominum rarò servari contendit Aristotel. & Avicenna, etiamsi ex eodem concubitu geniti sint, quod etiam Plinius confirmat, ac pleriq; omnes, qui post eum scripserunt, & rationem reddunt, quia concursus fit præter naturam, cum non pari tempore mas, & fœmina in utero perficiantur, sed aut marem cunctari, aut fœminam prævenire necessum sit. Attamen amantissimus frater meus Franciscus à Costa gemellus est cum charissimâ sorore Leonorâ Paez, quorum uterque summo DEI beneficio quadragesimum

Superfœtatio soli mulieri contingit.

Gemelli unico fiunt concubitu.

An plures fœtus pluribus contineantur membranis.

Positio autoris.

Obiectio.

Superfœtatio tertio gestationis mēse.

Octavi mēsis concubitus mucore partum opplet.

Solutio.

Superfœtatio raro contingit.

Gemini diversi sexus raro servantur.

Autoris frater, & soror gemelli.

ferè agit annum, atq; ille non solum viribus corporis, verum etiam (quod citra invidia dictum velim) animi ornamentis, virtute, prudentiâ, & morum integritate conspicuus: soror vero, quæ illum uno die tantum prævenit numerosam habet prolem (ut vel hinc etiam, quam parum valeat vis horoscopi, intelligas nam cum ipsi adhuc summo Dei beneficio vivant, & ambo ætate vigeant inter se persimiles, corporum specie haud admodum pares, quamvis voluntatibus non distent, tamen instituto propositoq; vitæ ita sunt dispares, ut ille longè à patriâ peregrinetur, illa domi maneat, ille cœlebs, nec unquam uxorem duxerit illa maritata) quibus alios similes geminos D. Augustinus vidisse refert, ut etiam contra Aristot. 2. colligas, multum interesse ex libris an ab experientiâ loqui.

5. de civit. Dei c. 1.

At non injuria sciscitaberis si gravidarum uterus toto gravidationis tempore adeo clauditur, ut neque acus cuspidem admittat, quî fiet ut post conceptum reseretur? Subindè si vasa omnia primi fœtus chorio, & involucris aliis ita adhærent, ut ob id menstrui sanguinis nihil profluere possit, ac si profluat, abortionis periculum portendat, quia vincula, & vasa abrupta esse indicium est, quî fieri potest ut superfœtatio fiat, si neque sunt vasa quibus coagmentetur novum chorium, neque per quæ novus fœtus alimentum suscipiat?

Obiectiones duæ.

primæ objectioni sunt qui respondent, gravidarum uterum in coitu perpetuò aperiri, veteres tamen docuisse sponte sua non hiare; alii uterũ post conceptionem certis temporũ intervallis aperiri rentur, ut excrementitiis humoribus, qui in ipso accumulari solent, exitus pateat, ideoq; concipere gravidam, quæ tum temporis in viri amplexum venerit. Qui tamen rem accuratius considerant, uterum tantummodo aperiri tradunt, cum avidior est, & libidine efferatus, aut jucundam nimis sentit viri titillationem, perinde ac ventriculi orificium à pastu clausum, oblatis delicatioribus cupediis reseratur, non tamen quibusvis hominibus sed edacioribus; hoc tamen rarissime contingere, atque adeo rarissime fieri superfœtationem. Secundæ objectioni dicendum est, id perpetuò sagacissimæ naturæ curæ esse, ne omnia vasa pro sui nutritione unico fœtui implantentur; sed semper aliqua servari vel ad mensium purgationem, si fortè sanguis redundet, ne copia fœtura suffocetur, vel ad novos conceptus alendos, si fortè concubuerit fœmina, & semen concipiatur, ut per dicta vasa, quæ majoris utilitatis gratia otiosa huic usui relicta sunt, novum fœtum fabrefaciat. Si adhuc quæras, cur nonnulla animalia, eaque parva, ut mus, cuniculus, canis, sus, multipara sint, alia unipara, sicuti mulier, & bisulca fere omnia magni corporis, cum præsertim majora animalia plures fœtus generare posse videantur? Causam reddit Aristoteles, quia in magnis cibus absumitur in corporis incrementum; minoribus natura demendo de magnitudine auget exuperantiam seminalis excrementi, ideoque numerosioré quam duorum fœtuum in muliere sobolem superiori capite monstrosam esse prodidimus; Et ex eo apparet, quia duos tantum sinus uterus habet muliebris, ac duæ duntaxat mammæ sint à natura eisdem concessæ.

Solutio.

Prægnantis uterus aperitur.

Vasa omnia non implantantur unico fœtui.

Parva animalia cur multipara, magna unipara.

4. de gener. animal. 4.

De fœtus formatione, & uteri gestatione.

CAP. XIV.

Uteri gestationem totum id temp⁹ dici volunt, quod à genito intus infante ad ejus exitum interest, in quo quidem quid intra uterum peragi scriptores prodiderint, postulat rerum ordo, ut altius repetito principio superioribus annectamus. Cum igitur semen utrumque in utero constiterit, neque intra septem post ejaculationem horas fuerit effusum, sed uteri calore conservatum, fœminam concepisse credendum est, & tunc gestationem ac fœtus formationem incipere; quæ quidem differt à conceptu, quòd hic uteri calore

Uteri gestatio quid?

Fœtus formatio quomodo differat à conceptu.

Mas citius quàm fœmina intra uterum efformatur.

fit, formatio vero fœtus ab ſpiritu genitivo, & formativâ vi. Cæterum totum conformationis ordinem varii variè deſcribunt, in hoc tamen conſentientes, quòd mas citiùs quam fœmina intra uterum efformetur, ob vehementem calorem, quod inſuper in utroq; ſexu alii temporius, alii ſerius ad perfectionem perveniant;

Temporis formationis ad motum & huius ad partum proportio.

Porro hoc etiam mari, fœmellæque commune eſt, ut duplicato à conceptu ad formationem tempore moveatur, ſubindeque triplicati dies motus, indicent diem partus, nimirum ſi fœtus formatus ſit 45. die, movetur nonageſimo, quo triplicato reſultat nonus menſis, in quo partus ut plurimum in lucem prodit.

Formationis ordo & ratio.

Sex itaque ſeptemvè primis diebus, ut egregie Bonacciolus, & poſt illum Mercatus ſcripſerunt, ideoque eorum ferè ſerie utar, ſemina duo otioſa non ſunt, ſed quaſi utrumq; bulliens ſpiritu genitivo, & uteri calore caleſiunt, quo fit ut craſſeſcant, ſpiſſenturq;, & ex calore flatuoſus ſpiritus generetur, quo flatu commixta ſemina turgent, & intumeſcunt, mox minutiſſimæ bullæ ſpiritu repletæ aſſurgunt, ex quibus junctis una fit cavitas uberem ſpiritus copiâ comprehendens, qui intrò concluſus calidior factus refrigerationem quærens ad ſui cuſtodiam, ſibi pervium iter parat, ut per expirationem temperatus ſpiritus ad fervorem contemperandum eâdem viâ ſubingrediatur, quo ſpirituum ingreſſu, egreſſuq;, atq; vi ſpiritus poteſtate vitalis, animalis, ac naturalis, ad proportionata loca movente facultate formativâ diſcedit,

Tres bullæ.

ibiq; tres generantur bullæ, pro corde una, altera pro cerebro, tertia pro jecore:

Cordis, cerebri, ac iecoris generatio.

prior enim puriorq; ſeminis pars, in cordis; craſſior & pinguior, in jecoris: frigidior, & crudior in cerebri materiam cedit; tametſi Galenus cerebrum tantummodo ortum ex ſolo ſemine obtinere confirmat; cor autem, & jecur ex ſanguine attracto augeri; quod minus placet, quia hæc omnia ſpermatica ſunt membra, quæ prima ſui conformatione à ſemine fieri fatendum omnino eſt, quod ſi à ſanguine attracto poſtea augentur, ut de corde, & jecore ipſe teſtatur, id procul dubio omnibus tribus commune eſt; nec inſuper ea videtur accedere poſſe ſeminis copia, quæ valeat cerebrum ad tantam magnitudinem augere.

1. de semine 7.

Membrana quæ prius obducitur.

Porro tota maſſa ſeminalis externâ parte terrena reſiccente membranulâ obducitur, quemadmodú in pane, dum coquitur, tenue quiddá pelliculæ ſpecie in ſuperficié abſcedit, quam tunicá chorion nuncupavimus, eáq; poſteà aliæ duæ in generatione ſequuntur, ſicuti já dictú eſt, quæ ſanè tunica ſummâ opificis providentiâ illico fuit obducta, tum ne minime conſtans ſemen diffluеret, tum ut tres primorú principiorú bullulæ, molles adhuc & exiles, uteri duritie minime oblæderentur, aut ſpiritus exhalarent; quod quidé ad eximii architecti exemplú factum fuit, qui prius tectú parat, ſub quo poſteà ab injuriis munitus egregiú ædificium poſſit fabricare.

Similitudo.

Vaſa umbilicalia.

Cum igitur hæc membranula per uteri acetabula dicta utero committatur contenta ſemina eidem annectit; Et in eâ membranâ meatus ad ſpiritus eventationé permanet, inter quem venæ arteriæq; procreantur, quarú ora exterá tuniculam penetrantia vulvæ, venarum, arteriarumq; oris committuntur, ex quib9 venæ non pulſantes in unum coëuntes ſimiliq; modo arteriæ, venas duas, totidemq; arterias conſtituunt, quas cuticulare putamé ambit, ex quib9 conflatur umbilic9, per qué ex vulvæ acetabulis cruentus ſuccus reſudans fœtú poſtea nutrit.

Primum tempus ſpumificatio vel lactatio

Quæ omnia intra ſepté dierum ſpatium fiunt, & hunc terminú ſpumificationis tempus vocant, ac tunc adhuc genitura vocatur, quod in utero eſt, & ſi abortus contingat, effluxio nuncupatur, & apparet, ut vidit Hipp. perinde ac ſi quis crudi ovi exterius putamen detrahat, & per interioré membraná interior humiditas pelluceat; rubrum etiá liquoré fuiſſe incluſum ipſe prodidit; in pelliculâ verò fibras quaſdam albas, & craſſas, cum cruore craſſo, & rubro obvolutas; circa pelliculam foris cruenta veſtigia ſugillationum inſtar, juxtà medium tenue quid eminere, quod umbilicú fuiſſe judicat, Galenus jecur, albas, & craſſas fibras cum ſanie delineationé venarú, arteriarúq; fuiſſe, itaq; primis hiſce diebus tota hæc ſubſtantia rudem quandá ſortitur primorum principiorum adumbrationem; & hoc eſt primum formationis tempus, quod, ut diximus, ſpumificatio, ſive lactatio nuncupatur.

Poſt

Post id tempus operante jam vegetativâ facultate ipsius fœturæ (quæ non propterea vegetior est, quod nova quædam sit, ut Avicennæ & Mercato placet, deperditâ jam eâ, quæ à parente defluxit, sed quod repuerascens perpetua fit, & novas vires resumit, non secus ac in stirpium seminibus videmus) primum inchoata principia, & adhuc rudia, cor, jecur, cerebrum in propria loca sejunguntur, propriaq; figurâ, & specie exornantur, & incipit reliquorum membrorum constitutio, tunc enim è jecore primum vena porta, quæ continua est venæ umbilicali; deinde vena cava, ex qua posteà per ramificationes suas universum semen nutriri queat, multiplici sobôle dispergunTur, è corde arteriæ, è cerebro spinalis medulla, è quâ nervi tenuioribus aranearum filis similes emergunt; ventriculus, intestina, vesica, cordis involucrum, peritoneum, meninges, ac reliquæ membranæ obtenduntur, quamvis adhuc partium inferiorum, ventris præsertim, obscura nimis distinctio sit, cutis etiam concrescit, omniaq; contegit ex ipso quoq; semine, ex quo ossa substantiam conquirunt atq; figuram, etsi mollia satis, quæ omnia novem dierum intervallo peraguntur interdum octo, qui additi septem spumificationis quindecim efficiunt, & hoc tempus lineationis sive ramificationis dicitur, in quo adhuc sola existit solidarum partium conformatio ex solo semine: Sunt tamen, qui putent, ex virili semine principalia membra, ex fœmineo cætera produci. Cæterum adhuc quamdiu lineamenta suæ speciei non accepit, quod in utero continetur, Embryo dicitùr, quod græcè intrinsecum germen sonat, si verò deperditur, deperditio propriè vocatur nondum abortus. Tertium sequitur formationis tempus, in quo sanguis uberius ex utero prolicitur, qui primum circum jecoris spermaticas fibras & membranam concrescens totam reliquam illius molem, & substantiam constituit, tuncq; conformatæ partes solidæ nutriri incipiunt, & carne fulciri jecoris beneficio, quod omnibus alimentum conficit, & ministrat, ac ex eo natura sensim carne implet eas capacitates, quæ inanes inter spermaticas fibras interciderant, pictoris exemplo, qui primo imaginem rudibus lineis adumbrat, mox vario pigmentorum genere illustrat ac perficit; hoc itaq; tempus quod carnificationis appellatur duodecim sequentibus solis terminatur, ac ita jam 27. conficiuntur, quo tempore jam fœtus sive fœtura nuncupatur, nec amplius genitura dicitur, sed adhuc instar plantæ vitam possidet. Ubi notandum est ex ipso semine, sicuti cæterarum partium seminalium ita etiam jecoris tunicam generari, quæ omnia posteà à menstruo sanguine vegetantur per umbilici venas attracto, quæ ex venarum orificiis in matricem tendentibus observantur, unde cum Galenus, Rufus & Mercatus dicunt, hepar concretum, & coagulatum esse sanguinem, seu potius sanguinis quandam affusionem, non existimes ipsum à menstruo gigni, & subinde spermaticum non esse, sed à sanguine menstruo carnificationem sicuti cor, & reliqua septem membra, quæ nigra à Macrobio dicuntur, nempe lingua, cor, jecur, pulmo, lien, & renes duo, sortiri post primam conformationem; hoc solum distans, quòd ipsius parenchyma magnum sit, & minus elaboratum, quâ etiam ratione interpretatur Isac dicens, de sanguine menstruo hepar, & præter cor omnia membra carnosa generari, cor autem de sanguine arteriali. Quarto conformationis tempore non solum interiora membra conspicua sunt, sed crura, & brachia distinctè, absoluteq; delineata cernuntur; tuncq; primò, ut autor est Hippocrates lib. de naturâ pueri, caput ab humeris distantiam sumit, brachia à lateribus, crura disparantur, os per se deducitur, nasus, & aures eminent ac perforantur, oculi implentur humore puro, pudendum conspicuum fit, utrum tandem sit, venter, & intestina inflantur, ab hisque foras in podicem via fit, & omnia ab spiritu coarticulantur, & jam non amplius fœtus aut cyema sed infans appellatur, id quod in utero est. Hæc autem decem, & octo diebus sequentibus fieri à probatissimis autoribus testatum

Formativa virtus fœtus repuerascens est.

Principiorũ separatio.

Vena porta.

Vena cava.

Secundum tempus lineationis vel ramificationis.

Quid Embryo.

Deperditio

Sanguinem ex utero quando primum prolicit fœtus ad carnificationem.

Tertiũ tempus carnificationis.

Iecur à semine generatur.

3. theor. 34.

4. formationis tempus articulationis,

Infans quãdo primum dicatur id quod in utero est.

reperio, ita ut totũ conformationis tempus sit quadraginta quinq; dies, si partus major sive nonimestris futurus est; nam septimestrem, qu m partũ minorem vocant, breviori tempore conformari prodiderunt, & antecedere prædicta formationis tempora uno atq; altero die. Cæterum fœtus usq; ad perfectam formationem plantæ modo dispensatur, postea administratur ut animal. Nec multo aliter hæc quatuor tempora distinguunt, qui ita de iis decidunt, ut in primo spumificatio fiat, in secundo opera vegetativæ, in tertio opera sensitivæ, in quarto opera animæ rationalis apparere incipiant, quæ tamẽ propter humoris redundantiam nondum eluceant; ac in primo solum gubernatur à virtute sibi à parentibus tributâ, quam formativam appellant; in reliquis hæc ipsa nova jam sive repuerascens fit, & sibi propria. Porro per singula tempora diversos sortiri entis gradus, & diversam conformationem frequenti sapientissimorum experientiâ confirmatur; qui observârunt id quod intra sex septemvè primos dies abortiebatur, lacteum planè esse, & hoc genituram vocârunt, quale illud quod Hippocrates vidit, quod postea usque ad decimum quintum lineamenta rudia habet, Embryonem dixerunt, si ita mavis quam genituram distinctionis gratiâ appellare; atque deinceps sanguineum usque ad 27. fœtum esse sive cyema, tandemq;, inquit Hippocrates, plurimas mulieres puerum perdidisse paulo ante trigesimum diem, & inarticulatum apparuisse, quicunque vero posterius perditi sunt aut in ipso trigesimo aquâ frigidâ exceptos, articulatos, coactos, consistentesq; visos fuisse, si modo mares erant, nam fœminæ, ut mox apparebit, hoc tempore perditæ in aqua dissolvuntur, nec articulatæ conspiciuntur, quia majora requirunt suæ formationis intervalla. Putat tamen Fernelius totam fœtus conformationem usque ad quadragesimum diem ex solo semine fieri, nullo adveniente sanguine, nec ante prædictum tempus conformatas partes aut sanguine nutriri, aut carne fulciri, fœtus illius exemplo ductus, quem sese vidisse refert quadragesimo die ejectũ semidigiti aut majusculæ formicæ magnitudine, prorsusq; conformatum, cujus tamen partes omnes excepto jecore albæ ac spermaticæ cernebantur; At unum exemplum non facit experientiam, cum præsertim plurima habeat repugnantia à priscis sapientissimis observata; Potius ergo fœtum illum penuriâ alimenti ejectum fuisse credendum est, siquidem constat, conceptionem facilius procedere, quamdiu vasorum oscula penitus clausa non sunt, sed aliquid sanguinis stillat ad fœturæ alimentum: proinde existimo ad septimum usq; diem membra tantummodo formari seu lactari à solo semine, menstrui saguinis nondũ indiga, tunc jam exhaustâ totâ seminis materiâ, majori corpusculum indigere nutrimento, quod ex umbilico postea quæritur, qui tunc propterea inchoatur, ac reliquæ duæ secundinæ Amnium, & Allantoides.

Minor partus vocatur septimestris

Fœtus singulis temporibus diversos sortitur entis gradus.

Dub. An ad 40. usque diem tota conformatio fiat ex semine.

7. Phys. 10.

Ad 7 usque diem membra ex solo semine lactantur potius quam formantur.

De fœmineo conceptu, ac quo tempore fœtus sentiat, & moveatur.

CAP. XV.

Ex dictis palam jam est, sex soles spumificationi dicari, novem lineationi, & ipsius repletioni, duodecim carnificationi, octodecim configurationi, seu efformationi: hæc porro hoc disticho comprehenduntur:

Sex in lacte dies, ter sunt in sanguine trini,
Bis seni carnem, ter seni membra figurant.

Quod si secundum tempus in duo dividant, sic ut tres dies tribuant lineationi, sex lineationis repletioni, perinde erit, eodem enim pacto erunt 45. formationis dies plus minusvè. Quæ quidem de partu majori seu nonimestri intelligantur, nam si partus minor futurus sit, tunc sex soles spumificationi

Hip. lib. de nat. puer. text. 10.

Partus septimestris tempora.

tioni tribuuntur, octo lineationi, ac repletioni, novem carnificationi, & huic parem dierum numerum configurationi, ut plurimum enim hisce temporibus, paulo brevioribꝰ longioribusvè tota articulatio fit:

Hipp. cit.

quæ omnia de masculi generatione veniunt intelligenda, nam fœmina longioribus temporum impendiis intra uterum absolvitur:

Fœminei fœtus conformatio.

Quæst.

An fœmina ad sui conformationē 10. dierum spatium ultra masculi tempus requirat.

Mercati lapsus & Bonaccioli.

quod tamen decem dierum intervallum ultra masculi tempus ad sui generationem fœminæ nonnulli tribuunt, ludificari mihi videntur; hâc enim ratione semper fœmellæ gestationis tempus duobus mensibus tempus gestationis masculi superaret, decem enim duplicati usq; ad tempus motionis viginti efficiunt, & hi rursus ad partum triplicati 60. si itaque constituas tempus maris nonum mensem, oportebit omnino fœminam non ante undecimum in lucem prodire; si vero hanc dicas nono mense exire, tunc masculus perpetuò erit septimestris. Hinc comprehendes eruditi Mercati lapsum decem dierum numerum ultra masculi spatia pro fœminæ efformatione expostulantis; hâc etiam difficultate circumventi nonnulli triplicandos censent dies formationis, ut inveniatur motionis tempus, cujus opinionis fuit Bonacciolus, sed hic etiam à vero deviat, nam tunc fœtus qui formatur quadragesimo quinto die, partus (quod plane est ridiculum) contingeret mense decimo tertio, cum dimidio, nam triplices quadraginta quinque dies, centum & triginta quinq; invenies, qui numerus etiam triplicatus efficit 405. qui certè constituunt prædictos 13. menses, eosque solares cum dimidio.

Positio.

Potius igitur dicendum, fœmellam tardius masculo efformari non quidem tam longinquo intervallo, sed tribus duntaxat, quatuorvè diebus ita ut pro unoquoque suæ formationis tempore uno die vel aliquot horis amplius, quam mas indigeat.

Hipp lib. de nat. pueri. A.7. de hist. animal. 3. G.6. Epid. 2. 44.

Sed nullâ injuriâ sciscitaberis, cur fœmina in utero tardiùs, extra velociùs adolescat, quod Hippoc. Aristoteles, & Galenus summis assensionibus confirmarunt, annè citius extra uterum suscipit incrementum, ut sugillatores malevoli dicunt, quia arbor mala cito crescit? minime; sed propter caloris copiam mares intra uterum citiùs efformantur, quàm fœminæ, à debiliori enim calore tardior fit articulatio, postquam vero semel formata est fœmina, & intra, & extra uterum velocius incrementum capessit, propter humiditatem, quippe humidiora corpora, sicuti fœminarum, promptè extenduntur, & augentur; quâ etiam de causâ pubescunt, sapiunt, senescuntque citius, sed propter facultatis imbecillitatem desinit in ipsis celerius incrementum, & vitæ terminus brevior est, quam maribus, unde ipse Aristot. dicebat, *Et pubes, & vigor, & senectus fœminis prius venit, quam maribus.*

A.4. de gen. animal. 1.

Fœmina citius pubescit, sapit, & senescit.

Respondent alii, fœminas extra uterum citiùs pubescere; quod sint viris debiliores, sicut horarii ac teneriores fructus citiùs maturescunt, quam solidi & durabiliores, & communiter, quæcunque infirmiora sunt, temporius perficiuntur, unde proverbium, quæ cito fiunt, cito pereunt: at hæc ratio cum superiori eadem est, nam quia fœminæ humidæ sunt, ac frigidæ, ideo debiliores.

At si vir longioris est vitæ quî quæso fit ut plures communiter viduas fœminas, quam viduos viros conspiciamus? Multiplicem id habet causam. Prima est, quia viri pluribus sese periculis exponunt in conquirendâ re familiari: quin etiam naufragio, & bello plerique pereunt, & salaciores sunt, idcirco ex accidenti plus in illis deperditur de calido & humido, in quo vita consistit. Secunda causa est, quia viduatæ semel fœminæ in plerisque regionibus rarius quam viri secundas nuptias celebrant. Tertia, quia ut plurimum fœminæ juniores nubunt, ideoque nil mirum, si maritis natu majoribus supervivant. Hoc tamen telum declinandum restat Hippoc. cit. fœminam ut longissime 42. efformari prodidit, masculum 30. hunc numerum si usque ad motum duplices, duos menses efficies, qui triplicati usq; ad partum, sex tantum menses tibi dabunt, quod si primum numerum perinde ac secundum triplicaveris, reperies novem fere menses, est igitur Bonaccioli computandi ratio rationi magis consentanea. Hujus violentiam infringes, dicendo, Hippocratem

de minori

de minori partu ibi eſſe intelligendum, ſemperq; primum numerum duplicandum, ut optime animadvertit Avicenna c. de generatione Embryonis. Jam verò ut ad inſtitutam fœtus formationem redeam, ubi ad menſem tertium mas pervenerit, fœmina ad quartum, firmatis jam utcumq; oſſiculis, & paulò duriuſculis factis moveri incipiunt, ſenſus autem facultate prius quàm motu illuſtrantur, nimirum circiter diem ſextum & trigeſimum, ſenſu tamen hebeti admodum, & obtuſo, quæ quidem actio prior editur, quia interioris partium dearticulationes, motus vero certioris, & firmioris indiget, ad illum inſuper minus validum robur ſatis eſt, cum ſit paſſio, hic validius exigit, quia eſt actio, qua ratione in lib. de locis patientibus Galenus prodidit partis reſolutæ motum aboliri poſſe relicto ſenſu. Neq; obtrudas, hâc ratione perfectiorem formam, qualis eſt ſenſus, qui non niſi perfectioribus animalibus convenit, priùs acquiri, quam minus perfectam, motum nimirum, quo etiam donantur minus perfecta, quoniam loquimur non de dilatationis, aut contractionis motu, ſed exacto, & voluntario, quod non niſi perfectis convenit animalibus.

Infantus motus et ſenſus

Fœtus prius ſentit quam moveatur.

Cùm enim eo uſq; vegetabilis fuerit ſubſtantia, & vitam plantæ vixerit, jam circa quadrageſimum diem incipit animal eſſe quoniam ſentit, ac non multò pòſt movetur; Ac indies poſt tertium quartumve menſem magis ac magis vegetatur, quoniam uberiori jam utitur alimento, majusq; ſuſcipit incrementum, & uterus indies magis magisq; diſtenditur, quæ cauſa eſt, cur tunc fœminæ ſæpiuſcule coactæ mejunt, quia tota veſica à tumente utero comprimitur.

Animal fœtus quando incipit eſſe.

Verum contrarius huic dogmati videtur difficilis Ariſtotelis locus, ubi in hunc modum ſcripſit, *ſed cum fœtus magis magisq; perficitur, plus excrementi ſupereſt, minus enim abſumitur idq; dulcius eſt cum non bene trahatur, quod bene coctum ſit, non enim inſuper ad fœtus formationem conſumitur, ſed ad incrementum mediocre quaſi jam fœtus conſtet adeptus finem ſuum*; qua quidem ſerie minus alimenti abſumere fœtum conformatum apertiſſimè ſentit; quod tamen non ſolùm innumero penè ſapientum numero contrarium eſt, ſed ipſimet Ariſtoteli qui ſexto capite præcedenti fœtum in principio præ ſui exiguitate copiam alimenti abſumere non poſſe prodiderat, ideoque gravidas initio gravidationis perturbari, eaſdemque poſteà, ubi jam pleniùs abſumitur alimentum, allevari.

Ar. locus 4. de gen. ani. elucidatur.

Ar. contraria loca conciliantur.

Cæterum tantam hanc in ejuſdem viri verbis primo intuitu contrarietatem ſic conciliabis facile: Nam minus alimenti abſumere fœtus majores eâ ratione intelligendum eſt, ac ſi dixerit, minùs quidem ad proportionem corporis, quam ubi erant quatuor, quinqueve menſium, aut ſex, nam his menſibus non ſolùm aluntur, ſed etiam magis integrantur omnes partes, vegetantur, ac perficiuntur, licet antea primam articulationem ac conformationem habuerint; poſtea vero jam fere perfectus, ac integre conformatus minori augmento, & minori alimento indiget ad proportionem ſuæ molis.

Vltimis menſibus minus alimenti ad proportionẽ corporis conſumit fœtus

Et cùm jam non æquè trahatur, incipit natura illud dulcorare, & dulciſſimam pinguioremque illius partem ad mammas trudere per communia vaſa, ut fœtui, quem jam conformatum eſſe prævidet, quique eo uſque per umbilicum nutriebatur, jam per os nutritionem paret, ideoque hoc tempore à ſeptimo nimirum uſque ad nonum menſem incipiunt intumeſcere ac grandiores fieri mammæ, & lac apparere, ut infrà conſtabit, fœtus itidem pro mole ſuâ incipit defectum nutrimenti ſentire, & ſeſe movere, quouſque tandem in lucem veniat, quâ ratione fit ut illud, quod dulcius eſt ac benè coctum jam non æquè trahatur ad uterum, quia fertur ad mammas, cujus difficilimi loci ultima verba explicuit, quod ſciam, ante nos nemo, ac licet priora tentaverint plurimi, nullam tamen cauſam aſſignant, cur cum major ſit fœtus, plus tamen alimenti ſuperſit, quod inextricabile ac indiſſolubile videbatur, ea autem eſt naturæ egregia, & optime ordinata œconomia, quæ eò plus trudit, ubi majorem prænoſcit futuram indigentiam ad uterum, dum fœtus nutritur ac conformatur:

Lac prægnãtibus 7. menſe incipit apparere.

1. cauſa.

conformatur: ad mammas, cum jam externo alimento incipit indigere; adde quod, ut suprà jam prodidimus, à grandiori fœtu magis premuntur vasa, ideo *2. causa.* alimentum liberè non permeat, subindeq; plus superest.

Utrum viscerum prius generetur, cor, an hepar.

CAP. XVI.

Agitatur controversia.

DIfficilimæ illæ sunt tractationes, in quibus Galenus, & Aristoteles pugnant, è quarum numero hæc etiam non minima existit, quâ de ordine generationis partium principalium summâ contentione disceptatur. *Arist. 3. de part. ani. 3.* Aristot. *Arist. sententia.* quia putavit non arteriarum duntaxat, sed etiam venarum, & tùm movendi, tùm nutriendi principium cor existere, neq; tres principes animæ facultates naturalem, sensitivam, atq; vitalem sedibus discludi, sed omnium membrorum nobilissimum membrum cor omnium facultatum originem esse, ac sedem primariam, cerebrum atq; hepar illius solummodo instrumenta; ideo cor contendit primùm effingi, *quia*, inquit, *id primum constare necessum est, ex quo incrementum ac motus cæteris accedit; & insuper quia quod per obitum vita ultimò deficit, primum id effici atq; vivere necessum est.* Huc accedit, quòd nutriri membrum nullum animalis possit, in quo non sit sustentatio vitæ, ut enim nutriatur, in vivis esse oportet, siquidem quæ vita privata sunt, ea ali non possunt; cor igitur primo creari necessum est, utpote vitalis facultatis principium & origo, à quo nativus calor, & vita tanquam à fonte enascuntur. *A. 21. 31. tract. 1. c. 2.* In hanc sententiam Avicenna pedibus omnino discedit, eamque adhuc alterâ ratione in hunc ferè modum confirmat; facultas formatrix cùm fœtum effingit, nutritione partium, quas format, non indiget, quia tunc resolutio effatu digna nulla accedit, cujus causa refici ipsa alimento oporteat, quod quidem alimentum ad id solum exigitur, ut quod de substantia membrorum effluxit, restituatur ac restauretur; si igitur tunc alimento opus non est, neque hepar, quod solum, ut alimentum suppeditaret partibus, fuit animalibus tributum, primum gigni oportebit. Hæc est philosophi, ac peripateticorum sententia: contrà tamen sentiunt *3. & 4.* Hippocrates, Plato, & post eos Galenus lib. de fœtus formatione, jecur prius generari, *Galeni sententia.* quamvis nonnulli Hippocratis mentem fuisse censeant, cerebrum, & oculos primùm in fœtibus efformari, ut in pullis ab ovo genitis fieri cernitur, sed Galeni rationes audiamus: Prius ali fœtum oportet usque ad *Galeni sententia roboratur.* perfectam effigiationem jecoris beneficio, quam respirare, quod per umbilicum intra uterum fit, aut sentire ac moveri, quorum nulla ad vitam simpliciter necessitas urget. Insuper fœtus primum vivit altrice virtute, deinde vitali, tandem animali; igitur, qui ordo virtutum est idem generationis membrorum, quæ causa est cur infantes altricis animæ functiones validissimas habeant, imbecilliores vitalem, & pulsificam, quæ à corde: imbecillimas quæ à cerebro proveniunt. At si obtrudas, hepar hâc ratione extincto corde posse alere, utpote quod ante ejus formationem etiam alebat, id quidem negat, quia pereunte corde hepar extra uterum destituitur maternâ pulsatione, quâ intra ipsum fovebatur, nec sequitur, si antecedit in fœtu efformando jecoris generatio, ut postremò jecur pereat, quoniam & immixti generatione materia formam præit, & tamen formæ abolitio mixti est corruptio; huc accedit facilitas generationis hepatis, quod quidem præter prima lineamenta, nil planè aliud, quam coagulatus sanguis videtur; præterea experientia, quæ sola omnium rationes omnes una evertere potis est, idipsum testatur, nam ipsius psaltriæ genitura, quam Hip. viderat, rubrum quiddam erat ac rotundũ, quod proculdubio hepar fuisse ex eo apparet, quia fœtus in utero per umbilicũ recipit

alimen-

alimentum, vasa vero umbilicalia recta ad illud rubeum corpusculum tendebant, corde aut cerebro nondum efformatis. Cum igitur partes corporis non creantur, antequam earum sit usus aliquâ ratione necessarius; & fœtus, dùm planta est, nullatenus corde indigeat, aut cerebro, ut c. sequenti palam fiet; reliquum est, ut jecur primùm generetur, cujus operatione primùm indiget; idcirco vulvæ prægnantis jecur, quam cor propius constitutum fuit; cerebrum corde etiam longiùs, quippe quod posteriùs etiam fabricetur, utpote non ad vivendum, sed ad benè vivendum necessarium. Ejus profectò sunt efficaciæ utriusq; partis rationes, ut eas sequantur neotericorum phalanges numerosæ atq; præcipuæ; Idcirco si de his, quæ discam potius, quam dicam, ne docere videor quod ingenii acie percipi non potest, aliquid proferendum sit fœtus partes omnes æquè sui adumbrationem, & rudimentum nansisci crediderim, nisi quod superiora inferioribus, interiora externis, spermatica sanguineis priùs orta apparent; quæ verò præstantiora sunt, priora cæteris initium capiunt, licet sæpè posterius perficiantur, qua ratione tria præcipua membra cor, jecur, & cerebrum, prius, quàm umbilicus, aut quicquam cæterorum, primordia sumunt, quæ illico in totum, quod subinde efformatur corpus, germina effundunt, cerebrum spinalem medullam: cor arterias, venas jecur, omnium tamen primus umbilicus perfectè consistit; cujus etiam sententiæ ipsemet fuerat Galenus lib. de semine, ubi hæc tria principia simul conformata apparere prodidit, licet postea citato palinodiam cecinerit, quòd omnibus tum medicis, tum philosophis probabilius visum fuisse compererit, cor ob prædictas rationes post jecur efformari; quæ etiam causa nos movet, ut eidem potius (si cuipiam adhærendum sit) hâc in re cooperemur, quam Aristoteli, cujus & Avicennæ rationes solvere non est animus, & quia quatenus cor prius efformari contendunt, plane inutiles non sunt, & quia jam hæc nimis multa esse videntur in re, quæ ad philosophum potiùs, quàm ad medicum spectant, eaq; admodum ambigua, & salebrosa: quis enim exactè agnoscet, quid fiat in tenebris illis, & quisnam ibi sit ineffabilis atq; reconditus, longeq; nostrâ cogitatione profundior naturæ ordo? Quamobrem non possum non vehementer mirari imo irridere sciolos quosdam, qui non solum de his principiis, verum etiam de minimis quibusq; particulis, & venarum portiunculis longâ disserunt oratione, & tempora quibus singula effinguntur non minus temerè quam frustra somniant potius, quàm assignant: Non legerunt profectò hi aut certe oscitanter verba illa concionatoris; *Quomodo ignoras quæ sit via spiritus, & qua ratione compingantur ossa in ventre prægnantis, sic nescis opera DEI, qui fabricator est omnium.* At sicuti honestus ille labor est, qui ad possibilia comparatur, ita profectò furor censetur, id quærere, quod superat nostram mentem. Sed ut eò, unde digressa est oratio, redeat, constat fœtum prima sui conformatione ex solo semine effingi, eundem verò ex menstruo sanguine postea ali, non secus quam ex albo ovi pullus progignitur, ex luteo alimentum suscipit, quamdiu testâ includitur; nam etsi de hoc etiam repugnantes sint Hippocratis, Aristotelis, ac Plinii sententiæ, omnes tamen qui rectè judicant, & experientia ipsa testantur, album ovi semen humanum, luteum menstruum repræsentare.

Iecur vulvæ prægnantis propius accedit quã cor aut cerebrum fœtus

Cerebrum non ad vivendũ, sed ad benè vivendũ necessarium.

Positio autoris.

Cor, cerebrum, & iecur simul formantur.

Vmbilicus omniũ primus perfectè consistit.

1. de sem. 8. Et cui tit: animal esse, quod in utero est.

Ecclesia. 11.

Ex albo ovi pullus gignitur, ex luteo alimentum capessit.

Album ovi semen, luteum menstruum repræsentat.

De operationibus, quibus in utero infans caret, quibusvè utitur.

CAPUT XVII.

Infans in utero egestiones non emittit.

NUmquid verò quemadmodum in utero infans sudores, & urinam ejicit (quod supra monstravimus) ita etiam egestiones emittit? minime: neq; id immerito, quia egestio excrementum est primæ concoctionis, quæ incipit in ore, & in ventriculo perficitur; at fœtus in utero alimentum per os non sumit, sed

mit, sed sanguine nutritur jam elaborato, qui per umbilicum permeans rectà tendit ad hepar, ubi secunda concoctio celebratur, merito igitur lotium emittit, sudorem ac sordes, quæ sunt excrementa secundæ ac tertiæ concoctionis, egestiones vero, quæ primæ superfluitatis existunt, nullas habet; cú hoc tamen etsi non stercus, crassa saltem, & varia bilis in ipsius intestinis colligitur, quæ inter dissecandum apparet, & alias mox à partu illam fœtus excernit, *collostrum* Itali vocant, Hispani *ferrado*, quæ si non expellatur, retrocedere ad præcipua membra solet, & vel mortem, vel epilepticum morbum aliaq; perniciosissima symptomata inferre, ideo peritiores fœminæ aliquid deglutiendum exhibent, antequam lac gustent ad expurgandum teterrimum excrementum, ne cum lacte permixtum ad venas permeet, & corpus universum inficiat; ex eo autem quod hunc humorem viderint autor lib. cui titulus, animal esse id quod in utero continetur, & autor libri de carnibus, ludificatos fuisse constat, infantes in utero ore nutrimentum sumere existimantes, quod ille ex mammæ appetitione colligit, neq; enim, uti ipse ait, nisi antea ore sugere fuisset assuetus, tam citò ad mammas ferretur. Posterior tamen excremento hoc ducitur, quod à partu nullo adhuc lacte accepto infantes emittunt, qui quidem sive Polybius fuerit, sive alius à rationis orbitâ aberrat. Constat enim priorem librum Galeni non fuisse ex pluribus erroribus quibus scatet, & sententiis Galeni dogmatis contrariis, qualis hæc est, cujus contrarium in lib. de fœtus formatione, de usu partium, & mille aliis in locis Galenus protulit: Liber etiam de carnibus Hippocrati falso est asscriptus, nam is in lib. de natura pueri, quem Galenus veluti Germanum recipit, per umbilicum infantem in utero nutriri asseveranter confirmat, *juxta mediam autem carnem*, inquit, *umbilicus distat, per quem alimentum ac incrementum puer capit*, idemque repetit lib. de septimestri partu, quod si advertissent Vesalius, Columbus, & Censorinus lib. de die natali, adeo insolenter insontem Hippocratem non sugillassent, sed hi nihil antiquius habuisse videntur, quam contra sapientissimum senem, ac disertissimum Galenum vitilitigare. At quæres, quonam igitur modo infantuli illud habent excrementú, si per os nihil assumunt? ex sanguinis quo nutriuntur fœculentia, quæ quidem à naturâ criticâ quâdam expulsione ab epate ad intestina, & ventrem, per meseraicas venas exploditur, ne nimirum retrocederet ad membra præcipua, & mortem induceret, quod neq; Vesalius perspexit, nec à quopiam alio notatum reperio. Si adhuc quæras, num infans in utero dormiat aut vigilet? Respondeo, Gentilem ex mente Avicennæ expergefactionem aut somnum saltē manifestum in infantibus non agnoscere; contrarium tamen fœminæ experiuntur, fœtú manifeste in ventre nonnunquā dormire nonnunquā vigilare, quia, ut illæ ajunt, sæpè sentiunt in utero quietem veluti dormientis, aliquando motum instar vigilantis.

Lotium, sudor, sordes.

Crassa, & varia bilis in intestinis fœtus reperitur.

An infantes in utero ore nutriantur.

Unde illud excrementum.

An infantes in utero dormiant aut vigilent.

Porro fœtus parentis pars non est, nam pereunte illo, necessum esset, hunc quoq; emori, vel saltem edito functionum offensam capere, tanquam deficiente partis alicujus operatione. Quidam animal esse dixerunt id, quod in utero est, alii minime: qui animal esse credunt, ex motu ipso illud conjectant, nam movetur ac delectari videtur, & ad matris gaudium affici, ac subsultare, eâdemq; affectâ contrahi, &, ut sensibile animal cogi, quæ sensibilitas non nisi animali inest, pleriq; tamen nondum animal esse dicunt, sed nutriri, & augeri, ut stirpes, & arbores, neq; motú edere voluntarium, sed vibrationis, ut plantæ. Asclepiades vero neq; animal esse, neq; non animal fœtú in utero autumavit, sed dormientibus simile quippiam ac sopitis, qui sensus habent, sed non utuntur, sed hos omnes profundius dormitare convincit citatus lib. Galeno adscriptus, & quidem si de toto gestationis tempore id intelligunt, prorsus commentitia tradunt, nam antequā fœtus in lucē veniat, introducitur rationalis anima, ut mox dicetur, ad quam vegetabilem ac sensitivā præcessisse necessum erat. Idipsum facile colligitur ex pœnis legibus illatis iis, qui aborsus causa extiterint, subinde quod in ventre constitutos fœtus leges hæredes legitimos

Fœtus parentis pars non est.

Quæst. An sit animal illud quod in utero est.

Asclepiadis sententia.

Pœna illata illis, qui aborsum moveri.

constituunt, haudquaquam id effecturæ, nisi animal esset, quod in utero est. Actiones tamen voluntarias fœtus in utero non edit,&,quod magis mirabere, neq; oculis utitur, neq; auribus,neq; odoratus instrumento, aut gustus,neque pulmonibus,ventriculo, aut intestinis,neq; ano,neq; pene,neq; manibus,pedibusvè; non enim erat,quo iret in illis materni uteri tenebris,neq; quo oculos flecteret, neq; cordis usu tùm eget,nam vitales spiritus per arterias umbilicales ad fœtum deferuntur,quarum auxilio respirat,sed neq; etiam vocalibus utitur instrumentis, non enim antè loquitur, aut plorat, quam in lucem veniat,tunc vero etsi ploret,lachrimas tamen non emittit: sicuti neq; ridet,ut plurimum nisi post trigesimum solem,quod si antè risus eruperit,ominosum ac timoris plenum vulgo judicatur; Risus filioli mei tertio à partu die mihi nono sequenti in fletum, ac in summum mœrorem fuit conversus: nam in eodem puerperio conjux charissima obiit. Adhæc neq; dentes in utero nascuntur,sed post editum in lucem infantem septimo mense nasci incipiunt primores, fereq; prius parte superâ,quod tamen perpetuum non est, quia nonnullis inferiores prius pullulant. Cæterum priores septimo anno decidere solent,& alii suffici. Cum dentibus verò nasci,quemadmodum Marco Curtio Dentato ob id appellato,& Cn. Papirio Carboni præstantibus viris contigisse scriptis proditum est,viris quidé non malú fuisse auspicium prisci crediderunt,at in mulieribus infaustum inauspicatumq; semper extitisse. Imponuntur nomina ut plurimum 7. die,cujus consuetudinis ratio est, quia comitiali morbo pleriq; ante 7. solem pereunt, ob id igitur die septimo,tanquam eorum saluti magis credamus, nominibus insigniuntur.

Actiones voluntariæ. *Cordis usus in utero qualis.* *Vox.* *Risus & ploratus.* *Risus ante 30. diem ominosus.* *Dentes.* *Cum dentibus nasci viris auspicatius,fœminis infaustum censetur.* *Nominis impositio.*

Quo tempore rationalis anima corpori infundatur.

CAPUT XVIII.

PRincipem vero illam animæ partem, ac rationis participem, quam mentem appellamus, eo tempore, quo fætus incipit moveri, in præparatum jam ac instructum infantis corpusculum comigrare sapientes omnes asseverarunt; verum cum in fœtu duplicem ex lib. Hippocratis,& Aristotelis motú agnoscant,alterum vitæ manifestativum,quem circa quadragesimum quintú diem fieri arbitrantur: alterum partus præsagum, quem septuagesimo,aut nonagesimo die evenire certum est, prout partus septimestris, aut nonimestris futurus est,quidam à 35. usq; ad 45. rationalem animam advolare putant, & simul cum vitâ infundi, sed quæ veluti igniculus immersa materiæ supra modum humidæ nondum queat exercere vires suas, quia (inquiunt) completâ organizatione,& conformatione mox anima actus ejus corporis est, cujus organizatio completa est. Huic opinioni cooperatur Mercatus,& omnis fere peripateticorum schola; Plurimi tamen eorum qui sapientissimi habentur, non ante tertium, quartumvè mensem, quo tempore cor, cerebrum,jecur, non solum inchoata, sed absoluta jam consummataque sunt, commigrare in corpus autumant,talem enim, & non qualemcunque conformationem perfectissimæ formæ convenientem esse: Ita quidem sentit Ocha doctor dictus Angelicanus,cui adhæret Fernelius,& Lusitanus,id quod itidem nobis probabilius videtur, nam ut docta est Aristot. sententia, non idem simul animal, & homo fit,sed prius animal,postmodum verò homo; igitur etsi vivat fœtus 45. die,nô propterea credendú est,perfectâ illam formá rudi adhuc,& imperfecto corpori,neq; plane conformato infusam esse. Cæterú ut nec sunt alia metalla à naturâ instituta,ut ex iis fiat aurum,sicuti Chymici nugantur; ita nec cæteræ animantes, ut ex iis homo fiat,ideo cú in fœtu solitaria inerat anima vegetabilis,etsi fruticis instar vivebat,frutex utiq; non erat,neq; cú anima sentiens accessit,brutú is certe fuit,non enim bos,aut leo,aut eorú quippiá,sed perfectiori modo,

Agitatur controversia. *Duplex motus in fœtu.* *Quorundá sententia.* *Aliorum sententia.* *Autoris iudicium.* *A.2.de gen. animal.3.* *Chymicorú nugatio.* *Formæ rerú non permutantur.*

Facultatum connexio.

modo,& vegetabat,& sentiebat,insunt enim hæ vires illi in ordinem ad rationalem,&quamvis per gradus sive partes ingrediantur,tamen absoluto jam homine nulla potest perire, reliquis salvis, tanta sit earum connexio; quæ causa est,ut illi,quorum suprà mentionem fecimus,primo conformationis tempore crediderint,fuisse rationalem animam introductam, quæ cæterarum virtutes contineret,& primò vegetativæ opera edidisset, secundò sensitivæ,tandé rationalis pro majori vel minore fœtus organizatione,& subjecti amplitudine: Quocirca, hi fortassis minus subibunt vituperationem,quam Averroës, qui in errorem multo intolerabiliorem se conjecit, quippe qui non prius mente copulari corpori arbitratur, quam infantes omnes fœminas matres,viros patres appellare consueverint, itaq; ex mente illius in utero hominis generatio non fuit absoluta, quia solæ genitæ fuerunt vegetativa, & sensitiva, sed quis credat menté illum habuisse, cum hanc de mente opinationé effudit, & seipso indignã,& à mente philosophicâ adeo alienã,ut eam attulisse sit refutâsse? nam,ut dictũ jam est,etsi rationalis anima,antequam fœtus in lucem veniat, & loqui, velle,ac intelligere incipiat,nullam sui proferat actioné, illud quidem fit, quia humoris redundantiâ,veluti in lethargo aut ebrietate sopitâ nondũ potest,quę sua sunt munia exercere. Porrò quãvis extrinsecus illa adveniat, neq; potestate inhæserit in seminis materiâ,nõ propterea negandũ est in humano fœtu quandam corporis præparationé, partium temperaturã,& compositionem à vi effectrice produci, quæ divinam illam menté quodammodo elicit, atq; conservat: requirit enim anima humana humanũ corpus & figuram;utrum vero appellente sentiendi animâ,pereat vegetativa,& cũ rationis particeps accesserit, quæ omniũ vim habeat,cæteræ intercidant; an vero essentia sedibusq; distinctæ manentes,eidé famulentur & assideant,quod quidam minus apposite existimârunt,neq; virtualiter duntaxat,eminenter,aut formaliter eidé insint, sed realiter distinctæ separatæq; maneant,non est præsentis operis definire, si modo hoc attentiuscule expendas,cæteras sive partes animæ, sive species,sive facultates ipsius nuncupaveris,sive eidé qualibet prædictarũ ratione inesse putaveris,distinctis sedibus sua obire munia vegetabilé ab Aristotele dictam,à Stoicis naturalé,à Platone concupiscibilé,in jecore: animosam,irascibilé,seu vitalem in corde: eam vero quâ sentimus,ratiocinamur,& movemur in cerebro.

Averrois error.

Anima rationalis in infantibus ob humorũ redundantiam sua munia non exercet.

Anima rationalis extrinsecus advenit.

Anima humana humanum corpus requirit.

Animæ facultates essentia distinctæ sunt & realiter.

Distinctis sedibus sua munia exercent.

Jam vero rationalem animam jussu Dei ab Angelo creari arbitrantur nonnulli; Nam Hebręi nové angelorũ ordines constituentes, per quos Deus universa, quæ sunt in mundo,producat, in nono Cherubim collocant, per quos homines procreentur; alii non nisi ab ipso solo summo Deo produci, quia solam eam unam virtuté,quæ nullam planè ad alias vires proportionem habeat, quæq; fine careat, creationis opus,quo nullum aliud majus potest excogitari, postulare censendũ est, utpote in quo ex nihilo aliquid fiat sine ullâ substratâ materiâ. Quod si dicas Deum primum esse animæ artificé, angelum vero instrumentum,neq; hoc quidem admittunt,quia creatio subjecto non indiget, neq; motu,neq; temporis impendiis; igitur neq; instrumento;neq; concausa, sed agente totali; agens vero totale in creatione angelum esse non posse,cujus natura terminata sit,insuper quia creatura est,quarũ nulla potest esse ita agens, ut nullius agentis ad productionem indigeat; ideoq; sine medio à solo summo ac immenso Deo animam creari. Ex dictis corruit eorum sententia,qui animam ex traduce esse, uti ipsi loquuntur,confidenter disputarunt, & ut caro ex carne, sic animã ex animâ parentum propagari,non aliter atq; ex uno lumine plura alia luminaria accendi solent; his ducti argumentis,quia non minorem virtutem videatur habere homo ad producendam suam formam, quam reliqua animalia minùs perfecta; & quod si adhuc de novo novæ indies fierent creationes, mundus videretur imperfectus, nec ejus opus absolutum septem diebus, quod tamen habetur Genesis 2. ubi scriptura sacra docet, Deum creâsse omnia simul, & cessasse die septimo ab omni opere, ex quo effici, omnes animas hominum postea creatas, fuisse aliquo modo in anima primi hominis.

Anima rationalis à Deone an ab angelo creetur.

A Deo solo creatur.

Occurritur obiectioni.

Dub. An rationalis anima ex traduce sit.

minis. Non advertentes, formam aliquam esse ex traduce nil aliud esse, quam produci dependenter à potentiâ naturali materiæ, ita ut nec fieri, nec conservari possit extra materiam, at animam rationalem à corpore separatam permanere; & fuisse etiam antequam corpus ingrederetur, *formavit*, inquit sacra pagina, *Deus hominem ex limo terræ, & inspiravit in faciem eius spiraculum vitæ*, ut ostenderet animam extrinsecus per divinam creationem infusam esse: Quod verò rationalis anima non educatur de materiæ potentiâ, non propterea est, quia homo minorem habeat virtutem, quam cætera animalia, sed quia rationalis anima, ad quam ordinantur dispositiones, quas homo in materia inducit, est longe præstantior cæteris formis rerum naturalium: homo tamen verè dicitur generare, non quod animam generet, nec enim ad rationem generationis pertinet productio partium, sed totius compositi, quod hoc ipso fit, quod partes invicem copulentur, & quia homo attingit hanc unionem partium, introductionemque formæ vere dicitur, Alium hominem generare. Et sine ulla hæsitatione credendum est, totum opus mundi inferioris 7. diebus completum fuisse & absolutum; Et certe cum scriptura ait, Deum inspirasse in corpus hominis animam rationalem, non obscure indicavit eam extrinsecus advenire homini, & à solo Deo creari, neque ex materia ulla, neque ab alio efficiente generari. Cum enim memoraret generationem animalium, refert jussisse, ac dixisse Deum, ut terra & aqua producerent animas terrestrium, & aquatilium animantium; ea ratione significans animas cæterorum animalium ex materia elementari esse productas: de anima verò hominis dixit esse à Deo insufflatam seu inspiratam, ut intelligatur eam diversæ conditionis esse, cujus non ex re aliqua corporea, sed ex solo Deo sit origo. Verú hæc & pleraque alia, quæ in hoc negotio mentis acie percipi non possunt, theologis discutienda relinquamus; quia multa involvunt, quæ non sunt hujus loci: hic satis sit, dicere animam rationalem, quia incorporea est & indivisibilis, ideo non posse ex alia anima propagari & quia immaterialis, ideo non posse ex ullâ materiâ procreari, aut multiplicari.

Humanam sive rationalem mentem mortis expertem esse.

CAP. XIX.

Prisci animæ rationalis essentiam ignorarunt.

Hipp. sent.

HAud tamen inauspicate huic libello colophonem impositurum me puto, si de animæ rationalis immortalitate pauca addidero, qua in re cum plerisq; omnibus prisci seculi philosophis Hippocrates etiam cespitavit animam nostram mortalem esse, & modo temperamentum, modo sanguinem, & spiritum esse fœdissime sibi persuadens, *irrepit* (inquit) *in hominem anima, ignis & aquæ temperamentū habens*. Et 21. text. l. de dieta *Si autē quis non credat animā animæ admisceri demens est, & hominis anima semper producitur, usq; ad mortem. si autem ignescat simul cum morbo & anima corpus depascitur*. Hanc tamen Stoici assignabant differentiā, inter naturā & animam, quod naturam vocabant, quâ stirpes reguntur, animam vero quâ animalia, utriusq; vero substantiam ingenitum spiritum statuebant; quo in loco liberandus venit Galenus à multorū calumniâ præsertim Petri Vaetii Lusitani popularis nostri viri alioqui docti atq; diserti, is enim illum taxat, imo insolenter execratur, quod in commentariis præfati Hippocratis loci mortalem itidem animam rationalem esse profiteretur, quo tamen commentario nihil minus, si diligenter inspexeris, asseveratum reperies; ut verò veritas amplius inclareat, præter consuetudinem meam ejusdem Galeni verba adjungam, quæ ita jacent; *Neque animæ substantiam me firmiter scire, mihi persuadeo, sive tota cerebri natura ex quatuor elementorum temperatione ad eam substantiam vel proprietatem redacta sit, per quam sensus motusq; voluntarii in animali primus autor habeatur, & memoriæ & intelligentiæ sive quædam alia vis corpore vacans à nostro conditore*

l. diet. tex. 8

6. epid. p. 5. text. 5.

Anima à naturâ qui differat secundum philosophos.

Liberatur Galen. à calūnia Petri Vaetii.

c. 2. med. comment.

Galen. fatetur se ignorare animæ essentiam.

cerebro indita fuerit, & morientibus animalibus recedat, nullam hac de re firmam rationem habeo, quin & eos, qui de hoc quippiam affirmarunt, audaciâ magis quam sapientiâ nobis antecedere existimamus. Hæc Galenus, quibus equidem non video, quâ ratione animæ immortalitatem deneget, quin potius in contrariam sententiam propensus videtur. Autor vero libelli de spermate, sive is Galenus, sive quis alius extiterit, palam concludit cum Porphyrio, animæ differentias firmas & immortales esse, differentias vero corporis mortales, ac in homine incorpoream substantiam & immortalem in substantiâ mortali reperiri: Quare non erat, quod Vaëtius nimis petulanter litem adeo iniquam Galeno intenderet. Cæterum multo detestabilius execrabiliusq; , quam Hippoc. & Stoici, Epicurus summus philosophus, & post eum Lucretius Epicurearum opinationum pertinax sectator, animam mortis lege solutam non esse mordicus credidit, & scriptum reliquit, ita post pleraq; lemmata & nugas varias concludens:

Porphyrij sententia.

Epicuri opinio execranda.

Lucretius.

Quapropter neque natali privata videtur
Esse die natura animæ; nec funeris expers.

Cujus cavillationibus, quia suâ futilitate corruunt, satisfacere haudquaquam immoraremur, nisi hanc de animarum interitu vanam opinionem improbi, ac infeliciter nati atheistæ fœdissimè usurpaverint, ideoq; non mirum si scelestissimi evadant, vix enim, aut ne vix quidem quisquam potest ritè ac piè vitam instituere, nisi & Deum esse sentiat, & animam immortalem; quicunque enim sine Deo fuerunt, & animam putarunt cum corpore interire, omnes fere perditissimis fuisse moribus, memoriæ proditum est, quippe qui subinde de omni bono futuræ vitæ desperantes, & nihil post mortem mali timentes, omni scelerum generi semetipsos tradiderunt; *erimus*, dicunt, *tanquam si non fuerimus, venite ergo, & fruamur bonis quæ sunt in terra*; cui consimile Sardanapalitium illud est. *Ede, bibe, lude, & cum te mortalem noveris, mortalibus exple delitiis animum, post mortem nulla voluptas.* Valeant tamen insipientes, qui non pluris fieri sunt digni, quam ipsi faciunt animam suam. Ex his verò, qui naturalibus rationibus de hoc negotio pensiculatius, imo profundius philosophati sunt, Heraclitus incorpoream; Alcmæon immortalem; Plato plane divinam esse animam nostram disputarunt, cujus ratio in summâ est hæc: anima ex se movetur, quod autem ex se mouetur semper movetur, quod semper movetur, immortale est: quibus Aristoteles digitum attollens, hanc alteram rationem addit, corruptibilia tempore senescunt, intellectus tempore non senescit, imo procedente ætate scientiæ, ac sapientiæ incumbentibus melior evadit, est igitur incorruptibilis, neque enim senectus est, quia anima quicquam passa est, sed quia id, in quo est, aliquid passum est, etenim si senex talem reciperet oculum, qualem juvenis habet, videret procul dubio, sicuti juvenis: Insuper confirmatur idipsum, quia non invenitur corruptio, nisi ubi sunt contrariæ qualitates corrumpentes, ideoq; cœlestia corpora corruptionis expertia censentur, has igitur cum anima non habeat, incorruptibilem esse fatendum est: Quid? quod appetitus naturalis frustra non est, & homo naturaliter appetit perpetuò manere; nam ab omnibus expetitur esse, secundum quod cognoscitur, homo autem agnoscit, non solum sicuti bruta secundum hoc tempus, sed secundum omne tempus: Adhæc si generabilis esset & corruptibilis anima, omnes ejus operationes forent purè naturales, ita ut posito objecto, seclusoque impedimento necessario intelligeret, sed operationes ejus sunt merè liberæ, ac voluntariæ, neque posito objecto, obit operationem suam, quia magis aut minus intendit ad rem, pro voluntatis imperio; est igitur immortalis. Hæc breviter sunt, quibus sine fidei radio naturales philosophi animæ immortalitatem artificiosissimè collegerunt, sed omnium profectò rationum, quæ in hoc negotio formari possunt. Sanctissimus domini timor sit complementum, & basis; enimvero si quis Deum opt. Max. revereatur, timeat, & animo secum posito profunda & abscondita ejus attentius rimetur, sui animi divinitatem facile percipiet; è converso quicunque

Epicureorũ & atheistarum confutatio.

Sap. 2.

Epicureorũ dictum.

Aliorum sententiæ.

Plato quâ ratione probet animæ immortalitatem.

1. ratio. Aristotelis ratio 2.

3. De animæ immortalitate rationes probabiles.

4.

5.

Dei opt. Max. timor immortalitatẽ docet.

cunque quolibet Thiresiâ cæciores animam immortalem esse negant, negent necessum est, Deum humanarum rerum esse procuratorem, ac judicem, si enim justi migrant, affecti injuriis, & laboribus; improbi vero gaudiis, & rerum omnium abundantiâ saturi; neq; post mortem aut beneficium est aut supplicium, quænam esset in cœlo pietas, quæ justitia, quæ & malos puniat, & præmiis bonos afficiat? quamobrem, ad defendendam ineffabilem bonitatem, & justitiam Dei, fateri necesse est, animam immortalem esse: *non mortui laudabunt te Domine,* scribit Propheta, ex quo constat, Deum celebrantes in nihilum reducendos non esse, sed præmia habituros. Ideo Sapientiæ 2. *Creavit DEUS hominem inexterminabilem ad imaginem, & similitudinem suam fecit illum;* ubi de homine disserit juxta animam, non autem juxta corpus, ut ex literâ patet, & per inexterminabilem immortalem legunt pleriq; omnes, jùxta quam animam in homine imago sita DEI est, sic enim ait, *judicarunt honorem animarum suarum, & non vidistis imaginem mei.* quod de imagine incorporeâ, ac divinâ, quæ oculis corporeis videri nequit, intelligitur, & clarius c. 3 sequenti: *Iustorum,* inquit, *animæ in manu DEI sunt, & non tanget illos tormentum mortis,* Sed multò apertiùs Esaiæ 26. *Vivent mortui, interfecti mei resurgent, expergiscimini, & laudate, qui habitatis in pulvere.* Daniel: *Multi de iis qui dormiunt in terræ pulvere resurgent alii in vitam æternam, alii in opprobrium sempiternum.* Ac Baruch. 3. *Qui argentum fabricant, & solliciti sunt, neq; est inventio operum illorum, exterminati sunt, & ad inferos descenderunt, & alii loco eorum surrexerunt.* Verissima igitur ac certo certior de animarum immortalitate ratio est iis, qui radio veræ lucis destituti non sunt, cum hoc tamen evidens demonstratio ad id probandum formari minimè potest, quia quod sub fidem cadit, etsi verissimum sit, apertâ ratione vallari nequit, est enim fides habitus verus, & certus, sed non evidens; Est tamen simplicitatis fides multò præstantior, quam curiositatis persuasiva ratio, nec enim humano intellectu capiuntur nisi, quę prius in hominis sensu fuerant, & quæ intellectus non capit, ea nec ratio discutit, nec rationis discursus judicat, nec valent naturalia, qualia demonstrationis præmissæ sunt, dirigere divina, aut ea ullâ ratione possunt demonstrare humanitus scibilia; Cui rei rectè accommodari potest illud Aristot. Stultum esse æqualem omnibus rebus evidentiam exigere, in naturalibus quippe disciplinis minor est, quam in mathematicis, & in moralibus minor adhuc, quam in naturalibus; à nobis vero adductæ morales sunt, nam quæ naturæ vires excedunt, ea demonstrationum cancellis coarctari minimè queunt; triumphent hæc, si fas est, syllogismorum artificia in naturâ, & humanis inventionibus, atq; figmentis; In divinis magis sunt contemplationibus detrimento, quam lucro: Furor enim est quærere, quæ nostris mentibus excellunt, siquidem & in ipsâ naturâ multa sine controversiâ verissima reperies, quorum rationem reddere non possis, ut quod magnes ferrum alliciat, struthiocamelus idem concoquat: veratrum, & cicuta sit homini venenum, coturnicibus, & sturnis alimentum, quorum quidem, & similium qui rationem quæritant, simul cum ratione scientiam tollunt. Hæc autem, etsi præter institutum, adnotâsse libuit, ut, siquidem de hominis conformatione sermo est, de alterius illius partis, & ejus quidem præcipuæ excellentiâ non ambigatur, & ut obiter execrabiles Atheistarum errores funditus evertantur, quibus breviter appunctis ad pensum redeo.

Animam esse immortalem ex sacris literis comprobatur.

Daniel.12.

Baruch.3.

Vera et certa est de animæ immortalitate sententia nō tamen evidens.

Primo eth.

FINIS LIBRI TERTII.

RODE-

RODERICI à CASTRO
LUSITANI
De Natura Mulierum
LIBER QVARTVS.
De Partu, & lacte.

Quid Partus, & cur sola mulier incertum habeat pariendi tempus.

CAP. I.

POstquam abunde explicuimus, quâ ratione hominis generatio contingat, fœtus in utero conformetur, & ad partum moveatur, jam tempestivum est, ut de ipso partu, & de lacte quo fœtus in lucem editus enutritur, sedulâ disquisitione consequenter perscrutemur. Ac de primo quidem multa sese offerunt consideranda, quid nimirum nomine partus intelligamus? & cur, cum cæteris animantibus constitutum à naturâ sit pariendi tempus, nullum tamen sit certum mulieribus definitum? cur septimestres, & octimestres non raro edantur? cur illi vitales sint, hi vero minime? quâ tandem ratione dies, mensesq; in uteri gestatione dinumerari debeant? Et num ad undecimũ usq; mensem gestari fœtus in utero salubriter possit? Quia vero, quicunq; cum demonstratione quippiá perquirunt, ab ipsius rei essentiâ ordiantur necessum est, partum esse primo statuimus geniti in utero infantis, atq; jam perfecti in lucẽ editionem: non me latet aliquando pro ipsâ gestatione usurpari, quâ ratione Plinius, *cæteris* inquit *animantibus, statutum pariendi, & partus gerendi tempus est.* Et Arist. *cætera animalia omnia singulari ac simplici modo partum suum perficiunt.* Accipitur etiam pro edito in lucem infante, ut apud Hippocratẽ innumeris in locis videre est. Nos verò pro ipso potissimùm pariendi actu partus nomen usurpamus, tùm & de edito in lucẽ infante, cum quærim⁹, cur septimestres, octimestresq; nascantur, & quinam eorũ vitales sint. Porro partus actio est partim quidem uteri, partim verò ipsius fœtus, uteri quidẽ quoniam ille offensus gravitate adaucti fœtus, & excrementorum redundantiâ propriâ vi expultrice fœtum in lucem ejicit, fœtus verò, tum quod auctior satis alimenti à matre non accipit, tùm quòd plus calidi nativi jam habens magis quoque refrigerari postulat, quamobrem cum non sufficiat spiritus maternus, qui per arterias illi subministratur, concitatur ad exitum, ut autor est Hippocrates lib. de natura pueri. Ex quibus liquidò constat, naturalis partus triplicẽ esse causam, primã respirationis defectũ, quia calor cordis adeo crevit, ut diutius sine ampliori ventilatione vivere non possit: alterã defectum alimenti, quia id, quod à matre sumit, jam ei satis non est, ideoq; cogitur quod deest, aliunde disquirere, atq; ita calcitrat, acetabula disrumpit, & matri pariendi initium affert: Tertia causa est loci angustia, quoniam uterus ipsum fœtum jam grandiorẽ factum non capit; qua identidem ratione volucris pullus non habens sufficienter, unde vivat, fortiter movetur, in ovo uberius alimentum quæritans, ac pelliculas disrumpens, quod ubi mater sentit, putamen scalpens, pullum vehementer motum exedit; sic etiam in humano utero ruptis membranis, ichor prodit multus & cruenta quædam; ac dum vincula disrumpuntur, dolores varii parturientes divexant, majores, si primiparæ sint ob dolorum insuetudinem, & viarum majorem coarctationem Hippocrat. cit. Quo in loco dubitare occurrit, cur sola mulier in partu maximos sustineat labores, reliqua animalia partus cruciatibus non premantur, (hoc enim

Quæ de partu hoc lib. cudenda.

Partus definitio.

P.7. naturalis hist. 5. A.7. de hist. anim. 4.

Pariendi ratio.

Partus causa tres.

Partus dolores unde fiant.

Dub. cur sola mulier in partu maximos sustinet dolores.

præter experientiam teſtatur Ariſtoteles? Quod theologi aſſcribunt peccato primæ mulieris, nam extat ſcripturæ locus, *Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, in dolore paries filios*, ex quo conſtat, voluiſſe Deum eum ſexum, qui fuit mortis cauſa, hujuſcemodi ſubjici calamitatibus; tres inſuper naturales cauſæ poſſunt aſſignari ejuſdem eventus:

7. de hiſt. animal. 9.
Geneſ. 3.

Doloris in partu cauſæ naturales tres.

Prima eſt, debilitas fœminarum humani generis, nam in genere brutorum fœminæ plerumq; maribus robuſtiores ſunt, at in humana ſpecie contrà ſe res habet, ideo enim mulier magis timet, iraſcitur, mœſta redditur, ac dolore afficitur, quia facilius patitur, partus autem, teſte Hippoc. tum infantis, tum etiam prægnantis vigorem exigit. Altera ratio eſt, quia bruta animalia ſunt laborioſa, mulier ſedentariam vitam degit, & otioſam ac delitiis deditam; quamobrem magis in partu quàm bruta laborat, quod inde planum fit, quia inter mulieres eæ, quæ laboribus, & exercitiis magis aſſueverunt, ut Belgæ, & Germanæ facilius pariunt.

5. aph. 55.

Caput in utero homo ad ſui proportionem habet maius quã bruta.
Pueri nani cur dicantur.

Tertia ac præcipua cauſa eſt magnitudo capitis fœtus humani, nam teſte Alberto Magno, homo ferè in utero habet totam capitis magnitudinem, quod ex Ariſtotele ſuſcepit, qui pueros omnes nanos vocat, eò, quod habeant pergrande caput proportione ſui corporis, præſertim in utero, extra quem parum aut nihil creſcit, bruta vero in utero caput non habent adeo magnum, ſi ad ſuum corpus conferatur; quia vero caput eſt, quod primò exit, ideo fit, ut magna difficultas inſit mulieri, & quamvis Ariſtoteles cit. bruta etiam pumiliones eſſe ſcribat, & habere ſupernas partes inferioribus multò majores, tamen in utero non tanta eſt capitis ad reliquas partes magnitudinis differentia, quanta in homine, nam adhuc extra uterum caput illis multum augetur, cujus rei ratio eſt, quia cum caput ſit ſedes animæ præcipua, ut recte ſentientes confirmant, & tota anima ſimul ingrediatur, æquum omnino erat, ut præcipuum ejus domicilium illicò vel perficeretur, vel parùm à perfectione ſua abeſſet.

10. de an. 4.
2. de gen. anim. 4.

Caput in utero homini cur pergrande.

Partus non morbus ſed criſis eſt.
Geſtatio eſt veluti morbus.

Conſiderant pleriq; omnes partum veluti quendam morbum, id quod ex Hippo. colligunt lib. de ſeptimeſtri part. dicente, *Mulieribus & fœtuum conceptus, & abortiones, & partus, eodem tempore judicantur, quo & morbi, & ſanitas, & mors cunctis mortalibus, ſed omnium iſtorum alia quidem diebus, alia menſibus, alia dierum quadragenariis, alia vero annuo ſpatio evenire videntur*, quo tamen in loco Hippoc. potius geſtationem ipſam morbum vocare eumq; longinquum mihi videtur, partum vero criſin, quod qui attentiuſculè collimaverint, perſpicere haud difficulter poterunt, ſed quâ ratione idipſum intelligendum ſit, fuſiùs inferiùs explicabitur.

Mulier ſola non habet ſtatutũ pariendi tempus.

Nunc cur homo ſolus, non uno, ſed incerto ac vario gignatur ſpatio perveſtigemus, quàvis enim controverſum adhuc ſit, an etiam aliis menſibus ſalubriter naſci poſſit, ſexto nimirum, undecimo, & duodecimo, tamen ſeptimo, decimo, &, quod ut plurimum evenit, nono vitalem in lucem exire inter medicos omnes atq; philoſophos convenit.

Brutis varia pariendi tempora.

At vero capra, & ovis, quinto menſe ſemper; ſus quarto; aſina, & equa undecimo; elephas ſecundo anno, & ita reliquorum animalium ſingula certis temporibus pariunt, quod multis in locis ſcriptum reliquit Ariſtot. præſertim vero undecimâ ſectione problemat. ubi hæc jacent verba; *Et cum cæcera animalia omnia ſingulari ac ſimplici modo partum ſuum perficiant (unum enim pariendi tempus conſtitutum omnibus eſt) homini uni multiplex datum, nam & ſeptimo, & octavo, & nono parere poteſt, & quod plurimum eſt decimo, nonnullæ etiam undecimum tangunt*, quod etiam Plinius confirmat; & ipſe Ariſtoteles de naturâ animalium per totum, quanto tempore ſingula animalia fœtum geſtare ſoleant abundantiſſimè explicat.

41. & 7. de hiſt. ani. 4.
6. de hiſt.

Variæ hujus eventus cauſæ.
Varii infantis motus primi.

Hujus autem in muliere varietatis, à variis variæ traduntur cauſæ; quidam enim id referunt ad primum infantis motum qui fit in utero, juxta quem cætera geſtationis tempora regulari autumant; nonnulli ad formationem ipſius, quæ quibuſdam celerius, quibuſdam tardius accidit, & prout tempeſtivius aut ſerius conformatur, celeriùs etiam aut tardiùs movetur, ac tandem (uti diximus) triplicato tempore motus in lucem venit: ſi vero cauſam quæras, cur hi ſeriùs, illi temporiùs conformentur ad ſeminis genitalis naturam, aliam atq; aliam id referunt, nec immeritò, nam quemadmodum in genere

Optima ſimilitudo.

genere tritici est quoddam semen quod tribus mensibus fructificat, unde & trimestre vocant, aliis setaneum; quoddam vero quod mensibus pluribus, ut docta est Fracastorii sententia lib. de symp. & antipat. ita in genere humani seminis quoddam esse credibile est, quod temporiùs proveniat, aliud quod seriùs, cujus quidem rei argumentum est, quod plurimæ fœminæ, ex diversis maritis variis temporibus partus suos ediderunt, quod de Vestilia Plinius memoriæ prodidit, quæ ex Herdicio, Pomponio, & Orsito fœtum alium octavo, alium septimo, alium undecimo mense peperit. Tertia ab aliis causa assignatur, quod cæteris animantibus statuto tempore insit ad generandum appetitus, quo prolis amore ad Venerem concitentur, alioqui quieta, homo vero ad concumbendum nullum certum habeat tempus ac designatum, sed toto anno, & ex incertis spatiis non solo naturæ justissimæ motu, atq; impulsu prolis gratiâ in Venerem feratur, sed explendæ magis cupiditatis causâ incertos habeat, & inordinatos ad Venerē motus, pro seminis genitalis in vasis collecta copiâ, vel succulentiori corporis habitu, & pleniori victus ratione: vel depravatâ inferiori animæ parte (quam concupiscibilem vocamus) unde fit ut cujus generationis initia tam incerta inordinataquè fuerint, ipsa quoque tum gestatio, tum editio, non uniusmodi sint, sed incerta, varia, & inconstans. Quarta adhuc causa est, quod perquam varia sit victus institutio, variaquè imaginativa virtus, ac tandem variæ animæ passiones, quibus mulieres toto gestationis tempore afficiuntur; Brutorum verò simplex, & uniusmodi est victus, ac vitæ ratio, nec animi perturbationibus, & imaginationibus, perinde ac homines, obnoxia sunt, ideo & gestationis, & editionis sua habent tempora præfinita, intra quæ fœtum perficiunt, & in lucem edunt, quâ ratione ductus Gentilis 40. extravag. speciem humanam sortiri magnam diversitatem in individuis prodidit, propter diversum temperamentum, cibum, ac vivendi modum, adeò ut ex mente Algazelis plerique hominum ex præstantiâ intellectus perveniant ad intellectionem substantiarum angelicarum, alii ex hac diversitate cum brutis participent. Quintam etiam eamquè non minimam adjungimus causam, quod coitu (quem mulierem solam prægnantem inter reliqua animalia tolerare diximus) tempore gestationis idem quod satis, & vinearum gemmis accidit, quæ si quis, dum in terræ gremio foventur, aratro proscindat, sementem aut gemmas, aut disperdet, aut saltem fructificationis tempus variabitur, quo eodem modo mulier, si gravida concubitu agitetur, tempora conturbat, ideo natura solicita propagationis, & conservationis humani fœtus voluit, ut non unum solum tempus haberet, ne forte periret si tardiùs aut temporiùs exiret. In cujus rei explicatione solito placuit paulu'um immorari diutius, quia non parum afferet emolumenti, ad elucidationem eorum, quæ de legitimis partus temporibus cudenda erunt.

c. 11.

Seminis humani varia natura.

Incerti & inordinati ad Venerē motus.

Varia animæ passiones.

Concubitus per gestationem agitatio.

Quo tempore contingat naturalis partus, & à quo legitima computatio sit ineunda.

CAP. II.

COmputatio communis partus à die conceptionis auspicanda erit, dummodo is possit accuratè cognosci; hujus autem certissimum indicium erit, si ex unico cum viro congressu concepit mulier, quod si pluries congressa fuerit, & partus perita, ac cognoverit quando genitura non exciderit, certo etiam scire poterit, quâ die intra se conceperit, ut ait Hippoc. libro de genitura. Adhæc mulier, cum concepit, statim horret, calor, & dentium stridor consequitur; convulsio occupat tum articulos, tum totum corpus, & alia adsunt

Computatio à quo die auspicāda.

Conceptus nota.

alia adsunt signa, quæ lib. hujus operis 3. cap. 10. luculentius adduximus; quibus si expiscari possumus conceptionis præcisum diem, ab illo incipi debet computatio, sin minus à menstruis, non quidem ab iis, quæ ultimò fluxerunt, sed ab eo die, quo primum defecerunt, cum tamen fluere debuissent, ac expectarentur; quia vero perrarum est, diem conceptionis esse ipsummet diem, quo menses fluxerunt, sive primum sive ultimum intelligas, ideo si computatio fiat à menstruis fluentibus, semper ferè producetur partus ultra novem menses, hoc est, ultra ducentesimum septuagesimum diem; si autem fiat à menstruis deficientibus, semper quidem attinget nonum mensem, parietque post 270. dies, sed nonnunquam exceptis tot, quot præcesserunt à die conceptionis usq; ad diem deficientium menstruorum. Porro dicimus mulierem, si recens purgata conceperit, parituram initio noni mensis: si cum jam menstrua imminerent, in fine: si inter hæc, medio mense, quia ut statim post novilunium sata temporius ad maturitatem perveniunt, post plenilunium seriùs, sic etiam fœtus ob majorem vel minorem uteri vigorem, ut plurimum tamen intra nonum, & raro ultra 270. aut ad summum 280. diem ex Hippoc. mente producitur, nam legitimum pariendi tempus in communi hominum naturâ nonum mensem esse constat, secundum obtinere locum decimum, & post hunc septimum. Hi enim tres ex naturâ, & judicandi ratione efficacissimi sunt, & maxime potentes, ita tamen ut qui initio noni mensis editus fuerit, id est, à decem ultimis diebus octavi ad decimum usq; noni, vix profectò vivere queat, aut si vitalis existat væsanus, & valetudinarius sit; at vero à decimo die noni ad decimum usque decimi mensis vitalis, & benè valens prodeat, nam quantò magis de complemento noni participaverit, tantò perfectior erit; Et de septimo quidem extat lex septimo mense ff. de statu hominum, ubi à Paulo ita sancitum legimus, *Septimo mense nasci perfectum partum jam acceptum est propter autoritatem doctissimi viri Hipp & ideo credendum eum, qui ex justis nuptiis septimo mense natus est, justum esse filium.* De decimo vero est etiam Hippocratis testimonium lib. de octimest. partu, & Aristot. cit. Et Sapientiæ 7. *Decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine, & semine hominis,* qua ratione Vergilius inquit:

Legitimum pariendi tẽpus.

Nonus mẽsis.

Quanto magis de complemento noni participat partus, tanto perfectior

Septimus.

Decimus.

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

Comicus etiam Plautus: *Tunc illa, quam compresserat, decimo pòst exacto mense hanc peperit filiam.* Porro de tribus supra memoratis mensibus, nono, decimo, & septimo, sententia omnium calculis comprobatur, an vero aliis etiam vitales partus nasci possint, magna controversia est, nam potior scriptorum pars octavo vitalem non edi conspiranter profitetur, præterquam in Ægypto, & Hispania atq; aliis in locis, ubi mulieres fertiliores esse, Avicenna autor est, in lib. de natura animalium. De undecimo vero, ac duodecimo pugnaciter contenditur, non inter philosophos modo, ac medicos, sed inter peritiores jurisconsultos; nam Hippoc. pugnantia reperiuntur loca, quia lib. de naturâ pueri, longissimum terminum ponit decimum mensem, & lib. de octimestri partu undecimestres admittit; Aristoteles vero nonnullos undecimo contingere asseverantius dicit, cui cooperatur Plinius, qui Vestiliam, ut supra memoratum est, ex Cajo Herdicio, Suilium Rufum undecimo peperisse mense, memoriæ mandavit; quinetiam à Gellio scriptum est, fœminam bonis, ac honestis moribus, nec ambigua pudicitia undecimo mense post mariti mortem peperisse, delatâ causâ ad imperatorem Adrianum, decrevisse undecimi quoque mensis posthumum (sic enim appellat partum à morte patris editum: ut proculus dicitur qui patre peregre absente editus est, & opiter cui superstes est avus mortuo patre vopiscus vero è geminis, qui retentus utero nasceretur, altero interempto abortu) legitimum judicandum esse, cui tamen decreto contrarium aliud factum est à Justiniano; & Ulpianus, lege, intestato ff. de suis, & leg, hæred: post decem menses natum ad legitimam hæreditatem non admittit, &, quod omnes pene negant, ad duodecimum usque pervenire posse. Homerus sum-

Octavus.

Dub: An undecimo ac duodecimo mẽse vitalis partus ac legitimus sit

7. de nat. anim. 4.

Adriani decretum de undecimi mensis partu.

Posthumus.

Proculus.

Opiter.

Vopiscus.

Duodecimus.

mus non

mus non Poëta duntaxat sed etiam philosophus innuit, qui Neptunum puellam à se recens compressam, sic alloquentem introducit:

Gaude hoc amplexu, nam cum se volverit annus,
Formosum puerum paries.

Sed enim, si Deo placet, Plinius secundus scriptis mandavit, possessionem datam esse contra secundum hæredem puero, qui natus fuerat decimo tertio mense. Et Mercatus ex sententiâ aliorum addit, quinto etiam aliquando robustum infantem prodiisse, cum potiùs vix sexto quidem vitam retinere possit, quia nondum justæ est perfectionis, ut planum jam jam fiet. Porro qui fœtus tardius post nonum mensem nascuntur Cordi dicuntur à Plinio. Septimo vero natus vivit, quia satis perfectus existit: octimestres raro supersunt, cujus rei ratio est, quia septimo movetur infans ad partum, quo tempore si validior fuerit, prodit; sin minus, ex motu debilior redditus, in utero manet, donec per duos sequentes menses satis invaluerit; quod si ita debilis, sequenti, hoc est, octavo mense ad partum procedat, vivere omnino nequit, tum propter eum motum, ac proximum laborem, quo nimirum debilitatur, tùm quia octavus mensis, Saturno proprius est, hosti eorum omnium, quæ vitam accipiunt.

Decimus tertius. *Quintus ac sextus.* *Cur septimo vitales, octavo non ita.* *lib. 8. c. 47.*

Variæ mensis acceptiones; enarratur etiam de legitimo partu Hippocratis sententia.

CAP. III.

HÆc tamen pinguiori Minervâ sic pronuntiata, quia ambigua omnino sunt & multis tenebris submersa, altius, & à primâ suâ origine fusiori oratione explicanda erunt; & quia gravissimorum scriptorum, atq; adeo sapientissimi senis Hippo. pugnantes locos reperiri diximus de mense, in quo legitimus partus eveniat, illud inprimis cudendum venit, mensis nomine aliquando intelligi solarem mensem, id est, spatium illud temporis, quo sol in unoquoq; signo zodiaci detinetur, & triginta dies complectitur: Nonnunquam vero lunares, qui triplices statuuntur, singuli dierum numero inter se differentes. Primus est mensis coitus Lunæ, qui etiam dicitur civilis, seu congressionis, & est spatium illud temporis, quod habetur ab uno lunæ cum sole congressu ad alterum usq;, quod quidem constat viginti novem dierum ac dimidii spatio; alter, qui propriè lunaris dicitur, definitur lunæ ab uno zodiaci puncto in idem punctum profectione, & reditu, in quo certè luna viginti septem dies cum horis octo insumit, & is vulgo progressionis, peragrationis, & à Ptolemæo longitudinis mensis nuncupatur. Tertius dicitur mensis illuminationis, impressionis, seu apparitionis, ut vocat Galen. quod tùm luna à sole sejuncta est, spatio tanto, ut acceptũ ab ipso lumen impartiri subditis corporibus possit, eaq; vehementer afficiat, vimq; suâ imprimat, quod sanè intervallum cæteris brevius esse apertissimũ est, continet enim sex ac viginti dies, & horas 12. & fit à 1. (quod viginti novem dierum cum dimidio esse diximus) si subtrahamus tres circiter dies, quib9 sub sole delitescens atq; abdita luna lumen nobis suum communicare nequit, ideoq; hi tres dies à Gal. cit. occultationis, à scriptoribus illunes dicuntur, quasi sine lunæ splendore. Illud insuper prætereundum non est, quod plurimum facit ad hujus rei elucidationem, Hippoc. partus tempus per hebdomadarum decadas computare, constat autem unaquæq; decas 70. diebus, hebdomada vero septem totos integros dies complectitur. Cum igitur Hippocrates lib. de carnibus affirmat, septimestrem puerum legitimè natum esse, & continere tres hebdomadarum decadas, quæ ut è proximè dictis constat, conficiunt ducentos ac decem dies, fatendum omnino est, gestationem in utero matris solaribus mensibus eo loci metiendam,

Mensis nomine quodnam spatiũ intelligatur *Mensis solaris.* *Mensis lunaris triplex.* *Mensis coitus vel civilis.* *Mensis peragrationis.* *Mensis illuminationis.* *lib. 2. de dieb. decr. c. 4.* *Dies illunes* *Decas et hebdomada quot diebus constant.* *Hipp. locus elucidatur lib. de carnibus.*

metiendam, quorum ſingulis triginta dies tam in ſeptimeſtri, quam in nonimeſtri partu reſpondeant, vel ſaltem lunaribus civilibus, ſi forte dicas, antiquos præſertim græcos (quæ multorum ſententia eſt) annum totum ad lunæ rationem ſubduxiſſe, & alios menſes non habuiſſe, quam lunares, nondum redacto anno in eam formam, quæ nobis uſui eſt. Hos igitur ducentos ac decem dies, ſi ſeptenario numero partiaris arithmetica computatione triginta conſtabunt, aut ſi triginta dies ſeptenario ducas, ducentos ac decem conficies, ſepties enim triginta hunc dierum numerum complent, ut novies triginta ducentos & ſeptuaginta. Hanc quidem menſium ſupputationem ſequitur Avicenna, Jacobus de partibus, & Fuchſius, & deducitur ex eodem Hippocrate lib. de alimento, ubi ita ſcribit, *Cumq́, & triginta ſoles fœtum formant ſeptuaginta movent, decem & ducenti perficiunt*, quæ ſi diligenter perpendas, eundem Hippocratem per ſeipſum facile conciliari videbis, ex quo loco obiter notandum, ſolis etiam circuitus Hippocratem conſideraſſe. 21. 3. 6. 2.

Hipp. locus lib. de octimeſtri partu enarratur.

Jam vero cum ipſe lib. de octimeſtri partu, decimeſtres, & undecimeſtres partus ex ſeptem quadragenariis fieri prodidit, etſi primâ facie ſui immemor atq; contrarius videatur, nihil ſane contradictionis eſt, quia ibi menſes intelligit propriè lunares ſeu progreſſiones, quorum decem, undecimq;, haud multo plures dies conficiunt, quam novem ſolares, nam ex ſolaribus ſeptem quadragenariis novem tantum conficiuntur menſes, & decem dies, quorum unusquisq; conſtet 30. diebus; dies vero 24. horis, ut ſubducenti facile patebit; ſepties enim quadraginta conficiunt ducentos, & octoginta, qui ſi per triginta dividantur; novem menſes emergent, & dies decem; ſi vero eundem numerum 280. per 27. & tertiam unius partem, id eſt, horas octo diſtribuas, qui quidem eſt numerus dierum menſis peragrationis, decem menſes reperies, & ſex dies cum dimidio, decies enim $27\frac{1}{3}$ conficiunt $273\frac{1}{3}$. Quia igitur partus, qui ducenteſimo octuageſimo die eduntur, non multum ſuperant decimum menſem, decimeſtres vocat, & quia jam ſeptimum ferè diem undecimi attingunt, vocat etiam undecimeſtres, cuilibet igitur Leberide cæciori jam in propatulo eſt, eundem dierum numerum, qui efficit novem menſes ſolares, decem, undecimq; lunares conficere, neque apud Hippocratem hos partus decimeſtres, & undecimeſtres, quorum meminit lib. de octimeſt. partu, diverſos eſſe ab illis, quos libro de carnibus dicit novem menſium, & decem dierum partus eſſe, & habere ad hebdomadas quadraginta numerum exactum, fere enim idem numerus dierum, qui continetur in novem menſibus ſolaribus, aut civilibus additis decem diebus continetur, in decem, undecimq; menſibus progreſſionis, quos loco, quem hic enarramus, ab Hippocrate intelligi luce meridianâ clarius eſt, quia, inquit, ex dimidio anno ſeptimeſtres fieri; at vero medietas anni ſex tantum menſes continet ſolares; ſeptem lunares progreſſionis, hos ergo intelligit, & non illos; continet enim media anni pars 182. dies cum dimidio, qui numerus ſeptimum lunarem menſem fere conficit, eſt enim 182. dies ſeptimi menſis lunaris decimus octavus; quod ſi tertiam menſis lunaris differentiam accipias ſeu illuminationis, jam propemodum abſolutos eſſe 182. diebus ſeptem comperies menſes. Hanc eſſe germanam hujus loci explicationem adhuc comprobatur, quia inferiùs ſcribit, ducentos, & octuaginta dies undecimum menſem apprehendere, quod ſolùm de lunari progreſſionis intelligi poteſt, merito igitur, ac juxta Hippocratis placita c. ſuperiori, à decimo die noni menſis qui fere quinquageſimus ſupra ducenteſimum à conceptione uſq; ad decimum diem decimi, qui eſt 280. legitimum ac maxime vitalem partum fieri pronunciavimus, quia is numerus nonum menſem, & initium undecimi lunaris attingit; de quo quidem menſe intelligendi veniunt Ariſtoteles, & Plinius, ſupra cit. dicentes legitimos partus ad decimum, & undecimum menſem pervenire.

Decimeſtres et undecimeſtres lunares eundẽ numerũ dierũ continent ac nonimeſtres ſolares. Media anni parte nati 7 menſe naſcuntur.

Partus terminus latitudinem habet.

Quod vero partus terminus latitudinem habeat, à decimo noni menſis die uſque ad decimum decimi, ex eo diſces quia ſicuti laudabilis criſis dicitur, quæ in toto critico contingit die, etiamſi anticipetur, aut poſtponatur, per quatuor,

4. Aph. 1.

quatuor, quinq;vè horas, & ficuti fructus arborum, quibus fœtus in utero assimilatur, constitutum habent tempus suæ perfectionis, & quidam nihil ominus seriùs, quidam temporiùs perficiuntur, ita etiam partus citius, aut tardius in lucem veniunt; cum præsertim aut calida ipsius natura, aut exiguum matris alimentum ipsum fœtum cogat, & aërem quærere, & alimentum externum; ad hoc si latitudinem habent tempora conformationis fœtus in utero, & tempus introductionis animæ rationalis (non quod per partes introducatur aut per temporis spatia, sed quod non præcisè hoc vel illo die) quid mirum si latitudinem similiter habeant tempora partus? cum major sit mutatio dispositionis, & formæ, quæ in illis contingit, quam loci, quæ in partu fit. Præterea per ætates homo quasi à generatione in corruptionem tendit, quia ad juventutem usq;, dicente Averroë, homo quasi generatur, à juventute ad senectutem incipit corrumpi; & tamen hæc transmutatio omnibus non est æqualis, quia aliqui trigesimo anno, alij 35. nonnulli quadragesimo ad juventutem perveniunt, non est ergò, quod difficile videatur, præcisum non esse partus terminum. Impendio majorem ingerit difficultatem partus, qui decimo ante nonũ mensem die, hoc est vigesimo die octavi in lucem prodit, nam hic procul dubio octimestris esse videtur, jã quemadmodũ tempus partus nonimestris latitudinem habet, ita etiam octimestris non solum dicendus erit, qui in principio, aut medio octavi mensis oritur, sed qui usq; ad finem ipsius excluditur. Cum igitur superiùs illum vitalem constituerimus; & ex dicendis octimestrem inanem esse constet, contraria omnino hæc dogmata videntur. Et quidem si tempora conformationis latitudinem habent, ut mox planum fiet; demus ergo, fœtum qui 45. diebus conformatur, non his sed 43. cum horis octo articulari, is profectò movebitur octuagesimo sexto, & sedecim horis, & quia in triplo nascitur, veniet in auras 260. qui numerus conficit menses octo, & 20. dies. Respondet Gentilis cit. ratioñe de duplicatione temporis conformationis ad tempus motus, & hujus triplicatione ad tempus partus, tunc solum veritatem obtinere, cum ex eâ ad legitimũ partus tempus pervenimus, alioqui augeri, aut imminui posse numerum dierum utriusq; termini; Possumus etiam dicere illũ partum, qui decem dieb9 ante nonũ mensem contingit, verè nonimestrem esse, si lunares menses spectes, sed quid, si à vigesimo usq; ad trigesimũ octavi lunaris part9 accidat? Respondeo, decem illos octavi mensis ultimos dies jam redolere naturã noni mensis, sed adhuc vix vitales in eisdem partus contingere, quia si nonimestres futuri erant, nondum perfecti existunt, si septimestres nondum satis temporis habuerunt, ut à præhabito in septimo labore reficerentur. Ut igitur quæ prolixiori fortassis, quã par erat, oratione diximus, summatim, ac breviter in pauca contrahantur, ex dictis facilè colliges, ultra decimũ decimi mensis solaris aut civilis diem legitimũ partum in lucem non edi; neq; fœminã ultra decẽ menses uterũ ferre posse, id plurib9 ration. Hipp. concludit lib. de nat. pueri, & nos sequenti c. demonstrabim9 ulteri9; quod si probati scriptores undecimo mensi partũ adscribant, lunarem intelligunt longitudinis sive progressionis. Si vero nonnunquã ex alimenti ubertate, quã fœtus gaudet ad integram perfectionem adipiscendam, vel ex matris labore sive impotentiã in duodecimũ mensem partus protrahatur, id quidem fieri poterit, sed rarum & monstrosũ erit; Ac si mulieres arbitrentur, sese uterũ diutius quam decem mensib9 tulisse, si circumspectè ac severiuscule rem judicare velimus, eas deceptas esse credendum est, dum ex flatu aut mensibus retentis uteris elevatis si postea concipiant à falsâ gravidatione initium sumunt; partum vero, qui maturiùs quam septimo lunari mense prodierit, vitalem nullâ ratione cum Aristotele arbitramur, quin potius ut plurimum ad decimum supra ducentesimum diem, hoc est, ad tres hebdomadarũ decadas pervenire oportere, aut saltẽ, si ratione proprij roboris magis quam legitimi temporis exeat, plane valetudinarium ac debilem futurũ esse, quemadmodum etiam ut plurimum ad 5. duntaxat diem ultra decimum lunarem mensem partum se extendere, neque totos undecim men-

In commēt. 2. de generatione.

Maior est mutatio dispositionis & formæ, quam loci.

Ad iuventutem usq; homo generatur, deinde incipit corrumpi.

An partus, qui decimo die ante nonum mensem oritur, sit vitalis.

Gentilis sententia.

Autoris sententia.

Epilogus.

Vltra decimum diem decimi mensis legitimus partus non est.

Mulieres in tempore partus sæpe falluntur.

Ante septimum mensem lunarẽ vitalis non est.

Ar. lapsus.

ſes conſiſtere in utero fœtum naturæ ratio admittit. Quæ tamen omnia contingere poſſunt diebus pluribus aut paucioribus, haud multo tamen pluribus, vel paucioribus ut ſentit Hippocrates. Quod autem Ariſtoteles inquit, mares magis, quam fœminas fieri ſeptimeſtres, & has quidem decimeſtres magis, perpetuum non eſt, quia contrarium contingere ſæpiſſimè videmus.

7. De hiſt. animali. 4.

Hippocratis de partu hominis ſententia ulterius elucidatur: totamq́ue dierum ac hebdomadarum vim in partu à ſolis ac Lunæ actione pendere oſtenditur.

CAP. IIII.

SEd cur his dierum, ac menſium numeris potius quam aliis partus ſalubriter in lucem veniant, inquiſitione digniſſimum arbitror, id autem duplex habet principium experimentum, & rationem. Experimentum ſanè, quod non in omnibus ſimiliter menſibus legitimus, & vitalis partus contingat, evidens affert teſtimonium, quodq́; ſeptimus atque nonus validiſſimâ ſint virtute præditi; rationem ut promptè aſſequaris, ex omnium ritè philoſophantium mente, potiſſimum ex Galeno, advertere licet, hunc orbem inferiorem, à ſuperioribus corporibus moveri ac dirigi, & cunctas, quæ hîc contingunt mutationes, à cœleſtibus pendere maximè à ſole, ac Luna, ab illo quidem per ſe, & primariò; ab hâc vero, quatenus à ſole aſpicitur, & illuceſcit, cujus acceſſione, vel receſſione ut diverſas ſuſtinet mutationes, ita profectò varia in noſtro orbe operatur, ſuntq́; ejus opera tantò, quam reliquorum planetarum, magis conſpicua, quantò ipſa huic inferiori mundo vicinior eſt. Quatuor verò mutationibus Luna à ſole afficitur; conjunctione, plenilunio, & duabus intermediis, cùm media eſt ad augmentum ſeptem diebus, & media ad decrementum totidem finitura; ita ſeptimo quoque die momenta eveniunt mutationis ejus, quæ quatuor ſunt ab uno ad aliud cum ſole congreſſu; nam poſt ſeptimum à primo apparitionis die per medium ſecta apparet, qui aſpectus dicitur tetragonus; & ſeptem poſt dies pleno orbe vehitur, qui aſpectus diameter nuncupatur, & contingit die decimo quarto; ac ſi quemadmodum aucta eſt ita minui intelligas, duas pariter habebis ſeptimanas: Sed quia vim omnem lunæ à ſole pendere diximus, nemo certè dubitabit, quin inſignes etiam ab eo mutationes pendeant; ambo igitur vires magnas poſſident, & excercent, non in morbis tantum, ſed in omnibus corporibus inferioribus, quod ab Ægyptijs aſtronomis ſe veriſſimè comperiſſe ſcribit Galenus: & magnum quidem virtutis ſolis indicium eſt, quod ex terreſtri limo animalia generare poteſt, fruges maturare, ad coitum, & generis propagationem animantia provocare; magnam etiam Lunæ eſſe vim, vel in marinis animalibus apparet, & menſibus, quos ipſa perpetuò diſponit, ſed hoc ipſum ſolis beneficio habere ex eo liquet, quod tanta ejus portio ſemper illuminata appareat, quantam Sol aſpicit. In illis ergo mutationibus, quæ breves ſunt, & paucis diebus finiuntur, rem totam ad lunam deferri, in aliis, quæ non niſi longo tempore judicari poſſunt, ſolis curſum potius eſſe conſiderandũ, cum Hipp. Gal. conſpiranter profitetur. Atq; adeo acuti morbi, quia breves ſunt, quatuordecim diebus judicantur, quartanæ febres quia longæ, non diebus ſed menſibus ſex; rerum enim circuitus, qui diebus aliquot concludi poſſunt, ſeptimani ſunt, & Lunæ modo geruntur, qui vero menſibus, ad ſolem referuntur, eandemquè, quam ſeptimanæ, rationem ſortiuntur. Ut enim à menſis principio uſq; ad plenilunium

3. De dieb. criticis. 3.

Inferior orbis à ſuperioribus gubernatur.

Solis ac Lunæ magna poteſtas in hac inferiora.

Lunæ mutationes quatuor.

Tetragonus aſpectus.

Diameter.

Vis Lunæ à ſole dependet.

In brevibus motionibus lunæ, in longioribus ſolis curſus conſiderandus.

3. De diebus decret. 7.

2. Aph. 23.

quatuordecim

quatuordecim propemodum dies ſunt, qui lunaris circuitus dimidium complent, ita profectò ab initio veris ad æſtatis finem, quæ ſunt duæ anni totius mutationes, ſex menſes ſunt anni dimidium; ei autem menſis medietati, quæ eſt à plenilunio uſq; ad occultationis tempus, ſex alii menſes reſpondent, ab æſtate quidem ad hyemem; nam quemadmodum lunæ curſus per ſeptimanas diviſus, quatuor mutationes habet, ita ſi ſolis iter diſtribuas in quatuor ſtationes, ſingula anni tempora ſeptimanis ſingulis proportione reſpondebunt. Igitur ut dies ſeptima, quæ pars quarta eſt totius menſis lunaris morbos acutos indicat, ita anni temporis mutatio diſcutit diuturnos affectus: hyeme genitum morbum ver ſolvit, vere excitatum æſtas, in æſtate autumnus, in autumno hyems. Cum igitur ex Hippocrate ſuperiùs proditum ſit, partum eſſe criſin, uteri geſtationem morbum non quidem acutum, ſed diuturnum; palam omnino eſt, in tempore ipſius definiendo ſolis curſum, & menſium maximè obſervandum eſſe; ſed lunæ ac dierum rationem interim non negligendam; Ex diebus primus ſeptenarius decernendi vim habet maximam: huic diximus antea tempus unum anni, hoc eſt, menſes tres reſpondere, ſubit igitur fœtus tertio menſe manifeſtam mutationem, tunc enim excitatùr moveturquè, ſed non, ut ſeptimus dies morbum judicat, ita tertius menſis fœtum vitalem in lucem emittit; quia ut ad criſin optimam, & perfectam cocti humoris obedientia requiritur, ac facilitas, & virium robur: ſic in edendo partu diſpoſitio ipſius fœtus, & firmitas, ac robur, quæ trimeſtri intervallo obtinere non potuit. Rurſus ut à ſeptimo ad decimum quartum, dies nullam vel perexiguam habent ad judicandum poteſtatē, ita neq; ad partum edendum quartus, quintusvè menſis, qui diebus illis aſſimilantur; quamobrem ſi quâ occaſione, vel potius infortunio illis menſibus fœtus ejectio contingat, violenta cenſenda eſt, haud aliter quam diebus non decretoriis excretiones ſymptomaticæ, non criticæ proveniunt. Itaq; erit primum pariendi tempus, & in quo dies legitimus, ac fœtus diſpoſitio, & robur concurrunt, illud, quod ſuperius recenſuimus, poſuiſſe Hipp. lib. de ſeptimeſtri partu dicentem, *Septimeſtres dimidia anni parte naſcuntur*; eſt autem ille centeſimus octogeſimus ſecundus; nam annus integer 365. diebus, cum horis ſex componitur, quos ſi in duas partes diviſeris, habebis 182. cum horis quindecim, qui quidem dierum numerus ſex menſes ſolares efficit, ſeptem vero lunares, qui lunarium ſeptimanarum fere tres decadas conſtituunt; & tunc certè ſecunda eſt ſolaris ſeptimana ſeu mutatio, in quâ uterus mulieris mole ac pondere jam gravatur, & fœtus perfectionem habet, & tantum virium, quantū ad tolerandos partus labores ſat eſt, & ad vitam poſtea ſalubriter tranſigendam; potiſſimū ſi ex valentiori ſemine procreatus eſt. Vides quo pacto denuò inclaret, pugnantiá nullá eſſe in Hip. verbis, dum ſeptimeſtres dimidia anni parte naſci dixit, nam, ut nos ſuperiꝰ jam tetigimꝰ, & ſex menſes ſolares, & ſeptē lunares, & tres hebdomadarum decades, & dies 182. in unum, & idem propemodum coincidunt, ſubinde ſolaris menſis nonus, decimus lunaris, & quatuor hebdomadarum decades, ab uno eodemq; numero, hoc eſt, à ducentis ſeptuaginta diebus ſolaribus efficiuntur uſq; ad 280. Nos enim jam tradidimus, decem diebus plus minus ſalubriter partum poſſe contingere, de quo quidem Hippocrates explicandus venit lib. de nat. pueri, dicens, decimo menſe fœtum exitum affectare, & membranas diſrumpere; eſt enim hæc tertia ſolaris ſeptimana, qua tertia mutationum periodus fit; ſeptenario enim numero rotam humanam finiri ſcripſerat Solon, & Hebræi, ac Hetruſcorum libri rituales idem videntur indicare, & Hippocrates lib. de carnibus, à quibus non eſt diverſus Galenus. Ut igitur partus minoris ſeu ſeptimeſtris origo in ſex diebus eſt, ita majoris, id eſt, nonimeſtris in ſeptem, poſt quos ſemen in ſanguinem vertitur; & ut ibi 35. diebus infans efformatur, ita hîc diebus ferè quadraginta; qui dies etiam inſignis habetur, tot enim parvulos ſine riſu, nec ſine periculo eſſe experientia docet; ob quam cauſam, cum is præterierat, diem feſtum ſolebant Græci agitare; quadraginta porro dies per ſeptem illos initiales, uti diximus, multiplicati ducentos

Quatuor anni tēpora totidē lunæ mutationibus correſpondent.

In partu ſolis curſus cōſiderādus.

lunæ tamen ratio non negligenda.

Pri. ſolaris ſeptimana.

Cur 1. ſolis mutatio fœtū nō excludit, ſicuti 1. lunæ mutatio morbum ſæpe iudicat.

Dierū anni ad dies decretorios ſimilitudo.

Primū pariendi tēpus.

Secunda ſolaris ſeptimana.

Hipp. in ſuis placitis conſenſus.

Tertia ſolaris ſeptimana.

Septenario numero finitur humana rota.

Quadrageſimi diei energia.

3. crit. 5.

centos, & octoginta efficiunt, ac hebdomadas quadraginta, qui numerus dierum ad tetragonum Chaldæorum aspectum subtiliter congruit; dempta enim quartâ dierum parte totius anni, id est, septuaginta duobus diebus, & aliquot horis; tres quadræ seu stationes supersunt reliquis 274. diebus, qui fere quadraginta efficiunt septimanas, nec procul absunt à 280. die, in quo partus emergunt frequentissimi, & maxime vitales.

Non luna solum sed sol etiã in partu agit.

Ex dictis jam aliquot corollaria eliciemus. Primum, non Lunæ solum, verum etiam solis mutationes in partu agere, & considerandas proinde esse, ludificariq; eos, qui sibi persuadent, solis duntaxat circuitibus supputationem faciendam esse, cùm utriusq; ratio sit habenda; imo propterea, qui dimidio anno in lucem venit, septimo mense natus dicitur ab Hippocrate, quia veteres omnes tàm medici quàm astrologi annum ex mensibus lunaribus potissimum, quorum tredecim cum aliquot adhuc decimi quarti diebus solarem annum constituunt, solares quidem cognoverant, sed annum, & mensem ad lunæ non solis rationem subducebant.

Dub: An tempòris supputatio integris diebus sit facienda.

Constat secundò partus temporis supputationem non integris diebus aut hebdomadis fieri, sed additis quibusdam temporis momentis (quas fracturas vocamus) qua ratione Hippocrates lib. de judicationib. & Galenus, dies decretorios numerare docent, quia (inquit Galenus) *3. crit. 9.* *neq; annus neq; mensis ipsi integris diebus numerantur, sed quemadmodum annus ad trecentos sexaginta quinq; dies particulam diei maiorem quarta adiectam habet; & mensis ad triginta dies absolvendos unius dimidium desiderat, ita septimana sextâ maxime diei parte indiget, ut septem integros habeat dies, nulla igitur supputatio per dies integros fieri potest, & citra fracturam; neq; septimana, neq; quaternio, neq; mensis, neq; annus, neq; alius numerus.*

Obiectio.

Sed nō injuria poteris obtrudere Hippocrat. lib. de carnib. per integros dies atq; hebdomadas gestationis tempus numerare, solaremq; mensem triginta dierum numero exacte conflatum constituere; quia septimestrem puerum legitimè natum, & vitalem esse affirmat, quod rationem, & numerum habet, ad hebdomadas exactum, nempe tres hebdomadarum decadas, quarum singulæ septuaginta dies complectantur; quod similiter de nonimestri prodidit, factâ supputatione ad hebdomadas quatuor, quod si ita est, hebdomadam septem totos integros exactè dies complecti, necesse procul dubio erit, nam more arithmetico denario per septenarium ducto septuaginta consurgunt: Igitur cum septimestris partus supra ducentos decem dies integros contineat, seu tres decadas hebdomadarũ, fit, ut si eos per septenariũ diviseris, triginta singulis mensibus dies integri conveniant. Hoc primo aspectu validissimo telo coacti nonnulli arenâ cedunt, & non sicuti judicatorios dies per fracturas, sed integris plane diebus gestationis tempus numerandum esse censent.

Solutio. Hipp. locus elucidatur.

Sed non advertunt, Hipp. eo loco voluisse persuadere, vitam hominis dierũ septenario constare, & ideo legitimum partum esse septimestrẽ, propterea quod in tribus hebdomadarum decadib⁹ perficiatur, quarũ singulæ septuaginta dies contineant, est enim partus septimestris dierum numerus decẽ supra ducentos, quod de mensibus lunaribus intelligit, quorum septem ad eum numerũ dierum proveniunt, exceptis tribus cum dimidio, quod parùm refert, neq; enim tam exacte ibi dies, mensesq; numerari præcipit, ut parũ ultra citravè partus consistere nequeat optimus: nam lib. de alimento posteaquam fœtus conformationẽ, & partus tempora distinxit, subjungit; *funt vero hæc diebus pluribus paucioribusve*, quod nos superi⁹ jam fusius demonstravimus; libuit ergo numerũ illum absolutum trium hebdomadarum decadum potiùs adscribere, quam illũ alium, qui demptis fracturis tribus ferè diebus cum dimidio minor est, ut ad septenariũ deveniret, quod intenderat; cæteroquin idem autor decretoriorũ dierum eandẽ esse, quæ dierum, partus rationẽ lib. de septimest. partu latissime cõfirmat.

Decretoriorũ dierũ & dierum partus eadem est ratio.

Nobis autem visum fuit in re abditâ & admodũ inviâ paululũ immorari ut quos inveneris posthac pugnantes locos non solum apud sapientissimum Hippocratem, sed etiam apud reliquos scriptores, & de partus tempore contradictiones, ex his quæ diximus facile possis conciliare.

Mulieres fere semper pariũt eadẽ horâ quâ concipiunt.

Porro parere mulieres eâdem semper diei horâ quâ conceperunt diligentiores obstetrices observâsse adstruunt, quod etsi à nemine scriptum reperio, tamen experientiâ

confirmari

confirmari videtur, quia certum eſt, ut plurimum noctu aut diluculo infantes in lucé prodire, quibus etiam temporibus plerumq; fœminæ viris ſuis conjunguntur; interdiu, quo tempore raró coitus exercetur, raró etiam partũ accidere; quod ſi ita eſt, non ſolum dierum, verum etiam horarum certus ac præfinitus numerus ad partum legitimum requiritur.

Aſtrologorum, Arithmeticorumq; de tempore partus opiniones.

CAP. V.

NUnc reliquorum de partus tempore ſententias, ne quid deſideres, recenſere erit operæ prætium. Aſtrologi, ut in eorum libris copioſius ſcriptum jacet, corpora inferiora à ſuperioribus affici loco axiomatis habent, ſeptemquè planetas in hominem non modo jam natum, ſed etiam, quamdiu in utero eſt, imperium obtinere, non ſimul quidem, ſed ſuo quemq; ordine, ita ut unusquisque peculiari menſi dominetur: ſic Saturnus (ut eorum fert ſententia) primus ex ſua naturâ genituræ dominatur, humida enim cum ſit, & liquida, coagulari, & inſpiſſari oportet, antequam hominem queat generare, quod illi frigidus, & ſiccus Planeta ſuppeditat, ſiccitate ſua retentionis in utero autor, ideoque primum menſem Saturno tribuunt: Deinde vim ſuam Jupiter in ſemen exerit calidus, & humidus, quibus qualitatibus augmentum incrementumq; præbet, iiſdem ſpiritus vivificantur, & membra vigorem recipiunt, quæ opera ſecundo menſe fieri dicunt: Poſt Jovem Mars puerum veluti in ulnas accipit, qui caliditate, & ſiccitate ſua fœtui motionis autor eſt, & tria præcipua membra ſuo calore format, crura, brachia, caput à cæteris membris ſeparat, ideo tertio mẽſe infantem moveri ſolitum: Quarto loco ſuccedit Sol cujus beneficio tùm oſſa excavantur, tùm meatus corporis evadunt ampliores, & ſingulis membris ſua perfectio accedit; eſt enim calor ſolis, qui hoc menſe dominatur, inprimis vivificans: A Sole Venus fœtum inviſit, quæ frigida, & humida de eo tàm benè meretur, ut calorem ſiccitatemq; à ſuperioribus Planetis impreſſam mitiget, membrorum externorum lineamenta perficiat, virorum mulierumq; pudenda efformet, ac inſuper naribus, ori, manibus, digitis, & reliquis membris venuſtatem decoremq; conciliet: ad prolem ſextus prodit Mercurius, qui operi ab aliis inchoato ultimam imponit manum, vocis inſtrumenta perficit, ſupercilia, oculos, atq; ungues auget, ac motionis initia, & inſtrumenta, quæ reliqui dederunt, firmiora reddit, accuratiusq; abſolvit: tandem ſeptimo menſi luna præeſt, quæ quia frigida, & humida eſt, adipem præbet, & pluribus in partibus reponit, ac inſuper matricem humore ſuo relaxat, &, quò facilius fœtus prodeat, diſtendit. Sic igitur fœtus numeris omnibus abſolutus exitũ affectat, & ſi exeat, ſalubriter degit, exit autem, ſi robore polleat: Et hæc eſt cauſa, quare ſeptimeſtres partus vitales apud philoſophos cenſeantur; ſi vero octavum menſem fœtus expectare cogatur, iterum revertentem Saturnum ſentit, ſed non ita mitem atq; placidum, quemadmodum primo conceptionis menſe, nam multam in eum inſpirat frigiditatem, quo non modo nativum pueri caloré imminuit, ſed etiam ad motum tardioré reddit, & ſua ſiccitate os uteri conſtringit, quo tempore laxari oportuerat, quare ſi eo menſe pariendi aliqua externa cauſa contingat, tàm mater quàm fœtus in diſcrimine verſabuntur; & aut non vivet partus, aut vitam deget plane laborioſam, & ærumnarum plenam; ideoq; ob hujus planetæ inclementiam octavus menſis infelix habetur ac minimè vitalis; at ſi nihil eo menſe præter naturam fœtui accidat, quod partum in lucem prodire cogat, nono menſe jam multo ſereniórem Jupiter, qui iterũ redit, faciem oſtendit, qui ſuo calore, & humiditate vitam (quæ duobus iſtis potiſſimũ conſiſtit)

Septem planetæ in homine dominantur iuxta aſtrologos.

Planetarũ ordo in fœtu gubernãdo.

Septimo mẽſe cur ſalubriter fit partus.

Octavus mẽſis cur infelix.

Vita in calido & humido potiſſimum conſiſtit.

Vita in calido & humido potiſſimum conſiſtit. *Noni & decimi menſis partus vitales.* *Aetates à planetis etiam gubernari.*

conſiſtit) puero inſtaurat atq; conſervat, ac Saturni maleficia delens nonum̃ menſem efficit ſaluberrimũ; quia vero Mars qui Jovi ſuccedit, & decimi menſis dominium habet, altera qualitate vitæ amicus eſt, ideo ſi quis decimo naſcatur menſe, vitalis etiam eſt: Sol undecimo præeſt, beneficus etiam planeta, ac vivificans, ideo in ipſo natus vitalis quidem eſt; & ſi ad duodecimum partus protendatur menſem̃, quamvis id rariſſimum ſit, vivit puer, quia tunc Venus vitæ amica dominium reſumpſit. Proclus philoſophus autor eſt, non infantibus duntaxat in utero præfici planetarum vultus, ſed etiam ætates univerſi ordinem ſequi, utrumq; tamen diſpari ratione, nam quæ vires ſuas poſtrema iñ partum exerit luna, eadem natum infantem haud deſerit, ſed primam ejus ætatem moderatur, humiditatem impartiens, qua nutriens ac vegetabilis potentia perficitur; poſt lunam Mercurius puerum gubernat, eoq; fit ut literarum̃, citharæ, arithmetices, ac conſimilium nobis ſtudium ea ætate ingeneretur, & quemadmodum inconſtans Mercurii ſidus eſt, & omnino ejuſmodi, quale id, cui adhæſerit, nempe cum benignis benignum, & exitiale cum exitialibus; ſic puerilis ætas facile eos ſequitur, quibuſcum conſuetudinem habuerit; ut vero ille ſecundæ ætati præficitur; ſic Venus tertiæ; Sol quartæ; Mars quintæ; Jupiter ſextæ, ac poſtremæ Saturnus, qui frigiditate ſiccitateq; vitam finit.

Arithmeticorũ de partu ſententia. *Numerus impar mas et perfectus, par fœmina & imperfectus.* *Septenarius omnium numerorũ nodus.* *Septenarii numeri laudes.*

Porro etiam quid Arithmetici de hoc negotio prodiderint, raptim perluſtremus. Hi ſupponunt numerum parem fœminæ, imparem maris rationem obtinere, illum imperfectum eſſe, hunc vero perfectum, illum materiam, hunc formam: adducunt illud Vergilii: *numero Deus impare gaudet*, ideoq; imparem patris; & parem matris appellatione venerantur, ut refert Macrobius in ſom. Sci. atq; ex illis maximum eſſe ſeptimum, ideoq; nodum omnium rerum ſeptimũ numerum appellâſſe Ciceronem in ſomnio Scipionis, Cælius etiam Rodiginus lib. 12. lectionum antiquarum, in confirmationem præſtantiæ hujus numeri adducit illud ſcripturæ; *Septies in die cadit juſtus*; Et; *Septies in die laudabo te*, hoc eſt, ſemper, & omnibus modis, illud etiam poëtæ: *O terq; quaterq; beati*, per quod perpetuam deſignat felicitatem: eundem numerum extollunt ſeptem planetæ, & quòd ſeptimo quoq; zodiaci ſigno annus immutetur; & quòd dentes tam ſuperi quam inferni, quatuor ſeptenariis concluduntur, quos infantes ſeptimo anno complent; & homines ad ſummum inediam ſufferunt per ſeptem dies, totquè ſint liberales diſciplinæ, tot etiam nigra, & præcipua membra à nobis numerata, cor, pulmo, lingua, jecur, lien, & renes duo, & ſemen in utero ſeptem horis contentum prolificum eſt, unde Plutarchus docet homines primo ſeptenario dentes habere, ſecundo pubeſcere, tertio præceptis ſubjici, & Hippocrates lib. de carnibus, ſeptenarium̃ mirabilem̃ vim obtinere confirmat, & idcirco numerus plenus perfectusquè vocatur, unde illud Lini vetuſtiſſimi poëtæ:

c. 12.

5. de placit. philoſophor. c. 18.

Septimus numerus plenus

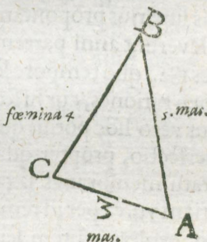
Septima cum venit lux, cuncta abſolvere cœpit
Omnipotens pater, atq; bonis, & ſeptima, & ipſa,
Eſt etiam rerum cunctarum ſeptima origo,
Septima prima eadem perfecta, & ſeptima ſeptem.
Unde etiam cœlum ſtellis errantibus aptum
Volvitur, & circlis totidem circum undiq; fertur.

Septimus quisq; annus criticus eſt. *Noni præſtantia.* *Climactericus annus cur ſit 63.*

Adducunt etiam ſeptem pleiades, ſeptem oſtia Nili, ſeptem metalla, quæ hujus numeri excellentiam confirmare videntur; ideo Cenſorinus affirmat in lib. de die natali, per omnem vitam ſeptimum annum criſimum eſſe, cujus numeri præſtantiam ſequitur novenarius, qui etiam impar eſt, & ſubinde perfectus, quo fit, ut in eo menſe etiam vitalis perfectusquè fœtus prodeat, nonus autem dies morbos judicet; annus rerum vitæquè rationem̃, ac gravia pericula invehat, quo fit ut ſexageſimus tertius annus, qui utriuſque numeri ſeptimi & noni multiplicatam ſummam̃ continet, noñ ſine periculo ingruat, novies enim ſeptem, & ſepties novem ſexaginta tria conficiunt, atque ob id climactericus is annus appellatur. His rationibus Pythagorici numeris efficientiam̃

maximam

maximam concedunt, & ideo in ſeptimo & nono natos vitales eſſe confirmant, quia impares ſunt, atque perfecti, in octavo vero non vivere, quia par eſt & imperfectus; Si illis obtrudas denarium menſem parem eſſe, & tamen vitalem in eo naſci; reſpondent, denarium ex paribus ſolum perfectum eſſe, quia numerorum omnium perfectio, & complementum eſt; neque enim omnes, qui antecedunt numeri, denario majorem efficere poterunt, ſed qui denario ſuccedunt omnes ex decem, & præcedentium aliquo conſtituuntur; & ob id omnes tam Barbari quam Græci, dicente Ariſtotele, numerant ſtatuto termino denarii numeri, exceptâ unâ Thracum gente, quæ ad quatuor numerandi ſeriem terminat, eo quod amplius meminiſſe modo puerorum non poteſt; quod ideo fieri dicunt, quia perfectus numerus denarius ſit, continet enim omnia numerandi genera, ut par, impar, quadratum, longum, primum, compoſitum, & ſi quæ ſunt alia. Sed cur de octonario tam ſiniſtrè ſentiunt, ex quo, ipſis Pythagoricis autoribus, ſolidum ac perfectum componitur corpus, quippe qui ex illis componitur, qui neque generantur, neque generant, ſcilicet ex monade & ſeptem, aut ex eo, qui tum generatur, tum generat, nempe quaternario duplato; qui etiam juſtitia vocatur, quia primus omnium ſolvitur in numeros pariter pares, id eſt, in bis quaterna, ut nihilominus in numeros æque pariter pares diviſio ſolvatur in bis bina, & tandem reſolutio æqualiter redeat uſque ad unitatem, qui ergo tam juſtus eſt, non convenit profectò fœtui iniquum eſſe? Sed etiam ſphæræ octo ſunt mobiles ad ipſam cœli harmoniam firmandam; quæ cum ita ſint, parem numerum non ſemper imperfectum eſſe apparet? Hoc ut ſolvant Pythagorici, ex ipsâ arithmeticâ aliam demonſtrationem afferunt. Sit, inquiunt, triangulum ſcalenum, id eſt, ex tribus lineis inæqualibus conſtitutum, A, B, C, cujus latus B, C, ſit unitatum 4. latus autem A, B, ſit unitatum 5. perſpicuum eſt ex diſciplinâ Pythagoræorum 3. & 5. eſſe mares, ut ſuprà dictum eſt, utpote impares, 4. fœminam ut parem; multiplicentur itaque 4. per 5. fient 20; 5, per ſe multiplicentur fient 25. ſimul juncti numeri conficient 45. hæc per medium ſpatium trianguli, id eſt, per ſex, (conſtat enim totum 12.) multiplices, fient 270. quæ novem menſes conſtituunt. Rurſus multiplices 4. per 5. fient 20, & ſimiliter 3. per 5. fient 15. ſimul juncta erunt 35. hæc per medium ſpatii trigoni multiplices, hoc eſt, per ſex, fient 210. quæ ſeptimum menſem componunt, in quo minor partus educitur. Iterum ducas tres per 5. fient 15. ducito 5. in ſe emergunt 25. ſimul componas erunt 40. hæc per medium ſpatium, ut ſuprà, multiplica, fiunt 240. qui octavum menſem componunt, quia igitur in ſeptimo & nono menſe duntaxat maſculi & fœminæ (quæ numeris 3. 4. 5. ſignificantur) conjunctio reperitur, meritò qui iſtis menſibus educuntur partus, ſunt vitales, in menſe autem octavo non eſt ulla maſculi cum fœminâ copulatio, quia non ducuntur 3. aut 5. per 4. quod fœminam repræſentat, ideo conjunctio præter naturam eſt, ex quâ partus vitales non ſunt. Quæ autem dicta ſunt, etſi in numeris aliquid reconditum eſſe atteſtari videantur, à Galeno nugæ cenſentur, atque adeo magnoperè miratur Pythagoram illum tam ſapientem virum numeris tantum tribuiſſe, de quibus tamen ejus placita plane incerta ſint, ac luxatis ſubſiſtant pedamentis: cur enim monadem formam, dualitatem materiam? cur parem fœminam, imparem maſculum ſtatuant? adhæc volenti perfacile videtur, quemcunque numerum magis minusvè laudare aut vituperare. Nam Ariſtoteles decimum extollit, Plato in Timæo octonarium plenum facit, quia abſolvit numerum cœlorum mobilium; Philo in lib. de opificio DEI ſenarium eſſe perfectiſſimum cenſet, ideo in eo mundum perfeciſſe Deum Opt. Max. cui coope-

Denarius ex parib. ſolus perfectus.

21. probl. 3.

Omnes nationes numerant ſtatuto termino denarii.

Thracū imbecilla memoria.

Denarius omnia numerandi genera habet.

Obiectio.

Pythagoreorū ſolutio.

Reconditū aliquid in numeris eſt.

3. eris. 8.

Gal. de numeris ſententia.

cui cooperatur S. Augustinus. [*11. de civit. Dei. 30.*] Agrippa quartũ, Verderius tertium, alii centesimum evehunt, multarum rerum, quæ hoc comprehenduntur numero, in medium adductis exemplis. Utcumque tamen constat, rationem numeri contemnendam omnino non esse, quæ in multis sanctarum scripturarum locis, quã magni æstimanda sit, elucet diligenter intuentibus, nec frustra in laudibus Dei dictum est: *Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti.*

Cur septimestres, octimestresq́; non rarò edantur: & cur septimo mense nati vitales sint, octavo verò minimè.

CAP. VI.

NUnc qua ratione septimestres, octimestresque partus edantur perscrutandum erit, quod quidem non Hippocratis solum, Galenique testimoniis constat, sed etiam experientiâ, quæ normæ vice semper est habenda, & omnis demonstrationis initium. [*Septimestres cur edantur.*] Cur igitur septimestres nascantur, causam assignat Hippocrates lib. de carnib. quod per id temporis fœtus, & maturescere, & robore augeri incipiat, magisque quam aliis perficiatur temporibus, & velamina, in quibus ab initio nutritus fuerat, ad id coacta laxentur, aut ex fœtus naturæq; instituto, quòd plenissimus jam sit uterus, & fœtus fortissimus; [*Septimestres ex duabus causis diversis.*] aut ex occasione aliquâ, quæ debitum tempus antevertat, antequam perfectè maturescat; [*Septimestres aliquot cur valetudinarij, & imbecilles.*] quo fit ut ex septimestribus quidam pereant aut valetudinarii vivant, qui nimirum ex causâ præter naturam expelluntur, nisi robusti sint, atq; validi, & firmi existant, qui operante naturâ prodeunt. Cur verò talia infanti septimo mense potiùs quam aliis contingant. [*Septimestres cur vitales.*] Hippocrates nonnunquam cum Pythagora septenarii numeri arcanæ naturæ acceptum fert; aliàs à nobis superiùs propositam rationem assignat, quia nimirum dimidiam jam compleverunt anni partem, decadas septimanarum tres, & dies lunares 210. solares 182. [*Cur potius hoc quam alio tempore.*] quo tempore solis motio secunda perficitur, & lunæ septima. Hæ tamen rationes, cur hi fœtus vitales sint, duntaxat mihi demonstrare videntur, cur vero hoc potius quam alio tempore excludantur, in causâ est maturitatis perfectio, propter quam celer fœtus violentusq; fit motus, quo nimio calcitratu membranas laxans atque disrumpens viam sibi ad exitum aperit, quin etiam vulva per id tempus expletur, & maturo fœtu jam distenta laxari incipit, [*Uterus septimo mense cur expletur.*] expletur autem septimo mense nonnunquam ob locellorum angustiam, quæ fætum grandiorem continere non potest, plerumque propter validissimã vim in vulvâ informatricem utilemq́;, ac moderatum sanguinem fœtum celerius explicantem: sed summa, & maxime naturæ consentiens ratio mihi videtur, cur septimo mense vulva expleatur, genitalis seminis natura alia atq; alia, ut suprà jam prodidimus. [*Ante plenilunium geniti temporius maturescunt.*] Porro genitos in ipso interlunio, aut ante plenilunium temporius ad maturitatem pervenire, fœcundiusq; in utero crescere, & ideo celerius vulvam explere verosimile est, atque hanc fuisse existimo Plinii sententiam, [*7. naturalis hist. 5.*] quæ etsi à nonnullis inepta judicetur, eorum contra hoc sapientissimum decretum ineptiores mihi videntur futiles nugationes; [*Quorundã adversus Plin. sententia.*] vulvam, ajunt, expleri, partus per id tempus consummatio atque perfectio, & tunicarum disruptio, causæ sunt cur septimo mense partus contingat; non igitur interlunium, aut plenilunium, nam quantumcunq; crescente luna generetur, si tamen vulva non expleatur, septimo mense naturaliter non prodibit. [*Cur serius aut temporius partus fiat.*] Nos tamen non imus inficias, neque Plinius negat, partus consummationem, & vulvæ expletionem causam esse septimestris partus, sed citiùs expleri conceptu facto interlunio aut ante plenilunium, rationi maximè cohæret, cum videamus sata, & arbores eo tempore consitas, nec non ungues capillosque cæsos temporiùs repullulare, quia tunc partes succulentiores sunt & magis exci-

gis excitata in radicibus ac ſeminibus genitiva virtus, quare non mirum ſi eo tempore humanum etiam ſemen vegetius ſit fœtus pabulum, hoc eſt, menſtrua defæcatiora, & abundantioris alimenti, virtusq; uteri efficacior atque præſtantior; & quam quæſo poteris invenire cauſam cur citiùs aut temporiùs vulva expleatur? niſi aut uteri virtutem aut ſeminis naturam, aut pabuli abundantiam, aut tempora conceptus, cumq; tres primæ inferiores ſint ac ſecundariæ, ſi ad ſuperiorem aliquã cauſam prioremq; ſit recurrendum ut certe eſt, ad lunæ procul dubio incrementum deveniendum erit. At dicunt; Hippocrates & Galenus, atq; alij veteres illuſtresq; ſcriptores, qui aſtrorum aſpectus poteſtatesq; diligenter notarunt, & de ſeptimeſtri partu exactiſſime ſcripſerunt, cauſæ hujus nullam fecerunt mentionem; quaſi vero valeat quicquam hoc argumentum, priſci illi ſapientes Rhabarbari nullam fecerunt mentionem, ergo bilem non purgat, nec morbis opitulatur: atqui ipſi oſcitanter percurrerunt Hippocratis locum lib. de octimeſtri partu, ubi ita ſcripſit, *Nam cum ultra plenilunium mulier concipit, neceſſum eſt eum conceptum undecimum menſem apprehendere,* quo nihil ad hanc ſententiam fulciendam apertius dici potuit. Exiſtimo tamen mendum ſubeſſe in Plinij litera, ſic enim legimus apud ipſum: *ſeptimo non niſi pridie poſterove plenilunii die, aut interlunio concepti naſcuntur;* ubi dempta voce, poſtero, legerem potius *ſeptimo non niſi pridie plenilunij die aut interlunio concepti naſcuntur,* ut comprehendat tantummodo illud tempus quod eſt ab interlunio ad plenilunium uſque tum plenilunij ſpacium à quo partus tardiores gigni certum eſt, quippe qui nonum decimumque attingant menſem. Ut autem receptui canamus, &, quæ fuſiùs dicta ſunt, in pauca contrahamus, celerioris ſive ſeptimeſtris partus cauſæ ſunt ipſius perfectio, celerque motus, (de naturali loquor) vulvæque expletio; cur verò ita expleatur, facit vis genitiva uteri, ſeminis natura, pabuli abundantia, & Lunæ poſitura, tempore conceptionis. Octimeſtris vero infelicitas, ex fœtus imbecillitate, & tempore minus oportuno, quo nimirum nulla conſpicabilis fit ſolis commutatio, potiſſimum pendet, quare cum nulla ejus poſſit aſſignari naturalis cauſa, vitalis eſſe non poteſt, non enim ex naturâ ſuâ prodit, neque ex temporis efficaciâ; ideo ſimilis cenſetur octavo diei in morbis, qui quoniam neque index eſt, neque decretorius, ſi quando in eo criſis contingat difficilis planè eſt, & pernicioſa. Præterea contingit 240. (qui ſextum efficit quadragenarium, de quo conſimile judicium faciunt ſcriptores atque de die ſexto, quem tyranno omnino infideli, & proditori aſſimilant) quo tempore nulla eſt ſolis mutatio, quæ fœtum dejicere poſſit, & in lucem proferre; quod ſi tanta illi commutatio accidat, à Lunæ mutatione, quæ ſingulis menſibus fit ut prodeat, admodum imbecillum eſſe neceſſarium eſt; nam etſi temporis ratione perfectus eſt, quodammodo tamen recruduit, & imbecillus evaſit propter colluctationem, & motum ſeptimi reiteratum in octavo nondum viribus refectis ſicuti ſecundo hujus libri capit. jam prodidimus; quod ſi ita fatigatus, & imbecillus, quo tempore maximè laborat, exeat in lucem, aëris perturbationes locique, admodum diverſi ab eo, in quo erat, ſuſtinere non poteſt, & intermoritur. Præterea, autore Hippocrate, octavi menſis geſtatio oneroſa eſt, & perdifficilis tum matris ratione, affectæ ob pueri intus conditi perturbatos motus, tum uteri incommodius ſe habentis; quare ſi ſe tum temporis partio oſtendat, dupliciter læditur fœtus, & à proprio motu, quo ſe imbecillus præcipitat, & à matris uterique, in quo continetur, affectu. Huc accedit experientia ab ipſis fœminis concepta, (quibus fidem non omnino derogari vult Hippocrates lib. de ſeptimeſtri partu) hæ vero ex eo, quod cognoverunt in corporibus ſuis, dicunt octimeſtres ſuperſtites haud quaquam manere. Imò quicunque partus manci, claudive, aut cæci in lucem veniunt, hos in ventre octavo menſe laboráſſe multorum fert

Cauſa cur citius aut temporius vulva expleatur quadruplex.

Occurritur obiectioni.

Plinij locus reſtituitur.

Cauſa celerioris partus.

Octimeſtris infecilitas unde proveniat.

Dies ſextus & menſis octavus tyranno aſſimilantur.

Lib. de octimeſtri partu.

octavi geſtatio oneroſa.

Fœminis in ſuis affectibus fides omnino non eſt derogan da.

Qui manci aut claudi in lucem veniunt, octavo menſe laborarũt.

fert opinio, quicunq; autem ſexto menſe nati fuerint, vitam naturaliter ſuſtinere non poſſe, eo quòd, licet diſtinctè formati ſint, nondum tamen juſtæ perfectionis exiſtunt. Non eſt tamen octimeſtris aborſus dicendus, connumerant enim illum ſcriptores inter partus, ut videre eſt apud Hippoc. Ariſtotelem, & Galenum locis cit: & inſuper quia alicubi, ut in Aegypto, & Hiſpaniâ vivunt ob matris robur, temperiem probam, ſucculentum habitum, regionum fertilitatem, & pariendi facilitatem, quâ minus fœtus offenduntur, quod tametſi ab autoribus ſcriptum reperiam (ut hoc obiter appungam) tamen hodierna experientia contrarium teſtatur, nam fœminæ Hiſpanæ debiliores ſunt, & partus difficultate ſæpius divexantur, quin etiam quantumcumque calore abundent, qui ad generationem facit, tamen infœcundiores ſunt, quam ſeptentrionales, cujꝰ rei cauſam eſſe puto, quia ſimul cũ calore ſiccitatẽ habent conjunctam, quæ generationi adverſatur, ac inſuper quia mulieres ibi aquam bibunt, quæ ſterilitatem inducere ſolet: ob quas quidem cauſas Hiſpaniam minus populoſam eſſe reor, àdde meretricum numerum, à quibus homines exhauſti, & infœcundi redduntur, & illa fœminarum pars ob ſeminum commixtionem, & crebrâ coitus agitationem generationi inepta fit. Sed ad penſum redeuntes, neque etiam legitimus partus dici meretur octimeſtris, cùm in cæteris regionibus & vitalis non ſit, & matri exitium afferat, quãobrem accommodatè cum additamento, ac ſecundum quid, uti ajunt, octimeſtris partus nuncupatur. Ex dictis jam aperte colliges, quid ſibi Hippocrates velit in illo obſcuriſſimo ænigmate, quovis Herculeo nodo inextricabiliori, quod nobis lib. de alimento propoſuit dicens: *Eſt & non eſt octimeſtris generatio*, quibus verbis indicat eum, qui natus eſt menſe octavo aliquo quidem modo eſſe, & natum videri, revera tamen non eſſe, quia paulò poſt interiturus eſt.

Octimeſtris plane aborſus non eſt dicendus, neq; legitimus partus.

Octimeſtres alicubi cur vivant & ſerventur.

Hipp. locus explicatur.

De partus exeundi modo ac debitâ figurâ.

CAP. VII.

Naturalis partus qui fiat.

SUpereſt ut eâdem, quâ ſumus ingreſſi januâ, profecti ex ſupradictis jam eruamus, naturalem partum tum maximè fieri, cùm puero, & alimenti, & loci inopia oppreſſo motus validus accidit, quo manibꝰ, pedibusq; calcitrante tunicæ ſeu velamenta fœtus diſrumpuntur ac dehiſcunt, quod appoſitiſſimo ſpicarum exemplo comprobat Hippocrates; nam ſicuti in illis, malis granatis, & amygdalis ob molis intus increſcentis violentum impetum ligneus ille cortex dehiſcit ac interrumpitur; ſic quæ fœtum cooperiunt involucra; tuncq; à vinculis exſolvitur, & agitatus foras procedit, & jam virtus retentrix non poteſt onus ſuſtinere, quo fit, ut exurgat expultrix; dilaceratis autem membranis, ichores prodeunt multi, & cruenta multa, doloresq; tunc validi parturientes excruciant, dum vincula rumpuntur, & fortiter calcitrat fœtus exitum ſibi parans; tuncq; naturalis dicitur partus, ſi ordinem naturæ ſervet, hoc eſt, ſi in caput procedat puer, brachiis ſubſequentibus ſuper coxas extentis: fiunt verò dolores parturitionis quantumvis naturalis tempore, propter ſeparationem fœtus à vaſis, velamentorum diſruptionem, & ſpiritus confertum impetum ad embryonis excurſum excitatum ut definitionum med. autor prodidit: Quibus adde tres alias cauſas quas 1. c. hujus lib. quarti poſuimus, ac tandẽ propter exitum per tàm anguſtas vias, uteri enim os (qui antea clauſum arctiſſimè fuerat) aperitur in hoc opere, quantum ſufficiat infanti exitum præbere, & qui novem continenter menſibus connixerat fœtum avidè comprehendens, tum paulatim reſeratur, ut obſtetricibus minimum in id digitum immittere liceat. Quod autem ſola mulier maximos in partu ſuſtineat labores, ſuperius jam diximus, & ejus eventus cauſas attulimus. c. 1. hujus libri: nunc ad penſum.

Ichores in partu.

Doloris cauſa in partu.

pensum. Ad fœtus igitur prolapsionem satis jam patente utero, universus ejus fundus quam proximè potest ad os se convertit, fœtumq; foràs propellit, cui & aliæ circumjacentes partes suppetias ferunt, ipsaq; mulier non mediocriter sibi opitulatur viribusq; ad fœtum expellendum connititur, contractis intentisq; iis, qui in abdomine sunt musculis: multa igitur in tam difficili arduoq; opere conveniunt, fœtus, mulier, uterus; in quo certe opere quinque potissimum requiruntur conditiones, prima ut fiat perfecto jam fœtu, 2. ut debito tempore, tertia ut debitâ figurâ, 4. ut levibus accidentibus. 5. ut lochia, & secundinæ rite expurgentur. Ex quibus liquet, naturalem partum esse consummati ac perfecti fœtus justo tempore & figurâ in lucem emissio; quæ definitio non solum aborsum, sicuti prima, sed etiam illegitimum partum excludit; nam ibi partum definivimus, hîc naturalem partum, quo autem pacto os uteri tantopere dehiscat, ut per id fœtus elabatur se ignorare confitetur Galenus, neque aliud quam mirari posse; Avicennas existimat, pubis ossa necessario sejungi, commissurâ quasi dissolutâ, dissociataquè, quod tamen fieri non posse primo libro demonstravimus, valentissimis enim firmissimisq; vinculis natura munivit partes eas; potius igitur id ipsum accidit ossi sacro; à quo aliquantulum abducuntur pubis ossa, quæ illi colligata circumjacent, aut etiam aliquantulum cedit cauda, & ossis sacri cum ipsa cauda articulatio, nam cùm os sacrum in caudam desinat, ita cum eo articulantur ipsius ossa, ut reflecti possit in partem exteriorem; sed quia quantumcunque posteriora dilatentur, non adhuc video, quid illud faciat ad cervicis apertionem, & exitum infantis â corpore, etsi à matrice eâ ratione educi facilius possit, propterea anteriora etiam & ossa pubis aliquo modo non quidem dislocari, sed dilatari ac cedere putârim; partibus tamen posticis, quibus vulva parturiendo multum innititur, magna vis infertur, rectum enim intestinum, & podicem gravissime premi constat, plerumque enim post partum acerbior aliquis ibi remanet affectus, qui curationem postulat; cæterum ne in exitu offenderetur crena, quam diximus cavitatem quandam esse, sub medio ossis pubis consistentem, ureterem capit, & in tuto tantisper tenet, eximiâ & admirabili naturæ providentiâ. Porro in partu plurimum laborant primiparæ ob inexperientiam laborum, autore Hippocrate libri de natura. pueri: quod si fœtus valetudinarius est, & mater imbecilla, non sine periculo res est, id autem potissimum contingit, si hyems australis præcesserit, & pluviosa, ver autem siccum, & septentrionale, cujus rei causam esse dicunt, quia tenelli fœtus ab inæquali intemperie admodum offenduntur; atque adeò à contrariis tempestatibus percussi in utero, priusquam excludantur, sæpe pereunt; aut qui antea debilis fuerat in ipso enixu succumbit, vel saltem tenuis, & valetudinarius vivit, quia corpora rara, mollia, ac humida, qualia mulierum, humidiora per illam constitutionem tepidam reddita ac rariora, ad intimas sui partes aëris ambientis qualis sicci & aquilonaris veris acutam frigiditatem facile admittunt.

Tria ad partum concurrũt.

Quinq; ad naturalem partum requiruntur conditiones

Naturalis partus definitio.

15. De usu part.

Qua ratione uterus tantopere in partu aperiatur.

Non posteriora solum sed etiam anteriora in partu cedunt aliquo modo.

Dolor post partum.

Crenæ usus.

Primiparæ in partu plus laborant

Galenus 5. aph. 55.

Contrariæ temporum mutationes fœtum corrumpunt.

3. Aph. 12.

Cur autẽ septentrionales venti conceptũ firment, australes abortus causæ sint, neq; ab Hipp. neq; à Galeno scriptum reperio, causa tamen ex Democrito desumitur, quia ventrem ferentibus corpora austro laxantur, & dissolvuntur, & idcirco receptaculo dilatato, & longè lateq; diffusô ac malè compacto, partus errare, & vagari, eosdemq; calefactos huc & illuc dilabi, & diffluere, ac jã locis disclusis & remissis faciliùs excidere cogũtur: contra si tempestas sit frigida & septentrionales venti sint, locorum adstrictione fœtꝰ contrahi, & comprimi ut de locis dimoveri, ac depelli non queãt, neq; sane dissolutione, & laxitate, quasi tempestate quati, præsertim cùm à perturbatione conquiescant, & firmissimâ sede distringantur, ita ut facilè ad pariendi tempus durare possint, quamobrem frigidâ constitutione (dicebat Democritus Abderites) fœtus manent, calore verò, ut plurimum excidunt, hoc enim superante fieri non posse, quin artus, & nervi laxentur, & fatiscant.

Septentrionales venti fœtum firmant, australes laxant.

Sed cur

Cur capite prius fœtus exeunt.

Sed cur capite prius fœtus exeunt? Hippocrates causam esse dicit, ipsius capitis pondus, quod est omnium partium gravissimum, ideo primum ad foramen descendere; existimandum tamen est prudentissimam naturam jussu magni & excelsi Dei studuisse, ut fœtus exeant quam tutissimè, & sibi & matri, quod hâc figurâ fit, nam si in pedes egrediantur, disrumpuntur brachia, si in reliquas figuras, quas mox recensebimus, mater omnino periclitatur: illud tamen silentij velo non contegam, quòd Plinus scribit, mortuos pedibus efferri, eo quod mors sit vitæ contraria; ideo sicuti in vitâ exit homo capite, ita etiam in morte debeat ritu naturæ pedibus efferri.

Mortui cur pedibus efferuntur, & nascentes capite exeunt.

Exeundi modus.

Egreditur igitur mas quidem facie ad matris podicem: fœmina vero ad partes obscænas conversa, quoniam in utero illis quoque contrarius situs erat; quamvis hoc alij vanum putent, & tùm mares, tùm fœminas semper pronos exire prodiderint.

Plinij & priscorum querela.

Conqueritur Plinius, reliquis animantibus varia tegumenta naturam tribuisse, testas, cortices, coria, spinas, vilos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, vellera; homini cujus causa videtur cuncta omnia animalia genuisse, novercam potius, quam parentem extitisse naturam; quem quidem inopem, nudum, querulum, ejulantem, & ad lachrymas projectum, quasi humanæ miseriæ præsagum in lucem projicit; quod ante ipsum ita cecinerat Lucretius:

Tùm porrò puer, ut sævis projectus ab undis
Navita, nudus, humi jacet infans, indigus omni
Vitali auxilio, cum primùm in luminis oras
Nixibus ex alvo matris natura profundit:
Vagituq; locum lugubri complet, ut æquum est;
Cui tantum in vita restet transire malorum.

Thraces infantium natalitia deplorant, exequias celebrant.

Hinc Thraces ac finitimi populi, autore Valerio Maximo in infantiũ natalitiis convocatis consanguineis, quantum miseriarum eis transeundum restaret, deplorabant, exequias vero cum hilaritate celebrabant.

Natura hominibus benigna est mater, non noverca.

Verùm enimvero si exactiùs ac emissitiis oculis ad naturæ opera collimemus, & rem æquâ lance pensitemus, immerito quidem naturam pro matre novercam ab illis fuisse appellatam comperiemus, atq; hoc convitium, etsi verbotenus naturam feriat, revera tamen in eum redundare, qui naturam condidit, cujus potius omnipotentiam, sapientiam, ac bonitatem in hoc potissimum opere admirari collaudereq; debemus, qui tam benignam matrem naturã hominibus præfecerit: Nullum enim animal à natura armatum valet exercere alia arma quam sua propria, ideo homo caruit illis, ut omnes habere posset; nam cum intellectu omnes artes, & cum manibus omnia arma valet exercere; quod si nudus obnoxius erat periculis, & minus firmus, tribus illum natura armavit præsidiis, ingenio ad inventionem necessariorum, sermone ad auxilium, manibus ad perfectionem eorum omnium, quæ vel ingenio excogitasset, vel sermone ab aliis didicisset.

Ploratus infantium egredientiũ causa.

Ploratus vero causam sapientum plerique perquisiverunt; C.17. & alij cœlestium orbium motiones, quibus tenella corpuscula commoveantur; Soranus Ephesius causam dicit, quòd insuetam tangit terram, & tenellus spirit⁹ à luce concutitur; alij & hoc addũt, quod à lumine exterretur, non, ut quidam ajunt, quòd anima cœlestium regionum extorris terrenum corpus prius inhabitet, atque ideo flere infantes cogantur; Alij terræ revolutiones causam esse ridiculè crediderunt, hinc putabant, eos qui in navibus nascuntur, non plorare, cujus contrarium quotidianæ experientiæ testimonio comprobatur; est enim infantium nascentium ejulatus potissima causa ambientis aëris alteratio, diversa ab eâ, quâ intra uterum afficiebantur; adjuvat cohibitus spiritus, propter quem vox, quã intra uterum nullam infans adhuc emiserat, majori impetu prorumpit.

Partus non naturalis figuræ.

Agrippa.

Porro fœtuum in nascendo quatuor sunt non naturales figuræ; prima quando non in caput, sed in pedes egreditur, quos Agrippas, quasi ægre partos appellamus, quo pacto Marcum Agrippam natum esse ferunt, ac Agrippinas utrasque, & Neronem illum generis humani

hostem:

hostem; Altera, quando manibus exit, quem ego vitalem sæpe vidi; ubi notandum has figuras duplicatas esse, quia interdum duos pedes effert infans, interdum unum duntaxat. Tertia figura est, quando in latus fœtus progreditur, qui item partus difficilimus habetur. Quarta, quando duplicatus exit, idquè aut natibus primo oblatis, aut cum manibus pedibusquè simul ad partum inclinat infans; quod si in pectus aliquando procidat, retrò manibus, pedibusquè conjectis omnium periculosissimus habendus erit; has vero figuras omnes Eucharius, Rodion, & Jacobus Rufus diligenter depinxerunt. Quæ autem in simplici partu dicta sunt, eadem in gemino & trino perinde observantur, nisi quod aliquando contingit, alterum infantem in caput, alterum in pedes demissum sese exhibere; quæ quidem ex naturali, & non naturali partus genere composita figura est; ita Vopiscos appellat Plinius cùm è geminis unus vitalis nasceretur, altero interempto abortu; quemadmodum qui enectâ parente, & cæsâ vitales nascuntur Cæsares, & Cæsones nominabantur, à cæso matris ventre, auspicatiusq; gigni crediti erant, quo pacto Scipionem Africanum, Julium Cæsarem, & Manlium natos esse scribit. Sæpe etiam, quod miserum, & lamentabile est, ferramentis, ut uncinis, rostro anatis, & tersa forcipe, prout necessitas urget, fœtus vivi, à vivâ, & integrâ matre educuntur; de quo opere & modo extrahendi fœtum ex utero materno absq; vel matris vel fœtus periculo, aut fœcunditatis abolitione, quatuor extant Francisci Rousseti integri commentarii.

lib. 1.

Ex naturali & nō naturali composita figura.

Vopisci.

Cæsares vel cæsones auspicatè nascuntur.

Fœtus vivi è viva matre productio.

Quibus signis partus cognoscatur, & de lochiorum expurgatione.

CAP. VIII.

IGitur instante jam partu, acrior sub umbilico & ad inguina dolor premit, inde se ad lumborum vertebras reflectens, genitalia cum dolore tument, febrilis horror corpus invadit ex naturæ ad excretionem conatu, facies rubet, venter incalescit, cum veró magis instat parturitionis tempus, urinæ adest incontinentia, uterus solvi, & laxari sentitur, tormina vexant, partes superiores graciles fiunt, & extenduntur loca, super pectinem & inguina; immissoq; digito, quid ad magnitudinem ovi in orificio invenitur, convoluto nimirum fœtu eâ ratione, quâ libro primo diximus; ac tunc ruptis membranis, quibus continebatur, aquæ ex utero defluunt (sic enim vocant obstetrices fœtus sudorem, & innominatam aliam sordem, quæ inter amnion, & fœtum continetur, quæquè innatat) is autem humor primo paucus effertur, postmodum plurimus, ac demum sanguis aquosus, si fœmina nascitura est, ruber, & purus si masculus; quo tempore, & non antea in sede constituenda est mulier, quia jam obstetrices os uteri tangentes aperiri sentiunt, & dehiscentis uteri modum augeri, ideoq; in sellâ collocant, aut surgere jubent, & ad expellendum fœtum strenuè se paret adhortantur, ad quam quidem rem in quibusdam regionibus obstetrices peculiaria sedilia habent, quæ ab humo non altè distant, ita ut mulier neque stare neque prorsus jacere videatur, & excavata ita sunt, ut facile, quæ debent, transmittant, ac reclinantem tergo accipiant, quorum formam idem Eucharius depinxit: Cum itaque jam jam partus instat, os uteri directum apparet, quod perpetuò in partu fit, perinde ac in conceptu, tunc si partus naturalis est, quod cognoscitur ex eo, quia in caput nascitur, totum opus soli Deo, & ipsius parturientis diligentiæ, & viribus committitur, ipsa enim abdominis musculis, puer propriis viribus partum facilem parant; uterus vero otiante jam retentrice, & proritatâ expultrice, tanto interdum impetu operatur, ut simul forâs excidere visus jam sit; Postea vero acetabula dicta dissolvuntur, ab acetabulis secundinæ evelluntur, ac tandem fœtus viarum angustiâ secundas exu-

Partus instantis signa.

Aquæ profluvium.

In sede mulier quando constituenda.

Sedilia.

Partus naturalis in quo cognoscatur.

Acetabulorū dissolutio.

Secundinā evulsio.

Illico à partu quid faciendum. *Vmbilici resecatio.* *Vmbilici ligaturā qualem esse oporteat.*

it, & in lucem prodit, quem prudens obstetrix apte, & mollissimis linteis excipit, statimq; aliquæ obstetrices umbilicum, qui postremus omnium in lucem prodit, relictâ quatuor digitorum circiter longitudine secant; securius tamen est, & in Hispania usitatum, non illico umbilicum præscindere, & à secundinis divellere, ne sine involucris fœtus exeat; quæ quidem, ne diutius intus maneant, ab umbilico secanda non sunt, sed per quatuor aut quinq; horas expectandum, remediis interea ad id adhibitis, quæ suo loco ponenda sunt; ac si non proficiant, ita sentiente Hipp. lib. de superfl. & 1. de morb. mul. tunc secandus umbilicus erit duploq; filo fortiter constringendus, quam proxime ad ventrem infantis, quod pollicis ab abdomine latitudine fit. Non tamen arctior fiat strictura, ne quę ultra ipsum umbilici pars est, citiùs, quam oportet, excidat; nec etiam laxius, ne funesta hæmorragia per vasa umbilicalia sequatur, aut aër frigido intrò in puerum subeat; [*Vulneris curatio.*] sectio vero fiat novaculâ peracutâ, vulneri imponendo pannus linteus duplex, oleo ros. & amigd. dul. madidus ad doloris sedationem; ita paucis pòst diebus una cum vinculo excidet, quod intra nexum est, constricta enim vena, & arteria nutritione & vita destituitur; [*Fœtus ablutio.*] loto vero puero, & sordibus absterso, quod vino calenti fit, in quo rosarum, & myrthi folia incoxerint, [*A partu umbilici nullus est usus.*] siccus jam umbilicus pulvere ex Bolo Armeniæ, sanguine draconis, & myrrhâ conspergi solet, ut qui nullius amplius sit usus, & gossipio potius involvas, quam abdomini incumbere sinas, nam calore vitali destitutus frigiditate suâ dolorifica tormina infanti excitat, sed hæc in praxi copiosius invenies. [*Lochia.*] Reliqua umbilici pars, quæ cum secundinis intus remanserat, eisdem connexa postea excernitur: tuncq; tertia illa menstrui portio, quam circà uterum toto gestationis tempore accumulari diximus, [*Quot diebus puerpera expurgetur.*] per ipsum dimanat copiosè primum ad heminam ferè cum dimidiâ; deinde paulatim, quousq; quæ marem peperit, triginta diebus expurgatur, estq; longissima hujusmodi purgatio plena perfectaq;, quæ tamē si ad 20. dies duret, nihil prorsus habet periculi: si vero filiam genuit, duobus, & quadraginta diebus repurgatur, quæ certè purgatio ut maxime est diuturna, ita perfecta est: attamen periculo vacaverit, si 25. diebus peragatur, Hipp. decreto [*1. Tex. 89.*] lib. de morb. mulierum, qui tamen terminus in nostra praxi moderandus: hoc nunc intelligatur oportet, quod juniores diebus paucioribus, seniores pluribus expurgâtur. [*Lochiorum causa.*] Purgantur autem à partu mulieres eam ob causam, quod antea ad 40. usq; diem, si utero puella gestaretur, aut usq; ad trigesimū, si masculus, paucissimus sanguis ad incrementum fœtus delabitur (namq; hoc dierum numero infantium membra articulantur) deinde copiosior, donec in lucem infans prodeat, residuo semper ibidem deposito; ideoq; purgationes has, quæ lochia nuncupantur, à partu manare ad portionem dierū necessum est, [*Robustis pauciora lochia.*] quamvis robustis, & exercitio deditis non tamdiu sæpe fluant. [*Lochia quid.*] Oportet autem ut lochia sint instar sanguinis à victima exeuntis, quę si retineantur aut immodicè fluant, vel secundinæ non expellantur, in innumeras ac periculosissimas calamitates incurrunt puerperæ, quas Hipp. commemorat lib. de morb. mul. & nos suo loco recensebimus. [*Et 1. pro. 45.*] Unde constat lochia nihil aliud esse, quam superfluū alimenti, quo fœtus nutriebatur in utero, quod toto gestationis tempore retentum fuit, ne apertis matricis venis una cum illo laudabilis sanguis expelleretur, neve acetabula in ipsa reseratione laxarentur aut etiā uterus lubrico redderetur, unde etiam abortus facilis foret. [*7. de hist. nat. 10.*] Jam vero quia excrementum piceum, de quo Arist. & nos suprà egimus, quodq;, si ante editum in lucem infantem egrediatur, mortui fœtus indicium fœminæ esse dicunt, si intus maneret, perirent infantes, aut saltem toto [*Quid puero ante primā lactationē exhibendū.*] pueritię tempore, epilepsiæ, & periculosioribus variolis obnoxii manerent, ideo ex consilio Avicennæ, non ante lactandus infans est, quam ei butyrum, & mel [*3. 1. d. 3. c. 2.*] virgineum, aut sirupum violaceum cum sesamo, aut simile quidpiam adhibeatur, [*Theriaca nō omnibus infantibus convenit.*] quo egestionem prius emittat, cum quo etiam palatum perungitur, ut infantis ventriculus ab omni pituita, & recremento mundus evadat, quo etiam in casu aut sirupus violaceus simplex, aut tantillum theriacæ exhibetur, quamvis cum Galeno in lib. de theriaca putem eandem superare vires tenellorum infan-

rum infan-

rum infantium, nisi septentrionalibus, ut Belgis, & Germanis, qui ut referunt parentum naturam, ita medicamenta fortiora facilius, sanguinis missiones difficulter tolerant. Postquam vero egesserit, tunc primum lactandus erit infans, dummodo lac primis duobus diebus matris ipsius non sit, quia nondum sanguis ejus ita purificatus est, ut possit in laudabile lac converti, ideo ab eo afficiuntur pueri, & malum dicitur colostrum Avicenna cit. & Plinius: Lac ex papillâ sæpius in os infantis exprimatur, ut ita sensim assuescant ventriculi fibrę attrahendo, de quo quidem lacte in residuo hujus operis Deo Opt. Max. auspice, pauca cudere consilium est, si prius de periodo, quâ tum in mare, tum in fœmina generandi ac pariendi tempus finiatur, brevissimè dissertavero. Igitur mulier post 50. annũ non gignit ut plurimum, majoriq; parti quinto & quadragesimo profluvium sistitur, amissæ fœcunditatis testimonium. Mares ad septuagesimum annum generare possunt, sed nullo certo præfixo termino, nam in utroq; sexu, alii aliis temporius, aut tardius generandi tempora aut finiunt aut producunt prout corporis, & vitæ, & succorum, & temperamenti, & cœli bonitas, atq; habitudo, quemq; in meliorem aut deteriorem naturam provexerit. Massinissam post 86. annum filium genuisse, proditum est, Catonem Censorinum octogesimo exacto; inter mulieres Corneliam è Scipionum gente Volussium Saturninum post 62. annum, & Valescus in suo Filonio scribit, puerperam se vidisse, quæ 67. ætatis suæ anno filium peperisset: sed magna ex parte maribus 65. annus finis progenerandi est, fœminis quintus, & quadragesimus, ut autor est Aristoteles; quando autem incipiant homines generare jam prodidimus.

Septentrionales cathartica facilius sang. miss. difficilius ferunt.
Lac primis duobus diebus matris non sit.
Colostrum quid.
Lactandi ratio.
Gignendi periodus in mare et fœmina.
lib. 11. c. 41.
5. de hist. anim. 14. lib. 3. c. 3.

De lacte, quid illud, generationis modus, partes, conditiones, ac qualitates.

CAP. IX.

SOlers, & sapientissima natura à summo Deo erudita infantis, quem in utero fabrefecerat, extra uterum constituti non obliviscitur, imo sanguinis portionem, quâ intra ipsum nutriebatur, ad mammas per communes venas, quarum sæpè meminimus, extrudens, candore modificans, ne cruore delibuta ubera oculos alumni averterent, aut mater sanguinis metu expavesceret, commodissimũ parat puerulis alimentum in eâ parte, qua facilimè simul & citissimè elaborari lactis copia posset, & ab alumno facile sugi, qui vicissim posset à matre foveri, amplecti, osculari, & amorẽ ejus promereri. Posteaquã igitur reliquaquę priora sunt naturâ priùs, ut par erat, forsitan fusiùs, sed quàm potui lucidissimè exposui, postulat series rerum, ut de hoc etiam naturam imitando nonnulla annectam. Empedocles apud Arist. lac pus esse dicebat, fortassis, quia veteribus solitum fuit, concoctionem per corruptionẽ intelligere. Est tamen lac nil profecto aliud quam benignum corporis excrementum, sanguine è rubro in candidum mutato, ad fœtus nutritionem; cæterum non solum post editum infantem lac apparet, sed, cum jam partus instat, scaturire incipit, quò scilicet, cùm jam eo uti infantem oporteat, maturiùs, concoctiùs, ac veluti paulatim paratũ lac fiat, ideo incipit aliquibus priùs, plerumq; autem septimo octavoq; mense; quod quidem lib. de nat. pueri Hipp. accidere putavit, quia retentis per conceptum menstruis alimenti abundantiâ omentũ pinguescat, & [illegible] cente adipe albo, necdum concreto abundans, ceu oleo corium illitum, à turgido utero compressum, & sursum & deorsum destillat, deorsum quidẽ in Embrii alimentum, quamdiu in utero est, sursum in mammas recipiatur, & id lac vocemus; sed hæc sententia quia nullá veritatis similitudinem capit, repudianda omnino est, quin etiamquia ipsiusHip. placitis contrariatur, aliunde ejusdẽ libris inserta videtur, nam ipse

Lactis materia.
Mammæ cur in pectore sita.
Lac quid.
Lactis tempus.
Hipp. lib. de lacte inserta falsa sententia.
4. de gener. anim. 8.

Vera lactis ratio. nam ipse in aphorismis, & Galen. in comment. aliam veriorem, & magis accommodatam innuunt; *5. aph. 39.* nimirum, quia justissima natura in ultimis mensibus sanguinem in fœmina redundantem, nec tamen aliter quam copiâ superfluum, deponit apud mammarum glandulas, tùm per communes mammarum, & uteri venas, tùm per eas, quæ à propaginibus venæ cavæ descendunt, ubi glandularum vi (quibus proprie conficiendi lactis facultas tribuitur) in album, è rubro vertitur, & lactis naturam nomenq; sortitur: non dissimili modo, ac idem sanguis in spumosam vertitur humiditatem in pulmonis carne, & testium facultate in sperma appellatum transmutatur, in linguâ salivæ nomen accipit; dum enim glandulæ illum sibi assimilare conantur, non solum dealbant, sed frigidiusculum etiam reddunt, ita tamen, ut facile à tenello fœtu, ad cujus nutritionem comparatum est, concoqui possit. *Mammæ 7. mense cur incipiant attolli.* Quod porro septimo octavoq; mense mammæ magis attolli incipiant, papillæq; gliscere, & turgere, causam esse constat, quod ultimis mensibus multum jam crassioris sanguinis congestum est in venis, & arteriis uteri, per quas fœtus alimentũ transit, quod quidem sanguini influenti impedimento est, fœtus enim jam grandior multo indiget, & multum trahit, multus autem sanguis penetrare non potens recurrit per communes venas ad mammas; unde etiam ulterius elucidatur difficilis locus Aristotelis quem 3. lib. c. 14. explicuimus, ubi fœtum ultimis mensibus minùs consumere alimenti confirmare videtur, quod quidem fit non quód minori indiget alimento, sed quod minꝰ ad ipsum jam penettare potest, ideoq; recurrit ad mammas, qui certe recursus, & ad lactis, cujus usus jam imminet, præparationem utilis est, & ut fœtus penuriam sentiens exitum paret, ita enim æquissima natura, & ejus omnipotens, & sapientissimus conditor Deus omnia mensuravit, ut necessarias causas iis, quæ fieri expedit artificiosissime aptaverit; sic quamdiu in utero alendus fœtus erat, ad uterum universus sanguis colligebatur, lactanti mulieri ad mammas. *Causæ lactis quatuor* Palam jam ex dictis est sanguiné materialem esse lactis causam; (sanguiné inquam dulcissimum, & pinguissimum Hip. teste lib. de nat. pueri, & 1. de mul. morb.) glandulas mammarũ efficientem: fœtus nutritionem, & conservationé finalem; formalé vero concoctionis modum, quo acquiritur ipsa lactis forma, qui quidem modus à calore influente cordis, & nativo mammillarũ dependere autor est Dinus super lib. de nat. pueri: *Causa multitudinis lactis.* sed enim multitudinis, vel paucitatis lactis causa sæpe regiones esse temperatas censet Arist. cit. potius tamen in humidis regionib. copiosius lac fieri crediderim, ut de Epiro, Frisiâ, & Hollandiâ Albertus scribit, in siccis minus abundans, sed crassius. *3. de an. 9.* *Lactis partes.* Jam vero lac etsi similare videatur, partes tamen dissimiles habet; constat enim tribus potissimum substantiis crassâ, seu caseosa; pingui, hoc est, butyraceâ; & aquea, quam dicimus serum. Pars caseosa frigida, & sicca est, si caseus recens sit (vetus enim ad caliditatem tendit) butyrosa temperata existit.

Dub. An serũ lactis sit calidum vel frigidum. De sero prima inter antiquos medicinæ professores reperitur quæstio; nam Galenus lactis serosam partem calidam, & acrem esse judicare videtur, cui sententiæ patrocinatur Avicenna c. de lacte, & Mesues c. de aqua lactis, quibus in locis sapientissimi viri ex eo videntur colligere, serum calidũ esse & siccum, quia vim habet subducendi ex sententia Diosc. *3. de alim. fac. 16.* quin etiam extenuat, abstergit, & nitrosam possidet facultatem ut super eundem Lacuna notavit, *lib. 2. c. 63.* ideoq; jecoris obstructiones aperit; quod idem persuaderi potest, quia quod sudor, sive lotium in sanguine est, idem serum in lacte, sed illud refragante nemine calidum est, ergo etiam serum. *Autoris sententia de seri temperamento.* Ex altera tamen parte idem Galenus, in alium flectitur sensum, ac serum esse frigidum, & humidum asseverantius dicit, *4. de simpl. med. fac. 17* cui cooperatur Andr. Lacuna, & communis practicantium usus, qui ad reprimendos febris æstus, & bilis furoré, & pruriginosas pustulas maximâ cum utilitate serum exhibent, cui ego sententiæ libentius acquiesco; etsi aliquem caloré sero inesse non diffiteor, eum tamen ex herbis calidis, aut coagulo quo fuit extractum contraxisse reor potius, quàm à naturâ suâ, illũ tamen caloré non talem tantumve esse, quin à frigidioribus partibus superetur; ratione igitur caliditatis, & acredinis vires in ipso sunt

subducendi,

ſubducendi, attenuandi, & abſtergendi, ſuâpte vero naturâ vim habet refrigerandi, & ardores ac bilem compeſcendi, & pruriginoſis puſtulis ſuccurrendi, quia frigidum & humidum eſt, ideo illud lac frigidius cenſetur, cui plus ineſt ſeri, quâ ratione Galenus, Meſues, & Avicenna ſuperioribus locis ſi explicentur, omnis omnino controverſia dirimetur: Nunc ad propoſitum redeo. Optimum itaq; lac cenſetur, quod purum ſincerumq; eſt, nec amaritudinis, nec acrimoniæ, nec aciditatis, nec ſalſedinis particeps, non graveolens, ſed modice odorum, guſtu ſuave, & parum dulce, album, & æquale, ac mediæ conſiſtentiæ inter liquidum & ſpiſſum, ita ut in unguem inſtillatum non diffluat, quod tale fuerit, boni ſucci eſt, corpus alit, alvum emollit, ac facilis concoctionis exiſtit, præſertim vero humanum huic mediocritati accedit: quod autem lac pituitoſum eſt, ex ungue facilè defluit, & in ſapore ad aciditatem vergit: bilioſum, ſubtilius cum ſit, amarorem aliquem præ ſe fert: melancholicum craſſius, & tenax eſt, colore lividum aut ſubnigrum; nihilominus Ariſtoteles, lac lividum, & fuſcas nutrices laudat, quod idem à Belgicis fœminis fieri video, cujus rei ratio eſſe poteſt, quia lac melius concoquunt propter vegetum ac validum calorem; quod iis in mentem non venit, qui hanc Ariſtotelis ſententiam omnino reſpuunt, quam nos infra elucidabimus: Plinius in Ponto capras reperiri ſcribit, quæ lac nigrum generent, quâ in re damus, quæ accepimus. Inſuper lactis albedo non tranſparens eſt nec imagines reddit, ſicuti vinum, & aqua, & alia pellucida corpora, propterea quòd in lacte plurimum eſt terrenæ, & craſſæ ſubſtantiæ, quæ, dicente Ariſtotele, & Plutarcho, ipſius colorem obtuſum reddit. Cæterùm ſi infans aliquâ ratione cogatur alio quàm humano lacte uti, caprinum præferendum eſt, craſſius ovinum, craſſiſſimum, & pinguiſſimum bubulum, tenuiſſimum cameli, mox equæ, tùm aſinæ, ſus planè crudum, & aqueum lac habet, ita ut ex iis caſeus confici non poſſit, ſicuti nec ex ullo eorum animalium, quæ utrinq; dentata ſunt, quæ etiam plures, quam ternas mammas habent, caſeo inutilia, utiliora, quæ binas; tot præterea dedit natura mammas cuiq; animalium, quot ad ſuos fœtus alendos neceſſarias eſſe duxit; Porro volatilia propter corporis ſiccitatem lac non habent, & quia pondere gravia volare non poſſent, ideo etiam veſica deſtituuntur, ſed lactis penuriam majori in filios amore natura compenſat: omne autem lac igne ſpiſſari, frigore ſereſcere, Plinius teſtis eſt, quod ex Ariſtotele ſuſcepit infra citato. Gigni lactis abundantiam à calidis, & humidis rebus ſcribit Galenus, minuitur autem ab omnibus impenſè calidis, frigidis, ac ſiccis, quod ſi nonnunquam ea, quæ ſunt calida, & ſicca, uti fœniculum, & apium, aut nimis frigida, ut lactuca ad lactis generationem exhibentur, illa quidem, quatenus aperiunt, & movent ſanguinem ad mammas, hæc vero in quantum temperaturam calidam, & exſiccatam corrigunt, lac generare per accidens dicuntur, quæ enim propriè & per ſe lac producunt, calida procul dubio, & humida eſſe oportet.

Boni lactis conditiones — *Pituitoſi lactis ſigna.* — *Bilioſi.* — *Melancholici.* — *3. de hiſt. animal. 21.* — *Lactis albedo qualis.* — *A.4. meteororum.* — *P. 6. ſympos 8.* — *Brutorũ lac quodnã præferendum.* — *E lacte animalium utrinq; dentatorũ caſeus non fit.* — *Volatilia lac nõ habẽt* — *Lactis penuriam amore compenſant* — *11. de hiſt. animal. 41.* — *Lac generãt calida & humida.* — *5. ſympl.*

Utrùm vero ſalita lactis copiam efficiant inter ſcriptores controverſum eſt, nam Arabes pleriq;, Aëtius, Moſchio, & Albertus Magnus, laudant capita ſalitorum piſcium; Hippocrates 1. de mulierum morbis, Galenus, & Avicenna à rebus ſalitis omnino abſtinere jubent, eâ potiſſimum ratione quia ſal impendio exſiccat, & conſumit omnia, ergo etiam lac; quâ quidem ductus ratione Mercurialis ſalita nullo pacto ad lactis generationem conducere exiſtimat, niſi quatenus reliqua modice condiendo ad ſaporem, & penetrationem facit, quòd ſi aliâ virtute id efficiat, illam planè ſe ignorare fatetur: Eſt tamen in promptu alia non contemnenda ratio, quæ ex Lacuna deſumitur, referente Romæ caprarios, & opiliones tempore æſtatis, quo paſcua areſcunt, & lac perpaucum generatur, hac arte plurimum lactis provocare; ſalitis rebus, oves, & capras paſcunt, ita ob ingentem ſitim magnam hauriunt aquæ copiam, quæ continua mulſione ad mammas trahitur, & in lac convertitur, aquoſum tamen & ſalitum, cujus ſerum febrientibus pernicioſum eſt, & vitæ inimicum; nec

Dub. An ſalita lactis copiã efficiant. — *Mercurialis ſententia exploditur.* — *3. de morb. mul. 1.* — *2. indioſc. lib. c. 65.* — *Quâ ratione ſalita lac efficiunt*

dissimili ratione septétrionales nutrices halecibus vescuntur, nisi ut excitatâ siti majorem hauriát cerevisiæ copiú: non igitur mirum si in Barduana regione de qua Moschio, & Albertus loquuntur, ubi pascua salsa nitrosaq; sunt, eâdem de causâ magna proveniat lactis abundantia. Galenus quæcunq; admodum calefaciunt, non tamen valenter deficcant lactis proventum prohibere retulit; *5. sympl. 22.* cum autem talia sint, quæ mensibus eliciendis congrua sunt, planè sequitur, ea quæ provocant menstrua, destruere lac; cujus rei ratio est, quia sanguis ad ubera non tantum mittitur, sed trahitur, ac proinde cum lac deficit, ad illud promovendum sufficiunt quæcunq; leniter aperiunt, & movent, contra uterus nihil confert ad delationem sanguinis, qui solum ad illum pellitur, quocirca quæ menses movent, majores vires obtinere oportet, aut in majori copiâ exhiberi, nam quando in eâ copiâ aut qualitate exhibentur, quæ evocare menses valeant, valent etiam lac non movere solum, sed exsiccare, quoniam non desiccantia, & modice excalefacientia lac gignunt; quæ vero plus excalefaciunt, nec valenter exsiccant, menses proliciunt, aliquando tamen pro variâ naturæ inclinatione accidit, ut ea ipsa, quæ menses evocare apta sunt, lac provocent, & è converso, quâ ratione quæ provocant sudorem, validiora sunt iis, quæ urinas movent, quia multo difficilius est, humores in halitus transmutare, quam eosdem extenuare, & à sanguine partem serosam secernere, quod diureticum medicamentum instar coaguli facit; Et quia materia urinæ trahitur à renibus, sudoris vero materia solum impellitur versus cutem: sæpe tamen una pro alterâ operatio contingit; Illa autem quæ lotium cient, non solum lac, sed menses etiam avertere nata sunt, quia impensius exsiccant; sed dices, si menses exsiccant, cur non urinas, cum præsertim minori vi opus esse videatur, ad urinam ciendam, quæ trahitur ad renes, quam ad menses, qui non proliciuntur? Solutio est, menses provocantia calorem, qui ad motum facit æqualem cum diureticis obtinere; diuretica vero excellere siccitate, quæ quidem ad seri separationem facit, ideo reliquum sanguinem crassiorem reddunt, & magis tenacem; ac proinde menses supprimunt, urinam vero serosumq; humorem promovent: quia tamen hæc hujus loci non sunt, ad propositum redeamus.

Menses ciẽtia lac destruunt.

Sanguis ad ubera trahitur, ad uterum mittitur.

Quæ provocant sudorẽ validiora sunt, quã quæ urinas movent.

Lotium provocãtia lac & menses avertunt.

Obiectio.

Solutio.

Cur lacti albedinem natura tribuat, & an illud per concoctionem fiat, aliaq; scitu digna.

CAP. X.

SEd forsitan sciscitaberis, cur lacte, & non sanguine nutritur infans? cujus rei causam ex supradictis quodammodo jam colligere potuisti, voluit enim natura illud dealbare, ne puer, aut mater, sive nutrix cruore exhorrescant; & insuper, quia extra uterum debuerat pueri cibus ad ventriculum permeare, ibi concoctus ad jecur uti sanguinis officinam, si ergo sanguis exsugeretur à puero, nec concoqueretur à ventriculo, neq; esset quod rursus fieret in jecore; fuit ergo convenientissimum ut ex sanguine lac fieret in mammis, & ex lacte in ventriculo concocto, & ad jecur infantis delato alius purissimus, & defæcatissimus sanguis, qui esset pabulum caloris ipsius nativi, & humidi primigenii, quod in illâ ætate perfectissimum reperitur. His sic compendiose appunctis, alia se offert illustranda controversia multorum animos distrahere solita, utrum lac per concoctionem ex sanguine fiat, an per solam coloris mutationem? concoqui ulterius sanguinem Aristoteles sentit lib. de hominis structurâ, ubi lac eodem modo, quo semen genitale ex sanguine generari prodidit, in cujus sententiam Galenus pedibus omnino discedit; at ita lac, sanguinem, & mammæ venas calore superarent, siquidem concoctio à calido fit, & calidiorem rem ipsam reddit; *7. de usu part. 22.*

Cur lacte non sanguine nutriatur puer.

Dub: An lac per concoctionẽ fiat ex sanguine, an per solã coloris mutationem.

Ar. et Gal. sententia

reddit; ideo putant aliqui non concoqui ſed dealbari à parte; alii concoqui quidem reſpondent, non tamen impenſè ſed competenter, hoc eſt, ad æquabilitatem reddi, nam beneficio tepidi mammarum caloris igneas, & acriores partes diſſipari, crudiores attenuari, & concoqui, neq; vero quæcunq; concoquuntur, calidiora fieri, ſed quæ à calido intenſiſſimo, hinc fit, ut dicente Galeno, lac medium quoddam ſit inter pituitam, & ſanguinem, quia pituitâ calidius eſt, ſanguine autem tantò frigidius, quantò jecoris parenchyma glandulosâ mammarum corpora calore ſuperat, longius tamen abeſt à pituitâ, propiùs ad ſanguinem accedit: jam cum ſimilimum nutrimentum lac ſit ei, quod fœtus in utero ſumebat, pauciſſimam mutationem adeptum fuiſſe credibile eſt; quod ſi conſideres inſtrumenti frigiditatem, nil profectò mirum, ſi quantumvis à calido fiat hæc actio, tamen ratione inſtrumenti lac ſanguine frigidius evadat; adde etiam mammarum laxitatem, cujus ratione plus ſolent recipere, quam per frigidam temperaturam, etſi à corde, & partibus pectoris concalefiat, concoquere valeant. Non tamen inferas, in illis mulieribus quæ lactare renuunt, & lac ad venas regurgitat, ac rurſus in ſanguinem convertitur, idem ſemel coctum recrudeſcere; nam juxta priorem dubii ſolutionem nil plane vetat aliquam concepiſſe in venis concoctionem, majorem in mammis, ſimul cum coloris mutatione, & adhuc ulteriorem rurſus in venis cum reductione ad ruborem, quia color variat pro ratione partis. Porro ſæpiſſime accidit, ut, quæ ſemel uterum geſſerunt, ſemper aliquid lactis continerent, & exprimere poſſint, donec iterum conceperint, quæ rurſus tertio à conceptionis menſe iterum lac oſtenderent; quibuſdam etiam natu majoribus ſuctu frequentiori lac prodiit, & copia tanta, ut infantem enutrire potuerint; quin etiam aliæ urticâ perfricant vehementer ubera, ut dolorem excitent, ac ita primo cruentum humorem eliciunt, poſtmodum lac ut tradit Ariſtoteles, quod ſæpius ſe vidiſſe teſtatur Albertus Magnus, plerisque autem totis mammis atque etiam alarum ſinibus fluere ſcribit Plinius, aliquando tamen ſanguis ob impedimentum aliquod eo aſcendit, qua ratione, & virginibus, atque corruptis, etſi nondum matribus, ubera diſtenduntur, & prodit lac atque etiam maribus, ut autor eſt Ariſtoteles citato; Communiter tamen mares lac non producunt, quoniam beneficio nativi caloris, ac laboris adeo concoquunt, & abſumunt nutrimentum, ut perexiguum ſuperſit excrementi; adhoc quia non habent mammas adeo ſpongioſas, ut poſſint ſufficere materię proprii nutrimenti, & lactis. Quod vero de apro Ariſtot. refert, ex quo tantum lactis indies emulgeretur, ut colloſtra inde efficerentur, vanum omnino, & fabuloſum videtur. E converſo autem aliæ ſunt fœminæ, quæ naturâ ſuâ lacte carent, & alię, quibus lac deficit ante tempus, quæ quidem naturâ ſolidæ ſunt, & denſæ carnis, quamobrem ſufficiens humor à ventre in mammas non penetrat; aliæ ſunt, quæ mammas quidẽ habent ſatis capaces, ad quas lactis ſufficiens quantitas fluit, ſed papillis omnino & fonticulis deſtituuntur externis, quibus ni lac exſiccetur, ab eodem ibidẽ remorato perdifficiles cruciatus excitantur: non tamen lacte ubera nutriuntur, alioqui in virginibus etiã ac viris perpetuo lac appareret, ſed per diverſas venas lac, & nutrimentũ illis diſpenſatur, ut ſuo loco dictũ eſt; nec etiam ſtatim mẽſes aſcendunt, ubi ubera turgeſcunt, plerisq; enim idipſum ob ſolã carnis multitudinẽ evenit, quibus nunquã ubera plurimo lacte turgent, quia capacitas deeſt.

Cæterum quibus menſtruæ vacuationes contingunt, raro fit lac, & vice verſa, quia eadem eſt materia utriuſq;, ideo mulieri utero gerenti ſi lac ex mammis fluxerit copioſum, fœtus redditur imbecillꝰ, nempe quia alimentum omne ſurſum aſcendit ad mammas, quod fœtus in venis reliquerat, quia ipſe præ imbecillitate, quantũ ſibi ad moderatã nutritionẽ ſatis eſſet, attrahere nequiret, & cõſecutionis mutato ordine, ſi gravidis mammæ repente extenuentur, abortus ſequitur, quia etſi fœtꝰ validus fuerit, copioſũ tamẽ ei alimentũ deeſſe ſignificat ideoq; primũ ex venis matricis communibus ſanguinẽ trahere, unde mammæ graciles̄cant prius, & non multò poſt, cum nutrimentũ omnino deficit, abortus

Aliorum opiniones.

Non omnia quæ concoquuntur calidiora fiunt.

1. ſympl. 21.

Lac mediũ inter pituitam et ſanguinem.

Lac ſanguine eſt frigidius.

Occurritur obiectioni.

Color variat pro ratione partis.

Lactantiũ diverſa natura.

Ariſt. 3. de hiſt. ani.: Alb. 3. anim. 9. 11. de hiſt. nat. 41.

Lac virgines aliquãdo habent.

Lac mares habent nonnulli.

Lac mares cur communiter non habent.

Papillis carentes mulieres.

Vbera lacte non nutriuntur.

Quibus mẽſtrua fiunt lac non fit, et è converſo.

5. aph. 39. aph. 52.

Mammarũ extenuatio abortũ præſagit.

fiat, nam

Dub. An fœmina quæ lac habent, interim dum habent, menſibus perpetuo careant, & ſteriles cenſeantur. Mercati lapſus.

5. Aph. 30. 1. de morb. mul. 10.

fiat, nam ſicuti lac in mammis fœtus debilitatem, ita gracilitas earundem alimenti penuriam arguit: quod vero Hippocrates, & poſt ipſum Mercatus, menſes licet fluant, ſuppreſſos omnino putant, ſi lac in mammis apparuerit, plerumq; quidem ita fit, ſed non perpetuo; vidimus enim fœminas (quarum una erat Jacobi Zueri juriſconſulti conjux) quæ quantumvis infantes prægrandes lactarent, menſtrua tamen toto lactationis tempore ordinata, & copioſa habebant, nec id ſemel, ſed quoties pariebant; Mercatus refert, fœminas, quæ lac habent, interim, dum habuerint, ſteriles cenſeri, & ad conceptum ineptas; quod non experientiæ ſolum, ſed clariſſimorum virorum placitis, & rationi diſſentaneum eſt; nam pleriq; omnes, qui eligendæ nutricis præcepta tradiderunt, hujus non fuerunt obliti, nec ipſe ſilentio prætermiſit, quod non ſit prægnans; igitur quæ lac habet, gravidari poteſt, quod quotidie videmus. Eventis ratio adſtipulatur, quia ſi aliquando contingat, ut mulier ſimul lactet, & menſtrua habeat, quod fieri poſſe docuimus, alimenti penuria, quæ in illo caſu poteſt eſſe cauſa quo minus conceptus fieret, nulla omnino eſſet, atq; adeo fœminam concipere nil obſtaret: adhæc mulier gemellos ſanguine in utero nutrit, in lucem editos eoſdem lactat, nil ergo vetat, ut quæ ſanguinea corpulentaq́; fuerit unum uberibus, alterum in utero, quamdiu ſaltem pauco indiget alimento, foveat; Quæ quidem commemorare libuit, non quidem animo criminandi ſapientes viros, quod ego ingenium naturâ horreo, ſed tuendæ veritatis ſtudio illectus, quo nihil ab initio habeo antiquius, & ut cuncti, quam variis modis natura ſoleat in ſuis operibus ludere, perſpiciant, nec tyrones ex lactis præſentiâ menſium aut gravidationis defectum in univerſum vaticinentur, quod in praxi fœdus error, præpoſteraq́; morborum curationis cauſa foret, cum iis neq; purgatio neq; ſanguinis miſſio ſit adhibenda; eſto enim quod communiter lactans non poſſit ad nonum uſque menſem alterum fœtum enutrire, poteſt tamen concipere, & ad aliquod ſaltem tempus utriq; præbere alimentum: ſed neq; etiam lac, fœminam eſſe corruptam, ſemper arguit.

Adverſus Mercatum rationes.

Natura variis modis in ſuis operibus ludit.

Lactans uterũ ad aliquod tẽpus geſtare poteſt.

De craſſamento, grumefactione, & caſeatione lactis.

Cap. XI.

A vitiato lacte nocumenta. Lactis craſſities. Grumefactio. Caſeatio. Dub. Serum an poſſit concreſcere.

PRimum noviſſimumq; lac inutile eſt, quod ſi craſſum efficiatur, pleraque mala infantibus, & matribus ipſis infligit: craſſeſcit autem duobus modis, uno ſecundum omnes ſui partes cum ſubſtantia caſeoſa, butyroſa, & ſeroſa unà concreſcunt, & dicitur affectus græce tron boſis, latine grumefactio, Arabibus congelatio: Altero ſecundum duas tantum partes, caſeoſam, & butyraceam; qui affectus caſeatio nuncupatur: utrum tamen ſeroſa pars verè poſſit craſſeſcere, controverſum eſt, nam pleriq; id negant, eo ducti argumento, quòd dum ſanguis extra vaſa craſſeſcit, ſerum integrum ſeparatum, ac liquidum manet, non tamen advertunt, ſerum, etſi omnino non craſſeſcat eo modo quo reliquæ ſanguinis partes, tamen aliquantiſper craſſius evadere, cujus rei indicium eſt, quod ſi ſerum urinæ recenter mictæ conferatur, craſſius eſſe apparet, cum tamen una eademq́; ſubſtantia ſit, quinetiam ipſa urina ſæpiſſime interpoſito tempore craſſior redditur. Nunc de grumefactione, & caſeatione indeſinenter agere pergam: illam à frigido fieri, compertum exploratumq́; eſt, nam extravaſatus ſanguis non niſi à frigido grumefit, & accidentia frigida ex grumo ſanguinis excitata, animi defectus, exſolutio, pulſus parvus idipſum atteſtantur; quod tamen Mercurialis non recipit, quia, inquit, in pectore, & ventriculo ſanguis grumefit, nec tamen à frigido, parvus pulſus febrem ſequitur hecticam,

Dub. An grumefactio lactis à frigiditate fiat.

3. de mul. morb. c. 5.

ticam, exsolutio, & animi deliquium ardentes febres, quæ quidem calidæ sunt affectiones: sed meminisse oportuerat, in pectore, & ventriculo sanguinem, etsi in calido sit, non tamen à positivo, sed à diminuto calore grumefieri, destituitur enim copiâ spirituum, quibus in venis refertus erat, per febres autem hecticas calorem intensum quidem esse, sed extensivè diminutum, quia sanguine, & spiritu hectici carent, in quo potissimum nativi caloris robur consistit; in reliquis non tam à calore, quam à venenatis qualitatibus, quæ fere putridos humores comitantur, animi deliquia excitari; abi ad semen, & menstruum putridum, à quibus videas eadem symptomata suboriri; Neq; quicquam urget Aristotelis autoritas, quam affert ex 4. meteororum 5. dicentis, aquea à frigido, terrea à calido concrescere, quæ simul terrea, & aquea sunt, à calido, & à frigido, ut lac; nam paulò pòst Aristoteles addit, à calore rem concrescere exhausto humore; & ita quidem lapides in renibus fiunt; neq; nos negamus, si lac igni adhibeatur, concrescere, & incrassari, exhaustâ parte aqueâ; sed grumefactionem in mammis haud ita fieri censemus, non enim absq; magnis febribus, & symptomatibus tantum caloris posset fœmina concipere, at sæpe sine illis sanguis grumefit in mammis; potius igitur ab oppresso spiritu, qui à frigore cogitur, & suffocatur. Minus adhuc opis ab Avicenna consequitur; quem de grumefactione à causa calidâ, & de grumefactione à causa frigidâ 21. 3. verba facere arbitratur; quia eo loci non quidem de grumefactione, sed de caseatione sermo est, ut legenti perspicuum erit. Quod si c. 5. de congelatione differens, medicamentis utitur frigidis, vel certè anodinis, non video profectò, quâ ratione ea congelationi convenire possint; nisi quatenus ea, quæ moderatè sunt frigida, si cum frigidis intensis conferantur, vicem obtinent contrarii, & anodini, quo pacto à viris fide dignis accepi, in Moscovitarum regione, Sarmatiâ olim dictâ per magnos hyemis rigores aqua plenas tonnas ad diversorii fores paratas haberi quibus adventantes hospites pene congelatos immergant, atque ita paulatim incalescere, ne rigidi, ut erant, hypocausta ingredientes ab uno ad aliud contrarium subitâ factâ mutatione periclitentur: sed quid multis moror in ea confutandâ opinione, quæ nullam omnino capit probabilitatem, nec in Arist. aut Avicen. mentē unquam incidisse palam jam feci, cum ex ipsa voce ejus instabilitas convincatur, non enim aliud esset rem à calido congelari, quam à frigido comburi.

Aquea à frigido, terrea à calido concrescunt

Grumefactio lactis qui fiat.

C. 4.

Avic. locus perperam à Mercuriali citatus.

Frigida medicamenta quo pacto cōgelationi conveniāt.

Moscovitarum mos.

Porro lactis caseationem tàm internam quàm externam à calido semper fieri nemini dubium esse debet; nam ut urinam cientia priùs fundunt sanguinē, deinde partes crassas, ac serosas separant, Gal. autore, ita coagulum in lacte priùs separat caseosam partem à serosa, deinde eandē crassam reddit, Arist. decreto, dicentis, frigidū non propriè lac ad caseationem reddere, sed potius à calore id fieri; quin etiam ipsius coaguli natura idipsum palam facit, quod, ut scribit Arist. igneam habet facultatē, cui Gal. & Averroës plane suffragantur; adde sedimentum in urinis non nisi à calore secerni, & quæcunq; ad seri extractionem, & casei separationē faciunt, cinaram, cnycum, guttur gallinæ, vinum, & reliqua calida esse omnia; ut mirari satis nequeā, quid venerit in mentē eruditissimo viro, qui loco allegato scribit, horū pleraq; frigida esse, quæ tamen cuncta tertiū aut saltem secundū attingunt caliditatis gradum. De aceto, quo solo aliquando lactis serum extraximus, etsi ejus nullam fecerit mentionē, difficilior posset suboriri controversia: sed neq; hoc quidē frigidis suis partibus id efficit, verum subtilioribus, calidiusculis, & admodum siccis, quibus primū penetrat, deinde caseosam partem cogit atq; constringit, quâ ratione ab eodem quamvis à prædomino frigidum sit, tamen propter has partes acredinē sero inesse, & quandam subducendi abstergendiq; vim superius jam prodidimus. Sed ut à Galeno te explicare possis, qui 3. de alimentorum fac. c. de oxigalate, lac interdum usu vasis aquæ frigidæ spissari pro comperto affirmat, rusticos consule Hispanos, qui probè norunt illam spissationem non ab aquâ, sed à calore ignis fieri, cum enim volunt lac spissare, pro sapidissimo illo cibo, quem ipsi Lusitanè *Atabese* vocant, prius levi-

Dub. An caseatio lactis à calido semper fit.

.sympl. 13.

4. de hist. animal. 3.

Coagulinatura ignea est.

3. eiusdem tit. 21.

Serum extrahentia calida sunt.

Acetum calidas habet partes.

Lactis spissatio qui fiat.

prius leviter bulliunt, interim tamen, ne fiat caseatio, aquam infundunt, qua tantum abest ut spissetur, ut potius alioqui futura caseatio impediatur. Cæterum putat Mercurialis duas esse caseationis species; propriam, quæ à solo coagulo fiat, & impropriam, quæ ab aliis rebus; illam semper à calido; hanc tum à calido, tum à frigido posse contingere in mammis: Sed ut illi hâc viâ subterfugienti iter occludamus, reducamus ei in memoriam, impropriam hanc caseationem tunc fieri duntaxat, cum præternaturalis calor in mammis augetur, quod ipse paulo inferius affirmat, nullam aliam cognoscens hujus caseationis causam, quare volens nolens sui fortasse parum recordatus rem, ut est, profert. Nostræ huic sententiæ patrocinatur Dioscorides, ubi ad dissolvendum lac in ventriculis puerorum coagulatum, acetum exhibet, at quæcunque à frigido dissolvuntur, à calido concrescunt, ut tritissimum est philosophorum dictum: quid? quod non invenies lac coagulatum nisi in locis calidis, in ventriculo, & ad ignem: nam in aëre potius corrumpitur, & grumescit; quod si opera caloris contempleris, cujus proprium est, homogenea conjungere, heterogenea verò disgregare, eadem profecto in caseatione fieri planè comperies. Non igitur est, quod de caseationis causa deinceps quisquam dubitet, cùm ex eventis, autoritatibus, & firmis rationibus calorem esse in propatulo sit.

Duplex caseatio. — *Impropria caseatio non à frigido sed calore fit præter naturali.* — *Quæ à frigido dissolvũtur à calido concrescunt.* — *Lac non nisi in locis calidis coagulatur.* — *Caloris opus.* — *Lib. 2. 40.*

Verum quoniam de coagulo sermo incidit, sciendum est, illud quidem nihil aliud esse, quam albam illam substantiã, quæ reperitur in animalium ventriculis, una tantum parte dentatorum, & quæ nondũ usa sunt alio nutrimento, quam lacte; cum primum enim herbis pasci incipiunt, corrumpitur coagulum, ideo in grandioribus non invenitur; quatuor porro habent ventriculos animalia hæc, quibus possint haud bene ob dentium defectum incisum in ore alimentum, alioqui asperum, & durum exactè concoquere, ideo ruminant, dum ex uno ad aliud transferunt; Est enim ruminatio reductio ad os, & ulterior præmansi alimenti masticatio quæ omnia ferimus accepta Aristoteli, & Galeno, ventriculis autem hæc nomina indita sunt, venter, reticulum, omasum, & obomasum, germanice Mage/Pantzen/Roden/Psalter. In illo verò, quem omasum Græci vocant, germani, Roden/ materia hæc sive fermentatum lac reperitur, quod coagulum dicitur; nam sicuti mulieres crudam massam servant, quæ acorem caliditatemq; contrahens causa est, ut melior panis, cui commiscetur, evadat, ita lac in hoc ventriculo asservatum fermenti concipit qualitates igneam, & acrem, quibus lac commixtum caseationem efficit, ijsdemq; valet liquida coagulare; congelata dissolvere, ideò contra lac in puerorum ventriculis congelatum, Dioscorides citato exhibet. Si interroges, unde lac in mammis coaguletur, si nullum ibi hujuscemodi coagulum reperitur? Respondet Mercurialis, à quâdam caseatoriâ vi lacti intrinseca id fieri; cum tamen, qualis illa sit, non appareat nec alia ibi reperiatur, quam concoctiva, quæ à calore nativo fit, ac reliquæ naturales, Potiꝰ equidem puto, id calore fieri præter naturam, si eò lac perducat, ut calorem acoremque concipiat, ac similem coaguli naturam, quod forsitan & ipse significare voluit.

Coagulum quid. — *Ruminãtia quatuor habent ventriculos.* — *Ruminatio quid.* — *A. 3. De part. anim. 14. G. de admi nist. à nat. 8* — *Ventriculorum nomina.* — *Coagulum liquida agglutinat, congelata dissolvit.* — *Cur lac in mammis sine coagulo coaguletur.*

Matrem ipsam infantem lactare convenientissimum esse, sin minus id fieri possit, qualis sit nutrix eligenda.

CAP. XII.

EDito in lucem infante, transactisque illis diebus, quibus antea diximus lac maternum rectificari, ac benignum reddi; ipsa quæ peperit mater, eademq; sui partus fidissima nutrix sit, est enim Galeni testimonio lac maternum

Rationes ob quas mater puerum lactare debeat. — *1. De valetudine tuenda.*

jam

Lac maternum ſaluberrimum, & conſuetũ alimentum eſt infanti.

Mater vigilantior eſt quam nutrix.

jam edito infanti ſaluberrimum, quoniam qui eo aluntur pueri, ij non ſolum conſueto, verum etiam maximè proprio utuntur alimento; nam cùm infantes, dum adhuc in utero ſunt, ſanguine matris ali ſupradictum ſit, ex ſanguine vero lac gigni exiguam in mammis adepto mutationem, conſtat profectò feliciorem procedere nutritionem, quæ lacte matris conficitur. Præterea quia matres longè vigilantiores ſunt in liberis ſuis educandis, quàm ſtipendiariæ nutrices, quæ lucrum potiùs quàm fœtum reſpiciunt, ac vix ulla reperitur, quæ nutricationis omne tædium perinde, ac mater poſſit tolerare, ſordes, vagitus, morbos, ac ſervandi nunquam ſatis diligentem curam, & ut numero dicam, quia nulla eſt quæ pariter amet ut mater, nulla procul dubio erit, quæ pariter curet: ſic vidim⁹ hoc eodé anno duos infantes à nutricib⁹ ſomno profundo ſtertentib. ſuffocatos, unũ Belgæ filiolũ, alterũ Luſitani. Tertio q.a permittendũ nõ

Lacte alieno alieni mores imbibuntur.

eſt ut alieni lactis contagio inficiatur puer (ſi modo benè temperata ſit mater, ſalubreq; corpus nacta) nã & indoles ex lactis naturâ vitiatur, quocirca non temerè vulgo dicitur, hunc aut illum cum lacte nutricis malitiã imbibiſſe, ſiquidem una cum lacte vel vitioſi, vel ingenui non ſolũ addiſcuntur mores ſed imbibuntur, ita ut ad fingendas tam animi quam corporis dotes, non tam ſeminis naturam, quam lactis & alimenti valere, exiſtimaverint ſapientes, & Galeni liber cui tit. eſt, quod animi mores corporis temperaturam ſequantur, aper-

Lac ad fingendos animi mores multum valet.

tiſſimè perſonat: puero ægrotante nutricem purgamus, ſicq; ſanitatem conſequitur infans, itaq; ut una & eadem eſt ſalus, ſic idem corpus, & humores ijdé ſubindeq; propenſiones eædem, unde merito hæ ipſæ propenſiones hiſpanicè *Humores* appellantur, ob maximam quam cum illis habent cognationem, ſic triticum in aliud ſolum jactum degenerat in avenam, aut ſiliginem, vitis in alium collem tranſlata mutat ingenium, planta revulſa à parente terrâ flacceſcit, ac veluti emoritur, non tamen inficias imus, ſemini etiam magnam vim ineſſe ut

Lib. 3. C. 10.

jam ſuperius expoſuimus. Quarto ſatius multo erit, ſi maternâ pietatem exercentes mulieres, & ſui officij memores, filios alant, quos pepererunt, quia quæ

Matres quæ filios non nutriunt integræ matres non ſunt.

Lib. 12. C. primo.

matres filios non nutriunt, integras non eſſe, ſed ſemimatres, nec materno officio liberos demereri dicebat M. Aurelius Rom. Imp. apud Gellium. Et certè quî fieri poteſt, ut filij matris ratione illam dignentur, quæ eos tot ac tantis periculis expoſuerunt, & quæ materfamilias debuerat pietatem erga domeſticos omnes exercere, talem erga liberos exercet crudelitatem, ut tradat viſcerum ſuorum fructum & imaginem virtutis à natura in eo effigiatam coinquinandam nutrici atq; alendam; meritò qui ita nutriuntur, ſemiſpurios dicendos eſſe quidam æſtimarunt, & matres ſemiadulteras; ſi enim mater ſanguine fœtũ nutrivit per nové menſes, certè nutrix per bienniũ lacte, quod idem ſanguiné dealbatum eſſe jam ſuperius tradidimus hanc eſſe dixerunt differentiã, quod in verè dicto adulterio mater filiũ alterius patris marito ſupponit, in hoc vero filiũ alteri⁹ matris. Hinc eſt, quòd nobilis Romanus juvenis ex Gracchorũ familiã è bello redux dives, ac cũ victoriâ occurrentib⁹ unà matre & nutrice cum gaudio, & alacritate, ſic inter eas ſpolia diviſit, ut matri daret annulũ argenteum, nutrici torquem aureum, de quâ re condolente matre, tu, inquit, me ſolos. 9. menſes in utero, hæc vero per integros duos annos uberibus ſuis aluit, corp⁹ à te habeo, & illud quidé medio parùm honeſto, hęc vero candidâ ac ſincerâ voluntate mores dedit, tu me natum primum à te procul rejeciſti, hæc à te deſpectũ ſuis ulnis recepit, & ad hunc uſque ſtatũ perduxit; Quod aqua gignit, in aquis educatur, terra ſuo ſucco alit, quidquid in eâ naſcitur; neq; eſt tam ferum ullũ animantis genus, quod non alat ſuos fœtus, tygrides ſanguinis ſitientes proprium ſanguinem & lac ſuis catulis non denegant, ululæ, leones, viperæ, educant partus ſuos, & homines ſuos fœtus abjiciunt, exponuntque: ô delirationem incredibilem, & execrabilem, quod enim poteſt eſſe crudelius expoſitionis gen⁹, quam peperiſſe, & ſtatim abjeciſſe, aluiſſe in utero ſanguine ſuo neſcio quid, quod nondũ viderat, jam vero perfectum, jam in lucem editũ, jam filium factum, tenerum infantem, adhuc rubentem, & matris opem implorantem, eâ,

tem, eâ,

tem, eâ voce, quæ movere dicitur & feras, rejecisse, ac proprij, & consueti lactis alimoniâ privare, & mulieri conductitiæ, rusticæ, nec moribus integris, sæpè etiam meretriculæ, & lue venereâ infectæ tradere; sed tanta hæc crudelitas summâ Dei providentiâ sæpe punitur, Etenim coagulatus eisdem lac in mammillis gravissimos, ac diros excitat cruciatus, ita ut sæpe cogantur canibus sugendis præbere easdem papillas, quas filiolis denegarunt, neq; ibi punitiones consistunt, imo plerumq; inflammantur suppuranturq; mammillæ, & novaculis præcisæ, & ignitis cauteriis aut cancro corruptæ per frusta decidunt.

Obiectioni occurritur.

Obtrudunt aliqui, parcendū esse teneræ ætati imbecillæq; valetudini; non advertentes, naturam, quæ dedit ad concipiendum vires, haud dubiè dedisse & ad lactandum; neq; aliud in pectore duos illos veluti fonticulos turgidos, & lacteo liquore suâ sponte manantes admonere, nec putent matris officium esse concipere, & parere, in quorum uno oblectamentū secutæ in altero naturæ necessitatem, nil hactenus de puero sunt bene meritæ, sed quod sequitur post partum, esse verum matris munus: hoc tamen permittimus, ut si fœmina fuerit tenella, juvencula, aut imbecilla, & pauci lactis, quod respectu infantis in lucem editi non tantum suppeditet alimentum, quantum sanguis in utero materno, coadjutricem sibi associet, nec propterea filiolum penitus exponat; quibus de causis si nutrix infanti sit abhibenda, vel quia mariti delicatioribus uxoribus suis parcendum esse volunt, propter mollitiem, vel morbum, vel lactis

Nutrix qualis.

vitium, deligenda probata aliqua mulier erit, quæ corpore benè temperata sit, ingenuis moribus prædita, quæ vigesimum circiter annum ætatis agat ut Galeno placet, Paulo, & Aëtio aut saltem trigesimum non excedat, quia jam tunc permultis menses ordinè non servāt, lato etiā sit pectore, corpore firmo, colore suavi, & vivido, mediocribus mammis: hilaris præterea sit, casta, sobria, alumno assidue arridens, & cantillans, diligens circa pueri mundiciem, articulatè etiam loquatur, quia hanc præcipuè habet puer loquendi magistram; ejus caput inspiciatur, ne tinea, aut achoribus affecta sit, nec rubiginosis aut cariosis dentibus, nec oris fœtore, arthritico, elephanticoq; morbo, neve venerea lue, qua plerumq; inficiuntur, nullo deniq; sit affecta morbo, nec etiam facilè irascatur, nam hoc fervidam, & biliosam naturam arguit, non sit primipara, quia lac nondum satis purgatum habet, ideo saltem bis peperisse oportet, quippe quæ mammæ olim plenæ fuerunt, & impleri consueverunt, venas arteriasque habent crassiores, & capaciores; enixa autem sit duorum tantum mensium, & non ultra decimum à partu constituta, quæ insuper legitimo tempore masculum pepererit, quia hæ ut plurimū melius coloratæ sunt, sanguinemquè habent laudabiliorem, lusca non sit, quia non nisi transversim intuetur puerum, qui propterea eandem inspiciendi consuetudinem plerumq; contrahit; abstineat à concubitu, etenim coitus sanguinem, & lac ipsum conturbat, lactis etiam copiam minuit, quia menses ciet, quæ vero menses habent, lac non habent, ut supra enarravimus; præterea virosam quandam qualitatem coitus lacti conciliat; adde quod inde non raro gravidæ fiunt, quod & alumno, & conceptui nocivum est, neuter enim satis alimenti habere potest, subinde purus sanguis circa uterum subsistit, impurus ad mammas conscendit, ac demum quantum accedit fœtui, tantum decedit alumno: quo in loco illud mirari subit, quod plurimi retulerunt, non corrumpi lac fœminæ, si ex eodem viro rursus conceperit; talis itaque nutrix probatis cibariis vescatur, à salsis, acutis, & adstringentibus abstineat; & primis diebus singulis vicibus ante lactationem puerulo tantillum mellis lingendum exhibeat, deinde mammillæ pressione lactis pauxillum mulgeat, ac ita pueri suctionem juvet, ne vehementi suctu gulæ instrumenta aut palati lædantur, neve malarum articulationes laxentur, nec insuper singulis lactationibus uberem lactis copiam exhibeat, sed parcam. Ex quibus jam colliges decem in nutrice consideranda esse, ætatem nimirum, habitum corporis, mores, mammarum & papillarum formam, tempus à partu, ultimi infantis

Gal. primo de sanit. tuenda. Paul. lib. 1. C. 2. A. lib. 4. C. 4.

Animi passiones.

Coitus lactanti nocet.

Lac fœmina nō corrūpitur, si ex eodem viro concipiat.

Victus ratio.

Lactandi ratio.

Decem in nutrice conditiones.

infantis sexum, ut sana sit, & non gravida, demum lactis conditiones quas nos c. 9. hujus libri jam tradidimus, & ad quatuor reduci possunt, dulcedinem, candorem, odorem, & consistentiam. *Optimi lactis conditiones ad 4. reducuntur.*

Parvæné an magnæ mammæ ad conficiendum lac commodiores sint, & an lividæ nutrices eligendæ.

CAP. XIII.

DE magnitudine mammarum apud majores nostros versata fuit controversia, jam inde à Pauli & Avicennæ temporibus, qui eas laudant, quia plus ibi sanguinis generetur: Aëtius reprobat, eò quod grandiores mammæ suscipiendis cancris sint expositæ, qua ratione Moschio & Athamantius scribunt eas, quæ habent grandes mammas, vinosas, libidinosasque esse, quia utrumque proficiscitur à calore uteri, & pectoris: Mercurialis conciliare *Mercurialis sententia.* nititur hos autores, atque ita Aëtij locum intelligit de magnis mammis secundum carnem, quas quidem vituperat, commendat vero eas, quæ secundum capacitatem magnæ sunt, de quibus Paulum, & Avicennam intelligi vult, atque hac interpretatione quasi ex tripode dictâ totam dirimi controversiam arbitratur; Sed quoniam quæ magnæ sunt secundum capacitatem, plus lactis conficiunt, quam conveniat, unde retentum lac putrescit, & molestiam *Autoris positio.* infert, quæ autem secundũ carnem magnæ existunt, sat lactis generare nequeunt, potius mediocres commendandas esse puto; Paulum vero, & Avicennam magnas commendasse non quidem secundum carnem, neq; secundum capacitatem, sed secundum venas per easdem diffusas, quæ multum faciunt *Mediocres mammæ præferendæ.* ad lactis bonitatẽ, nam & cavitas moderata, & debita portio carnis est, quare tùm ad decentiã corporis tùm ad lactis elaborationẽ præferuntur reliquisquæ ad utrumq; extremũ recedunt, quarum aliæ sufficientẽ lactis copiã non progignũt, aliæ haud probè complectuntur, ac insuper rugosæ sunt, laxæ, ac penden*In mediocribus temperatus est calor.*tes, quod deformitatẽ inducit; præterea quia in mediocribus temperatus est calor, & magis coactus, cujus rei non solũ contactus fidem facit, sed quod permulti venarũ rivuli liventes per easdem circumspiciuntur, qui tamẽ latent in laxis, *Papillæ quales.* quia subsident. Igitur mediocriter carnosa nutricis ubera papillas habeant non conniventes, nec curvitate aversas, non valde graciles, aut breves nimisvè tensas; illas enim non facile apprehendit puellus, harum contactu offenditur, *6. Epid. p. 5. t. 18.* quæ insuper si crassiores sint, totum ejus os implentes suctum impediunt; neque porro ad pallidum, aut lividum vergant, hoc enim si citra manifestam causam fiat, corpus, & uterum laborare indicium esse scripsit Hippocrates: Sit insuper nutrix densâ solidâque carne prædita, vigiliarum, & laborum, quæ circa alumnum contingunt tolerantissima, non nimis alba, subpallida, aut lentiginosa, sed pulchra & candida, rubore perfuso, qualem Avicenna citato *An lividæ nutrices sint eligendæ.* eligit. Sed jam video sophistarum potiùs quàm Aristotelicorum turbam hic obstrepere, fuscas potius eligendas esse, quâ ratione ducti, seu potius seducti *Hybridæ quæ dicantur.* Hispani hybridas eligunt, quas *Mulatas* vocant, ex parente Hispano, & matre Æthiopissa ortas, colore Numidico, sæpè etiam ipsas Æthiopissas atro colore: quænam autem est eorum tam firma constansque ratio? quia, inquiunt Pareus, & Bonacciolus, quemadmodum terra fusca fertilior est albâ, sic fusca mulier lacte est pinguiori, alimentum facilius concoquit, & excrementa digerit *Quæ nigra sunt calidiora.* perfectius; addunt, quia, quæ nigra sunt, calidiora, & validiora existunt, ac eorum carnes jocundiores, quia magis mixtæ, & elaboratæ Aëtio autore, ideo *6. Epid.* Avicen. carnem nigri animalis in columiorẽ, & suaviorẽ esse prodidisse, nigredinem

Lac capræ nigræ laudatur.

In hominibus alba potius quam nigra commendãtur.

In brutis cur nigra laudentur.

5 de gen. animal. 4.

Hybrida suaviter modulãtur.

dinem vero signum esse caliditatis, & roboris, ut cum Hippocrate dicebat Galenus, idcirco in praxi lac capræ nigræ commendari receptum esse, ideoque Aristotelem lac lividum prætulisse; quæ tamen omnia facilè corruunt, si peritissimis viris in mentem reducamus, non sicuti in brutis nigra, etiam in hominibus, sed alba rubro suffusa magis laudari, cujus rei ratio est, quia cum homo sit ultimum mixtorum, & ejus forma perfectior, ac magis elevata in suo esse, majorem requirebat mixtionem, & elementorum refractionem; ideoque illi conveniens esse non potuit caloris magna exuperantia, sed abundantia solum naturalis, quæ in temperatâ naturâ potissimum reperitur, cujus sobolis color roseus est: in brutis vero quia non eam habent elementorum refractioné, & quorum moles crassior est, conveniens fuit exuperans caliditas, à quâ nigredo provenit, ut molem illam possit conficere; Aristotelis vero sententia de lacte brutorum intelligatur, aut certe non de livido positivè, sed de candidissimo lacte, intelligenda est, quod ut plurimum lividitatem quandam præ se fert, qua ratione Angli, & Belgæ amylo, quo dealbare, & indurare solent collaria, tantillum lividi coloris commiscent, quo magis candor elevetur; testatur vastissima maris planicies, & convexa aëris superficies, quæ in magna serenitate, quo tempore albissima sunt, cærulea apparent: quin etiam ut eundem per se ipsum Aristotelem explicemus, ipse ea quæ sunt alba, calidiora, & suaviora esse prodidit, quod si ad hominem, non ad bruta animalia aptaveris, veritatem obtinebit. Videant igitur quam fœdè ludificentur eæ, quæ filiolos suos tradunt Æthiopissis & hybridis illis, quæ præter hoc, quòd calore sunt impensissimo, moribus ut plurimum corruptissimis inquinantur, hoc solùm nomine laudatæ, quod suavissimè modulentur.

Quamdiu lactandi pueri.

Pulticula quâ ratione conficienda.

Educandi ratio.

Magistri.

Disciplina.

A vini usu abstinendũ quamdiu.

Puerorũ ingenia cur refractaria fiant.

Cæterum Pauli decreto lacte pueruli ad biennium usque nutriri debent, quod si id abunde non superrerit ad nutritionem, & incrementum, pulticula exhibeatur, ex tenuissimâ panis rasurâ, cum butyro, & sacharo, aut etiam cum oleo & melle, cum pulvere sesami aut anisi; tamdiu vero lactentur, quamdiu dentibus nondum instructi sunt, quorum præsentia solidius quoddam lacte, & pulticulâ alimentum natura videtur exposcere, ante hoc tempus nutriendi haud sunt solidiori alimento, offis, aut intritis, quia inde ob exiguam adhuc concoquendi facultatem, & imperfectam masticationem multi à cruditate morbi contrahuntur, extinguitur enim calor à multis cibis. Cum his tamen septentrionales fœminæ tamdiu lactare non solent, & pulticulam citius infantibus exhibent. Cæterum ubi jam ablactati infantes fuerint, sensim ad pleniora cibaria traduci debent, tuncquè liberiori modo vivere sinendi sunt, & suo ingenio, hilaritate, relaxato animi fræno, exercitia ludicra & lusus illis permittendus, nam animorum securitas, relaxatioquè haud parùm ad vegetam corporis educationem momenti affert. Verum simulatquè sextum, septimumve annum attigerint, mitioribus magistris tradantur, duodecimo altioribus disciplinis imbuendi jam sunt; ad vigesimum usq; mathematicis, & philosophiæ studiis exornandi, deinde graviora exercitia imperanda, ut otio carentes à Veneris stimulis coërceantur, quibus ea ætas tentari plurimum solet, ideo in eâ potissimum corycæis, & inspectoribus indigent, nec sine pædagogis, si fieri possit à parentibus ablegentur. Vini etiam usus per totam pueritiam, & adolescentiam interdicendus, nam ut Plato, & Galenus præcipiunt, præterquam quod sit ignem addere igni, caput etiam halitibus replet; quare nil mirum, si hoc ævi, ut sunt corruptissimi instituentium mores, puerorum ingenia aspera, indomita, refractaria, superbaq; plerumque cernamus, dum vino oppressi, ac in mollitiem, & luxuriam soluti pueri, & adolescentes insaniunt, & hebetiores fiunt, pudorem, observantiam, & officium posthabentes. Sed ego dum ea persequor, quæ cognoscere potius, quam permutare licet, ac communem seculi calamitatem deploro, fortè orationis impetu meos limites videbor excedere; quare hic jam emensus totam de hominis procreatione historiam, pueri animum magistrorum curæ perpoliendum relinquo; & quia de

corporis

corporis ægritudinibus, quæ viris cum fœminis communes sunt, alibi traditur, modo ad fœminas reflectentes nostri instituti memores, quæcunque per eas quatuor stationes obveniant iis, quæ naturaliter fieri tradidimus, quot sint earum languores, & quâ ratione reficiendi (quæ medicis plane utilis tractatio erit, reliquis non injocunda) DEO auspice cudere exactiusq; perpendere secundâ hujus operis parte, ne quippiam desideretur, totis viribus adlaborabimus. Nunc adepti hujus laboris finem, orationi quoque nostræ hic finem imponamus.

FINIS LIBRI QVARTI, ET primæ partis hujus operis.

QUÆ OPERIS PRIMA PARTE IAM EXCUSA, VEL MUTANDA, VEL CORRIGENDA OB EXEMPLAR DEPRAVATIUS DESCRIPTUM CENSUERIT AUCTOR HÆC SUNT.

Pag. 4. lin. 33. pro finibus lege finibus. pag. 6. lin. 19. pro gratias lege gratia. ibidem in marg. pro doloris lege cletoris. pag. 9. lin. 3. rubuerat, ruber erat. pag. 10. lin. 17. tum fœtus, adde *mensiumque portio interdum expurgatur. pag. 12. lin. 48. pro evique lege cuique ibid. lin. 52 pro inatione inanitione. pag. 14. lin. 47. pro eius lege earum. ibid. lin. 26. pro dissedere lege discedere. ibid. inmarg. pro temperantia lege temperatura. pag. 29. lin. 5. pro Gedelia lege Bensyra. pag. 29. in tit. pro regæneretur lege regeneretur. pag. 31. lin. 48. pro suppeditat lege suppetat. pag. 32. lin. 31. pro pullulaant lege pullulant. pag. 40. lin. 27. pro materiatem lege materialem. pag 42 lin. 38. pro nullinum lege nullum in. pag. 47. lin. 48. pro piores lege priores. pag. 51. lin. 37. perfectiissimam lege perfectissimam. pag. 52. lin. 30. pro. quamdiu lege. qua diu. pag. 54 lin. 5. pro qui lege quæ. pag. 55. lin. 50, pro calorem lege colorem. pag. 52. lin 2. pro amittere lege emittere. ibid. lin. 39. pro vocumentum lege nocumentum. pag. 64. lin. 6. pro bruta lego bestiæ. pag. 68. lin. 18. pro illo lege illa. ibid. pro solita lege solitus. pag. 71. lin. 9. facilius lege fælicius. pag. 71. lin. 51. pro Metralon lege Metraton. pag. 73. lin. 7. pro filios gentium lege filias gentium. pag. 76. lin. 27. ab ipsa non abalia ab ipso non ab alio. pag. 79. lin. 9. pro quamobrum lege quamobrem. pag. 94. lin. 8. pro dearticulationes lege dearticulationis. pag. 95. lin. 54. pro nam ipsius lege in ipsius. pag. 96. lin. 27. pro spectant lege spectat. pag. 104. lin. 43. pro cæcera lege cætera. pag. 105. lin. 18. pro sint lege sit. pag. 108, lin. 11. dele &. ibid. lin. 17. pro progreßiones lege progreßionis. pag. 109. lin. 25. qui intriplo quia intriplo. pag. 112. lin. 42. pro proveniunt lege perveniunt. pag. 120 lin. 6 pro ut tamen lege id tamen. pag. 122. lin. 8. pro superfl superfæt. pag. 123. lin. 19. pro valessus lege valescus. ibidem lin. 56. etiam ipsius etiam quia ipsius. pag. 126. lin. 2. pro copiu lege copiam pag 129. lin. 49. pro prædomino lege prædominio. pag. 131. lin. 36. pro æstimarunt lege existimavunt. pag. 132. lin. 25. pro nivido lege vivido.*

INDEX LOCUPLETISSIMUS RERUM MEMORABILIUM, QUÆ IN HAC PRIMA DE UNIVERSA MULIERUM MEDICINA PARTE continentur.

A.

Anima

Pag. Lin.

Pag. Lin.

Concubitus

D.

E.

F.

Facultatis

G.

Formationis

Hominis

Lactantij

M.

INDEX.

Q.

R.

Seminaria

Similitudo

T.

V.

Z.

Indicis rerum, & verborum hac prima parte memorabilium FINIS.

RODERICI à CASTRO LUSITANI, PHILOSOPHIÆ AC MEDICINÆ DOCTORIS per Europam notissimi,

De universa mulierum

MEDICINA

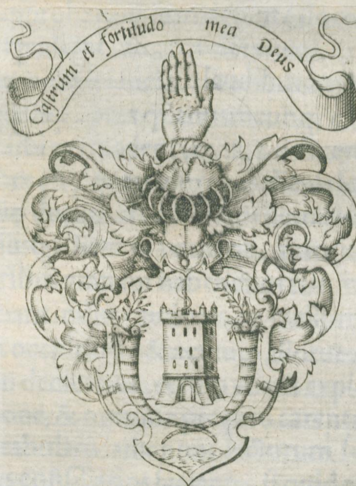
Pars secunda, sive Praxis.

QVATVOR CONTENTA LIBRIS, IN QVIBUS MULIERUM MORBI universi, tam, qui cunctis fœminis sunt communes, quam, qui virginibus, viduis, gravidis, puerperis, & lactantibus peculiares, singulari ordine traduntur, subindeq; variæ sterilitatis species, earumq; naturæ, causæ, signa, & curationes, distincta & accurata methodo edocentur.

ADDITIS INSUPER SINGULIS FERE CAPITIBUS EIUSDEM AUTHORIS scholiis, quibus, quæcunq; circa fœmineos morbos curandos dubia, aut controversa hactenus apud medicos fuerant, brevissime deciduntur; ab eisq; non parva lux cunctis aliis morbis profligandis accessit, utpote quibus pleraq; Hippocratis & Galeni difficilima loca universaq; fere ars medica illustratur.

CUM TRIPLICI INDICE,

Primo, Capitum totius Operis.
Secundo, Dubiorum, sive controversiarum.
Tertio, Eorum, quæ scitu digna visa sunt.

Cum Gratia & Privilegio Sæ. Cæsareæ Majestatis

HAMBURGI,

In Officina FROBENIANA.

Excudebatur typis PHILIPPI de OHR,

cIɔ. Iɔ. CIIII.

Generoso, ac Nobilissimo viro, Dn.

BALTHAZARO ALEFELDIO, SERENISSIMI REGIS DANIÆ CONSILIARIO PRÆCIPUO, PRÆFECTO IN FLENSBURGO, DYNASTÆ

in Colmaria, Heiligensteda, & Droga, &c. Rodericus à Castro, Philosophiæ, ac Medicinæ Doctor

S. P. D.

NON abs re, Generose, ac Nobilissime vir, veteres & illustres scriptores opera sua præstantissimis viris inscribere consueverunt, & voluminum exordiis suorum fautorum illustria nomina diligenter affigere: id Aristotelem, Plinium, Galenum, & plures alios fecisse constat. Senserunt enim quam magni referat, qualis dignitatis, autoritatis, & judicij fuerint ij, qui autorem favore suo prosequerentur. Hunc tamen morem, veteri consuetudine, nostris etiam confirmata temporibus, approbatum non desunt (sic omnia tenentur opinionibus) qui penitus repudient, atq; condemnent, quia (ut inquiunt) illustrium virorum egregiæ virtutes meritis laudibus angusta pagella comprehendi nequeunt: neq; utiq; opera quantumcunq; eximia egregii nominis scuto protegi posse sibi persuadent; quia, uti dixerunt sapientes, nil æque jucundum hominibus est, quam de rebus alienis loqui, & maxime ubi favore alicuius, aut odio ducuntur: quo fit, ut detractores ipsi vel etiam inviti obloquantur, nulliusq;, licet maximam, autoritatem vereantur: quin imo addunt, censoribus gratiam habendam esse maximam, quod aculeis suis scriptores efficiant indies cautiores, ac meliores. Hæc causa fuit, vir nobilissime, cur multi occultum, & acutum aliorum judicium pertimescentes, non solum non dedicarunt, verum etiam explorandi gratia, lucubrationes suas inscriptione, & nomine proprio carentes evulgarunt, ut quasi Apelleo more post tabulam latitantes, lectorum sententias cognoscerent, ac ex detractoribus consiliarios facientes, si quid esset, quod minus recte dictum videretur, possent plurimorum consilio emendare. Fuerunt etiam qui inscriptionibus abstinerent, ad utilitatem eorum, à quibus sua legi cupiebant, ne despecti, aut parum grati, proprii nominis titulo, existimationem operi imminuerent, & lectores ab eius utilitate arcerent, memores sermonem ex ingloriis, ac gloriosis progredientem eundem non idem valere. Nec defuerunt, qui ad vitandam invidiam, odia, & periculorum discrimina, ediderunt scripta sua nullo insignita nomine, ne in se provocarent eos, qui si forte adhuc viverent, se aut lædi, aut certe despici existimarent. Horum ego exemplum procul dubio fuissem sequutus, qui

pacatum

pacatum, etsi delitescens, & inglorium vivendi genus, seculi perturbationibus agitatæ vitæ, quamvis illustriori, & in propatulo constitutæ à teneris annis re, & animo anteposui: ni laboris, & utilitatis huius operis conscius, magni alicuius viri, aut illustrissimi principis, qui gloria invidiam supprimeret, favore utendum censerem, cuius autoritate ad lectionem provocarem nescientes. Idcirco cum lucubrationes hasce omnino dedicare decreverim, non fuit mihi, heros nobilissime, diu deliberandum, cuinam hanc earum partem, quam de morbis mulierum, non sine magno studio, opera, & labore conscripseram, destinarem: Debebantur enim tuo nomini; debebantur nobilissimo viro simul, ac prudentissimo: debebantur ei, cuius nobilissimæ, ac lectissimæ conjugis gravissima, & periculosissima affectio (à qua tamen per Dei beneficium restituta est) magnam mihi dedit occasionem de opere cogitandi, quiq; omnium primus in hisce regionibus longe maximam in me propensionem, & singularem favorem declaravit: Hoc insuper ipse Alefeldiæ familiæ multis nominibus obstrictus summo jure debebam: hoc tua in me officia postulabant: hoc tua nobilitas, morum integritas, officii dignitas, & vitæ eximia probitas exigebant: quas omnes virtutes sic habetis Alefeldii singuli, ut tamen pleriq; emineatis in singulis, inter quos præsides integerrimi, plurimi, innumeri proceres equestris ordinis viri, qui tum bello, tum pace sibi, patriæ gentiq; suæ illustrissimum nomen compararunt, à multis jam seculis in hunc usque diem perenni & continuata successione claruerunt. Haud tamen ut eorum, aut tuas egregias laudes, & virtutes illustres obstrepera, hiulca, jejuna, horrida oratione, & rusticam asperitatem omnino sonante prosequerer, sermonem hunc institui, quia id non aliud esset, quam si Homeri Iliada nuce juglande includere, Iovem vincere, aut salice viminea ligare velle gloriarer: non enim poterit sublimium virtutum tuarum eximius splendor per tam tenues orationis rimulas ab hominibus cerni. Triumphent illa, si fas est, laudandi seu potius assentandi artificia in aliis: in me locum sibi sperent nullum, qui potius permittam, ut te sine fuci suspicione laudent serenissimi reges Daniæ, qui tua in consiliis fidissimis, & gravissimis opera utuntur, in eo dignitatis gradu, ad quem illi solum efferuntur, quibus maxima est cum prudentia, & rerum usu coniuncta nobilitas: cum humanitate explorata virtus eximia: permittam etiam, ut te laudent cæteri Germaniæ principes, quibus charissimus acceptissimusq; semper fuisti. Neque porro sermonem hunc institui, ut declinarem acutissima quorundam tela, quæ in me contorqueri eminus jam prævideo: sed in eum, quem dixi finem, & quia observantiæ jure tibi labores mei debebantur, sic ut vel ipsa serie facile quivis posit judicare tua hæc esse, & tuis auspiciis prodita, & idipsum fortasse maiorem præbebit obtrectatoribus iuvidendi ansam, quia semper in propatulo virtus æmulos habuit plures, magisq; feriunt summos fulgura montes. His accedit, quod cum hisce diebus unicam filiam nobilem Dorotheam Alefeldiam tot bonorum hęredem strenuo, ac nobilissimo Marquardo Ranzovio elocaveris, non video quodnam xenium afferri à me tibi commodius posset, quam hoc, quo & vitam novi Sponsi feliciter, ac salubriter traducere, & fœcundius promoveri, arce-

ri, arceriq; à coniugio sterilitas divino nutu abundantissime queant, qui certe sunt matrimonii præcipui scopi.

En igitur liber de morbis mulierum novo, & nunquam hactenus tentato stylo sub ampla tua tutela in publicum mitto: Tu vero, vir nobilissime, qui uti sol inter astra, ita inter nobilissimos Holsatos splendes, meorum laborum hanc partem serena accipe fronte, quam tibi tanto equidem voluntatis ardore dedico, ut tuum erga me favorem totius orbis principibus semper anteposuerim. Nec dubito, ut quam alacriter tibi ista mittimus, tam tu quoque pro tua singulari erga me humanitate benigne excipias, ac me solita benevolentia prosequaris.

Vale.

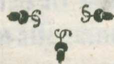

IN SECUNDAM OPERIS PARTEM SIVE PRAXIN AD LECTOREM Præfatio.

DE Anatome, & natura mulieris; deque semine, menstruo, congressu, conceptu, partu, & lacte abunde, uti arbitror à nobis quatuor præcedentibus libris dictum est; Nunc, lector amice, rationem curandi sive praxin familiarissimam ordine facili & pellucido hac secunda de mulierum medicina parte comprehendimus: In qua omnes affectus, qui fœminis contingere solent, eorumq; causas, signa, prognostica, species & curationem exponemus. His veluti appendicis loco ad calcem omnium fere capitum Scholia adiecimus, quibus succincte dubitationes, quæ circa hosce affectus possent occurrere, brevissime decidimus. Sic quæcunque hactenus à varijs scripta disperse fuerant, collegimus: quæ vero deesse videbantur supplevimus. Neq; id feci quod cupiam clarissimorum virorum laudes, & scripta obscurare: Sed ut præsenti labore consulerem ijs, quibus hactenus operosum, & perdifficile fuerat, apud diversos autores non sine magna ambiguitate ea pervestigare: in quibus si quædam inveneris familiarissima, & quasi præmanse tradita, scias nos hujusmodi laborem impendisse non doctis tantum & exercitatis, sed reliquis etiam medicis, ac præcipue tyronibus, quibus permulta in hac re ignota, & prorsus fortasse inaudita essent, quæ tibi forsan, cæterisq; tibi similibus jamdudum fuerant luce meridiana clariora: proinde quidquid à nobis hac in parte desudatum est, boni consule & nostrum saltem conatum amplectere, ac tutare ab eorum levissimis ingenijs qui plane otiosi ac desides contactu omnia fœdant, polluunt ore dapes, vestigia fœda relinquunt: Vale.

ERRA-

ERRATA TYPOGRAPHICA, QVÆ IN HAC SECUNDA PARTE OBITER ANIMADVERTI POTUERUNT,

hæc sunt: reliqua prudens lector facilé corriget.

Pagina 3. lin. 22. pro Albucatis, lege Albucasis. Pagin. 5. lin. 48. pro philij, lege psilij. Pagin. 13. in margine, pro fragæa, lege tragæa. Pagin. 48. in margine, pro sirupis, lege siruporum. Pagin. 50. in margine, pro pitaita, lege pituita. Post pagin. 51. in numeratione, pro 92. lege 52. Pagin. 71. lin. 54. pro eetaceum, lege cetaceum. Pagin. 87. lin. 50. pro appicatur, lege applicatur. Pag. 110. in margin. pro morbis, lege morbus. Pagin. 126. lin. 11. pro omphancino, lege omphancio. Pagin. 153. lin. 51. pro hoc, lege hac. Pagin. 146. in margin. pro pituitosæ, lege perniciosæ. Pagin. 190. in margin. pro accedit, lege accidit. Pagin. 197. in margin. pro tumidos, lege tumidas. Pagin. 269. lin. 2. pro aliqui, lege antiqui. Pagin. 303. lin. 28. pro ad rationem, lege ad victus rationem. Pagin. 324. lin. 37. pro philij, lege psilij.

SERIES

SERIES MORBORUM MULIERUM, QVÆ ETIAM CONTINET indicem capitum secundæ partis.

- *Morbi mulierum*
  - *cunctis fœminis communes*
    - *Circa menstruum*
      - *In retentione*
        - *Atretæ, sive clausæ fœminæ*
        - *Fœminæ quibus menses nunquam fluxêre*
        - *Menses suppreßi*
        - *Imminuti menses*
        - *Difficiles, & cum gravissimis symptomatib.*
        - *Menses remorati*
        - *Menses adusti*
      - *In immoderata fluxione*
        - *Immodici menses*
          - *Menses stillantes quo ad copiam*
        - *Antevertentes*
        - *Menses saniosi, fulvi, lutei*
        - *Stillantes quo ad tempus*
        - *Menses cum morbis complicati*
        - *Fluor muliebris*
        - *Gonorrhæa mulierum*
    - *Circa mammas.*
      - *Inflammatio*
      - *Flatuosus tumor*
      - *Oedematosus tumor*
      - *Mammarum glandulæ*
      - *Scyrrhus exquisitus*
      - *Scyrrhus non exquisitus*
      - *Cancer*
      - *Flacciditas mammarum*
  - *Viduis ac virginibus peculiares*
    - *Strangulatio uteri*
    - *Epilepsia ex utero*
    - *Melanchol. virginum, & viduarum*
    - *Pulsatio in arteriis dorsi*
    - *Morb. virgineus, feb. alba*
    - *Ventricul. accid. ex utero*
    - *Capitis, ac totius corporis dolores ex utero*
    - *Uteri cruciatus*
    - *Uteri pruritus*
    - *Furor uterinus*
  - *Uterini sive hysterici affectus*
    - *debilitas*
      - *In propria substant.*
      - *In intemperi. calida*
      - *In intempe. frigida*
      - *In intemp. humida*
      - *In intemperie sicca*
    - *In situ uteri*
      - *Uteri procidentia*
      - *Ascensus uteri, & recursus ad varias partes*
    - *In magnitudine*
      - *Nymphæa sive symptoma turpitudinis*
      - *Uteri hydrops*
      - *Inflammatio uteri*
      - *Uteri erysipelas*
      - *Scyrrhus uteri*
      - *Uteri cancer*
      - *Uteri condyloma*
      - *Uteri hæmorrhoides*
      - *Verrucæ, thymi, acrocordones, ficus*
      - *Scabræ uteri pustulæ*
      - *Uteri ulcera*
      - *Uteri fistulæ*
      - *Uteri rhagadiæ, sive fissuræ*
      - *Uteri gangræna*
      - *Uteri vermes*
      - *Uteri calculus.*
  - *Circa generationem*
    - *Circa conceptum*
      - *Quia impeditur*
        - *Sterilitas naturalis*
        - *Ster. per colationem*
        - *Sterilitas morbosa*
        - *Sterilitas ad tempus*
        - *Sterilitas ex viro*
      - *Quia depravatefit*
        - *Monstrosus conceptus*
        - *Mola*
        - *Falsa gravidatio*
    - *Circa gravidationem*
      - *Picaceus appetitus*
      - *Cibi fastidium prægnantis*
      - *Vomitus & nausea*
      - *Cordis palpitatio & syncope*
      - *Tussis prægnantium*
      - *Alvi fluxus prægnantium*
      - *Sanguinis fluor ex utero prægnantis*
      - *Aqua ex utero prægnantis profluens*
      - *Dentium dolores*
      - *Morbi acuti prægnantium*
      - *Prægnantium moderamen & custodia*
  - *Circa partum & in puerperio*
    - *Proprij*
      - *Fœtus mortuus*
      - *Partus cæsareus*
      - *Aborsus*
      - *Partus vitiosus*
      - *Partus difficilis & laboriosus*
      - *Secunda relicta*
      - *Mola post partum*
      - *Immoderatus sanguinis fluor post partum*
      - *Imminutus*
      - *Parturientium gubernatio, & puerperarum tutela*
    - *Communes*
      - *Omnes morbi acuti in genere*
      - *Febris puerperæ*
      - *Alvi fluor puerperæ*
      - *Puerperæ vomitus*
      - *Melancholia, delirium, epilepsia*
      - *Pedum, ventris ac corporis inflatio*
      - *Inflammatio uteri post partum*
      - *Uteri ulcera post partum*
      - *Rugæ post partum in ventre relictæ*
      - *Virginalis adstrictio à partu comparanda*
    - *Circa alitionem fœtus*
      - *Lactis defectus*
      - *Lactis redundantia*
      - *Lactis concretio, pilaris morb. febris lactis*
      - *Lactis vitium*
      - *Nutricis electio, ac moderamen*
      - *Ratio tractandi recenter natos infantes*
      - *Quandiu lactandus infans, & parandæ pulticulæ ratio*
      - *Morbi recenter natis contingentes, eorumq; medela.*

RODERICI à CASTRO LUSITANI PHILOSOPHIÆ AC MEDICINÆ DOCTORIS.

DE Universa Mulierum Medicina.

PARS SECUNDA SIVE PRAXIS.

Liber primus de morbis cunctis fœminis communibus.

Sectio prima de affectibus circa menstrua contingentibus.

De uteri clausura.

CAP. I.

CUM mulieris pars genitalis clauditur, & quoquo modo pervia, aut debite perforata non est affectus oritur, qui latinis dicitur uteri clausura, Arabibus Ratica, sive Alratica, græcis Phymosis, qua etiam appellatione insignitur ille virorum morbus huic proportione respondens, in quo glandem nudare nequeunt, quia ei præputium per partem frœnum dictam coalescit, adhæretq;. Martinus Akakia vocavit agglutinationem, seu mutuum uteri contactum, & complicationem. Mulieres autem quæ hoc malo vexantur, dicuntur atretæ, sivæ velatæ, id est non perforatæ vitium non solum usus commoditatem interdicit, sed gravissimis morbis occasionem præstat, quoniam menstruis non habentib⁹ liberum exitum, virgines jam visæ, quarum ventres adeo intumuerunt, ut non absque famæ dispendio prægnantes crederentur, quæ postea curatæ à morte simul, & dedecore liberæ evaserunt.

Natura morbi. *Nomen clatura.* *Lib. I. C. II.* *Differentia*

Accidit hoc malum tripliciter, quibusdam enim obsepta est pars anterior: ut sexquianni puellæ, quam hoc mense curavimus: alijs media: nonnullis os uteri profundius; quod autem foramen, intercipit, intercluditq; vel caro, vel membrana est. Causa duplex, altera naturalis, cum à nativitate membrana, sive carnosa substantia coaluit; altera accidentalis; utpote ulcera prædictarum partium, quibus supercrevit caro, quæ obturat, tumoresve alij indurati, qui meatum occludunt; vel etiam quando sine callo supercrescenteve carne ulcerum labia coaluerunt: adde etiam medicamentorum constringentium nimium usum; qua ratione Nicolus refert à se visam mulierem, quæ post partum cum obstetrices nimis adstringentia adhibuissent, ita clausa fuit reddita, ut non potuerit coitum exercere.

Causa. *Historia.*

Cognoscimus causam fuisse solutam unitatem, cujus extrema coaluerint, aut callum contraxerint, ex præcedente vulnere, ictu vel casu: tumorem

Signa.

præter naturam, vel supercreſcentem carnem, ex ſenſu partis, ſentitur enim in ea tanquam quid extraneum, & à naturâ alienum: ſi vero nativum fuerit vitium, ex privatione prædictorum ſignorum percipitur; quæ tandem ex tribus particulis ſuperiùs numeratis ſit affecta, & an membrana an caro ſupercreverit, oculorum inſpectione ex membranæ candore, & carnis rubore dijudicatur, ſubinde, & tactu indicis digiti extremitate; potiſſimum vero in virginibus, & fœminis viro orbatis perdiſcitur adhibito ſpeculo matricis dioptra dicto, quo medici utuntur, ad conſpicienda uteri penetralia: in aliis quæ viro utuntur ex defectu illius actionis, quæ parti affectæ debetur, nam ſi pudendi labia connivent, nec coire poteſt fœmina, nec menſtrua purgare, neque concipere, quia vel aditu carent accommodato, vel perpuſillum perque anguſtum habent foramen, vix ad urinæ uſum pervium: ſi vero uti viro poteſt, & menſes non purgantur, & ſemen ejaculatum illico decidit, neque concipit, clauſa eſt pudendi pars media: ſi deniq; coeat, ac menſtrua tempeſtivè fluant, nec tamen concipiat, in ipſo uteri oſtiolo vitium exiſtere indicium eſt.

Prognoſtica. Malum hoc ſi eſt in anteriori, mediave parte, aut à cauſis adventitiis ortum, facilius curatur, ſi vero à naturâ ſit aut in parte interiori difficilius.

Curatio. Curatio ut plurimum chirurgia perficitur; ſi igitur ex præcedenti ulcere proveniat, cujus ratione partes coaluerunt, novare ulcus oportebit, ut ſeparatæ partes ſeorſim coaleſcant, inſperſo utrinq; diapaſmate ſeu pulviſculo, qui vim habeat cicatrizandi; deinde immiſſo inſtrumento argenteo, vel ſtanneo ad formam virilis membri, aut etiam efformato ex linteis, & filamentis, quo exitꝰ excrementis pateat, & partes ſeſe non contingant. Quod ſi calloſa ſubſtantia adſit, prius ſcalpello eſt abſcindenda: ſi tumor, mollientibus, ac reſolventibus medicamentis inprimis utendum, paratis ex hydræleo, decocto fœnigræci, ſeminis lini, additis violis, althea, camomilla, parietaria, ex quibus peſſi, lotiones, balnea, injectiones, & alia confici poterunt, quæ c. de uteri ſcirrho copioſius dicenda ſunt. Subinde pars reſeretur, dilateturque quantum propriis miniſteriis opus.

Curatio ſi à natura vitium ſit. Secundo ſi à naturâ, & neſcio quâ naſcendi lege vitium ineſt, fomentis prius, peſſariis, inceſſionibus, & injectionibus ſupra dictis, partibus humectatis ſectionem per chirurgum expertum fieri hoc modo curabis; patiens in loco lucido ſupino ferè decubitu collocetur, tibiisq; ad coxas reflexis, manꝰ utrinq; inverſas per poſteriorem partem idoneis vinculis ad cervicem alligabis, niſi fœmina cordata ſit, & animoſa adeò, ut velit ſectioné conſtanter tolerare, tunc ad claram lucem membrana novaculâ vel lanceolâ diſſecabitur, donec figura pudendi ad naturalem dimenſionem deveniat; curandum autem, ut non obliq; ſed ſecundum rectitudinem ſectio fiat; poſtea erecta mulier diductis cruribus ſtatuatur, ut humor in utero collectus commodè profluat, quod ubi ſufficienter factum fuerit, mulierem ad priorem decubitus formam reducemus. Si vero orificium aliquod, ſed exiguum appareat, minimo digito intromiſſo locus dilatabitur, dilacerabiturq;, poſtea torunda loco applicabitur

Suppurans medicamentum. ſuppurante medicamento madida, quod parabitur ex vitello ovi, uncia una terebintinæ & olei ros ℥ ß. aut in oleo, & vino imbuta, idq; ſi nullus ſequatur ſanguinis fluxus;

Pulvis adſtringens. qui ſi timeatur aut adſit, pulvere adſtringente utendũ ex bolo armeno, thure, ſanguine draconis, ac pilis leporis, ex quibus cum albumine ovorum mixtura etiam fiat; ſequentibus diebus locus aqua mulſa eluatur, tandé cicatrizantibus utendũ, ut unguento de tutia, diachylone parvo, diapalma, emplaſtro geminis. Conſultũ etiam fuerit ſi toto curationis tempore mulier habeat intra fœmora pulvinar; ubi vero jam cicatricem obducere animus eſt, tubulus argenteus, vel ſtanneꝰ perviꝰ locis indatur, aut etiã radix gentianæ, aut ſpongiola in hydræleo madida, aliovè convenienti liquore; Ac ſi mulier nupta fuerit, mariti congreſſum innoxie tolerabit, lenta enim venus, & minime violenta non nocebit.

Medicamẽ conſumens membranã obtentam. Hippocrates lib. de ſterilibus, & 2. de morbis mulierum docet, membranam obtentam medicamentis conſumendam liquandamque eſſe, componit

ad id

P. lib. 3. c. 73. A. lib. 4. ser. 4. c. 86.

ad id medicamen ex ærugine æris, felle tauri, ac ſerpentis, cum adipe, quod lana exceptum applicare jubet in formam peſſarii. Hæc tamen curatio hodie non eſt in uſu, quia raro ſuccedit, niſi forte eam uſurpemus, quando os uteri interius concluſum eſt, nam quando media, anteriorvè occluditur, utilior eſt ſectio, niſi ſufficiat fomentatio ut colligitur ex Paulo & Aetio.

Admonitiones.

Nonnulla ſunt in hac curatione ſummopere advertenda: primum, ut pulvis adſtringens ſemper ſit in promptu, ſi forte hœmorragia ſequatur. Secundum ut quæcunq; injiciuntur tepida ſint, nam frigida nervoſis, membranoſiſque partibus ſunt maxime adverſa. Tertium ne, dum inciſio fit, collum veſicæ lædatur, minori enim cum periculo erratur deorſum ad inteſtinum rectum, quam ſurſum ad veſicam. Quartum, ut poſt inciſionem carnis aut membranæ ſtudium omne eò convertatur, ut conglutinationem impedias; nam hæc pars promptiſſima à naturâ eſt, ut coaleſcat. Quintum, ut ſit expertus in hac re chirurgus, qui ad hoc opus accerſitur. Sextum, ut ſæpiuſcule dioptra pars inſpiciatur, ne caro, aut membrana ſupercreſcat. Sciendum etiam, ex membranæ exanguis non tantum, quantum ex carnis, pertuſione periculum impendere. Septimum, ut localibus prius curationem tentes, quam chirurgia.

Scholium.

Scribunt de hac affectione *Hippoc. lib. de ſterilib. text. 13. et 2. de morb. mulierum; Gal. 3. de ſympt. cauſis 4. Avicenna vigeſima prima tertii tract: 4. c. 1. Paulus, & Aetius locis citatis. Priſcianus lib. 3. ſuæ medicinæ c. 14. Autor introductorij c. 18. Albucatis c. 72. Ariſtot. 4. de generat. animal. primo. Plinius lib. 7. c. 16. Celſus lib. 7. c. 28. inter quos Avicen. citato inquit; quibus os uteri concluſum eſt, aut non concipiunt, aut in partu moriuntur. Sed interrogabit aliquis qui fieri poteſt, ut concluſo utero mulieres concipiant?* (*Quæſitum.*) *dupliciter reſpondet idem Arabs,* (*Solutio.*) *aut quia membrana raræ contexturæ eſt, per quam tenue ſemen tranſcolatur; aut quia in eadem eſt foramen perpuſillum, per quod uterus ſemen trahit, ſed infans egredi non poteſt.*

De fœminis, quibus menſes nunquam fluxerunt.

CAP. II.

Menſtruorum fluxus indubitatum ſignum eſt fæminam viro eſſe maturam, ut ſcribit Galenus lib. de vulvæ diſſectione; ſunt tamen nonnullæ fœminæ, quibus menſes, etſi conſenuerint, nunquam fluxerunt, ex quibus alias concepiſſe conſtat, alias ſteriles permanſiſſe, quod qua ratione contingat 2. lib. de natura mul. jam tradidimus. Sed & aliæ integrâ & inculpatâ fruuntur valetudine, nonnullæ variis morbis divexantur, hujus defectus menſtruorum duplex in genere cauſa eſt: (*Cauſæ in genere.*) (*Prima.*) prima toti corpori communis, quia nimirum fœmina carnoſa eſt, laborioſa, talique partium configuratione, & temperie prædita, ut quodvis membrum trahat, conficiat, & expellat, quod ſibi proficuum eſt, ideoque menſtrua purgatione caret, & hæ calore ſunt abundantiores, ac viragines (*Viragines*) dicuntur, quia omnino viriles exiſtunt, coloris fuſci, corporis compacti, venoſæ, lumbos, & nates ampliores habent, pectore, & humeris ſunt latiores, mammis ſolidis, voce gravi, fortes & hirſutæ, quæ quidem conſtitutio, etſi cauſa ſit, ut fœminæ inculpatè vivant, tamen ſexvi vitioſa, & præter naturæ inſtitutum eſt, ideoque utcunque menſes non fluant, vitioſum cenſetur, agnoſcitur tamen hæc differentia, inter vitia toti communia, & parti propria, quòd illa ſalubritatem impedire nequeunt, hæc morboſa planè exiſtunt, exemplum eſt corpus proportionale infra mediocre parvum, aut ſupra id magnum: Et corpus cui aliquod membrum magnitudine, aut parvitate ab aliis nulla ſervatâ proportione diſſidet, morboſum enim hoc eſt, illud vero minimè. Secundo (*Secunda.*) modo menſes deficiunt ex cauſâ utero peculiari, quia etſi corpus debito mulieris temperamento frigido, & humido præditum ſit; uterus tamen

 temperie,

temperie, conformatione, aut ſitu, à naturali conſtitutione recedit, quo fit, ut proprio officio uti non valeat, atque adeo redundans in corpore ſanguis per eum non expurgetur, ac de his ſermo hic inſtitutus eſt, quia hæc ſupreſſio tùm ſexui, tùm fœminæ morboſa exiſtit; de primis autem, quia rarò remedia exigunt, verba non facimus, nam, ut inquit Gradius c. de menſt. ſuppreſſione viris ſimilimæ ſunt; ideoque non indigent menſium provocatione, quia nihil in eis ſupereſt, quocirca ſi mulier nullâ inde moleſtiâ corporis, aut uteri afficitur, curatio tentanda non eſt.

Cauſæ morboſæ privat. menſtru.

Morboſæ menſtruorum privationis triplex eſt cauſa. Prima, nimis calida uteri intemperies, quæ aridum ibidem ſanguinem ineptum fluxioni reddit, atque remoratum in uteri ſcirrhum, cancrum, aut alios tumores convertit, vel ſi ſanguis aliunde calorem contraxerit, cum tamen uterus plus ſuſceptare nequeat, quod ſupereſt, per univerſum corpus inundat ac vitioſum factum mille mala generat, cutis nimirum fœditates, articulorum dolores, Epilepſiam, capitis cruciatus, cordis palpitationes, tuſſim, phthiſin, & ventriculi affectus varios. Secunda cauſa eſt, ſicca uteri ipſius intemperies, unde & viæ ſicciores, arctioresquè redditæ facilè corrugantur, collabuntur, obturanturquè, hæc quidem conſtitutio ad febres, aut obſtructiones in pueritia, ſequuta eſt. Tertia cauſa, uteri depravata figura, quæ aut vaſis aut meatibus caret, aut ea malè configurata averſavè habet, aut contorta, ita ut ſanguis in uterum prorumpere non poſſit, quod aut à naturâ fit, aut ex diuturna obſtructione, caſu, ictu, vel alio accidenti, ut ex Galeno colligitur 3. de ſympt. cauſis 4. Prima cauſa fere ex parte materiæ eſt; ſecunda ex parte viarum, tertia ex parte ipſiusmet uteri.

Signa.

Si à calidâ uteri intemperie affectio contingat, dignoſcitur, quia fœmina graviſſimis uteri doloribus, & totius ventris ardore cruciatur; ex genitalium etiam ſqualore, cum gracilitate, tentione, & duritie, quibus ineſt pilorum nigrorum, & craſſorum maxima copia; ſiquid autem ex utero fluere contingat, rubræ ac fœtidæ colliquationi ſimilimum eſt, & erodens. Ex ſiccâ intemperie ortum trahere indicium eſt, ſi in pueritiâ diuturnæ præceſſerunt febres, ſi graciles ſint partes pudendæ, quæ alioqui in virginibus craſſæ, prominentes, & carnoſæ, eſſe ſolent, ac procedente tempore univerſum corpus gracile redditur; inſuper quia nil quicquam per uterum excernunt, & tamen imbecilles ſunt, languidæ, & à leviſſimis laboribus defatigantur, procedente vero adhuc ulterius morbo, externæ partes craſſiores fiunt veluti cachexiâ, & malo habitu affectæ, utero præ conſtrictione nihil ſuſcipiente. Demum ſi ex depravatâ contingat figurâ, ex privatione cæterarum cauſarum deprehenditur, ſi præſertim, cum fœmina in cæteris ſana appareat, & optimi ſit habitus, graviſſimis tamen accidentibus infeſtetur, uti ventris tumore, dolore, gravitate: obſtructioné vero demonſtrant propria obſtructorum viſcerum ſigna, quæ reperies c. de ſuppreſſion: menſtruorum, & de febre alba.

Curatio à calidâ intemperie. Victus frigidus.

Si à calidâ intemperie ortum ducat, quod plerumq; fit, curatur quatuor remediorum generibus; Primo victu infrigidante, aut aëre temperato frigidiori, cibo ex pullorum, vituli, aut arietis carne, vel juſculo, in quo cocta fuerint frigida olera, endivia, acetoſa, lactuca, ſpinachia, & ſimilia, conducunt etiam mala granata, aurantia, ptiſana, poma aſſa, pruna cocta. Potus eſto hordeatum, aut mediocris cereviſia, ſomnus moderatus, & moderatum excercitium, nam valida exercitia, & frequentes deambulationes planè nocent, ut etiam animi perturbationes.

Sanguinis miſsio.

Secundo evacuatione factâ, bis, aut ter in anno per ſanguinis miſſionem ex venis pedis, tùm ut uterus nitatur ſucceſſione ad id, quod evacuatur, aliquid etiam expellere, tùm ut ventilatis illis partib⁹ ſanguis minus exuratur, tum etiã ut menſtruũ provoces ſi fœmina ſit adhuc juvenis infra 25. annos conſtituta; nam quod Mercat⁹ affirmat, menſes in his movere tentandũ non eſſe, de ſenioribus intelligendum eſt, aut de iis quibus affectus aliquis in utero exiſtit, ut ulcus aut tumor, quibus ſi naturam diſſueſcere ab utero animus ſit, ex dextrâ, aut

Quibus natura ab utero diſſueſcit

ſiniſtrâ

ſiniſtrâ ſalvatellâ, aut ex utraque, prout copia exigit, ſanguinem detrahes; aut ſi ſanguis fœculentus appareat, hæmoroides provocabis, ineunte vere, aut Autumno; fiet etiam ab utero diverſio mollibus frictionibus, partium ſuperiorum ligaturis, & balneis aquæ dulcis, quibus ſi quid fortè in uterum tranſcolaverat, placidè per halitum digeritur, & uteri ardor temperatur; Deinde per dies aliquot exhibitis ſirupis, qui vim habeât præparandi, & contemperandi calidos, & biliosos humores, ut roſaceo, de portulacâ, de cichoreo, de endiviâ, violarum cum aquis earundem herbarum, ſequens medicamentum cholagogum propinetur ℞ rhabarbari optimi ℈ iiij infundantur per noctem in ℥ iiij aquæ endiviæ, coletur manè, & adde mannæ electæ aut pulpæ caſſiæ ℥ j ſir. roſati ſolutivi unciam j. miſce.

Frictiones. *Purgatio.*

Tertio per plures dies utendum iis, quæ paulatim contemperent humoris, & partis fervorem, ut conſervâ roſarum, aut viol. cum aqua endiviæ, aut ptiſanâ, ante cibum ſumptâ, aut ſero caprino matutino tempore addito ſacharo, in quo flores viol. & borraginis maduerint, potiſſimum autem in hunc finé laudatur uſus apozematum infrigidantium ut ℞ Hordei mundi p. iij radicis borraginis, cichorei, an. ℥ j foliorum, borraginis, cichorei, endiviæ, ſcolopendriæ, fumariæ, acetoſæ, an m. j, florum cordialium ſeminum frigidorum, an. p j. ſeminis aniſi ʒ i. prunorum numero X ij. paſſularum ℥ j coquantur in ſ. q. aquæ ad lib. 1. ß. colaturæ adde ſachari albiſſimi q. ſ. fiat apozema clarum aromatizetur ʒ j. ſpecierum triaſandali: quod ſi animus ſit, adhuc nonnihil purgare, addatur in ultima decoctione foliorum ſenæ, pulpæ tamarindorum an. ʒ j, & poſt coctionem ℥ iij ſyrupi roſati ſolutivi aut de cichoreo cum rhabarbaro.

Apozema infrigidans

Quarto utendum localibus medicamentis, quæ eandem habeant facultatem, veluti inunctione in inferiori parte ventris ex oleo violarum ſepties loto in aqua roſarum, & addito lacte muliebri, vel cum oleo cucurbitino, aut roſarum, vel cum hoc linimento ℞ olei amygdalarum dulcium aqua hordei loti, cucurbitini, roſarum an ℥ j, axungiæ gallinæ, butyri vaccini, lactis caprini an. ℥ ß. ſucci cucurbitæ, endiviæ, aut violarum an. ʒ vj. cum cera, fiat linimentum, unguentum, aut cerotum prout magis fœminæ placuerit; quod utilius fuerit ſi præcedat fomentatio ex aquâ dulci mediocriter calidâ, aut balneum ex decocto lactucæ, violarum, altheæ, fumariæ, maluæ, ex quo etiam evaporationes fiant: additis ſemper, ſi velis uteri vias reſerare, foliis capillorum veneris, mercurialis, arthemiſiæ; clyſteres etiam nocturni, quos Luſitani vocant (*de meioadi*) uterum, & univerſum corpus mirifice refrigerant; parantur autem ſic; ℞ juris gallinæ alterati cum herbis ſupradictis ℥ vj olei amygdalarum dulcium, viol, an. ℥ ij, ſachari ℥ j, vitella ovorum numero ij miſce, retineat ſi poteſt per totam noctem, & quando fervor eſt magnus, gallina aut pullus pro hac decoctione repletur roſarum conſervâ.

Localia. *Balneum.* *Clyſter nocturnus.*

Si à ſiccitate malum proveniat, curabitur cibis, & potibus humectantibus, ac optimi nutrimenti, dicendis infra c. de ſiccâ uteri intemperie; ſubinde frequentioribus deambulationibus, quæ tamen laſſitudinem non pariant, ſed ſanguinem ad uterum evocent, item frictionibus ſuper uteri regionem, ut partes dilatentur, ac menſtruus ſanguis, & alimentum in uterum prolabatur, ita enim humectior fit, & purgatio interdum ſequitur; adhæc balneis ex aquâ dulci, ſupradictis inunctionibus, aut ex oleo ſeſamino, ex quibus cum muſcilaginibus phylii, ſeminis cydoniorum, & cera linimentum fiat; confert etiam inunctio ex decocto limaciarum addito oleo viol. & liliorum, aut ex unguento reſumptivo; ſed & clyſteres proſunt ex prædictis oleis, cum juſculo aliquo pingui, aut cum decocto limaciarum, extremitatum hædi, aut vervecis, aut ℞ decocti altheæ, malvæ, viol, ℥ vj, butyri recentis ℥ iij miſce, fiat clyſter; vacuationes omnio vitentur ſicuti in hecticis, ne partes, quæ jam exaruerunt, per venæ ſectionem, aut purgationem ulterius exſiccentur.

Curatio ſi ex ſiccitate proveniat. *Vacuationes hecticis & ſiccis temp. vitanda.*

Si tandem ex depravatâ uteri configuratione malum ſit, medicamenta

Ex depravatâ figurâ uteri.

ſunt ferè in utilia; ideoq; in id omnino incumbendum, ut redundans ſanguis minuatur, aut aliò transferatur, antequam vitietur, & morbum generet, quod conſequitur, ſanguine ter aut quater ſingulis annis miſſo ex brachiis, vel ex pedibus, ſi ſanguinem jam in utero redundare ſuſpicemur: quod ſi vires fœminæ phlebotomiam non tolerent, tunc victu tenui utendum, & frequentiori exercitio ac frictionib⁹ per univerſum corp⁹ præſertim ſummo mane, ſic enim ſanguis avertitur ab internis ad extima, & pars ejus diſcutitur; idē præſtant balnea modicè calida, & hæc beneficia maritatis ſufficient, quæ quia viris utuntur, reſolvuntur amplius. At virginibus, & viduis ſat non erunt, ideoq; hæmorrhoides provocare, aut fonticulos aperire oportebit, quâ vero ratione aperiantur, ſcriptum reperies c. de Epilepſia ex utero; hæmoroides provocabis uti c. de melancholia. *Si vero ex inveteratâ obſtructione malum oriatur*, curationem ex capite, de ſuppreſſione menſtruorũ mutuabis, eâdemq; ratione medeberis juvenculis, quibus inſtantibus, aut incipientibus primitus menſtruus ex irâ, timore aut gravi aliquo ſymptomate ſuppreſſa fuerunt. De hoc affectu conſulendus Galenus 3. de ſympt. cauſ. 4. Avicenna vigeſimâ primâ tertii tract. 4. c. 25. Aetius lib. 4. ſ. 4. c. 51. Gradius c. de retentione menſium.

Hæmorrhoides. Fonticulus.

Curatio ſi ex inveterata obſtructione.

De menſtruis per loca non naturalia erumpentibus.

CAP. III.

Differentia.

MEnſtrualem ſanguinem per loca aliena erumpere dupliciter contingit; aut enim natura provida fœminei corporis curam gerens, quando in utero, & ejus venis, aliquod novit impedimentum, propter quod ſanguis nequit commodè expurgari, aliam quærit regionem, per quam ſeſe poſſit exonerare, & fœminę ſanitatem incolumem tueri: aut eadem natura loci naturalis oblita, alteri aſſueſcit, vel quaſi errabunda modo hunc, modo illum locũ quærit, ita quibusdã per os, aliis per nares, per oculos, & cruentas lachrimas, per ubera, per hæmorrhoides, per ſedẽ impetũ faciũt; ſed &, ꝑ digitos, & urinas ſingulis mẽſib⁹ ſanguis menſtruus erumpere viſus jam eſt, interdum etiam rubore facto in altera maxillarum; quarum hiſtorias Schenckius refert ex Hipp. Galeno, Areteo, Braſſavola, Amato, & aliis, ac nos curavimus illuſtrem. D. Johannam comitiſſam Villæfrancæ, quæ niſi ſingulis menſibus ſufficientem ſanguinis copiam per os rejectaret in febrem, & graviſſima ſymptomata incidebat: nec mirum, facilis enim eſt via ex utero ad os per cavã in ſtelechejam inde per venas meſeraicas in duodenum, ac jejunum inteſtinum, à quo tandem in pylorum, & ventriculum ſanguis aſcendit; ſed enim per alia loca effloreſcere menſtrua credibile eſt, quoniam naturæ potenti nihil eſt impoſſibile, quæ ut Guido ſcribit, humorem vel per mediũ os expellere ſæpiſſimè ſolet. Per quamcunq; partem menſtrua erumpant, ſymptoma eſt, pertinens ad excretricem vitiatam; ac ſi in utero impedimentum ſit, provenit ſymptoma hoc, à morbo in via, nam tum facultatem robuſtam eſſe conſtat, imo quia gnara, & valida natura melioris rei gratia tum id molitur, putant aliqui curandam affectionem non eſſe, ſi ab hâc cauſâ proveniat, nam, dicente Galeno, ubi menſes defecerunt non ſolum per nares vacuatio bona eſt, ſed etiam per ſedem, vel quampiam aliam partem, melius enim eſt menſtruum ſanguinem quacunq; parte foras erumpere, quam morbum intus alere, in cujus rei confirmationem Hippocratẽ citat, dicentem, menſtruis deficientibus ſanguinem è naribus erumpere bonum; nam quod menſtruis deficientibus corpora fœminarum morboſa evadant, ut ſcripſit idem autor lib. de geniturâ, niſi aliunde ſanguis prorumpat, intelligendum venit, quibus tamen non obſtantibus, ſi affectio non ſit inveterata, curandam eſſe præſertim in juvenculis planè cenſeo, nè in poſterum infœcunda fiat mulier, alioqui nefas, & periculoſum eſſet tentare naturæ conſuetu-

Menſtrua per loca diverſa.

Natura morbi.

5. aph. 33.

consuetudinem jam inveteratam pervertere; curatio vero non admodum diversa erit ab eâ, quam postulat affectio à naturâ turgente, & errabunda proveniens, cui potissimum hoc caput dicatum est.

Causa. Hujus affectionis causa sæpissime est vehementissimum aliquod animi pathema, aut mentis conturbatio, præsertim, si instantibus vel fluentibus menstruis contingat; fit etiam ex uteri & vasorum ejus obstructionibus, aut vehementissimis partium superiorum doloribus, & gravissimis affectibus; insuper ex earundem partium superiorum imbecillitate, cum uteri & partium inferiorum robore, nam consueverunt debiliores partes semper recipere, quæ à fortioribus transmittuntur, aut recusantur, ut enim rectè cecinit Mantuanus:

sic flumina rursum
Se exonerant, pelagusq; onerant, hominum quoq; mos est
Quæ nos cunq; premunt alteno imponere tergo.

Causa externa. Provenit etiam malum ab aliquâ causâ externâ, ut mentis conturbatione, de quâ suprà, intempestivo frigidæ potu, à quo clausis meatibus cogitur natura petere superiora; insuper ex crurum aut capitis lotione intempestivâ, vel usu aceti instantibus menstruis; illud lotricibus sæpe obvenit; hoc reliquis fœminis haud raró, iis præsertim, quæ obæsitatis pertæsæ, ut gracilescant, quod elegantius putant, acetum ingurgitant.

Signa. Cognoscés melioris rei gratiâ id fieri, si fœmina sit boni habitus, adsit conferentia, & tolerantia, vacationeq; absolutâ, si quid mali fœmina fuerat perpessa, libera ab eo evadit, & uterus singulis mensibus quodammodo turbatur, significat enim naturam uterum petere, quem cum sentiat præpeditum, ad consuetum locum regreditur. Turgentem vero & oberrantem naturam dignosces ex fidâ laborantis relatione, quia præcesserunt aliquot ex prædictis symptomatibus, aut causis, aut etiam ex signis obstructionis uteri c. de suppressione menstruorum infra ponendis, quarum curationem audacius quidem aggredieris, tametsi id quidem cum formidine, & ubi gravius periculum impendet, quá ex violentiâ naturæ illatâ, quæ semper opidò commovetur, dum eam ad contrarium institutum compellimus. Si per hæmorroides aut urinas natura menstruum purget, etsi conceptui obstet minus, tamen vitiosum censetur, omnium minimè, si per nares.

Curatio. Sanguinis ad uterum evocatio. Sanguinis missio. Curandi scopus duplex, primus sanguinis redundantis evacuatio; alter ejusdem sanguinis ad partes imas evocatio; quod imprimis fit, si partes superiores refrigerentur ac densentur, infimæ calefiant, humectentur, & aperiantur. Uterque tamen scopus rite completur sanguinis missione ex talo factâ, triduo aut biduo antequam sanguis prorumpat, cucurbitulis fœmoribus, suris & coxis adhibitis, interdum siccis, sæpe etiam cum scarificatione, insuper provocatione hæmorrhoidum, frictionibus, deambulationibus, balneis calidis, naturalibus, aut arte paratis, fomentis, incessionibus ex herbis aperientibus, inunctionibus, pessariis, clisteriis uterinis, quorum omnium materiam supplebis ex capite de suppressione menstruorum. Duo tamen huic malo peculiaria præsidia sunt; sectio venæ tali pluribus mensibus facta, eo, quo diximus, tempore iterata, & usus balnei imprimis sulphurei, quod fœmina summo manè ingrediatur, & ibi debito tempore commoretur, juxta regulas à nobis tradendas c. de sicca uteri intemperie, ubi de balneis luculentius, Deo annuente, agendum est: *Admonitio* Hoc interea animadvertendú, ut balnei aqua uteri, & jecoris regionem duntaxat pertingat, quo etiam tempore fœminæ superiores partes flabellare, & attemperare oportet, ne balneo dilatentur.

Duo sequentia capita aliquantulú longiora esse oportuit quia ad ea ex aliis sæpiusculè recurrendú est: suppressio n. et fluor mẽstruorú duo quasi cardines cunctarú muliebrium affectionú existunt.

De suppressione menstruorum.

CAP. IIII.

Natura morbi. MEnstruorú evacuatio, sicuti & cæteræ actiones aut ex toto aufertur, aut imminuitur, aut vitiatur, de reliquis pauló infrà dicturi sumus, de ablatâ solum

hoc capite agendum. Fit igitur menstruorum ablatio, quando ex toto supprimuntur; cum hoc quod fœmina, nec admodum annosa sit, nec infra 14. annum constituta, aut ex nativâ structurâ inepta, aut gravida, lactans, vel laboribus, & validis exercitiis assueta: symptoma est de genere eorum, quæ retinentur, pertinens ad retentricem validam, vel expultricem diminutam, aut otiantem; sequitur autem morbum intemperamento, aut obstructione viarum, quas natura huic usui destinavit; otiatur vero facultas ob defectum materiæ, propter morbum per consensum totius aut alicujus membri.

Causa. Si inverteris, quæ de fluxu menstruorum inferiùs relaturi sumus, facile invenies causas, signa, & curationem suppressionis eorundem. Verum clarioris doctrinæ gratiâ sciendum, ex causis hujus affectus alias internas esse, alias externas, seu primitivas. Internas Galenus reduxit ad duo genera, alterum *5. aph. 28.* *Ex parte humoris.* ex parte humoris: alterum ex parte vasorum, quibus nos addimus tertium ex parte facultatis. Porro ex parte humoris menses supprimuntur, quia crassus, viscidus, lentus, qualis generatur in splenis, jecoris aut meserei obstructionibus, aut quia paucus in jecore, & in venis est; fit autem paucus sanguis, vel ob cibi paucitatem, vel ob diversionem per copiosos sudores, sanguinem per nares, vel hæmorroides, aut per aliam regionem, aut sanguificandi jecoris impotentiam: nimia etiam copia facit ut sanguis à naturâ ad expulsionem non reguletur, uti videmus in doliis admodum plenis, præsertim si crassities conjungatur. Vitiosus etiam sanguis suppressionem parit, quia, etsi abundet, tamen *Ex parte vasorum.* solers natura sæpè ejus nihil ad uterum transmittit. Ex parte vasorum seu instrumentorum causa est strictura, & angustia vasorum, angusta autem redduntur *Sex modi quibus uteri vasa angusta redduntur.* vasa sex potissimum modis, Primo, ex compressione à pinguedinis multitudine in cavitate venarum, aut in omento, aut etiam ex tumore præter naturam, circa partes vesicæ, aut in utero ipso, ut autor est Hippo. 1. de natura mulierum. Secundo, ex vasorum obseratione à membranâ, aut carnositate aliquâ ibi natâ. Tertio, ex cicatrice induratâ, aut crustâ derelictâ, ex caustico imprudenter utero applicato. Quarto, ex contorsione, aut depravato situ uteri, & colli ejusdem. Quinto, ex densatione substantiæ ipsius uteri, & angustiâ vasorum, quæ densitas fit à frigiditate contrahente corpus uteri, & vasa in eo contenta, ita ut sanguis non fluat, aut tenuis, & aquosus exeat, ideo dicebat *5. aph. 52.* Hipp. mulieres frigidos, & spissos uteros habentes non concipere. Sexto, ex coalescentiâ, nam post aborsum sæpè venæ, quibus colligabantur secundinæ, ita coalescunt, ut postea separari nequeant. Cæterum non solum constrictio, quæ fit in internis uteri venis, verùm illa etiam quæ in venis cervicis advenit, suppressionem gignere apta est, utræque enim venæ à frigore densantur, à calore adjunctâ siccitate contrahuntur, ut prudenter Paulus notavit. *lib. 3. c. 58.* Ex parte *Ex parte facultatis.* facultatis debilitas quidem virtutis expulsivæ potissimum sequitur intemperiem frigidam, & siccam, nam frigiditas inspissat, & immobilitatem inducit, ac debilitat calorem: siccitas constringit meatum, subindeq; virtus debilitatur; quin etiam excellens caliditas humidum exsiccando facit ad constrictionem meatuum, nam exhalantibus humoris partibus tenuioribus, residuum crassius redditur, & ad expulsionem ineptum: quæcunq; porro expultricem debilitant, eadem retentricem roborant, nec in utero duntaxat frigiditas, & siccitas, aut calor immodicus virtutis debilitatem inducunt, sed in reliquis etiam membris; ita infrigidato, exsiccatoque jecore sanguinis generatio minus bene procedit, subindeq; jecoris ipsius expulsiva infringitur, ita nec generat sufficientem sanguinis copiam nec genitam debite ad uterum transmittit.

Externa causa. Causæ externæ seu primitivæ sunt, quæcunq; superiores promovere possunt, utpote aër, vel cibus frigidus, & siccus, medicamentum interius assumptum, exteriusvè applicatum circa uterum, quod sæpe imprudenter in uteri fluxionibus accidit; quæcunq; præterea impensius calefaciunt, aduruntq; humores, & meatus constringunt, ut laboriosum exercitium, quâ ratione saltatrices, cantatrices, & viragines menses non habent, paucitas etiam cibi, & ejus

medicamen-

medicamentivè qualitas impenſe calefaciens, dolores, vigiliæ, mœrores, timor, & animi perturbationes, ob quas viduæ ſæpe non purgantur, febres inſuper ardentes, & hecticæ, & alii morbi acuti, quia & corpus hæc omnia calefaciunt, & cum per ea fœmina non bene nutriatur, deficit materia in generatione ſanguinis. Adhæc quæcunque ſanguinem craſſum viſcoſumque reddunt, ut nauſeativa ſatietas, uſus ciborum viſcoſorum, & conſtringentium, fructuum infrigidantium, potus aquæ frigidæ. Quæ etiam nimiam copiam ſanguinis generare valent, ut vita ſedentaria in muliere, quæ validam habet jecoris ſanguificam vim, quæcunque etiam ſanguinem fluentem, aut paratum fluere circa venas uteri congelare nata ſunt, ut lotio pedum, aut intromiſſio eorum in aquam frigidam, quod lotricibus non raro accidit, & mulierculis ſervituti deditis, præſertim ſi quando inſtantibus menſtruis aquam ingrediuntur. Ex dictis conſtat, cauſas hujus mali vel ex utero eſſe, vel ex toto; ex utero quidem, quia ſanguinem non ſuſcipit, aut quia ſuſceptum non expellit; ex toto vero, quia ad uterum non pellit, aut penuriâ, aut craſſitie, aut averſione ad alias partes.

Signa morbi in communi hæc ſunt; ſi mulier, quæ neque concepit, neque peperit, lac habet, menſes ei defecerunt ex Hippocrat. (5. Aph. 39.) menſium ſuppreſſionem ſequuntur omnia fere hyſterica ſymptomata, corporis inſuper inſolita gravitas, ſterilitas, mania, epilepſia, uteri ſuffocatio, ac ipſius inverſio propter redundantem ſanguinem, qui replet magis in unâ parte quam in alterâ, horror inæqualis, dolores circa lumbos, collum, ſynciput, & oculorum radices, ac fœmora, ſæpe etiam circa uteri regionem; pravus color, debilitas concoctionis, cibi faſtidium, nauſea, ructus, tuſſis, difficultas reſpirationis, urinæ ſuppreſſæ, nigricantes, tumores in ilibus cum inflammatione, & ardore, triſtitia, tumor lienis cum aqua fluctuante, melancholia dicta hypochondriaca, inflammatio, eryſipelas, ſcirrhus, cancer, ſæpe etiam podagra, ac tandem hydrops, febris præſertim alba, quæ virginibus eſt peculiaris, non tamen aſſiduè febris hunc affectum comitatur, ut Aëtius autumat, nam plures menſium retentione ſine febre laborare experientiâ conſtat; ſolent tamen plerumque hoc, nonnunquam alio, atque alio ex numeratis ſymptomatibus conflictari. Quoniam autem plurima ex his ſignis utero gerentibus ſunt communia, diſtinguere diligenter oportet, nam utero gerenti color hilaris, & vividus ſæpe eſt, animi conditiones non mutantur, & accidentia primis menſibus duntaxat durant, nec menſes ſuppurantur, cujus ſuppurationis ſigna ſunt, dolor in pectine, fortes pulſationes, & contactum non ſuſtinent, Hippocrates primo de morbis mulierum. In menſium ſuppreſſione contrà omnia fiunt, nam primis menſibus leviſſima ſunt accidentia, procedente ſuppreſſione affectus fit difficilior; Potiſſimum autem diſtinguuntur à prægnantibus, quia eis, aut os uteri non occluditur, aut cum quâdam duritie occluſio adeſt, atque hæc ſunt ſigna morbi in communi.

Signa.

Febris non ſemper concomitatur menſiũ ſuppreſsionem.

Diſtinguentia ſigna inter mẽſium ſupp. & uteri geſtationem.

Suppuratorum menſium ſigna.

Externas cauſas ex relatu dignoſces, ſigna vero, quibus reliqua ſigna diſtinguuntur, ſic accipe; humorem quidem lentum, craſſum, ac pituitoſum cauſam eſſe, conjicies ex victu præcedenti frigido, & corporis colore albo, vel plumbeo, tactu frigido, molli, ſubtumido, cum venis in partibus inferioribus nigricantibus, et ſomno profundo, pigritia, cibi faſtidio, præterea quia tarde incipit purgatio, & cum multo labore vix quicquam proficit, pulſus rarus, urina multa, ſed tempore purgationis pauca, aut nulla, ac tenuis, abſentia ſitis, & ex utero humiditates quædam prodeunt craſſæ, mucoribus ſimiles, quæ eadem ſigna meatuum obſtructioni ferè communia ſunt, ſæpè enim hæ cauſæ coincidunt, ut & humor craſſus ſit, & ideo obſtructionem pariat: aliæ tamẽ obſtruentes cauſæ, ut membrana, carnoſa ſubſtantia, converſio uteri, & ejuſdem cicatrix oculari inſpectione, aut obſtetricis relatione deprehenduntur, aut ex

Signa cauſarũ & humorum.

Pituitoſi humoris ſigna.

defectu

defectu cæterarum, quæ tamen nos hîc non admodum curamus, quia rarò poſſunt impedire menſium evacuationem, quæ ſi per os uteri non fiat, per venas cervicis procedere poteſt. Verum ſi adhuc frigidior pituitoſiorq; ſit humor, frigus ad fundum uteri ab ipſa fœminâ perſentitur, ſtupor membrorum, tardus menſium albicantium deſcenſus, Veneris inappetentia, delectatio nulla, urina craſſa, pallida, multa, pinguedinis multitudo, color albidior, venarum major viriditas, ac raritas pulſus, & mollities, quæ etiam in debilitate expultricis, &

Melancholici. melancholico redundante humore reperiuntur; niſi fuerit atra bilis, quia tunc Veneris appetentia adeſt, velox ſeminis excretio, uteri labra ſicca, ac ſciſſa, menſium ſeu potius humiditatum fluor, cum morſu, & eroſione; ſed enim ſanguinis multitudinem ſignificat tentio, & dolor cum gravitate totius ventris, ac lumborum, cum dolore capitis, ſplendore juxta oculos, ſanguinis vomitu vel fluxu per nares; demum humoris natura, ſi ſanguis linteo, aut arena excipiatur dignoſcetur, ut c. de fluxu menſtruorum ſcriptum reperies. Siccitatem, & paucitatem ſanguinis ſignificat extenuatio corporis, venarum inanitio, pulſus durus, & color lividus, vel pallidus, & præceſſerunt ægritudines acutæ, vel ardentes febres, jejunia, vigiliæ, nulla tamen ventris gravitas, nullus dolor, aut tumor.

Prognoſtica Si menſtrua plura fiant, accidunt morbi, ſi non fiant ex utero morbi contingunt 5. aph. 57. menſtruis deficientibus ſanguis ex naribus fluens bonum, ejuſdem lib. aph. 33. quia etſi retentionem augere videatur, tamen ex accidenti juvat, quatenus & deobſtruit, & à multis morbis alioqui impendentibus liberat: Retentis menſtruis mulieres ſæpe deformantur, & hirſutæ fiunt, & barbam ac virilem habitum contrahunt: retentio menſium, quæ ſequitur ad cicatricem, aut coalitionem venarum, fere curationem non ſuſcipit, ut Gradius refert, ut autem Hipp. lib. 1. de morb. mulierum ſcribit, fœminæ quibus menſes ſuppreſſi ſunt, tertio menſe poſt ſuffocationem incipiunt ſentire horrores, & obdureſcit venter, urina copioſior, vigilia, dentium ſtridor, quinto doloribus gravioribus infeſtantur, ſexto menſe inſanabilis redditur, & anxia fit, & animo linquitur, pituitam vomit, ſitis maxima, partes ventris, & pectinis dolent, febris accenditur, ſupprimitur alvus, & veſica, dolet ſpina dorſi, balbutit, intumeſcunt crura, pedes, & venter, urina rubra, ſanguinea, dolor totius corporis, ac tandem hydrope moriuntur. Hæc Hippocrat. ibi, ubi tamen legitur ſexto menſe inſanabilem reddi affectionem potius difficilem curatu legerem.

Curatio. *Menſtrua quibus non debent provocari.* Ad curationem accedentes cavere medici debent, ne menſtrua evocare tentent iis, quibus non debent, aut quibus fieri nequit, ut evocentur, ſic neq; iis quæ lactant, aut utero geſtant, nec laborioſis, & admodum tenuiter viventibus, aut morbo confectis, nec viraginibus, & iis, quæ nullum inde ſentiunt incommodum, & ſi diu ſuppreſſa habuerint menſtrua, nec iis, quibus malum ex cicatrice originem traxit, quia, uti diximus, curationem non recipit; quo tamen in caſu ſi iis, quæ mala inde ſentiunt, curatio non procedat, medici conſilium converti debet ad ſanguinem minuendum per alias vias, & per intervalla, ſanguinis miſſione per infernas partes, quia mulieres felicius ſemper purgantur per eas partes, in quas natura incumbere conſuevit, item exercitio, frictionibus, & frequenti purgatione. Verum ſi humor ſit multus, omni arte minuatur, ita ſi ejus copia uterum diſtendat, ſic, ut comprimi ad expulſionem nequeat, ſanguinem copioſe ex utroq; pede detrahes: ſi paucus, adjectione curatio perficitur per alimenta, & victus rationem reficientem; corruptio ac vitium contemperetur; ſi per alteram partem ſanguis fluere aſſuevit, omni ſtudio ad uterum evocetur frictionibus, vinculis, lavacris, balneis, cucurbitulis ſuris applicitis, & coxis, aut frequenti ſanguinis miſſione ex pede. Si à cauſis externis ſupprimantur menſes, plerumq; earum remotione evocantur, quæ enim calore reſolutæ ſunt, aut frigore denſatæ, contrariis attemperandæ, ſpecialius tamen, ſi à frigore uteri os durius ſit factum, calorificis utendum, ſuffitibus,

evaporatio-

evaporationibus, balneis, & inunctionibus, deniq; unaquæq; uteri intemperatura curanda ut lib. 2. c. proprio de uteri intemperaturis. Si aversio fiat propter dolorem, sedandus procul dubio dolor erit, vel si id fieri nequeat, purgare corpus convenit, & menses provocare, ut infrà. Si ex uteri distortione affectio fiat, noscitur, & curatur, ut lib. 2. c. proprio dicendum est; Si ex cicatrice, emollientia usurpanda sunt; Si ex tumore, petenda curatio est ex capite de uteri inflammatione; Si ex carne, aut membranâ supercrescente, ex capite de uteri clausurâ, posteà menses evocandi; ante affectus curationem nequaquam.

Si ex sanguine pituitoso curatio

Si ex sanguine pituitoso, viscido, & crasso, facultatem expultricem retundente, & vias obstruente contingat, uti majori ex parte fit, ferè communis est curatio, frigido, & crasso sanguini, atq; obstructioni, nam etsi sæpe obstructio reperiatur ex aliis causis, nunquam tamen sanguis crassus sine obstructione, Galeno teste lib. de venæ sectione; constabit igitur curatio sex remediorum generibus, primo victu tenui attenuante, & aperiente, ut pane optimè fermentato, & condito cimino, & aniso, carne avicularum montanarum, aut lactantium animalium, pisciculis solidioris carnis ac sale modicè conditis, sorbitionibus ex petroselino, pulegio, satureia, nepita, serpillo, asparago, cum aromate, aromata enim omnia deobstruunt, & menses provocant; sed & allia, ac porri assuetis conveniunt; ex fructibus caricæ, amygdalæ, passulæ, pineæ, dactyli; imprimis vero commendatur jus cicerum rubeorum cum multo croco ac petroselino. Exercitium, & somnus sint moderata; potus esto vinum album, tenue, ætate medium, aut, si febris adsit, aqua cocta, cum cinamomo, corticibus citri, coriandro vel sasafrasia.

Aromata deobstruunt & menses cient.

Sanguinis missio.

Secundo iis, quæ sanguinem minuunt, mobiliorem, ac fluxibiliorem reddunt, & deorsum trahunt, quod perficitur sanguinis detractione, nam hoc remedii genus in omni suppressione mensium à quacunque causa proveniat convenit, etiam in causa frigida, quia sanguine detracto hoc semper consequitur, quod natura, ut vacuum repleat, undique sanguinem movet, ideoque fluxibilior redditur; Cæterum detrahendus est, non quando menses jam fluunt, ut rectè Paulus notavit, idquè duplici de causa; prima, quia, si quo tempore menses erumpunt, sanguis mitteretur, natura aliò distraheretur, ac derivatio fieret. Secunda quia, si fœmina ex sanguinis missione animi deliquium incurrat, evacuatio supprimeretur. Est igitur mittendus in medio mense ex brachio, & iterum biduo triduovè, antequam fluant, ex pede, si fœmina plethorica sit; sin minus sat erit biduo ante tempus fluxionis venam pedis tundere, idquè si mulier sit nigra, robusta, & magnas habuerit venas; aut per crurum scarificationes, si fœmina sit candida, & obœsa, quia hæ exiguas habent venas, & facile resolvuntur, ideoque per sanguinis missionem, aut non evacuantur, aut multorum spirituum fit resolutio, quam causam esse existimo, cur Hispani hoc remedii genere potissimum utantur in pueris, & fœminis debilioribus, & Galenus in peste correptis, in his enim omnibus spirituum resolutionem veremur, quæ per scarificationem non tanta fit, quanta apertâ venâ. E converso verò nigræ fœminæ, sanguinem habent crassum, qui per scarificata loca haud commode evacuatur, ut autor est Galenus. Porro vena ex pede secari debet, non quidem sub talo, ut plerique faciunt chirurgi, ac sæpe frustra, quia sanguis non fluit propter venæ exilitatem, sed circa talum, ea nimirum, quæ pedem perreptat, quia & magna est, & facile tunditur, vitanda tamen sunt loca tendinum, & phlebotomo potius, quo Saxones utuntur, quam lanceolâ utendum in hac sanguinis missione, cujus quantitas habitu fœminæ, viribus usuq; mensuretur. Modú autem scarificandi crura ab Oribasio traditum, & à Lusitanis potissimum hodiernâ die usitatum nos jam posuimus nostro de peste tractatu. Cæterum minuitur etiam sanguis

Scarificationes cur magis quam phlebotomia conveniant pueris, & fœminis tenellis.

lib. de sang. miss. c. 11.

Vena qua parte pedis secanda.

7. collect. 18. & 19.

ac deorsum

Cucurbrtæ & frictiones.

ac deorſum trahitur, fœmorum interiori parti, ac ſuris cucurbitulis adhibitis, cum ſcarificatione, aut ſine illa, ligaturis etiam, frictionibus, pedum lotionibus, & fomentationibus ventris inferioris hanc complebis intentionem.

Pituita concoctio.

Tertio pituitam apparantibus, & extenuantibus, ac iis quæ obſtructiones tum univerſi corporis, tum etiam uteri tollere valeant, ut exymelite ſimplici, & compoſito ſirupo de duabus radicibus bizantino, deliquiritia capill. veneris, de arthemiſia, de hiſſopo, de abſynthio, cum aquis apij, betonicæ, petroſelini, cuſcutæ, nepitæ, fœniculi, pulegij, hiſſopi, aut decocto earundem herbarum ut ℞ ſirupi, bizantini, & de hiſſopo an ℥ j ß aquæ fæniculi, pulegij an ℥ ij ß, quibus mane & veſperi, potiſſimum ad ingreſſum lecti utendum eſt, idque per dies decem aut quindecim continuatos, antequam menſes fluere debeant, ut eſt ſententia Galeni lib. de ſang. miſſ. & in magna quantitate ut ad ℥ viij aut x, quia longa eſt via à ventriculo ad uterum.

Sirupi ad movendos menſes in quantitate magna exhibeantur.

Quarto evacuantibus, quod imprimis ſit iterata venę ſectione bis ex pede, quoniam proxime partem reſpicit, idque biduo uti diximus, triduovè, antequam fluere incipiant menſes, ſingulis vicibus parum detrahendo, ut à ſupernis ad inferiora major fiat attractio, in quem etiam uſum hirudines ſunt utiles ſuris, & pedibus applicitæ, præſertim quando vena nequit inveniri, neque cucurbitulæ commodè applicari.

Hirudines.

Purgatio.

Subinde purgatione uten[illegible]um, in quâ ſemper primas habere debet hiera picra quia abſtergit, atenuat, & obſtructiones tollit, laudant etiam aliqui hermodactylos; concinetur igitur purgans medicamentum hac ratione: ℞ ſpecierum hieræ ʒ ij, trochiſchorum de mirrha ʒ I. ß diaphænici, & pulpæ caſſiæ an. ʒ iij, cum rhodomeliteaut, ſirupo capilli. Ven. fiant boli, qui bis aut ter ſunt iterandi illis 12. diebus ultimis; vel ℞ agarici trochiſcati, aut turpeti ℈ iiij pulpæ caſſiæ ℥ j, aut diaphænici, ℥ ß cum ſacharo fiant boli. Verum ſi magis potione delectatur hæc paretur: ℞ agarici trochiſcati ʒ I. ß. diſſolvatur inſeri caprini aut decoctionis pituitoſæ ℥ iij ß, cui adde oxmelitis ſymplicis ℥ j hieræ ſimplicis ʒ I. ß; Quia tamen quædam ſunt fœminæ vino aſſnetæ, aut quæ difficulter catharticis utuntur, hoc vinum ſoleo parare, quod mitiſſimè purgat:

Vinum purgativum.

℞ turpeti electi, rhabarbari, mechoacanæ agarici optimi an. ʒ I ß. epithimi, foliorum ſenæ, ſcholopendriæ capil. Ven. an. p. I. ſeminis aniſi, cardamomi, galangæ, carthami, an. ʒ ß cinammomi ℈ ij terantur craſſo modo, & cuncta ſacculo includantur, qui madeat, in lib. iij. vini Rhenani, àut albi tenuioris per xx iiij horas, poſteà in vino diſſolve ℥ ij mannæ calabrinæ ex quo patiens per horas duas ante prandium capiat ʒ v, ac ſi primis diebus minus copioſè purgaverit, ſequentibus fiat levis ſacculi expreſſio.

Pilulæ.

Pro ijs vero, quæ pilulis magis capiuntur, formentur ex ℈ iiij agarici, & ʒ j. hieræ cum ſirupo de arthemiſia; vel uſurpentur pilulæ de hiera cum colochintide, quia mirifice colochintis menſes ciet, item alephanginæ, deagarico, fetidæ, cochiæ, de ſagapeno, aggregativæ, de hermodactylis: hæc etiam rotulæ placide purgant,

Rotulæ purgativæ.

℞ roſarum rub. Zinziberis, cinamommi an. ʒ ij, ſandalorum alb. & rub. an. ʒ I. hermodactylorum ʒ iij turpeti iij ß diagridii ʒ I. ma: ſticis ʒ. ß. ſachari lib. I. diſſolvantur omnia in aquâ arthemiſiæ, & fiant rotulæ, doſis ʒ iij ſummo mane, aut ℞ tabellarum de ſucco roſarum ℥ j.

Validius menſes cientia.

Melicratũ menſes ciens.

Quinto validius menſes provocantibus, & ad locum convenientem cientibus, ut uſu melicrati confecti ex ſabina, diptamo, pulegio, aut hoc alio; ℞ cinammomi, corticis caſſiæ fiſtulæ, radicis ariſtolochiæ, calami aromatici, an. ℥ ß, radicis capparorum, coſti, diptami, tormentillæ, eringii an. ℥ j. foliorum lauri, origani, pulegij, an. m. I. calamintæ, thimi, ſmirnii an. m. ß ſeminis rutæ, dauci, naſturtii, hiſſopi, melantii, aniſi, baccarum lauri, Zinziberis, an. ʒ ß coquantur in ſ. q. aquæ ad lib. iiij, colaturæ adde mellis deſpumati octavam partem, fiat melicratum, aut cum ſirupi bizantini, de quinque radicibus an. ℥ iiij mellis, & ſachari, an. q ſ. fiat apozema clarũ aromazetur ʒ I. ſpecierum diaireos.

Apozema.

Aut ℞ radicis aſparagi, bruſci, apii, petroſelini, an. m. ß faſeolorum rub, cicerum rub. an. p. j. rubeæ tinctorum ʒ j. macerentur per

noctem

noctem in ſ. quantitate aquæ, bulliant manè quousq; faſeoli ſint cocti, & adde mellis, ſachari, aut convenientis alicujus ſirupi q. ſ. croci ℈ ij, de quo accipiat fœmina mane ℥ v. aut vj. quo tempore menſtrua expectat, & jejunet, per iij horas, ac ſit in lecto benè cooperta. Mercurialis terit ciceres, quod non probo, quia eorum pars interior eſt terreſtris, & craſſarum partium. Summæ eſſe utilitatis crebra experientia comprobavi hoc medicamentum, foliorum matricariæ, capil. Ven. nepitæ, pulegij an. m. j, radicis apij, aſparagi, fœniculi, an. ℥ j coquantur in ſ. q. aquæ ad libr. ij cujus decocti ℥ iiij, adde ſirupi de arthemiſia, capil. Ven. an. ℥ j. ß. calidum bibat fœmina bis in die, manè jejuna, & ad ingreſſum lecti tùm antequam menſes prorumpant, tùm etiam poſteaquam fluere cœperint, ſi lentè procedant; ex ijs quæ facile parantur eſt cicerum rubeorum p. iij radicis petroſelini ℥ ij coquantur in ſ. q. aquæ ad libr. j. ß, colaturæ adde pulveris cinamomi ʒ I. croci ʒ. ß mellis q. ſ. miſce, de quo calido bibat fœmina ſæpiuſcule ℥ vj: Valet etiam ſæpius aſſumere ʒ j trochiſcorum, de myrrha in vino aut decocto ſabinæ, & pimpinellæ, aut fermenti magnitudine avellanæ cum ſacharo, & croci ℈ j. aut dactylos numero vi. extractis oſſiculis, & repletis croci fibris, aut ʒ ß hieræ ſ. Galeni ex qua formentur pilulæ v. quæ ſumantur tertio quoque die, cum prædicto decocto; *Dactyli.* egregiè tamen menſes provocant ſequentes pilulæ, & ventriculum corroborando purgant ideoque maximè conveniunt, ubi in ventriculo pituita redundat, quo in caſu vomitus etiam utilis exiſtit. ℞ opopanacis ʒ ij, galangæ, myrrhæ, an. ʒ j. ß, ſpecierum hieræ. ſ. ʒ iij maſticis ʒ j, cinamomi electi, ʒ j ß calami aromatici, rubeæ tinct. ſeminis citri an. ʒ j omnia in pulverem redigantur, & cum ſirupo de arthemiſia fiat maſſa doſis ʒ iiij. bis in menſe, aut ℈ j alternis diebus. *Confectio.* Hæc etiam confectio valenter menſes prolicit ℞ diacurcumæ, dialaccæ, an. ℥ j. trochiſcorum de myrrhâ, de cappar. an. ʒ iij, pulveris ſpicæ, croci, cinamomi an. ʒ j ß ſirupi de arthemiſia q. ſ. miſce, fiat confectio, doſis cochleare, cum ℥ iiij decoct. capil. Ven. nepitæ, arthemiſiæ, ſabinæ; *Altera confectio.* eſt tamen majoris efficatiæ altera, quæ Recipit trochiſcorum de abſinthio, de rhabarbaro an. ʒ j, antidoti hemagogi ʒ. I. ß pulveris arthemiſiæ, cinamomi an. ʒ j. limaturæ ferri præparati ℥ j. cum ſirupo capil. Ven. fiat confectio, cujus exhibetur ℥ j cum felici ſucceſſ. cum enim limatura ſit craſſarum partium, in cauſa eſt, ut reliqua medicamenta immorentur, & reddantur anaſtomotica, quam ob cauſam proſunt omnia ſerapia, & oonfectiones, quæ c. de febre alba ex chalybe parata recitabuntur, valet etiam theriacæ aut mithridatii, aut tripheriæ magnæ ʒ j ſæpius ſumpta cum vino, aut decocto ſæpius repetito, vel etiam tabellæ diapraſii aut diacalaminthæ ſine opio. *Fragæa.* Hæc etiam tragæa, quibus magis arridet hæc forma, utilis eſt, ſpecierum diamargaritionis ʒ ß, trochiſcorum de myrrha ʒ j. ſabinæ ℈ ij pulegij, baccarum lauri, caſſiæ ligneæ, ariſtolochiæ rotundæ, & longæ an. ℈ j, cinnamomi electi ʒ ij. ſachari pulverizati ℥ ij miſce, aut cum eodem ſacharo diſſoluto in aqua arthemiſiæ fiant tabellæ vel cum ſyrupo de arthemiſia confectio.

Localia. Sexto localibus, quæ humores attenuare valeant, vias ampliare, & expultricem facultatem excitare, in quem uſum ℞ pulegij calamenti, origani, ſabinæ, ſatureiæ, arthemiſiæ an. m. j. rubeæ tinctorum, radicum apii, petroſelini, aſparagi, aut fuſtium eorundem an. ℥ j. *Fotus & balneum.* bulliant omnia in ſ. q. aquæ ad tertias, deinde cum ſpongia, philtro, vel ſacculo, præſertim ex lino canabino, in quo pars herbarum includantur, fomententur partes ventris, & circa pubem, & inguina, aut habeat mulier pedes, uſque ad genua, in eodem decocto calido vel etiam ſumatur earundem herbarum major quantitas, & fiat balneum in quo ſedeat mulier uſque ad umbilicum per ſemihoram, ac interim, dum ibi eſt, aſſumat per os aliquod ex ſupradictis medicamentis; aut etiam fiat evaporatio decoctionis earundem herbarum per infundibulum, nihil tamen præſtantius reperies, quam ſi mulier ſedens in balneo ex prædictis herbis parato, bibat

Filamenta cannabina. to, bibat decoctum aliquod ex iis, quæ menses movere diximus, per aliquot dies, postea evaporationem accipiat ex filis cannabinis cum cinere coctis, ut solent mulieres antequam telam conficiant, eademque fila calida, & madida ventris regioni ac pubi applicentur. Possunt etiam in supradicto balneo addi camemalum, malva, parietaria, mercurialis, præsertim autem fovendus uterus est odoratis, ut majorana, serpillo, calamintha, camomila, thymo, *Inunctio.* pulegio, radice iridis, ac similibus, & mox à balneo totus venter ab umbilico usque ad pectinem, & renes inungatur olio liliorum alb. anethino rutaceo, de spica, de sabina, quæ olea utiliora fuerint, si in eisdem incoxerint pulegium, menthrastum, sabina, calamintha, juncus odoratus, addita quarta parte vi- *Vnguentū.* ni, & bulliant ad vini consumptionem, aut hoc applicetur unguentum olei sesamini, scorpionum, liliorum alb. an. ℥ j axungiæ gallinæ, cuniculi an. ʒ ij. pulveris croci, spicæ, sabinæ an. ʒ j. ceræ q. ſ. fiat unguentum, aut empla- *Emplastrū.* strum paretur ex farinæ lupinorum cicerum rub. an. libr. ß herbarum absinthij, pulegij, diptami, an. m. ß nigellæ, hellebori albi, myrrhæ an. ʒ j herbæ prius coquantur, postea contundantur omnia, & ad ignem fiat emplastrum. Posteaquam à balneo lecto se fœmina composuerit, & inuncta fuerit, utatur *Vterinus clyster.* hoc aut simili uterino clystere, junci odorati, diptami, menthrasti, sabinæ, pulegii, singulorum ʒ v fiat decoctio in aqua, ad mediæ partis consumptionem, colaturæ libræ adde olei liliorum, nardini an. ℥ ß moschi optimi ℈ ß castorei, croci an. ℈ ij misce ac tepidum per methencritam in uterum conjiciatur, sub- *Pessaria.* indequè apponantur pessaria, quæ varie conficiuntur, ut ex succo mercurialis cum theriaca commixto, ac lana excepto, aut ex radice gentianæ, vel rubeæ tinctorum in eodem succo madida; & felle taurino, ac oleo liliorum, mitissimum etiam illud est quod paratur sic, pulveris castorei ʒ I ß muschi .g. iiii olei sambucini, therebintinæ an. q. ſ. misce, & cum lana, aut gossipio, fiat pessus longus; aut ℞ medullæ caricarum ℥. ß succi mercurialis ℥ j pulveris radicis gentianæ, pulegij an. ʒ ij, pulveris nigellæ ʒ j. cum therebentina, & lana fiant pessi duo oblongi, aut sine therebentina gossipio in iisdem intincto fiant nascalia: Ejusdem fere virtutis est aliud quod Recipit olei moscelini, liliorum an. ℥ iij pulveris gentionæ ʒ ij misce gossipio excipiantur; efficacior tamen est ille pessus, qui conficitur ex æquis portionibus galbani, ammoniaci, sagapeni, & euphorbii, serico inclusis; fortissimus, si addas radicem ciclaminis, allia hortensia cum oleo de spicâ trita, & linteo exepta ad formam pessarii utero indita, ipsum mira voluptate reficiunt, menses valenter *Suffitus aromatum.* movent, & conceptum in longo tempore desperatis mirifice juvant. Suffitus aromatum etiam muliebria ducit, quo potissimum utendum in causâ frigidâ, ne ignis, & qualitas acris in calida noceat, fiunt autem ex baccis lauri, juniperi, cassia lingnea, gariophyllis, Xylo aloës, nuce muscata, junco odorato, & ex herbis siccis, ut pulegio tanaceto origano, capil. Ven. calamintha, arthemisia, & ex trochiscis de gallia, & alipta moscata; validior tamen suffitus sic paratur: pulveris colochintidis ʒ j, cinnamomi, assari, costi, calami odorati, an. ʒ ij myrrhæ ℈ iiij, ex omnibus tritis fiat pulvis pro suffitu; *Sympt. mitigatio* verum si ex suffitu, aut expessariis, & aliis medicamentis utero inditis symptomata suboriantur, corrigenda omnino erunt, ut si ardor aut caliditas excitetur, mitigabitur lacte commixto cum albumine oui, & oleo ros. & viol. cum aqua rosacea, vel ptisanæ cremore, aut certè si calor non fuerit magnus, vino, in *Curatio si fiat ab atra bile.* quo bullierint mellissa, & pulegium.

Si atra bilis suppressionis menstruorum causa sit, utendum frictionibus, vinculis, & aliis mediis, quæ deorsum trahunt, tundenda vena pedis, præsertim sinistri: hirudines hæmorrhoidibus applicandæ, abundant enim hæ venæ melancholico humore, & promptius per eas ab utero sanguis evacuatur; si tamen à liene retentio originem ducat, & ipse obstructus fuerit, salvatella aperiatur præmissa purgatione, & humore prius parato, sirupo de pomis, de succo borraginis, de Epithimo, aut de fumaria, cum aquis earundem herbarum,

aut cum

aut cum decocto prunorum, passularum, radicis scorsoneræ, buglossæ, cinamomi, florum violarum, & borraginis, epithymi, & foliorum senæ. *Purgatio.* Purgatio concinnabitur ex ʒ x crassiæ cum ℥ v prædicti decocti, aut cum ʒ iij pulveris foliorũ senæ & saccharo fiant boli, aut ex uncia una diacatholici, vel confectionis hamec sine scammonio, & colochintide in pari quantitate ejusdem decocti, vel seri caprini, quibus addi potest ʒ j agarici trochiscati, aut ℞ corticum myrobalanorum Indorum ʒ iii, luteorum ʒ ii, epithymi ʒ ii ß infundantur per horas 12. in ℥ v seri caprini factâ colaturâ, & expressione adde mannæ electæ ℥ ii, mellis rosati ℥ j fiat potio. *Apozemata.* Utendum etiam apozematibus ex supra dictis confectis additis, quæ melancholiam purgant, ut foliorum adianti, camedrios, lupulorum, melissæ, sing. m. j, florum borraginis, buglossæ, viol. stœchados, an. p. j. polypodii ʒ iii, glycirrizæ, uvarum passarum an. ℥ ß omnia leviter contusa coquantur in ſ. q. aquæ lento igne, & vase obturato ad lib. ii. in fine adde epithymi ℥ ß coletur, & cum sacchari ſ. q. fiat apozema dosis ℥ vi. *Confectiones* Deinde utendum pulveribus, & electuariis supradictis, adiunctis quæ contra melancholiam pugnant, præsertim theriaca, confectione alkermes, conserva scorsoneræ, buglossæ, viol. quo potissimum in casu locum tenere arbitror, id quod pleriq; sine discrimine mirificè prodesse scribunt in omni mensium retentione ℥ j. conservæ boraginis, in vino albo sæpius sumptæ. In balneis, & incessionibus admisceri debent folia malvæ violarum, altheæ, flores borraginis, buglossæ, semen psilii, lini, fœnigræci, ex quibus insuper uterini clysteres concinnentur, adjunctis muscilaginibus, & succo borraginis. Pro inunctione utile erit oleum amygdalarum, & sesaminum. Suffitus hîc raro usurpandi, quia desiccant, at eorum loco evaporationes usui erunt.

A flava bile curatio. A flava bile licet rarò suppressio contingat, fieri tamen potest calore incrassante totam massam; cognoscitur ex colore pallido vultus, ac totius corporis, siti, oris amaritudine, pruritu, & inquietudine. Curatur victu, & aëre frigido, & humido, potu largiori, inciditur prius basilica in medio tempore, deinde vena pedis instantibus jam menstruis, tandem si affectio duret, salvatella dextra in medio alterius mensis. *Purgatio.* Purgatio perficitur uncia una cassiæ cum ℈ iiii rhabarbari in unciis quinque decocti florum cord. aut corticum myrobalanorum citrin. ʒ i ß mannæ electæ ℥ i sirupi ex 9. infus. ros. aut viol. ℥ i. in pari quantitate prædicti decocti, aut seri caprini, fiat potio, præmissa semper humoris concoctione, *Concoctio.* per sirupos de cichoreo, rosarum, viol. buglossæ, cum dupla quantitate aquarum hordei, viol. adianti, cichorei, scorsoneræ, Eupatorii, aut per sirupum de muscilaginibus, cum aqua stillatitia, malvarum, altheæ, cucurbitæ, lactucæ, papaveris. Factâ semel aut bis confertâ purgatione *Paulatina purgatio.* Paulatina utilis erit, ex diluti rhabarbari ℈ ii, aut sero lactis cum saccharo, aut devoretur ʒ ß rhabarbari, cum uncia conserva rosarum tertio quoque die. Utendum etiam, frictionibus, vinculis, cucurbitulis, lavacris, ut supra dictum est 6. remediorum genere. Ex conservis vero tragæis, & electuariis, frigidiora usurpanda, aut trochisci confecti ex seminibus frigidis cum saccharo. *Balneum.* Pro balneis, & incessionibus frigidiores, humidioresque herbæ ut folia malvæ, altheæ, viol. Flores camomilæ, viol. Utile etiam est balneum aquæ dulcis. *Pessi.* Pessi, & methancritæ in hâc causâ conficiuntur ex radice malvæ altheæ, saccharo rubeo, & adipe gallinaceo, aut anserino, serico rubeo involutis, quod inungatur oleo amygdalarum dulci lacte, aut emulsione seminum frigidorum. Uterinus clyster paratur ex cremore eorundem seminum cum decocto hordei, malvarum, viol. & saccharo. *Inunctiones.* Inunctiones fiunt ex oleo amygdalarum dulc. violarum, sesamino, de cucurbita, cum muscilagine malvarum, & pauco croco; utilissimum tamen est id linimentum, quod habet olei amygdalarum dulc. amararum, de cucurbita an. ℥ i, adipis anseris, butyri recentis an. ʒ iii ceræ albæ, & ladani an. ʒ i. fiat unguentum, quibus non proficientibus adhibenda sunt, quæ moderatè menses movere possint.

Adversiones. Ex dictis facile erit jam colligere, quâ methodo antea dictis medicamentus

mentis in ſex illis remediorum generibus utendum ſit, prius enim à principio menſis, uſque ad 14. decimumve quintum diem tenui, & inſcindente victu inſiſtendum, tunc ſi plenitudo adſit, vena brachii aperienda, mox ſerapiis res agenda, ita ut purgatione fœmina uti poſſit circa octavum, decimumve diem ante aſſuetum menſium tempus, tandem triduo ſeu biduo ante idipſum tempus ſecanda vena pedis, ut ſanguis jam atenuatus & paratior redditus deorſum proliciatur, & à loco evacuetur; tunc localia uſui erunt & per os validiora medicamenta, potiſſimum dum fœmina in balneo eſt, ita enim in calidum adhuc, & ſolutum corpus illabens medicina vires ſuas efficacius exercet; ſunt etiam efficacia horâ ſomni ſumpta, à levioribus tamen ſemper incipiendo, univerſalia particularibus præmittendo, ne ſi menſtrua validè provocantibus utamur, dùm adhuc venæ ſunt obſtructæ, ſecum ductis humoribus obſtructiones impenſius augeantur. Porro ubi cauſa calida aut melancholica fuerit, ſuffitu minus, balneis, & inceſſionibus magis utendum. Præſertim autem ſi nimia plenitudo adſit, in medio menſe cubiti venam ſecare poteris, ut revellendo minuatur ſanguis, qui obſtructionem fovet, ac ne pedis venâ ſciſsâ fluor ſequatur major, quam ut ſiſtere poſſis; inſtantibus vero jam menſtruis in utroque pede vena aperietur: nec deſunt, qui ſolent & in medio menſis, & in fine hanc venam aperire, quod tunc ſequi poteſt, cum plenitudo eſt exigua aut nulla. Ad hæc medicamenta menſes cientia in majori copiâ quam reliquæ potiones exhiberi debent, quia eorum virtus retunditur in longo itinere à ventriculo ad uterum. Suppoſitoria, & injectiones ſomni tempore potiſſimum ſunt adhibenda, idq; cum maxima cautione, quia ſolent uterum inflammare, exulcerare, & ardorem excitare, quam ob cauſam diu in corpore non immorentur præſertim validiora, ſed alligatū filum peſſariis appendatur, ut extrahi commodè poſſint, cum volumus, poſtea uterino clyſtere locus abluatur, iis præterea, quæ in uterum intromittuntur, quidpiam odoratum admiſcere oportet, cujuſmodi eſt gallia, muſcus, vel ambra, ut uterus reficiatur. Tandem peſſaria, & uterini clyſteres nuptis, & corruptis duntaxat conveniunt, naſcalia vero, balnea, & inceſſiones tùm his tùm etiam virginibus.

Tametſi autem, quæ ſuperius dicta ſunt, ſatis eſſe videantur, uberiorem nihilominus ſegetem auxiliorum menſes ducentium adjungere, erit operæ pretium, quia non ſolum menſes, verum etiam fœtū, molam, ſecundinasq; proliciunt, & uteri ſuffocationi eorum pleraq; utilia ſunt, ideoq; ſæpius lector ad hoc caput ex ſequentibus relegandus erit. *Simplicia menſes ducentia.* Igitur ſimplicia quæ menſes movent ſunt ſemina, radices, folia, flores, fructus, ſucci, ligna, fungi, cortices. In univerſum autem ſunt in triplici differentia debilia, media, valida, omnia quidem calida, at debilia, moderatè ſicca, reliqua ordine ſicciora. *Debilia.* Ac debilia ſunt ſemen ruſci, aſparagi, pentaphylli, adianthi, cichorei, intibi, & radices earundem herbarum vel graminis, folia eupatorii, braſſicæ, malvæ, hiperici, adianthi, pentaphylli, lactucæ agreſtis: Ex leguminibus cicer, orobus, lupinus, phaſeolus; ex fructibus caricæ, oleæ, nuces juglandes, paſſulæ, amygdalæ amaræ, interquæ ſunt quædam minime ſicca, quæ tamen non cogunt, ſed reſerant, aperiunt, emolliunt, & attenuant. *Media.* Media ſunt ſemen raphani, lolii, melantii, lauri, juniperi, apii, cerefolii, allii, cepæ, porri, petroſelini, aniſi, anethi, ameos, carvi, dauci, fœniculi, leviſtici, ſeſeleos, ſaxifragiæ, erucę, naſturtii, & radices, folia, ac flores eorum, ac bunii, quæ napi ſylveſtris ſpecies eſt, betonicæ, valerianæ; inſuper radices paſtinacæ, peoniæ, cappar. ireos, rubeæ, ariſtolochiæ, gentianæ, enulæ, aſphodeli, eringij, abſinthii, cum foliis earundem, ac abrotani, arthemiſiæ, capill. Ven. calamynthæ, matricariæ, pulegii, origani, aſſari, ſaturejæ, hyſſopi, ſerpilli, helenii, majoranæ, ſcordii, marrubii, camedrios, camepithis, mercurialis, rutæ ſiccæ, inter quas herbas ſium etiam annumeratur, hiſpanicè (*rabacas*) thimus, ſmirnium, peucedanum, melliſophillum,

ſophillum, hypericon, betonica, flores ſampſuci, camemali, ſtæchadis, croci. Ad hæc juncus odoratus, calamus odoratus, amomum, cinamomum, cardamomum, caſſia, Xylobalſamum, ſpicanardi, coſtus, cyperus, Zinziber, galanga, nux muſcata, piper, cubebæ, moſcus, ambra, caſtoreum, unguis odoratus, æſipus, bitumen, ſal, nitrum, ſulphur, aloës; Ex gummis ſtirax, opoponacum, ammoniacum, ſagapenum, galbanum. *Valida.* Valida ſunt elleborus, hermodactyli, turbith, colochintis, timelæa, ac titimalorum genera omnia, ſcamonium, cantharides, fella animalium, radix ciclaminis, piretrum, ſtaphiſagria, brionia, ſabina, ſiliquaſtrum, cucumis agreſtis.

Compoſita menſes moventia. Ex quibus parari poſſunt ſirupi, apozemata, electuaria, tabellæ, trochiſci, pulveres, fomenta, inceſſiones, balnea, injectiones, ſuffitus, peſſaria, linimenta, unguenta, emplaſtra, cataplaſmata. *Sirupi.* Itaq; conveniũt ſirupi capil. Ven. de arthemiſia, de duabus, & quinq; radicibus, de calamintha, de ſtæchade, de hyſſopo, adianto, de eupatorio, de abſynthio, de betonica, cum aquis earundẽ herbarũ, aut graminis, fœniculi, pulegij, matricariæ, raphani, apij, enulæ, valerianæ, marrubij, majoranæ, penthaphilli, ut ſirupi de arthemiſia capil. Ven. an. ℥ j. *Apozemata.* cum ℥ iij decoctionis rubeæ, aſſari, pulegij, diptami miſce, pro doſi; aut ℞ calaminthæ, arthemiſiæ, pulegij, thymi an. m. j. acori ℥ j bulliant in lib. vj aquæ ad medias in fine adde croci ʒ j. colaturæ admiſce mellis optimi deſpumati ℥ iiij, iterum leviter bulliat, deſpumetur, & fiat apozema doſis ℥ vj. Eſt etiam præſentaneum aliud, quod recipit radicum fœniculi, acori, an. numero iij, rubeæ tinctorum, ſabinæ an. ʒ iij foliorum arthemiſiæ, pulegij, meliſſæ, bugloſſæ, fœniculi, mercurialis an. m. j, ſquinanthi, cyperi, calami aromatici an. ʒ ij, ſeminis aniſi, fœniculi, galangœ, an. ʒ ij, medullæ paſſularum ℥ ß, fiat decoctio ſecundum artem ad lib. ij ß colaturæ adde mellis deſpumati, ſachari albiſſimi an. ℥ iij, cinamomi electi ʒ ij. *Liquor ſtillatitius.* Ejusdem virtutis eſt hic ſtillatitius liquor; accipe panem, qui mediocriter, & ad fermenti fere naturam aceſcerit, & in furno moderatè coxerit, cui ablato cortice adde mellis ℥ xij, pulveris ſeminis urticæ, dauci, ameos, aniſi, fœniculi an. ʒ j ß, trochiſcorum, galliæ moſcatæ, myrrhæ, rubeæ an. ʒ ß. cotulæ fœtidæ ℈ ij infundantur in lib. iij vini, aut ſequentis decoctionis, & omnia in balneo Mariæ deſtillentur; cujus deſtillationis, ſumat fœmina uncias tres cum ℥ ij ſirupi capill. Ven. aut de duabus radicibus ſine aceto, recipit autem decoctio faſeolorum rub. cicerum rub. an. p. j. ſeminis juniperi ℥ j, radicis rubeæ, ruſci, raphani ſilveſtris, aſparagi, petroſelini an. ℥ ß camedrios recentis m. j. ſeminis ameos, aniſi, fœniculi an. ʒ ij. ſecundum artem fiat decoctio. *Aqua theriacalis.* Hæc etiam aqua vitæ, ſeu potius theriacalis, & menſes mirificè movet, & ventriculum roborat, accipe vini hiſpanici optimi lib. centum ſeu canadas xxv herbarum meliſſæ, centaurii, betonicæ, veronicæ, capill. Ven. pulegii, arthemiſiæ, nepitæ, an. m. vj deſtillentur omnia ſimul ſecundum artem primâ vice, ſecundâ vice liquori extracto adde prædictarum herbarum an. m. iii, & iterum deſtilla, ut primo, tertiâ vice adde herbarum earundem an. m. j ß quartâ m. j quintâ m. ß. ſextâ ac poſtremâ adde theriacæ Andromachi libr. j. deſtilletur ſine herbis, poſt ultimam, hoc eſt, ſextam deſtillationem adde auri laminati folia xxiiij, ſervetur diligenter doſis cochleare. j. *Alius liquor.* Utilis etiam eſt liquor deſtillatus ex arthemiſia, vino, & mulſa ſimul, aut potus concinnatus ex lib. ij decocti pulegii, & calaminthæ cum ℥ iij mellis, vel caſtorei ʒ j. trochiſcorum de myrrhâ ʒ ß croci ℈ j. vini albi optimi ℥ iij, aut opoponacis, vel ſagapeni ʒ j cum eodem vino, vel decocto, aut trochiſcorum de Gallia ʒ ß cum vino; ſed mirifice attenuat, & obſtructiones reſerat id, quod habet decoctionis ſabinæ ℥ iiij ſirupi de quinque radicibus, aut capill. Ven. ℥ ij. miſce pro doſi ſingulo mane, quoad menſes procedant; valet etiam ſirupus, qui exprimitur ex conſerva florum, vel corticum auranciorum cum pulvere cinamomi, aut corticis caſſiæ fiſtulæ. *Conſerva.* Ne tamen uno ſemper remedij genere defatigentur patientes, quibus magis arriſerint conſervæ, ſic parentur; foliorũ Eupatorii ſpicæ Romanæ, corticum caſſiæ ligneę, croci, ſeminis apii,

nis apii, liquiritiæ, ſquinanti, ſeminis leviſtici an. ʒ iiij, rhapontici ʒ iii. maſticis, lacę non ablutę, ſpodii, roſarum rub. ariſtolochiæ an. ʒ j. cuncta intenuiſſimum pulverem redigantur, & cum melle deſpumato fiat conſerva; doſis a. ʒ ij. ad ℥ ß. *Altera conſerva.* Ejuſdem eſt efficaciæ altera, quæ habet ſpicæ Indicæ, ac Romanæ, corticum caſſiæ ligneæ, rubeæ tinct, aſſari, aniſi an. ʒ j ß ſeminis mellionis cucumeris, phaſeolorum, apii, rutæ, ciceris nigri, ſeminis endiviæ, verbenæ, ſpicæ Romanæ an. ʒ j. fiat ex his pulvis, qui oleo amygdalarum aſpergatur, poſtea cum melle deſpumato fiat conſerva doſis ut ſuprà cum unciis ſeptem decocti faſeolorum aut cicerum rub. *Tertia.* Tertia confectio habet myrrhæ calaminthæ montanæ an. ʒ iiii, medullæ paſſularum ℥ ij, rutæ viridis ℥ ii, ſabinæ ʒ j. contundantur & cum melle fiat confectio doſis an. ʒ j. ß ad ʒ iij cum aquâ pimpinellæ, eſt etiam utiliſſima paſtinaca condita cum melle, Zinzibere, cariophillis, pipere, & croco, de quo inſuper ſirupo accipiat fœmina uncias iii cum ʒ j. cinamomi: valent prætereа omnia electuaria ex chalibe quarum deſcriptiones reperies c. de febre alba. ſed & in eundem uſum conficiuntur *Pilulæ.* pilulæ, quæ recipiunt muſci, myrrhæ an. ℈ ij ſtechados, rubeæ tinctorum, pulegij, corticum citri, caſſiæ, piperis longi, granorum pæoniæ, calami aromatici an. ʒ iij, ſpicæ nardi ℈ j. cum ſucco vel aqua arthemiſiæ fiat maſſa, ex cujus ℈ ii formentur vij tertio quoq; die aſſumendæ.

Suffitus. De decoctionibus, balneis, fomentis, & inceſſionibus plus ſatis ſuperius dictum eſt; ſuffitus ſi eis utendum ſit conficiuntur, ex ligno aloës, laſerpitio, ſeu bejoino, ariſtolochia, caſtoreo, adianto, peucedaño, ſemine apii, fœniculi, rutæ, cipero, junco odorato, calamo aromatico, nigella, ſizimbrio, cinamomo, myrrha, ſtyrace, galbano, thure, bdellio, cariophillis, Zibeto, moſco, ſabina, trochiſcis de gallia, de opponace, de ſagapeno, de myrrha, raro tamen ſuffitus uſurpandi, & non niſi in obſtructionibus à craſſis humoribus, quia ex*Peſſi & naſcalia.* ſiccando conſtringunt. Ex ijſdem medicamentis varia parari poſſunt peſſaria ut ℞ radicis gentianæ, pulegij, an. ʒ ii, ſeminis melantii ʒ j, carnis caricarum q. ſ. terantur terenda, & cum ſucco mercurialis fiat maſſa, quæ cum goſſipio aut lana ſecurè applicetur, quia ardorem non inducit, & mirificum eſt. Simile eſt id, quod habet mellis cocti ℥ j circum adde hieræ picræ ʒ ij pulveris Euphorbii g. iii. miſce, vel accipe mellis, & ceræ an. ℥ ß trochiſcorum de myrrha ʒ j, muſci, Zibeti, vel ambræ g. iiii: Aliud ſic conficitur: medullæ cervinæ, therebintinæ an. ℥ ß ſucci mercurialis ℥ ß, aut pulveris ejuſdem, agarici an. ʒ ß probè commixta linteo mundo involvantur. Parantur etiam peſſaria ex pari quantitate ſtyracis, ladani, galbani, bdellij additis pulveribus radicis irios, arthemiſiæ, abſinthij, hyſſopi, cyperi, capparorum ariſtolochiæ, rubeæ, melantii, aniſi, urticæ, ac ſi fortioribus uti ſit animus, additur ℈ j aut g. x. pulpæ colochintidis, ſcamonii, aut fellis vaccini, ſeu hircini ℥ i. Alia medio-cris efficaciæ ſic concinnantur: accipito aſſari, cinamomi an. ʒ j. ſucci mercurialis decocti cum melle ℥ i. incorporentur, & linteo excipiantur, aut excipiantur goſſipio; vel fiunt ex herba mercuriali, arthemiſia, majorana, cum hiiera ſimplici, theriaca, mitridato, & g. iiii moſci aut ex radice malvæ, altheæ, iridis, apii, fœniculi illitis, oleo liliorum, rutaceo, jaſminorum, coſtino, aut irino cum pulvere hieræ; conſimile paratur ex reſinæ ℥ ß mirrhæ ʒ i. croci ℈ ß, ſtiracis, & galbani an. ʒ ii mellis uncia j. cum goſſipio, vel lana carminata fiant peſſaria ſeu naſcalia, quibus addere licet adipem anſerinum, & gallinaceum.

Uterini clyſteres. Jam vero uteri clyſteres conficiuntur ex ℥ iii decocti radicum, & herbarum ſupradictarum addita ʒ i. pulveris ſeminis alicujus convenientis, & uncia olei, veluti ſi ſumas quinque rad. aperientium an. ℥ i, foliorum matricariæ, nepitæ, pulegij, roris marini, thymi, valerianæ, anethi, an. m. ß ſabinæ parum coquantur in debita quantitate aquæ ad medias, decocti ℥ iii adde olei liliacei, camomilini vel laurini ℥ i, pulveris melantii, trochiſcorum de myrrhâ croci an. ℈ i. fortior hic erit roris marini, ſampſuci, ſmirnij, fœniculi an. m. j. radicis eringij. ℥ i. fiat decoctum cujus ſume ℥ iiij catholici ℥ ß ſtiracis ʒ i. diſ-

ſolve,

ſolve, & tempore ſomni infundito. Adhuc tamen majoris erit efficaciæ hæc alia injectio radicum apperitivarum rubeæ an. ℥ i. radicis eringii, ciclaminis an. ℥ ß mercurialis m. i. ſabinæ parum, ſpicæ, aſſari, an ʒ ii ß fiat decoctio, cujus colaturæ ℥ iiii cum uncia vini in uterum infundantur; ſi vis abſtergere in decoctione, addito lupinorum, vel fabarum an. ℥ ii. Inunctiones fiunt ex oleo liliorum, rutaceo, anethino, de baccis lauri, de croco, de napha, de vitellis ovorum, de capparribus, de ſucco angelicæ; ex quibus etiam cum cera, & croco ac aliquo ex prædictis pulveribus, & ſi opus ſit muſcilaginibus unguenta parantur; ut olei liliorum, irini an. ℥ i, olei amygdalarum amararum, cappar. an. ℥ ß ſucci rutæ, aut artemiſiæ, vel ſabinæ ℥ iiij, coquantur ad conſumptionem ſuccorum, & adde ladani, & ceræ q. ſ. fiat unguentum. Aut accipe ſucci mercurialis, vini optimi an. ℥ j. olei anethini, de baccis lauri an. ℥ ii ceræ q. ſ. croci parum fiat unguentum. Inungitur etiam imus venter, & inguina unguento, deopilativo ſuccorum aut oleorum, cujus deſcriptiones ſuo loco recenſebimus; aut etiam oleo de ſtirace, de bezoino, laurino, anethino, addita myrrha, & galbano, quibus lumbi etiam perfunduntur.

Inunctiones

Scholium.

Nimia etiam copia] *autumat Mercurialis multum ſanguinem retentionem non efficere, cum potius multitudine ipſa vaſa ſponte hiare ſoleant, ideoq; non ſupprimi, niſi quando ex accidenti craſſities multitudini jungitur. Specioſa duntaxat ejus ratio eſt, non tamen cogit, nam ob nimiam plenitudinem vaſa ita diſtenduntur, ut comprimi ad humoris expulſionem non poſſint, viis præſertim obcæcatis, & naturâ gravatâ à multitudine, neque potente regulare humores ad expulſionem à Venis communibus ad Venas uteri, nec vacuâ ullâ exiſtente parte, per quam fluat: ita videmus vinum quantum cunq; tenue, aut alium liquorem ex dolio admodum pleno unico tantum foramine non fluere, merito igitur à Gradio, ac reliquis ſcriptoribus multitudo inter cauſas connumeratur.*

Excellens caliditas] *Qui fieri poteſt ut caliditas menſes ſupprimat, cum caloris ſit aperire, & rarefacere, quæ ad expulſionem conducunt? Reſpondeo, robur quidem expultricis in calido, & humido conſiſtit, caliditas enim affectivè juvat ad expulſionem; humiditas fundendo ac liquefaciendo humorem. Cæterum caliditas impedire poteſt per accidens expulſionem primo, quia qualibet exuperans qualitas ſive intemperies virtutem debilitat; Secundo quia diſſipat, & exſiccat tenuem, & acrem ſubſtantiam, quæ facit ad penetrationem. Tertio quia immoderatus calor plus aſſumit, quam attrahit. Vt autem hoc obiter advertas calor alterando, & concoquendo ad nixum facit, & retentionem, humiditas vero ad expulſionem, & nutritionem, quod ſi calor ſiccitati conjungitur attractionem juvat, nam frigus nulli functioni eſt uſui, ut Galenus autor eſt, quod ſi frigus ad retentionem facit, per accidens id eſt, dum incraſſat, & gelat, calor vero expulſioni potiſſimum conducit cum humiditati conjungitur, vide cap. de uteri debilitate, & Avicennam prima primi d. 6. c. 3.*

Naturales facultates à quibus primis qualitatib. iuveniuntur ſingulæ.

3. de ſympt. cauſ. c. 3.

Inſanabilis redditur] *Quod Hippocrates ſcribit primo de morb. mulierum, ſuppreſſionem ultra ſex menſes perſiſtentem eſſe incurabilem, non, ſicut jacet, accipiendum videtur, nam & nos multas vidimus reſtitutas, quibus diutius menſes fuerant ſuppreſſi, & ipſe Hipp. 4. pop. & 5. ejuſdem tit. ancillæ mentionem facit, & Gorgiæ uxoris, quarum altera per quadriennium, altera per ſeptennium menſes ſuppreſſos habuêre, ac tandem curatæ ſunt; dicendum ergo curationem quidem poſt ſex menſes eſſe difficiliorem, aut ibi loquutum fuiſſe de ſuppreſſione ex inverſione colli uteri ut ex ſerie colligi poteſt, quæ certè poſt ſex menſes incurabilis redditur, quia non facile reducitur uterus*

Cæterum detrahendus eſt ſanguis] *Pauca quædam de ſanguinis detractione hic diſcutienda ſunt. Primo Galenus lib. de ſanguinis miſſione venam ſecat triduo, qua triduovè, ante conſuetum tempus muliebris circuitus. Paulus vero*

Quæſt: celebris de ſanguinis miſſione in menſtr. ſuppreſſ.

Gal. c. 18.
P. lib. 3. c. 60

non nisi decem diebus posteaquam constitutum tempus præterierit: conciliantur hæc loca facilè, si Galenum intelligas de sectione venæ pedis, ut legenti patet, Paulũ de sectione venæ cubiti, aut si Paulum interpreteris de venæ sectione, quæ plenitudinem deponit, Galenum de ea quæ ad locum conferens trahit: Demum si Paulum de revulsivâ, Galenum de evacuativâ. Sed contra est quod Galeno authore 4. de valetudine tuend. c. 4. crurum scarificatio solvit etiam plenitudinem; & eodem teste 2. ad Glauc. 2. Sectio venæ pedis ab utero derivat, idem sentit 13. meth. ubi in uteri inflammatione hanc venam ad derivandum secat, quod etiam experientia confirmare videtur, vidimus enim sæpe menses fluentes vulneratâ hâc venâ cohiberi, & ischiadem ex sanguinis abundantiâ factâ ex crure evacuatione Galenus curavit allegato. Non igitur ad revellendum, aut plenitudinem deponendam brachij venam tundere oportet, cum id ex pede fieri possit, nec rursus sectâ venâ pedis menses moventur, quia derivare est ab utero evocare, menses autem movere, est aut illum sanguinem trahere, ac ejus venas replere. Dicendum ad primum crurum scarificationem solvere quidem plenitudinem non tamen magnam, qualis in hypothesi erat, hæc enim promptius, commodiusq; per venam amplam basilicam dictam deponitur. Ad secundum dicimus venâ in pede sectâ à supernis ad inferna sanguinem evocari; si igitur in utero sanguis redundet, ab ipso derivatur ad pedes, sin minus à superioribus locis ad ipsum transit, aut certè ad venas sedis, prout huic ad illi parti natura pronior est, sic Galenus c. 19. sequenti hæmorroidas provocat sectis venis, quæ in cruribus sunt; in fœminis vero potissimum ad uterum trahit, quiâ ex ipsâ naturâ per eum locum expurgantur; & hoc semper consequimur, ut hæc sanguinis missio obstructione liberet; subindeq; ad expulsionem juvet. Ex dictis patet, aliud esse ex utero, aliud per uterum evacuare, per uterum sectâ inferius venâ commodè evacuamus, ex utero factâ prius revulsione ex brachio. Verum neq; hæc omnia difficultatem penitus exhauriunt, nam illud solum concludunt, quod diximus, initio curationis venam cubiti, postmodum venam poplitis tundendam esse. At Galenus cit. quem sequitur Fuchsius, Mercurialis, & alij viri in arte præstantes, nunquam licere venam cubiti secare in mensium suppressione asseverantissimè confirmat, licet plenitudo adsit, eò quòd & purgationem menstruam comprimat, & sanguinem ad superiores corporis partes retrahat; Et libr. de sanguinis missione adversus Erasistratum, Hippocratem vehementer laudat, qui 2. Epid. 4. in fine, Sthimargei famulæ suppressis mensibus cum plenitudine occupante universum corpus, ut lib. de tremore c. 8. ipse declarat, venam talo proximam secuit. In contrarium est Aëtius lib. 4. 5. 4. cap. 57. ubi cubiti, ac tali venas secare jubet, quem sequitur Gradius cap. proprio. Avicenna & acerrimi judicij vir, ac de medicâ materiâ bene & præclarè meritus Mercatus: Eorum ratio est, quia ubi plenitudo superiora obsidet, sanguinis minuta detractio ex brachio non tam supprimit, quam juvat ad earum evacuationum provocationem impediendo, ne superiorum plenitudo deorsum irrepat, si tali venas protinus incidas, & aut obturet vasaq; obstruat uteri, aut sanguine copiosius ad uterum evocato immodicum sequatur mensium profluvium, quod cohibere nequeas. Pro qua sententia est etiam Paulus lib. 3. c. de uteri inflammatione, & Galenus lib. 11. meth. c. 13. ac communis practicantium usus, qui in inflammatione partium inferiorum, & pudendarum prius venam cubiti tundunt, deinde venam pedis, nam cum prædictæ partes propendeant, & pondere gravent, si initio vena poplitis scarificetur, periculum est, ne accurrente humore in desperatam in currant inflammationem. Est & tertia ratio, quia omnium medicorum consensu semper initio morbi revellendum est, quod ad distantissima loca fieri debet. Verum ut ab eo, quod ultimum est, incipiamus, distantiam ab utero ad pedem sufficientem ad revulsionem esse dicimus; sanguinis præterea missionem ex pede plenitudinem etiam deponere ex Galeno superius allegato, quod si magna sit plenitudo, copiosa etiam evacuatio medebitur. At si confertam vacuationem mulier ferre nequeat, non erit abs re, Basilicam prius tundere, quod propterea plerumq; fit, ac fieri debet, quia copiosissimæ illæ evacuationes, quibus Hippocrat. & Galenus utebantur, in usu jam non sunt. Præsertim autem

Fuchsius 5. aph. 32. Mer. c. proprio.

Avic. 21. 3. tract. 2. c. 12

Primaratio

Secunda.

Tertia.

Deciditur controversia.

vena

venaGyberi tundenda infestante cum suppressione febre, & longissime ab eo tempore, quo purgationem mulier expectat: fatemur tamen Hippocratis, & Galeni sententiam securiorem esse, alteram non nisi ab exercitatissimo peritissimoq; medico cum magnâ præmeditatione usurpandam

Autoris sententia.

Quinto. Validius menses provocantibus] *Galenus sæpius allegato postponit venæ sectionem ijs medicamentis, quæ menses proliciunt: Mercurialis anteponit, & vult sanguinis missionem, aut purgatiunculam præmitti; Galeni sententia hâc nititur ratione, quia sanguis obstruens ab exiguis uteri venis evacuari nequit, nisi attenuatus ac incisus, ablatâq; obstructione. Mercurialis ratio est, quia si, quæ impensè menses movent, ante venæ sectionem adhibeantur, cùm venæ adhuc sint obstructæ, & sanguis impactus, calida medicamenta universi corporis humores secum ducent, & obstructiones magis augebunt. Conciliatio tamen ex methodo à nobis propositâ patet, quippe ante evacuationes non nisi mitioribus utendum, post evacuationes validioribus, aut distinguendum de sanguinis missione ex brachio aut crure deponente plenitudinem; & de provocativâ menstruorum ex pede.*

Quæst. An venæ sectio debeat præcedere medicamenta menses cientia.

Simplicia quæ menses ducunt] *Galenus 5. simpl. 22. menses cientia in hoc à diureticis distare scribit, quod quæ urinas movent, impensius exsiccant, subindequè tametsi tenue serosum segregant, reliquum nihilominus sanguinem cogunt crassioremque reddunt, qua ratione mensium purgationes impediunt; qui igitur fit, ut pleraque hic in eodem gradu cum diureticis sicca ad mensium provocationem annumerentur? Et Galenus cit. quamquam diuretica talia nonnulla dici fatetur, non quia sola moveant urinas, sed quia solas, & non menses: tamen c. 13. præcedenti multa posuit, quæ propriè urinas ducere affirmat, ea tamen postea menses movere dixit, veluti assarum, & meum. Respondetur, menses moventia in duplici esse differentiâ, quædam enim sanguinem fundunt, & liquant, tenuioremque reddunt, & hæc propriè talia calida sunt, & moderatè sicca conveniuntquè imprimis menstruis imminutis: alia præter hæc obstructiones insuper aperiunt, quæ tenuium sunt partium, ac proprie attenuantia, & cum diureticis fere coincidunt, & ex accidenti menses movent, quatenus vias liberant ab infarctu. At contrà est, quòd sanguinem cogunt immobilioremquè reddunt. Respondet Jachinus, id efficere si quis multis utatur; potius tamen puto, quando his menses proliciendi sunt, ea semper admiscenda, quæ una colliquant, & attenuant, & quæ uterum respiciunt, & ad ejus vias humores deducunt. Non est autem dubium pleraque esse, quæ particularibus membris tertiâ quâdam facultate conveniunt, nam & Galenus 5. simpl. 13. eadem plane concedit contra Thessalum, & medicamentum dari, quod proprie epaticum, nephriticum aut pleuriticum sit; hinc fit, ut idem medicamentum, pro diversitate eorum, cum quibus commiscetur, modo menses moveat, modo urinas, aut etiam sudorem, lac, vel semen. Is enim est (ut hoc obiter intelligas) horum medicamentorum ordo, ut omnia calida cum sint, quæ lac, & semen augent, humida esse debeant, idque vel in tenui, vel in crassâ materiâ; quæ urinas movent, sudoresque proliciunt sicca sint, & tenuis materiæ, talia enim humores dissolvunt, atque halitu digerunt, cutem rarefaciunt, & poros ejus, aut imi corporis, prout in hanc aut illam partem natura inclinat: At quæ proprie menses evocant, in medio horum consistunt sicca quidem sed moderatè.*

Menses moventia in duplici sunt differentia.

Tertia facultas in medicamentis, qua partem hanc aut illam respiciunt.

Differentia inter medicamenta lac, semen urinam, sudorem, & menses cientia.

De

De immodico menstruorum fluxu.

CAP. V.

Descriptio.

IMmodicus menstruorum fluor tunc fit, quando menses plures, copiosioresve fuerint, quam solebant autore Galeno 6. popul. primo com. 7. aut quando ultra consuetum purgationis tempus fluxerint præter modum, aut naturæ ætatis, vivendique institutum: aut tandem, quando statas periodos non servaverit, ut si bis in mense repetat. In cunctis tamen respectu ad consuetudinem mulieris habito, quod potius metiendum erit ex natura, & viribus cujusque, quam ex termino dierum, & quantitate humoris, quam prisci in biduo, triduovè constituerunt heminas duas atticas, cum nostris temporibus magna sit diversitas, aliæ enim longiori tempore, & in majori quantitate; aliæ breviori, & minori, salubriter expurgantur. Symptoma est de genere immodicè excretorum, quamquam enim ex sanguinolentis evacuationibus sola menstrua mulierum præter naturam non sit, ut scribit Galenus, id quidem intelligendum, dummodo non excedat, quamvis si excedat, nec adhuc certe toto genere præter naturam est, sed multitudine, & qualitate. Sequitur hoc symptoma ad morbum in depravatâ figurâ, meatuum scilicet dilatationem, quæ tripliciter contingit, aut enim vasa rumpuntur, dilacerantur ve contusione, seu ruptione, & tunc dicitur diœresis, quo casu confertim sanguis fluit; aut aperiuntur propria foramina, & ex tremitates venarũ, & dicitur anastomosis; aut exeduntur tunicæ, quod diapedesis nuncupatur. Porro vasa hæc aut sunt interna uteri, & tunc proprie fluxus menstruus nuncupatur, aut sunt externa illa, quæ terminantur in uteri cervice, & tunc fluxus fit quasi hæmorroidalis: rursus aut sanguis, qui fluit simplex, & impermixtus est, & tunc uteri fit profluvium menstruum exquisitum; aut alteri materiæ permiscetur, & tunc vel menstruus sanguis prædictum humorem superat & fit profluvium mensium notum, seu menses decolores, aut ab illo superatur, & fit profluvium muliebre notum, de quo infra.

Natura.

3. de symp. caus. c. 2

Tripliciter vasa aperiuntur.

Causa externa.

Provenit hæc affectio interdum à causis externis, utpote ictu, casu, cursu, saltu, aut choreis, immodico exercitio, nimio calore, balneorum usu, maximè crurum frequenti ligaturâ, frictionibus, aut vehementi animi commotione, hæc enim omnia aut solent sanguinem concitare, fluxibilioremque reddere, & ad uteri partes deferre; aut certè vasa rumpere, aperire, dilatare. Accidit præterea ex uteri rhagadiis, ulcere, virilis membri excedente magnitudine, laborioso partu, vel abortu, insuper ex aromatum, aut vini albi fortioris usu, aut suppressis ani hæmorroidibus.

Interna.

Ex parte virtutis.

Internæ causæ triplices numerantur; aut enim sunt ex parte virtutis, aut ex parte humoris, aut ex parte uteri, & vasorum ejus; & quidem ex parte virtutis sanguis fluit quadrupliciter, vel expultricis robore, & efficaciâ, qua ratione à nocuis humoribus expurgatur. 6. de locis: aut virtutis retentricis impotentiâ, quæ humorem sibi commissum retinere non potest 2. de morbis mulierum: aut robore alteratricis jecoris, quia plurimum sanguinem conficit, cujus pars per uteri venas expurgatur primo de morbis mulierum, aut debilitate ejusdem alteratricis membrorum, quando ipsæ partes in se convertere nequeunt debitam sibi commissam humoris copiam, licet plus ab epate genitum non fuerit, quam conveniebat, quia tunc residuum suo pondere deorsum fertur, aut à naturâ pellitur, quod tametsi ad omnem sequatur intemperiem, præsertim tamen ab humida fit: Demum ob fortitudinem attractivæ uteri, quæ ut plurimum à

causis

Ex parte humoris. causis externis concitatur, vel quia uterus concalefit, vel quia vasa aperiuntur. Ex parte humoris causa etiã multiplex, aut enim humor quantitate peccat,& tanquam onus à naturâ deponitur 1. de morb.mul. cit. aut qualitate alienus ab eâdem naturâ rejicitur, utpote serosa aut biliosa 6. popul; aut nec qualitate *p.5. text. 6.* quidem alienus est, & debitâ quantitate à jecore generatur, sed à debili membrorum alteratrice virtute non conficitur, quæ causa superius comprehensa fuit. Cæterum humoris substantia ut plurimum liquida, ac subtilis est, utpote serosa, aut biliosa; qualitas calida, acris, & mordax, à quâ orificia venarum dilatantur, ideoque nihil mirum, si initiò sanguis fluat floridus,ac subtilis, posteà etiam crassus ac fœculentus, dilatatis jam poris,& meatibus, ut Avicenna, & Gradius propriis capitibus adnotârunt, plures etiam menses vidimus crassos, ac nigros, ob lienis obstructiones, ejus potissimum vasis, quod jecur à melancholiâ repurgat; quin etiam pituitosi menses superfluè fluunt,si corpus, & caput pituitâ repleantur, quæ nec per nares, sedem aut urinas excernatur, sed ad uterum cum menstrua purgatione deturbetur, ut placuit Hippocrati 1. de morb. mulierum 22. Non igitur audiendus Paræda, qui hosce humores *Paredæ lapsus.* mensium potius suppressionem semper efficere credit, quia sanguinem crassum reddunt; nam etsi initiò obstruunt, postmodum gravatâ naturâ majori *P.lib.3.c.63* impetu prorumpunt quamquam hoc forte concedendum, hos humores non tam superfluum fluxum menstruum, quam nothum profluvium muliebre *G c. proprio* concitare ut colligitur ex Paulo, & Gradio. Tertia causa ex parte uteri est, *Ex parte uteri.* quia rarus, laxus, mollis, patentior, hians, aut levigatus, aut quia asperitatem continet, qua nequit claudi, aut quia ejus vasa rupta sunt dilacerat avè, ut dictum est,quod etiam ex causis primitivis superius annotatis potuit contingere, præsertim ex laborioso partu,& imperitiâ obstetricis, secundinas à cotylidonibus dilacerantis.

Signa. Cognoscitur immodicus menstruorum fluxus ex patientis aut adstantium relatione, quemadmodum etiam causæ externæ. At si dilatatione tunicæ vasorum sanguis profluat paulatim instillat, & tenuior est; uberior, & cum sensu quodam doloris, si ora venarum sint aperta; sin autem per apertionem vasis rupti dilacerativè contingat, repentino quodam impetu prosilit: Si ex humoris acrimonia,& mordacitate,comperies id ex dolore,levi illo quidem,sed molesto, circa lumbos, uterum, ac pudenda; ex sanguine, & virulentiâ sanguini commixtâ, & graviter olente, & quia lentus est fluxus initio, major in processu, qui ob concretum sanguinem interdum cum dolore supprimitur, ac denuo copiosiùs prorumpit, denique ex labiorum, & gingivarum scissuris, quæ â vaporibus inde ascendentibus fiunt. Sanguinis copia dignoscitur ex conferentiâ, ac tolerantiâ, corporis consistentia, & habitudine bona, & quia vividior, *Sanguinis indicia.* coloratiorq; redditur fœmina, & ab aliis affectionibus liberatur, ac fluens sanguis ruber omnino est, ab adstringentibus læditur patiens, & si fluxio supprimatur, intumescit venter, quasi mulier prægnans sit, membra laxa fiunt, & fœmina valetudinaria evadit, quæ eadem signa jecoris robur, & sanguificandi efficaciam demonstrant, quo in casu dissenteria epatica sæpe toto juventutis tempore citra nocumentum contingit. Jam vero peccans humor dignoscitur, quia in corpore efflorescit color eidem similis, ex calore præterea aut frigiditate, colore, consistentiâ, substantiâ, & odore, & quia sanguine linteo excepto, exsiccatoque in medio rubra est macula, in circuitu vero humoris redundantis notæ apparent; subinde si fluens sanguis colligatur super arenam siccam ac minutam,& in ferventissimo sole exsiccari sinatur, si biliosus fuerit, pallidus, *1. de morb. mul. 37. & 119.* aut viridis arenæ color evadet; si pituitosus, albus, & veluti muceus erit; si melancholicus nigrescit, quas notas posuit Hippocrates. Uteri vitia ex fœminæ habitudine dignoscuntur, nam decolor, marcida, vieta, fastidiens, confracta, & imbecilla redditur, aliaque postea pejora sequuntur symptomata. Facultatis vitium ex defectu reliquarum causarum deprehenditur, ulcus ex sanie cum fœtore, dolore, & aliis, quæ ulcera concomitantur. Demum si ex

utero

utero ipso prodeat sanguis niger, graveolentior & grumosior est; si ex venis cervicis rubicundior, fluidior, nec adeo malè olens. Considerꝛanda igitur sanguinis quantitas, qualitas, fluxionis duratio, ac delationis modus, amplioribus namque vasis ruptis magna sanguinis copia confertim profluit: erosis vero & apertis parva, sed ab erosione cum dolore, ab apertione citra illum.

Prognostica Sequuntur hanc affectionem sæpe gravissima mala, fœdus nimirum color, pedes molli tumore attolluntur, virium debilitas, vitiatur ciborum tum concoctio, tum cupiditas, tabes, syncope, hydrops, ac reliqua omnia quæ quamlibet immoderatam sanguinis evacuationem sequi consueverunt symptomata, teste Galeno, fœminas hasce infestant, nam &, Hippocrate dicente, si menstrua plura fiunt, accidunt morbi, totius corporis præsertim, suppressis autem menstruis ex utero morbi contingunt, nimius vero fluxus, ut declarat Gordonius, ducit ad ægritudines vel consumptivas, vel cacheticas, aut ad passiones ventriculi; si ad immodicam evacuationem animi defectus sequatur, malum ait Hippoc. Porro immoderata sanguinis fluxio in senescente muliere lethalis ut plurimum: in juvenculâ admodum periculosa, si perseverat, quia ad hydropem terminatur. At si per solis, aut Lunæ Eclipsim menses profluant, raro, inquit Apulejus, curantur, quia ora vasorum occalluerunt, quod ego potius de consueto, & antiquo fluxu dicendum puto, quia in eo venarum uteri ora diu aperta occalluerunt, et si supprimatur antiquus fluxꝰ, periculosum ducit Galenus sæpius. Omnium difficilimè curatur fluor, qui provenit ex malâ uteri dispositione, quia pars hæc facile excrementa suscipit, tum ratione situs, tum etiam ratione multarum venarum, quæ eò confluunt, tum deniq; ratione assuetudinis naturæ, quæ singulis mensibus per eam partem sese exonerare solet; Præterea à profluvio sanguinis desipientia, ac convulsio malum. Si menses decolores fuerint nec per idem tempus semper venientes, purgationem indicant esse necessariam.

6. de locis 5. aph. 57. *5. aph. 56.* *Apulei sententia.* *7. aph. 9. 5. aph. 30.*

Fluxus menstruus per viam crisis in corpore pleno aut vitiosis humoribus redundante, ac cum patientis tolerantia cohiberi non debet; quod si ex partu, aut aborsu proveniat, curatio petenda ex capitibus de partu, & aborsu laboriosis; si ex ictu, casu, medicamento exedenti; calore, vel frigore, aliâve causâ dilacerante, curatur victu parco, quiete, sanguinis missione ex brachio, frictionibus, ac ligaturis partium superiorum, & iis, quæ adstringunt, atque conglutinant infra dicendis. Si à sanguinis ubertate, victus sit frigidus, & parcus, fiat sanguinis missio conveniens, vitentur balnea, reliquum opus naturæ committendum, nec ejus motus aliter præpediatur, nisi magna impendeat spiritus resolutio. Verum si ex suppresâ aliquâ evacuatione suboriatur, veluti fluxu sanguinis per nares, aut hæmorrhoidas, aut per meatum urinarium, aut per manuum, & pedum fissuras, aut ex abscisione sudoris, tota curandi ratio post sanguinis missionem, & purgationem in provocatione ejus evacuationis consistit.

Curatio à bilioso sanguine si fiat At si (quod plerumq; fit) ex humoris alienâ qualitate accidat, siquidem à bilioso, & calido sanguine fiat, quinq; remediorum generibus utendum erit. Primo victu refrigerante ex extremitatibus animalium vituli præsertim, vel arietis, aut ex pullorum carne assâ, vel coctâ cum lactucâ, scariolâ, cucurbitâ, acetosâ, portulacâ, quibus sine carne in cibo vescendum erit, aut *Panatella lusitana.* pulticulâ, ex duabus partibus cremoris hordei paratâ, & unâ lactis amygdalini cum sacharo, & aqua rosacea, vel ex amylo, aut etiam panatella ex panis medulla abrasa, cum butyro, sacharo, & aqua rosacea, Lusitani vocant *caldo demiolo depam*; ex fructibus conveniunt pyra, cotonea, mala granata, mespila, fructus berberis conditi, aut ribes. Potus esto aqua chalybeata, aut ex ignito auro, vel cocta cum mastice, hordeo, vel coriandro præparato, cui immisceri potest rob. de ribes vel sirupus de berberis: exercitium vitetur, & omnis laboriosus motus, aut violentus; somnus sit moderatus vel paulò longior, aër *Excedens frigiditas fluxum auget.* subfrigidꝰ, citra excessum tamen, quia excedens frigiditas humores ad interiora

impellendo

impellendo fluxum auget, nimius etim calor internus aut externus attenuando nocet: fugiat vinum & aromata omnia, ac diuretica, aquoſosq; cibos, quales fructus horarii, & inter olera ea, quæ valde humida ſunt, & flatulenta.

Averſio. *Sanguinis miſſ. paulatina.* *2. aph. 5.*

Secundo avertentibus, ut ſanguinis miſſione factâ ſemel & bis, aut quoties neceſſitas poſtulat, & vires tolerant. paulatim tamen ac per intervalla digito foramini applicato, tundenda autem primò baſilica vena, deinde ſalvatella dextræ manus, ſubinde cucurbitula jecori, & nonnunquam lieni aut ſub mammis affigenda, ut monuit Hippoc. ſi tamen fluxus diu perſeveraverit hirudines hæmorrhoidibus applicentur, ut altero excitato fluxu prior ſubſiſtat.

Contemperantia. *Apozema.* *Frigida potio.*

Tertio refrigerantibus, incraſſantibusq; ſerapiis, & apozematibus, contemperetur ſanguis, utpote ſirupo ros. granatorum, de portulaca, de roſis ſiccis, myrthino, de acetoſâ, de ribes, de berberis, cum aquis portulacæ, roſarum, acetoſæ, capitum ros. plantaginis, ſanguinariæ, cichorei, endiviæ, ac ſimiliũ, ut ſi pluribus diebus capiat patiens ℥ ij ſirupi myrthini vel granatorum, cum ℥ iij aquæ capitũ ros. vel portulacæ, vel ℥ v hujus apozematis, hordei mundi leviter toſti p. ij. foliorum portulacæ, acetoſæ, polygonii, plantaginis, ſanguinariæ, an. m. j. capitum ros. p. j. coquantur inſ. q. aquæ pluvialis ad libr. ij ß, colaturæ adde ſirupi cydoniorum, myrthini an. ℥ ij fiat apozema clarum aromatizetur ʒ j ß ſpecierum diarrod. abb. frigidæ etiam potio, aut dilutiores ſirupi hoc in caſu conceduntur, ſi modo fœmina carnoſa ſit, ac boni habitus, nec aliud ſubſit quod impediat.

Purgatio. *Decoctum.* *Bilis vitellina.* *Bolus.*

Quarto ſi his fluor non detineatur, bilioſum humorem ſubeſſe conjectandum eſt, quem purgare tentabimus pharmaco, quod habet rhabarbari electi, cort. mirob. citr. an. ℈ ij infundantur per noctem in ℥ iiij aquæ portulacæ colaturæ adde mane ſirupi ex 9. infus. ros. ſiccarum ℥ j. pulpæ caſſiæ, & tamarindorum an. ℥ ß. miſce, capiat in aurora: aut ℞ decoctionis bilioſæ vel ſeri caprini, aut decocti capitum ros. florum cord. & tamarind. ℥ iij in quibus infunde parem quantitatem rhab. & myrob. & adde ſirupi ex 9. infus. ros. ſiccarum ℥ ij. mirificè etiam prodeſt ſumere ſingulis diebus manè, & veſperi, ℥ iiij aut v. ſequentis decocti, foliorum cichorei, ſcariolæ, lupulorum, fumariæ, borraginis, ſanguinariæ, portulacæ an. m. j. paſſularum ℥ j ß. prunorum numero xv. florum cord. an. p. j. aniſi ʒ j. quatuor ſeminum frigid. major an. p. j. fiat decoctio ſecundum artem in ſero caprino, vel aqua pluviali ad libr. ij. in fine adde foliorum ſenæ ℥ j ß medullæ carthami ʒ iii, colaturæ miſce ſucci ros. lib. ß, ſucci intybi ℥ iii ſachari q. ſ. fiat apozema clarum aromatizetur ʒ j. ſpec. triaſandali: vel cum ulteriori decoctione fiat ad formam ſirupi cui addi poſſunt ʒ ii rhabarb. quòd ſi vitellina bilis commiſceatur admiſcenda ſunt, quæ pituitam purgant, de quibus infrà. Eſt etiam ex uſu ter, quaterve citra dierum intervalla hunc bolum exhibere, ſachari ros. ℥ j. pulveris rhabarb. ʒ. ß. aut ℈ ii miſce, plura vide c. de uteri intemperie calida.

Fervorem ſedantia. *Aſſumenda* *Potiones.*

Quinto iis, quæ flavæ bilis fervorem compeſcant, ac frenent, qualia ſunt refrigerantia, & adſtringentia, quæ per os aſſumpta ebibuntur, aut devorantur, aut utero admota, induntur, vel extrinſecus applicantur. Intus quidẽ aſſumuntur potiones, pilulæ, & opiatæ: offeratur itaq; poſt univerſales evacuationes ſerum caprinum, aut lac ipſum ſi febris non adſit, ptiſanæ cremor, farrum cum jure pulli, ſirupus de agreſta, de berberis, de ribes ros. borraginis, acetoſæ; de ſucco plantaginis, de ſucco acetoſæ, de roſis ſiccis, de muſcilaginibus, de portulaca, de papavere, cum decocto hordei, plantaginis, lactucæ, ſolani, ſymphyti, burſæ paſtoris, capitum ros. ex quibus etiam ſtillatitiæ aquæ probantur, ac minus faſtidioſæ ſunt, aut aquâ in quâ ſæpius extinctum ſit aurum ignitum, ad ſiſtendum fluxum, & ſomnum conciliandum mihi expertus eſt potus, qui habet ſirupi, papaveris, myrthillorum an. ℥ iiii aquæ ſymphyti plantaginis an. ℥ viiii pulveris diamargaritonis frigidi ʒ i. boli armeni ʒ ß, miſce ſæpius capiat ℥ iiii aut v.

Opiata, sive conserva.

quo tempore se componit ad somnum. Inter devoranda hæc mixtura sive opiata valde probatur, conservæ ros. antiquæ, conservæ symphyti an. ℥ i. pulveris trochiscorum de karabe, tragachanti, spodij, boli armeni præparati, corallii rub. præparati, masticis, balaustiarum, acaciæ, gummi arabici an. ʒ ß cum sirupo myrthino fiat confectio, cui addi possunt ʒ iij micletæ, est etiam magnæ utilitatis altera, quæ recipit carnis Cydoniorum conditæ ℥ i. ß trochiscorum de spodio, terræ sigillatæ, pulveris diamargaritionis frigidi specierum diapapaveris albi, diatragachanti an. ʒ i. cum sirupo cydoniorum fiat opiata, cujus dosis magnitudo majusculæ avellanæ cum ℥ iij aquæ plantaginis, vel bursæ pastoris. Prodest triphæra minor, sed mirum in modum valet assumere singulo mane cochleare j. conservæ de scoria ferri, quæ ex Rasio sic paratur; myrobal. Emblicorum, belliricorum an. ʒ. v. spicæ, squinanti, cyperi, Zinziberis, piperis nigri, ameos, olibani sive thuris an. ʒ ij. scoriæ ferri præparati per hebdomadam in aceto, deinde extractæ, & torrefactæ ʒ x v. omnia subtiliter pulverizentur, & cum melle despumato, vel cum sacharo fiat conserva, curat fluxum uteri, ventris, hæmorrhoidum, & omnem alium. Scoriam tamen exactè præparare docet Quiritus de Augustis in luminari apothecariorum.

9. ad Almans c. de hæmorrhoidib. Conserva de scoria ferri.

Pilulæ. *Distinct. 2. descriptione. 14.*

Pilulæ hæ sunt etiam utilissimæ, olibani, masticis, myrrhæ an. ʒ j, boli armeni ʒ ß pulverizentur subtiliter, & cum succo cydoniorum fiat massa, cujus decima pars accipiatur vesperi ante cibum; conveniunt etiam pilulæ de bdellio. Quod si nec his quidem fluxus sedetur, ad narcotica veniendum, qualia sunt requies magna, Athanasia, philonium Romanum, persicum, vel tarsense, quorum dosis ℈ iiii pro fortioribus, pro aliis ℈ ij aut ʒ ß in ℥ ij vini adstringentis, & una aquæ ros. In eundem usum pilulæ hæ conficiuntur, quæ mitioris sunt facultatis, ℞ calchanti, opii, thuris, masticis, coriandri tosti an. g. j. ß terantur diligenter, & cum sirupo de ribes fiant pilulæ v. vel septem accipiendæ noctu quatuor quinquevè horis post cœnam, quæ tamen omnia, quia sanguinem quasi congelant, cum præmeditatione & non nisi urgente necessitate sunt exhibenda.

Narcotica.

Admonitio.

Vtero immittenda.

Glyster uterinus.

Porro, quæ utero immittuntur, aut injectiones sunt per methencritem, sive uterini clysteres dicti, aut pessi; injectiones commodè fiunt ex iis, quæ adstringunt, & ora venarum consolidant, ac retundunt acrimoniam humoris, nam ad hos tres scopos medicus collimare debet, ut ex aquâ vel succo plantaginis, solani, portulacæ, sanguinariæ, & similium, aut ex decoctione earundem herbarum, rosarum, & myrthillorum, aut ex cremore ptisanæ, vel decocto hordei, & orizæ torrefactæ cú muscilagine tragachanti, & pulvere adstringenti, & si accipias succi polygonii ℥ iiij muscilaginis tragachanti extractæ in eodem succo ℥ j. amyli ʒ j aquæ capitum ros. ℥ iij misce infundatur per methencritem. Ex quibus etiam herbis, succis, & aquis cum jam dictis pulveribus, & albumine ovi pessarii conficiuntur, ut ℞ succi plantag. vel centinodiæ ℥ ii, pulveris trochiscorum de Karabe acaciæ an. ʒ i. cum albumine ovi unius misceantur, & involvantur serico panno: majoris virtutis est alius, qui habet pulveris hypocistidis, acaciæ, boli armeni, sanguinis draconis, radicis consolidæ, arnoglossæ, gallarum an. ʒ ß, succi portulacæ vel sirupi de rosis siccis aut myrthillorum q. s. excipiantur bombace; facilius paratur ex semi manipulo portulacæ, plantaginis, aut polygonij, vel alterius herbæ convenientis contusæ, & linteo involutæ, aut ex unguento comitissæ lanâ excepto, & utero indito, commode etiam conficitur ex ovi albumine agitato cum pulveris tragachanti, farinæ volatilis an. ʒ i, ß, amyli ʒ ii, succi bursæ pastoris ℥ ß. Verum si patiens virgo sit, nascalia potius ex usu erunt, quæ ex eadem materia conficiuntur lana, aut bombace excepta, at non intus immituntur, sed osculo pudendi adhibentur, quo differunt à pessariis. His tamen remediis cum prudentiâ utendum, & non nisi re prius communicatâ cum matre ægrotantis, aut assistente seniori, alioqui fœminæ, præsertim nobiles, præcipuæ, aut juniores solent ea ægre tolerare, & medicis irasci; utuntur quidam suffitu ros.

Pessi.

Admonitio

Suffitus.

aut

aut myrthillorum, quod minimè probo, quia usta materia bilem exasperat. Exterius fiunt encatismata seu incessiones ex decocto foliorum pirorum, quercus, prunorum, balaustiarum, corticum granatorum, granorum myrthi, sumach; quarum rerum partes æquales bulliant ad tertias in ʒ. q. aquæ pluvialis addito in fine modico aceto, ex decocto tepido aut frigido fiat, incessio, ex fecibus emplastrum ventri, & posteriori etiam parti applicandum, quod in omnibus quæ utero applicantur observandum est. Quod si materia frigida sit, addes in decoctione foliorum absynthii, menthæ, spicæ, an. m. i. ab incessione venter inungatur hoc aut simili linimento olei myrthini, cydoniorum, masticis an. ℥ i. Pulveris boli armeni præp. sanguinis draconis, trochiscorum de Karabe an. ʒ i. aceti cochleare i. ceræ q. ʒ. fiat linimentum, aut unguentum; aut adhibeatur unguentum comitissæ, quo renes, umbilicus, & prope os pubis inungatur; vel iisdem partibus applicetur emplastrum contra rupturam, aut hoc aliud, quod mirifice sistit omnem fluxum non solum uteri, sed etiam sanguinis per nares, ex pectore, ventriculo, aut aliis partibus; habet autem gummi dragachanti torrefacti ℥ ß corallij albi, & rubei, ossis dactylorum combust, hypocistidis an. ʒ i. ß, balaustiarum, scoriæ ferri præp. mumiæ, sanguinis draconis, boli armeni, terræ sigillatæ, masticis an. ʒ ij, pomorum cupressi, corticum thuris an. ℥ ß bdellii torrefacti, styracis calaminthæ, trochiscorum de terra sigillata an. ʒi. foliginis camini, plumbi usti an. ℈ i. picis colofoniæ, glutinis piscium aceto macerati an. ℥ i. secundum artem fiat emplastrum, panno coccineo applicetur. Ejusdem est efficaciæ hoc cerotum boli armeni, terræ sigillatæ, sanguinis draconis, thuris, masticis, myrrhæ an. ʒ ii. pilorum leporis combustorum ʒ iii. acaciæ, hypocistidos an. ʒ i. seminis acetosæ, plantaginis, portulacæ cydoniorum an. ʒ ii. ß subtiliter pulverizentur, ac cum oleo rosſ. omphancino incorporentur, & additis pice, & cera fiat magdaleon cujus portio super corium extendatur, Et dictis jam partibus adhibeatur. Possunt præterea inungi eædem partes unguento rosſ. vel refrigerante Galeni admixto aliquo ex prædictis pulveribus, semper caventes, ne frequenter actu frigida utero admoveantur, solent enim transpiramenta cutis obserare, ac subinde majorem fluxum concitare; exemplo sunt menstruatæ mulieres, quibus uberius menses profluunt, si, cum jam sisti incipiebant, munda indusia accipiant. Si pituita huic malo initium præbeat, syrupi conficiantur ex decocto corticum granatorum, balaustiarum, symphyti, bursæ pastoris addito syrupo de Ribes, de rosis siccis, & pauco melle rosſ. Purgatio vero sic concinnetur, ℞ agarici trochiscati ℈ iiii. diacatolici ℥ i. misce fiant boli, aut eadem agarici quantitas infundatur in ℥ iiii. aquæ capitum rosſ. per noctem, manè factâ colaturâ, & expressione adde sirupi ex 9. inf. rosſ. sicc. ℥ i. diaphænici, aut electuarii Indi, vel confectionis hamec (si melancholia abundet) ʒ iii. misce, fiat haustus.

Encatisma. Linimentũ. Emplastrũ. Cerotum. Admonitio. Curatio ex Pituita.

Quod si ex seroso sanguine affectio concitetur, investigandum prius ob jecoris invalidam virtutem, an quia sanguis à renibus haud debitè expurgetur id fiat, reductoque jecoris temperamento, & renibus de obstructis, & præpurgatis, primo crassior victus ac tenacioris substantiæ constituendus, utpote caro perdicis, & extremitates vituli, aut arietis, amylum, oriza, ova sorbilia, potus parcus ex aqua chalybeata, aut cocta cum mastice, & coriandris, vel vino rubro adstringente, præsertim si humor sit admodum frigidus, & vires collapsæ; somnus esto longior, aër temperatus, exercitium moderatum per intervalla, aut ejus loco leues fiant frictiones, & ligaturæ partium superiorum. Rejicienda enim est Pauli, & Aëtii sententia, qui fœmorum frictiones in hoc casu fieri jubent, cum potius hæ à superioribus deorsum trahant, & contra præceptum sit diversionis, quæ ad contraria fieri debet, infernis enim laborantibus superna vincire, exercere, & fricare convenit; itaque constare eorum sententia non potest dum magnus est impetus, & copia magna; ubi tamen sensim fluit humor, locum tenere potest, quia crura ab utero derivant, ut superiori

Curatio si ex seroso sanguine fiat. Vinum in quo proflnvio conceaditur. Paulus & Aëtius taxantur.

P. lib. 3. c. 62. A. lib. 10. c. 64.

periori cap. diximus, ſecurius tamen cucurbitulæ mammarum radicibus affigentur; *Purgatio.* Purgatio exercenda ex ʒ i. pulveris rhabarbari toſti cum uncia conſervæ roſ. aut corticis mirobal. citrin. ʒ i. agarici ʒ ß diſſolvantur in ℥ iiii. ſeri lactis, vel cum eadem conſerva roſ. fiat bolus; *Sudor.* excitandus deinde fluxus ſanguinis narium aut vomitus: præter cætera tamen ſudores movere utiliſſimum eſt, quod Avicenna fieri jubet decocto Aſari, apii, & rubeæ, nos decoctum radicis chinæ, autſarſæ uſurpamus, quæ qua ratione parentur videre eſt infra c. de humida uteri intemperie, vomitum vero cientia c. de uteri ſtrangulatu.

Curatio ſi ex venarũ apertione.

Si fluxus proveniat ex eo quod uteri venæ aut ipſius cervicis ſunt apertæ, aut ruptæ, reliquis non neglectis, præcipua curandi ratio in iis ſita eſt, quæ in uterum immittuntur, adhibita tamen diſtinctione, nam ſi venæ uteri ſint læſæ, iis quæ per metenchriten injiciuntur, ſin autem eæ, quæ ad cervicem terminantur, peſſariis potius utendum eſt.

Si fiat ab erodente humore.

Si tandem propter arrodentem humorem vena ſit exeſa, uſurpandus erit ſirupus de muſcilaginibus, & purgatio per Epichraſim facienda, ne conferta acuti humoris ad inteſtina effluxio diſſenteriam provocet, & ut paulatim benignior ſanguis reponatur. Vtendum igitur manna, caſſia, ſirupo ex infuſ. roſ. infuſo rhabarbari, aut myrobalanorum in ſucco granati, vel portulacæ; conveniunt etiam cucurbitæ ſine ſcarificatione, ne ſanguine miſſo humor magis effrænetur; poſthæc exhibeatur ſæpius radicis filipendulæ ʒ i. in ovo ſorbili, quæ mirè omnem ſanguinis effluvium ſiſtit, aut ſirupus conficiatur ex ſucco ejuſdem cum ſacharo.

Catalogus eorum quæ ſang. ſiſtunt

Erit tamen operæ pretium pauca quædam adjicere, ut ſit tyronibus catalogus omnium fere medicamentorum, quæ ſanguinem ſiſtunt: Ea verò in genere aut ſimplicia ſunt, aut compoſita: & rurſus aut intus aſſumuntur, & ſunt potanda devorandaque; aut exterius applicantur, ut ſunt inceſſiones, balnea, fomentationes, olea, linimenta, unguenta, emplaſtra, cerota, naſcalia; aut ſinui muliebri induntur, ut peſſi, & uterini clyſteres. *Simplicia.* Inter ſimplicia connumeranda veniunt, aqua pluvialis, amylum, hordeum uſtum, farina volatilis, albumen ovi, lac vel aqua extinctionis chalybis, lapidum, vel auri, oriza, Polygonium, myrthus, plantago, burſa paſtoris, ſymphitum, portulaca, acetoſa, urtica, ſive galiopſis, radix ſymphiti, nympheæ, chelidoniȩ, ſandali omnes, flores cydoniorum, & roſ. pirorum; cortices granatorum, glandium, aut capuli earum vel roſarum capita, caſtanearum cortices, fabarum, lentium, balauſtia, hypociſtidis, cydonia, pira acerba, & auſtera, meſpila, ſorbæ, nuces cupreſſi, gallæ immaturæ glandes, ſumach, uva omphancitis, fructus ribes, berberis, ſemen uvæ, plantaginis, portulacæ, acetoſæ, pulveres margaritarum, boli armeni, terræ ſigillatæ, ſpodii, cornu cervini, lapidis hæmatitis, coralus, ſanguis draconis, gypſum, Acacia, gummi Arabicum, tragachantum, thus, maſtix, colofonia, Karabe, mumia, coagulum leporis, hædi, cervi, cinis oſſium cruris bovis, ſcoria ferri, ſtercus aſininum, ſpongia uſta, caſeus lactis capræ, necdum ab hædo ſuctæ: *Calida ſtiptica.* Inter quæ calida ſtiptica ſunt aniſum, ciminum, naſturtium torrefactum, coriandrum, thus, & cortex ipſius, maſtix; poma, & folia cupreſſi, ſtirax calamita, alumen, myrrha; ſalvia vero ebibita aut appoſita menſes evocat, ſuffita ſiſtit.

Potiones.

Ex quibus componi varia poſſunt; aſſumenda quidem, ut boli armeni ʒ ii. coquito in aqua chalybeata colaturæ porrige ʒ ii. vel ſumito ſcoriæ ferri crematæ, & in aceto extinctæ, ac ſubtiliter pulverizatæ lapidis hæmatitis an. ℈ ß Sirupi myrthillorum, & roſarum an. ℥ ß aquæ plantaginis, ℥ iii. miſce, aut præbetur ʒ i. trochiſcorum de Karabe, de ſpodio, vel de terra lemnia cum modico vino auſtero, & duplo aquæ plantaginis; valet etiam ſuccus millefolii cum ſacharo, vel ʒ i. pulueris corticis radicis mori, & capulorum glandium cum vino nigro, aut par quantitas gummi arabici aqua plantaginis diſſoluti, additis guttulis vini auſteri. *Medicamentum egregium.* Sequens medicamentum ſæpius exhibitum tantæ

eſt effi-

eſt efficaciæ ut affirmet Gainerius, in eo errorem inveniri nunquam; niſi fluxus ab ulcere proveniat, recipit autem ſucci ſtercoris aſinini, ſirupi myrtillorum an. ℥ ß aquæ plantaginis ℥ i. quod tamen neſciente muliere exhibeatur. Memini quidem expertiſſimum virum Emanuelem Vaezium avunculum meum, qui ob conſummatiſſimum, in arte medica judicium, & peritiam non vulgarem fuit ſucceſſivè, quatuor Luſitaniæ regum, Johannis tertii, Sebaſtiani, Henrici, & Philippi ſecundi cubicularius medicus, quique ſanguinis fluore per nares jam Septuagenarius ſæpiùs divexabatur, ſtercus aſininum modicè exſiccatum in capſulâ ſemper ad manus habuiſſe, cui medicamento nullum aliud ſimile reperiſſe ſæpiſſime referebat, præſertim ſi ſucco urticæ commixtum, cum ſiccum jam erat, aut recens per ſe naribus adhiberetur: probata eſt etiam potio, quæ recipit aquæ portulacæ ℥ iii. ſirupi portulacæ ℥ i. ß trochiſcorum de Karabe, de terra ſigillata an. ʒ i. lapidis hæmatitis ʒ ß miſce detur ſingulis diebus cochleare i. aut ii. aut ſucci urticæ depurati ℥ iiii. ſirupi portulacæ ℥ i. ß. Serenus laudat pulverem ſuberis in aquâ calidâ epotum; conficitur inſuper ſirupus ex ſucco radicis phylipendulæ, plantaginis, myrthi, papaveris, capitum roſarum, de roſis ſiccis, acetoſæ, portulacæ, ſymphiti, ex quibus etiam poſſunt fieri aquæ ſtillatitiæ, minoris quidem efficaciæ, ſed guſtui gratiores; hic tamen ſtillatitius liquor primum obtinet locum: ℞ panem ex amylo, farina hordei, & orizæ recenter coctum, projice in lib. vii. aquæ chalybeatæ, & adde roſ. rub. ſiccarum p. iii. ſucci plantaginis lib. i. conſolidæ majoris virentis leviter contuſæ ℥ iii. caudæ equinæ m. i. medullæ pyrorum agreſtium, & cydoniorum an. ℥ ii. portulacæ m. i. boli armeni ℥ i. balauſtiarum, & ſantalorum omnium an. ℥ ß cuncta per alembicum ſtillentur, & accipiat mulier liquoris hujus ℥ i. ß ſirupi portulacæ aut roſati ℥ ß miſce; valet inſuper ſæpius aſſumere corallij rub. g. xv. cum vino rubeo.

Emanuel Vaez. autoris avunculus.

Stercus aſininum.

Stillatitius liquor.

Devoranda ſic parantur: ℞ conſervæ roſ. antiquæ ℥ i. boli armeni, margarit. præp. pulveris ſuccini, corallij an. ʒ. ß omnia cum ſirupo plantaginis excipiantur, & detur, aut ℞ conſervæ roſ. ℥ ij. ſeminis plantaginis ʒ ij. pulveris coralli rub. præp. ʒ i. ß lapidis hæmatitis, gummi arabici an. ℈ i. miſce fiat bolus; vel cum ſirupo myrthino, & trochiſcorum de Karabe ʒ i. fiat conſerva: ſcoria ferri tenuiſſimè trituratur, & aqua roſ. per horas xxiiij. maceratur, ad ignem exſiccatur, ejuſque præbetur ʒ i. cum uncia conſervæ roſ. Ovorum recentium aduſtorum, thuris, maſticis, an. ʒ i. margarit. corallij rub. præp. Karabes an. ʒ. ii. lapidis hæmatitis, ſmaragdi præp. an. ʒ ß farinæ hordei ſine furfure p. ij. albumina quatuor ovorum, aquæ chalybeatæ q. ſ. fiant duo panes, coquantur donec in pulverem poſſint redigi, cujus porrigitur ʒ ß, aut ʒ j. probatum eſt electuarium, quod recipit ovorum recentium albumina duo, thuris maſculi, boli armeni, terræ ſigillatæ an. ʒ ß miſce, vel accipito carnis cydoniorum vino rub. decoctæ ℥ iiij. pulv. ſpodij, ſanguinis draconis, cornu cervi uſti, thuris acaciæ, gummi tragachanti an. ʒ ß lapidis hæmatitis præp. ℈ ß miſce doſis ʒ iij. ſummo mane, ac ſuperbibatur ſucci polygonij ℥ ß aquæ pluvialis ℥ j. utilis eſt etiam alia mixtura, quæ ſic paratur: ℞ conſervæ roſ. ℥ i. ſirupi papaveris ℥ ß pulveris corallij ʒ j. marg. præp. trochiſcorum de Karabe an. ʒ ß terræ lemniæ ℈ ij. miſce fiant boli deaurati; ejuſdem fere virtutis ſunt rotulæ hæ: accipe coriandrorum præparat. ſeminis acetoſæ, plantaginis, an. ʒ ij. terræ ſigillatæ, boli armeni an. ʒ ß, ſpecierum aromatici roſ. gummi, tragachanti an. ʒ j. ß ſubtiliter omnia pulverizentur, & cum ſaccharo in aqua plantaginis diſſoluto fiant rotulę ſingulę ponderantes ʒ j. ß quarum una cum vino nigro exhibeatur. Laudantur etiam pilulæ, quæ recipiunt pellicularum interiorum, quæ adhærent nucleis avellanarum ſylveſtrium ʒ ij, terræ ſigillatæ, Trochiſcorum de Karabe, pulveris pilorum leporis uſtorum, conchularum uſtarum, thuris, maſticis, an. ʒ ß ſucci millefolii q. ſ. fiat maſſa pilularis cujus doſis ℈ iiij. fiant etiam aliæ quas ſcio eſſe

Devoranda.

Pilulæ.

magnæ utilitatis ex folliculis, & floribus galeopsis herbæ, quæ alias dicitur urtica mortua, inter manus cum sale commixtis, formatisque pilulis ad ℈ iiii. valet præterea coagulum leporis correctum absynthio, mentha, myrtho; *Loch.* Aut loch quod hac ratione paratur vini nigri chalybeati ℥ iiii. gummi arabici, tragachanti. boli armeni, corallij rubei, pulv. myrth. coriandrorum *Pulveres.* præp. an. ℈ i. misce. Consimilis efficaciæ est pulvis hic: ℞. lapidis hæmatitis torrefacti, cornu cervi usti, corallij rub. an. ʒ i. ß irrorentur cuncta, aqua ros. aut chalybeata, ac sole exsiccentur, dosis à ʒ ß ad ʒ i; alius paratur ex ossium dactylorum ℥ ß sanguinis draconis ʒ i. & amyli ℈ ij. aut præbentur ʒ ij. pulveris capulorum glandium, vel ʒ ii. thuris cum ℥ j. granorum granatorum torrefactorum: mirifice tamen sistit omnem sanguinis fluorem pulvis, qui recipit spongiæ lotæ, & ustæ, ac secundò in aqua plantaginis ablutæ ʒ ii. rasuræ eboris, cornu cervi an. ʒ i. ß, ros. rub. corticum citri an. ʒ i. gallitrici, cyperi an. ʒ ii. sacchari ros. tabulati ℥ ii. misce fiat pulvis; valet etiam portulaca sæpius commanducata; aut pulvis, & vinum restrictivum, quorum descriptiones reperies c. de Nymphæa.

Quæ utero induntur. Clysteres, qui in uterum induntur, parantur ex eodem vino adstringente, aut cocto cum solo cortice mali granati: aut ex succo sanguinariæ, plantaginis, consolidæ majoris, bursæ pastoris, & supradictarum herbarum, vel ex decocto earundem cum pulvere boli armeni, & sanguinis draconis, ac reliquis addito succo stercoris asinini. Aut accipito muscilaginis, gummi arabici, tragachanti, extractæ in aqua plantaginis ʒ ii. succi plantaginis ℥ ii. vel ℞ succi polygonii ℥ iiii. aquæ capitum rosar. chalybeatæ ℥ iii. amyli ʒ i. muscilaginis, gummi tragachanti ʒ iii. misce, aut foliorum plantaginis, absynthij, tapsibarbati, ros. rub. an. m. j. balaustiarum, caliculorum glandium querci an. p. j. fiat decoctio in s. q. aquæ pluvialis, colaturæ ℥ iii. adde pulveris masticis trochiscorum de Karabe an. ʒ i. per uterinum clysterem infundantur.

Suffitus. Suffumigia (si in hoc casu admittenda sunt) fiant ex mastice, pice, thure, ladano, ranis combustis, ungula mulæ, segmentis coriorum, ungula odorata, gallis, rosis, uvarum granulis, stercore asinino, ex quibus trochisci parari *Pessaria.* possunt. Singulariter tamen contra hunc fluxum pessaria faciunt, quæ communiter conficiuntur ex prædictis pulveribus, admixtis succis, albumine ovorum, & farina volatili, ut ℞. pulveris radicis consolidæ, arnoglossæ, seu plantaginis, gallarum, sanguinis draconis, boli armeni, an. ʒ. ß succi portulacæ, aut sirupi de rosis siccis q. s. misce excipiantur bombace; vel balaustiarum, olibani, acaciæ, aluminis usti, terræ sigillatæ an. ʒ i. cum stercore asinino, succo plantaginis, aut quinquenerviæ, aut vino stiptico incorporentur, & cum gossypio supponantur. Aliud, aluminis scissi, acaciæ, gallarum, thuris, an. ʒ i. pulverizata incorporentur cum succo plantaginis; aut ℞. cytinorum, foliorum cupressi, oleæ an. partes æquales cum aliquo ex prædictis pulv. fiat pessus: utilissimus alius est, qui recipit aluminis, spodii, lapidis hæmatitis an. ʒ i. cumini tosti ℈ j. florum rosar. rub. nucum cupressi, foliorum myrthi an. ʒ j. ß terantur omnia diligenter, & panno excipiantur ad formam digiti; quibus urgente necessitate commisceri potest triferæ, micletæ, vel athanasiæ ʒ j.

Extrinsecus admovenda. Nascalia. Forinsecus applicantur inprimis nascalia, quæ ex molliori lana, vel gossypio conficiuntur, similibus, quibus pessaria, medicamentis madefactis, & osculo uterorum appositis, quia virgines, ac mulieres pleræque pessaria non *Encatismata.* admittunt. Encatismata seu incessiones usque ad umbilicum fiunt ex prædictarum herbarum decocto, in quo mulier detineatur non quidem calido, sed tepido, aut actu frigido, quantum citra uteri læsionem tolerari possit, fiat *In causâ frigidâ.* autem decoctum in causâ frigidâ, ex absynthij, menthæ, spicæ an. m. j. pomorum cupressi, foliorum myrthi an. ℥ ß. *In calidâ.* In calidâ veró causâ ℞. foliorum pyri, quercus, prunorum, balaustiarum, corticum granat. granorum myrthi,

sumach.

ſumach. an. partes æquales, bulliant in aqua pluviali ad tertias, in fine addito modicum aceti, ex decocto fiat inceſſio, ex fece vero cataplaſma, quod ventri, & poſteriori parti applicetur. Aut unguentum ex olei myrrhæ, nenupharis cydoniorum an. ℥ ij. ſucci plantaginis, linguæ paſſerinæ, caudæ equinæ an. ℥ j. coquantur ad conſumptionem ſuccorum, & adde corallij rubei, ſeminis plantaginis, myrthillorum, ceruſſæ, boli armeni, pulveris conchularum an. ʒ ij. ceræ q. ſ. fiat unguentum. *Vnguenta & emplastra.* Aut hac ratione emplaſtrum paretur, ♃ cytinorum, gallarum, hypocytidos, boli armeni, ſtercoris caprini, an. partes æquales, colæ, quæ fit ex pellibus bovis diſſolutæ in poſca ℥. j. olei cydoniorum, myrthini an. ℥. j. ß lento igne fiat emplaſtrum molle; conficitur etiam aliud ex albumine ovi conquaſſato cum gypſo, pulvere thuris, maſticis, balauſtiarum, aut cum pulvere reſtrictivo, vel ex carne cydoniorum, ex pyrorum agreſtium, coctis in vino rub. auſtero cum pulveribus conchularum, boli armeni, cornu cervi uſti, gummi arabici, & farina orizæ: magnificè etiam ſiſtit aliud, quod habet maſticis, olibani, mumiæ, ſanguinis draconis an. ʒ j. albumina duorum ovorum, ſucci arthemiſiæ ℥ ß caudæ equinæ ℥ iij. fiat cataplaſma. Papyri combuſtæ, cornu cervi uſti, limaturæ ferri præparat. an. ℥ j. pulveris corticum glandium ℥ ii. cum aceto, & ovi albuminibus fiat emplaſtrum. *Emplaſtrũ.* Aut cerotum hoc, boli armeni, terræ ſigillatæ, ſanguinis draconis an. ʒ ii. thuris, maſticis, myrrhæ an. ʒ i. pilorum leporis combuſt. ʒ ii. acaciæ, hypocyſtidos an. ʒ ß, ſeminis acetoſæ, plantaginis, portulacæ, cydoniorum an. ʒ i. ß olei omphancini, ſucci plantaginis an. ℥ vj. lentè bulliant ad ſucci conſumptionem, & adde ceræ q. ſ. fiat cerotum. *Cerotum.*

Reliquum eſt ut in applicatione præcedentium medicamentorum hos canones ſive admonitiones diligenter obſerves. *Admonitiones.* Prima, Fluxionibus quæ ex vaſorum diſruptione fiunt convenientiora eſſe glutinantia, aliis adſtringentia. *1.* Secunda, Topica utero convenientia non pubi duntaxat, verum etiam lumbis, & renibus adhibenda, quia ibi etiam uterus incumbit, & venæ per eas partes in uterum derivantur. *2.* Tertia, Extrinſecus utero frequenter frigida non adhibeantur, quia ſolent plerumque majorem concitare fluxionem ob rationem ſuperius recenſitam. *3.* Quarta, Nec etiam in uterum frigida crebro immittantur niſi calidorum aliquid per intervalla admiſcueris, ne uteri virtus debilitetur. *4.* Quinta, Quæ adſtringunt frigida actu applicanda eſſe, præſertim in cauſâ calidâ, ideo balnea, & fomenta calida in ſuperfluo menſium fluxu ſunt vitanda, referente enim Hippocrate; *quæcunq; refrigerata ſunt excalefacere oportet, exceptis iis, quibus ſanguis fluit, aut fluxurus eſt.* *5.* Sexta, In corroſione, aut apertione venarum localia præſtantiora eſſe iis, quæ per os aſſumuntur, quorum virtus eo non pervenit niſi admodum refracta. *6.*

Scholium.

Quatuor ſunt præſidia, quibus frequenter in affectibus uterinis utimur, peſſus, naſcale, methenchrita, & encatiſma; ideo quid quodlibet eorum ſit, meritò hic explicandum venit. Igitur peſſarium ſive peſſus, qui etiam nodulus dicitur ſive glans, autore Paulo, quem etiam lemniſcum vocare, & emotum quibuſdam placuit, ut refert Rouſſetus, eſt lana concerpta, & ad digiti figuram rotunda facta in qua pharmaca concipiuntur ac retinentur; verum non ex lanâ ſolâ, ſed ex panno etiam aut bombace, aut linimentis, & ex conducibilium herbarum radicibus hodie fiunt, quæ primum demerguntur in medicamentum morbo conducens, deinde involvuntur ſerico, & mulierum locis admoventur filo appenſo, ut tempeſtivè extrahi poſſint. Porro non omnes peſſarii ejuſdem ſunt figuræ, *Peſſus quid.* *P. lib. 3. c. 60. Sect. 5. c. 3.* *Differentia peſſ. ex figura.*

aut consistentiæ, nam quadruplicem eorum formam apud scriptores reperio, &
1. *eorum cuilibet peculiaria indita sunt nomina. Primus, quem jam ferè descri-*
psimus, quatuor, aut quinque digitorum, ut intrinsecus loca attingere possit,
colopus dicitur sive tyridon quasi collirium medicinale, & ad eas confert, quæ
2. *aborsum facere consueverunt. Secundus vocatur Splendonius à Cleopatrâ,* C. 35. Harmoniæ gynæciorum.
qui ex lanâ factus, aut gossypio in modicam deducitur latitudinem, lateribus
deinde collectis medicamento parte utraque linitur, & cum subjectum fuerit
3. *duplicatur, ita ut caput ejus dependeat quo facilius auferri queat. Tertius*
balanum dicitur aut scianus Ægyptius olivæ majusculæ magnitudinem habens.
4. *Quartus ovatus nuncupatur, & est pessus debitæ crassitiei longitudinis octo, aut*
novem digitorum, paratur ex metallo vel subere cera tecto, ovatâ figurâ, funicu-
lo quo revocari possit, ad alterum extremum alligato; intruditur locellis, post
revocatum procidentem uterum, ut rectius contineatur. Alterius pessarij
prolixam facit mentionem Roussetus in prolapsu matricis convenientis, quem
affirmat etiamsi mulier intra uterum ferat, non impedire, quo minus concipiat,
uterum gerat ad justum tempus, aptè recipiatur genitura, utero adhæreat toto-
que gravidationis tempore gestetur, quin etiam cum proprio viro congrediatur
ipso nesciente, quod pessarium gestet, ni ipsa velit, eumque proprium esse adstruit
ad indendum, & retinendum in propria ipsius uteri concavitate, non absimilem
ei quem depingit Paræus multis foraminibus extremo suo pervium, quo mate- C. 60.
riebus pateat efluvium, & uterus perspiret liberius, nisi quod hic ex metallo, ille
ex linteo, aut ex candela cerea perforata in modum penicilli fistulati paratur lin-
teo, aut bombace obducto butyro recenti, pinguedine gallinæ, oleo rosato; ac vitello
ovi juncto; communis tamen pessus, & pluribus usibus utilis figurâ constat
tereti longitudine quinque digitorum, crassitudine unius poplitis, ac qui tutiores
fiunt linteo vel serico tenui indui debent, ut uterus vires medicamenti succipiat,
Differentiæ ex parte materiæ. *acrimoniam non gustet. Ex parte materiæ, tres maximè generales pessario-*
rum existunt differentiæ, ut ex Antillo, Oribasius refert, alij siquidem emolliunt:
Emollientes. *alij adstringunt: alij aperiunt, & uterum purgant. Emollientes, uteri in-*
flammationibus, tumoribus duris, strangulatui, exulcerationibus, & aliis simili-
bus affectibus conveniunt, fiuntque ex cera tyrrena, oleo cyprino, amygdal. dulc.
pinguedine anseris, aut gallinæ, butyro insulso, resinâ, medullâ cervinâ, fœnugræ-
Pessus aureus *co, & consimilibus, in quem usum etiam pessus, qui à colore, & utilitate aureus*
dicitur, in hunc modum paratur, croci, æsipi an. ℥j. medullæ cervinæ ℥ij,
resinæ, terebentinæ, ceræ, adipis anserini an. ℥iij ovorum tostorum lutea
xvj. *olei irini, & rosacei ex æquo q. s. valet ad duricies, dolores, & inflam-*
Aperientes pessi. *mationes uteri, sæpiusquè nobis imposterum ex usu erit. Aperientibus*
utimur, cum purgationem suppreßam promovere consilium est; fiunt ex mel-
le, arthemisia, mercuriali, diptamo, brasiccâ, porro, succo rutæ, scammonio,
& radice rubiæ, iridis, apij, enulæ, fœniculi, superficie derasa, & illita
oleo, liliorum Jhasminorum, costi Euphorbij, theriaca, & alijs jam dictis
cap. de suppressione menstruorum; hi vero nocte non dimittendi in utero, aut
ipsius collo ne phlegmonem aut febrem excitent, aut exulcerent; quod si con-
tingat, uterum diluere oportet decocto malvæ, cum oleo rosato, & butyro
recenti insulso, cremore hordei, vel lacte, ut concitatus ardor mitigetur. Ad-
Adstringentes pessi. *stringentes in contrarium usum adhibentur, nam fluxum cohibent, & aper-*
tum contrahunt uterum, prolapsumquè reprimunt, de quibus hoc capite po-
sita sunt exempla, ijs tamen, quæ uterum purgant, semper aliquid odora-
tum admiscendum, ita enim uterus reficitur, & promptiùs attrahuntur hu-
Nascale. *mores purgandi. Nascale medicamentum est ex ijsdem fere paratum oleis*
aut linimentis, non tamen herbarum radicibus, aut solidâ aliâ re, sed gos-
sypio, lanâ, cerâ, resinâ, aut ficu exceptis, quia pudendi osculo duntaxat
adhibetur, muliebria non ingreditur, atq; adeo forma fit molliori, ut melius
Methencrita *adhæreat. Est enim differentia sola inter pessum, & nascale, quod ille duriori teretiq;*
formâ muliebribus inditur, hoc molliori substantiâ pudendi osculo tantummodò
applicatur.

applicatur. Porro methencrita eſt inſtrumentum quo injectiones fiunt, & uterini clyſteres adhibentur. Peſſariis, & methencritis cautè in fœminis utendum, quia uterum diſtemperare, inflammare, & exulcerare ſolent, in virginibus autem nequaquam uſurpanda. Encatiſma græcis, inceſſio latinis eſt, quæ ex decocto herbarum morbo convenienti parari ſolet, & nihil differt à fotu in materiâ ſed in formâ, cum balneo autem convenit, ut ſit quaſi balneum ventris, & partium inferiorum. **Encatiſma.**

Ad narcotica veniendum] *Narcotica, opiata, & ſtupefacientia medicamenta tribus de cauſis adhibentur propter dolores ingentes, propter longas vigilias, propter rebelles fluxiones, & deſtillationes contumaces, ut Galenus notavit 12. meth. cap. primo, tria etiam in eorum propinatione obſervanda. Primo ut ſenſus ſtupefiat. Secundo ut nullum in parte nocumentum promoveant. Tertio ut affectio inde maximè juvetur eodem autore 9. ſecundum locos.*

De menſtruis diminutis ac de eorundem ſtillicidio.

CAP. VI.

CUm menſes guttatim fluunt affectio fit quam nomine à ſymptomate deſumpto, menſium ſtillicidium vocat Aëtius, qui ſolus inter antiquos ejus mentionem facit, & uteri ploratus etiam dicitur à Mercuriali, Hiſpanis dicitur *(ſangrelluvia)* præſertim quando ultra menſtruationis tempus affectus procedit in grandioribus fœminis, ac duplex eſt, aut enim cum dolore infeſtat (de quo ſequenti capite) aut ſine illo; & rurſus, aut tempore menſtruationis duntaxat contingit, & tunc ſymptoma eſt, de genere eorum, quæ pertinent ad excrementa diminutè prodeuntia, aut toto ferè menſe, & tunc quidem in genere excrementorum immodicè fluentium conſtituendum eſt, quia fluit id, quod non debuerat, ſaltem ſi tempus excretionis intuearis, nam etſi, quod guttatim ſtillet, diminuti, tamen, quod diutius fluat, aucti fluxus rationem ſubit; denique aut junioribus, & mediæ ætatis fœminis accidit, & tunc fit aut ex anguſtiâ vaſorum, aut multitudine obſtruente, non tamen omnimodè, aut à frigidis, impactis, & pituitoſis humoribus qui ubertim fluere non poſſunt, quiq; ſolum id, quod tenue eſt, tranſcolari ſinunt, nam cum craſſum fluere nequeat, neque tenue omnino detineri, ſtillatim prodeunt, quod idem facit ſanguinis fæculentia, aut acrimonia, tenuitaſq; ejuſdem, quæ facultatem expultricem perpetuo ſtimulat, quo in caſu conatu doloreq; irritante menſes inſtillant; aut ex debilitate provenit ejuſdem expultricis virtutis. Aut certe quadragenariis accidit fœminis, & quibus jam menſtrua incipiunt ſiſti, vel in totum defecêre, & tunc fit à debilitate retentricis, aut alteratricis, aut à ſeroſo humore nequeunte jam naturâ in illâ ætate humorem ad integram perfectionem deducere, præ debilitate, & languore caloris, aut in vaſis continere, præ eorundem infirmitate, & tunc quidem ſine conatu, dolore vè, aut irritatione, imo plærumque citra mulieris ſenſum menſes hi aſſiduè dilabuntur, quæ omnes cauſæ poſſunt etiam in omnibus fœminis concurrere. Hic affectus non ſolum fœminis circa 45. annum, verùm etiam ætate jam confectis ſolet accidere, quibus etſi ſanguis is per uterum interdum inſtillet, non propterea ætatem ſimulent, ſiquidem hæc purgamenta potius ex uteri, corporiſvè totius, aut partis alicujus vitio fit, quàm ex naturali conſuetudine.

Natura. *Affectus.* *Species.* *Cauſa.*

Signa morbi facile ex patientis relatione, & fluendi modo deprehenduntur; ideoque cauſarum tantum indicia proponemus. Plenitudo igitur dignoſcetur *Signa. plenitudinis indicia*

cetur ex fœminæ habitu, ac totius corporis gravitate, lassitudine, lumborum, ac renum dolore gravi, caput dolet, manus torpent, crura stupore corripiuntur, præsertim instantibus menstruis, & si plus solito excernatur, levamen sentiunt, sanguis autem, qui excernitur purus est, & inculpatus, tenuis, ac ruber. *ituitosus ng.* Sanguinem esse pituitosum, attestatur ejus color, albicans enim fluit, crassus, mucosus, ac lente mobilis, fœmina etiam mollioris carnis est, alba, vitæ sedentariæ, ac crapulis dedita, ejus muliebres loci jugiter madent, pigræ admodum sunt, somnolentæ, tædiosæ. *·lancholicus.* Fœculentiæ indicium fuerit, si crassus admodum sanguis exeat, inæqualis tamen ex crassis, & tenuibus partibus constans, colore niger; si insuper fœmina hirsuta sit, subnigra, pravis dedita alimentis, mœsta, cogitabunda, male morigerata, & tandem sanguis potissimum instillat, dum per alvum excrementa vi depellere nititur.

iliosus. Porro tenuis, & acris sanguis, ex mordacitate, consistentiâ, dolore, & exulceratione partium muliebrium dignoscitur; ex naturâ præterea, & colore excreti, ex fœminæ habitu, & vitæ instituto, pruritu partium genitalium, ac doloris naturâ, qui quasi ulcerosus est, & major efficitur sanguine adhuc fluente, ex oris insuper amaritudine, & salsuginis sensu, denique quia os uteri acri madore, muscilaginoso saniosoq; plerumq; abundat. Si vero tenuis *Serosus.* sine mordacitate, & acrimonia sanguis fluat serosus est. Facultatem secernentem invalidam esse demonstrat excretio citra molestiam, & quia plerumq; citra fœminæ sensum, uti diximus, per ædes passim fluit, ac exercitio calidisquè auxiliis major profusio sequitur, quia à calore adjutâ naturâ apertisq; viis, & humore ab exercitio commoto sanguis uberius fluit. Demum vasorum angustiam ex privatione reliquorum signorum facilè deprehendes.

Prognostica Affectio periculo non vacat; nam humoribus abundantibus consuetam evacuationem deficere grave est, facultate autem imbecillâ paulatim augetur plenitudo, & corpus ad propellendum, resistendumq; impotentius indies redditur. A pituitosâ vero cachochymiâ malus corporis habitus, hydrops, diuturnæ febres, graves, & importuni capitis dolores destillationesquè exoriuntur. A fæculento humore depravati appetitus, pustulæ per universum corpus, melancholici affectus, & concalefacto humore furores fiunt.

Curatio. Recentiores fere omnes curant hunc affectum ut mensium suppressionem, & Aëtium sequuti, lectorem ad illud caput relegantes, in hoc dolorem, qui stillicidio conjungitur sedare contendunt, quos nos fere imitabimur; nam quia ab ijsdem causis fit, sed minus intensis, iisdem utendum remediis, sed debilioribus, quæ inde petenda in curatione seorsim positâ à singulis causa- *Pessus ex aloë.* rum generibus. Verum quia nos de mitigatione doloris cap. sequenti pertractabimus, nunc hæc pauca admonitione digna duximus. *Si à plenitudine.* Pessaria ex aloë singulari quadam ratione vias reserare & sanguinem fundere; Inter *Sanguinis missio.* reliqua autem præsidia huic affectioni apta quando ex plenitudine oritur præter sanguinis missionem ex pede, inunctiones maximæ esse utilitatis, eas potissimum, quæ ex emollientibus attenuantibus fiunt, veluti ex oleo sesamino, liliorum alborum, de croco, vino albo fervefactis ad vini consumptionem interdú *Curatio si à pituita* etiam theriacâ addicâ. Cùm verò pituita abundat, aliis prædicto capite appunctisnon proficientibus, ad ea confugiendum, quæ humores attenuant & urinas cient, vel ad sudores per lignum, sarsam aut radicem chinæ excitatos, qui quâ ratione promoveantur cap. de uteri intemperie humidâ, Deo bene juvante, exponemus. Prodest insuper multis diebus assumere ℥ iii alicujus aperientis decocti cum ℥ ii oximelitis, & Paulatina purgatio, ac tandem si reliquis malum non obediat, balnea sulphurea utilia erunt, vel fontanella in altero crure aperiatur. Si ex sanguinis acrimoniâ, & mordacitate fiat, curatur, ut difficultas urinæ, purgato prius humore per ea, quæ dicenda sunt c. de calidâ uteri intemp. 3. remed. genere. deinde residuo contemperato sirupis refrigerantibus ibi positis aut decocto malvarum altheæ, & portulacæ, vel stillatitiis aquis earundē herb. cucurbitæ,

seminis

seminis papaveris, & melonum cum sacharo, & sirupo de muscilaginibus, cujus hæc est descriptio ex Gradio c. de urinæ acrimonia; seminis altheæ, malv. cydon. an. ℥ i. tragachanti ʒ iii infundantur in aquâ tepidâ decoctionis malvarum, seminis papaveris albi, granorum alchechengi q. s postea fiat fortis expressio, & ℞ prædict. muscilaginum ℥ i. ß ejusdem decocti malvæ ℥ iii sachari opt. vel sirupi de portulaca. q. s. misce pro una dosi. Reliqua petenda ex nuper dicto capite. Si à facultatis expultricis languore affectio fiat, ipsa irritabitur, ac ejus motus supplebitur clysteriis uterinis acrioribus quidem ut; ℞ fermenti dissoluti in succo mercurialis cum modico aloë ℥ i. eandem intentionem præstant pessaria ibidem posita, ac reliqua, quæ valentius menses provocare diximus per os assumpta, & utero admota, nisi quod nec sanguinis missio, nec frequens purgatio hoc in casu ex usu est, suffitus tamen prosunt. At si ex retentricis impotentia proveniat affectio (quod tamen raro accidit) corroborantibus utendum, & iis, quæ intemperamentum quod imbecillitatis autor est, corrigere valeant, quę sicca esse debent, & adstringentia, hæc enim ad retentionem faciunt, cui humiditas contraria est. Tandem viarum angustiam emendare oportet, cognitâ causâ coarctante, quæ si inflammatio fuerit propriam petes curationem ex c. de uteri inflammatione; si dislocatio, membri reductio ad pristinum statum medela erit; si siccitas, humectatio. Denique summa curationis erit ut multitudinem evacues, facultates firmes, & meatus dilates. Reliqua ex c. allegato, & ex sequenti mutuanda sunt.

Sirupus de muscilaginibus.

Curatio à debili expultrice.

Curatio si à retentricis infirmitate.

Si à viarũ angustiâ.

De menstruis difficilimis, & cum gravissimis symptomatibus.

CAP. VII.

Similis est hæc affectio dysuriæ seu urinæ difficultati, quæ sane cum dolore molestiaquè fit, non enim satis est difficulter, sed cum his accidentibus evenire; eveniunt autem accidentia hæc sæpè instante purgatione, interdum etiam jam fluente, itaque per menses difficiles affectionem intelligimus, in quâ sanguis, non solum guttatim, sed etiam cum gravissimo dolore prodit. Symptoma quidem pertinens ad depravatam diminutamque actionem facultatis expultricis, sequens morbum in via, id est, obstructionem, nonnunquam continui solutionem, ut ulcus, aut erosionem, aut denique affectionem aliquam dolorosam alicujus vicini membri. Prodeunt menses per hunc affectum interdùm guttatim, nonnunquam etiam affatim, aliàs per intervalla, aliàs etiam continuè; & interdum citra ordinem, interdum ordinate.

Naturã.

Species.

Differentia

Fit ab iisdem ferè causis, à quibus mensium suppressio, sed levioribus; non enim omnimoda obturatio adest, sed inæqualis vasorum uteri obstructio à sanguine denso, concreto, grumoso, ac fœculento, qui vasa distendit, & dum valida expultrix virtus excretioni nititur, eumque movet, crassi, caliginosi, ac densi flatus elevantur, qui vasa, & partes vicinas distendentes graves excitant cruciatus, quoad grumus extruditur, aut sanguis stillatim profluit, aut certè affatim, quod etsi contingat, difficiles adhuc, ac diminuti censentur menses, quia indicium est copiam tantam existere, ut id quod excernitur, etsi plurimum videatur, respectivè tamen parum sit, quia multitudini non respondet. Secunda causa est ulcus aut tumor aliquis præter naturam in utero, & partibus vicinis, quæ à commoto sanguine læsæ exacerbatæquè dolent. Tertia est humorum acrimonia, & mordacitas viscidis humoribus inhærens, unde redditur eorum substantia inæqualis, & quia viscidi difficulter prodeunt, quia vero calidi acres, & mordaces cruciatus, & dolores inferunt, quoad tandem manente, quod crassum erat, tenue sibi viam parat, & instillat.

Causa.

Cognoscitur affectio, quia instante mensium purgatione, aut per octiduum ante,

Signa.

um ante, mulier ſentit capitis dolores, ventriculi morſus, inquietudines, confractiones lumborum, & infimi ventris inſtar parturientis cruciatus intolerabiles, ſæpè cum animi deliquio, convulſione, aut cordis ſaltu. *Cauſarum ſigna.* Hæc in genere: grumum ſanguinis, & ejus craſſitiem peculiariter viſu dignoſces. *Grumi ſigna.* Et quia in inguine altero vel utroq;, ut refert Hippocrates, exiguus tumor perſentitur à grumo incluſo, quo excreto ſanguineve fœculento dolores leniuntur, ſed pauló pòſt iterum redeunt: præterea quia dolores multò ante excretionis tempus exacerbantur, naturâ quaſi parturiente, nitenteque concretum ſanguinem per anguſtas vias propellere, *Flatus.* ex quâ commotione aut aliunde ſi eleventur flatus, dolor fit tenſivus, & ad tempus exacerbatur, ceſſatque excreto flatu per uterum aut ſedem, menſes cum ſtrepitu, ſonitu, & murmure ventris inferioris profluunt, & undiq; dolores vagi fiunt, ac lumbis, & ilibus incumbunt. Si ulcus adſit ex prægreſſis cauſis, & notis particularibus dignoſcitur; ſanie vel pure cum ſanguine mixto, & cum dolore fixo menſes diutius durabunt, ulcere laceſſente facultatem ad expulſionem: ſi ex acrimonia humoris ſigna petenda ex cap. ſuperiori.

Prognoſticũ Vehementius affligit hæc affectio ſteriles ac virgines, minùs vehementer eas, quæ jam pepererunt; rei cauſam affert Hippocrates, *Primo de morb. mulierum.* quia iis quæ pepererunt, venulæ fluidiores ſunt ad menſes, fluidas autem ipſas fecit purgatio illa, quæ fit à partu.

Curatio. Duplex curandi ratio; prima, quæ cauſam reſpicit; altera, quæ dolorem mitigat. Si igitur à fœculento, craſſo, ac grumoſo ſanguine fiat, inſtitutâ victus ratione tenui moderatoque exercitio, *Sevulſio.* curatur primo revellentibus ſimul, ac vacuantibus remediis; itaq; mittendus ſanguis ex brachio, ut remeet ad ſuperiora, ſi magna fuerit plenitudo, aut ex pede, ſi non adeo magna, quod tutius fuerit, quia etiam evacuat ab utero, & derivat, ut ſuo loco dictum eſt: *C. de ſupres menſt.* quod vero concretum jam ibi eſt, & evacuari nequit, per os uteri evocetur, cucurbitulis ſuris, & fœmoribus cum ſcarificatione adhibitis, & crurum ligaturis, derivatur etiam humor, ſi hæmorrhoidibus hirudines affigantur, idque ceſſante jam omnino menſtruo, & infeſtantibus doloribus; ſi enim antea applicentur, periculoſum eſt, quia derivatione facta impeditur purgatio, ni magna ſit copia.

Evacuatio. Secundo vacuantibus, hâc adhibitâ diſtinctione, ut in grumoſo fœculentoq; ſanguine phlebotomiam; in ulcere, flatuoſave, vel acri materia purgationem magis uſurpemus, igitur præparato humore per convenientes ſirupos, ut ℞ ſirupi de muſcilaginibus ℥ ii aquæ malv. ℥ iii purgatio fiat, quæ bis, aut ter iteretur ex ʒ i. rhab. aut pulveris myrob. citr. cum ℥ i caſſiæ aut mannæ, & tantundem ſirupi roſ. ſolut. diſſolutis in ſero lactis, vel in aquâ ſtillatitiâ malvarum, aut altheæ, ſi materia calida, & acris ſit; ſin minus in decoctionis ſenæ pari quantitate additis loco caſſiæ ʒ iii diaphœniconis.

Dolorem ſedantia. Tertio, ac præcipuè vias aperientibus, laxantibus, & dolorem lenientibus, ac modicè diſcutientibus, quæ omnes intentiones iiſdem ferè remediis, quæ mixtas habeant facultates, præſtari poterunt: imò ab his ſæpe initio ſumpto ad reliqua venire non fuit opus. Ergo ſi materia craſſa, flatuoſa, fœculenta, aut tenax ſit miva paſtinacæ ex melle convenit ad ℥ ii ſingulo mane ſumpta: aut ad ingreſſum lecti, aut ʒ i theriacæ, ſeu mithridatii, cum ℥ iii aquæ melliſſæ, hæc enim præter jam dictas utilitates ſanguinem attenuant, & fundunt, quod concretum eſt: ad idem valet decocti chelidoniæ, & capillorum veneris ℥ iiii, cum ℥ ii mellis aut ʒ i. coaguli leporis, cum ʒ iii aquæ graminis, aut radicum diureticorum, & liquiritiæ ſingul. ℥ i. paſſularum ℥ i. ß coquantur in ſ. q. aquæ fontanæ ad libram, colaturæ ℥ iiii, adde ſirupi de quinq; rad. capill. veneris, vel arthemiſiæ ſing. ℥ i. tepidum bibat fœmina mane, & veſperi. Subinde *Externa.* fiant inceſſiones, & crurum lotiones ex decocto altheæ, ſeminis lini, fœnugræci, anethi, rutæ, arthemiſiæ, in quo calido pedes aliquantiſper detineantur, & evaporationé recipiat, ac ſpongiis in eodem madidis muliebres loci madefiant, ac venter inferior poſtea lanâ ſuccidâ vino, & oleo roſ. imbutâ foveatur,

vel ve-

vel vesicâ tepido oleo semiplenâ;utilius tamen fuerit umbilicum ac inferiorem ejus regionem inungere oleo de croco, liliorum alborum, sesamino, de semine lini, caparorum, de vitellis ovorum, amygdalarum dulciũ, in quibus vel aliquo eorum dissolvatur dragma theriacæ. Quod si pessus in eadem intinctus muliebri sinui imponatur magnæ esse solet utilitatis, aut prædictas partes inungere axungia gallinæ cum butyro, vel butyrum, & aliquod ex prædictis oleis commiscere cum superiori decocto herbarum, ex quibus etiam sacculus parari potest. Est insuper utilissimum unguentum, quod habet succi angelicæ ʒ j. olei caparor liliorum alborum an. ℥ j. ß vini albi ℥ ß cum cerâ secundum artem fiat unguentum; Paratur etiam cataplasma ex æquis portionibus medullæ panis, ac semine lini in aqua mulsa, sed majoris efficaciæ est aliud, quod sic conficitur; olei communis, vini dulcis, butyri recentis an. ℥ ij furfurum medianorum (quas Lusitani *semeas* vocant) ℥ iij bulliant leviter, & calidum applicetur, ac frequenter iteretur.

Pessus. *Sacculus.* *Unguentum* *Cataplasma.*

At si materia acris, & erodens fuerit, levioribus inunctionibus, fomentis, & infusis utendum erit, qualia parantur ex solâ aquâ tepidâ, vel ex aquâ portulacæ, aut lactulæ cum emulsionibus seminum frigidorum. Innunctiones autem fiant ex oleo amygdalarum dulcium, violarum, ros. de semine melonum, cucurbitæ, aut ex unguento ros. & resumptivo.

Si à materia acri.

Si tandem ex ulcere dolor suboriatur, ulceris curationem reperies c. proprio de uteri ulceribus; dolor autem mitigabitur infusis per uterinos clysteres ex aquæ mulsæ ℥ iiij, vel si calor sit magnus, saccharatæ cum ʒ j. trochiscorum alborũ Rasis; vel ex ℥ iij aquæ aluminosæ, quæ mirabiliter prodest, vel tantundem decocti hordei cum ℥ j. sirupi ros. aut aquæ lactis cum saccharo, aut ex lacte ipso ad ℥ j. ß cum pari quantitate decocti foliorum vel seminis plantaginis, quibus addi licet ℥ ß, emulsionum seminum frigidorum; ac si dolor vel ardor sit vehemens, infundantur ℥ ij decocti Jhoschiami vel papaveris albi; deniq; aliis non proficientibus, prædictis decoctis opiatorum aliquid misceatur, ut g. v. opii thebaici, quibus tamen cautius utendum ne nimis infrigidato utero, sterilis fiat mulier. Porro ulcere præsente à vaporationibus, & fomentis abstinendum, quia ulcus humectant, & consolidationem impediunt, unde difficilior redditur in virginibus curatio, quia infusiones non ferunt. Postremó aliis remediis non proficientibus, fontanellam in crure aperire utilissimum fuerit, dum nimia corruptorum humorum copia, ex toto aut membro aliquo ad uterum fluit.

Si ab ulcere. *Narcotica.* *Admonitio*

Scholium.

Plerique uteri affectus, vesicæ affectionibus similes sunt, nam urinæ incontinentiæ, seu profluvio (quam diabeten seu dipsacon, & hydropem matellæ plerique vocant, ut refert Galenus) mensium fluor quadantenus correspondet; Ischuriæ, quæ eodem autore est urinæ omnimoda retentio, mensium suppreßio similis est; dysuriæ vero, quam Galenus difficultatem urinæ vertit, in qua urina magno cum cruciatu, & dolore interdum stillatim, interdum affatim redditur, menses difficiles, & cum gravißimis symptomatibus correspondent; Ita profecto certum est mensium stillicidium stranguriam æmulari, hoc est, urinæ stillicidium, quod cum quodam conatu fit, dolore vero alias magno, & irritante, alias ferè nullo, ut enim dysuriæ ratio in dolore consistit, sic stranguriæ in exigua quantitate, hæc enim symptoma est in actione imminutâ, illa in actione vitiatâ, diabetes in aucta, Ischuria in ablata.

6. de locis 3 *6. aph. 30. & 7. aph. 48.*

De menstruis, quæ debitum tempus antevertunt.

CAP. VIII.

IN plerisq; fœminis menstrua purgatio aliquando consuetum terminum anticipat, aliquando vero remoratur, in quâ quidem anticipatione, remorationevè

Natura.

tionevè interdum inordinatè procedit, interdum proportionaliter: meminit hujus affectionis Hippoc. 1. de natura mulierum, & 5. aph. dicens, menses decolores nec per idem semper tempus venientes, purgationem indicant esse necessariam. *Species.* Est de genere symptomatum in actione naturali vitiatâ videlicet retentricis uteri debilis, aut expultricis irritatæ, unde menstruus sanguis in naturæ usum non adservatur, quia aut temporius fluit, aut, ut par est contineri nequit, idque interdum ex proprio uteri vitio, ut intemperamento, deformi figurâ, aut solutâ unitate; interdum nocumento aliunde illato, utpote ex vitioso humore ante tempus facultatem lacessente.

Causa. Causæ omnis actionis, quæ debitum tempus præveniunt, desumuntur ex Galeno 3. de symptomatum causis c. 2. exemplo posito in imi ventris evacuationibus; aut igitur menstrua purgatio antevertit ob materiam, vel ob facultatem, vel ob causam sine qua non, prima sub dividitur adhuc in plures, copiam, alienam substantiam, tenuitatem, humiditatem, calorem, acrimoniam, aut mordacitatem humoris. Secunda in retentricis impotentiam, expultricis robur, & irritamentum ob maximum uteri calorem: causa vero sine qua non est ipsius sensus acuties ac perspicuitas.

Signa. Affectus per se patet; ideo superest causarum dignotionem docere à quibus varia desumitur curandi ratio. *Plenitudo.* Humorum itaque copia deprehenditur ex gravitate totius corporis, ponderositate, pigritiâ ad motum, ex fœminæ habitu sanguineo, vita sedentariâ, otiosâ, & crapulæ deditâ; ex suppressâ, vel diminutâ aliâ evacuatione, pulsu magno, cui accidat ex intervallis parvitas propter aggravationem; urina rubra, crassa, & multa, ex sanguine excreto minimè vitioso, sed solâ copiâ peccante; *Humoris acru, & biliosi indicia.* acrimonia, & mordacitas deprehenditur ex calore, erosione, & dolore præsertim ante excretionem, vel dum excernitur, ex vitioso fœminæ habitu, ac præcedente vitâ, & alimentis, quibus vesci solita fuerat, acribus & calidis, præterea ex sanguinis excreti naturâ, tenuis enim apparet, dilutus, aquosus, decolor, aut colore aliquo præter naturam infectus, & multa bile commixtus, quæ omnia si desint, & sanguis impetu prorumpat, excretricem virtutem fuisse lacessitam conjectandum est; At si absque impetu, & citra læsionis sensum fluat, retentricem debilem significat: an vero ex temperamenti vel figuræ vitio debilitas proveniat, distingues ex sensu excedentis qualitatis, qui si nullus fuerit, vitium figuræ subesse indicat. Depravatam uteri structuram ex ictu, casu, aut præcedenti laborioso partu conjicies; ulcus, cicatricem, aut tumorem, ex propriis notis. *Prognost.* Porro ex hac anticipatione nimium aliquando sanguinis profluvium suboritur, quod conceptui, & fœcunditati obesse solet.

Curatio. Si ex retentricis vitio, aut laxitate instrumentorum proveniat, robori providendum per ea, quæ adversa sunt distemperamento, de quibus peculiaria capita inferius scribemus. Si vero ex plenitudine, instituto victu parco, exercitio moderato majori, & parco potu, sanguinem detrahes ex utrâque basilicâ in eâ quantitate, quæ viribus respondeat in medio mense, vel paulo antequam fœmina fluxum expectat; frictiones etiam fiant in brachiis, & in tota superiori corporis regione; abstinendum à vino, & aquâ cinnamomi, cujus loco chalybeata, aut cocta cum mica panis leviter tosta utilis fuerit, quibus non proficientibus, dextra salvatella tundenda erit.

Ex humoris vitio curatio. Si vero (quod sæpe accidit) ex humoris vitio contingat, qui aut acrimonia, aut mordacitate expultricem facultatem irritat, aut tenuitate fluitat, scopus erit, sensum, & expultricem retundere. Quod fiet primo, copiosiori ac optimi nutrimenti cibo, & exercitio parco. Secundo attemperetur humor sirupis, apozematib. & aliis supradictis c. de mensium fluore ab hâc eâdem causa, & infra c. de calidâ uteri intemperaturâ. Tertio confertim corpus purgandum, quo major cachochymiæ pars deponatur, ut ibidem dictum est, deinde paulatine per ℈ij. aut ʒß. rhabarb. optimi infusi in

℥iiij decocti

℥ iiii decocti myrobolanorum, vel foliorum senæ, idque bis, terve, in septimana. Quartò contemperantibus uterinis clysteris ex oleo violarum, ros. Nympheæ ad ℥ ii, cum ℥ iiij decocti malvarum, hordei, violarum, ac florum cordialium addito saccharo, aut ex ℥ iiii expressionis seminum frigid. deinde fiant inunctiones pubis, & partium infra umbilicum sitarum cum eisdem oleis; caventes semper, ne, dum hæc fiunt, mensium suppressio sequatur, quia periculosum est sanguinem vitiosum detinere: refrigerii etiam gratiâ, si jecoris adsit caliditas, salvatella secanda erit, & supra jecoris regionem applicandum hoc unguentum. ℞ emplastri sandalini, unguenti ros. an. ℥ i. aceti ros. ℥ ß misce: at si calor in utero sit, loco salvatellæ saphena vulneretur, & intemperies supradictis encatismatis, & inunctionibus corrigatur. *Admonitio.* *Ex salvatella sanguinis missio.*

At si ex humore frigido fieri contingat, quod tamen rarissimè accidit, purgatio erit ex agarico trochiscato ad ʒ i. diachatolicone, vel electuario Indo ad ʒ iii, cum ℥ i, sirupi ex 9. infus ros. in ℥ iiii aquæ fœniculi, vel decoctionis pituitosæ. Uterus inungatur oleo liliaceo, camomillino, anethyno, rutaceo, aut balsamo, addita theriaca; aut cerotum ex ijsdem paretur cum modico ladano, styrace, bezonio, aut apponatur emplastrum pro matrice, vel de galliâ, vel sacculus ex milio, furfure, camomillâ, anetho, ruta, pulegio, thymo, angelica, & similibus. *A frigido humore curatio.*

Tandem si ictus, casus, aut laboriosus partus, huic malo ansam præbuerit, præter ea, quæ propriis capitibus hoc opere reperies, utero & vicinis partibus applicandum est cataplasma, quod habet; pulveris sanguinis draconis, thuris, masticis, consolidæ majoris an. ʒ i. terebintinæ q. s. fiat cataplasma; vel si fœmina calidior sit, aliud sic paretur; pulveris rosarum, myrthillorum, balaustiarum, masticis, an. ʒ j. farinæ volatilis ℥ j, cum albumine ovorum fiat emplastrum; aliud etiam fit ex melle cum pulvere coralli, tragachanti, & aliis supradictis, ex quibus etiam addito ladano, & cerâ cerota conficiantur. *Si à causâ procatarticâ.*

De menstruis, quæ debitum tempus remorantur.

CAP. IX.

REmorantur menses vel ætatis causâ, cum jam desinere incipiunt, vel vitio totius corporis; aut solius uteri. Si ætatis causâ vitium fiat, curatione non indiget, sed præcautione, ut vitentur incommoda, quæ ex cohibito fluxu pullulare solent, podagra præsertim, & coxendicis dolor, quod fiet victu parco, exercitio valido, & annuatim sanguine missio, donec ex toto natura à menstruâ purgatione dissuescat. At si ex vitio totius fiat, curationem mutuabis ex cap. de suppress. menstruorum. Si vero ex peculiari uteri nocumento, peculiarem requirit curationem. Et est symptoma de genere vitiatæ, ac diminutæ actionis ex creticis, idq; per se in proprio temperamento, vel quia impedita est à malâ figurâ, aut crasso humore obstruente. Unde patet, causas mali esse tres, causis anticipationis menstruorum contrarias; facultatis nimirum impotentiam, humoris vitium, & sensus hebitudinem, quas etiam Galenus tetigit. Rursus facultatis impotentia fit vitio temperamenti in frigiditate, & humiditate, aut instrumenti in depravatâ figurâ; humoris vero vitium crassities esse solet, acerbitas, visciditas, aut siccitas; sensus hebes ut plurimum redditur ex abundante humiditate. *Differentia.* *Species.* *Causa.* *3. de sympt. cap. 2.*

Imbecilla ob frigiditatem facultas dignoscitur, si transacto menstruationis tempore fœmina molestiam, & gravitatem sentit, detento enim sanguine *Signa.*

facultas languida ad expulſionem ſeſe accingere nequit, donec validiùs proritetur. Inſtrumentum vitiatum ex præcedentibus dignoſcitur, ut ex laborioſo partu, tumore, cicatrice, ſaltu, aut caſu, à quibus uterus vel pars ei ſubſerviens ſit diſlocata, aut pravâ figurâ affecta. Humoris vitium ex iis quæ cum ſanguine excernuntur patefit, albidior quippe viſui apparet, craſſus, viſcidus; item ex præcedenti ſedentariâ vitâ, victu craſſo, & pituitoſo; fœminæ habitu molli, ac ſubalbido, aut plumbeo, & obæſo, demum quia ſanguis lente effluit, ſubindeq; menſes diu durant, & deſinunt in quoſdam mucores. Qui ſi diu remorentur, nec fœmina in utero aut vicinis locis moleſtiam ſentiat, ſenſus hebitis indicium eſt.

Curatio. Si affectio oriatur vitio humoris craſſi, ac viſcidi (quod majori ex parte fit) curatur ex Galeno quatuor remediorum generibus. *5. aph. 36.* Primò, victu extenuante, & calefaciente, exercitio moderato, ac crurum frictionibus. Secundò, potionibus etiam attenuantibus, calefacientibuſq;, ex radicibus aperitivis, calamintha, fœniculo, ſaxifragia, pimpinella, adyantho, hyſſopo, & ſimilibus, addito croco, & cinamomo; *Admonitio.* auſpicanda vero curatio eſt mox, à factâ menſium purgatione, quippe quæ plenitudinem deponit, ac ſic purgantia, inſcindentiaque remedia, ſecurius adhibentur, quam collectâ aut inſtante purgatione menſtruâ, & corpore pleno exiſtente. Accipiat igitur fœmina ſingulo mane ℥ v. aut vi. hujus apozematis ℞. radicis apii, fœniculi, petroſelini an. ℥ ii. foliorum matricariæ, nepitæ, pulegii, capill. ven. an. m. i. ß. ſeminis aniſi, fœniculi an. ʒ i. ß coquantur in ſ. q. aquæ ad lib. ij. colaturæ adde ſirupi de arthemiſiâ, capill. ven. an. ℥ iii. miſce; valet etiam ſirupus de Endivia, de liquiritia, de hyſſopo, de duab. & quinque radicibus ſine aceto cum aquis fœniculi, nepitæ, pulegii, petroſelini, & reliqua c. de ſupreſſ. menſt. jam deſcripta.

Purgatio. Tertiò, purgatio exercenda agarico trochiſcato, electuario Indo, diaphœnicone, ſirupo ex 9. inſuſ. roſarum, ut ſi Agarici trochiſcati ℈ iiii. diaphœnici ʒ iii ſirupi roſ. ſolut. ℥ i. ß diſſolvantur in ℥ iiii. decoctionis pituitoſæ; aut ſi pilulas magis amat, maſtichinæ erunt ex uſu, de agarico, alephanginæ, ut maſſæ pilul. de agarico, alephanginarum an. ℈ ii. cum ſirupo de arthemiſia formentur viiij.

Derivatio. Quartò ijs, quæ ſanguinem ad inferiores partes valeant evocare, ut ſanguine ex pede miſſo triduo, quatriduovè ante conſuetum menſtruationis tempus, reliquis etiam jam peractis crurum balnea fiant, & fomenta inferioris ventris, ex decocto fœnugræci, camomillę, anethi, meliloti, fœniculi, petroſelini, dauci, ac interea, dum in balneo eſt, capiat tabellam unam diacalaminthi, poſtea fiant ſuffitus aromatum, & frictiones ac ligaturæ crurum, quibus inſuper & furis cucurbitulæ applicentur ſine ſcarificatione ad partem anteriorem.

Curatio per Epicraſin. At ſi nec dum menſtrua ſequantur, per Epicraſin corpus purgetur tribus aut quinq; pilulis ex prædictis tertio quoq; die aſſumptis, aut infuſo agarici, turpeti, & ſeminis carthami ſingulorum ad ʒ ß in ℥ iiii. vini vel prædicti apozematis, aut aquæ graminis, calamintæ, vel fœniculi, aut ℥ ß tabellarum de ſucco roſarum, vel de diaturbit. quæ citra moleſtiam purgant. Ab his inferior venter inungendus oleo capparorum. liliorum alb. anethino, de cinamomo, de croco, de angelica, vel balſamo, fiant etiam uterini clyſteres, ex ℥ iiii. decocti origani, pulegii menthaſtri, ſyclæ, thymi, naſturtii, cum ℥ ii. olei rutæ, aut anethi, qui mirificè ſopitum uteri ſenſum proritant. Deniq; menſes omni arte ſolicitandi, ut ſupra allegato c. ſcriptum reperies.

Curatio ſi ab imbecillâ expultrice. Et ſenſu hebete fiat. Eâdem ferè ratione curabitur ſi ex imbecillâ facultate fiat ob intemperiem frigidam, & humidam, aut ſenſum hebetem, quæ enim dicta ſunt calefaciunt, & corrigunt exceſſum humiditatis, quâ ſenſus obruitur; quo in caſu victus acris, & mordax inſtituendus eſt. Exſiccantium vero uberiorem ſegetem reperies c. de humidâ uteri intemperie. Cæterum ſi ex vitio figuræ accidat, emplaſtris potius, cerotis, & cataplaſmatis ſuperiori c. jam dictis utendum erit.

De menſtruis corruptis, aut ſuppuratis.

CAP. X.

PAulus, Aëtius, Avicenna, ac reliqui fere omnes præcipui ſcriptores hunc affectum ab uteri albis purgamentis, non diſtinguunt, quia tamen in illo humores, quanquam labe affecti, nondum tamen corrupti, in hoc vero corrupti jam, putrefacti, aut ſuppurati expurgantur, merito diſcriminari videntur, & Hippocrates de ijſdem ſeorſim egit, nam de menſtruis corruptis, primo de morb. mulierum, de albis vero ſecundo ejuſdem tit. Porro, ut in menſtruis vitia fiunt, tum in quantitate auctâ, aut diminutâ, tum in profluendi ordine, quibus ſuperiora capita dicavimus; ita etiam vitium hoc ſymptoma eſt pertinens ad exiens mutatum non quidem in aliquo ſupradictorũ, ſed in ſubſtantiâ ipſâ ſanguinis vitioſâ factâ. Id quod quadrupliciter contingere poteſt; Primò, quia putredinoſam qualitatem â toto jam deduxit. Secundò, ob mixtionem putridi alicujus humoris in vijs adjuncti. Tertiò, ob ſuppreſſionem, cui accedens impedita ventilatio putredinem induxit. Quartò, ob uteri ipſius vitium in intemperie, compoſitione, aut ob abundantiam putridorum humorum, qui interdum in tunicis, uteri cavitate, cornibus, cotylidonibus, âut vaſis ſpermaticis ejuſdem continebantur, quiq; menſtruum dum per menſem ibi aſſervabatur corruperunt, ac ſui ſimili labe contaminârunt, unde fit, ut juxta ipſorum naturam, aut vitium aliunde contractum menſes decolores fiant, albi, pallidi, lividi, virides, nigri, pelliculoſi, fibroſi, membranoſi, arenulenti, flatulenti, fœtidi, aut verminoſi. *Species.* *Differentia*

Albicantium cauſa eſt inundans pituita in utero, aut ventriculo: pallidorum exurens jecoris caliditas; nigrorum melancholia in toto vel in liene; viridium, lividorum aut variegati coloris, membrorum nutrimentalium valida intemperies; eſt inſuper hujus mali cauſa depravata victus ratio, aut potus ſubſtantia, ut autor eſt Hippocrates lib. de aëre, aquis, & locis; cruda enim aqua in frigidis fœminis non coquitur, ideoque ſanguis craſſior redditus non bene expurgatur, ac ſubinde ſuppreſſus corrumpitur, vel ſuppuratur, ſi præſertim per duos, aut tres menſes moram traxerit, teſte Hippocrate, idq; maximè ſi â febre aut ſuppoſito igne fuerint combuſti, de quo ſequenti cap. *Cauſa.* *1. de morb. mul. tract. 8*

Cognoſcuntur humores corrupti tum præcedentibus notis, tum etiam experimentis c. de fluxu menſtruorum ſuperfluo præſcriptis, linteo nimirum excepti, aut arena. Præterea, quia pituitoſi, plerunque fiunt pelliculoſi, ac veluti aranearum caſſes diſtenduntur, cognoſcitur etiam pituita ex ſtupore, mucore, frigiditate, flatu, uteri tenſione, & quia menſes remorantur niſi ſeroſi ſint: bilis vero ex acrimoniâ, calore, partium muliebrium exulceratione, cibi faſtidio, anxietate, vigiliâ, & quia feſtinanter prodeunt menſes, ac fœmina ſegnis eſt, puſillanima, anxia, ſibi diſplicens, & ſubtriſtis, præſertim ſi melancholia admiſcetur: ac ſi mordaces ſint, & exulcerent, ex ventre, ſin minus, ex cerebro fluxio eſt, ut idem Hippocrates notat. Porro incipiente morbo ſolito modo purgatur mulier: ſi pluribus diebus infeſtet, febres adveniunt erraticæ, acutæ cum horrore, anorexia, ſtomachi dolore, infra umbilicum in inguinibus, & lumbis, nonnunquam etiam purgatione ſurſum repente ſtrangulatio accidit, caligo, & vertigo: quod ſi ſuppurati fiant, ſigna erunt dolores pectinis, pulſationes validæ, & contactum non ſuſtinent; ac ſic ſuppurati tripliciter terminantur, aut enim erumpunt in pudendum, & egreditur ſanguis, & pus graveolens, quæ terminatio optima erit, nam ſi ulcus in utero non fiat, & ad ſeptem, octo, novemvè dies perpurgetur mulier, liberatur, ſi vero ulcera magna in uteris relinquantur, etiamſi melius habebit, tamen ſterilis fiet mulier. Quod ſi in pudendum non procedant, ſuppurati facti ad partes ſupra ingnen erumpent *Signa.* *Humorum nota.* *lib. de nat. mul.* *Suppuratorum Signa.* *Prognoſtica.* *Vlcus magnum in utero ſterilem reddit mulierem.*

pent citra tumorem, & juxta hypochondria foras prodeunt, quo casu fœmina aut superstes non manet, aut sterilis saltem evadet, ut idem refert autor. Alijs (quæ tertia terminatio est) post duos, tresvè, aut plures menses supra inguen elevantur in tumorem magnum, rubeum, sine capite, quia caro ibi impletur, & assurgit ac eminet, estque talis œdematodes tumor soboles pituitosi sanguinis, qui per universam carnem est dispersus, quem tumorem ignarum medicorum vulgus interdum secat, sed non citra periculum, melius enim fuerit si os uteri eo incumbens ad pudendum convertatur, & menses prodeant, sic enim id quod eminebat facile sedatur, attamen si non convertatur os uteri, & ibi menses suppurentur, superius relata pericula fiunt.

Curatio.

Curatur eodem ferè modo, quo alba uteri purgamenta, de quibus infra; nam ordinatâ prius optimâ victus ratione, sanguinis missio vitanda erit, aut quidem parcior exercenda, quam dum sanguis citra corruptionem vitiatur; præparandus etiam humor juxta uniuscujusque naturam ut ibi dicendum est, crassum attenuando, ac tenuem incrassando, ac compescendo, quanquam sunt, qui jubeant attenuare etiam bilem, quod minimè probo, nam quæ amplius attenuantur, ulterius concalefiunt, atque putrescunt, subindeque majora concitant mala, quin potius putridæ pituitæ interdum sola coctio sufficit, ut jam domata melius educatur. Si igitur biliosus sit humor per ea præparandus, quæ calorem putredinemq; compescant, de quibus cap. de calida uteri intemperie: si autem crassus ac pituitosus, à quo maxime consuetum est hunc fieri affectum per attenuantia, ideo Galenus horũ duntaxat meminit; Attenuant vero acria omnia, mordacia, calida, aromatica, salsa, nitrosa, amara, præsertim sicca; acidis tamen, & iis quæ validius menstrua proliciunt caute utendum, nam illa uterum debilitant, hæc multitudinem in vasorum angustiis, putredinemq; augent; conducunt itaq; allium hortense, nasturtium, smirnium, piretrum, origanum, calamintha, sisimbrium, pulegium, satureia, thymus, cappares, fructus terebinthi, eruca, syum, apium, petroselinum, anisum, fœniculum, mellissa, raphanus, brassica, beta, ex quibus, & ex iis, quæ mitius provocant menstrua, (de quibus c. de suppress. menst. dictum jam est) apozemata poteris conficere, nam fortiora, febres, & fluxiones augent aut: fiat hic sirupus. ℞ sirupi de stœchade, de thymo an. ℥j, aquæ pulegij, calaminthæ an. ℥j. ß misce, At si bilis abundat, sirupi eupatorii, & cichorei pares accipe portiones cum aquis intybi, ac cichorei.

Brachelij 5. aph. 30. lapsus

Attenuantia qualia.

5. aph. 30.

Purgatio pituitæ.

Secundo purgatione, quæ si pituitosus humor abundet, sic concinnabitur; Agarici trochiscati, turpeti, aut mechoacanæ ℈ iiij electuarij Indi, vel diaphænici ʒ iii, aut diacatholici ʒ vi, sirup. ros. solut. ℥ i. aquæ graminis ℥ iiij misce, quod si potio fastidiosa sit bolus fiat ex ʒ i agarici, vel mechoacanæ, cum ℥ i, diacatholici, & saccharo, vel si pilulis magis capitur, ex usu erunt mastichinæ, de agarico, alephanginæ, aggregativo, aut de hiera dosis ℈ iiii aut ʒ i ß formentur viiii. Verum si biliosi sint humores, purgatio erit rhabarbari optimi ℈ iiij, aut myrobal. citrin. ʒ i ß infundantur per noctem in ℥ iij aquæ cichor. facta colatura, & expressione adde sirup. viol. aut ros. solut. ℥ i. mannæ, aut pulpæ cassiæ ℥ i. aut si fœmina sit robusta electuarii rosati Messues. ʒ ß misce: vel capiat ℥ i. tabellarum de succo ros. demum si humores fuerint melancholici ℥ i. foliorum senæ cum ʒ i seminis anisi in ℥ iiij aquæ fumariæ infundantur ac leniter bulliant, cujus colaturæ, & expressioni adde confectionis hamec sine scammonio aut confectionis psilij ℥ ß, aut pulpę cassię ℥ i, sir. ros. solut. ℥ i. factâ semel confertâ evacuatione, per Epicrasin postea vitiosi humores purgentur apozemate aliquo ex prædictis simplicibus parato, addito convenienti purgante medicamento, ut ℥ i foliorum senæ, aut Epithymi, ac sirup. ros. solutivi, vel de cichoreo cum rhab. ℥ iii vel iiii, tand ẽ si suppurati fuerint menses, iis promiscuè utendum, quæ adustos, & biliosos humores evacuare nata sunt, quæ facile parabuntur ex agarico, rhabarbaro, sena simul mixtis; summè etiam prodest, paulatina purgatio ex decocto mercurialis, aut glandes ex eâ-

Bilis.

Purgatio per epicrasin.

Si menses suppurati sunt.

dem

dem herbâ, interim tamen clysteribus utendum, & modico exercitio, quæ corpus, ac uterum purgent, & si ventriculus redundantis pituitæ causa sit, vomitus per intervalla utilis erit, ut, quod ibi indies congeritur, antequam venas ingrediatur præpurgetur.

Sudorifica. Tertio reliquias dissipantibus, ac iis, quæ malum valeant radicitus extirpare, qualia sunt si humores frigidi, & crassi existunt ea, quæ sudores prolicíunt, quos maximi esse momenti certum est, provocantur autem decocto pentaphylli, camemali, florum papaveris erratici, sarsæ parellæ, ligni sancti, radicis chynæ de quibus suo loco, aut ʒ i. theriacæ, vel mithridatii cum ℥ iii decocti angelicæ, vel sasifraziæ; sed quia hæc flavam bilem acuunt, & exasperant, si ea redundet, potius balneis aquæ dulcis discutienda, contemperandaq; erit, uti etiam melancholia; *Balneum.* frictiones tamen molles utrisq; conveniunt, & pessaria c. de suppress. menstr. conscripta, inungendus venter oleo amygdalarum dulc. viol. quæ etiam in uterum immittenda sunt, at si neq; cuncta hæc prosint, fontanella, in altero, vel ambobus brachiis aperienda, quippe humores, qui à pharmaco læduntur, ab hoc saluberrimo medicamento præsidium sentiunt longè maximum.

Scholium.

Quæst. An coctio humorum procedat ab tenuando.

Præparandus etiam humor] *qui se Galenicæ doctrinæ constantissimos assertores profitentur, concoctionem humorum extenuationem appellant, eâ omnes morbosos humores indigere arbitrantur pituitam, melancholiam, atque etiam bilem, quod hæc, dum morbum facit, se ipsa integra crassior existat, gloriantur se in hoc Galenum imitari, qui ad concoquendos humores etiam turgentes melicratum exhibet* (*1. aph. 24. Ac de ijs quos purgare oport.*) *in quo decoctum sit aliquid hyssopi, vel origani, vel tragorigani, vel thymi, vel pulegij. Adjungit Manardus, quia humores coquendi privilegium calori duntaxat debetur, nullis utendum esse sirupis, cum plerīq; frigidâ præditi sint facultate, subindeq; nihil faciant ad concoctionem alijs potius, ijsq; calidis tentandã medijs.* (*Manardi error. 8. Epyst. 1.*) *His tamen sic magnificè pronunciatis bifariã peccant, primò quod cunctos absq; distinctione humores attenuandos autumant; Secundo quia sirupos relegant à numero medicamentorum; quod quam sit pervium, & à Galeni mente alienum, perspicuum fiet, si prius mente concipias, triplicem coctionem à medicis considerari, primam naturalem dicunt, quia circa alimenta versatur, & est alteratio alimenti in proprias nutriti qualitates, Galeno autore 3. de nat. facult. 7. & lib. de differentijs sympt. c. 4.* (*Triplex coctio.*) *Secunda est humoris putrescentis, & est alteratio, quâ evincuntur humores & reducuntur ad benignitatem quam possunt acquirere; seu est alteratio, in quâ natura causis fortior evadit, permutatq; eas pro suo robore.* (*2. aph. 44*) *Et hoc est apud Galenum, & Hippoc. coctionis universalius significatum, sic bilis, & salsa pituita, ac reliqui inutiles humores crudi dicuntur, cùm putrescunt, non quod ulteriore coctione nutrire possint, aut ad sanguinis naturam redire, sed quia in modo substantiæ, & qualitatibus acquirunt dissimilitudinem quandam, cujus ratione nequeunt nutrire, nec à partibus trahi, ad hunc modum bilem crudam flavam admodum esse, acrem, & maleolentem, scribit Galenus cit. coctam mitiorem fieri, pallescere, ac minus fœtere: sic sanguis cum inflammationem committit, crudus dicitur, quia putrescit, deinde cum transmutatur in pus, coctus, tametsi pars nulla ex pure alimoniam accipiat, sed quia superatur à naturâ, similitudinem contrahit cum partibus solidis in colore, & aliis qualitatibus, unde fit, ut hæc coctio sive naturæ victoria in venis per febres, & in pectore ac capite per catharros, & corizam maturatio; in tuberculis suppuratio dicatur. Tertia, coctio est alteratio quæ facit cessare putredinem manente substantiâ, de quâ idem Galenus art. med. 89. ac debetur humori semiputrescenti, qui si plus justo incaluit, ac semitam putredinis duntaxat contraxit, sola alteratione corrigitur, si jam saltem secundum exiguas sui partes putrescit, non solum indiget alteratione, verũ etiam secundo illo concoctionis modo, quo evincatur à natura, separetur, ac deniq; evacuetur: ideo autem tertia hæc coctio*

dicitur

dicitur facere cessare putredinem manente substantiâ, quia incipientem putredinem reprimit, & manet in corpore res, quæ alteratur, benigna, & utilis nutritioni.

Coctionis definitio.

Hasce omnes coctionis species unica generali definitione Aristoteles comprehendit, dum ait: coctio est perfectio à naturali, & proprio calore ex oppositis passivis, quæ sunt unicuiq; rei, quæ coquitur, materia. (4. meteor. 2) *At vero Galeno sola prima coctio dicitur Primo Epid. & locis primo citatis quia in ea sola mutatio fit ejus quod concoquitur, in substantiam aliti, atque hanc juvari scribit, somno, exercitio,* (Sect. 2. 44. Lib. de const. art. med. 21.)

Naturales coctiones quæ iuvant

modicâ frictione ex calefactione, calidioris vini potu, balneis, sacculis, fomentis, oleorum modicè calentium inunctionibus, ac boni succi ciborum moderato esu, quia hæc omnia nativum calorem juvant.

Humoris peccantis coctio à quibus fiat.

Secundam vero concoctionis speciem, si ob crassitiem, lentorem, frigidatem humor sit crudus, ut pituita, tùm ijs, quæ diximus, tùm calefacientibus, inscindentibus, extenuantibusquè serapiis promovetur; at si ob caliditatem, acrimoniam, & mordacitatem incoctus sit, refrigerantibus, & humectantibus, & abstergentibus, tum sirupis, tum etiam edulliis, ut ptisanæ cremore, farre, sero, mulsâ, loco obscuro, & quieto, hæc enim ad bilis concoctionem imprimis faciunt, quia calorem nativum attemperando juvant, & reducunt, ad symetriam, deinde retundunt humoris acrimoniam, tertio, si quid ejus partibus imbibitum est, abstergunt.

Putredo quibus inhibetur.

Tertia coctionis species frigidis, ac siccis procuranda, quia hæc potissimum putredinem inhibere valent, subindequè calorem præter naturam coctioni contrarium coërcere. Juvant itaque nativum calorem præcipuum coctionis instrumentum, alia ipsum fovendo, ut quæ primo loco retulimus; alia ventilando, ac prohibitam ventilationem prohibendo, ut quæ secundo; alia impedimenta removendo, hoc est putredinem, ut quæ tertio:

Sirupis usus utilis.

quo circa omne siruporum genus, coctionem juvat, quia aliquid eorum, quæ diximus, præstat. Non igitur ut Manardus quibusdam imponit, medici existimarunt sirupos vim habere concoquendi, sed alterandi, & reducendi calorem innatum ad temperamentum, quo melius ac facilius concoquat, & separet utile ab inutili,

Nativi caloris quid proprium.

est enim ejus caloris proprium homogenea conjungere, disgregare heterogenea. Ac tametsi julepi inventum Arabum sit, ut ex ipsâ barbarâ appellatione manifestò constat, ante annos plus minus trecentos usurpatum, longo tamen antè tempore veteres tàm græci, quàm latini ex eâdem materiâ, et in eosdem usus sua habuerunt apozemata, præparandis ad purgationem corporibus & humoribus accommodata; sic Gal. superius dictas herbas in mulsâ incoquit; & Celsus; antiquis inquit, medicamentis quibusdam datis concoctiones moliebantur. (Lib. 3. c. 4)

Victus tenuis qua ratione coctioni opituletur.

Si quæras qua ratione facilioris cibi moderatus esus coctioni opituletur? Respondeo, id facere, quia facili negotio à naturâ superatur, minimeq; excrementosus est, ac superatus nostri caloris substantiam auget, ac fovet, utpote in quam conversus est; adhæc quia parciori victu detractâ de consueto cibo portione nativus calor crudos humores concoquit, absumitq; frigidos, crassos, viscidos, ac glutinosos, visceribusq; & venis impactos partim absumit, partim extenuat, ita ut vel sponte interdum criticè fluant, cumq; inediâ corpus exhaustum excrementis vacat, medicamentum purgans facile in omnia subit, ac integris viribus omnia penetrat.

Coctio, maturatio, præparatio, digestio quid.

Ex quibus jam liquet quid medici intelligant, quidve intersit inter hæc quatuor vocabula, coctio, maturatio, præparatio, digestio; nam coctio, & maturatio à calore fiunt nativo, illa tamen in materiâ benignâ, hæc invitiatâ: in illâ major pars convertitur in aliti substantiam, in hâc, quod assimilatur, paucum est, quod semicoctum ac superfluum relinquitur multũ; præparatio verò est reductio ad benignum, simul cum separatione boni à malo, ac ferè cum maturatione accidit, at digestionis nomen tam coctioni alimenti, quam maturationi, & præparationi humorum barbari accomodârunt. Liquet etiam, cur jubeat Hippocrates *concocta medicare scilicet ad coctionem. Sequitur separatio, solet enim natura post coctiones humores discernere, & superfluitates expellere, ideò tunc potissimum, cùm cocti sunt, evacuationi adminiculatur cujus rei causa est, quia prius humorem quemlibet curat sibi similem reddere, quod cum ob materiæ*

Bilis tenuis initio cur non expellitur.

ineptitudinem non potest, & materia assequuta est elaborationem, quam potest, optimam, tunc natura desistens à concoctione ad expulsionem se convertit,

& hæc

& hæc ratio est, cur bilem tenuem ac fluidam initio non expellat, quia prius eam conatur concoquere, ut scribit Galenus 2. de diffir. feb. per coctionem autem cuncta domantur, & ad temperamenti mediocritatem rediguntur eodem autore, quo fit, ut eadem calidissimam, ac tenuissimam bilem aliquantulum refrigeret, & ad teporem reducat, vitream pituitam calefaciat, unde evenit, ut illam refrigerando nonnihil incrasset, hanc calefaciendo, quemadmodum Sol glaciem ac mel, liquefaciat, neq; id mirum: fiunt enim hæc à calore nativo ac benigno, qui moderatus est, non fervidus neque intensus, non secus ac per anodina, quæ hoc calore pollent, frigida calefiunt, calida refrigerium sentiunt. Neque vero bilis, quòd crassescat, idcirco coquitur, nec cocta idcirco purgari aptior est, quod crassior evaserit, ut quidam existimârunt, exemplo ducti eorum, quæ ex pectore educuntur; sed quod sit à reliqis humoribus secreta, eamque tunc natura evacuare contendat, ut partibus dissimilem; ut enim similitudo ad permutationem facit, sic sequestratus humor ideò faciliùs expelletur, quia nullam habet similitudinem propter quam à partibus retineatur. Refrigerio igitur, & non incrassatione bilis indiget ut evacuetur, nec rursus attenuatione, nisi pituitæ permisceatur, cujusmodi est, quæ spuriam gignit tertianam, quæ quidem attenuanda est, & inscindenda, quæ vero vitellina dicitur quia per assationem crassa redditur, diluenda potius, & medicamentis attemperanda quàm inscindenda est. Dupliciter enim crassa attenuantur, aut liquidis diluta, ut lutum aquâ mixtum, aut inscindentibus & calefacientibus liquata, ut quæ viscida sunt, & lenta, si obtrudas Galenum de ijs, quos purgare oport. dicentem, inter initia morbi, tenues & aquosos humores purgabis, ubi crassi, & tenaces fuerint, quales pituita & nigra bilis sunt, coctionem expectabis, *ergò tenuem bilem nulla expectatâ coctione evacuandam. Respondeo, quosdam legere non inter initia, sed ante initia morbi, dum adhuc nec putrent, nec febrem committunt; alij respondent serosos, & aquosos humores expressisse, qui nullam præparationem admittunt, & crassos ac pituitosos qui majori molimine concoquuntur, biliosos verò qui concoqui valent, non tamen multo negotio non exclusisse, sed inter initia digestos, ut addit coquilatus, evacuari posse, principij vocabulo non pro primo morbi insultu, nec pro cruditatis tempore accepto, sed pro spatio trium dierum aut plurium, in quo signa coctionis tenuis humoris apparere solent, sicuti sputum apparens eo tempore morbum facit breviorem ut Galeno placuit primo aph 12. Porro non defuerunt, qui priori è diametro contrariam opinionem defenderent, existimantes, humores purgandos semper incrassandos esse, idq; hisce ducti rationibus, prima quia dicente* Hippoc. *Coquendi sunt prius, quæ autem concoquuntur autore Arist. & Galeno, crassiora evadunt, coctio enim dimanat à calore permiscente opposita passibilia; ideo necessariò caloris vi, id quod tenue est, dissolvitur, & humidum cum sicco permiscetur, ex quâ miscellâ, & defectu humidi, quod exhalavit, id, quod super est, crassius, siccius, ac calidius redditur. Secundam rationem desumunt ex Galeno 2. progn. 43. ubi tenuem materiam à pectore expelli non posse affirmat, quia circiter spiritum circumfluit, ideo humorem in fistulis pulmonis reconditum modice crassum esse oportere ut excreetur. Respondet primæ rationi Gentilis, per coctionem, sicuti in mixtionibus, siccum terreum agere in humidum aqueum; si igitur plus amittatur de humido aqueo, totum remanere crassius, si vero plus de terreo sicco, tunc tenuius evadere; quæ tamen solutio anilis omninò est, nam caloris vi non terreum, sed aqueum exhalat. Ugo Senensis distinguit de coctione in materiâ benignâ, & in materiâ vitiosâ; in benignâ, quia tendit ad retentionem, & nutritionem incrassando semper procedere; in vitiatâ vero, quia est præparatio ad expulsionem, modò attenuando modò incrassando fieri. Alij dicunt per coctionem, etiam si humor crassus evadat, acquirere tamen quandam fluendi facultatem, quod idem esse arbitror, ac si dicerent, separari, æquabiliorem reddi, ac expultrici facultati obedientiorem, unde dicebat Avicenna, coctionem in materiâ crassâ, æquationem esse ejus cum subtiliatione; in subtili æquationem cum inspissatione. Nobis quidem sic sentiendum videtur,*

cocta

Marginal notes:

6. Epid. p. 5. tract. 6

Crassa dupliciter attenuantur.

Obiectio.

Altera opinio.

Primo aph. 22.

Ar. 4. meteor 4.

Gal. de totius morb temp. 3.

Gentilis solutio prima primi d. 6. cap. 3.

Ibidem.

Aliorum

Prima 4. tract. 2. c. 7

Autoris solutio.

cocta quidem semper evadere crassiora, at humores qui coctionem veram, ac naturalem subterfugiunt, non semper crassos, sed semper peractâ coctione permutatos, domatos, & obsecundantiores reddi, id quod concoqui vocavit Hippocrat. coctionis nomine in suo universaliori significato accepto, cujus evictionis permutationisque variæ differentiæ sunt, nam et crassa dum extenuantur, aut lenta inscinduntur, aut tenuia incrassantur, aut putria in pus vertuntur, à naturâ vinci, & concoqui dicuntur, coctione omnem ad mediocre temperamentum adductionem significante. Et hinc est, quod illico incipiat apparere eorum humorum portio in urinis, tuncq; signa coctionis adesse dicimus, ac naturæ victoriam, si modo morbus salubris futurus est, quod si natura ab illis oppressa, neq; hos evincat neq; alimentitios concoquat, tunc succumbit, & æger in deterius ruit, maleficum fit morbi judicium, aut saltem difficilior diuturniorque affectio. Vides quo pacto sola pituita dulcis, & acida, quando citra sanguinis temperamentum sunt, verè cruda dicuntur, & concoqui valent, & in bonum sanguinem ac membrorum substantiam converti, quod etiam Galenus asseruit; reliqui humores, ut utraq; bilis, & salsa pituita, quoniam per ulteriorem concoctionem à moderato sanguine recesserunt, nunquam perfectè concoquuntur, satisq; cocti hi humores videbuntur, quando à naturâ apti redditi sunt, ut per se aut artis adminiculo expellantur. Ad secundam rationem dicendum minimè idoneum esse exemplum eorum, quæ ex pectore educuntur; purgatio enim medicamento trahente, & naturâ expellente fit, non ergo spiritu excipiuntur, quæ purgantur aut suâ subtilitate exclusionem naturæ frustrari possunt, quin potius subtilia facilius trahuntur à medicamento, & ex pultrici promptius cedunt, si modo, uti diximus, cocta jam sunt.

Primo aph. & 2. accut.

Pituita dulcis. & acida duntaxat vere cruda dicitur.

Purgatio qui fiat.

4. de sanit. tuend. 4.

De menstruis adustis.

CAP. XI.

SOlet interdum sanguis concalefieri, & exarescere, idque sæpiusculè contingit ex incensis carbonibus inferiùs subditis, quod incautæ fœminæ vigente hyemis rigore faciunt, unde uterus exuritur, menstrua arefacta, ficcioraque reddita detinentur, & strangulatum uteri ac pleraq; alia mala concitant, sicco utero ad superiora recursante, aut menstruis ipsis, quanquam citra putredinem calorem quendam concipientibus, à quo uterus facile excandescit. Causam hanc fuisse ex fœminæ relatu percipies. Signa sunt, quod fœmina huc illuc se jactat, animo deficit, pituitam cum bile vomit, sitit vehementer, dum nimirum venter æstuat, ad contactum dolet, febricitat interdum, urina supprimitur, & alvus, dolet spina, & dorsum, turbatur lingua, ac voce aliquando privatur, ventriculi morsus adest, & spiritus offendens ex flavâ bile, quæ caloris est soboles, unde etiam postmodum urinam habent rubram, dolet universum corpus, maxime collum, spina, lumbi, & inguina.

Causa.

Signa.

In hujus affectus curatione duplex erit proponendus scopus; primus sanguinem, & uterum contemperare, secundus defectum evacuationis supplere. Esto igitur cibus frigidus, & humectans, ut lactuca, cucurbita, sonchus, jusculа pullorum, cremor ptisanæ; potus, aqua hordei, aut cerevisia mediocris. Secundò utendum potionibus contemperantibus frigidis, & humidis, vel hoc sirupo. ℞ sirupi borraginis, cichorei, viol. an. ℥ ij ß, aquæ endiviæ, viol. buglossæ an. ℥ iiij misce pro quatuor dosibus; sirupi granatorum, & acetosæ omittendi propter adstrictionem. Tertio evacuatibus, quod primo statim initio fiet, sanguine copiosè ex utroque pede misso, deinde ex salvatellâ distante jam mensium statuto tempore; deinde præmissa per sirupos attemperatione leviter purgetur mulier sic: ℞ mannæ electæ ℥ ij dissolvantur in jure pulli aut in ℥ iiij decoctionis florum cord. cum sirupi ros. solutivi sesquiuncia, vel si

Curatio.

Evacuatio.

vel si à potione abhorret, boli fiant ex ʒ. x. cassiæ cum sacharo, vel capiat per plures dies singulo mane ℥ vj seri caprini, aut vaccini, in quo per noctem maduerint ℥ ß foliorum senæ, & p.ij florum cord. mane factâ colaturâ adde sachari q. s. Hic etiam clyster aluum lenit, partes utero vicinas contemperat, & humectat, foliorum malv. lactucæ an. m. j. hordei p. iii. prunorum numero xx. coquantur in s. q. aquæ, colaturæ ℥ x. adde olei viol. ros. sachari an. ℥ j. ß. fiat clyster, subinde inungenda inguina, & loca muliebria ac totus inferior venter oleo ros. violarum, amydal. dulcium, de semine cucurbitæ, melonum, addito etiam unguento rosato. Considerandum diligenter, ne nos causa decipiat, nam aliis ex causis suppressis menstruis, aut corruptis frigida ut plurimum nocent, quia magis impinguntur materiæ ex illis, omnibus tamen sanguinem per hirudines ex hæmorrhoidibus detrahere mirificum semper præsidium fuit.

Clyster. *Admonitio.*

De menstruorum fluxu rubro, sanioso, fulvo, & luteo.

CAP. XII.

TAmetsi ex iis, quæ c. de menstruis corruptis, de fluxu menst. immoderato, & de fluore muliebri tradita sunt facile possent suppleri quæcunque hoc c. sunt dicenda; tamen quia Hippoc. olim, & nuper Martinus Akakia de fluxu rubro, fulvo, & luteo peculiariter disseruerunt, iisdem etiam fluxionibus singulare caput destinavimus. Fluxus itaque ruber fit, cum sanguis ex utero fluit, qualis ex victimâ recens mactatâ, & grumi pellucentes. Hujus rei causæ sunt, febris, abortus, partus laboriosus, & à menstruorum interceptione subita eruptio; febris enim sanguinem inflammat, & ad motum redit agiliorem, venas uteri & totius corporis reserat: in abortu & partu laborioso cotylidones violenter abrumpuntur: in subito vero fluore menstr. quæ suppressa derepente erumpunt, tanto impetu interdum natura superfluum expellit ut unà laudabile profundat.

Descriptio. *Causa.*

Signa sunt, quia mulier impotens fit, & attenuatur, venter imus attollitur, indurescit, & ad contactum dolet, veluti ulcere præsente: dolor etiam ipsa pudenda pertingit, & pubem, & hypochondria, & lumbos, quin etiam in pectus & scapulas irruit: & febris adest, quia bilis suo fræno destituitur & putrescit: & dentium fremitus fit: quinetiam prurigo excitatur à bilioso humore per partes sentientes delato; & sudor multus diffunditur: ventriculi morsus vexat: & eâdem die sæpe rigent, & rursus subinde sudant: & sitis premit: & lingua aspera est: & interdum per nares sanguinem fundunt. Quin & procedente morbo pusillanimis mulier fit & magis debilitatur, ac pedes intumescunt, & cavitates oculorũ, & color corporis immutatur. Sed adhuc magis ingravescente malo urinæ adest stillicidium, irritatâ vesicâ à bilioso humore: aut certe retractâ à partibus, quæ jam ob siccitatem convelluntur: Quò cum pervenerit affectio, periculo plena est, & fere intra quatriduum perimit, non tolerante naturâ longiori tempore tentionis laborem, ut Hippoc. & Galenus in opere aphorismorum scripserunt. Hæc affectio junioribus quam senioribus magis accidit, quia plus sanguine abundant. Egit de hoc affectu Hipp. in libr. de morb. mul. Curatio fere eadem, quam descripsimus supra c. de menstruis corruptis, aut certe c. de fluxu menstr. superfluo à sanguine seroso: contemperato enim prius humore cibis refrigerantibus, & glutinosis, atq; iis quæ citra magnam adstrictionem putredinem inhibeant, postea expurgetur, & ad hibeantur ea, quę sanguinem omnino sistant, de quibus citatis locis abundantissimè dictum est.

Signa. *Prognostica.* *5. aph. 6.* *Curatio.* *Lib. 2. text. 6.*

Porro est alius fluxus in quo veluti à carnibus assatis humor & veluti muria fluit;

Fluxus fulvus.

Causæ. fluit; quem magnus Hippoc. & post eum prædictus Akakia saniosum vocant; nos saniosum sub rubro comprehendim⁹, & hunc alterum fulvũ nuncupamus. Oritur ex partu, aut ex abortu laborioso quoties de fætu aut de utero ipso quippiam dilaniatum fuerit, aut intus computruerit; aut cum plurimo evacuato sanguine residuum bilescit, nec expurgatur, sed potius à calore extraneo exassatur. *2. de morb. mul. 13. 15.*

Signa. Indicia sunt horror, rigor, febris acuta, dolores in laterum mollitudine, lumbis & fæmoribus: uterus exulceratur circumcirca, & fœmora, & aliæ partes, et si humorem linteo excipias, fulvum refert colorem, & ægre elui potest: insuper impotentia adest, virium debilitas, ac procedente morbo tota intumescit infra umbilicum & in cruribus, & color fit morbi arcuati ex effusa bile.

Fluxus luteus. Denique est alius fluxus, in quo, quod expurgatur, subluteum est, & viscosum veluti ex ovo, & fit ab ijsdem fere causis, à quibus superior, nisi quod humor non ita est exassatus. *Signa.* Notæ sunt; quia cum fœmina mingit morsum percipit, & lancinationes: uterus ulceratur, & febris corripit acuta, calor magnus, sitis, vigilia ac mentis perturbatio, & si incedat festinanter, anhelatio, & membra exsolvuntur, ac temporis progressu, uti Hippoc. refert, venter imus intumescit, ac durus fit, et si contingas, dolet, & dentibus stridet: animi deliquium, anxietas, & perfrigerationes adsunt; pulsus celer, ac debilis, sudor multus. Morbus est acutus, & ex quo plures citò, præsertim seniores succumbunt: junioribus si contingant, diuturnæ ut plurimum sunt hæ duæ affectiones. *Curatio.* Curantur uti cap. de menstruis corruptis dictum est, & de sanguinis fluore immodico à bilioso humore. Videre etiam non pigeat caput de superfluo sanguinis fluore post partum & de fluore muliebri, ut integram habeas & morbi cognitionem, & curandi methodum. *2. de morb. mul. 13.*

De menstruorum cum morbis complicatione.

CAP. XIII.

VIx quicquam reperies, quod cordatos, & exercitatissimos medicos magis anxios, & solicitos reddat, & in quo parum exercitati, & imperiti sæpius errores committant exitiales, quam menstruorum cum morbis complicationem. *Differentia* Ea autem sex potissimum modis contingit, primo cùm morbus invadit menstruis imminentibus. 2. si ob morbi invasionem menses debitum tempus antevertunt, & inopinatò irruunt. 3. si menstruationis, & morbi tempora complicantur, ita ut menstrua purgatio coincidat cum morbo. 4. si menstruis suppressis, remoratis, aut diminutè stillantib⁹ affectio aliundè superveniat. 5. si præexistente morbo suppressio, aut remoratio menstruorum causam præstet, qua affectio, & symptomata augeantur. 6. si existente morbo menses destillent.

Curatio primi complic. mod. Morbo invadente menstruis imminentibus ex quâ parte mittẽdus sanguis Si igitur menses immineant incipiente, vel procedente morbo, considerandum est, sit nè affectus ex iis, qui ex utero enascuntur, quo in casu si morbus sanguinis detractionem postulat, citra ullam cunctationem ex talo mittendus est, minimè verò ex brachio, ut per convenientem regionem evocetur, & evacuetur uteri redundantia, & mali causa. Verum si ex corpore universo vel aliquo ex præcipuis membris affectio ortum ducat, eam brachij venam tundendam esse pleriq; affirmant, quæ partem primariò affectam respicit, quę tamen sententia, si in universum accipiatur mihi quidem periculosa vid tur potiusq; distinguendum de numero dierum, de acutie morbi, & corporis plenitudine; nam si morbus non sit acutus, ex pede sanguinem detrahendum esse censeo, idq; ipsum faciendum, si fœmina per triduum, aut quatriduum duntaxat

duntaxat à menſtruâ purgatione diſtet, etiamſi morbus ex acutorum numero ſit, idq; tùm ratio probat, tùm exercitationis confirmat experimentum, quoniam natura jam eo inclinare incipit, & per locum quo natura vergit, ſi conveniens ſit, evacuandum eſt. E converſo vidimus ſæpius ſanguine è gybero detracto raptum fieri ad ſuperiores partes, unde deliria, vigiliæ, ſopores, difficultates anhelitus, & tandem mors ipſa ſecuta eſt. Cæterùm ſi per octiduum, aut circiter adhuc conſuetum menſtruationis tempus diſtet, & plenitudo maxima ſit, nec fœmina poſſit tolerare ex pede conſertam evacuationem, quam morbus poſtulat, tum ſtat eorum ſententia, ſanguiſq; è brachio detrahendus eſt prius revulſionis gratiâ, præſertim ſi morbus fuerit acutus. Purgantia tamen medicamenta vomitum, aut ſudorem prolicientia in poſterum ſuſpendenda, donec menſtrua purgatio prætereat, ne natura diſtrahatur, & præpediatur ab opere, aut ſaltem leviſſimis utendum, quibus nec corpus commoveatur, nec menſes ſupprimantur, ne motui paratus ſanguis intempeſtivè detentus, aut aliò evocatus in partem principem inopinato irruat, & malum augeat, aut aliud gravius accerſat; quod intelligendũ, niſi fœmina ſit ex iis, quibus menſes procraſtinari contingit, in his enim urgente neceſſitate purgare licet, quippe non rarò vidimus adhibitâ purgatione menſes prorumpi, & morbũ ſolvi, dummodo quatriduo ſaltem ante 29. à menſtruatione præterita dié id fiat, in quib⁹ etiam per id temporis ſudoriferis aut vomitum cientibus uti liberum erit, prout affectio poſtulaverit, cucurbitulæ autem, & crurum ſcarificationes ſemper locum habent. At ſi morbus chronicus ſit, utilius erit purgationem exercere octiduum aut circiter poſt tranſactum menſtruationis tempus.

Purgantia menſt. tempore nõ adhibenda.

Verùm ſi debitum tempus menſes in morbis antevertant, qui ſecundus erat complicationis modus, nihil profectò in curandis fœminarum morbis gravius, acclivius, ac perículoſius reperies, præſertim initio morbi, dùm adhuc univerſalia remedia non ſunt adhibita; in aliis enim temporibus, cum alias nihil agendũ fuerat, minor perplexio: initio vero ſanguinem demis aut cathartico uteris impedis menſtruam purgationem: neutrum præſtas augmentum morbus capeſſit, quippe auxilia morbo proficua menſes renuunt, quia inde remorantur, & nihilo ſecius ſi fluant, parum de morbo ſublevant, quia tunc menſes evacuationis ſymptomaticæ rationem habent, quæ fere ſemper pernicioſa eſt initio morbi, in quo natura rarò utilem ullam evacuationem ſolet promovere: quocirca diligenter conſiderandum eſt, quid boni vel mali ſecum afferat, & à quib⁹ cauſis menſtruorũ in morbis anticipatio proficiſcatur; nam initio, uti diximus, & in augmento periculo plena res eſt, propter adductas cauſas, in ſtatu vero, & declinatione ſi cum tolerantiâ menſtruorũ irruptio fiat, utilis eſſe ſolet ob temporum ad evacuationes aptitudinẽ, dummodo non complicetur cum aliâ naturæ evacuatione, tunc enim magnã copiam ſignificat, & naturam nimis proritatam, & ob diſtractionem nullam evacuationem perfecturam, ideoq; ſubverendum, ne ab irritamento, & duplicato labore ſuccumbat. Porrò menſtruorũ anticipatio cauſas habet quatuor; prima eſt materia copioſa, acris, mordax, tenax, & à naturâ aliena; ſecunda efficiens, id eſt, expultrix facultas irritata aut retentrix collapſa; tertia inſtrumentum ſeu vaſa laxa, aperta, vel rupta; quarta & ultima eſt ſine qua non, exquiſitior nimirum ſenſus partium, qui à rebus etiamſi ſecundum naturam exacerbatur. Igitur ex quacunq; cauſa fiat, ſi copia adeſt aut affectio ex iis eſt, quę ſanguinis miſſionem deſiderant, curatio incoanda eſt à ſanguinis miſſione ex pede, inſpecto tamen fluentis ſanguinis impetu; nam ſi cacochymia adſit, & menſtrua purgatio conſuetam quantitatem adæquare videatur, aliâ ſanguinis miſſione non erit opus; ſin minus, naturæ partes ſupplebis, ſanguine, ut dictum eſt, prius ex pede miſſo, id quod Galenus 9. meth. diſertiſſimè docuit, quamvis ſunt, qui illum eo loci tacitè calumnientur, quod expectet, quoad evacuatio naturæ abſolvatur: verùm ſi ejus verba accuratè perpendas, non expectat quidem, ſed fluentis impetum animadvertit, quod ſi ſatis fore videtur, totum opus naturæ permittit, ſin minus illico tantum ſanguinem

Curatio ſecundi modi

Cauſæ anticipationis

Quorundã opinio reiicitur in praxi.

detrahit, ut ex conjunctis ambabus evacuationibus perficiatur id, quod expetimus. Sunt qui deindè venam brachii tundendam sentiunt præsente plenitudine, quod equidem nunquam fui ausus, neq; suadeo, nisi maxima fuerit plenitudo, & affectio urgentissima, ut apoplexia, angina, pleuritis, phrenesis ob alibi jam dictas causas, potissimum vero si redundantia in utero extiterit, sanguinis missionibus ex pede innitendum pro redundantiæ quantitate, non ter duntaxat, sed pluries, præsertim si affectio sit ex iis, quę caput invadere solent, ut febris ardens. Quod subinde in mediocri plenitudine faciendum censeo, licet affectio inter alas, & inguina existens sanguinis missionem ex brachio postulare videatur, ut ardentissima febris, nam scissâ venâ pedis, aut cruribꝰ scarificatis, quod adhuc magis probo, plenitudo etiam deponitur, ut capite de menst. suppress. probatum relinquimus; morbo insuper subvenimus, & raptũ humorum ad superiora pręcavemus; secus de reliquis evacuationibus sentiendũ, pro quibus expectare oportet, donec natura quieverit, vel remissius egerit, quo tempore stillantibus, aut fluentibus sanguinolentis, sed albidioribus jam uteri purgamentis carthartico medicamento utendum erit, quod lacessentes humores contemperet, ac propellat, sed id non nisi maximâ impellente affectus urgentiâ, & pronuntiato prius nocumento ex pharmaco, & periculo ex dilatione; quod si morbus inducias præstiterit, differre purgationem tutius fuerit. At si menstrua purgatio fuit diminuta, & morbus magnum calorem conjunctũ non habet, ea etiam medicamenta usurpanda, quæ menses ulterius moveant, maximè si anticipatio fuit procedente morbo; nam si in principio, magis sanguinis missionibꝰ quam aliis pugnandũ, quia juxta medicorum dogmata sanguinis missio initio morbi, purgatio in statu, aut declinatione magis convenit, nisi etiã iis temporibꝰ sanguis redundet, vel incuriâ medici, aut ægrotantis negligentiâ prætermissa initio fuerit, quę tamẽ omnia cũ magna præmeditatione sunt exequẽda.

Menstruis albidioribus iam fluentibus purgatio exerceri potest.

Sanguinis miss. initio morbi, purgatio in statu & declinatione magis convenit.

Curatio tertij modi.

Si vero menses statâ periodo fluant, & cũm aliquo ex morbi temporibus coincidant, si quidem id in morbi principio contigerit, expectato primo naturæ impetu, hoc est, transactis 12. horis, si fluxus in præsentia non sit, vel inposterum fore non videatur sufficiens, ex pede sanguis mittendus erit ad complendam naturalem ejus fœminæ evacuationem, ac id insuper evacuandum, quod morbus exigit, quippe & consuetudini, & morbo satisfaciendum est. Quanquam autem id de urgentissimis morbis intelligi etiam possit, tamen in levioribus potissimum locum tenet, per quos ne graviores fiant, menstruationi omnino providendum lavacris, ligaturis, frictionibus, suppositoriis, clysteriis, atq; aliis, quæ partes utero vicinas valeant proritare, ac si morbus à causâ frigidâ ortum ducat, potiunculis prætereà, quæ menses proliciant, & subinde morbum respiciant, de quib. c. de menstruorum suppress. purgationem tamen per pharmacum si forte necessaria sit, suspendentes, quo ad menses desierint, ne turbato, commotoquè sanguine graviora pullulent mala.

Sanguinis missio bis in die.

Verum si affectio sit ex magnis veluti angina, phrenesis, pleuritis, aut acuta febris, primâ vice ex pede, aut crurum scarificatione sanguine detracto, postea eâdem die si menses non procedant, gyberi vena aperiatur, ligatis interea fortiter cruribus, dum sanguis fluit: hoc in bonâ praxi sequendum esse ratio omnino convincit, urgentioris enim mali indicatio illam, quæ à menstruatione desumitur, perpetuò superat. Eâdem ratione in reliquis morbi temporibus te geres, in quibus etiam purgationem, vomitũ, ac sudorem, si forsan hæc morbus requirat, suspendere oportet, quoad menstruorum præsentia non impediat, eorum siquidem indicatio illorum auxiliorum indicationes antecellit, nisi ultra statutos dies saniosa purgamenta duraverint, quæ non tam plenitudinis, ac naturæ actionis, quam irritamenti indicia tunc temporis censenda sunt, & hoc in casu urgente purgandi indicatione pharmacum porrigere licet ad expurgandos humores mordentes ac proritantes. Cum his tamen, ubi menses in morbis consuetâ periodo fluunt, cautè, & non nisi jam jam desinentibus instillantibusvè opus aliquod prudens medicus tentabit, præsertim sanguinis missionem, aut

Indicatio à menstruis antecellit indicationes ad purgationem vomitum & sudores.

nem, aut

nem, aut purgationem, ut enim hispanicum fert proverbium, feriata dies est cum hospites adsunt, & periculosum admodum fuerit à consueto, & utili fluxu ac debito tempore commodo naturam divertere, siquidem, quæ judicantur & judicata sunt movere aut novare tutum non est. At quoniam qui methodum in omnibus nimis pertinaciter exquirit, pariter cum morbo plerumque hominem de medio tollit, ideoque præcepta artis interdum urgenté necessitate evertere utile sit, hæc omnia diligenter rimari, & exequi oportet, in quibus medici prudentia imprimis requiritur, ut id assequatur, quod Avicenna ultra scriptæ, & traditæ artis præcepta incomprehensibile esse dixit.

Proverbiũ. *1. Aph. 20.* *In Proœmio.*

Quarti modi curatio.

Quartus erat casus, quando menstruis suppressis morbus aggreditur, quâ in re sciendum est, unâ è quatuor causis menses sicuti alias evacuationes remorari, ac detineri à materiâ, à facultate, ab instrumento; & à causâ sine qua non; à materiâ nimirum crassâ, vel copiosâ, facultate debili, vel oppressâ, instrumento impedito; & sensu partis hebetiori, ab eorum contrariis anticipari, uti antea diximus. Igitur pensitandum priùs erit, an natura nunc primum menses remoretur, an vero suppressi diu jam fuerint; & ulterius, an à prædictâ suppressione morbus ortum ducat, si enim inde suboriatur, à sanguinis detractione ex pede procul dubio auspicanda curatio est, neq; antea purgãdum, vomendum aut sudandũ, sed sanguine ex pede misso, pro consuetæ menstruationis copiâ ad scissioné venæ gyberi aut ejus loci veniendũ erit, quæ morbum respiciat, potissimum, si à consueto tempore per quatriduum distet, tametsi menses etiam remediis provocati non fluxerint. Verum si recentes fuerint suppressiones, & morbus non urgens, priusquam ad alia auxilia devenias, eorum fluor expectandus erit, maximè si de natura morbi nondum constet, quippe securius est, menstruis suppressis sanguinem mittere ex pede, quàm purgare, vomere, aut sudare, nam sanguinis missio cuilibet ferè morbo conducit, reliqua non nisi à frigidâ causâ ortis, aut urgentibus. Si tamen menstrua purgatio lentà procedat sanguine ex pede detracto, ea medicamenta exhibere oportet, quæ menses moveant, idque etiam antequam prorumpant exequi abs re non erit, si suspicio sit, naturam suum opus non completuram, aut tardius aggressuram; veluti si fœmina de more habeat, ut debitum tempus purgatio prætergrediatur, aut si jam prætergressum sit, & non fluxerint, quo in casu sanguinem ex eâ venâ practici mittunt, quæ è directo affectionem respicit, nullâ, vel levi de menstruo factâ consideratione: Ego vero transacto quatriduo id exequendum censeo, cùm jam natura alio intenta est: intra quatriduum ex pede mittendum, & menstruorùm habendam omnino rationem, in levioribus affectibus, de quibus hypothesis est, quam quidem distinctionem semper ante oculos habere oportet, ne errores committas exitiales.

In levioribus affectibus non ab ipsis duntaxat, sed etiã à menstruis indicatio sumenda.

Quinti modi curatio.

At dum menses remorantur, & affectus ex aliâ causâ ingravescit, quod quintum erat, pleriq; asseverantissimè confirmant, curationem ab eo auxilio esse auspicandam, quod morbus & ejus causa postulat, citra respectum ad venas pedis, quibus ego accedere nunquam potui, in levioribus enim affectionibus, & qui inducias præbent, venam pedis potius scindere diutina experientia me docuit (nam indicatio à menstruis remoratis, levem affectionem, uti diximus, superat) deinde frictionibus, lavacris, ligaturis, cucurbitulis, & iis potiunculis utendum, quæ menstrua proliciant, posteà morbo providendum, quia semper eo tempore causa morbifica per eum locum convenienter evacuatur, nam quantumcunq; menstrua sint suppressa, semper tamen natura eo tendit. Verum si morbus sit urgens, veluti angina, pleuritis, aut similis alius, tunc certè ea remedia adhibenda, quæ morbus exigit citra considerationem venarum pedis, quippe eorum indicatio eam, quæ à menstruis desumitur, superare solet, tametsi venas pedis respicere etiamnum tutissimum semper fuerit.

In menstruis vero tempore morbi venturis sed deficientibus ita ut vero simile sit, eorum retentionem morbum, & causam fovere, nil dubium est, sanguinem ex pede esse detrahendũ, quantum uteri plenitudo postulat, vel quoad

menſes prorumpant, deinde, ſi opus ſit, blandè purgare concedimus, iis tamen medicamentis, quę naturę motú non evertant, & utilé moliantur evacuationé.

Sexti modi curatio.

Deniq; ſi præſente morbo menſes inſtillent, ſi id quidem ante tempus ſtatutum fuerit te geres, ut ſuprà in ſecundo caſu de menſtruorum in morbis anticipatione, aut ſi debito id fiat tempore, ut in tertio, quando menſtrua cum morbi temporibus coincidunt, niſi quod ſtillantes menſes majorem ſignificant naturæ oppreſſionem, & majorem requirunt ſanguinis miſſionem.

De fluore Muliebri.

CAPUT XIIII.

Nomina.

VArias ſortitus eſt appellationes hic affectus, nam muliebris fluxus dicitur, quod mulieribus ſit peculiaris, & proprius; & fluxus humiditatum albarum, & alba menſtrua, ſeu alba uteri purgamenta, vel albi flores, & profluvium muliebre ſive uterinum nuncupatur; tunc autem fit cum univerſum corpus per uterum à noxiis, & inutilibus humoribus expurgatur autore Galeno, qua ratione interdum etiam, ut ipſe ait, per renes evacuatur, unde fit ut ſæpè longo tempore citra interitum duret. Diſtinguitur à gonorrhæâ præſertim Venereâ cum quâ maximam habet ſimilitudinem, quòd per hanc ſeminalis materia non ab utero, ſed à ſeminariis vaſculis, & proſtatis carnibus profluit, ac dimanantibus menſtruis non ceſſat: muliebre autem profluvium ſiſtitur, quando menſtrua profluunt, & inſuper quia ferè ſemper conjuncta habet Venereæ luis ſigna; At ſi ex impurâ Venere gonorrhæa non generetur, tamen in ea ſemper cum quodam licet exiguo voluptatis ſenſu ſemen profunditur, quod albis menſtruis non contingit. Ab immodico vero menſtruorum fluxu differt, quod in hoc ſanguis etſi inquinatus integer tamen evacuatur, & grumeſcere poteſt, in muliebri fluxu non quidem integer, ſed corruptus & in alteram naturam converſus cernitur, neque grumeſcit unquam aut certè ita crudus ut nondum ruborem contraxerit. Fluit porro humor modo continenter: modo nullo ordine certavè periodo. Vanum eſt enim quod Mercurialis ſcribit, hunc fluxú continuum ſemper eſſe, argumento ductus, quòd loci muliebres madeant ſemper; quippe id perpetuum non eſt, neque ſi eſſet, propterea fluxus continuus dici poſſet, aliud ſiquidem eſt loca madere, aliud humorem fluere, qui per intervalla plerumq; repetit, ſi enim materia acris, & irritans eſt, continuo fluit, ſi non ita acris accumulatur, quoad humoris copiâ gravata natura illum extrudat, unde fit ut quibuſdam quotidiè, aliis ſtatutis temporibus, aliis bis tervè in menſe citra ordinem inter duas purgationes profluat: ſæpiſſimè tamen poſt menſium purgationem; contingit verò inter duas purgationes, aut poſt menſtrua, quia ſemimutata illa excrementa, aut citius evocantur, aut facilius poſt debitú tempus conſequutione ad menſes excernuntur; ſed enim fluit nonnunquam per venas uteri, ſæpe etiam per eas, quæ ad cervicem terminantur; Cæterum humor ipſe albus ſæpiſſimè eſt ac pituitoſus, ſero lactis aut ptiſanæ cremori perſimilis, nonnunquam palleſcit, flavæ bilis ſoboles; ſæpe aquoſus à feroſorum humorum ſuperfluitate; raró niger, quoniam melancholicus humor ſuâ naturâ torpidus eſt, quanquá & ipſius fluxus interdum contingat; quod ſi ruber ſit, haud exquiſitè ruber, ſed veluti ſanioſus, aut loturę carnis ſimilis exiſtit; nonnunquam etiá ſubviridis, ac fuliginoſus, ſubindeq; acris, & erodés, ita ut partes, quas attigerit, adurat, & exulceret. Atque is rurſus modo graveolens eſt, modo odore nullo moleſtus; plerumq; citra doloré prodit, interdum vero utero jam exulcerato cum dolore promanat, neq; ętate maturas duntaxat affect⁹ invadit, verùm etiam virgines; nullatenus igitur Montano accedendú eſt, qui virginib⁹ hunc fluoré nunquá accidere contendit, & cauſam adducit viarú adſtrictioné: quod ſi cótingat, ex eo corruptá eſſe incautè pronúciat, cúm tamé illa cauſa ſit, quòd raró, at non quod nunquá, virgines hoc malo exerceantur; viſa.n. jam eſt puella

Definitio. — *Diſtinctio ab aliis morbis.* — *Differentia.* — *Montani lapſus lib. de uteri affect.*

6. de locis 5. & 3. de ſympt. cauſis 4.

puella octo annorum hoc morbo affecta, & ego honestissimas, ac integerrimæ famæ virgines tum in Hispaniâ, tum in Germaniâ vidi, & curavi, quæ per triennium, antequam menses prorumperent, hunc affectum passæ sunt, vel ob caloris debilitatem, vel quia cruditatibus abundabant. Symptoma est in exeunte mutato, vel ab intemperie, & morbo totius corporis, & partis alicujus præcipuæ, veluti jecoris, lienis, capitis, ventriculi, maximè uteri ipsius, qui inprimis afficitur, ac debilitatur.

Species morbi.

Causæ hujus affectus sunt internæ, vel externę, interna est copia vel malitia vitiosi humoris, quæ citra ullum ordinem facultatem ad expulsionem lacessit, generatur autem is humor (ut dictum est) vel utero, vel universo corpore, vel particulari aliquo membro malè affecto. Utero quidem bifariam, aut quia proprium alimentum commutare nequit ob debilitatem retentricis, aut alteratricis, ideoque residuum expellit: vel quia pravè conficit, vel potius corrumpit propter intemperiem sui ipsius. Debilitas alteratricis à frigido temperamento nascitur, ideo tunc tenuia, cruda, vel serosa excernuntur, cumque uterus non alatur, & trahere nunquam desinat, fit, ut assidua sit expurgatio, & universum corpus extenuetur: retentricis robur à causis etiam externis enervatur, nempe fœtus gestatione, contusione, casu, erosione, ulcere, inflammatione, vel abscessu, dolore, calore, mordicatione, & frequenti coitu, potissimũ vero ab humiditate, quæ lubricitatem inducit. Intemperies quælibet esse potest aut putredinosa qualitas, ob quam uterus alimentum corrumpit, & tunc ejus purgamenta pallida putria ac fœculenta promanant. Si à toto corpore profluit, aut ex alimento depravato id fit, aut ex vitioso, & habituali totius corporis temperamento, aut quia partes, quos aliunde recipiunt humores, per uterum excernunt, quod fit vitio expellentis irritatæ, aut retentricis languidæ. Particularia membra, quorum consensu uterus in hoc morbo plerumq; afficitur, sunt jecur, lien, ventriculus, vesica, aut caput, quæ excrementa progignunt, à quibus lacessita natura symptoma molitur, ut per uterum tanquam per sentinã sese exoneret, sunt enim hæ publicæ corporis officinæ, quæ si vitiosos humores conficiant, facile toti corpori, & utero communicantur, perinde ac boni, ideoq; si membra hæc calidâ intemperie laborent, biliosa gignunt excrementa, si frigidâ, pituitosa fluida, ac tenuia, quæ pro varietate materiæ commixtæ acria, nitrosa, salsavè existunt. Externas causas ex dictis facile colligere est, quibus adde aërem frigidum, mœrorem, eduliorum varia genera, præsertim herbarum, & leguminum, ac fructuum: partum difficilem, potissimum autem cruditates.

Causæ. — *Ex utero.* — *Alteratrix à frigido debilitatur.* — *Retentrix ab humido.* — *A toto corpore.* — *A parte aliqua.* — *Externæ causæ.*

Ut affectus dignoscatur consideranda tria, affectus natura, pars primariò, aut per consensum affecta, & humoris conditio. Affectus dignoscitur, quia uteri purgamenta à menstruis diversa sunt colore, substantiâ, odore, ac profluendi tempore, & ordine; Menstruus quippe sanguis sincerus est, hic autem humor diversorum colorum pro humoris redundantis naturâ; & insuper imbecillitatem fœminis inducit, decolorationem, impotentiam, maciem, mœrorem, pedum, ac manuum tumorem, difficilem respirationem; os uteri perpetuo hiat, madet, quibusdam excidit uterus ipse, ita ut usq; ad muliebre pudendum progrediatur; fæminæ sic affectæ ingratæ sibi, & viris suis redduntur; interdum uteri exulceratio accidit, & tunc puris fœtidi nonnihil permiscetur, aut sanies, & fœminæ viri congressum non patiuntur, præsertim si ulcus in uteri collo sit, dolent, quæ tamen ulcus non habent, etsi viri congressu minimè delectentur, haud tamen offenduntur; Pulsus fere in hoc affectu vermicularis est, ut scribit Galenus; urina veluti asinina, ut senex notavit. Vitio totius corporis fieri deprehenditur ex lassitudine gravativâ, à quâ levatur mulier copiâ excretâ, & rursus gravari incipit; insuper ex venarum plenitudine, tensione, torpore pedum, manuum ac crurum; si vero non quantitas sed humoris vitium in toto lædat, lassitudo ulcerosa adest, cum pruritu, mordacitate, & calore universi corporis. At si cacochymia melancholica sit mœstitiam, terrores,

Signa. — *2. de præsag. expul. Hipp. 2. de morb. mul.* — *Signa si à toto.* — *Humorum signa.*

rores, taciturnitatem, & alia similia mala inducit; si biliosa iracundiam, amarulentiam, anxietatem, sitim, inquietudinem: si pituitosa, fœmina pigra, & somnolenta fit, oculi sine dolore tument, omnes tamen, ut plurimum carnes habent candidas, & laxas.

Si à parte aliquâ affectâ.

Si peculiare aliquod membrum afficiatur peculiaria ejusdem membri symptomata id monstrabunt, ita dolor, calor, tumor, biliosa excrementa jecur male habere indicant; inapetentia vero vel ingens fames, ciborum corruptio, acidi, & crebri ructus, pituitosa excrementa ventriculum affici declarant. Quæ omnia si desunt, & lumborum, ac partium circa vesicam molestiam senserit, consensus à vesicâ, & vicinis partibus erit, præsertim si urina crassa, alba, & mucosa fit, qualem sæpe vidimus. Quod si à capite contingat, cum dolore capitis, & spuma in excrementis fluxus fit, & per nares, & os suppressa evacuatio aliqua fuit. Si tandem à liene, plerumque rugitus ipsius adest, & aqua sub sinistro hypochondrio fluctuat, ac fœmina mæsta est. Ab utero provenire indicium fuerit, si cuncta hæc desint, & fœmina boni coloris appareat, & nihil præter imbecillitatem persentiat. Præterea in profluvio ab utero solo provenienti materia pauca est, cum solius uteri sit excrementum; à toto autem, aut parte, quæ totius est officina, copiosior; dignoscitur etiam ab utero fieri, si difficilis præcessit partus, casus supra ventrem, aut dorsum, ulcus vel tumor præter naturam in ipso utero, aut medicamentum validum intus aut extra uterum adhibitum, vel alia uterina accidentia, præsertim si fœmina adhuc nimis juvenis conjugio tradita fuit, & venerem exercuit.

Signa humoris.

Humoris natura dignoscitur ex iis, quæ c. de fluxu menstr. dicta sunt, & ex corporis conditione, ac præcedente vita, præsertim vero ex humoris colore, nam biliosus flavus exit, aut pallidus cum acrimoniâ: Pituitosus albus multus, & citra acrimoniam; serosus sive saniosus loturam carnis representat: melancholicus fluxus hic (uti diximus) raró accidit quia melancholia humor est suâ naturâ torpidus nec facile fluens: meminit tamen Hippoc. cujusdam fluoris, in quo humor veluti à carnibus assatis exit, & pudendum exulcerari dixit: insuper alterius graveolentis fulvi veluti ex ovo vitioso; hunc à vitellinâ bile, illum ab atrâ fieri certum est, & utrumq; admodum periculosum esse. De quibus jam dictum est c. proprio.

2. de morb. mul.

Prognostica

Malum est cunctis ætatibus commune, maximè corruptis jam fœminis, & iis, quæ pepererunt; licet etiam virginibus sæpe accidat, præsertim iis quibus præ humiditate vasa uteri laxa sunt; salacibus enim potius accidit gonorrhæa. Porro ætate vigente magis rubra fluxio infestat, declinante veró, aut admodum pusilla alba; fulva tùm in juventute, tùm etiam in senectute, utraque tamen si suæ ætati acciderit facile curatur, si alienæ difficulter, quia tunc fit morbus in proportionalis. Malum periculosum semper est, quippe quod uterum exulcerat, & cogit procidere, tabem inducit, hydropem, & mortem, conceptum plerumq; impedit, quia semen vel corrumpit vel lubricando elabi compellit, vidimus tamen prægnantes albo fluore affectas, quæ nihilominus ad justum tempus fœtus gestarunt, & vitales pepererunt, sed puellas. Deterior fluxus lividus, cruentus, fœtidus, aut luteus; minus periculosus, pallidus, albus, purulentus, convulsio aut animi defectio si in fluore muliebri advenerit, malum. 5. aph. 56. Fluor hic in senioribus prope incurabilis est, & eas ad mortem usq; comitatur, ut sapientissim⁹ refert senex; quod si purgatio fiat à melancholiâ tandem cancer excitatur, ut ait quidam.

Rondeletius.

Si à bile fiat curatur, ut menstruorum profluvium ortum à calido, & fervido sanguine. Si veró à seroso humore, aut pituitosâ materiâ, à quibus muliebris fluxus plerumq; fit, tria illa revocanda in memoriam suprà commemorata, à quibus triplex oritur curandi ratio; prima à toto, vel particulari aliquo membro sumpta. Secunda à naturâ humoris. Tertia ab utero. Si igitur serosum humorem à toto corpore fluere comperias, curatur 4. remediorum generibus. Primo optimâ victus ratione; ut tenui, sicco, & adstringenti cibo ex cydoniis, piris,

2. de morb. mul.

Curatio si fiat à seroso humore.

Cibus.

piris,agreſtâ,acetoſâ,amylo,& orizâ,cum lacte chalybeato,carnibus coctis in aqua pluviali, vel chalybeatâ addito ſucco granatorum,berberis,de ribes,quæ ſummè commendantur. Potus eſto pro occidentalibus aqua,in quâ ferrum, vel ignitum aurum ſæpius fuerit extinctum additis prædictis ſuccis. Pro vino aſſuetis,& ſeptentrionalibus vinum craſſum,& auſterum. Aër eligatur ſiccus; ſomnus ſit paulò longior,corporis motus,& animi accidentia vitanda, mulier collocetur acclivibus coxis.

Potus.

Secundo vacuantibus ac inprimis ſanguinis miſſione (præſertim ſi ſanguinem permiſceri cognoveris) ex mediâ, aut axillari cubiti venâ,aut cucurbitulis ſchapulis adhibitis cum ſcarificatione; deinde iis, quæ ſerũ ſanguinis educere valeant,parato prius humore hoc aut ſimili ſirupo ℞ ſirupi roſ. ſimpl. de ſtechade an. ℥j ß, aquæ fœniculi,meliſſæ,arthemiſiæ, an. ℥ ii ß miſce pro duabus doſibus: hoc poſtquam per dies circiter octo uſa fuerit purgetur hiera,caſſia fiſtula,myrobalanis citrin: ſero lactis cum rhab. ſirupo de cichoreo cum rhab. aut roſato ſolutivo,ut ℞ pulpæ caſſiæ ℥j. ſpecierum hieræ ʒj cum ſacharo fiant boli, aut ℞ rhab. electi,corticum myrobalanorum citrinorum an. ʒj. infundantur per noctem in ℥ iiij ſeri caprini, colaturæ mane adde ſirupi roſ. ſolut. ℥j. Prodeſt etiam ℥j. conſervæ roſ. cum ʒj. pulveris rhab. & g. iiij maſticis, quibus ac ſimilibus purgandum paulatine poſt unam confertam purgationẽ, aut convenienti apozemate, quale capite de fluxu menſtruorum ſcriptum reperies, aut his pilulis,quæ confortando purgant ac recipiunt rhab. electi,ſucco roſ. irrorati ʒ ij. myrobalanorum citrinorum, chebulorum, indorum infuſorũ in ſucco roſ. an. ʒj. maſticis ℈j. ſpicæ ℈ ß,cum ſirupo ex pluribus infuſ. roſ. fiat maſſa, cui addere poteris myrrhæ ʒ ß croci ℈j. doſis ℈ iiij unâ vice, aut ℈j alternis diebus, aut capiat pro unâ confertâ evacuatione ℥j. vel pro paulatinâ unciam mediam paſtæ electuarii de ſucco roſ. quæ ſic paratur ℞ prædicti electuarij ʒ iiij. ſachari diſſoluti in aqua morbo convenienti ℥ iiij fiat paſta, ſive rotulæ.

Vacuatio. *Sanguinis miſsio.* *Purgatio.* *Pilulæ.* *Paſta de ſucco roſ.*

Tertio divertentibus ad alias partes, cum evacuatione tamen, ne humor decumbat in partem principẽ,in quẽ uſum,ſi vires tolerent,iteranda ſanguinis miſſio partita tamẽ, & per intervalla digito foramini adhibito,uti fieri ſolet in iis, qui ſanguinem ex qualibet parte rejectant; mollibus deinde frictionibus, ac vinculis brachiorum, exercitio,cucurbitulis parvis, & frequentibus. Præſertim vero prodeſt balnei ſulphurei uſus, & provocatio ſudoris per decoctum ligni guajaci, radicis chinæ, aut ſarſæ parellæ de quibus capit. de humida uteri intemperie abunde ſcriptum reperies, potiſſimum tamen hæc ſudorifica in vere,& autumno conveniunt: aut ſi fœmina ſudare renuat, ſirupus pluribus diebus exhibeatur ex aliquâ prædictarum decoctionum confectus. Derivatur etiam humor, ad vias urinæ,in quem uſum confert mirificè hoc decoctum ℞ aſſari, apii, calamenthi, ſol danellæ an. m. j. ſambuci m. ß. polypodij,ſeminis carthami an. ℥ ß coquantur in ſ. q. aquæ ad lib. j. ß, cujus doſis ℥ v. ac ſi volueris adhuc purgare, decocto adde agarici, vel turpeti in ligatura ʒj.

Diverſio. *Balneum.* *Sudor.* *Diureticũ.*

Quarto adſtringentibus in quem finem pecten, venter, & lumbi ſpongia in poſca madidâ fomententur,aut lanâ ſuccidâ in vino adſtringẽti,& oleo roſ. vel myrthino imbuta aut inceſſiones fiant ex decocto myrthi,mali corij, cytinorum roſis rubeis,rore marino, demum extrinſecus adhibeantur, & mulierũ locis indantur quæ c. de fluxu menſt. ſ. remed. genere dicta ſunt,quibus tamen non utendum ante totius corporis evacuationem per ea, quæ ſimul revellant, & derivent; tunc enim à retentis excrementis læſio nulla imminet.

Adſtrictio.

Si à pituitâ malum originem ducat,victus ratio eadem eſto,humorem deinde,ac corpus præparabis,rhodomelite,ſirupo de hiſſopo,de duabus radicibus, de praſſio,de arthemiſia,de betonica,cum aquis aut decocto earundẽ herbarũ. Secundo purgabis ſic ℞ turpeti,ſeminis carthami,mechoacanæ an. ʒ ß coquãtur in ℥ vj aquæ ad tertiæ partis conſumptionem,colaturæ adde agarici trochiſcati ʒj. mellis roſacei ℥j: vel accipe diaphœnici ʒ iij, agarici trochiſcati ℈ iiij

Curatio ſi à pituita fiat. *Purgatio.*

 ſirupi

sirupi de hyssopo ℥ j. aquæ fœniculi ℥ iiij misce fiat potus; aut si pilulis magis capitur ℞ massæ pilularum de hiera, mastychinarum, vel alephanginarum ʒ ij, agarici trochiscati ʒ 1 ß cum melle rosf. fiant pilulæ ex singulis dragmis viiij, quarum primâ vice capiat xiij, posteà ut paulatine purgetur humor pituitosus, capiat bis in septimanâ iij ex ijsdem pilulis aut ℥ iiij vini purgativi à nobis descripti c. de suppress. menstr. 4. remed. genere; At si melancholicus humor redundet, prædictis potionibus admisceantur ʒ iij confectionis hamec, ex quo etiã aut convenienti alio electuario cum sacharo dissoluto in aqua morbo appropriatâ tabellę fiant sive pasta. Tertio reliquias discutientibus, in quem usum confert sirupus ex decocto ligni cum hermodactylis, carthamo, & foliis senæ cujus descriptionem habes c. de uteri intemperie humidâ, aut sudores provocentur cum decocto sarcæ, radicis chinæ, ligni indici; aut utendum simplici eorundem decocto pro quotidiano usu; conveniunt etiam asperiores fri-

Balnea. ctiones, exercitium, balnea, aquæ aluminosæ, bituminosæ, sulphureæ; evaporationes ex decocto herbarum calidarum ut nepitæ, calaminthæ, fœniculi, hyssopi, enulæ, camemali, anethi, & similium, in quo etiam decocto balneum fiat: à balneo, corpus inungatur, oleo ex decoctione piperis, enulæ, camemali, squinanthi, vel radicis angelicæ, discutit etiam ʒ j. theriacæ optimæ, aut mithridatii, ex vino ebibita; aut suffumigia ex his trochiscis, qui supra ignitos car-

Suffitus. bones injiciantur ℞ galliæ moscatæ, aliptæ moscatæ an. ʒ j. ladani, styracis, ligni aloës, bezoini an. ʒ ß gummi arabici, vini optimi q. s. secundum artem fiant trochisci, quorum suffitum mulier benè cooperta inferius capiat, subinde frictionibus primò levioribus quib⁹ ab internis ad extimas partes humor revocetur, deinde asperioribus, quibus per cutim, quod inutile est, resolvatur. Quarto corroborantibus, & adstringentibus ut ℈ j. cornu cervi usti, acaciæ, aut ʒ ß spec. diatragachanti sæpius in vino sumptis, aut ʒ j. seminis uvæ seu coaguli leporis, vel trochiscorum de terrâ lemniâ, de spodio, de Karabe in vino austero, aut in aquâ chalybeata; hoc etiam conditum mirificè vires roborat ad discutiendas reliquias humoris, conservæ rosarum, anthos an. ℥ ß. specierum diarrod. alb. aromatici rosf. an. ʒ j. ß cornu cervi usti, corallij rubei præp. an. ℈ ij. sirupi de corticibus citri q. s. fiat conditum, cui addere poteris pulverem eboris, ac rosarum rub. vel sine sirupo tragæam parare, tandem applicanda utero emplastra, quæ confortare valeant pro matrice dicta, quorum descriptiones reperies c. de uteri debilitate.

A vitio ventriculi curatio. Si vitio alicujus membri fiat, quod excrementa gignit, & in uterum transmittit, curatio fiet per ea, quæ generationem excrementi prohibeant, & genitum ab utero divertant, ita si accidat per consensum ventriculi, curatur primò

Paulatina purgatio. vomitu tertio quoq; die provocato. Secundo paulatina purgatione per ʒ ß pilularum masticchin. de rhab. de agarico, de aloë, parato prius humore sirupo de mentha, de absynthio, de corticib⁹ citri, cum aquis menthæ, fœniculi, betoni-

Discutientia. cæ. Tertio iis, quæ reliquias humoris conterant, ventriculũ tamen roborando, ut rhabarbaro masticato; aut ʒ j specierum diarrod. aut aromatici rosati, cum ℥ ij vini, aut alicujus ex prædictis sirupis singulo mane sumpta, aut serapij radicis chinæ ℥ iiij. Quarto externis, quæ easdem habeant vires discutiendi, & roborandi, ut fomentationib⁹ ex oleis de absynthio, de mentha, nardino, de semine angelicæ, cinamomi, naphæ, aut balsamo indico, ex quibus emplastrũ fieri potest, addito gummi tacamacca, caranna, aut dyaphœnicone calido, vel frigido, aut aliquo ex stomaticis medicamentis, capite de vitiis ventriculi ex utero conceptis, aut etiã cum cerâ ac pulverib⁹ immediatè post recensendis, &

Sacculus stomaticus. prędictis oleis unguenta concinnantur. Fit insuper saccul⁹ stomaticus ex ęquis portionibus corallij, galangæ, cariophyllorum, nardi, cinamomi, rosarum,

Curatio si à capite fiat. absynthii, menthæ. Si à capite originem trahat, institutâ bona victus ratione illud purgabis paulatine per pilulas cochias, arabicas, fœtidas, aureas, aggrega-

Pileus. tivas, postea capiti si frigidum sit, pileus imponatur ex æqualibus partibus camemali, coriandri præp. stechadis, majoranæ, rosarum siccarum, thuris, mas-

sticis,

sticis; cunctis inter duos syndones inclusis cum bastituris: prodest etiam ad ingressum lecti noctu sumere ʒ i. pulveris sarsæ parellæ in ℥ iij aquæ majoranæ aut in ovo sorbili, quod si caput calore infestetur à purgatione abstinendum, utendumq; potius embrocha ex aqua dulci, lacte, vel decocto hordei, papaveris, rosʃ. extremitatum, & capitis arietis cum oleis rosʃ. viol. papaveris, postea capiti insperges pulverem rosarum myrthillorum, coriandri, corallij, aut pileus paretur ex iisdem pulveribus addito bolo armeno, pulvere cornu cervi usti, vel hora somni in ovo sorbili capiat pulveris cornu cervi usti rosʃ. myrthillorum an. ʒ ß. Maximè etiam sudores conveniunt, quibus non proficientibus ad fontanellas veniendum, in altero, vel ambobus brachiis, quod utilissimum remedium est, quia diversione factâ, & caput purgat, & uterum à fluxione vendicat.

Si ex vitio jecoris obveniat, curatur sicuti quando à toto provenit, additis duntaxat, quæ jecur respiciant, si uterus primariò afficiatur, & illud ex intemperamento, medebitur, ut cap. de uteri intemperie; si ex figurâ, aut complectendi, retinendiq; vitio, per ea, quæ densant, comprimunt, & corroborant, ac prohibent, ne excrementa ad uterum transmittantur, quorum materia cap. de menstruorum profluvio ad calcem posita est, præter cætera tamen laudantur semper in his casibus balnea, sudores, & fontanellæ, de quibus seorsim suis locis tractationes reperies. *Si ex vitio iecoris.*

Scholium.

Av. 3. 3. tract. 3. c. 23. Alt. c. proprio.

Oculi sine dolore tument] *Avicenna, & Altimarius putant, oculorum tumorem in hoc affectu interdum esse cum dolore, interdum sine illo, decepti Pauli verbis lib. 3. c. 63. ubi sic scribit:* loci continuè madent humoribus colore variantibus, *& cæt. & addit,* laborans oculos habet prætumidos nunc cum dolore, nunc citra illum; aut cum exulceratione, aut sine illa; *ubi quidem dolor affectui potius, ac fluori matricis, quam tumori oculorum tribuendus est; itaq; oculi tument, fluor autem, inquit, nunc cum dolore est, nunc citra illum, nunc cum exulceratione, nunc sine illa; quemadmodum enim in hydrope, & cachexiâ oculi sine dolore tument, ita etiam in hoc affectu. Porro investigatione dignum est, cur in plerisq; uteri affectibus magis, quam in morbis alterius partis, oculorum fiant dolores, ac tumores, cùm tamen adeo dissitæ sint partes, nàm instantes, & præsentes jam menses vel hoc solo signo interdum pronunciabis, quod per ea tempora alterentur, tumeant, ac lividæ appareant radices oculorum. Hujus tamen rei causam dicunt, quia oculorum radices cum utero mirificum habent consensum per spinalem medullam, à quâ etiam opticos nervos oriri Mercurialis varolum sequutus autumavit. Potius tamen censeo in hisce morbis potissimum pituitosos ac crudos humores redundare, & multos vapores, qui in partibus molliorib. ac tenuiori cute obtectis facile recipiuntur, ac se produnt, quâ ratione per morbos acutos oculi cavi fiunt 1. progn. 7.*

Quarto adstringentibus] *An adstringentia in hoc affectu conveniant quæstionis est cum præsertim Galenus lib. de prænotione ad Posthumum uxori Boëthij nocivа fuisse scripserit, quia retentis humoribus ægra tumuit, & pessime habuit: Respondendum, convenire si tempestivè adhibeantur, evacuato nimirum priùs corpore, per ea, quæ simul revellunt, & derivant, tunc enim retenta minime lædunt. Inter initia verò non convenire, quia retinetur id, quod per convenientem regionem natura solebat expurgare.*

Derivatur etiam humor ad vias urinæ] *At dices, quæ urinas movent eadem menses; respondeo, quæ propriè urinas ducunt, menses non proliciunt, imo cohibent, quia sanguinem siccant, & incrassant, quod si iisdē ad commovendos menses interdū utimur, id quidem fit, quia obstructiones solvunt, quæ menses remorabantur. Si quis urgeat, pleraq; urinas ciere non quidem siccando, sed liquando, & separando aquosum, liquatum autem sanguinē ad uterum ferri posse, sicuti ad vesicam: dic talia verè diuretica non esse, nec nos de illis loqui; adhæc humorem non ferri ad renes, sed trahi, & eò magis, quo liquidior, ad uterum verò nec sponte ferri, nec trahi, sed trudi à naturâ, ideò facile averti posse ad alias partes. Vide quæ copiosius de his disserui- mus in scholio capitis de supp. menst. & lib. 4. de natura mulieris cap. 9.* *Diuretica. menses cohibent.* *Diuretica obstructiones solvunt*

De loco

Quæst. an influxu muliebri totũ corpus afficiatur, an uterus ipse.

De loco affecto in fluore muliebri varij sunt scriptores, & in duas distributi factiones, quarum utraque eadem Galeni loca in sui subsidium affert, ut nullibi verius sit, argumentum ab autoritate cereum esse atque tornatile. Altomarius affici universum corpus contendit, & Galenum citat autorem, qui sic scribit. Sed accidit interdum fœminis muliebre vocatum profluvium, vel utero nequaquam affecto, cum universum corpus per ipsum expurgatur. *Et insuper quia Paulus vulvæ fluorem appellat distillationẽ totius corporis, quod expurgatur. His ductus Altomarius in hoc malo (licet ejus multiplicem originem agnoscat, quia interdum totum corpus: interdum jecur, aut lien: sæpe etiam ventriculus malè habent) haut quaquam tamen uterum affectum esse affirmat, cui Alexander Massaria planè subscribit, ut serie ipsius apparet non aliâ de causa quàm ut solitâ æmulatione Mercurialem insectetur, in quem finem superiora Galeni loca non tam vertit quam pervertit. Poterant adjicere ad sui dogmatis confirmationem, quòd ex evacuatione morbi ad corpus universum attinere videntur ex retentione ad uterum, quod significavit Hippoc. dicens;* menstruis largiùs fluentibus morbi eveniunt: non fluentibus autem ex utero morbi contingunt. *Ubi largius quidem fluentibus simpliciter dixit fieri morbos, neq; locum adjecit: non fluentibus autem adjunxit, ex utero. Neq; id immeritò; si enim ibi morbus constituitur, unde vel necessarium demitur, vel inutile adjicitur; in evacuatione sæpe corpus universum à quo sanguis aufertur ægrotabit: in retentione uterus, cui non suum adjicitur. Verum his non obstantibus, tàm Altomarius, quam Massaria mihi videntur pessimè deducere, tametsi enim notum est, & jam alibi à nobis proditum, non quæcunque per uterum expurgantur, ab utero expurgari; tamen non sequitur, quia Galenus priori loco dixit, fluxum fieri cùm universum corpus per uterum expurgatur, propterea fieri nunquam posse, utero malè habente, neq; illud, vel utero nequaquam affecto, uterum plane excludit, sed fieri affectionem admittit illæso utero, qui tamen rudioribus potissimum læsus videretur, quod particula,* vel, *aperte innuit, quam Massaria artificiose dimisit. Nam indefinita propositio in materiâ non necessariâ particulari æquipollet, non universali, ut norunt Dialectici: non ergo quia ex corpore dixit, ideo semper ex corpore fit, sed plerumq; quâ etiam ratione Hippoc. indefinitè dixit, menstruis largius fluentibus morbos evenire, qui tamen fluunt toto corpore, aut aliquo ex visceribus, vel etiam utero malè affecto, ut suo loco diximus. His accedit quod ipse Galenus in lib. de sympt. causis eandem affectionem exoriri scribit, propter affectum in utero exortum, & in lib. de locis dixerat, quemadmodum interdum per renes quoq; evacuatur. Quibus affectis nemini dubium est, quin similis aliquis humor educi possit, idipsum Avicenna sentit, & Matthæus de Gradijs, uterq; solidæ doctrinæ viri, qui ob imbecillitatem resolutivæ uteri, & venarum ejus albas humiditates interdum per circuitus, nonnunquam etiam citra certas periodos expelli affirmant. Ut igitur à toto corpore semper fluere non recipimus: ita sæpe ab eodem emanare confitemur, addimus pronuntiato firmamentum, quod crudus humor non solum ex secundâ coctione redundat, verumetiam in tertiâ, quæ uti in venis totius fit, ita etiam in venis uteri.*

6. de locis 5.

Lib. 3. c. 63.

5. aph. 57.

Avicen. 22 3. cap. 32.

Mat. c. de flux menst.

De causis menst. alb.

De gonorrhæa.

CAP. XV.

Definitio.

GOnorrhæa, definiente Galeno, est involuntaria, & assidua seminis profusio citra veneris imagines, citra genitalium tentiginem, & cum nullo, aut levi quodam oblectationis sensu. Aëtius definitionem muliebri gonorrhææ accommodans, est inquit, seminis citra contentionem ac tentionem veneream, profluvium, ad quod uteri laxatio, & debilitas ac totius corporis tabefactio consequitur. Dicitur gonorrhæa

6. de locis 6

Paul. lib. 3. c. 55.

Distinctio

rhæa à γόνη, quod est genitale semen, & ῥεῖν, quod fluere significat, perinde autem fuerit, si profluvium dicas, profusionem, aut excretionem. Paulus, Rondeletius, ac Mercurialis confundunt hunc affectum, cum veneris insomniis, seu pollutione nocturnâ, sed male: nam pollutio nocturna ab exuperante semine fit, vel à calore, & acrimoniâ ejusdem naturam proritante, vel ingenti vasorum seminalium robore, ideoque cum voluptate prosiliendo affatim procidit; in verâ gonorrhæâ crudum aquosum, ac tenue promanat ut plurimum, citra appetentiam coëundi, quia cum debito tempore in capreolaribus vasis semen non retineatur spiritib⁹ privatum, nec confertim, nec subitó movetur, sed paulatim, & lentè fluit; subinde fœminæ, quæ eâ affliguntur, decolores sunt, & dolores circa lumbos sentiunt, neque verò gonorrhæâ affici dicuntur fœminæ, quæ per uteri suffocationem, aut ex levi alterâ causâ, ut clysteris perfusione, aut ex concussione membrorũ, ut in epilepsiâ semen ejaculantur; quia in his non assiduè, nec sine oblectamento, crudum, sed crassum, copiosum, & cum sensu voluptatis, ac tentione partium, genitura saliendo potius prorumpit, quam effluit. Porro gonorrhæa communis est affectus, & viris & mulieribus, sed his quodammodo peculiaris ob seminis tenuitatem, & viarum amplitudinem; licet propter verecundiam sæpissime cælent, ideo sequuti viros in arte præstantes Aëtium, Priscianum, Moschionem, Jachinum, & alios de eâ inter morbos mulierum scribendum duximus, ac ut facilius distingueretur ab uteri albis purgamentis, cum quibus maximam habet similitudinem; discriminatur tamen, ut scribit Gradius, colore, quia semen pellucidum est, clarum, glutinosum, & magis concoctum: quantitate, quia minus seminis in gonorrhæa prodit ni alius fluxus commisceatur, quàm pituitæ in albo fluore; ac semen fœtidum non est, & per intervalla fluit licet non magna, ideo os uteri non semper madet, veluti in albo fluore: Insuper in gonorrhæâ corpus citius, & magis contabescit, si fluxus durat; & præsentibus menstruis fluxus albus cessat, quia ex eâdem materiâ fit, gonorrhæa tamen perseverat; contingit affectio omnibus fere fœminarum conditionibus intra 14. & 40. annum constitutis, tametsi Mercurialis gonorrhæam prægnantibus non contingere asseverantius confirmet, quia semen in uterum semper ejaculari arbitratur, & inde foras effluere, sed quoniam prægnantes dum congrediuntur ad uteri cervicis latera emittere 2. physiologiæ luculentius dissertavimus, per quas vias semen emittunt, per easdem gonorrhæam fieri nemini dubium esse debet. Cæterum est alia gonorrhæa, quæ ex venereâ spurcitie contrahitur, in quâ corrupti, ac fœtidi humoris defluxus apparet, qui sæpe interni meatus exulcerationem, concitat, quo à simplici differt gonorrhæâ, potiusque corruptos menses repræsentat ni & causâ procatharcticâ, & colore distinguatur, quia magis ruffescit; cum igitur diversæ sint causæ, ac diversa symptomata, diversa etiam, est curandi ratio, quocirca non de eâ, quæ impropriè sic dicitur, sed de simplici gonorrhæâ sermo hic institutus est; quæ quidem, uti visum fuit Galeno, symptoma est præter naturam de genere excrementorum immodicè fluentium: nam ut excernere tempestivè, ita continere naturæ officium est. Pars affecta instrumenta seminis sunt, seu spermatica vasa, in quibus generatur, & naturaliter continetur genitale semen, non verò pudenda, quæ viæ solummodo censentur, unde gonorrhæa involuntario urinæ fluori proportione respondet.

Semen per gonorrhæã spiritibus orbatum est.

C. de fluxu menst.

Distinctio à fluore muliebri.

C. 3.

Altera species gonorrhææ.

3. de sympt. causis.

Pars affecta

Ex dictis palàm est, præcipuam hujus mali causam esse vasorũ seminariorum, ac retentricis facultatis infirmitatem, & mollificationẽ, quam facultatẽ imbecillẽ reddere possunt omnes excedentes intemperaturæ, præsertim humida: lædunt etiã vasa externæ causæ, ut casus vel ict⁹ in renũ regione; nimis frigida linimenta, & balnea earundẽ partiũ, & lumborũ, sessio super frigidũ lapidẽ, lumborũ arcta strictura, & linteorũ calefacientium super lumbos nimius usus. Fit etiã ex vasorũ resolutione aut muscul. convulsione, ubi ex Avic. notandũ, quod sicuti convulsio musculi ani feces retinet, quia ad retinendũ genit⁹ est; ita

Causa.

convulsio

convulsio musculorum genitaliũ fluorem generat, quia expellere est ejus munus, sed enim ex parte seminis etiã ubertas aut qualitas gonorrh. excitat, ubertas quidé, ut in viduis, quæ anteà veneri assuetæ, nunc continenter vivunt, & iis quæ nuptias protrahũt, sponsis tamen frequentiꝰ adhærent, ac cum eis lusitant: qualitas vero ut acrimonia, ac tenuitas, quę ex calore renũ vasis spermaticis communicato, proveniunt, & faciunt, ut vel non concoqui vel non retineri semen possit tantisper, dum concoquatur, crassescat, & spiritꝰ acquirat, sed crudum & incoctum excidat; ita qui acrioribus utuntur cibis, & crudis, ut multo aromate, ostreis, bulbis, cæpis scolimo, nucleis pini aut meracioris vini copiâ, & qui intempestivè equitant, ac se exercent, hoc malo laborant sæpius, illi etiam qui impuberes, necdum maturâ ætate veneri petulantius se mancipârunt, nam imbecilles partes evadunt, in quas tamen longa consuetudine humores uberius confluunt, sic etiam illi, qui in adolescentiâ, (pudet dicere) nefariè manu pudendis admotâ semen projiciunt masturbatores propterea dicti. Quæcumque vero præter has causas scriptores assignant, pollutionem potius gignunt quàm gonorrhæam.

Gonorrhæâ qui afficiantur.

Signa.

Signa morbi, & quibus ab aliis, cum quibus similitudinem habet, internoscatur, ex dictis cumulatè patent; causarum indicia hæc sunt: vasorum imbecillitas ex intemperierum signis deprehenditur, simul cum corporis naturâ humidâ, ac ex præcedenti victus ratione non absimili, ex lassitudine insuper, & debilitate, & quia in coitu ante tempus excernunt, ac demum ex cæterarum causarum absentiâ; seminis abundantia proditur, quia sic affectæ, nec oppidò pallent, nec adeo emaciantur, insuper ex anteactâ vitâ, ut si mulier sedentariam degat, bene nutrita sit, & corpore carnoso, calido, & humido, ac continens cum sit, cibis utatur, quæ venerem excitent. Acrimonia, & cruditas ex seminis colore, & substantia dignoscitur; acre enim, biliosum ac tenue in indusio apparet; crudum, album & tenue, ita ut vix maculam relinquat; Caliditas seminis colligitur ex genitalium calore, pruritu, & mordacitate, ac ex nonnullo voluptatis sensu dum excernitur; quæ si ex renibus proveniat, in ijsdem percipitur calor, & debilitas, & in urina pinguedo quædam supernatat à fervore liquata ideo Hipp. dicebat, si pinguedo supernatans aranearum speciem refert, damnandum est, indicat enim consumptionem.

Prognostica — *2. prædict. 35.*

Gonorrhæa licet cunctis ætatibus accidere possit, plerumq; tamen junioribus circa pubertatem accidit, sæpe autem diuturna est affectio, adhuc tamen recentè reprimere & sedare, enitendum est, nam si interposito spatio diligenter non curetur, uteri sequitur laxatio, & debilitas, ac tandem tabe consumit, à toto enim corpore ad uterum paulatim materia confluit, & quia excrementum est utile, quod natura ob generationem resarcire properat, semper eò sanguinem transmittit, ac seminaria vasa humore destituta, id quod membra nutrire deberet, subinde ad se rapiunt; salaces etiam fœminæ, & illæ, quibus præ humiditate seminaria vasa laxa fiunt, hoc malo sæpius exercentur.

Si à causis procatharcticis ortum ducat curatur earundem remotione, & affectuum ab iis derelictorum: sin autem ex seminis copiâ & vasorum imbecillitate, quod frequentius contingit, curatur in summâ ijs, quæ seminis generationem prohibeant, genitum minuant, vasa constringant, ac roborent, id quod sex remediorum generibus fit. Primo victu exsiccante, ut aëre sicco, & temperato in activis somno moderato, vel breviori solito supra culcitram factam ex lana, & foliis agni casti, salicis, portulacæ, lactucæ, ac similibus arefactis, lectus sit asper, non delicatus, in alterum laterum non in dorsum decumbat, ne arteriæ, & venæ concalefiant, quiescat præsertim initio morbi, alvus singulis diebus natura respondeat, sin minus levi clystere solicitetur; caveat à spectaculis, cogitationibꝰ, & lectionibꝰ lascivis, præsertim à conspectu viri elegantis formæ; potiusque tetricâ utatur vivendi ratione, lectionibus, & colloquiis severis, ambulare pedibus nudis venerem etiam reprimit. Cibus sit paucus, qui ægrè corrumpatur, difficulter permutetur, & exsiccandi vim obtineat,

Cibus.

tineat,

tineat, ita cum omnibus cibarijs permiſcenda ſemen viticis, cannabis, rutæ, & folia Nymphеæ, plantaginis, bliti, atriplicis, Pyra etiam coveniunt, & meſpila, cucumeres, lentes, cucurbita, morus, panis triticeus eſto, carnes non humidæ, ſed montanæ, ferinæ, præſertim aceto maceratæ, & aſſatæ aviculæ, cum quibus omnibus infra ſcriptus pulvis permiſceatur, conveniunt etiam emplaſtica, ut pultes ex farre, hordeo, oriza, milio, piſces, gallinarum cerebella, potiſſimum in debilitate vaſorum. Potus ſit aqua chalybeata, aut cocta cum prædictis ſeminibus, vel ſi vino ſit aſſueta, ſubadſtringenti utatur. *Potus.* Fugiendi cibi flatuoſi, ut oſtreæ, bulbi, fabæ, acres & multum nutrientes, ut aromata, eruca, nuclei pini, amygdalæ, dactyli, piſtacia, ova, ſiligo, alica, & omnis caro glutinoſa, ac cibi ſorbiles, vini nimius potus, & lectus plumaceus.

Secundò divertentibus, ut vomitu ex decocto ſeminis raphani, anethi, agarici, cum oximelite, frictionibus brachiorum, & exercitio partium ſuperiorum. *Diverſio.*

Tertiò evacuantibus, præſertim autem ſi ſemen redundet, ſanguinis miſſione ex utrâq; baſilicâ in eâ quantitate, quæ plenitudini & viribus correſpondeat. *Evacuatio.* Si vero humores alienâ qualitate inquinentur, minus ſanguinis miſſioni inſiſtendum, niſi juvenis ſit, & ſalax mulier, in aliis purgatione potius utendum, aſſumpto prius per aliquot dies hoc ſirupo, quo humores attemperentur & corrigantur, ℞. ſucci fœniculi, menthæ, calaminthæ, an. lib. ß decoctionis myrthi, ſeminis lactucæ, Nymphеæ, rhapontici ℥ iiij. cum ſ. q. ſacchari roſ. colati fiat ſirupus mediæ conſiſtentiæ doſis ℥ ij. cum ℥ iij. decocti myrthi, foliorum viticis, nenupharis, capulorum glandium. Purgatio talis erit ℞. prunorum damaſcenorum, jujubarum, ſebeſten, an. numero x. florum viol. nenupharis an. p. j. pulpæ tamarindorum ℥ j. fiat decoctio in ſ. q. aquæ ad lib. j. incolaturæ ℥ iiij. infunde rhab. optimi ʒ j. ß. aut corticum myrobalanorum citrinorum ʒ ij. ſandali citrini ℈ ij. in expreſſione diſſolve ſirupi ex g. infuſionibus roſarum ſiccarum ℥ j. fiat potus ſumendus in aurorâ. *Purgatio.* Cæterum conferta purgatio hic rarò locum tenet, quia ſemen in vaſis, & juxta proſtatas contentum non purgat, ſed potius commovet, & gonorrhæam auget, quamobrem paulatinâ potius, & per intervalla utendum, quâ citra commotionem quæ utero vicina ſunt expurgentur, eorumq; ſucceſſione à vaſis aliquid diſcutiatur, vel divertatur, id fiet ſirupo ex infuſ. roſ. aut ſucco mercurialis, pilulis maſtychinis, de aloe, de agarico, de rhab. ad ʒ j. ß, aut ℞ terebintinæ abietis ʒ iij. agarici trochiſcati ʒ j. ſeminis dauci, cannabis, pulveris ligni aloes an. g. viij. cum ſaccharo fiant boli, qui ſingulis menſibus capiuntur, & ſunt maximæ efficaciæ.

Quartò ijs, quæ peculiariter ſemen gigni non permittunt, aut genitum diſcutiunt, cujus ſortis multa circumferuntur, nos ſelectiora appendemus, *Semen diſcutientia.* Galenus 6. de valet. tuend. c. 4. inter reliquâ commendat ſeminis viticis, & rutæ aſſiduum uſum: *Serm. 98.* idem autor 6. ſimpl. lactucæ ſemen potum genituræ profluvium cohibere ſcribit. Porphyrius, ut refert Stobœus, ſalicis fructum cum vino propinatum libidinis impetum coërcere meminit, idem affirmat Plinius de foliis ſalicis è vino epotis. *Plin. lib. 24. c. 9. & lib. 26. c. 1.* Nymphæam, & Eracleam Venerem in totum abolere Marcellus teſtis eſt; idem ſentit de rutâ, & coriandro. Avicenna tum haſce herbas, tum mentham, & lactucam Veneri contrarias eſſe prodidit, *c. 33.* & quidem de lactucâ Galenus, ut ſupra dictum eſt, & Athenæus quoque ſubſcribit, ideo à Pythagoricis, Eunuchion appellabatur, quod ineptos faciat ad Venerem, mentha autem, etſi calida eſt, in ſecundo, tamen exſiccando ſemen extinguit, ac diſſolvit, quin etiam de ruta Macer ſuffragatur dicens:

Expellit partus potu Veneremq; coërcet,

& de menthâ ſimiliter, dum inquit:

Matrici ſuccus ſi ſubditur illius, antè
Quàm fiat coïtus, mulier non concipit inde.

Mercurialis ſummis encomiis laudat acetoſitatem citri, & limonum ad exſiccandú ſemen, triphæram Meſues ad incraſſandum, Rondeletius cinerem inteſti-

intestinorum gallinæ, Crato mandibulæ lucij piscis pulverem, electuarijs admixtum; Rases serum lactis valde acetosum; Mercatus ʒ ß castorei, quod quibusdam prosecreto est, maximè, quando virtus retentrix debilis existit, sumitur autem in vino rubro, aut cum seminibus prædictis pilulæ fiunt: camphora à multis imprimis commendatur; *Pulvis eximius.* ex omnibus tamen supradictis hæc paratur tragæa pro usu quotidiano, ℞ seminis rutæ, urticæ, agnicasti an. ℈ ß. seminis lactucæ, portulacæ, plantaginis, papaveris albi an. ℈ j. seminis coriandri torrefacti, cannabis an. g. iiij. specierum diacalaminthæ ʒ ij. cornu cervi usti, seminis ros. sandali corallij an. g. v. seminis melonum ʒ iij. omnia pulverizentur ac misceantur, quibus adde, si velis, tertiam partem sacchari, & ʒ j. pulveris mandibulæ lucij piscis. Sunt etiam quædam alia composita, quæ seminis generationem prohibent, ac genitum resolvunt, & minuunt, ut diacyminum, diatrionpipereon, diacalamintha, quæ etiam reliquis admisceri possunt.

Gonorrhææ sistentia. Quintò, ac potissimum iis, quæ fluxum sistere valeant, & adstringere, ea autem ut plurimũ frigida, & sicca esse debent; quippe quæ frigida sunt, incrassant, *Potiones.* & immobile reddunt semen, ac proindè supprimunt, quæ vero sicca, ipsum sperma destruunt, seu potiùs gigni non permittunt. Utiliter igitur assumitur lactis vaccini vel ovini ℥ iij. aquæ plantaginis ℥ j. pulveris boli armeni, terræ sigillatæ, trochiscorum de rosis, & de Karabe ʒ j. misce: aut lactis vaccini ℥ iiij. pulveris pilorum leporis combustorum ℥ j. bis in die diutius accipiatur, aut ℞ seminis rutæ, nympheæ, agni casti an. ʒ ß. aquæ endiviæ ℥ iij. misce. Valde etiam commendatur hic sirupus seminis agni casti, portulacæ, coriandri præp. an. ʒ j. rasuræ eboris ℈ j. menthæ siccæ ʒ ß. contundantur, & per noctem infundantur in ℥ iiij. aquæ plantaginis colaturâ & expressione factâ per filtrum aut crassum linteum, adde sirupi de mentha ℥ ij. capiat singulo mane: si fervor sit magnus ℞. aquæ myrthi, portulacæ an. ℥ vj. sirupi Nympheæ, cichorei an. ℥ ij. pro quatuor dosibus, utilissimum etiam est hoc apozema, ℞ foliorum sanguinariæ, acetosæ, plantaginis an. m. j. ß. baccarum myrthi, seminis coriandri præp. seminis papaveris albi an. ℥ ß. florum nenupharis, borraginis, viol. an. p. ß. foliorum rutæ, menthæ, calaminthæ, siccorum an. ʒ iij. ß. bulliant secundum artem in aquâ pluviali ad lib. iij. colaturæ adde succi rosarum rubearum, granatorum, pomorum acidorum, limonis, aut citri, vel aceti optimi an. *Conserva.* lib. ß. cum sacchari ſ. q. fiat apozema, cujus patiens singulis diebus deglutiat pervices ℥ iiij. Mirifice etiã opitulatur hæc confectio, ℞ seminis melonum mundatorum ℥ ij. seminis cucurbitæ ℥ j. seminis viticis ℥ ß. acaciæ, corallij rubei an. ʒ j. been albi, & rubei an. ℈ ij. cum saccharo fiat veluti opiata, quæ mordacitatem seminis imprimis temperat, dosis ℥ ß cum ℥ iij. aquæ plantaginis; ejusdem & adhuc majoris est efficaciæ altera, quæ recipit sirupi de acetositate citri ℥ ij. camphoræ ℈ ij. seminis Nympheæ, agni casti, rutæ, cannabis an. ℈ j. pulveris intestinorum gallinæ combustorum ʒ ß. in pulverem cuncta redigantur, & cum saccharo fiat mixtura, hanc enim compositionem ingrediuntur ferè omnia, quæ à proprietate semen extinguunt. Est etiam egregium *Trochisci.* remedium sumere singulo mane unum ex his trochiscis ℞. trochiscorum de rosis ʒ ij. seminis lactucæ, cucumeris, coriandri sicci an. ʒ ß portulacæ ℈ ij. cum muscilagine seminis tragachanti fiant trochisci, sed quia gustui ingrati sunt, poterit cum sirupo de mentha loco muscilaginis fieri opiata, aut cum *Pilulæ.* saccharo dissoluto in aqua menthæ fiant rotulæ; pilulæ insuper probatissimæ in hunc modum parantur, gummi arabici, tragachanti, Karabes, mumiæ, boli armeni, mandibulæ lucij piscis an ʒ ß. in pulverem subtilem redigantur, & cum sirupo myrthino vel de rosis siccis fiant Pilulæ singulæ ponderantes ℈ j. *Rotulæ.* capiat primâ vice tres, deindè singulis diebus unam. Ejusdem virtutis rotulæ sic conficiuntur ℞. seminis rutæ, agni casti, urticæ an. ℈ ß. seminis lactucæ, portulacæ, plantaginis, papaveris albi an. ℈ j. seminis coriandri præp. seminis cannabis torrefacti an g. iiii. specierum diacalaminthæ ʒ ii. cornu cervi usti, seminis ros. sandalorum, coralliorum rub. an. g. vij. seminis melonis ʒ iii.

sacchari

ſacchari diſſoluti in aqua roſ. q. ſ. fiant tabellæ ſingulæ ponderantes ʒ ii. doſis una ſingulo mane cum vino adſtringente aut aquâ chalybeata.

Sextò externis, quæ potiſſimum conducunt in mollitudine, ſeu laxitate, debilitateque vaſorum, & ubi in viris teſtes ob eam cauſam penduli ſunt, quod deforme ducitur. At in mulieribus topica hæc ſuper ventrem vel circa renes, & maxime ad latera, quo loco teſtes jacent, apponi debent, in hunc uſum paratur fotus, vel balneum uſque ad umbilicum ex decocto roſarum, foliorum myrthi, mali cotonei, lentiſci, roris marini an. m. ii. nucum cupreſſi, hypocyſtidis, acaciæ an. ℥ ii. coquantur ad tertias in aquâ pluviali, in quâ ſedeat mulier ad umbilicum uſque, ac ſacculus ijs herbis repletus, renibus, pubi, & lumbis interim, dum eſt in balneo, applicetur, nec fuerit abs re balneis aquæ dulcis uti, ubi calor & acrimonia adeſt, ac ſæpius ſpongia poſca delibuta, aut vino rubro, & oleo roſarum eaſdem partes madefacere, lumbos, & ſpinam dorſi, cui etiam laminam plumbeam ac tenuem alligare laudat Aëtius crebris tamen foraminibus perviam, caventes ne nimium frigidis renes, & vaſa debilitentur, aut nimis calidis, ac diureticis humores ad eas partes uberius confluant. A balneo loca prædicta ungantur oleo maſtychino, myrthino, melino, aut enanthyno, vel hoc unguento thuris electi ℥ ii. acaciæ, hypociſtidos an. ʒ ii. olei maſticis de ſpica myrthini an. ℥ i. ß. cum cerâ, fiat unguentum, cui adde camphoræ ʒ ß, valet præſertim in cauſâ frigidâ: ubi autem calida fuerit, hoc aliud utiliter paratur, ℞. olei roſ. myrthini, nenupharini an. ℥ i. ſeminis lactucæ, portulacæ, cucumeris an. ʒ ß. roſarum rubearum, myrthillorum, raſuræ eboris an. ℈ i. ſeminis agni caſti ʒ ß. cum cerâ fiat unguentum. Tertium cæteris adhuc efficacius hac ratione concinnabitur ℞. ſandali utriuſque, terræ ſigillatæ, capulorum glandium, gallarum, omphancitidis, acaciæ, myrthi, lapidis hæmatitis, coriandri ſicci an. ʒ i. caphuræ ʒ i. ß. olei roſ. myrthini, de cannabe, an. ℥ ii. aceti ℥ i. bulliant ſimul ad aceti conſumptionem, & cum ceræ albæ ſ. q. fiat unguentum, cui ſi addas ſucci Iſochiami, ſolatri, lactucæ an. ℥ i. fortiſſimum efficies: Mirificum etiam eſt, ſi Aëtio credimus emplaſtrum ex palmulis, malis cydonijs, acacia, hypociſtide, myrthi baccis, lentiſco, ſimul coctis, & contuſis addito oleo roſ. & vino adſtringente. Quibus adhuc non proficientibus illud unguentum, quod c. de fluxu menſtruorum ad finem deſcripſimus efficaciſſimum erit; imo etiam reliqua ferè, quæ eodem cap. ad fluxum ſiſtendum retulimus, huc debent accommodari, ideoque ad illud recurrere non pigeat.

Topica.

Tet. 4. ſ. 4. c. 72.

Vnguenta.

Emplaſtrū.

Septimò iis, quæ malo jam curato maciem ac debilitatem relictam, ac debiles vires reficere valeant, reſtaurantia dicta, cui uſui huic electuario nullum medicamentum æquiparandum reperies, ℞. been albi, & rubei, doronici, zedoariæ, macis, cynamomi, cariophillarum, croci, cardamomi an. ʒ ß. ligni aloës, ſeminis ocymi, cariophylatæ, margaritarum ambarum, fragmentorum Hyacinthi, Saphyri, ſmaragdi an. ℈ i. corallij rubei, gummi arabici, tragachanti an. ʒ i. ſerici crudi, corticum citri, Karabes, limaturæ eboris an. ℈ i. trochiſcorum diarrod. abb. ʒ i. pinearum, fiſticorum, paſſularum an. ℥ ß ſacchari diſſoluti in aqua roſ. q. ſ. fiat electuarium, per morſellos aromatizetur moſcho, doſis ʒ ii. ante cibum cum vino; ejuſdem fere virtutis eſt, ſed paratur faciliùs aliud, ſic: ℞ pulveris margaritarum ʒ i. ß. nucleorum pini ℥ ß. pulpæ pectoris caponis cocti ℥ ii. ſacchari optimi ℥ iiii. ſecundum artem fiant morſelli; in cauſâ tamen calidâ tertium hoc commodius erit ℞ ſeminum majorum frig. ſeminis papaveris albi an. ℥ i. amygdal. dulcium mundatarum, ſebeſten, piſtaciorum an. ℥ i. ß. paſſularum minorum aquâ calidâ lotarum ℥ ii. conſervæ borraginis, endiviæ an. ℥ ii. ſpecierum diarrod. abb. diamargariti frigidi an. ʒ i. ſacchari candi, & penidiati an. ℥ i. ſacchari albiſſimi lib. i. ß. carnis caponis ℥ vi. ad ignem fiat confectio per morſellos, aromatizetur ut ſupra cit. confert etiam electuarium ſeu paſta regia. non ſolum in pulmonis pectoriſque affectibus optimus cibus, ſed omnibus extenuatis, ejus

Reſtaurantia.

Paſta regia

hæc eſt deſcriptio. ℞ amygdalarum dulcium excorticat. ſtrobilorum, piſtaciorum recent. excort. an. ℥ ß, pulpæ dactylorum mixariorum uvarum paſſarum an ʒ vj. gummi tragachanti Arabici an. ʒ j. amyli ℥ ij. pulpæ capi elixi ℥ iiij. fructus aqua roſarum per horas iiij. macerentur, deinde cum cæteris contundantur, & ſaccharo paulatim ſubigantur in maſſam, ex quâ fiant boli, ſeu panes dulciarij cujuſcunque figuræ, auri foliis cooperiantur, quibus adde ſi velis, & patientis diſpoſitio poſtulet, ſemina frigida, cinamomum, moſchum, ambram, pulpam cancrorum, Pleraque inſuper ab autoribus huic uſui ſcripta reperies, ſelegi tamen utiliora, & mihi uſu diuturno probata.

Curatio ſi ex acrimonia. Denique ſi ex acrimoniâ, aut tenuitate, ſeroſitateque ſeminis malum ortum ducat, curationem mutuabis ex c. ſuperiori de albis uteri purgamentis, quia tum parum ab eâ differt, ſemper tamen ijs, quæ ibi ſcripra ſunt, commiſcenda, quæ ſemen extinguant, ac ejus generationem prohibeant, quorum ſegetem ex hoc c. repetes.

Scholium.

Tabes dorſalis. *Hippocrates 2. de morb. cujuſdam meminit affectionis, quam vocat tabem dorſalem, huic per omnia ferè ſimilem, quippe ut ipſe ſcribit, ea frequenter corripiuntur ſponſi, & veneri dediti, & prodit ſic affectis genitale ſemen multum, ac liquidum, & genitura in utero non manet, & cum iter fecerit, aut cucurerrit, tum aliâs, tum ad acclivem locum, anhelatio, ac debilitas, bene tamen cibum capiunt, ſed conſumuntur, & ſi interroges ſic affectum, dicet ſibi ſupernè de capite in ſpinam, veluti formicas deſcendere; hæc Hippocrates: Quæ pene omnia gonorrhæâ affectis obveniunt, niſi quod ille frigidis ſemper, & humectantibus curat, affectum fortaſſe magis, & tabitudinem, quam cauſas reſpiciens.* *Text. 56.*

Tabis dorſalis ſpecies quatuor. *Cæterum cum quatuor ſint tabis dorſalis differentiæ, quarum prima ex nimiâ Venere: altera ex ſanguine copioſiore in ſpinalem medullam irruente: tertia ex ejuſdem medullæ reſecatione: quarta ex pravâ deſtillatione in eandem decumbente ortum ducunt, quoniam in his omnibus ea ſpinalis medullæ pars, quæ intra dorſi vertebras continetur, malè afficitur, & ex ejus pravo affectu reliquum corpus contabeſcit; Primæ, ac tertiæ ex his Hipp. curationem potiſſimum adhibuiſſe videtur cit. loco: Nam & hæ duæ ferè coincidunt ſimul, niſi quod reſiccatio fieri interdum poteſt occluſis venis, ad medullam tendentibus; ambæ tamen ex profuſione ſeminis ſi proveniant re ipſâ à gonorrhæâ non differunt, niſi quod hæc à cauſâ internâ ortum trahit; illa ab externâ, & procatarticâ, nempe à nimio Veneris uſu, à quo etiam temporis proceſſu cauſa interna efficitur, ſi nimirum juniores Veneri, uti dixiuus, aſſueſcant.*

Sgna morbi] *Duas reperio hiſtorias, quæ tùm ad cognitionem, tum ad curationem hujus affectus non parum faciunt, ideo præter conſuetudinem meam eas recitabo, prima eſt Dodonæi, qui generoſum virum noviſſe ſcribit, decem & octo annis hoc profluvio laborantem, is increſcente indies malo ad fontem, qui haud procul Leodio jacet, profectus quamdiu aquâ ejus uſus eſt, dolores, ac ſymptoma remiſerunt, multiſquè annis ibi ſuaviùs, quam alibi, vixit, ejus ſiquidem fontis ea eſt proprietas, ut veſicæ, ac renum dolores leniat, raro tamen affectum perſanet, illinc reverſus pejus indies habuit, quoad ex morbo obijt, diſſecto corpore repertus eſt, ren uterque major, & durior quam ſecundum naturam, concreti, ac indurati puris colorem, ac ſimilitudinem referens, ureteres ambo interius ulcerati, veſica ſic rigida, ut nec extendi, nec contrahi poſſet, una membrana ejus ab altera divulſa copioſo inter medio pure, in exteriori tubercula livida interior multis foraminibus pertuſa, colis in totum exulceratus, & concreto ſanguine plenus, quippe cereis candelis crebrius uſus fuerat.* *Obſer. med. 41.* *Hiſt. prima.*

Hiſt. ſecund. *Altera hiſtoria eſt Rondeletij, is nobilem vidiſſe ſcribit, qui ex abſceſſu frigido renum gonorrhæâ laboravit, & ſemper habuit deterius cum ſemen extinguentibus frigidis, vel calidis uteretur, inſtitutâ contrariâ victus ratione, juſſusquè bibere vinum generoſum, alimentiſque veſci optimis exſiccantibus* *C. 57. meth.*

tibus ac minimè flatulentis curatus fuit: Hunc partes illas imbecillas habuisse autumat, ex coitu frequentiori, & ob tumorem renum frigidum, multos humores frigidos collegisse, à quibus copiosi flatus generarentur, qui meatus spermaticos dilatarent, distenderent, & semen irritarent, quod noctu ejaculabatur, post quam ejaculationem adeò erat imbecillis, ut sese continere erectus non posset, aut ambulare, sed cogeretur in lecto decumbere, vel cruribus elevatis sedere. Hist. 3. *Nos etiam juvenem primatem vidimus, & curavimus; qui in adolescentiâ circa decimum quartum annum incautus, & ab alijs deceptus assiduis masturbationibus, ut dolens ac pœnitens referebat, usus fuerat, indeque tantam contraxerat vasorum seminalium, & testiculorum debilitatem, ut tametsi postea continenter viveret, gonorrhœâ tamen vexaretur, testiculis præter modum pendulis ob vasorum relaxationem, & pene in medio versus partem superiorem contorto, cumque antea vividi esset coloris, ac robustus, postea pallidus, emaciatus, & imbecillis evaserat, hecticum diceres; reliqua omnia ad unguem quæ Rondeletius scribit patiebatur nullo discrimine facto, nisi quod maximis, & assiduis alvi constipationibus vexabatur; non autem illico malum senserat, sed postquam in venatione perpessus pluviam ingentem & frigidissimam, refrigeratis lumbis malum increvit, & vasa amplius fuere debilitata.*

Masturbatores] *Inter varia genera eorum quæ nefandas libidines exercent, quidam masturbatores appellantur, hoc est, qui, ut Martialis loquitur,* 12. epig. 97. *fiunt sine fœmina mariti, vel ut clarius dicam, qui ducendo præputia genitale semen eliciunt, masturbare enim, sive manu turbare, ut scholiastes Aristophanis, & Suidas scribunt, est virilia tangere; sæpe autem hujus turpitudinis fit mentio apud Poëtas, & præcipue apud Martialem. Cælius Rodiginus tradit hoc genus libidinis Lydis esse* Lib. 11. ant. lect. c. 14. *peculiare, eosq; meridianis horis eo uti solere, cujus etiam fecit mentionem Cælius Aurelianus, & Galenus 6. de locis 5. Diogenem Cynicum manu pudendis admota se-* Lib. 5. c. 9. *men projecisse refert, ac venientem ad se deindè meretricem remisisse, eique dixisse, manus hymenæum celebrando te prævenit, qua in re non malus duntaxat Philosophus fuisse apparet, qui Venere, quâ ad generationem omnium bonorum consensu utendum est, ipse ad noxam vitandam utebatur, sed etiam pessimus homo; Neq; verò solùm viri sibi ipsis pudenda contrectare solebant, sed etiam ab impudicis fœminis sibi id fieri nefarij homines patiebantur, ut Festus tradit & Catullus, præsertim vero Ausonius Epigrammate 70. quorum verba omitto, ne turpissimis in rebus, quæ salvo pudore proferri nequeunt, diutius morer. Illud tamen velim meminerint ij, qui hâc fœditate se polluunt, quiq; semen, quod Deus cuiq; rei ad generis propagationem conservationemq; indidit, sic lascivè effundunt, se, & si re ipsa homicidium non committant, non longè tamen ab homicidio abesse, siquidem fructus potentiâ saltem in semine continetur, ideo vel ipse lascivus Martialis contra Ponticum quendam sic scribit:*

9. epig. 42.
Ipsam crede tibi naturam dicere rerum
Istud, quod digitis, Pontice, perdis, homo est.

Licet autem leges civiles, quæ istam lasciviam coërceant, nullæ, quod sciam, extent, facta tamen ejus mentio est in decretis Burcardi. Lib. 17. c. 56 *In sacrâ verò paginâ genesis 38. sic scriptum est: nam introjens ad uxorem fratris sui semen fundebat in terram, idcircò percussit eum Dominus, eò quod rem detestabilem faceret: Theologi, ut autor est Angelus de Gervasiis D. Thomas in secunda secundæ q. 145. art. 11. & Pererius super allegatum genesis cap. ver. 7. inter nefanda connumerant, nam hujus peccati quatuor sunt species sive gradus, prima hæc est in quâ omittitur concubitus ad alterum, & dicitur mollities: 2. quando non servatur debitum vas: 3. ubi non servatur debitus sexus: 4. ubi non servatur debita species. Hæc doctis duntaxat scripta velim, planè omittenda, si quis hanc praxin vernaculo transferat sermone, ne levioribus ingenijs, & depravatis mentibus fœdissimi sceleris via monstretur. Atq; idcirco scholium hoc, quoad fieri potuit, contraxi, non tam de inopiâ, aut sterilitate materiæ, quàm de pudoris magnitudine.*

Dub. Calidane an frigida in gonorrhæa conveniant.

Victu exsiccante] *præcipuus scopus curativus ex siccâ re est, ita enim semen non gignitur, sed extinguitur, ideo Alexander, & Paulus frigidis, & siccis curant,* quibus

quibus Aëtius accedit, dicens; et cavendum ne affectæ partes in ungantur, aut calefiant: quorum sententiæ ferè omnes recentiores ut Jachinus Altomarius, & Mercurialis suum addunt calculum. De calore tamen, & frigiditate variatum est; quippe Celsus frigidissimis utitur, alij temperatis potiùs, aut calidiusculis. Solvit difficultatem Avic. dicens, mollificationem vasorum, & tenuitatem, serositatem, seu cruditatem seminis curandam siccis, quæ simul calida sunt, & stiptica, nec id immeritò. Tunc enim malum frigiditatis, & humiditatis germen est, contrà ac pollutio, quæ à calore & acrimoniâ provenit, ideoq; siccare cum modice calidis, vel saltem temperatis scopus erit, ut rectè. Jachinus notavit: sic Rondeletius nobilem illum, non frigidis quidem, sed calidis, & siccis curavit. At expulsivæ virtutis robur, & copiam seminis coërcendam inquit Avic. frigidis & stupefacientibus, mixtis stipticis, & emplasticis, uti retulimus, idcirco in 5. remed. genere, ea non in universum, sed ut plurimum frigida & sicca esse oportere diximus.

20. 3. tract. 1. 32.

Quæst. An mentha & ruta Veneri conducant.

Quarto iis quę peculiariter] *Id quod pleriq; de menthâ in quæstionē trahunt, de ruta etiam discutiendū venit; nam menthā Marcellus Veneri contrariā scribit, cui suffragatur Arist. adducens tritum illud,* mentham in bello neq; edito, neq; serito, *quia inquit, refrigerat, ac semen genitale corrumpit, subindeq; robori, & audaciæ adversatur, Gal. etiam conceptum impedire testis est, & Macer versiculis citatis, de ruta, & mentha; quibus tamē contrarium est, quod mentha vim calidam, & siccam possidet in gradu secundo, rutæ vero virtutem fervidam esse scribit, idem Macer: cui adstipulatur Dioscorides, dicens, eam herbam calefaciendi vim habere, ac Venerem stimulare, & Paulus mentham constituit calidam in 3. gradu, acrem, & tenuem, ideoq; in Venerem incitare. Communis solutio est mentham per se calidam esse, ex accidenti frigidam, quia exsiccando, ac consumendo humorem, facit, ut corpus alimento fraudetur, ac proinde calore, & semine destituatur; ideo mentham, & rutam, quia (ut Galenus scribit, & Avicen. confirmat) excrementitiam habent humiditatem, tenuissimis partibus admixtis, virides quidem flatus, & Veneris stimulos concitare, siccatas vero hasce herbas vel frixas, & præcipue earum semina torrefacta, flatus discutere; Veneris impetus coërcere, ac proinde seminis profluvium; ita Mercatus; quæ tamen responsio difficultatem penitus non exhaurit, quia sic quæcunq; intensè calida, & sicca sunt, semen sisterent, quod nihil ominus in aromatibus, & plerisq; herbis non apparet, quare potius ad substantiæ proprietates confugiendū, quæ remotis impedimentis, hoc est, humiditatibus liberæ vires suas exercent.*

2. proble. 2.

G. 6. simpl.

Diosc. lib. 3. cap. 37.

Communis solutio.

Av. lib. 2. cap. 49. Galenus 6. simpl.

SECTIO SECUNDA.

De mammillarum tumoribus.

De mammillarum inflammatione.

CAP. XVI.

CONsequens est ut servato ordine ad mammillarum tumores orationem convertamus, qui & cunctis fœminis sunt communes, & à mensium retentâ purgatione plerumq; obveniunt, ideo hunc locum in hâc praxi summo jure sibi vendicant; cùm autem plures sint eorum differentiæ, nos ab inflammatione, quæ omnium est communissima sermonem auspicabimur. Est igitur inflammatio mammillarum, tumor durus, cum dolore pulsatili, rubore, & renitentiâ. Differt à grumefactione, & abundantiâ lactis (de quibus libr. 4. Deo bene juvante) pulsu, & calore, nam dolor etiam in abundantiâ adest ob distentionem. Causa conjuncta unica est, copia sanguinis attracti, suppressi, vel aliunde transmissi, quanquam & ex lactis ubertate fieri id etiā possit, quippe nomine inflammationis sæpè apostema omne calidum compræhenditur, nec aliud quicquam lac est, quam dealbatus sanguis, idcirco quando concalefit in

Definitio.

Causæ.

capilla-

capillaribus venis, inflammationem parit; est tamen differentia, quòd ex ſanguine quovis tempore excitari poteſt, ex lactis copiâ plerumque puerperis, ac utero gerentibus contingit. Fit etiam tanquam à cauſis prægreſſis ex ſuppreſſione menſium, hæmorrhoidum, ex mammarum percuſſione, earundemvè ſtrictâ ligaturâ. *Signa.* Signa facilè ad ſenſum patent, tumor nimirùm, rubedo, calor igneus, ſæpè cum febre: quod ſi ex lactis copiâ fiat, cognoſcitur, quia fœmina prægnans eſt, aut puerpera, aut præceſſit magna lactis ubertas, ex quorum abſentiâ, & ſanguinis aliquâ ſuppreſſione, à ſanguine provenire depræhenditur. *Prognoſticum.* A quâcunque tamen causâ fiat non eſt aſpernanda mammillarum inflammatio, cum enim earum ſubſtantia lata ſit, & adenoſa, ac diminuti caloris, verendum ſemper, ne primum in ſcyrrhum, deindè in cancrum degeneret: cum maximam recipiant mammæ humoris copiam, quam ob caloris paucitatem nec commutare, nec in pus vertere queant: ſanguinem etiam ad mammas collectum in mulieribus furorem ſignificare ſcribit Hippocrat. *5. Aph. 40.* unde Avicenna inter ſigna maniam portendentia connumerat ſanguinis ad mammas converſionem.

Curatio. Curatur 4. remediorum generibus, ac primo quidem victu tenui infrigidante, & humectante, utpote juſculo pulli, in quo endivia, borrago, portulaca, lactuca, & acetoſa incoxerint. Potus eſto vinum granatorum, aut aqua hordeo, & aniſo cocta, vel mediocris cereviſia, à vino, & aromate penitus abſtineat, alvus, ſi natura lubrica non ſit, lenientibus clyſteriis proritetur, concilietur ſomnus, ac vitentur animi pathemata.

Diverſio. Secundò divertentibus, ut crurum frictionibus, ligaturis, clyſteriis, ſanguinis miſſione ex talo, aut ſcarificatione crurũ, vel cucurbitulis ibidem appoſitis, ſi menſes ſuppreſſi ſint, aut circa tempus menſtruationis fœmina fuerit conſtituta, ſin minus ex brachio.

Evacuatio. Tertiò evacuatibus, & primo quidem ſanguinis miſſione ex ejuſdem lateris venâ internâ, aut mediâ, aut etiam ex ſaphœnâ, juxta id, quod nuper de diverſione diximus, quæ ſi opus ſit, non ſemel duntaxat, ſed bis, ac ter vulnerentur. A venæ ſectione catharticis utendum eſt, quæ tamen lenia ſint, ut caſſia, manna, tamarindi ſirup. roſ. aut violar. ſolutivus vel conſerva roſarum, præmiſſis etiam ſirupis, qui per dies aliquot humores contemperent, & compeſcant, ut ℞ ſirupi roſ. de portulaca an. ℥ i. aquæ endiviæ, plantaginis an. ℥ i. ß miſce, *Præp.* conveniunt etiam oxiſacchara, ſirupus de cichoreo, de endivia, ac reliqui refrigerantes cum aquis plantaginis, ſonchi, polygonii, endiviæ, aut cum decoctione earundem herbarum. Paratus humor hoc medicamento leviter educatur, pulpæ caſſiæ, & tamarindorum an. ʒ vi cum ſaccharo fiant boli, aut ſi potione magis delectatur, ℞ pulpæ caſſiæ, ℥ i. aut mannæ electæ ℥ ij ſirup. roſ. aut viol. ſolutivi ℥ i ß decocti florum cord. & tamarind. ℥ iij. miſce, capiat per horam ante prandium, aliqui rhabarbarum, & diachatholicon exhibent, quod cum præmeditatione faciendum, ne humores amplius concalefiant.

Topica. Quartò topicis utendum priuſque repellentibus reprimentibuſquè minimè tamen validis, ne cor nimis infrigidetur, aut ad ipſum humor retrocedat, ſed temperatis, quibus etiam admixta ſint ea, quæ digerendi, ac diſcutiendi vim obtineant; in quem uſum conveniunt lintea madida in poſca, hoc eſt, in aceto forti vini albi, & aqua frigida, quæ ſæpius mammis imponantur, ac iterentur, aut certè madefiant in decocto florum camomillæ, & violarum cum pari quantitate olei roſarum, & guttis aceti: proſunt inſuper folia lactucæ, vel vitis, aut albumen ovi cum ſucco plantaginis, vel hoc, ſucci ſolani, olei roſ. an. ℥ j ß. decoctionis fœnugræci, camæmali, ſeminis lini ℥ ij, aceti ℥ j. miſce, ex quo cum ſpongia, vel linteo foveatur mamma. Ejuſdem utilitatis eſt cataplaſma, quod recipit foliorum ſolani, meliloti an. m. ß coquantur, & extrahantur per cetaceum tunc additis farinæ fabarum ℥ ij, oxymelitis, olei amygdalarum dulcium, ſingulorum ℥ i ad ignem fiat cataplaſma.

Discutientia in augmento & statu.

ma. At in augmento, & statu adhibeantur ea, quæ magis discutiunt, in quem finem septentrionales fœminæ cum fructu utuntur cerevisiâ præsertim Hamburgensi coctâ cum butyro, cujus loco decoctio furfurum cum eodem butyro utilis etiam est, si madida in ea linteamina mammæ apponantur; aut fiat hæc fomentatio ℞ foliorum malvarum, violarum, anethi, singulorum m. j. florum camomillæ, meliloti an. p. j. hordei mundi p. j ß coquantur simul, & addito pauco vino, oleo anethino, aut sesamino foveatur mamma, deinde inungatur linimento, ex æquis portionibus butyri recentis, olei viol. & pinguedinis gallinæ. Quibus & aliis similibus sæpius admotis si inflammatio haudquaquam discutiatur (quod tamen optandum foret, quia ea terminatio semper præfertur) videndum, tendat ne humor ad indurationem an suppurationem; ac si ad indurationem, id profectò omni arte præpediendum emollientibus, inter quæ hoc potissimum commendatur, medullæ cruris vituli ℥ ii æsypi ℥ i. croci ℈ iiij cummini triti ℈ ij misce fiat linimentum. Aëtius plura in hunc usum laudat, inter quæ sunt semen lini, & fœnugræci, aceto mulso coctum, ac sesamum tostum cum melle, & stercus caninum album cum terebintina, & emplastrum dictum Dyonisium, quo mammarum inflammationes jam in pus conversas frequenter à se fuisse discussas affirmat, ac parari dicit ex terebintina, thuris manna, spuma nitri, oleo antiquo, & cera, plura ibi videre licet.

Indurationem prohibentia.

Lib.16.c.38

Suppurantia.

Si tamen inflammatio & tumor non induretur, sed spe omni discutiendi sublatâ ad suppurationem, ac maturationem tendant, ejus rei signa ex Hipp. & Avic. erunt, tumoris prolongatio, pulsus, calor intensus, & dolor magnus, sic ut contactum non sustineat; juvanda autem omninò suppuratio erit calidis, & humidis medicamentis, quæ simul emplasticam vim habeant, quorum materiam reperies apud Galenum 5. simplicium, & Guidonem: communiter autem laudatur hoc, foliorum malv. m. i. radicis altheæ vel brioniæ ℥ i coquantur simul, contusa extrahantur, & adde farinæ fabarum, fœnugræci an. ℥ i vitellos ovorum numero iij, myrrhæ, assæ fœtidæ an. ʒ i croci ℈ i misce, ejusdem est utilitatis aliud, quod conficitur ex malvis, & radice altheæ similiter contusis, addendo farinæ tritici, & hordei an. ℥ i. butyri recentis, majalis si inveniri possit ℥ iii, pinguedinis suillæ ℥ ii, vitelli ovorum numero ij, croci ℈ j fiat cataplasma, quibus addere licet fermenti acris ℥ i. vel si dolor, & fervor ingens sit lactis ℥ ij. Violariæ etiam & altheæ folia in hydræleo coquuntur cum adipe vituli conteruntur, & ovorũ vitelli duo cum pauco croco commiscentur aut hœdina capita, vervecini pedes cum althea, & violis similiter percoquuntur, & in expresso succo bulliat farina orizæ bene mundæ addito butyro recenti, & in fine cum jam pulticula crassior est, vitellis ovorum duobus cum croco; vel farina fabacea, cum decocto caricarum subigitur adjecto oleo violarum, & aceti momento. Verum si neq; his neq; superioribus tumor ex se aperiatur, cochleæ contusæ admisceantur vel earundem concrematarũ cinis emplastris apponatur, sic ut cinis partem contingat acuminatam, & quæ pus præ se fert. Quibus necdũ proficientibus, aperiendũ erit lanceolâ, aut phlebotomo apostema in parte tamen inferiori vulnere facto, ne venæ lacte priventur, idq; quando jam puris confecti notæ apparent, quæ teste Avic. & Guidone sunt; cessatio, pulsus, declinatio febris, doloris, & caloris partis; inundatio quæ digitis percipitur, acumen loci & quia ejus color ad albedinem vergit.

Hipp. 1. de morb. mul. 8.
Avic. 3. 4. tract. 1.
Tract. 7. d. 1. cap. 15.
Tit. de maturativis.

Suppurationis signa.

Nota confecti puris.

Tract. 1. d. 2. cap. 1.

Vlceris curatio.

Apertus tumor curatur primo digestivo confecto ex terebintinæ ℥ i, olei ros. ℥ ß, & vitello ovi, postea mundificatur melle ros. therebintina, & farina hordei, aut mundificativo apii addito succo nicosianæ, si ulcus sit mali moris, aut unguento Apostolorum, si multæ sint sordes; fortius adhuc erit Ægyptiacum, exterius vero unguentum basilicon vel emplastrum Paracelsi suo loco descripti quod mirifice digerit; mundificat, incarnat, & cicatrizat, sed & prædictis mundificativis ad incarnandum additur nonnihil myrrhæ, tandem cicatricem inducit idem basilicon, aut Paracelsicum vel diapalma. Hic diligenter advertendum, mammillam spongiosam & cavernosam esse

propterea

propterea humorem in ipsa contentum, neque à naturâ plane evictum, haud facile ad unum locum dirigi, hinc fieri ut plerumque variis in locis aperiatur, & uno curato foramine per alterum materia erumpat, variisque in locis, duobus tribusvè, sæpe etiam quinque ad suppurationem veniat, ut rectè quidam dixerit, adversus eas, quæ in eam fortunam inciderint, plerosque medicos se medicos non invenire, quo in casu candenti ferro sæpè uti oportet. Illud præterea sciendum, mammillam affectam rarò ad sanitatem perduci, in alterius sanæ lac exsiccetur, quoniam æque sanguis ex venis at utramque ducitur; Exsiccabitur autem si infans non sugat & linteamina gelidâ aquâ madefacta super ponantur, vel pulticula ex farinâ fabarum, & aceto, & aliis quæ c. de lactis redundantia libr. 4. reperies; neque porrò timenda est lactis exsiccatio, facile enim postea muliere jam restitutâ vel solo infantis suctu revocabitur.

Admonitio altera.

Scholium.

Furorem significare] *Celsus suffusas sanguine mammas furorem venturum attestari affirmat. Suscepit ex Hippocrate 5. aph. ubi ita scribit:* quibuscunque mulieribus ad mammas sanguis colligitur furorem significat; *per furorem ibi Jacobus Foroliviensis quamlibet maniam intelligit; per verbum colligitur antiquus codex legit, convertitur, quod Galeno consonum est, qui sentit, hunc sanguinem per totum corpus ferventem deferri. Est autem sanguinem ad mammas converti vel colligi, per venas duci, & non transmutari, quod potissimùm contingit, quum mulieribus menses suprimuntur, quippe tunc ad mammas sanguis recurrit, & ad supperiora, ac quòd eò tendat naturale est, quod lac non fiat præter naturam, id vero provenit, vel quia copiosior, vel quia malignus, potissimùm autem quia ferventissimus; quovis enim modo peccet, à debili mammarum virtute, & exiguo calore, vel non alteratur vel corrumpitur, ac ex ipso acuti vapores in cerebrum mittuntur, à quibus subindè cerebrum pervertitur, at non sanguis, qui inflammationem facit, furorem excitat, is enim loco circum scribitur, sed ille qui adhuc per corpus fertur, quem verosimile est ad huc redundare, ideo non omnes, quibus sanguis ad mammas colligitur, maniâ corripiuntur sed aliquot, quibus nempe adhuc in corpore redundat. Verum dices, non ne commune est reliquis affectibus calidis, ut tetros ad caput transmittant vapores, cur igitur de mammis inflammatis duntaxat Hippocrat. id protulit? quia de mammis ibi sermo erat, & posuit id, quod rarum, sed anima versione dignum videbatur, quodq́, tamen fieri observaverat. Unde Galenus, Brasavola, & Guido se nunquam vidisse scribunt. Vidit tamen Lanfrancus, Brachelius, & Andreas Vàlcacer insignis medicus, ac chirurgus, olim in Salmaticensi Academia summa cum laude publicus chirurgiæ professor, nec pœnitendus in eâdem arte præceptor meus, quo de vulneribus capitis, & pectoris nemo melius scripsit: vidi etiam ego nuper inepti Simonis de Konig Belgæ, unde dicere merito illud possumus, pueri sumus in colo gygantis, quia videmus, quæ ipse vidit, & nonnihil plus. Cæterum fiunt etiam tubercula quædam dura in mammis à menstruo suppresso, quæ teste Hippocrate lib. de morb. mul. certissima sunt cancri initia, & si non curentur à sanguine per corpus universum dilabente, mulieres mente percelluntur, ac maniâ corripiuntur, vel quia pars sanguinis ad cerebrum pervenit, vel quia vapores eò mittuntur.*

Obiectio.

Solutio.

Galenus & B. in comm Guid. tract. 2. d. 2. c. 3.

De flatuoso mammarum tumore.

CAP. XVII.

FLatuosus mammarũ tumor fit ex crasso halitu à suppressis, corruptisvè in utero, aut vicinis partibꝰ mensibꝰ elevato, & ad mammas ob sympathiã ascendente,

Natura.

dente, qui neque ab ipsius mammæ, neque aliarum partium diminuto calore evinci, ac discuti potuit. Solet enim fieri flatuum generatio ex humore crasso per mediocrem calorem resoluto; summa quippe frigiditas vaporem non elevat, quia nihil attenuat, neque exuperans calor, quia quidquid elevat, discutit, mediocris verò, minoris existens efficaciæ, humorem dissolvit, non tamen perfectè consumit.

Causæ. Sunt coordinatæ causæ hujus affectus quatuor, prima mensium suppressio, secunda eorundem aut seminis excretionis privatio; tertia excrementorum corruptio; ex qua fuliginum sive vaporum copia gignitur, quæ quarta causa est, & ea quidem conjuncta;

Signa. ex his enim in mammis receptis tentio elevatur, quæ tumoris naturam æmulatur: & cognoscitur, quia dolor adest acutus, atque tensivus, ut est flatus conditio, cor dolitat communicato etiam flatu, mamma præsertim sinistra turget, simul cum brachij, & totius lateris, costarum, & scapularum cruciatu, cum hisce enim partibus mammæ colligantiam habent, his vero symptomatibus plerique decepti tumorem hunc cancrosum esse sæpissime judicarunt.

Distinctio à reliquis. Distinguitur tamen à cancro, & aliis ejusdem partis tumoribus, quia pars cum albedine nonnihil splendet obtensionem, & si tangitur sonitum edit in modum tympani, ac si quis mammam manibus comprimat, reperiet universam esse in tumorem elatam, tensam, ac dolentem, & non unam dumtaxat ejus partem: deinde glandulas ejusdem citra dolorem attrectare licet, ac si doleant, ex tensione potius fit, quàm ex duritie præter naturam, quæ vera ibi nulla reperitur, sed tensio, & turgor. Præterea in reliquis tumoribus semper aliquid durum remanet dolorosum, & sine dolore diu perseverans; at in hoc per intervalla id totum, quod tensum est, evanescit, rursumquè redit tempore præsertim menstruationis, vel lunaris circuitus, quibus temporibus fœmina mœstior est, & animo deficit, & uteri, hypochondriorum, lienis, ac cordis dolores sentit, ejusdemque saltum, ac palpitationem; nam dum in utero aliquid putrescit, vel movetur, magis ac magis conflictatur, quibus tamen occasionibus cessantibus sponte, vel quovis levi remedio mammæ subsident, & cruciatu levantur.

Prognosticum. Verendum tamen est, ne subinde ob dolorem humores ascendentes scyrrhosum, & cancrosum gignant tumorem, ideo difficilis semper est judicij, & quia malignitate flatus ille non caret, & quia plerumque cum aliis tumoribus complicatur, aut mox alter generatur effectus, subsequente humore alio.

Curatio. Curatur quinq; remediorum generibus, primo bonâ victus ratione, ut cibo parco, & ex quo crudum quicquam non supersit, quod obstructiones augeat, & flatibus materiam præbeat, ideo potus etiam parcus esto, vinum nimirum, aut cerevisia, vel aqua cocta cum cinnamomo, aniso, aut corticibus citri.

Menstruorũ evocatio. Secundo, iis, quæ menses omni arte evocare valeant, quorum uberrimam copiam reperies c. de mens. suppress. ad quod recurrere omnino oportet; in his enim curationis præcipua ratio sita est, potissimùm autem utendum sanguinis missione per vices factâ in pedibus ter, quaterve in anno circa menstruationis tempus, ita enim fiet ut menses evocentur, vel eorum defectus suppleatur, &, ne tumor ex flatuoso in scyrrhosum aut cancrosum degeneret, præcaveatur, in quem insuper usum conveniunt crurum ligaturæ, frictiones, lavacra, & incessiones ibi descriptæ aut cucurbitæ suris & coxis adhibitæ, aut chalybis præparati usus, de quo c. de febre albâ.

Præparatio Tertio facta humorum in utero & venis causam foventium præparatione, per sirupos pituitam, & melancholiam respicientes, ut c. de virginum, & viduarum melãcholia copiose scriptum invenies,

Purgatio. purgetur sic ℞ foliorum senæ ʒ vii, seminis anisi ʒ j infundantur, & bulliant in ℥ iiii aquæ borraginis, colaturæ, & expressioni adde confectionis hamec sine scammonio, & colochyntide, diacatholici an. ℥ ß. sirupi rosׄ. solutivi ℥ i ß pulveris corticum aut seminis citri ℈ i misce,

Apozema. aut utatur apozemate, quod recipit radicis tamarisci, capparor,

capparor, borraginis an. ℥i foliorum borraginis, epithymi, senæ an. m. ß florum cordialium an. p. passularum min. ℥j. prunorum numero xii coquantur in ſ. q. aquæ ad libr. ii. colaturæ adde sirupi de succo borraginis ℥ iiii, sachari q. ſ. lapidis lazuli ℈ ii pro libr. fiat apozema, dosis ℥ iiii vel v. conveniunt etiam reliqua lenitiva, ut pruna, senæ, manna in jusculo pulli, tabellæ de succo rosʃ. vinum purgans; sirupus rosʃ. aut viol. ex pluribus infusionibus.

Topica. Quarto topicis calidis subtiliantibus, & resolventibus, ita fomentatur tota mamma spongiâ lixivio imbutâ, vel apponitur linteum in aquâ vitæ madefactum, & in umbrâ exsiccatum, aut saponis spumâ delibutum; aut philtrum in butyro, quod diu coxerit madefactum, aut oleum liliorum de sambuco, de napha, de semine & radice angelicæ. Fotus. Præstat tamen prius partem hâc decoctione fovere ℞ furfuris triticei p. ij foliorum anethi-meliloti an. m. ß, seminis anisi, fœniculi, cumini an. ʒ ii florum camomilæ, p. i. coquantur in ſ. q. lixivii, ac vini albi ad tertiæ partis consumptionem, in quo spongiâ madidâ ac leviter expressâ locus fomentetur, Vnguentum deinde hoc apponatur unguentum, olei liliorum de sambuco an. ℥ i ß balsami optimi ℥ ß, pulveris plumbi usti non loti ʒ ii, seminis rutę, aut anisi ʒ i cum cerâ fiat unguentum. Emplastrũ. Est etiam utilissimum hoc emplastrum in omni rebelli inflatione ad resolvendam inclusam ventositatem, stercoris vaccini, columbini, caprini an. p. i, pulveris cumini, carui, anisi, baccarum lauri, origani sicci, rutæ sylvestris, floris roris marini an. ℥ ß. sapæ, aut mellis q. ſ. aquæ vitæ optimæ ℥ ii, misce, si tamen verearis ne calidissimis hisce tenella mammarum substantia offendatur, sequens sacculus post fomentationem applicetur Sacculus. ℞ milii ℥ i ß, salis ℥ j, furfuris majusculi p. ii foliorum arthemisiæ, majoranæ singul. m. i. seminis fœnugræci, cumini, carui an. ℥ ß, florum camomilæ, meliloti, stœchados, roris marini an. p. ß. cuncta in sartagine leviter calefiant, & exsiccentur, ac duobus linteis cum bastituris includantur, apponuntur etiam utiliter stupæ calidæ suffumigatæ, rore marino, lavendula, thure, vel anime. Ad dolorem. Quod si dolor sit magnus, mitigatur hoc unguento, æsipi humidæ ℥ ii therebinthinæ, olei nardini an. q. ſ. Expertum est, panem calidum, ut ex furno extrahitur, oleo nardino, & rutaceo madidum applicare.

Quinto & ultimo cordi providendum per ea, quæ ipsum roborent, ac flatus discutiant de quibus lib. 3. c. de cordis saltu in prægnantibus.

Scholium.

Sex tumorum differẽtiæ in mammis. *Sex præter inflammationem sunt tumorum differentiæ in mammis, de quarum naturâ non satis concordant scriptores, & fœminis supervenire compertum est, ijs potissimum, quæ steriles sunt, aut parere ante tempus desière, aut viro carent, aut virgines jam grandiores existunt.* Prima. *Prima ex crasso, & caliginoso flatu provenit, ex quo universa mamma distenditur, ac turget, diciturque tumor flatulentus.* Secunda. *Altera ex pituita, crassovè quopiam humore, à capite aut alio loco transmisso, qui citra collectionem mammis imbibitur, quo differt à vero œdemate, unde duræ apparent mammæ, sine dolore, vel etiam dolentes si bilis flavæ aut adustæ nonnihil accesserit, in quo affectu tota mamma augetur, quia humor in aliquâ parte collectus non est, ut in alijs tumoribus præter naturam, sed imbibitus ut in spongiâ; ex quo affectu ligaturis arctissimis, & alijs præposteris remediis tractata ab Empirico conjux Davidis Lomelij Belgæ, contrà quàm consulueram, in abscessum devenit, unde paullò pòst obijt.* Tertia. *Tertia tumorum species fit, cum glandulæ tument, aut citra dolorem turgent*

turgent ex humore aliunde fluente, aut ibidem concreto, cui dicatum est caput de
4. *glandulis mammarum. Quarta, est cum scrofula mammis adnascitur, quam eodem*
5. *capite compræhendimus. Quinta, Scyrrosus est tumor, qui ex aliis affectibus*
6. *malè curatis plerumq; fit. Sexta, cum scyrrosus aut quivis alius cæterorum tuberculorum in cancrum migrare incipit, aut jam mutatus, exulceratusq; est, de quibus omnibus tumoribus videndus Guido: de Erisypelate: caput non fecimus, quia mammis rarò accidit, & si contingat, ut inflammatio fere curatur, intentioribus tamen topicis, evacuationibus paucioribus.* tract. 2. d. 1.

Solet enim fieri flatuum generatio] *Qua ratione extrinsecus frigidissimæ, & septentrionales per hyemem constitutiones, & calidissimæ æstatis tempore purum aërem reddunt, quæ vero inter hasce mediæ existunt nebulas gignunt: eodem penitus modo in animalium corporibus neque in extremâ caloris debilitate, neque cum vehementer calor invalescit, sed cum inter hos excessus medio modo se habent, magis tamen ad frigiditatem tendunt, flatus gignitur, qui ubi per ventriculum erumpit, ructum facit, per sedem strepentem aut sine strepitu flatum: cum autem neque per sedem neque per os excernitur inflationem producit.*

De Oedomatoso mammarum tumore.

CAP. XVIII.

VT à sanguine, aut lacte in mammis coacervato inflammatio, & à flatu flatuosus tumor suboritur, ita â crassâ, vel aquosâ pituitâ ibidem collectâ œdema, quod barbari *undimiam* vocant, â non collectâ verò, sed diffusâ, & expansâ, alius tumor, quo tota mamma æqualiter intumescit, rectè dixeris cum Mercato mammas humore turgidas, aut cum Fernelio œdematosum tumorem, qualem modò in pedibus, & cruribus eorum; qui leucophlegmatiâ, aut cachexiâ laborant, modo per universum corpus fieri Galenus testatur, & nos quotidianâ experientiâ animadvertimus. De utroque igitur tumore in mammis promiscuè sermonem faciemus, siquidem curatio eadem est, affectibus prædictâ duntaxat ratione dissidentibus. Est autem œdema, eodem Galeno autore, tumor laxus, mollis, doloris expers, digitis cedens, & foveam servans. Verum si acrimonia, mordacitas, aut à vaporoso spiritu tensio accedat, dolorosus subindè tumor fit. Porro ut plurimum in mammis hi tumores gignuntur à menstruorum suppressione, facto ad ipsas recursu, vel aliâs à pituitâ tenui à capite descendente flatibus mixtâ.

2. ad glau. 3.

Definitio. *Causa.*

Signa. Cognoscitur, ac distinguitur ab aliis tumoribus, laxitate, mollitie, & mitiori dolore, licet interdum in humero brachio, & sub axillis dolor adsit, in pituitoso autem, & fuso tumore tota mamma æqualiter, & nulla pars magis, quam altera elevatur; sed per intervalla certis quibusdam temporibus tumor, ac dolor exacerbatur, nimirùm prope menstruationis tempus, quo transacto subsidet, ac eò citiùs, quò uberius mulier fuerit repurgata, semper tamen tumoris aliquid remanet, quod in inflatione non accidit, quia penitus, quod flatuosum est, resolvitur, quo maximè hi duo tumores inter se differunt, & quia in flatu tentio adest, & renitentia major. *Prognosticũ* Cæterum pituitosi tumores cancrum omninò minantur, præsertim si minus diligenter tractentur; *Oedematosi tumoris terminationes.* terminatur tamen, & declinat œdema ut plurimum per resolutionem, rariùs per suppurationem, sæpe per conversionem ad nodos, quæ induratio est.

Modò à capite, modò ex suppressis mensibus originem ducat, sex remediorum generibus curatur. Primò victu resiccante, ut in cibo, pane probè

probè ſubacto, cocto, ac fermentato, paſſulis, amygdalis toſtis, aſparagis, carnibus avicularum aſſis: ante paſtum aſſumat ℥ j mellis roſ. in ſoliis, aut in formâ ſirupi, potus ſit aqua ex decoctione aniſi, cinamomi, radicis chinæ ſarſæ parellæ, ſaſafraſiæ, aut vinum defæcatum pellucidum, in menſium tamen retentione toſta, & aſſa minus conveniunt, carneſquè potiùs coquantur cum ſalvia, hyſſopo, betonica, petroſelino. Semper vero lacticinia vitet, ſomnum pomeridianum, & uſum panis non bene fermentati.

Secundo divertentibus, ut frictionibus, ligaturis, lavacris, & inceſſionibus, de quibus cc. ſuperioribus dictum eſt, ac ſi menſes ſuppreſſi ſint, tùm ad divertendum, tùm ad evacuandum cucurbitulæ cruribus applicentur, aut pedis vena tundatur. *Diverſio.*

Tertio præparato humore per ſirupos de duabus radicibus rhodomelitem, ſirupum de mentha, de praſſio, de hyſſopo, de liquiritia, capillorum veneris, cum aquis fœniculi, hyſſopi, majoranæ, roris marini, betonicæ, menthæ, aut cum decoctione earundem: purgetur ʒ j ß. Pilularum ſine quibus, cochiarum, aurearum, de hiera, arabicarum, de agarico, vel ſi ventriculus affectioni conſentiat, per maſtychinas additis, ſi velis vehementius purgare, g. iij. aut ſ. diagridii, vel potius trochiſcorum alandaal; aut ſi potio magis arrideat ℈ iiij agarici trochiſcati cum ℥ j ß ſirupi roſ. ſolutivi, & ℥ iiij decoctionis pituitoſæ; aut fiat paulatina purgatio ſumpta ſingulis ſeptimanis ʒ ß prædictarum pilularum. *Præparatio.*

Quarto topicis calidis reſolventibus, & attenuantibus, in quem ſcopum laudantur fomentationes ſuperiori capite deſcriptæ, aut ex lixivio confecto ex cinere vitis, ficus & tartari, addito modico aceti, repercutientia nequaquam adhibenda, quia magis indurant. Poſt fomentationes liniatur mamma hoc unguento, olei amygdal. dulcium, de ſemine lini, liliorum ſingulorum ℥ j. axungiæ gallinæ, anſeris an. ℥ ß cum modico diachylone, loco ceræ, fiat unguentũ, aut cerotum; prodeſt inſuper emplaſtrũ filij Zachariæ, quod communiter diachylon magnũ dicitur, & ſi mammæ doleant, ac caleant, adhibetur unguentum roſ. cum modico plumbi uſti, & cera alba, & idem unguentum in mortario plumbeo agitatum, aut oleum omphancinum cum pinguedine gallinæ, & oleo amygdalarum dulcium in eodem mortario ſæpius ducto; diſcutiunt etiam balnea ſulphurea, & aluminoſa, aut ex decoctione hyſſopi, ſalviæ, menthæ, poſt balnea unguenta applicentur ejuſdem virtutis aut reliqua topica ſuperiori capite deſcripta, quorum etiam ſeges uberrima eſt apud chirurgicos ſcriptores, quæ tamen maximâ cum conſideratione mammis ſunt applicanda, ſelectis ſemper mitioribus, à quibus tenella earum ſubſtantia minimè offendatur. *Topica.* *Lixivium.* *Vnguentum*

Quinto ſi tumor ad maturationem tendat, ſuppurantibus, de quibus c. de inflammatione mammarum 4. remediorum genere. Ex quibus, quia materia hic tenacior eſt, fortiora ſunt eligenda, & reliquis admiſcenda, ut radix brioniæ, liliorum, farina camomilæ, caricæ, diachylon ireatum, axungia anſeris, ſuilla pinguedo, ruptus deinde abſceſſus methodicè curandus, ut ibidem dictum eſt.

Sexto iis, quæ ventriculum pituitæ receptaculum confortent, ac roborent, ſumptis, & admotis, cui uſui commodiſſimum eſt capere ſingulo mane cochleare unum conſervæ ſtechados, roriſmarini, aurantiorum, aut tabellam aromatici roſ. diagalangæ, diacymini, vel diatrion pipereon, vel fiant aliæ tabellæ hac ratione, ſpecierum aromatici roſ. ʒ j diagalangæ ℈ j, pulveris corallij, & ſandali citrini an. ℈ ß, corticis citri conditi, conſervæ roſarum veteris an. ʒ iij cum ſacharo diſſoluto in aquâ menthæ, & abſynthii fiant rotulæ ſingulæ ponderantes ʒ ij, aut cum ℥ j vel altera alicujus ex prædictis conſervis fiant morſelli, proſunt etiam ſacharatæ confectiones ſeminis fœniculi, corticũ aurantiorum, aniſi, cinnamomi, coriandri præp. vel ipſum aniſum toſtum, aut ʒ j theriacæ vel mithridatij aut ʒ j pulveris ſarſæ parellæ in ovo ſorbili: aut hæ *Ventriculũ roborantia.*

pilulæ ℞ pulveris agarici, ſarſæ parellæ an. ʒ ij cum ſirupo de ſtechade fiat maſſa cujus doſis ʒ ß ſingulis ſeptimanis. *Exterius admovenda.* Exterius ventriculo applicetur hoc linimentum, olei de ſpica, de abſynthio an. ℥ ii, ceræ ℥ j, maſticis ℥ ß liquefiant in duplici vaſe, & adde pulveris cyperi, macis, cinamomi an. ʒ ß fiat linimentum; aut ſequens paretur unguentum olei lentiſcini, maſtycis, roſacei, ſingulorum ℥ j ß, pulveris nucis muſcatæ, cariophyllorum an. ʒ j. corticis citri ℈ ij, utriuſque corallij ʒ ß, florum camomilæ, anethi an. ℈ iiij, ſpicæ nardi, ſquinanti an. ℈ j aceti parum, ceræ q. ſ. fiat unguentum, quod applicatur ventriculo, & dorſo è ventriculi regione, aut emplaſtrum diaphœnicum, vel ſtomaticum, ac reliqua, quæ capite de ventriculi debilitate apud practicos reperies, & infra lib. 2. hujus operis c. de ventriculi accidentibus ex utero. *Sudor.* Quibus tamen non proficientibus, ſudare utiliſſimum erit ex decocto ſarſæ, ligni ſancti, aut radicis chinæ, quæ ſi adhuc ſat non fuerint, fontanellam in altero vel utroque brachio aperire inſigniter prodeſt.

De mammarum glandulis, & earundem ſcrofulis.

CAP. XIX.

Glandula indurata. GLandulæ ſunt partes corporis ſimplices, ſpongiæ inſtar molles, raræ, friabiles, & in ſe convolutæ, has naturaliter mammis ineſſe alibi jam prodidimus, quæ ſi præter modum induruerint, affluente ſolo pituitoſo humore, vel etiam acri, & bilioſo admixto tumor fit glanduloſus; quem Mercatus ad phlygeton reducit minus fortè aptè, dicente quia Celſo phlygeton puſtulá habet, aut quippiá ſimile, quâ puſtulâ tamen tumor iſte caret. *Lib. 5. c. 28* *Struma.* At dum in mammâ glanduloſus quidam tumor denuo progignitur, non quidem tumefactâ præexiſtente glandulâ, ſed denuo altera genita, tunc altera fit ſpecies, quæ apposite ad ſtrumas, ſive ſcrofulas reducitur; & eſt tumor ex pituita craſſa vehementer indurata, vel ex pure, & ſanguine ſubter concreto, ut Celſo placet, ac ſi dolor his tumoribꝰ accedat, medici exiſtimant cancros eſſe, aut minari, quos tamen decipi conſtat, quia in eodem ſtatu pluribus annis ſine ullâ exacerbatione perſiſtunt. Cæterum mammis ſcrofulas, ſive ſtrumas adnaſci confirmat Celſus, Mercatus, & Tagautius, ac nobis etiam id pluribus in fœminis experientiâ compertum eſt.

Cauſa. Tument glandulæ per defluxum, ſtrumæ per paulatinam congeſtionẽ, utriq; tamen tumores fiunt deficientibus potiſſimum menſtruis, ac ipſorum recurſu ad mammas, ut illis fœminis accidit, quæ cantu aut quovis alio ſuperiorum partium exercitio utuntur, ſic enim menſtruis ad mammas revocatis, earú glandulæ grandiores fiunt, ut quas antea difficile erat reperire, jam leviſſimo contactu obtrectes, ſed præter hanc cauſam purulentus etiam, ac ſanguineus humor in mammas decumbens ſtrumam gignere poteſt.

Signa. Facilius eſt hoſce duos tumores noſcere (quia ſenſui patent) quam eoſdem inter ſe diſtinguere; uterq; enim indureſcit, ac dolet, ejuſdemq; ferè magnitudinis exiſtit, ſed hæc eſt differentia, quod glandula magis dolet, & dolor quidem juxta affluentis humoris qualitates exacerbatur, & quovis levi præſidio reſolvitur, nonnunquam etiam ſponte ipsâ, ac hinc inde movetur, contrà verò ſtruma immobilis eſt, nec facile niſi plurimis adhibitis remediis evaneſcit, dolet minus, dureſcit magis, ita ut ſæpe ſcyrhum referat, à quo tamen, & à verâ ſcrofulâ differt, quia etſi indurata, dolet tamen; inſuper ſcrofula unum obſidet locum, glandula in parvos divaricata tumores intra mammas divagatur.

Curatio. Duplex in curatione ſcopus, alter duritiem emollire, alter cancrum inhibere,

bere, utrumq; complere poteris victu tenui, modico, calefaciente, exercitatione ante cibum, uſu aquæ ſulphureæ, & aluminoſæ, è converſo ſatietas, quies, otium, craſſi, ac difficilis concoctionis cibi nocent; ſed, ut uno verbo complectar, victus ratio, humorum præparatio, purgatio, ſudores, topica, ac reliqua omnia, talia eſſe debent, qualia jam prodidimus c. de ædematoſo mammarum tumore. Hoc tamen perpetuo ante oculos habere oportet, ut ſi affectio ex menſium ſuppreſſione, aut diminutione oriatur, curatio à ſanguinis miſſione incoetur ex baſilicâ, aut ſaphenâ juxta regulas à nobis c. de menſtr. ſuppreſſ. jam poſitas, deinde menſes provocentur, ut ibidem dictum eſt. At ſi glandula ex acri, tenuiq; fluxione intumuerit localibus c. de ædematoſo tumore in 4. remediorum genere recitatis: durante fluxione frigidiuſcula addenda ſunt, quæ ex c. de inflammatione mammarum mutuabis, ut poſcam, oleum roſarum, & violarum: ceſſante verò fluxione addere licet oleum camomilæ, liliorum, & alia, quæ citra attractionem, & caloris concitationẽ diſcutiant, & reſolvant, in quibus diu perſiſtes aut tela ijſdem unguentis delibuta diutius mammę adhæreat, vel hoc unguentũ, quod maximæ eſt utilitatis ℞ emplaſtri oxycrocei ℥i, muſcilaginis altheæ, ſeminis lini, fœnugræci an. ʒ v. olei camomilæ, liliorum, yridis an. ℥j coquantur ad conſumptionem muſcilaginum, & adde axungiæ anſeris, ſuillæ, medullæ cruris vituli, & cervi an. ℥j ac fiat linimentum. *Sang. miſſio.* *Vnguentum*

Si verò ex ſupradictis ſignis tumorem ſtrumam eſſe compertum ſit, paulò efficacioribus utendum, ita in purgatione addere convenit radicis mechoacanæ ʒ j ß, aut turbith ʒ i, aut ʒ iii diaturbith vel ſingulo mane utatur patiens hac tragæa ℞ radicis ariſtolochiæ rotundæ, raphani, ſpatulæ fœtidæ an. ʒ i, foliorum pimpinellæ, piloſellæ, rutæ an. ʒ ii, ſcrofulariæ, filipendulæ, ſeminis aniſi, zinziberis an. ℥j. turbith optimi, fol. ſenæ orientalis an. ʒ iii, ſachari albiſſimi ℥ iiii fiat pulvis, doſis ſingulo mane cochleare j. cum vino vel aquâ geniſtæ, vel pilulæ fiant cum ſ. q. ſucci fœniculi, aut cum ſirupo de liquiritia, vel de hiſſopo fiat opiata. Valet enim pulvis hic non ſolum manifeſtis qualitatibus, ſed ut quibuſdam viſum eſt, etiam à proprietate: prodeſt inſuper ſingulo mane ſumere ʒ ii aureæ alexandrinæ. *Strumæ curatio.* *Tragæa purgativa.*

In topicis duplex eſt curandi ratio; prima, quæ emolliat, ac diſcutiat, ſed vehementius, quam in ædematoſo tumore; altera quæ manus operâ tumorem radicitus extirpet, Primo tamen mollitionem, & diſcuſſionem omni modo tentabimus, emplaſtro nigro à Galeno deſcripto, quod Recipit olei veteris ℥ iij, viridis æris ʒ iii, picis navalis ℥j ß, laudani ʒ vj, lithargyrij ℥ iii fiat ſecundum artis miniſterium emplaſtrum, cui utiliter addi poteſt uncia media diachylonis minoris, aut alterius qui dicitur Meſuei, aut ʒ ii pulveris radicis ireos; aut apponatur ℥ i emplaſtri de meliloto cum ℥ ß ammoniaci, uncia olei liliorum, & radicis ireos ℥ i ß cunctis juxta artis regulas mixtis; eſt tamen efficacius aliud, quod ſic paratur: radicis altheæ ℥ ij coquantur, contundantur, & per cetaceum extrahantur, & adde olei buſonis, pinguedinis gallinæ, anſeris, an. ℥ i pulveris plumbi uſti, radicis ireos an. ℥ i ß miſce; nec eſt minoris virtutis hoc aliud, nucum cupreſſi paria v, caricarum paria iij, radicis arundinis ℥ ß coquantur in oxymelite, liquori expreſſo adde ſalis communis, cineris ſpongiæ, calcytidis an. ʒ iii fiat unguentum. Valent tandem reliqua ferè, quæ infra c. de ſcyrrho mammarum dicenda ſunt. At quæ ſequuntur, quia validiora ſunt ideo mammis non applicantur, aut certè cum magnâ cautione adhibenda, præſertim verò delicatioribus fœminis non conveniunt, ſed ruſticis, & robuſtis aut cum tumor eſt in aliis corporis partibus ℞ radicis brioniæ, cyclaminis, cucumeris agreſtis, an. ℥ ii coquantur exactè in vino albo terantur, extrahantur per cetaceũ, tunc adde ammoniaci aceto ſquillitico diſſoluti, bdellii, opoponacis in oleo ſeſamino diſſoluti an. ℥ i, ſtercoris columbini, & caprini an. ℥ i ß. ladani, ſtyracis, calaminthæ ſingulorum ℥ ß, picis navalis q. ſ. fiat magdaleon; impenſe etiam ſequens hoc diſcutit, radicis ireos ℥ iii aceti, & *Emollientia & diſcutientia.* *Emplaſtrũ nigrum.* *6. de comp. med. ſec. locos.* *Fortiora.*

 mellis an.

mellis an. ℥ iiij perfectè ſimul coquantur, contundantur, & adde terebinthinæ, reſinæ, dialtheæ an. ℥ iij, pulveris cumini, fœnugræci an. ℥ j, fiat emplaſtrum, vel accipe cineris limacum ℥ j axungiæ ſuillæ q. ſ. aut fiat emplaſtrum de limacibus, & alia quæ apud Guidonem cap. de ſtrumis reperies, ſed quæ retulimus probatiora ſunt. *lib. 2. d. 1. c. 3.*

Curatio ſtrumæ per manus operam. Quod ſi per hæc tumor non ſubſideat, quin potius durities eo perveniat, ut emollitionis ſpe fruſtrata tumoris radices in venas, & arterias inſeri, & augmentari indies videamus, tunc ad manus operam veniendum, quæ tribus modis fit; quorum primus hic eſt; ſciſsâ mammâ ſcrofula utrinque digitis prius compreſſa acu perforatur, & filo per foramen trajecto, manuq; ſiniſtrâ comprehenſo hinc inde leviter à mammarum carne ſcalpello ſeparatur, ita ut totâ ſcrofulam cum pelliculâ, quâ includitur, ſimul extrahas, cavens ſedulo ne pelliculæ quicquam intus ſuperſit, ex quâ temporis tractu denuo ſcrofula generetur, hâc facta operatione ulcus per ſimplicem unionem curabis factâ ſuturâ, quæ ſeparatas partes uniat. Verum ſi pelliculæ aliquid intus remanſerit, aut ulcus nimis lacerum ſit curabitur iis, quæ digerant, ac ſuperfluum exedant, ut unguento ægyptiaco cum pulvere aluminis, & albumine ovi ſuperpoſitis, aut unguentum ægyptiacum intromittatur, & ſupra ulcus diachylon appones, quę quidem curationis ratio multis profuiſſe certum eſt, & à Guidone ponitur. *Secundus modus.* Verum ſi tumor varias in mammas radices inſerat, ſecundo hoc curationis modo utendum: juxta prædictas radices in ſcrofulæ circuitu fiant parvæ inciſiones ſcalpello (non enim candenti ferro in mammis utendû propter partium principalium viciniam, ut monet Galenus) ac immittatur arſenicum inſtar grani tritici minutiſſimi, ſi fœmina ſit robuſta; ſin minus indatur tantundem pulveris Joannis de vigo, & deſuper oxycrato madidum linteum, aut unguento popul. appones, idq; iterandum, quoad radices exeſas videas; tunc enim facile ſtruma ſecedet, & ulcus digerentibus prius, ac ſuppurantibus, deinde abſtergentibus methodicè curabis. *tract. 2. d. 1. c. 4.* *2. ad glau. 8*

Tertius modus. Tertio modo non admodum diſſimiliter curatur ſtruma affixo in medio ejus candenti ferro, vel ſi in mammâ ſit facta cum ſcalpello ſciſſurâ, in quam ex cauſticis aliquid immittendum erit, donec tota ſtruma excidatur. *Cauſticum.* Paratur autem cauſticum huic uſui accommodum ex tribus partibus fermenti, & una arſenici ex quibus facta maſſa in furnello exſiccatur, ejusq; inſtar nuclei pini loco immittatur, abſcindes etiam ſcrofulam, ſi radicem ejus ligaveris filo in aquâ arſenici, ter quatervè immerſo, donec vim cauſtici acquirat, ſingulisq; diebus compreſſeris, donec alimenti defectu arefacta decidat, vel facilius abſcindi poſſit, quâ planè ratione curantur ſcrofulæ in aliis corporis partibus, & tumor ille ingentis magnitudinis, qui à chirurgis natta dicitur. *Natta tumor.* His factis curationem, ut ulcus poſtulat, perſequeris, digeſtivis, mundificativis, incarnantibus, & cicatrizantibus, de quibus ad ſatietatem ſæpius jam diximus.

De Scyrrho mammarum.

CAP. XX.

Definitio. SCyrrhus, qui à barbaris ſephyros dicitur, vel ſchliroticum apoſtema, eſt tumor præter naturam durus, ac doloris expers, isq; duplex exquiſitus quem ex naturali melancholiâ, aut fœculento, & craſſo ſanguine fieri Galenus ſcribit, vel etiam à vitreâ, gypſeâ, & craſsâ pituitâ nimis condenſata, ut idem autor alibi prodidit, atque hic omni prorſus dolore caret, eodem teſte 2. ad glauc. 4. Non exquiſitus, qui dolore non abſolvitur, idq; dupliciter, aut quia incipiens adhuc eſt, nec dum confirmatus, aut quia miſcellam habet alterius humoris, ut ſuperaſſati ſanguinis, vel atri ſucci, quem melancholiam vocant, unde ſenſum levem acquirit: ſunt tamen, qui exquiſitum ſcyrrhum à ſolâ melancholiâ *5. ſimpl. 9.* *lib. de tum. præt. 10.*

 generari

generari affirmant, à per mixtione vero alterius humoris cancrosum, œdematosum, aut Erisypelatoidem, ideoque priori definitioni à Galeno traditæ humoris speciem addunt, definientes scyrrhum, tumorem præter naturam ab humore melancholico, durum & insensibilem, quibus non invitus subscribam, si humor admixtus copiosus sit. *Scyrrhi altera Definitio.* Omnes porro scyrrhi species mammis contingunt, sed quoniam non exquisiti cancrosi tumoris naturam referunt, de illis sequenti c. peculiaris fiet sermo. Exquisitus tribus potissimum de causis in mammis generatur; *Causa.* Primò, quia obstructus lien nequit sanguinem à melancholiâ expurgare, sicquè in corpore redundat, & ad mammas convertitur, ac tumorem scyrrhosum gignit; Secundò, quia menstruis suppressis aut aliàs diminutè fluentibus fœculentus humor non expurgatur, sed paulatim ad mammas regurgitat, & in eadem carne ac venis colligitur. Tertiò, quia ex toto corpore humor per paulatinam (ut ajunt) congestionem in ijsdem mammarum locis accumulatur; sæpe etiam medicorum imperitiâ paratur, cum vehementer erysipelata, & mammarũ inflammationes adstringunt, & infrigidant, aut induratis mammis immodicè dissolventia, calefacientia, & exsiccantia adhibent, sic enim subtile digeritur, quod reliquum est, magis impingitur, & induratur, & hæc scyrrhi quarta causa constituenda: ex quibus constat quatuor has speciales causas ad duas generales reduci pòsse; aut enim primò, & per se humor crassus congeritur; aut ab humore alio tenuiore, ac subtiliori parte præposteris medicamentis exsiccata resultat, tuncque exsiccatio causa est efficiens, materialis verò lentus crassusquè humor, qui inania partis spatia subit, ac replet nervos, nervosaquè corpora, sic ut viam intercludat spiritui animali, à quo est vis sentiendi.

Signa. Cognoscitur, ex duritie sine dolore, ex inæquali corpulentiâ, colore subnigro, vel fusco, hoc est, ex rubro nigricante, quanquam qui ex pituitâ fit, coloris est albi, aut ex albo lividi, qui adhuc incipiens est, ad contactum dolet, minimum tamen, qua ratione ab incipiente cancro distinguitur, cui citra compressionem dolor inest haud exiguus, & à quâvis causâ excandescit, quod scyrrho non accidit.

Prognostica Scyrrhus insensilis curam non recipit, inquit Galenus, qui verò difficulter sentitur, nec incurabilis est, nec facilem admittit curationem; *2. ad glave. 4.* at insensilem dixit esse incurabilem medicamentis, nam manus operam admittit, & curatur; sed & quando scyrrho superveniunt pili, curari nequit, neq; etiam qui magnus est durus, & capparorum colorem refert, ut scribit Avicenna, *3. 4. tract. 2 cap. 11.* neuter tamen ad maturationem unquam venit, quocirca nunquam tentanda, ne abeat in fistulosum cancrosumvè ulcus.

Curatio. Duplex in curatione scopus; alter, qui diligenter emolliat; alter, qui extrahat id, quod in mammis durum superest ac emollitioni ineptum, ideo adhibenda, quæ emolliendo digerere valeant, nam si duntaxat emolliant, non educitur humor; si citra emollitionem solummodo discutiant, tenuiori discusso humore residuum exsiccatum majorem contrahit duritiem, semper tamen universalia particularibus præmittenda.

Victus ratio Quocirca quinque remediorum generibus utendum est. Primò victus ratione extenuante, & humectante, convenit igitur panis triticeus, vinum substantiâ tenue, ova sorbilia, pulli gallinacei, gallinæ, perdices, capreoli juvenes, vitulina caro, ac vervecina; quæ cum spinachiis coquantur, beta, borragine, buglossa. Abstinendum omnino à carne caprinâ, hircinâ, cervinâ, bubulâ, aprinâ, leporinâ, omnique leguminum genere, præsertim à lentibus, & fabis; insuper à pane non fermentato, vino rubro ac fœculento, caseo veteri, & ab omnibus salitis, ac infumatis cibis; item acribus, ut pipere, sinapi, cæpe; ac retorridis, vel frixis, quæ adustum gignunt sanguinem; præterea à solicitudine, irâ, mœstitiâ, vigiliis, & immodicâ exercitatione, curandum etiam ut alvus lubrica sit.

Mensium provocatio Secundò si menses sint suppressi, aut diminuti, ablatis obstructionibus debitè provocentur, quod fiet sanguine misso, & ad inferiora evocato, reseratisquè viis per ea quæ cap. de suppress. menst. dicta jam sunt; prodest etiam hæmorrhoides promovere, & sanguinem ab iisdem per hirudines educere, *13.meth.12.* aut ex sinistrâ salvatellâ, ut Galenus monet, potissimum si lien fuerit obstructus.

Purgatio. Tertiò humorum purgatione, quam ter, quatervè in anno exercere utilissimum est, factâ prius humorum præparatione sic, sirupi fumariæ, borraginis capill. ven. de Epithymo an. ℥ ß, aquarum lupulorum, melissæ, scolopendriæ, buglossæ an. ℥ i misce, aromatizetur ʒ ß pulveris cinnamomi, aut sandali moscati; et utile addere post primam purgationem sirupû de cich. cum rhab. Purgatio vero erit hæc aut similis ℞ ellebori nigri ℈ ii rhabarb. ʒ iij, zinziberis, cinnamomi, cariophyllorum, nucis moscatæ an. ʒ ß masticis, croci, epithymi an. ℈ ß radicis liquiritiæ rasæ ℥ iij macerentur per horas xxiiij in ſ. q. vini dulcis ac leviter bulliant in cineribus calidis ad libr. i. ß, colaturæ sumat *Apozema.* patiens ℥ iiij. vel fiat sequens apozema foliorum borraginis, agrimoniæ, scolopendriæ an. m. j. florum cord. an. p. j. corticum myrobalanorum omnium, si nullæ sint in visceribus obstructiones ℥ ß, polypodij ℥ j. foliorum senæ ℥ ß bulliant in ſ. q. seri caprini ad libr. 2 in fine adde epithymi ℥ i, ellebori nigri ℈ iiii tandem sacchari q. ſ fiat apozema clarum aromatizatum ʒ ii specierum diamarg. frig. dosis ℥ iii vel iiij; aut capiat tantundem elleborismi Mathioli quod nos cap. de virg. & viduarum melancholiâ describemus aut aliis utatur hisce adhuc levioribus, quæ etiam ibi reperies. Nec desunt, qui in *Stibij usus.* his difficillimis, & crassis humoribus; quia communibus medicamentis non cedunt vehementer laudant, per intervalla exhibere g. v. vel vi stibij præparati, inter quos sunt Mercatus, & Valesius, & alii primæ notæ ex nostris medicis, quod equidem non dissuadeo, si cum prudentiâ fiat, nam usu, & experientiâ hæc prodesse constat, levioribus morbum rarissimè extirpari, si tamen horum, & similium medicamentorum usus hodiernâ die à peritis medicis interdicitur, id propterea fit, ne rudioribus, ac inexpertis errandi & patientes interficiendi januæ aperiantur.

Roborantia Inter unam, & alteram purgationem roborantibus, & cordialibus uti oportet, qualia sunt electuarium triasandalum, de gemmis confectio alkermes, & similia: conserva radicis scorcioneræ, borraginis, florum ac corticum auranciorum ex quibus cum sirupo de pomis, & speciebus supradictis opiata concinnare facilè erit, atq; hæc sunt universalia, quæ prohibent melancholici humoris generationem, genitumq; evacuant.

Localia. Quartò ac potissimum topicis utendum est, quæ dicente Galeno, quia *5.simpl.7.* humor est frigidus calefacientia esse debent, quia humiditatem supervacaneam conjunctam habet, exsiccantia: utramque tamen qualitatem moderatam habeant, nam oppido calefacientia tenuem humoris partem violenter digerunt, ac eliciunt, reliquum exsiccant, & incurabilem reddunt, quæ verò valdè desiccant, ex natura sua ad summam duritiem particulæ infixam fluxionem adigunt, qua propter moderatè calefacientia, & exsiccantia usurpanda, quæ propriè *malactica dicuntur*, & eodem autore calida sunt in secundo, sicca in primo gradu; ideoque humida interdum vocat, quia *5.simpl.9.* paululum absunt ab iis, *quæ neque desiccant, neque humectant, eo distincta* à maturantibus, quòd hæc humidiora sint, & calorem obtinent humano similem, *ac partis humiditatem conservant, illa nonnihil absumunt*, ut idem *5.simpl.8.* refert Galenus, eorumque materiam ponit tum in libr. simpl. tum 2. ad *Glaconem 4.*

Malactica. Præcipue autem inter simplicia commendantur æsipus, butyrum, propolis, cera; *olium* amygdalarum, camomillæ, anethi, liliorum; adeps

gallinæ,

gallinæ, anſeris, anatis, aquilæ, vulturis, vulpis, ſuis, taxi, urſi, leonis; medullæ cruris vituli, cervi; muſcilagines omnes; malva', althea, lilium, branca urſina, caricæ pingues. Efficaciora ſunt ammoniacum, quod thymiama vocatur, aceto diſſolutum, bdellium, ſtyrax liquida, pix liquida, galbanum, reſinæ pingues, ac minimè acres; ſemen apii, cumini, anethi, rutæ, flores geniſtæ, radix yreos, ex quibus compoſita concinnantur, primò fomenta, deinde inunctiones, aut emplaſtra.

Si igitur tumor ex pituitâ vitreâ, vel gypſeâ fuit genitus (quod cognoſcitur quia non adeò tactui reſiſtit, & quadantenus craſſam præ ſe fert duritiem) ferè adhibenda topica, quæ cap. de œdematoſo tumore dicta ſunt. At ſi ex melancholiâ ortum ducat, hoc præmittatur fomentum, *Fomentum.* foliorum altheæ, malvæ an. m. ß, ſeminis lini, fœnugræci an. ʒ ii cucumeris amari, brancæ urſinæ an. ℥ ii coquantur in ſ. q. aquæ, ac cum ſpongiâ novâ foveatur mamma per quatriduum ter quaterve in die, deindè factâ etiam fomentatione inungatur ſequenti medicamento ℞ radicis altheæ ℥ i coctæ contuſæ, *Vnguentũ.* & extractæ, adde æſipi ℥ ß axungiæ gallinæ, anatis an. ℥ j, ceræ parum, fiat linimentum, quo poſtquam per aliquot dies uſa fuerit ad ea, quæ acetum recipiunt veniendum, nam etſi medicamenta cum aceto mirificè hos tumores *Acetum.* comminuant, nihilo ſecius nec ſæpe, nec inter initia, nec diutius eiſdem utendum eſſe Galeno placuit, quippè ſi impenſius his utaris, partes violenter abſumens, reſiduum lapideſcit; ſi diutius perſiſtas ſubſtantia partis ipſius *12. meth.* exſiccata tabeſcit, præſertim hoc in mammis obſervandum; quocirca poſt aliquot dies hoc utitor, foliorum thymi, anethi, hyſſopi, pulegii an. m. ß *2. Vnguentum.* radicis altheæ ℥ i, ſeminis fœnugræci ℥ ß coquantur in ſ. q. aceti mulſi ad medias, tunc accipe prædicti aceti, pinguedinis anatis, anſeris, medullæ cruris cervi, olei ricini an. ℥ ii bulliant ad aceti conſumptionem, ac utere bis in die; erit efficacius, ſi addas ammoniaci, vel diachylonis gummati ʒ ii ac fiat ad formam emplaſtri; idem præſtant emplaſtrum de meliloto, filii Zachariæ, oxycroceum, aut unguentum Agrippæ, ſi in plumbeo mortario agitentur, & addatur tantillum aceti; vel ℞ radicum altheæ libr. ß, radicis liliorum alb. ℥ iiii coquantur in ſ. q. aquæ contundantur, & extrahantur per *Cerotum.* cetaceum, & adde olei camomilæ, liliorum ſingulorum ℥ ii, æſipi ℥ ß diachylonis parvi ℥ iii ceræ albæ q. ſ. fiat cerotum, quod tamdiu adhæreat, quoad ex ſe decidat, cui utiliter additur pinguedo anatis, medulla cruris vituli, oleum ricinum, & ſeſaminum. Confert nonnunquam *Mineralia.* pinguibus mineralia admiſcere, ut quod calore, & laxativis funditur & liquatur, mineralium ſiccitate attritum abſumatur; ſic adhibetur emplaſtrum filii Zachariæ, ceroneum, aut aliud ex prædictis cum pulveribus marchaſitæ, plumbi uſti drachma pro uncia; prædictis conſimile eſt, id quod recipit caricas pingues xij coquantur ac contundantur, & adde ammoniaci, bdellij, galbani in aceto diſſoluti an. ℥ ii ſtyracis liquidæ ℥ i muſcilaginis, altheæ, ſeminis lini, fœnugræci an. ℥ i, æſipi, butyri majalis, aut recentis, olei ricini, ſeſamini, liliorum an. ℥ i ceræ q. ſ. fiat emplaſtrum cui addere poteris plumbi uſti ʒ i.

Si ex reſolutione nimia fiat. At ſi tumor ex nimiâ reſolutione fuit genitus, humidis magis utendum, quippe, quæ ſeparant id, quod viſcidum eſt à parte, cui adhæret, & craſſum mixtione attenuant ac liquant; in hunc uſum alimenta ſint copioſiora humectantia, & reficientia, ſomnus commendatur longior, animi tranquillitas, exercitium nullum, aut exiguum, linimenta & inunctiones conficiantur ex muſcilaginibus oleo amygdalarum dulc. extractis, aut decocto ſeminis malvarum, melonum, fœnugræci, altheæ, & ſimilium, cum quo etiam decocto pars priùs foveatur; aut ℞ prædictarum muſcilaginum an. ℥ ß pinguedinis gallinæ ℥ ii cum jam dicto decocto, bulliant ad decocti ipſius conſumptionem, & utere; aliud conficies ex radicibus altheæ coctis piſtis, & extractis, cum modico unguento roſato,

resumptivo, aut ex ceroto refrigerante Galeni cum oleo amygdalarum dulc. aut ex oleo de semine melonis, cucurbitæ, pinguedine anatis, cum unguento ros. & modico ceræ. Utilissimum hoc est, muscilaginis phylij, cydoniorum, fœnugræci an. ℥ ß. olei ros. omphancini ℥ i ß diu agitentur in mortario plumbeo, & utere. Galenus rebelles scyrrhos evaporatione ex aceto acerrimo super lapidem pyritem candentem perfectè sanasse refert, ita ut magici opus videretur, quâ etiam evaporatione fœliciter utimur ex aceto super lapidem molarem, marchasitam, aut laterem; quod si evaporatio fieri nequeat, linteum madidum in aceto, in quo prædicti lapides igniti extincti fuerint, loco applicetur; verum quia non semper acetum mammis conducit poterit fieri evaporatio aliquo ex antea adictis decoctis. *2. ad Gl. 4.*

Curatio per manus operam. Quinto reliquis non proficientibus ad opus manuale veniendum, tumorquè ferro amputandus, nisi tota mamma induruerit, & ita thoraci tumor adhæserit, ut citra periculum à sanis partibus avelli nequeat: quod si contigerit, chirurgiam nullâ ratione tentabimus, si vero mammæ summitas duntaxat scyrrhosa sit, aut ultra dimidium mammæ affectio non occupaverit, securissimè amputanda est, neque ullum alium ex duris mammarum tumoribus audaciùs ferro rescindere licebit; tum quia scyrrhus nullum habet, sicuti cancer sanguinem prope duritiem in venis congestum, cujus occasione denuo periculosiùs recurrat, & concrescat; tum quia non impendet hæmorragia, sicuti in cancrosis tumoribus, ex quâ inter manus chirurgi patientes perire sæpe visum est: tum demum quia ulcera arte facta si debitè curentur, non ita maligna fiunt, & insanabilia, ut cancrosa ex quibus ob affluxum vitiosi sanguinis, quantumvis exacte curentur, maligna fit ulceratio.

Ulcera deinde curantur, aut per primam intentionem, ut per simplicem partium coalitum futurâ, vel ligaturâ factum, aut inditis linamentis convenienti madidis medicamento. Accidentium curatio, ut fluxus sanguinis, aut carnis suppurationis, si contingant, ex Aëtio petenda: summopere tamen Galenus monet, ne ferro candenti in mammis unquam utamur, ob maximum periculum, quod impendet, si prope partes principes adustio fiat, cum præsertim sanguinis eruptionem, ut in cancro non vereamur. *Serm. 4. c. 45. 40. 2. ad glauc. 10.*

Scholium.

Scyrrho cur repercutientia non conveniant

Quarto topicis] *Scyrrhum per defluxum interdum fieri ex Galeno recitavimus; fluxioni autem repercutientia conveniunt, qui ergo fit, ut ea in curatione scyrrhi rejiciantur, Etidem Galenus 7. secundum genera 7. discutientia duntaxat, utilia esse dicat?* 1. *Solutio.* *An quia humor frigidus est, & à frigidis ulterius lapidescet? at frigido œdemati repellentia tutò adhibemus.* 2. *An quia ex alijs tumoribus scyrrhi gignuntur, inchoantibusq; duntaxat repellentia conveniunt? at incipientes etiam fieri ex Galeno docuimus;* 3. *crassum humorem esse si dicas, qui non facile retrocedit; at cancro, & carbunculo à crassis genitis humoribus repercucientia utiliter adhibentur.* 4. *Autoris.* *Non igitur harum ulla est sontica ratio, sed quia humor scyrrhi crassus simul, & frigidus est, ac cineritius, ideo repercussionem non admittit; in œdemate vero frigidus est, sed fusus, & liquidus; in cancro & carbunculo crassus sed calidus, qui repercussionem non renuit:* *Traliani lapsus.* *minus igitur apte Tralianus in scyrrho à calidis, & siccis medicamentis indurato, frigidis utitur, & humidis, siquidem scyrrhus etsi à calido tanqnam à causâ pragressâ genitus sit, affectio tamen frigida est, & contrarium postulat.* *Lib. 7. c. 25.*

De

De scyrrho non exquisito quem zaratan vocant.

CAP. XXI.

DUplicem esse scyrrhum superiori c. monstravimus, alterum exquisitum, de quo ibi; alterum per commixtionem alterius humoris, qui si atra bilis sit, tumor generatur cancro finitimus, cancrosum scyrrhum recte dixeris, hispanis Zaratan nuncupatur, ac definitur, non exquisitus tumor melancholicus per admixtionem atræ bilis, qui in cancrum migrare tentat, mediamque retinet duritiem inter scyrrhum, & cancrum; sunt tamen, qui existimant, medium esse non solum inter scyrrhum, & cancrum, sed etiam inter scyrrhum, & alios tumores ab humore crasso, ut ædemata, glandulas, scrofulas, à quibus etiam fieri posse autumant, neq; abs re, quippe hoc peculiare est huic tumori, ut à crassis, pituitosis, et melancholicis succis oriatur, ac postea adusto adveniente humore progressu temporis, ni diligenter cures, exulcerationem acquirat.

Definitio.

Differt à scyrrho ut autores sunt Avicenna, Rasius, & Vigo, quinque accidentibus, pulsatione, inflammatione, punctione, dolore acuto, & tumore venarum in circuitu; à cancro vero difficiliùs distingues, nec nisi magnitudine accidentium; minor enim est durities, & inæqualitas, dolor, punctio, calor, & inflammatio, nec adeo turgidas, & livescentes habet venas, & nec ita subitó accrescit, nec indesinenter vexat sed per intervalla, præsertim imminentibus menstruis; à posteriori etiam, quia tumor is emollientia localia cum utilitate admittit à quibus cancer omninò exacerbatur, ut Galenus scribit. Præterea cancer vix, unquam perfectè sanatur, & si uras aut seces, gravius, ut ait Celsus, affligit, prædicti tumores scissionem admittunt, nec amplius redeunt, si decenter curentnr; atque hæc sunt tubercula, quæ Hippoc. non suppurari dixit, sed semper fieri duriora, deinde ex ipsis cancros nasci occultos.

Av. 2. primi c. de ægrit. compo. R. c. de apostemate schlirotico. Vig. lib. 2. c. 8.

Distinctio à reliquis tumoribus.

5. simpl. 9

2. de morb. mul. text. 24.

Causam huic malo plerumque præbet menstruorum omnimoda suppressio, aut eorundem imminutio, si modo, quod tenue est, fluat, crassiore, ac fœculento sanguine intus remanente; insuper sterilitas, quia in causa est, ut mulier neque in puerperio, neque in lactatione à pravis, & melancholicis recrementis expurgetur; ideoque virginibus, viduis, & nuptis sterilibus, aut, quæ præmaturè parere desierunt, affectio supervenire solet; causam etiam præbet improba victus ratio, ut crassa, viscida, & vitiata edulia, quæque fœculentum humorem gignere apta sunt, epatis ad generandum tale recrementum aptitudo, ac imbecillitas splenis, qui, quidquid de eâ superfluitate generatur, trahere nequit; vita sedentaria, vel curis, vigiliis, & mœrore jactata; quippe cuncta hæc crassos gignunt humores, aut bonos nimium exsiccant, & in adustos commutant, qui immediata existunt hujus tumoris causa.

Causa.

Signa sunt tumor aliquantulum major cancro, conspicuus, colore cineritius, aut subobscurus, cum duritie, ac venis in circuitu nonnihil livescentibus varicum instar, quibus si adjungas, quæ superiùs dicta sunt, tum propria habebis signa, tum ea, quibus à reliquis tumoribus discernitur, quamobrem sermonem convertam ad ea, quæ futurum cancrum, aut exulcerationem demonstrant, quæ cum imminent, inquit Hippocrat. cit. prius ora amarescunt, & quæcumque gustant, amara videntur, & accipere renuunt ac compescenda faciunt, mente percelluntur, oculi duri fiunt, obtusè vident, & ex mammis dolores ad jugulum transsiliunt, & sub scapulas;

Signa.

las;

las: mammæ graciles fiunt, & ipsæ per totum corpus extenuatæ sunt, sitiunt, spiritus est imminutus, & non olfaciunt, & nares obtusæ, & non levantur; quorum signorum incipientibus hisce tumoribus sat est quædam apparere, procedentibus plura, in jam perfectis ferè omnia.

Curatio Curarur 6. remediorum generibus: primo, victus ratione adustis humoribus contraria qualem jam c. præcedenti descripsimus.

Evacuatio & diversio Secundo evacuatione simul cum diversione à mammis; diversio potissimum fiet frictionibus, crurum lavacris, & mensium provocatione, vel alterius evacuationis, si quæ suppressa sit, evacuationem melacholici humoris in corpore redundantis fœliciter auspicabimur à sanguinis missione ex brachio, ni menses prolicere animus sit, tunc enim ex pede facienda est, aut si minus commodè id fieri queat, fontanella altero crurum aperienda, qua quidquid crassum, & mordax, defectu naturalis evacuationis, exuperat, educatur.

Purgatio. Purgatio deinde post attemperationem, & præparationem humoris per sirupos ibi de scriptos per Epicrasin semel aut bis in mense sic fiat. ℞ Rhabarb. electi ʒ i infundatur in ℥ iiij decocti foliorum senæ, & prunorum, colaturæ, & expressioni adde confectionis hamec sine scammonio ℥ ß aut sirupi rosᷤ. solutivi, vel de cichoreo cum rhabarb. ℥ i; aut exhibeantur per intervalla ℥ iiii alicujus ex prædictis sirupis purgativis, aut Elleborismi Mathioli c. d melancholia à nobis descripti, quibus urgente necessitate addi potest ʒ i lapidis lazuli pro libr. sirupi vel grana iiii stibij præparati pro dosi: sumitur etiam ʒ i. Rhabarb. *in infusione seri caprini.* Inter unam, & alteram purgationem rotulâ aliquâ cordiali utendum est, ut triasandali, diamosci, lætitiæ Galeni, aut ʒ j theriacæ optimæ, vel mitridatij;

Admonitio. Quod si obstructio alicujus insignis visceris simul adsit, eam ante localium applicationem usu chalybis præparati, vel simili aliquo medicamento demollire conabimur.

Topica. Tertio à primâ statim purgatioue localibus utendum est, non quidem adstringentibus, sed ijs, quæ repellendo humoris acrimoniam simul retundant, & majorem inhibeant fluxionem; talia erunt mixta ex emollientibus sive malacticis, & exsiccantibus, quæ media sunt inter ea, quæ cancro, & quæ scyrrho applicari solent: sic initio quando tumor mammarum citra causam manifestam dolere incipit, utendum oleo rosᷤ. aut omphancino cum succo plantaginis vel solatri, ac si fervor adsit in plumbeo mortario agitentur, ex quibus etiam additâ cerâ, & pinguedine anatis emplastrum fieri potest: idem præstat unguentum de tutia, sed mirabilis est efficaciæ lamina

Lamina plumbea. plumbea crebris foraminibus pervia, ut autor est Gal. 9. simpl. aut unguentum sic

Unguentū paratum, quod ab eodem autore commendatur ℞ olei rosᷤ. omphancini ℥ viii plumbeo pistillo in mortario plumbeo agitetur ad spissitudinem, & coloris mutationem, tunc adde pulveris cerussæ, lithargyrij an. libr. 1. misceantur diligenter in eodem mortario, & fiat linimentum; idem præstat beneficium cerotum philagrij, emplastrum filij Zachariæ, diachylon Rasis, cum pulvere marchasitarum, plumbi usti, lithargyrij, aut sequens unguentum olei rosᷤ. ℥ iiij, cerussæ ℥ ß plumbi usti, tutiæ præparatæ, lithargyrij pulverizati an. ʒ i, sevi caprini, pinguedinis gallinæ, anatis, caponis an. ℥ ß, ceræ q. s. fiat unguentum; vel hoc aliud, olei amygdalarum dulcium ℥ j ß, pinguedinis gallinæ, caponis an. ʒ ii, pinguedinis suillæ ℥ ß, plumbi usti ʒ iij ceræ q. s. fiat ad modum telæ ceratæ aut ℞ unguenti de tutia, emplastri filij Zachariæ partes æquales. Prodest etiam unguentum, aut oleum

1. Secundū locos.

Repellentia sine adstrictione. ex bufone, aut oleum de viperis, præsertim cum venenosa subest materia; quod si magis repellere animus sit, & fervorem compescere ℞ succi sempervivi libr. ß. olei rosᷤ. cerussæ an. ℥ ß agitentur prius in plumbeo mortario, deinde leviter bulliant, in quo madida linteamina imponantur; est etiam utile foliorum solatri, plantaginis an. m. ij bulliant in

succo

succo malorum granatorũ, contundantur, & adde, limaciarum cum conchulis contusarum xxx iij fiat cataplasma: vel applicentur folia fraxini, cocta in aquâ fontanâ, & contusa, & locus decocto foveatur; sequens linimentum maximæ est utilitatis, ranas virides xx. in aquis puris, vel in herbis degentes vivas, adhuc si habere possis, sin minus recenter mortuas butyro recenti vel pinguedine anatis convolutas in ollam vitream multis foraminibus pertusam projice, ollam indito in alteram capaciorem bene lutatam, tunc per partem superiorem ignem appones, donec butyrum, & ranas in majorem ollam satis eliquari comperies, separata pinguedine ranas comburito, donec in pulverem redigi possint; ex quo pulvere & ranarum pinguedine solâ vel additâ cerâ mirificum parabis linimentum, cui consimile aliud est ex pulveribus cancrorum, vel limaciarum, cum prædictâ pinguedine: aut emplastrum de carnibus ranarum; vel aliud ex limaciarum carne, & conchulis simul pistis; aut certè hac destillatione partem inunges, terebinthinæ ℥ ij, masticis, sarcocolæ, an. ℥ j ß, ligni aloës, yreos, carpobalsami an. ℥ iij scissa, & contusa, plumbeo pistillo in mortario plumbeo diu ducantur, postea in alembico plumbeo vel stanneo, lento igne sublimentur, tandem destillentur, & liquor in plumbeo vase recipiatur, cujus liquoris ℞ ℥ j, balsami optimi, olei de vitellis ovorum an. ℥ ß misce, poteris indistillatione addere carnes ranarum, limaciarum, ac gallinarum ova simul cum testis conquassata. Conficitur etiam emplastrum ex ciceribus coctis in aqua pluviali, & cinere, cum passulis mundatis, & foliis rutæ mixtis omnibus & contusis; emolliunt insuper cuncta illa, quæ c. præcedenti dicta sunt in 4. remed. genere; sed & pleraque alia in hanc, & reliquas hujus tumoris curativas indicationes scribunt Aëtius, & Mercatus hoc c. *Lib.10.c.48*

Vnguentũ de ranis.

Quarto si dolor sit vehemens anodinis, in quem usum laudat Aëtius rosas, melilotum, ac semen papaveris, paululum omnia trita, vino passo cocta, & vitellis ovorum subacta: vel psylij, quamtumvis in cretico maceretur, & cum dactylorum pinguium carne conteratur & adde foliorum plantaginis, capitum ros. exsiccatarum q ʃ. cum adipe anserino, fiat emplastrum, apponatur in exiguâ quantitate, ne gravet; Prodest etiam linimentum ex oleo ros. omphancino cum pinguedine aliqua, vel sine illâ, ac si dolor sit adhuc vehementior ℞ olei ros. ℥ iij seminis papaveris albi ℥ j, opii ℈ j gummi arabici ʒ iij ceræ q. ʃ. fiat linimentum; cui consimile aliud paratur ex muscilaginis seminis cydoniorum, phylij extractæ succo solatri, aut plantaginis singul. ʒ ij, cerussæ, tutiæ, vel lithargyrii ʒ j, agitentur in mortario plumbeo; vel applicetur sola muscilago in prædicto mortario agitata. At si dolor vehementissimꝰ fuerit, confert fomentum, quod recipit, succi plantaginis, lanceolæ vermicularis, vel consolidæ majoris ℥ iiij, ovorum albumina ij, aquæ ros. olei ros an. ℥ j, aceti albi ℥ iij calefiant, & linteum imbutum apponatur, utilis est etiam herba Erisimon, quæ ab hispanis dicitur, *saramago*, si ejus folia applicentur, aut emplastrũ ex ipsis coctis cum hydromelite conncinetur, quod quidam habent pro mirifico secreto; prodest præterea spuma saponis cum aquâ rosaceâ agitatâ, & apposita.

Anodina. *Fragosum*

Quinto ijs, quæ malignam exulcerarionem impedire valent, & efficere, ne affectus in cancrum commigret; cui rei apta sunt quæcunque nuper diximus; præter quæ apponitur utiliter succus nasturtij, coriandri, & intybi cum aceto, & farinâ lentium decorticatarum; aut gallitricum, tormentilla vel agrimonia cum nuce rancidâ, ac vetustâ pistata, quas etiam herbas mandere utile fuerit, aut appicatur ranarum pinguedo vel ipsarum unguentum paulò suprà descriptum.

Cancrũ inhibentia.

Sexto reliquis non proficientibus ad manus opera veniendum antè tamen utilissimum fuerit corpore benè præparato hanc experiri curandi rationem, qua quidam cum laude utuntur, & utilitatis gratia, quam inde

Prima curandi ratio mamalis.

inde capiunt non exiguam, religiosè seu potius superstitiosè cælant. Subtili, aureoquè ignito cauteriolo foramen in parte efficiunt, in illum sublimati granum indunt, superposito linteo madido, in vaccino butyro, sequenti die prorumpit alba quædam, & crassa materia, & fungosa, quam radicem vocant, cujus si nonnihil remanet, ægyptiaco unguento, aut pulvere Joamis devigo extirpant, cui usui & ad malignitatem cohibendam utilem esse comperimus pulverem lapidis bezoartici, aut succum nicosianæ; Deinceps locum mundificant unguento apostolorum, ac regulariter curant, ita gloriantur cancros curâsse, cum potius hosce curaverint tumores, vel scyrrhos exquisitos. Alii scissione utuntur, quæ tamen exequenda non est, nisi tumor in summitate mammæ consistat, ut antea ex Aëtio monuimus, nam reliquos, qui aut mediam mammam occupant, aut prope costas sunt, vel in pectore, humeris, sub alis, & inguinibus, scissione avellere non licet, quia perfectè tolli nequeunt, & sanguinis eruptionis timor incumbit, ex quâ æger inter manus pereat, nisi aut jam adeo induruerint, ut soli scissioni cedant, aut ulcerari incipiant, tunc enim licet costis adhæreant extirpandi sunt, quia quò diutiùs immorantur, eò certiùs perdunt, itaq; eos, qui in summitate existunt, quia securè fieri potest, secabis, hosce ob periculum præsentaneum, ut Rasius docet. Scissionis modus hic est à junioribus utiliter inventus. Corpore, victu, & medicamentis præmunito tertio à purgatione die post prandium duo ovi vitella unà cum albumine & rosaceo agitantur magna lychinorũ copia ex tenui stupa parata, pulvinis etiam, & ligaturis quinq; digitos latis, acu consuendis fœmorib. idonea cum tenaci filo eoq; duplo, tunc patiens resupina collocetur, adsintq; utrinq; duo homines, qui brachia firmiter contineant, ne ipsa sibi contranitendo impedimento sit; aliæ duæ mulieres crura ejus contineant, ipsa à cingulo parte superiori nuda esto, linteum utrinq; sit, quo sanguis defluat; tunc chirurgus per partem posticam mamillæ duritiem comprehendat, ut extrà ad papillam promineat, ac prudenter divertat, ne ipsa papilla excidatur, quod si versus axillam fuerit tumor situs, divertendus etiam est, ne musculi ab axillaribus orti lædantur.

lib. 4. s. 4. c. 44.

Secunda curandi ratio

13. continentis.

His constitutis, tumoreq; manu sinistra firmiter comprehenso acutissimâ novaculâ chirurgus tantum cutis longitudinaliter aperiat, quantus tumor ipse fuerit, deinde ex utroq; tumoris latere caro commota exscindatur, & separetur, ita tamen ut tumor non feriatur, quòd si sanguis erumpat, globulo ex bombace facto locus opplendus est, quem alter eorum, qui brachia continet digito comprimat, ubi utrinq; tumor detectus fuerit, ac separatus, acu, filoq; medius transfigatur, ipsumquè filum alteri filo alligatum alicui astantium committatur, à quo firmiter teneri oportet, atq; hinc inde contra eam partem quâ chirurgus secat divertendum, ubi probe fuerit ab utroque latere tumor separatus per inferiorem partem penitus abscindatur, idq; expeditissimè digitis admotis, ut totus tumor abscindi sentiatur, nihilq; ex eo relinqui; quod scarificatorio gladiolo aciem acutam utrinq; habenti, quo tumores aperiuntur, commodè fiet; hanc totam operationem celerrimam esse oportet, & adeo expeditam, ut plus in trajiciendo filo, eoquè colligando, quam in tumore penitus eruendo moræ sit, ob debilem fœminæ naturam, dejectumq; animum. Abscisso tumore diligenter providendum, ne quid remaneat, quod facile cognoscetur, si nulla superest durities, tuncq; partes leviter comprimendæ fœculentus sanguis extrahendus, ne posteà fomentum præstet.

His expeditis, sanguis omnis, qui ex vulnere fluxit, abstergatur, mox lychini ovo intincti indantur, nec tamen multi, ne comprimant, ac dolorem augeant, deinde stupæ imponantur eodem ovo madidæ, pulviniq; & ligatura. Postero die eadem horâ communi digestivo curetur, aut balsamo ex iis, qui communiter parantur, ad vulnera curanda, quod applicatur plumâ leviter eo intinctâ, & sicca filamenta superponuntur, ita enim caro ipsa paulatim coalescit, super balsamum emplastrum basilicon applicatur, aut theophrasti, quo utiliter utimur, ac mirabilem præstat operationem, tandem ubi jam satis ulcus coaluit, filamentis

filamentis ſiccis cum eodem emplaſtro cicatrix inducitur, emplaſtrum bis in die abſtergatur, ac tum in primâ operatione, tum aliquot dies poſt ſit ſemper in promptu pulvis reſtrictivus, ut ſi forte hæmorragia magna contingat, ſiſti tempeſtivè poſſit, aut interim, dum opus ſit, mamma prope radicem ligatura comprimatur; quod ſi tumoris aliquid, aut virulentiæ, ſeu pelliculæ in ulcere remaneat, cauſticis medicamentis potius utendum, quàm uſtione; quippe uſtio in hiſce locis cordi proximis, & partibus vicinis uſurpanda non eſt, ne viſcera exurantur, ut Galenus ſapienter monet: quia autem maximi in praxi momenti eſt, ſæpius commendare oportuit ne uſtio fiat, niſi urgente ſanguinis nimiâ profuſione, quo in caſu aureum requiritur inſtrumentum ad dactyli formam, eaque duntaxat pars comburenda, quæ ſuperfluit, ſanis illæſis manentibus; ſed & inſuper ad partem poſticam mammæ ea adhibenda, quæ fluxionem, & cauterij calorem valeant compeſcere, ut ſuccum poligonij, equiſeti, ſempervivi, plantaginis, portulacæ, cum bolo armeno, & terrâ lemniâ (quod etiam in ſuperiori curatione advertendum) ac ſi quid adhuc ſuperſit cauſticis potiùs, quàm copioſo igne extirpandum erit.

Admonitio.

3. ad Glauc. c. 10.

Admonitio altera.

Scholium.

Mercatus hoc loco ſic diſtinguit inter Scyrrhum exquiſitum, & non exquiſitum tumorem ab Hiſpanis Zaratan dictum, & cancrum; quod exquiſitus ſcyrrhus à melancholico humore generetur, ac dolorem non habeat conjunctum; non exquiſitus ex admixtione alterius humoris, ac leviter doleat: cancer ex humore aduſto atrabiliario cum magno dolore fiat: Inter cancrum verò, & ſcyrrhum Zaratanum illum conſtituit, quem ex quovis alio tumore generari prodidit, jam jam in cancrum tendente, à quo tantum differat, quod curetur, & emollientibus gaudeat; cancer vero acerbiori ſit præditus dolore. Verùm, uti mihi quidem videtur, non exquiſitum ſcyrrhum bis nobis deſcribit, & Zaratanum (ita enim libet appellare illum tumorem) ab eo inutiliter diverſum facit, ideoque ut hoc conſtituat diſcrimen conatur interpretari Galenum 5. ſimpl. 9. ubi ſcyrrhum ex atrâ bile fieri dixit, per atram bilem humorem intelligens melancholicum; cum tamen nihil minus Galenus ibi voluerit, ſiquidem apertè dixit, ex eâ fieri cancroſum ſcyrrhum. At inquit Mercatus humidis curat, quæ cancroſis non conveniunt. Reſpondeo, Galenum non curare humidis cancroſos ſcyrrhos ex melancholia atra bile perfuſa; ſed eos duntaxat quibus dura pituita cauſam præſtitit; cujus hæc eſt dictio, Nempe quæ proprie emollientia vocantur medentur ſcyrroſis tumoribus ex pituita reſiccata: *& infra,* at quæ ab atrabiliario ſucco indurantur, cancroſa ſunt omnia, & ab emollientibus exaſperantur. *Eò tamen tendere videtur Mercati mens, ut novam tumoris ſpeciem inveniſſe glorietur, quæ tamen à non exquiſito ſcyrrho nequaquam differt, ut ex Hipp. Raſio, Avicenna, & Vigone monſtravimus, quocirca nos, qui peregrinis opinionibus non applaudimus, nec ingenij decus putamus, abſque neceſſitate nova obtrudere, novam illam tumoris ſpeciem ponere ſupervacaneum omnino duximus. Porro hic eſt ille tumor, quem Italus quidam per Germaniam, Poloniam, & Angliam non citra vulgi admirationem curabat remedijs, hoc cap. & c. de ſtruma dictis, fucatis tamen, & aliâ ſpecie indutis, ne dignoſcerentur propter lucrum, quod non exiguum faciebat, cancrum curâſſe prædicans. de quo c. ſequenti.*

Mercatus Zaratanū diſtinguit à cancroſo ſcyrrho.

Fuchſius Italus.

Sciſſionis modus hic eſt] *Aëtius lib. 4. ſ. 4. c. 45. hanc operationem fieri docet, & ſiſtendi ſanguinis gratia ſubinde urens quoad tota amputatio à ſummitate uſque ad ſanam partem ſit peracta; ac primas inuſtiones ſiſtendi ſanguinis gratiâ facit, poſtremas ad omnes morbi reliquias abolendas; quarum quidem uſtionum, etſi urgente neceſſitate uſus ſit ob ſanguinis eruptionis metum, tamen morbi reliquiæ cauſticis medicamentis commodiùs, ac ſecuriùs extinguntur, ut à nobis jam dictum eſt.*

De mammarum cancro.

CAP. XXII.

Definitio.

CAncer, græce carcinos, Celso carcinoma, Galeno cancrosum tuberculum, est tumor malignus, inæqualis, durus, ore prætumido, aspectu teter, aut lividus, venas tumidas, crassasque in circuitu habens, protervus, calidus, & qui potius à curatione efferatur, quam mitigatur. Dicitur cancer ab effigie, quia venas turgidas habet, quemadmodum cancer aquaticus pedes; quidam ita nuncupari autumant, quia sicuti cancer animal, asper, & durus est, & quidquid forcipibus suis ceperit haud facile dimittit, ita tumor iste difficulter avelli potest ab ijs partibus, quas semel obsederit. Paulus tumorem esse sine dolore scribit: Aëtius dolorem ei tribuit; Hunc sequitur Mercatus, illum Gorrhæus in suis definitionibus. Celsus alium sine dolore, alium cum dolore esse refert; alij inter quos est Benedictus Textor dicunt initio esse sine dolore, qui tamen postea advenit; sed meliùs Avicenna litem componit, dicens alium esse vehementis, alium mitioris doloris, quod fortassè per indolentem Paulus intellexit.

Cel. lib. 6. 43. Fern. 3. 4. c. 15.

Differentia

Porro duę adhuc sunt cancri differentię celebriores, alij enim occulti dicuntur, alij non occulti; & occulti tàm ij qui sine ulcere sunt à veteribus fuerunt appellati, quàm qui in penitioribus corporis partibus latitant, ut in palato, in intestinis, & in sinu muliebri, quem peculiariter occultum Philoxenus appellavit. Qua in re miror Mercatum sapientissimum virum ulceratum cancrum duntaxat ubicunque sit, occultum judicare, inde sumpta ratione, quòd curationem non admittat, non enim quia curationem non admittit occultum vocat Hipp. sed quia occultus est, curationem dixit non admittere. Ideoque magis concinne, ut mihi quidem videtur, Mattheus de Gradi, & Dinus Florentinus non ulceratum cancrum occultum etiam fuisse appellatum existimant, illum tamen duntaxat, qui in interioribus partibus latet, aut qui etsi oculis sit manifestus, radices tamen in abditis corporis partibus occultas habet, modo ulceratus sit, modo non, atque Hippocratis aphorismum rectissimè utrisque aptari, quia neuter curandus est; mitiora enim medicamenta renuunt, si vero per incisionem aut adustionem cures, quâ solâ viâ extirpari posset, ulcera nunquam consolidabis, & hominem curationis afflictione ad mortem usque excarnificabis, qui nullâ fortasse curatione adhibita longiori tempore vitam, & cum minori molestiâ transegisset; malunt enim homines sæpe malum aliquod tolerare, quàm certam oppetere mortem, & plerique pro ambiguâ ancipitiq; valetudine deformiorem, sed securam magis vitam degere, meliusque est infantem mucosum relinquere, quàm nasum omnino avellere. Illis vero, qui non ulcerati in summâ corporis parte hærent, aut qui, etiamsi ulcerati vel occulti sint, laborantes adeo molestant, ut ipsi manû ultro admovere desiderent, curatio adhibenda, quia major est molestia sine medicamentis, quàm quæ à paleativis afferri potest, quibus duntaxat verum cancrum tractandum esse plerique censent. Nam ut Celsus scribit, quidam ferro adusserunt, quidam scalpello exciderunt, neque ulli unquam medicina profuit, sed adusta concitata sunt, & increverunt, donec occiderent, excisa etiam redierunt, & causam mortis attulerunt. Incertum enim est, an ex sententiâ Hippocratis, & Galeni in com. aphorismi eos etiam, qui in summâ corporis sine ulcere consistunt profligatoriè curare liceat, & sane experimentis constat, neque hos etiam consanescere, ob succi crassitiem, qui neq; repelli, neq; discuti potest; si vero ad suppurationem perducatur, ulcus fit cacoëthes, quod curationem similiter respuit.

Lib. 6. aph. 38.

M. cons. 9.

Cancer occultus curationem respuit.

Cancer verus paleativus duntaxat gaudet.

Causa

Gignitur cancer ab atrâ bile, id est, ex eo humore, qui fœcivinariæ similis à liene expurgatur, ubi tamen calorem conceperit, quem si nec per alvum, nec per hæmorrhoidas, nec per menses natura expellit, aut ad crura decumbit, ubi varices efficit, aut ad universam cutem, ubi elephantiasis nascitur (quam aliqui univer-

universalem cancrum appellare consueverunt) aut alias quidem partes impetit, uti os, oculum, vulvam, pectus, colem, anum, præsertim vero ad mulierum mammillas, quia fungosæ, & inanes, tùm à capite, tùm ex utero facilis est decursus, quâ etiam in parte Galenus scribit, cancri animalis effigiem longe evidentissimè repræsentari; itaque continens, & materialis cancri causa humor est melancholicus, qui jam ferbuit, & adustus est, actu tamen fervidus non existit; at si iterum referbuerit in exulcerationem duritiem deducit, quo differt ab anthrace, sive carbunculo, qui ab atrabilario fervidovè sanguine generatur, ut docta est Pauli sententia, ad Galeni, & Avicennæ mentem.

Mammillæ cancris plurimum infestantur.

2. ad Glauc. c. 10.

Anthrax, sive carbunculus.

Cognoscitur ex renitentia tactus, radicibus longè extensis, venis circùm sitis varicosis, quibus veluti alligatur, colore cineritio ad rubrum vergente, interdum ad lividum: aspicientibus mollis apparet, tangentibus durissimus est, dolore sæpe per scapulas ad claviculam extenso: interdum ejus obscura sunt rudimenta, & ciceris magnitudine sive fabæ uno alterovè, aut pluribus etiā annis persistit, deinde nucem, juglandem, & ovum æquat, quòad tandem in ampliorem molem attollatur, & increscat. Ubi vero exesâ cute ulcus efficitur, tum corruptæ carnis speciem tumor exhibet cum fœtore, sordidâ illuvie, horrido aspectu, labris præduris & inversis, ac sanies tenuis, nigra, aut fulva ex eo manat, vapor inde gravis cordi, cerebro, & ori communicatur, febris assidua, & crebra animi defectio adest.

Signa.

Vlcerati signa.

Prognostica ex supradictis facilè desumes; nam occultos habentes cancros melius est non curare, inquit Hipp. curati enim citiùs pereunt, non curati longiori tempore durant, idquè Celsus confirmavit, quam tamen sententiam, ut scribit Galenus, multi magnæ autoritatis medici ad alios etiam cancros dilatârunt: discernere autem, an curationem admittat, nemo potest nisi tempore, & experimento; si enim imposito medicamento adurente malum leniatur, & ejus indicia minuantur, procedere curatio potest, si vero irritatur, & excandescit, removenda sunt omnia acria & vehementia.

6. aph. 38.

Prognostica

In curatione multum, ac diu variatum est; quidam enim, etiam non ulceratis cancris auxiliares manus nō esse adhibendas autumant, ut nuper diximus, experimento ducti, quod multæ mulieres cancros in mammis habentes, solâ bonâ vivendi ratione nullo medicamentorum localium irritamento, perinde ac si nullum paterentur morbum, incolumiter, ac prosperè vitam diutissimè protraxerunt. Verum quia id rarum est, & facilè materia ibi colligitur, quæ putrefacta in malignam evadit exulcerationem; aut continuo repercutientium usu in pectus, & thoracem resudat, Empiemaquè gignit, ut ex continuatione plumbeæ laminæ visum jam est; ideo non proficientibus medicamentis c. superiori dictis, quibus non ulceratus cancer tractandus est (demptis tamen malacticis, quæ in cancro haudquaquam usurpanda sunt) præordinatâ victus ratione, quæ minimè generet atram bilem, de qua etiam ibidem diximus: Præparato insuper, & præpurgato corpore medicamentis, quæ melancholiam respiciant, ut sirupo borraginis, de pomis, de Epithymo, cum aquis borraginis, fumariæ, mellissæ; subinde sumptis pilulis fœtidis, de fumaria, de lapide lazuli, de nitro, ac similibus; tertiā à purgatione die si inefficacem esse viderimus curationem, per resolutionem, uti sæpe est, quam commodissimè id fieri possit, extrahetur eâ ratione, quâ dictum est capite superiori de cancroso scyrrho 6. remed. genere.

Curatio.

Resolutio.

Præparatio.

Purgatio.

Manus opera.

At si ita profundas abditasquè radices habere comperiamus, ut scissionem non admittat, nec resolutivis cedat, tùm paleativis utendum esse censemus, ac ijs, quæ blandiantur duntaxat, in quem usum utile est certis, quibus commodum videtur, anni temporibus, præsertim vere, & autumno corpus purgare, deinde singulis mensibus duas tresvè pilulas atram bilem respicientes deglutire noctu ad ingressum lecti, cancro autem nondum ulcerato applicare imprimis convenit sequens unguentum; Lithargyrij ℥ j. ducatur in marmorea pilla cum plumbeo pistillo, & adde donec incorporentur aquæ ros. olei ros. an. ℥ iij. idem

Topica paleativa in non ulcerato.

Vnguentum

præſtat beneficium unguentum pompholigos per ſe, aut ℞ olei roſ. ℥ iij. in pilla plumbea ducantur ſuperaffundendo paulatim ℥ j. ſucci ſolani, deinde adde pulveris lithargyrij ℥ ij. pulveris Joannis de Vigo ℥ ß, pulveris ceruſſæ lotæ, plumbi uſti loti, an. ʒ iij. ceræ albæ ʒ vj. miſce, fiat unguentum liquidum, quo pars inungatur aut linimenta madida ulceri indantur, aut ℞ olei roſ. ℥ x. ducantur ſub ſole in mortario plumbeo ad craſſitudinem, & nigredinem, poſtea adde plumbi uſti loti ℥ j. ceruſſæ, pulveris lithargyrij an. ʒ xij. ducantur ſimul cum ℥ j. ceræ albæ, donec mediocrem acquirat conſiſtentiam, aut tutiæ lotæ ac ceruſſæ partes æquales terantur, & addita ſ. q. ſucci portulacæ, vel cucurbitæ, olei roſ. & muſcilaginis phylij, fiat linimentum frequenter applicandum: prodeſt etiam aqua ſolatri, in quâ amylum, thus, aloë ac terra lemnia diſſolvantur, in quo etiam cum ulcus adeſt, linimenta madida apponantur, quæ nunquam exſiccari permittes, ne & tenacius ſanguinem eliciant, & dolorem pariant.

Topica in iam ulcerato cancro.

Linimentū. Cum vero ulceratus jam cancer apparet, etſi ſuperiora omnia conducunt, utiliſſimum tamen eſt id, quod recipit olei roſarum, olei omphancini an. lib. ß, ſevi hircini, vitulini, unguenti roſ. populeonis an. ℥ ii. ß, ſucci ſolatri, plantaginis, acetoſæ an. ℥ j. ß, vini, granatorum ℥ ii. ß bulliant lento igne ad conſumptionem ſuccorum, ac vini coletur, & adde ceruſſæ ℥ ii. ß, lithargyrij ℥ v. plumbi uſti ʒ x. tutiæ alexandrinæ ℥ j. ß, caphuræ ſecundum artem trituratæ ʒ j, ceræ albæ q. ſ. fiat linimentum liquefactâ cerâ cum oleis, & in colaturâ miſceantur mineralia ducendo per duas horas in mortario plumbeo: ſunt, qui addunt prædictis unguentis pulverem Stibij præparati, aut arſenici, aut mercurij præcipitati ad ʒ iii. pro ſingulis libris: vel etiam admiſcetur pulvis lapidis bezoartici orientalis, aut Nicoſianæ; Monardes laudat pulverem hordeoli Indici: Andreas Lacuna pulverem ex cancro animali frixo in ſartagine cuprea tempore canicularium, ac poſtea trito, quem etiam pulverem momorſis à cane rabido conferre Dioſcorides ſcripſerat. Aqua aluminoſa ſuper ignitum laterem affundatur, ibiquè infrigidari ſinatur, colligatur, ac in ea intinctum linteum ulceri applicetur, quia mirifice putridam carnem conterit: vel etiam aqua fortis tenui linteo excepta; aut ſume aquæ roſ. partes duas, ſucci coriandri partem j. aquæ ardentis partem mediam, mellis roſ. partem etiam mediam, aquæ matris ſylvæ tantundem, aceti quartam partem, viride æris ℥ ß coquantur in ollâ vitreatâ ad quartæ partis conſumptionem factâ reſidentiâ, id, quod purius eſt, aſſervetur in vaſe vitreo, ac filamenta in eo madida ulceri imponantur. Valleſcus de Taranta extollit pulverem auripigmenti cum ſucco ſolani, & plantaginis, ſi cum penicillo in hoc intincto ulcus tangatur, quo multos curatos fuiſſe à cancroſis ulceribus teſtatur. Alij cum ſanguine alicujus, qui eodem malo fuerit affectus, ulcus inungunt; alij ipſum ulcus lanceolâ ſcarificant, tunc lavant, exprimunt, & ſuperinſpergunt hunc pulverem: Pulveris bufonis partes tres, viridis æris partes ij. ſublimati pertem unam; deinde ſuperimponunt papyrum emporeticam aquâ madidam, cruſta exciſa curant ſolo bufonis pulvere, & papyro emporetica. Quidam magnum nomen adepti ſunt, hac curandi ratione, quâ narium præcipue cancri, quos *Noli me tangere* dicunt, feliciter curantur, arſenici, ac lactucæ ſylveſtris menſe Junio collectæ partes æquales in pulverem redigantur, corpore præpurgato pellicula leviter tenacula avellatur, tunc prædicti pulveris ulceri tantum aſpergatur, quantum ulcus facile recipere poteſt ſuperpoſitâ papyro emporeticâ, quæ manu detineatur, quoad hæreat, ſic per integros 30. dies maneat, in quibus ulcus non attingitur; Prima die nullus adeſt dolor, ſecundâ agranativus, tertiâ dolor plane evaneſcit, in fine prædictorum 30. dierum ſenſim ſcara manu amoveatur, quæ ſi leniter non excidat, linteum butyro delibutum apponatur, & ſi patiens fuerit acutioris ſenſus, & dolor ex motione premat, butyrum etiam

Hordeolum. Lapis bezoarticus.

2. lib. in Dioſc. c. de cancro.

Liquor.

Diverſæ aliæ cancri curandi rationes. Prima.

Secunda.

Noli me tangere.

etiam ante diem trigesimum utiliter applicabitur; quod si scarâ excisâ caro appareat adhuc nigra, vel pravi coloris, pulvis denuò continuetur, quoad rubeat, at si portiunculæ quædam albæ commixtæ sint, quas alij nervos, alij radices mali vocant, sequenti unguento extirpentur; ℞ ceræ albæ, sævi hircini an. partes æquales, myrrhæ, thuris, masticis, singulorum quartam partem cum pauco sapone molli, fiat unguentum miscendo, quoad infrigidetur, quod filamentis ex molli linteo abrasis apponatur, & alterum linteum eodem madidum unguento bis in die apponatur, interea singulis curationibus pelliculæ illæ albæ, seu mali radices forpiculâ leuiter avellantur ni unguento conterantur, postea regulariter curetur ulcus, quod si sanguis fluat, filamenta sola apponantur. Plerique alij hanc tertiam curandi rationem cum felici successu sunt experti: radicem serpentariæ majoris collectam mense Junio transversim scindunt, filo lineo trajiciunt, & ad umbram exsiccant, ita suspensam ut parietem non attingat, in subtilissimum pulverem deinde redigunt, cujus accipiunt ℥ j. arsenici non splendentis ʒ iij. foliginis camini parum, cuncta benè mixta in pixide servant lignea, tunc si ulcus sit putridum, arundineo cultro scalpunt, ut parum sanguinis exeat, ac pulverem subtiliter inspergunt, gossypiumque salivâ madefactum superponunt; prædicendumq; est, quod per diem ac noctem unam dolorem patiens sentiet acerbum, ac pars intumescet, sed quò tumidior evadet, eò melius, nec tamen removendum est medicamentum, sed scaram excitabit, quæ sponte post octavum diem cadet, tuncque sordidum ulcus mundificant melle rof. succo apij & farinâ hordei, aut cum unguento Isidis, superposito unguento de tutiâ, si vero radix aliqua mali remanet, pulverem repetunt, ad removendam scaram nihil omniuo addunt, sed naturæ permittunt, quod opus peragitur corpore antea præpurgato, & hac curandi methodo Crato aliquot curasse scribit. Verum medicamenta hæc caustica, & planè corrosiva mammarum cancris raró sunt adhibenda, ob cordis vicinitatem, sicuti neque prope alias partes præcipuas, nisi probè exusta, aut aliis mixta medicamentis, quę eorum vim infringant: tale fuit procul dubio medicamentum, quo Fuchsius Italus cancros curare asserebat, ideoque medicus cancrorum vocabatur; ejus curandi ratio hæc erat; inspecto loco secretum, ut dicebat, sibi pulverem applicabat, si intra triduum tumor non ex acerbabatur, sed in melius tendebat, sanari posse prædicebat, idque ex sibi secretis signis, quæ ego nulla alia esse existimo, quàm quod à medicamento corrosino non excandescere, indicium est radices non admodum altè esse infixas, nec humorem valdè adustum, uti diximus, tunc igitur pulvere persistebat, ad 30. usque diem, quo termino, ut referebat, radices extinctæ, ac attritæ ex se cadebant, ac si quid adhuc adhæreret, scalpello sensim præscindebat; deinde pulvere incarnante, ex myrrha, thure, & similibus utebatur; super posito convenienti unguento puta basilicone, aut theophrastico; tota tamen curandi vis consistebat in eo pulvere, quem mihi ostendit Stadæ, & erat coloris cineritij, ponderosus, sic ut metalla recipere certum sit, quia vero patientes exiguos ex eo sentiebant dolores, exustum esse minerale, & alijs convolutum, quæ acrimoniam compescerent, nemini dubium esse debet, taleque concinnari posse, ex supradictis, arsenico, stibio præparato, sublimato, lapide bezoartico, Nicosiana, hordeolo, singulis per se vel omnibus mixtis cum aliquo ex ijs, quæ superiùs dicta sunt, quæ quispiam pro libitu, & occasione experiri poterit, & medicamentum procul dubio mirificum inveniet.

Tertia.

3. Epist. 411.

Fuchsij curandi ratio

Pulvis Fuchsij.

Scholium.

Gignitur cancer ex atra bile] *Illustris, & controversiæ plena est de materia cancri apud scriptores disputatio, nam Brachelius ex melancholico succo minimè adusto oriri; ideoque male quosdam ex fervidâ bile gigni dixisse pugnaciter contendit. Placiti ansam Galenus dedit qui cancro causam præbere dixerat humorem melan-*

Quæst. Quis humor sit materia cancri.

6. aph. 38.

Brachelij opinio.

melancholicum, qui eſt fex ſanguinis, & à liene attrahitur, is autem humor adustus non eſt, neque fervidus, ſed pura ſanguinis ſuperfluitas, atque benigna, cum ſit lienis alimentum, rectè dixeris ſanguinem melancholicum cum eodem 6. aph. cit. Huic è directo contrariam tutatur ſententiam cum Paulo Fernelius, qui ex bile atrâ ſanguinevè fervido ac retorrido cancri originem conſtituit, utraque tamen harum opinationum illiminanda, Prima quia ſic cancri materia, à materiâ ſcyrrhi non differret. Secunda, quia ſi acrior humor eſſet, & actu fervens, procul dubio anthracem, aut exulceratum cancrum faceret, vel ſaltem diu ſine exulceratione permanere non ſineret; quocirca ex melancholico potius ſucco aduſto, & qui jam ferbuerit oriri dicendum eſt, qui ſi denuò acrimoniam concipiat, exulcerationem in cancro efficiet: cum igitur Galenus inquit, ex melancholico ſucco, qui eſt lienis nutrimentum, cancrum fieri, non de eodem ſucco adhuc integro intelligatur, ſed jam aduſto, ita enim ſcribit lib. de atra bile; procedente tempore *(de melancholico humore ſermo erat)* terminatur in cancrum: ubi acrior & contumacior hic humor fuerit, cancrum exulceratum: ubi autem mitior latentem, & citra ulcus producit, *ut hinc obiter intelligas occultum cancrum non abditum duntaxat, & in partibus interioribus reconditum, ſed non ulceratum etiam à Galeno nuncupari; At carbunculum à ferventiſſimo, atroquè ſanguine oriri, autor eſt idem Galenus lib. de tumoribus præter naturam, ubi hoſce omnes tumores à melancholico humore originem trahere refert; ſed ut à calidiori carbunculum, ita ab eo, qui minus calet, oriri cancrum conſueviſſe.*

2. ad Glauc. cit. — *P. lib. 4. c. 26.* — *F. 7. pat. c. 3.* — *Galeni loc. enodatur.*

Cancer an ſit contagioſus. Vapor inde gravis] *Mirum, quòd cancer contagio careat, præſertim ulceratus, & qui tetrum expirat, eoquè magis mirari ſubit, quòd ejuſdem naturæ ſit cum elephantiaſi, quæ tamen contagioſa eſt, niſi dicas contagioſum cancrum non eſſe, quia ſoli morbi corporis univerſi communicantur; non tamen video cur procax humor, & fervens in parte aliqua contentus tetrumquè de ſe expirans vaporem, contagionem efficere non poſſit.*

De mammarum magnitudine & flacciditate.

CAPUT XXIIII.

QVia grandiores mammæ præter deformitatem, quæ mulieribus ſemper acerba fuit, cancris ſuſcipiendis ſunt magis expoſitæ, ideo de mammarum incremento hic agendum fuit, & quia, cùm fœminæ laudum noſtrarum præcones eſſe ſoleant, danda opera eſt ut hujus ſexus aſſequamur gratiam, & cunctis earum malis occurramus, ut de nobis benè ſentiant. Eſt autem hic affectus immoderata quædam & indecora mammarum magnitudo, quæ ſemper turpitudinem inducit, interdum etiam operationes brachiorum impedit, & lactis boni generationem, quia in illis plus conficitur, quam oporteat, ideoque corrumpitur; quæ nocumenta agnoſcentes Amazones dextram mammam ſibi reſecabant, ne impediretur brachiorum ac manuum motus, aptioreſque ferendis armis redderentur, & ut manus dextra robuſtior evaderet, toto nutrimento in eam diſtributo. Sunt etiam aliæ mulieres, quæ adeo pendulas habent mammas, ut inde mammoſæ dicantur, ſive mammeales, luſitane *mamudas*; virorum inſuper illi hac indecentia laborant, qui temperamento ſunt humidiori, ac venas habent exiles. Porro parvæne, an magnæ mammæ gignendo lacti commodiores ſint nos jam alibi copioſè diſſertavimus. *4. de nat. mul. c. 12.*

Cauſæ. Cauſæ magnitudinis mammarum ſunt, crebra earundem contrectatio, retentio menſium, copia alimentorum, præſertim humidorum, flatulentorum, ut caſtanearum, raparum, & ſimilium, ideo ruſticis mulieribus peculiaris

Signa. laris est. Signa oculis subjiciuntur, sic affectæ periculo prorsus non vacant, nam quò majores sunt mammæ, eò facilius cancris afficiuntur, uti dictum jam est.

Curatio. Curatur hæc affectio quatuor remediorum generibus, Primò cibis adstringentibus, qui tamen minimè sint flatulenti, à quibus, frequenti balneo, & potu nimio fœmina omnino caveat.

Repercussio. Secundò ijs utendum, quæ sanguinis attractionem impediant, mammarum incrementum prohibeant, ac partes densas reddere valeant, ne facilè influentem humorem suscipiant, in quem usum commendantur folia, vel succus cicutæ, aqua myrthi, capitum rosﾠ aut destillationis pinearum cum pauco aceto, & alumine, in quibus madidus pannus mammis applicetur, aut sequens *Cataplasma.* cataplasma ℞ succi cicutæ ℥ iij. cerussæ, acaciæ, thuris an. ʒ iij. aceti ℥ j. misce; cui commodè additur bolus armeniæ, farina hordei, pulvis spongiæ combustæ, cortex granatorum, alumen, plumbum ustum, ex quibus etiam cum cera, & oleo myrthino unguentum conficitur; aut ex ℥ j. micæ panis cum ʒ j. opij, & s. q. aceti aliud concinnatur; *Ova perdicis.* ova perdicis illita à proprietate mammas constringunt, aut pulvis testæ eorundem cum cadmia, cera, & oleo mastychino: valet etiam ut refert Quintus Serenus, prassium, lapathum, & papaver, si cum fece aceti commisceantur. Aëtius ad coërcendas virginum, & reliquarum fœminarum mammas laudat æruginem ferri cum oleo omphancino, aut vino subactam, ac mammis appositam.

Discutientia. Tertiò si jam mammæ excreverint, curantur ijs, quæ sanguinem absumant, humorem fluentem impediant, & jam contentum in mammis digerant, semper tamen adstringentia superent: quæ enim resolvunt, mammas emolliunt, & flaccidas reddunt, in hunc usum confert menses largius prolicere, præsertim si suppressi sint; deinde sequens unguentum admoveatur; *Vnguentum.* ℞ luti, quod reperitur in molis tonsorum ℥ ij. olei myrthini ℥ j. aceti ℥ ß misce; aut aliud, quod paratur ex ejusdem luti, boli armeni, vel rubricæ fabrilis ℥ j. cerussæ ʒ ij. olei mastychini ℥ ij. ß, emulsionis seminis Jhoschiami ʒ j. ß ex quibus fiat linimentum, super quod imponatur linteum madidum in decocto gallarum. *Mammæ ligaturis fortiter non comprimantur.* Sunt quæ violenter ubera ligaturis comprimunt, quod tamen sæpè lædit, & inflammationem parit; multis tamen prosunt formæ mammarum plumbeæ interius illitæ oleo ex semine Jhoschiami ac mammæ contineantur intra hasce formas, quæ indies coangustentur.

Adstringentia si flaccidæ sint, & pendulæ. Quartò postquam detumuerunt, & flaccidæ, ac pendulæ factæ sunt adstringentibus duntaxat utendum, ut cymolia, bolo armeno, rubrica fabrili, unguento comitissæ, & aliis supra jam descriptis: utilia etiam sunt reliqua, quæ solidare valent partes, quorum uberiorem reperies materiam infra lib. 4. c. de rugis à partu 2. remed. genere. De cæteris mammarum affectionibus, & de mammarum pilo eodem etiam lib. 4. oportunius agendum est, quæ igitur ibi reperies hisce connectere haud pigeat.

FINIS LIBRI PRIMI
PARTIS SECVNDÆ.

RODERICI à CASTRO LUSITANI

De Morbis Mulierum

LIBER SECVNDVS

De affectibus, qui viduis, ac virginibus accidunt.

SECTIO PRIMA

De uterinis propriè dictis affectionibus.

De strangulatu ex utero.

CAP. I.

POsteaquam affectus cunctis fœminis communes præcedenti lib. curare abundè docuimus; Postulat rerum ordo, ut de ijs, quæ virginibus grandiorib. ac viduis accidunt, continuatâ serie in hoc lib. sermonē instituamus. Inter quos uterini affectus, quos etiam hysterica symptomata medici appellare consueverunt, præcipuum obtinent locum; & inter hos quidem primus ac communissimus uteri suffocatio existit, quæ etiam ablatio respirationis ex utero vocatur, & vulvæ strangulatus, rectiùs tamē dixeris strangulationem ex utero, videtur enim in eâ fœmina suffocari ex causâ ab utero communicatâ. Est autem, definiente Paulo, strangulatio uteri, ad superiora recursus; vel est magna respirationis offensio cum corporis refrigeratione ex uteri vitio, vel, ut copiosiùs definiamus, est uteri versus diaphragma aut alterutrū latus retractio, cum emissione qualitatis sive substantiæ venenatæ ad partem aliquam principem ex retento menstruo, putrido semine, vel quopiam alio humore; mensium enim appellatione alios etiam humores Galenus intelligit; Porrò nec uteri commotio duntaxat, nec retentio seminis, aut menstrui, adeo mira symptomata, ut sæpe in hoc morbo apparent, excitare posse videntur, nisi in veneni naturam humores hi in utero transmutentur, ut Galenus ipse 6. de locis copiosè disputat; cujus tamen veneni vis latet, quo usq; à naturâ humor ad expulsionem dimoveri incipiat, tunc enim commotus, vel plus imprimit, vel partem aliquam tangit, vel vaporem ex se emittit, quem antea non emittebat, unde subitò accidentia infert, uterusquè primus malum sentit, & pellere nititur, ideò violenter contorquetur, ac interim varia excitat symptomata veneni qualitate, sive substantiâ ad alias partes immissis, quod sæpe per lienis regionem ad cor, indeque ad guttur transferri, & nos animadvertimus, & mulieres experiuntur. Quod si nocumentum cerebro communicatur, aut meningibus, sævissima, ac varia infert deliramenta: Si cordi, præcordia sursum convelluntur, ac suppressò arteriarum pulsu, & anhelitu veluti exanimes in terram fœminæ concidunt, ac universum corpus perfrigeratur, quia obstructis naturalibus meatibus spiritus egredi non possunt, ideoque sanguis corrumpitur, & quodammodo concrescit, quam ob causam ad frigidos affectus hunc reducunt Galenus, Avicenna, & alij primæ notæ Scriptores; quos sequuti dicimus, affectum esse in frigidâ intemperie nudâ interdum, nonnunquam cum affluxu substantiæ, qui ad morbos insitu sive figura etiam reducendus

Nomina.

Definitio.

lib. 3. c. 70.

27. c. lib. de nat. humana.

Morbi conditio & natura.

c. 5.

Species morbi.

ſcendus eſt, quando ſimul pervertitur, contorqueturq; uterus, aut ſurſum, vel in latera retrahitur, ſic ut ejus cervix extra naturalem ſitum obſtetricibus appareat. Nil autem mirum, ſi utero affecto, afficiantur etiam reliquæ partes principes, hiſceque mediantibus univerſum corpus; ſiquidem cum illis maximum habet conſenſum, cum cerebro nimirum per ſpinæ membranas ac per nervos; cum jecore mediantibus venis; cum corde mediis arteriis; cum inteſtinis, & veſica vicinitate: cum ventriculo ſepto tranſverſo; liene, ac pulmone partium continuitate, ac etiam per occulta ſpiracula.

Vteri conſenſus cum variis partibus.

Pars affecta primò ac præcipue, totuſque morbi focus in hoc malo uterus eſt, in eo enim ſanguis menſtruus, aut ſemen corrumpuntur, & venenatam quandam ex naturâ loci qualitatem acquirunt, unde poſtea reſpirationis inſtrumentis communicatur, cujus rei argumentum eſt, quod viduis, iis maxime, quæ antea probè purgarentur, ac parerent, & virorum concubitu gauderent, quibus dum poſtea privantur, retenta menſtrua, & cohibitum ſemen in utero corrumpitur, & grandioribus ſalacibuſvè virginibus, quibus quicquam in utero præter ætatem, & conſuetudinem detinetur, id accidat: quilibet enim humor in utero hoc modo corruptus ejus generis vaporem ex loci natura venenatum expirat, ut unde vita, illinc & ſumma veneni pernicies ſæpe etiam mors ipſa exoriatur. Cæterum corruptio illa menſtrui aut ſeminis tum in vaſis uteri, tum in utero ipſo fieri poteſt, ac prope teſtes, quæ tamen diu durant affectiones, & diutinæ virginum febres potius ex causâ intra uteri vaſa concluſa ortum trahunt; eæ vero, quæ viduis accidunt, & grandioribus virginibus ſalacibus, & virorum colloquiis, & contactui aſſuetis, ex iiſdem ſubſtantiis in uteri cavitatem prolapſis enaſcuntur, neque mirum, humores in propriis & naturalibus locis computreſcere, ſiquidem id etiam per febres continuas contingit, ſanguine intra venas putreſcente. Nec Solum vidvis, & virginibus grandioribus affectus particularis eſt, verum etiam monialibus, & aliis, quæ ad Venerem proclives cùm ſint, tamen viri conſuetudine non utuntur; & iis quæ propter medicamenta ſteriles fiunt; aut quibus poſt abortum vel partum lochia retinentur; Virginibus vero, quæ aut ſalaces non ſunt, aut 20. annum ætatis, non præterierunt, raro ex corrupto ſemine vitium accidit, niſi nimio virorum conſortio aſſueverint. Cum vero ex retentis, aut diminutis menſtruis contingit, fere circa menſtruationis tempora invadit, aliâs per alios circuitus recurrit, ſicuti epilepſia; plerumq; tamen circa hyemem, & autumnum, vulvâ repletâ, aut ſeminali aut aliâ materiâ.

Pars affecta.

Vnde vitæ illinc etiam mortis cauſa.

Humores in propriis vaſis ſæpe putreſcunt.

Quibus affectus peculiaris.

Triplex hujus mali differentia, ſpecies ſive gradus, primus cum laborantes ægrè reſpirant, pulſum habent parvum; ſenſu tamen non privantur. Secundus cum pulſu, & reſpiratione privari videntur, niſi quod in medio pectore minimum ſupereſt, & univerſum corpus perfrigeratur; tertius, in quo præter jam dicta brachia etiam, & crura contrahuntur.

Differentia

Magnam habet ſimilitudinem cum ſyncope, catalepſi, apoplexiâ, & epilepſiâ; à quibus tamen ſic diſtingues, à ſyncope quidem pulſu, nam in animi defectione ceſſat; in ſuffocatione uteri remanet licet exiguus, rarus, & languidus, in ſyncope ſudor frigidus, & color lividus adeſt; in ſuffocatione color non mutatur, aut certè ruber ſeu pallidꝰ eſt, ſudor nullus: à catalepſi, quia ſic affectæ frigidæ remanent, & oculis apertis neque audiunt, neque vident, quod ſuffocatis non contingit: Ab epilepſia convulſione, quâ carent verè ſuffocatæ ſine complexu alterius affectus, licet convulſivum nonnunquam patiantur motum; præterea, quia in uteri ſuffocatione mulier vocata ſæpe audit, præſertim cum pungitur, aut pili avelluntur, ſentit, & manu collo admotâ ſe ſuffocari indicat, ac licet non poſſit reſpondere tamen poſt acceſſionem recordatur, & non habet ſpumam, qualis conſpicitur in epilepſia; in Epilepticâ autem acceſſione neque vocata audit, nec poſtea recordatur, & ſpumam in ore habet: Ab apoplexiâ, quia ſtertor non adeſt, neque anhelitus, aut ſenſus penitus intercipitur. Inſuper in hyſtericis ſpuma ſignum

Diſtinctio ab aliis morbis.

signum est salutis, in aliis lethale. A lethargo etiam febre discernitur, quæ præfocatæ non vexantur. A venenis denique frigidis assumptis, dolore, icteritiâ, vomitu, unguium, & extremitatum lividitate, quæ sicuti in venenatis non adsunt. Verum, quia pleraq; ex his symptomatibus communia esse solent, accuratè omnia intueri oportet, ne turpiter decipiamur.

Causa.

Ex dictis jam constare arbitror, causas hujus mali antecedentes esse retentionem menstrui, seminis, aut alterius substantiæ à quibus distentis vasis uterus retrahitur ascendere solet, & aliquantulum propriâ sede dimoveri, quippe repleta corpora quantum in latum, & profundum extenduntur, tantum in longitudine breviora fiunt, & quo breviora eò magis ad originem retrahuntur, ac si æqualiter id fiat recta erit ipsius transmutatiò, & sine inclinatione; si vero inæqualiter ad partem vehementiùs trahentem incumbet; non tamen veluti errabundum animal per corpus discurrit, ut alibi jam docuimus, sed ex tensione retrahitur. Quod autem retentio menstrui, vel seminis hujus affectus causæ sint, constat, quia mulieres quæ probè purgantur, & coeunt, raro sunt hystericæ, at frequenter illæ quibus menses supprimuntur, etiam si viro utantur, ut apparet in nuptis, vel quibus retinetur semen, etiamsi probè repurgentur, ut constat in viduis, & monialibus, ac libidinosis virginibus. Avicenna, & Averroes tertiam causam addunt, fluxus albi retentionem, & experientia testatur, si supprimatur, fœminas, quæ eo vexabantur, in uteri strangulatum incidere, quæ causa sub sanguine menstruo contineri debet, non enim solum sanguinem comprehendit, sed alios etiam humores. Sunt etiam remotissimæ causæ, aër frigidus spiramenta constringens, & impediens evaporationem, quies, somnus superfluus, dimissio coitus, balnei, aut frictionis, cibi, ac potus multitudo; quippe cuncta hæc humores augent, & eorum resolutionem impediunt; præterea animi affectus, qui sanguinem, spiritus, ac humores solent agitare: boni etiam, ac grati odores, ad quos uterus retrahitur, præsertim vero Zelotypia hunc parit affectum, ut Montanus tradidit. Causæ vero conjunctæ sunt, corruptio retenti seminis, menstrui, aut aliorum humorum, à quibus tetri, ac ut plurimum venenati elevantur vapores: omnium tamen communissima, & immediata causa est, vitium instrumentorum respirationi inservientium, ab humore vel vapore ascendente, præpedienteque spirituum animalium transitum, ita fit, ut tùm insrequentiâ, tùm intarditate, & parvitate respirationis, nihil majus possit excogitari; ac si ad vocis instrumenta causa pertingat, nil eloqui possunt etiamsi velint, tum ob hanc causam, tum quia defectus aëris ob respirationem impeditam loquelam interdicit; & quia instrumenta immota manent, ideoque aërem, qui locutionis est materia, trahere nequeunt, unde constat triplicem esse, in hoc malo difficilis respirationis causam; Primam mutatum uteri situm; Secundam frigidum ipsius temperamentum, ex semine per corruptionem frigefacto, cujus halitus respirationis instrumenta pertingit; Tertiam corruptum, putridum, ac venenosum halitum, à putridâ substantiâ elevatum, qui obturatis meatibus respirationis vias occludit; ex quo fit, ut sæpè fœminæ ascendere à pube, per alvum, & umbilicum, ac lienem aliquid persentiant ad os ventriculi, & guttur, quò ubi pervenerit, concidunt ita, ut animam egisse diceres, nec priùs ad se redeunt, quam flatus, & humiditas ipsa, à quâ flatus elevatur, ex locis muliebribus profluat. Is igitur halitus, si cerebrum pertingat, deliramenta gignit, ac involuntarios motus; nonnunquam sensus, ac motus privationem; furore insuper fœminæ capiuntur vel convelluntur, quæ causa est cur scriptores affectionem hanc similem epilepsiæ esse dixerint: si cor halitus feriat animi deliquium & syncopem infert, si ventriculum, morsus ventris, & plurima eructatio accidit.

Av. 31. 3. tract. 4. c. 16.

Aver. 8. collig. 29.

Triplex difficilis respirationis causa in uteri strãgulatu.

Signa.

Signa quintuplicia sunt, quædam instantem accessionem prænuntiant; quædam jam præsentem demonstrant: alia à semine an menstruo fiat declarant; alia in quem locum uterus incumbat; ultima prognostica existunt, & in-

& instantem quidem prædicunt, mentis tarditas, torpor, virium imbecillitas, refrigeratio, pallor faciei, tristis aspectus; præterea manibus comprimunt ventrem, quia sentiunt aliquid ibi moveri, & adscendere, adest crurum segnities, infirmitas, & contractio, somnolentia, desipientia, quibusdam risus, aliis lachrimæ, aliis utrumque, à quibus etiam monitæ non cessant, adhæc morsus oris ventriculi, cibi fastidium, nausea, sitis, tumor ventris, ac dolor, hipochondriorum murmur, seu borborismus, & quædam veluti rerum omnium oblivio, pulsus debilis, cordis saltus, dolor capitis, nonnunquam etiam rubedo labiorum, faciei, & oculorum, qui etiam interdum contrahuntur, aut ita clauduntur, ut aperiri facile nequeant. Præsente jam affectione respiratio læditur, vox intercipitur, motu & sensu privantur, aut convulsivum motum patiuntur, stupent, vertigine corripiuntur, delirant, & cum quâdam veluti desperatione clamant; Ac licet intelligant, & audiant, respondere tamen nequeunt, tandemq; in dorsum veluti mortuæ cadunt, aliæ etiam actionibus integris manentibus difficilem duntaxat respirationem habent, unde colligitur, non semper circa cor, & ventriculum morsum, seu compressionem fieri, sed halitū ad partes respirationis elevari. Inclinante jam accessione quia discutitur causa, malæ rubent, sensum, & intellectum recuperare incipiunt, oculi post multam gravitatem aperiuntur; tunc uterus incipit laxari, & humiditas quædam ab eo prodit, cum ventris crepitu, tandem profundis emissis suspiriis ad se redeunt, ac sic exsurgunt, & corpus firmari incipit. A sanguine nè, an semine fiat cognosces, quia omnia symptomata à vitiato semine quam à sanguine tantò vehementiora sunt, quantum vitiatum semen, quàm menstruum ad noxam corpori inferendá vim obtinet majorem; quod Galenus cit. observasse scribit; unde fit ut apnœæ, convulsiones, vocis abscissio, anhelitꝰ difficultas, pulsus abolitiones, animi defectiones, ac sensus cujusdam vaporis ab umbilico, & pectine, ad superiora ascendens, qui altius fauces invadens, eas quasi vinculo perstringere videtur, prorsusquè spiritum intercipere, magno suffocationis metu, morbum arguant à seminis corrupti retentione pendere; cujus rei majorem certitudinem facit, si mulier à coitu desiderato diu abstinuit, & otiosa fuit, præsertim si vidua, vel monialis est, & ritè purgatur, ac naturaliter multo abundat semine. Sin autem à sanguine fiat, ipse suppressus fuit, mammæ turgent ob sanguinis ad illas regurgitationem, gravitas in corpore sentitur, sensus hebetatur, dolores adsunt oculorum, colli, fœmorum, & juxta renes ex calefactoquè sanguine superiores partes rubent. Porro æqualiter uterum versus superiora retrahi suspirium demonstrat, vertigo, capitis dolor, cibi fastidium, nausea, ructus, & intestinorum crepitus; ad anticam vero partem, posticam, dextram, aut sinistram torqueri indicia fuerint, si fœminæ gravantur, dolent, tument, ilia, pecten, vesica, aut rectum intestinum, & cervix uteri ab obstetrice conversam in eam partem sentitur; ac si fœmina viro utatur, semen illabitur, quia os uteri perversum est. Specialius tamen si versus vesicam uterus convellatur, urina supprimitur; si ad sedem, impediuntur alvi excrementa, dolores occupant lumbos, podicem, imum ventrem, ac rectum intestinum: si in partem sinistram, dolor acutus ac vehemens habet lumbos, crura, & hypochondria; mulier claudicat; si ad cor, spiritus adest difficultas; si ad septum transversum, & præcordia, de repente voce privantur, ipsa præcordia dura fiunt, strangulari videntur, dentes conserunt, & vocatæ non audiunt.

Signa instantis accessionis. *Signa præsentis affectiones.* *Signa sanguinis aut seminis putrescentis in utero.* *Signa indicantia in quam partem uterus incumbat.*

Ex hoc morbo multæ se iterum recolligunt; aliæ in ipsis accessionibus subitò periêre; deterior tamen, ac periculosior est, quæ ex seminis retentione, quam quæ ex retentis menstruis suffocatio fit, item ea, in quâ animi defectio adest, & tum respiratio, tum pulsus magis aboletur; ea insuper, cujus accessiones crebrò repetunt, ac diu durant; in his enim si pulsus fiat inordinatus, & creber; postea in totum aboleri solet, cum syncope, ac tandem exiguo humore faciem irrorante moriuntur. Minus malum est, si illæso spiritu reliqua symptomata

Prognostica.

adsint: si sensus, & motus integri maneant; si rarius accessio invadat, & breviori tempore duret: si ex menstruis fiat, quæ cum retenta fuerint, jam apparere incipiant. Minus etiam malum, si frigidæ mulieri contingat, quàm si calidæ, si prægnanti (nam iis etiam accidere scribit Hippoc.) quam si viduæ, aut virgini. Cum his tamen gravidas, licet menses non habeant, raró hæc affectio exercet, nisi ex accidenti, febre nimirum, pravo vitæ instituto, aut antiquo uteri temperamento, quibus Hippocrates addit pituitam à capite ad præcordia defluentem, quæ respirationem impediat; raró quidem gravidas exercet, quia fœtus puriori alitur sanguine, pars etiam ad replenda ubera regurgitat, reliquus ad lochia servatur, & à naturâ prohibetur, ne putrescat, quia in chorio conservatur, non minùs quam in suâ vesicâ bilis. Cæterum grandioribus etiam fœminis seminis, & mensium annos jam egressis ut septuagenariis, raró suffocatio ex utero contingit, nisi à pituitâ in ipso utero putrescente; frequentiùs tamen cessante mensium purgatione naturali 45. aut 50. anno vel cessat morbus, vel ingravescens interficit. Quod tamen mulieri, quæ uterinis symptomatibus molestatur, aut difficulter parit, superveniens sternutatio bonum sit, liquet ex Hippoc. cujus rei causa est, quia ostendit naturam propriarum meminisse motionum; & quæ prius torpebat, excitari; deinde etiam quia concussu sternutatio naturam excitat, & excernit, quæ partibus infixa hærent. At ubi morbus invadere assuevit, instar comitialis diuturnus efficitur, & per circuitus repetens.

Suffocatio ex utero raro gravidas exercet.

1. de morb. mul.

5. Aph. 35.

Sunt tandem alia signa, quæ distinguunt inter præfocatam, & mortuam, & vulgariter quidem floccis naribus admotis, clausis fenestris, & recedentibus adstantibus, cyatho aqua pleno pectori imposito, aut speculo ori, ex eorum motu, infectionevè præsentem respirationem, vitamque arguunt. Verum quia hæc parùm firma sunt, ideo pilorum avulsione potius de vitâ cognoscendum, & sternutatoriis, ex pulvere hellebori, ac piretri narib⁹ insufflato, aut pennâ intinctâ in aceto acerrimo squillitico, in quo ruta incoxerit. Sed neq; hæc certitudinem habent plenam, quia in quibusdam sola pulsatio vitam tueri potest, quapropter suffocati, apoplectici, ac epileptici meritò aliquandiu servantur, etiam nullo respirationis indicio: fuerunt enim jam plerique ex sarcophago relati, & ex sepulchro auditi. Cur verò Arabes his, Germani cunctis defunctis triduum definierunt, causa videtur, fœtor qui in triduo ab obitu manifestatur: addunt alii humorum motum; cum enim sanguis perpetuò, pituita quotidiè, bilis tertio quoque die, melancholia quarto moveatur; ad unum horum, si superesset homo, excitandus erat. Ad curationem igitur vocati medici, caveant diligenter, ne incauti mortuæ remedia adhibeant; neve muliercularum communi errore, quidquid affectus illis contigerit, in uterum rejiciant, cum possint ex aliis causis suboriri; ne tandem vulgari superstitione sic affectas ab immundo spiritu teneri judicent.

Signa discernentia inter mortuam, & præfocatam

Curatio. Admonitiones.

Deinde quia affectus per circuitus repetit, duplicem requirit curationem, unam in accessione, alteram extra accessionem: & in accessione quidem tria potissimum symptomata urgent, strangulatio, convulsio, animi defectio, quorum remedia promiscuè ferè triplicem curandi scopum respiciunt; Primus est, uterum reducere ad propriam sedem; Secundus prohibere, ne vapores sursum ferantur; tertius, humorem in utero contentum, qui est evaporationis causa, foras pellere; quæ omnia ut compleantur, in exacerbationibus patiens cibum nullum, aut perexiguum capiat, ut Paulus notavit; deinde cervice, & scapulis acclivibus collocetur, fœmoribus inguinibusquè declivibus, ita enim uterus faciliùs reducitur, in quem usum crurum ligaturæ dolorificæ, frictionesquè conveniunt non solum infra, sed etiam supra genua, præsertim in interiori parte, tandemquè ventris ipsius deorsum versus, non sursum, neque circum circa tunc uterus inferius ducendus ventri admota distenta manu madidâ in oleo laurino, rutaceo, anethino, de spica, vel florum auranciorum oleo, sive unguento quod hispanis dicitur *(manteca de azahar)* Posteà supra umbilicum

In accessione.

Situs.

Ligatura.

Frictiones.

umbilicum præcordia faſcijs fortiter ligentur; ita enim vapores non aſcendunt, uterus reducitur, diſcutitur humor, & attenuatus ab excitatâ expultrice faciliùs pellitur; cucurbitulæ etiam cum igne copioſo fœmoribus citra ſcarificationem affigendæ ſunt, deinde utrinq; in inguinibus, quippe uterum deorſum trahunt obligamenta in illis partibus affixa: ſupra umbilicum vero, ut quidam non citra magnum errorem faciunt, minimè applicentur, quia aut uterum ſurſum trahent, aut elatum retinebunt, poſſunt tamen inter os pubis, & umbilicum utrinque admoveri, deinde altâ voce proprio nomine patiens compellerur, & quæcunque ligamenta ac veſtes ſupra cor, & pectus habuerit, ſolvantur, liberumque haurire aërem ſinatur; præſtat nares, & aures vellicare, pilos digitorũ, pedum, aut etiã pudendarum partium evellere, aut digitos ipſos contorquere: Ac quia uterus bene olentibus reficitur, & ad ea recurrit, pravum ſpirantibus offenditur, eaque refugit; ideò naribus fœtida ſuffiantur ut chartâ leviter combuſtâ, avium plumæ, præſertim perdicis, fruſta calceorum, corij, vel pilorum hominis, panni, lanæ, vel cornu caprarum accenſis carbonibus impoſita; vel etiam naribus odoretur, aſſa fœtida, galbanum, ſagapenum, caſtoreum, bitumen, ſulphur, lucernarum recenter extinctarum funiculi, quidam etiam de munditie, parum ſoliciti matulam cum lotio veteri, vel dejectione naribus admovent; fuerit tamen commodius ſequentem parare ſuffitum, galbani aceto diſſoluti, caſtorei an. ℥ ß, ſulphuris vini ʒ ij. miſce, ab his tamen quæ jam dictis fortiora ſunt, abſtinendum, ſi fœmina Epileptica fuerit; quia cerebrum Epilepticarum alioqui infirmum fœtidis offenſum agitatur, unde humores in cerebri ventriculos præcipitantur, ac ſymptomata ingraveſcunt; Prodeſt tamen betonicam, aut rutam viridem manibus contritam naribus admovere, aut pulverem naſturtij, ſynapi, quæ eadem cum thymo aceto acerrimo incoquantur, & naribus vaporatio fiat, aut inſuffletur hic pulvis, ℞ ſynapi, piperis albi, piretri, caſtorei an. ℈ j. miſce; vel alius fiat pulvis ex verrucis, quæ equorum tibijs adnaſcuntur, in calido furno exſiccatis, deinde contritis, quæ ſi naribus indantur, quaſi momento mulieres reducunt; His omnibus uterus deturbatur, quia ab eis refugit, & excitatur facultas expultrix, quæ noxiam materiam expellendo, paroxiſmum abbreviat; ac præterea frigiditatem corrigunt, ac digerendi id, quod in utero eſt, vim poſſident. Methencritæ, ſive ſyringæ vacuæ ſyphonem collo uteri immiſiſſe, mox internum pulſorium retraxiſſe, deorſum uterum revellit. Prodeſt etiam brioniam in vino ſæpius in potu dare tempore ſomni, aut quovis alio tempore, ʒ j. agarici in vino, quod remedium eſt Galeni 9. ſecundum locos, ubi etiam commendat acetum ſquilliticum in potu datum, aut exhibetur ʒ j. theriacæ optimæ, quæ etiam oleo ruthaceo diſſoluta ei parti applicatur, per quam halitus aſcendere ſentitur, quo ſolo remedio Nobiliſſima Margareta ab Alefeldt à periculoſiſſimâ acceſſione alijs non proficientibus liberata fuit. At quod pleriq; jubent nares claudere, & aërem retinere, ut unito calore, & ſpiritu, vapores maligni ocyus diſſipentur mihi nunquam placuit, periculum enim eſt ne fœmina penitus ſuffocetur, præſertim ſi imbecilla ſit. Jam vero bene olentia naribus nunquam ſunt applicanda, ideoque medici ad ſuffocatas accedentes, chirothecas deponant, poma, ac reliqua odorifera. Patiens vero pannis circumtecta, ac ſupra umbilicum ligata recipiat in uterum per ſedem perforatam, aut per infundibulum jucundum ſuffitum ex caſſia lignea, myrrha, ſtacte (quam ſtyracem liquidum vocant) laſerpitio, ligno aloës, cariophyllis, maci, amomo, coſto, ambra, zibeto, diambra, diamoſco, trochiſcis de gallia, & de alipta moſcata; aut alijs ex ſupradictis concinnatis; nam cuncta hæc laxandi, calefaciendi, & flatus diſcutiendi vires obtinent. Mire uterum reficit, & quam celerrimè in propriam ſedem reducit ſuffitus per infundibulum ex verrucis ſeu eminentijs, quæ equorum pedibus adnaſcuntur, quod ſecreti loco haberi poteſt. In quos etiam uſus uteri os perungitur cum oleo Jaſmino de Napha, de ſpica, vel ſimili alio in quo granum unum atque alterum Zibeti, vel moſci diſſol-

Cucurbitula.

Aër.

Fœtida quæ Uterum deturbare valent.

Admonitio.

Pulvis.

Syringa vacua uſus.

Error quorundam.

Bene olentia utero ſunt applicanda.

Suffitus.

Eductio humoris.

diſſolvatur; aut goſſypium eâdem mixturâ delibutum locis inditur; tunc (ſi fieri id ſine ſcelere poſſit) obſtetrix collum uteri confricet digitis, indice ac medio perunctis aliquo ex prædictis oleis, in quo diſſoluta ſint odorifera; ut irritatus craſſus humor, qui in utero hæret, provocetur, & calefactus excernatur. In ipſum quoque uterum per uterinum clyſterem ſequens liquor injiciendus,

Methenchrita.

♃ aquæ naphæ, vel lauendulæ lib. j. aquæ ocymi ℥ iiii. galliæ moſcatæ ʒ ii. galbani ʒ iii. muſci, & ambræ an. g. v. ſirupi de arthemiſia ℥ iiii. croci pulverizati, cinamomi, cariophyl. an. ʒ ß miſce.

Vomitus. *Hipp. 1. de morb. mul.*

Hipp. Aëtius, Paulus, & Avicenna vomitum commendant, qui tametſi omnib. conveniat, peculiariter tamen ijs prodeſt, quibus in ventriculo corruptus cibus, aut pituitoſus alius humor acceſſioni anſam præbuit, quod cognoſcitur ex graviſſimis ipſius ventriculi doloribus, & quanquam vomitu humor ad ſuperiora trahi videatur, major tamen eſt utilitas, quæ in hoc caſu ex eductione materiæ ſequitur; neque verò ciendus, niſi poſt purgationem, ac ſi fœmina ad vomendum ſit facilis, idque ſemper cum magna præmeditatione, ne violenter humor ſuperiora petat, ut ipſe monuit Hipp. Provocabitur autem titillatione faucium cum plumâ madidâ in oleo liliorum alb. tepido; vel patientis os vi aperiatur, & injiciatur decoctum ſeminis anethi, & raphani, cum oleo liliorum, cavendo ab oxymelite, ac ſirupo acetoſo, quia hæc uterum afficiunt, ſi Hipp. & Galeno credimus.

2. de morb. mul.

Capitis ratio habenda Embrocha. *Hippoc. 3. accut. 39. Gal. 1. ad Glauc. 14.*

At ſi ſuperiora non ſufficiant, totum caput perfundatur oleo laurino, anethino, rutaceo, de ſpica, vel ſequenti ſimilivè alio embrocha, ♃ ſupradictorum oleorum an. ℥ iiii. aceti ex decoctione rutæ, origani, pulegij ℥ ii. miſce, quippe cerebrum calefacit, humores attenuat, & vapores diſcutit, qui ſemper cum hoc morbo conjunguntur, imo ipſum efficiunt, & ſunt de genere

Flatus diſſolventia. *Sacculi.*

flatuum, ut Serapio, & Valeſcus de Taranta recte notarunt. Quo etiam tempore pubi, & ventri pannus calidiſſimus imponatur; aut ſacculi, quibus includantur cuminum, aniſum, ſemen dauci, ſal, ruta, arthemiſia, furfur benè calidi, qui ſæpè iterentur, aut ex ſupradictis unguenta, cerota, & peſſaria conficiantur, de aliis pauló poſt; forma vero peſſarij talis erit, olei naphæ, vel de

Peſſus.

ſpica ℥ i. ß, ladani ʒ ii. galliæ muſcatæ ʒ i. ligni aloës, & cariophyl. an. ℈ i. miſce fiant peſſaria ſerico incluſa, ante hoc tamen quod confortat utilis erit alius ſic paratus, ♃ ſucci mercurialis, vel decocti ejuſdem ℥ ii. antidoti hæmagogi, theriacæ antiquæ an. ʒ ii. pulveris de hiera ʒ i. miſce; valet etiam mirificè inunctio ex oleo Mathioli, quo partes infra umbilicum liniantur, & bi-

Admonitio de virginib.

bat patiens cochleare j. aquæ vitæ finiſſimæ ex herbis paratæ ad uterum conducentibus: virginibus tamen, ſat fuerit loco peſſarij ventrem, ac pudendum inungere, aut ſi ex retentione ſeminis laborent, ſuadendæ ſunt, ut nubant; ſin vitam caſtam potiùs ducere velint, parco utantur victu, & abſtineant à vino, ac reliquis, quæ ſemen augent, de quibus ad nauſeam jam ſcripſimus; quod ſi uterus deorſum proceſſerit, curabitur, ut infrà c. de uteri prolapſu. Atque tota hæc curatio deſumitur ex Hippoc. Aëtio, Paulo, Avicenna, & Galeno citatis & 9. ſecundum locos in fine.

c. de gonorrhæa.

Curatio cũ fit à menſtruo.

Porro conſiderandum inſuper eſt, à menſtruo nè, an à retento ſemine acceſſio fiat: ac ſi à menſtruo proveniat, inchoanda curatio erit à ſanguinis miſſione ex pede, deinde ne excrementorum appoſitu uterus prematur ſequens, aut ſimilis clyſter injiciendus eſt, foliorum malv. mercur. ſingulorum m. j. florum camomilæ p. ii. ſeminis aniſi, fœniculi; fœnugræci an. ʒ i. coquantur in 5. q. aquæ ad tertias colaturæ, ♃. ℥ x. mellis roſati, olei camomilæ, liliorum, aut ſeſamini ſingulorum ℥ ii. electuarij lenitivi, aut diaphœnici ℥ ß miſce, aut ex hieræ ʒ i. & cumini tantundem cum xx. foliis rutæ, & caricis fiant ſuppoſitoria ii. quibus addere licet Agarici, ſalis gemmæ an. ʒ ii. cucurbitulæ ſuris, fœmoribus, & juxta pubem applicantur, reliqua ut ſuprà.

A ſemine ſi fiat curatio

At ſi retentum ſemen acceſſionem efficiat, ſanguinis miſſio nequaquam confert, quia vires dejicit, & quòd in utero eſt non educit; potiuſque adhibere convenit glandes, & clyſteres tum per uterum, tum per ſedem, ut

♃ aliptæ

℞. aliptæ moſcatæ ℈ ii. ligni aloës, cariophyllorum an. ℈ ß muſci, ambræ an. g. iii. excipiantur oleo de ſpica, & cum cera fiat peſſus, qui ſerico includatur, ne in utero liquefiat, & Zibeto liniatur, cui conſimilis eſt alius qui recipit galliæ moſcatæ, cinamomi, cariophyllorum an. ℈ j. ambræ, moſci, an. g. iii. ladani, ſtyracis an. q. ſ. ut peſſus conficiatur. His ubi jam aliquid ex utero fuerit excretum apponatur emplaſtrum pro matrice aut gummi elemi; aut ex carana, vel tacamaca confectum, vel balſamũ, aut ſtyrax liquida, vel oleum de ſtyrace, quibus pro calidis, ſalacibuſque virginibus admiſce ſemen agni caſti, corallium rubeum, pulverem roſarum, aut ſeminis plantaginis; Pro frigidioribus autem hoc ſalubriter paratur, aliptæ moſcatæ pulveris cariophyllorum, angelicæ an. ℈ j. pulveris roſarum corallij albi an. ʒ j. terebinthinæ, & ceræ q. ſ. adde ambræ g. iii. aut ℞. galliæ moſcatæ, diambræ an. g. x. pulveris ſandalorum omnium corallij, agni caſti, roſarum albarum an. ℈ j. ladani depurati q. ſ. fiat emplaſtrum: longè tamen majoris efficaciæ eſt, id quod recipit olei naphæ, vel de ſpica, ℥ j. theriacæ magnæ ʒ ii. pulveris galliæ moſcatæ ʒ ß, zibeti ℈ j. pulveris ſeminis angelicæ, cinamomi, cariophyllorum an. ʒ ß, galbani ʒ ii. ladani depurati q. ſ. fiat emplaſtrum; quo adhuc præſtantius, ac nobilius ſequens cenſetur olei cinamomi, de ſpica, balſami an. ʒ ii. pulveris cinamomi, macis, cariophyllorum, ſeminis angelicæ an. ʒ j. galliæ moſcatæ, aliptæ moſcatæ, diambræ an. g. v, diamoſci g. iiii. ceræ & terebinthinæ q ſ. fiat emplaſtrum, aut cum cerâ duntaxat fiat unguentum. Aut quia oleum de cinamomo nimis conſtat, ideoque ſolis ditiſſimis ordinandum ℞. olei naphæ, de ſpica, liliorum alborum, laurini an. ℥ j. pulveris galliæ moſcatæ ℈ iiii. ligni aloës, cariophyllorum, ſeminis agni caſti an. ʒ ß ladani, & ceræ, parum miſce, fiat unguentum; aut ex ſola theriaca, cum oleo de ſpica. Cæterum emplaſtra ad formam ſcuti fiant, & in parte acutâ apponenda g. aliquot moſci, ut gratum odorem utero inſpirent, ac ipſum retrahant; extenduntur vero ſuper pannum coccineum, & unum ventri; alterum infra renes in parte poſticâ apponitur. Quibus ſemper miſcenda, quæ ventoſitates diſcutiant ob jam dictam cauſam; ideo clyſterijs additur oleum rutaceum, irinum; fomenta vero & inceſſiones fiunt decocto camemali, anethi, thymi, fœniculi, rutæ, arthemiſiæ, aniſi, cumini, baccarum lauri; venter inungendus oleo de cinamomo, de angelica, de aniſo, de piperibus, cariophyllorum, quorum guttas aliquot in convenienti liquore guſtet. Peſſarijs, & emplaſtris commiſcetur pulvis cumini, aniſi, rutæ, caſſiæ, cinamomi, ligni aloës, coſti, mirificè tamen proſunt cucurbitulæ ſine ſcarificatione cum copioſâ flammâ inter pubem, & umbilicum appoſitæ. Errant qui illico ab exacerbatione patientibus ſolent exhibere ſacchari paſtam cum ſandalis, & moſco (quam Hiſpani vocant *Alcorſam*) aut aliud ſimile cordiale cum vino; nam vinum vapores gignit, & penetrat, ſubindeque humores denuò in utero commovet, aut eò deducit, atque ita ſymptomata recrudeſcunt, præſertim ſi odoriferum eſt, uterum ſurſum trahit; quocirca ijs ſolum, quibus cum ſyncope acceſſio invadit, ſi nimium reſolvuntur, exhiberi poteſt; quia ad id, quod magis urget, curantis conſilium debet collimare.

Peſſus. *Emplaſtra pro matrice.* *Flatus diſcutientia, fomenta & inceſſiones.*

Extra acceſſionem ſi ex menſium ſuppreſſione, aut diminutione patiens ſit aſſueta incidere in uteri ſtrangulatum, curatio ferè petenda ex cap. de ſuppreſſ. menſt. ſi ex retento ſemine, vocetur maritus, & adhibeantur ea, quæ c. de gonorrhæa ad ſemen extinguendum dicta ſunt: ſi ex uteri inflammatione, menſibusvè aſſatis, corruptis, aut ſuppuratis, ad propria horum affectuum capita recurrendum; particularius tamen, ſi à menſtruo, quod ſæpe fit, contingat, curatur victus ratione tenui facilis digeſtionis, & boni nutrimenti; aër ſit temperatus, minimeque ventoſus, exercitium mediocre, præſertim matutino tempore convenit deambulatio, aut lenta equitatio, geſtatio vero in curru, & navi fugienda plane, quia vomitum ciet, & humores

Extra acceſſionem curatio. *Si à menſtruis retentis curatio.*

agitando ſymptomata excitat, quare non video cur eas, quæ in navi, & curru *Aëtij lapſus* fiunt geſtationes laudaverint Aëtius, & Altomarius; Porro ſomnus ſolito brevior eſto, excrementa alvi reſpondeant natura vel arte, animi accidentia vitentur, & ea omnia, quæ flatus, humoreſquè melancholicos gignere poſſunt: cibus primis 12. quindecimvè diebus à menſium purgatione frigidiuſculus ſit, & paucus, haud tamen adſtringens, ſed leniens, aperiens, lubricans, & abſtergens, qualis erit ex pullo coctо cum radice cichorei, petroſelini, fœniculi, ciceribus, & croco, aut cum hordeo, lactuca, cucurbita; ptiſana etiam aut cremor ejus conducit; potus eſto mulſa, aqua hordei, aut ſerum lactis, in quo per noctem maduerint, flores borraginis vel aniſum.

Evacuatio. Venæ ſectio. Secundò, evacuantibus ut venæ ſectione circa 15. diem ex brachio ad deponendam plenitudinem; quam ſequatur purgatio, digeſto prius humore per hunc aut ſimilem ſirupum, foliorum arthemiſiæ, capill. ven. an. m. j. ſeminis fœniculi, dauci, aniſi, rubeæ tinctorum an. ʒ j. radicis borraginis, petroſ. an. ℥ j. fiat decoctio ad tertias, in cujus lib. j. ß, adde ſirupi de duabus radicibus ſine aceto, capill. ven. byzantini an. ℥ ii. miſce, capiat mane, & veſperi ℥ v. conveniunt etiam ſirupus de arthemiſia, de hyſſopo, de quinque rad. cum aquis nepitæ, pulegij, fœniculi, hyſſopi, arthemiſiæ, petaſitis. Ubi per ſex dies uſa fuerit ſirupis, ſequenti mane capiat hanc purgatiunculam, ℞. prædictæ *Purgatio.* decoctionis ℥ iiii. rhodomelitis perſici ℥ j. ß Agarici trochiſcati in ligatura, rhab. infuſi per noctem in aqua cich. an. ℈ ij. pulveris de hiera ʒ ß, aut diaphœnici ʒ ii. miſce, fiat hauſtus; vel ſi pilulis magis delectatur, *Pilulæ.* ℞. maſſæ pilul. alephanginarum, de hiera, an. ℈ ii. diagridij g. iii. cum ſirupo de arthemiſia formentur viiii. mox à 22. die, quo purgationem acci- *Humores diſcutientia* piet uſque ad 25. accipiat ſingulo mane unam vel alteram tabellam ex rebus paratam, quæ aperiant, calefaciant, & humores diſcutiant ut diagalangæ, *Rotulæ.* diatrion pipereon, diacalaminthæ, diacimini, diamoſci, diambræ, vel ℥ j. ſequentis conſervæ, ℞. florum auranciorum conditorum ℥ j. theriacæ *Conſerva.* magnæ, vel mithridatij, ʒ ß, ſpecierum diamoſci, vel aromatici roſati ℈ j. cum ſirupo de arthemiſia, fiat conſerva, cui utiliter additur pulveris caſtorei ℈ j. vel antidoti hæmagogi ʒ j. idem præſtat beneficium altera, quæ ſic concinnatur, ℞. theriacæ antiquæ, mithridatij optimi an. ʒ ii. conſervæ bugloſſæ ℥ iii. caſtorei ʒ j. ß, ſpecierum diamoſci dulcis, diambræ, aromatici roſ. an. ℈ ii. cum ſiropo de arthemiſia fiat confectio doſis cochleare j. ſeu *Trochiſci Raſij.* ℥ j. Raſius laudat ſequentes trochiſcos, ℞. ſeminis mentraſti, ſeſeleos. ariſtolochiæ rotundæ, rubeæ tinct. foliorum agni caſti, rutæ an. ʒ ii. cum ſirupo de arthemiſia, aut capill. ven. fiant trochiſci doſis ʒ j. cum aqua fœniculi aut ex decoctione ſeminis aniſi, dauci, radicis, chinæ, vel ſarſæ. Prodeſt etiam hiſce *Lapis Bezoarticus.* diebus ſumere g. vj. lapidis Bezoartici orientalis cum aqua arthemiſiæ, aut duo cochlearia, ſequentis aquæ ſtillatitiæ ℞. Zedoariæ, ſeminis dauci, radicis *Liquor.* leviſtici recentis, myrrhæ, rubeæ an. ℥ ii. caſtorei, radicis pæoniæ an. ℥ ß, Viſci quercini decreſcente luna collecti, nepitæ recentis an. ℥ iiii. contundantur omnia, craſſo modo ponantur in alembico, ſuper affundantur aquæ matricariæ ℥ xij. bene cooperiatur, ne quid exhalet, ſtet in infuſione per octiduum, deinde lento igne ſtilletur, ac ſervetur aqua vaſe vitreo.

Venæ ſectio ex pede. Sequenti die, qui erit ferè quartus ante menſtruorum adventum, fiat copioſa ſanguinis miſſio ex pede, præmiſſo crurum balneo, ex decoctione *Balneum crurum.* florum arthemiſiæ, capill. veneris, lauri, lavendulæ, pulegij, majoranæ, calamenthi, florum camomilæ, radicis, ac ſeminis angelicæ, dauci, ibique pedes diutius detineantur, ex quo etiam decocto cum oleo de *Iniectio.* ſpica, & naphæ injectiones in uterum fiant, addito tantillo malvatici; At ſequentibus quatuor diebus interimque dum menſes fluunt, ſi lentè procedant, arte provocentur potionibus, evaporationibus, & alijs cit. cap. jam dictis: venterque liniatur, ut ſuprà dictum eſt: & ſi cor, lien, aut membrum aliud compatiatur, ei per ea proſpiciendum, quæ infrà

reperies,

Vrina ac sudoris provocatio. — *1. de morb. mul.* — *Hæmorrhoidum.*

reperies, ubi de eorum affectibus sermo erit. Quæ si non fuerint satis, urina proliciatur ex decocto lupulorum, penthaphili, camemali, capill. Ven. florum papaveris rub. ac buglossæ; vel etiam sudor ex decoctione radicis chinæ, sarsæ, ligni indici; uti colligitur ex Hippoc. sed & in medio mense post sanguinis missionem ex brachio, & purgationem hæmorrhoides provocentur affixis hirudinibus, idq; semel aut bis in anno.

Curatio si ex semine.

Tandem si ex semine affectio ortum ducat, victus esto frigidus, ut portulaca, lactuca, cucurbita, jejunent patientes, lascivum consortium, ac loquelas vitent, Veneris appræhensioné, impudicos sermones, lectiones, musicá, virorú elegantis formæ aspectus, vinum, & carnes, quia hæc omnia semen, & sanguinem augent, ideoque sanguinis missio mirificum est remedium, magis tamen convenit superabundante semine, corrupto minùs, nisi bené carnosa sit juvencula, aut salax fœmina; raró purgationes locú tenent, quia semen non educunt, concitant vero in utero contentum, quocirca nunquam confertis purgationibus utendum, sed iis, quæ paulatinè humores eluant, & vias, quas vocant communes abstergant, ne excrementa in uterum, sed forâs illabantur, & eorum successione aliquid etiam ab utero evacuetur; quod fiet, si bis in hebdomadâ tres capiat pilulas alephanginas, de agarico, de aloë cum rhabarb. mastychinas, de hiera, aut simile aliud medicamentum leniter purgans ex iis, quæ supra retulimus, utendum insuper clysteriis, & glandibus jam descriptis. Hoc medicamentum semini purgando confert, terebinthinæ abietis ℥ iij, agarici trochiscati ʒ j, seminis dauci, cannabis, pulveris ligni aloës an. g. viij cum saccharo, fiant boli.

Boli ad purgandum semen.

Secundo utendum iis, quæ semen gigni prohibent, genitumque extinguunt, atque compescunt, quorum uberem segetem reperies cap. de gonorrhæa.

Vteri purgatio.

Tertio purgandus est uterus injecto superius descripto clystere uterino, aut simili quopiam, deinde etiam discutientibus, ac roborrantibus tùm emplastris, tùm unguentis utendum; fuit semper utilissimum manibus gestare poma ex castoreo, galbano, asa fœtida, sagapeno: vel folia rutæ; aliæ cum fructu castoreum duntaxat gestant, reliqua ut suprà in curatione accessionis administranda sunt. Monet tamen, ac meritò Aëtius, mulierem non esse omninò negligendam, recuperatâ tandem sanitate, sed præservationis gratia per certa intervalla suspectis præsertim temporibus medicamentis utendum, sic ut eorum usus non plane deseratur, sed minuatur quantitas.

Admonitio

Fontanella.

Verum si morbus pertinax admodum fuerit, efficacissimum præsidium est fontanellas aperire in utroq; crure, per quas putores ex corrupto menstruo, aut semine spirent ratione venarum, quæ utero, & cruribus communes existunt. Est etiam receptissimum, ac non citra magnam rationem, & experimenti confirmationem in affectibus uterinis contumacibus, medicamentis uti ex chalybe concinnatis, quorum descriptiones petendæ ex capite de febre alba.

Chalybis usum.

Scholium.

Uterini affectus] *Hysteram uterum apellari alibi jam docuimus inde hysterica seu uterina symptomata, quæ ab utero: inter ea gravissimus est strangulatus uteri, cujus excrementa tripliciter peccant, copia, qualitate, putredine: & quidem si copiâ plenitudinis nocumenta adsunt, ut sanguinis fluxus per nares, per vomitum, per urinam, aut hæmorrhoides, disenteria, hydrops, lassitudines, tumores, & alia; si vitium est in nuda intemperie calida, æstuationes parit, sitim, inquietudinem, interdum fœmina pallorem contrahit, coloremvè albidiorem, mœsta est, tædiosa, doloribus vexatur; quod si putredo accedat, mirum est cum una è duabus duntaxat ut plurimum sit materialis causa, semen, aut menstruus sanguis, una formalis, putredo; una pars affecta uterus, quam varia tamen, & admiranda*

Copia. — *Intemperies* — *Putredo.*

 sympto

Varietas symptomatum unde.

symptomata inde pullulent; quæ tamen varietas provenit ex varietate copiæ, membrorum compatientium diversa natura, vario putredinis modo; diverso uteri loco in quo materia putret; & varia natura rei putrescentis; aut prædominantis humoris in materia putrescenti; demum ob putrescentium perfectionem, ac diversam causam moventem. Ita fit, exempli gratia, ut copiæ varietate, si quantitas exigua sit, leves & exiguos excitet affectus, qui etiam levissimis auxilijs, aut sola distractione curentur, & brevi ab accessione fœminæ redeant: maxima vero quantitas sævissimis affectibus fœminam concutit, ac semper vestigia mali relinquuntur.

Consensus.

Consensus fit quia aut membra reliqua utero consentiunt, aut uterus à reliquis membris affectis compatitur: aut humores ibi putrescentes redolent naturam partis à quâ fuerunt transmissi: sunt & aliæ consentiendi rationes per viciniam partium, quâ ratione cum intestinis, & vesicâ consentit uterus, per colligantiam cum venis, & arteriis, per similitudinem cum nervis, cerebro, & ventriculo; per amandationem cum universo corpore, quod per cæcos meatus transpirabile est, & fluxile:

Ventriculi consensu & symptomata fiant.

Ita ex consensu ventriculi, aliæ famescunt, aliæ fastidiunt; aut picaceum appetitum patiuntur, vel ad vomitum propensionem, cui tamen rarò vomitio succedit, quod ex uteri halitu ad os ventriculi provenit; idquè interdum cum murmure, ventrisque rugitu, aut cruciatu.

Cordis consensus.

At ubi cor compatitur ejusdem morsus adest, saltus, dolor, animi defectio, syncope; pulsatio arteriæ, dorsi, ac meserei, unde mœror, anxietas, inquietudo, metus, ac desperatio plerumque tanta, ut se mox interituram putet, ac interdum cupiat, nullaquè ratione in spem erigi recreariveè possit.

Septi consensus.

Iecoris.

Ex septi transversi consensu difficilis respiratio, suffocatio, strangulatio. Ex jecore depravatio sanguinis, obstructiones, tumores pedum, cachexia, ac febris alba.

Cerebri.

Ubi verò cerebrum afficitur, & animalis facultas, tremores suboriuntur, convulsiones, epilepsiæ, resolutiones, sopores alti, capitis, ac totius corporis cruciatus; vocis, & respirationis privatio, obstructis carotidibus arterijs, reliquisquè respirationis viis, ac musculis, item sensuum tùm interiorum, tùm exteriorum læsio, præterquam auditus, qui in accessione plerumque manet, gustus tamen, & olfactus sæpius vitiantur; hinc deliræ, melancholicæ, furibundæ, ac maniacæ redduntur, aliæ veluti congelatæ nihil respondentes; aliæ cum garrulitate, iracundiâ, & inquietudine, alijsque desipientiæ generibus sese moventes. Hisce omnibus ex utero accidentibus primam hujus secundi libri partem sive sectionem dicavimus; in alterâ de morbis uteri ipsius in compositione, Deo bene juvante, scripturi.

Quæst. An semen in utero deleteriã concipiat qualitatem.

Porro nec uteri commotio duntaxat.] semen in utero deleteriam qualitatem concipere non posse pugnaciter contendit Mercurialis, ductus veterum, & Hippocratis sententiâ, quâ expressum est, tria ad sanitatem maxime convenire; exercitationem; modum in cibo, & potu; et seminis conservationem. Contrariam sententiam defendit Galenus 6. de locis cit. Avicenna, Averroes, Veiga, Fernelius, ac fere omnes medicinæ scriptores, quia semen excrementum est, quod si detineatur, copiâ lædit, & à nativo calore non regulatum, ab extrario corrumpitur; accedit innati caloris in fœmineo sexu imbecillitas, putredinis causis non repugnans; & quod ipse uterus corporis totius est sentina, & putridorum excrementorum conceptaculum; quod autem deterius semen putreat, facit probitas seminis, ut alibi ex Arist: monstravimus; quo circa Hipp. ac veterum sententiam debuisset potius Mercurialis intelligere, de naturali seminis conservatione; non de retentione immodicâ; offenditur enim natura omni nimio; quod autem in animantibus corruptio tanta esse possit, ut venenum æquet, Galenus pluribus confirmat, Thomas à Veiga, & Fernelius exempla ponit in syncope ex grumo sanguinis, sphacelo, ex septico humore, epilepsia, & uteri strangulatu.

Avic. 1. 3. Aver. 3. coll. 19. Veige. 6. de locis 5. Fern. 6. pat. 16. 2. de animal. 11. Lib. de peste.

Gal. cit. Veiga 4. de locis 3 Fern. cit.

Morbi & veneni seminaria cur diu lateant.

Cur autem morbi, ac veneni seminaria sæpè diu lateant causæ multæ sunt, primo quia quandiu venenum intus genitum aut extrorsum accedens imbecilliter agit, intemperamentum non imprimit; quod jam impressum, plurimum movet: secunda, quia quamdiu venenum ignobile membrum occupat, non ita lædit, quemadmodum ubi ad nobile migraverit, quia tum per totum corpus diffunditur: tertia est

assuefa-

assuefactio partis, causa non solùm, ut inde non ægrotet, sed ut sæpe alatur, quod anus Atheniensis experimentum docuit, ut apud Galenum est, & nostris temporibus Rex in Indiæ provincia: quarta quia modo retentrix excedit expultricem, & causa augetur, si calida est, aut putrida, modo è converso superat expultrix, cujus opera detrusus humor, aut frigidum venenum alicubi se prodit, qui alias humoribus commixtus retunderetur; ijs enim quæ frigore noxam inferunt, actionis celeritas ad pernitiem proficit, quæ alioqui spatio excalefacta vim suam deperderent.

8. simpl. 18.

Corpus perfrigeratur.] *Corporis perfrigerationis in suffocatis alteram causam affert Aëtius; quem sequitur Altomarius, quia, inquiunt, semen aut sanguis menstruus in utero paulatim coacervata, ac retenta vitiantur prius, deindè perfrigerantur, & ad cerebrum, ac cor, frigiditatē, tetrumq; vaporem transmittunt, à quibus deindè universum corpus alteratur, perfrigeraturq; : quæ tamen ratio, prima fronte inutilis videtur, neq; causam assignare, cur vitiati hi humores perfrigerentur, ijdem autem per febres non ita; ea autem est, quia in utero extra vasa vitiantur, ubi ex naturâ loci tum naturâ frigidi, tum excrementis abundantis, & longè à corde dissiti caloris fonte, frigiditatem acquirunt, quam concipere non crederem intra vasa, quantumcunque putrefiant. Hinc refutabis Rondeletij errorem, qui contendit, semen intra vasa spermatica non putrescere, propterea quod, inquit, substantia perfectè cocta benigna, & à recrementis repurgata non putret, sicuti per febres sanguis humiditate abundans: sed aut conservatur, aut absumitur in nutritionem vasorum, aut certè si copiâ plurimum est, inter somniandum ad uterum pellitur. Laborat tamen in æquivoco Rondeletius, & quod de perfrigeratione certum est, ad putredinem transfert; nam semen quidem in vasis putrere apud Galenum, & Aëtium legimus: ibi autem refrigerari nec legimus, nec recipimus, ut patet in continenti viro, in quo ex dimissa Venere accidenti a suffocatis similima putrente in vasis semine sæpè visuntur, perfrigeratio, & apnœa fere nunquam, quia extra naturalem locum non putrent.*

Perfrigerationis causæ ex Aëtio, & Altimario.

Rondeletij lapsus.

Triplex hujus mali differentia] *Cùm plures sint uteri strangulationis gradus, in eorum aliquo respiratio omnino intercidat; meritò quæret aliquis, quî fieri possit, ut fœmina vivat sine pulsu, ac respiratione, si quidem hæc cum vitâ ad convertentiam dicuntur? Respondent Galenus, & Aëtius, interdum sublatâ penitus oris, ac narium respiratione, superesse adhuc eam, quæ in toto corpore ab arterijs perficitur; id quod etiam in reptilibus venenatis contingere videmus; hæc enim per hyemem in cavernis mortuis similia latent per arterias duntaxat respirantia; sic igitur fieri posse ut strangulatis ab utero, toto corpore perfrigerato, oris, & narium respiratio intercludatur, supersit tamen ea, quæ ab arterijs fit, quam transpirationem vocamus; in quem etiam sensum inquit Aristoteles dari vivendi facultatem, etiamsi respiratio desit. Itaque dicere possumus perfecta animalia moderatè calida, dùm sanitate fruuntur, citra respirationem non vivere; quæ tamen suapte natura frigida sunt, ut latentia; aut ex accidenti universum corpus tale redditum habent, ut hystericæ citra respirationem vivere posset: dicere enim licet oris, & narium respirationem adeo in illis parvam esse, ut sensum lateat: Hæc tamen rationem reddunt, cur respiratione privatæ fœminæ non adeo lædantur; at cur respiratione priventur, non assignant: id Galenus, & Aëtius perfrigerationi tribuunt, ac defectui usus: Jachinus ad voluntarium motum ablatum refert origine nervorum affectâ.*

Quæst. An sine respiratione homo vivere possit.

1. de nat. al. 11.

Utero affectæ cur respiratione priventur.

Ex hoc morbo multæ se iterum recolligunt] *Quod ad hosce affectus excitandos retentum semen majorem, menstruum minorem vim obtineat, colligitur facilè, quia mulieres non viduæ, neque salaces, quibus menstrua purgatio supprimitur, tametsi plerisque infestentur accidentibus, respiratione tamen raró privantur, neq; animi deliquio afficiuntur: viduæ licet æquè, ut antea, purgentur, similibus nihilominus corripiuntur symptomatibus. At cur fœminæ potius quam viri ea patiuntur, commode sciscitaberis, cùm causa videatur communis, nam*

Obiectio.

in his etiam semen retinetur, quod cùm acrius sit, et proritans magis per moram, plus vitiari oporteret? Respondeo, apparere in maribus continentibus ex retentione seminis, & intermisso veneris usu symptomata quædam hystericis similia, nam et capitis gravitatem, & cibi fastidium, & deteriorem concoctionem, & febres patiuntur, nonnulli etiam torpidi, pigriquè facti sunt, melancholici, mœsti, timidi, quod & Galenus testatur, & verum esse confirmat experimentum. In fœminis tamen hæc omnia vehementiora deterioraq; fiunt, quia calido viriliquè semini improportionale vitium est; & quia in fœminâ cacochymia major, minor ad resistendum innati caloris copia, unde fit ut frigidum ac humidum semen frigidæ corruptioni calido masculino sit aptior, præsertim in utero contentum, qui corporis totius est sentina, & excrementorum conceptaculum.

Respondeo.

Quod autem Galenus prodidit primo ad Glauc. 14. omnem ex utero strangulationem animi defectionem præcedere, si ita esset, fieri non posset, ut animi defectio distingueret inter periculosiorem, & nimis periculosam suffocationem; inter eam, quæ à semine, & eam, quæ à sanguine fit: quapropter per strangulationem eo loci Stephanus Atheniensis apnœam intelligit: differre autem apnœam uterinam ab uterinâ strangulatione, quod apnœa ex superfluitate seminis putrescentis, pravasquè, & frigidas exhalationes ad cor, & cerebrum mittentis contingat, strangulatio autem ex matricis spasmo sursum tractæ, ac per continuitatem intestina, ventriculum, septum tranversum, ac respiratoria membra comprimentis, illam animi defectionem semper præcedere, hanc non ita.

Ad curationem igitur vocati] *Ab in mundo spiritu corripi suffocatas vulgus existimat, quia solent plerumque in illis mirandæ exaudiri voces, ex imis visceribus, nunc veluti ranarum coaxatus, nunc serpentum sibili, crocitus corvorum, gallorum cucurritus, canum latratus, ita ut haud inepte possit eis accomodari illud poëtæ:*

Tum variæ illudent species, atq; ora ferarum.
Fiet enim subitò sus horridus, atraque tigris, *4. Georg.*
Squamosusq; draco, & fulvâ cerviceeæna;
Aut acrem flammæ sonitum dabit.

Quæ tamen omnia pro viarum, & erumpentis spiritus proportione casus effingit ex hoc morbo; ideo à curatione non desistendum cum vulgaribus existimantibus, divinum quicquam subesse aut super naturam, sed fortiter remediis perseverandum, ut idem cecinit Virgilius dicens:

Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto, nate magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris incepto tegeret cum lumina somno.

Si id fieri liceat] *An liceat frictione factâ in pudendo semen prolicere sapientibus discutiendum relinquo, advertens semen, quod eo tempore excernitur, prolificum jam non esse, sed venenatum, ac corporis excrementum inutile, & multorum malorum, sæpe etiam mortis causam, adhæc fœminis invitis, aut saltem non consentientibus excerni.*

Quæst. An acetum histericis conveniat.

Cavendo ab oxymelite] *Mulieribus, inquit Hippocrat. magis quàm viris adversatur acetum, quod Galenus tùm ibi, tùm multis alijs in locis confirmat, ipse tamen 9. per loca acetum squilliticum absorptum strangulatis convenire scribit, à quo accepit Altomarius, quod fortasse duntaxat intelligendum, ubi semen redundat, quia exsiccat, & infrigidat, utcumq; tamen semper parcè aceto utendm, nervis aut utero affectis, nam & nervos, subindeq; uterum, qui & ipse nervosus est, acetum offendere testatur Gal. cit. & lib. de puero epileptico, & 14. meth c. 5. ratio est, quia nervi exangues sunt, ideoq; frigidi, quamobrem facile afficiuntur abijs rebus, quæ refrigerant, & tenuium sunt partium, quale est acetum, quod in nervorum mergitur profundum, ita ut nec minimum quidem illorum illæsum maneat.*

3. acut. 39.

Acetum utero & nervis adversatur.

Errat

Quæst. An vinum strangulatis conveniat.

Errant qui illico ab exacerbatione] *Hipp. lib de nat. mul. vinum odoriferum mulieribus in strangulatione uteri ore aperto infundit; ejus usum Avicenna penitus interdicit. Videtur* Hippocrates *indicationem sumere à deficiente virtute, & languore facultatis animalis; Avicenna ex copiâ sanguinis, & seminis, quæ augenda non est, nec commovenda. Inutiliter igitur, quidam distingunt, de fœminâ in accessione, & de ipsa extra accessionem constituta, & jam laboranti convenire dicunt; nam neque etiam in omni exacerbatione conducit, sed in eâ tantum, quæ cum syncope conjungitur, ratione syncopis non strangulationis, quocirca miror Mercatum, Avicennam, interpretari de fœminis extra accessionem cum ipse c. de curatione accessionis dicat;* Et cave ne eis des in potu vinum, *quæ verba Gradius transfert eodem modo, quo Bellunensis.*

Mercati lapsus.

Quæst. An strangulatis competat sanguinis missio

9. meth. 10.

Galen. 1. ad Glauc. Avicen. 21. 3. tr. 4. c. 10.

Secundo evacuantibus] *Cùm omnia sint disputationibus pervia, quidam etiam in dubium vertunt, an strangulatis competat sanguinis missio, quantumcumque ex mensium retentione strangulatio oriatur; & quidem non desunt qui id inficientur, quia, inquiunt, facultas animalis est plus justo languida, & in consensum trahit reliquas, quas servare vitam ipsam conservare testis est Galenus: Secundò quia magna adest uteri frigiditas ob frigidos humores in eo contentos; existente vero horum humorum copiâ, sanguinis missionem vetant Galenus lib. de sang. miss. c. 9. & Avicenna 4. 1. 20. Tertio, quia animi deliquium conjungitur cum strangulatu ex utero, ut ijdem scribunt autores. Quæ tamen nihil aliud convincunt, quàm in accessione venam secandam non esse; quum enim facultas tum temporis plus satis sit resoluta, subita mors accidere poset: at extra accessionem non est, quod id vereamur, & indicationes urgent, quia morbus magnus existit, & causa sanguinis retentio ut in hypothesi. Adde quod, dicente Tralliano, & Areteo, strangulatio ex utero est Epilepsia per consensum uteri, hæc sanguinis missione curatur, ergo consultiùs illa, quæ ex copia sanguinis fit.*

De Epilepsia ex utero.

CAP. II.

Definitio.

Epilepsia, quem morbum comitialem appellant; & comprehensionem, detentionem, seu obturationem significat, est totius corporis concussio non perpetua, sicuti in vera convulsione accidit, sed temporum intervallis repetens, cui accedit principis animæ functionis mentis nimirum ac sensus noxa. Symptoma de genere actionis læsæ; fit enim in eâ inordinatus motus, à crasso humore pituitoso, aut melancholico obstruente spiritus animalis meatus, qui in cerebri ventriculis sunt, adeò ut spiritus ipsi in corporis membra distribui nequeant; non tamen eâ solum ratione, quâ obstruit is humor, Epilepsiam excitat, sic enim non depravatum sed diminutum, aut ablatum motum concitaret, subindeque apoplexiam aut certe paralysin, si in nervorum substantiâ, aut spinæ medullam immergeretur; sed qua spumosus, spongiosusque redditus mordacitatem etiam acquisivit, acrimoniam, aut venenositatem, quæ facultatem ad sui tuitionem, & causæ præter naturam expulsionem proritat; nam ut acrimonia mordet, ita obstructio sensus impedit, unde duplex fit symptomatum genus, depravatio facultatum sensus, & motus ab acrimoniâ, diminutio, vel ablatio sensus, & subitus supra dorsum casus ab obstructione: hinc Epilepsia per consensum, ut quæ solùm ab aura fit, non tam sensuum læsionem quam obtenebrationem quandam infert, ritè cum Jachino adstrictionem, seu conniventiam dixeris. At objicies, si obstructionem ad essenecesse est, qui fieri potest, ut ab aura excitetur, quæ obstruere haudquaquam posse videtur. Id quidem fit, quia nebulosa substantia caput obruens spiritus obtenebrat, ac vehementes concitat motus, quibus præsertim cerebrum est valde sensile; ita fit ut cum laborat per sympathiam simile quippiam cerebrum patiatur ventriculo à re

Duplex symptoma in Epilepsia

Obiectio.

Solutio.

aliqua infeſtato; ut enim ſingultire hunc cernimus, quoties, aut ciborum mole gravatur, aut putres humores ipſum infeſtant, ita nervorum principium concutitur, ut à ſe expellat, quidquid à parte primò affectâ effertur.

Diſtinctio à reliquis morbis.

Ex his conſtat, differre ab apoplexiâ quòd in hac prorſus repleantur, & obſtruantur cerebri ventres, nec ſolum hi, ſed etiam univerſum corpus cerebri afficiatur; à paralyſi, quod humor in Epilepſiâ ſubſtantiam nervorum non penetret, à ſuffocatione verò ex utero differt, ut infrà patebit, ſpuma licet pauca, & majori motus depravatione, quæ in ſuffocatis non apparent. His ita breviter appunctis, relictiſquè difficultatum plicatis, quorum explicationes aliunde petendæ erunt, venio ad id quod inſtituti eſt. Morbi comitialis tres ſunt præcipuæ differentiæ, cunctis autem commune cerebrum affici, ſed id aut primariò, aut per conſenſum oris ventriculi fit; tertia eſt ſpecies, cùm ex parte quâlibet aliâ, in quâ incepit affectio, ſenſibiliter aliquid, etſi exile ac tenuiſſimum quippiam interdum à manuum pedumve digitis, vel crure ad caput aſcendit, quod ſæpiſſimè ab utero fit, & hæc eſt, de qua nunc agimus Epilepſia, quę uti reliquæ, duas habet cauſas, auram, & obſtructionem: porrò auræ duplex adhuc cauſa, manifeſta, vel occulta, modo enim venenatus humor à quâ ipſa prodit in corpore generetur, modo extrinſecus accedat, ut ex morſu venenati animalis, venas irruens cachexiam excitat; cor aut arterias, anxietates, frigidoſque ſudores: nerveam ſubſtantiam, convulſionem: cerebrum, Epilepſiam, cui conſimile vitium uterus ex ſemine, & menſtruis corruptis invenenatamquè naturam converſis capiti impertitur; quocirca viduis potiſſimum accidit, virginibus, & ſterilibus, interdum etiam gravidis, & ijs omnibus quibus uteri ſtrangulatus contingit minus probe ſemine ac menſtruo repurgantur, à quibus ſic corruptis, ſi quid veneni ſimile contrahunt, mille accidentium varietates ſuboriuntur; cùm enim cadere, contorqueri, ac mentem intercipi communis Epilepſiæ indicia ſint, earum, quæ ex utero afficiuntur, quibuſdam totum corpus contremiſcit, alijs una vel plures partes, ut oculus, lingua, caput, manus, vel crus, aut ſeptum tranſverſum, vel reliqua reſpirationis inſtrumenta, plerìſque perordinata intervalla; alijs citra ordinem, ſponte, aut ex levi occaſione, aut ex voce, ſonitu, flatu, muſico concentu, aut quâvis aliâ re: aliæ apertis oculis non vident; aliæ verbum audire nequeunt, nec potentes loqui, mutæ, ac veluti fatuæ decumbunt, aut ſedent: novi alias quæ ſedentes, & acu pingentes, vultuque haudquaquam mutato audiebant, intelligebantque colloquentes, verbum tamen proferre non poterant; plures ſe videre, & audire putant, quæ nec audiunt, nec vident, & à ratione ſunt aliena; aliæ vociferantur, conqueruntur, nec poſſunt proferre, quid ſentiunt; nonnullæ rident; aliæ plorant; ferè omnes ſenſu tactus privantur, ſunt quæ nihil appetunt; & ſi appetant devorare nequeunt, imo ſi id conentur vomunt, à potu abhorrent, ideoque urinam non reddunt; quę omnia à cerebro uterò compatiente prodeunt, quod ita affectum alicui parti ſubinde vitium communicat, ideoque varia hæc accidentia effloreſcunt, varieque complicata, prout uni, aut pluribus partibus vitium impartitur. Quod etiam vice verſa accidit utero nimirum lædente viſcus aliquod, quod poſtmodum crerebrum in conſenſum trahit; utcumque tamen fiat Epilepſia ex utero; habet halitum caput ferientem, aut partem cui caput conſentit; & quia ſemen ac menſtruum variè corrumpuntur, diverſæ etiam naturæ elevantur halitus; frigidi corrupto ſemine, calidi, mordaces, tenues, penetrantes, fœtidi, craſſi, caliginoſi, & varijs modis affecti à vario corruptionis modo: hinc alijs diu durat affectio, alijs brevis eſt; aliæ nihil fuiſſe perpeſſas præ ſe ferunt, quatenus ad corporis ſpecimen attinet, etſi gravia ſuſtinuerint accidentia; itaque varietas accidentium provenit, aut ex varietate corruptionis ſeminis, ac menſtrui, aut ex varietate membrorum, quæ aut vitium ab utero ſuſceptum capiti communicant, aut eidem capiti communicatum ab eodem recipiunt, quæ omnia aut ab externâ cauſa fiunt, halitus concitante, aut interna fovente.

Cauſa.

Aura venenata cauſa.

Quibus morbis familiaris.

Signa.

Semen ac menſtruum varie corrumpuntur.

Varietas accidentiū unde.

Porro

Porro quia ex prædictis signis quædam etiam cum indiciis vulgaris Epilepsiæ sunt communia, ideo alia afferamus, quæ peculiariter ex uteri consensu fieri declarant, Et Hipp. plurimas uteri affectiones à flatibus fieri scribit, indicia esse ructus, strepitus circa ventrem, & lumborum tumores, ac dolores circa renes, & coxas, cùm igitur hæc adsunt per consensum fieri credibile est: adhæc spuma pauca, aut nulla circa os apparet, quia concussio fit minor, ac minor etiam musculorum solutio, ideo nec urina nec stercus, nec genitura præter voluntatē semper excernuntur, quia hæc etiā assidentia signa censentur; menses suppressi sunt, aut imminuti, & in viduis, ac ijs, quæ viro utuntur semen, & accidunt nonnullæ aliæ uterinæ affectiones, & varia inordinataque accidentia à communi Epilepsia aliena, & si reliquis priventur sensibus, auditus tamen remanet, & ob malignam materiæ qualitatem non utcunque insaniunt, sed nunc furibundè, nunc procaciter, nunc devoventes sese, nunc loquentes turpia, ut vulgus hominum sic affectas immundis spiritibus divexari putet, ac si pars aliqua uterum primò afficiat, ejus partis affectio comes adest. An vero Epilepsia fiat ex vitio alicujus membri, quòd uterus primo afficit, subindè depræhenditur, nam si ventriculus ille fuerit, adest nausea, vomitus, cibi fastidium, ventriculi morsus, oris amaritudo, & famescentes potius, quam saturas accessio invadit: Si ex liene, rugitus sentitur in ipsius regione, dolor, mœstitia, taciturnitas, timor: si ex corde, anxietas, coloris mutatio, varietas pulsus, animi languor, palpitatio, ac totius corporis impotentia, ob quæ accidentia, quæ in Epilepsia apparent, putant vulgares Epilepsiam esse passionem cordis, fiunt tamen per eas, quas diximus compassiones. Si vero ex utero rectà caput afficiatur, subita fit accessio, nec reliqua præcedunt, nisi aut tinnitus aurium, aut vertiginosæ imagines. Semen corruptum esse dignosces, quia omnia accidentia frigiditatem attestantur, ac sæviora sunt. Affectio est periculo plena, maximè si frequentes fuerint accessiones, & cor lædatur, interdum enim corpore pleno aut languidâ laborante in levem apoplexiam, aut paralysin degenerat, at si rariores sint accessiones, etsi sævæ, non adeo periculosæ, utraque tamen sedulò curanda.

7. popul. 66. — *Signa quæ ex utero fieri declarant.* — *Auditus remanet.* — *Epilepsia ex utero per consensum alterius partis signa* — *Prognostica*

Est autem curatio duplex, ut strangulationis; prima accessionis; altera morbi: in accessione satagendum, ut fœmina ocyssimè revocetur, prohibentes ne vulnere aut percussione afficiatur, vehementi motu, qui tamen planè prohiberi non debet, ut perperam fieri solet unde accessio retardatur, nam concussione partium materia discutitur, quæ sane discussio, omni arte penitus procuranda ijs præsidijs, quæ tenuia sint, & ad cerebri ventriculos permeare valeant, qualia jam retulimus superiori cap. In curatione accessionis imprimis commendantur gravia suffumigia, hæc enim etsi Epilepsiam concitant, ut ibi diximus, concitatæ tamen prosunt, quia materiam discutiunt, & per ea commodè experitur an malum sit per consensum, nam in primogenea affectione obsunt. Utero adhibenda benè olentia ibi etiam relata, nisi mulier sit gravida, cui satis erit superiora suffire. Prosunt frictiones, vincula extremorum, cucurbitulæ cruribus affixæ, ac medicamenta flatus discutientia, de quibus cit. c. luculenter dictum est. Insuper linimenta ventris ex oleo rutaceo, liliorum, de baccis lauri, suppositoria valentiora, voces, strepitus, & in conspectu laborantis magna luminaria accendere apertis palpebris, tandem avulsio pilorum, ac vellicatio pudendarum partium, &, ut verbo dicam, omnia, quæ superiori c. dicta jam sunt. Quod si accessio diu duret, & proveniat ex mensium suppressione, convenit sanguinis missio ex pede; cavendum verò à cucurbitulis supra umbilicum, peculiari tamen utilitate Epilepticis fœminis exhibentur ℥ ii. aquæ Langij infra descriptæ, aut aquæ ex distillatione cerasorum, vel hirudinum, quæ ori imposita mirifice discutit; olea quoque intra aures immittuntur, aut capitis suturis applicantur, de spica, de sampsuco, de cinamomo, de nuce moscatâ, rutaceum, cicionium additâ tertiâ parte aquæ vitæ.

Curatio in accessione. — *Suffumigia quæ Epilepsiā concitant, excitatam sedant.* — *Luminaria* — *Si ex mensium suppressione.* — *Sang. missio*

In cura-

Curatio affectus. In curatione morbi, animadvertendum priùs, variam ac multiplicem esse naturam, conditionem, & temperaturam mulierum, ut videre est apud Hippocratem 2. de morb. mul. *Epileptica prægnans.* Si igitur prægnans sit, omni arte curandum, ne fœtus dissolvatur, in quem usum emplastrum, cujus pars una ventri, altera dorso apponatur, sic conficies: *Emplastrū.* ℞ emplastri pro matrice, ceronei an. partes æquales, musci g. vj. misce, cui poteris addere oleum de spica, liliorum, utendum etiam trochiscis de musco, quos ore teneat, & umbilico applicanda, quæ c. de abortu, & de prægnante febre correptâ reperies, demùm ab accessione quàm citissime excitetur, periculum enim est ne fœtura suffocetur.

Reliquæ curantur tribus remediorum generibus, in quibus triplex curandi ratio promiscuè servanda est; Prima, quæ utero; altera, quæ capiti; tertia, *Evacuatio.* quæ illi membro provideat, cui caput vitium communicat. Primum igitur suppositâ optimâ victus ratione evacuantibus utendum, ac si à menstruo diminuto vel ablato fiat, omni arte provocetur frictionibus, ligaturis, sectione venarum pedis; hæmorrhoidum provocatione, ac reliquis jam dictis proprio c. ita ut bis, tervè, aut quater in anno juxta indigentiam sanguis mittatur, aut hirudines hæmorrhoidibus applicentur, quo facto (quia conferta purgatio raró convenit) sanguinem ex recrementis mundare oportebit bis tervè in anno levissimis catharticis, quæ uterum respiciant, & quæ paulatinè, ac per Epicrasin humores educant, ut rhabarbari ʒ j. si jecur compatiatur, aut agarici, si ventriculus, aut utriusque ʒ ß, si utrumque in ℥ iiij. aquæ lactis, aut de- *Purgatio paulatina.* coctionis cordialis, vel melancholicæ cum ℥ iij. confectionis hamec sine scammonio, & colochintide aut ℥ j. cassiæ, & ℥ ij. sirupi rosati solutivi addita ʒ ß pulveris hieræ, anisi, aromatici rof. liquiritiæ, vel pæoniæ, aut si pilulæ magis arrident ℞ massæ pilularum de aloë, aut de hiera ℈ iiij. cum sirupo de arthe- *Ventriculi respectus.* misia, formentur xj. At si cruditates in ventriculo redundent, quod sæpe contingit per hunc morbum, tunc posthabitâ uteri ratione cogimur fortioribus uti medicamentis, præparatâ prius materiâ sic: ℞ mellis rosati, sirupi de stæchade, aut hydromelitis ℥ ij. aquæ gallitrici, betæ, rutæ, hysopi, aut decoctionis earundem herbarum, & polypodij ℥ iiij. misce pro dosi, capiat per 5. aut 6. dies; deinde sic purgetur: ℞ massæ pilular. assaiaret, elephanginarum, de hiera, de mastice, de agarico, sine croco, & myrrha, quia caput tentant, ʒ j. ß sarcocollæ, aut seminis pæoniæ ℈ j. cum sirupo de mentha, aut de stæchade formentur xj. pilulæ, quas simul capiat post primum somnum. Quod si his *Stibium.* affectus non obediat, laudant doctissimi viri Stibij præparati g. iiii. in conserva rof. aut ovo sorbili, quod præsidium in gravioribus Epilepsijs mirificum esse affirmant, in levioribus sequentem sirupum, qui paulatine purget, exhibere sat *Apozema.* fuerit, ℞ polypodij quercini ℥ iiii. radicis pœoniæ, seminis ejusdem an. ℥ ii. fol. gallitrici, viol. mercurialis, scolopendriæ an. m. i. summitatum rutæ, pulegij, betonicæ, hyssopi an. m. ß seminis carthami contusi, foliorum senæ, Epithymi, singulorum ℥ i. ß, florum violarum, buglossæ, anthos. an. p. i. fiat decoctio in lib. vi. hydromelitis ad medias in colaturâ factâ expressione infunde agarici in ligatura ʒ iiii. cum saccharo, fiat sirupus, aromatizetur ʒ ii. cinamomi dosis ℥ ii cum supradicto decocto, aut minore decoctione fiat apozema, cujus ℥ v. per intervalla damus, cum fœlici successu. *Si ex semine curatio.* Si ex semine proficiscatur affectio, minuendum erit aëre, cibis, potionibus & medicamentis dictis c. de gonorrhæa; quibus non proficientibus, instituenda ea, quæ sensim per partem *Fontanella.* aliquam certam, cui natura assuescat, materiam educant, quod fit fontanellâ altero vel utroque crure apertâ, prout jecur aut lien compatitur; at si affectus sit per consensum partium inferiorum, aut novus, sat fuerit in cruribus; sin primarius aut antiquus in brachio, & crure simul aperiatur; illud quidem, ut, quod in capite quotidiè aggregatur expiret; hoc, ut ab utero parum vel nihil ascendat, quod præsidium expertum ac utile semper fuit.

Flatus discutientia. Secundo utendum ijs, quæ flatus discutiant, quod imprimis fiet decocto *Galli veteris ius.* galli veteris impleti brassicâ marinâ, polypodio, carthamo, scolopendria, passulis

passulis, foliis senæ, ac seminis pœoniæ. Venter inferior inungendus oleo liliorum, de ruta, de baccis lauri, camomilæ, cinamomi, anisi, piperis, caryophyllorum, *Vnctio.* facto prius sotu ex decocto camæmali, roris marini, meliloti, adianthi, *Fotus.* radicum diureticarum, seminis anethi, fœniculi, rutæ, agni casti, cumini, lauri, utilis est etiam usus sequentis, aut consimilis clysteris, ℞ foliorum mercurialis, *Clyster.* bliti, arthemisiæ, cuscutæ, melissæ, majoranæ an. m. ß, polypodij, carthami singul. ℥ ß, epithymi, thymi utriusq; ʒ. v, seminis anethi, rutæ, agni casti an. ʒ iii coquantur simul in ſ. q. aquæ ad tertias in ℥ xii juris dissolve diasenæ, aut diacatholici an. ℥ ß, olei camomilæ, anethi an. ℥ i misce; uterum præterea mundificare oportet pessariis, suppositoriis ac reliquis præsidiis, quæ menses evocant, de quibus c. superiori abunde diximus; inprimis autem convenit, per aliquot dies sudare ex decocto guaiaci, radicis chinæ aut sarsæ parellæ, additis radicibus pœoniæ, & angelicæ, ita enim non solum flatus dissolvuntur, sed quæcunquè insuper in capite aut utero præter naturam continentur; ex capite etiam discuties si nuper dictis, oleis, & iis, quæ superiùs scripsimus, perfundatur assumptis crebrò pilulis, ac reliquis medicamentis leviusculis.

Tertiò roborantibus tùm uterum, tùm etiam caput. Vtero utilis est, *Roborantia uterum.* ʒi theriacæ magnæ, mitridatij, diamusci dulcis, electuarii de gemmis, lætificantis Rasis, pluribus diebus mane assumpta, cum aqua capill. ven. buglossæ, borraginis, pœoniæ; mirum in modum prodest lapidis bezoartici orientalis g. vi. sæpiuscule assumere cum ℥j. aut altera aquæ scorcioneræ vel buglossæ, aut hasce tabellas seminis agni casti, rutæ, anisi, fœniculi an. ʒ ß, pulveris ligni *Tabella.* aloës, corticis citri, menthæ, an. ℈ j. sacchari dissoluti in aqua menthæ q. ſ. fiant rotulæ singulæ ponderantes ʒ ii, utero extrinsecus applicetur emplastrum pro matrice, vel ceroneum per se, aut cum prædictis oleis, ac reliqua, quæ c. de uteri imbecillitate reperies. Caput peculiari ratione sequentia roborant, ac prohibent, ne denuò mali quicquam ibi generetur, aut ascendat, ac primò *Caput roborantia.* utilis est pulvis ex ℥j. coriandri præparati, radicis buglossæ ℥ ß, cinamomi, corticis citri, seminis anisi, agni casti singulorum ʒ iij ligni aloës ʒ i sacchari ℥ iiij omnibus commixtis fiat pulvis, dosis cochleare. *Pulvis.* Majoris pretii alius sic paratur, florum violarum ℥ i, cumini, carvi, seseleos, singulorum ʒ ii, seminis pœoniæ, rutæ, agni casti an. ʒ i cineris cranii humani, vel hyrudinum, vel melissæ, aut mustelæ ʒ iii fiat pulvis, dosis ℈ ii additis ℈ iiii sacchari candi *Rotula.* cum aqua gallitrici, violarum, aut graminis; concinnantur insuper hæ tabellæ ℞ myrrhæ corallii rubi, cornu cervi, eboris an. ʒ ß, seminis pœoniæ maris seminis agni casti, visci quercini an. ʒ i, cranii humani ʒ i ß cum sacchara dissoluto in aqua ros. fiant tabellæ, ut supra: odorifera devorandis non sunt admiscenda, quia caput gravant, ac paroxismum suscitant. Utilissimæ tamen sunt sequentes conservæ; primo, ℞ theriacæ smaragdinæ ℥ i ß diamusci utriusq; an. ʒ i. *Conserva.* theriacæ venetæ ʒ i ß, pulveris seminis agni casti ʒ iij cum sirupo de stœchade, fiat confectio, dosis cochleare. Secunda radicis pœoniæ, & eringii sufficienter decoctæ lib. i. mellis q. ſ. pulveris cinamomi ʒ ii, seminis agni casti ʒ iij, misce: Tertia ac præstantissima recipit theriacæ smaragdinæ ℥ ij, pulveris radicis pœoniæ maris, seminis ejusdem, agni casti an ʒ i, corallij rubei præp. ʒ ii, visci quercini ʒ i, pulveris vermium rubi, succi rutæ an. ℈ j cornu cervi usti, ac monocerotis an. ℈ ii, pulveris pullorum hirundinis adustorum ʒ ß, rhodomelitis q. ſ. fiat confectio, dosis, ut supra semel aut bis in hebdomada; prodest etiam conserva majoranæ, roris marini, auranciorum, vel anthos, aut melissæ. Ex quibus cum supradictis, & hirundinibus vino albo, & aqua borraginis cum mica panis, & melle rosar. exceptis per destillationem in balneo Mariæ, extrahatur aqua mirifica, dosis cochleare i. vel pro ditioribus aqua ex theriaca magna. *Aqua destillata.* Sequens Langij est, & loco secreti laudatur ℞: florum lilii convallij. m. vi. infundantur in ſ. q. vini generosi, aut moscatelli per vi dies, destillentur, & adde cinamomi ʒ vi, nucis moscatæ ʒ iiii, pi-

peris longi, ℥ ii visci quercini, radicis pœoniæ maris, diptami albi, sive fraxinellæ an. ℥ ß omnia trita in prædicto vino destillatitio infundantur per dies viij deinde destillentur in loco aprico, dosis cochleare 1. bis in septimana, valet etiam in apoplexia, & caro.

Externa capiti admovenda. *Pulvis capitalis.*

Exterius capitis suturis admovetur pulvis qui ℞ granorum myrthi, granorum tinctorum, rosarum, coriandri præparati, sandalorum, violarum, nenupharis, capitum papaveris singulorum ℈ ij, florum anthos ʒ i fiat pulvis capitis suturis aspergendus; aut ℞ rosarum, granorum myrthi an. ʒ ß; seminis lactucæ ʒ i, granorum tinctorum, sandali rub. corallii usti an. ʒ i ß, garyophyllorum, cyperi an. ℈ ij fiat pulvis, ex quibus etiam additis calidioribus, si frigidior sit capitis temperatura, pileus in hunc modum conficitur,

Pileus in temperatura frigida.

℞ coriandri præp. garyophyllorum, cyperi, florum anthos, lavendulæ, ligni aloës, foliorum salviæ siccæ, ac roris marini an. partes æquales, includantur in serico pileo cum bastituris ad formam capitis. His capiti, & utero satis prospectum esse arbitror; quâ vero ratione reliquis visceribus si consentiant sit prospiciendum c. de febre albâ videndum erit.

Scholium.

Apud neotericos in usu, à priscis jam derivatum est, in iis morbis, qui neque victus rationi, neque medicamentis cedunt, fonticulos diversis in locis pro morbi diversitate aperire, cauterio actuali, & potentiali, ex quibus actualia tutiora sunt, & quæ ex auro vel argento fiunt mitiora, nam ærea, aut ferrea acrius urunt; utraque suam habent utilitatem, nam actualia ad evacuandum magis sunt apta, ut hydropicis; potentialia ad divertendum, & intercipiendas fluxiones, quia humores ad se magis alliciunt: cæterum potentialia partem affectam magis alterant, intemperiem malignam inducunt, ac debilitant; actualia parti robur addunt.

Duplex cauterium.

Usus quinque.

Sunt porro cauteriorum usus quinque; primus membrum laxum, ac humiditatibus perfusum exsiccare, & roborare, qua ratione Hippocrat. quibuscumque, à diuturno coxendicum dolore molestatis, coxa, excidit, his crus tabescit & claudicant, nisi urantur; **6. aph. 60.** *ut enim Galenus addit ustione humiditas exsiccatur. Secundus usus ad evacuandam materiam aliquam, ut ex apostemate; ex pectore in empiematicis, ex ventre in hydropicis 6. aph. 27. Tertius ut membri corruptio impediatur 2. ad Glauc. cap. de gangræna. Quartus ut importunus aliquis fluxus mediante crusta ignis præpediatur. 5. meth. 4. Quintus ad diversionē humorum, in quem potissimum usum fontanellæ fiunt in cruribus, aut in scapulis in asmate, paralysi, epilepsiâ, & similibus morbis, Aëtius serm. 4. sicuti etiam in capite ad inhibendum reumatis à capite ad pectus defluxum, ut in pthisi, in coronaria sutura: in auribus ad divertendum fluxionem ad oculos Manard. 6. Epyst. 6. in morbis coxarum Celsus, Paulus, & Aëtius super iscyæ vertebra urere suadent, quod recentiores quincuspide ferramento faciunt, ut quinque una aperiantur fonticuli.*

Loci diversi ubi fiunt.

Cels. lib. 4. cap. 22. Paul. lib. 6. cap. 77. Aët. 4. lib. 1. cap. 3.

Rursus in brachio fiunt ad internum latus insertionis musculi hanc imaginem referentis Δ: in crure eâ sede, quâ fibula, à tibiæ osse primum dehiscit, versus latus externum tribus, quatuorvè digitis sub genu, quippe ibi minori molestiâ geruntur, aut in cavitate, quæ est inter musculos. In destillationibus antiquis à capite ad pectus in brachiis fiunt parte sylvestri quatuor digitis ab humero; contra articulorum dolores in cruribus parte etiam sylvestri quatuor digitis à genu; sæpe etiam juxta talos: At in uteri vitijs internâ potius cruris parte; In desperato catharro in sutura coronali; sed id quidem, si materia plane sit frigida.

Actuale cauterium.

Jam vero actualia tenui fiunt ferramento ignito, punctuato, adunco ac brevi, apposita tamen prius signato loco, ferrea lamina, frigida perforata in medio, ut per foramen cauterium admoveatur; evulsa ignis crusta vaccino butyro, pila cerea cum pulvere turbit, hermodactylorum, agarici, & camepytheos digitis subacta cauterij osculum apertum asservetur, quæ medicamenta commiscentur, quando caulis vel hederæ folium sufficienter non trahunt, alias pila cerea, aut argentea, vel radix gentianæ, aut festucæ lineæ, aut etiam spongiola ce-

ra, ac

ra, ac terebinthina madida satis fuerit; quidam præferunt cicerem propter asperitatem, & quia cuspide apertum servat ulcus; superponitur vero brassicæ, aut betæ folium, vel potius hederæ, quia semper virescit, & succulentior est, aut unguentum citrinum, vel basilicon. Potissimum autem aperiendi sunt verno tempore, ut Cels. cit. jubet, & cessante affectione obserentur alij ad 30. 40. vè dies, ac tres etiam menses apertos asservari volunt, Rolandus ad 160. verendum tamen ne diuturniores in fistulas evadant, quæ ægrè postea, & non citra periculum obducantur; quod si contingat præcipitatum Vigonis injicere oportebit, quo superflua caro conteratur, expurgetur & erodatur: ne autẽ fistulosum ulcus contingat, consultius fuerit in unâ parte obserare, & in alterâ aperire. Potentialia cauteria, quibus fonticulus aperitur, concinnantur ex cantharidibus, viva calce, fermento acri, addito sapone, & aceto, ac ut tyrones formulas habeant ℞ cantharidum abscissis alis, & capitibus ʒ j, caricarum pinguium numero I. fermenti acris quantitatem duarum caricarum, cum pauco aceto squillitico fiat pasta; vel ℞ cantharidum, ut suprà, numero XV. euphorbij ℈ ij in mortario redigantur in pulverem, ac fermento excipiantur, cujus portione caput cavum glandis, aut avellanæ medietas infarciatur, & loco signato infigatur, ac in ejus circuitu ceratum diachylon, vel aliud simile imponatur, sed & medicamentum fortiter alligetur, ne hinc inde vacillans loca vicina exulceret; post horas viij, vel circiter vesiculam excitat, cui disruptæ cicer, aut aliud quippiam ex supradictis imponatur, & superponatur hederæ folium vel tabaci, ac ter in die innovetur, & abstergatur, sic sine dolore servabitur apertus fonticulus. Et hoc remedij genus abijt ferè in consuetudinem apud Italos, ubi primum pertinaci aliquâ fluxione divexantur. Sunt tamen aliquot servandæ limitationes in aperiendis, & apertis servandis fontanellis, quarum pleræque ex supradictis colliguntur. Prima, ut adhibeantur post alia remedia frustrà tentata, idquè in frigidis duntaxat affectibus cum humore; in calidis abstinendum prorsus, tùm à ferramentis candentibus, tùm à causticis medicamentis, quod Trallianus notavit, quia humores calidi tenuiores evadunt, & major fit fluxus. Secunda, non aperiantur, nisi corpore præpurgato, postmodum etiam interim dum apertæ servantur, per intervalla universales evacuationes iterentur. Tertia, vicinæ partes muniantur adversus vim caustici. Quarta, locus cauterij conscribatur, in potentialibus testâ nucis, vel simili re, quæ suis marginibus constans pateat in medio; in actualibus ferreâ laminâ. Quinta, potentialibus utendum ad aversionem, quia magis trahunt; actualibus in ablatione materiæ, quæ influxit, nam hæc roborant locum affectum, illa debilitant. Sexta, cavendum ne uratur vena, aut arteria insignis, nervi, aut tendones musculorum. Septima, non statim detrahatur crusta, sed cum mutari incipit, ac veluti maturitate suâ excidit. Octava, locus ulceratus conservetur apertus ad 40. dies vel paulò plures, longior enim mora partem debilitat, excrementa accumulat, ac sinus inducere potest. Nona, foramen ciceris grano primò, deindè globulo cereo, vel argenteo servetur apertum. Decima, foramini in aversione potissimum superponatur aliquid humorem trahere potens; ita in aquâ agitatur agaricus, euphorbium & colochyntis, ac in eadem linteum madidum applicatur, & folium hederæ superponitur. Undecima, circa vulnus repellentia apponantur, ut defensivum de bolo. Duodecima, ne super partes principes applicentur, ideo suspecta ustio in capite, & quantumvis necessitas urgeat, cavendum à futurâ, etsi quidam contrarium jubeant. Decima tertia, cavendum à parte exactioris sensus ut oculo. Decima quarta, eligatur semper pars inferior, ut expeditius humores expurgentur. Decima quinta, tempus cauterij commodum ver est, quia tùm humores omnes funduntur magis, & ad extrema pelluntur. His succinctè cuncta, quæ ad rationem, tempus, locum, & modum aperiendorum fonticulorum attinent, perstrinxisse mihi videor.

Tempus anni.

Potentiales.

Admonitiones.

De melancholia virginum & viduarum.

CAP. III.

Definitio. MElancholia virginibus, viduis, & sterilibus crebriùs quam reliquis fœminis accidit. Definitur ab Areteo animi angor in cogitatione defixus, atque inhærens, sine febre, furoris, vel maniæ initium; differt tamen ea, quæ communiter viris, & reliquis fœminis contingit, ab eâ, de quâ nunc sermo est, quòd illa ex aliquâ communi causâ proficiscitur, hæc ex certâ quâdam, & huic fœminarum conditioni duntaxat peculiari, nimirum menstrui sanguinis tetrâ ad cor exhalatione; item quia illa citra manifestam intermissionem affligit, hæc non nisi per intervalla, & suscepto initio à prædictâ occasione: Tertio quia illa nullum fere aliud accidens secum affert præter metum, ac mœstitiam, & ea, quæ melancholiæ sunt propria; hæc fletum, risum, variosquè dolores, præsertim sinistri lateris, & è cordis regione universam mammam interdum occupantes, spiritus deficit, & alia accidentia mox dicenda se produnt; ideoque ritè definitur hæc virginum, & viduarum melancholia, ex levi occasione, aut citra illam insolens, & subita tristitia cùm tacito delirio, ac dolore alicujus partis internæ, anxietate, flendi, vel tacendi desiderio, hypochondriorum, ac dorsi manifestâ pulsatione, à quibus subitò ad pristinum redeunt statum. *Melācholia virg. & vid. definitio.* Haud facile est judicare, cujus morbi hæc sint symptomata; nam Galenus ex Dioclis sententia melancholiam ex immodico calore venarum meseraicarum oriri scribit; vel ut aliis placet, ex inflammatione earundem venarum, & pylori, ac pancrearum. *Quæst. Melācholia cuius morbi symptoma.* Hæc ferè vestigia sequutus Mercatus, causam melancholiæ hujus, de quâ agimus, esse refert inflammationem arteriæ juxta dorsum, cui consentiant cerebrum, & cor quæ adustis fuliginibus obscurantur. Cæterum cum ab internâ inflammatione febrem esse inseparabilem, tùm reliqui medici, tùm Galenus passim confirmet, quâ tamen sic affectæ mulieres sæpissimè carent. Potius censeo, meseraicas, & arteriam dorsi præter naturam incalescere duntaxat, vel deteriorem substantiæ conditionem acquirere ex vitiato in utero sanguine, vel semine, tumquè acrem de se vaporem exhalare, qui animum mentemquè conturbet; ex quibus liquet cerebrum in hâc melancholiâ non per essentiam, sed per consensum lædi. *Autoris sententia.*

Causa. Ex dictis hujus mali causas colliges, quæ quidem duæ potissimæ sunt; prima muliebris natura, quia tenuioris est ac dejecti animi; secunda, crassus sanguis sparsus per mensenterii, & omenti venas, & ibi adeò exustus ut frigidus, & siccus tandem evadat, ejusdem etiam vitiosi prope cor ac in prædicta arteria conclusi tetra exhalatio; cùm enim uberius sanguis ætate crescit, confluit ad uterum, cumq; osculum exitus nondum fuerit satis apertũ, aut obstructio effluxum impediverit, tunc præ multitudine resilit ad cor, ac septum transversum unde postmodum difficulter refluit, quia venæ obliquæ sunt, & locus ad insaniam, & delirium paratus; itaq; cùm hæ partes repletę fuerint, tunc ex repletione (ut Hipp. verb. utar) cor fatuum fit, ex fatuitate torpedo, ex torpedine delirium appræhendit, & si simul horror, & febris ingruit, præ acutâ inflammatione insanit, prę putredine clamat, oppresso à fuliginibus corde, præ caliginositate timet; præ compressione strangulationes parat; præ sanguinis malitiâ animus mœrens, & anxius malum trahit, & spiritus cerebri obscurantur, quæ cuncta augentur, amatorius si accesserit ardor. *Lib. de virg morb.* Viduis tamen sæpè accidunt labores, curæ, & assidui mœrores, ob consuetæ vitæ mutationem; sed & puerperis sæpissimè malum accidit, ex supressâ purgatione, quia humoris illius vitium æquivalet temporis diuturnitati, si indebitè detineatur, *Puerperis melācholia fit*

neatur, virgines etiam viro maturas ſæpe malum excercet ob relatam jam cauſam. At licet ſanguis ille concluſus nec putreſcat, nec ad ſuperiora feratur, dum tamen prædictis in locis incaleſcit, & levi aliqua occaſione agitatur, ſolo halitu afficit, quo halitu quieſcente, aut diſſipato læta redditur fœmina, ſymptomataquè miteſcunt, ſubinde tamen recurſura; habent enim cauſam intra ſe à quâ ſucceſſu temporis (ut recte Averroes notavit) in frigida ſymptomata delabuntur, ob innati calidi reſolutionem, nam ſanguine tenuiori reſoluto, reliqua portio melancholica redditur; quo circa etſi initio affectio calida ſit, quod colligitur ex ingenti illa arteriæ dorſi ſuccenſione pulſacioneque, quæ etiam viris hypochondriacis contingit, tamen tractu temporis frigida nonnunquam evadit.

Signa ſunt, pulſatio juxta dorſum, quod ſymptoma fœminis ſic affectis ferè eſt perpetuum; cutis aliquando ſqualida, rugoſa, & aſpera, præcipuè verò, ut Aretæus ſcribit, in cubitis, genibus, & digitorum articulis, multa cogitatio, commentatio, & ſuſpicio malarum rerum, verecundia, ruſticuſvè pudor, ignavia animi dejectio; mentis, & ſenſuum caligo; turbulentus ſomnus, inſomnia terribilia, perverſa rerum exiſtimatio, præpoſterum judicium. Præcordia ingenti ſæpè fervore æſtuant ac pulſant, cumq; vapor excitatus ſurſum evolat, cor palpitat, aut premitur, animus deficit, plerumque fauces ſiccitate præcluduntur, ſic, ut difficulter tunc poſſit ab uteri ſtrangulatu ſecerni; alvus pleriſque nil reddit, aliis exiguum, acre, bilioſum, lotium flavuum; faſtidioſæ ſunt, languentes, tædioſæ, conſilii inopes, ſitibundæ, vigiles, cum ſummâ vitæ ac rerum meliorum deſpiratione, lachrymoſæ, timentes, mœſtæ; metus enim, ac mœſtitia, ſi longo tempore tenent præcipua ſunt melancholiæ ſymptomata, quæ ipſam tanquam charactere deſignant Hippocratis teſtimonio; nulla re delectantur, neque gaudent, ſolitudinem amant, à quâ magis læduntur, donec halitus evaneſcit, tunc enim ſubitò, quod mirum apparet, ad priſtinam conſuetudinem revertuntur, niſi malum fuerit inveteratum, & jam per eſſentiam. Adhæc verbis exprimere nequeunt, quid ſentiant, ex quibus etiam interdum nil certum colligas, multaquè mala perſentire dicunt, & tametſi melancholia ſit cerebri affectio, tamen de corde magis conqueruntur, quia robore ipſius minus valent, ſemper tamen univerſa hujus affectus cauſa ab utero pendet, & propaginibus venarum ipſum circundantibus; multæ etiam malum dicunt non eſſe naturale, ſed divinum quid præ ſe ferre; aliæ ab ſpiritu vexari ſe putant, quæ perſuaſio apud germanorum vulgus frequens eſt. Porro hæc ſunt melancholicarum ſymptomata mitiora, ſi tamen ex eâ in maniam vergant, tunc animus mœrens horribiliter compellat, & in puteos proſilire, ac ſtrangulari cupiunt, tanquam meliora ſint hæc, & omnem vitæ utilitatem excedentia, neque poſſunt ullâ orationis ſuavitate ad ſpem recuperandæ valetudinis erigi; præſertim autem hæc accidunt, quibus menſtrua purgatio, aut alia uteri purgamenta ob ſubitam occaſionem retroceſſerunt. Differunt melancholicæ à maniacis, quòd illæ verentur publicè proferre, quæ imaginantur, & ob id cogitabundæ, mœſtæ, & taciturnæ incedunt; hæ ſtatim effutiunt, quæ mente concipiunt, unde facile deliramentum apparet, ſpectra, phantaſmata, & demones videre ſe putant, ſæpè noctu, quandoque interdiu, & aliquando utroque tempore: ſæpe pactiones præſtigiaſque, ut ipſæ vocant, ab aliis ſibi paratas ſuſpicantur, ex quibus eliciunt morbum non eſſe naturalem, & idcirco medicamentis non ante placandum, quam illas, quas ſibi fingunt paratas inſidias, penitus amoliantur; quæ tamen omnia erronea ſunt, & à causâ, præter naturam rectrices facultates maximequè imaginacionem pervertente ſuboriuntur.

Signa.

2. de paſſ. noct. 8.

6. aph. 23.

Signa ſi in maniam vergat.

Differentia inter melanchol. & maniam.

Prognoſticum.

Tres morbi ſpecies ſive gradus.

Tres itaq; ſunt hujus morbi ſtationes ſive gradus, juxta quos majus vel minus periculum ſubeſſe pronunciandum eſt & pro quibus etiam curatio evariat. Primus dum nuper leviora ſigna apparuerunt, & adhuc ſanguis fervorem continet. Secundus, cum jam diu duraverit affectio, & mores muta-

verit fœmina, neque potuerit imaginationibus, ac mœstitiæ resistere, fœculentusquè, ac crassus fuerit jam factus sanguis, cujus temperamenti rationem, ac conditionem, fœminæ natura insequitur. Tertius, cum penitus subversum fuerit vivendi studium, & fœmina nec loquatur neque respondeat, nec lætetur etiam cum familiaribus, & amicis, tunc enim jam prope maniacum delirium est.

Curatio primi gradus.

Primi gradus curatio complebitur, si fœmina parco utatur victu, corpus exercitio firmet, animum variis, ac jocundis rebus distrahat; quod si viro non utatur, tertio aut quarto quoq; mense in medio ejus basilica tundatur; si vero menstruorum tempore mœsta, ac melancholica magis sit, duobus tribusvè diebus ante, vel post eorum apparitionem vena pedis vulneretur; in medio autem mensis salvatella dextra, aut sinistra, prout jecur, aut lien compatitur; quod si mesenterium afficiatur, per hæmorrhoides convenienter sanguinem detrahes.

Secundi gradus curatio

At si morbus fuerit in secundo gradu, ad cujus potissimum curationem medici vocantur, quia primum mulieres contemnunt, tertium curari non posse arbitrantur, quatuor præcipuæ erunt intentiones curativæ. Prima, impedire sanguinis congestionem in utero, cujus gratiâ menstrua cienda per ea, quæ suo loco dicta sunt; secunda, quidquid melancholiæ congestum est expellere; tertia, flatus discutere; quarta, capiti, cordi, utero, & universo corpori providere.

Victus ratio

Curabitur ergo quinq; remediorum generibus, Primo; quia victu sicco melancholicus humor, & augetur, & exacerbatur, humectante potius utendum, qui tamen leviter attenuet, & inscindat, præsertim si menses suppressi sint, esto igitur prandium ex gallinâ novellâ tenerâ coctâ cum radicibus fœniculi, petroselini, ciceribus rubeis, & croco; in cœnâ laudantur ova recentia, poma assa, pruna cocta, aut borrago parata cum lacte amygdalino, propter vigilias quibus maxime infestantur, vel ptisana cum pauco aniso, aut cinamomo propter flatus. Potus sit vinum Rhenanum vel album tenue, in quo maduerint flores auranciorum, vel potius borraginis, cerevisia mediocris, enulâ & melissâ parata; aut aqua cocta cum herba capillorū Veneris, radice scorcionerae, cortice limonis, semine citri. Alvus respondeat, aut levi hoc clystere solicitetur: ℞ radicis fœniculi, petroselini an. ℥ i, foliorum malv. m. i. polypodij quercini ℥ j. seminis carthami, lini, fœnugræci an. ʒ i coquantur ad lib. j. colaturæ adde olei anethini, camomilæ, violar. sacchari rubei an. ℥ i, diacatholici ℥ ß misce.

Evacuatio

Secundo evacuantibus, & quidem, si plenitudo adsit, sanguinis missione iis animadversis, quæ aliis capitibus dicta sunt, quia tamen succi jam melancholici facti sunt, parcè mittendus, purgantiaquè medicamenta crebrius exhibenda, præsertim ea quæ leniter, & paulatinè parùm, sed frequenter educunt. Prius tamen humor præparandus sequenti vel simili sirupo ℞ sirupi borraginis; de pomis, vel epithymo an. ℥ i aquæ borraginis, melissæ an. ℥ ii misce, quo ubi per vi. aut viii. dies mulier usa fuerit, capiat alternis septimanis ʒ i pilularum de aloë, mastychinarum, vel de agarico; vel potius, quia pilulæ exsiccant, & calefaciunt, ter, quatervè in anno accipiat ℥ ß confectionis hamec sine scamon. & colochynt. cum ℥ i sirupi violar. solut. in ℥ iiii decocti melancholici, aut bolum sic concinnatum, pulpæ cassiæ ℥ i pulveris foliorum senæ ʒ ii misce, vel ℥ i harum rotularum: ℞ confectionis hamec sine scamonio, & coll. diasenæ, aut confectionis de psilio ʒ iii sacchari dissoluti in aquâ melissæ aut viol. q. s. misce fiant rotulæ; aut capiat iiij, quinquevè pruna senæ, quæ sic parantur; ℞ prunorum numero xxx, foliorum senæ ℥ iii, seminis anisi ʒ ii, folia, & semina in ligaturâ, pruna per se in lib. ß vini Rhenani, aut albi tenuis per horas xxiiii infundantur, tunc adde aquæ tantundem, coquantur ad consumptionem vini, capiat à iij usq; ad vi. & superbibat cochlearia tria jusculi vel dilutum senæ, quod sic concinnatur: ℞ seri caprini ℥ viii leviter calefiat, in quo infundantur foliorum senæ ʒ viii florum viol. p. ß zinziberis ℈ i in vase vitreo angusti orificii bene obturato maneat per noctem, coletur manè, & adde sacchari q. s. bibatur tantundem

Pilulæ exsiccant, & calefaciunt

Pruna senæ

Dilutū senæ

dem pluribus diebus: laudatur etiam hoc aliud decoctum: ℞ aquæ lupulorum, borraginis, aut cichorei lib. i. foliorum ſenæ ℥ i ß bulliant parum, & maneant per noctẽ in infuſione, coletur, & adde ſirupi de ſucco borraginis ℥ ii ſacchari q. ſ. doſis ℥ iiii: experientia comprobavit hoc aliud ſerapium: ℞ aquæ borraginis, cich. lupul. an. ℥ x. ſucci borraginis depurati ℥ viij ſucci pomorum redolentium ℥ vi, foliorum ſenæ ℥ iii florum cord. an. p. 1 radicum ſcorcionerae minutim ſciſſæ, aut loco ejus angelicæ ℥ ii bulliant lento igne ad conſumptionem vigeſimæ partis, colaturæ adde rhab. electi, agarici trochiſcati an. ʒ iiij ß factâ levi ebullitione exprimatur, & adde pulveris lapidis lazuli præparati in ligaturâ ʒ ii ſacchari q. ſ. fiat ſirupus mediocris conſiſtentiæ, aromatizetur cinamomo, doſis ob ℥ ii ad iiii. Principatum tamen obtinet elleboriſmus, quem hac ratione Mathiolus deſcribit in epiſtola ad Nevium, ℞ foliorum aſpleni, adianti, fumariæ, melliſophili, abſynthij, arthemiſiæ, agrimoniæ, pulegij, thymi, ſenæ an. m. i. florum anthemidis, betonicæ, bugloſſæ, borraginis, roris marini, ſtœchadis, epithymi an. p. ii. radicum cichorei, intybi, apii, fœniculi, aſparagi, ruſci, pœoniæ, Anonidis, eringij, angelicæ, bugloſſæ, borraginis, doronici an. ʒ vi; ſeminis aniſi, fœniculi, ocymi, citri an. ʒ iii cinamomi electi ℥ i ſantalorum flavorum ʒ ii, agalloci ʒ i in ſ. q. aquæ ferveant ad tertias ſecundum artem coletur, & ℞ prædicti decocti ℥ iii ß, ſirupi de fumaria, de epithymo, byzantini, acetoſi, de quinque rad. an. ʒ iii miſce, pro ſingulo mane capiat 15. diebus continuis pro digeſtivo, 16. vero die purgetur ſic: ℞ prædicti decocti ℥ v rhabarb. optimi ʒ i ß. corticum rad. ellebori nigri, purpureum florem ferentis ℈ v, junci odorati, Zedoariæ, ſeminis pœoniæ decorticatæ an. ℈ ß vini cretici ʒ ii, terenda terantur, ac omnia per diem, ac noctem macerentur, deinde coletur, & factâ expreſſione adde electuarii lenitivi, ʒ v. confectionis hamec ʒ ii ſirupi ſapor regis ℥ i miſce, fiat hauſtus, qui proprie elleboriſmus dicitur: valet non ſolum in melancholiâ, ſed etiam pro quartanariis, epilepticis, & reliquis morbis melancholicis. Ego verò faciliori, & pro melancholicis peculiari ratione hanc ſoleo potionem parare, ex quâ maximam percipiunt patientes utilitatem ℞ fol. aſpleni, pulegii, adianti, thymi, fumariæ, borraginis, arthemiſiæ, agrimoniæ an. m. ß; radicis cichorei, intybi, angelicæ, apii, fœniculi, aſparagi, eringii an. ℥ i; florum borraginis, ſtœchadis roris marini, viol. an. p. i. ß, epithymi. fol. ſenæ an. ℥ ß doronici, ſeminis aniſi, fæniculi, ocymi, citri, an. ʒ ii ß, cinamomi electi ℥ ß ſantalorũ omnium an. ʒ ß coquantur in ſ. q. aquæ ad lib. ii. in fine adde, corticum radicum ellebori nigri, rhab. electi an. ℈ iiii lapidis lazuli in ligaturâ ʒ i junci odorati, Zedoariæ, ſeminis pœoniæ, decorticatæ an. ℈ ß coletur, & adde ſacchari albiſſ. q. ſ. fiat potio clara, aromatizetur ʒ i diamoſci doſis ab ℥ iiii ad ℥ vi. Quibꝰ non proficientibus grana iiii ſtibii præparati tutò præbentur, facto tamen initio à g. ii aut iii ſic enim nil mali accidit. Quidam etiam in deſperatâ melancholiâ non verentur exhibere iii, iiii vel. v. grana pulveris Joannis de Vigo, ſeu præcipitati cum ℥ i vini generoſi, aut tantundem conſervæ roſarum, vel ſub hac forma: ℞ prædicti pulveris g. iiii, pulv. margarit. præp. g. v. electuarij diamoſci, diambræ an. ℈ ß. cum decocto nucis moſcatæ, fiant pilulæ, dentur in aurora: valet etiam in lue venereâ, & podagrâ; dicitur à quibuſdam turpetum minerale; & à ladano Mercuriali, ac medicamento alio, quod ab aliis Hercules dicitur haud multùm diſtat; Bolus Aldereti per Hiſpanias vulgariter nuncupatur, quia hoc remedio primarius ille, ac ſuo tempore celeberrimus Salmanticenſis medicinæ profeſſor mira operatus dicitur; Porro innoxius fœminæ præſertim melancholicæ valida hæc & ſimilia medicamenta ferunt ob craſſa, & viſcida excrementa.

Sirupus melancholiam educens. *Elleboriſmus Mathioli.* *Aliud.* *Stibium.* *Præcipitatus pulvis.* *Turpetum minerale.*

Tertio diſcutientibꝰ flatus, qui nunquam non redundãt in hoc affectu, quorum materiam tum c. de œdemate mammarum 6. remed. genere, tum c. de febre alba, ubi de ſplenis rugitu ſermo erit, tum de epilepſia ex utero 2. remed. genere luculenter invenies, præter quæ etiam ſequenti aut ſimili clyſtere ſæpiùs

Diſcutientia.

piùs utendum est, ℞. rad. fœniculi, petros. an. ℥ j. seminis carthami, anisi, lini, fœnugræci an. ʒ j. fol. malv. m. j. polypodij quercini m. ß coquantur in s. q. aquæ ad tertias juris lib. j. adde olei camomilæ, anethini an. ℥ j. ß diacatholici, aut electuarij lenitivi ℥ j. sacchari rubei tantundem, misce pro clystere: in quem insuper usum sumat ʒ j. theriacæ optimæ, aut mithridatij in aqua melissæ, & vini optimi ān. ℥ j. Est præterea utilissimum lienem inungere cum ijs, quæ c. de febre albâ dicenda sunt, aut cum hoc linimento ℞. decocti tamarisci, caparor. foliorum scolopendriæ ℥ ii. olei caparor. liliorum an. ℥ j. theriacæ magnæ, mithridatij an. ʒ ii. ceræ q. s. ad ignem fiat unguentum.

Glyster carminativus. *Linimentū.*

Quartò ijs, quæ somnum valeant conciliare, cujus tanta in hoc malo penuria adest, ut sæpè symptoma hoc totam ad se trahat curationem; quod accidit ob cerebri siccitatem, idcirco humectantia & affectum curant, & symptoma: subindeque vires reficiuntur. In hunc igitur usum fieri solet lavacrum pro pedibus & cruribus ex decocto malvarum, rosarum, camomilæ, violarum, florum lactucæ, vel canarum, addito interdum Jhoschiamo, & capitibus papaveris albi; confert etiam usus balnei aquæ tepidioris, aut capiti embrocationes fiunt per vas angusti orificij hac ratione: ℞. prædicti decocti lib. ii. olei papaveris, & ros. an. ℥ iii. misce, & tepidum supra caput paulatim cadere sinito, abrasis prius crinibus, quâ finitâ operatione, capiti imponatur linteum madidum in oleo ros. & camomilę, aut papaveris, si somni defectus sit magnus, vel in lacte muliebri sive caprino; quæ si non sufficiant, nares inungantur unguento popul. vel ℞. unguenti ros. ℥ j. opij g. 4. misce, quo non solum nares, verumetiam tempora, plantæ manuum, ac pedum, & pulsus inungantur; vel ℞. foliorum Jhoschiami, viol. lactucæ an. m. ß capitum papaveris contusorum numero vi. coquantur in æquis portionibus vini, & aquæ ac in hoc decocto madidam spongiolam patiens sæpe olfaciat. Alij pro secreto commendant hoc: ℞. succi foliorum coriandri viridis ℥ ii. leviter ferveant in vase obturato, & adde tantundem lactis muliebris, ac olei rosacei; Intus assumuntur borraginis folia, quæ priùs cocta sint, deinde minutim scissa, ac secundò cocta in lacte amygdalino addito saccharo; aut ℞. amygdalarum minime rancidarum detractis pelliculis ℥ iiii. seminis melonis cucurbitæ an. ℥ j. seminis lactucæ, papaveris an. ʒ ii. simul contundantur, & extrahatur ex his lac cum aquâ violarum, cui adde sacchari, & aquæ rosarum q. s. fiat amygdalatum; hæc autem in fine cœnæ accipiantur, ut major fiat ad caput evaporatio; at horâ somni capiat ℥ ii. sirupi papaveris, cum tantillo aquæ lactucæ, vel ʒ j. theriacæ, aut mithridatij, etsi ingens sit vigilia, requiei magnæ, philonij, persici, vel Romani ʒ j. in aqua ros. sed hæc per iij. vel quatuor horas à cœna, patienti tamen nec sic soporatæ dentur g. vj. usque ad viij. pilularum de cynaglossa in ℥ ij. vini vel earundem ʒ ß in convenienti clystere injiciatur, aut fiant duo nascalia ex gossipio quæ madefiant in ℥ ii. lactis muliebris, in quo dissoluta sint g. v. opij, & imponantur utrique narium foramini.

Somnum provocātia. *Embrocha.*

Quintò & ultimo ijs, quæ cerebrum, cor, & uterum valeant roborare, & lætitiam inducere; cerebrum nullâ ratione melius recreabis, quam per ea, quæ somnum conciliant; deinde per ea, quæ c. de Epilepsia ex utero 3. remed. genere dicta sunt; uterum per ea, quæ tùm ibidem, tùm c. de strangulatione ex utero ubi varia emplastra matricem roborantia scripsimus. Cordi prospiciendum ijs, quæ vires reficiant, & reliquias humoris melancholici contemperare valeant, in quem usum tale, paratur Epithema: ℞. aquæ melissæ, naphæ, borraginis, vel scorcioneræ an. ℥ iii. vini albi odoriferi ℥ ii. succi pomorum redolentium, vel loco ejus sirupi de pomis ℥ j. ß croci ℈ ß, pulveris diamosci diambræ, corticis citri, an. ʒ ß misce, & actu calidum percutiendo prius leviter cordis regionem serico rubro, aut simili alio linteo applicetur; aut prædicti pulveris eidem parti aspergantur, & superponatur sindon ruber madidus in aqua naphæ, & vino generoso. Prodest similiter inungere cordis regionem unguento vel oleo confecto ex floribus auranciorum, vel tali linimento, quod Hispani

Roborantia cor, cerebrū & uterum. *Epithema.* *Vnguentum florum aurancìorum*

Hiſpani vocant *(manteca dazahar)* Luſitani *(mantega defrol)* ℞. olei florum auranciorum, vel loco ejus de ſpica, viol. an. ℥ j. corallij rub. ſandali rub. an. ʒ ß, ambræ, & moſci an. g. vj. cum cerâ albâ fiat unguentum: *Facultas.* utiliter etiam hic ſacculus applicatur; ℞. flor. roſ. violar. an. ℥ ß, ſeminis, & corticis citri an. ʒ ii. corallij rub. ſandali rub. an. ʒ i. ß, diamoſci, diambræ, diarrod. galliæ moſcatæ, an. ʒ ß, omnia in pulverem reducantur, & includantur in ſacculo ex ſerico rubro, pro corde, qui ſingulis diebus igne vel ſole exſiccetur, ac denuò aſpergatur vino generoſo, & aquâ naphæ. Prodeſt inſuper manibus geſtare poma ex rebus odoriferis, ac *Tabella.* ſingulo mane unam, vel alteram tabellam accipere manus Chriſti cum perlis, aut ʒ j. conſervæ Hyacinthorum, vel electuarij de gemmis, confectionis alkermes, theriacæ ſmaragdinæ, vel de citro, ſupra quæ medicamenta ebibantur ℥ ii. aquæ meliſſæ, in quâ etiam diſſolvi poſſunt, & addi g. vi. lapidis bezoartici orientalis, vel rotulæ hac ratione concinnentur: ℞. margarit. præp. corallij rubei an. ʒ i. lapidis bezoartici orientalis ℈ ii. ambræ griſcæ g. v. cum ſaccharo diſſoluto in aqua meliſſæ, fiant tabellæ ſingulæ ponderantes ʒ ii. mirificè inſuper proficit ſingulo mane capere *Conditum.* cochlearia ii. ſequentis conditi cum ℥ iii. aquæ meliſſæ, ſcorcioneræ, aut naphæ: ℞. conſervæ meliſſæ, borraginis, viol. bugloſſæ an. ℥ i. ſpecierum diamargarit. frigid. lætitiæ Galeni, diarrod. diambræ an. ʒ. ß excipiantur ſirupo de pomis, aut de corticibus citri, & fiat conditum granulatum, cooperiatur folio aureo. At ſi hæc faſtidium pariant, capiat ℥ i. corticis citri conditi, aut radicis bugloſſæ, vel ſcorcioneræ; Et quia morbus longus eſt, & ſæpius purgare cogimur, ideo inter unam, & alteram purgationem ſemper ijs roborantibus utendum eſt.

Si tandem eò miſeriarum res devenerit, ut fœmina planè deliret *Maniæ curatio.* (qui tertius fuerat hujus morbi gradus) ijſdem ferè remediis pugnandum eſt, veruntamen ex ſupradictis efficaciora ſunt eligenda, inprimiſquè proſpiciendum corpori, & toti capiti, ne habitualis ſicca, & frigida intemperies contrahatur, ideoque minus ſanguinis detrahendum, purgandum validiùs ʒ j. pilul. de lapide lazuli, vel pari quantitate ſequentium: ℞. *Pilula.* Epithymi ʒ vi. agarici ʒ iiii. corticis ellebori nigri ʒ i. ß, ſpecierum hieræ ſimplicis ʒ iiii. cum melle roſar. fiat maſſa; utilius tamen eſt conditum, *Conditum.* quod ſic paratur: ℞ lapidis lazuli ʒ j. foliorum ſenæ ʒ i. ß, agarici optimi ʒ ii. ſirupi portulacæ, vel de ſucco fumariæ, aut lupulorum ℥ iii. conſervæ roſarum aut violarum ℥ i. ß miſce, capiat ℥ i. ſemel in hebdomada; ejuſdem virtutis eſt opiata, quæ ſic conficitur ſummitatum thymi *Opiata.* ℥ ß, epithymi ℥ i. ſeminis cuſcutæ ʒ iii. lapidis lazuli, decies abluti in aqua roſar. totidemque in aqua portulacæ ʒ ii. diagridij ℈ ij. cinamomi ʒ ß pulveris foliorum ſenæ ℈ iiii. margarit. præparat. ʒ ii. moſci g. v. ſirupi de pomis compoſiti q. ſ. fiat opiata, doſis ʒ i. Ex quibus etiam *Lib.1. c. 19.* ſine liquore pulvis ſive tragæa fieri poteſt, aut hic alius qui à Valleſco *Tragæa.* de Taranta & multis aliis laudatur vehementer: ℞. hieræ picræ, Epithymi an. ʒ iiii. lapidis lazuli, agarici electi an. ʒ ii. ß ſcammonij g. xv. cariophyllorum numero xx. ſacchari albiſſimi ℥ iii. cuncta tenuiſſimè pulverizentur, doſis an. ʒ i. ad ʒ ii. datur etiam ellebori extractum chymica arte, aut pomum ellebori hac ratione medicatum; pomum exenteratur, ellebori corticibus repletur, charta cooperitur, in frigidâ aquâ madefactâ, ac ſic coquitur in calidis cineribus, inde extracto, radicibuſque rejectis fructus cum ſaccharo editur, non ſolum melancholicos *3. de locis 7.* curat, ſed menſes prolicit, ſi per trimeſtre ſingulis ſeptimanis iteretur. Ab his corpus omni arte humectetur balneis (quibus ſolis, & victu humido Galenus melancholiam curavit) ex quo vulgaris convincitur error exſiccantium melancholicos ſtatim initio pilulis, & validioribus catharticis, à quibus magis efferatur morbus, qui potius

tius, uti dixi, balneis, embrochis, ac reliquis suo loco superius recensitis tractandus est, nec tamen omittenda, quæ menses cieant, quibus non succedentibus, mirificè prodest hæmorrhoidas per hirudines provocare, quia teste Hippocrate, & Galeno, naturæ ductu per eas melancholicus sanguis educitur (dicant alii quid velint, ac causentur animalia puriorem extrahere sanguinem, deteriorem, & crassiorem dimittere, non perpendentes ad eas venas non nisi fœculentum deferri sanguinem) dupliciter autem reserantur eæ venæ, primo podex fricatur asperiori linteolo, aut folio ficus, sicquè oscula dehiscunt; sin minus hirudines usurpantur, quæ mediocres seligendæ, degentes in fluente nitidâquè aquâ, non virides, pallidæ, neque pilosæ, sed rubicundæ, captæ nonnihil exprimantur, ut, si quid habent veneni, evomant, tunc asserventur in vitreo vase aquâ nitidissimâ pleno, addito saccharo, ea tamen aqua singulis septimanis mutetur; cumque jam applicandæ fuerint, locus foveatur ex decocto camomilæ malv. verbasci, ros; tum fricetur, ut suprà, quippe sic apparebunt oscula Venarnm, quarum singulis singulæ applicentur hirudines, quæ si adhærere noluerint, locus perungatur sanguine pulli, vel simili alio, hirudo canaliculo plumæ vel arundinis inclusa, altera summitate clausa, altera applicetur; interim vero dum adhæret, subsit evaporatio ex decocto camomilæ, anethi, rosarum, malv. calido, ne bestiunculæ frigiditas noceat; extractâ debitâ sanguinis quantitate, facilè cadunt, si vel caudæ præscindantur, vel super oscula earum aspergatur cinis, sal, vel aloës; quod si fluxus ultra modum perseveraverit, applicentur lintea madida in vino stiptico, vel posca, aut albumen ovi cum pulvere restrictivo.

6. Epyd. 3. 37. 6. aph. 11. Ga. de ven. sect. cont. Erasistrat. s. 6.

Error quorundam. Hirudinum usus.

Scholium.

Dubitatio prima, flatus qui excitentur in calidâ affectione.

Nonnulla hic de melancholiâ in dubium sunt vocanda; primùm, si ab inflammatione, vel saltem exuperante caliditate meseraicarum, pylori, & arteriæ dorsi originem trahit melancholia, qui fiunt in eâ flatus, qui non nisi à diminuto calore excitari solent? Respondent communiter medici, flatus non adesse initio, dum inflammatio, & calor viget, sed procedente morbo, & affectione ad frigidum jam inclinante: quæ tamen solutio nulla est, quia flatus in hac affectione illicò à principio comperiuntur, uti cuncti norunt, qui rem medicam sedulò exercuerunt; quamobrem potius cum Galeno cit. sic dicendum: Quemadmodum elato ex ventriculo ad oculos fuliginoso, fumosoque halitu, aut crassis vaporibus, similia suffusioni accidentia contingunt; ita sublata ad cerebrum ab atrâ bile evaporatione fuliginosâ, fumosâquè melancholica eveniunt in mente accidentia, ea etiam dum in ventriculo cibis commiscetur coctionem vitiat, & fumi elevantur atræ bilis naturam redolentes, ac præcordiorum fluctuationes excitantes, quoad calore ulterius operante ructibus, aut aliter leventur, nec mirum cibos parum prosperè concoqui in ventriculo, qui aut ex morbo languet, aut si calor in eo viget præternaturalis, est destruens non concoquens; Hinc fit ut etsi sicca sit affectio, læsâ tamen ventriculi coctione sputum humidum copiosè rejiciant. Hic obiter in memoriam revocandum est à quatuor humoribus sui temperamenti denominationem corpus suscipere, qui quidem forma inter se distincti non sunt, sed singuli sanguineæ massæ partem sibi vendicant, quorum melancholia frigida & sicca propriè dicitur succus melancholicus, & in ipsa sanguinea massa fæcis seu sedimenti instar residet. Merito igitur diximus secundam causam hujus morbi melancholici, cui etiam humoris nomen inditum est, crassum esse sanguinem per mesenterij, & omenti venas dispersum; ac tres ex eo concitari affectionis gradus, in quorum primus sanguis ipse crassus fervorem duntaxat concipit, in secundo fæculentus jam fit, & adhuc crassior: in tertiò verò adeò super assatur, ut calore tandem evanescente quidpiam cineri simile relinquatur.

Solutio.

Melancholici cur plurimum expuant.

Secunda

Secunda dubitatio, qui fieri potest, ut frigida, & sicca intemperies nuda, & citra ullam materiam per se, & absolutè delirij causa esse possit; cum hæc intemperies, dicente Galeno, potiùs impediat spirituum agitationem, & motum, quæ necessaria esse videntur ad corruptionem rectricis cujusque facultatis? Hæc mihi olim opponebat vir peritus Matthias Carnarius, illustrissimi Johannis Adolphi Holsatiæ ducis medicus; prædictam vero intemperiem melancholiam excitare, ac delirium ex Galeno deprehendi videtur 3. de locis cit. ubi frequentibus duntaxat balneis, victu humido, & parco morbum curasse testatur. Solutio duplex: Primò enim dicimus, ex Galeno non colligi, intemperiem sine ullo humore delirium inferre, ibi enim scribit affectionem leviorem, necdum confirmatam fuisse, ideo humorem non multum vacuationi restitisse; ex quibus liquet humorem præextitisse, paucum tamen, quem recreata natura, facilè potuit evincere ac protrudere. Secundâ responsione melancholicam cerebri siccitatem, ac frigiditatem delirium inferre posse admittimus, nam quemadmodum spirituum debitum temperamentum calidum, & humidum ad lætitiam parat, ita profecto eorundem splendor, atque tenuitas; è contrario verò crassitudo, turbulentia, & obscuritas, subindeque opacitas per se proclives, ad mœstitiam, & timorem patientes reddunt, nigrescit enim humor interdum ultra modum calefactus, sæpè etiam frigefactus; ita carbones dum uruntur lucidissimi ob flammam existentes extinctâ flammâ atri evadunt, & tale quippiam circa clarum sanguinis colorem frigiditas facit, & in externis corpora livida, ac nigra à frigiditate redduntur; ac rursus excessus caloris resiccans, & consumens humiditatem, à quâ calor nutritur humores atros reddit, ut Sol hominum corpora, & fructus. Porro nigredinem timorem ac mœrorem incutere nil mirum, nam & exteriùs etiam nihil homines perindè terret, ac tenebræ; cum igitur hæ ratione atri humoris vel vaporis rationalis animæ parti sint circumfusæ, necessum est, hominem timere, ut qui semper unà cum corpore suo timoris causam circumferat; Prætereo sciens rationes, quibus Averroes hanc receptam Galeni doctrinam conatur impugnare, quia earum solutio difficilis non erit. Est & altera ratio, cur prædicta constitutio delirium faciat; nam frigidum, & siccum cerebri temperamentum jam ferè per essentiam factum spiritus minuit, qui in loco inani ampliùs, quàm deceat, exagitantur; hinc ritè Fernelius solam melancholicam desipientiam à frigidiori succo contrahi, reliquas à calido prodidit: atque idcirco vulgatum illud; melancholici sapientes, & splendor siccus animus prudentissimus, *in quem usum illud Platonis in Thimæo;* summa siccitas, summa prudentia, *de naturali siccitate, quæ intra limites sanitatis continetur, intelligatur; nam de melancholiâ, in quâ præter naturam cerebrum exsiccatur, communiter dici solet esse balneum diaboli, cujus dicti ratio est, quia ad abundantiam atri illius succi mens deprimitur, & conturbatur ob relatas causas, ad quam conturbationem, & depravatum ratiocinium dæmon sequitur, quippe cui minimè aptum domicilium sit pellucida habitatio, lux pura, tranquilla mens, constans, & à perturbationibus aliena. Ex dictis detegitur Avicennæ, & Vallesii error, existimantium, nigram bilem per melancholicos affectus à dæmone excitare, cum potiùs dæmon non quidem præcedat illam melancholiæ agitationem, sed sequatur, nec semper aut qualemcunque, sed immoderatam, nec in quibuslibet, sed in ijs tantum qui demissi sunt animi, perturbati aut inconstantis, ut vetulis, puellis & viris timidioribus, cujus dæmonis potissima signa sunt, responsiones ad recondita, & diversitas Idiomatum, quæ nunquam didicerunt.*

An sicca & frigida intemp. delirium excitet.

1. Solutio.

2. Solutio.

3. coll. 4.

Melancholia est balneum diaboli.

Av. 1. 3. tract. 4. c. 18. Valles. c. 28 Sacr. philosophi-

Tertia dubitatio, si melancholiæ perpetua symptomata sunt metus, & mœstitia, quomodo quædam rident, ut nos sæpè animadvertimus, & extat apud Hippocrat: Democriti exemplum? Sunt qui respondent harum risum esse falsum; est autem falsus risus oris gesticulatio contracta sine interiori lætitiâ, & animi intentione, qualis sæpè morientibus accidit, & ijs qui sardoniam herbam devorarunt; At verus est eadem oris effigies, cum internâ animi hilaritate. Veruntamen

Tertiũ dub. melancholicæ cur rideant.

runtamen quoniam risus, qui multis melancholicorum accidit, verus esse deprehenditur, ex tripudijs, cantu, jocis, quibus sæpè abundant; ideo rectius omni melancholiæ propter jam dictam opacitatem, & tenebras tristitiam tribuimus; sed ubi *Solutio.* *permiscetur sanguis tristitia vehemens non est, & per temporum intervalla lætitiæ signa edit sanguinei humoris genuina; nam (quod Aristoteles prodidit) ut vinum potantium naturæ, & moribus; ita melancholia laborantium constitutioni sese accommodat. Sed cur magis cantant, & saliunt, quam dum sani sanguine abundabant? quia ratione orbantur renitente affectibus humorum; vel quia dum sanguis uritur, magis splendet, unde animo spes, vigor, & alacritas oritur.*

De pulsatione, quæ fœminis interdum accidit in arteriis dorsi.

CAP. IIII.

PUlsat non raró nec citra gravissima symptomata fœminis arteria dorsi, quod etiam melancholicis viris interdum accidit, hoc aliqui provenire arbitrantur à morbo in figurâ, dilatatâ nimirum plus justo parte. Cui sententiæ Fernelius assilit dicens, fieri nonnunquam propter Anevrysma in interioribus hisce arterijs genitum; Est autem Anevrysma arteriæ dilatatio spirituoso plena sanguine. *Anevrisma quid?* *7. Pathol. 9.* Areteus vero, & Mercatus ex phlogosi, id est, siccâ inflammatione majoris rami venæ cavæ, quæ cor per sinistram ejus partem ingreditur, & adjacenti arteriæ damnum communicat, fieri contendunt, quæ etiam dorsum perreptat, quâ parte potissium pulsatio sentitur; alterius, quæ cor intrat, notæ per obscuræ sunt, quia intra pectus vergit, rei nulli adhærens, eam tamen affici, cordis palpitatio declarat; & in hac Zetmata, *Zetmata.* gignuntur, hoc est, diuturni affectus cordis ex defluxu materiæ, ita enim se habet hæc arteria ad cor, ut mesenterij arteriæ ad jecur; ideo Fernelius addit hujusmodi subsultum præ se ferre etiam arterias mesenterij, dum inflammantur; sed neque hoc Mercatus recipit, qui meseraicarum pulsationem diversam â pulsatione arteriæ dorsi esse autumat, hanc rectâ per dorsum ferri, meseraicas vero hinc inde in hypochondrijs vagari, quod quid ad tantam differentiam faciat, non video, imó nihil peccaveris, si de utriusque Hippocratis sententiam intelligas, primo prognost: *præcordiorum venæ si pulsant, aut perturbationem aut delirium portendunt.* Certum tamen est, naturam hujus morbi *Natura morbi.* sitam esse in calido intemperamento ejus venæ, per essentiam aut per consensum alterius visceris, cujus ordinis ferè semper est ea pulsatio, quæ fœminas vexat. Porró affectio aliquando subitò fit, & gravissima infert accidentia, aliquando lentè ut virginibus, & viduis ex viscerum obstructionibus, de quâ prisci pauca scripsêre. *Causæ.* Ejus veró causæ tres præcipuæ sunt; Prima, plenitudo venæ cavæ à crasso & calefacto sanguine; ac tunc majoris mali præludium pulsatio esse solet, ut mox apparebit. Secunda, visceris alicujus calor acris, & mordax, cujus consensu arteria incalescit, & usus augetur, subindeque major concitatur motus, quod gracilibus, & melancholicis, ob humorum adustionem frequentius evenit, ex mesenterio, & adjacentibus visceribus. A quâ vero ex his duabus causis proveniat, distingues; si enim subitó pulsatio accidat, à primâ causâ oritur, & subitò magna pullulant symptomata; si sensim, & paulatim à secundâ, & affectus est quasi habitualis, quo laborans sana suo modo vivit, indies tamen vel corpore vel moribus adeo mutatur, ut maximam inferat admirationem; nam visceribus distemperatis, corpus indies deterius habet, & contabescit, ac citra alicujus membri conspicuum affectum præter arteriæ pulsationem, & quendam quasi formicarum sensum ibidem perreptantem, cor

triste

triste est, timet, exarescit, delirat, anxia, inquieta, ac tædiosa mori exoptat. Tertia causa est visceris alicujus aut meserei obstructio, quod plerumque citra corporis gracilitatem virginibus, ac viduis accidit, ex visceris enim potissimumque meserei obstructione aut à re durâ arteria comprimitur, ideoque vehementius pulsat, tum quia debitum spatium obstructione impeditur, tum quia obstructionis causa partes vicinæ debiles redditæ nequeunt debitè ventilari, idcirco frequentat ea pars, quæ libera permanet, utpote, cui naturalis spatij obstructione aliquid detrahitur, eoque magis usus adaugetur, eò quòd circumjacentium partium aliqua incaluerit, tuncque quod copiâ deest, frequentiâ compensat.

Signa. Hinc fit, ut ob siccitatem, & auctum calorem cutis earum, quæ sic afficiuntur, squalida sit, rugosa, aspera, maximè in partibus prominentibus osseisque ut in cubitis, genibus, digitorum articulis, & aliis, quæ non ita solent humiditate perflui, hirsutæ etiam apparent ob multitudinem crassarum superfluitatum; adhæc insomnes sunt, ac tumultuosè dormitant; alvus nihil, aut diminutè fluit, & biliosa nonnunquam egestio est, lotium mordax, & acre, mens torpet, anxietas adest, inquietudo, tædium, vigilia, cibi fastidium, sitis, pulsus in præcordijs, qui si augetur, in syncopen deducit, maximè si cor palpitat, & compatitur etiam jecur, ac ventriculus: calor insuper per universum corpus per intervalla suboritur, præsertim in facie; denique, ut verbo compræhendam, omnia fere symptomata apparent, quæ superiori c. in melancholiâ recensuimus.

Prognostica. Gravis est affectio, nam si calor, & siccitas figantur, febrem accersunt hecticæ finitimam, & quæ in marasmum deducit, idcircò neque cunctanter neque negligenter curanda, neque imprudenter agendum quicquam, quod majoris mali occasio sit. Si à primâ causâ ortum trahit, gravior multò est, ac periculo plena, quia fœminæ sic affectæ causone laborant orto à plenitudine, ex phlegmone venæ cavæ, quas Aretheus 14. die plerumque mori dixerat, at si diutius durent duplo longiori tempore perire; quidam etiam cum jecoris inflammatione confundunt, nec præter rationem, si à secundâ causâ proveniat; tunc enim ibi calor, & æstus, & dolor sentitur, & licet sit minoris periculi, haud tamen levis affectio est, nam aut citra febrem consumitur patiens, aut nisi citò præveniatur, in melancholiam, & mentis perturbationem agitur, dicente Hippocrate cit. prognostico. Si à tertiâ causâ oriatur, & cognitu, & curatu levior existit; curatâ enim obstructione, sanescit, nisi remoretur, quippe tùm in hydropem, & cachexiam incidunt, crudis succis nutrimentalia membra refrigerantibus.

Cum causone & jecoris inflammatione sæpe confunditur.

2 de curandis acut. morb. c. 7.

Curatio si à 3. & 2. causa. Ut autem ab hac ultimâ causâ curationem auspicemur, si morbus ex obstructione visceris cujuspiam proveniat, curatur per ea, quæ obstructionem demollire valeant; expendendum igitur, cujusnam visceris sit obstructio, & ejus curatio ex proximè sequenti c. de febre alba mutuanda, aliquid tamen contemperans admiscendum, ne arteriarum calor intendatur; verum si curatâ obstructione subsultus adhuc maneat, curabitur per ea, quæ infrà dicenda sunt in 3. ac 6. remediorum genere de contemperantibus; quâ eâdem ratione curatio perficienda, si à secundâ causâ ortum ducat, id est, ex solâ intemperie citra humorem: contemperabis enim, & non evacuabis, nisi menses diminuti fuerint, aut suppressi, nam tunc venam tali inscindes, aliter refrigerij causa salvatellam duntaxat, validiora etiam pharmaca fugienda, neque dilutum rhab. aut sirupum rosatum solut. exhibere sine magna præmeditatione audendum; ex his enim acerbiùs æstuare sic affectas vidimus: breviter præscripto victu modico, moderato exercitio lentè contemperantibus medicamentis potiùs agere, quàm remediorum farragine patientem opprimere oportet.

Purgatio vitanda.

Curatio si à 1. causa. Si à primâ causâ malum originem trahat, curatio eadem, quæ febris ardentis sive causonis, quam nos dilucidioris doctrinæ gratia, in septem reme-

diorum genera distinguemus. Nec mireris quod cum ei potissimum, quæ fœminis accidit, ac diuturna ferè semper passio caput hoc dicaverimus, hanc tamen, quæ est acuta affectio, præcipuè curare doceamus, id enim ex professo factum, quia reliquarum medelam ex aliis hujus operis capitibus mutuari poteris, hujus non nisi hinc, & quia quæcunque remedia huic utilia sunt, reliquis quadantenus aptari licebit. *Victus frigidus.* Primo itaque convenit victus tenuis frigidus, & humidus, qualis cremor hordei cum saccharo, & rosacea, aut cum sirupo violato; lactuca, cichoreum, acetosa, borrago cocta in jure pulli, aut gallinæ, aut in aquâ, & postea expressa cui additur sal, oleum, & acetum, Hispani sic paratas herbas *(esparragadas)* vocant: convenit insuper cucurbita cocta cum saccharo, & omphancino, juscula pulli quibus incoxerunt prædictæ herbæ Itali *(broeto)* dicunt, & extremitates ipsius pulli, aut farrum sive panatella, quæ fit ex panis tritici medulla cribellata, addito jusculo pulli sic parato: noctu sorbeat amygdalatum ex seminibus frigidis, & papaveris, vel lactucæ, non vero ex amygdalis, quæ oleosæ cum sint, facilè incenduntur. Ex fructibus cerasa nigra, pruna optima, melones, mala granata, & aurantia acida, aut medii, seu pontici saporis, limones cum saccharo, poma anethina assa, fructus berberis, *Fructus febrientib. cur noceant.* aut ribes, vel conserva eorundem, & licet cibum pyro asso claudere, reliqui fructus febrientibus suâ ebullitione nocent, quia ventositates excitant, & facile corrumpitur aquea humiditas, quâ abundant, ut notavit Avicenna, *l. 4. tract. 2. cap. 7.* acerbos etiam fructus vitare docuit Galenus ni vomitus adsit, aut debilitas oris ventriculi, quia adstringunt; *1. accut. 18. com.* conveniunt præterea cucurbita condita, radices lactucæ, scorcioneræ, vel buglossæ; potus sit aqua ex hordei, & ribes decocto, cum passulis & pauco aniso, cui percolato aliquid sirupi de berberis aut ribes admisceri potest, is porrò victus usque ad morbi vigorem indies *Aëris præparatio.* magis attenuetur. Aër natura sit frigidus, & humidus aut arte ex doctrinâ Galeni paretur apertis fenestris, quæ septentrionem respiciant, irrigato conclavi limpidissimâ aquâ vel fontibus in eodem cubiculo arte paratis, *10. meth. 8.* sparsisque per aream floribus, & herbis refrigerantibus, ut rosis, violis, foliis vitis, lactucæ, cannarum, salicis, prohibeatur hominum frequentia, quia halitu calefit aër, lectus sit amplus non plumaceus, sed laneus, nec etiam stragula ex pluma aut filtro, sed tenuiora, non tamen nudetur, ne frigiditas poros obsèret, unde caloris difflatio præpediatur; esto insuper conclave obscurum, docente Hippocrate, *4. de rat. vict. 48.* alvus singulis diebus respondeat, sin minus *Clyster.* hoc aut simili clystere solicitetur ℞. hordei integri p. ii. prunorum numero xx. foliorum malv. lactucæ, violarum an. m. j. coquantur in s. q. aquæ ad tertias, colaturæ ℞. lib. j. olei ros. ℥ ii. pulpæ cassiæ, aut diacatholici ℥ j. cavendum tamen à benedictâ lax. jhera, & aliis acutioribus.

Sang. missio Secundo, copiosa sanguinis missione ex basilicâ dextrâ, si vires adsint, eam tamen partiri securius est, nec bis tantum, sed ter, quater, ac sæpius, venam aperire, eamquè detrahere sanguinis copiam, quæ plenitudini, & viribus respondeat, prius semper depositis alvi superfluitatibus; fœminis utiliter venam pedis secabis, ut menses provocentur, aut ex hæmorrhoidibus per hirudines sanguinem demes: consentiunt enim hæ venæ cum venis dorsi, ac meseraicis, quod si jecur compatiatur tandem dextram salvatellam oportunè tundes.

Præparatio. Tertio coquentibus, ac contemperantibus sanguinis, & bilis fervorem, & acrimoniam, ut sirupo acetoso, de cichoreo, granat. ros. violar. acetosæ, buglossæ, borraginis ad ℥ ii. cum duplâ quantitate aquarum vel decocti earundem herbarum, quos sirupos per aliquot dies assumat.

Aqua frigida potus. Quarto, posteaquam concoctionis signa apparuerint, largiori gelidæ aquæ potu utendum, si nihil sit, quod impediat; impediunt autem cruditas humoris, tumor aut obstructio visceris alicujus, nimia corporis extenuatio, aut nativi caloris imbecillitas, virtutis languor, & aquæ insuetudo; sed & patiens, quæ gelidam biberit, carnosa sit oportet, valida, ac boni habitus,

adde

adde etiam, ut non ſit gravida, nec tempus ſit hyemale, aut frigidum. Utcunque tamen ſatius fuerit, aquam coctam eſſe addito ſaccharo, ac ſubinde refrigeratam, aut ſi aliquid ex dictis impedimentis adſit, loco aquæ fontanæ par quantitas aquæ bugloſſæ uſurpetur, bibatque patiens uno hauſtu quantum voluerit, ut jubent Galenus, & Avicenna; ſic enim domitum, refrigeratumque jam humorem natura expellit per vomitum, ventris fluorem aut ſudorem, ita ut ſæpè nullâ aliâ purgatione opus fuerit.

Gal. lib. 9. meth. 5. & 11. meth. 9. Av. 1. 4. tract. 2. c. 7.

Quinto, bilis evacuatione rarò tamen catharticis utendum, quia viſcera excalefaciunt, verum jam inclinante affectu ſi ſuperſint recidivæ ſigna, hoc eſt, ventris morſus, oris amaritudo ac cibi faſtidium, tum mannam, caſſiam, ſerum lactis, ſuccum roſarum, aut ſirupum ex infuſ. viol. vel ad ſummum dilutum ſenæ tutò poteris exhibere, ut ℞. fol. ſenæ ℥ j. infundantur per noctem in ℥ v. ſeri caprini tepidi, coletur manè, & adde ſirupi ex inſuſ. viol. ℥ ii. fiat hauſtus; aut ſequens concinnetur apozema, quo ſecurè uti ſoleo ℞. rad. cich. borraginis an. ℥ j. foliorum acetoſæ, cich. viol. agrimoniæ, bugloſſæ an. m. j. florum cord, ſeminum frig. an. p. j. prunorum n. xij. coquantur in q. ſ. aquæ ad lib. j. ß in fine adde fol. ſenæ pulpæ tamarind. an. ℥ j. cum colatura miſce ſirupi ex infuſ. roſ. ℥ ii. fiat potio clara, aromatizetur ʒ j. ſpecierum diarrod. doſis ℥ v. ſingulo manè. A fortioribus abſtinendum, utendum tamen ſæpiusculè clyſmate ſupraſcripto, aut nocturnis clyſterijs, qui dicuntur (*de mejoada*) ac ſic parantur: ℞. juris gallinæ herbis ſupradictis alterati ℥ viii. olei roſ. viol. ſingulorum ℥ j. ß vitellos ovorum n. ii. ſacchari ℥ j. miſce abſque ſale, fiat clyſter, qui tepidus applicetur, & retineatur, ſi fieri poteſt, per totam noctem, idcircò enim in exiguâ quantitate, ac ſine medicamento proritante adhibetur.

Evacuatio bilis.
Signa recidivæ.
Apozema.
Clyſter nocturnus.

Sexto, cauma in viſceribus extinguentibus, ac refrigerantibus, & cor, jecur, ac univerſum corpus corroborantibus, tam internis, quam externis, in quem uſum poſt evacuationes adhibentur rotulæ diarrod. manus Chriſti, triaſandali, diamargariti frigidi vel conſer va roſ. aut aliqua ex prædictis primo remed. genere cum aquis cichorei, endiviæ, bugloſſæ, ſcorſioneræ, acetoſæ, vel ſequens conditum ℞. ſpecierum tria ſandali, diarrod. diamargarit. frigidi an. ʒ j. conſervæ roſ. viol. an. ℥ j. ß. ſacchari diſſoluti in aqua viol. q. ſ. fiat electuarium per morſellos, aut cum ſirupo viol. fiat opiata. Dorſo, & cordis regioni ſequens epithema applicetur: ℞. aquarum roſ. oxalidis, bugloſſæ an. ℥ ii. aceti roſ. ℥ j. pulveris ſandalorum rubeorum, corallij rubei, aut diamargarit. frig. an. ʒ j. fiat Epithema admovendum omni tempore; quod etiam jecori imponatur, additis pro aquis ſuccis earundem herbarum: aut inungantur prædctæ partes hoc; ℞. unguenti roſ. refrigerantis Galeni an. ℥ j. ſandalini ℥ ß, aceti parum miſce, tum epithemati, tum etiam unguento g. iii. caphuræ addi poſſunt, utrumque tamen tepidum applicetur: mihi aſſiduo uſu comprobatum eſt dorſum, lumbos, pedum, ac manuum plantas, totumque corpus præter caput, & ventriculi regionem hâc mixturâ perungere ℞. olei roſ. lactis muliebris, ſucci cucurbitæ, lactucæ, vel endiviæ an. partes æquales miſce, quo prædicta loca illinantur, ita in lecto contineatur patiens, nec aëri ſe exponat, nam ſæpè in ſudorem prorumpit, quia, uti cenſeo, collecta natura, & à frigido temperata vehementiùs humores nocivos ad cutim extrudit, accepi à vulgaribus, & eo ſolo plures vidi à graviſſimis, ac periculoſiſſimis ardoribus intra breve ſpatium liberatos, quibus alia nihil profuerant. Tandem balneis aquæ dulcis tepidæ utendum. At fœminis frequentioribus crurum lavacris utiliùs menſes provocantur.

Refrigerantia & roborantia.
Conditum.
Epithema.
Vnguentum ad febres mirificum.
Balneum.

Septimo ijs, quæ febrium ſymptomata valeant mitigare; ea autem potiſſima ſunt, vigilia, ſitis, ac dolor capitis: de vigilia ſuperiori c. plus ſatis jam diximus; de dolore capitis infra c. proprio dicendum eſt. Sitis ac linguæ ardor corriguntur, ſi os ſæpiuſculè abluatur frigidiſſimâ, cui guttæ vini rubelli, aut aceti commixtæ fuerint, vel ſero caprino aut hordei aquâ, in quâ emulſio

Symptomatum curatio
Sitis & ardoris linguæ remedia.

 ſeminum

ſeminum frigidorum ſit diſſoluta, aut ſirupus de ribes, ex quibus etiam emulſionibus, & ſemine cydoniorum, vel pſylij linteo incluſis, & in aqua violar. madidis, os abluitur, aut pruni lapillus vel fruſtum lactucæ ore detinetur, & guttur exterius perungitur roſaceo, aut refrigerante Galeni; inter reliqua autem utiliſſimum eſt, ut patiens os clauſum teneat, & parum loquatur, nam motu, & calore externo lingua exſiccatur, ut Hipprocrates autor eſt: *3. Epid. 3. text. 33.* ſed enim toto curationis tempore addenda ea, quæ melancholiam reſpiciant, ac domare valeant.

De febre alba, ſeu virgineo morbo: ubi etiam de ſingulorum viſcerum obſtructionibus.

CAP. V.

Nomina. PLeræque ſunt ægritudines, quæ tametſi hactenus nomine, non tamen curâ caruerunt, inter quas affectio illa eſt, quæ recentioribus virgineus morbus; & febris alba, & amatoria febris, & alba ictericia nuncupatur. Virgineus quidem dicitur, quia virginibus peculiaris, ac frequentior; *Febris alba.* alba vero febris, uti Hippocrates alias febres rubras vocavit, alias præpallidas, alias lividas; non *6. Epid.* vero alba febris, quod ſic affectæ ſemper febricitent, ſed quia ſpecimen febrientium præ ſe ferunt; nimirum debilitatem, & pulſus celeritatem, & frequentiam, non ob caloris augmentum, ſed ob ventilationis defectum; & pallorem contrahunt, non tamen propterea amatoria dicitur, ut quibuſdam viſum, quia *Amatoria feb.* hic color amantibus aptus, ſiquidem pallet omnis amans, ſed potius quia amantibus, aut amabilibus virginibus, ac pulchrioribus ſæpe accidit, ut mox *Alba icteritia.* patebit; alba tandem vocatur ictericia, nam quâ ratione atro vel flavo humore redundantibus flavus, vel niger fit, ita crudo & pituitoſo humore exuperante albus naſcitur icterus, qui nunc ad flavum vergit colorem, nunc ad fuſcum, prout jecur, aut lien compatitur, in quo crura præcipue juxta talum ad noctem ædemate tumeſcunt, quia humoris frigidi, & interdum tenuis, qualis fluxilis pituita eſt, non exigua portio ad cutaneas partes permeat.

Definitio. Poterit autem definiri ſic; eſt obſtructio vaſorum circa uterum, ob quam humores ad venas majores remeantes univerſum ſanguinem vitiant, ac frigidiorem reddunt. Cùm enim virgines viro jam maturæ exiſtunt, naturâ duce ſanguis menſtruus ad matricis loca, ac venas, ab epate defluit, qui ſanguis cum ob illarum venarum anguſta oſcula, quæ nondum patent, viſcoſis quoque, & crudis humoribus obſtructa, ob ſanguinis groſſitiem (à quâ ſolâ ſæpe morbus junioribus contingit) erumpere non poſſit, per venæ cavæ majoriſque arteriæ propagines ad cor, epar, diaphragma, & præcordiorum venas regurgitat, ac circum viſcera coacervatus obſtructiones efficit, variaque concitat ſymptomata dyſpnæam, cordis palpitationem, epatis inflationem, cibi faſtidium, cardialgiam, prout huic, aut illi parti vitium communicatur, ſicuti jam ſæpe ad ſatietatem dictum eſt; quia oportet ſemper ob oculos habere hanc harum affectionum communem cauſam, & rationem; quin etiam capiti bona pars vitii impartitur ideo non raro ijs amentia accidit, & delirium, ut Hippoc. ſcribit lib. de virginum morbis, *Morbi ſpecies.* quem perluſtrare non pigeat. Ex dictis patet, affectum pertinere ad morbum in viâ, hoc eſt obſtructionem jecoris, lienis, ventriculi, uteri, meſerei, aut alterius partis, quæ frigidam pariat intemperiem; nam frigidorum & craſſorum humorum congeries nativum ſuffocat calorem, non aliter ac lignorum viridium acervus ignem; argumento ſunt ferè omnia accidentia, quæ frigidam naturam atteſtantur.

Accidit

Quibus familiaris.

Accidit potissimùm virginibus, quæ jam viro maturæ sunt, aut certè viduis, & maritatis sterilibus, maximeque pulchrioribus, cujus rei causa est, quia quò temperatiores, eò elegantioris formæ sunt; temperatius autem, ac perfectius corpus temperati, ac probè elaborati alimenti plus requirit, siquidem alimentum alito simile esse debet, unde fit, ut laudabilius duntaxat trahant partes, residuum redundet, & obstruat. At dices, si hoc ita est, cur viri etiam temperati hunc affectum nesciunt? quia habent sanguinem defecatiorem, nec tot supersunt in illis excrementitiæ partes, quippè quia natura non habent temperamentum, quod plus trahat, quàm concoquat, sicuti fœmina. Dissidet à suffocatione ex utero, quòd in hâc, uterus in situ vel figurâ vitiatâ oberrat: in virgineo morbo frequentius obstructiones extra uterum fiunt in vijs, nec ideo dispnæa accidit, quod uterus septum comprimat, sed quod citius ac magis septum dilatari cogatur, & conetur, quod tamen nequit obstructionis magnitudine impeditum: differt à melancholiâ, quòd in ea humor crassus per adustionem fit, in morbo virgineo per cruditatem: ab Epilepsiâ, quod in hâc halitus ex utero ascendunt ex putrido, vel inquinato semine, vel menstruo; in virgineo morbo non halitus, sed humor ipse per corpus universum diffunditur; & si quando halitus est, is quidem nec magnus, nec venenatus, sed frigidus, & crassus.

Obiectio. *Solutio.* *Distinctio à reliquis morbis.*

Causa.

Duplex in hoc affectu causa consideratur, altera morbi, id est, obstructionis; altera symptomatum; morbi causa est sanguinis multitudo, aut crassities, plerumque tamen crassities, lentor, frigiditas, & viscciditas, quæ ortum traxit, vel ex rerum extranearum esu, ut terræ, testæ, carbonum, gypsi, ceræ, salis, & similium; vel ex suppressis, & in prosperè purgatis menstruis; cùm enim uterus ob vasorum angustiam nequit sanguinis viscosi præsertim, copiam recipere neque expurgare, necessariò ad partes utero proximas remeat, ibique remoratur, vel in venis, vel factâ obstructione in jecore, ventriculo, vel splene, in quo etiam sæpe rugitus, & inclusa aqua sentitur; quarum partium calor à tantâ sanguinis copiâ quasi extinctus ipsum neque conficere neque distribuere valet. Partes itaque sic obstructæ (ut accidentium etiam causa pateat) cætera mala inferunt, nam ex tumore, & dolore circa hypochondria, diaphragmatisquè compressione crebrâ fit respiratio, cum enim hepar à fœculento mensium sanguine non expurgatur, & eo præcordiorum venæ infarctæ fuerint, hypochondriorum viscera intumescere, & diaphragma (ut in hydrope) coarctari necessum est; & ulterius quia cor & ventriculus ramorum communitate venæ cavæ, & magnæ arteriæ connectuntur; his sanguine crasso & flatuoso spiritu, ac vapore refertis, ut ventriculo, & Epati, ita etiam cordi vitium communicatur, quod extrudere contendit, & ne suffocetur frequenti arteriarum motu eluctatur; quod Galenus censet, unde fit ut palmo contremiscat, tandemque frequenti motu defatigato corde, pulsus, & anhelitus intercipitur, & laborans veluti deplorata] jacet, ut idem scribit autor; quæ etiam causa est arteriarum temporum pulsationis, earumque, quæ dorsum perreptant; quia igitur vitiosus humor ad jecur retrocedit, ubi nonnunquam etiam incalescit, inde fit, ut universus sanguis vitietur, unde gravitas, pigritia, animi dejectio: & quia spiritus suffocatur, ac calor minuitur subalbidus color efflorescit; cibos insuper fastidiunt, quia ob in prosperam distributionem ventriculus magnâ redundat excrementorum copiâ unde etiam appetunt extranea, & adversa.

3. de diff. resp. *Palmus.*

4. de sympt. causis & 4. acut.

Pigritia.

Facile morbus dignoscitur, nam sic affectis faciei, genarum, & labiorum color palescit, plumbeus, vel subalbidus efficitur, qui anteà roseus, rubeusque sæpe fuerat, prædictæ partes, & oculorum palpebræ quadantenus tument, sicuti crura juxta malleolos, præsertim quia tunc nativus calor oppressus externo etiam destituitur, unde aqua colligitur circa lienem, & in hypochondriis rugitus fit; pulsant temporum ac dorsi arteriæ, sæpe cum capitis gravitate, & dolore occipitis, si uterus compatiatur, vel syncipitis, si reliquæ partes; cor contre-

Rugitus.

contremiſcit maximè, dum nimium moventur, ſaltant, aut acclivem locum aſcendunt, tuncque etiam difficilis accidit reſpiratio, ita ut confractæ, anheloſæ, atque impotentes ſe projiciant; mœſtæ, dejectæ, ac pigræ fiunt, ac cibos faſtidiunt, præſertim carnes, laſſitudine premuntur, & corporis gravitate ob facultatum ab humoribus oppreſſionem, & defectum caloris ac ſpirituum; appetunt nonnunquam extranea: certiſſimum tamen ſignum deſumitur ex menſtruorum ſuppreſſione, vel diminutione, ſi virgo jam menſtruationi ſit matura; licet interdum ante id tempus ob depravatos, & crudos cibos affectum pati ſoleant. Ex maritatis ſteriles difficiliùs corripiuntur; virgines promptiùs liberantur, ſi aut viro cohabitent, aut menſes ſuboriantur: difficulter etiam ſanantur lienis obſtructiones, ob craſſitiem alimenti attracti; ideò diligenter curandæ, ne in melancholicum habitum, nigrum icterum, aut delirium degenerent.

Difficilis reſp. — *Prognoſtica.*

Curandi multiplex eſt ratio, prout vaſis uteri, & obſtructioni, alterius partis obſtructio adjungitur, ubique tamen indicatio duplex, altera quæ communia deobſtruendi præſidia oſtendit; altera, quæ membrum reſpicit. Si igitur uteri obſtructio adſit, dignoſcitur ex privatione ſignorum, quæ reliqua viſcera obſtructa demonſtrant, ut infrà patebit; curatur planè, ut menſtruorum ſuppreſſio. At ſi jecoris ſit obſtructio, dignoſcitur ex colore flavo ſubalbido mixto; dolore ſub mammillâ & in dextro hypochondrio humeros, claviculamque pertingente: ex bilioſo vomitu, & difficili reſpiratione maximè ſi in ſiniſtrum latus decumbat. Curatur 5, remediorum generibus. Primo victu parco ac tenuioris ſubſtantiæ, de quo c. de ſuppreſſione menſtruorum.

Curatio ſi ex utero. — *Si ex jecore ſit curatio.*

Secundo evacuantibus, maximè ſanguinis miſſione, & primò quidem ex brachijs, quamvis menſtrua ſint ſuppreſſa, ſi tamen per aliquot jam menſes nihil fluxerunt: deindè ex pede, ne ſi ſanguine redundante ſtatim ab inferiori parte mittas evocata ad uterum & obſtructas venas, plenitudine obſtructio augeatur, cum exitum humores neſciant. Verum ſi affectus fuerit inveteratus quia corpus frigidius tunc eſt, laudatur magis purgatio, paulatina tamen, quippe conferta obſtructioni non convenit, nec tamen expectanda perfecta coctio eſt, quia craſſi humores eam non admittunt, quò tamen magis attenuatos humores cognoveris ex craſſiore, & coloratiori urinâ, eò frequentius purgabis: initio igitur utendum hoc, aut ſimili lenitivo, ne ſi cruditates in primis venis exliterint ſanguine ſtatim miſſo crudiores fiant, aut ad locum vacuum recurrant; ℞. pulpæ caſſiæ ʒ x. ſirupi ex 9. infuſ. roſ. ℥ j. ß decocti apertivi ℥ iiii. miſce; aut mannæ electæ ℥ ii. in ſeri, vel prædictæ decoctionis ℥ iiii. vel in jure pulli; vel ſirupi de cichoreo, cum rhab. ℥ ii. & pilularum de hiera ʒ i. in aliquo ex dictis liquoribus diſſolvantur.

Evacuatio. — *Sang. miſſio* — *Purgatio.* — *Coctionem perfectam craſſi humores non admittunt.*

Tertiò inſcindentibus, aperientibus, & deobſtruentibus quæ operationes variis julepiis, & apozematibus perficiuntur, ut ℞. ſucci cich. clarificati ℥ x. aquæ hordei ℥ viii. ſucci granat. ℥ iiii. mellis lib. j. aceti, ad guſtum fiat ſirupus aromatizatus, ʒ i. cinamomi doſis ſingulo mane ℥ ii. cum ℥ iii. aquæ fumariæ, graminis, aut radicum aperientium, aut cum decocto radicis filicis, & ſecuridicæ; proſunt etiam oximel ſimplex aut diureticum, ſirupus acetoſus, de duabus, aut v. radicibus, Byzantinus, à quibus iterum purgabitur, ſubindè ad apozemata redeundo, quorum hæc accipe exempla: ℞. adianti, lapati, lentiſci, rutæ an. m. ß, quinque radicum diureticarum, graminis, acori, gladioli an. ℥ ß, quatuor ſeminum frigid. majorum ℥ ii. ſeminis apij, fœniculi, petroſelini ſingul. ℥ ii. camepitheos valerianæ an. m. j. ſquinanthi parum, hordei mundi p. ii. radices, & ſemina per noctem in aceto macerentur, omnia ſimul poſteà coquantur in 5. q. aquæ ad lib. i. ß colaturæ adde mellis aut ſacchari q. 5. Eſt inſuper mirificum aliud quod recipit radicis rumicis, acori, aſari, apii, caſſiæ ligneæ, an. ℥ ß ſeminis viticis, dauci, lupinorum, cicerum an. ʒ ß; florum ſtæchadis, junci odorati, centaureæ an. p. i. foliorum abſynthii, hiſſopi an. m. i. coquantur in 5. q. aquæ ad lib. i. adde colaturæ mellis & ſacchari ſingul.

Inſcindentia, & deobſtruentia jecur. — *Apozema.*

ſingul. q. ſ. ut fiat apozema; quibus etiam addi poſſunt cortices radicis capp. tamariſci, folia adianthi, maratrum, cinamomum, ſpica; inter ea tamen ea ſunt exhibenda quæ jecoris venas abſtergunt, & leviuſculè purgant, ut rhabarbari dilutum ad ʒ i. ß, vel tantundem medullæ ſeminis carthami in ℥ iiii. ſeri caprini, aut aquæ graminis, ſeu Eupatorij ℥ i. cum ℈ iiii. agarici in eiſdem aquis, aut hæ pilulæ: ℞. rhab. ʒ i. agarici ℈ ii. diagridii optimi g. iiii. cum ſucco eupatorii, vel alio convenienti liquori formentur pilulæ xv. accipiat v. alternis diebus: quòd ſi calor in viſcerib. vigeat, ſalvatella tundenda erit, aut ſi interim, dum hæc fiunt, menſes inſtillare cœperint, ſaphæna aperienda. *Leviter purgantia, & inſcindentia.*

Quarto adhibenda ea, quæ jecur roborare nata ſunt, ut ʒ i. trochiſcorum de eupatorio, de rhab. vel de abſynthio cum aliqua ex prædictis aquis, aut ʒ ii. diacurcumæ, dialaccæ, vel tabellarum diarrod. alb. idquè per aliquot dies, vel opiata ſic paratur: ℞. conſervæ radicis apii, florum acori, & adianthi an. ℥ ß, ſpecierum diarrod. triaſandali an. ʒ i. trochiſcorum de eupatorio ʒ i. cum ſirupo de byzantiis, fiat opiata doſis ʒ iii. cum aquâ radicis apii, vel graminis. Sequens etiam conſerva crebrâ experientiâ eſt comprobata: conſervæ capill. ven. cetarach, cich. betonicæ an. ʒ iii. corticum citri conditorum ℥ ß, pulveris radicis rubeæ major. corticum radicum capp. & tamariſci an. ʒ i. cum ſirupo de cich. vel pro utero, de arthemiſia fiat opiata; doſis quantitas nucis juglandis; ſemper tamen per intervalla ſingulis ferè ſeptimanis purgatio exercenda. *Roborantia iecur.*

Quintò externis inunctionibus, quæ tum jecoris tum uteri meatus valeant deobſtruere, & reſerare; ita jecur, & partes prope uterum ſequenti linimento inungantur, ℞. olei nardini amygdalarum amararum an. ℥ ii. ſucci apii ℥ i. coquantur ad conſumptionem ſucci, & adde ſpicænardi, ſquinanthi, aſſari an. ʒ i. ſeminis apii, petroſ. cyperi, roſ. an. ℈ ii. aceti parum, ceræ q. ſ. fiat linimentum; vel ℞. ſucci apii, petroſ. fœniculi, ſenecionum, cich. an. ℥ i. aceti ʒ ii. olei cappar. ℥ iiii. olei abſynthii ℥ i. ß, bulliant ad conſumptionem ſuccorum, & adde ſandal. omnium, ſpicæ an. ʒ ß, ceræ q. ſ. fiat unguentum. Aut paratur illud, quod vulgò dicitur deopilativum oleorũ, & magiſtraliter ſic componitur. ℞. olei amygdal. dulc. ℥ i. olei camomillæ, cappar. tamariſci, roſ. an. ℥ i. ß, olei viol. anethyni an. ℥ ii. ß, Irini, abſynthini an. ℥ iii. ceræ q. ſ. fiat unguentum; validius tamen & efficacius adhuc eſt unguentum deopilativum ſuccorum, quod ſic conficitur: ℞. unguentum præcedens, & adde ſucci apii, & abſynthii liquidi an. ℥ iii. ſucci fœniculi, petroſelini, menthæ an. ℥ ii. ſucci ireos ℥ i. vini albi optimi ℥ iiii. coquantur ſimul ad conſumptionem ſuccorum, & cum cera fiat unguentum, cui adde dialtheæ ℥ iii, axungiæ gallinæ, & anatis an. ℥ i. pulveris ſquinanthi; ſpicæ, ſingul. ʒ. ii. ß, efficaciſſima ſunt hæc duo unguenta ad omnes viſcerum obſtructiones, ideo ſic parata reperiuntur in Hiſpaniæ officinis, rectè igitur fecerint Germaniæ ſeplaſiarij ſi etiam poſthac ea habuerint, cum in hiſce regionibus potiſſimum obſtructiones vigeant. Prodeſt præterea emplaſtrum ex farina camomillæ, meliloti, abrotani ivæ an. ℥ j. ſeminis apij, ameos, abſynthij an. ʒ ii. ſpicæ ʒ j. diſſolvantur in ſucco fœniculi, ac fiat emplaſtrum, aut ex ijſdem herbis & oleis, cum modico aceto, fomentationes parentur. *Vnguenta deobſtruentia.* *Vnguentum deopilativum oleorum.* *Vnguentum deopilativũ ſuccorum.*

At ſi lien obſtructus ſit, quod frequentius accidere diximus, ob alimenti craſſitiem. Præſertim ſi hæmorrhoides vel menſes ſupreſſi fuerint, dignoſcitur id ex oblongo tumore ſiniſtri lateris, dolore ejuſdem partis ſiniſtrum humerum pertingente, difficultate reſpirationis, colore ſubnigro, aut plumbeo, fœtido anhelitu, alvo adſtricta, vel ſubnigra dejectione; adhæc quia corpus emaciatur, fœmina triſtis redditur, meditabunda & faſtidioſa, ſudor adeſt nocturnus, ſæpe etiam rugitus, & fluctuatio in latere ſiniſto, quæ omnia recenſet Hippocrat. lib. de affectib. uterinis. Curatur iiſdem ferè remedijs, quibus jecoris obſtructio. At in cibo utilis eſt uſus capparr. cum oleo, & aceto: vel ſic parentur: ℞. cappar. aut baccarum geniſtæ lib. iii. Paſſularum corinthiacarum lib. j. reponantur in ſ. q. ſacchari diſſoluti in aqua *Obſtructionum lienis curatio.* *Cappares condita.*

 borra-

borraginis vel naphæ, & adde aceti ℥ ii. cinamomi ʒ ii. Purgativum efficies, si in vase addas ʒ ß scammonij. In reliquis medicinis purgativis addenda erit confectio hamech, aut diachatolycon, vel diasena, vel utendum elleborismo, quem jam descripsimus c. de melancholia; sanguinis missio partior sit, & ex basylica, vel salvatella sinistri lateris, at menstruationis tempore ex sinistro pede; longè tamen utilius fœculentus sanguis per hæmorrhoidas deponitur, per quas & evacuatur, & derivatur: Veteres secabant venas retro aures, & sanguine inde fluente lienem inungebant, quod ut superstitiosum simul & periculosum rejiciendum, utilius multò esse expertum est, corpore præpurgato, venis ad lienem nigricantibus hyrudines applicare, aut cucurbitulas cum scarificatione, ac ex ijsdem debitam sanguinis mensuram detrahere.

Superstitio veterum.

Attenuantia. Ad tertium remediorum genus quod attinet, humor etiam levioribus attenuandus, quia validiora resiccant humorem melancholicum, & aridiorem reddunt affectum, utendum igitur præter cætera melicrato sic concinato; ℞. corticum rad. cappar. ℥ iiii. polypodij ℥ ii. passularum sine acinis ℥ j. prunorum numero x. fiat decoctum ad lib. ii. factâ colaturâ adde mellis ℥ iiii. Aut ℞. corticum rad. cappar. tamarisci an. ℥ j. corticis salicis ℥ ß, seminum frigid. major. seminis agni casti an ℥ ß, foliorum adyanthi m. j. prunorum numero xij. passularum sine acinis ℥. j. fiat decoctio in ſ. q. aquæ ad lib. j. adde sirupi acetosi, borrag. de pomis, vel de scolopendria ℥ iiii. misce hîc notandum semper in medicamentis pro liene addenda esse folia scolopendriæ, & cortices cappar. in ijs verò quæ pro jecore conficiuntur absynthium, & eupatorium; Nam, ut Gradius inquit, quale est absynthium jecòri, tale est lieni cortex cappar, & quale est jecori eupatorium, tale est spleni scolopendria. Porro supradictis addi etiam possunt, quæ magis aperiant, & discutiant, qualia sunt ebulus, brionia, cortex hederæ; aut ℞. sirupi bizantini, de scolopendria, de Epithymo, singulorum ℥ ii. aquæ graminis, lupulorum, fumariæ vel gallitrici an. ℥ iii. misce pro tribus dosibus; Purgationes sæpius iterandæ, quibus adde Semunciam Epithymi, aut foliorum senæ; vel ℈ iiii. pulv. hieræ; exhibentur etiam stibii præparati g. iiii. cum ʒ j. conservæ florum borraginis; in universum tamen ijsdem purgantibus medicamentis utendum, quæ c. de melancholia dicta sunt, inter quæ expertus laudo apozema descriptum in 3. remed. genere.

Melicratū.

Localia. Quod si in scyrrhum degeneret affectio, quod ex tensa partis duritie deprænhendes, aut si cachexiæ, hydropisvè præludia appareant, quod ex pedum crurumque tumore cognosces, validiora inscindentia, ac emollientia ex ijs, quæ dicta sunt, seliges; & insuper hunc fotum parabis: ℞. radicum cucumeris agrestis, altheæ, liliorum an. ℥ j. corticum radicum cappar. tamarisci an. ℥ ß, foliorum malvæ, bis malvæ, scolopendriæ, absynthij an. m. j. seminis fœniculi, lini, fœnugræci an. ℥ ß, florum camemillæ, meliloti, genistæ an. p. j. fiat concoctio in æquis portionibus aquæ, & vini albi ad tertias, cui adde aceti acerrimi parum, quo pars foveatur singulis dieb. & superponatur sequens cataplasma: ℞. farinæ seminis lini, fœnugræci an. ℥ j. ß, farinæ lupinorum ℥ j. pulveris radicis Ireos aut brioniæ, tamarisci an. ʒ ii. adipis vituli, axungiæ cuniculi an. ℥ i. olei cappar. q. ſ. cum modico superioris decocti, fiat cataplasma; topica in hunc usum plura reperies apud Practicarum scriptores, c. de scyrrho lienis, inter reliqua tamen si affectio in scyrrhum degeneret sequentia inprimis laudantur: ℞. olei cappar. ℥ ii. medullæ vituli, pinguedinis anatis, ammoniaci in aceto dissoluti an. ʒ ii. aceti ʒ i. ceræ q. ſ. fiat unguentum; aut ℞. succi summitatum sampsuci, olei cappar. dialtheæ an. partes æquales, ceræ parum, fiat linimentum; aut conficiatur tale emplastrum: ℞. radicis lilij, malvæ, brancæ ursinæ, scyllæ an. ℥ i. coquantur in vino albo, contundantur, & adde olei rutacei, cappar. singul. ℥ ii. dialtheæ ℥ i. ß misce, quibus addere licet muscilaginis altheæ ℥ i. pulveris scolopendriæ ʒ ii. acetum squilliticum, succum brasicæ, oleum amygdal. amar. liliorum, de cucumere asinino, ficus

Fotus.

Cataplasma.

Unguentum

Emplastrū.

pingues,

pingues, æſypum, emplaſtrum de meliloto, de muſcilaginibus, dyachylum armoniacum cum muſcilaginibus altheæ, lini, & fœnugræci, quæ omnia præcedat ſemper fomentatio ex ſuperiori decocto; etiam utilis eſt vapor ex aceto acerrimo, & ſuſus ſuper candentem lapidem molarem, ſeu pyritem, aut ſuper laterem, & per infundibilum acceptus; aut linteum madidum in aceto, in quo ſæpius chalybs fuerit extinctus, lieni calidum apponatur.

Aceti vapor.

Si tamen cum his, flatus, rugitus, & aquæ fluctuatiationes in ſiniſtro latere perſentiantur, quod ſæpe accidere compertum habeo, quia per frigidam & humidam intemperiem, humores frigidi, tenuiores, & aquoſiores redditi, facile in frigida parte colliguntur, & cum flatibus commixti rugitum efficiunt, ac fluctuationem; malum frequens poſt plenilunia, frigidiori cœlo, poſt uſum aquæ, & frigidorum alimentorũ, ac indebitum vitæ inſtitutum; mox tamen renovatâ lunâ, calidiori aëris conſtitutione, ac debito vitę moderamine nonnihil ſubſidet. Curatur frequenti clyſteriorum uſu, ex decocto capitis vervecis, cum jam dictis herbis ac ſeminibus, cujus decocti ℞ ℥ x olei irini, & ruthacei ſingul. ℥ ii. ſalis ʒ i ß; laudantur deinde inunctiones, quæ inſcindant, reſolvant, & parum roborent: ut ℞ theriacæ optimæ ℥ j. diſſolvatur in ℥ iij olei ruthacei & anethyni, ac cum cera fiat linimentum. Neceſſum tamen eſt ante omnia purgationem inſtituere ex ℈ iiii hieræ ſimpl. aut diacolochyntidis; aut ex ʒ i ſequentium pilul. ℞ aloës, rhab. agarici trochiſcati an. ʒ ß, ſcolopendriæ, ſeminis agni caſti, endiviæ an. ℈ ß cinnamomi, aſſari, ſpicæ an. ʒ ß, raſuræ cornu cervi, raſuræ, eboris, coralli an. g. viii cum aceto ſquillitico formentur pilulæ v iiii ex ſingulis ʒ, aut fiat vinum purgativum, nonnihil diverſum ab illo, quod alibi deſcripſimus ℞ turpeti, radicis mechoacanæ, agarici, rhab. ſingulorum ʒ i foliorum ſcolopendriæ m. ß, cinnamomi, aſſari, ſpicæ an. ʒ ß, includantur in ſacculo, qui pendeat per horas xxiiii in lib. ii vini albi tenuis, in loco calido, de quo ſingulis diebus mane capiat ℥ v, facta majori aut minori ex preſſione, prout magis minuſvè fluidam alvum habuerit patiens. Tandem aqua exſiccanda, quod fiet ſi mane, & veſperi capiat ʒ ii ſequentis mixturæ: ℞ piperis, cumini, ruthæ an. ʒ ii ß, nitri ʒ ii, melle optimo excipiantur; vel ℞ nigellæ Romanæ ſeminis aniſi, apii, petroſelini, cumini an. ʒii, farinæ optimæ lib. 1. miſce arte piſtoria, fiant panes, poſſunt etiam ſpecies in vino dari, aut cum pane ordinario commiſceri, qui utilior fuerit, cum aqua decoctionis fraxini piſtus; ſacculi quoq; reſiccantes, ac reſolventes, lienis regioni applicentur: ut ℞ ſeminis milii parũ conquaſſati p. ii, ſalis p. ß, torrefiat in tegula, fiant duo ſacculi cum baſtituris, longitudinis medii palmi, qui ſuffumigati cum vapore aceti acerrimi, in quo lapis molaris ignitus, aut chalybs extinctus ſit, alternis vicibus applicentur; alter ſic fit; ℞ cumini p. ij ſeminis agni caſti, ruthæ an. ℥ i, ut ſupra, confringantur, exſiccentur, ac duobus ſacculis includantur; Vehementer inſuper laudatur linimentum ex adipe ſtrutiocameli, & reliqua quæ hydrope affectis utilia ſunt.

Rugitus ſiniſtri hypochondrij. *Curatio rugitus.* *Purgatio.* *Vinum purgans.* *Aquæ exſiccatio.* *Sacculi pro liene & ventre.*

At ſi venæ meſeraicæ infartæ fuerint, differt affectus à Melancholia, dicta hypochondriaca, quod in hac ſanguis ibi contentus efferveſcit, & exuritur, ex cujus halitibus caput & cor tentantur; in morbo virgineo, licet ſanguis in eodem loco ſit impactus refrigeratur tamen, ac recrudeſcit, unde ſub albidus ille color; dignoſces id ex pituitę vomitu, nauſea, cibi faſtidio, depravato appetitu, præcordiorũ compreſſione prçſertim à cibo, animi dejectione, alba urina, & copioſa (quæ melancholicis potius pauca, & ex viridi crocea) falſa ſiti, tumore oculorũ, ac totius vultus, & quia minꝰ intenſè, ſed diutius caput pulſat, & dolet.

Meſerei obſtructiones. *Diff. inter meſerei obſtruct. & melancholiam hypochond.*

Curatur ſanguinis miſſione, non quidem ex brachio, ſed ex pede, vel potius ex hæmorrhoidibus, hæ namq; venæ cum meſeraicis mirificè conſentiunt, & earum ſunt veluti propagines; conveniens eſt etiam vomitus ſemel, aut bis in hebdomada, non tamen inſtantibꝰ menſtruis; purgatio per vices medicamẽtis ſuperius relatis exercenda, quibꝰ tamen non caſſia, nec ſenæ folia admiſceãtur, quia nimis flatulenta; ſubide redeundũ ad julapia, & apozemata attenuantia, inſcin-

Curatio. *Vomitus.* *Purgatio.*

inscindentia, & abstergentia, ac denique ad ea, quæ menses movere nosti, ventriculum verò, ac meserei totam regionem inunges prædictis jam linimentis, addito pulvere Diarrod. aut aliquo ex illis, quæ c. de ventriculi accidentibus ex utero, mox reperies.

Obstructionibus cunctis communia auxilia Porrò sunt præter jam dicta auxilia, quædam cunctis obstructionibus communia, nimirum pilulæ aperientes, de quibus c. de menstr. suppress. exercitium, lapis bezoarticus, radix scorsoneræ, & usus chalybis præparati; circa quæ notandum, pilulas & solida medicamenta, ventriculo magis convenire, potiones & liquida pharmaca, jecoris, lienis, & uteri obstructionibus. *Exercitium* Exercitium excitat viscerum calorem, unde fœliciores fiunt concoctiones, & pauciores redundant cruditates, deinde etiam si ad initium sudoris deveniat, humores distribuit; tertiò aperientibus medicamentis viam parat, ideò parum exerceri ante eorum assumptionem utile est; convenit autem summo mane, præcedenti alvi dejectione, in loco acclivi & laborioso; terminus erit sudoris initium, à quo deinde quiescendum.

Lapis Bezoarticus. Lapis Bezoarticus delicatioribus fœminis exhibetur, & iis præsertim, quæ melancholicæ sunt, quibusve semen corruptum est, vel cordis saltu afficiuntur; Præfertur orientalis, levis, pellucidus, laminosus, coloris ex viridi nigri, insipidus, cujus pulverem si calce & aqua misceas, colorem refert ex pallido viridem, quiquè super accensos carbones injectus, in auram penitus evanescit; assumuntur singulo mane quinque sexue grana ejus, in subtilissimum pulverem redacta, & aquâ aperienti vel convenienti aliâ dissoluta, vel admiscetur conservæ adianti, seu borraginis, & superbibitur parum aquæ ejusdem herbæ; *Tabellæ ex lapide Bezoartico.* aut tabellæ sic concinnantur pro nobilioribus ℞ seminis agni casti, rubeæ, cinamomi an. ℈ ii. lapidis Bezoartici ʒ ß, cum saccharo dissoluto in aqua melissæ, vel naphæ, fiant tabellæ, singulæ ponderens ʒ i, idem etiam lapis utiliter adhibetur alicui ex electuariis, quæ pauló infrà ex chalybe conficere docebimus, aut reliquis rotulis cordialibus, & aperientibus.

Radix scorsoneræ. Radix scorsoneræ abrasa in vino per noctem maceratur, cujus vini mane accipiantur ℥iij vel quatuor, aut eadem radix aliquâ ex prædictis aquis elixetur, deinde saccharo condita devoretur, & superbibatur de eadem aqua, idem etiam saccharum sive sirupus, in quo radix fuit incocta, addito cinnamomo exhibeatur.

Chalybs. Cæterum in demolliendis obstructionibus primum obtinet locum usus chalybis, qui, ut ex eo varia possint confici medicamenta sic prius paratur, ut docet Manlius: *In Scolio triphœræ maioris. Præparandi chalybis primus modus* ℞ chalybis tenuissime limati lib. i. toties aquâ fontanâ lavetur, quoad aqua lympidissima appareat, tum in olla vitriata ponatur super affusa ea quantitate aceti acerrimi, qua satis imbibatur, sic maneat per dies xxx agitando septimo quoque die, & affundendo plus aceti, si opus sit, postea in vase amplo pulvis extendatur, ac in umbrâ exsiccari sinatur, subinde in mortario metallico trituretur diligenter, ac per cribrum adstrictum tenuissimus pulvis extrahatur, & adhuc in marmore pictoris exactissimè trituretur, quoad visum effugiat, & intra digitos ferè non sentiatur, tandem in vase vitreo servetur, vel cum gumini tragachanti, fiant trochisci, quod melius est. *Secundus.* Secundo modo concinatur chalybs, si ejus limatura sæpius igniatur, & subinde aquâ aut liquore affectioni conveniente, novies extinguatur, aut quoad vim chalybis suscepe- *Tertius.* rit liquor, quo deinde utendum. Tertio limatura, post macerationem in aceto, igne comburitur super laminam ferream, ut partes superfluas amittat, manentibus utilioribus ac purioribus, habet enim chalybs duplex in se sul- *Duplex sulphur ac mercurius in chalybe.* phur, ac mercurium, unum coctum, ac in ferri naturam jam conversum, quod expetimus, quia purgativum est; alterum crudum ac superfluum, quod inutile ac perniciosum censetur, & his præparationibus amittitur, quæ potissimum fieri debent ex limatura acuum aut armorum, vel alterius chalybis, qui ignem sæpius jam fuerit expertus; & hoc 3. modo etiam cum gummi tragachanti trochisci fieri possunt, aut aliter servetur.

Jam

Corporis præp. ante chalybis usum.

Prima viarum.

Secunda impedimentũ removendo

Tertia humorum.

Jam vero ante chalybis usum corpus tripliciter præparandum, primò exercitio, aut (si exerceri patiens ob debilitatem nequeat) potu aquæ calidioris, postea lenta deambulatione domi, & non sub dio si tanta debilitas sit, sumpto per intervalla calidissimæ aquæ haustu, ut viæ laxiores reddantur ac facilius medicamentum permeet. Secunda præparandi ratio fiet per lenitivam purgatiunculam ex manna, aut fomitorium, ne ad vias obstructas humores deferantur, id quod potissimum convenit in scyrrosis affectionibus. Tertiò præparantur humores qui obstructiones pariunt, extenuantib9, quod fit hac chalybis levi potiunculâ, ℞ limaturæ chalybis ℥iiii in ferreo instrumento igni candescere sinito: deinde affunde aquæ lupulorum, graminis, rubeæ, aut borraginis vel fontanæ lib. 2. coletur, & iterum eadem limatura igniatur, ac in eadem aqua extinguatur, idque septies fiat: rursus sume totidem ℥ novi chalybis donec hac ratione libr. 1. consumatur, tunc factâ colaturâ, adde sirupi violarum, borraginis, aut de quinque radicibus, vel mellis rosati ℥iiii, fiat potio, cujus patiens singulo mane, facto prius exercitio, capiat ℥ iiii, quo finito eandem potionem repetes sed efficaciorem, facta pluries chalybis extinctione; vel fiat sequens sirupus (qui in officinis promptus esse debet pro hujuscemodi affectib.) ℞ scoriæ ferri vel (quod magis semper laudo) chalybis præparati libr. 1. passularum sine granis libr. 2. infundantur per triduum in libr. 6. aquæ fontanæ, vel alterius morbo convenientis, deinde bulliant ad tertias, & adde, origani, ameos, juniperi limati an. p. 1. iterum parum bulliant, & ex colaturâ, cum sacchari sufficienti portione, fiat sirupus debitæ consistentiæ, cui adde in ultima ebullitione croci in ligatura ʒ ii, & hic ritè vocabitur sirupus de chalybe simplex; compositus vero fiet, si in ultima ebullitione loco croci, addas dialaccæ, rhab. agarici, trochiscati in ligatura, aut in substantia, prout purgare libuerit an. ʒ ii. aut loco rhabarb. pseudorhabarb. quod aliter dicitur Rhabarbarum Monachorum: validius etiam deobstruet si in prima decoctione addas radicis rubeæ ℥ ii, aut alias herbas vel radices partem obstructam respicientes, aliter sirupus sic concinnatur ℞ aquæ borraginis libr. 6. fol. capill. Veneris, aspleni an. m. j. passularum sine granis p. ii, radicis petroselini, fœniculi, eringii, graminis an. m. ß, seminis anisi p. ii, coquantur ad medias, coletur; & tunc ℞ chalybis præparati libr. 1. igniatur, & sæpius extinguatur in prædicta colatura, & adde sirupi borraginis, byzantini, capill. Ven. singulorum ℥ v, theriacæ antiquæ, mitridatii an. ʒ iii sacchari q. s. iterum ferveat ac fiat julapium, dosis ℥ iiii per plures ex ordine dies quovis tempore, quia est medicamentum securissimum.

Sirupus de chalybe simplex.

Sirupus de chalybe compositus.

Eadẽ ratione Electuaria sive confectiones ex chalybe parari possunt, & primò si meseraicæ obstructæ sint, sic: ℞ specierum diarrod. diacurcumæ, agarici trochiscati an. ʒ i, medullæ carthami ʒ ii corticis radicis rumicis, rubeæ, seminis dauci an. ʒ i. ß cariophyllorum ʒi, chalybis minutissimè vino præparati ʒ ii mellis despumati q. s. fiat electuarium, dosis a ʒ ii ad iiii si laborans eo assumpto vomuerit, detrahe carthamũ, ac agaricũ, & fœmina parũ vini odorati superbibat, ut os abluat, & nauseam compescat; pro jecore verò obstructo agaricũ detrahe ac carthamũ, & eorum loco substitue ʒ ii ß rhab. vel sic confice: ℞ limaturæ chalybis vino præparati ℥ii, pulveris spicæ, absynthii pontici, diarrod. abb. an. ʒ i rhab. ʒ iii, cum melle, fiat confectio; aut ℞ limaturæ chalybis præparati lib. ß vini albi ℥ viii, in vase vitreo lento igni apponantur, agitãdo diligẽter chalybem cum vino, donec spumosũ quid sursũ feratur, tunc pinguem hanc partẽ simul cum vino in aliud vas transfunde, & id quater fiat denuò vini parẽ copiã affundendo, in eandẽ limaturã, eodemq; modo fervere finito, & separa: Vinum itaq; cum hoc quadruplici, spuma rursus igni appone, donec leviter fervẽs mellis spissitudinem acquirat, tunc usui serva, & ex eo sic confice electuarium: ℞ seminis petroselini, dauci, specierum Diacurcumæ, ac diarrod. an. ʒ i cinnamomi ℈ i, chalybis dicto modo parati ʒ vi, cum melle despumato, fiat electuarium, dosis a. ʒ iii ad vi, summo mane ut supra, utile etiam est puellis, quæ utuntur esu

Confectiones ex chalybe.

Pro mesereo

Pro iecore.

Pro liene.

rerum

Pro liene. rerum extranearum. At si lien obstructus sit sic conficiatur ℞ limaturæ chalybis aceto præparati lib. 1. aceto acerrimo adhuc abluatur, & inspergito super pannum, & adde pulveris cariophyllorum ℥ß, transacto die & nocte, vase vitreo excipiantur cum ℥x vini albi, & uncia media pulveris scolopendriæ, validè phialam concussam soli exponito fervventi, aut in æstuario per decem dies manere sinito, singulis diebus agitando, & concutiendo, donec limatura cum vino liquentur, nec quicquam residеat, cujus porriges ℥ ii, vel ii ß: at si nimis crassum sit, diluatur ℥ una vel altera aquæ borraginis, vel vini dulcis. Aut ℞ dialaccæ ʒ vi, chalybis præp. ʒ viii, mellis despumati q. s. misce, dosis ut suprà. Quod si magis purgare velis. ℞ diaphœnici ʒ ii chalybis ʒ iiij pro dosi; Alii chalybem conficiunt potabilem, multò tamen securior est aqua, *Chalybs potabilis.* quæ excurrit ex lapide, in quo enses acuuntur, si centies in ea chalybis limaturam extinxeris, est enim utilissima, & magnos lienes mirificè curat, vulgò communiter adhibentur singulo mane chalybis præparati ʒ ii aut iij cum uncia conservæ ros. satius tamen fuerit incipere à ʒ i, addita si purgare volueris ʒ ß rhabarb. sic pleræque fœminæ, quæ infelicius purgantur, aut uteri obstructiones patiuntur, citra medici consiliũ, hoc remedio ut sibi familiari, communi-*Pro utero.* ter utuntur, quod per plures continuatos dies assumunt. Tandem pro obstructionibus vel scyrrho uteri, ℞ limaturæ chalybis, prius vino, deinde aquâ vitæ præparati ʒ ii, theriacæ antiquæ, mithridatii, antidoti hæmogogi an. ʒ ii. pulveris agni casti, diarrod. abb. an. ʒ i. cum melle despumato, fiat confectio: dosis a. ʒ ii. ad ʒ iiij; aut ℞ limaturæ chalybis præparati ℥ß, radicis rubeæ majoris fol. ceterach. an. ʒ i, cinnamomi, macis an ʒ ß, menthæ, scolopendriæ an. ℈i, corticis citri sicci, utriusquè coralli an. ʒ ß, sacchari albissimi lib. ß, fiat pulvis subtilissimus: dosis a. ʒ ß ad ʒ i, aut cum saccharo dissoluto in aqua arthemisiæ fiant rotulæ singulæ ponderantes ʒ ii pro dosi.

1. *Admonitiones.* Porrò sunt in usu chalybis pauca quædam observanda: Primò ut sumatur servato exercitio, & præcedente purgatione.
2. Secundò ut ejus usus sit in vere, aut autumno; quippe hæc tempora, temperatiora cum sint, remediis plus favent, ac insuper in œstate timor est, ne febris accendatur, & ob remedium ipsum, & ob validum exercitium, quod requirit; in hyeme meatus tam interni, quam externi obstructi sunt, unde impeditur medicamenti operatio, quæ est, penetrare, reserare, expurgare, & abstergere, ac subinde febris excitari posset, dolor capitis, ventris torsiones, ac reliqua chalybis incommoda, quæ Avicenna recenset. *A. 04 tract. 1. cap. 8.*
3. Tertiò advertendum, ut quo tempore sumitur chalybs, victus sit exquisitus.
4. Quartò ut si alvus soluta fuerit ex imbecillitate, vel scyrrho alicujus visceris, loco purgantium medicamentorum corroborantia misceantur, ut diarrod. dialacca, & similia, quæ partem affectam respiciant.
5. Quintò ut in lienis obstructionibus præparetur cum aceto: in frigidis uteri affectibus, aut jecoris vel ventriculi debilitatibus in vino, in calida vero jecoris constitutione in aqua rosar. vel sero caprino, & si adest acuties sensus ventriculi in lacte, aut oleo amygdalarum dulcium.
6. Sexta si obstructiones fuerint inviis ductuum, levissima chalybis trituratio, & præparatio satit erit, sin autem in penitioribus venis, & abditis corporis partibus, chalybem minutissimè, & aceto acerrimo præparare oportet, & aliis medicamentis, quæ vim habeant expurgandi, attrahendi, & penetrandi, admiscere, ita tamen, ne nimis minuta trituratione (quod aliquandò fit) in argentum vivum degeneret, quod cognoscitur, quia quando ut decet, est præparatus, levis redditur, aliter ponderosus, fœminæ vomunt, ac alvũ nimis turbatã habent. *Chalybis nimis minutâ trituratione in argentum vivum degenerat.* Septimò ut primæ extinctiones semper rejiciantur, aut saltem eligatur chalybs, qui ignis vires sæpius fuerit expertus, ut acuum, ac armorum frusta. *Victus.* Demum fœmina chalybem acceptura mane in agrum migret, ac paulum sese exerceat, tunc chalybis quantitatem jam dictam sumat, ac desuper bibat tantillum vini, aut aquæ calidæ, & indesinenter deambulet in locis acclivibus, tametsi defatigetur, nam valido exercitio partes calent, pori aperiuntur, & medicamentum expeditius distribuitur: finito

nota

finito exercitio in lecto sese componat, ac si sponte sudor erumpat, servet, sin minus non provocetur, utcunque tamen per duas, aut tres horas in lecto maneat, ac dormire licet, postea cibum capiat moderatum, ex cocta carne potius quam assa, & in cœna aliquid de pullo cocto, aut recentibus ovis, auspicetur cœnam à capparibus, vel asparagis coctis, aceto deinde resperso ac oleo; interdiu capiat frustum radicis scorsoneræ conditæ, aut borraginis, aut flores arantiorum. Terminus quibus chalybs assumitur, ad 12. dies extenditur. 15. 20. 30. 40. pro indigentia; completæ ejus operationis indicium erit agilitas ad motum, & quod non ita defatigatur fœmina, nec præterita sentit symptomata; color labiorum, ac totius vultus vividus, qui antea sub albidus fuerat; potissimum tamen signum est menstruorum eruptio, si antea suppressa erant, & quod in hypochondriis ac ventre, nulla ad tactum sentitur obstructio, nullus dolor quippe his sic apparentibus, remedium profuisse certum est. Non solum autem curationis tempore, verum etiam postea per aliquot dies debitum servet vivendi modum, quod si (quia fœmina delicata est, aut jecur habet calidius) calor vel febris curationis tempore supervenerit, tunc quia exercitium hæc symptomata excitare solet, moderatum sit, & aut sellâ, aut manu ducatur, vel certe frictionibus suppleatur.

Cibus. *Terminus dierum.* *Signa completa operationis.*

Scholium.

Ferrum notissimum est metallum, constans argento vivo modico, ponderoso, immundo, lutulento, & sulphure, spisso, impuro, adurente igne, excoquitur, quo in opere tria ex eo prodeunt, chalybs quod græcis etiam stomomma dicitur, ac ferrum idem est sæpius liquefactum, & purgatius redditum; squama quæ malleorum ictibus è ferro excutitur, aut ex chalybe, & scoria ferri, quæ & ferri spuma, aut ferri stercus, seu excrementum nuncupatur, & reperitur in fabrorum ferrariorum fornacibus, tanquam spongia quædam, quæ nequaquam in ferrum postea verti potest; præterquæ etiam rubigo ferri sive ferrugo reperitur; quæ omnia impensè exsiccant, qua potissimum facultate, fluxiones sistunt, magnos curant lienes, ac omnem demoliuntur opilationem; crassa insuper, & terrestris substantia in ferro multa, qua adstringit; ratione vero sulphuris & mercurij, purgandi ac liberandi, ab infarctu vires obtinet, non quidem trahendo, nec solo pondere, sed liquando, fundendo, attenuando, quod viscidum, & crassum est, ac fortasse etiam commovendo, & irritando quemadmodum stibium, & Mercurius ipse. Nec nos latet stomomma proprie aciem dici, non quidem æris ut Cels. & Plin. sentire videntur, sed ferri aciem seu laminam ut declarat Aëtius lib. 8. cap. 11.

Cels. lib. 6. cap. 6. P. lib. 34 cap. 11.

Porro hujus remedij autor fuisse dicitur Christophorus de honestis in tract. de trochiscis, tametsi ante illum in scyrrho lienis, ferri usum, potissimum chalybis commendat Aëtius; & Avicenna ferrum habere vim exsiccandi, solvendi, ac coitum roborandi affirmat, ac plerique medicorum merito ei plures adhuc assignant virtutes, nam & in scyrrho uteri, & in obstructionibus omenti, mesenterij, jecoris, lienis, ac venarum ipsius uteri mirificè confert; sed & ex aceto illitum autore Dioscoride, igni sacro, & papularum eruptionibus prodest; ac insuper ad scabrities genarum, reduvias, quas panaritios vocant, pterigia, & condylomata valet, gingivas firmat, curat alopecias, & fœminarum profluvia, ac hæmorrhoidas, demum ut ipse Christophorus refert, mane sumpta ℨ i pulveris chalybis præparati, cum conserva rosar. ventriculi villos seu fibras confortat, appetitum excitat, humiditatem ventriculi absumit, unde fœlicior fit concoctio, cachexiæ medetur, ac incipientem sanat hydropem, & omnes corporis, ac humorum corruptiones, presertim partium interiorum emendat, atque rectificat; quæ omnia vera esse crebris confirmatur eventibus, ideoque plura ex eo conficiuntur medicamenta, sirupi, electuaria, trochisci, aqua chalybeata, conserva de scoria ferri, & crocus Martis de quo VVesherus; quæ ad

Quatern 3. s. 2. cap. 11 Av. 2. can. cap. 252. *Chalybis virtutes.* nota

immodicum, & intempestivum menstruorum fluorem valent, mensium stillicidium, dysenteriam, & omne aliud fluxionum genus sanant; Potissimum autem chalybis usus in obstructionibus, contumacibus fluxionibus, & internarum partium corruptionibus, utiliter usurpatur.

Dubium. Chalybs frigidus ne an calidus.

Verumenimverò quibus id viribus præstet controversum apud medicos est: neque enim constat frigidumnè an calidum sit, cum utriusque qualitatis notæ in eo luceant, sicuti in argento vivo; nam reserare, attenuare, & expurgare proditum jam est. At Galenus 10. simpl. & millies alibi fluxus potissimum dysentericos lacte curat, in quo fuerint extincti ferrei cylindri igniti, qui aquositatem lactis consumant, & adstringentem vim communicent, quibus subscribunt Paulus, & Tralianus.

C. de serô lactis.

1. Solutio.

Sunt qui respondent (supposito uti diximus) quod ferrum, sicuti reliqua metalla, ex duobus conflatur principiis, sulphure sicuti patre, ut chymicorum more loquar, & mercurio sicuti matre; ratione sulphuris calefacere, exsiccare, absumere, aperire, confortare, appetitum excitare, & interiores corruptiones sanare; ratione verò mercurij frigidum esse, & ea qualitate simul cum terrestri sua nativâ substantia, infrigidare, densare, ac retinere quoslibet fluxus.

2. Solutio.

Alij, quod supra innuimus, duo metallorum principia sulphur & Mercurium, duplicia chalybi inesse adstruunt; alia cruda, & excrementitia, quæ natura ut supervacanea ad superficiem trudit; alia cocta, & utilia, quæ in substantia, & penitioribus ejus partibus reperiuntur; inde fieri, ut primæ extinctiones semper omitti debeant; etiam illis qui contra quaslibet fluxiones chalybem præparant; sed neque pro his exactissimam triturationem utilem, quia excitatur vis purgativa proritans, & conturbans sulphuris ac Mercurij, quæ in penitissimis partibus delitescit, crasso itaque modo triturandum, ita enim & sulphuris vires elici, quæ in superficie sunt fluxionibus accommodæ, exactius, ac minutius pro delendis obstructionibus, quia utramque vim expetimus, & eam quæ in superficie est, & alteram, quæ in partibus medijs, dummodo cocta sit, & minime recrementitia nec in aliam naturam degeneret, & dissolvatur metallum, quia hæc ut superius diximus fundit, liquat, & attenuat; Nec desunt qui Mercurium, & sulphur coctum in superficie inesse credant, ideò contra obstructiones, primas eligunt extinctiones; contra fluxiones, ultimas, atque pro his chalybem jam tritum, ut armorum, aut acuum particulas, pro illis novum semper chalybem usurpant.

Autoris decisio.

Sane vero si rem accuratius expendas chalybis triturati medicamentis ac trochiscis obstructiones magis curari reperies: aqua ex integri chalybis extinctione fluxus; interea tamen conservâ de scoria ferri, electuarijs ac trochscis utrumque affectum plerumque sanari; quocirca meâ quidem sententiâ idem chalybs, & ex eo confectum medicamentum, subvâ siccitate & substantiæ crassitie, fluxus sanat, & corruptiones emendat, subvaria forma: Et eâdem qualitate, sulphuris & Mercurij viribus admixtis, ac ponderositate quadam penetrans, obstructiones demolitur. Adminiculatur huic meæ sententiæ Aëtius cit. ubi de ferri, & stomommatis squamâ inquit, præclare plenem liquefacit, utpote quæ consumendi facultatem præstat, & Galenus cit. ferrum, inquit, adstringentis facultatis etiam est particeps. Quod si crudus Mercurius alicui parti inest certe interiori, indicium est quod vomunt, & alvus turbatur, non ijs, qui extinctiones, sed ijs qui chalyvem in substantia assumunt, & si diligenter trituratum, quot provenit ex turbatis ab ipso humoribus, qui obstructiones efficiebant.

Chalybs sub variâ formâ modò liquet, modò adstringit.

Sub varia dixi forma, quia credibile non est, idem medicamentum pro nostra libidine modò adstringere modo purgare, & liquare, etiamsi utramque vim obtineat, nos non possumus medicamentis imperare, ita ut una ejus virtus quam expetimus operetur altera ociante, nisi præparationis modo ac forma, unam magis quam alteram suscitemus, sic Rhabarbarum leviter ustulatum adstringit, ejus dilutum purgat, & ejusdem rhabarbari tenuiores ac superficiariæ partes bilem educunt,

ipsa

ipſa ſubſtantia fluxiones ſanguinis cohibet, nec aliter chalybis interiora aperiunt, & deobſtruunt, exteriora ſiccant magis, & dyſentericos fluxus ſanant, ac rurſus ejus ſuperficiariæ extinctiones dyſenteriam ſedant, interior ſubſtantia præſertim in forma ſolidiori exhibita obſtructiones demolitur.

De variis ventriculi accidentibus & dolore ex utero.

CAP. VI.

QUia uterus, ut multis aliis partibus, ita etiam ventriculo plurimum conſentit, quod ſuo loco proditum eſt, contingit aliquando, ut à ſemine, vel menſtruo in utero corrupto vel vitiato, aliquid in ventriculum tranſmittatur, unde fœminæ vel nil omninò, vel diminutè appetunt, ſæpè etiam depravatè, quæ affectio citta tum dicitur, latinioribus pica, de qua latius libr 3. cap. 10. ſubinde odio habent cibos, & animus ex ſolo alimenti conſpectu horret; interdum canum more perpetuò appetunt, quæ omnes affectiones ad vitiatam appetentiam pertinent: nam & immodicam cibi, vel potus copiam ingerere, & diminutè aut nihil, appetere, & in alienarum qualitatum deſiderium propendere, à vitioſo provenit appetendi opere, quod in ore ventriculi reſidere nemo ambigit, in qua certe parte non ſolum naturalis, verum etiam animalis facultatis ſymptomata effloreſcunt, ob magnum cum utroque principio commercium. Porro vitiatur hìc appententia, ex ipſius oris ventriculi intemperamento ſolo, vel cum affluxu materię ab utero regurgitantis, à qua etiam cauſa plurima alia agminatim ſuccreſcunt accidentia, ut miri ac varij dolores acres interdum, & adeo vehementes, ut ſyncopen inferant cum tædio, ac mœſtitia; ad hæc nauſea, vomitus, ſingultus, ructus, prout hanc aut illam ventriculi partem humor, aut vapor impetit; nam quæ evomuntur, in ventris ſpacio natant; nauſeam movent, quæ adhærent; ſingultum excitant, quæ ipſis tunicis continentur; ructus tardiorem inſœlicioremq; arguit concoctionem, ac proinde fundi ipſius ventriculi, ubi ipſa perficitur imbecillitatem. *Varias ventriculi partes affectas, quæ signa monstrent.*

Ex dictis patet unam, ac generalem eſſe harum affectionum communiſſimam cauſam, halitum ex putri ſemine, vel ſanguine aſcendente, qui dum os ventriculi pertingit, appetentiam vitiat, dum cavum ipſius vomitum gignit; dum tunicis adhæret, nauſeam; penetrans vero ipſius ſubſtantiam, ac tunicas, ſingultum provocat, dum concutitur, convelliturq; ut ipſum expellat; at dum diſtenditur, dolorem parit, & ingentem cruciatum, ſæpe etiam cum ſyncope, ob cordis vicinitatem. Rurſus vitiat appetentiam non ſolum quatenus os ventris, attingit, ſed quatenus etiam putridus eſt, vel calidæ humidæ, & pinguoſæ ſubſtantiæ commixtus quippe talia tædium, & ſubverſionem inferunt, neq; ſolum cibos avertunt, ſed etiam potum, ſine quo diu degunt. Quod ſi qualitatem aliquam præter naturam halitus præ ſe tulerit, ſiquidem adſcititia, necdú facta fuerit, contrarijs gaudet, ita dum calidus eſt, ſitim excitat, quod ſi naturalis ſit, aut licet tempore contracta, tamen diuturnitate, & fixione in conſuetudinem habitumq; abierit, tum rerum ejuſdem naturæ appetitum ſuſcitat, & vitioſo ſimilia recremento; ſic ſi halitus exuſtus eſt, fœmina extinctos appetit carbones; ſi ſiccus terram, teſtas, aut cimoliam; ſi frigidus, & ſiccus gypſum, ocramve, ut plurimum tamen acida acerbaq; exoptant, ut limones cum plurimo ſale, & viridia poma, juxta pravam halitus qualitatem, qui plerumquè melancholicus eſt. Quibus accedit vitioſorum ſuccorum copia in corpore præexiſtens, aut halituum occaſione in dies accreſcens, quibus potius humoribus *Causa.* *Variarum rerum appetitus unde.*

quam vapori duntaxat causa durationis hujus affectus tribuenda venit, qui ventriculo adhærentes ab halitu putredinosam, deterrimamquè naturam mutuantur, & asservant.

Signa. Notæ per se conspicuæ sunt, si exactè perpendas, quod nauseam, vomitum, singultum, ventriculum ipsum affici declarát, appetentia veró vitiata, syncope, anxietas, dolorq; ventriculi, os accusant; extranearum rerum appetitus, habitualem ferè halitus intemperiem, quæ sibi simile quasi insitâ, & naturali vi appetit: At si fœmina nihil omninò inediâ aut siti emacietur, universum corporis habitum, nimia humiditate, & crassorum humorum copia redundare, qui diu tolerant actionem caloris, antequam ad carnis consumptionem sit deventum. Porro ructus, & ventriculi flatulenta distentio cruditatis est soboles: dolorem ex flatu esse ostendit tentio, ex humore gravitas cum distentione, aut vomitu fit; species humoris ex sapore depræhenditur; mordicatio, humorum, aut vaporum acrimoniam prodit; & tunc propriè cardialgia, seu morbus cardiacus ab omnibus dicitur, nam & ventriculi os cor veteres appellarunt; verum ab alijs causis communi nomine ventriculi dolor vocitatur; quid autem reliquæ dolorum differentiæ, quæ plurimæ sunt, præmonstrent, disces ex c. proximè sequenti.

Cardyacus morbus.

Curatio. Uti una est communissima causa, ita una communis, ac generalis curandi ratiò laborare, ut nimium semen non generetur, genitum extinguatur; ac menstrua probè repurgentur; quæ quo pacto fiant capitibus proprijs jam didicisti. Particularius tamen, ut non solum uteri, quæ pars est mandans, sed recipienti ventriculo prospiciatur, curabitur ventriculi dolor quinq; remediorum generibus, primò victu optimi succi, ac tenuis substantiæ, potu aquę cinnamomi, anisi, vel coctæ cum corticibus citri, radice chinæ, vel modici vini Hispanici, aut Italici, quod in hoc casu Rhenano præfertur.

Victus.

Diversio. Sanguinis missio. Secundò divertentibus, ne ab utero humor seu vapor ascendat, quod fiet sanguinis missione ex pede, si menstrua desint, aut diminutè fluant, nec verendum ventriculo fastidiente, vel nauseabundo sanguinem demere, causam enim inprimis abscindere expedit; quod si menstrua prosperè fluxerint, tunc ex brachio medio mense fieri poterit: utendum etiam frictionibus crurum, ventris, ac corporis universi, exercitio matutino, inunctione ventris inferioris, ex oleo anethyno, liliorum alb. camomillæ, de croco, de baccis lauri, in quo ferbuerint radices lilij, angelicæ, aut semen agni casti, addita deinde theriaca, & tertio quartove quoquodie umbilico cucurbita cum multa flamma applicetur si copia adsit flatuum, inferius autem suffumigia ex rebus calidis de quibus cap. de menst. suppress.

Purgatio ventriculi. Tertiò ijs quæ ventriculum purgare sint apta, parato prius humore in eo contento hoc aut simili sirupo per aliquot dies: ℞ sirupi de mętha, de absynthio an. ℥ i, aquæ fœniculi ℥ iij, misce, aut si ventriculus æstuet; par exhibeatur quantitas sirupi acetosi, granatorū, ros. cum aquis endiviæ, fœniculi; deinde sic purgetur ℞ electuarij lenitivi, vel dyachatolici ℥ j, dyaphœnici ʒ iii, agarici trochiscati ʒ i, fiat bolus, addito ℈ i spec. dyarrod. aut cum ℥ i sirupi ros. solut Et ℥ iii decoctionis pituitosæ, fiat potus, à quo deinde adhibebis, quæ humores crassos attenuent, ac inscindant, de quibus c. de febre alba in 3. remed. gen. subindeq; redeundum ad ea quæ paulatim purgent, & abstergant, in quem usum confert

Pilulæ. alternis diebus tria capere catapotia, quæ ponderent ℈ i aut ʒ ß massæ pilul. de agarico, de aloë lota, masticinarum, stomaticarum, de hiera, vel harum ℞ rhab. masticis, agarici, aloës an. ʒ i cum succo absynthij, fiat massa, conferunt insuper vinum purgativum, ac pilulæ, quarum descriptiones habes c. proximè citato. Sed & clysteres qui leviter purgent, quorum exempla habes c. de febre alba, & de Epilepsia ex utero; præstat semel aut bis in septimana vomitum excitare, si vitium sit in ore ventriculi; frequentiori uti purgatione, si in fundo; à vomitu natura per aliquot dies reficienda una ex infra scribendis tabellulis, aut ʒ i theriacæ, quæ ventriculum roborent, & reliquias nocentis materiæ illidant.

Vomitus ori ventriculi affecto magis convenit, purgatio fundo.

Quartò

Roborantia & discutientia. Inunctio.

Quartò iis quæ flatus discutiant, & ventriculum firment, ut in unctione ipsius & oleis, nardino, absynthij, de spica, de cinnamomo, de mentha, naphæ, calidis induplici vase, vel balsamo; super inspersis pulveribus diarrod. aromatici rosar. absynthij, menthæ, cinnamomi, corticum citri, ligni aloës, seminis angelicæ, & pauco dyamosco, vel dyambra. Ex quibus unguenta *Unguentum* & linimenta fieri possunt, ut ℞ olei de spica, de absynthio an. ℥ ii ceræ ʒ i, masticis ℥ ß liquefiant in duplici vase, & adde cyperi, macis, cinnamomi an. ʒ ß, fiat linimentum, quo utrinque tum in ore ventriculi, tum retrò juxta collum ac dorsum inungatur patiens, utramque enim partem ventriculus pertingit; præcedat inunctionem fomentum ex decocto cyperi, calami aromatici, *Fomentum.* squinanthi, cariophyllorum, absynthii Romani, menthæ, origani, chamemali, rof. quorum æquæ portiones in pari quantitate vini, & aquæ ad tertias coquantur, & cum spongia locus madefiat; roborat etiam ventriculum catulus, vel temperata manus admota, pellis leporis, vel strutio cameli, pulvinar e mollissima pluma anseris, rasura dibaphi gossypium vino odorifero, & decoctione menthæ immersum, expressum, & siccatum; aut hic sacculus ℞ Radicis cype- *Sacculus stomachalis* ri, calami aromatici, squinanthi, cariophylorum, absyntii, menthæ, origani, camomillæ, rosar. singulorum partes æquales in pulverem redacta, duobus sacculis cum bastituris includantur, quorum unum super ventriculum gestet patiens, alterum juxta dorsum; Intus assumuntur ℥ iii vel iiii decocti angelicæ, aut diluti absynthij, cum ʒ i aromatici rosar. vel diarrod. abb. quod si amaritudine sit infensum, ex eodem succo cum saccharo dissoluto in aqua menthæ, & speciebus recitatis, fiant rotulæ; aut capiat ℥ ß aquæ stillatitiæ cinnamomi, vel floris ejus, aut aquæ vitæ finissimæ, aut guttas vi. vel vii olei cinnamomi, anisi cariophyllorum, piperis, vel macis arte chymica parati, fœminarum vulgus cum fructu communiter utitur vino Rhenano ex decocto camomillæ, & quatuor seminum calidorum anisi, cumini, carvi, fœniculi addito saccharo. Horum tamen assumptionem præcedat una, vel altera tabella *Pulveres stomachales* aromatici rosar. dyatrion pipereon; diagalangæ, vel ʒ i theriacæ, aut mitridatii, vel ℥ ß hujus pulveris ℞ agni casti, cinnamomi, anisi, cumini, corticum citri, an. partes æquales, fiat pulvis. Pari pensu proficit alius, qui paratur ex anisi torrefacti ℥ ii, galangæ, cinnamomi an. ʒ iii, piperis longi ℈ii, corticis citri ʒ i sacchari finissimi ad pondus omnium; vel ℞ galangæ, cinnamomi, spicæ nardi, schœnanthi an. ʒ iii, cinnamomi, carvi in vino macerati, apii, petroselini singul. ʒ ii, seminis ruthæ ʒ i, misce fiat pulvis. At si ventricu- *Calido ventriculo.* lus sit admodum calidus superiorum loco intrinsecus conveniunt tabell. diarrod. triasandali, haustus aquæ frigidissimę; exterius emplastrum dyaphœnicum frigidum, & inunctio ex oleo rosar. vel cydoniorum, ac myrthino, Inferiori ventri apponitur emplastrum pro matrice per se, aut dissolutum in oleo nardino, vel de angelica, sed & cucurbitula cum multa flamma ventriculo apposita *Cucurbita.* reliquias discutit, aut rutha vino cocta ventriculo applicatur, & vas amplum calidis sarmentorum, vel ilicis cineribus plenum, & aceto irroratum, superposito linteo. Quibus non proficientibus fontanella in altero vel utroque crure aperiatur.

De variis totius corporis & capitis doloribus ex utero.

Cap. VII.

Fœminæ sæpissime de lumborum, crurum, & aliarum partium doloribus conqueruntur; nullas tamen frequentius audies earundem, præsertim

virginum, ac viduarum querelas, quam de maximis, & ingentissimis capitis cruciatibus, quibus revera, acerbissime excarnificantur, ideo de his potissimum hîc agendum, quidquid verò de capitis doloribus dictum fuerit, de aliarum, partium cruciatibus dictum intelligatur. Offenditur autem ac dolet maxime Synciput ob quatuor rationes; Primò quia cerebrum ea parte debilius; Secundò quia ibi major medullæ copia; Tertiò quia vaporosa recrementa ad eam partem potissimum tendunt per venas, & arterias, quæ utrâq; colli parte eo sese recipiunt, quippe caput humano corpori superjacet veluti tectum calenti domicilio; ideoque ibi suturæ plures, ut major fieret difflatio; quo circa falsum videtur, quod Celsus ait, quò suturæ pauciores sunt, eò capitis valetudinem esse fœliciorem, & id caput firmissimum, ac à doloribus tutissimum, quod suturis caret; quin potius propterea fœminæ magis affliguntur, quia densiores habent suturas. Quarta causa est, quia partes ibi sunt magis sentientes, propter membranas, nervos, & tendines, qui membranam carnosam cum pericranio conjungunt, Indicium est, quod quando cerebrum per essentiam, & quandam idiopatiam afficitur, dolor præcipue in anteriori parte percipitur, ac per palatum, & nares morbi causa expurgatur. Solet tamen occipitium, sive posterior capitis pars etiam dolere, quia & ipsa spinali medullæ consentit, cui uterus per tendines, ac ligamenta connectitur; Nec solum communicatione humorum, vel vaporum fit; verum insuper ob similitudinem substantiæ, nam qua ratione venæ, jecori, arteriæ, cordi, consentiunt, ita membranosus uterus cerebri membranis. Porro dolor is nonnunquam totum caput detinet, & dicitur cephalæa, sæpe dimidium ejus, & hæmicrania appellatur; interdum exiguam partem, & tunc clavus sive monopagia nuncupatur. Rursus aut gravativus est, aut exulcerans, aut disrumpens, aut lacerans, quicunque tamen fuerit non morbus est, sed symptoma in genere actionis læsæ; nimirum sensatio tristis proveniens à morbo in intemperie, aut soluta continuitate.

Synciput cur magis quam cætera capitis partes doleat.

Celsi lapsus de capitis suturis.

Causa.

Causa hujus affectus triplex, prima ac potissima sanguinis menstrui, aut seminis improba repurgatio; unde aut sanguis regurgitat in venas totius capitis, aut putres halitus transmittuntur per venas, & occulta corporis spiracula, quæ in partibus musculosis, membranosis, nervosis, ac sentientibus reperiuntur; non abs re igitur dixit Hippoc. caput quando incalescit ex omni parte instar cucurbitulæ ad se trahere. Porro haud rarò in occipitio sentiuntur dolores, quia plurima transpiramenta eam partem adeunt; & tunc dolor refert naturam halitus, ut infra constabit. Secunda causa est usus fortioris lixivij, quo ad decorandos capillos incautæ fœminæ sine delectu uti solent, & interdum ita vehementi, ut inmedicabilem ferè ac habitualem calorem ac siccitatem ex eo caput contrahat. Tertia est habitualis cerebri, aut membri alicujus infirmitas, vel acutus ejusdem partis sensus, & tunc ferè reumaticus est affectus, & humidus, ac morbo Gallico quam similimus, qui & ipse est, de genere reumatici affectus, de quo Galenus multis in locis, & tunc maximè dolor sentitur, non tam in antica, aut postica, sed in ea capitis parte, quæ ex veteri hæreditariove morbo, debilis reddita fuit, ut in summitate, aut juxta aures, & tunc illi quidem, qui per tempus quieti fuerant, dolores, aut menstruorum aut Lunæ vel aëris mutatione facilè recrudescunt.

4. de morb.

De sang. miss. 7. 1. Secundū genera 6.

Signa.

Affectus clarè patet, ab utero autem provenire depræhenditur ex ventris murmure & quia dolor crescit circa menstruorum tempus, magis adhuc si suppressa sint aut diminuta. Ex diuturnitate, & ex eo, quod curationi non cedit, habitualem esse cognosces: ex æquabilitate, & symptomatum fixione siccam intemperiem: ex tentione citra gravitatem & pulsum, flatum; cum gravitate humoris multitudinem, quæ, si simplex sit, sanguinem; si cum acrimonia, & mordacitate bilem: si cum conquassatione; & ossium confractione, melancholiam accusat, si cum gravitate, torpore, pigritie, & obtuso,

Varia doloris natura, varios humores accusat.

obtuso, molestoq; sensu pituitam, ut colligere est ex Galeno. Si tentio cum pulsu fiat membranosi corporis inflammationem arguit; & cum gravitate simul ac pulsu, humorum copiam intra membranulas contentam, ut eidem placet Galeno.

Variæ partes dolentes ex doloris natura explorantur.

2. [illegible] glauc. 15.

Jam verò quando pars intra calvariam afficiatur, & quando extra, sic distingues; nam si internus est dolor, in profundo percipitur capitis, quod compressum non dolet, sed melius habet, ac juvatur; ideo 3. de iis quæ in medicatrina fiunt, quando acerbissimo dolore torquentur, fascijs alligantur; sed & frequenter sensus infirmat, adeo ut neque sonitum, neque lumen ferant: præterea dolor ad radices oculorum extenditur, quia ex cerebro, & ejus membranis, & vasis germina ad oculos derivantur. E converso si partes extra cranium afficiantur, dolor levior est, & augetur quando caput comprimitur, nec patiens permittit cutem, aut capillos attingi, nec dolor radices oculorum pertingit; quod tamen signum à Gal. & omnibus receptum, Fernelius vanum, & parum firmum esse affirmat, eò quod pericranium cui externi dolores insident, oculorum etiam cavitates succingat, & agnata tunica ex ipso pericranio originem trahat: conciliat Matthæus de Gadibus, dicens, ex affectu interiori oculorum radices vehementius dolere, quia tunicæ oculorum, quæ à partibus internis oriuntur, acutiori sensu præditæ sint. Scire tandem oportet dolorem capitis neutiquam singulas ejus partes suspectas facere, sed membranas potissimum, nam corpus cerebri exanime est omnique sensu destitutum.

5. Pathol. 1.

9. Ad alm. c. de dolore capitis.

Curatur dolor capitis 6. remediorum generibus, ac primo quidem optimo victu, de quo sæpius jam dictum est, corporis, & animi tranquillitate; somno qui omni arte procuretur, præsertim autem compressione si dolor sit in intimis partibus, in quem finem obligatur universum caput, ac tempora tenui linteo; quippe sic & repelluntur humores, & caput ex continuo arteriarum motu non ita cruciatur; suavissimi etiam odores cerebrum mirificè recreant; conveniunt crurum lotiones, ac frictiones.

Curatio.

Secundò si intemperies materialis est, videndum quisnam humor redundet, quod explorare docet Gal. quem legere non pigeat, ac si sanguis est, & ab utero refluit, vena pedis tundenda, primum dexteræ partis, aut e regione ejus, quæ magis dolet, deinde alterius; ac omninò menstrua cienda per ea, quæ suo loco dicta jam sunt, at si sanguis sit melancholicus, hæmorrhoidibus hyrudines applicentur. Quod si alter à sanguine humor superabundet, purgandus erit per ea, quæ c. de immodico menst. fluore, & corruptis menstruis, ac sæpe alibi dicta jam sunt, potissimum tamen catapotijs, quia cum difficilius dissolvantur ac diutius in ventriculo immorentur, à partibus distantioribus vehementius trahũt.

4. Aph. 2. & 1. secund. locos 2.

Vacuatio.

Tertiò corrigentibus introductam intemperiem, quæ si calida sit curationem mutuabis ex cap. de melanchol. virg. ac viduarum 4. remed. genere: oportet insuper, si dolor sit internus, caput perfundere succo pampinorum vitis, solani, plantaginis, lactucæ, additis oleis nenupharis, ros. viol. papaveris, & pauco aceto, tametsi acetum mulieribus non adeo conveniat, ob debilitatem, & frigiditatem capitis, nec etiam in reumaticis doloribus, quare potius decocto anodinorum utendum, multo affuso oleo, & lacte muliebri. Si vero frigida sit intemperatura, quæ autore Galeno ut plurimum caput vitiat, totum caput irrigabitur decoctione majoranæ, salviæ, betonicæ, melissæ, ros. rub. stœchados, addito oleo laurino, camomillæ, de spica, anethino, & ℥ i pulveris castorei, vel diambræ; ex quibus insuper herbis decoctiones parantur, & evaporatio per nares accipitur, aut syndone cum bastituris, inclusis additisq; aromaticis, ut cariophyllis, mastice, maci, coriandro, pileus fit qui capiti imponitur, in hunc modum ℞ florum roris marini, lavendulæ, camomillæ, betonicæ, rosar. rub. an. p. j ß foliorum salviæ, majoranæ, serpill. meliloti an. m. ß fol. senæ stœchadis an. ℥ ij, cariophyllorum, nucis muscatæ, macis an. ℈ ii, contusa in pileo includantur, addita ʒ i coriandri præp. & masticis ac thuris tantundem; conveniunt

Contemperantia.

13. meth. c. ultima.

Sacculus capitalis.

veniunt præterea reliqua quæ mox ad discutionem flatuum recensebimus; & hoc duntaxat remediorum genere curatur plerumque dolor ex usu lixivij proveniens.

Discutiētia flatus.

Quarto ijs quæ vapores, & flatus discutiant, quæ maxime prosunt, ubi ex halitu dolores oriuntur, in quem usum præterea, quæ dicta sunt c. de ædemate mammarum, de Epilepsia, de febre alba, & ventriculi accidentibus, crebræ frictiones insigniter conferunt tum universales, tum parti dolenti adhibitæ: exercitium, inunctiones ex balsamo, oleo sancto, de cinnamomo, de aniso, de spica, de rore marino, de castorio; ex quibus addita theriaca & mithridatio unguenta parantur: ut ℞. olei de spica, balsami an. ℥ j. mithridatij, theriacæ an. ʒ j. fiat unguentum, cui si addas gummi taccæ maccæ, thuris, aut myrrhæ ℥ ß utile conficies emplastrum, additur insuper modicum succi angelicæ: hoc etiam cerotum multum prodest appositum è regione venæ vel arteriæ, quæ magis dolet ℞. taccæ maccæ, carannæ an. ℥ ß olei cinnamomi, vel de spica ℥ j. misce, adhibeatur temporibus, si caput dolet. Iisdem ferè discutientibus parti mandanti, hoc est utero, providendú, ut quidquid vaporum ab eo ascendit, penitus dissipetur; aut umbilico frequenter applicetur cucurbita cum multa flamma, ac per sedem clyster carminativus injiciatur: ac balnearum aquæ dulcis, vel sulphureæ usus adhibeatur; pubi & ventri inferiori applicentur olea, unguenta, emplastra quæ suprà, & capite de suffocatione ex utero dicta sunt.

Tacca macca.

Vtero admovenda.

Roborantia cerebrum.

Quinto roborantibus, quâ ratione potissimum medetur doloribus ex nativa & habituali intemperie, ac debilitate: Eorum segetem reperies c. de Epilepsia ex utero in 3. remed. genere, neque enim libet eadem sæpius repetere, advertendum tamen in hoc casu, evacuationes inutiles esse, potiusque omni arte caput humectandum, oleis, perfusionibus, & embrochis modicè frigidis, ac humidis, additis altheæ, & malvarum muscilaginibus. Et quoniam propter debilitatem pars suscipit, nec valet transmittere, ideò diversionibus sæpiusculè utendum, quæ infernarum partium calefactione exequuntur, crurum, ac ventris frictionibus, ligaturis, lavacris, & parca sanguinis missione ex pede, quibus non proficientibus, fontanella aperienda in utroque crure, aut in brachio, si menses jam diu dissueverint, & caput malum habitum contraxit.

Diversio.

Sexto, ac tandem si dolores sint inveterati, reumatici, & ita rebelles, ut nullis alijs remediorum generibus mitigari queant, curatur ut morbus Gallicus validissimis medicamentis, ut sudore per plures dies continuato, ex decocto sarsæ parellæ, ligni Indici, aut radicis chynæ, addito ligno sasaphrasiæ, vel utendum sirupis ex Guaiaco, ac menses summa industria provocentur, aut fontanella in utroque crure aperiatur, si uterus adhuc transmittit; verum si dolor, irradiationis modo, caput infestat, mirum in modum prodest ignito cauteriolo in capite ulcusculum excitare, maximè si dolor sit in parte externa, quod qua ratione & cautione fieri debeat, suo loco dictum jam est. *C. de Epilepsia.*

Dolor crurum ac lumborum.

Reliquum est scire dolores in cruribus ac lumbis potissimum fieri ex abundantia sanguinis menstrui non repurgati, & ibi maximè manifestari, quia hæ partes majoribus venis præditæ sunt, & ex repletione distenduntur. Succurritur sanguinis missione ex pede, cucurbitulis lumbis appositis cum scarificatione; inunctionibus ex oleo liliorum, viol. amygdalarum dulcium, vesicis plenis decocto anodinorum cum prædictis oleis, ex quibus etiam clysteres utiliter parantur.

Scholium.

Dub. an oxyrrhodinum in cap. affecto conveniat.

Solutio.

Tertio intemperiem corrigentibus] *Oxyrrhodinum medicamentum quidam suspectum habent, eò quod circa partem principem non liceat adhibere repellentia, ne ex ignobili loco ad nobiliorem humor trudatur, quæ Galeni est doctrina. Quibus occurrendum Galenum non planè negare usum repellentium juxta eas partes, nisi ante aversionem, & evacuationem. Insuper capiti applicandum non esse, quando totum tumet, aut externus est dolor; sed quando interiora occupat, quippe* *5. meth. 6.*

tunc,

tunc, quia pars excarnis est, & paucas ac exiguas habet venas, exiguum est, quod propellitur, neq; id ad partem præcipuam, sed ad inferiora aut externa; Cæterum ea medicamenta tepida applicari debent præsertim fœminis, nam frigida densant meatus, ac superfluitates capitis discuti non permittunt, & cerebro sunt inimica. Neque obstat Galenus ipse, qui quam longissimè à tentata fluxione parte revellere docet; Et Avicenna, qui hæc non solum frigida actu, sed nive refrigerata esse jubet, quia eorum placita sunt intelligenda in principio, quando animus est repellere duntaxat, non evaporare, ac in magnis æstibus, & capitis inflammationibus, ac robustioribus naturis, alias modicè calefacientia dolorem sedant, & contenta digerunt. At oxyrrhodino præsertim frigido minimè utendum, ubi cum dolore catharrus conjungitur, quia refrigerat, & obstruit, subindequè humoris concoctionem, ac dissolutionem impedit, & dum constringit, catharrum auget: neque etiam procedente jam febre, quia tunc prohibet dissolutionem vaporum, tametsi initiò conveniat, quia ascendentes halitus trudit, & eorum acrimoniam retundit, quando vero vapores jam in capite congesti sunt, potius discutientibus utendum est.

Avic. 13. meth. 21. & 9. meth. 17. Av. 1. 3. tract. 3. c. 3.

Cæterum quoties volueris, ut medicamenti alicujus vis ad cerebrum perfectè permeet, syncipiti applicabis, fronti ac temporibus, nam plures ibi suturæ, & tenuissimum ac rarissimum est cranium; utilius etiam fuerit, si tonsis capillis aut abrasis, ex alto fontis in modum illidantur medicamenta, quippe ictu magis intrò impelluntur; at posteriori parti si applices, parum proficies, quia ob angustas suturas, & cranij duritiem non penetrant, fortasse etiam nocebis, quia minus ea pars exuritur, ac frigidior est, ob paucitatem venarum, & arteriarum quocircà à refrigerantibus tum ipsa læditur, tum medulla spinalis, quæ ab ea exoritur.

Oxyr. qua cerebri parte applicandum.

Potissimum catapotijs] *Dantur catharctica in forma pilulari, ut dum in ventriculo diluuntur, hærentia à longinquioribus partibus validius trahant. Dantur autem pilulæ, aut ad expurgandum ventriculum, & hæ semper cibo præmittuntur unâ vel altera horâ, ac in parva quantitate scilicet à ℈ j. ad ʒ ß, ne si multum moveant, cibi concoctionem interpellent: aut etiam exhibentur ad juvandam concoctionem ipsam, & hæ statim à cibo deglutiuntur, ac ut plurimum speciebus aromaticis, & calidiusculis medicamentis minimè purgantibus constant: aut offeruntur ad caput expurgandum, & hæ longè à cibo. Matthæus de Gradibus, & Gentilis duab. aut tribus horis à cœna exhibent, quos sequuntur medici ferè omnes, & acceperunt ab Avicenna; sed viri mentem non assequuntur, ille enim non duabus horis à cœna, sed ab hora noctis exhibet, ac superdormiant, quod sufficiat, ut per somnum fœlicius diluantur, ac major fiat medicamenti evaporatio ad caput: quidam præscribunt quatuor horas à cibo, sed satius fuerit exhibere eâ horâ, qua conjectura artificiosa assequimur factam esse cibi concoctionem sive media nocte id fiat, sive tertiâ, aut quartâ horâ; nam cum cibo catharcticum non est commiscendum, quia infringitur ejus vis, & cibus corrumpitur Hippocratis, Galeni, & Pauli decreto, quocirca si ante mediam noctem accipiantur, cœna est omittenda, quod si experientia ostendit, interdum purgantia cibo commixta liberalius solvere id, quod subducitur, peccans humor non semper est, sed cremorosa substantia adhærens in vijs ductuum. Porrò quæ pilulæ diagridium aut colochyntidem recipiunt, & ad universum corpus purgandum exhibentur, mane ut cætera catharctica ventriculo vacuo exhibendæ sunt, ac ut melius diluantur, oportet ut patiens nonnihil superdormiat, unde alia differentia sumitur pilularum exhibendarum, nam quibus medicamenta facilè actuantur, hora 4 matutina, quibus difficile, decima, aut undecima noctis, omissa cœna, ac longiori somno imperato: Acuuntur granis aliquot diagridij in morbis biliosis; pari quantitate trochiscorum alandaal. in pituitosis, vel lapidis lazuli in melancholicis. Obiter etiam subjiciendam duximus causam, propter quam usu jam inolevit, pilulas ac morsellos in quantitate impari offerre; ac videtur derivatus mos ex Pythagoreorum doctrinâ, quia medicamentum debet agere, actio verò à forma est, non à materia, ac numerus impar induit rationem formæ, ut par materiæ, quod notavit Conciliator different. 49. in med. & Ferrerius.*

Pilulæ ad varios effectus dantur varijs temporibus.

5. Canones tit. de pil. aggreg.

Pilulæ ad caput purg. qua hora noctis assumendæ.

Purgantia cibus non sunt commiscenda.

Hippoc. & Gal. 2. de vict. rat. 17. P. lib. 7. c. 4.

Pilulæ ad universum corpus purgandum.

Pilulæ & morselli cur numero impari exhibeantur.

De variis uteri doloribus.

CAP. VIII.

QUemadmodum Hemicrania, ac reliqui importuni capitis dolores sævissimi sæpe excitantur ab exigua humoris vel halitus portione; vel ob malitiam humoris: vel ob acutũ partis sensum, ita profectò in utero sæpissimè contingit, quippe causæ ibi maligniores, & pars non obtusioris sensus, de his uteri doloribus hic agimus, sine alterius affectus complicatione, nimirum inflammationis, ulceris, inflationis, tumoris, menstruorum suppressionis, aut fluxus immodici, quibus peculiaria capita destinavimus.

Causa. Horum itaque dolorum causæ proximæ duæ, intemperies, ac soluta unitas subitò facta, remotæ plures, ut halitus corrupti malitia ex semine, & menstruo; vel mordacitas, & distendens copia eorundem; vel grumosi sanguinis corpulentia, vel inæqualis sanguinis plenitudo, vel contentum semen ob dimissam consuetam Venerem; aut acriores, & erodentes humores cum menstruo sanguine dilabentes, aut tandem obstructio aliqua in uteri colo, atque hæ internæ. Externæ sunt ingrediens frigiditas ex loco frigido, aut frigida ablutione, præsertim instantibus vel fluentibus menstruis, aut à partu, nam per id temporis uterus apertior est; usus præterea aceti, rerum acidarum, lactis frigidioris, lactucæ, aut potionis frigidæ maximè post exercitium.

Signa. Si à procatharticis ac externis oriatur causis, ex patientis relatione deprehenditur, curatur contrariis; si ex intemperaturâ aliquâ, cognoscitur & corrigitur, sicuti capitibus de uteri intemperantiis dicendum est; obstructionis aut tumoris earum partium indicium est, si fœmina dolitat dum viro accedit. Dolores *Flatuum indicia.* ex flatu (à qua potissimum causa fiunt) dignoscuntur extentione, rugitu inferioris ventris, exacerbationibus per intervalla, exitu flatus cum stridore; Insuper fœmina intumescit, virum non admittit, erigi non potest, & in utero *Hipp. lib. de sterilib.* sentit veluti grave onus, interdum etiam rotunditatem, quæ instar globi cujusdam in ventriculum effertur: caput dolet, anxia est, loqui non potest, & in accessione clamat, dolent etiam lumbi, pubes, & sedes, urina supprimitur, suffocatur venter, mori cupit, distenduntur præcordia, acida vomit, pura, meraca, frequenter ructat, à ructu melius habet: Interdum etiam febris adest, & ardor, potissimum si acris humor commisceatur, & tunc quidem pruritus in utero *Pituitosæ qualitatis signa.* adest, os amarum est, mordetur stomachus; quod si pravam aliquam, ac perniciosam qualitatem flatus imbiberint id explorabis ex inquietudine, anxietate, jactatione, & exolutione, grumum sanguinis prodit uteri tenesmus; & quod *Grumi sanguinis.* fœmina frequenter urinam reddit, ob assiduum naturæ conatum, ad expellendum quod nocivum est, dolor fit acutus, veluti si stilo perforetur, ac instar parturientis fixus, nisi grumus excernatur; at si grumus malitiam conceperit, animi accidentia superius enumerata; & ut verbo comprehendam cognoscitur causa ex doloris proprietate, duratione, & symptomatibus, ut ex Galeno superiori c. prodidimus.

Curatio. In curatione symptomatum omnium triplex est medendi ratio, Prima, quæ causam, secunda, quæ morbum, tertia quæ symptomata ipsa expugnet, dolor vero, qui & ipse symptoma est, interdum levis existit, & tunc sublatâ causâ mitescit, ut suis locis reperies; interdum ita sævus est & immanis, ut neglectâ causâ ei quam celerrimè sit occurrendum, quippe & vires prosternit, & fluxiones auget; talis plerumque ex flatibus, aut grumo sanguinis oritur, ideoquè de dolore ab his causis hic sermo institutus est; & inverso communi medendi ordine uno generali medicamentorum genere curatur anodinis: hæc enim medicamenta è directo contra dolorem pugnant, à quacunque causa proficiscatur; & sunt medicamenta vel temperata, vel primo ordine calida,

substan-

ſubſtantia verò tenui, ita fit ut familiaritate elementorum, naturæ partium noſtri corporis ſint ſimilima; ideò & doloris cauſam æquabilem reddunt, temperant, fovent, & dulci ſenſu, quem excitant, moleſtam ſenſationem demulcent: Inſuper tenuium partium ſint oportet, & nullius adſtrictionis, ita rarefaciunt, attenuant, digerunt, concoquunt, & evacuant; & tametſi cauſam non tollunt, tamen in medio conſtituta peculiarem ſibi operandi rationem habent omnibus cauſis, & naturis communem, nam & frigida calefaciunt, & calida infrigidant, ut & ipſe calidiſſimæ aquæ fervor tepidioris affuſione miteſcit, unde Galenus frigiditatem primi ordinis quandam tepidam caliditatem eſſe cenſet. Porro anodina nullum circumſcriptum habent tempus, quò magis adhiberi deſiderent, licet tutiora ſint, corpore utcunque vacuo, nam, quia laxant, fundunt, liquant, in pletoria, & cacochymia à materia calore fuſa locus infirmus diſtenditur, & acerbius dolet. Præterea interdum ſolum ſunt anodina, & cum ſimilitudine, quam habent cum noſtro calore, dolorem mitigant, ut natura ipſa noſtra neque calido contrariatur neque frigido, & tamen demolitur morbos calidos, & frigidos, quatenus naturale opponitur innaturali. Interdum affectum etiam ſanant duplici ratione, primò acrimoniam, & qualitatis exceſſum retundendo, ſi nuda ſit intemperies; Secundò diſcutiendo, ſi pauca ſit materia commixta, quia calefacientia primo ordine ad id ſufficiunt, qualia ſunt inter ſimplicia altheæ radix & folia, malva, lilium, lini ſemen, fœnugræcum, lac, butyrum, æſypum, adeps omnis, ut porci, vituli, gallinæ, anſeris, cuniculi, & inter compoſita, oleum camemalinum, liliorum, ſeſaminum, amygdalarum dulcium, anethinum, Irinum, de vitellis ovorum, lumbricorum, ſambuccinum, aut dulce olivarum ætate medium.

6. ſimpl. c. de artiplice — *Anodina quovis tempore adhibentur.* — *Natura noſtra neque calido neque frigido contrariatur.* — *Calefacientia 1. ordine*

Specialius curatur dolor ex flatu 4. remediorum generibus. Primò quidem externis, externa hic voco, quæcunque per os non aſſumuntur, ijs autem carminativa commiſceantur, adhibito itaque victu optimi, ac fluidi nutrimenti, paretur ſic clyſter, ℞. radicis angelicæ, altheæ an. ℥ j. foliorum anethi, mentaſtri, arthemiſiæ, malv. an. m. j. florum camæmemali, ſeminis lini, an. p. ii. coquantur ſecundum artem juris. ℞. ℥ x. mellis roſacei ℥ j. ß, olei anethi, liliorum alborum, camomillæ, de baccis lauri, amygdal. dulcium ſingul. ℥ j. hieræ picræ ℥ ß miſce, per ſedem injiciatur: in uterum verò hic alter; ℞. foliorum origani, petroſelini, helenii, anethi, arthemiſiæ an. m. ß, ſeminis nigellæ, cumini, dauci, aniſi an. ʒ j. juniperi, ſpicænardi, nucis moſcatæ, junci adorati, cinnamomi an. ʒ ß fiat decoctio in ſ. q. vini optimi ad medias; poſt clyſterem evaporationibus utendum ex decocto altheæ, malvæ, viol. camæmali, meliloti, anethi, ſeminis lini, fœnugræci, ex qua etiam decoctione fovendus uterus, & venter inferior cum ſpongia, poſt fomentationem ipſæ partes inungendæ prædictis oleis, vel ex lib. j. decoctionis & media oleorum veſica vaccina ſemiplena apponatur; aut ex ijſdem oleis addita cera fiant linimenta, unguenta, & emplaſtra; ut ℞. olei de ſemine angelicæ, liliorum, ſambucini an. ℥ j. axungiæ anſeris, cuniculi, gallinæ an. ʒ iii. muſcilaginis altheæ, ſeminis lini, fœnugræci in aqua camomillæ extract: an. ʒ iii. ß pulveris aniſi, cumini, dauci an. ʒ ii. ceræ q. ſ. fiat unguentum, aut cum majori, minorivè copia ceræ emplaſtrũ, aut linimentum; vel ℞ folior. parietariæ m. ii. contundantur, & adde ſeminis aniſi, cumini, dauci an. ʒ i. vitellos ovorum numero vii. agitentur omnia, ac cum oleo liliorum ad ignem fiat placenta, quæ calida ventri admoveatur: mirum in modum etiam prodeſt contra dolores, ac flatus uteri, olei anethini lib. j. ſeminis agni caſti, ſeminis rutæ an. ʒ iii. cinnamomi ℥ ii. omnia conquaſſata oleo immergantur, ac dieb. 40. ſub caniculę ardoribus inſolentur, aut loco tepido ad focũ contineantur, quoad oleũ vim materiæ abundè induerit, quo unguatur venter. Aut olei cõmunis dulcis ℥ x. caſtorei, vel euphorbij ℥ i. bulliant leviter, aut inſolentur prædicto modo. Deinde umbilico applicanda emplaſtra pro matrice, de quib. c. de uteri debilitate & ſuffocat. vel concin-

Externa. — *Clyſter.* — *Clyſter uterinus.* — *Evaporatio* — *Veſica.* — *Linimenta.* — *Placenta ex ovis.* — *Cucurbita magna.*

concinnata ex tacca macca, & caranna cum sæpius repetitis oleis; & uteri re-
Fomenta sicca. gioni applicanda cucurbita magna cum multa flamma, prosunt etiam fomenta sicca ex laneis, aut lineis pannis concalefactis, & sacculi calidi pleni furfuribus, milio, semine anisi, dauci, fœniculi, nitro; Aut utero inditur pessus *Pessus aureus.* aureus dictus, qui mirificam ad sedandos dolores efficaciam habet, & Recipit croci, æsypi an. ʒ j. medullæ cervinæ ʒ ij. resinæ, terebentinæ, ceræ, adipis anserini an. ʒ iii. ovorum tostorum lutea viii. olei Irini, amygdal. dulc. sing. q. s. misce, aut allij caput integrum cum nitro & cumino tostum, & melle subacto, locis indito; Aut suffitus sic paretur ℞. ladani puri ℥ j. styracis ℥ ß, cariophyl- *Pastilli.* lorum, agalloci an. ʒ j. ambaris (si dives sit) ʒ ß, mosci g. iiij. balsami ʒ j. secundum artem fiant pastilli, ex quorum uno atque altero accensis carbonibus *Grumosi sanguinis dissolutio.* injecto mulier per infundibilum suffiatur. His ipsis evaporationibus, & inunctionibus grumosus sanguis dissolvitur, tenuior redditur, ac venter laxatur. Quod insuper præstat ruta trita cum melle, ventri ac pubi admota; aut clyster ex ruta, & anetho aut theriaca umbilico adhibita cum oleo naphæ, Jasmino, sesamino, aut de croco; Et evaporatio ex jure pingui gallinæ, cum multo croco, & cinnamomo, vel decoctum seminis angelicæ. Quibus addere licet, quæ c. de suppress. menst. dicta sunt, quod si fœmina gallici morbi quicquam redoleat, herbæ pro clysteriis, ac fomentationibus in ligni Indi decocto bulliant.

Intus sumenda. Secundò ijs, quæ per os assumuntur, in quem usum laudatur haustus aquæ ferventissimæ, præmissa ʒ j. theriacæ optimæ, aut jus cicerum, & galli veteris, cum multo croco; aut potus vini meracioris, vel decocti cum floribus camomillæ, & semine anisi, aut capiat cochlearia tria vini, cum dimidio cochleari aquæ cinnamomi ex India allatæ, vel chymica arte extractæ; prodest insuper singulo mane accipere cochleare aquæ vitæ finissimæ extractæ cum *Aqua vitæ seu theriacales.* aniso, & theriaca; aut ℞. vini optimi Hispanici lib. xvj. foliorum calaminthæ, fœniculi an. m. ij. anisi ʒ iiij. distillentur prima vice secundum artem; secunda vice liquori extracto adde prædictarum herbarum an. m. j. anisi ʒ ij. tertia vice adde herbarum m. ß, anisi ʒ j. quarta vice adde theriacæ finissimæ ℥ ij. distillentur ultimò, ac tandem additis foliis auri, numero vj. servetur usui.

2. aqua theriacalis. Altera aquæ vitæ seu theriacalis artificiosius sic paratur, ℞. foliorum salviæ, ebuli, betonicæ, hypericonis, camedrios, samphucci, camepitheos, origani, pulegij, hyssopi, ruthæ, cariophyllatæ, gentianæ, aristolochiæ rotundæ an. m. j. ß, polypodij, schœnanthi, spicæ, cassiæ ligneæ, macis an. ʒ j. baccarum lauri ʒ ß, foliorum camomillæ ʒ ij. nucleorum persicorum, balsamitæ, pimpinellæ, chelidoniæ, agrimoniæ an. ℥ ii. rorismarini ℥ j. diptamni, tormentillæ, scabiosæ an. ℥ iiij. seminis bardanæ ℥ j. ß, anisi, fœniculi, serpilli, pomorum alchekengi, granorum juniperi, petroselini an. ℥ ß; sabinæ, nasturtij an. m. ß, carvi cumini, seseleos an. ʒ ß, radicis Ireos, tamarisci cum floribus an. ℥ ß; ex his omnibus fiat pulvis, qui dividatur in vj. partes, quarum j. pones in S. quantitate aquæ vitæ ter distillatæ per diem naturalem, deinde distillabis. Postea alteram partem pulveris in aqua sic distillata macerabis, similiterquè distillabis, ac sic deinceps, ultimum liquorem serva, & adde nucis moscatæ, macis, cardomomi, cinnamomi, zedoariæ an. ℥ iij. agalochi, sandali albi, & rubei, costi an. ℥ ij. ossis de corde cervi ℥ j. theriacæ antiquæ ℥ j. zinziberis, amomi, cubebarum, granorum paradisi, galangæ, piperis an. ℥ iiij. mosci (si dives sit) ℥ j. vel amplius, per triduum omnia in prædicta aqua madefiant, deinde in balneo Mariæ lento igne iterum distillentur, tandem adde mellis despumati octavam partē, & cum per diem quieverit, distilla ut suprà, ac serva; nam sunt eximiæ hujus aquæ vires, nec solum dolores sedat, & flatus discutit, sed plerisque aliis morbis à causa frigida aut maligna ortis opitulatur, quidam in ultima distillatione addunt olei olivarum quartam partem.

3. aqua theriacalis. Tertia aqua theriacalis, & quamvis minori apparatu, non tamen minus utilis hæc erit, ℞. cardamomi, piperis albi, & longi an. ℥ ß, galangæ, macis, cariophyllorum, granorum paradisi an. ʒ v. ligni aloës ℥ ij. zinziberis, cinnamomi,

momi, cubebarum an. ʒ iiii. foliorum majoranæ, rorismarini, menthæ, pulegij, salviæ, nardi, asparagi, rosſ. rub. an. m. ß, seminis cumini agrestis ℥ ß, anisi, fœniculi an. ℥ j. seminis coriandri, synapis an. ℥. ij. seminis pœoniæ, cumini Romani an. ℥ j. ß, radicum Enulæ campanæ, iridis an. ℥ j. foliorum angelicæ, pimpinellæ, doronici an. ℥ j. diptamni ʒ iii. sacchari candi albi libij, singula terantur, & cuncta simul in vino generoso quinquies distillato macerentur in fimo, vel aqua calida diebus xiiii. deinde in alembico vitreo sedulò argilla obturato distillentur, quod quinquies facito, postea adde croci orientalis ℈ ii. mosci, & ambræ an. ʒ ii. foliorum auri numero viii. dosis quantum capiat dimidium avellanæ cum aqua buglossæ, vel vino Rhenano, addi etiam in ultima distillatione potest ℥ j. theriacæ.

Tertio, reliquis non proficientibus utendum evacuatione, & ea quidem per venæ sectionem si grumus sanguinis, aut febris adsit, ex brachio, si menses non instant, aut si proximi sunt, ex pede; si verò humores acres, & erodentes abundent purgationibus utendum per ea medicamenta, quæ cap. de calida uteri intemperie reperies, localibus addendæ muscilagines altheæ, psyllij, cydoniorum: pessaria insuper adhibenda ex lana intincta in decocto capitum papaveris, vel in succo plantaginis, & intybi, cum unguento rosſ. vel in lacte muliebri, & oleo rosſ. aut si sanguis exeat cum semine lini trito, & adipe anserino, inprimis laudatur pessus aureus de quo supra: eadem pessaria conveniunt, si ex viri accessu, aut tumore intus recondito dolor oriatur. *Si ab humore acri, curatio.*

Quarto & ultimò reliquis non proficientibus ad narcotica veniendum, quæ sunt medicamenta stupefacientia, & quanquam rebellem in corpore frigiditatem interdum relinquant; tamen si patienti ex immani, ac intolerabili dolore, virium dissolutio, syncope, & mortis periculum immineat, eligimus potius læsionem ipsam, quam mortem: At quia his medicamentis extincto calore nativo multi perierunt, ac perpetuò dormiverunt, prudens medicus ea prius exterius applicabit, ita poterit prædictis jam emplastris, & unguentis g. v. opij thebaici admiscere, quæ si satis non fuerint, tria ejusdem opij grana uterinus clyster recipiat, aut paretur sequens clyster per sedem infundendus ℞. lactis caprini, aut ovini ℥ vii. olei papaveris ℥ ii. philonij Romani ʒ ß vel pilul. de cynoglossa ℈ j. Deniquè si neque his dolores quiescant interius adhibenda ʒ ß aut ℈ ii. philonij Romani, Persici, aut Tarsensis, aut Requiei magnæ, vel Athanasiæ cum ℥ j. vini Rhenani, & ℥ ß aquæ rosſ. vel viol. laudatur etiam ʒ j. theriacæ magnæ; chymici conficiunt ladanum, quod vocant, opiatum; alij pilulas Nicolai contra fluxum, pilularum dosis est ℈ j. ladani ℈ ß ac sic paratur: ℞. specierum diambræ ℥ ii. infundantur, per xiiii. dies in vino distillato, ut latum digitum supereemineat, & adde opij ʒ vj. mumiæ ʒ ß succi Jhoschiami ℥ j. corallij rubei, carabe an. ℈ ii. croci ℈ i. mosci g. xvi. ambræ g. xii. affuso rursus spiritu vini, ut supereemineat latum digitum, digeratur post fornacem per mensem, quotidie agitando, dosis ℈ ß, pro ægri constitutione, valet non solum ad extremos dolores, sed etiam ad maniam, ac vigiliam, quas insuper operationes mirificè complet sequens pilula ℞. opij g. j. cinnamomi, cassiæ ligneæ, croci an. g. iiii. cum gummi tragachanti, aut sirupo affectioni convenienti, fiat pilula; Cæterum narcoticis compositionibus non nisi post sex menses, vel potius post annum à compositione utendum est, nam tunc tutiora evadunt; quod si philonium duorum, trium, quatuorve annorum fuerit, melius erit, nec inutile sequentibus ad decimum usque, sed tanto minus stupefacit, quanto est vetustius. *Narcotica.* *Ladanum opiatum.*

Scholium.

Quarto & ultimò] *Narcoticum medicamentum impropriè quidam anodinum appellarunt, ut refert Galenus, nam quæ levant dolorem, in duplici sunt differentia, quædam temperata, vel saltem intra primum ordinem calida, & calori nostro quam simili-* *12. meth. 2.* *Narcotica impropriè anodina dicuntur.*

similima, quæ tenuium sunt partium sine ulla adstrictione, & una pariter digerunt, rarefaciunt, extenuant, concoquunt, & æquabilem reddunt doloris causam, & hæc propriè anodina sunt, alia dolorem sedant, non æquabilem reddendo causam, & ex artis ratione; sed stupore inducto, partis sensum obtundunt, torpidioremquè reddunt, quia calorem nativum, spiritumque extinguendo, vel repellendo, partem cui

Narcotica qua ratione sensu privent.

fuerunt admota, sensu privant, quippe sine spiritu nihil omnino sentire potest; adhæc comprimunt sua frigiditate meatus nervorum, & partium sensibilium; quæ compressio impedit influxum facultatis, & spiritus animalis, atque hæc vel quartò excessu frigida sunt, vel ad minimum tertiò, & revera talia non sunt, sed impropriè, & abusivè anodina dicuntur, quatenus stupefaciendo faciunt, ut dolor non sentiatur, ac interim dum dolor cessat, vires recolliguntur, quæ & morbo resistere, & curationi sufficere valeant, quæ distinctio est omninò necessaria, ut liquidò constet, quam sit periculosus stupefacientium usus, cum calorem omnino extinguant, partes mortificent, & immedicabiles sopores inducant, quapropter non nisi maximâ urgente necessitate, & præsenti mortis periculo eisdem utendum,

Narcotica 3. in casib. adhibenda.

quod tribus in casibus contingit, in immodicis vigilijs, rebellibus fluxionibus, & ingentissimis doloribus; tria etiam potissimum observanda in eorum exhibitione. Primum ut sensus stupefiat; Secundum ut nullum imposterum nocumentum inde relinquatur; Tertium ut affectio maximè juvetur, monente Galeno, ita fiet (quod Asclepiades commendaverat, ac proprium medici officium esse dixerat) ut tutò celeriter, ac jucundè curet, neque crudelis videatur, dum ægrum doloribus confici patitur, & horum usum prorsus rejicit; neque adulator, si ejus delitijs nimium indulgens hisce remedijs minus tempestivè utatur.

12. meth. 1. 9. secundum locos 4.

Narcoticorum duplex differentia.

Jam verò duplex narcoticornm est differentia; quippe alia simplicia sunt, ut opium, Ihosquiamus, mandragora, alterci semen; alia calidis admixta; & horum adhuc alia plus, alia minus calidorum continent, sed quantò eorum plus habent, tantò sunt minus efficacia, ac tantum in posterum minus noxia; semper tamen tutiora exterius adhibita, quam intus sumpta; & post annum à compositione quam antea: sunt porrò assumenda post totius corporis evacuationem, & ventriculo vacuo, nec cibus ingerendus est, ante quinque aut sex ab assumptione horas, nisi quando somnum volumus conciliare, tunc enim unâ vel alterâ horâ à cœna propinantur. Galenus 12. meth. 1. de narcoticis sic scripsit. Et talium quidem medicamentorum usus, eorum, qui adversus symptoma pugnant est proprius, potissimum ubi ex frigida causa dolor est excitatus. Ex quibus verbis Mesues, & plures alij

Quæst. Frigidis, an calidis affectib. narcotica magis conveniant.

In antidot. c. de Philonio.

magni nominis medici eum sequuti, opiata & stupefacientia securius in frigidis affectionibus quam in calidis exhiberi temerè sunt opinati, nec illis defuit speciosa magis quam firma ratio quod antidota hæc calida medicamenta multa recipiant, cujus vires, & qualitates citius exeruntur. At meâ quidem sententiâ pueriliter hallucinantur, quod sequentia Galeni verba aut non legerint, aut aliud agendo legerint, nam continuata oratione sic scribit, obsunt enim talia plurimum toti affectui ac curationi, contumacem eum reddunt; ac si dixerit narcotica nunquam convenire ratione affectus, sed ratione urgentis symptomatis, quando verò symptoma à frigida causa oritur, tunc potissimum ratione symptomatis, nequaquam ratione morbi prodesse, nam crassis, glutinosisque humoribus inimicissima sunt, quæ torporem inducunt; sin autem calidus, tenuis, ac mordens sit humor, tunc & morbum, & symptoma curant, eodem Galeno teste 12. meth. 8.

Narcoticis cur calida admisceantur.

hinc fit, ut licet in utroque affectu interdum cogamur hisce medicamentis uti, tamen minori cum noxâ, & majori cum utilitate in calidis, quam in frigidis affectibus exhibeantur, recipiunt verò plura calida, ut & citius distribuantur, ac in profundum permeent, & simul intensa eorum frigiditas corrigatur.

De

De uteri pruritu.

CAP. IX.

TRes sunt affectiones inter se admodum similes, uteri pruritus, ejusdem furor, & nymphæ magnitudo, seu turpitudinis symptoma, de quibus promiscue Mercatus egit, nos clarioris doctrinæ gratia, Aëtium, & Moschionem sequuti, distinctis capitibus de his pertractabimus; ac primum de uteri pruritu, à quo haud valde differt ejusdem matricis fervor, ac satyriasis, quæ affectio à satyris nomen accepit, quos fabulosa antiquitas proclives in Venerem refert, ut scribit Aëtius; *Lib.10.c.82* & est ardens scalpendi, coëundiquè tentigo, *Definitio.* cum maximo desiderio & dolore; quod sæviorem reddit affectionem, cum enim partes affectæ distentæ sint, ac semen excerni non possit, quia meatus obturantur, major materiæ copia, ad locum frustà trahitur.

Fit hæc affectio ex affluentia salsi, serosi, nitrosi, aut biliosi, & adusti humoris, *Causa.* cum acrimonia, & mordacitate, nonnunquam etiam ex ipsius bilis abundantiâ. Noscitur facilè, quia mulier locis manus assiduè adhibet, stimulo scalpendi seu confricandi partes pudendas, *Nota.* ex quo pars ipsa ad coeundum magis gliscit, & ipsa intolerabili Veneris appetitu contabescit. Etsi autem idipsum viris contingat, differt tamen à priapismo, Aureliani decreto, quod *Priapismus.* licet conveniant in rigida, & involuntaria partis tentione, tamen satyriasis acutum est malum, brevi hominem consumens, cum immani Veneris libidine, consequente sæpe totius corporis convulsione, dolore, lumborum gravitate, horripilatione, fastidio, urinæ, & excrementorum suppressione. At priapismus tarda est passio ex plurimo flatu, nec facilè dissolubili, intra fistulosum nervum contento. Ex utrâque tamen affectione sæpe ex præci- *Prognosticũ.* piti pereunt patientes, nisi confestim auxilium feratur, cum vero moriuntur ventre inflantur, & frigidum exsudant ob exhaustum calorem, & flatus copiam; id quod etiam ijs evenit, qui aliis convulsionis modis perimuntur, quando verò simplex pruritus est, solet nonnunquam finiri in ulcera. Symptoma est de genere actionis naturalis læsæ, nam immodica Veneris appetentia ad hanc facultatem spectat: Curatur tribus remediorum gene- *Curatio.* ribus, primum victu tenui, infrigidanti, parco, pauci nutrimenti, minimè flatulento, aut semen generare potenti, ut cremore ptisanæ, lactuca, scariolæ, cucurbita, & aliis jam dictis c. de pulsu arteriæ dorsi; potu aquæ tepidæ, aut tenuioris cerevisiæ, oratione, solitudine, sancto & honesto consortio, ac omni corporis maceratione, jejunio, abstinentia, non à cibis duntaxat, verum à *Abstinentia* loquelis, & inspectionibus lascivis, prodest etiam usus seminis lactucæ, aut portulacæ, & conserva ros. rub.

Secundò evacuantibus, ita statim â principio venam secare oportet *Vena sectio.* mediam, si nihil impediat, sin minus saphænam, & cruribus ac coxis cucurbitulæ cum scarificatione applicandę sunt, deinde pręparentur humores ut cit: c. ac purgentur, siquidem biliosi sint, cassiæ ℥ j. aut ʒ j. rhab. in decoctione *Purgatio* florum, & fructuum; vel ℞. pulpæ tamarindorum ℥ j. santalorum flav. ʒ j. ß leviter bulliant in aquæ ros. s. q. colaturæ, bibat sæpe ℥ vj. aut tantundem seri caprini cum saccharo, aut ℥ ij. mannæ, ibi dissolvantur; valent insuper refrigerantes sirupi, & frigida apozemata quibus ut leviter expurgent, additur ℥ j. foliorum senæ, aut ℥ ß, mirobalanorum, vel etiam epithymi: si melancholici succi aliquid commisceatur, aut ʒ ij. agarici in ligatura, si salsa adsit pituita vel serosus humor.

Tertiò localibus, quæ pruritum compescant in quem usum maximè *Topica.* commendantur balnea aquæ dulcis, à quibus lumbi irrigentur succo lactucæ, *Balneum.*

 portu-

portulacæ, plantaginis, aut decocto earundem herbarum vel salicis, viticis, lenticulæ palustris; aut rosaceo unguento perfundantur, & refrigerante Galeni. Utero verò infundendum decoctum florum salicis cum ʒ j. trochiscorum de caphura, vel tantundem collirij albi, Rasis, quæ etiam dissolvantur in aqua, quæ à vitibus amputatis distillat. *Linimentū.* Valet Ægyptiacum unguentum in aquâ marinâ aut lixivio dissolutum, & per methencritam injectum: aut pessus ex stupis cannabinis eodem madidis; aut ℞. assungiæ porcinæ recentis lib. j. saponis nigri, salis nigri, assari, tartari, staphysagriæ an. ʒ iii. sulphuris vivi ℥ j. argenti vivi ʒ ii. ß, aceti rosꝫ. quartam j. fiat secundum artem linimentum, *Senes scalpendi desiderio tenentur.* quod præsertim valet ad pruritum, qui ex pituita salsa senum scrotum, & anum exercet importuno scalpendi desiderio, cui etiam prodest unguentum enulatum cum Mercurio; *Vnguentum enulatum.* aut locum ex aqua malvarum balneare, præcedente purgatione per jam dicta apozemata, quod experientiâ mihi compertum est, aut ℞. aluminis, nitri, sulphuris vivi an. ʒ vj. staphysagriæ ℥ j. *Aliud linimentum.* dissolvantur omnia in aceto rosꝫ. & addita butyri recentis s. q. fiat linimentum: nascale in sequenti unguento intinctum ac vulvæ applicitum, usu comparatum est mirum in modum pruritum sedare, & mitissimum est medicamentum, *Nascale.* nec admodum differt ab aureo pesso ℞. croci ℈ j. ceræ ℥ ß, adipis anserini, æsypi, medullæ cervinæ an. ℥ j. ß, mellis ℥ ß, albumina ovorum ij. olei rosar. q. s. misce. Prosunt reliqua quæ cap. de gonorrhæa ad semen extinguendum scripsimus, & quæ ad infrigidandum c. de pulsatione arteriæ dorsi.

De furore uterino.

CAP. X.

Definitio. UTerinus furor est immodica, & effrenis coëundi appetentia, adeo inextinguibilis, ut in furorem & deliramentum migrare fœmina videatur, ardore, & fervore uteri ad cerebrum & universum corpus distributo. *Species.* Symptoma censetur in genere actionum læsarum tam naturalium, quam animalium; nam immoderata libido ad naturalem, depravata Veneris imaginatio ad animalem seu rectricem spectat, fitquè jam malignæ, ac fœdissimæ mentis passio. *Pars affecta.* Provenit ex vitiato uteri temperamento, unde locus primariò affectus uterus est, ac ejus partes, in quibus Veneris viget appetitus, ut sunt testes, & processus ille, quem delectationis sedem in quibusdam statuimus, ac præsertim colum uteri, & ejus osculum, sicuti canina fames, & immodica sitis in ore ventriculi fiunt; per consensum autem communicato fervore, diaphragma, & cerebrum etiam compatiuntur, utrolibet enim vitiato delirium sequitur. *Differentia ab alijs affectib.* Ex dictis liquet, differre à pruritu uteri, quia hic in sui consensum cerebrum non trahit, neque rabiosum delirium ad illum sequitur, ex quo fœminæ depositâ omni pudoris verecundiâ insatiabili desiderio viros palàm insectantur, aut sese suspendio, flammæ, & in puteos præcipites dant, majoris dedecoris fugiendi gratia; *Furor uterinus priapismo respondet.* Ad hæc uti pruritus satyriasi virorum, ita furor priapismo videtur correspondere, ac in pruritu quia humor turget, partes cum delectatione dolent, in furore non dolent; tandem quia pruritus annosis, furor virginibus magis contingit; nec aliter differt à fervore matricis, nisi quod in hoc uteri substantia, & universum ejus corpus, eisdem afficitur symptomatibus, quibus partes pudendæ in pruritu, & furore. Differt insuper ab aliis delirij generibus, quia harum amentia tota in Venere versatur, & nihil aliud imaginantur, aut loquuntur, quam de coïtu; à suffocatione verò matricis, quia in hac mulieres manent attonitæ sine motu, & loquela, ac cum exigua respiratione, in furore uterino

uterino garrulæ, iracundæ, & inquietæ fiunt; ad suffocationem tamen sæpe furor consequitur, quando ex inextinguibili seminis appetitu provenit; tamen uterus in furore partes superiores non comprimit, sed eodem loco immotus permanens cerebro, uti dictum est, vitium communicat.

Causa externa. Sunt hujus mali causæ externæ, aut internæ; externæ quidem vita otiosa, & Venereorum cogitationibus emancipata, ac loquelis, lasciviis, & impudicis inspectionibus dedita, similibusque, ac versiculorum lectionibus, & histrionum spectaculis; ciborum usus assiduus, ac immodicus, & eorum omnium, quæ semen augere valent, qualia sunt scolymi, cynaræ, bulbi, potus meraciores, somnus in plumis, ac super dorsum, regio & aër calidus, & quod fœmina temporius incepit concumbere, unde nondum adhuc confirmato judicio libidini habenas laxavit. *Interna.* Internæ causæ sunt juvenilis ætas, calida & humida, acris, ac biliosa fœminę temperies, ex qua semen genitale in propriis locis copiosum, calidum, & mordax generatur, à quo vapor per medullam spinalem, & sibi insertas propagines vitiosam qualitatem ad cerebrum mittit, qui si mordacitatis tantum particeps est, ingentem excitat appetitum, ex quo tamen ut plurimum nondum audent præ pudore affectum proferre, sed tacitè lascivientes contabescunt, quod si putridus insuper sit halitus, desipientia conjungitur, ac tum fœminæ pulso pudore cum audacia, quasi æstro percitæ, viros insectantur, & appetere, imò sæpe sollicitare audent, maximè, si connaturale temperamentum calidum augeatur; quas plerumque vulgares philtris, hoc est amatoriis *Philtra.* poculis infectas, ac seductas existimant, quin & ipsæ non raro idipsum prætexunt, ut patrata facinora excusent, aut metu pœnæ, aut rerum causas ignorantes.

Signa. Prodit affectionem fœminarum garrulitas, & quod instar Furiarum aguntur inquietæ, oculis sublimibus & incompositis, pruriunt, ac manibus locos sæpius fricant, quorum attactu insigniter delectantur, nihilque aliud imaginantur, aut loquuntur, quam de virorum consortio, de coïtu, de rebus lascivis, & inhonestis, quæ omnia etsi pudore fœmineo interdum cælent, gaudent tamen ijs auditis, ac similibus, maximè si impudicus tactus occultè accedat. Putridum vero semẽ accusat inquietudo, & insipientia, quod si ab eodem duntaxat excalefacto fiat, gestum & vultum viris gratum, & amicum præbent, si *Prognostica.* demum ex connaturali temperamento aucto, impudentia adest & insolita audacia. Affectio est multò gravior, & acerbior satyriasi ac pruritu, indecens ac turpis, quæ tamen adhibitâ diligentiâ facilè curatur, non adhibitâ, in insaniam procumbit & in opprobrium.

Curatio. Curatur igitur ferè ijsdem medijs, quibus uteri pruritus & fervor, præsertim si à semine concalefacto tantum proveniat, nisi quod ab Ægyptiaco, & ijs quæ acria recipiunt in 3. remediorum genere abstinendum est. At si ex putri suboriatur semine, curatur ferè ut epilepsia ex utero, ijs præsertim, quæ ibi in 3. remed. genere dicta sunt, ad caput corroborandum; quod peculiari ratione oxyrrhodino irrigandum. *Historia.* Exhortentur fœminæ sic affectæ ad honestatem, & opprobrium eis proponatur, ni resipiscant: sic Milesias virgines curatas lego, lege promulgatâ, ut quæcunque sese hoc affectu percitæ necarent per forum nudæ traherentur; cavendum tamen ne dedecus divulgetur, ne spreto pudore & famâ, admonitiones non curent; confert coïtus ijs quibus licet, nam etsi usus Veneris libidinem augeat, moderatus tamen & modestus valet, quatenus mulcetur fœmina, & furor mitigatur, excerniturque titillans ac turgens *Topica.* semen. Utero adhibenda pessaria ex succo plantaginis, solani, ac portulacæ, cum pauca rutha, & succo coriandri; & reliqua quæ c. de suffoc. ex utero ad seminis eductionem conferre diximus; omni insuper arte satagendum semen minuere, ut c. de gonorrhæa dictum est; quod si semen corruptum sit, nitri, cardamomi, croci, spicænardi, partes æquales in succo coriandri coquantur, aut in melle ros. ac pessum in eo intinctum subdito; aut rutham cum mirthyno ceroto commixtam, & succo salani; vel diacodium in eodem succo, &

aceto dissolvatur; quippe hæc omnia semen salivæ in modum eliciunt, & furorem sedant. Reliqua quæ ad victum, humoris evacuationem, & partium infrigidationem spectant, ex superiori c. petenda sunt. Nam etsi patiens dissipiat, præcipua tamen curatio utero adhibenda, ideo & sanguinis missio diligenter administranda, & balnea ad umbilicum usque, ita enim universus corporis habitus refrigeratur.

De uteri debilitate.

CAP. XI.

QUoniam Nymphæa communia habet cum duabus præcedentibus affectionibus symptomata, de ea hîc agendum videbatur, verum quia ad morbos pertinet, in compositione ad sequentem sectionem relegamus. Et continuato sermone agendum duximus de debilitate uteri, qui quidem multis modis infirmari potest, tum quatenus pars est simplex, tum etiam quatenus organica, & primò naturalibus ejus potentiis vitiatis, ita fit, ut si attractrix facultas validior quam decet extiterit, retentrix langueat, aut expultrix proritetur, menses assiduè fluant: & ipsa retinente languida, aut secernente stimulata, vel proprium semen profluat, vel virile, vel utrunque: ac insuper tenuiter efformetur fœtus, & postquam pondus aliquod nancisscitur primo, secundo, aut ad summum tertio mense prolabitur; si verò, qua sibi uterus proprium conficit alimentum, concoctrix virtus debilitetur, multis humiditatibus, ac superfluis purgamentis redundet. Ex quibus liquet uteri debilitatem illam appellari, in qua uterus communia vel propria munia debiliter exequitur, vel omninò non operatur; communia voco nutritionem, & quatuor facultates eidem subservientes: propria, mensium expurgationem, conceptum, ac partum; peculiari verò ratione de illa hic agimus debilitate, in qua nullo affectu in utero existente facultates naturales corruunt.

Definitio.

Vteri munia propria & communia.

Causa. Habet hic affectus causas tres, Prima est quælibet intemperies simplex, vel cum à fluxu materiæ, ab his enim communiter naturales facultates infringuntur, nam nimius calor colliquat, ac, si siccitati conjungatur, plus trahit, quam possit conficere, nec concoquit, sed adurit; frigiditas cruditates parit, nimia ariditas plus retinet, quam oportet; humiditas, sanguinis, seminis, ac fœtus retentioni est nociva, & fœminam viro ingratam reddit. Secunda debilitatis causa est spirituum vitalium, & innati caloris resolutio, quod plurimum accidit ex laborioso, & frequenti partu vel abortu; Tertiam tandem causam statuimus laxiorem, molliorem, & infirmiorem ejusdem uteri substantiam.

Facultates naturales à quibus qualitatib. infringantur.

Signa. Produnt uteri languorem in genere, Veneris fastidium, excretio flatus per pudendum, inordinata menstrua, seminis effluxus, frequens abortus, & quia menstruorum tempore pectinis, lumborum, & crurum gravitas adest; ventriculus laborat, & caput ex vaporibus ab eo elatis, ac tunc stragulatis ex utero, similes fiunt. Specialius causas sic explorabis, nam si ex laborioso partu, vel abortu spiritus sunt dissipati, relatione id deprehendes, & quia lumborum ac crurum languor adest; laxam, & mollem uteri substantiam accusant flacciditas partium pudendarum, menses decolores, & aquosi, corporis languor, & quod uteri osculum perpetuò hiat; intemperaturarum cognoscendi & curandi methodum ex proximè sequentibus capitibus mutuabis, ideoque omissis nunc ijs, quæ adversus qualitates pugnant, de quibus ibi; debilitati ex resolutione spirituum; ac nativi caloris, quadruplici remediorum genere succurritur.

Curatio. Primò victu largiori facilis concoctionis, & optimi nutrimenti, ita pro cibo eligatur caro gallinarum, caponis, perdicis, attagenis, phasianorum, juvenum

venum columbarum, turdorum, ac reliquarum avicularum, ova recentia, cum multo aromate, amygdalæ, nuces, passulæ, uvæ pensiles, dactyli, & in potu vinum generosum, aqua vitanda, evacuatio nulla molienda.

Calorem & spiritum suscitantia.

Secundò ijs, quæ evocato sanguine, calorem & spiritum suscitare valeant, quod egregiè præstant exercitium, frictiones partium infernarum, & ventris inferioris; usus aromatum, ut accipere singulo mane rotulam unam vel alteram diacalaminthæ, diacimini, aromatici rosſ. diatrion pipereon diagalangæ, rosatæ novellæ, aut ʒ j. theriacæ, sive mithridatij, ac insuper inungantur jam dictæ partes, oleo naphæ, lavendulæ, nardino, liliorum, & laurino, ex quibus, cum gummi aliquo ex ijs, quæ apud nos nascuntur, aut ex India asportantur, uti ladano, tacca macca, caranna, unguenta parentur, aut injectiones ni virgo sit in hunc modum: ℞. cinnamomi, cyperi, costi, cariophyllorum, salviæ, macis an. ʒ j. in ſ. q. aquæ naphæ vel florum myrthillorum sive lavendulæ, fiat decoctum, cui percolato adde vini malvatici quartam partem, ambræ & mosci, singulorum ʒ iii. misce.

Vnguentum. *Iniectio.*

Tertiò ijs, quæ caloris & spiritus effluvium impediant, ac ipsam matricis substantiam confirment, in quem finem c. de strangulatu ex utero, varia descripsimus emplastra pro matrice, quibus sequentia addere licet. ℞. olei jasminorum, anisi, cinnamomi, cariophyllorum, arte chymica extract. singulorum ʒ j. ceræ, ladani, resinæ an. q. ſ. galliæ, & aliptæ, moscatæ, mosci, ambræ, zibeti an. g. v. misce, fiat cerotum; aut ℞. pulveris granæ, cariophyllorum an. ʒ j. ß, pulveris rosſ. coralli, angelicæ an. ʒ j. pulveris masticis, sanguinis draconis an. ℈ ii. ambræ, & mosci an. g. x. ladani depurati, & ceræ an. q. ſ. fiat emplastrum, quibus admisceri potest theriacæ ℥ ß, ac non solum infra umbilicum, ac prope inguina sunt adhibenda, verum etiam renibus. Tertium pretiosius conficies ex olei laserp tij, de styrace, balsami an. ℥ j. pulveris cariophyllorum, seminis angelicæ an. ʒ j. diamoschi, diambræ ℈ j. olei liquidambræ ℥ ß gummi carannæ q. ſ. fiat emplastrum; addit insuper utero vigorem hoc aliud: ℞. ladani depurati ℥ ii. thuris, styracis liquidæ an. ℥ ß, spicænardi, cariophyllorum, ambræ, grysæ an. ʒ ß ceræ q. ſ. olei liliorum, nardini, balsami an. ℥ j. fiat emplastrum. Nec minoris efficaciæ sequens est, ℞. emplastri ceronei ℥ ii. ladani depurati ℥ j. ß, galliæ muscatæ, aliptę muscatæ, pulveris cinnamomi, baccarum lauri an. ℈ j. olei de angelica q. ſ. misce. Placuit varia hæc describere emplastra, quia non in uteri debilitate duntaxat, verum etiam in suffocatione, epilepsia ex utero, sterilitate, & plerisque aliis affectibus maximus eorum usus est.

Emplastra pro matrice. *Emplastri pro matrice usus varij.*

Quartò ijs, quæ non solum reficere, & spiritus excitare ac uterum odoris suavitate delectare valeant; sed insuper ipsum adstringere, ac firmiorem reddere; quæ præter id, quod molliorem ac laxiorem ejus substantiam emendant, ac in solidiorem transmutant, ejusdem etiam hiatum inprimis curant, in quem usum utilia sunt localia fere omnia, quæ c. de sistendis mensibus descripsimus, & infra c. de sterilitate ex hiatu uteri.

Adstringentia. *Hiatus uteri.*

De frigida uteri intemperatura.

CAP. XII.

Uteri intemperaturas, servata serie, dignoscere, ac curare nunc docebimus, quippe quælibet earum aliquam uteri facultatem evertere nata est, ac tandem eo debilitato, aut ritè menses non purgantur, aut conceptus non fit, aut abortus sequitur; Auspicabimur verò à frigiditate, quę dignoscitur, quia menses supprimuntur, aut præ nimia crassitudine commodè non fluunt, mucosi sunt, crassi, subalbidi, pauci, decolores, tardi, interdum etiã aquosi, si venarũ oscula ex parte claudãtur, ac tunc sępe debitũ tempꝰ antevertunt; insuper stupidus sensus

Signa frigidi uteri.

circa inguina, lumbos, crura, & prope os sacrum percipitur; ac crurum ferè sunt impotentes, mucore & pituita plenum os uteri obstetrix contactu persentit; Venerem non appetunt fœminæ, neque concipiunt quæcunque frigidos & spissos habent uteros, teste Hippoc. & vir in coitu pudendum sentit frigidum, nec fœmina semen percepisse, animadvertit; faciei color obscuratur. *5. Aph.* Cum hac intemperie plerumque semper conjungitur frigidi & pituitosi humoris copia, qui ejus germen est, ideoque intemperiem cum affluxu materiæ curare monstrabimus, ex qua, demptis evacuationibus, quæ copiæ debentur simplicis medela innotescet.

Curatio igitur quatuor remediorum generibus perficietur. Primò aëre *Victus calidus.* ac victu calido, ut cibo facilis concoctionis, & optimi nutrimenti, qualis accipitur ex carne arietina, capreolorum, gallinæ, caponis, perdicis, attagenis, avicularum montanarum, palumborum, ac cervi junioris; panis esto optimus ex bona subactus farina probè fermentatus, cui si commisceatur semen anisi, aut *Fercula.* fœniculi utilior fuerit; fercula juxta cujusque regionis consuetudinem concinnata, ex carvo, fœniculo, aniso, apio, smyrnio, asparagis, ciceribus, thymo, mentha, melissa, pimpinella, cum multo aromate, ut pipere, cariophyllis, *Radices.* croco, zinzibere, galanga, cinnamomo. Ex radicibus conveniunt radix petro- *Fructus.* selini, pastinacæ, eryngij; ex fructibus amygdalæ, passulæ, dactyli, cappares, uvæ pensiles, nuces, juglandes, avellanæ, nuclei pini; utiles etiam sunt confectiones coriandri, piperis, cinnamomi, cariophyllorum, corticum citri: conservæ zinziberis, florum ac corticum auranciorum, acori, myrrobalano- *Vitanda.* rum, aut nucum Indicarum. Vitentur pisces, legumina, lacticinia, poma, ac pyra cruda, caro pinguis, panis typhaceus, acidus, ponderosus, aut non benè fermentatus, & recens. Potus sit vinum generosum, aut aqua ex decoctione anisi, cinnamomi, smilacis asperæ, radicis chynæ, sasafrasiæ; conferunt frictiones universales, præsertim ventris inferioris, exercitium, animi alacritas, somnus moderatus.

Præparatio frigidi humoris. Secundo ijs, quæ pituitosos ac frigidos humores concoquere, attenuare, & calefacere valeant, ut rhodomelite, sirupo de mentha, de absynthio, de hyssopo, de duabus & quinque radicibus, cum dupla quantitate aquarum hyssopi, salviæ, menthæ, betonicæ, pulegij, aut pari copia decoctionis pituitosiæ, vel alterius, quæ recipit quinque radicum aperientium, graminis an. ℥ j. foliorum majoranæ, pulegij, nepitæ, gallitrici, calaminthæ, origani, sabinæ an. m. ß seminis cartami, anisi, fæniculi, petroselini an. ʒ j. fiat decoctio in s. q. aquæ ad lib. ij. colaturæ ℥ iij. adde convenientis sirupi ℥ ij. pro dosi.

Evacuatio. Tertio ijs, quæ prædictos humores educere valeant ut agarico, sirupo ex infus. ros. electuario Indo, diacatholicone, diaphœnicone, radice mechoacanæ, pilulis mastichinis, alephanginis, de agarico; ut ℞. massæ pilul. alephanginarum, de agarico, mastichinarum an. ʒ ß, trochiscorum Alhandaali g. iii. cum sirupo de mentha, formentur xj. capiat post mediam noctem; vel si potione minus offenditur, ℞. præfatæ decoctionis ℥ iiii. agarici trochiscati ℈ iiii. sirupi rosati solutivi ℥ j. electuarij Indi, aut diaphœnici ʒ ij. ß, fiat haustus, cui additur ʒ ß rhabarbari aut tantundem hieræ Galeni, si humor aquosus sit, licet *Pilula.* etiam humorem per Epicrasin, & paulatim sequentibus pilulis purgare. ℞. rhabarb. agarici, masticis, carthami an. ʒ j. cum succo fœniculi, fiat massa, cujus ʒ ß pro dosi tertio quoque die capiatur, ex qua possuntconfici v. aut vii. consimilem usum præstabunt hæ aliæ, ℞. xylobalsami, carpobalsami, cinnamomi, sileris montani, assari, masticis, seminis anisi, fœniculi, macis, croci an. ℈ j. calami aromatici, squinanthi, spicæ an. g. x. myrobalanorum emblicorum, turbith *Vomitus.* an. ʒ ii. aloës, ad pondus omnium cum succo fœniculi, fiat massa. Quod si ex ventriculi vitio aut indebitâ vivendi ratione uterus compatiatur, utilis est vomitus bis in septimana, cum decocto thymi, & origani ante vel post cibum, *Diassarum.* vel ʒ iii. diasari Fernelij, cum ℥ vj. mulsæ, aut prædicti decocti, quia humores circa ventriculum exuperantes tutó educit, ac sic paratur, ℞. sirupi de mentha,

mentha, viol. ℥ viii. coquantur ad mellis crassitiem, quibus subducto igne inspergito radicis peponis arefactæ, seminis raphani & urticæ, macerati in aqua rosᶜ. arefacti ac triti an. ℥ j. radicis assari contritæ ℥ ii. cinnamomi, seminis fœniculi an. ʒ iii. confice electuarium liquidum, quibus vomitoriis post primam confertam purgationem utendum, deinde paulatinæ administrandæ. Peculiariter insuper, si quid in utero frigidi ac pituitosi humoris redundare compertum sit, educendum per ea pessaria, vel nascalia, quæ simul purgent, *Pessi.* calefaciant, & roborent ipsum uterum, ut ℞. arthemisiæ, sabinæ, majoranæ, diptami, absynthij an. ʒ j. anisi, ameos, rutæ, corticis, thuris an. ℈ j. fiat pulvis, excipiatur succo mercurialis, ac linteo molliusculo locis indatur; aut ℞. macis, bdellij, galliæ muscatæ an. ʒ j. pulveris hieræ ℈ ii. agarici ʒ ß, mellis q. s. fiat pessus serico exceptus. Tertius hic erit ℞. styracis, theriacæ, agarici, an. ℈ ii. aloës ʒ ß cum succo mercurialis aut melle, fiat pessi forma serico excepta; sed & alius ex alio hortensi trito cum oleo de spica linteo exceptus, & in vulvam intrusus maximè celebratur, quia menses promovet, & uterum mirâ afficit voluptate.

Quartò utendum ijs, quæ contemperent, attenuent, & digerant humoris *Discussio humoris.* reliquias, quas operationes complent frictiones, exercitia, usus aromatum, aut singulo mane accipere ʒ j. theriacæ, mithridatij, tryphera, pliris sarcoticon, diambræ, vel diasatyrionis cum vino; vel ℞ corticum mali cytrei conditi, conservæ anthos an. ℥ j. ramenti eboris, seminis mercurialis, coaguli, & matricis leporis an. ℈ ii. pulveris pliris sarcotici, mosci an. ʒ j. sacchari dissoluti in aqua melissophylli, & buglossæ s. q. fiant morselli, singuli ponderantes ʒ ii. quibus *Morselli.* consimiles sunt tabellæ, quæ recipiunt pulveris castorei, pulegij, anisi, cumini, fructuum juniperi, ligni aloës an. ʒ ß cum saccharo dissoluto ut supra, fiant rotulæ, aut cum melle, & vino albo electuarium; aut cum saccharo identidem dissoluto conficiuntur aliæ ex pulveris corticum citri, aranciorum, cariophyllorum, cinnamomi, vel exhibetur ʒ j. diambræ, seu diamusci cum ℥ ii. vini vel aquæ cinnamomi, vel cum ℥ iii. sequentis decocti. ℞ radicis angelicæ ℥ j. epithymi ℥ ß foliorum pulegii m. ii. piperis, castorei, seminis anisi, cumini, angelicæ, dauci, petroselini an. ʒ i. coquantur in s. q. aquæ ad lib. j. *Decoctum.* Ab his, externis utendum & primò quidem balneis sulphureis, aut arte paratis, ex de- *Externa.* cocto arthemisiæ, rutæ, salviæ, henulæ campanæ, roris marini, hypericonis, *Balneum.* camedrios, camepitheos chelidoniæ, foliorum lauri, majoranæ, pulegii, seminis carvi, cimini, sileris montani, anethi, anisi, lini, cinnamomi, cyperi, origani, acori radicis ac seminis angelicæ, anethi, camomillæ; ex quo etiam decocto fiant evaporationes, & injectiones, ac fomentationes inferioris ventris; qui *Unctiones.* postea inungatur oleo calido Irino, liliorum, de angelica, rutaceo, momordicæ, naphæ, de styrace, de baccis lauri, vel macis, aut cinnamomi, piperino, de nuce moscata, cariophyllorum, de aniso, præsertim autem chymica arte paratis, ex *Olea intus sumenda.* quibus etiam postremis fœmina guttas aliquot assumat, cum pauco vino. Deinde suffitus administrentur, fœmina undique cooperta, ex his trochiscis, *Suffitus.* ℞ galliæ muscatæ, aliptæ muscatæ an. ʒ i. ladani depurati, styracis, ligni aloës, laserpitij an. ʒ ß, gummi arabici, vini optimi q. s. fiant trochisci, quibus addere licet masticis, thuris an. ʒ i. baccarum lauri ℈ iiii. ambræ g. v. Et balsamum loco vini, aut etiam agallochi, cariophyllorum, sabinæ an. ℈ ii. Sacculi insuper parentur ex seminibus calidis supradictis, cum milio, sale, & *Sacculi.* furfuribus: tandem unguenta, & emplastra, quæ c. superiori in 3. remediorum genere dicta sunt. Animadversione hîc dignum est suffitus maximè prodesse, *Admonitio.* quibus ob crassitiem menstrua deficiunt, aut diminute profluunt: vaporationes, & balnea eis, quibus os uteri ob frigiditatem constipatur. Pessaria quibus in utero pituita, aut aquosus humor redundat, hisce tamen neque colochyntidem, nec validiora medicamenta admiscenda, & insuper cavendum ne calidorum nimio usu major humorum copia attrahatur.

De

De humida uteri intemperatura.

CAP. XIII.

Signa. HUmidam uteri intemperiem captabis ex præcedenti victu aquoſo, immodico potu, vitâ ſedentariâ, laxo fœminæ habitu, pilis mollioribus, & quia uterus multis ac liquidis recrementis continenter manat, menſes largiores, aquoſi, ac tenues fiunt, in coitu humore admodum perfunduntur, Venus ſopita eſt, & in ea delectationem non percipiunt; uterus ſemen non concipit, aut illicò evomit, vel ſaltem ſi concipiat, in incremento fœtus abortum patitur, quæ ferè ex Hippoc. *2. de morb. mul.*

Curatio. Victus ſiccus. Curatur eâdem ferè ratione, quâ frigida, ſed rarius balnea conveniunt niſi ſulphurea, frequentius ſuffitus, & ea, quæ ſiccant, ut ſacculi, frictiones. Eſto igitur victus ſiccus ex paſſulis, amygdalis leviter toſtis, pullis aſſis, ac pane bis cocto; potu parco vini aut aquæ ex cinnamomi decocto, aniſi, radicis chynæ, aut ſmilacis aſperæ, utantur fœminæ laborioſis exercitiis, ac frictionibus partium ſuperiorum; alvus naturâ reſpondeat, vel levi clyſtere ſollicitetur.

Præp. & purgatio. Secundò utendum præparantibus ſirupis calidis, de quibus dictum eſt cap. ſuperiori, 2. auxiliorum genere; deinde conferta purgatione per pilulas de agarico, de hiera maſtichinas, de aloë, ut ℞ maſſæ pilul. de agarico ʒ i. maſtichynarum ʒ ß. trochiſcorum alandal. g. v. cum ſirupo de mentha, formentur xi, poſt hæc refectâ nonnihil naturâ lentus humor per Epicraſin educatur *Pulvis catarticus.* ſumptâ ſingulo mane ʒ i ſequentis pulveris; ℞ hieræ ſimplicis, radicis chynæ, rubeæ an. ℥ ß ſingula per ſe pulverizentur, deinde miſceantur, ac detur cum vino per plures dies; aut conveniens aliquod apozema exhibeatur cujus libr. 2. addantur ʒ ii agarici, & ℥ i foliorum ſenæ; vel hic ſirupus. ℞ decoctionis *Sirupus de ſarſa.* majoris ligni Guajaci, & ſarſæ parellæ paratæ, ut infra dicendum eſt lib. ij. agarici trochiſcati ligati, & expreſſi ʒ viii, foliorum ſenæ ℥ iiij. ſacchari & mellis q. ſ. fiat ſirupus doſis à ℥ ii ad ℥ iiii. In eundem uſum vomitus convenit *Vomitus.* bis in ſeptimana, per ea, quæ capit, ſuperiori dicta ſunt, præſertim ſi à ventriculo uterus compatiatur, aut ipſe ventriculo humiditatem retribuat.

Externa. Tertiò externis exſiccantibus, ut fomentis ſiccis ex arthemiſia, camæmalo, anetho, cinnamomo, hiſſopo, mentaſtro, ſemine, & radice angelicæ, baccis lauri, cariophyllis, quæ omnia ſicca ſacculis includantur, & pubi applicentur, addito etiam ſale, & milio; ſed & uteri regio inungatur oleis & unguentis, ſuperiori cap. recenſitis, ac ibi deſcriptus peſſus adhibeatur; peculiariter *Suffitus.* conveniunt ſuffumigia ex ſequentibus trochiſcis, ladani puri ℥ ß, ſtyracis, calaminthæ ʒ ij, ligni aloës, ſabinæ ſiccæ an. ʒ ß, ambræ, & moſci an. g. v. miſce, fiat ſuffumigium; aut ℞ liquidambræ, ſtyracis an. ʒ iii, myrrhæ, maſticis, thuris, cariophyllorum, ligni aloës, cinnamomi, nucis moſcatæ, nucum cupreſſi an. ʒ 1 ß, ſeminis angelicæ ʒ i, cum ladano, fiat maſſa, ex qua ſuffitus parari poſſunt, aut pro arbitrio peſſus, & emplaſtrum; Pro pauperibus verò ℞ *Methenchrita.* ligni aloës, biſtortæ, nepetæ, meliſſæ ſiccæ, an. partes æquales, pulverizentur & cum ladano fiat maſſa, ſubinde adminiſtrentur uterini clyſteres, maximè ſi ex humiditate lubricitatem uterus contraxerit; fiant autem ex decocto radicis chynæ, ſmilacis aſperæ, & ligni Indici, cujus ℞ lib. ß, mellis deſpumati ℥ i, quo in caſu proficuum eſt, ſingulo mane ʒ i accipere ſequentis confectionis cum ℥ ii vini, ℞ cariophyllorum, cinnamomi, galangæ, Zinziberis, ligni aloës an. ʒ i. nucis muſcatæ, Zedoariæ, ſeminis ocymi, ſpicæ, croci an. ℈ j, oſſis de corde cervi, raſuræ eboris, margaritarum an. ℈ ij, ambræ g. x. moſci g. iii,

ſachari

ſacchari diſſoluti in aqua roſarum q. ſ. fiant tabellæ: aut cum melle deſpumato, loco ſacchari fiat opiata, vel etiam dempto ſaccharo, & melle, & addita ladani, & ſtyracis q. ſ. fiat emplaſtrum; utiles inſuper ſunt evaporationes è decocto ligni aloës, radicis chynæ, ſarſæ, & ligni Indici, maximè ſi laxus ſit uterus, reliqua vide ſuperiori cap. & de ſuperfluis menſtruis à causâ frigidâ.

Fonticulus. Quartò potentiſſimè exſiccantibus, in quem uſum reliquis non proficientibus fonticulus aperiatur in altero, vel utroque crure, & patiens ad ſulphurea balnea ſe conferat, vel quod primum obtinet locum ad moleſtas humiditates exſiccandas, & conſumendas, ſudor promoveatur ex decocto radicis chynæ, ſarſæ parellæ, & ligni Indici quod qua ratione exequendum ſit opportunè hîc docendum venit: nam hæc præſidia exercitatiores medici, ad omnes omnium partium humiditates conterendas, ſibi compararunt, quippe ipſis adjutus, inſitus calor humoris ſuperflui plurimum populatur, ac diſſipat nam etſi calore liquant, tenuitate tamen incidunt & attenuant, adeò ut ex hinc vel ſponte ſua in halitum & vaporem abeant, & facile diſſipentur, vel per urinas evacuentur; & quanquam multa ſint, quæ idipſum efficiant, ut ramenta juniperi, fraxini, ebeni, radix apij, perſonariæ, tormentillæ, hippolapathi, rhapontici, ireos, enulæ, & folia pentaphylli, diptami, ſcordij, aſſari, hipericonis, ac pleraque alia; tamen exotica hæc tria ut celebriora, ac efficaciora, nos præparare monſtrabimus radicem chynæ, lignum Indicum, & ſarſam parrellam, quæ ex utraque India ad nos aſportantur, & eorum in medicina facultates inſignes ipsâ experientiâ, & annorum uſu ſunt comprobata, non contra luem Veneream duntaxat, ſed ad eos etiam quos diximus uſus, & pleroſque alios. Auſpicabimur autem à radice chynæ, utpote fœminis de quibus agimus, & præſertim delicatioribus convenientiori; optima orientalis eſt, ſeu, quæ ex chyna ad nos affertur regione ampliſſima, & ignota majoribus noſtris, nam quæ ex locis nuper reperti orbis ad nos mittitur, minoris eſt efficaciæ; ſeligatur etiam ponderoſa, & quantum aridiſſima fert natura ſucculenta, minimeque teredine, carie aut putredine infecta, nodoſa etiam ſit, talem enim habet ex ſua natura figuram, colore verò ruſeſcit cum quadam albedine inſtar roſæ, odore nonnihil aromatico, guſtu inſipidam quandam præ ſe ferens unctuoſitatem. Mirum eſt, quam perperam exteri ab Hiſpana natione viri hujus radicis dotes, ac præparandi modum deſcripſerint, quocirca non ſine cauſa operatione ſæpe fruſtrantur, quippe exiguam quantitatem in magna aquæ copia incoquunt, præſertim Veſalius, & Augerius quorum præparationibus rejectis, hæc radix per tranſverſum inſcindatur in aſſulas, ſive taleolas rotundas ac tenues, quarum unciis tribus, ſex aquæ fontanæ libræ tepidæ affundantur, ac per 24. horas loco calido, vaſe pannis cooperto macerentur in olla figulina, vel vitriata, poſtea lento igne carbonum bulliant ad medias, depoſito vaſe ab igne cineribus calidis conſervetur tepor, decocti hujus lib. per manicam trajectam apprimè calidam, patiens jejuna bibat, ac in lecto ſe contineat, bene cooperta, in cubili calido, ubi accenſus ſit caminus, aut æſtuarium, ſudetquè per horas duas aut tres, ſi citra cordis preſſiones, aut palpitationes ferre poſſit, deinde oſtio clauſo calidis linteis ſudor abſtergatur, ac recens induſium capiat, idemq; repetat à prandio iiij aut v interpoſitis horis, niſi admodum languida evadat à matutino ſudore, nam uti in proverbio eſt, *oportet medicum dextro oculo ad virtutem, ſiniſtro ad ægritudinem collimare*, intermedias horas cum gratis familiaribus, aut cognatis bonâ erectâ ſanandi ſpe jocis, & ſalibus hilariter tranſigat; reſiduum decocti ſit pro potu in prandio, & cœna, addito nonnihil ſacchari, ſic enim abſtergit, & alvum lubricam reddit, abſterſo ſudore, vel unâ horâ elapſâ ſi tamdiu ferre poſſit, cibum capiat parcè quidem ex pane optimè ſubacto, aut bis cocto, carne junioris

Balneum. Sudorifica.

Sudorem provocātia varia medicamenta

Radix chynæ.

Electio.

Parandi modus.

Modus exhibendi.

Victus.

junioris gallinæ assæ, hædi, aut pulli collumbini, perdicis, caponis, vel phasiani, aut etiam elixâ in decocto ejusdem radicis utendum, insuper amygdalis decorticatis, ac leviter tostis, passulis, & cibum claudat diacythonite, aut confectione coriandri: vinum exterminandum, aut saltem decocto lymphatum modicè bibat; abstineat à rebus salitis & acidis, quæcunq; verò silentio hîc prætereuntur plane denegantur, panis ℥ iiij delicatioribus, validioribus sex in diem, non amplius concedantur; ac si plane, duntaxat passulis, & amygdalis vivere possit utilius fuerit: panis bis coctus pro nobilioribus ita conficitur, ℞ seminis cardui benedicti mundati, pimpinellæ, anisi, fœniculi, an. ℥ j cum s. q. pastæ ex optimæ farinæ flore bene fermentatæ, misceantur diligenter, fiant panes bene cocti, qui ubi refrixerint, in taleolas secentur, ac saccharo dissoluto in aqua rof. vel florum aranciorum obliti, in furno tepido diu siccentur, quidam addunt vitellos ovorum. Hunc ordinem servet per 24. dies, nonnunquam per 36. aut 40. uti morbus, & accidentia remittere videbuntur. Quod si sudor facilè non erumpat, plantis pedum & alis, sacculi tritico elixo pleni admoveantur calidi, aut vaccinæ vesicæ semiplenæ decocto calido anethi, pulegij, roris marini, camomillæ, scordij, aut lateres calefacti vino albo respersi, & lintheis involuti: quæ si non sufficiant in Laconico sicco sudet, aut certè commoretur, quoad sudor prorumpere incipiat. Porrò quia decoctum hoc acescit, ubi unum aut alterum diem transcendit, ideò in Hispania, ac locis calidis singulis diebus recens paretur: in septentrionalibus plagis ad tertium diem duntaxat in corruptum durat. Si quid igitur remanserit ad clysteres parandos, aut elixandas carnes utiliter usurpatur. Sunt qui filo trajecto coctas taleolas in umbra siccant, ac secundò concoqunt in media aquæ copia, at id pauperiores faciant, pro divitibus prima decoctio utilior est. Jam verò accommodatum tempus ad movendos sudores ver est aut autumnus, semper tamen corpore competenter præpurgato; si quis pomeridianum sudorem ad nocturnum tempus differre velit non refragabor, dummodo decoctum capiat tribus saltem horis à cœna, nam per somnum fœlicius sudores erumpunt, verum habeat assistentem, quamdiu sudaverit, juxta se, & caveat ne in cubiculo clauso carbones accensi sint, ex his enim suffocationem, ac mortem subsequi sæpe vidimus. Quidam affirmant temperatam esse hanc radicem in primis qualitatibus, nec solum hisce, sed specifica quadam virtute suas edere operationes; Revera tamen calida est in 2. sicca in primo recessu, quibus facultatibus vias urinæ aperit, sudores prolicit, humiditates præter naturam in quacunque parte, consumit, subindeque impinguat, quia hisce demptis corpus fœlicius nutritur; ventriculum roborat, jecur deobstruit & matricem; bonum efficit colorem, & præter eos morbos, qui ex luis Venereæ contagio proveniunt paralysin curat, tremores, articulorum dolores, coxendicum dolores podagram, strumas, tumores scyrrosos, vel œdematosos: nephreticis, calculosisque opitulatur, hydropi, astimati, & diuturnis affectionibus potissimum uteri; quo circa fœminis, quæ ob uteri humiditatem non concipiunt cum fœlicissimo successu exhibetur; succurrit capitis doloribus inveteratis à frigidis humoribus, externis ulceribus, aut vesicæ.

Vitanda. *Numerus dierum.* *Clyster ex decocto chyna.* *Temperamentum.* *Vires.*

Lignum Indicum.

Sequitur lignum Indicum, quod majoris est efficaciæ, ideò robustioribus naturis convenit, ejus duæ sunt species, nam unum Guajacum dicitur, minus efficax; alterum sanctum ob præstantiam, utriusque vires insignes; ex novo orbe affertur, illud ex insula Dominica, hoc ex portu divite, ligni hujus arbor est paulò minor nuce, similis fraxino, cujus aut ebeni species censetur, folia producit similia plantagini, fructus purgantis naturæ olivæ instar, corticem cineritij coloris ad nigredinem declinantis; ligni substantia pallida est, cor nigrum, sive matrix, qua tamen caret lignum sanctum quia homogeneum ferè est. Et totum ejus corpus subflavi coloris, duritie mira, odore grave resinaceum quid aspirans, gustu suave, cum aliqua amaritudine, & in potu aciditate, calidam & siccam naturam in secundo gradu, & paulò suprà possidere vide-

Descriptio. *Temperamentum.* *Lib. de morb. galli, co cap. 8.*

videtur, neque enim placet Valcazeris opinio, qui temperatum eſſe, aſſeverat, cum ſenſibiliter ſed citra læſionem humanum calefaciat corpus, quod ſecundo *5. ſimpl. 1.* calefaciendi gradui adſcribit Galenus. *Electio.* Eligitur recens à ſciſſione, mediæ ætatis, quod cognoſces, ſi linguæ contactu in colorem croceum vertitur; adhæc ſolidum & craſſum, quia in majori quantitate major eſt virtus; ponderoſum, ſine carie, & vermibus, leve, & nodoſitatis expers, ut virtus æqualiter in eo recondatur, colore flavum, niſi quod medium Guaiaci ſubnigro colore donatum eſſe debet, odore & ſapore uti jam diximus, & à quo igni admoto gumoſitas aliqua ſeu pinguedo effluat. *Parandi modus.* Hujus decoctum ſic paratur: ℞ ligni ſancti ferreâ limâ raſpati, vel ſcofinati ℥ xviii. infundantur per horas xxiiii. in aquæ electæ dulcis, ac lympidæ lib. xii. vaſe terreo, vitriato, novo, cum ſimili operculo circumcirca maſſa obturato, bulliat de inde lento carbonum igne ad duarum triumve partium conſumptionem, decoctum in aliud vas transferatur, & accuratè tectum in loco calido uſui aſſervetur; ligno jam ſemel cocto denuò aſſunde aquæ tantundê, bulliat ad tertias pro potu ſecundario. *Potus ſecundarius.* Primæ aquæ calidiſſimæ actu jejuno ventriculo patiens ℥ vii. aut viii. ebibat, ac in lecto ad ſudorem ſe componat. Secunda erit pro potu ordinario, de qua tamen parcè bibat: ubi venit repudiandus vulgariũ error exiſtimantium, *Error vulgarium.* quantò plus de ea bibitur, ut de reliquis aquis medicatis, tantò eſſe utilius, ſed & calidam bibat inter mediis temporibus, frigidam tempore cibi, *Victus.* qui talis eſſe debet qualem jam ſupra deſcripſimus cum de radice chinæ ſermo fieret, niſi quod nec coctas carnes admittit, à quibus etiam aſſis in cœna abſtinendum, nec ullo modo vinum; quippe expertum eſt neminem eorum, qui vino utuntur ligni aut ſarſi curatione reſtitui poſſe, requirit enim exactiorem diætam, reliqua ut in aſſumptione chinæ ſervanda ſunt: *Admonitio.* Verum iſtum vivendi rigorem vix unquam quibuſdam perſuadebis, maximè ſeptentrionalibus, vino, cereviſiæ, multiſque epulis ac delitiis deditis, qui tamen vel paulatim aſſuefiant, vel eorum conſuetudinem aliquid condonetur, huic decocto cum fructu uvæ paſſæ, & Glycyrrhiza permiſcentur.

Sarſam parriliam, ſmilacis aſperæ, volubilis, ſeu rubi ſpeciem eſſe ajunt, Glycyrrhizæ tenuiſſimæ & viti tam albæ, quam nigræ, ac lupulorum ſtaminibus non abſimilis; *Deſcriptio.* hæc majores adhuc vires, quam reliqua duo poſſidere dicitur, & experimentis comprobatur indies. Radix eſt tenuis, colore cineritio, dilutiori, interius tamen alba, rugoſa cum ſicca eſt, guſtu ſub amaro, & accuto, niſi quod inveterata dulcedinem tritico manſo ſimilem habet, odore vix perceptibili; intus lignoſa; *Temperatura.* calida in primo gradu, ſicca in ſecundo; ejus planta duos cubitus non excedit, radicibus quibus utimur altè demiſſis, ut ad eruendas profunda foſſione opus ſit, affertur ex nova Hiſpania, & illa optima cenſetur, *Electio.* quæ ex provincia *fonduras*; eligitur recens ponderoſa, fractu contumax, & quæ fracta pulverem non emittit, minimè carioſa, & quæ ex colore ſubrubro ad cineritium tendit. *Vires.* Confert non ſolum lue Venerea infectis, verum defluxionibus, flatibus uteri ac ventriculi, frigidis morbis, pituitæ ſalſæ, & ijs, qui antiqua & cruſtoſa laborant ſcabie, quod ſæpe ſum expertus, menſtrua provocat, ſanat dolores capitis, & articulorum, ac citra magnam ſitim cunctas humiditates, ac univerſum corpus exſiccat & ſolidius reddit; iis tamen, qui calida jecoris intemperie laborant, non convenit. *Propinandi modus.* Modus propinandi talis eſt, ſervato jam repetito regimine in ſex rebus non naturalibus ac corpore præpurgato: ℞ ſarſæ parriliæ per medium ſciſſæ ac contuſæ ℥ viiii. aquæ fontanæ lympidiſſimæ lib. xii. in fictili vitreato diligenter obturato in loco calido maneant in infuſione per xxiiii. horas, poſtea bulliant ad medias, decocti hauriat patiens ℥ vii. aut viii. bis in die, aut ſemel ſi debilis ſit, & ſudet ut ſuprà; *Secundana potio ex ſarſa.* ex remanentis ſecundanam confice potionem, quæ quaſi lora eſt; vel ad efficiendum hunc ſecundum potum concoque denuò ℥ j. in lib. x. aquę ad quartę partis conſumptionem. *Alius mod.* Primum decoctum fortius parabis, ſi radicis conſciſſæ ℥ iiii. aquæ lib. vi. maceraveris, de hinc in mortario contunderis, donec in muſcilaginem quandam convertatur, colaturæ expreſſæ patiens bibat ℥ vj. ingratius eſt, ſed

efficacius, ideoque primus modus communiter usurpatur, administratur per *Numerus dierum.* 40. dies, decimo quoque die crassiores humores purgante medicamento sequestrando; leviter tamen affectæ xv. aut xx. diebus perfectè sanantur, aliæ etiam novem. Sciendum medicos variè parare hasce decoctiones addendo vel minuendo aquæ quantitatem, & ligni ac sarsæ portionem. Ego verò præferre soleo eam, quæ pro qualibet sesquiuncia ligni recipit lib. j. aquæ, & pro quaq; sesquiuncia sarsæ, aquæ lib. ii. & coquantur ad consumptionem mediæ partis; vel si placet immiscere, quod sæpius fit, & oportet, ℞ ligni scofinati ℥ viii. sarsæ parriliæ ℥ iiii. ß in lib. xii. aquæ, prædicto modo coquantur; Piaculum *Errores quorundam* quidam existimant ad alios affectus, præterquam adversus luem Veneream hæc medicamenta exhibere, qui certè plane ignorant eorum in ijs, quæ jam retulimus malis, eximias vires. Nec minus pernicioso errori addicti sunt, qui contendunt hasce decoctiones permixtionem aliorum medicamentorum non sustinere, quod ut ipsi autumant, eorum vires infringantur. Utiliter enim & cum maximo fructu pro ratione affectionis, simplicia alia in decoctione addi possunt, ita tamen ut virtus chynæ, ligni aut sarsæ prædominetur, neque certam aliquam, & occultam habeant repugnantiam cum hisce tribus, quorum permixtione egregiæ eorum vires hebetentur ac retundantur. *Sirupi ex sarsa & ligno.* Quin etiam pro ijs, qui temporis aut negotiorum ratione sudare nequeunt sirupi conficiuntur, quibus non sudant, sed lentè humores expurgantur, & inscinduntur hac ratione: ℞ decocti ligni, aut sarsæ, ut supra parati, lib. vii. foliorum senæ lib. ß rhab. optimi ℥ j. Epithymi ʒ x. polypodii quercini contusi ℥ v. radicum borraginis, Glycyrrhizæ an. ℥ ii. florum cord. an. ℥ j. sandalorum flavorum, & alborum an. ʒ iii. seminis anisi, amei an. ℥ ß. coquantur simul secundum artem ad tertias, deinde adde sacchari q. s. fiat apozema, cujus dosis ℥ vi. aut fiat ad consistentiam sirupi dosis ℥ iii. cum pari quantitate decocti ligni, aut sarsæ. Quod si in*Alius.* scindere vel attenuare magis quam purgare animus sit, hoc aliud confice: ℞ sarsæ parriliæ, ligni sancti an. ℥ iiii. jujubarum numero xxxvi. prunorum damascenorum xxiiii. florum borraginis viol. an. ℥ ß, coquantur in lib. xii. aquæ ad duarum partium consumptionem, colaturæ adde sacchari, aut sirupi viol. q. s. ut fiat sirupus cujus dosis ℥ iii. cum pari quantitate decocti hermodactylorum, passularum, epithymi, & foliorum senæ, vel cum decocto ligni, aut sarsę. *Pulveres sarsa.* In quos insuper usus sequens pulvis paratur: ℞ sarsæ parriliæ ℥ j. aloës ʒ iiii. spicæ, & ligni aloës an. ʒ j. ß fiat pulvis, dosis ʒ j. cum decocto ligni, aut sarsæ; vel ℞ ligni Indici ℥ j. foliorum senæ ℥ ß fiat pulvis, dosis ʒ j. ß, cui additur commodè spicæ & ligni aloës an. ʒ j. Tertius hic erit, smilacis asperæ ℥ ii. aloës ℥ j. spicænardi, ligni aloës an. ʒ j. ß fiat pulvis, dosis ʒ j. ß cum vino albo, aut decocto ligni capiat postea parum sacchari ob pulveris ingratum saporem, & sudet si potest.

Aqua theriacales ex ligno & sarsa. Pro delicatioribus aqua theriacalis ad promovendos sudores hac ratione concinnatur. ℞ theriacæ optimæ, aut mithridatij ℥ vi. aquæ vitæ finissimæ lib. iiii. pulveris sarsæ ℥ viii. aut ligni Indici lib. j. misceantur, ac distillentur simul, dosis ℥ j. vel altera, & stragulis contecta sudet patiens; alius insuper distillatitius liquor chymica arte sic elicitur. ℞ decocti ligni Indici lib. iiii. vini purissimi lib. j. theriacæ optimæ ℥ j. ramentorum ligni sancti, & corticis ejusdem an. ℥ ii. calami aromatici, radicis assari, hermodactylorum, polypodij, agarici, cinnamomi an. ʒ vi. trita madeant in vino, & decocto per xxiiii. horas, postea distillentur aucto, uti decet, paulatim igne, colliges separatim tres liquores, colore, & viribus diversos, nam primus aqueus est, ultimus igneus, medius extremorum particeps, misceantur omnes, & dentur ex mixtura ℥ iiii. & in lecto, uti decet, expectetur sudor, frigidis naturis convenit, calidis minimè propinandum: ex secundo, aut tertio liquore unctæ pustulæ, si quæ sunt, sanantur. *Potus communis.* Conficitur etiam alius potus præstantissimus, qui loco cerevisiæ administrari potest pro potione ordi-

ordinaria, & confert ex utero affectis, asthmaticis, catharrosis, defluxionibus à capite, phtisicis, doloribus juncturarum, sic autem concinnatur. ℞ ligni sancti scofinati ℥ viii. corticum ipsius ℥ ii. ligni sasafrasiæ ℥ iii. sarsæ parriliæ, scissæ, & contusæ, radicis liquiritiæ, prunorum silvestrium an. ℥ iiii. coquantur in 50. lib. aquæ ad quartæ partis consumptionem, factâ colaturâ, materiæ affunde parem aquæ copiam, ac bulliant ut dictum est, idque fiat ter vel quater, tum omnes hæ decoctiones simul misceantur, vel si libet habere unam efficaciorem, & alteram minus efficacem, seorsim serventur, ab igne semotæ etiam dum calidæ adde cinnamomi. ℥ vj. anisi lib. ß vel macis, & zinziberis an. ℥ j. ß, & in morbis calidis seminum frig. hordei mundi an. p. vj.

De sicca uteri intemperatura.

CAP. XIIII.

Sicca uteri intemperies depræhenditur, quia fœmina gracilis est, laborib. dedita, corpore sicco piloso, aut sine pilis si frigiditas conjungatur, facilè irascitur, coitum appetit, ut sicca terra rorem, in actu tamen Venereo tarda est mulier, & nihil vel exiguum seminis excernit; menses pauci, crassi, uteri os siccum, labia scissa, præsertim autem inferioris labii fissuræ in mulieribus, uteri accusant siccitatem, cujus eventus rationes petendæ ex scholio capitis de uteri rhagadiis. *Signa.*

Curatur duplici remediorum genere, internis nempe, ac externis quorum scopus sit humectare, & impinguare. Primum igitur victus sit humidus, euchymus, coctu facilis, ac minimè excrementitius, & plurimum nutriens, quod suppeditat caro avium aquatilium, aut domesticarum, quæ saginentur hordeo, ac pane in lacte macerato, *maccarroins* vocant, lactuca, scariola, intybo; simile nutrimentum comparatur ex jusculis pinguibus pullorum, gallinarum, phasianorum, vitulinæ, vervecinæ; in quibus etiam panatellæ parentur, aut farrum, & amylum, vel ptisana cum lacte exhibeatur, ova sorbilia, sive tremula recentia cum saccharo, pisces minimè saliti, fructus horarij, præsertim uvæ, melones, cucurbita; & ex oleribus lactuca, portulaca, intubus sativus, sonchus; lac etiam utile, casei recentes tremuli quales Vlisiponæ, & in aliis urbibus toto anno matutinis temporibus communiter divenduntur, qui potius lac coagulatum censendi sunt, cum major caseosæ substantiæ pars jam ab eis communiter sit extracta, eorum singulo mane duobus tribusve assumptis, plerasque novimus fœminas, quæ elegantem, juvenilem, ac decoram corporis constitutionem acquisiverunt, ac diutius conservarunt, idemque præstant duo ova tremula, seu sorbilia, atque tota hæc humectandi ratio ex Galeno desumpta est. *Curatio.* *Victus humidus.* *Casei tremuli.* *7. meth. 6. de sicca ventriculi intemperie.*

Potus sit aqua cocta cum hordeo, aniso, & passulis; vel potius vinum tenue aquosum; aut cerevisia probè nutriens; vita convenit sedentaria, & à curis aliena, somnus moderato pauló longior. Ira veró, labor, mœror, ustio, insolatio, sitis, fames, & evacuationes omnes vitentur, subinde bellaria, seu in sartagine frixa omnia, aromata, vinum generosum valde calidum, exercitium immodicum. Porró utile fuerit singulo mane confectionis alicujus impinguantis portionem sumere, qualis sequens erit. ℞ amygdalarum dulcium, pistaciorum, nucum mundatarum, strobilorum, seminis papaveris albi, sesami an. ℥ ii. omnia minutissime pulverizentur, & bulliant in pari quantitate butyri recentis, & sacchari clarificati, ac fiat opiata, cujus dosis cochleare j. aut cum saccharo dissoluto in aqua violarum fiant morselli, singuli ponderantes ʒ iii. pro dosi; Ejusdem est virtutis altera confectio, quæ recipit pectus unius caponis, vel gallinæ coctæ cum hordeo decorticato, amygdalarum dulcium, *Potus.* *Confectiones impinguantes.* *Morselli.*

℥ viii. ſtrobilorum recentium ℥ iiii. macerentur ſtrobili in aqua roſ. per horas viii. amygdalæ mundentur, ac omnia contundantur, & extrahantur per ſetaceum, & adde ſpecierum diamargarit. frigidi ʒ ii. electuarij reſumptivi ℈ iiii. cuncta miſceantur, & cum ſaccharo diſſoluto in aqua bugloſſæ, fiat confectio reſtaurans per tabellas magnas, utraque harum confectionum recipere poteſt conſervæ roſarum ℥ iii. vel parentur aliæ quas habes cap. de gonorrhæa 7. remediorum genere, vel electuarium regium Meſues, quod à Neotericis paſta regia nuncupatur, & ibidem ejus reperies concinnandi modum, exempla attulimus, nam multa ſimilia reperies apud practicas ſcribentes.

Externa. *Balneum.* Secundò externis, inter quæ Hippoc. teſte primum obtinet locum balneum aquæ dulcis, aut ex decocto foliorum malvæ, borraginis, viol. bugloſſæ florum roſ. camæmali, ſeminis lini, ac fœnugræci, vel arietum duo triave capita, coquantur ad oſſium ſeparationem, in fine decoctionis addè foliorum viol. vitis, ſalicis, meliloti, florum camomillæ an. m. ii. brancæ urſinæ, parietariæ, altheæ cum radice m. ß, fœnugræci, ſeminis lini an. ℥ iii. radicis Valerianæ lib. 1. adhuc leviter bulliant, & in decocto ſæpius balneetur per horam ſingulis diebus. *1. de morb. mul.* *Balneorum tria genera* A medicis tria balnea parantur diſtincta, primum ex aqua dulci modicè calida; ſecundum ex aqua tepida, tertium ex frigida; Primo meatus laxantur, & aperiuntur, & ſi quæ fuliginoſa recrementa ſub cute deliteſcunt, evacuantur. Secundo humectantur partes, quia aqua apertis meatibus, & relaxatis partibus penetrat facilius. Tertium cutem denſat ac refrigerat, ut humiditas cohibeatur, & partium diſſolutio præpediatur; quæ ſanè cuncta in uno eodemque balneo præſtari abſque ullo negotio poterunt; ſi patiens primum ingrediatur balneum modicè calidum; quod paulò poſt ex ſe tepefiat, vel additâ eâ frigidæ copiâ, qua tepidum efficiatur, denique plus aquæ frigidæ affundatur, ut balnei aqua planè refrigeretur. In calido balneo diu immorandum non eſt; in ſecundo diutius; in tertio minus, quam in reliquis, ſolumque per illud tranſeundum, ut Galenus monet; *10. meth. 10.* in balneo fomentetur venter, ac tota uteri regio prædicto, aut ſimili decocto, deinde inungatur, ac *Vnguenta.* partes pudendæ oleo florum ſalicis, amygdalarum dulcium, viol. de ſemine melonum, cucurbitæ, butyro recenti, minimè ſalito, lacte, unguento roſ. reſumptivo, aut ſequenti, ℞ butyri vaccini loti, unguenti roſ. an. ℥ j. olei Nymphæ, viol. papaveris an. ℥ ß, muſcilaginis tragachanti, ſeminis cydoniorum, altheæ, pſyllij an. ʒ ii. ceræ albæ lotæ cum aqua roſ. q. ſ. fiat unguentum, aut ℞ medullæ cruris vaccini, adipis gallinæ an. ℥ ß æſypi ʒ ii. olei amygd. dulcium q. ſ. miſce, in quibus linimentis ſi lanam & goſſypium intingas peſſos conficies; & ex prædictis decoctis uterinos clyſteres, addito oleo viol. & amygdalarum dulcium, reliqua mutuanda ex capite ſequenti.

De calida uteri intemperatura.

CAP. XV.

Signa. UTeri caliditas ex reliqui corporis caliditate dignoſcitur, & ex menſium paucitate, cum dolore interdum prodeuntium genitalium, interdum exulceratione, & quia quæ profluunt atri ſunt coloris, quippe proprium caloris eſt diſcuſſâ tenuiori ſubſtantiâ, reliquam incraſſare, & per aduſtionem *Calida cur nigriora.* denigrare, adhæc quæ prodeunt fœtida ſunt, & ob aſſiduam punctionem nullum ſervant ordinem, ac ſi arena ſubſtrata ſuperfundas, & in ſole exſiccari ſinas, pallidi coloris fiunt, fœmina contabeſcit, & in coitu dolet; ſequitur tamen hanc temperaturam inſignis ſalacitas, ac genitalium pruritus, ac ſemen acrius ſuo per loca tranſitu percipitur, calor tactu obſtetricis depræhen-

præhenditur, ſemen in utero contabeſcit, uti alia ſemina ſub cane, & fervido ſole terræ commiſſa; Adiungitur cum hac temperatura ut plurimum bilioſus, ichoroſusque humor.

Curatio. *Victus.* Curatur quinque remediorum generibus, primo victu frigefacienti, ac humectanti, ita conſtituatur patiens in loco naturâ frigido, aut arte, flabellis, herbis, floribus, & irrigationibus alterato; veſtes inſuper linteamina, & ſtragula tenuiſſima ſunto, minimè aſpera, aut ſordida; quies imperanda, ſomnus longior moderato; labor, ira, vigilia, vina fortia, & aromata vitanda, ſubinde ardor ſolis, longa ſitis, alimenta, quæ calefaciunt, Venus; ſitque potius *Cibus.* cibus frigidus ex lactucis, ſcariolis, borragine, ſoncho, blito, attriplici, portulaca, cucurbita, melonib. cucumeribus, piſcibus ſaxatilibus, extremitatibus animalium, hordei ſorbitiunculis, juſculis pullorum, in quibus etiam panatellæ concinnari poſſunt; Potus eſto aqua hordei, aut vinum, tenue, album, aquoſum, vel cereviſia mediocris, aut vinum granat. Venter ſi conſtipatus eſt mol- *Clyſter.* libus ac refrigerantibus clyſteriis humectetur, ac refrigeretur ut ℞ foliorum lactucæ, portulacæ violar. malvæ an. m. i. florum Nympheæ, viol. an. p. i. ß, coquantur in ſ. q. aquæ ad tertias, colaturæ libræ adde olei roſ. viol. Nympheæ an. ℥ i ſacchari ℥ ii vitellos ovorum ii, miſce; at ſi vis etiam ut purget adde pulpæ caſſiæ, aut diacatholici ℥ i.

Preparatio. Secundo apparantibus calidum, ac bilioſum humorem ſi quis ſubſit, quem purgare oporteat, nam is calidæ intemperiei potiſſimum ſoboles eſt, apparatur autem frigidis, & fervorem compeſcentibus ſerapiis ut, acetoſo, oxyſaccharæ, endiviæ, oxalydis violar. Cichorei, roſar. bugloſſæ, aut ſirupo de endivia, compoſito de ſucco acetoſæ, de agreſta, de papavere, de acetoſitate citri aut limonum, cum dupla quantitate aquæ, lupuli ſalictarij, Agrimoniæ, fumariæ, borraginis, acetoſæ; aut hoc apozemate. ℞ radicis cich. borraginis an. ℥ i, polypodij quercini ℥ i ß foliorum bugloſſæ, acetoſæ, borraginis, violar. an. m. i. florum cord. ſeminum frigid. major. an. p. j ſeminis intybi, ſcariolæ an. ℥ ß fiat decoctio in ſ. q. aquæ, ſecundum artem ad lib. ij, colaturæ adde, vini granat, ſirupi de ribes aut de berberis lib. ß. ſacchari parum, lento igne iterum bulliat, clarificetur, & aromatizetur ʒ i ſpecierum triaſandali.

Evacuatio Tertiò evacuantibus, quibus tamen opus non eſt, ubi ſola adeſt intemperies; at ſi ſanguis redundet venæ ſectio adminiſtranda ex baſilica dextri lateris, vel ex ſalvatella, ſi minor ſit copia, vel etiam ex pede, ſi juxta regulas à nobis ſæpiſſime traditas id fieri expediat. *Venæ ſectio.* Si verò bilis redundat, purgantibus, ſed clementioribus ne excandeſcat, & magis concalefiat, medicamentis *Purgatio* utendum, ex manna, caſſia, ſirupo roſato, aut violar. ſolutivo, tamarindis, myrobalanis, quibus rhabarb. dilutum aut confectionem hamec ſine ſcammonio addere interdum licet; ut ℞ decoctionis adianthi, florum cord. prunorum, tamarind. aut etiam decoctionis bilioſæ, vel ſeri caprini ℥ iiij in quibus diſſolve pulpæ caſſiæ, vel mannæ electæ ℥ i, ſirupi roſar. ſolut. ℥ i ß miſce; vel in pari quantitate decocti, aut ſeri diſſolve ʒ ii diaphœnici, rhabarb. diluti ʒ i ß, ſirupi ex 9. infuſ. viol. ℥ i ß miſce. *Morſelli.* Si tamen buccellas magis amat, ℞ medullæ caſſiæ recenter extractæ, vel diaprunis ſimplicis ℥ ß, electuarii de ſucco roſar. vel confectionis hamec ſine ſcammonio ʒ iii ß, ſacchari q. ſ. miſce, fiant x ii, quibus interdum additur ʒ i pulveris rhabarb. At ſi hæc forma faſtidioſa ſit ſequentibus pilulis utatur, ℞ maſſæ pilul. aggregativarum, de rhab. vel aurearum ℈ iiii, diagridii optimi g. v. cum ſirupo de ſucco endiviæ, formentur viiii; quod ſi ab his etiam abhorret, exhibeantur g. v ii diagridij optimi in ℥ i ſirupi roſar. ſolutivi, aut conſervæ roſ. aut etiam capiat ℥ iiij, vel v. ejuſdem ſirupi roſarum Alexandrinarum, vel mellis roſarum earundem, vel de endivia Gentilis, aut de cich. cum rhab. & folijs ſenæ. *Clanculum purgantia.* Verum ſi medicamenta prorſus reſpuit, clanculum exhibeantur cibis, aut fructibus quibus uti ſolet excepta, quod multis fit modis. *Primus modus.* Primus, ℞ medicamentum illud unum

vel plura, quibus patientem purgare vis, in majori tamen quantitate, & cum pauco cinnamomo, & aniſo, macerabis in ſero caprino, aqua hordei, vel vino, aut liquore patienti grato, per horas 24. coletur ac ponatur vas ſuper calidos cineres, in quem liquorem projice fructus, quos purgativos reddere volueris, cydonia nimirum, pyra, poma, pruna, ceraſa, caricas, perſica aut ſimilia, tantiſper bulliant, quoad liquor omnis imbibatur, ac ſerventur, nam qui hos fructus comederit placidè purgabit, at ſi ſapore minus placido infecti fuerint, ſaccharum, & cinnamomum aſpergatur aut ſaccharo incruſtentur.

Secundus. Alii ligant cathartica in linteo, & aliquo ex ſupradictis liquoribus, bullire ſinunt ſimul cum fructibus ad medias, & addunt ſacchari ſ. q. qui fructus ac juſculum etiam ſine moleſtia purgant, ac ſic fiunt pruna ſenæ.

Tertius. Alii juxta primum modum in liquore, in quo catharticum maceratum fuit, fructus etiam aliquandiu madefieri permittunt, eoſquè ſubinde reſiccant, idque faciunt ter, aut quater ſemper accipiendo nova cathartica, hi fructus reſperſo ſaccharo, quo tempore devorandi ſunt, gratiſſimè purgant.

Quartus. Quartus hic erit modus, ℞ pulveris affectioni convenientis cathartici ʒ j. aut plures ſacchari diſſoluti in aqua viol. pro ſingulis medicamenti drachmis ℥ j. ſpecierum diarrod. abb. ℈ j. pro ʒ fiant rotulæ ſeu tabellæ ad formam tabellarum diarrod. abb. quæ potiſſimum conveniunt, quando patiens medicamentum retinere nequit, & hac ratione parantur rotulæ electuarii de ſucco roſ. ac diaturbit, quæ communiter in officinis proſtant.

Quintus. Quintus, ac uſitatiſſimus modus præſertim pro nobilioribus, & delicatulis ſequens eſt. ℞ foliorum ſenæ ℥ iiii. ß rhab. electi ℥ j. ß, ſucci cydoniorum depurati lib. ii. bulliant ſecundum artem, expreſſioni fortiter factæ adde pulpæ pomorum redolentium, ſecundum artem coctorum lib. vi. brodii ſeu ſirupi zinziberis, aut citronis lib. j. mivæ cydoniorum lib. ß, ſacchari lib. 3. coquantur ad formam diacitoniati, ſeu mermeladæ, ac ſub finem coctionis adde mannæ calabrinæ diſſolutæ in vino malvatico ℥ vi. diſtribuatur per capſulas, cum voluptate, ac ſine ulla moleſtia evacuat; poteris totam maſſam diſtribuere in duas partes, & alteri pro ſingulis unciis

Prægnantibus utilia cathartica. g. v. diagridii adjicere pro fortioribus, doſis ab ℥ ß ad ℥ j. ſimiliter poteris diacytoniatum concinnare, conſervam pyrorum, ac pleraſque alias, tuncque aptum fiet medicamentum prægnantibus, ac fluxionibus laborantibus, quia confortando purgat.

Sextus. Sexto adhuc modo pro exhauſtis delicatis, nobilibus, aut iis, qui infortunatum ſortitæ ſunt ventriculum, cathartica recentia, ac ſucculenta diſtillantur, vel ſi arida ſint, aliquantiſper prius in infuſione dimittuntur, ſic accepimus ab Eduardo Mender orientalis Indiæ protomedico caſſiam fiſtulam viridem ibi diſtillari, ejuſque diſtillatitiam aquam delicatioribus exhiberi, quà eadem ratione materiam apozematum & catharticarum potionum diſtillari uſui interdum erit.

Alteratio ſeu refrigeratio. Sanguinis miſſ. ex ſalvatella. Quartò humoris ac uteri ipſius intemperiem corrigentibus, quod fiet ſanguinis miſſione ex ſalvatella, quæ mirificam jecori, ac corpori univerſo ventilationem præſtat, ſimiliter balneo aquæ dulcis, in quo mulier ad medium uſque ventrem contineatur, vel ℞ malvæ utriuſque cum radicibus an. m. j. ß, foliorum vitis, malorum cydoniorum, viol. an. m. j. flor. viol. ſalicis roſ. Nympheæ an. p. iii. ſeminis fœnugræci ℥ iiii. fiat decoctum in quo mulier

Inceſſio. jejuna ſedeat, præcavens ne ſudet, ex quo etiam fieri poſſunt fomentationes, evaporationes, inceſſiones, & ex iiſdem herbis ſacculus pro vulva; poſtea lecto ſe componens capiat cochleare j. ſequentis, aut ſimilis conſervæ ℞ conſervæ radicum, borraginis ℥ j. conſervæ capill. Veneris, acetoſæ an. ℥ ß, roſaceæ, florum nympheæ an. ʒ vi. ſpecierum diamargaritonis frigidi, triaſandali, pulveris margaritarum an. ʒ j. cum ſirupo viol. fiat conſerva, aut cum ſaccharo diſſoluto in aqua bugloſſæ fiat conditum per tabellas; aliam ſic conficies.

Conſerva. ℞ conſervæ viol. florum bugloſſæ, roſ. (quæ ſemper addenda quia haud facilè vertitur in bilem) an. ℥ j. ß, ſpecierum diarrod. abb. triaſandali an. ʒ j. ß, cum ſaccharo clarificato, vel ſirupo adianti, fiat conditum pannis aureis co-

opertum,

opertum, doſis ℥ j. ante prandium. Quod ſi fœmina ſterilis ſit, adde hiſce confectionibus ſeminis mercurialis ℈ iiii. viſci quercini, pulveris pudendi tauri, & matricis leporis an. ℈ ii. inungatur dorſum, & lumbi unguento roſ. *Inunctio.* reſumptivo, refrigeranti addito oleo roſ. nenupharis, viol. & lacte muliebri, ſucco cucurbitæ, endiviæ, lactucæ, ſolani, umbilici Veneris, quibus etiam pubes inungi poteſt; hanc mixturam monſtravit experientia eſſe utiliſſimam ℞ olei roſ. ℥ iii. ſucci cucurbitæ, vel endiviæ ℥ iiii. lactis muliebris ℥ iii. ß miſce, fiat linimentum pro univerſo corpore, cavendum tamen ne dorſo nimium frigido adhibeantur. Cum autem quæ diximus univerſi corporis ca- *Uteri ratio* lorem compeſcant, peculiariter ipſius uteri fervor mitigabitur; ſi venter inferior ac pudendum liniatur oleo viol. de ſemine cucurbitæ; aut poſt balnea, & inceſſiones unguentis ſupradictis; aut ſequens emplaſtrum ventri admoveatur. ℞ foliorum attriplicis, portulacæ, lactucæ an. p. ii. coquantur, piſtentur, & adde olei roſar. viol. cydoniorum an. ℥ j. farinæ hordei p. j. cum aqua *Cataplaſma.* hordei, fiat cataplaſma; in uterum verò infundatur, aqua portulacæ, cucurbitæ, cremor ptiſanæ, lac caprinum, vel decoctum jam recitatum cum oleo *Menthencrita.* roſ. viol. Nympheæ; aut ſuffiatur ex hoc, ℞ omnium ſandalorum an. ℈ j. *Suffitus.* roſ. rub. florum Nympheæ, & viol. an. ℥ j. ſtyracis ℈ ii. ambræ ℈ i. trita omnia aqua roſ. excipiantur, & in paſtillos diſtribuantur; pudendo ſubditur peſſarius, qui recipit medullæ cruris vituli, cerebri cervini, butyri vaccini, *Peſſus.* adipis caprini aqua fontana ſæpius loti, ſeminis mercurialis an. ℥ ß, acaciæ, hypociſtidos, ſantali rubei, cornu cervi uſti an. ʒ ii. oleo roſaceo, ac lanæ floccis in peſſos excipiantur; vel ʒ ii. ceruſſæ aqua diſſolutæ cum muſcilagine malvarum, & cydoniorum liquato, ac cum lana peſſos confice, aut ſine lana ex eo lumbos inunge, aut certè aqua hordei liquefiant pro clyſtere uterino; horum vero uſum rectè adminiſtrabis, ſi ſemper ſingula multum poſſe *Admonitio.* cognoſcens, lumborum, & uterorum nimiam perfrigerationem caveris, ex qua ſtupor nervorum, aut etiam ſterilitas ſequitur; reliqua, quæ hanc intemperiem curant ſupplebis ex capite de pulſatione in arteria dorſi, & de fluxu menſtruorum à cauſâ calidâ.

SECTIO SECUNDA.

De morbis uteri in ſitu.

De uteri procidentia.

CAP. XVI.

UTeri procidentia, prolapſus, deſcenſus, ſive exitus, & egreſſus, quem *Nomina.* Arabes matricis præcipitationem vocant, tunc fit, cum uteri corpus per *Deſcriptio.* fœminæ pudendum ita evertitur, ut inſtar ſtrutiocameli ovi foras promineat juxta majoris aut minoris differentiam, prout violenta everſio contingit; Agnoſcit Fernelius inter prolapſum, & deſcenſum hanc differentiam, quod in deſcenſu in infimas partes uterus provolvatur, prolapſus vero gravior ſit, quod everſus uterus foris procedat, ejuſq; fundũ, uti diximus, inſtar ovi promineat; neq; verò ut imperiti putant, à ſuis ſolutus appendicibus ac ligamentis totus decumbit, nam ſi ita procideret, reſtitui minime poſſet, ſed ejus ligamenta fiunt laxiora, præſertim cum peritonœum aut ipſius vincula diſſolvuntur, aut diſrumpuntur, uti enim variis partibus per diverſas propagines alligatur, ita ilio *Species* per tunicam à peritonæo demandatam. Morbus eſt in depravato uteri *morbi.*

 ſitu

ſitu cunctas ejus actiones lædens, tam proprias quam communes; cujus tres ſunt differentiæ, prima quando collum uteri in pudendum procumbit; ſecunda quando ipſius uteri fundum, ac totum corpus in colum prolabitur, & tunc nonnunquam apparet veluti glans viri: tertia quando membrana ejus interna evertitur, ac rugoſa extrà prominet.

Differentia *Cauſa.* Sunt porro hujus affectus cauſæ variæ, nam humiditas, & mucoſa ſubſtantia ad uturum fluens vincula laxat, & longa ſeſſio in loco frigido, muſculos refrigerat, ac reſolvit, quod ſeniorib⁹ accidit, & iis quæ in frigido loco pedes diu continuerunt, ſicuti lotricibus, ſed & multæ aliæ cauſæ hujus affectus reperiuntur, ut nimius in partu conatus, aut in teneſmo, vel ſecundinarum expulſione, & inartificioſa fœtus ipſius vel ſecundinæ extractio, ſternutatio frequens, ſtrepitus, caſus, ictus, ſaltus, curſus acclivis, aut declivis, choreæ, vociferatio, ſectio lignorum; & inſuper quæ animum afficiunt, ut filiorum amiſſio, hoſtium incurſus, conflagratio domus, pericu loſa navigatio; à quibus facilè mulieres exſolvuntur, & uterus prolabitur; adhæc ex ſpiritus cohibitione, oneris elevatione, ac coëundi deſiderio, aut longiori Veneris abſtinentia, putrefactione, corruptione, vel inciſione ligamentorum.

Signa. Cognoſcitur affectio, quia in principio plurimus erumpit ſanguis, deinde conſequitur dolor partium, quibus uterus annectitur, præcipuè lumborum, pudendorum, imi ventris, ac præcordiorum; ſed & in ipſo pudendo gravitas percipitur, ac tumor ovi formâ, ſtercus & urina ſupprimuntur ab uteri tumore veſicam, ac rectum inteſtinum comprimente; febris adeſt, interdum convulſio, vel tremor, & gravitas quædam veluti fili glomeratio, hæc plerumque alias cauſas accuſant, ſi veró ligamenta humore, & mucoſitate perfuſa ſint, ſine dolore uterus excidit, ac pudendum humore madet, & præceſſit victus ratio humidior, uſus piſcium recentium, fructuum & vita deſes: ſi putrefacta fuerint ligamenta, virulenta ſanies prodit; ſi ſciſſa, ſanguis.

Prognoſtica In principio facilè reducitur uterus, & rectè locatus permanet, præſertim in vigore ętatis, in provectioribus enim retrahitur quidem, ſed ex levi occaſione relabitur; ubi verò temporis progreſſu affectio invaluit, neq; convulſionis periculum eſt, neque dolor infeſtat, minus tamen curationem recipit, nam licet aliquando medicamentis vel aliter reponatur, facilè tamen recidit; jam verò uteri procidentia à cauſis primitivis, ſi idoneis adhibitis remediis nôn curetur, malum, quia ſignificat ligamenta eſſe rupta, quæ ſi putreſcant, aut etiam id quod procidit, putrefiat, curationem non recipit, ideo amputandum, vel urendum, quod inutile fuerit, citra ullius periculi metum.

Curatio. Curatur quatuor remediorum generibus, & primó quidem victu calido, & ſicco tenui, ac adſtringenti, de quo cap. de humida uteri intemperie, & de menſium profluvio.

Victus. *Evacuatio* Secundó evacuatione perſanguinis miſſionem ex brachio, ſi prę humiditate, et ſanguinis copiâ uterum excidere comperiamus; vel ſi ob mucoſa, & pituitoſa excrementa prolabitur, purgatione per ea, quæ pituitam educunt, ut ʒ i pilularum de agarico Alephanginarum, cochiarum, Indarum, addito ℈ i trochiſcorum de myrrha, aut ℥ ß diaphœnici in ℥ iiii decoctionis pituitoſæ. At ſi magna humorum copia non adſit, prohibet Hippocrat. cathartica, & meritò *2. de morb. mul.*

Vomitus. quia cum alvo uterus etiam movetur, quapropter præſtat vomitum ciere bis in hebdomada per ʒ i diaſſari in ℥ vi decocti ſeminis raphani, & per reliqua c. de uteri frigida intemperie jam deſcripta, ita enim revelluntur humores ab utero, & pituitoſi facilè expurgantur: duras tamẽ alvi feces in inteſtinis contentas evacuabis per clyſterem, qui urinas etiam movere valeat, quippe illis partibus

Clyſter. plenis nequit uterus ad ſuum locum remeare, clyſter talis erit, ℞ foliorum anethi, menthaſtri an. m. j, florum camomillæ p. ii, ſeminis dauci, aniſi, cumini an. ʒ i. coquantur ſecundum artem ad tertias juris ℞ ℥ xii olei camomillæ, & anethi ℥ i ß ſalis ʒ i aut diaphœnici ʒ ii, miſce.

Tertiò iis, quæ uterum ad ſuum locum reducere valeant, in quem uſum

mulier

Vteri reductio. mulier collocetur ſupina coxis altioribus, dilatatiſque, & reflexis poplitibus, deinde prolapſa uteri pars, ſi frigida tenſave fuerit oleo tepido, ac butyro ſoveatur, aut decoctione malvæ, betæ, altheæ, fœnugræci, ſeminis lini, camæmali, & baccarum lauri, ut levior, tractabiliorque reddatur, tunc deinde obſtetrix, aut prudens alia mulier præcipitatum uterum manu intincta oleo maſtichyno, aut adipe gallinæ in proprium locum reponat, ſed priuſquam reducatur uterus muſcilagine cydoniorum perunctus, pulvere reſtrictivo reſpergatur, aut ſequenti. *Pulvis reſtrictivus.* ℞ acaciæ ℥ ii. baccarum myrthi, balauſtiarum, roſ. rub. an. ʒ j. ß miſce. Tunc lanam in ſe convolutam, ſyſtrema Græci vocant, forma & craſſitudine ſinui muliebri reſpondentem, linteoloquè exceptam, ac vino ſtiptico intinctam, aut decocto acaciæ, & hypociſtidos utero ſubjicito, atque ipſum abſq; violentia ſurſum reprimito, donec intra ſinum, & proprium locum regrediatur, tunc pecten ſpongia madida in poſca, aut adſtringenti vino integatur, & mulier reclinetur extenſis ac coaptatis cruribus, ita ut alteri alterum incumbat, & immediatè poſt ſub umbilico, aut ſub mammis, & in dorſo è regione cucurbita una atq; altera ſine ſcarificatione applicetur, vincula brachiorum dolorifica fiant, & mulier ſuperius grata oleat ut ambram, moſcum, galliam, & alyptam muſcatam; inferius verò fœtida ſuffiantur, & quæ ingrati ſunt odoris ut galbanum, ſagapenum, aſſa fœtida, caſtorium, ſoleæ combuſtæ, ac perdicum plumæ. Sic mulier locata maneat novem dierum ſpatio; alvus tamen reſpondeat, aut interdum clyſter lenitivus injiciatur, ut feces egerantur citra nixum. Quibus non proficientibus, ovum ſub gallina fractum, agitatum, & lanis involutum, ac vulvæ admotum uterum reducit ad ſuam ſedem, quia malè olentia refugit, aut cucurbitæ domeſticæ vel betæ decoctum mixtum cum urina graveolenti, aut aceto acerrimo, vel re aliqua fœtida uterus proluatur. *Cauterij oſtentatio.* Præſtat cauterium actuale ignitum manu oſtentare, ac ſimulet medicus, vel obſtetrix velle partem tangere, ita enim natura retrahitur, & cum ea uterus ipſe, aut pars aliqua ſi quæ ſit, quæ extra promineat, ut rectum inteſtinum; aut alia; vel ſi mulier timidiuſcula ſit, vivi *Mures.* mures filo ligati cruribus repente ſubmittantur. Retulit mihi quondam *Andreas Valcacer. Hiſtoria.* Andreas Valcacer, exercitatiſſimus chirurgus, ac ejuſdem artis in Academia Salmanticenſi profeſſor cujus in juventute cum maximo fructu auditor fui, vulnus quendam in ventre accepiſſe, per quod inteſtina egrediebantur, quæ ut reducerentur in ſuam ſedem, nullum aliud medicamentum profuiſſe, quoad candens ferramentum magnum coram patiente manu geſtans vulneri applicaturum finxit, cujus rei ſubito terrore è veſtigio inteſtina in ſuum locum reducta fuêre.

Vteri conſervatio in ſuo loco. Quartò & ultimò ijs, quæ uterum jam repoſitum tutari, & in ſua ſede conſervare valeant, in quem finem illicò poſt operationem jam dictam confert emplaſtrum, quod recipit ladani depurati ℥ j. ß, thuris maſticis an. ℥ ß, ligni aloës, cariophyllorum, ſpicæ utriuſque an. ʒ j. ambræ g. aliquot, moſci electi ℥ ß fiant duo emplaſtra rotunda ſuper pannum laneum novum, quæ è regione umbilici lateribus applicentur, & die, ac nocte juxta cutem geſtentur, ſimilem huic uſum præſtat emplaſtrum contra rupturam, unguentum comitiſſæ, vernicis, emplaſtrum de maſtice rubrum, vel diaphœnicon, aut ℞ galbani ℥ j. ß myrrhæ, thuris an. ʒ ii. therebentinæ ℥ ß, ſeminis lavendulæ, ſanguinis draconis an. ʒ j. pulveris roſar. coralli, myrthillorum an. ℈ ii. moſci ℈ ß, miſce, extendantur in linteo, vel corio, quæ faſciâ aut Zonâ Hippocratis, ſimili ijs, quibus in rupturis utimur, *Zona Hipp.* ſubligentur ſi ita opus ſit. Sinui verò muliebri peſſus inditur ex lana, vino adſtringenti madida cum pulvere ſupradicto in 2. remed. genere, aut cum alio qui recipit balauſtiarum, nucum cupreſſi, roſar. cyperi, maſticis, thuris an. partes æquales.

Armilla. Nec incommodè à perito quodam viro excogitata eſt armilla aut circulus ex ære factus, qui in vulvam immiſſus uterum in ſua ſede contineat, &

urinæ

urinæ excrementorumquè egressum non impediat, cereâ tamen candelâ per ipsum convolutâ ne æs carnem contingat; uterum firmant incessiones ex decocto balaustiarum, nucum cupressi, acaciæ, baccarum myrthi, corticum pini, querci, thuris, ac florum stœchados, foliorum mespillorum, simphyti, rubi, malicorij, quo etiam aut vino adstringenti pecten sæpiuscule foveatur, aut idem vinum per methencritam in uterum injiciatur.

Incessiones.

At si prolapsus uterus tempore intumuerit, plurimoque humore turgidus præ tumore reduci nequeat, betæ decocto abluatur, deinde aceto, sale subinde insperso, ac sic imminuto tumore reducatur, quod si pars quæ excidit sit planè corrupta; aut assidua urinæ irrigatione, & adhærentibus sordibus ulcerata, ultimum erit, quod corruptum est abscindere citra ullius periculi formidinem, reliquum reducere, si vero corruptio serpat, caustico vel candenti ferro utendum, sed rarissimè ob convulsionis periculum, ac videre licet varias præcisi omninò uteri citra nocumentum historias apud Rouzetum, ex quibus mulierem absque utero sanam vivere posse concludit. Denique si nimius totius corporis aut uteri mador in causa sit confert sudare ex decocto radicis chynæ, sarsæ aut ligni indici, ut siccata ligamenta haud facilè denuò laxari, aut relabi possint.

Vterus tumidus. *Scissio.* *Fol. 336. Gynæceor.* *Sudores.*

De uteri ascensu, & recursu, ad varias partes.

Cap. XVII.

TRipliciter mutatur uterus ad inferiora, & dicitur procidentia, de quâ superiori c. ad ilia seu latera, & tunc fit reclinatio seu aversio, & contorsio; quemadmodum uteri ascensus si ad superiora recurrit; convulsio etiam, sive perversio appellatur, cum vel ad superiora, vel ad latera retrahitur, aut ad anteriora, id est, ad vesicam, vel, ad posteriora, id est, ad sedem: meminit hujus affectus Hippocrates; & est morbus in depravatâ figurâ vel situ, quem pro varietate loci in quem irruit, varia consequuntur symptomata, membrorum, respirationis, jecoris, lienis, ventriculi, vesicæ, intestinorum, lumborum, in hasce enim partes uterus si non ascendit, saltem incumbit. Differt ascensus à strangulatu, quod in ascensu premitur mulier duntaxat spirandi facultate, & animi defectione, id tamen citra metum, aut evidens delirium seu graviora alia strangulationis symptomata.

Species. *2. de morb. mul. & lib. de nat. mul.* *Distinctio*

Fit à cunctis causis externis, à quibus uteri procidentiam fieri diximus, ut frigore pedum, aut lumborum, terrore, saltatione, lignorum sectione, cursu per acclivem aut declivem locum, potissimum autem ex ventositate, inflammatione, tumore, abscessu, siccitate, ac corrugatione uteri, & ligamentorum ut Galenus autor est; nam labor tendit; frigus, & siccitas & tendunt, & corrugant, sicque uterus convellitur; odorata etiam superius adhibita aut fœtida inferius ascensus causæ sunt, sed & vapores ipsum replere solent, quod maxime contingit, post immodicum menstruorum fluxum. Atque hæ numerantur externæ communioresque causæ; speciales verò, & internæ, ac frequentiores, uti Galenus & Aëtius referunt, sunt mensium suppressiones; ab his siquidem venæ, & arteriæ ad uterum tendentes humore replentur, repletæ turgent, ac vicini uteri appendices sive habenæ extenduntur, ad quarum extensionem uterus retrahitur, æqualiter si ex utraque parte æqualis fiat repletio, inæqualiter si venæ alterius partis magis repleantur, jecoris præsertim, aut lienis, nam si hepaticæ venæ superfluo sanguine sint tumidæ è dextris, si splenicæ è sinistris uterus convellitur, prout hæ aut illæ magis fuerint repletæ; In utram vero partem uterus declinaverit digitorum admotione dignoscet obstetrix, & quod dolor ibi ingens persentitur; Adhæc quia si ad superiora recurrat, & ad caput ipsum

Causa. *2. de causis Puls.* *G. 6. de locis 5. A. lib. 16. c. 76.* *Signa.* *Ad caput.*

ipsum gravatur, venæ in naso, & sub oculis dolent, auditus minuitur, ac levia fiunt deliramenta; soporasa est mulier, & spuma adest juxta os. *Ad latus.* Si ad hepar, derepente voce destituitur mulier, dentes conserit, color apparet lividus, si obliquè ad latus aliquod, vel coxendicem, tussis adest, dolor in latere acer, acerbiorque in sinistro, uterus ipse durus est, & ad contactum dolet, contabescit patiens, & veluti perinephmonia afficitur, convellitur, ac menses non apparent, nec puerperia, vel antea conspecti evanescunt; propinqui insuper fæmoris distentio, dolor, perfrigeratio, impedimentum, ac torpor fit, quod prægnantibus sæpe evenire scimus; interdum ad enittendum ac deambulandum impotentia, unde gybbosa apparet. *Ad lumbos.* Si in lumbos incumbit, spiritus sublimis est, levis adest suffocatio, densa anhelatio, ac moveri non vult. *Ad sedem.* Si retrò, & infrà inclinat, torpor sequitur, & utriusq; cruris motus difficilis, aut planè interceptus, ac ingentes dolores qui inter sedendum acuuntur magis, præsertim si versus anum retractio fiat, flatus retinentur, alvus supprimitur, neq; clysterem admittit, nisi genibus patiens innitatur. *Ad pubem.* Si ad pubem vergit, imus venter ad pecten extenditur, dolores ibidem percipiuntur, interdum etiam supprimitur urina, maximè si uterus vesicam contingat. *Ad inguina.* Si ad inguina, dolent urinæ meatus, & torpent crura. *Ad pedes.* Si ad pedes magnus pedis digitus convellitur, dolent crura, & fæmora; quod tamen non ita intelligas, quasi uterus has partes pertingat, sed quod ipsas in consensum trahat, potissimum caput, pedes, & longinquiora membra, ac tum propriè non tam convulsio dicitur, quam matricis oberratio. *Vteri oberratio.* At si os uteri contorquetur, menses, & lotia supprimuntur, aut minuuntur, & semen fœmina non suscipit. *Prognosticũ.* Contingit præcipuè hic affectus virginibus grandioribus, viduis, & ijs, quæ post partum steriles factæ sunt, ac prægnantibus, frequens quidem, at difficilis est affectio.

Curatio. *Victus.* Curatur quatuor remediorum generibus, primum victu parco, & optimi succi, ut carne pulli, perdicis, palumbi, avium montanarum, & ferculis paratis cum aromatibus, & salsamentis, vino rubello. *Locatio.* Mulier collocetur in aëre calido, & sicco vel certè temperato, frigidus quippe ac ventosus utero inimicus qui ex se exiguo calore præditus est, vitanda igitur frigiditas pedum, ac lumborum; modò sedeat, modò jaceat, caput & partes pectoris elatiores habeat mulier, subinde venter à ventriculo ad umbilicum usque fasciis ligetur, quo matrix inferius retrudatur; at infra umbilicum emplastrum aliquod ex gallia, vel suavi alio odore applicetur; quies commendatur, sed & nonnunquam tussis, sternutatio, saltus, cursus efficiunt, ut ascendat uterus ac restituatur: animi pathemata vitentur, alvus respondeat, aut clysteri superiori cap. descripto proritetur, urina etiam moveatur non quidem diureticis, sed mictione sæpiuscule sponte tentata, quippe vacuo intestino, ac vesica, uterus qui inter hasce partes naturalem situm obtinet, melius in suo loco continetur.

Vacuatio. Secundò utendum ijs, quæ causam retractionis removent, quocirca præsente plenitudine, sanguinis missione opus erit ex pede, si menses sint suppressi, aut uterus sursum retractus; ex brachio, si totum corpus consentiat, aut uterus ad latera inclinet, præsertim si menses non institerint. Si tamen cacochymia adsit, per inferiora purgabis convenienti medicamento, & peccantem humorem respiciente, at si ad latera vergat non solum medicamentis alvum movebis, verumetiam vomitum provocabis ℥ iiii. decocti seminis raphani, & ℥ ii. oxymelitis aut diassaro.

Sympt. mitigatio. Tertiò si citra plenitudinem, & cacochymiam affectio oriatur, illico utendum ijs quæ accidentia mitigare valeant, ut capitis perfusionibus, ac reliquis quorum uberem copiam reperies c. de Epilepsia, & de suffocatione ex utero, ex quo tota ferè ascensus curatio petenda erit; *Doloris sedatio.* Potissimum autem dolori, quia vires destruit, & fluxiones excitat ocyssime succurendum; id fiet, si dolens particula inungatur oleo liliorum, amygdalarum dulcium, de semine lini, angelicæ, cum pinguedine gallinæ, medulla cruris cervi, aut

vituli,

vituli, erit tamen pars prius fovenda spongia madida, in decocto altheæ, seminis lini, fœnugræci, camæmali, meliloti, arthemisiæ, & similium, vel ex decocto earundem herbarum balnea fiant, & incessiones; ac ut verbo dicam utendum reliquis, quæ c. de variis ex utero doloribus dicta jam sunt.

Balneum.

Vteri reductio.

Quartò posteaquam pars laxa, ac ita emollita, & blanda fuerit, ut obstetrici uterum tractanti cedat, ea administranda, quæ uterum ad suam sedem reducere valeant, ita obstetrix manibus perunctis aliquo ex prædictis oleis, perfricando, & comprimendo ventrem, uterum deorsum trahat, ac in suum locum propellat, donec tensio & dolor quiescat. Tunc vero appones pessarium hac ratione confectum. ℞ theriacæ magnæ ʒ ii. herbæ mercurialis contusæ, aut succi ipsius ℥ j. olei liliorum alborum q. s. misce & appone, ac è vestigio cucurbita magna sine scarificatione infra umbilicum apponatur. At si os uteri distortum sit, aut aversio ipsius uteri versus podicem fiat, obstetrici imperabis, ut digito in anum immisso uterum propellat, deinde glandem ano subdat iiij. digitorum longitudine ex galbano & cera paratam, cujus extremitati filum extractionis gratia sit annexum, atque ipsa obstetrix specillo cum digito submisso uteri collum dirigat, patiens verò in contrarium parti affectæ latus, aut supina decumbat, ac tunc oleum tepidum in uterum ac intestina infundatur; & ea applicentur, quæ ipsum uterum suo jam repositum loco firmare, roborareque sunt apta, in quem usum sub umbilico, & supra caudam duo emplastra applicentur, ex ijs, quæ pro matrice, appellantur, calidiora si ex causa frigida malum ortum duxerit; frigidiora si ex calida, aut certè discutientia si adhuc abundantia supersit, vel alexi pharmaca si subsit malignitas, ideoquè theriaca reliquis admiscetur; conficiuntur autem emplastra, ex styrace, galbano, tacca macca, carenna; consideretur tamen semper, specialis fœminæ conditio, nam aliæ hoc, aliæ illo medicamento magis gaudent; novi quandam cui nulla re promptius uterus recurrebat, quam suffitu ad nares expanno veteri, alia ex plumis.

Pessus.

Cucurbita.

SECTIO TERTIA.

De morbis in magnitudine.

De Nymphæa, sive symptomate turpitudinis.

CAP. XVIII.

Descriptio.

Cuticularis illa Epiphysis, sive caruncula, supra alarum commissiorum sita, quam alibi descripsimus ejusque usus, quæque Nympha dicitur sive *cletoris*, aliis colliculus, Hippocrati Columella, Avicennæ Virga, vel Albatara virili peni respondens; nonnunquam ad tantam magnitudinem crescit, ut non decentis verecundiæ notam præ se ferat, & multis fœminis insignis quoque impudicitiæ argumento sit; inveniantur què earum quædam, quæ per hanc partem etiam erectæ viris similiter consistant, potissimum autem à vestimentis jugiter pars attrita ad libidinem proritat, tunc igitur ad differentiam partis ipsius, quæ Nympha dicitur, & curationis ejus manualis, quam Nymphotomiam propriè appellaveris; affectionem hanc clarioris doctrinæ gratiâ Nymphæam appellandam esse suo loco conscripsimus. Albucasis tentiginem vocat, Moschio symptoma turpitudinis; Avicenna frustrum magnum; si verò pars ea non augeatur, sed alia denuò crescat in orificio uteri, quæ extra per tempora propendeat Cauda nuncupatur à latinis; ab Avicenna fursus; Albucasis ægritudinem appellat caudatam, alii simpliciter carnem vocant, & meritò

1. de nat. mul. c. 3. Hipp. lib. de nat. mul.

Nomina.

lib. 2. cap. 72

Avic. 21. 3. tract. 4. t. 23.

ritò quia simplex caro est, qualem vidi in muliere Hamburgensi honesti civis conjuge menstruorum temporibus accrescentem, ita ut ne tunc nec antea quidem mariti concubitum toleraret. Est autem cauda, ut scribit Aëtius, car- *Cauda quid.* nosa quædam substantia, ab uteri osculo exorta, quæ muliebre replet pudendum, & aliquando extra progreditur instar caudæ, unde etiam nomen accepit. Ex dictis liquet Nympham Nymphas, Nymphæam, & Nymphotomiam differre uti partem affectam, affectum & curationem; appello autem Nymphas in plurali cuticulares carunculas, quas instar geminæ linguæ propendulas, & gallorum cristis non dissimiles, prope os uteri in ejus cervice astare suo loco diximus. Cauda verò res est diversa, caro nimirum toto genere præter naturam ab uteri osculo propendens.

Porrò in Nymphæa pars illa sive colliculus, qui naturaliter fœminis inest, *Causa.* ex decumbente humore tumet, & accrescit, uterque tamen affectus à luxuriente fit natura plures humores, ac nimiam carnem in locis naturalibus generante, unde fit, ut æstate augeantur, quia aëris calore funduntur, ac dilatantur. Distinguuntur facilè, nam si cletoris longius exeratur ac coagmentetur, ni- *Distinctio.* mium fit coëundi desiderium, & ad libidinem irritamentum; in cauda fœminæ accessum timent, nec tolerare queunt, quia impeditur penis ingressus, *Species* quem nulla ratione præ dolore admittere queunt: illa affectio est in quantitate continua aucta, hæc indiscreta & invia. Affectus hi adhibito matricis *Nota.* speculo satis patent. Quicunque curationis mentionem faciunt, manuali *Curatio.* præcisione exequendam esse prodiderunt, quod mihi oppidò inprimis cruentum, deinde etiam valde periculosum videtur ob cicatricem, quam perinde ac reliqua hujus partis ulcera difficulter suscipiunt, ideoque distinctione erit opus, & Nymphas quidem sive cuticulares carunculas utero adstantes nulla ratione scindendas censeo, præsertim si earum tumor sive incrementum versus sedem declinaverit, quia ex eorum locorum sectione facilè fistula generatur, ut notavit Aëtius. *lib.16. c.10.* Nec possum assentire Avicennæ, qui Nymphæam rescin- *Avicennæ lapsus.* dendam, caudam medicamentis corrosivis tractandam sentit; quia expeditior videtur lapsus præcisio adnascentis carnis toto genere præter naturam: difficilior ejus particulæ quæ & naturalis ex parte est, & cujus nervi, musculi, ac membranulæ aliunde prodeunt.

Quocirca si cletoris sive Nympha ex ubertate humoris in deformem augeatur magnitudinem curanda potius erit, sicuti pruritus, ac furor uterinus, Primò sanguinis minutione, & aliorum humorum eductione, victu tenuissimo, ac defrigerante, & aliis quæ semen extinguant, ac materiam in locis naturalibus accumulari prohibeant, totumque corporis habitum refrigerare, & exsiccare valeant.

Secundò ijs, quæ quidquid in parte contentum est, atterere, & discutere ac *Attritio sive discussio humoris.* exsiccare nata sint, in quem usum ℞ foliorum lentisci, radicis lapathi, corticum malorum granatorum, foliorum olivæ an. partes æquales, fiat decoctio in aqua cum qua locus foveatur, & ejus pars per siphonem injiciatur.

Tertiò causticis utendum præsertim ijs, quæ ad superfluam carnem citra *Caustica sine dolore exedentia.* dolorem emolliendam faciunt, in quem finem prodest totam excrescentiam siccis filamentis involvere, ac fortiter ligare, ita enim quidquid succi inest consumitur, & pars contabescit, potissimum si filamenta intingantur in hac aqua ac subinde exsiccata applicentur. ℞ sublimati ʒ j. aluminis ʒ ii. ß aquæ ros. ℥ vi. coquantur ad tertiæ partis consumptionem, prodest etiam alumen ustum per se, aut vitriolum, aut ægyptiacum unguentum applicare: vel ℞ ejusdem unguenti, olei ros. ceræ communis an. ℥ ß misce; fortius efficies, & quod non minori efficacia carnem sine dolore exedit hac ratione, ℞ vitrioli Romani ʒ j. ß lixivii ex quo confici solet sapo lib. ß, coquantur, & incorporentur, in fine decoctionis cum jam inspissatum est, remove ab igne, & adde opii optimi ℈ j. formentur trochisci, ac serventur in vase æneo, cera obturato, ex quorum pulvere caro inspergatur.

Chirurgia. Quartò reliquis non proficientibus, deformitates hasce, maximè verò caudam opere chirurgico penitus amputandam esse censeo, quod dupliciter fit, primo prope radicem crine equino ligato, vel filo serico intincto in aqua sublimati, superius descripta, & quotidie filum adstringatur. Secundò ferro hac ratione, fœminæ in sella competenter locatæ retrò assideat vir robustus, qui manibus suis fœminæ poplites subjuget, cubitis ejus brachia contineat, ac totum corpus regat; Chirurgus ante ipsam stans speculo sive dioptra, quo naturalibus dilatatis latentes in utero morbi conspiciuntur loco ampliato, forcipe latiori superfluam deformitatem corripiat, ac sinistra manu distendat, dextra verò prope forcipis dentes vulsella resecet, ita ut funditus tota cauda, nympheæ verò superflua duntaxat pars rescindatur; propterea verò diximus prope forcipis dentes resecandam, quia cum pelliculosa sit cletoris, plurimum extenditur, & nisi magna diligentia adhibeatur, facilè ultra quam oportet amputabitur: unde fluidus affectus, quem Paulus rhiada vocat, suboritur; *Rhiada quid.* peractâ chirurgiâ adstringente vino, vulnus abluatur, ac pulvere restrictivo subinde insperso linteum mundum, aut posca madidum imponatur, post triduumq; emplastrum nostrum ad vulnera applicetur, aut gryseum, seu de lapide calaminari, quoad cicatricem inducat. *Vinum stipticum.* Porro vini stiptici, cum variæ ac multæ circumferantur descriptiones, hanc reliquis præfero, ℞. nucum cupressi, foliorum lauri, myrthi, olivæ, centaureæ, majoranæ, stœchados, florum rosarum, rorismarini, balaustiarum an. m. j. omnia conscissa, & leviter contusa bulliant in lib. iiii. vini albi ad medias. *Pulvis restrictivus.* Pulveris etiam restrictivi hanc accipe descriptionem præ cæteris usurpandam. ℞ masticis, thuris, myrrhæ, sanguinis draconis an. ʒ ii. ros. rub. corticum granatorum, myrthillorum, balaustiarum, nucum cupressi an. ʒ iiii. lapidis hæmatitidis, boli armeni an. ℥ j. bistortæ ℥ ß, ex quibus omnibus fiat pulvis, qui valet ad sistendum sanguinem ex quacunque parte profluat, quod si inspergi ob situm loci non possit, cum ovi albumine applicetur.

De uteri hydrope.

Cap. XIX.

Descriptio. QVando uterus aquarum copia tumet, affectus, hydrops uterinus nuncupatur, ac respondet tumori œdematoso, colligitur autem aqua tum in uteri *Pars affecta* capacitatem, tum inter ipsius tunicas, quod insinuavit Aëtius dicens; sæpe humoris copiam in uterum confluere, & aliquando corpuscula quædam vesicæ fellis similia in utero generari, in quibus humor colligitur, quam sententiam ita accipit Mercatus, quasi pelliculæ ad oscula vasorũ uteri ex humore ab ipsis vasis obstructis percolato, bullarum instar generentur, quæ deinde eodem mucoso humore repleantur, & uterum, ac imi ventris partem in quam magis vesiculæ incumbunt, elevent. Mercurialis verò sic Aëtium interpretatur, quasi aqua sese recipiat inter tunicam, & tunicam uteri, non quod tunicæ totæ à se invicem disiungantur, sed quod in aliquibus partibus duntaxat separentur, ita ut fiant in uteri substantia vesiculæ illæ aqua plenæ; sicuti in jecore fieri scribit Galenus; unde Arabes haud ineptè mihi dixisse videntur fieri hydropem *7. Aph. 55.* ex aqua, inter tunicas ipsius uteri contentâ, aut ex tumore pituitoso in tunica ipsiusmet uteri, sicuti fit in testibus aquosus tumor. At si crassus *Falsus hydrops.* viscidus, pituitosusque humor, aut in vasis uteri, aut in rugis ipsius colligatur, ita ut in tumorem uterus elevetur falsus hydrops generatur; sed & in uteri capacitate rarò aquam hanc colligi posse crediderim, cum ejus ostium sit pervium per quod foras saltem per intervalla transcolari potest, nisi fortè ab affectu præter naturam sit obturatum, sicuti in prægnantibus, aut tumore aliquo

uteri

uteri affectis, quod vel hac historia, quam refert Fernelius, scitu digna facilè confirmatur. Mulier inquit, quædam hoc hydrope correpta, quoties appetebat menstrua purgatio omnem aquarum colluviem ex utero per cervicem profundebat, pelvesq; sex, vel octo complebat aqua citrina ferventissima, dum uterus totus subsideret, mox deinde ex præscripto naturæ menses sequebantur; collecta proximo mense par colluvies, stato deinde tempore profluebat. Morbus est tum in magnitudine, tum etiam in via. *Historia.*

Causa. Neque verò duntaxat si varietatem locorum in quibus aqua colligitur inspectes, verum si generandi hydropis uterini causas intuearis, dissimilima apud scriptores reperies; nam Aëtius longam mensium suppressionem tantummodo, & imprægnationem impeditam, quia mensium retentio, & nimia sanguinis copia calorem, & spiritum obruit: Fernelius sicut in communi ventris hydrope in vitium jecoris, ac lienis retulerunt, quæ certè sunt duæ maximæ ac generales uterini hydropis causæ. *Hydropis generalis causa.* Specialius tamen dicimus aquam aut gigni in ipso utero, aut aliunde eò deferri; gignitur quidem in ipso, quando debilitatus ex nimio, in partu vel abortu, labore, vel ex occursante frigore in aquam sanguinem convertit, tum sibi pro nutritione propria demandatum, tum etiam menstruum. Defertur verò aut ex jecore quod ob frigidam intemperantiam serositates gignit, quæ in abdominis capacitatem recipiuntur, aquosumque hydropem efficiunt, indeque per cæcas, & inusitatas vias aditum sibi in uterum parant. Hæc autem jecoris frigiditas contrahitur ex frigido potu immodico, præsertim dum vel æstu, vel exercitatione corpus incaluit, ejusque ductus patentiores fiunt, ex esu fructuum, olerumque frigidorum & acuto morbo spiritus dissipante, aut larga sanguinis profusione pernares, uterum, aut hæmorrhoidas. Aut defertur etiam aqua in uterum ex liene, quando & ipse aqua repletur, quod maximè per febres contingit cum fœmina siticulosa plurimum aquæ hausit, quæ tamen neque per vomitum neque per sedem educta fuit, tunc enim pars una ad vesicam tendit, & per urinas expurgatur, altera ex abdomine ad lienem trahitur, qui spongiosus mollisque existit, ac non procul situs, indeque per cæcos etiam, quos diximus, meatus in uterum exoneratur, ut scripsit Hippocrates; Defertur præterea aquosus hic humor ex vena cava, serum sanguinis in uterum stillante, aut ejus vasa, sicuti ex superiori historia constare arbitror, reliqua ex Hipp. Aëtio, & Avicenna desumpta sunt. *Lien promp te aqua repletur.*

1. de morb. mul. 37.

Hipp. 4. de morb. Aët. lib.16. cap.29. Avic. 21. 3. tract. 4. cap. 25.

Signa. Cognoscitur affectio, quia circa imum ventrem tumor adest, amplus, laxus, flatuosus ex parte, unde sæpe medici tyrones, & imperitæ obstetrices decipiuntur, existimantes sic affectas prægnantes esse, murmura sentiuntur in ventre veluti in intestinis, in ambulando gravitas, & spirandi difficultas, alvi excrementa graveolentia sunt, & conceptus ac menses impediuntur, vel nullo servato ordine prodeunt, pravi, pauci, ac loturæ carnis similes, aut arenosi, dolet venter, lumbi, hypochondria, & inguina, semen in somniis effunditur, adest rigor ac sæpe febris, manus ac pedes tumescunt, mammæ fiunt molles, lac nullum, aut si antea adfuerat vitiatur, & aqueum redditur, os uteri gracile est, ac humidum tactui apparet, quibusdam etiam nares fiunt mucosæ. *Distinctio ab imprægnatione.* Differt à gravidatione, quod in hydrope tumor extenditur juxta ventris amplitudinem non acuminatus ut in uteri gestatione: A vero ventris hydrope quia in hoc semper præcessit vitium jecoris, & color faciei mutatur ad pallidum vel lividum: at in hydrope uterino plerumque fœmina boni est coloris, & si aqua per uterum effunditur, venter detumescit, quod si hydrops uteri ex vitio jecoris etiam oriatur, tamen in illo venter primò intumescit superiori parte, & ad infimas tumor descendit; in uteri hydrope incipit in inferiori, & ad superiora ascendit; ac primo manus mammæque tumescunt, quam pedes: *Ab uteri inflammatione.* dissidet præterea ab uteri inflammatione, quia hanc concomitatur febris assidua, ac sæpe rigor adest, non tamen in hydrope in quo aquosum quippiam ex utero instillat, sanguine per-

 mixtum,

mixtum, aut album, fœtidum, mucoſumque, & majorem in ambulando gravitatem hydrops infert, ac reſpirandi difficultatem cordiſque ac cerebri accidentia. Tumoris laxitate à ſcyrrho diſcriminatur, mollitie verò, & flacciditate ab inflatione, in qua uterus tenſus eſt.

A ſcyrrho. & inflatione.

Prognoſticum.

Hydrops conceptum ſequi poteſt, ſed conceptus hydropem non ſequitur, quia in aquoſo utero gigni animal nequit, ſicuti neque in aquoſa terra planta, & quia per hydropem ferè ſemper os uteri clauditur. Quod ſi gravida fuerit mulier fœtus corrumpitur, quia aqua illa fœtida, ac citrina intra duos ut plurimum menſes fœtum perdit, qui tunc cum ea ejicitur, & mater periclitatur, ac plerumque moritur, quippe affectus is ferè lethalis eſt, quia hydropem uteri ſequitur hydrops totius corporis; ideoque curatio actutum adhibenda.

Curatio.

Conſiderandum igitur eſt, an fœmina gravida ſit, quo in caſu quamvis exigua adſit ſpes ſervandi fœtum: tamen quia contingunt monſtra in arte, ſicuti in natura, mitius tractanda fœmina. Præſertim ſi comperiamus fœtum jam moveri, ſolis fomentis, vomitu, ac levioribus purgatiunculis agendum erit.

Victus.

Reliquæ curabuntur quatuor remediorum generibus, Primò optimâ victus ratione exſiccante, qualem deſcripſimus c. de humida uteri intemperie. Potus inprimis ſit parciſſimus, ex aqua cocta cum cinnamomo, ſemine angelicæ, ſaxifraſiæ, aut ſalſa fraſæ.

Evacuatio. Sang. miſſio

Secundò evacuatione per ſanguinis miſſionem ex pede, ſi menſes ſint ſuppreſſi, quo in caſu ſi fœmina prægnans non eſt, reliqua omnia adminiſtranda, quæ ad menſium provocationem cap. proprio recenſuimus. Aut fiat phlebotomia ex brachio, ſi plenitudo adſit, ſubindeque præparetur, expurgeturque aquoſus humor in toto redundans; præparabitur autem oxymelite ſimplici melle roſaceo, ſirupo de arthemiſia, de duabus, & quinque rad. byzantino; cum aqua geniſtæ, gentianæ, angelicæ, fœniculi ſaxifraſiæ, aut ℞ foliorum arthemiſiæ, hyſſopi, calaminthæ, pulegij an. m. j. radicis apii ℥ j. ſeminis aniſi ʒ j. coquantur ſecundum artem, colaturæ ℥ iii. adde ſirupi de duabus radicib. ℥ ii. miſce, pro vice; purgatio concinnabitur ex manna, caſſia fiſtula, hiera ſimplici, ſirupo ex infuſ. roſ. aut viol. ſi humores inprimis venis abundent. Pituitoſum verò ac crudum, & ſeroſum humorem in toto ſuperfluum, agarico trochiſcato educes, aut pilulis de hiera, de maſtice, de agarico, diacatholicone, diaphœnicone, electuario Indo, turbith, hermodactylis, aſſaro, eſula, iride, grano gnidio, ut ℞ agarici trochiſcati ʒ j. diaphœnici ʒ iii. ſpecierum hieræ ʒ ß ſirupi roſarum ſolutivi ℥ j. decoctionis pituitoſæ ℥ iiii. miſce; aut ℞ maſſæ, pil. de agarico, alephanginarum an. ℈ ii. trochiſcorum alandahal. g. iii. cum ſirupo de hyſſopo, formentur viiii. aut ſi bolos magis amat, ℞. ſpecierum hieræ ʒ j. ß, diaphœnici ʒ ii. diacatholici ℥ ß cum ſaccharo, fiant boli, aut etiam rhabarbari ʒ ii. cum ℥ ii. radicis fœniculi, & ℈ iiii. ſpicæ in lib. ii. vini, infunduntur per horas xviii. quo vino mane, & veſperi patiens utatur vel pro potu ordinario; quibus non proficientibus exhibentor ℥ ii. ſucci Iridis depurati cum ʒ j. ſpecierum diarrod. abb. & ℈ j. ſpicæ pluribus diebus, allij g. iii. ſtibij ritè præparati cum ʒ j. theriacæ, & ʒ ii. conſervæ roſ. quod ſi bene ceſſerit, iterent. Vomitum bis in ſeptimana provocare utiliſſimum eſt, quia vomitu, conferta evacuatione, aut valido exercitio veſiculæ rumpuntur, & aqua educitur, aut diſcutitur; quod idem præſtant acriores clyſteres; ut ℞ foliorum arthemiſiæ, betonicæ, braſſicæ marinæ, matricariæ, mercurialis an. m. j. florum camomillæ, geniſtæ an. p. j. coquantur ſecundum artem juris. ℞ ℥ x. in quibus diſſolve ſucci betæ, & mercurialis an. ℥ j. urinæ pueri ℥ j. ß, hieræ Galeni, fermenti acris, mellis an. ℥ ß, ſalis ʒ j. miſce, fiat clyſter, & quia morbus ex ſua natura prolixus eſt, cuncta hæc ſæpiuſculè repetenda.

Purgatio.

Succus Iridis.

Vomitus.

Clyſter.

Tertiò

Aquæ eductio. Tertiò, quia non ſufficiunt ea, quæ per alvum purgant, utendum ijs, quæ ab utero ipſo aquam educant tum ventri admotis, tum utero inditis, quem uſum præſtant inceſſiones *Inceſſio.* ex decocto laureolæ, geniſtæ ſaxifraſiæ, pulegij, cucumeris aſinini, & injectiones, ut ℞ foliorum pulegij, hyſſopi, origani an. m. ß, ſpicæ ʒ ii. ſeminis amei cumini an. ʒ j. coquantur in q. ſ. aquæ ad medias colaturæ ℞ ℥ vi. olei Irini ℥ ii. ellebori nigri ʒ j. mixta omnia in uterum injiciantur; valent inſuper reliqui uterini clyſteres, quos menſes provocare diximus; poſt hæc ſequens applicetur peſſus, *Peſſus.* ℞ ellebori albi ʒ ß colochyntidis ℈ ii. nitri ℈ ß mellis q. ſ. miſce, lana excipiantur, vel ℞ colochyntidis ʒ j. ſeminis cumini, nitri, mercurialis, myrrhæ an. ℈ j. melle excipe. Exterius inunctiones *Unctiones.* adminiſtrentur, ex oleo liliorum, ebuli, addita ʒ j. olei cinamomi, aut aniſi arte chymica parati, cujus etiam propinetur ʒ j. cum vino, vel aqua vitæ, aut aniſi, vel cinnamomi: Deinde emplaſtra ventri inferiori applicentur *Emplaſtrũ.* ex foliis & radicibus ebuli frixis in oleo laurino; aut unguentum ex ſucci ebuli, vel ſambuci ℥ ii. emplaſtri de baccis lauri ℥ ii. olei laurini ℥ ii. ß miſce, vel ex eodem ſucco & oleo cum pari quantitate vini albi, & aquæ vitæ, ac ℥ iiii. ſtercoris canini, caprini, bovini, columbini, quibus aliqui addunt cantharides, fel bovinum, aut leporinum, ac radicem ciclaminis.

Diuretica. Quartò ijs, quæ per urinas aquam educere nata ſint, uterum calefacere, & exſiccare ut ℞ foliorum ſabinæ, matricariæ an. m. ß. Aſari ʒ iii. radicis apij, fœniculi an. ℥ ß bulliant in ſ. q. aquæ, vel juris gallinæ, capiat patiens lib. ß, quia eſt medicamentum optimum, ac præbet utile nutrimentum; vel ℞ calaminthæ, pulegij, origani, gallitrici, ſaxifraſiæ, rubeæ tinctorum an. m. ß leviſtici, arthemiſiæ an. m. j. radicis Ireos ʒ iii. ſeminis dauci, ſmyrnij, ameos an. ʒ j. coquantur in q. ſ. aquæ ad lib. j. ß colaturæ adde ſacchari, & mellis q. ſ. hic etiam pulvis pro ſalſamento utiliter paratur. *Pulvis.* ℞ hyſſopi ſicci ʒ j. pulegii ℈ ii. origani, cumini an. ℈ j. ſeminis ammij, ſpicæ nardi an. g. xii. ſalis toſti ℈ j. miſce. Ventri & utero applicentur veſicæ ſuillæ plenæ decoctione foliorum ebuli, ſambuci, mercurialis radicis Iridis, ſeminis cumini, quæ omnia bulliant in vino albo; aut ſacculi parentur pleni millio, cumino, & ſale, ac furfuribus leviter toſtis. Denique valent quæcumque ad aquam ſplenis exſiccandam c. de frebre alba ſcripta reperies. *Confortantia.* Aquâ jam eductâ ea emplaſtra, quæ ad confortandam matricem c. de uteri debilitate deſcripſimus, ſunt admovenda. *Balnea.* Ad quod etiam balnea ſulphurea, vel ſicca proſunt, aut arte parata ex decocto lauri, origani, cardamomi, pulegij, thymi calaminthæ, cucumeris *Suffitus.* aſinini, aut ſuffumigia ex myrrha, nitro, & ſale mixtis, quibus necdum propulſato malo, ad ſudores deveniendum per ſarſæ decoctum, aut aperiendus fonticulus in uno vel ambobus cruribus.

De uteri inflatione.

CAP. XX.

Definitio. PRoxima hydropi ſequitur uteri inflatio, tympaniti proportione reſpondens, & eſt ejuſdem uteri tumor præter naturam elevatus à flatibus incluſis in vacua uteri capacitate, vel anguſtiis ipſius, hoc eſt in vaſis, & apicibus, ſeu angulis locellorum, vel inter ipſas uteri tunicas. *Diſtinctio.* Diſcrimen habet ab aquoſo hydrope ſignis ſuperiori c. allatis; à vera ventris tympanite, quod uteri flatu correptæ non ita ſiti premuntur, neque earum partes ſuperiores emaciantur, vires minus labuntur, præſidia magis proſunt, & per intervalla creſcit, ac decreſcit quod in tympania non fit; ab ædemate, quod digitis oppreſſus veſtigium non exprimit, ſed percuſſus reddit ſonitum veluti tympanum, morbus eſt in figura, & magnitudine aucta. *Cauſa.* Porrò flatus aut aliunde in uterum irrepſerunt,

runt, aut illic geniti coarctantur; generantur autem aut ab externis causis, veluti esu flatulenti cibi, ut raparum, castanearum, fungorum, panis secalis, aut si post incommodum partum, vel abortum, vel balneum, frigus uterum infestavit, quod menses tardat, aut ex intempestivo frigidæ potu. Vel etiam generantur ab internis causis, quarum potissima materialis est copia crudi ac pituitosi humoris; efficiens imbecillus calor, nam neque omnimoda frigiditas, neque vehemens calor flatus efficit, sed qui materiam quadantenus solvit, non tamen usquequaque discutit, ut ex Galeni mente c. de œdemate mammarum jam prodidimus, debilitatur autem calor, aut ex uteri percussione, aut ex crebro partu, vel abortu præsertim laborioso, aut ex uteri in aliquam partem conversione; aut ex jecoris vitio utero communicato, quippe qua ratione ab eo tympanites fit, eâdem uteri inflatio; aut ex retentis viscosis, crassisque menstruis, quæ à naturâ bene regulari nequeunt. Sunt insuper aliquot concausæ, quæ potius efficiunt, ut flatus detineantur, quam ut generentur, talis est flatuum ipsorum densitas, & crassities, meatuum spissitudo, aut sanguinis exiguus excretusque grumus in uteri ostiolo cunei modo insertus.

3. de sympt. causis.

Flatus quibus de causis distineantur.

Signa.

Dignoscitur affectio hæc, quia pecten, imusque venter inflatur, ac dolore premitur pungitivo, qualis nervosis partibus accidere solet, qui interdum ad septum transversum, lumbos, & ventriculum excurrit, nonnunquam utrinque ad latera, & sæpe ad alterum, sæpe ad utrumque inguen se extendit, umbilicumque infestat, & caput per consensum afficit; ac ut ex Hippocrate colligere est, pedes tumescunt, & canæ faciei partes, color est injucundus, cum anxietate anhelat, præsertim cum surgit, & expergiscitur; quidquid edit, aut bibit, ipsam molestat, gemit, ac tristatur magis, quam antea, quam comederit: sæpe etiam suffocari videtur, occultantur menses, non concipit, nervi contrahuntur, vesica dolet, & lotium detinetur, ac uterus, uti scribit Rasius, de loco ad locum videtur moveri, cum tamen flatus ipsi sint, qui moventur; flatus interdum per muliebre pudendum erumpunt, ac uti diximus ad digitorum pulsatione sonus tympani redditur. Cæterum in cavo uteri, an in ejus angustiis flatus contineantur, exploratur, quia si in cavo, dum volvitur mulier, sonitus & strepitus auditur, qualis in intestinis quæ tormina vexant, & si tangatur uterus, pulsat instar tympani. Si verò in ejus locellis, tantus tumor non adest neque sonitus, dolores verò graviores fiunt, quia flatus magis coarctantur; tandem à flatibus intestinorum distinguitur, quia pedes, & cava oculorum in illis non intumescunt, neque menses, & conceptus præpediuntur, neque reliqua signa pauló supra ex Hippocrate memorata adsunt. Hoc malum lethale non est, neque diuturnum, nisi tamen curetur, aliorum malorum origo esse solet; facilius verò curantur flatus, qui in uteri cavo, quam qui in ejus angustiis coarctantur, illi verò qui continentur in villis, & angustis rugis, ac ipsius uteri contextura vel raritatibus, curationem admittunt reliquis difficiliorem.

1. de nat. mul. 2. de morb. mul.

A flatib. intest. Distinctio.

Prognostica.

Curatio.

Ut triplex est affectus causa, occlusio viarum, copia crudorum humorum, & uteri seu caloris impotentia: ita triplex curandi scopus, uteri vias aperire, crudos humores concoquere, inscindere, ac expurgare, uterum & calorem roborare; ut reliquiæ discutiantur. Si igitur morbus proveniat ex uteri imbecillitate aut frigiditate, curatio petenda ex propriis capitibus: si ex suppressis menstruis omni arte provocandi, ac curatione à sanguinis missione auspicata, recurrendum ad c. de mensium suppressione: si ex frigore uterum post partum subeunte, venter fœminæ accuratè ligetur, & sacculi, ac cataplasmata calefacientia applicentur. Si verò (quod plerumque fit) ortum trahat ex crassis, viscidis, & frigidis humoribus, qui & meatus obturant, & uteri calorisque vim infringunt, medela perficitur quatuor remediorum generibus, & primo quidem victu attenuante, ac discutiente, aëre odoribus alterato; cibo, & potu, qualem descripsimus c. de mammarum inflatione, & de humida uteri intemperie.

Victus attenuans ac discutiens.

Evacuatio.

Secundò evacuatione per sanguinis missionem, si nihil obstat, ac plenitudo adest, ex axillari; at si ex partu lochia retineantur ex pede, alioqui raró sangui-

ſanguinis miſſio juvat, quia calor eſt debilis. Potiuſque purgandus pituitoſus humor, ac crudus in utero aut ventriculo redundans, factâ prius præparatione *Præparatio.* per hunc aut ſimilem ſirupum ℞ ſeminis aniſi, fœniculi, anethi, ameos, rutæ, an. ℥ ß fiat decoctio in lib. iiii. aquæ vel vini ad medias, colaturæ adde ſirupi de hyſſopo, aut de mentha, mellis roſ. an. ℥ iii. miſce, capiat ſingulo mane ℥ v. deinde purgetur pilulis alephanginis, cochiis, aggregativis, de agarico, maſtychinis, aureis, quarum capiat ʒ j. ſingulis ſeptimanis, ac intermediis temporibus clyſteres carminativi adminiſtrentur, qui communiter ſic parantur: *Clyſter.* ℞ foliorum arthemiſiæ, anethi, rutæ, calaminthæ, pulegij an. m. j. ſeminis cumini, carvi, aniſi, an. ʒ j. coquantur ſecundum artem in ſ. q. aquæ, vel potius vini optimi, colaturæ ℞ ℥ x. olei ruthacei, anethini, aut macis an. ℥ j. ß hieræ picræ ℥ ß miſce.

Tertiò ac potiſſimum ijs, quæ calorem ſuſcitandi, & flatus diſcutiendi *Flatus diſcutientia.* vim habeant, quæ in triplici ſunt differentia, aut enim exterius admoventur, aut utero injiciuntur, aut per os aſſumuntur, eorum amplam ſegetem reperies c. de variis ventriculi accidentib. peculiariter verò utero, ac ſub umbilico applicantur ſacculi pleni milio, furfuribus, ſale, cumino, aniſo, toſtis ac calidis, ſed *Sacculi.* minus ponderoſi mihi magis probantur; alii qui replentur ſiccis herbis ut parietaria, rutha, abſynthio, arthemiſia, hedera terreſtri, abrotano, nepeta, origano, calamentho, pulegio, ſampſuco, thymo, ſerpillo, angelica, majorana, ex *Inceſſiones* quibus etiam herbis coctis inceſſiones, fomentationes, & balnea parari poſſunt, *fomentationes.* imprimis tamen proſunt ſulphurea, aluminoſa, & ſalſuginoſa, vel applicantur *Balnea.* cataplaſmata ex fimo vaccino, ovino, caprino, ſemine cumini, ruthæ & nitro cum vino malvatico, vel diſtillato, & oleo laurino, Luſitanæ fœminæ utuntur emplaſtro ex oleo laurino, & ruthaceo, in quo incoxerint vitellos ovorum agitatos cum pulvere ſeminis cumini, aniſi, pulegio, & origano, cui ſi addas theriacæ ℥ j. & aquæ vitæ tantundem efficaciſſimum concinnabis. Tota etiam *Vnctiones.* uteri regio inungenda oleo camomillæ, liliorum, anethino, ruthaceo, hypericonis, in quibus bulliat coſtus, cinnamomum, cariophylli, & adde parem quantitatem aquæ vitæ, paratæ cum baccis juniperi, ſabinæ, hederæ, vel lauri; ex quorum oleorum ac decoctionum ſupradictarum æquis portionibus veſicæ *Vnguentum* ſemiplenæ ſub umbilico applicentur; aut tale fiat unguentum, ℞ olei ruthæ, angelicæ, liliorum an. ℥ j. cariophyllorum, coſti, cinnamomi an. ʒ j. aquæ vitæ finiſſimæ ℥ j. coquantur parum, & addita cerâ, ac theriacâ fiat unguentum; aut ſequens emplaſtrum, ℞ bdellij, gummi arabici an. ℥ j. ſeminis rutæ, *Emplaſtrũ.* agni caſti, centaureæ minoris, origani, calaminthi, abrotani, caſſiæ ligneæ, ameos an. ʒ j. therebentinæ q. ſ. fiat emplaſtrum, vel ex trypheræ, ac theriacæ æquis quantitatibus; aut cucurbita magna, cum flamma copioſa ſub umbi- *Cucurbita.* lico affixa, violenter detrahatur, quia incantamento ſimile eſt. Suffumigia *Suffitus.* præterea ex myrrha, ladano, gallia muſcata, euphorbio, laſere, & ligno aloës parantur, niſi caput ſit læſum.

Utero immittuntur peſſi hac ratione confecti. ℞ caricarum pinguium exactè contuſarum, ut grana non percipiantur ℥ ß cumini ʒ ii. ſpumæ nitri ʒ j. *Peſſus.* mellis parum, fiant peſſi. Secundus recipit foliorum rutæ, pulveris cumini, nitri an. ʒ j. mellis q. ſ. Tertius bdellij ℥ j. ß, xylobalſami, carpobalſami, coſti an. ʒ j. origani, cymini an. ʒ ß, olei nardini, ruthacei an. q. ſ. miſce; qui peſſi per noctem integram retineantur, ac ſi acres fuerint, lacte immergantur. Cum- *Iniectio.* primis tamen accommodatus eſt hic uterinus clyſter. ℞ foliorum origani, viticis, rutæ an. m. ß, aniſi, ameos, cinnamomi, coſti an. ℥ ß olei, & vini an. lib. ß fiat decoctio ad vini conſumptionem, cui percolatæ adde hieræ picræ, aut Archygenis ℥ ß. Subinde obſtetrix illitum digitum inſerat, incumbenteſque ſanguinis grumos, ſenſim diſſolvat, ac educat, poſteaquã fœmina in balneo, aut inceſſione fuerit; fugienda tamen ſemper ſunt ut adverſiſſima, quæcunque adſtringendi vires poſſident. Intus per os aſſumuntur potiones ejuſdẽ virtutis; ut *Intus ſumenda.* ℞ malorũ Perſicorum nucleos xx. contundantur cum duobus vitellis ovorum,

quibus adde galangæ, piperis, cinnamomi, zinziberis, cariophyllorum, croci nucis myristicæ an. ℈ ii. sacchari, & vini optimi q. s. ferveant parum, & calidi ℥ iiii. mulieri propinentur facta sæpius residentia; prodest etiam stillatitia aqua, aut oleum ex ligno Guaiaco, ebeno, ammoniaco, succino, styrace, aut therebentina arte chymica parata, quarum guttæ iiii. aut v. exhiberi possunt in ℥ iii. præcedentis decocti, aut aquæ vitæ seu theriacalis, cujus varias descriptiones reperies supra c. de uteri doloribus, & miræ operationis sunt in hoc casu; vel ℞ quatuor seminum calidorum an. ʒ ii. florum camomillæ p. ii. vini optimi Hispanici, aut Malvatici lib. ii. leviter bulliant, ac colaturæ bibat, ℥ vj. aut ℥ iiii. Hippocratici.

Vteri roboratio. Quartò & ultimò ijs, quæ ventriculum confirmare, ac simul flatus dissipare valeant, ut tabella una vel altera, diacimini, diagalangæ, dianisi, aromatici rosl. diacalaminthes, diaspermaton, diacurcumæ, diamarthæ Avicennæ, & *Rotula.* desuper bibat ℥ j. vel alteram vini generosi, aut supradicti decocti, vel cochleare j. aquæ theriacalis; vel sequens concinnetur opiata ℞ corticis citri, radicis *Opiata.* eringii, florum aranciorum conditorum an. ℥ j. specierum aromatici, rosar. diacalaminthes, diaspermaton, aut diagalangæ, aut ʒ j. confectionis saccharatæ, anisi aut cariophyllorum ʒ ii. cum sirupo de corticibus citri, fiat opiata, cui adde si patiens non recusat, theriacæ ʒ ii. Aut ℞ diacurcumæ, diagalangæ *Morselli.* an. ʒ iii. conservæ florum aranciorum ℥ ii. sacchari dissoluti in succo rutæ purificato q. s. fiant morselli. Aut quatuor seminum calidorum, baccarum lauri an. ℥ ß galangæ, zinziberis an. ʒ ii. anisi incrustati ℥ ij. sacchari dissoluti in aqua rutæ q. s. fiat confectio per tabellas; utile est assumere singulo mane ʒ ii. theriacæ vel mithridatij cum ℥ ii. vini, aut cum aqua cinnamomi, aut guttas aliquot aquæ anisi, cinnamomi, cariophyllorum, vel macis arte chymica *Sudorifica.* paratæ. Aut species seu pulveres supradicti quibus magis ea forma arriserit exhibentur a ʒ ß ad ʒ j. cum modico vino. Attamen mirum in modum in hoc genere prodest sudare ex decocto chynæ, sarsæ, aut ligni Indici, nam & flatus dissolvit, & ventriculum, uterum, ac universi corporis partes strenuè roborat; plura hic poteris transferre, ex c. de flatuoso mammarum tumore, & de uteri doloribus.

De uteri inflammatione.

CAP. XXI.

Definitio. IDem est partem aliquam inflammari, ac si peruri, succendi, ignirique dicas, est autem propriè uteri inflammatio, quam Græci phlegmone vocant, tumor præter naturam, ex affluente sanguine in aliqua uteri parte collectus cum dolore, rubore, tensione, renixu, ac pulsatione, si materia crescit, & pus conficitur, quia tunc omnia symptomata excandescunt. Scire autem licet in inflam- *Pars affecta* matione è cava per tenues non in uteri capacitatem, sed in illius substantiam sanguinem effundi, nec purum semper sanguinem, sed interdum flava bile, pituitâ, aut melancholiâ perfusum: duplicem quoque esse inflammationem siccam unam, quando nullo affluente humore calor nativus effervescit, quæ veluti febris est membri, ac *phlogosis* nuncupatur: humidam alteram, quæ ex calida fluxione membrum occupante originem trahit, de qua cumprimis sermo hîc institutus est, in eaque considerandum, an humor jam putruerit, an solum acris sit, vitietur in parte, & incalescat, ut docet Galenus 2. ad Glauc.

Distinctio. Differt à suffocatione ex utero calore nimio, & febre ardente, quam per- *Causa.* petuò habet comitem: à gravidatione, dolore, duritie, & calore: fit à causis externis, ut ex percussione, casu, abortu, partuve sinistro, ut idem Galenus autor est; aut etiam ex concubitu rationis metas excedente, unde uterus ardet, ac *lib. de humoribus.*

debili-

debilitatur; præterea ex sessione in sella duriori, ambulatione longa & intensa, præsertim instantibus menstruis; ex frigiditate externa prohibente transpirationem, aut flatuum copiâ, vel exulceratione, & dolore, vel cucurbitularum applicatione supra uterum, ab his enim omnibus uteri calor intenditur, & ipse debilior redditur. Internæ causæ sunt multus sanguis fervidus, qui ex alimento abundat, & ex vena cava per capillares effunditur, aut qui retinetur post partum, vel certe dum ad menstruas purgationes fluit. Arabes, quos sequitur Valescus, & Mercurialis nimiam seminis retentionem addunt, quibus assentire nequeo, quia quantumvis retineatur semen, uteri substantiam non permeat, sed intra vasa, aut in uteri capacitate putrescit, ubi potius convulsionem aut suffocationem concitat, quam inflammationem, quippe non aliunde quodlibet membrum solet inflammari, quam à superfluitate proprij nutrimenti.

Signa.

Signa triplicia numerantur, quædam inflammationem ostendunt, quædam tempora ipsius; alia partem affectam, & inflammationem quidem produnt, dolores ardentes juxta loca muliebria, & pubem ac imum ventrẽ, coxas, lumbos, qui etiam ad claviculam porriguntur, ac si magna fuerit septi compressio, suffocatione premuntur fœminæ, si minor magna saltem adest respirandi difficultas, unde Medici parum exercitati pleuritidem esse autumant, non advertentes intenso peritoneo, quo uterus superiori parte alligatur, necessariò septum etiam distendi. Hippoc. qui tam fallere, quam falli nescit, alia addit signa, quod nimirum menses occultantur, aut pauci fiunt, cervix multis tenuibusq; venulis instar aranearum telæ variegatur; venter incenditur ac nunc durus, nunc mollis est, nunc etiã tumidus, ut quodammodo prægnans videatur, vomit post cibum, animo linquitur, & dolores sentit, ac, ut scribit exactissimus Gal. capitis dolor adest, potissimũ in parte postica, & in radicibus oculorum ob vapores putres eò ex utero ascendentes, nonnunquã etiam convulsio, & affectiones ventriculi per cõsensum affecti, sed & acuta febris perpetuus ei comes existit, ob maximã cum corde per arterias sympathiã; pulsus initio magnus, celer, deinde parvus, debilis, creber. Quæ omnia symptomata in augmento ingravescunt, nam dum pus conficitur, dolores & febres magis accidunt, præsertim exacerbantur dolores ventris pulsatiles, deliria, animi deliquia, singultus, extremorum frigiditas, retentio excrementorum, & capitis cruciatus, febris cum horrore, non quia intermittens, sed ob retractionem caloris, & spiritus ad interiora, quæ magis sub vesperum accidunt, accessiones inordinatæ, dentium stridor, quæ omnia indies acerbiora fiunt, donec confecto pure mitescunt, ac denuò exacerbantur, cum abscessus jam jam rumpitur; & tunc pubes intumescit, inundatio in utero percipitur, & urina ac alvi excrementa supprimuntur, facto ex pure juxta partem affectam impedimento. Atq; hæc quidem si in suppurationem desinat, verum si discutiatur, quod semper optandum (nosti tu enim inflammationes aut reprimi, aut discuti, aut in pus verti, aut indurari) symptomata quiescunt, & tumor aboletur, sin autem in scyrrhũ convertatur, febris ac dolor, reliquaq; symptomata mitiora fiunt, tumor tamen, & renixus, gravitasq;, ac corporis segnities permanent: si in hydropem evadat, ventris moles vacua apparet, alvus aqua impletur, umbilic⁹ prominet, osculũ uteri gracile fit, superiora corporis attenuantur, somnus profundus, ac sensuũ obtusio, caligo, & sudor frontis, sitit, cibũ aversatur, alvi excrementa olida fiunt. Adhæc contingit nonnunquã inflammari partẽ anticam, quæ vesicæ adhæret, & tunc in pubem dolor inclinat, & urinæ difficultas adest, aut stillicidium; parte verò posteriori, qua recto intestino incumbit, inflammatâ, dolor lumbos infestat, & circa spinã magis hæret, & alvus supprimitur; quod si latera uteri inflãmentur, inguina distenduntur, & crura gravãtur, ægrè moventur, & interdũ claudicare coguntur, aliquando in superna fundi parte inflãmatio est, ac tunc min⁹ dolet, sed partes umbilico circũjacentes, dolore, pondereve cruciantur; demũ si in uteri ostiolo, cervice, aut juxta pudendũ inflãmatio fit, evidẽs signũ ex tactu desumitur, quia obstetricis digito immisso, ostiolũ durũ, rigidũ & ardẽs percipitur maximè

2. de morb. mul.

Lib. de humoribus & 6. popul. p. 1 cap. 2.

Signa temporum, inflammationes uteri.

Febris cum horrore non intermittẽs

Terminationum signa.

Signa partis affectæ.

maximè si speculo matricis locus dilatetur, tumor oculis sese objicit; ac tandem in ea parte quæ inflammationem patitur magis dolor intenditur; quod si universa uteri substantia inflammetur, totus uterus undequaq; inflammatione obsessus pulsatilem cruciatum sentit. *[Signa humorum.]* Jam verò si ex fervido tenuique sanguine fiat, lingua nigrescit, sitit, deliratque fœmina, & urina rubea apparet, vel cum lividitate subrubra, pulsus magnus, plenus, undosus, venæ tument: si ex flava bile, oculi flavent, sitis est ingens, inquietudo, anxietas. *[Prognostica]* Malum hoc, inquit Fernelius, in cervice, quam in utero, frequentius, quia carnosior, at in cervice, & ore ipsius uteri minus periculosum, quia remediis expositum: adhæc major inflammatio, & quæ plures uteri partes occupat, minore deterior; sudor gelidus, vocis interceptio, cum animi deliquio pessimum; potissimum si reliqua symptomata exacerbentur viribus labantibus, ac pulsu inæquali, mortem portendunt; Inflammatio uteri aliquando degenerat in Erysipelata, œdema, scyrrhum, rarò in cancrum, rupto abcessu si pus exierit album, leve, æquale ac boni odoris, bonum: si variegatum ac substantiæ diversæ, & pravi odoris, malum, fluxus ventris, & copia urinæ inflammationi superveniens, bonum.

[Curatio.] Duplex curandi scopus, prohibere id quod fit, & auferre, quod factum est; primum completur diversionibus, secundum repellentibus, discutientibus, ac suppurantibus. Erunt itaque quinque remediorum genera oportuna. *[Victus tenuis ac frigidus.]* Primum victus tenuissimus, ac refrigerans; ac primis quidem diebus satis erit pro cibo cremorem ptisanæ exhibere, aut cucurbitam cum saccharo bullitam, & omphacion, lactucam, endiviam, seu scariolam coctam addito oleo, sale, & aceto; vel brodium ex ijsdem herbis paratum in jure pulli: & panem lotum cum conserva ros. à tertio die conceduntur ova sorbilia, ac pulli gallinacei caro. *[Potus.]* Potus esto aqua hordei, vel cocta cum coriandro præparato, aut scorsonera, vel in qua aurum ignitum fuerit sæpe extinctum aut vinum granatorum, aut aqua hordei, vel stillatitia endiviæ, acetosæ, viol. aut certè secundana cerevisia: à vino penitus abstinendum. Constituatur patiens in cubiculo obscuro, & frigido, quies imperanda, maxime crurum, quæ ab omni motu prohibeantur, vigilet quantum potest, quia inflammationes internæ, *[Inflammationes internæ à somno augentur.]* dicente Galeno, à somno augentur, caveat etiam ab animi perturbationibus *[6. Epyd. 4. 17.]* ac Venere. Alvi excrementa, si naturæ compulsu non evacuentur, molli educantur clystere.

[Aversio & evacuatio.] Secundo ijs, quæ simul avertere, & evacuare valeant, quod primum fiet *[Sang. missio]* sanguinis missione, ex altera, vel utrâque basilicâ juxta virium robur; postea ex pedibus, si ex laborioso partu, vel abortu, vel ex mensium suppressione citra plenitudinem, aut post largam sanguinis ex quavis parte perfusionem, oriatur, quod fieri Galenus jubet. Quippe tunc credibile est sanguinem in toto non redundare, licebitque non secunda die duntaxat, verumetiam tertia, & quarta *[13. meth. 19. & de sang. miss. 18.]* detractionem repetere juxta vires, ætatem, habitum corporis, & tempus anni, quin etiam cucurbitulæ cum scarificatione coxis applicentur, & vomitus provocetur, cathartica verò minimè adhibenda, quantumcunquè alius à sanguine humor redundet, ne ad affectam partem magis trahant, & inflammatio augeatur; exhiberi tamen potest lenitivum, quod diuretica nequaquam recipiat. *[Sirupi.]* Præmissis itaque sirupis viol. acetoso, endiviæ, portulacæ, cum aquis cich. agrimoniæ, sonchi, viol. ac similibus, boli conficiantur ex uncia una vel altera cassiæ, vel tamarindorum, cum saccharo, aut eadem lenitiva in ℥ iiii. decocti florum cord. dissolvantur, vel ℥ ii. mannæ in jure gallinæ; aut apozemata ex supradictis herbis, & radicibus earundem cum tamarindis, & saccharo concinnentur.

[Topica.] Tertio topicis ac primum ijs, quæ repellant, in quem finem sedeat fœmina usque ad umbilicum in aqua tepida, cui rosaceum sit admixtum, & imo ventri ac lumbis lana oxyrrodino imbuta imponatur absque ligatione; aut sequens cataplasma ℞ foliorum plantaginis, vitis, polygonij, portulacæ an. m. j. pistentur diligenter, & panno lineo excepta, prædictis locis applicentur, quibus addi

potest

potest farina fœnugræci, seminis lini, hordei, & fabarum; aut si Erisypelatosa fit inflammatio, quod ex igneo calore percipies, adjunges umbilicum Veneris, Jhoschiamum, nympheæ flores, & papaveris semina aut folia; Galenus laudat hoc emplastrum. ℞ balaustiarum, corticum mali granati an. ℥ j. coquantur in vino austero aut sapa, contundantur, & adde succi sempervivi, solani, aut plantaginis ℥ ii. farinæ hordei ℥ j. ß misce; hoc etiam dolorem sedat, & digerit, radicis altheæ. malv. an. m. j. ß fol. viol. meliloti an. p. j. coquantur, contundantur, ac per cribrum extrahantur, & adde farinæ hordei q. j. seminis lini q. ß olei ros. q. j. misce, fiat cataplasma, semper aliquid decoctionis addendo. Ad hæc ex oleo ros. myrthino, cum succo plantaginis, & aceto injectiones parentur, quia citius ad locum affectum perveniunt; aut ℞ foliorum plantaginis, Nympheæ, solani, endiviæ an. m. j. ros. rub. p. ii. coquantur ad tertias, & adde olei myrthini ℥ j. aceti ℥ ß, in uterum injicito. Pessi insuper ex ijsdem herbis contusis, aut ex succo earundem cum oleo ros. & aceto ritè parantur; & per sedem hic clyster injiciatur: ℞. radicis altheæ ℥ ii. foliorum malvarum, viol. lactucæ, florum nympheæ an. m. j. seminis cucumeris, aut peponis an. pug. ii. prunorum numero xii. seminis lini, florum viol. an. p. ii. coquantur ad tertias juris ℥ vj. adde olei ros. viol. an. ℥ ii. misce, fiat clyster in pauca quantitate, ne compressione dolores concitet. At si vehementissimus adsit cruciatus, quem omninò mitigare oporteat in uterum projice lactis caprini, vel ovilli ℥ iiii. cum g. iii. opii, vel camphorę, aut aquę arnoglossę ℥ iii. cum ʒ ii. collyrii albi Rasis, aut hoc pessarium uteri osculo apponatur; ceræ albæ ℈ iiii. medullæ cervi ʒ j. adipis anserini ʒ j. ß croci g. x. misce, ac linteo excipe, aut pessus aureus à nobis sæpius inculcatus, qui ferè ex superioribus fit medicamentis, additis ii. vel iii. vitellis ovorum, & æsypi ʒ ii. aut tria capita papaveris albi, coquantur in lib. j. sapæ, aut vini austeri ad tertias, tunc rejectis capitibus reliquum coletur, & adde galbani, myrrhæ, thuris, opii, an. ʒ ß, cassiæ ʒ iii. singula per se terantur, & paulatim decocto misceantur, donec ad mellis spissitudiné redigantur, tunc adde ęsypi, medullæ cervinæ, adipis anserini an. ʒ iiii. diligenter misceantur ac serventur, tempore utendi, eam quantitaté, quam volueris, oleo ros. dilue, ac subdito in pessarii forma; aut fiant pessi ex contusis herbis frigidis, supra jam recensitis, additis assungiis, & oleis, plura alia mutuabis ex Aëtio; ex prædictis cum capitib. papaveris incessiones, & evaporationes conficies; vel pubi imponatur mica panis madida in lacte vaccino, oleo ros. vel camomillæ, vitellis ovorum, & croco.

2. ad Glauc. — Iniectiones. — Pessi. — Doloris sedatio. — Lib. 16. c. 83

Quartò ubi curatio processerit, considerandum an ad discussionem tendat, quod ex declinatione inflãmationis, & doloris sine ponderositate cognoscitur, ac ex deficiente pulsatione, quæ in tumore præerat, dicente Guidone, tunc cibi liberius concedantur, & ea administrentur medicamenta, quæ laxare, & omninò discutere valeant, quod fiet suprà jam dictis remediis, detrahendo de frigidis & addendo in balneo, & incessionib. rad. & fol. malv. altheæ, folia salviæ, pulegii, anethi, ac flores camomillæ, aut sequens cataplasma, radicum altheæ, lilior. an. ℥ j. folior. malv. m. j. arthemisiæ m. ß contundantur, & per cetaceum extractis adde farinę fabarum, hordei an. ℥ j. pinguedinis suillę, butyri majalis an. ℥ ii. olei camomillę liliorum an. ℥ j. misce, quibus addere poteris caricas, & dactilos contusos, semen fœnugræci, ac similia, quæ pubi applicentur, vel emplastrum de meliloto, aut diachylon gummatum; locellis verò hic pessus subjiciatur, medullæ cervinæ, butyri recentis, adipis anserini, gallinacei an. ℥ j. caricarum contus. num. vi. olei camomillæ q. s. fiat massa pro pessis, aut loco caricarum ponatur ladani, & styracis an. ℥ ß. At si in abcessum & suppurationé inflammatio convertatur, quod in externis inflammationibus melius esse quam in internis Hipp. retulit, id depræhendes ex superius jam commemoratis signis, & quia dolor internus adest, pulsatio, & caloris incrementum. Puris verò jam confecti indicia sunt, levitas affectæ partis, doloris mitigatio, remissus calor, eminentia loci, qui sæpe in mucronem fastigiatur, ac si digitis premitur, veluti inundatio percipitur, & mucronis illius color albescit, ut Paulus, Avicenna, & Guido docent, tunc quidem maturationem ac ruptionem molliri omninò studebis,

Signa discussionis. — Tract. 1. de apostem. d. 1. c. 1. — Discutientia medicamenta topica. — Hipp. 7. aph. 8. — Confecti puris signa. — P. lib. 4. c. 18 A. 3. 4. trac. 1. c. 21. Guid. cit.

studebis, ne uteri substantia corrodatur. Fiet id, nuperrime jam dicto cataplasmate, si majorem addas farinæ, & caricarum quantitatem, ut vim emplasticam majorem sortiatur, & cutis spiraculis obstructis, spiritu, caloreque nativo cohibito, non jam dissipetur, sed intro remeans pus conficiat, qua ratione quæcunque discutiunt, suppurantia reddi possunt, aut ℞ caricarum numero xii. coquantur, contundantur, & adde muscilaginis altheæ ℥ ß, farinæ seminis lini, fœnugræci, tritici an. ℥ j. olei camomillæ, ℥ ii. vitellos ovorum num. iii. misce, quod si nec ijs quidem rumpatur, prædictis adde, fermenti acris ℥ j. aut stercoris columbini, seu seminis sinapis ℥ ß; aut ℞ mellis, fermenti acris an. partes æquales, stercoris columbini partem mediam; aut caricarum ℥ j. foliorum ruthæ m. ß, coquantur, contundantur, & adde adipis anserini ℥ j. pulveris radicis Ireos ʒ ii. nitri ʒ ß, misce, fiat pessus, imperanda etiam tussis, sternutamentum, ac violentus motus, vel si abcessus fuerit in uteri cervice, idoneo scalpello aperiatur, quod fiet, ut monet Aëtius, si duo habeat crura sibi occurrentia, cuspidemque includentia, & parti jam applicitum aperiatur, ne in transitu lædat; vel si cuspis ipsa intra cannulam contineatur, veluti Guidonis forfex.

Maturativa sive suppurantia.

lib.16.c.86.

Quinto rupto jam abcessu, cujus rei indicium est, excretum pus, & doloris, ac tumoris subsidentia; si per vesicam pus excernatur (quod plerumque fit, ob magnum quem habent invicem uterus & vesica consensum, & vicinitatem; ita ut sæpe etiam urina per uteri cervicem transcoletur, & fœminæ existiment ruptam esse vesicam) adjuvatur puris excretio potu emulsionum seminum frigidorum in lacte aut aqua viol. seri caprini cum saccharo, aut sirupi violati, vel exhibetur ℥ j. cassiæ fistularis. At si per rectum intestinum transfluat clysteriis utitor, ex aqua mulsa vel hordei cum saccharo, aut ex lib. j. aquæ plantaginis cum ℥ j. aluminis, & ℥ ii. sacchari, vitanda semper oleosa. Verum si per sinum pus erumpit, & laudabile est, ijdem clysteres utero injiciantur, in minori tamen quantitate, aut lentium, & corticum malorum granatorum, ac ros. decoctum cum sirupo ros. Et superius dicta cataplasmata exterius semper adhibeantur. Tandem ulcus curabitur per ea, quæ abluunt, & calorem temperant, ut crebrâ lactis per uterinum clysterem infusione, aut etiam mulsæ, vel aquæ hordei, aut cremoris ejusdem cum saccharo; decocto lentium, & malv. cum saccharo; vel aquæ aluminosæ, & portulacæ, æquis portionibus. Porrò si intra uterū abcessus rumpitur, & inter intestina, ac peritonæum pus colligitur, exploratur id, quia sedatis inflammationis symptomatibus tumor circa illas partes elevatur, quo in casu cutis attenuanda, & eruptio ad superficiem tendens, qua parte effluxum commodiorem fore speramus, quod etiam natura elevato tumore monstrabit, in summo apice dissecanda. Interim diureticis purgativisque apozematibus utendum; ab ijs verò quæ menses provocant, toto curationis tempore abstinendum. Quod si egrediens pus fœtidum sit, variegatum aut inæquale, curatio petenda erit, ex c. de uteri ulceribus.

Pus collectū intra intestina per peritonæum.

Scholium.

Galenus lib. de sang. miß. uteri inflammationes magis quam renum, à venis in crure sectis juvari scribit, quod idem confirmat 13. meth. c. 11. quibus in locis secandæ venæ rationem præscribit, tum in superioribus, tum in mediis, tum etiam in infimis corporis partibus; ita autem scribit renibus, & vesica, pudendo, & utero sic habentibus eas, quæ in cruribus sitæ sunt, ac potissimum circa poplitem, sin minus eas, quæ sunt juxta malleolum, inscindere oportet. Paulus tamen & Aëtius in uteri inflammatione cubiti venam secant. Medius se inserit Avicenna, qui sentire videtur Galenum vacuandi gratiâ venam poplitis, Paulum, & Aëtium, revellendi causa basylicam secuisse, quod fieri omninò debet in abundantia sanguinis, & ubi non veremur menstruorum detentionem, nam sanguinis missio ex basylica, initio inflammationis fluxum prohibet ad locum inflammatum, deinde missione ex saphæna,

Vtra in inflammatione uteri, & partium inferiorum, vena sit secanda, basylica an saphana.

Cap. 18.

P. lib. 3. c. 64. Aët. lib. 16. cap. 83. Avic. 4. 3. tract. 4. cap. 12.

phæna, sanguis in parte ipsa aut proximis contentus educitur ratione communitatis, verba Avicennæ sunt hæc: Et rectius quidem est in principio, ut phlebotometur basylica, nam prohibet effusionem materiæ; Subsequenter adhibeatur phlebotomia saphænæ, ut eradicetur sanguis ab apostemate. *Cum igitur Galenus lib. de sanguinis miß. dixisset, in recentibus inflammationibus renum, & inferiorum partium mittendum esse sanguinem à superioribus, in vetustis ab inferioribus, ut legenti planum est, postea subjunxit uteri inflammationes levari venis in crure sectis, ac si dixerit etiam, si utræque secandæ sint, non tamen auxilium persentitur, quoad servato ordine inferiores vulnerentur, ac post revulsionem sequatur etiam evacuatio. Cum autem in lib. meth. eandem sententiam inculcavit, de ea inflammatione, quæ citra plenitudinem fit, intelligendus erit.*

De uteri Erisypelate.

CAP. XXII.

ERisypelas sive ignis sacer, est tumor rubeus, qui à bilioso sanguine originem obtinet, multò inflammatione calidior, magisque flavum colorem repræsentans, & si tetigeris, facilè sanguis subterfugit, rursusque illabitur, & si febres interdum, ac dolores inferat, non tamen dolet veluti inflammatio, neque pulsum invehit, aut tentionem tantam, ut hinc dissidium componas inter Galenum, qui non dolere scribit, & authorem definitionum medicinalium, qui dolorificum esse tumorem affirmat: nam ut ex eodem ipso Pergameno colligitur, non ita magnam infert tentionem, pulsum, ac dolorem, ac inflammatio, præsertim, quando exquisitum est Erisypelas, per solam cutem diffusum, nil inferiorem carnem molestans, ad differentiam ejus inflammationis, quam superiori c. descripsimus, quæ ipsius uteri substantiam penetrat, & à sanguine fit solo, vel certè perfuso bile, pituita, aut melancholia; cum Erisypelas potius à bile fiat, sanguine tenuiori delibuta: nam cum sola flava bilis in utero subsistit, herpetem potius excitari certum est. *Definitio.*

Gignitur Erisypelas in utero ab ijsdem causis externis, à quibus inflammationem oriri cit. c. prodidimus, à flava verò bile & sanguine calidioribus quam oportet, & una commixtis tanquam à causa interna, vel certè à sanguine effervescente & secundum substantiam tenuissimo. Quod si Galenus lib. de morb. differentiis à flava bile Erisypelas fieri dixit, ibi procul dubio per bilem flavam sanguinem calidissimum tenuissimumque, & effervescentem intellexit, non verò humorem illum substantiâ quidem tenuem, qualitate verò atque potentiâ calidum siccumque ex eo, quod in alimentis assum ac veluti ustum est genitum, & quasi sanguinis spuma apparet, talis enim humor cum à sanguine secretus fuerit, nec jam amplius ei commixtus, pro sua tenuitate vel crassitie varia creat herpetis genera, uti jam diximus. *Causa.*

Cognosces uterum Erisypelate infestari, quoniam tumor fit à pedibus exorsus, qui ad crura, & lumbos procedit, ac procedente tempore intumescit etiam venter, & mammæ ob uteri cognationem, & rigor ac febris fœminam corripit, tumor totum occupat corpus, rapto scilicet animali spiritu ad uterum vi doloris, dolent genua, & toto corpore fœmina perfrigeratur, quia Erisypelas uteri, instar cucurbitæ spiritus & humores undique trahit, idcircò uti in febre lypiria exteriora frigent; Adest etiam debilitas, acquiescere non potest, sed jactat seipsam præ dolore, qui ex imo ventre & laterum mollitudine ascendit ad lumbos, postea sursum vergens ad præcordia, & pectora, & caput, & mori sibi videtur exhaustis utique spiritibus animalibus, reliquis etiam, ac humoribus universis revocatis ad centrum corporis. Quum autem remiserit malum, torpor occupat manus, aliquandò etiam inguina, & crura, & poplites, & livi- *Signa.*

& livida fit, & modico quandoque tempore sibi melius habere videtur; deinde rursus eadem patitur, & corpus pustulis impletur, & facies rubet, & siti cruciatur ingenti, ac fauces siccæ sunt, & recta cervice spiratio fit; & in poplitibus interdum lividæ fiunt, at quando amplius tempus fuerit progressum, intumescit magis, & tota perfrigeratur, & spiritus densus fit, & cum animi deliquio, ac debilitate tristatur, & mente non constat, & assistentes putant aquam inter cutem pati.

Prognostica. Hic morbus si prægnanti contingat, lethalis est, teste Hipp. pluribus in locis, si non prægnanti, curata sanatur. Paucissimæ tamen etiam ex non prægnantibus evadunt: possunt tamen nonnunquam & fœtus, & matres servari. *Distinctio.* Distinguitur ab inflammatione uteri, oculorum flavitie, ingentissima siti, inquietudine, & anxietate, & quia minorem quam inflammatio dolorem infert, præsertim quando Erisypelatis materia profunda non est, sed inter duas cutes existit, ut verbis utar Avicennæ; Quæ quidem signa ferè omnia fallacia sunt ad distinguendum, nisi quod mitiora in inflammatione reperiuntur quam in uteri Erisypelate: idcirco, Mercatus hosce duos affectus uno, & eodem cap. compræhendisse mihi videtur, & quia indicationes ferè sunt eædem, neque curatio admodum dissimilis.

1. de morb. mul. 4. & 12
2. de morb. mul. 18.
5. aph. 43.

Curatio. Erisypelas quantum ad victum, & totius corporis evacuationes attinet, perinde ac inflammationem curare oportet, nisi quod si impurum fuerit, ac phlegmonosum, & à sanguine non admodum tenui ortum, sanguinis missione occurrendum ei erit: si verò exquisitum fuerit Erisypelas, à sanguinis missione abstinendum, potiusquè purganda bilis est: nunquam tamen copiosis evacuationibus utendum, si gravida fuerit mulier; quia venâ sectâ abortit, præsertim si major sit fœtus: & utero gerentes, à quarto usque ad septimum duntaxat, medicandę sunt, idcirco lenitiva potius, & refrigerantia administrentur; neque utique victus tenuis, qualis convenit ijs, quæ internas patiuntur inflammationes, imperetur, nam teste Hipp. ijs, quibus non convenit, est periculosus; non convenit verò gravidæ, febre, & acuto morbo correptæ, quia quodvis peccatum gravius ferunt, quam quæ non sunt gravidæ; potius igitur clysteriis refrigerantibus alvus leniatur, sanguinis missio repudietur; victus sit moderatus, ac refrigerans. Quod si mulier utero non gerat, victu utatur tenuissimo, ac refrigerante, serapiis, qui eandem vim habeant: sanguinis missione conveniente, & medicamento purgante, præsertim ubi Erisypelatis cauma nonnihil deferbuerit. Syruporum, & catharticorum materiam mutuabis ex c. præcedenti.

1. aph. 4. & 9.

In topicis apud præcipuos scriptores variatum est, nam Avicenna ijs utitur refrigerantibus, quæ simul vehementer adstringunt & exsiccant, scoria plumbi, carbonibus è cortice pini cum sevo, & oleo myrthino. Galenus vero, & Paulus ex opposito omninò sentiunt refrigerantia ac humectantia, absque ulla adstrictione convenire, qualia sunt lactuca, polygonium, lenticula palustris, psyllium, portulaca, seris, vel sempervivum, quibus assentitur inter Pœnos Rasius summo semper in honore habitus; qui videntur ab ipsa morbi naturâ curationis scopum, indicationemque sumpsisse. Nam Erisypelas à ferventissimo humore, eodemque sicco provenit, nempe à tenuissimo sanguine, cui flava bilis sit admixta: omnis autem morbus per contrarium tolli debet: consequens igitur est calidum, & siccum tumorem refrigerantibus, & humectantibus curandum esse, quæ tamen tanto sint frigidiora, quanto est major Erisypelatis, quam inflammationis fervor. Abdomini igitur, & lumbis applicentur frigida, & humida medicamenta, & quæ partium tenuitate corpus uteri subire queant, ut psyllium conquassatum cum aqua citrulorum: rasura cucurbitæ, vel citruli: portulaca trita, & quæ superius recensita sunt, succus cich. umbilicus Veneris. Aut ℞ succi plantaginis ℥ j. olei ros. ℥ iii. lactis muliebris ℥ ii. misce, ac frigida actu applicentur, & superponantur folia lactucæ, aut vitis. Et antequam linthea exsiccentur, denuo madefiant; Reliqua localia sunt petenda ex sup. cap. 3. remed. genere.

8. 4. c. 5.
G. 2. ad Glauc.
P. l. 4. c. 12.
R. lib. divis.

Quarto

Quarto, ubi Erisypelatis fervor mitigatus fuerit frigidis medicamentis ea misceantur, quæ leviter discutiant, solet enim plerumque Erisypelas per resolutionem terminari, addatur igitur aqua solani, camomillæ, aut succus coriandri viridis sive recentis: aut adhibeatur emplastrum de oximelite seu de farinis, cum farina fœnugræci, nam quamquam initio calorem, & inflammationem fœnugræcum auget, tamen in fine deposito jam fervore strenuè resolvendo mirificè curat, dicente Galeno in lib. de simpl. med. fac.

Lib. 8. c. de fœnugraco.

De scyrrho uteri.

CAP. XXIII.

2. ad Glauc.

DE communi, ac generali scyrrhi naturâ, generationis modo, & quod alter, Galeno dicente, exquisitus sit alter non exquisitus, c. de mammarum scyrrho plus satis scripsimus, reliquum est nunc dicere, scyrrho uterum obnoxium esse, tum quia ejusdem caro crassa est, tum etiam quia semel admissas fluxiones tenaciter servat. Uterque autem tàm exquisitus, quàm non exquisitus dupliciter fit, nam vel uteri pars aliqua tumorem concipit, vel totus uterus: & rursus vel in cervice contingit, vel in fundo uteri, interdum in parte internâ, quandoque in extimâ; alij ab initio fiunt, & derepente, ut nulla evidens causa præcesserit; alii ex indurata inflammatione. Morbus est in magnitudine, intemperie, & soluta continuitate. Fit à causis externis, ut vitæ intemperantia, ac frigidorum ciborum esu, vel quia fœmina dum calidis humoribus abundat, frigori sese exponit. Internæ causæ tres maximæ sunt atque potissimæ. Fit enim primum ex collectione naturalis melancholię etxra venas, quæ exquisitum generat scyrrhum: Secundò ex inflammatione, quæ neque dissoluta est, neque in abcessum conversa, sed in lapidosam naturam mutata, quod propter medici, aut chirurgi imprudentiam crebrò accidit, cum inflammationes, aut erisypelata plus justo refrigerant, adstringuntve repellentium immodico usu, aut nimis discutientia œdemati, similibusve tumoribus temerè applicant, à quibus tenue, ac vaporosum digeritur, crassum ac terrestre lapidis instar concrescit, aut si ipsa fœmina, dum calidis tumoribus vexatur, in frigore sedet, aut frigidâ aqua imprudenter utatur. Tertiò, ex qualibet materia crassa indurata, ut pituita viscida, gypsea, & condensata. Quarto cum melancholiæ naturali alius permiscetur humor, maximè pituita, cujus adhæsu crassior, tenaciorque evadit; at si assatus sanguis attrave bilis commisceatur, tunc non exquisitus gignitur. Meminit Aëtius alterius tumoris, quem Paulus sceleroma vocat, & est induratio, quæ in uteri cervice, potissimum obvenit, elevationem scyrrho similem habens, sed minus renitentem, & cum mediocri dolore; quæ ultima verba faciunt, ut mihi persuadeam nomine sceleromatis non exquisitum scyrrhum hosce autores insinuasse; à Mercuriali scyrrhosis dicitur.

Species morbi. *Causa.* *Aët. lib. 16. c. 84.* *P. lib. 3. 86.* *Scelerom.* *Lib. 4. de morb. mul. c. 19.*

Affectus sensui obvius est, tactui enim renititur tumor ipse, durus ac sine dolore, adest crurum totiusque corporis segnities, menses initio supprimuntur aut diminuti fluunt, aut fœminæ, crescente malo, sanguinis magno fluore per intervalla divexantur, apertis nimirum plus justo venarum osculis, aut utero nequeunte consuetam sanguinis copiam suscipere ac retinere, sæpe etiam adjungitur oris fœdus odor, ipsiusque exulceratio, genuum impotentia, ac pedum tumores sicuti in stomachace, & sceletyrbe, tandem non probè curatas, sequitur malus corporis habitus hydropem repræsentans, interdum verus hydrops, uti Avicenna scribit, stantibus grave pondus, quasi prolapsurum in pudenda, incumbit, sedentibus aut decumbentibus rectum intestinum sua gravitate premit (quod aliis etiam uteri tumoribns commune est) Paulus scribit, sequi uteri in opposita declinationem, quod recipiendum non est, quia experientia contrarium

Signa. *21. 3. tract. 4. c. 14.*

trarium docet. Cæterum ſi ex melancholico humore malum oriatur, color totius corporis ad nigrum declinat, ſi ex craſſa pituita, ad ſubalbidum vel plumbeum, ut Galenus notavit, quibus adde humoris redundantis propria indicia à nobis ſuprà recenſita, anteactam vitam, ciborum uſum fœminæ naturam & habitum. Affectionem in uteri fundo eſſe colliges, ſi in coxam & dorſum uterus incumbat, ibidemque dolorem inferat, in cervice vero, quia à viri acceſſu offenditur, & obſtetricis digito tumor ſentitur, veſica lęditur, urina ſupprimitur à comprimente tumore, ſi in ſuperiori ſit parte; aut rectum inteſtinum offenditur, & fex alvi retinetur], ſi in infima; vel alterutrum inguinum; ſi in altero tantum latere affectus conſiſtat.

De tum præt. c. 10. C. de ſuppreſ. menſt.

Diſtinctio ab aliis morbis. Diſtingues ſcyrrhum à mola, cum qua magnam habet ſimilitudinem, quia in mola, ſi menſes fluant, ſunt inordinati; in ſcyrrho ſi expurgentur, cum ordine fiunt: mola, dum fœmina ſtat, magis in os pubis incumbit, & mammæ lacte abundant, in ſcyrrho mammæ attenuantur, ac gracileſcunt. Ab ſplene indurato differt, quia is corporis colorem plus mutat, vel ſi non mutat mentem

Prognoſtica. lædit, aut certè alium generat affectum melancholicum. Porrò durities circa os, & colum uteri conſiſtentes, facilè curari Aëtius ſcribit, circa fundum difficulter, non tamen quæ in oſculo, & colo exiſtunt, ſimpliciter ſunt facilis curationis, ſed reſpectivè ad alias: *Scyrrhum, ſi non rectè curetur, ſequitur hydrops. Quod ſi minus providè tractetur, deſinit in cancrum, ut inquit Avicenna.*

Curatio. Curatio fit per ea, quæ tumorem diſcutiant; quoniam vero dura lapidoſaque materia diſſolvi nequit, niſi mollificetur, ideo primò emolliendus erit tumor, deinde diſſolvendus; nam ſi quis, quæ valenter diſcutiunt medicamenta, ſcyrrho admoveat, paucis primis diebus ſcyrrhus decreviſſe videbitur, quod tamen de affectu reſtat, duriſſimum ac inſanabile redditur; quocirca quinque remed. generib. utendum erit; Primo quidem victu moderato, humido, boni ſucci, convenit ergò panis mediocriter coctus, ova ſorbilia, pulli gallinacei, capi, vituli lactantes, gallinæ coctæ, & juſcula, brodia, vel panatellæ ex ijſdem paratæ; ex oleribus lupulus, borrago, buglosſa, ſonchus, aſparagus. Potus eſto aqua ſcorſoneræ, lupulorum, aut chalybeata, aut in qua ignitum aurum fuerit extinctum; vel pro aſſuetis cereviſia mediocris minimè craſſa, defecata, prædictis herbis parata; aut vinum tenue, probevè dilutum.

Præparatio Secundo apparantibus humorem craſſum, & terreſtrem hâc vel ſimili mixturâ ℞ ſirupi de Epithymo, de ſcolopendria, fumariæ, borraginis an, ℥ ii. decoctionis lupulorum, bugloſſæ, capillorum Veneris, cetarach, radicum tamariſci lib. j. miſce, doſis ℥ v. aut prædicti ſirupi miſceantur cum aquis earundem herbarum.

Evacuatio. Tertio evacuantibus, quod fiet, ſi ater ſanguis abundet, ejuſdem miſſione per ſectam venam axillarem ſiniſtrã, vel per ſalvatellam, ſi copia minor eſt, aut ex pede, ſi menſes deficiunt; vel ex hæmorrhoidibus, quod mirificũ affert præſidium. Conſequenter etiam purgatione per epithymum, folia ſenæ, lapidẽ lazuli, polypodium, fumariã, caſſiam fiſtulã, myrobal. Indos, diaſenã, diachatolicum, hieram rufi; confectionẽ hamech minorem; ut ℞ lap. lazuli, g. vi. infundantur in ℥ iiii. decocti epithymi, polipodii, ac fumariæ coletur, & adde ſir. ex 9. infuſ. viol. ℥ ii. diaſenæ ℥ ß, pulv. cort. cit. ℈ j. miſce; vel ſi magis amat pilulas, ℞ maſſæ pilul. Indarum, de fumo terræ an. ʒ ß, diagridii, vel trochiſcor. alandaal. g. v. cum ſyr. de epithymo, formentur viiii. conceduntur nonnunquam g. iii.

Stibium. ſtibii præparati cum ℥ j. conſervæ roſ. aut florum aranciorum, exploratis fœminæ viribus. Factâ ſemel confertâ evacuatione, paulatim deinde tenacem humorem expurgabis, diluto ſenæ, & epithymi, vel ſirupo de chalybe, cujus plures habes deſcriptiones c. de febre alba; vel apozemate reſpiciente humorẽ melancholicũ, ſicuti c. de melancholia Virginum, & de ſcyrrho mammarum dictum abundè eſt. Inprimis tamen commendatur Elleboriſmus ibi deſcriptus.

Topica diſcutientia. Quarto ac præcipuè topicis, quæ valeant quidquid in parte continetur evacuare, quod cum ſumma attentione fieri debet, quippe cum ſcyrrhus à materiâ

conge-

congelatâ fiat, medicamenta postulat discutientia permixtis humectantibus, & malacticis, quæ tamen ita attemperabis, ut ne si temerè resolventibus utaris, in duritiem majorem deducas, neve si plus quam par est tumorem emollias, materia corrumpatur, & scyrrhus in cancrum degeneret, quia tamen sine febre tumor est, fortioribus emollientibus uti licet, quam in inflammatione. Convenit itaque Epigastrio, aut tumenti loco adhibere linimenta, unguenta, cataplasmata, & emplastra, verum ante horum applicationem fomentationes fiant vel semicupia ex hoc aut simili decocto: ℞ radicis altheæ, liliorum, cucumeris agrestis an. m. ß radicis cappar. tamarisci an. ℥ ii. foliorum malv. nepetæ, arthemisiæ an. m. ii. florum camomillæ p. iii. caricarum pinguium num. xx. seminis lini, fœnugræci an. ℥ ii. fiat decoctum in aqua, addito oleo dulci communi, in quo fœmina sedeat usque ad umbilicum, bis in die, idque diutius; aut ex ijsdem decoctis ℥ x. & olei anethini, ac liliorum an. ℥ ii. fiat clyster; vel spongia madida in eodem, pars bis in die foveatur, deinde inungatur oleo amygdalarum dulcium, liliorum, myrrhæ, de styrace, vel sequenti linimento ℞ butyri recentis, pinguedinis porcinæ an. ℥ ii. assungiæ gallinæ, anseris, anatis an. ℥ j. olei jasmini, cervini an. ℥ iii. muscilaginis fœnugræci vino albo extractæ ℥ j. ceræ & terebentinæ an. q. s. fiat linimentum; cujus etiam virtutis est hoc unguentum. ℞ olei sesamini, amygdalarum dulcium an. ℥ i. olei cappar. ℥ ß, assungiæ gallinæ, anatis, ursi, medullæ crurum vituli an. ʒ iii. dialtheæ simplicis, & hyssopi humidæ an. ʒ iiii. ammoniaci vino dissoluti ʒ ii. ceræ q. s. fiat unguentum: vel emplastrum quod ℞ opoponacis, bdellij, ammoniaci an. ℥ ii. dissolvantur in oleo liliorum, & vino malvatico, & adde myrrhæ, thuris, olibani an. ℥ j. styracis, propoleos, pinguedinis ursi, assungiæ anseris an. ℥ ß, croci ʒ ß, pulveris radicis Iridis ʒ j. cum ceræ, & terebentinæ s. q. fiat emplastrum; valet insuper aliud quod dicitur filii Zachariæ cum plumbo usto, diachilon ireatum, vel magnum, aut ℞ radicis altheæ, brioniæ coctæ, ac contusæ an. ℥ ii. plumbi usti, pulveris marchasitarum, & lytargirij an. ʒ j. olei ros. ac ceræ an. q. s, misce, fiat unguentum, vel addita resina emplastrum. Valet præterea radix mandragoræ; vel cucumeris agrestis ℥ iii. coquantur in vino, & oleo amygdalarum dulcium, deinde pistentur, & addita pinguedinis porci ℥ j opoponacis ʒ ii. misce. Cataplasmata commodè parabuntur ex herbis, & caricis remanentibus, ex superiori decocto pistis, addito butyro, & oleo liliorum. Quin etiam in uterum, si fœmina id tolerare queat, sequens decoctum injiciatur, ℞ foliorum matricariæ, malv. an. m. j. caricarum num. vi. seminis lini, fœnugræci an. ʒ j. coquantur in aqua ad lib. j. colaturæ adde olei liliorum, Jhasminorum an. ℥ ii. misce, in quo poteris etiam dissolvere castorei, masticis, ammoniaci an. ʒ ii. ac subdere pessum aureum, à nobis sæpius inculcatum, vel alium confectū, ex therebentina, ammoniaco, galbano, myrrha an. ℥ ß hyssopi humidæ ʒ ii. vitellis ovorum tribus, olei amygdalarum dulcium ℥ ii. croci ℈ ii. misce, fiant pessaria.

Fomentatio. *Linimentū.* *Vnguentum.* *Emplastrū.* *Cataplasma.* *Iniectio.* *Pessus.*

Quinto in declinatione, quæ valentius discutiant, adhibentur sic utiliter, in decocto augetur quantitas arthemisiæ, nepetæ, pulegii, origàni, calamenthi, & adduntur flores, anthos meliloti, stœchados, sambuci, ac radices cucumeris agrestis, & brioniæ; in unguentis & emplastris major quantitas gummi, & assungię ursi, & commiscetur etiam pro uncia unguenti vel emplastri, nitri, & cumini an. ʒ j. hæc porrò bis terve in die iterentur. At si scyrrhus ex illegitimis fuerit, tum quidem ijsdem ferè utendum est, electis tamen ijs quæ magis calefaciant, & fundant, & quod congelatum est solvant, solutum discutiant, quæ repetenda sunt ex c. de mammarum scyrrho non exquisito: fuerit etiam utile sequens, ℞ foliorum caulium m. j. coquantur in melle, & vino pistentur, & adde foliorum cappar. in aqua macerat. ac contusorum m. ß, butyri, ac ceræ q. s. fiat unguentum. Verum si ex admotis medicamentis, impensè, ac temere digerentibus factus fuit scyrrhus, curabitur per ea, quæ emolliant, & humectent, qualia sunt omnia fere anodina suprà recensita. At si fœmina biliosi fuerit & exusti

Valentiora. *Ad scyrrhū illegitimum remedia.* *Vnguentum.*

exusti temperamenti, neque adsit copia flatus, aquæ dulcis, aut ferreæ balnea erunt ex usu, aut incessiones ex decocto herbarum temperatarum, à suffumigiis, & calidis pessariis cavendum. Quod si pituitæ mixtionem scyrrhus habeat; aluminosa ferreaque balnea utilissima sunt naturalia vel arte parata, & ut semel dicam, conducunt quæcunque ad mammarum scyrrhum proficua esse diximus; Tandem reliquis non proficientibus, quia affectus difficilis est, ad majora auxilia confugiendum, & ad usum chalybis præp. cujus varios exhibendi modos cap. de febre alba videre licet, ibi namque eos semel luculenter exposuimus pro cunctis affectibus, quibus conferre solent.

Scholium.

Stomachacis quid.

M. c. 11. P. lib. 25. cap. 13. St. lib. 16. geographiæ ad finem.

Stomachace & scelotyrbe] *Stomachacis, quam Barbari* Stomacachexiam *Marcellus* Oscedinem *vocat, meminerunt Plinius & Strabo, Danis dicitur* Scorbeck, *id est, oris depravatio, aliis* Schoermundt, *quod est rupta bucca, ac oris affectio existit, in qua gingivæ nimio prægnantes madore turgescunt, deinde etiam ulcerantur cum oris fœtore.*

Sceletyrbes.

Scelotyrbe verò cujus etiam Plinius cit. mentionem fecit definitur ab autore definitionum medicinalium cruris conturbatio, seu resolutionis diminutæ species, qua erectus homo ambulare non potest, & latus quandoq; sinistrum in dextrum, nonnunquam dextrum in sinistrum circumfert, interdum quoque pedem non attollit, sed trahit, veluti qui magnos clyvos ascendunt. Si tamen rectius definire velis, potius confusam, & interturbatam motionem dicas quam abolitam.

Magni liones.

2. prædict. text. 39.

Porrò hæc duo mala magnorum lienum potissimum soboles existunt, & melancholicorum affectuum: ea sapientissimus senex prudenter admodum notavit, dicens, gingivæ vitiatæ, & ora graveolentia iis sunt, quibus splenes magni, quicunque verò habent magnos splenes, & neque sanguinis eruptiones ipsis contingunt, neque oris graveolentia, horum tibiæ ulcera prava habent, & cicatrices nigras, *quod idem confirmant Paulus & Aëtius, unde etiam à lividis pustulis* blawschwit, *Hollandis indigetatur; comitantur igitur hæc duo symptomata omnes fere lienis affectus, præsertim ejus scyrrhos aut alterius visceris, ac cum primis scorbutum,*

P. lib. 3. c. 49 A. lib. 11. c. 7

Scorbutus.

quem morbum nostra ætate communissimum septentrionalibus populis ad mare præsertim habitantibus, ut Batavis, Hollandis, Zelandis, Frisiis, Westphalis, Saxonibus, Danis, Pomeranis, referunt quidam ad prædictos magnos lienes Hippocratis, alij ad nigram icteritiam, at minus apposite, cum non per totum corpus melancholia dispergatur, sed in uno alterove loco consistat.

Gingipedium

Quidam à duobus hisce syndromicis accidentibus nomine ficto gingipedum morbum vocant, quoniam gingivæ, pariter, & pedes malè habent; affectus certè est minimè novus, sed qui jam olim Strabonis, & Plinij ætate. Endemius fuit in Germania trans Rhenum, nec multò postea longius, latiusque grassando versus regiones Germanico Oceano, Belgicoque sinui adjacentes Epidemius, non tamen pestilens evasit: Fons *(inquit Plinius)* erat aquæ dulcis solus, quâ potâ intra biennium dentes deciderent, compagesque ingenibus solverentur, stomachacem medici vocabant, & sceletyrbem ea mala.

Scorbutus Lusitanis accedit.

Simile quid contigisse legimus nostris Lusitanis quando primum in Indiam Orientalem navigarunt, cum aquatum irent, haud procul à promontorio Bonæ spei, id quod etiam nuper Hollandis eò navigantibus accidisse fertur.

Causa scorbuti.

Cæterum est scorbutus affectio orta ex impuritate viscerum, & lienis obstructione, propter quam impeditur attractio lutulenti, melancholicique humoris, qui reliquo sanguini commixtus inficit corporis partes aliquot, nam quod tenuius est, sursum elatum gingivas relaxat, & erodit, ac putrefacit, crassior autem limosaque pars ponderositate descendens puniceis maculis crura defœdat, aliter tamen quam in prægnantibus quibusdam, quibus tumescentes in cruribus venæ lividæ apparent, nam lividitates hæ majores ac turgentiores sunt, illæ minores dispersæ ac minus elatæ.

Scorbuti remedia.

Repertam auxilio tum fuisse scribit Plinius herbam Britannicam nostris ignotam; ideoque ejus loco recentiores bistortam usurpare solent, betonicam adjungentes, nasturtium, thelephium, seu cochleariam. Nec desunt qui scorbutum sic appellari autumant à

Schaur-

Schaurborch, *quæ dictio Danica est, à Saxonibus etiam mutuata, & vox non admodum diversa est, à Schoerbuyck. Belgarum & significat ventris rupturam, ego potius à superius jam dicta dictione* Scorberk *deductum, vero similius puto, nomine morbo indito, à præcipuo ejus symptomate.*

De uteri cancro.

CAP. XXIIII.

C. de canc. mam.

UTeri scyrrhus si malè curetur ob materiæ similitudinem facilè vertitur in cancrum sive carcinoma. Ex ijs autem, quæ priori lib. scripsimus, constat, cur sic dicatur, ac duplicem esse, ulceratum, & non ulceratum, quaque ratione uterque generetur. Est porrò non ulceratus cancer, tumor inæqualis, durus, colore sublivido, venenosus, calidus perpetuo dolore affligens. Ulceratus verò est ulcus, quod præter dolorem, ac tumorem, & inæqualitatem labra habet prætumida, dura, aspectu horrida, ex quo etiam concreta illuvies sordida, & livida, interdum etiam subrubra & cruenta sanies emanat, tenuis, nigra, vel etiam fulva, & graviter olens. Quidam scribunt lupum etiam vocari, quia carnes avium si illi apponantur absumit. Ego potius lupum ac lupiam apud Chirurgos Hispaniæ vocitari comperio scyrrhos vernacula lingua, *lobillos, sive lovanillos.* Cæterum non ulceratus cancer ut plurimum fit in uteri corpore, ulceratus in cervice, & orificio interiore ejusdem.

Non ulcerati definitio. Vlcerati. Lupia.

Oritur ex menstruo sanguine copioso ibi detento, ex cujus crassiori melancholicaque parte scyrrhus primò fit, deinde si exuratur cancer; ac si adhuc acrior reddatur, ulceratum efficit cancrum, vel si tenuior serosior, acriorque sanguinis portio ad superficiem tumidæ partis illabatur, venis circumstantibus exulcerationem foventibus. Externæ causæ sunt mœror, timor, cogitationes profundæ, sollicitudines, usus carnium piscium ve salitorum, & infumatorum, vinorum crassorum, ac calidorum, & quæcunque alia, humorem gignunt melancholicum & adustum; oritur insuper ex malignis ulceribus.

Causæ.

Cognoscitur ex dolore circa inguina, abdomen, imum ventrem, ac lumbos; & quia si locus contrectetur, tumor sentitur durus, ad tactum renitens, inæqualis, niger, aut lividus cum rubore, ac dolore, qui ad manus contactũ vel medicamentorum applicationẽ efferatur, & circumcirca quidam ictus quasi punctim illati persentiuntur, interdum pars torpet, interdum dolet, venæque quæ in ambitu sunt tumidæ apparent. Jam verò scyrrhum in cancrum degenerare deprehendes, quia cum ante tumor sine dolore esset fœmina dolorem jam sentit, ob caliditatem, & acrimoniam conceptam; Exulcerati verò indicium est, si symptomata exacerbentur, quibus perseverantibus lenta accedit febricula, inquietudo, cibi fastidium, anxietas, rubor maxillarum, & in muliebribus locis ardor, fœtor, dolor, tumque fœda, ac turpis illuvies ab utero procedit, & si vas magnum exedatur, sanguis nonnunquam ita copiosè profluit, ut mortem temporius inferat.

Nota. Signa scyrrhi in cancrum degenerantis.

Difficilis est curatio, & præsertim si malum excreverit nullâ ferè medicinâ curatur, maximè in utero ob loci incommoditatem nullam veram curationẽ admittit, nam cum incipit negligitur, quia non magnam infert molestiam, auctus jam aut ulceratus rescindi nequit. Sed in hoc inprimis opem medici desiderat, ut prohibeamus non ulcerati exulcerationem, & ulcerati incrementũ, quippe ulceratus majores excitat cruciatus, vehementiusq;, quo magis tractatur, affligit: uterque mitiora contemnit remedia, vehementioribus proritatur, & excandescit, ita, ut quocunq; te vertas, omnia plena miseriarum sint, idcirco meritò ab Hippoc. proclamatum est, occultos cancros non esse curandos, quia curati citius interimunt, quæ sententia à nobis suo loco exposita fuit.

Prognosticũ. 6. Aph. 38.

Curatio. Triplex curandi ſcopus; Primus melancholici, aduſtique ſucci generationem prohibere. Secundus genitum minuere; Tertius quod in parte contentum eſt digerere, vel quo minus augeatur, procurare, ita fiet, ut & mali incrementum præpediatur, & dolores exacerbationeſque mitiores fiant; quæ omnia ſex remediorum generibus conſequeris. *Victus.* Primò victu frigido, & humido, ac boni ſucci, quocirca conveniet cremor ptiſanæ, atriplex, blitum, borrago, piſces ſaxatiles, carnes pullorum, gallinarum, hœdorum, avicularum, lutea ovorum, & ſimilia, potus eſto vinum album tenue; vitanda, quæ melancholicum ac lutulentum ſuccum gignunt, *Melancholiam gignẽtes cibi.* ut caro bubula, cervina, leporina, porcina, ſaliti omnes, & infumati cibi, aves aquatiles, aromata, caſeus, fabæ, lentes, caules, piſces ſaliti, cetaceorum, & conchyliorum genera omnia: quies imperanda, ſomnus moderatus, alvus reſpondeat, animi pathemata vitentur.

Sang. miſſ. Secundò ſi affectio ex ſuppreſſa aliqua evacuatione, veluti hæmorrhoidum aut menſium, ortum traxerit, ea omninò promovenda erit, niſi magna ſit plenitudo, quia tunc ex dextra baſilica prius ſanguinem detrahes, quo facto menſes evocabis ſecta ſaphæna, vel hæmorrhoides hirudinibus ijſdem applicitis, quæ maxime utilitatis eſſe ſolent.

Præparatio Tertiò humoris acrimoniam, & aduſtionem reprimentibus ac contemperantibus, ut ſirupo borraginis, bugloſſæ, portulacæ, de lupulis, de pomis, de epithymo, de fumaria ad ℥ ii cum ℥ iii decoctionis lupulorum, ſcolopendriæ, fumariæ, capill. Ven. cuſcutæ, endiviæ, borraginis, vel cum pari portione aquæ earundem herbarũ, aut ſeri lactis, in quo per noctem prius maduerint Epithymi, *Purgatio.* foliorum ſenæ, ſingulorum ʒ iii, vel fiat eorundem infuſio in aqua borraginis, tunc deinde ſenſim, ac per intervalla melancholicum ſuccum, qui in venis exiſtens cancrum fovet, bis in ſeptimana expurgabis, quod fiet ſi prædicto diluto addas confectionis hamech ℥ ß ac ſirupi viol. ſolutivi ℥ i, aut ſi præbeas ℥ iiii ß Elleboriſmi, aut iiii. vel v. pruna ſenæ, quæ medicamenta jam ſuprà deſcripſimus. A pilulis ac reliquis validioribus catharticis, quia nimis calefaciunt, & exſiccant abſtinendum, fuerit tamen utile inter mediis diebus ʒ ii theriacæ optimæ cum vino exhibere. Proſunt reliqua quæ c. de melancholia virginum ac viduarum dicta jam ſunt.

Topica. Quartò topicis, quæ humorem fluentem repellant, fluxum diſcutiant, & partem confirment, qualia erunt moderatè refrigerantia, & adſtringentia; locus itaque inungatur oleo roſ. myrthino, omphancino, ex quibus cum ſpongia *Peſſus.* fomentatio fiat: cum farina emplaſtrum: cum cera unguentum, quæ pubi applicentur, ac uteri regioni; aut ſine farina, & cera peſſus intingatur, quem utero ſubdito; vel ℞ ſucci plantaginis, portulacæ, ſempervivæ, lactucæ agreſtis, muſcilaginis ſeminis pſyllij an. partes æquales, agitentur in plumbeo mortario ad ſpiſſitudinem, & addita olei roſ. ſ. q. fiat linimentum pro peſſariis; laudat Galenus aliud linimentum quod paratur ex æquis portionibus Emplaſtri diapalmæ, ceruſſæ, aut nigri, ſucci ſolani, ac pompholigos; aut ℞ olei roſ. *2. ad Glauc.* *Vnguenta.* ℥ ij ſucci ſolani ℥ i ß, ceruſæ lotæ ℥ ij plumbi uſti loti, tutiæ præp. an. ʒ i, thuris, lytargirii an. ʒ ß ceræ albæ ℥ v lento igne fiat unguentum; ſequens etiam miræ efficaciæ cenſetur: ℞ olei omphancini, & roſ. an. ℥ iiii, agitentur ſub ſole in mortario plumbeo ad nigredinem, & craſſitudinem, tunc adde lytargirij, ceruſſæ an. ℥ iii cum cera, fiat unguentum, quibus locus intrinſecus quotidie liniatur, hoc inſuper utiliſſimum eſt, quia impedit ne ulceretur, & ulcerati augmentum; ℞ ſucci ſolani depurati, aut aquæ ejuſdem ℥ vi, tutiæ præparatæ, plumbi uſti an. ʒ i, caphuræ ℈ i cum piſtillo in mortario plumbeo diu agitentur, & utero cum lana ſupponatur. Mirificum eſt id quod Recipit ſpumæ argenti lotæ ℥ vi, thuris maſculi, æſipi, adipis porcelli, butyri recentis, ceræ tyrrhænæ an. ℥ ii, olei roſ. ℥ iiii, ſpuma argenti in ſucco ſolani liquefiat, & reliqua adjiciantur ac ſerventur in pyxide plumbea, valet inſuper ad ſedis vitia. *Ad ulcera. tum.* Verum ſi cancri ulcerati ſint, plus de metallis addi poteſt, quippe metallica

omnia

omnia partim repellendo, partim citra mordicationem digerendo malum, leniunt: est igitur utile unguentum ex olei rosar. ℥ iii litargirij ʒ ii aceti ℥ ß, aut ℞ olei nenupharis, papaveris an. ℥ ii, olei ovorum ℥ ß cineris cancrorum fluviatilium loti in aqua solani ʒ ii, caphuræ ℈ i pulveris plumbi usti, antimonij an. ℈ ii misce; vel succus solani, & plantaginis cum oleo omphancino in mortario plumbeo ducantur, & ℞ herbæ scabiosæ, caprifolij an. partes æquales urantur, ac cineris drachmis tribus adde cineris cancri fluviatilis ʒ i, excipiantur ℥ viij liquoris stillatitij solani, ac in mortario cum pistillo plumbeo diu agitentur, assungiæ hic non conducunt, neq; animalium medullæ quia putrefaciunt. *Pinguia cancro exulcerato non conducunt.*

Quintò dolorem sedantibus in quem finem si cancer non ulceratus sit oleum ros. per methencritam injicitur; si ulceratus lac muliebre, vel asininum tepidum, vel sequens pessus utero inditur: ℞ lactis muliebris ℥ ii, succi papaveris ℥ i æsypi ℥ ß croci ℈ i misce, aut malva, & althea in mulsa macerentur, contundantur, & cum oleo rosarum fiat cataplasma pubi applicandum, vel incessiones parentur, ex decocto malvæ, altheæ, coriandri viridis, papaveris albi, violarum, & seminis psylij, ex quo etiam decocto ad doloris mitigationem aliquid in uterum injiciatur, cum emulsione seminis papaveris, & psyllij, ac in extremis necessitatibus cum g. iii opij. At si dolor ingentissimus fuerit; ℞ foliorum nenupharis m. ß florum ros. rub. p. i seminis papaveris ʒ i coquantur in ς. q. aquæ, decoctum in mortario plumbeo ducatur, ac in uterum injiciatur, cui nonnihil jhoschyami addere poteris, ne rabiens evadat mulier ob nimium dolorem, quod si sanguis effluat prædictis adjunge plantaginem, portulacam, & pulverem thuris. *Doloris sedatio.*

Sexto reliquis non proficientibus, uti experientia monstratú est, magnitudo mali, malignitas, & necessitas postulát ad chymica auxilia, quæ potentissima sunt, devenire, inter quæ mirabilia sunt oleum de stibio, de auri pigmento, de plumbo, quorum guttæ aliquot supradictis unguentis utiliter admiscentur, aut in aliquo ex recensitis dissolve ʒ i trochiscorum Andronis, vel de arsenico descriptionis Avicennæ, aut aliquid ex ijs, quæ adnommas, & depascentia ulcera infra reperies cap. de ulceribus uteri; & hæc erit paletiva dicta cancri curatio, à qua non est desistendum, quia à plerisque morbis gravissimis sæpe ægrotantes ex insperato liberari vidimus, reliqua ex c. de mammarum cancro sunt hîc in memoriam reducenda. *Chymica auxilia.*

De uteri condylomate.

CAP. XXV.

Condyloma est eminentia, quæ tum fit quum uteri aut ani ruga aliqua præter naturam intumuerit, cum enim sinuosæ sint hæ partes, rugas coagmentatas duplicatasq; habent, quæ ubi amplius tument, condyloma fit. Celsus dixerat esse tuberculum ex inflammatione ortum; Paulus existimat esse tuberculum obcalescens, sive ex inflammatione, sive ex fissuris: Aëtius quamlibet rugosam uteri eminentiam condyloma appellat, sive callum contraxerit, sive recens sit, uti Celsus. Porrò condyloma interdum citra inflammationem fit, & molle est, quandoque cum inflammatione, tumque durum existit, ac dolorificum ut recte Gorræus; dicitur autem condyloma à condylon, quod est articulus, quia plicæ prominent ad similitudinem nodorum, qui in digitis apparent pugno clauso: differt à tymijs, quia tymij sunt eminentiæ prçter naturam, expertes doloris, auctę asperæ, oblongæ, & ubi parvæ sunt, tymij ubi magnæ ficus appellantur, de quibus infrà; oritur interdum in utero, sæpe in pudendi colo, & tunc facilius curatur.

Definitio.

Cels. lib. 6. cap. 18. P. lib. 6. cap. 80. Aët. lib. 16 cap. 106.

In definitionibus.

Distinctio ab alijs tumoribus.

Ex

Pars affecta Ex dictis liquet, condyloma fieri ex inflammatione, aut rimis induratis in plicis,ſeu reduplicatis illis corporibus,potiſſimum autem ex craſſis, aduſtis, & fœculentis humoribus,ſed adhuc magis,dum menſes prodeunt, aut poſt partum, attolluntur. *Cauſa.* *Signa.* Signis opus non eſt quia oculis condylomata apparent ſæpe ſi plura ſint,parvi racemi ſpeciem referentia. Aut ſi in uteri oſtiolo conſiſtant,tactu dignoſcuntur.

Curatio. Curantur quatuor remediorum generibus. Primò victu ac purgantibus medicamentis, quæ cauſam antecedentem reſpiciant, & illidant, & quod adhæc quidem attinet eadem obſervari debent, quæ infra c. de uteri rhagadiis ſcripta, reperies.

Repercuſſio Secundò repercutientibus, & exſiccantibus topicis medicamentis, ſi callum nuper genitum fuit, ut in ceſſionibus, & evaporationibus ex decocto verbenæ,foliorum rubi,malicorij,acaciæ,& foliorum hæderæ,additis ob dolorem camæmali floribus.

Doloris ſedatio. Tertiò ſi inflammatum ſit condyloma ijs,quæ dolorem valeant mitigare, perfuſionibus,ac inceſſionibus,ut ℞ foliorum meliloti, malvæ, altheæ an. m. ß ſeminis lini fœnugræci an. ʒ iii, florum camomillæ p. ii. coquantur, ac decoctionis lib. I. adde olei roſ. ℥ ii per ſymphonem infundito, aut lactis tepidi tantundem,vel applicetur peſſus aureus, aut conficiatur ex butyro æſypo, vitello ovi aſſo, cum oleo roſ.

Diſcuſſio. Si antiquum condyloma jam induruerit, neque prædictis deſidit, emolliendum prius eſt jam dictis decoctis, & inceſſionibus deinde diſcutiendum in quem uſum,ut admirandum remedium,laudat Aëtius Miſi aſſatum, & therebentina exceptum,eſt autem Miſi minerale, cujus vices vitriolum uſtum gerit. Quod etiam vitriolum Romanum vocant, ego expertus ſum trochiſcos de chalybe,quorum ʒ i in pulverem redacta cum oleo roſ. ac cera miſce, & addita ℥ ß ſucci verbaſci, fiat unguentum: valet inſuper hoc aliud, ℞ ceruſſæ ʒ i ß aluminis ſciſſilis ʒ i. ſpumæ argenti loti ʒ ii ß, thuris ʒ ß terantur affundendo aquam roſ. ac vinum, poſtea cum oleo roſ. fiat unguentum, vel teſtas ovorum uſtas, ac tritas, lavato, & exſiccatas parti inſpergito; hoc etiam celebre eſt ℞ cadmiæ (quæ eſt tutia) ter uſtæ ac lotæ, ceruſſæ lotæ, ſpumæ argenti lotæ an. ʒ ii, ovorum aſſatorum vitellos ij. ceræ, ſapæ, & olei roſ. an. ℥ ij fiat unguentum, aut iridis illiricæ ʒ j ℥ ß terebentinæ,excipe, cui addi poteſt chartæ combuſtæ ʒ ß. Dux Complutenſis aliâs de Alcala, hoc alio cum maximo juvamine utebatur, ℞ pomum inſanum unum, in minutiſſimas partes conſciſum, oleo capparorum incoquatur, quoad exſiccentur, tunc adde viride æris ℥ i, omnia ſimul contundantur, & miſceantur, ac cum cera fiat unguentum. *Vnguentū. de melongena.* Si plura deſideras hujus generis Aëtium conſule; quæ ſi non proſint, ad ſectionem devenire conſulit Paulus, & ſi plura fuerint condylomata aduſtionem candenti ferramento, vel cauſticis uti Celſus, deinde ulcus regulariter curandum; *A. lib. 14 cap. 3 P. lib. 3 cap. 75.* ego verò ſectionem ac uſtionem harum partium periculo plenam eſſe video, uti enim hæmorrhoidas ferro tangere pernicioſum eſt, ut infra patebit,ita condylomata. Verum ſi maxima neceſſitas urgeat, tunc condyloma volſella diſtentum reſcindatur, & pulvis ſanguinem ſiſtens inſpergatur, ſin autem plura fuerint condylomata poſt exciſionem uſtio adhibeatur; ac tunc demum ſuppuratoriis repurgantibus, ac cicatrizantibus medicamentis utendum, quale eſt emplaſtrum lithargyrium.

Scholium.

Pomum inſanum] *Hoc pomum communiter* melongena, ſeu melanzana, berengena, ac cupidinis pomum dicitur, *creſcit in tota Hiſpania familiariter, & inter cucurbitas, ac melones ſeritur, cujus folia lapati folijs non diſſimilia, planta flores purpureos reddit, fructum inſtar pomi communis oblongi, initio viridis,* cum

cum maturescit, punicei coloris, quibusdam ligamentis instar dentium insertum, quæ semper viridia perseverant, victui non aspernandum obsonium, si ritè paretur, nisi quod succum gignit Melancholicum; circa Autumnum maturescit; Gallis & Germanis penè incognita sunt & planta & fructus.

De uteri hæmorrhoidibus.

CAP. XXVI.

Descriptio. HÆmorrhois sanguinis evacuationem significat, per quamlibet partem, si nominis vim spectemus, tamen veteres fluores sanguinis per venas ani duntaxat propriè hæmorrhoidas appellarunt, & ad earum similitudinem etiam venæ quædam circa muliebres locos eodem nomine à medicis indigitantur, consistunt autem illæ in osculo uteri, & in colo, aut in ipso utero, aut in pudendo, ac sua incommoda, sicuti ani hæmorrhoides habent, nam ut ad venas intestini sic ad has crassior fœculentusque sanguis defertur, à quo replentur, intumescunt, & eminentias generant, quas uteri hæmorrhoidas dicunt, quæ si fluant symptoma sunt in genere eorum, quæ præter naturam excernuntur, si non fluunt, sed tumeant, morbus est instrumentarius in via, & cavitate, & inter tumores præter naturam connumerantur. *Pars affecta.* *Species.*

Differentiæ. Harum differentiæ plures sicuti & hæmorrhoidum ani: nam aut cæcæ sunt, aut apertæ; cæcæ dicuntur, tum quæ intus latent, neque videri possunt, tum quæ nullum emittunt sanguinem: apertæ è converso, aut in quibus sanguinis profusio fit, quanquam oculis non sint subjectæ, sed in alto positæ; aut quæ visui conspicuæ, extrà tument. Rursùs vel sine inflammatione sunt, vel cum inflammatione: differunt insuper inter se magnitudine, numero, figura; ita aliæ morales dicuntur à mori effigie, aliæ verrucales, aliæ vesicales, seu uvales; loco præterea, quod aliæ in osculo uteri consistant, aliæ in colo ipsius, aliæ in pudendo, raró in ipso uteri sinu, nam ad hasce omnes partes venas terminari non contemnendas suo loco prodidimus. Veruntamen in Harmonia Gynæceorum raró in uteri sinu hæmorrhoidas contingere ex Cleopatra, & Moschione legimus; à quibus Mercurialis suscepit, Aëtius, & Paulus idipsum affirmant, sed Aëtius rarius adhuc in pudendo muliebri oriri asserit, quod mihi non admodum probatur, quin potius quia ex reliquis partibus menstruus fluxus fit, ideo cum venæ pudendi muliebris aperiuntur, aut intumescunt, tum potissimum hæmorrhoidas fieri existimo, alias nulla esset differentia inter mensium profusionem, & fluentes hæmorrhoidas; tandem differunt inter se more, quod aliæ mites sint, aliæ malignæ; mites ut plurimum humidæ sunt, molles, breves, ac lenes: malignæ duræ, asperæ, grandes, curatu difficiles. Adhuc aliæ per brevissima intervalla sanguinem fundunt, aliæ per longiora, interdum, licet raró, per statuta tempora. *An hæmorrhoides fiant in pudendo muliebri.*

Causæ. Fiunt ex rhagadiis, & condylomate evocato sanguine ad eas partes, sed præcipuè ac tanquam ex proxima causa ex humore crasso ac fœculento ad uteri venas decumbente, aut ex inordinato menstrui sanguinis defluxu ad easdem venas. Quippe si ante debitum tempus hæ venæ repleantur, nec sanguinem profundant, quia necdum tempus excretioni aptum est, fit ut caleat & incrassescat, nec permeare possit, ac subinde tumorem elevet quia calescentes venæ ex vicinis aliis sanguinem trahunt, & ubi replentur, tument, ac capita earum supereminent, & cum jam ab humore coaservato coguntur, sanguinem ejaculantur, sin minus dolore infestant molestissimo.

Malum

Malum dignoſces, quia fœminæ ſic affectæ laſſæ ſunt, tentionem & imbecillitatem ſentiunt, ac pondus in illis partibus, & colorem habent abundanti humori perſimilem; at ſi in alto conſiſtant nec ſanguinem profundant, dioptriſmo explorabis, nonnunquam ſubrubra adeſt excretio, & in declinatione livida, ac fœculenta; Porro ſi hæmorrhoides ex ſanguine fiunt fœculento, & craſſo formam habent mori: ſi ex melancholia, verrucæ ſunt, tymy, ſeu ficus, de quibus infrà: ſi ex pituitoſo humore, uvam aut veſicam referunt: ſi ex flava bile aduſta, & craſſa virulentiam cum fœtore ex ſe effundunt. Inflammationem prodit rubor, tentio, renixus, febris. Nec tamen ex humoris fluxione continuò hæmorrhoidas ſubeſſe colligas, ſæpe enim ex uteri ulceribus, aut ob alias cauſas fluit, reliqua oculis ſunt conſpicua.

Prognoſticū. Jam verò tam uteri, quam ani hæmorrhoides ſi moderatè fluant, quam plurimos morbos curant, eminentes arcent, uti ſcribit Hippocrates; *3. Epid. 3. 57 & 6. Epid. 3* curant quidem melancholiam, varices, induratos lienes, arthritidem, nephritidem; & quibus hæmorrhoides inſunt hæ, neque pleuritide neque peripneumonia, nec phagedena, nec furunculis, nec theremynthis, neque fortaſſis lepra, nec alphis corripiuntur, adhæc uteri, veſicæ, pudendique affectibus proſunt, quibuſdam etiam prægnantibus utiliter fluere notavit Holerius. Intempeſtivè cohibitæ Epilepſiam deterioraque vitia pariunt. Sic nimium ſanguinem effundentes cachexiam, hydropem, alioſque graves morbos invehunt.

Curatio. Curantur ferè ut ani hæmorrhoides, peculiariter tamen quinque remediorum generibus, ad quinque curationis ſcopos collimando, quorum primus eſt impedire, ne ſanguis fœculentus generetur: ſecundus dolorem mitigare, tertius tumentes aperire; quartus inflammationem tollere. Quintus apertarum fluxum immodicum compeſcere.

Victus. Primus ſcopus perficitur alimentis concoctu facilimis, optimum ſanguinem, & minimè fœculentum generantibus, quæ inſuper temperata ſint ac lenientia, non autem adſtringentia, ut quidam volunt etiamſi fluant, quia talia feces indurant, & urinam ſupprimunt, ita ut poſtea magno molimine ad expellendum ſit opus, ex quo fluxus augetur; utatur igitur patiens novellis gallinis, pullis, hædis, carne vitulorum lactantium, phaſianorum ac perdicum, ovis tremulis, piſcibus ſquamoſis, aquarum mundarum, & fluentium, lacte amygdalino, hordeato, ac ſimilibus, vino albo, aut rubello, cereviſia defecata, aquavè aniſi, ſatietas vitetur. Ut autem alvus quotidiè fluat cum carnibus incoquantur folia mercurialis, malvæ, ſalviæ, borraginis, fumariæ, betæ, vel pruna damaſcena, & paſſulæ, & fiant brodia, ſive fercula aſſumenda initio menſæ, aut per horam ante prandium capiat ℥j. caſſiæ cum ſaccharo, vel vj. pruna ſenæ, aut molles clyſteres applicentur, qui commodius in uteri hæmorrhoidibus applicantur; animi pathemata ac nimius coitus vitandus; inprimis *Melancholiam & flatus gignentes cibi.* autem à tredecim rebus, quæ melancholiam & flatus gignunt, abſtinendum, aceto, fabis, lentibus, orobis ſeu ervis, braſſica, dactylis, piſcibus ſalitis, aut infumatis, carnibus etiam ſic aſſervatis, & aquatilium avium; capitibus animalium, caſeo veteri, pane minus benè fermentato; & acutis ſive acribus, ut alliis, cœpe, ſynapi, ac ſimilibus.

Doloris ſedatio. Secundo curatur ijs, quæ dolorem mitigant, quod præcipuè fit, per cauſæ diverſionem, & abſciſſionem, & quando à ſanguine oppido eas venas implente provenit, conſiderandum an à liene malum ortum ducat, & tunc baſilica ſiniſtra; an ex toto corpore, ac jecore, & tunc dextra tundenda eſt, copioſeque ſanguis, ſi vires conſtent, detrahendus, ex brachio ſi plenitudo adeſt, deinde ex pede ſi menſes ſint ſuppreſſi, aut hæmorrhoides, cucurbitulæ inſuper hepati, & partibus ſuperioribus affiguntur, & ligamenta fiunt, ac frictiones; & ſi ex humorum impuritate procedat, purgatio exercenda juxta peccantis humoris naturam.

Anodina. Deinde anodinis, quibus ſtatim à principio ſæpe uti cogimur, quia dolor graviſ-

graviſſimum eſt ſymptoma, ac totam ad ſe curationem interdum trahit, nulla habita ratione cauſæ. Fiant ergò fomentationes, ex decocto malvæ, altheæ, meliloti, violarum, parietariæ, florum camomillæ, verbaſci, ſeminis lini, ac fœnugræci, ex quo inceſſiones etiam adminiſtrentur, & ſacculi eiſdem herbis pleni, ac in decocto madidi locis applicentur, deinde pars inungatur butyro vaccino ad ſolem agitato in mortario plumbeo; aut ℞ olei ſeminis lini, de vitellis ovorum an. ℥ ij, agitentur in plumbeo mortario; eſt etiam mitigatorium, quod paratur ex oleo roſarum aſſungiæ anatis, & gallinæ an. ℥ ii. luteis ovorum iij, ceræ ℥ i, croci ʒ i ß miſce, fiat unguentum, cui adde muſcilaginis ſeminis cythoniorum, altheæ an. ʒ iij valet etiam ſuccus cœpæ cum butyro ſubactus, vitello ovi & oleo roſarum, conſimile eſt hoc olei nenupharis, camomillæ an. ℥ i, ſucci lactucæ ℥ ij, farinæ hordei ℥ i bulliant, & adde croci ʒ i, vitellos ovorum num: iij, fiat cataplaſma, cui, ſi dolor ſit intenſiſſimus, additur ſeminis jhoſchiami, aut mandragoræ, vel opij ʒ i, peſſus etiam ex ſolo phylonio diſſoluto in vino, & aqua roſacea dolorem lenit. Verum narcotica hæc ſecuriora ſunt in hæmorrhoidibus ani, quam uteri. *Narcotica.*

Eſt tamen mirificum ſequens cataplaſma radicum altheæ lib. ß, radicum liliorum ℥ ij foliorum malvæ jhoſquiami an. m. j. florũ camomillæ pug. ij. meliloti. m. ß ſeminis lini, fœnugræci, hordei an. ʒ i, ſeminis anethi ℥ ß olei ſeſamini, vel de ſemine lini ℥ iij, opij ʒ i miſce: atque hæc ſunt quæ partim refrigerant, partim leniunt, & emolliunt, ideoque conveniunt imprimis, ubi propter ſiccitatem dolor intenditur.

Verum ſi morales ſint, nec tam ex ſanguine, & bile, quam melancholia proveniant, conducunt teſte Arnoldo Villanovano medicamenta leviter exſiccantia citra mordacitatem; ut pulvis radicis iridis, & verbaſci; aut unguentum ex oleo de fructibus momordicæ cum ceruſſa, & lithargyrio, cui prædicti pulveres addi poſſunt, & fiat linimentum aut peſſarium, aut ℞ ceruſſæ, ſpumæ argenti, plumbi uſti, & loti ſingul. ʒ iii, excipe melle, & partem prius vino lotam linito; aut applicetur ſacculus calidus repletus ſemine lini, & floribus camomillæ, quæ incoxerint in vino rubello. Eadem ferè remedia utilia ſunt, ſi dolor procedit ex tentione venarum, ob violentiam qua egreſſæ ſunt, tamen quædam reperiuntur, quæ omnium hæmorrhoidarum dolores generaliter ſedant, inter quæ primum tenet locum unguentum de melongenis ſuperiori c. à nobis deſcriptũ. Secundum unguentum de ſcarabæis, quod paratur ex ipſis animalculis frixis in oleo violarum, poſtea rejectis ſcarabæis adde aſſungiæ gallinæ, & ceræ q. ſ. fiat unguentum in quo peſſaria liniantur. Tertium hoc eſt ℞ cœpæ rubeæ, radicis liliorum an. ℥ i coquantur, contundantur, extrahantur & adde, fecis olei communis, olei myrthini an. ℥ i miſce. Quartum fit ex æquis portionibus ſucci portulacæ, ac mellis, quæ ſimul ad craſſitiem coquantur, & in mortario plumbeo poſtea trahantur. *Ad morales remedia.*

Tertiò ſi valdè tumidæ ſint, & materia ibi contenta multa, ad evacuandum quod ibi continetur, fiat prius evaporatio ex decocto malvæ, altheæ, viol. meliloti, florum camomillæ, parietariæ, verbaſci, cum ſemine lini, fœnugræci, ac foliis ebuli, vel ipſa folia ebuli cocta, & butyro mixta loco applicentur. *Ad tumidos remedia.*

His enim ſi materia pauca eſt diſcutitur, quod ſi multa ſit, ut nec his humor in eis contentus diſſipari queat, ſanguis ab ipſis extrahendus, quod fiet ſi præmiſſis jam repetitis fomentationibus, hyrudines apponantur, aut medicamenta quæ eaſdem reſerare valeant, ut ſi locus fricetur folio ficus, vel parietariæ, vel fruſto cœpæ, aut linteo canabino, aut calamentho, origano, ciclamino, pipere, nitro, ſcylla, & lacticiniorum generibus, ſed & oleum è nucleis perſicorum, & fellis genera cuncta hæmorrhoidas aperiunt, ſi rubia minor, aut acre aliquid ex ſupradictis eis miſceatur. *Sanguinis evac.* Quidam hæmorrhoidas ſcarificant, aut lanceolâ aperiunt, quod periculo plenum eſt, quia aut ulcera inde fiunt corroſiva, & *Quorundã error.*

fistulosa, ob terream & malè cohærentem melancholiæ substantiam, aut incompescibilis sequitur hæmorrhagia, quia hæ venæ universi corporis extremæ sunt, quibus rescissis, sanguis ad eas magno impetu undique fertur, sic vidimus aliquot, ex hac scissione ab inconsideratis chirurgis facta, in extrema pericula conjectos, sic D. Johannes Austriacus ex unius hæmorrhoidis scissione superveniente fluxu obiisse fertur; minor tamen fluor est in hæmorrhoidibus ani.

Si inflammata. Quartò si inflammatio adest, & inde dolor augetur, curatur victus ratione, avertentibus & evacuantibus, uti in primo, ac secundo remediorum genere subinde etiam repellentibus, ut aqua rosarum, portulacæ, plantaginis, cum albumine ovi, & muscilagine seminis lini, ac cydoniorum: vel unguento rosaceo diu agitato in mortario plumbeo: vel si dolor sit ingentissimus, ℞ unguenti populeonis ℥i, croci ʒ. ß, opij g. v. cum vitello unius ovi misce, prodest etiam vitellus ovi cum oleo rosarum in æstate, cum oleo amygdalarum dulcium in hyeme. Quæ omnia præcedat incessio ex decocto malvæ, hordei, camomillæ, violis, & similibus: deinde in augmento addatur prædictis linimentis oleum camomillæ, amygdalarum dulcium. In declinatione verò ex his duntaxat oleis cum farina fab. & fœnugræci, ac paucâ cerâ fiat unguentum. Quibus si discutiantur optimum fuerit: sin ad suppurationem tendant, quod ad suppurantia, abstergentia, & cicatrizantia attinet, petenda curatio ex cap. de uteri inflammatione in 4. remediorum genere. At si in corruptionem, & gangrænam tendant, tunc necessarius plane erit usus ignis, seu actualis cauterij.

Fluxus sedatio. Quintò si apertæ sint, ac moderatè fluant à multis morbis liberant, uti diximus, si verò immoderatè multorum malorum causa sunt, ideoque compescendæ per ea, quæ capite de immoderato menstr. fluxu dicta sunt, nam fere omnia hic conveniunt. Adde tamen quod sirupis adstringentibus præmissis, fiat purgatio per myrabalanorum cortices, vel tamarindos vel rhabarbarum, post quæ assumitur cocleare i. sequentis conservæ: ℞ conservæ rosarum antiquæ ℥ij, gummi tragachanti, sanguinis draconis, boli armeni, trochisc. de karabe an. ʒ ß, cum sirupo myrthino, aut cydoniorum fiat opiata; interdum etiam si fluxus sit magnus, ad narcotica veniendum; Parti verò applicetur sacculus repletus tribus partibus rosar. & una mirthyllorum, quæ leviter bulliant in vino rubro, aut fiant fomentationes, & incessiones in vino adstringenti, aut adstringenti decocto plantaginis myrthi, florum, & capitum rosarum in aqua pluviali, & vino rubeo; ac pessaria locellis applicentur ex pilis leporis, cum ovi albumine, aut ex eodem ovi albumine cum aqua rosarum pulveribusque supradictis, quæ actu frigida applicentur, præsertim tempore æstatis, vel pulvere adstringente locus inspergitur, & renibus ac pubi unguentum comitissæ applicetur, prodest etiam terra Lemnia in vino austero dissoluta, & in aceto pro ani hæmorrhoidibus, quæcunque enim in alijs affectibus aceto diluuntur, in uteri affectibus vino dissolvi debent, pulvis sarsæ parellæ, & ligni Guaiaci, cum melle hæmorrhoidas exsiccat: Item pulvis ex cortice nucis, spongiæ, & aristolochiæ. Tandem frictiones fiant partium superiorum; cucurbitulæ lumbis, & sub mammis apponantur. His non proficientibus consulunt nonnulli uti causticis, quæ crusta generent;

Ignis. Hippocrat. potius igne non admoto, sed juxta posito siccandas jubet, ut rugas contrahant, & in se consideant, hac ratione clysteris fistula locis inditur, per eam candens ferramentum immittitur, & frequenter eximitur, quo magis calefieri sustineat. Quod si tota excrescentia in fungosam carnem degeneret, tunc solum sectionem faciendam censeo, si locus attingi queat, sin minus medicamentis atterenda, ut supra capite de condylomate dictum est.

Scholium.

Scholium.

Obtrudes non differre hæmorrhoidas uteri cæcas à menstruis suppressis, fluentes à superfluo menstruorum fluxu; quoniam eædem venæ videntur esse, quæ in hisce tument, & eæ per quas menstrua expurgantur. Obiectio.

Dicimus verò raro uteri hæmorrhoidas contingere, interdum tamen quia tanta est inquibusdam fœminis repletio, ut non solum per cotyledonas, & cervicis venas menstruis destinatas fluat, sed ad eas etiam copiosè feratur quæ ad pudendi partes nutriendas genitæ fuerunt. Mercurialis distinguit interfluxum menstruum, & hæmorrhoidalem; quod menstruus, quamvis immodicus sit, periodos habeat, & non sit cum dolore, nec corpus inde adeò emacietur; quæ omnia in hæmorrhoidali contraria fiunt. Hæc tamen distinctio parum sufficiens videtur; quia etiamsi non habeat periodos, idem etiam menstruis inordinatis obvenit, & stillicidio eorundem, quin etiam dolores menstruis, cum gravissimis symptomatibus etiam contingunt, ritè tamen hæmorrhoidæ vocantur, ubi hæc omnia conveniunt, ut stillatim sine periodo, & cum dolore fluant; In quo tamen hæmorrhoidum ratio consistat, nec Mercurialis declarat, neque quisquam alius, quod sciam, potissimam tamen esse puto, quia cum ex alijs venis uteri, ac cervicis ejus fluxus fiat menstrualis; hæmorrhoides tum potissimum exoriuntur, cum mulieribus pudendi venæ intumescunt, aut aperiuntur, quo in loco hanc affectionem maximè suboriri censeo. Quod autem Aëtius scribit rarius in pudendo hæmorrhoidas fieri minus nobis probatur, nisi hæmorrhoidis nomen accipiat, pro quolibet sanguinis fluxu, quæ altera est vocabuli significatio, ac maxime propria; tunc quippe dubium non est, rarius accidere sanguinis fluorem ex venis pudendi, quam ex venis uteri; qui & menstrualis est, & creber. Verum si hæmorrhois pro affectu ipso accipiatur, hoc est pro vena dilatata ex fæculentia sanguinis; tunc affectus proprius pudendi est, sed rarissimus.

Solutio. Lib. 4. c. 3. de morb. mul. Hæmorrhoidum uteri ratio in qua consistat. Aëtij lapsus.

De uteri, & pudendi verrucis, thymiis, accrocordone, & ficu.

CAP. XXVII.

VErrucarum quatuor sunt differentiæ: Accrocordones, quæ tuberculosæ sunt eminentiæ, quasi ex filo pensiles, & ita dicuntur, quia vertice suo resectæ, chordæ juxta extremitatem similes apparent. Myrmeciæ, ac si formicales dicas, talem enim habent pruritum, & in radicibus latiores existunt. Thymus, qui est tumor asper, oblongus, doloris expers formam thymi herbæ referens, unde nomen habet, non tamen thymi nostratis, sed veri thymi albi candiæ, cujus semen parvo continetur capite, ut stœchadis. Hic si mansuetior est, albescens conspicitur, aut subruber; si malignus lividus, ac dolorosus; sanguinem effundens dum avertur amplius, quam pro magnitudine apparente. Ac rursus si parvus est, thymius appellatur, si magnus, ficus aut marisca, de qua satyricus poëta;

Differentiæ. Accrocordones. Myrmeciæ. Thymus. Ficus & marisca.

Cæduntur tumidæ medico ridente mariscæ.

Quocirca decipiuntur, qui mariscas cum hæmorrhoidibus confundunt. Quarta est differentia clavus, callosa eminentia, alba, rotunda, duorum clavorum capitibus assimilis, quæ frequens nascitur circa manus extremitates, & calcaneum, ac plantas pedum. Addunt aliqui cornua dicta, quæ sunt verrucæ oblongæ, & in cornu figuram convolutæ nascuntur potissimum

Clavus. Cornu.

mum in juncturis, uti Avicenna scribit; hi omnes tumores modò simplices nascuntur, modò multiplices in pedibus, talis, manuum digitis, & palmis, medijs fœmoribus, in facie, in ano, & perinæo, in glande, præputio, *7. 4. tract. 3. cap. 14.* uteri osculo, in alis pudendi muliebris, & in ipso pudendo, de quibus ultimis peculiariter hic agimus. *Species.* Sunt hi tumores de genere scyrri; fiunt autem *Causæ.* ex concubitu immodica exercitatione, vel attritione, immediatè tamen ex humore melancholico, & crasso, vel terrestri pituita, & ex morbo Venereo malignitatem sæpe acquirunt. *Signa.* Mitiores dignosces ex colore albo aut rubicundo, & doloris absentia; maligniores ex duritie, sorde, colore plumbeo, ac dolore, & quia manuum aut medicamentorum admotione exacerbantur; reliqua signa diagnostica ex supradictis patent; *Prognosticum.* omnes in curatione majus, quam pro magnitudine facessunt negotium; nam myrmecia non nisi post multas evacuationes, ac sudores curatur; thymius, & clavus etiamsi excidantur, iterum sæpe radices spargunt, accrocordones facilioris sunt curationis, ac si semel avellantur, radix nulla relinquitur; mansuetæ verrucæ facilè: malignæ, & ex asperatæ difficilius sanescunt.

Curatio. Curantur quatuor remediorum generibus, primo victu, qui crassos humores minimè generare valeat, catharticisq; ad eosdem purgandos accommodatis, tandemq; sudoribus si rebelles sint.

Thymi & clavi discussio. Secundò medicamentis discutientibus, quæ thymijs potissimum conveniunt, & clavis, ut salvia sicca, cum caricis pinguibus, aut soleas veteramentarias ustas, & tritas, ac vino exceptas appone, vel serpentis exuvias tritas cum caricis sine granis, sed & soleæ etiam, & cucurbita sicca per se teruntur, permiscentur, & cum vino verrucis applicantur, pro optimo experimento; aut certè origani, & ruthæ æquales partes ustæ, & tritæ; thuris cortex cum vino, & aceto, ocymi folia, cum sutorio atramento; aqua, quæ distillat ex amputatis vitibus, cum sale; vel in ea capita salitorum piscium incoquantur, & decocto pars humectetur, quod mirificum est. Item capræ recens jugulatæ oculos acu pungito, & humore inde fluente partem assiduè linito, & intra sex dierum spatium, ut scribit Aëtius, myrmeciæ extirpabuntur; *Lib. 16. c. 5.* cochleam quidam superponunt, quoad tumor humectetur, & sic cadere sibi persuadent, alij super inspergunt pulverem myrobalanorum, cytrinorum, & hermodactylorum, alij tanquam probatissimum laudant sabinæ siccæ pulverem. Curantur insuper clavi, si partem sæpius abradas, & tepida aqua subinde laves.

Myrmeciæ arrodentibus curantur. Tertio medicamentis arrodentibus, & exedentibus & adurentibus, quæ maxime myrmeciis conveniunt, & accrocordonibus, prodest itaq; succus cucumeris agrestis cum sale; lac fici arboris illitum: ærugo cum sulphure vivo; ficus primæ, quæ non maturescunt, cum farina & nitro, aceto exceptæ si in alijs partibus existant, aut vino, si in utero: stercus ovillum, aut bubulum calidum cum vino vel aceto: pulvis aluminis & gallæ tritæ: aqua qua argentarij deaurant, si mitiori aliquo medicamento commisceatur, ut aqua ex amputatis vitibus, aut ex ocymi folijs, vel potius aqua rosarum seu plantaginis: Hircinum fel cum nitro illitum: Oribasius hoc laudat, tartari, calcis vivæ, floris æris partes æquales urina pueri excipiantur: vel floris æris, auri pigmenti, salis armoniaci sing. ℥ i cum succo thitymali misceantur, sed hęc Oribasij utero non conveniunt, quia sunt caustica: superiora etiam ibi diu immorari non sinas, quippe exedunt ac corrodunt, ideo ubi per horam aut circiter applicueris, partem bis, terve, vino adstringenti lavare oportet. *Corrosiva applicandi ratio.* At cum in partibus exterioribus verrucæ consistunt, corrosiva hæc in glandium capulis, vel avellanarum medietatibus applicantur: aut circumcirca folia arboris, aut coria imponuntur, ne vicinæ partes offendantur. Sed & loca vicina unguento ex bolo armeno, terra sigillata aqua rosar. & aceto muniuntur: vel in mediæ nucis putamine foramine facto, verrucæ per id extractæ medicamento tanguntur, & sulphure vivo liquefacto,

liquefacto, vel aleæ lusoriæ cuspide eodem sulphure liquido intincta; cavendum penitus est ab humidis, oleosis, & laxantibus, quæ affectionem refricant, & faciunt ut thymi regenerentur.

Manus opera. Quartò si chirurgiæ hi tumores subjici possint, rescindendi sunt, malignorum tamen sectio non admittenda, ob hæmorrhagiæ periculum, ideo mansueti tutius resecantur, neq; enim in ijs eruptionis sanguinis timor est. Muliere igitur rectè collocata, eminentia volsellæ extentæ dentibus funditus abscindatur; sic enim cavetur, ne uterus à scalpi acie vulneretur, resectione facta pulvis contra sanguinem inspergatur, & ulcus cicatrizantibus curetur; alij pilo equino radicem tumoris ligant, ac singulis diebus paulatim adstringunt, quoad deficiente alimento excidat, quod securius fit, & ne denuò pullulent, loca candenti ferro tangunt, quod inprimis fit, quando malignæ sunt. Quidam etiam origani, aut rorismarini stilum ad lucernam accendunt ac tumori sic admovent, ut inde non incendatur, sed fumum suscipiat, atquè hoc ter faciunt singulis diebus, quod cum utilitate fieri vidimus; Et Aetius eadem ratione conjugem suam curasse refert. Alij Sarmento ignito verrucas tangunt quinque diebus, & affirmat Amatus post octiduum nec earum vestigia superesse.

De scabris uteri pustulis.

CAP. XXVIII.

Descriptio. IN pudendo uterive osculo, earum præsertim fœminarum, quæ lue Venerea sunt affectæ, vel virorum eodem malo infectorum consortio utuntur, pustulæ exoriuntur, & sunt eminentiæ, quæ schemate leviter extuberant, quarum varias describit species Celsus; *Lib. 5. c. 28* in his autem partibus maligniores potissimum generantur, quæ *Epinyctides* dicuntur, *Epinyctides* qualitate magis quam copia molestæ, quarum etiam dolor supra earum magnitudinem est, neque enim faba majores unquam visuntur, sæpe multo minores, scabræ, pruriginosæ, ac furfuraceas squamas ex se projicientes, quales non rarò conspiciuntur in volis manuum eorum, qui jecore calidiori sunt.

Causa. Fiunt ex abundantia biliosi adustique humoris cum crassitie, vel etiam ex humore Venerea labe infecto, qui pustulas hasce reddit curatu difficiles, rebelles, diuturnas, dolorosas, malignas, ac contagiosas, cognoscuntur facile dioptrâ, seu speculo matricis, quo uteri affectus oculis subjici solent. *Nota.*

Curatio. Curantur, quatuor remed. generibus. Primò cibis boni succi, de quibus sæpius jam dictum est, & imprimis c. de uteri hæmorrhoidibus, abstineto ab omnibus acribus, acidis, salitis.

Attemperatio. Secundò universalibus evacuationibus, ut sanguinis missione, & purgatione pro ratione plenitudinis, aut cacochymiæ; Præmissa igitur humoris attemperatione per sirupos borraginis, viol. fumariæ, cichorei, cum aquis vel decocto lupulorum, smilacis asperæ, aut ligni guajaci. *Purgatio.* Purgatio instituenda per pillulas fœtidas de fumo terræ ad ʒ i ß: aut ℞ agarici trochiscati ʒ i, pulpæ cassiæ ℥ i, aut confectionis hamec ℥ ß sirup. ros. aut viol. sol. ℥ ii in decoctione melancholica, fiat haustus; confert etiam diacatholicon, diaphœnicon, aut apozema descriptum infrà c. de uteri rhagadiis, quæ si non proficiant præsertim adhibitis topicis de quibus statim dicendum est, sudores per necessarij sunt ex decocto sarsæ, vel ligni sancti, sæpiuscule tamen tum cathartica, tum etiam sudorifica repetenda, ob mali contumaciam.

Localia. Tertiò localibus, quæ valeant humorem discutere, & malam ejus qualitatem domare. Quocirca si mansuetæ pustulæ sint, balnea & incessiones conveniunt, ac postea abluere locum vino calido cum nitro, ac denuò aqua calida,

ſubinde puſtulam lenire butyro cum ſulphure, aut unguento ex oleo myrthino, & roſar. cum lithargyrio & cera, vel alumine cum melle, & myrrha, aut amurca cum ſulphure, & argenti ſpuma, vel ovi vitello cum amurca in mortario ad coloris mutationem agitato, vel malicorio cum myrrha, & melle, inprimis autem valet hoc unguentum, quo ad puſtulas, & ſcabiem utiliter uti ſoleo, & paratum ad meos uſus in officinis habere. ℞ radicum enulæ campanæ, pimpinellæ, lapathi acuti an. ℥ iii, aquæ fumariæ ℥ vi, aceti acerrimi, aut vini optimi, pro affectibus uteri ℥ ii probè contuſa infundantur per diem ac noctem, deinde bulliant, & exprimantur fortiſſimè, expreſſioni adde therebentinæ lib. ß olei roſar. ℥ iii, ceræ ℥ ß. coquantur rurſus ad medias, & adde ſulphuris citrini ℥ i ß ceruſſæ ʒ v. aluminis rochæ ℥ ß, ſalis gemmæ ʒ ij, olei ovorum ʒ. vi, miſce bene agitando, deinde totum lava aqua fumaria, demum quando jam eo utendum eſt, pro qualibet uncia adde ℥ ß unguenti lithargyrij, tum propter odorem, tum quia opus juvat. Utilius eſt ſi prius locus madefiat aliqua ex aquis infra ſcriptis.

Vnguentũ ad puſtulas & ſcabiem.

Si malignæ ſint.

Quarto ſi malignæ ac rebelles ſint puſtulæ, fortioribus utendum deſicativis, & ijs, quæ puſtularum malitiam corrigant, quæ dum applicantur, ſirupi ex ligno Indico utiliter exhibentur, aut per ejuſdem decoctum ſudores promoventur, qui diſſipent ac doment eandem malignam qualitatem. Utiliſſimumque eſt locum abluere aqua Lamphranci, quæ conficitur ex vino, aqua roſarum plantaginis, auripigmento, flore æris, omnibus mixtis ad formam collyrij, mirificè enim confert malignis partium pudendarum ulceribus ac puſtulis, fecit ejus mentionem Guido.

Aqua lamphranci.

C. 7. de ulceribus ancharum.

Altera aqua.

Securius tamen nec minus efficax eſt hoc aliud: ℞ aloës, quantitatem unius ciceris, floris æris, quantitatem dimidij ciceris, pulverizentur, & adde vini albi ℥ i, aquæ plantaginis, capitum roſarum an. ℥ i ſerventur in phyala vitrea, mirè ac ſine ullo nocumento ſanat omnia ulcera, & puſtulas partium pudendarum, ſi ſæpe per clyſterem aut ſyphonem infundantur. Ejuſdem fere virtutis eſt id, quod ℞ aquæ plantaginis, & roſar. an. ℥ iiij, ſalis gemmæ, nitri, aluminis an. ʒ iii, ſublimati ʒ i ß bulliant ad tertias, colaturæ adde viride æris ℈ i, quo poſtquam uſus fueris per biduum aut triduum, ad mitiora te convertito iterum ad id redeundo, quoad puſtuloſa caro evaneſcat, ac nova appareat: quidam ſupra hoc medicamentum diachylon applicant, & bene, quia ſic non eſt neceſſe ad alia redire; & emplaſtra minus commodè in uteri affectibus applicantur: Hoc inſuper quod ſummæ utilitatis eſt prætereundum non fuit, inceſſionibus factis ex decocto fumariæ, lupulorum, lapathi, verbaſci, ruthæ, malvæ, lupinorum, fabarum, cum pauco ſale. Locus inungatur hoc linimento, aut peſſus in eo immerſus indatur. ℞ Radicis enulæ campanæ minutim ſciſſæ ℥ iiii, coquantur exactè in q. ſ. aquæ cum modico aceto, aut vino ut ſupra dictum eſt, deinde piſtentur ac per cribrum excolentur, & adde aſſungiæ ſuillæ ſine ſale ℥ iii, ſucci ebuli, & fumariæ an. ℥ i ß, mercurij ſaliva jejuni aut vitello ovi extincti ℥ ß, ceruſſæ, lithargyrij an. ℥ i ſulphuris vivi ʒ i ß miſce, agitando per horam, ac pulveres ſenſim commiſcendo. quia autem puſtulæ diutiſſimè interdum infeſtare ſolent in hiſce partibus, aut externis, Admonendi ſunt tyrones, tutum non eſſe eas omninò ſanare, niſi fonticulus in crure referetur, ac diu, ut alibi diximus, apertus ſervetur.

Tertia.

Admonitio

De uteri

De uteri ulceribus.

CAP. XXIX.

Differentia

ULcus à vulnere distinguitur, quod vulnus extrinsecus semper accipitur, ulcus originem plerumque habet ex interiori vitio. Ulcerum variæ sunt differentiæ, quarum quædam ex causis desumuntur, quædam ex accidentibus: quædam ex ijs, quæ in ulcere succrescunt. Et ex causis quidem ulcus, aut corrosivum est, aut sordidum, aut cavernosum, aut fistulosum, aut cancrosum; ex ijs verò, quæ in ulcere succrescunt, saniosum fit, virulentum, purulentum, ac verminosum: Ex accidentibus distemperatum, dolorosum, tumidum, cum contusione, vel cacoëtes sive malignum & depascens. In utero sordida potissimum fiunt ulcera, aut maligna, quod locus excrementis, putrediniq; pateat; maligna, aut in cancrosa degenerant, & non distant ab ulcerato cancro, de quo supra: aut in depascentia quæ *Nomæ* ab antiquis Græcis fuerunt appellatæ. Sunt autem Nomæ ulcera inæqualia, quæ indies magis, magisque serpendo vicinas partes exedũt ac depopulantur, cæteris fœtidiora, sordidiora, acerbioraq;, qualia plurima accidunt per antiquas dysenterias in intestinis. Porro tam sordida, quam depascentia, aut incipiendo fiunt, aut ex disrupto abcessu, & aut in uteri cervice, aut in ejus corpore, potissimum tamen in cervice, quia carnosior, carnosiores verò partes facilius ulcus depascitur.

Nomæ.

Causæ.

Contingunt ulcera in utero, vel post fluxus muliebres acres, vel à medicamentis erodentibus, & ex ulcerantibus appositis, ut sabina, colloquinthide, & similibus; aut ab excrementis retentis, & putrefactis in uteri plicis, ex ipsius uteri impotentia sæpe etiam ex disrupto abcessu, ex qua causa, si abcessus pituitosus fuerit, sordida evadunt ulcera; si adustus, interdum in cancrum degenerant: non raro etiam eveniunt ex contagione Venereæ luis, & talia ulcera Chironia, vel Thelephia tempore fiunt, & eadem maligna sunt: frequentius tamen ulceratur locus ob partus difficultatem, cum aut grandior fœtus educitur, aut corruptus miserabiliter extrahitur. Hæc ex Hipp. & Galeno desumuntur.

Hipp. 1. de morb. mul. Gal. lib. de tum. præter nat.

Signa generica.

Generica ulcerati uteri signa sunt, dolor in parte punctorius, & per intervalla saniosi humores, fœtidique ex utero prodeuntes; ac consequuntur peculiaria symptomata affecti uteri, ut dolor capitis, præsertim syncipitis, qui ad radices oculorum, manus & digitos se extendit, dolent insuper lumbi, inguina, & imus venter, febricula successu temporis supervenit lenta cum crebris horroribus, menstrua si quæ fluunt, purulenta & olida sunt, durante affectu tumescit venter, maximè crura, delirat, animo linquitur, perfrigeratur, & uti Hippocrat. cit. scripsit non concipit.

Specialia.

Cæterum si ulcus in uteri orificio, vel colo existat, dioptra, instrumento locis inspiciendis idoneo, exploratur, si in profundo uteri, ab excrementis inde emanantibus dignoscitur. Specialia ulceris indicia sunt, quia ex sordido copiosus humor & sanies, cum modico cruciatu profluit; ex depascente fœtida eluvies, nigra, viridis, livida cum doloribus acerbissimis, & aliis inflammationis signis, & quæ laxant medicamenta irritant, contraria leniunt. At si ulcus fuerit jam mundum, humor paucus, æqualis, crassus, minimèque fœtidus cum facilitate promanat. Si simplex tantum excoriatio extiterit, percipitur ardor & punctio, & interdum materia quædam subtilis ac serosa emanat. Sed & excrementa, quæ uterum exulcerant, sic dignoscuntur, nam si tenuis sanguis est, aut flava bilis, dolor acerrimus fit, pungens, cum ardore, & febre: si salsa pituita, pruritus adest intolerabilis, excrementum paucum cum fœtore, & paucâ sanie: si icorosa humiditas, excrementa copiosiora fœtida:

Excrementorum exulcerantium signa.

fœtida: si ex melancholico humore, id quod excernitur est instar vini fex: si ex menstruis suppuratis, apparet sicuti lotura carnis. *Signa symptomatum.* Ulcerum in utero symptomata præter cætera consideranda sunt tumor & intemperies, tumor ut plurimum est inflammatio, qua præsente paucus cruentus ac feculentus humor cum magno dolore prodit, distemperies autem si calida sit, & sicca depræhenditur ex defectu excrementorum: si frigida & humida ex abundantia eorundem. Tandem externas causas, ut medicamenti erodentis usum, fluxum muliebrem, & similia, ex patientis aut assistentium sermonibus dignosces. Per consensum verò alicujus partis, an ex proprio uteri vitio ulcus fiat, seu potius foveatur, ex partis cujuspiam affectione depræhendes; & quia, quæ in utero excrementa generantur, purulenta sunt, & compactiora, quæ verò aliunde prodeunt, tenuia ac saniosa.

Prognostica Jam verò cum omnia matricis ulcera difficulter curentur, quia pars totius corporis recrementa excipit, quæ consolidationem impediunt, difficilius tamen quæ in fundo recondita, quam quæ in cervice exposita, quia uteri fundo medicamenta minus commodè applicantur, & quia totus nervosus serius coalescit, adhæc recentiora, & in juvenculis faciliorem suscipiunt curationem; Inveterata, & in ætate provectis in hydropem vel mortem deducunt, quinetiam pura sordidis, ac depascentibus minus periculosa.

Animadversio. Hîc animadvertendum est, abcessus rumpi nonnunquam ad interiorem uteri partem, & tunc foras per uteri capacitatem, & cervicem ejus pus effluere, sicuti menstrua expurgantur. Interdum in exteriori superficie corporis, ipsius uteri intra corpus juxta intestina, & peritonæum, quo casu si inter ea loca pus colligatur apertione opus est, ut in hydropicis; aut etiam rumpitur in externa superficie cervicis, idque vel quâ vesicæ adhæret, & tunc pus effluens per eam egreditur, vicissimque urina per uteri cervicem promanat, ac non rarò ab impacto pure supprimitur; vel quâ recto intestino, & tunc clysteres per pudendum, uteri verò ablutiones per anum, emittuntur.

Curatio. Curantur uteri ulcera quinque remed. generibus, Primò iis, quæ antecedentem peccantem humorem evacuare valeant, ac morbosum, uti vocant, apparatum emendare, quod fit laudabili victus ratione, sanguinis missione, & purgatione; *Victus.* Esto igitur aër siccus, & in activis temperatus, somnus consueto pauló longior; exercitium vitandum, cujus vices moderatæ suppleant frictiones; repletiones arcendæ alvus emollienda, animi affectus inhibendi, ac imprimis coitus ut infensissimus. Cibus sit parcus, ac humori peccanti contrarius, ut cremor ptisanæ, ova recentia, tremula, lac, juscula gallinarum, & caro earundem, præsertim extremitates, & aviculæ montanæ, passulæ, amygdalæ pistaceæ. Potus vinum album dilutum aut adstringens, vel aqua ex decoctione hordei torrefacti, ac radicis liquiritiæ, tam cibus, quam potus moderatè, & debito ordine sumantur. Deinde universales evacuationes topica medicamenta præcedant, ac inprimis quidem *Sanguinis miss.* sanguinis missio ex Giberi vena pro virium robore, subinde ex pede, deinde *Purgatio.* purgatio post humorum præparationem administretur pro natura humoris redundantis, sicuti sæpe jam repetivimus, cavendo semper ne quicquam misceatur, quod humores ad uterum deducat. *Vomitus. Sudor.* Avertunt insuper vomitus, frictiones partium superiorum, sudor per decoctum ligni sancti, sarsæ parellæ, aut radicis chynæ.

Accidentiũ correctio. Secundò quia ulcus curari nequit, nisi accidentia, si quæ adsunt, corrigantur, considerandum an inflammatio conjuncta sit, intemperies, aut dolor: & si quidem cum inflammatione ulcus compositum est, iis utendum, quæ ad illam c. proprio scripsimus: *Ulcus cum intemperie.* si cum intemperie, iis quæ c. de uteri intemperaturis; si cum dolore, ijs quæ c. de cancro quinto remed. genere; & si dolor partes superiores pertingat, balneis utendum, habendaque ratio semper ejus partis, si qua sit, ex qua acres ad ulcus humores confluunt. Peculiariter autem, si intemperies sicca sit, ulcus ablues infusâ aquâ tepidâ cum saccharo,

cum

aut aquâ vel succo portulacæ vel cremore hordei; si humida, vino lavabis, aut decocto Guaiaci vel smilacis, in quo incoxerint alumen, malicorium, aut similia, at si adjuncta sit uteri vel ulceris labiorum durities, olea miscenda, quæ c. de scyrrho uteri dicta sunt, vel ℞ radicis altheæ, liliorum alb. an. ℥ ß pulegii, origani an. m. ß, seminis lini, fœnugræci an. ʒ ß flor. rof. p. j. coquantur in pari q. aquæ, & vini, colaturæ adde adipis anserini ℥ j. aut ℞ lactis bubuli, vel asinini ℥ iiii. olei liliorum alb. ℥ j. ß adipis anserini ℥ j. misce.

Si sordidum Tertio si ulcus sordidum fuerit, detergentibus medicamentis utendum est, veluti hydromele, aut melle rof. cum decocto passularum, Ireos, & hordei, aut ptisanæ cremore cum melle, vel cum decoctione furfuris, & lentium decortic. addunt quidam fœnugræcum, & malvam, sed minus utiliter, quæ nimis humida sunt, applicantur, quia ulcus humidum est, & abstergi postulat, & natura partis sicca, quæ conservari debet.

Putridum. Quod si ulcus quia sordidum est, aut cum aliqua putredine, quam fœtor accusat, validioribus indiget detergentibus, dissolvitur in aliquo ex prædictis liquoribus unguentum Apostolorum, aut Ægyptiacum, vel mundificativum *Mundificativum apij.* apii, quod hac ratione paratur, succi apii aut petroselini ℥ ii. mellis rosacei ℥ j. ß, farinæ hordei q. s. ad ignem levi ebullitione fiat pulticula, cui addunt aliqui terebenthinæ ℥ ß, maximè si pars nervosa sit: at si corruptionis, aut malignitatis timor adsit, adde succi absynthii, aut nicotianæ ℥ j. ac si calor sit magnus tantundem succi plantaginis, in quo etiam pessaria intingi possunt, aut in hoc alio: ℞ foliorum absynthii, centaureæ, agrimoniæ an. m. ß radicis aristolochiæ ℥ ß, coquantur in s. q. hydromelitis, & adde farinæ orobi, hordei an. q. s. pulveris radicis Iridis Illyricæ ʒ ii. cum melle despumato fiat unguentum; vel aquâ marinâ salitâve, aut aluminosâ seu lixivio ulcus abluatur, aut etiam vino albo cum pulvere aluminis usti, vel aristolochiæ, & Iridis; laudat Avicenna id quod ℞ litargyrij, cerussæ, sarcocollæ an. ʒ ß ceræ, & olei rof. q. s. fiat unguentum, in quo madidæ flammulæ utero applicentur. Verum aluminosa aqua, & ea quæ metallica recipiunt, non, nisi cum cicatrix jam est inducenda, conveniunt. *Cum acrimonia.* Quòd si in ulcere acrimonia puncturæque persentiantur, medicamenta detergentia citra mordacitatem esse debent, ideoque neque apium, neque absynthium, neque reliqua calidiora sunt admiscenda, sed injiciendum serum lactis cum melle, vel sirupo rof. aut ℞. fol. plantaginis, myrthi, olivarum, capill. Veneris agrimoniæ an. m. j. coquantur simul in q. s. aquæ, colaturæ adde sirupi rof. ℥ iii. utero injiciatur. At si medicamenta hæc non sufficiant, suffumigia sunt administranda, quæ *Trochisci fuliginem generantes in ulcere.* fuliginem generant, ut ℞ thuris, masticis, myrrhæ, styracis, ladani, lapidis pyritis, auri pigmenti an. ℥ ii. therebentinæ q. s. fiant trochisci pro suffitu.

Depascens & erodens. Quartò, si ulcus depascens fuerit opus erit ijs quæ valentiori adstringendi facultate prædita sunt, frigidaque sint, stiptica, & exsiccantia, quo in casu primas tenet aqua aluminosa, quæ repellit & exsiccat; utilis etiam aqua plantaginis rosarum chalybeata in qua incoxerint cyperus, myrobalani, nuces cupressi, malicorium, balaustiæ, marrubij, vel centaurium: Fernelius commendat aloëm, & absynthium. Ex harum igitur rerum decoctione fiant fomenta, & incessiones, aut mulsa injiciatur, in qua aliquot ex dictis simplicibus incoxerint, additis ʒ ii. pulveris Iridis, & aristolochiæ, vel in eadem mulsa coquatur lentiscus, calamus aromaticus, & absynthium: *Rebelle.* ac si ulcera rebellia existant adde floris æris ʒ iii. aut ex Pauli consilio chartam combustam; vel si conspicua sint, arsenici ʒ j. tametsi scarotica difficulter uterus sustinet, ut Aëtius notavit. *Cum supercrescente carne.* Si caro supereminet adjice, quæ exedant, ut alumen ustum & reliqua mitiora caustica, quæ sine dolore carnem conterant, de quibus cap. de Nymphæa 3. remed. genere.

Quinto

Vlcus simplex.

Quinto ulcere ab accidentibus vendicato, simplex ubi jam fuerit, levioribus abstergentibus curatur, ut melle rosſ. cum aqua hordei, & ex decoctione rosſ. siccarum; sero lactis cum saccharo vel decocto lentium, cum sirupo rosſ. sicc. vel succo plantaginis aut polygonij, & portulacę decocto cum melle rosſ. in quibus insuper liquoribus si dissolvas pulverem aloës, tutiæ, hæmatitis, chartæ combustæ, cucurbitæ siccæ, & adustæ optimum paraveris; aut ex ijsdem pulveribus cum oleo rosſ. & cera fiat unguentum, quod eodem liquore diluatur, addes autem pro ʒ j. pulveris ℥ j. olei: In quibus medicamentis flocci madefiant pro pessariis vel in sequenti unguento. ℞ olei rosarum ℥ iiii. ceræ albæ ℥ j. ß, liquefiant, & in mortario plumbeo cum lacte muliebri aut caprino ducantur, donec albescant, tunc rejecto priori lacte aliud injiciatur, idque ter quaterve fiat, tunc adde croci ʒ j. fiat pessus, qui dolorem mitigat & calorem restinguit, cui consimile hoc aliud censetur: ℞ tutiæ lotæ ℥ j. litargyrii, sarcocollæ, cerussæ an. ℥ ß cum oleo rosſ. & cera fiat unguentum, quæ quidem omnia non solum in forma pessarii subjecta, verum etiam abdomini, & coxis inposita prosunt, ac per latentes meatus transferuntur, ijsdem etiam aloë, myrrha, Iris & alia sarcotica admisceri possunt; ijsdemque partibus, aut super unguenta sequens emplastrum applicetur, quod cuncta ulcera mirificè sanat, ℞ galbani ℥ j. ammoniaci, bdellii an. ℥ ii. opoponacis ℥ j. omnia comminuta imponantur in olla vitreata, & affundatur acetum optimum, post diem naturalem lento carbonum igne liquefiant, & per stramen extrahantur, ac exprimantur, colatura denuo coquatur ad aceti consumptionem, semper miscendo, quæ per se bene obturata serventur; ac seorsim, ℞ olei olivarum lib. ii. ceræ novæ lib. ß, liquefiant ad lentum ignem; quibus ab igne separatis adde litargyrii lib. j. ß, misceto, quoad nigrescant, tunc paulatim affundito prius liquefacta materialia, bene advertendo, ne virtus exhalet, tunc adde utriusque aristolochiæ, calami aromatici, myrrhæ, thuris an. ℥ j. olei laurini ℥ j. ß, ac tandem optimæ terebentinæ ℥ iiii. misceantur diligenter, quoad in frigidam injecta materia postea manibus non adhæreat, sed malaxari possit. Atque eo tempore patiens cibis reficiatur, ut caro copiosius generetur, sæpe etiam satis est molliori flocco ulceris labia extergere, & ejus cavitatem siccis etiam linimentis replere, ubi nulla jam adest malignitas, nulla crassior sordes, nam dum hæc perseverant,

Vlceris ablutio.

ulcus abluere, antequam medicamenta applicentur, singulis curationibus necesse est, ac si sanies acris fuerit, sero ulcus abluatur, si copiosa sordes, melicrato, si multa & acris, sero cum sirupo rosſ. vel sacchari octava parte; si cavum, vino; si putridum & malignum, aqua marina, vel lixivio aut urina veteri, diluto marrubii, aloës, absynthii, myrrhæ in vino: fistulosum ijs, quæ c. de fistula reperies, aut certè cum vino adstringenti, vel ex decoctione myrthi,

Cicatrizantia.

thuris, nucum cupressi, mumiæ, myrrhæ. Demum quæ cicatricem obducunt adhibenda, aut liquoribus dissoluta aut in forma pessi, talia sunt unguenta siccantia, ut de pompholige, de plumbo, de cerussa, vel id quod supra descripsimus ex rosſ. cera, & lacte in mortario plumbeo ductis;

Admonitiones.

Hæc pauca admoniti, ut ulcere in cervice existente pessariis potius, in fundo verò uterinis clysteriis utamur, & ab uterino clysteri pessus applicetur, ac emplastrum Epigastrio, & coxendicibus imponatur. Secundo notandum ex Galeno ulcera uteri, ac pudendi medicamenta oppidò siccantia exposcere, tum ob partis siccam naturam, tum ob recrementa, quibus hæc loca abundant. Tertio usum hypocausti utilem semper esse, quia exsiccat. *5. methodi.*

Scholium.

3. meth. 3.

Icor sive virus. *Sordes.*

Tria in ulcere apparere solent recrementa, ut scribit Galenus, tenue unum, quod Icor dicitur sive virus, & ulcus humectat, unde virulentum, seu icorosum: crassum alterum, quod sordes etiam nuncupatur, unde ulcus sordidum, nam quemadmodum in singularum partium coctione duplex gignitur excrementum, tenue unum, & vapo-

vaporosum ex seroso liquore, qui fuerat sanguinis vehiculum, & insensibiliter transpirat: crassum alterum, & terrenum ex quo sordes ac pili gignuntur, & sunt reliquiæ sanguinis, quæ incoctæ permansere, aut adustæ, eodem autore: ita hæc duo in ulcere recrementa suboriuntur. Præter quæ tertium insuper est, quod pus dicitur, ac fit ex sanguine extra venas effuso per earundem, & arteriarum divisionem, qui cum non possit à natura gubernari, & ab aëre ambiente alteretur, corrumpitur; ac multitudine hoc recrementum reliqua duo obscurat, vel ex eodem, cum prædictis recrementis, si in majori copia sint, fit sanies.

1. de sanit. tuend. 12. — *Pus.*

Tametsi sunt qui autumant saniem & Icorem non differre nisi hoc duntaxat, quod sanies incipiente ulcere; Icor sanescente jam appareat, virus ex maligno fluat; Et Galenus Icorem, & saniem idem esse sentit. Sed utcunque sit, ex tenui recremento ulcus humidum redditur, ex crasso sordidum; quocirca duplex medicamentum ulcus exigit, ut humidum, siccans: ut sordidum, expurgans & extergens, sordes enim per se non effluit, sed ulceri adhæret; & cum nullo tempore natura cesset, nullum certè tempus erit, in quo duo hæc in ulcere non colligantur, subindeque utrumque medicamenti genus desideretur.

Sanies. — *...it. meth.*

De uteri fistulis.

CAP. XXX.

Fistula est cavum, profundum, sinuosumque ulcus angusto foramine patens, callo obductum; quo quidem callo à sinuoso differt; fistularum plura sunt genera, quæ ex figura desumuntur; aliæ quippe breves sunt, aliæ altius penetrant; aliæ rectæ intùs feruntur, aliæ simplices existunt, aliæ duplices, aut multiplices, quasi ramulis ab uno ore intus sparsæ, interdum rectæ, nonnunquam flexuosæ, tortuosæque, aliæ intra carnem desinunt; aliæ ad ossa, & cartilaginem penetrant.

Definitio. — *Differentiæ.*

Fiunt fistulæ tanquam à causa remota, ex corruptis putrefactisque humoribus, tanquam verò à proxima, à difficilimis & negligenter curatis ulceribus: aut ex abscessibus, haud tempestivè apertis. In utero autem non rarò contingunt, præsertim in ejus osculo, & pudendo, tum quia prædicta ulcera, & abcessus ibi minus commodè curantur, tum quia plures erodentes, & acres humiditates ibi abundant, à quibus mollissima carnis substantia facilè exeditur ac postea difficulter coalescit, quæ calli, ac fistulæ potissima occasio est. Proveniunt insuper fistulæ, ut Hipppocrates lib. de fistulis scribit, ex contusione, aut equitatione, sed hæ causæ potissimum in sede fistulam gignunt.

Causæ.

Cognoscitur ex figura fistulæ facticiæ non absimili, id enim nomen habet ab arundinearum fistularum translatione. Depræhenditur etiam dolore nullo, nisi fistula nervum attingat, adhæc digiti compressione pus egreditur virulentum, quod si album sit, fistulam recentem esse arguit, & in carne; At si crassum viscidum & inæquale, antiquam, si tenue paucum, & nigrum cum dolore effluit, nervi corruptionem accusat, sin autem fistula os pertingat, & non penetret ad ipsius cavitatem, pus apparet tenue, ac pallidum; oleaginosum medullæ corruptionem attestatur, & fistulam ad ossis cavitatem penetrasse. At si fistula venam penetravit, sanguis exit cum pure crassus, & multus, tenuis verò & paucus ac persaltus, si arteriam. Quod si uteri fistula in superiori parte consistat, & ad vesicā permeet, urina per fistulam instillat, si in inferiori, & intestina perforat alvi excrementa; quam altè verò, & ad quem locū fistula perveniat demisso per foramē inspicillo dignoscitur uti

Signa.

tur uti Celsus docet, ex quo horum pleraque, & ex Hipp. & Paulo. Ubi notandum quod osculum fistulæ interdum clauditur, & aliquantulum post alibi pullulat. Porrò expeditius curatur fistula recens, simplex intra carnem, & in corpore juvenili, ac boni habitus: laboriosius, anfractuosa, multiplex, profunda, quæve os, cartilaginem aut nervum læsit, aut ad vesicam, intestinumve penetrat, in senili corpore, & pravis redundante humoribus.

Cel.l.5.c.28 Hip. lib. de fistulis. P. lib. 4. cap. 48.

Prognosticũ

Curatio.

Curatur ijs, quæ fluxionem impediant, quo fistula medicamentis promtius cedat, deinde antecedentis causæ emendatione, habitâ semper ratione totius corporis; Speciatim autem quinque remed. generibus; Primò optima victus ratione parum exsiccante, ut Euchymis cibis, & aëre ad siccum tendente: Deinde prout corpus pletoricum, aut cacochymum est, sanguinis missione aut purgatione; item frictionibus, & ligaturis partium superiorum, si ex fluxione fistula pendeat: balneis etiam sulphureis, præcipuè sudoribus ex decocto ligni Indici, aut sarsæ, hæc enim exsiccando fluxum curant, ideoque post universales purgationes, & sudores convenit etiam sirupus de ligno, aut de sarsa, aut hoc apozema per aliquot dies sumptum, ℞ foliorum olivæ, filicis maris an. ℥ j. ß radicis gentianæ ℥ j. centaureæ ʒ vj. fol. portulacæ m. ß plantaginis, agrimoniæ an. m. j. polypodii ʒ v. hordei mundi p. ii. coquantur in lib. iiii. aquæ ad tertias, factâ colaturâ adde sirupi rosati ℥ iiii. sed si addas sirupum de rosis siccis, magis fluxio præpedietur.

Apozema.

Orificij dilatatio.

Secundò orificii dilatatione, quo melius mundari extirpariq; fistula queat; dilatatur autem immissa radice gentianæ, brioniæ, aristolochiæ mundatæ, vel ciclaminis aut medulla sambuci, vel potius spongiola retorta, & acuta, quæ prius maduerit in sequenti aut simili medicamento, ℞ ceræ, ac resinæ an. ℥ j. liquefiant, & adde sublimati ʒ j. tunc spongiola intingatur, & fortiter exprimatur in prælo, ac applicetur, ibique per 12. horarum spatium maneat.

Calli illisio

Tertiò ijs, quæ callum conterant, atque illidant, quo facilius ulceris labia uniantur, quod fit uno, è tribus mediis, medicamento, ferro, igne; ac si fistula recens sit, nec admodum profunda medicamenta satis erunt, ut penicillum madidum in aqua ros. cum modico arsenico, aut in hoc altero mirabili liquore, præsertim si à morbo gallico originem traxerit, desumitur ex Fernelio, & ℞ sublimati g. xii. aquæ plantaginis ℥ vj. in cineribus calidis in phiala vitrea bulliant ad medias, aut ℞ unguenti Ægyptiaci ℥. j. pulveris Johannis de Vigo ʒ j. dissolvantur in ℥ ii. aquæ plantaginis, aut unguentum Ægyptiacum cum lixivio diluatur, aut ℞ succi asphodeli ℥ iii. mellis, auripigmenti, calcis vivæ an. ℥ ii. misce, & in fictili coquantur, in furno cocta pulverizentur quo pulvere conspergantur lichynia; ante tamen quam hæc applicentur callus emolliendus erit quod fiet pesso aureo, aut ℞ æsypi humidæ, radicis lilij, illiricæ, terebenthinæ an. partes æquales fiat unguentum; cui consimile parabis ex pari quantitate medullæ cervinæ, olei liliorum, & ceræ; At si fistula est admodum profunda, aut sinuosa, medicamenta dissolvantur in vino albo, & melle quibus incoxerint agrimonia, & gentiana, sumatur vero ʒ j. pulveris & ℥ iiii. liquoris, vel ℞ unguenti Ægyptiaci ℥ ß, sublimati ʒ ß auripigmenti ℈ j. lixivii, & aquæ plantaginis an. ℥ iiii. aquæ rosarum ℥ ii. bulliant ad tertias, injecto hoc liquore orificium fistulæ obturetur cera, vel gossypio, ut intus per aliquot horas manens, quod volumus, perficiat. Abluitur etiam ulcus cum aqua forti, sed hæc, & quæcunque arsenicum, vel sublimatum recipiunt vehementiora sunt, & ulceribus muliebris pudendi magis quam utero conveniunt, nisi durior callus sit, & patiens sectionem formidaverit, utcunque tamen circumcirca unguentum de bolo armeno semper applicetur: sequens aqua distillata fistulæ, cancro, & antiquis ulceribus utilissima est, atque etiam mundo muliebri ℞ vitrioli scriptorum ℥ j. salis ammoniaci, nitri an. ʒ j. albumina ovorum indurat. sub prunis numero xx. incorporentur & sic maneant per horas duas, postea distillentur. Secundus modus calli illidendi est inscisio, qua tum utendum, quando callus durior fuerit, & antiquior, fit autem inscisio,

Liquor ad pustulas fistulas & scissuras.

Aqua destillata.

Inscisio.

(pro-

(pronuntiato prius periculo) usque ad fistulæ finem, & callus unguibus, aut scalpro radicitus avellitur, excoriaturque, cavendo semper venarum arteriarumque sectionem, quo facto, ulceris cavitas abstergenda, ut infra 4. remed. genere. Tertio modo ustione callus de medio tollitur, quod tunc fit, quando non solum callosa, sed virulenta, & maligna fistula, in pudendo muliebri potius, quam in uteri osculo extiterit, aut ex Venerea lue originem traxerit. Fit porrò ustio candenti ferro, aut caustico medicamento hac ratione, uteri aut pudendi cavitatem prius dilatabis, deinde specillo immisso per fistulam, cujus ductu, fistula ipsa discindatur, partem elichynis formabis, donec undique discissa labia disjungantur, secunda vel tertia die medicamentum causticum, de quo supra, applicabis, vel ferro ignito, si necessitas id postulet, partem inures, circum fistulam positis, quæ repellant ac refrigerent, ut unguentum de bolo, in ipso ulcere mitigatorio ex rosaceo, & ovi luteo, deinde butyro aut pinguedine utendum, qua crusta dejiciantur, tuncque pus coctum apparebit.

Vstio.

Quartò ubi tale jam videris pus, ijs quæ ulcus detergunt ac mundant utendum est, quippe ejus cavum carne impleatur oportet, antequam labia coalescant, fieri autem id nequit, priusquam removeantur impedimenta; quæ verò ulcus detergunt mutuanda sunt ex superiori capit 3. & 5. remed. genere, peculiariter tamen fistulis convenit mundificans ex ℥ iij vini, & ℥ i mellis ros. aut ℞ therebentinæ lotę, vini sublimati ℥i succi apij, agrimonię, Nicotianę an. ℥ iij mellis rosarum ℥ i pulveris aristolochiæ rotundæ ʒ ij, coquantur succi cum melle ros. & therebentina ad mediæ partis succorum consumptionem, tunc reliqua misceantur, quod si mundato jam ulcere addas myrrhæ, sarcocollæ, radicis iridis an. ʒ i egregium efficies medicamentum ad producendam carnem; At si crassius pus fuerit, tmajor fiet detersio hac forma ℞ therebentinæ, resinæ, mellis an. ℥ ij, myrrhæ, sarcocollæ, farinæ lupinorum, fœnugræci, ac radicis ireos an. ʒ i ß fiat unguentum. sequens insuper lavacrum desiccat, & partem confortat ℞ vini albi ℥ iij (quidam accipiunt vini ℥ ij aquæ ardentis ℥ i) mellis ros. ʒ x. myrrhæ, aloës, sarcocollæ an. ʒ ij ferveant lento igne ad tertias, & per siringam ulcus eluatur; tertium hoc non solum detergit, verum etiam ad exterendum callum, si quid ejus adhuc superest, utilissimum est, ℞ oliorum plantaginis, absynthij, centaureæ minoris, sabinæ, foliorum olivæ, agrimoniæ an. m. j. radicis gentianæ contusæ ℥ ij, fiat decoctio in vino albo, colaturæ lib. 1. adde mellis ros. sirupi de absynthio an. ℥ i ß, tandem ea administranda quæ c. superiori ad consolidandum, ac cicatricem inducendam retulimus.

Mundificatio ulceris.

Liquor ad abluendum & exterendum callū.

De uteri rhagadiis, sive fissuris.

Cap. XXXI.

Haud aliter atque in ano, in manibus, labiis, & mammarum papillis ex vehementi frigore, vel septentrionali vento, aut immodica jecineris siccitate, ita in uteri ostiolo fissuræ, seu rimæ fiunt, quas græci rhagadas vocant, ac sunt ulcuscula, in longum, & angustum deducta, interdum profunda cum labijs callosis, interdum superficiaria ac sine callo, alia humida, alia saniosa, alia arida, alia cancrosa, quorum labia semper, cum diuturna sunt, callium contrahunt, & indurantur. In quo malo caro non exeditur, sed cutis ad nutum plicaturarum partis contrahitur, ita ut pars citra dolorem proprio fungi officio non possit, antequam cicatrix omninò obducatur, ideoq; affectus importunus est, ac permolestus.

Definitio.

Differentia

Causa. Porrò fiunt uteri rimæ aut ex violento enixu, ob magnitudinem capitis infantis, aut etiam ex coïtu pudendo grandiori facto, tertia causa est humorum acrium, & erodentium affluxus, maximè si lentoris nonnihil particeps fuerit; quarta est uteri ingens siccitas; quinta inflammatum condyloma, quod præ nimia tensione cutim disrumpit: *Signa.* uteri rhagades, primum quidem latent ob partus dolores adhuc recentes, postea paulatim percipiuntur, vel ad manus contactú, vel in coïtu quia ex affrictu cruentatur pars; de præhenduntur insuper sinu dioptra instrumento adaperto, tunc enim scissuræ in ostioli circuitu oculis patent, atq; hæc sunt generalia signa; specialius verò, si ob partum laboriosum, aut pudendi virilis magnitudinem fiant, ex relatione id dignoscitur; si nulla ex his causis præcesserit dioptrismo explorandum, an condylomatis tumentis ratione cutis scissa fuerit, & si nec id quidem adsit humores acres, & erodentes, ac mordaces causam præstitisse, conjectandum est, aut etiam biliosos, qui ex calore depræhenduntur, reliqui ex mordacitate citra calorem, & ex iis, quæ fluunt.

Curatio. Curantur 5. remed. generibus, primò victu humidiori, ac lubricante, fugiendo semper acria, & alvum comprimentia, esto igitur cibus gallinarum, pullorum, arietis, vituli, hædique caro elixa, & eorum juscula, aut brodia ex intubo, scariola, buglossa, borragine, spinachijs, mercuriali, ova sorbilia, ptisana, lac amygdalinum, passulę imprimis prosunt, & cerevisia potius quam vinum, caseum vitet, aromata, pira, pineorum nucleos, nuces, olivas, violentos motus, choreas saltem, vociferationum, & viri accessum.

Evacuatio. Secundò evacuantibus, si ex acribus humoribus malum originem traxerit, quod fiet, si plenitudo adsit, sanguine misso, pro redundantiæ ratione, deinde purgatione, ex cassia manna, sirupo ros. aut viol. solutivo, diachatolicone confectione hamec sine scammonio, rhabarbaro, & similibus; facta prius humoris *Præparatio* præparatione per sirupum de cichorio. ros. viol. borraginis, de fumaria cum aqua earundem herbarum; à fortioribus catharticis planè abstinendum, quia epar calefaciunt. Postea jecur ac universum corpus refrigeretur serapijs, & apozematibus, quæ mulcebrem habeant facultatem, ut etiam balneis aquæ dulcis, quę utilissima sunt. apozema in hoc casu mihi crebrâ experientiâ probatum sequens est. ℞ hordei mundi p. iii, foliorum lupulorum endiviæ, aspleni, fumariæ, borraginis, acetosæ an. m. j. camedrios, camepithios, squinanti an. p. j. florum cord. seminum frigid. an. p. j. ß infundantur per horas vi in lib. vii aquæ; postea coquantur vase cooperto, in fine adde foliorum senæ ℥ i, coletur, & cum sacchari 5. q. fiat apozema clarum, aromatizatum, ʒ i specierum triasandali. Eadem prorsus curandi ratio servanda est, si à condylomate malum proveniat, facto initio à sanguinis missione ex brachio, revulsionis gratia, deinde ex pede, mox chirurgiá curabis, ut c. de condylomate scriptum est.

Symptomatum curatio Cruor. Tertiò ijs, quæ accidentia corrigunt, quocirca si à laborioso partu, aut virilis pudendi magnitudine, fissuræ cruorem effundunt, statim à principio fluor sistendus sequenti clystere uterino ℞ foliorum plantaginis m. j. florum & capitum ros. an. p. ij. coquantur in 5. q. aquæ ad medias, colaturæ ℥ vi adde pulveris sanguinis draconis, boli armeni, myrrhæ, thuris, aristolochiæ an. ʒ ß vel omnia simul coquantur, contundantur, & per setaceum extrahantur, vel per stramen, & addito ovi albumine cum prædictis pulveribus ex lana madida fiat pessus. *Siccitas & pruritus.* Si verò fissuræ siccitatem, calorem, ac pruritum habeant, sovendus est locus humectantibus, ut hoc decocto, ℞ carnis cancrorum fluviat. Limacum, ranarum an. ʒ ij, hordei p. ij. malvæ, lenticulæ palustris an. m. j. seminis lini ℥ j coquantur in q. 5. aquæ decocti ℥ v injice per uterinum clysteré: deinde uteri ostiú liniatur unguéto de cerussa cum caphura, vel alio ex muscilagine seminis cydoniorú, malvarú, psyllij, cum lacte caprino, & butyro vaccino aqua ros. sæpiꝰ loto; quod si ardor & dolor fuerit magnꝰ ℞ unguéti populeonis ℥ i caphuræ ℈ ij cerussæ lotæ in aqua ros. ℈ i cú albumine uniꝰ ovi, misce, vel utitor lacte muliebri cum saccharo vel unguéto albo, cum caphura, vel unguéto pompholigos popu-

populeonis an. ℥ i, caphuræ ℈ ij, misce. Mesues vehementer laudat oleum de semine lini calidum per se solum ad rhagades ani, & dolores hæmorrhoidarum, sunt autem ulcera ani, & pudendi similiter ferè curanda, primas tenet unguentum pomadæ, quod per Germaniam & Italiam mirificum paratur, in Hispania dicitur *cevum confectum*. *Pomada.*

Quartò ijs, quæ istius generis ulcerum peculiarem habeant rationem, & labia conjungere, ac carnis generationem adjuvare valeant, in ijs enim Galeno Paulo, & Aëtio autoribus manuum operatio, & mordacia medicamenta vitari debent. Antequam igitur in prædictos usus unguenta applicentur, locus per uterinum hunc clysterem abluatur ℞ fol. ros. myrthi, plantaginis, tassi barbati, caudæ equinæ an. m. ij. malv. viol. an. m. j. hordei mundi, lentium an. p. ij coquantur in s. q. aquæ ad tertias, colaturæ ℥ vi adde sirupi ros. ℥ ij, aut fiat fomentum ex decoctione eâdem, deinde apponatur sequens unguentum, cerussæ, lithargyrij an. ʒ vi. plumbi usti & loti ʒ iiij, myrrhæ, & aloës an. ʒ ii. gallarum ʒ i, cum oleo myrthino, ac vino veteri misceantur. Valet ovum de vitellis ovorum, & de semine lini, quæ in mortario plumbeo agitentur, vel unguentum ex oleo de semine lini, butyro, & vitello ovi, aut vitellũ ovi cum oleo ros. aut succus plantaginis, & portulacæ, agitatus in mortario plumbeo ad coloris mutationem, addita assungia anseris, aut anatis; hoc mihi expertum est maximè in fissuris mammillarum ℞ olei ros. ℥ ij, pulveris mirobalanorum citrinorum ʒ iiij ceræ q. s. misce; optimum est, quod conficitur ex muscilaginib⁹ cythoniorum ac plumbo usto cum oleo omphancino ros. de salice, ac vitellis ovorum; aut cerotum lithargyrium; vel ℞ ovi vitellum assum, vino dissolvatur, & ceroto ros. misceatur; est etiam mirificum id quod recipit ponpholigos lotæ, plumbi usti, ac loti an. ʒ ij, cerussæ, litargyrij an. ʒ i gummi tragachanti ℈ iiij thuris pulveris radicis simphyti an. ʒ ij, terantur diligenter, & cum unguento ros. excipiantur, cui si calor adsit magnus, adde succi plantaginis, portulacę, aut centaureæ ℥ ß, & vitellum ovi assum; commendatur adeps hirci cum unguento ros. etiam ad manuum scissuras, quæ sanè cuncta, si in mortario plumbeo ad coloris mutationem agitentur, utiliora evadunt, nec minoris efficacię censetur id, quod recipit olei de vitellis ovorum, de semine lini, an. ʒ. x adipis hircini, therebinthinæ optimæ an. ʒ iij, thuris, masticis an. ʒ ß resinæ pini ʒ i, aloës epaticæ ʒ ij ß tassi barbati, foliorum plantaginis, caudæ equinæ an. m. j. omnia pistentur, extrahatur succus, tunc simul bulliant ferè ad succi consumptionem, coletur, & adde lithargyrij, auri & argenti an. ℥ ß cerussæ ℥ iij plumbi usti, tutiæ an. ℥ ij misce, & in mortario plumbeo per horas ij agitentur ad coloris mutationem: summæ insuper utilitatis est hoc aliund ℞ olei ros. mellis ros. ceræ an. ℥ i, myrrhæ, litargyrij argenti an. ℥ ij fiat unguentum, sunt qui addunt ʒ i pulveris zinziberis, & ceram virginem; vel ℞ chartæ combustæ ʒ ij olei rosar. ℥ iij valet etiam ad callosa labia; sequens erat secretum medici Hispani cui Torres nomen fuit, cranij canini recenter mortui combusti, ac in pulverem redacti ʒ iij olei rosarum s. q. in mortario plumbeo trahantur, donec inspissentur; mirificum tamen, & certissimæ experientiæ est, præsertim si à siccitate malum oriatur, sacculos linteos hordeo replere, in aqua coquere, & ita tepidos manibus tenere, aut fissuris per novem dies applicare; aut certè pulticulam ex farina in lacte cocta. Rasius laudat inunctionem cum cera, auris, quod expertum habeo,

Labiorum unio.

Galen. de comp. med. per locos 9. Paul. lib. 3. cap. 77. Aët. lib. 16 cap. 107.

Vnguenta ad fissuras.

Vigò.

R 1. divis. cap. 125.

Quintò si prædictis auxilijs rhagades non sanentur, malignitatem accusant, ideò consulit rei ratio, ad ea venire, quæ pulverem rubeum seu Johannis de Vigo recipiunt, cujus portio admiscenda erit cuilibet ex præfatis unguentis. Emanuel Vaezius observantissimus avunculus meus, vir magnæ experientiæ, hoc uti solebat, ℞ pinguedinis porcinæ ℥ ij, factis scissuris repleantur ℥ j pulveris sublimati aut Johannis de Vigo, & insertis lichynis seu flammulis igni applicetur, quoad tota pinguedo instillaverit, qua scissuræ perungantur. Secundum hoc circumfertur remedium à multis celebratum, & à me etiam probatum ℞

Malignitatis emendatio.

Emanuel Vaëzius.

aquæ vitæ finissimæ lib. j pulveris sublimati ℈ i, floris æris ℈ ß, albumina ovorum iii, omnia fortiter agitentur, & pars alternis diebus liniatur, ac superponatur emplastrũ diachilon commune, quod semper gestetur, aliquot transactis diebus granula apparent, tunc loc⁹ butyro recenti inungatur, & brevi sanescet. Tertiũ illud est quod à Fernelio superiori c. parari diximus 3. remed. gene. quo scissuræ tangantur madido penicillo, ac diachilon superponatur; valet etiam ad pustulas & crustas manuum, plura vide apud Aëtium. Tandem si ulcera callosa fuerint, curantur per ea, quæ c. superiori 3. remed. genere dicta sunt, quibus adde chartam combustam, & oleum rosar. & si saniosa sint, abluantur sero lactis vel mulsa: si calida & fervida cum cancri timore, succo plantaginis, lactucę, portulacæ, psyllij cum ceroto rosꝫ. & succo solatri, remoto callo, & malignitate ulcus consolidabitur, ut supra dictum est c. de uteri ulceribus.

Lib. 14. c. 9

Scholium.

Prima ratio. *Haud immeritò sciscitaberis, cur fissuræ potius in manibus, labijs, utero, ano, & mammillarum papillis efflorescant, quam in reliquis corporis locis; ratio quidem est, quod illæ partes tenuiori cuticula cooperiuntur, quæ facilè rumpi solet, ac subinde subjecta caro finditur, nam & manus vola propter tactum tali cute prædita est, quibus accedit mirificus jecinoris cum ipsis extremitatibus consensus, unde cum præter naturam incalescit, acres fuligines ad ea loca transmittit, cum quibus prædictum habet consensum, & in quæ ultimus fit conatus, ac tandem per quæ ob cutis raritatem facilior evaporatio fit;* *Secunda.* *Tertia.* *est tertia adhuc ratio, quod extremæ partes internarum sunt emunctoria naturalia, ut notavit Valesius, non tamen quæcunque quarumcunque, sed earum cum quibus habent rectitudinem, veluti inferius labium cum utero, extremæ manus cum hypochondriis, dextra cum hepate, sinistra cum liene qua potissimum ratione in affectibus jecoris ac lienis venam inter minimum, & annularem experti medici secare consueverunt, ut Galenus & Paulus; obiter notandum labiorum fissuras sive rhagadas in febribus, post signa coctionis, significare naturæ dominium mittentis ad exteriores partes; si verò fissuræ in lingua fiant, malum esse, quia maximum æstum in thorace & ventriculo arguunt.*

7 controv. 8 — *Vena sectio inter minimũ & annularem.* — *Galen. de sang. miss. c. 41.* — *Paul. lib. 6. cap. 40.* — *Labiorum fissura in febrib. bona, linguæ verò fissura mala*

De gangræna uteri, vel partium pudendarum mulieris, & earundem sphacelo.

CAP. XXXII.

Definitio. LOci muliebres, quia viæ sunt, ac receptacula excrementorum totius corporis, & partes, quæ non liberè perspirantur, facile putredine infectantur, subindeq; gangræna memoratis tumoribus supervenit. Est autem gangræna, incipiens partis mortificatio, atque corruptio, quæ cum jam eò processerit, ut membrum sensum penitus amiserit, corruptioneq; extinctum, & emortuum sit, non amplius gangræna, sed sphacelus, id est, sideratio nuncupatur; est enim inter magnam inflammationem, & sphacelum media gangræna tanto gravior inflammatione, quanto sideratione levior (*æstio menon, & Ascachylon*) Arabes vocant, Hispanicum & Gallicũ vulgus (*ignem sancti Antonij, & sancti Marcalis,*) alij minus propriè (*herpetem.*) Causa hujus miseriæ una potissima est ac maximè generalis, quod pars affecta vitali calore, & spiritu destituitur, id autem tripliciter contingit. Primò quia arctiori ligaturâ, obstructionevè, vel contusione, spiritus vitalis à corde per arterias influxus prohibetur. Secundò quia insitus partis calor humoris copiâ venas obstruente suffocatur, & extinguitur, uti in maximis inflammationibus cum plus ad partem accurrit, quam ipsius

Sphacelus. — *Æstio menon Ascachylon ignis sancti Antonij.* — *Herpes.* — *Causa.*

virtute

virtute digeri, aut in pus mutari queat. Tertiò ex vehementi aliqua intemperie, frigida inprimis aëris, vel medicamenti, quæ sensum sopit, aut calida præternaturali; quippe caloris præter naturam excessus, nativum destruere, atque consumere solet, ita ex medicamentis caufticis sæpissime gangræna suboritur, ut vidimus nuper in fœmina Hamburgensi; quibus insuper venenatam, & malignam qualitatem adjungere est. Provenit hoc malum inprimis in colo pudendi ex inflammatione, cancro, vel ulceribus male curatis, & ni citissimè ei succurratur, in siderationem, ac æstiomenon facilè degenerat, ac subitam mortem infert.

Pars affecta.

Cognoscitur in hisce partibus, ex calore non usitato, febre lenta cum horripilatione, ac tremore per universum corpus cum animi deliquio, adhæc primum coloris flos perit, & extinguitur, cumque jam sphacelus adest, pars livet, aut nigrescit, tumida, mollis, ac prorsus cadaverosa evadit, nec arteriarum pulsus fit, nec dolor, nec sensus ullus, quinimò sine doloris sensu, altè scalpellus adigi potest, & summus adest fœtor. Malo huic diligentissimè, uti diximus, obviandum est, alioqui non solum pars ipsa corrumpitur, sed universo corpori malo communicato fœmina quam brevissime extinguitur.

Signa.

Prognostica.

Curatur quatuor remediorum generibus, primum intemperiem corrigentibus, quocirca si pars calore destituitur ex arctiori ligatura, illa quidem solvatur, & pars inungatur oleo de scorpionibus Matthioli, ac theriaca magna, quod idem præstandum, si ex materia venenata contingat; at si ob frigidam intemperiem per se calor sit abolitus, calidis decoctis locus abluatur, ut pori aperiantur, & transpiratio fiat, ea conficies ex camomilla, anetho, pulegio, meliloto, lupinis, & absynthio, ex quibus decoctis aliquid in uterum injiciatur; peculiarius si ex veneno assumpto, aut morsu animalis venenosi fiat, curatur per ea, quæ tale venenum extinguere ac domare nata sint, semper tamen utiles, leviusculæ inscisiones.

Curatio. Intemperiem corrigentia.

Secundò si insitus partis calor humoris copiâ aut præter naturali calore suffocatur, injecto prius in uterum aut abluta parte decocto plantaginis, aut solani, curatur ijs quæ humorem in parte contentum evacuare, & locum difflare valeant quod, dicente Gal. fit membrum scarificando usq; ad partem adhuc sanam secundum longitudinem, latitudinem, & profunditatem, & sinendum, ut bona sanguinis copia fluat, quo melius pars perspiret, ac deoneretur. Subinde abluendum aquâ salita, & super inscisiones pessaria aut linteola unguento Ægyptiaco madida applicanda, ac super omnia emplastrum de tribus farinis, seu de oxymelite, quod vocant, contra gangrænam, & hac ratione paratur ℞ farinæ orobi, fabarum, & hordei an ℥ ij, bene triturentur, & addita oxymelitis libra, leviter bulliant, ad consistentiam pulticulæ. Quod si magna sit putredo additur prædicto emplastro tantundem farinæ lupinorum, salis ℥ i, aloës, masticis, myrrhæ an. ℥ i ß, aquæ vitæ ℥ ij ß misce, aut si malum contumax est, ad fortiora veniendum, sic abluitur locus vino, aut aceto salito, vel lixivio ex decoctione lupinorum, et absynthii, ac super scarificationes pulvis inspergitur trochisc. Andronis, vel vino aut melle rosarum dissolutus applicatur, & pulvis sublimati ponitur inter partem corruptam, & sanam, nunquam obliti emplastri de farinis, seu de oxymelite, quod maximæ utilitatis semper est, & mirificè corruptionem impedit. Quibus non proficientibus profundiores adhuc fiant inscisiones, ac trochisci de asphodelo inspergantur, aut in vino dissolvantur, & in mixtura pessus intingatur, quæ cum applicantur, vicinæ partes unguento de bolo muniantur; Porrò escara ab hisce causticis super inducta, facile decidit applicito recenti butyro, aut oleo rosar. cum ovi vitello, quæ si diutius, quam par est, hæreat rasorio paulatim evellitur, ne venæ aut arteriæ lædantur, interea tamen lotio ex salita aqua adhibenda, & emplastrum de oxymelite.

Si ex humoris copia.

Com. in 2. Hippoc. de fract. 18.

Emplastrũ de oxymelite.

Putredinẽ & corruptionem impedientia.

Tertiò ijs quæ partes principes munire valeant, & accidentia quæ ex hoc malo pessime proveniunt impedire, in quem finem sub umbilico applica-

Præcipuarũ partium roboratio.

 tur

tur unguentum de bolo, ne ad superiora permeent tetri vapores, qui, quoniam ad cor per arterias inprimis communicantur, ideo maximè cor roborandum conserva rос. buglossæ, borraginis, cum speciebus diamargarit: frigidi electuarij de gemmis, cum sirupo limonum, borraginis, & de pomis aut ʒ i theriacæ mitridatij, aut confect. alkermes. Et supra cordis regionem Epithemata apponuntur ex aquis cordialibus buglossæ, borraginis, rос. florum aranciorum, cum aceto squillitico, & trochiscis de caphura; ac si malú inducias præbeat, servata optima victus ratione ex cibis acidis, & qui putredinem arceant, universales purgationes utiles sunt.

Membri amputatio.

Lib. 5. de cur gang. et lib. 7. c. 33.

Quartò reliquis non proficientibus, si membrum omninò sit sphacelatum ac demortuum, miserrimum, ut inquit Celsus, unum auxilij superest genus, ut reliquæ corporis partes tutæ sint, membrum, quod paulatim emoritur, amputare, quod etiam in uteri aut pudendi collo fieri potest per novaculam, aut rasorium instrumentum, penitus usque ad sanam carnem abradendo. In brachio aut crure hac ratione, cutis sursum trahitur, & ligatur validè quatuor supra affectam partem digitis, ut sensus sopiatur, in quem usum quidam etiam medicamentum aliquod stupefaciens ægrotanti præbent aliquot ante horas, tunc diligenter novacula usque ad os caro abscinditur, & os juxta carnem serra resecatur, ne denudatum os ipsum permaneat, sic pars cauterio tangitur, qua scissio facta fuerat, ut fluxus præpediatur, os siccis filamentis contegitur, & super partem scissam stupâ pri⁹ posca, deinde albumine ovi madida, bolo armeno ac pilis leporum applicatur, sed & in parte superiori defensivum ex bolo; tandem opere completo solvatur ligatum membrum, ut caro decidat, quæ os contegat, tunc curetur, sicuti reliqua ulcera.

De uteri vermibus.

CAP. XXXIII.

Vermes in varijs corporis partibus.

Aët. lib. 14. cap. 48. Idem lib. 6. cap. 85. Paul. lib. 3. cap. 22.

TAmetsi persuasum sit quam plurimis, in intestinis duntaxat lumbricos gigni, experimentis nihilominus, & gravissimorum virorum autoramentis constat, in multis alijs (exceptis vitalibus) corporis partibus posse etiam generari, uti in ulceribus putridis, in dentibus, in auribus, in renibus, & urinæ vesica, licet raro, ob acrimoniam, & salsuginem lotii, quæ abstergendo, & propria qualitate alimenti naturam egressa vermibus nutriendis inepta sunt; quam ob causam in mari mortuo nullos pisces, aut marina alia degere, à naturæ contemplatoribus proditum est. In utero etiam interdum generantur, licet id raro, ob ipsius patentes, magnosque meatus, qui non permittunt humores, etsi crassos, ac crudos ibidem tam diu immorari, quamdiu ad vermium generationem opus erat. Ascarides ij ut plurimum sunt, & in pudendo aut uteri colo, recto intestino non absimili, frequenter versantur, aut etiam ex intestino in vulvam irrepunt, quod, an reseratis ipsius intestinis, & uteri tunicis, an per partem sylvestrem fiat, autores non declarant, ego sanè per ipsum perinæum in uterum plerumquè devolvi existimo; morbus est in numero substantiæ adauctæ toto genere, præter naturam.

Vermes in utero.

Species 1.

Causæ.

Constat verò materialem vermium causam esse frigidos pituitosos, ac crudos humores putredini accommodos, & vi caloris animatos, perinde ac in externis cætera animalcula, quæ non ex semine, sed ex putredine ortum habent, quippe si uterus naturâ calidior, plurima excrementa cruda susceperit, & ob solito angustiores vias retinuerit, donec putridum calorem conceperint, vermes tunc gignuntur, ex quibus liquet duplicem ad eorum proventum calorem, ut efficientem causam requiri, naturalem intensum, partis, ac præter naturalem, humoris.

Vermium

Lib. 9. c. 38.

Signa.

Vermium generalia signa ex Aëtio petenda, peculiaria, cum in utero consistunt, sunt quod universum corpus inquietudine molestatur, venter prurit, ideoq; maxima pituitæ copia in uterum confluit, ex qua os ipsius, ac pudendum perpetuò madent, sudant, graciles, impotentes, & imbecilles fœminæ fiũt; nonnunquã cum menstruis vermes expelluntur, nonnunquã aperto pudendo conspiciuntur, tumultuosè dormiunt, ac frequenter cum suspirijs, ac vociferatione excitantur; febres ijs accidunt inordinatæ, & cuncta alia, quæ in intestinorum lumbricis apparent.

Curatio.

Curandi duplex scopus, primus eorum generationem prohibere, secundus genitos enecare. Hæc fient tribus remed. generibus. Primum victu tenui calido ac sicco, cibo acri, & amaro, qui tamen sit optimi nutrimenti, facilis concoctionis, & ab omni cruditate alienus, ac generationem lumbricorum prohibeat. Conducit itaque caro pullorum, gallinarum, & avicularum montanarum, eorumque juscula, cum multo limonum succo: ex fructibus commendantur mala aurantia, cappares, & olivæ colimbades cum aceto. Ex oleribus intybus, sonchus, senecio; Potus esto aqua ex decoctione cinnamomi, rhabarbari, seminis, portulacæ, radicis chynæ, scorsoneræ, aut sarsæ parellæ, vitentur lacticinia omnia, pisces, ac quæcunque pituitosos gignunt humores, ut immodica ac crassa cibaria depravata, ac præpostera victus ratio, ita nec crassior cibus tenuem præcedat, nec pastum sequatur balneum, exercitium, vel coitus, nec manus, aut pedes à cibo tepida abluantur, ut Curio notavit.

Pituitæ eductio.

Secundò ijs, quæ præterquam quod humorem pituitosum gigni prohibeant, genitum etiam concoquant, & expurgent; & mollibus frictionibus, et tempestivo exercitio. Sirupis de absynthio, de endivia de cich. cum rhab. de acetositate citri, cum aquis earundem herbarum, aut graminis, portulacæ acetosæ. Deinde pituita assiduè expurganda per pillulas de hiera, de aloë non lota, mastichinis de agarico, aut electuario Indo, sive rhabarb. in decocto vel aqua cichorei, ac similibus, quæ ultra purgatoriam vim amarorem obtineant, & abstersoriam facultatem, qua aut vermes enecentur, aut extra corpus propellantur.

Vermes enecantia.

Tertiò ijs, quæ lumbricos interficiunt, quorum sylvam reperies copiosam apud Aët. cit. & de ijsdem tum simplicibus, tum compositis integra conscripsit capita Hieronymus Gabucinus, ex quibus paranda, non quæ per communes clysteres injiciuntur, quia nullius essent vigoris, neq; quę per os, quia tum jecur prætergrædiuntur & majora mala inferre possent; sed quæ per uterinos clysteres administrantur, quos concinnabis ex decocto absynthij, abrotani, & centaurij cum alumine; aut ℞ menthæ, calaminthæ, pulegij, diptami an. m. j. coquantur ad tertias, & cum melle misce, pro injectione, aut decocti lupinorum ℥ vi, aloës ʒ iij mellis ℥ i, quæ etiam commodè cum pari quantitate decocti mercurialis, & absynthij injici possunt. Aut pessus hic applicetur. ℞ fellis bovini ʒ i ß, pulv. lupinorum ʒ ii, olei de absynthio, ℥ ij vini albi generosi ℥ ß misce, in quo gossypium intingatur. Eodem fere tempore uteri regioni extrinsecus applicentur sequentia. ℞ foliorum absynthij, costi, amari, calamenthi an. m. j. foliorum persicorum m. ß, coquantur in aceto acerrimo, aut vino pro utero, contundantur, ac post extractionem adde aloës, agarici an. ℥ ß, colochyntidis ʒ iii, olei amygdalarum amararum, fellis bovini an. q. s. ceræ parum, aut etiam sine cera fiat unguentum. Cataplasma insuper conficies ex ijsdem herbis, coctis ac contusis cum farina lupinorum, oleo absynthij, ac felle bovino; aut ℞ seminis melantij, porri an. ʒ ii, contundantur, & in aceto macerentur, tunc adde utriusq; menthæ, absynthij, persicariæ in aceto aut vino coctarum, & contus. an. m ß, farinæ lupinorum ℥ i. aloës ac fellis bovini singulorum ℥ ß misce, quibus addere licet theriacæ magnæ ℥ ß. Per os etiam utiliter crebrò assumuntur pillulæ de aloë, vel de hiera, ad ℈ i singulis diebus, vel ʒ i theriacæ de citro,

Clyster uterinus.

Vnguentũ.

Cataplasma.

aut ſmaragdinæ cum ℥ iiii. aquæ portulacæ, aut vini, aut etiam g. vj. lapidis Bezoartici orientalis cum eadem aqua, aut ʒ j. ſeminis ſantonici, aut ℈ j. rhab. pulverizati ſingulis ſeptimanis, quæ omnia ſelectiſſima, ac maximæ eſſe utilitatis multis novimus experimentis.

De uteri calculo.

CAP. XXXIIII.

CAlculos in omni corporis cavitate concreſcere poſſe, ſcribit Galenus, ut in utraque veſica, in renibus, in jecore, in inteſtinis, ac pulmonibus, nil igitur mirum, ſi etiam in utero generentur, uti ſcribit Aëtius, & Hipp. in hiſtoria famulæ Diſiridis; non tamen per omnia ſimiles calculis veſicæ in utero generantur, quia non ſoluti ac liberi, ſic enim, cum uteri cavitas ſit magna, & oſculum ejus patentius, ibi non poſſent immorari, ſed calculi uteri tophaceæ, & calloſæ ſunt ſubſtantiæ, uteri ac ejus cervicis tunicis adnaſcentes, quæ non hinc inde moventur, ut conſtat ex prædicta hiſtoria; porro tophaceam hanc ſubſtantiam valida natura nonnunquam foras trudit, debilior ibi commorari diutius permittit: in prædicta famula per 40. ferè annos hæſit. Morbus eſt in numero aucto rei toto genere, præter naturam. Cauſæ ſunt eædem, quæ calculi veſicæ, humores nimirum craſſi ſpiſſi, ac viſcidi, quos ob lentorem uteri calor diſcutere nequit, vel ſaltem tenue digerit, craſſum verò in tophaceam naturam convertit, quod dum in poroſitate aliqua hæret, natura indies plus mittente, accreſcit, cui ſanè cauſæ fomitem præbet retentio menſtruorum, aut eorundem ſuppreſſio; Eſt & alia calculi cauſa, pus in utero concretum ac exſiccatum. Nec audiendi ſunt illi, qui putant calculum à frigiditate etiam, ut efficiente, poſſe provenire, eo ducti argumento quod nephretici ſæpe juvantur à calidis, & renibus igni converſis calculus excluditur, quippe calor, dum lapis in via eſt, ad expulſionem juvat, nondum tamen genitum effingit ex pituitoſa materia, ſubindeque nocet.

5. popul.

Calculi utero quales.

Species.

Cauſa.

Calculus à frigido efficienti non fit.

Signa. Signa ſunt, gravativus ſed levis in utero dolor, qui utero ipſo compreſſo exacerbatur, fœmina non concipit, menſes inordinati fiunt, ac digito per podicem immiſſo tactu deprehenditur calculus. At qui in cervice uteri generantur, majori cruciatu, vicinas partes afficiunt, magiſque creſcunt, ac majorem inferunt moleſtiam, præſertim cum fœminam minus commodè ſedere contigerit; quin etiam diopatriſmo oculis facilius ſubjicitur.

Curatio. Curatur duplici remed. genere, & primò quidem, ſuppoſita victus ratione emolliente, ac lubricante, ijs utendum quæ craſſos viſcidoſque humores expurgent, de quibus c. ſuperiori, & de ſuppreſſ. menſtruorum.

Calculi avulſio. Secundò ac præcipuè ijs, quæ calculum eradicare, ac evellere ab utero valeant, quod ut commodè fiat, prius partes leniantur clyſtere emollienti, ex decocto altheæ, malv. fœnugræci, ſeminis lini, admixto multo roſaceo oleo aut liliorum, ut facilius obediat operi manuali, quod ſic fit: *Opus manuale.* Mulieri ſupinæ, diſparatis cruribus locatæ, duos longiores ſiniſtræ manus digitos in ani foramen chirurgus immittat, dextrâ verò ſuperiorem ventrem comprimat, calculumque extrorſum cogat, ac propellat, quod expeditius fit, ſi in uteri cervice calculus conſtiterit, ſi autem in utero ipſo, laborioſius, ideoque majori vi opus erit. At ſi in oſculo uteri, aut colo ad natus fuerit, & huic operi non cedat muliere ritè locata, & locis per dioptram dilatatis, ſcalpello reſecare oportet, quo facto in uterum injicienda, quæ ulcera curant, prmò adſtringentia, & ſanguinem ſiſtentia, deinde exſiccantia; nec non imperanda optima victus ratio, corpus bis, aut ter in anno perpurgandum, ne affectio revireſcat. *Curatio calculi in veſica muliebri* Haud valdè abſimilis eſt curatio calculi veſicæ in mulieribus, quanquam his rarius quam viris contin-

contingit, & facilius curetur, quia latiorem, breviorem, ac rectiorem urinæ meatum habent; qui tamen si contingat, sic extrahatur, muliere ut supra collocata, chirurgus duos longiores sinistræ manus digitos in pudendum immittat, dextrâ vesicam supernè comprimat, & calculum versus vesicæ collum compellat, ac ut extra musculum vesicæ collum claudentem prodeat, diligenter cogat, tunc paululum supra pudendi alas, quo loco calculus occurrit, sectione facta per forcipem calcularium extrahatur calculus, denique ulcus adstringentibus, aridis, & incarnantibus medicamentis curetur.

RODERICI à CASTRO LUSITANI

De morbis Mulierum.

LIBER TERTIUS

SECTIO PRIMA.

De Sterilibus.

Ne confusionis obscuritatem pareret male harum affectionum distincta tractatio, eas, quæ citra conceptum aut partum accidunt superioribus libris conclusimus, reliquas quæ vel prægnantes, vel puerperas exercent, in proximis relaturi.

De sterilitate naturali.

CAP. I.

STerilitas est quædam impotentia ac difficultas mulieris, viro utentis, ad concipiendum debito tempore. Ejus quatuor sunt Species. Prima fit à vitio naturali, & congenito; Secunda per collationem fœminæ, ad proprium virum. Tertia ex morboso affectu, & ob diversas affectiones. Quarta est earum, quæ pepererunt, verum à primo aut secundo partu steriles factæ sunt, & hæc dicitur sterilitas ad tempus. Singulas hasce seorsim percurremus, ac deinde de virorum sterilitate sermo erit. Prius tamen considerandum sterilitatem, uteri vitium esse in actione læsa, quatenus concipiendi instrumentum est. Nam si diminuta, aut ablata concipiendi facultas sit, sterilis fœmina dicitur, si depravata, monstrum concipit.

Definitio. Differentia. Species.

Naturalis igitur sterilitatis causæ sunt totius corporis intemperamentum, nam & præter naturam crassæ non concipiunt, quia omentum os uteri comprimit, 5. Aph. 46. & quæcunque frigidos, ac spissos habent uteros, quod etiam de humiditate, & siccitate Hipp. docet, quia & impensè calidum temperamentum semen conterit, & nimis frigidum genituram extinguit; ac siccum semen ubi primum in uterum excidit, extendi nequit, nisi vero extendatur per uteri capacitatem parte plurima mulier non concipit, uti Galenus scribit. Columella etiam seu membrana utero adnascens impedit, ne semen viri ad uterum penetret, ut notavit Hippoc.

Causa.

1. de semine 9. Lib. de nat. mul. de morb. mul. de sterilib.

Porrò exploratur sterilitas naturalis ex voce fœminæ, aspera, crassa, vel rauca, censentur steriles calidiores, & hirsutiores, & quæ pilos circa pudendas partes crassos habent, nigros, & hirsutos, maximè si in mento nonnullos habuerint, ad harum conditionē accedunt viragines, & quæ principum partium, ut ventri-

Signa

ventriculi, jecoris, cordis, lienis, ac pulmonis latente vitio, ut intemperie, obstructione, aut scyrrho tenentur, quæque inordinata habent menstrua, diminuta aut copiosa, insuper salacissimæ, si nigrioris coloris sint, ac quæ strictum habent ventrem, aut coxarum ossa nimis conjuncta. Ex quibus signis obiter multæ aliæ causæ depræhenduntur naturalis sterilitatis. Nec tamen ea satis esse Hippocrates putat, nisi & experimentis sterilitas dignoscatur, quorum primum est, si vestibus obvolutam fœminam, ac juxta lumbos obligatam subter suffias thuris, styracis, aut alterius aromatis halitu, ac si odor per corporis spiracula ad os & nares transmitti depræhendatur, mulier fœcunda censetur; sterilis verò cum invia ob vasorum obstructionem, vel ab uteri frigiditate extinctus odor eò non pertingit, sed & alium expurgatum pessi forma dormituræ utero subdito, & si odor vel sapor postridie ad os pervenerit, fœcunda est, sin minus, sterilis; si tempore concubitus hirqui seu oculorum anguli croco liniantur, ac post coitum saliva colore croci sit infecta, fœcunditatis indicium est, quia significat poros, per quos, ut quidam referunt, semen à capite decidit, qui ideo seminales dicuntur, obstructos non esse. Inprimis autem galbanum igne emollitum, ac serico inclusum mulieris utero noctu subdito, & caput mulieris lotum linteolo nullo odore infecto obligato, tunc si cras mane caput mulieris galbanum redolet, probè purgata est ac fœcunda, quæ tamen hactenus allata experimenta mihi cum Avicenna absentiam obstructionis duntaxat arguere videntur, non fœcunditatem, ideo sequentia subjunximus. Hordeum mulieris urina maceratum, si decimo die germinet, fœcunditatem indicat, sin minus, sterilitatem. Balsami parum aqua admixtum, & bombace exceptum, in uterum immittito, ac leviter fœmori alligabis, tunc si uterus traxerit humorem, fœcunditatis est signum, aut si pesso ex aristolochia, & melle utero imposito saliva dulcescat; aut si urinæ sulphur vivum inspergatur, ac inde vermes prodeant, fœcunditas, sin minus, sterilitas adest. Sequens ut probatissimum Lusitanus commendat, coaguli leporis drachmam aqua calida dissolve, ac jejunæ mulieri in aqua calida existenti, propinato, si ventris dolores sentit, apta, sin minus, inepta censetur. Alderetus verò vir in praxi exercitatissimus, & olim primarius Salmanticæ professor hoc experimento utebatur, ut reperio in ab eo dictatis scriptis observantissimi, ac piæ memoriæ patris mei Andreæ Fernandes, cui sit pax; ℞ melantii ℥ j. ß mellis q. s. fiant tria pessaria, quorum unus utero subdatur, ac si supervenerit febris, fœcunda est, sin minus, alterum ac tertium supponatur, & nullo superveniente symptomate infœcunda judicetur, ideoque ab ejus curatione recedendum, *ut enim medicis gloriosum inprimis est, deinde etiam fructuosum, sterilitatem curare, conceptumque adjuvare, ita profecto dedecorosum, incurabilibus sanitatem promittere*.

Signa ab experimentis. — *Alia fœcunditatis experimenta.* — *Centu. 6. curat. 60.* — *Alderetus.* — *Autoris pater.*

Aristoteles videtur innuere omnem sterilitatem naturalem, curationem non suscipere, Avenzoar sterilitatem naturalem à solo Deo curari posse scribit, ab homine naturaliter non posse; è contrario, Quintus Serenus naturam medicamento potenti victam sæpe fœtum dare refert, quod etiam multis experimentis confirmari videtur, quocirca dicendum, si magnum vitium sit causa sterilitatis naturalis, incurabilem esse, sin parvum, curari omninò posse; Sterilitas per collationem fœminæ ad proprium virum, parum etiam commodi ex præsidiis suscipit, nisi, ut inquit Avicenna, permutet unusquisque socium suum.

Prognosticū — *2. de gen. anim. 4.* — *Avenz. 2. theisu. trac. 5. c. 1.* — *21. 3. tract. 1. c. 8.*

Curatio sterilitatis naturalis si consequi potest, certè instituenda est per ea potissimum, quæ à proprietate conceptum juvant, & intemperaturas respiciunt, quæ aut intus assumantur, aut apponantur exterius. Intrinsecus laudat Dioscorides, pastinacæ semen, & porrum; alii commendant radicem lapathi majoris, & coagulum leporinum, ac testes omnium fere animalium: Plinius oculum hyenæ; semen & fœcunditatem auget, si mulier salviæ hortensis succi heminam cum sale potaverit, deinde post horæ quadrantem viro sese commiscuerit, quo remedio post magnam pestilentiam, Ægyptias multos fœtus produ-

Curatio.

Alderetî remedium ad sterilitatem pellendam.

produxisse ferunt: Ipse Alderetus hoc vehementer extollit, ℞ farinæ tritici, aquæ stillatitiæ petroselini, succi arthemisiæ q. s. ut fiant 17. plancentulæ, quæ in oleo communi frigantur, & 15. à menstrua purgatione diebus incipiat fœmina singulo mane unam capere, ac superbibat ℥ ii. aquæ petroselini, interea tamen servet uterque conjugum regulas à nobis traditas 3. de nat. mul. c. 4. utile est comedere testes gallorum, aut pastinacam, vel semen ejus cum vino per duos menses; ijs verò quæ ex frigiditate laborant theriacæ usus, ac vinum Hippocraticum, semen seseleos saccharo incrustatum, caricas cum foliis abietis: genitale arietis, vel tauri coctum comedere, vel testes cervi in pulverem redactos, semen urticæ; laudatur potus lactis vaccini; ova perdicis, fimus accipitris cum mulsa, aut ℈ j. limaturæ eboris sæpius sumere cum eadem mulsa, coagulum leporis cum pulvere arthemisiæ, g. x. mosci cum vino calido, in quo bullierit rasura eboris, & cornu capræ; vinum cum floribus rorismarini confectum: theriaca cum limatura eboris, electuarium concinnatum ex floribus rorismarini, aut stœchados cum melle; aut aliud ex pudendo tauri, cum mentha & melle paratum; sed & hic pulvis ad conceptum efficax dicitur, ℞ salis ammoniaci ʒ ii. salviæ, cumini an. ʒ j. simul per triduum, menstruis desinentibus, cum vino præbeto, dicitur sal sacerdotale; prodest insuper pulvis factus ex testiculis cervi, & visco quercino, aut alius ex arthemisia cum saccharo summo mane sumptus, si postmodum sequatur suffumigium ex calamintha: coagulum leporis comestum valet, vel uterus ejusdem assatus. Aut à menstrua purgatione sumat duo ova sorbilia nepeta plena, ac postea cum viro congrediatur; aut ℞ testiculorum verris desiccatorum, limaturæ eboris, seminis seseleos, uteri leporis, & coaguli ejus an. ℥ ß, fiat pulvis, quo utatur mane cum jure pulli, vel gallinæ; aut hoc alio nigellæ, salis ammoniaci an. ʒ j. cyperi ʒ vi. terito, in quatuor partes dividito, & unam singulo mane cum vino bibendam dato, menstruis desinentibus. Postea viro commisceatur, sed & virum strenuam operam navare oportet, interimque, dum fœmina medicamentis utitur, à Venere penitus abstinere, & succulentis uti, ac bonis cibis.

Regula ad fœcundum concubitum.

Pulveres.

Sal sacerdotale.

Exterius etiam fœmina pudendum inungat succo satyrionis, sparso pulvere leporis combusti, aut balsamo, & uterus suffumigetur trochiscis de myrrha vel de galbano, styrace liquida, baccis lauri, aut lilio cum thure mixto, in forma polentæ, & limatura cornu capræ cum oleo de spica, fimo leporis; rutha sicca cum melle, ligno aloës, eboris rasura, & pulvere uteri suis, aut ex opoponaco cum balsamo. Pessaria insuper conficiantur ex mentha sicca, myrrha, & cera, aut ex limacibus cum croco, vel ex coagulo, & stercore leporis cum melle; ex felle taurino, & adipe, aut butyro; ex felle etiam caprino cum oleo ros. & cumino. Hæc quidem ante coitum, à coitu verò obturetur pudendum pesso sive nascali ex lana, sive gossypio madido, in succo myrthi, vel æquis portionibus croci, spicæ, pinguedinis gallinæ, gummi alicujus, & olei de spica. At per quatuor horas ante coitum adhibeatur alius pessus ex croco, myrrha, spica, sevo, gallia, therebentina, mastice, & oleo de spica, cum pinguedine gallinæ, & lana; vel ex satyrione cum melle aut ex oleo ros. cum stercore vulpis, aut ex succo mercurialis cum lana; aut ex eadem lana intincta in oleo de been, bdellii, balsami, vel nucis cupressi, aut de baccis lauri cum gallia, ammonio, & cera, aut oleo de bdellio, & melle; vel ex medullæ cervi, hyssopi viridis, butyri, sevi caprini, styracis liquidæ, meliloti an. ʒ vi. olei de spica ℥ j. galliæ, masticis, spicæ an. ʒ i. cum oleo ros. fiat mixtura pro pesso; vel ex fœnugræco, cum adipe anatis, vel ex musco dissoluto in oleo ros. aut naphæ; vel ex triphæra magna cum succo arthemisiæ, & myrrha, à quibus abluantur partes cum aqua melissæ; alia etiam pessaria formantur ex Gentiana, croco, foliis myrthi, tritis cum pillis arietis, & oleo sesamino; aut ex testiculis vulpis & felle galli, quo apposito fœmina bibat ʒ i. limaturæ eboris cum vino, aut comedat oculum

Extrinsecùs applicanda.

Inunctiones suffitus.

Pessaria.

oculum hyenæ glycyrrhiza, & aneto paratum. Pessus qui sequitur semel in hebdomada applicitus mirificè uterum purgat, ℞ castorei, agarici, masticis an. ʒ. ß, colochyntidis ℈ ß, bulliant in vino albo, colaturæ adde mellis q. s. fiat lento igne pessus, inspergatur pulvere nucis vomicæ combustæ. Sequantur *Balnea.* postea balnea ex decocto spicæ, florum camæmali, meliloti, pulegii, seseleos, actandem jam dicta suffumigia. Pleraque alia tum interius, tum exterius administranda videre licet apud Aëtium. *Lib.13.c.3...*

Primus curationis modus. Non erit abs re hoc in loco, ut dexter remediorum usus innotescat, duos haud contemnendos sterilitatem curandi modos recensere. Et primò quidem comprobatum à plerisque est, ut fœmina per octiduum ante diluculum capiat *Sirupus.* ℥ v. aut vj. sequentis syrupi. ℞ matricariæ, pulegii, calamenthi, origani, hyssopi, pimpinellæ, camedrios, camepithios an. m. j. radicum asparagi, brusci, rubeæ, eryngii, enulæ campanæ, acori, fœniculi an. ℥ ii. cuscutæ, prassii, melissæ an. m. ß, seminis anisi, maratri, ameos, carvi, seseleos an. ʒ ii. cicerum rubeorum p. ii. bulliant in aqua fontana ad lib. ii. colaturæ adde oxymelitis squillitici syrupi de arthemisia an. ℥ iiii. aromatizetur ʒ ii. cinnamomi, absumpto sirupo *Purgatio.* purgentur benedicta laxat. aut diaphœnic. aut pilulis fœtidis, cochiis, de agarico, de hiera cum pauco castoreo, vel hisce aliis pilulis ℞ xylobalsami, cinnamomi, sileris montani, asari, masticis, anisi, fœniculi, macis, croci an. ℈ j. calami aromatici, squinanthi, spicænardi an. ℈ ii. turbith electi, ac præparati ʒ. j. ß aloës ad pondus omnium cum succo fœniculi, fiat massa pilularis, cujus dosis ʒ ii. sed & vir interea, si cacochymicus sit, purgetur. *Balneum.* Deinde fœmina balneum ingrediatur ex decocto foliorum lauri, mentastri, salviæ, origani, calamenthi, pulegii, menthæ, rorismarini, sabinæ, arthemisiæ, Valerianæ, millefolii, camomillæ, seminis anisi, fœniculi, additur etiam melilotus, spicanardi, seselios, in quo quidem balneo fœmina sedeat usque ad umbilicum per horam, vel etiam fomentetur cum herbis venter inferior, & ex decocto evaporationes capiat, addito thure & alumine, ac in simili *Clyster uterinus.* decocto maritus pedes lavet, à balneo in uterum hic aut similis liquor injiciatur, quo proluatur: ℞ masticis ʒ ii. coquantur in ℥ vj. prædicti decocti, vel in vino, & adde hieræ ʒ ii. sunt qui in decocto addunt colochyntidis ʒ ß. Posthæc odoriferis loca muliebria suffiantur, ut trochiscis de gallia muscata, de *Suffumigiũ.* ladano, aut hisce pro nobilibus, ℞ mosci, zibeti, ambaris an. ℈ j. ladani ℥ ß secundum artem fiant trochisci: subinde uterus ut mundificetur, aliquod ex his pessariis contineat ℞ macis, bdellii, galliæ muscatæ an. ʒ ii. colochyntidis *Pessi.* ʒ ß, hieræ ʒ j. omnia cum ladano incorporentur, addunt aliqui Euphorbium; aliud, ℞ fellis hædini j. satyrionis ʒ iiii. mellis ℥ iiii. incorporentur; aut ℞ croci, cinnamomi an. ʒ iii. ß, spicæ nardi, meliloti, cardamomi an. ʒ j. axungiæ anatis ℥ ii. vitellos ovorum ii. olei nardini ℥ ß misce, sic purgato utero, fœmina *Pessus reficiens uterũ.* per diem ante congressum retineat intra vulvam pessarium, ex prædictis rebus aromaticis paratum: aut hoc ℞ xyloaloës, styracis, calaminthæ, myrrhæ an. cum oleo moschelino, vel balsamo, aut oleo de spica, in quo dissoluta sit mosci ʒ ß fiat pessus. Ab his venter inferior, & muliebria hoc perfundantur unguento, quo uterus calefiat ac confortetur ℞ radicis enulæ mundatæ ac con- *Vnguentum* tusæ lib. j. brancæ ursinæ lib. ß, bulliant in lib. vi. vini albi, odoriferi, & adde assungiæ porcinæ lib. j. matricariæ m. j. post longam ebullitionem coletur, ac ponatur in vase vitreato ad ignem, parum adhuc bulliat, ac paulatim indito thuris albi, masticis an. ℥ ß ceræ novæ ℥ vi. & cum omnia fuerint incorporata removeantur ab igne, & asperge hunc pulverem: ℞ cinnamomi, galliæ, cariophyllorum, nucis moscatæ, macis, galangæ, spicæ nardi, zinziberis an. ʒ iii. croci ʒ j. fiat pulvis subtilissimus, ac post balneum cum eo fœmina cuncta *Confectiones.* inferiora inungat, postea se lecto componat, & capiat parum de triphæra magna, sine opio, aut de nuce muscata condita, seu de mirobalanis aut ʒ ß specierum aromatici, rof. Gabrielis cum vino generoso, vel flores aranciorum conditos, ex quibus etiam mixtis cum sirupo de cortice citri fiat electuarium;

aut

aut cum ſaccharo diſſoluto in aqua arthemiſiæ, morſelli, de quibus cum vino mane ac veſperi capiat ʒ ß, aut de hoc: ℞ pulveris arthemiſiæ, radicis biſtortæ, nucis moſcatæ an. ʒ j. ſacchari diſſoluti in aqua meliſſæ q. ſ. fiant tabellæ; aut ℞ cinnamomi, cardamomi, cariophyllorum an. ℥ ß, croci ʒ ß, zinziberis, piperis longi, galangæ, macis, nucis moſcatæ, cumini, aloës an. ℥ ß, cubebarum ʒ iii. ambræ, moſci, an. ℈ j. pulverizentur omnia, & cum ſaccharo diſſoluto in aqua meliſſæ, fiant rotulæ, aut cum ſyrupo de cortice citri, fiat opiata. Vir etiam poſt lotionem pedum, inungat penem balſamo, aut pinguedine anſeris, vel oleo liliorum cum moſco; atque hæc quidem curatio ijs potiſſimum accommodata eſt, quæ ob flatus aut uteri frigiditatem ſteriles ſunt.

Secundus curationis modus à doctiſſimis viris traditus, & expertus, quo aſſeveranter confirmant fœminam fœcundam reddi, hujuſcemodi eſt. Purgetur prius mulier ante tempus menſtruorum decocto myrobalanorum, chebulorum Indorum, Emblicorum, cum ſaccharo, poſt menſtrua balneum per vj dies continuos ingrediatur ex decocto roſ. rub. gallarum, balauſtiarum, radicis pæoniæ, à balneo abſterſo ventre, utero indatur peſſus ex lana, vel candela madida in oleo nardino, vel balſamo cum pulvere pæoniæ, vel ℞ caſtorei, agarici, maſticis an. ℥ ß, bulliant leviter in vino albo, & adde mellis q. ſ. fiat peſſus, qui per triduum applicetur, ſingulis diebus renovando, & ſic paretur: ℞ coaguli leporis, ſtercoris ejuſdem, macis an. partes æquales miſce lana excipiantur. Uterus inſuper abluatur hoc liquore: ℞ nucum cupreſſi numero vi. contundantur, ac coqantur in vino albo, coletur & adde tryphæræ magnæ ℥ j. retineat quantum poteſt, continueturque per triduum, ſuffumigetur inſuper, cum æquis portionibus myrrhæ, thuris, ligni aloës, ſtyracis, cinnamomi. Deinde capiat fœmina ſingulo mane ʒ ii. ſeminis ſeſeleos, cubebarum, vel ameos cum vino albo, vel ʒ j. hujus pulveris: ℞ teſticulorum verris pulverizati, raſuræ eboris, granorum ſeſeleos, matricis, & coaguli leporis an. ℥ ß, pulverizentur omnia, & poſt menſtrua capiat fœmina mane, & veſperi ʒ j. cum vino, aut jure gallinæ, ſi vomit, adde liquiritiæ vel ſacchari q. ſ. finito pulvere fiat hæc paſta. ℞ ambræ, ſtyracis, calaminthæ, an. ℥ ß, myrrhæ, maſticis, thuris, cariophyllorum, ligni aloës, cinnamomi, nucis moſcatæ, & cupreſſi an. ʒ ii. fiat pulvis, incorporetur cum oxymelite diuretico, & aqua roſ. ad formam paſtæ, quæ dividatur in quatuor partes, ex una fiat pomum odoriferum; ex ſecunda fiant pillulæ magnitudinis cicerum, quarum capiat ſingulo mane tres: ex tertia peſſus fiat, qui præmiſſa balſami aut olei nardini inunctione, locellis indatur, quarta diſſolvatur in aqua calidiſſima, & fiat vaporatio pro utero.

Secundus modus.

Paſta in varios uſus.

De ſterilitate fœminæ per collationem ad virum.

CAP. II.

UT non quævis planta ex qualibet naſcitur terra, ſed ſemen unumquodque peculiarem terræ conditionem exigit, ita in hominis generatione; etſi fœmina ſuapte natura fæcunda ſit, requirit tamen ſemen ſibi idoneum, atque conveniens, citra quod procreare nequit, & quod de fœmina dicitur, licet nobis ad viros tranſcendentibus transferre, nam ſeminis fœcunditatem frigiditas, & agri ſpiſſitudo impedit, quia emergere non poteſt, ac per anguſta uteri vaſa, & frigore inſpiſſata, non niſi ſeroſus prolabitur ſanguis, ad fœtus incrementum, quibus nec ſecundæ, nec cotyledones formari ritè poſſunt

cum umbilico, unde fit, ut virile semen tametsi prolificum corrumpatur, sed & extinguitur in utero frigido, & humido, perinde ac semen in solo humido, & paludoso, uti scribit Avicenna; Similiter etiam in sicco, & calido utero marcescit, non aliter quam semen in terris, in quibus calx sparsa permixtave fuerat.

21. 3. tract. 1. c. 8.

Fœmina an vir sterilis sit, quibus notis exploratur.

Rasius 22. cent. tract. 6. c. 1.

Veteres medici, fœminæ an viri esset sterilitas, hisce signis venabantur. Primò sperma utriusque conjugis seorsim in aquam infundatur, & quod supernataverit, fœcundum est, quod subsidet, infœcundum. Secundò, *1. Signum.* utriusque semen inspergito super lactucæ, vel teneræ plantæ radiculas, & *2.* quod illas exsiccaverit, sterile est. Tertiò, accipe septem tritici grana, septem *3.* hordei, & septem fabarum, mingat super ea uterque conjugum seorsim, & si post septem dies nascuntur, fœcundus est is, qui minxit, si non nascuntur, *4.* sterilis. Quartò, si alter conjugum mingat super malvam, & arescat, ste- *5.* rilis est, sin minus, fœcundus. Quintò, si vir dies novem aut circiter mingat in uno vase, & mulier in altero, in quibus sint surfures cocti, in cujus vase vermes citius enascuntur, ejusdem est sterilitas. Quorum tamen signorum priora absque scelere desumi nequeunt, omnia ridicula censet Avicenna cit. & vana, potiusque sterilitatis suspicionem arguere, si vir uxorem cum priori marito fœcundam implere non possit; aut si fœmina ex marito cum prægressa uxore fœcundo non concipiat, quanquam & hoc ex disparitate provenire potest, quippe sæpe fit, ut neuter coëuntium sit sterilis, sed quia eorum sunt abhorrentes naturæ, idcirco nihil ex sese, ex alijs vero generare possunt; sic amborum impensè calidorum aut frigidorum, non facilis est consensus, temperatorum aut etiam contrariorum perutilis censetur congressus, ut copiosius, prima hujus operis parte, explicuimus.

Lib. 2. c. 2.

Causa sterilitatis ex parte seminis.

Quæ cum ita sint, efficaciora certioraque alia signa investiganda erunt, si prius sterilitatis causas perquisiverimus, quarum tum ex parte viri, tum etiam fœminæ quatuor numerantur præcipua genera; quædam enim sunt ex parte seminis; quædam ex parte uteri, & instrumentorum; aliæ ex parte principiorum, aut erroris in congressu commissi, quarta & ultima est dissidium inter utrumque conjugem, de qua ultima cit. jam plus satis disseruimus. Ex parte igitur seminis steriles censentur, quibus inutile fluit, exile, fluidum, frigidum aut insigni aliqua intemperie præditum; nec grandinis speciem refert, nec album est, tenax, splendidum, odorem palmæ, & jasmini, aut florum sambuci referens, quale optimum esse oportet, est etiam infœcundum semen valde senum post 70. annum, mulierum post 50. & puellarum ante 14. puerorum ante 18. eorum præsertim, qui nauseativam satietatem patiuntur, & ebrij ægroti, aut ejus qui plurimo utitur coïtu, quive seminis profluvio laborat, aut aquæ potatorum, heluonum, pituitosorum, nisi opposita seminis fœminei natura id attemperaverit, moderatum insuper semen esse debet, nam paucum generationi non sufficit, copiosius non concipitur, nec nutriri potest à semine mulieris, sterilescit etiam concubitus, si coitus coitui accedat, ideoque meretrices non concipiunt.

Semen bonū quale.

Meretrices cur nō concipiant.

Causa ex parte uteri.

Ex parte uteri & instrumentorum generationis mulier non concipit, si uterum habeat vel calidum, vel igneum, vel frigidum, vel humidum, vel squalidum, vel nimis carnosum, & pinguem; vel oppidò excarnem, vel gracilem, aut angustum, aut brevem, aut hiantem, quia semen rejicit, aut clausum, quia non admittit: aut si vasa ejus obserata sunt, & obstructa, aut per obductam cicatricem obcæcata, ut Paulus notat, aut si uteri cervix obliqua est, aut si ipsa angusta est aut ampla, quia sic pudenda adaptari non possunt, potissimum autem dicente Hippoc. 5. aph. 52. frigiditas sterilis est, quia extinguit innatum seminis calorem, &, uti diximus, à frigiditate

Lib. 6. c. 7[illegible]

ditate uterus cogitur, & comprimitur ita ut semen recipere nequeat, & venarum ora occludit, ut sanguis non possit in uterum stillari ad fœtus alimentum, & sanguinem aqueum efficit nutritioni ineptum, & multam in utero generat pituitam, ex qua humidior, ac mollior redditus generationi, & seminis compressioni fit ineptus, ea tamen inprimis frigiditas sterilis censetur, quæ spissum reddit uterum, quia intensa, nam densitas vehementer frigidos uteros comitatur auth. Galeno 5. aph. cit. Viri porrò steriles censentur spadones, aut semispadones, & quibus testes quapiam de causa attriti sunt, vel qui penem brevissimum habent, ita ut in uteri profunditatem ejaculari nequeant, quod etiam ob nimiam obesitatem contingere diximus, aut etiam si penis respectu uteri longior, & uterum plurimum feriat; insuper conceptum impedit crassities, aut nimia latitudo ipsius, quam fœmina sustinere nequeat, vel adeo os uteri aperiat, ut hiare ipsum faciat, & præ dolore comprimi non possit, ac semen retinere; adhæc hypospadij, & quibus virile membrum est contortum, aut paralysi affectum, vel vasa Spermatica obstructa, coarctata, contusave, quippe hi omnes rectâ ad uteri recessus non ejaculantur. Ex parte principiorum steriles sunt & infœcundæ timidæ, tristitia affectæ aut animi aliquo ingenti dolore, nam hæc vitale robur infringunt. Error committitur, si fœmina & vir non eodem tempore ejaculentur, si fœmina statim à congressu tussiat, sternutet, clamet, saltet, aut reliqua non servet, quæ alibi docuimus, aut si coitus nimium sit ardens, aut si semen diu in itinere commoretur in colo matricis, aut retineatur in testiculis viri ante expulsionem, quia sic Spiritus resolvitur, adhæc inviti coitus utriusque aut alterutrius, ut fieri solet inter eos qui inviti matrimonium contrahunt, steriles censentur, amor enim, ut inquit Aëtius, conciliat genituram, quocirca amantes fœminæ crebrius pariunt, nisi nimium ardens concubitus fuerit, ex quo semen dissolvatur, & evanescat; jam & ineptam mulieris formam, sterilitatis causam censet idem autor, elegantem fœcunditatis, sterilis etiam vaga Venus.

Steriles viri qui. *Causa ex parte principiorum.* *Ex parte commissi errorum.* *Lib. 15. c. 26*

Harum causarum signa pleraque ex dictis jam conspicua sunt, nam quod ad intemperaturas attinet, tum totius corporis, tum uteri, tum etiam seminis earum notas ex ijs, quæ capitibus proprijs tradidimus, repetere licet, peculiariter verò uteri & testiculorum intemperaturas dignosces; quia quibus calida est, proclives ad Venerem sunt, & celerrimè genitales partes in eis pilis obsepiuntur, ac si ultra modum calida fuerit, genitalia pruriunt, ac Venere adhuc magis titillantur, menses parcè & cum labore emanant, ardoreque exulcerant, calor percipitur in cute, & carnoso genere, rubor, adipis inopia, capillorum nigrities, promptitudo ad actiones, vigilia, agilitas, iracundia. Frigidior intemperatura contraria efficit, nam & Venus ignavior est, menses supprimuntur, aut parcè fluunt, decolores, lumborum, crurum pubisq; stupor inest, frigiditas tactu, ac refrigeratio prompta. Humida multo ac humido semine abundat; tenue, aquosum, copiosumque menstruum redditur, sæpe uterinus fluor infestat, frequensque lumborum, ac pubis gravitas, carnositas, mollities, læsio ab humectantibus, fluxionibus parata est mulier, & multum spuens. Sicca paucum, & modicè crassum generat semen, in alijs contraria efficit, proximæ dictæ intemperaturæ, adest durities corporis, gracilitas, tarditas, & facilis ab exsiccantibus offensio. Porrò si calida & sicca sit genitalium aut uteri intemperatura, celeriter ad coitum excitat, & non solum genitales partes, sed omnes circumstantes usque ad umbilicum, & media fœmora quam citissime hispidæ fiunt, petulcos homines reddit & ad libidinem pronos, ilicò tamen satiantur, ac si cogantur, offenduntur. Sin autem calida & humida sit temperatura, hirsuti quidem minus, plus tamen semine abundant, nec tamen plus appetunt, sed minori detrimento ultra modum Veneri indulgent, imò si minus intensa sit hæc intemperatura, haud sine detrimento à Venereis abstinent. Verum à frigidiori & humidiori circumjacentes partes glabræ fiunt, & tardè rem Veneream, qui ea

Signa. *Uteri calidi signa.* *Uteri frigidi indicia.* *Humidi uteri.* *Sicci.* *Nota compositarum intemperaturarum.*

prædíti sunt, exercere incipiunt, nec proni ad actum sunt, aquosum verò ipsis est semen, & tenue ac infœcundum, vel fœminam generans, pulsus tardus, urina remissa, humiditas in coitu molesta, & ingrata viro: uteri retentrix facultas imbecilla, ac si concipiat ob humiditatem, & lubricitatem facilè abortit; quam causam esse puto, cur septentrionales plurimum abortent, & maximus ibi sit fœminarum proventus Frigida & sicca intemperatura non admodum dissimilia signa habet ante dictæ; crassius tamen semen gignit, & paucum, & fœmina os uteri habet siccum, rhagadijs obnoxium; reliqua indicia oculis, & ex conjugum relatione deprehendes.

Fœmina septentrionales cur plurimum abortent.

Prognostici

Sterilitas maximè contingit ex parte mulieris, ut ait Celsus, tum quia frigidior est, tum quia ratione uteri, seminis, & menstrui multis morbis obnoxia, infrigidatio tamen & maleficium, quod est privatio coitus, ex parte virorum obtingit, autore Serapione, differunt tamen quod infrigidatio temperie læsa fit, maleficium verò compositione, & animo malè affecto, quorum contraria efficiunt Philtra sive amatoria pocula, ut quidam ajunt. Sterilitas ex ulceribus, si magna sint ulcera, non curatur, si parva, difficulter; qui genituræ meatus, à cicatrice, vel ob calculum exectum obcœcatos habent, ij pro deploratis habendi. Sicuti etiam spadones, & fœminæ seniores, præsertim post menstrua, viri tamen senes curandi ut cap. de virorum sterilit.

Infrigidatio.
Maleficium

Curatio.

Jam verò ad curationem accedens partium seminalium intemperantias in viro curabis, ut c. de virorum sterilit. in fœmina ut c. de uteri intemperie, si tamen advertas nativas intemperaturas sensim & paulatim, ascititias verò audacius corrigi posse. Seminis vitium, tametsi non nisi ex totius corporis, aut testium intemperantia provenit, seq. cap. emendare docebimus, quod si ob uteri laxitatem decidit, magnetem lapidem terito linteo alligato, & lacte muliebri intingito, ac subdito. At qui vaga Venere delectantur, servata continentia generabunt, qui verò seminis profluvio laborant, curati fœcundi fiunt; si immatura ætas sterilitatis causa sit, continentiam subinde imperabis, ne is, qui natu minor est, nimio coitu impotens fiat. Si intemperamenti dissidium adsit, vult Avicenna, ut permutet unusquisque conjugem, rationem esse, quia, ut est ventriculus avidus ad unum cibum, abhorrens ab altero, quantumvis meliori; sic uterus sæpe magis uno, quam altero semine delectatur, ita conjuges qui simul generare non potuerunt, separati uterque, & novis nuptiis celebratis generaverunt. Sed quia conjugium dissolvi non debet, nisi justissimis, ac gravissimis de causis, & quia multæ fraudes hac in re committuntur, consultius fuerit monere, ut invicem sese ament, sic illud dissidium amore vincitur, interimque temperamenti dissidium ad mediocritatem reducitur. Quod fiet tribus remediorum generibus, si vir vel fœmina calidior debito extiterit; Primò victu frigido de quo cap. de uteri calida intemperie, & potu aquæ, cerevisiæ mediæ vel Rhenani vini. Secundò medicamentis, quæ excessum caloris frænent, ut sanguinis missione bis aut ter in anno facta, & toties iterata purgatione ex infuso rhabarbari in aqua lactis, aut cich. manna, cassia, tamarindis, syrupo ex infus. rosarum vel violarum. Tertiò à temperantibus calorem, quod fiet si pluribus continuatis diebus singulo mane capiat ℥ v. ptisanæ rite paratæ, aut seri caprini in quo per noctem maduerint flores violarum, & borraginis, addito deinde sacchαro, aut aqua cich. borraginis, acetosæ, ac similibus cum syrupo violarum, vel alio infrigidante, aut farre, aut electuario aliquo ex ijs, quæ à nobis descripta sunt, c. de uteri intemperie, in quorum compositione, adde pudendi tauri, & vulvæ leporis an. ʒ j. ß. Exterius etiam lumbis ac renibus applicabis unguentum rof. sandalinum, refrigerans Galeni addito resumptivo, aut succo cucurbitæ, aut lenticulæ palustris, & vaccino butyro recenti, commendatur aquæ dulcis balneum, quæ tamen cautè facienda, ne ultra modum refrigeres.

Si ex caliditate curatio.

4. remed. genere.

Quod

Curatio si à frigiditate.

Quod si frigidior fuerit temperatura, quam maximè sterilem esse diximus, quatuor curabis auxiliorum generibus, Primò calida victus ratione, de qua c. de frigida uteri intemperie: multo aromate cibi condiantur, potus sit vinum Hippocraticum, vel aqua cinnamomi, anisi, fœniculi vel cocta cum corticibus citri, radice chinæ, smilace aspera, aut ligno Indico, præsertim si humiditas conjungatur, conveniunt insuper frictiones factæ, quoad cutis rubeat, tandem obesos macrefacies valido exercitio, labore, & potu parco.

Secundò apparantibus frigidos, ac pituitosos humores hac ratione, ℞ radicis enulæ, cyperi, calamenthi, fœniculi an. ℥ ß, foliorum melissæ, betonicæ, arthemisiæ, pulegii, majoranæ an. m. j. fiat decoctio ad lib. j. cujus ℞ ℥ iiii. syrupi de arthemisia, mellis ros. an. ℥ j. misce, pro dosi capiat per octiduum, deinde sic purgetur, ℞ electuarii Indi ℥ ß trochiscorum de myrrha ʒ j. ß, diacatolici ʒ vi. aut diaphœnici ʒ ii. ß. decoctionis pituitosæ ℥ iiii. misce, capiat summo mane.

Vterum calefacientia.

Tertio uterum calefacientibus internis ut speciebus, aut rotulis diarrod. abb. cum duplo rhab. dianiso, diacimino, aromatico ros. vel accipiat singulo mane ʒ j. theriacæ finissimæ cum vino generoso, aut cocleare j. aquæ theriacalis optimæ. At humiditate redundante utendum insuper sudoriferis paratis ex decocto radicis chinæ, sarsæ, aut ligni, à quibus iterabit superius dicta medicamenta, donec temperamentum immutetur. Inter reliqua laudatur sequens confectio. ℞ zedoariæ, doronici, galangæ an. ʒ ii. ß. ligni aloës, cinnamomi, cariophyllorum an. ʒ j. ß, spicæ, piperis longi an. ʒ j. satyrionis ʒ ii. castorei ʒ j. mosci, ambræ, an. g. vj. sacchari, vel mellis despumati q. s. fiat mixtura, cujus dosis ʒ iii. singulo mane, cum vino odorifero ac generoso, confert usus syrupi de radice chynę cum multo aniso, ac ejusdem anisi torrefacti creber usus ante prandium, & cœnam, aut etiam aliæ tabellæ confectæ, ex aniso, cimino cinnamomo, amygdal. tostis, aromatico ros. Extrinsecus etiam balneis utendum sulphureis, aut nitrosis, aut ex decocto herbarum matricariæ, arthemisiæ, betonicæ, melissæ, in quo fœmina per horam ad umbilicũ usq; sedeat, & interea sacculis, in quibus portio earundem herbarum includatur, fomententur partes circa pubem: à balneo suffumigium capiat intra uterum per vas angusti orificii carbones continens accensos, super quos hic pulvis inspergatur, ℞ bdellii, myrrhæ an. ʒ j. foliorum arthemisiæ, & matricariæ siccæ an. ʒ ß, testiculorum vulpis assatorum ʒ j. galliæ muscatæ ℈ j. omnia in tenuissimum pulverem redacta misceantur; posthæc uterus ac totus venter inferior perfundatur oleo de baccis lauri, de momordica, de angelica, liliorum alb. de styrace, naphæ, cinnamomi, balsami, & apponantur emplastra pro matrice, quorum plures jam tradidimus descriptiones, est etiam non parvi usus hoc linimentum: ℞ zibeti ʒ ß, croci, spicæ, styracis an. ʒ j. macis ℈ ii. olei de spica aromatica ℥ ß vini optimi ʒ iii. ceræ parum, fiat linimentum; Utero deinde ante coitum inditur pessarius hic, ℞ castorei, opoponacis an. ʒ j. coaguli leporis ʒ ii. croci, ammoniaci, nardi, an. ʒ ii. ß, foliorum citri siccorum, ac pulverizatorum ʒ iii. testiculorum vulpis ʒ ß, cum melle despumato fiat collyrium, quo gossypium intinctum utero applicetur, ac retineat per diem ac noctem; celebratur maximè pessus ex alio hortensi, cum oleo de spica trito, linteo excepto, & locis muliebribus indito, qui uterum mira voluptate afficere creditur, & conceptum ac menses, promovere. Hippoc. polypos in flamma assatos, ac semiustos contra hanc sterilitatem laudat, quibus tamen omnibus cum moderatione utendum, ne noceas nimio usu, aut frustâ labores, dum infra consistis.

Sudorifera. *Confectio.* *Extrinsecus.* *Balnea.* *Inunctiones.* *C. de uteri debilitate.* *7. popul. 6, 34.*

Si ex humiditate curatio.

Humida intemperies conceptum impedit, primò, si cum humore conjungatur, genituram suffocat, & extinguit, Secundò lubricitatem parit, qua facilimè semen prolabitur; Tertiò, non permittit semen fœcundum generari, sed humidum, aquosum, labile, incoctum; ideoque generationi ineptum, Quartò, quia humiditas robur, & firmitudinem uteri destruit, ac veluti paralysin, perpetuumque hiatum molitur, cujus ratione semen non complectitur, nec

nec os uteri clauditur, ea vi, quæ sufficiat ipsum continere, cum tamen ita occludi sit necessum, ut nec acus specillum ingredi possit; curatur ut c. de uteri humida intemperie luculenter dictum est, ita tamé ut humiditati, quę suffocat, evacuatione magis medeatur, ei quæ lubricat, exsiccatione & abstersione; quæ imbecillitat, roboratione, quæ laxat, adstrictione; sic tamen exsiccare oportet ut modus servetur, quippe nec valde humidus, nec valde siccus uterus concipere potest.

Admonitio

Coniugum examinandi ratio.

Quoniam autem sæpe fit, ut qui generare simul nequeunt, sese conjungant, unde natura deluditur, & generatio perditur, & alter conjugum divortium à magistratu petit, qui hanc rem medico committit, hunc examinandi modum prudenter servari jubet Guido; consideratâ, inquit, prius temperaturâ, & compositione membrorum genitalium, adsit matrona proba, honesta, senior, ac exercitata, quæ præcipiat, ut jaceant simul conjuges per aliquot dies ipsa matrona præsente, confabulentur, & amplectantur, posteaquam calidis, ac multo aromate conditis cibariis usi sint, ac vino generoso, partibus etiam calidis oleis perunctis, deinde quod viderit, referat medico, qui cunctis sedulo pensitatis coram magistratu sententiam dicat, caveat tamen ne decipiatur, quia, uti diximus, hac in re multæ fraudes sæpissime committuntur.

Scholium.

Qui generare nequeunt, impotentes dicuntur. Est autem impotentia duplex, naturalis, & accidentalis: Naturalis significatur apud Jureconsultos per verbum (frigidis *) accidentalis per verbum (* maleficiatis *) quoniam ad impedimentum frigiditatis reducuntur omnes alij naturæ defectus, aut excessus, & arctio membri, quæ copulam impedit: Et ad maleficium, sive fascinationem quodlibet accidentale, quod ex abscissione, castratione, vel alio artificio nascitur, utraque impotentia si perpetua sit, & ante contractum matrimonium contigit, ad separationem satis est, quod autem matrimonium impediat contrahendum, contractum dirimat, ratio est, quia quemadmodum in alijs contractibus non est conveniens obligatio, si quis se obliget ad id, quod præstare non potest, ut apud Jureconsultos est L. impossibilibus ff. de reg. juris: ita in contractu matrimonij, quo conjuges ad debitum obligantur, non est conveniens contractus, si fiat ab aliquo, qui debitum solvere nequit; Nomine autem impotentiæ coëundi, non solum viri, sed & fæminæ naturale, & accidentale perpetuum vitium ante contractum matrimonium acquisitum intelligitur; perpetuum dico, quia temporarium non sufficit, additur ante contractum matrimonium, quia nec illud satis, quod post matrimonium contingit. Ubi advertendum leges maleficiatis concedere, ut post separationem contrahant cum alia: frigidis verò minimè; reddunt rationem, quia frigidus uni est frigidus alteri; sed cum antea dictum sit omnia vitia naturalia sub frigiditate compræhendi, & intemperatos non generare inter se, posse tamen gignere, si associentur contrarijs temperaturis, videant jurisperiti quam firmiter hoc eorum placitum consistat in ijs, qui propriè frigidi dicuntur, id est, per excessum qualitatis, quippe non semper sequitur, frigidum uni esse frigidum alteri, quia tametsi moderatè frigidus, si cum moderatè aut impensè frigida conjungatur, non generet, tamen temperatæ aut calidiusculæ si associetur, gignere omninò poterit, idcirco satius fuerit, si denuo contrahat, ne generatio frustretur. Porrò in debilitate membrorum, ad cognoscendum, sitne impotentia perpetua an temporanea, statuitur triennij tempus, in quo conjuges diligenter dent operam generationi, & tunc si non inveniatur consummatum matrimonium, separantur, qui tamen terminus interdum prorogari debet, ad majorem rei certitudinem; At si vir propter mulieris arctationem divortium petat, jubent leges, ut vocentur honestæ matronæ, peritæ, ac fide dignæ, quæ sedulò eam inspiciant, & si deposuerint arctam esse, illicò divortium permittunt, sed neque hoc temere faciendum, quia stricta nonnunquam membrana, arctationis causa est, quam curari primo capite docuimus, & morbi qui recipiunt*

Impotentia quale vitiũ

Iurisconsultorum placitum non constans.

Triennij tempus statuitur ad cognoscendam sterilitatem.

cipiunt curationem, matrimonium non dirimunt, ut neque contagiosi, sicuti lepra, Elephantiasis, aut lues Venerea. At dicunt tergiversatores, dirimere, si præcedant: non dirimere, si sequantur matrimonium, ego verò firmiter censeo, hæc neq; dirimere contractum, neq; impedire contrahendum, quod tamen faciunt vitia membrorum ad generationem pertinentium, si magna sint, dummodo post consummatum matrimonium non acciderint, quippe humanum est in casibus fortuitis mulieris maritum, & uxorem viri participem esse.

Morbi qui recipiunt curationẽ, non dirimunt matrimonium.

Quæstio hic evenit, an medico liceat sterilitatem inducere; quæ duas habet partes; prima est, an conceptum impedire, secunda, an abortum provocare liceat, & quidem Hippoc. remedium ponit conceptum impediens, si misios magnitudo fabæ aqua diluatur, & fœmina bibat, & lib. de nat. pueri, consuluit ancillæ, quæ dedecus verebatur, ut saltaret, quo fœtum expelleret; Aëtius jubet ut sternutet, potissima verò sunt, si in partu, ante, vel post partum non serventur ea, quæ ad prolificum congressum necessaria esse scripsimus, aut si contraria fiant. Sed & ipse Aëtius non tantum medicamenta refert, quæ sterilitatem inducunt, ac conceptum fieri prohibent, sed quæ factum corrumpunt, & expellunt, cui cooperatur Avicenna; id quod in tribus casibus exequendum esse colligitur ex hisce autoribus, in quibus fœminis concipere tutum non esset, quia in partu periclitantur. Primò quia fœmina ita tenella est, ut fœtum perficere nequeat, aut uterus ita parvus, ut ipsum non capiat. Secundò, quando os uteri angustum existit, de quibus dixit Avicenna, quibus uteri os conclusum est, non concipiunt, aut si concipiant, in partu moriuntur. Tertiò, quando tuberculum, aut quippiam aliud in uteri osculo exortum est, aut morbus aliquis in eodem utero consistit. Addit Theodorus Priscianus, expedire interdum, prægnantibus in vitæ discrimine constitutis, sub unius partus jacturam salutem mercari certissimam, quando aut matricis vitio, aut ætatis impotentia, sub qua præpropere frequenter partus evenit, fœminæ periclitantur. Sicut arborum arescentum, ramorum accommodatur salutaris abscissio; & naves pressæ onere, cum gravi tempestate jactantur, solum habent ex damno remedium. Ex altera nihilominus parte est idem circumspectissimus senex, qui in jurejurando mulieri ad corrumpendum conceptum vel fœtum, medicamentum non esse exhibendum, asseveratissime confirmat. Quidam existimant conceptum, nondum animatum, urgente necessitate licere corrumpere, animatum verò minimè, hi Hipp. in jurejurando de animato intelligunt, in alijs locis, de non animato, & hæc est communis opinio, quæ tamen mihi non undiquaque probatur, quia neque inanimatus temerè corrumpendus, nam omnis fœtus corruptio (præter quam quod à viris peritis merito dicitur homicidium imperfectum) mulieri etiam periculosa est, præsertim robustæ, uterumque duriorem ac densiorem habenti. Quocirca de tota re sic statuendum existimo; fœtum aut conceptum corrumpere nunquam licere, etiã periculo matris præsenti, hoc enim in casu, nondum effigiatũ animatumve perdere, minus esse malum, etsi detestandum planè ac fugiendum: nam contendit natura quantum potest, fœtum adhuc non maturum retinere; ejusq; retinendi avida, non nisi confecta & evicta causis cedit abortivis, proindeque in abortu matrem ulterius periclitari necessum est, & ejus corporis magnam fieri concussionem, & indicibilem humorum agitationem, ex quo corruunt Prisciani, & aliorum speciosa magis quam firma argumenta de qua re videndus Batista Silvaticus; graviter præterea censeo delinquere eos, qui prece, aut pretio mulierculis modum monstrant, quo conceptus impediatur, in hunc finem, ut in delitijs vivant, aut ut cœlent sua sive stupra, sive adulteria, sive incestus, nam ibi etsi non perditur animatus fœtus, perditur tamen absq; legitima causa semen potentiâ animatum, & tam duri reatus conscientia medicorum innocens officium non debet maculari. Adhæc si prægnans in ventre, aut alibi vulneretur, sic ut abortũ faciat, si fœtus animatus erat, qui percussit, reus est mortis, si verò nondum animatus, mitius cum illo agendum judicarem. Nulla tamen venia sceleratis illis vetulis, & alijs lænis concedenda, quæ divinas, & humanas leges negligentes, malis suis artibus, consilijsq; imprudentiorum medicorum usæ, atrocia infanticidia dare non verentur, ubi enim in virgine

1. de morb. mul. 99. — *Lib. 10. c. 16.* — *21. 3. tract. 2. c. 17.*

Quæst. an liceat sterilitatem inducere.

Conceptum tribus casibus impediunt autores.

Altera pars

Opinio quorundam.

Conclusio autoris.

In medicis controvers.

Lænarum scelerata artes graviter puniendæ.

Lanæ imprudentiorũ medicorum consilio, infanticidia dant.

aut vidua, cujus pudicitiam lænocinio suo expugnarunt, mutationes animadvertunt, veluti appetitum varium, cibi fastidium, vomitum, nauseam matutinam, passiones cordis, animi deliquia, dentium dolores, illicò arctissimè eam præcingendo primam faciunt experientiam, ut fœtum in utero conceptum extinguant, inde cum nullam opem sentiunt, medicum accedunt, petunt ad menstruorum suppressionem remedium, ea enim retenta parere dolores in præcordiis, & fæmoribus, multosque ciere vomitus honestæ personæ, quæ ob verecundiam medicum haud libenter adire vellet, ubi itaque, quæ menses, & fœtum cieant à medico impetrarunt, utuntur, sin minus, ipsa malefica harum evacuationum non ignara à pharmacopolis petere, & aliunde alias herbas conquirere monet, ut his in vino utantur, alias suffiant, alias ventri imponant, & pro incessionibus parent, de quarum etiam decoctis mane, & vesperi bibant, sed cum neque hæc prosint, venas in utroque pede aperire monent, aut cucurbitulas fæmorum internæ parti, quo facto perit, quod in utero erat, hæc observantibus interdum matribus, & patribusfamilias, ipsis verò prægnantibus, quod res est, dissimulantibus, prætexentibusque dolores ventris, capitis, ac pectoris; redeuntibus verò menstruis, quando se fœtu norunt esse liberas, ad consuetam vitam redeunt, aliis quoque easdem artes communicant, ut eo plura infanticidia fiant, dum liberius vivere audent, & multa committere, quæ ex his paucis lectori æstimanda relinquimus: hæc tamen in eum finem fuerunt animadvertenda, ut à prudentibus magistratibus præoccupentur, & veneficæ hæ vetulæ, seu pestes per universum orbem liberrime vagantes, acerrimè puniantur.

Admonitio ad magistratus.

De sterilitate morbosa, seu diversis affectionibus, quæ conceptum impediunt.

CAP. III.

FIt etiam fœmina sterilis, ob morbosum aliquem affectum, qui partes generationi dicatas sic disponit, ut etiamsi fœcundissimo viro conjungatur, concipere nequeat. Hujus affectionis causæ, seu potius affectiones, quæ steriles fœminas reddunt, in triplici sunt differentia; quædam externæ sunt, aliæ internæ, pleræque etiam occcultæ. Externæ quidem, ut tempus anni, aut regio nimis intemperata, præsertimque frigidissima constitutio aëris, vel etiam pestilens, crassa, nebulosa; medicamenta intensæ alicujus qualitatis utero imposita, veluti rutha, vinum, camphora, sempervivum, cicuta, calx, auripigmentũ, pulegium, acetum, synapi, urtica, flos nenupharis; aut quæ nimium emolliunt, ut radix altheæ: aut quod impensè siccat, ut terræ plurima genera, vel quæ nimis aperiunt, ut abrotanum, & sabina, si extra modum ac mensuram applicentur. Adhæc potus frigidæ, aut ebrietas, aut nimius esus fructuum horariorum, balnei usus immodicus, magnæ evacuationes, vita sedentaria. Internæ causæ censentur intemperies quælibet uteri, aut totius, de quibus supra cumulatè jam egimus: Insuper uteri laxitas seu lubricitas, & osculi ipsius resolutio sive paralysis, quæ facit ut semen ocyssimè prolabatur: uteri durities ob siccitatem, frigiditatem, scyrrhum, aut callum, ejusdem uteri, aut totius corporis nimia pinguedo, nam præ pinguedine uterus clauditur, & ineptus redditur semini trahendo, ac crassius omentum in causa est, ut pudenda aptari commodè nequeant ob prominentiorem ventrem; præterea major pars materiæ seminis absumitur in pinguedinem, & crassitiem, si præter naturam sit, quippe seminis, & adipis eadem est materia, & in viris obesitas breviorem efficit penem; fœminæ verò præter naturam pingues, menses habent diminutos, & multus in pinguedinem sanguis absumitur, ac quod superest, alendo fœtui nõ sufficit, cum maxima alimenti pars in pinguedinẽ transeat, ut scribit Aëtius. Et ob hanc causam Hippocrates dicebat Scytharum plures fœminas steriles esse,

Causæ.

Externæ.

Internæ.

Pinguedo.

Áët. lib. 16. cap. 26. Hip. lib. de steril. de nat. mul. de aëre, aq. & locis.

eſſe. Mulieres inſuper præter naturam tenues, ſunt inutiles fœtus geſtationi quod dixerat idem Hipp. cujus rei cauſam eſſe exiſtimat Avicen. quod tenuioribus os uteri perpetuò hiat, ego verò potius dixerim, tenues fœminas tenuem habere uterum, ac imbecillum, idcirco etſi inprincipio parvum fœtum continere poſſint, auctiorem tamen, nec retinere, nec abſolvere poſſe imbecillam fœminá, nec rurſus ſe ipſam firmari, & impinguari, niſi nutrimentú ſibi ſoli attrahere anticipet, ſubindeq; fœtus ſufficienti indigens alimonia corrumpatur. Flatus etiam in utero concluſi ſterilitaté faciunt, vel quod præ diſtentione apertum tenent oſtium uteri; vel quod impetu ſuo ſuſceptum ſemen propellunt, membrana etiam utero adnaſcens, quæ ipſum claudit, de qua primo c. hujus operis egim⁹, quod luſtrare non pigeat; ſed & uteri hiatus, ac perpetua adapertio ſterilitatis cauſa eſt, quia ſemen non continet, contentú non amplectitur, proprium ante tempus excernit. Provenit autem uteri hiatus, ex ipſius inſigni debilitate, quæ aut ex continuo menſtruorum fluxu originem habuit, aut ſuppreſſi diutius ſive menſes fuerint, ſive alij humores, de repente vi eruperunt, & extra modum fluentes compeſci nequeunt; ex laborioſo partu, vel abortu, quippe ex hiſce cauſis uterus ita debilitatur, ut fibras & membranas obſerare nequeat, ſimiliter contingit, ut pudendi ſinus nonnunquam hiet, & nimium ſit apertus ex magnitudine membri virilis, aut frequenti coitu. His adjunge averſionem ſive contorſionem uteri, quia ſive ſurſum ſive deorſum, ſive ad latera torqueatur, virile ſemen in uterum rectâ ejaculari nequit. Sed etiam vitium menſtrui ſanguinis, ſteriles facit fœminas, nam ſi multus eſt, obruitur genitura; ſi parcus nec foras profluit, nec intus ſatis eſt, & inopia alimenti areſcit ſemen, Hippocrat. & Ariſt. autoribus, ſi inordinatus, uterum non expurgat, & ſemen ſecum defert, ac genituram prohibet: ſic corrupti menſes, aut utcunque vitioſi, aquei, fœtidi, nigri, albicantes, flavi, virides, ſerius aut temporius fluentes, minus apti ſunt ad concipiendum, quæ omnia dignoſces, & curabis ex primò hujus operis libro. Porrò etiam vitioſum ſemen ſterilitatis cauſa eſt, nam ſi aquoſum & tenue, delineationem non ſuſcipit; ſi craſſum, à calore non evincitur, neque ex eo efformari quicquam poteſt, & ineptum etiam eſt ſi labem aliquam contraxit, ex putredine vel lue Venerea, aut ex vitio alicujus membri principalis, aut ex commixtione alicujus pravæ ſubſtantiæ, qua uterus ſcatet. Tandem ſi paucum eſt, genituræ non ſufficit; ſi nimium, copiâ ſuâ virile ſemen obruit; ultimò quæcunque aliqua ex ſuperiori libr. numeratis affectionibus in utero tenentur, difficulter aut nullo modo concipiunt. In abditis cauſarum generibus numeratur inprimis divina voluntas, deinde maleficia, carmina, & magicæ incantationes, nodi, nexus, ac vincula, quibus maligni homines fœminas, ligant, neq; enim (ut inquit Fernelius) fabula eſt, ideò in jure pontificio extat de ijſdem textus de frigidis, ac maleficiatis. Et horum maleficiorum ſcribit Iſaac quædam ex animatis fieri, ita teſticulos gallorum in lecto, ſanguine poſitos, congreſſum impedire; quædam ex inanimatis, ut ſi nux vel glans ſeparetur, cujus medietates ab utraque parte viæ ponantur, per quam ſponſi ituri ſunt, aut ſi quatuor fabarum grana, neſcio qua ratione electa, in lecto ponantur, vel in via ſupra oſtium, quod maleficij genus peſſimum; ac efficax eſſe putat: quædam ex metallis, ut ex acu cum qua mortui conſuti fuere; quædam ex characteribus ſcriptis cum ſanguine veſpertilionis. Secundò annumeratur abditis rerú cauſis, veneni alicujus aſſumptio, quo membrú aliquod princeps perditur. Tertiò medicamenta quæ ſuapte natura, aut ſuperſtitione adjuncta, ſterilitaté inducant, qualia pleriq; putant plurima reperiri, & ejus generis eſſe, radicé filicis fœminæ mulieri exhibitâ; aut ſi nitri, aluminis, vel picis quantitas, ciceris vel fabę poſt coitú in ore uteri ponatur; aut ſi mulier geſtet teſticulos muſtelæ maris ligatos in ſinu muliebri, in pellicula aliqua, aut matrix capræ, quæ nondú conceperat, juxta nudú corpus, in quorú numero eſt uſus piperis, aut naſcale ex ipſo, aut ſi ſtatim à méſt. capiat ʒi pulveris extre-

mitatum

5. Aph. 44.

Gracilitas.

Flatus uteri.

Uteri hiatus ejusq; cauſa.

Menſtrui vitium.

Hipp. Lib. de ſterilib. Ariſt. 7. de hiſt. animal

Semen vitioſum.

Abdita cauſa.

8. practica. xxviij.

Maleficiorú differentia.

Veneni aſſumptio.

Medicamenta ſuperſtitioſa.

mitatum hederæ; aut si gestet os de corde cervi, matricem mulæ, gagatem, aqui linumve lapidem sive ætiten, smaragdum, vel saphirum, aut si comedat grana hederæ nigræ, vel radicem pimpinellæ, vel in cubili appendat scolopendriam, aut corium mulæ, aut portet limaturam ferri, aut si mulier quæ peperit, & vult per aliquot annos non concipere, liget in secundina infantis, quem pepererat, tot grana cataputiæ, quot annis vult sterilis permanere; sic & opium,

Narcotica.

cicuta, mandragora, & similia narcotica viri testibus aliquandiu illita, aut pessi forma muliebribus indita sterilitatem inducunt; sed superiora totâ substantiâ, hæc manifestis qualitatibus, nam omnia ferè frigidissima sunt; & squama ferri impensa siccitate seminis materiam dissipat, frigida gelatum, & extincto spiritu examinatum minimeque prolificum reddunt. Hæc & multa alia à scriptoribus circumferuntur, sterilitatem inducentia, quæ tamen celare satius fuerit, ne maligni homines, aut incauti tyrones, prece aut pretio seducti, ijs temerè abutantur. Quartò ad hasce occultas causas quidam referunt astrorum aspectus infœcundos in exortu fœminæ, aut in congressu; ut oppositum vel quadratum Saturni vel Martis cum Venere, quod fortasse vir doctus, & quem honoris causâ nomino Johannes Bokelius, & alij non admittent, quia semper superiora, cœlestiave corpora, ad utilitatem, & bonum inferiorum operari sentiunt, sed debuerant considerare, aspectus cœlestes nec pestem, nec sterilitatem positivè inducere, sed privativè, quatenus interdum, quantum oportebat, non adjuvant, negari autem non potest esse aspectus, qui validius, ac efficacius alijs, inferiora foveant ac vivificent; & hoc est, quod dicitur, hunc aspectum pestem generare, illum sterilem esse, quia nimirum, aut aëri non imprimit eam vim, quæ ad ejus incorrupti conservationem necessaria erat, aut semini, debitam ad generandum efficaciam & energiam, non communicat.

Bokelius & alij notantur.

Signa.

Causarum externarum signa colliges ex relatione conjugum: cœli statum & regionem infœcundam depræhendes ex privatione aliarum causarum, & quia ea cœli constitutione aut regione, communis sit fœminarum sterilitas. Ad internas verò ut veniamus, si intemperies aliqua subsit uteri, aut totius, dignosces & curabis, ut dictum jam est capite proprio de uteri intemperiebus, & cap. præcedente; laxitatem, & paralysin uteri tactu explorabis, & quod semen non retinetur, aut 2. die elabitur; durities etiam tactu dignoscitur, quia digitum non admittit, menses occultantur, aut si apparent, sunt arenosi, teste Hippoc. genituram non suscipit, dolet inguen, & lumbi, ac laterum adest mollitudo, ac de his extat aphorismus, *quibus os uteri durum est, ijs uteri os comprimi necesse est*, est autem compressio diversa à compressione prægnantis, quia in hac molle est uteri osculum, in illa verò durum.

Internarũ causarum signa.

Lib. de nat. mul. Lib. 5. aph. 54. 5. aph. 46.

Adnascentem membranam digiti admotione continges; & genituram non suscipit, mensibus interdum secundum naturam fluentibus, nimia pinguedo & crassities, vel etiam gracilitas, & tenuitas visu dignoscitur, ac de his dixit idem autor, *quæcunque præter naturam crassæ, non concipiunt utero, ijs omentum os uteri comprimit, & priusquam extenuentur, non concipiunt.* Flatus accusant strepitus, quos fœmina sentit, & nonnunquam silentes, sæpe etiam prostrepétes, per os uteri exire percipit, ventre inflatur maximè à coitu, à quo confestim semen elabitur, rugitus adest, in inferiori venter, tensio, & molestia quæ flatu excreto cessat, quarum Hippoc. meminit in lib. Epid. dicens, nonnullis, cum Venere utuntur, inflari ventrem, nonnullis etiam strepere; quæ, ut scribit Gal. in com. aut affecta sunt ætate, aut melancholiâ laborant Hypochondriaca; quæ etiam assiduè coitum appetunt, nam flatu replentur à caloris debilitate, tametsi autem de damagora quodam ibi sermonem habeat Hippoc. tamen fœminarum & marium communis est ratio, ut Galen. in com. & Paul. infra inquit, in accessibus nonnullæ perstrepunt, nonnullæ horrent: aliis venter inflatur: & quæ horrent cacochymia laborant, nam omnes mali succi plenæ cum vehementer repente calefiunt, horrore divexantur. Uteri hiatum indicant

Fœminæ, quibus venter per Venerē inflatur.

com. 3. 6. Epip. 12.

Com. 3. 6. Epid. 26.

indicant menses plures, ac humidiores, inordinati, ac citra certas periodos, genitura intus non manet & digito os uteri hians comperitur, adest impotentia, febris, lassitudo, rigor, dolor in imo ventre, ac lumbis, & laterum mollitudo, in congressu nullam vel exiguam sentit delectationem, facilè semen citra sensum pellit, viro ingrata est, pudendum habet humectum, ut refert idem, senex. Uteros distortos dignosces ex ijs, quæ capite de uteri contorsione dicta sunt, menstrui vitia ex propriis locis & cap. seminis defectum ex ijs quæ superiori c. jam prodidimus, ejus tamen labes ex colore, substantia, & odore dignoscitur; commixtio alterius substantiæ, ex superfluis purgamentis de quibus lib. j. capite ult. Tandem abditas causas sic venaberis, venenum quidem sumpsisse, ex relatione, & ex læsione alicujus membri principis gravibusq; accidentibus, & à communibus alienis. At ex influxu cœlesti provenire, indicium est, si in signo frigido sicco, & sterili mulier nata sit. Maleficium & incantationes argues ex privatione aliarum causarum, & quia conjuges mutuò se diligentes coire nequeunt, aut cum ante ad invicem amore tenerentur, nunc citra evidentem causam odio se habent incredibili. Contingit autem maleficium quatuor modis Primò si vir privetur genitiva potentia, cum propria conjuge, & non cum alijs, cujus contrarium facere credendum est philtrum, si tale quippiam reperitur, quod amare compellat hanc, non verò aliam; Secundò contingit maleficium cum uxorem habet vir exosam, nec potest illam cognoscere. Tertiò cum vult illam cognoscere, nec exosam habet, caret tamen membri vigore. Quartò si vigorem habet, sed semen non emittit. Divinam voluntatem in causa esse comperies, ex absentia reliquarum causarum, præsertim quia cum uterq; conjugum sint ritè constituti, tamen nulla sequitur generatio.

2. de morb. mul. & lib. de nat. mul.

Signa abditarum causarum.

Quatuor modis contingit maleficium.

Curatio.

Ut igitur ab hac causa curationem sterilitatis ordiamur, imploranda quidem est divina majestas, inprimis recedendo à nævis, & peccatis, deinde studendo eleemosynis, jejunijs, ardentissimis precibus, ac orationibus assiduis. Astrorum pernicies corrigitur, si prædominante astro contrario eo tempore, quo Luna viget, in signo prolifico fœmina concumbat. Contra venenum pugnabis communibus alexipharmacis, aut unicuiq; veneno peculiaribus, de quibus singulares tractationes scripserunt, Aponensis Gajnerius, & Avic. ac nostra ætate Mercurialis, ac multi alij, ijs tandem medicamentis, quæ adversa sunt qualitati, à veneno aut medicamento in corpore relictæ; odio se habentibus mederis cum ijs, quæ dejectam excitant Veneris appetentiam; ijs qui nimis ardenter coëunt, per ea, quæ calorem infringunt; Maleficia & incantationes exorcismis curantur, & adjurationibus, quibus per divina immundus spiritus expelli traditur. Prodesse insuper contra maleficium dicunt, abrotanum oleo illitum, ac vino sumptum, radicem asparagi cum vino dulci coctam, allium hortense, satuream, ocymum, vel carduum hortensem, generoso, vino maceratum, videndum etiam, ut ait Isaac, an maleficiũ sit supra lectum, & auferatur, sed si autor die auferat, & nocte reponat, vel è converso mutare domicilium oportet. Si characteribus investigandũ, an sint supra limen ostij, vel ad cardines, si acus mortuorum, quærantur maleficia in culcitra, vel pulvinari, ac si non inveniantur, mutetur domus. Si ex fabis, nullo humano auxilio, sed sola divina virtute curari scribit autor iste, si verò ex nuce, jubet ut uterq; conjungũ nucem integrã separet, spargatq; ex utraq; parte viæ, deinde conjungat, & post septẽ dies coëant, hæc tamen omnia ea fide scribo, qua accepi, in generè, fatens eorũ nullam adhuc fecisse experientiam: autumant etiam fel canis masculi nigri domui aspersum maleficiũ arcere, ac fel alicujus piscis, ejus præcipuè quem Itali *(Zangarinũ)* vocant si supra ignitos carbones ponatur, dum conjuges lectũ petunt, omne maleficiũ dissipare; similiter si hidragyrium calamo inclusum nescientibus sponsis, lecto imponatur, nullũ eis maleficiũ nocere posse. Infœcundi aëris seu regionis medela est mutatio. Intemperierum curationes propriis capitibus tradidimus, sicuti etiam distorsionum, flatuum, & vitii menstruorum. Reliquum igitur est, ut laxitatẽ sive lubricitatem, hiatumq; & duriciem, obesionem sive

6. 4. per totum.

Exorcismus

Maleficii arcentia.

sive pinguedinem, gracilitatem uteri, & seminis vitium, hoc capite inprimis curare doceamus.

Curatio lubricitatis. Lubricitatem igitur uteri, & laxitatem curabis, quatuor remed. generibus; præter ea quæ dicta sunt c. de uteri intemperie humida, & de uteri imbecillitate. Quocirca si humor simul adsit, quo uterus repletur, ac lubricus redditur, præordinata victus ratione exsiccante, utendum primò evacuationibus per ea cathardica, quæ sæpius scripsimus, deinde sudor provocandus ex decocto radicis chinæ, sarsæ, aut ligni Indici. *Sal sacerdotale.* Cibaria condiantur sale, ab antiquis sacerdotali dicto, quod sic concinnatur ℞ salis communis ℥ ij, cinnamomi electi ℥ iiij, piperis, ameos, sileris montani, hyssopi, origani, pulegij an. ℥ ß, siccentur omnia ac pulverizentur subtilissime; absumit capitis, & ventriculi pituitosos humores, uterum purgat, bonum reddit anhelitum, oculos mundificat, ac dentium dolores mitigat, tussim sedat, & respirationis difficultatem.

Abstergentia uterum. Secundò abstergentibus, & exsiccantibus, abstergunt uterini clysteres ex prædictis decoctis cum melle, suppositorium sive pessus ex succo Mercurialis cum mithridatio, & mastice, qui per triduum detineatur; deinde sequatur hoc balneum ℞ matricariæ, absynthij, origani, calaminthi, arthemisiæ, florum camæmali, meliloti an. m. j. seminis ruthæ sylvestris, styracis, calaminthæ, xylobalsami, carpobalsami, costi, rubeæ, been rubei an. ℥ ß, coquantur in q. s. aquæ pro balneo, à quo fiat sequens suffumigium ℞ thuris masticis, ladani, myrrhæ, nucis cupressi, foliorum ejus, ligni aloës, capulorum glandium, zedoariæ, rasuræ eboris an. ʒ ß cum assungia anserina recenti, fiant trochisci, ex quibus uterus suffiatur, ac denuò reponatur pessus.

Roborantia uterum. Tertiò roborantia in usum veniunt, ut sequens confectio singulo mane cum vino exhibita. ℞ cariophyllorum, cinnamomi, galangæ, zinziberis, xyloaloës an. ʒ i, nucis moscatæ, zedoariæ, seminis ocymi, spicæ, croci an. ℈ i, ossis de corde cervi, rasuræ eboris, margarit: an. ℈ ij ambræ g. x. mosci g. iij sacchari q. s. cum aquæ naphæ, vel ocymi, fiant tabellæ, dosis ʒ i, aut etiam dempto saccharo, & addito ladano, & styrace, emplastrum confice ad corroborandam matricem, in quem usum utilia sunt reliqua, quæ variis hujus operis locis habes, præsertim c. de uteri debilitate.

Adstringentia. Quartò adstringentibus utendum, de quibus c. de inmmoderato menstruorum fluxu, satis copiose dictum jam est.

Hiatus uteri curatio. Eadem fere ratione curatur uteri hiatus, victus nimirum ratione aridiori, & constringenti, crebra purgatione, si humores abundent, sudoriferis, ac balneis sulphureis, sirupis ex ligno Guajaco, suffumigijs supradictis, & evaporationibus ac fotu ex decocto myrthi, lentisci, vitis, fol. ros. & olivæ vel radicis bistortæ, quinquefolij, cyperi an. ℥ ij ros. cum calicibus corticum mali granati, balaustiarum an. ℥ i suberis ℥ ß, hederæ m. j. fiat decoctio in aqua, & vino rubeo. Laudat Hippoc. pulverem magnetis linteo ligatum, ac muliebre lacte madidum, sinui muliebri inditum: conficitur insuper pessus sic, aluminis, myrrhæ, agallochi, pilorum leporis, rutæ, baccarum lauri, doronici, nucum cupressi, singulorum ℥ ß, styracis ʒ ij, ambaris ʒ i mosci ℈ ß, oleo myrthino excipiantur, ac fiant pessi, aut per infundibulum uterus suffiatur ex ijsdem pulveribus sine oleo, aut ℞ symphyti, aluminis balaustiarum, myrrhæ, olibani, masticis, terræ armeniæ, nucum cupressi, cornu cervi singul. partes æquales, pulverizentur, ac dentur singulo mane ʒ ij, cum vino adstringenti.

Duriciei uteri ac siccitatis curatio. Durities si ex frigiditate proveniat, evaporationibus, fomentis, ac suffumigijs curatur, & reliquis quæ c. de uteri frigida intemperie retulimus. Inprimis autem si durities ex siccitate contingat (quæ maximè facit steriles fœminas ut *Siccitas sterilis & cur.* est sterilis sicca terra, argillosa, arenosa, vel petrosa, nam ex defectu alimenti corrumpitur semen, dissipatur, & conteritur, & exiguum aut nullum ex utero sicco alimentum capescit) tunc fomenta & balnea fiant aquæ dulcis, vel lactis, aut olei dulcis, seu amygdalarum dulcium aut etiam ex decocto herbarum, &

rerum

rerum emollientium, ut malvæ, violarum camomillæ, meliloti, radicis altheæ, iridis, assari, & similium; Hippocrat. hoc laudat ℞ vini optimi, & aquæ an. partes æquales, radicis, ac seminis fœniculi an. m. ij, vel tres pro ratione liquoris, unguenti rosarum ℥ iiij. infundantur cuncta in vas novum, cujus operculum perforetur, ac imposita arundine fiat fomentatio. Deinde sequenti unguento partes inferiores liniantur ℞ assungiæ gallinæ, anatis, anseris, an. ℥ j. olei amygdal. dulcium, liliorum, sesamini, singul. ℥ j. ß, radicis iridis, altheæ, asari an. ℥ j, ceræ albæ q. s. fiat linimentum; demum pessaria applicentur, primas tenet aureus pessus, cujus à nobis sæpius facta mentio est, aut ℞ radicis, & foliorum altheæ, malvæ an. ʒ iij, farinæ seminis lini, fœnugræci an. ℥ j. adipis anseris ʒ iiij ß, croci, & musci an. parum, excipiantur serico linteo, ac fiat pessus, qui intinctus oleo irino, aut de semine cucurbitæ, si calor adsit, locis applicetur; alius conficitur ex radice altheæ intincta in assungia gallinæ, vel butyro non salito. Est tamen sequens majoris efficaciæ, quia emollit, digerit, humectat, extenuat, & repurgat: ℞ cerothi ysopi, medullæ cervinæ, adipis porcinæ recentis, therebentinæ, ceræ albæ an. ℥ i ß, aloës ℥ ß, butyri, adypis anserini, coaguli leporis, myrrhæ an. ʒ iiij, cassiæ, nardi, an. ʒ i, mellis q. s. fiant pessaria; idem ferè præstat alius sic, ℞ seminis lini, altheæ, fœnugræci an. ʒ i in vas novum immittito, in quo olei dulcis ea quantitas sit, ut semina contegantur, quæ cum leviter concoqui ceperint, supernatantem spumam colliges, & addita assungia anserina, ac ceræ q. s. fiant pessi. His non proficientibus, alius concinnabitur ex nitro, & ficu arida, aut ex unguento irino cum lana, qui per triduum apponatur, deinde Mercurialis herba, vel pulvis ejus cum unguento rosarum, ut saniem, si quæ sit, educat; vel, uti docet Hippocrates, plumbeus penicillus per triduum indatur; at si durities fuerit callosa potius ex radice altheæ tres ordine fieri debent, magnitudine se superantes, quorum major primo die butyro, aut pinguedine illitus per 24. horas apponatur, à quo secundus, & tandem tertius crassior, quem immorari finito diutius, deniq; curabis sicuti hecticarum corpora, & siccitatem uteri.

Fomentum per arundinem.

Lib. de nat. mul.

Vnguentum

Pessi emollientes.

2. de morb. mul.

Pinguedo & crassities sive obesitas, Galeno autore, duplex est, naturalis, & adventitia, de qua, ut idem refert, celebratum illud est, crassum ventrem non parere subtilem intellectum, est autem obesitas hæc morbus in magnitudine impediens coitus operationem, sæpe etiam est symptoma, quoniam solum pulchritudinem lædit. Causæ verò obesitatis sunt aër frigidus, somnus longus, vita otiosa, à curis & studiis libera, & à Venere, cibi copiosi, pingues ac boni succi; ac si naturalis sit, cognoscitur ex venarum angustia, glabritie, corporis infirmitate, & carnis frigiditate. Adventitia contra ex venarum amplitudine, hirsutie, corporis æquabiliori frigiditate, in utraque tamen vires sunt imbecilles. Curatur utraque, præsertim ascititia, nam naturalis ferè curari nequit, duplici proposito scopo, prior est, ut jam facta pinguedo absumatur, secundus prospicere, ne nova generetur. Hæc fiunt quatuor remedior. generibus. Primò victus ratione, in quia potissimum curationis ratio sita est, esto igitur aër calidus & siccus, somnus parcus, ac super lectum duriusculum, vita laboriosa, & curis ac sollicitudinibus domesticis incumbens, exerceatur fœmina validè, alvus lubrica sit, potus vinum aquosum, aut granatorum, aut acetum lymphatum, in quem usum Hispalenses mulieres existimo uti cibo ex pane & posca, sive aqua & aceto qué vocant *gaspacho*; Salmanticenses verò, & alias ex aqua conficiunt, & speciebus aromaticis, & *alojam* dicunt, Lusitanæ pulchritudinis studiosæ usurpant limones cum sale, qui cibus valde extenuat, laudatur panis hordeaceus, quia minus nutrit, reliqua nutrimenta in pauca sint quantitate, ex piscibus salitis, & infumata carne, & montana, fructibus acidis, amaris omnibus & acribus, ut aromate multo, & amygdalis amaris, fames nunquam explenda, à pinguibus, & dulcibus abstineant.

2. de temper. 4.

Pinguedinis curatio.

Victus.

Gaspacho. Aloia.

Vomitus. Secundò evacuantibus utendum, ac potissimum vomitus prodest iteratus ijs, quæ assuetæ sunt vomere, & facilè tolerant, deinde purgatiunculæ leviores sæpius iteratæ, nam fortiora medicamenta corpora obesa non tolerant, quia viribus non constant, idcirco etiam à sanguinis *Obesitatem non tollit sang.missio.* missionibus abstinendum, quamobrem errant, qui putant ad pinguedinem detrahendam conducere hoc remedij genus, ex quo potius frigidior *Diuretica.* redditur habitus corporis, & vires labuntur. Utendum igitur hiera Galeni, pillulis de aloë, mastychinis, deinde ijs, quæ per urinam evacuant, quæ maximæ sunt efficaciæ ad extenuandum, ut radice apij, asparagis, dauci semine, & ijs quæ menstrua provocent, ut capill. Vener. arthemisia, pulegio, sabina.

Tandem sudor proliciendus decocto sarsæ, aut ligni Indici, non vero radicis chinæ, quia impinguat. Plutarchus, & Cælius Aurelianus ademaciandum laudant rorem cœlestem, rationem reddunt, quia mordicativam possidet virtutem, potius tamen puto, quia purgatoriam habet facultatem. Porrò commentitium videtur, quod Plinius narrat, Lucij Apronij consularis viri filio detractos adipes, levatumque corpus immobili onere, nisi prædictis remedijs, ac non ferro levatos intelligat, vanum etiam, quod alium fecisse fertur, qui ad levandam molem, ventrem inscindi jussit, sic magna pinguedinis frusta detrahi.

Macrefacientia. Tertiò utendum medicamentis alterantibus, & discutientibus calidis & siccis, tam internis quam externis, ut oxymelite simplici vel composito, & posca pro potu; pro sale verò usuali, sale theriacali, vel sacerdotali dicto; trochiscis de vipera, theriaca, mithridatio, dialacca, diacimino, diacinnamomo, diatrionpiperion, gentiana, & similibus, ex quibus electuaria concinnari possunt, aut ℞ seminis anisi, fœniculi, agni casti, rutæ, cumini, carvi, piperis, zinziberis, masticis, nucis myristicæ, galangæ, ameos, amomi, granorum juniperi, foliorum majoranæ siccæ, pulegij, laccæ, sandaracæ, radicis gentianæ, aristolochiæ rotundæ an. partes æquales, pulverizentur subtiliter, de quo pulvere capiat per horas duas ante pastum ʒ i cum aceto, vel cum melle seu oxymelite, fiat electuarium, cujus dosis ℥ i. Extrinsecus attenuant, & macrefaciunt balnea sulphurea, aluminosa, aut ex aqua marina, vel com moratio in arena, sole æstivo, frictiones, & reliqua remediorum genera *Admonitio.* jam connumerata. Sunt tamen admonendæ fœminæ, ne imprudenter desiccativis utantur, ab eis enim mensium viæ arctantur, qui ad superiora recurrentes, jecoris, & lienis pariunt obstructiones, unde mors etiam sæpe accidit, quod contigisse scimus filiæ Illustris cujusdam Comitis Hispani, quæ obesitatem pulchritudinem minuvere sibi persuadens, immodico usu cicerum torrefactorum cum sale, loco elegantiæ conciliandæ prædicta mala contraxit, ex quibus mors subsequuta fuit.

Uterum respicientia. Quartò ijs, quæ partem respiciant, & prohibeant pinguedinem gigni, in uteri osculo, aut genitam atterant atque consumant, prohibent quidem sanguinis missio ex brachio, cucurbitulæ scapulis affixæ, ligaturæ & frictiones brachiorum, atterunt jam genitum suffumigia ex sequentibus trochiscis, ℞ masticis, myrrhæ, aloës, aluminis, salis an. ʒ ß cum gummi tra*Balnea naturalia, exsiccatia.* gachanti, formentur: aut administrentur evaporationes, & balnea usque ad umbilicum, ex decocto menthæ, calaminthæ, origani, pulegij, marrubij, centaureæ, radicis gentianæ, aristolochiæ, foliorum lauri; conducunt balnea sulphurea, vitrioli, aluminosa, aut ferrata, qualia sunt Leodi in Germania, Lucæ in Italia, Ledesmæ in Hispania, Benaventi in Lusitania. Suppositoria insuper minora initiò, ut locus dilatetur, deinde majora, ex eadem suffumigia, materia,

materia, cum oleo absynthij, vel ℞ pulveris cinnamomi, cariophyllorũ, nucis myristicæ, spicænardi, calami aromatici, majoranæ siccæ, pulegij, absynthij an. ℥. ß. cum succo aut oleo convenienti, fiat linimentum, in quo gossypium aut lana intingatur pro pessis.

Si ex gracilitate curatio.

7. meth.

Difficilius fuerit graciles incrassare & pingues reddere, ut etiam difficile, siccam corrigere intemperiem, quia humiditas contraria, parum activa, & humida substantia deperdita, haud facilè restauratur, ideoque ritè Galenus dixerat, longius esse humectandi quam exsiccandi tempus. Curatio fiet per ea, quæ validè nutriant, & humectent de quibus copiosè dictũ est cap. de sicca uteri intemperie, eis si addas, quæ etiam capite de calida scripta sunt, absolutam habebis curationem, haud multum diversam ab ea, quæ hecticis convenit; præterquæ prodest etiam creber usus cibi albi, leucophagum dicitur, & hac ratione paratur. ℞ amygdalar. dulc. decorticat. lib. ij, per noctem in aqua macerentur, deinde in mortario diligenter contundito, inspergendo modicum aquæ rosarum ne oleum faciat, deinde capi vel gallinæ pectus exossatum in eodem mortario concoques, indesq; farinam oryzæ, vel panem jure macro remollitum, zinziberis parum: aliqui addunt, sacchari libr. ß misce, & per extractorium farinaceum in ollam mundam transmittito, ferveat lento carbonum igne, sæpe agitando, ne adhæreat, coctum ubi sit, aquæ rosarum ℥ iij affundes per patinas aut portiones distribues, & saccharum inspergito. Conducunt præterea vitelli ovorum, juscula pinguia, passulæ vino madidæ, farrum, lac vaccinum, vel amygdalinum; ficus; dactyli, pinei nuclei, pedes vitulini, arietini, vinum album tenue, somnus præsertim matutinus longus, lentæ frictiones, balnea aquæ tepidæ, aut ex decocto malvæ, bis malvæ, brancæ ursinę, viol. affusa in fine frigida aqua, ne insignis fiat evaporatio, à balneo inunctiones, & unguenta, potusque lactis, & cibus ex prædictis rebus, à quo ilicò dormiat, clysteres nutrientes, aër calidus, & humidus; animi pathemata omnia vitanda, admittendæ jucundæ confabulationes, animus ad hilaritatem componendus, Venus eliminanda.

Leucophagum.

Localia.

Quod si aut ex causa aliqua prægressa, aut ratione totius, uterus etiam vel os ejus sit gracile, ijsdem fere remedijs utendum, localia tamen parti inprimis sunt applicanda. Aquosum semen emendabis per ea, quæ contra humiditatem hoc c. dicta sunt, cibus sit crassus, & solidus, vina fortia, conducunt insuper omnia, quæ contra virorum sterilitatem sunt dicenda; si provenit vitium seminis ex morbo, curetur ipse morbus, si à nimio potu, abstineat; si à calore, jungatur fœmina frigidiusculo viro: si ex frigiditate, calido, quales nigriores ac robusti, utatur diagalãga, diamosco, & diamargaritone calido. Crassum semen attenuabis per ea, quæ adversus siccitatem pugnant, de quibus c. de uteri sicca intemperie: Corrupto providendum ijs, quæ affectiones principalium membrorum sanant, ac putredinem cohibent, ut bona victus ratione sanguinis missione, purgatione, & ijs quæ per epicrasin corpus evacuant, deinde fontanellis, sudoribus, & alijs, quæ uterum à spurcitia vindicant, de quibus c. de epilepsia ex utero, id quod etiam Hippocrat. commendaverat; præter quæ laudatur à Prisciano sequens pessus. ℞ opobalsami ℥ i, peucedani ℥ j ß, aristolochiæ ℥ j, myrrhæ ℥ ß, aloës ℨ ij, croci ℨ j. ß, medullæ cervinæ, adipis anserini an. q. s. misce, fiant pessaria; deficiente semine, mederi alimentis benè nutrientibus ac flatulentis Galenus jubet: copia curatur, ut c. de gonorrhæa dictum est, 4. remed. genere; reliqua, quæ ad seminis emendationen faciunt, petenda sunt ex c. de virornm sterilitate.

Si ex vitio seminis, curatio.

2. de morb. mul.

5. simpl. 13.

Semen deficiens, aut superabundans.

De sterilitate ad tempus.

CAP. IIII.

Affectus natura.

Causa.

Sterilitas ad tempus, dupliciter fœminis accidit, primò quando fœmina ante maturam ætatem, vel post senectã nubit, ideo non concipit, secundò quando peperit quidem, sed à primo partu, aut secundo, sterilis facta est; Primi generis sterilitas accidit, cum fœminæ nubunt ante 14. annum, vel certe ante quã menses efflorescant, de qua in physiogenesia plus satis dictum est, tunc enim non concipiunt, quia debiles evadunt, concalefactis aut disruptis vasis, maximè si virile membrum magnum sit, aut semen viri vitiosum, & sponsa tenella, quippe ex vi à pudendo illata os uteri inprimis debilitatur, insuper si virgines, quæ morbo aliqua afficiuntur, viro jungantur, dum enim de virginantur, os uteri enervatur &, humores in corpore redundantes ad uterum confluunt, obstructionesque, febres, & pleraque alia mala gignunt; quæ verò grandiores jam nubunt, difficulter concipiunt, quia uterus induratur, semen vitiatur, & menstrua evariant. Porrò sterilitatis, quæ fœminis accidit, posteaquam semel pepererunt, meminit Hippocrat. pluribus in locis, fit autem multis de causis: Primò ob naturalem defectum ex morbo, & vitioso apparatu, aut ex natura ipsa; sunt enim fœminæ, quibus sufficit semel peperisse, quamvis partus laboriosus non fuerit, tanta quippe illis inest compositionis tenuitas, & potentiarum uteri infirmitas, ut à novem gestationis mensibus, uterus prorsus defessus evadat, ita ut amplius concipere nequeat, aut si concipiat, fœtum continere non possit, quod malum illustribus fœminis, & ijs qui in otio degunt, potissimum obvenit, & scytharum fœminis idem sæpe contingere Hippocrat. scribit, ideoque earum ancillas, ob frequens exercitium, virorum mixione gaudere, & fœtus fœlicius concipere ac retinere.

1. de morb. mul. 98. Lib. de steril. text. 12.

Lib. de aëre, aqua, & locis t. 48.

Scythiarũ ancillæ fœlicius concipiunt, quam eorum coniuges.

Secundò provenit hæc sterilitas ex difficili laboriosóve partu, vel abortu, à quo uterus labefactatur, distenditur ac dilaceratur, vel ligamenta ante statutum tempus disrumpuntur, vel ex mortuo fœtu, ob fœdam & conspurcatam colluviem, ac intemperiem, aut ex uteri mola, ad quam vel sequitur fluxus immoderatus mensium, vel suppressio; ac tandem ob vitiosum uteri situm, quem vel ex aliis causis acquisivit, vel ex laborioso partu, vel ab ortu, à quo articulationes ossis sacri, coxarum, & dorsi, ita distenduntur, ut uterus deinceps conceptionis officio fungi non possit, quia retrahitur, prolabitur, torquetur, vel quavis alia figura afficitur, ita ut antequam ad propriam sedem reducatur, debite semen recipere nequeat, ex quibus etiam variæ intemperies oriuntur, quæ sterilitatis causæ fiunt.

Curatio.

Si igitur admodum puella sit sponsa, à viro arceatur, donec grandior facta, robur ex intempestiva devirginatione amissum recuperet, vitam agat sedentariam, bonis utatur cibis, ac optimi nutrimenti, à primo concubitu ea adhibeantur, quæ adstringunt, & roborant, de quibus superiori capite 3. remed. genere, & capite de fluxu menstruorum, deinde quando viro accessura est, pudendum lavet cum ijs, quæ laxent, & humectent, ac emolliant, de quibus superiori capite. §. de uteri duritie, à coitu emplastra roborantia umbilico adhibeantur.

Si grandior sit sponsa.

Quæ vero grandiores jam nubunt, balneis, fomentis, incessionibusque, & pessarijs emollientibus, ac reliquis omnibus, quæ ibidem sicco & duro utero prodesse diximus, tractandæ sunt, ut uterus mollescat, semen rectificetur, ac probe menstrua fluant.

Si valetudinaria.

Pro valetudinarijs, si affectiones, quas patiuntur à semine vel menstruis vitiatis,

Si valetudinaria.

tis, oriantur, nullum aliud præstantius auxilium reperies, quam si viro conjungantur, verum si ob jecoris, vel totius corporis vitia fœmina laborat, coitu non levatur, quin potius nova inde mala succrescunt, evocatis in uterum vitiosis humoribus, idcirco præsidium est à viro abstinere, donec bonam recuperet valetudinem, quod si matrimonio celebrato interdum viro accedere velit, purgato corpore, vel aliter præmunito, id fiat: hinc vulgarium error repræhenditur, qui indisminatim nil utilius valetudinarijs virginibus esse putant, quam si viro committantur, quippe si à menstruis, vel semine affectio sit levantur quidem, si verò ab alijs causis affectio proveniat, in majora pericula deducuntur.

Error quorundam.

Si ex partu vel abortu.

Si ex laborioso partu vel abortu affectio fiat, curatur per ea, quæ proprijs capitibus dicenda sunt; si ex mola, juxta conditionem affectus, quem dereliquerit, ut sistentibus fluxum, si immoderatus sit, aut provocantibus, si sit diminutus; si ex fœtu mortuo perodorata, & per ea quibus uterus delectetur, & ad nativam temperiem reducatur, ita conveniunt pessaria ex theriaca, & mithridatio cum balsamo, oleo naphæ, lavendulæ, aut Jhasminorum, quæ etiam liquata in conveniente liquore, per mentencritam injiciantur, aut odoratis suffumigijs utendum, ut bezoino, styrace, ladano, & trochiscis de ambra, de mosco, aliptæ, & galliæ muscatæ. Si ex contorsione dignoscitur ex tumore, ac dolore partis ad quam incumbit, curatur per ea, quæ retulimus c. de uteri recursu ad varias partes.

Si ex debilicata natura et debili

Si ob debilicatam & debilem naturam fœmina non concipiat, medeberis primò cibis solidioribus, vino, & exercitio habitum corporis reficere, & solidiorem reddere aptis, cavendú ne frequenter fœmina viro accedat, sed per longa intervalla, sic enim robustior erit, & uterus avidius genituram trahet, firmius retinebit, ac efformabit. Secundò adhibeantur utero & lateribus ejus emplastra ipsum roborantia, qualia pro matrice, & similia à nobis posita capite de uteri infirmitate, ex quo petenda reliqua, hujus causæ curatio est; Eadem ratione medetur, si ex ruptione, lassitudine, aut tensione oriatur, ac per ea, quæ capite de partu laborioso dicturi sumus. Tertiò si ex dearticulatione ossis sacri, coxarum aut dorsi, laborandum prius, si quid luxatum est, sublevata cute, ad pristinum locum reducere, ac divulsam carnem conjungere, donec sine molestia, ac dolore fœmina proprijs munijs uti possit; deinde emplastra roborantia, & solidantia applicabis, hoc autem ut rectius fiat emollientibus utendum, ut facilius cedant luxatæ partes, applicandum itaque prius hoc remedium, quod sevatum appellant, & mirificè emollit. ℞ caricarum pinguium ℥ iiij, dactylorum sive ossiculis ℥ v florum lavendulæ p. ij, sepi, renum capræ lib. ß, radicum altheæ coctarum, & pistarum ʒ x fœcis ceræ lib. ß, bulliant in lib. ij vini albi, ad vini consumptionem, facta colatura adde sepi arietis liquefacti ℥ i, fiat ceratum, cujus infima pars attingens os sacrum esto amplior, quo utatur per dies viij, deinde reductis partibus adhibeatur sequens cataplasma ℞ picis utriusque, therebentinæ an. ℥ i, galbani, serapini, ammoniaci, myrrhæ, masticis an. ʒ iij cinnamomi, nucis muscatæ an. ʒ i, croci ʒ ß, fiat cataplasma, ejusdem fere virtutis est aliud, quod sic paratur ℞ pulveris ligni aloës, cariophyllorum, sanguinis draconis an. ʒ i, succini, belzoini an. ʒ ii, granæ ʒ ß; ambræ, & mosci an. ℈ i, therebentinæ q. s. fiat cataplasma parti luxatæ apponendum. Interim tamen umbilico aliquot ex emplastris pro matrice apponantur, aut ex proximè dictis pulveribus cum ladano, balsamo, & taccamacca, subinde post menstruam purgationem, fœmina suffumigium capiat per uterum ex his trochiscis ℞ ladani depurati, styracis an. ℥ ß. cariophyllorum ʒ i, terantur in mortario lapideo cum pistillo calido & aqua rosacea ac fiat pasta pro trochiscis, à quibus fœmina os uteri zibeto inungat, ut curata affectione reficiatur, viresque resumat.

Topica roborania.

Ex dearticulatione.

Sevatum.

Cataplasma.

Trochisci.

De sterilitate virorum.

CAP. V.

Definitio. QUoniam virorum sterilitas fœminas etiam, etsi per accidens, steriles reddit, de ijs hoc loco agendum fuit; fiunt autem viri steriles perinde ac fœminæ, idque ob varios affectus, utcunque tamen hæc affectio, est impotentia seu difficultas viri ad generandum debito tempore; symptoma in genere noxæ actionis naturalis, & contingit viris ex parte virtutis, instrumentorum, *Quatuor modi sterilitatis in viro.* aut materiæ, sive seminis, ita fit ut quatuor sint modi sterilitatis in viro; Primus est genitalium partium ignavia, quæ quidem impotentia est ad exercendam rem Veneream, quamvis ea uti vir cupiat; tales in Venerem haud prompte ruunt, & si conentur, pudendum non attollitur, aut si attollatur, molliter ac leviter id fiet, moxque in fœminæ accessu subsistit, semine citissime citra ullam delectationem emisso, vel excreto flatu per intestina, aut aliter, ut in senibus contingit. *Vitiata penis figura.* Secundus modus est vitiata figura, ut si penis decente brevior sit, ut ad os uteri pervenire nequeat, aut si debito longior, tunc enim minus delectatur fœmina, quia pudendi summitas titillationis locum præterit, ac plurimum ferit, & uteri collum dilaceratur dolore; ac mala figura afficitur, semenque in longo itinere vitiatur: quidam addunt, quia etiam infrigidatur, quod mihi minus probabile videtur, quia non video, qua ratione in membro calido, munitoque à colo matricis etiam calidiusculo, infrigidari queat, potiusque putarem haud debitam fieri ejaculationem, quæ tamen omnino requiritur ad delectationem, quæ non parum ad generationem facit: vitiatur insuper figura ex nimia crassitie, & latitudine, quam fœmina sustinere nequit, vel adeo os uteri aperit, ut hiare ipsum faciat, & præ dolore comprimi nequeat, ac semen retinere, adhæc si sit inflexum, aut tortuosum, aut *Hypospadij qui.* vir hypospadius, (sic dicuntur, qui non in glandis summitate, sed in radice ipsius foramen habent) quales sæpe vidimus, atque hi omnes non rectâ semen in uterum ejaculari possunt, ut superiori capite proditum jam est. *Seminis vitium.* Tertius modus est seminis vitium, quia vel intemperatum ut frigidum, aut fervidum, vel fluxile, aquosum aut tenue; justo crassius, parcius, aut copiosius, undefit, ut aut diu detineatur, aut citius, quam par est, excernatur, virileque detumescat ante debitum tempus, imo sæpius ante congressum, sic ut *Debilitas partis principis.* coire non possit. Quartus modus est totius corporis vel principis alicujus partis debilitas ob morbum, vel caloris defectum, ut si cor, cerebrum, aut epar, à quibus spiritus genitivus effluit, debilitate laborent, aut renes, vel lien affectu aliquo seu obstructione teneantur. Ex quibus constat steriles viros, aut coire non posse, aut semen non emittere, aut si emittant, inutile esse.

Causæ. Fit genitalium ignavia ex mollissima, & effœminata carne, pudendi nervosa substantia testium attritione, parvitate, frigiditate, humiditate, paralysi, quales sunt eunuchorum, qui thlibiæ dicuntur, aut erectione eorundem, ut sic comprehendantur tres eunuchorum modi, de quibus alibi dictum; *Lib. de nat. mul.* fit insuper ex obstructione vasorum seminalium, colis aut viarum ejus distorsione, aut compressione, propter quam semen ejaculari non potest, fit etiam ignavia ex maleficio, ut dictum est c. superiori. Vitiata figura errore naturæ aut nervi brevitate contingit. Seminis vitium ex testium, & vasorum seminalium frigiditate nascitur, sicuti erectionis defect9, ex mollitie, & relaxatione fistulosi nervi, nam hæc invicem se consequuntur, quia ex frigiditate nascitur aquosus humor, qui laxat, & defectus flatus, unde virile non erigitur; aut etiam

ex

ex penuria ſpiritus, vel flatus, quos diſſipat calor multus, aut conſtringit frigus, aut verecundia, & occupatio in rebus arduis facit, ut non accurrant ad teſtes ſpiritus vitales, ac influens calor, in quibus præcipua ratio prolifici ſeminis ſita eſt. Ejus autem frigiditatis cauſæ prægreſſæ ſunt, ventris nimia pinguedo, omenti moles, potus frigidæ, uſus medicamentorum refrigerantium, qualia in teſtium inflammationibus adhibentur. Totius corporis, aut partis principis vitium fit, ob impenſum aliquod intemperamentum, vel ob luem Veneream, vel ex nimia obeſitate, quæ certè una ex potiſſimis cauſis eſt, cur tam fœminæ quam viri ſint infœcundi, ſi Hipp. credimus, Ariſt. & Plinio; ratio eſt, quia ſeminis, & pinguedinis eadem eſt materia, ideoque tantum de ſemine deeſt, quantum pinguedinis abundat, ac inſuper penis brevior efficitur. Evadunt etiam impotentes, quibus ſectio venarum retro aures facta eſt, aut ob morbum aſſiduum uſtiones, fontanellæ, vel aliæ apertiones fiunt, à quibus humor continuè manat, & minuitur materia ſeminis, tametſi enim ſemen à cerebro non decidat, eſt nihilominus cerebrum pars, quæ vim, & efficaciam ſemini ac teſtibus tribuit.

Frigiditatis virorũ cauſa.

Hipp. lib. de ſterilibus Ariſt. 1. de gen. anim. 18. 2. de gen. animal. 19.

Obeſi cur ſteriles.

Igitur membri paralyſis dignoſcitur, quia nulla fit erectio, & in aqua frigida non contrahitur, quia ſenſu ferè caret; ignavia ex habitu obeſo, & molli deprætenditur, & glabritie, vita crapulis, & otio dedita, unde fit, ut viri ſeptentrionales minus cupiant fœminis commiſceri, ob nimiam corporis liquiditatem, ventriſq; molliciem ac frigiditatem, quæ faciunt, ut minus viri ad coitum proritentur, quippe accedit temperaturæ crapula, & aſſiduæ compotationes, quæ eos humidiores, frigidioreſque reddunt. Pudendorum defectus, mollities, laxitas, tortuoſitas, aut depravata compoſitio oculorum inſpectone captatur, aut laborantis relatione. Reliqua teſtium intemperatorum ſigna coincidunt ferè cum ſignis intemperati uteri, de quibus ſupra, nam viri calidiores teſtes accuſat in Venerem ab adoleſcentia propenſio cum ſubita penis erectione, ac celeri excretione ſeminis, quod etiam calidum, acre, & mordax ſentit, & ipſe, & mulier ipſa: offenſio à calidis idipſum oſtendit, & quod modico frigore juvatur, partes genitivæ & his proximæ uſque ad umbilicum, celerrime plurimis veſtiuntur pilis flavis, aut nigris: ſi calidiores & ſicciores ſimul præter dicta ſigna ſemen craſſum eſt. At ſi calidiores & humidiores, Venerem minus prædictis appetunt, & uſu ejus immodico minus læduntur, imo abſtinentia Veneris offenduntur; frigidorum teſtium ſigna ſunt contraria, nam ſi ſimul humidi ſint, vir verecundus eſt inter mulieres, penis illi tardè, & raró attollitur, Venerem ſerius exercere incipit, nec ea delectatur, ſemen tenue & aquoſum tardè in coitu excernitur, frigidum à muliere ſentitur, infœcundum omninò eſt, vel fœminas gignit, partes genitivæ, & his vicinæ aut glabræ ſunt, aut pilis tardè conveſtiuntur, & illis quidem tenuibus: frigidorum, ac ſiccorum teſtium indicia eadem, niſi quod ſemen parcius & craſſius.

Signa.

Septẽtrionales cur Venerem minus appetãt.

Teſtium calidiorum ſigna.

Frigidorum

Seminis vitium deprætenditur, quia ſi frigidum ſit, tenue aquoſumque ocyus redditur, ac prorſus labile, & ſine delectationis ſenſu, ſæpe etiam abſque erectione effluit, unde corporis imbecillitas ſequitur, extenuatio, & macies, quinetiam mulier ipſum in utero frigidum deprætendit, ac viri ut plurimum verecundiores ſunt inter mulieres. Si paucum, cum animi deliquio excernitur, totius corporis debilitas ex morbo totius dignoſcitur; partis autem principis, quia aut epileptici, aut epatici, aut timidi, ſolliciti præter modum verecundi, triſtes, furibundive ſunt, aut coitum præter rationem abominantur, vel ſimili aliquo affectu corripiuntur; illud enim cordis, hoc genitalium infirmitatis indicium eſt, demum ſteriles ſunt, qui actus exercent muliebres, aut voce fœminas referunt, quia & ijs membra præcipua, à quibus ſpiritus genitivus decidit, debilia ſunt, ſicuti & illis, qui paucos barbæ pilos & exiles habent, cum ijs enim teſtium frigiditas conjungitur, ſed & ſteriles qui pluribus fœminis delectantur, & propriæ non convenit, quinetiam inviti coitus ſteriles

Signa vitiati ſeminis

 cenſen-

censentur, nam dicente Aëtio, Amor genituram conciliat, & propterea fœminæ amantes crebrius pariunt, nisi nimium ardens sit concubitus, ex quo semen dissolvitur, & evanescit. Porrò coitus frequentia homines reddit steriles, & ad generandum debiles, aut si quis à prima juventute immodicæ libidini sese emancipaverit, vel si coitum exerceat cum puella admodum pusilla, aut cum vetula, his enim genitalium virtus debilitatur; at si cum menstruata, aut valetudinaria congrediatur, aut non gignit, aut fœtus erit vitiosus, jam verò coitus ilicò à medicamento purgante, aut sanguinis missione, vel evacuationibus magnis aut laboribus, non sterilis duntaxat est, sed plerumque lethalis. *(Lib. 13. & 26.)* *(Coitus à medicamento purgante lethalis.)*

Qui ex ipso ortu spadones existunt, & impotentes, quia arte medica curari nequeunt, dimittendi sunt, sicuti & illi quibus arteriæ retrò aures scissæ fuerunt. In alijs curatur sterilitas, primò tamen videndum, an malum proveniat ex vitio totius corporis, cordis, jecoris, cerebri, aut renum, quo casu medebitur juxta rationem uniuscujusque morbi præsentis, aut membri affecti; si ex seminis vitio, obesitate, aut laxo corporis habitu, curatur ut superioribus capite dictum est; membri virilis mala compositio etiam corrigitur, nam hypospadij emendantur summa glande perforata, & canaliculo immisso. Exiguitas membri frequenti coitu, nam officij proprij exercitatio robur partium augere solet, ut Galenus autor est, ideoque asperis etiam frictionibus utendum, inunctione olei castorei, costini, nardini, lumbricorum, fomentatione ex lacte tepido ac decocto piperis, & piretri, præcipit enim idem Galenus, ut quibuscunque particulis bonom habitudinem reddere cupimus, has, & fricare, & perfundere, & percutere, & picare jubeamus, tantisper dum intumescant, protinusque desistendum, id quod satis erit si fiat in hyeme bis, in æstate semel; deinde in congressu fœmina crura habeat elatiora, & ventrem pulvino supposito: at si in longitudinem protenditur, fœmina totum viri pudendum non suscipiat, sed manu ad radicem ipsius penis apposita, vir strictim contineat. Si tortuosum ac curvum sit, quod ligamenti brevitate fieri diximus, paretur canaliculus plumbeus, vel argenteus, accommodatus crassitudini ipsius penis, in quem immisso alligentur fistellæ, ita, ut tandem figura membri recta ac naturalis recuperetur, prius tamen inungatur butyro recenti, oleo liliorum amygd. dulc. quæ si non prosint, ligamentum abscindatur, deinde dictis jam, & aliis mollioribus inunctionibus tractetur, quo etiam modo frœnulus curari debet. *(Curatio.)* *(Hypospadij cur.)* *(6. de locis. 4.)* *(14. meth. in fine.)* *(Frœnuli curatio.)*

Verum si ex ignavia genitalium, corporis ac seminis frigiditate vel paucitate oriatur, quod ut plurimum fit, curatur quinque remediorũ generibus, quorum generalis scopus sit Venerem excitare: sunt porrò quæ Venerem excitant in triplici differentia, ut colligitur ex Galeno; quippe alia seminis abundantiam præstant, quæ calida, flatuosa, & humida sunt, bene nutriunt, totisque substantijs familiaria existunt: alia genitum semen provocant, & tentiginem excitant, quæ calida sunt, & flatuosa citra exsiccationem; alia flatum generant, erectioni pudendi maximè idonea, quæ humiditatem flatuosam, & semicoctam in se continent; ex his quælibet, alimenta sunt aut medicamenta. Primò igitur convenit aër temperatus, somnus paulo longior, molliusculis culcitris ex pluma, ut est septentrionalium usus, vita delitiosa, & læta, animi securitas, remotio curarum, sollicitudinum ac tristitiæ, leves etiam frictiones manibus fiant, deinde inunctiones humectantes, supra dorsum, genitalia, & circum jacentia membra; audiat amatorias fabulas, lusitet cum pulchris & lascivis puellis, à coitu tamen abstineat, quoad animus assuescat, & genitalia valida facta fuerint. Aspicere gallos & similia animalia coeuntia, Veneris appetentiam excitat; nam *(Si ex ignavia genitalium.)* *(Venerem excitantia.)* *(6 de loc. 6. 5. simpl. 23.)* *(Victus ratio)*

Segnius irritant animos dimissa per aures,
Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit.

Reverentia tamen honestatis moraliter perpetuò servetur, vitetur repletio,

tio, ebrietas, & infrigidantia, ut lactuca, papaver, opium, & similia, calida nimis, quæ ventositatem consumunt, ut agnus castus, rutha, balnei usus immodicus, frequens coitus, cacochymia, & larga sanguinis missio, aut purgatio; cibi sint optimi ac plurimi nutrimenri, sed qui non ita facile concoquantur, ut major flatuum copia excitetur; convenit itaq; panis ex optimo tritico confectus, cum semine sesami, aut dauci, ex reliquis Cerealibus, oryza, cum amygdalarum contuso, & lacte ovino, fabæ, faseoli, pisa, fœnugræcum, & ciceres, quibus præcipua laus est, quia & abundè calefaciunt, & flatum pariunt, multique sunt alimenti. Ex carnibus vitulina, vervecina, hædina, capones, gallinæ, perdices, phasiani, attagenes, & columbini pulli pinguiculi, sed omnium superat vires Catullianus passer, quia mirificè Venerem incendit, & semen auget, turturum etiam, anserum, anatumque caro, aut bovina cum eruca cocta, præsertim verò passerum, & columbarum cerebella, arietum, & gallorum testes, nota est apud Lusitanum historia mulieris, quæ incauta marito dedit in cœna testiculos gallorum, cum melle & aromate paratos, ex quo cibo in priapismum, & Veneris insatiabilem irritamentum devenit: ova insuper sorbilia, præsertim perdicis cum pulvere pudendi tauri, vel cervi exsiccati, vel si necessitas urgeat cum pulvere pedum aut rostri stinchorum; summè laudatur cibus ex ovis vinoque paratus, adjectis croco, cinnamomo, & saccharo, qui cibus teste Valeriola Gallicis (*sambaion*) dicitur. Ex piscibus utiles saxatiles omnes, & optimi nutrimenti, ut gobiones, lucij, buglossi, cyprini, soleæ, auratæ, muli barbati, ac similes multo aromate ac vino conditi, aut hoc intinctu. ℞ galangæ, piperis longi, cinnamomi, zinziberis, cardamomi, nucis muscatæ an. ʒ ii. croci ℈ j. nucleorum pini, pistaceorum, aue lanarum, dactylorum, passularum an. ʒ iii. contundantur omnia simul, & cum sapa vel vino fiat intinctus, quia tamen plures non delectantur dulcibus admixtis piscibus, dactyli & passulæ detrahuntur, & loco sapæ acetum additur. Ex oleribus conveniunt mentha, & rutha viridis, sic enim flatus excitant ac Venerem provocant, siccæ vel frixæ extinguunt ac discutiunt, nasturtium asparagi, cynaræ, seu scholimus sive carduorum capita, quæ summè laudat Avicenna, melissa, pulegium, ocymum, satureia, enula, orminium, fœniculum, buglossa, brassica, borrago, & eorum semina: Ex fructibus nuclei pini, castaneæ, avellanæ, amygdalæ, pistaceæ, ziziphæ, mixariæ, dactyli, nux Indica condita, aut juglans recens, cinnamomum viride conditum, uva recens, aut sole exsiccata, ficus, eruca. Ex radicibus pastinaca, dauci radix, quam vocant carotam, satyrion, allium, cæpa, napi, raphanus, radix eringij, vel acori, aceorum semina, quorum condituras vide apud Platinam lib. de honesta voluptate, sive de arte coquinaria; præsertim vero bulbi copiosum generant semen & lac, unde illud Epigrammatarij.

Cibus. — *Cent. 2. Sch. 8.* — *Hist.* — *Sambaion.* — *Intinctus pro piscibus condiendis.* — *Olera.* — *20. 3. tract. 1 cap. 21.* — *Fructus.* — *Radices.*

Cum sit anus conjux, & sint tibi mortua membra,
Nil aliud, bulbis quam satur esse, potes.
Qui præstare virum Cypriæ certamine nescit,
Manducet bulbos, & bene fortis erit.
Languet anus, pariter bulbos ne mandere cesset,
Et tua ridebit prælia blanda venus.

Lac insuper bovinum, ovinum, humanum, camelinum, & butyrum omne ad Venerem faciunt, cum quibus, ac vino fruges ut plurimum elixentur, ita poteris parare vermiculos ex farina factos, quos Hispani (*fiados*) Lusitani (*aletria*) vocant, sic leucophagum parabis, aut ex vitellis ovorum tritis cibus concinnetur, cum semine erucæ, lacte, vino, & aromate, vel ex dactylis pinguibus cum hordeo, farre, lacte, vino, ac cinnamomo; sequens cibus plurimi est alimenti, tardè coquitur, epar, & renes concalefacit, ac Venerem mirificè excitat. ℞ gallinas, caposve bene exanteratos & lotos, in veru tamdiu ad focum volve, quoad semicocti fuerint, inde tessellatim divisos in ollam indito, amygdalas deinde tostas sub cinere calido abstersasq; tere, his buccellas panis subtosti addito,

Cibi compositi Venerem excitantes, & fœcunditatem inducentes.

addito, mixta cum vino ac jure per cribrum ſetaceum tranſmitte, omnia in ollam pone, inſperſo cinnamomo, zinzibere, & ſaccharo multo, tamdiu effervere ſinito lento igne procul à flamma, quo ad juſtam cocturam pervenerint, ſemper miſcendo, ne adhæreat; hic etiam cibus fœcunditatem inducit; ℞ raparum, paſtinacæ, oryzæ, frumenti excorticati an. partes æquales, coquantur in jure arietis cum cæpis, & braſſica, ac cerebellis avium, terantur poſtea, & aſperge pulveris cinnamomi, cariophyllorum, galangæ, caudæ ſtinci an. pro ratione, juſculum potetur, ex reliquo fiat cibus ſpiſſus, qui mirabiliter inducit fœcunditatem, cui rei etiam peculiaris eſt oryza abluta, ac emollita in lacte per diem ac noctem, poſtea cocta in lacte, & butyro vel aqua & oleo, additis zinziberis, erucæ, piperis longi, an. g. x. ſacchari, & mellis ad guſtum: Item cæpa cum ovis, & butyro frixa, caſtaneæ excorticatæ, ac coctæ in jure pingui gallinæ, aut in aqua, deinde in lacte addito zinzibere, & eruca; aut ℞ mellis anacardi, mellis apum, butyri vaccini an partes æquales, ferveant ſimul, & dormitum iturus aſſumat quantitatem lupini cum vino; ad Venerem irritat id, quod ℞ radicis ſatyrij, eryngij conditi, conſervæ dauci an. ʒ iii. pulpæ dactylorum lib. ß, nucleorum pini, avellanarum torrefactarum, piſtaceorum an ℥ iii. ſeminis bulbi, amaraci, napi, paſtinacæ, mercurialis, erucæ, linguæ avis, ſeu nucis muſcatæ an. ʒ j. piperis longi, albi, galangæ, cardamomi an. ℥ ii. zinziberis conditi, teſtium vulpis, priapi tauri an. ʒ ii. ß, medullæ nucis Indicæ ℥ j. contundantur, & ad ignem cum ſaccharo ferveant, & additis ſpeciebus, fiant rotulæ; addunt aliqui in compoſitione ʒ ii. caudæ ſtyncorum, ſed tunc magis erit medicamentum, quam cibus.

Medicamenta. Secundo medicamentis utendum, quæ ſemen provocent, tentiginem excitent, & ad membri erectionem faciant, hæc intus ſumuntur, aut extrinſecus applicantur, utraque ſimplicia, aut compoſita; ſimplicia quidem cenſentur, præter jam dicta, urtica, camepitheos, apium, petroſelinum, eruca, carvum, piper longum, ac nigrum, zedoaria, coſtus dulcis, ſatyrium, zinziber, galanga, piretrum, fœnugræcum, ſeſami, ac lini ſemen, dactyli, ſemen malvæ, lingua avis, quæ eſt fructus arboris, cujus ſuccedaneum nux myriſtica. Fortiora ſunt, caro leutræ vermes multipedes, ut ſtellio, lacerta, ſtincus, præſertim ejus cauda, renes, & extremitates, ex quibus variæ fiunt compoſitiones, inter quas ferè omnium conſenſu hæc primum obtinet locum. *Conſerva prima.* ℞ ovorum vitellos num. vi. butyri recentis, lactis ovini an. q. ſ. veretri taurini exſiccati, ſatyrionis, zedoariæ, zinziberis conditi, teſticulorum vulpis, & galli ℥ j. teſticulum dextrum arietis, cerebellorum paſſerum elixorum, deinde aſſatorum ℥ ii. medullæ nucis Indicæ ℥ j. ß, nucleorum pini, piſtaceorum, amygdalarum mundatarum, dactylorum, ſeminis malvæ, mercurialis, erucæ, cariophyllorum, zinziberis, piperis longi. albi, nigri fructus, qui dicitur lingua avis, cinnamomi an. ℥ ii. coquantur omnia in lacte ovino, contundantur poſtea cum eodem lacte, & adde caudæ ſtincorum ℥ ß, mellis roſati lib. ii. ſacchari albiſſimi lib. vi. bulliant lento igne, ſemper miſcendo, quoad conſiſtentiam electuarij acquirat, doſis eſt nucis quantitas ante prandium, & cœnam, cum vino optimo, eſt adeo mirabile, ut plerique dicant, divinitus fuiſſe revelatum, quidam ſine cauda ſtincorum parant, quod ſecurius fuerit.

Secunda. Secunda confectio ejuſdem fere efficaciæ ſic concinnatur. ℞ ſatyrionis lib. ß, dactylorum ℥ iiii. zinziberis conditi, myrobalanorum, emblicorum conditorum, jujubarum an. ℥ ii. coquantur in lacte ovillo, poſtea piſtentur, & adde teſticulorum gallorum, & verris an. ℥ ii. cerebellorum columborum, & paſſerum ℥ iiii. cerebella ac teſticuli in vino coquantur, & cum modico butyro, vel oleo olivarum quodammodo frixa parentur additis vitellis ovorum tribus, ac tandem adde mellis deſpumati, ſacchari albi an. lib. ii. bulliant lento igne, ſemper commiſcendo, & facta coctione pulverem adde hac ratione ſeorſim paratum. ℞ pulveris pudendi tauri, ſeminis erucæ an. ℥ iii. galangæ, zedoariæ an. ℥ ß. cinnamomi ʒ v. piperis longi, ſeminis fraxini an. ℥ ii. ß,

ſeminis

ſeminis mercurialis, & malvæ an. ʒ ß, medullæ nucis Indicæ, pinearum mundat. fiſticorum, amygdal. dulc. an. ʒ ii. ſenſim miſceantur, & fiat electuarium, vel ſine melle, boli parentur, ſeu morſelli cum ſaccharo diſſoluto in aqua meliſſæ, doſis ut ſuprà.

Tertia ſic conficitur: ℞ diaſatyrionis ex ſecunda Meſſuei deſcriptione ℥ ii. utriuſque diamargarit. aromatici roſ. an. ℈ j. cinnamomi ʒ ß, pudendi cervi uſti ℈ j. cum melle anthoſato, & radice una zinziberis viridis, miſce, detur mane, & hora ſomni magnitudo avellanæ cum vino albo. *Tertia.*

Quarta recipit corticis citri, zinziberis viridis conditi an. ℥ j. conſervæ eryngij ℥ ß, carnis leutræ ʒ iii. teſticulorum vulpis, vel pudendi ejuſdem, & tauri an. ʒ ß, pulveris diamoſci ʒ j. cum melle, fiat opiata, doſis magnitudo avellanæ, ut ſuprà. *Quarta.* Pulvis etiam paratur hac ratione: ℞ ſeminis erucæ, pudendi tauri, teſticulorum vulpis an. ʒ j. galangæ, piperis longi an. ʒ ß, zinziberis, cinnamomi an. ℈ j. caudæ ſtincorum ℈ j. fiat pulvis cujus capiat ʒ ß in ovo, horâ ſomni, cui addi poteſt ſatureiæ, & urticæ ſemen, aut ℞ ſeminis erucæ, urticæ, ſatureiæ, teſticulorum vulpis an. ʒ j. ß, caudæ ſtincorum ʒ ß, cum cerebellis paſſerum, fiant pillulæ, doſis ʒ j. ℞ radicis ſatyrionis, cerebellorum paſſerum an. ℥ ß, radices coquito in aqua cerebella, aſſato & admixtis palmarum, floribus, & carne dactylorum, ac modico caudæ ſtincorum cum melle, fiat confectio, mane & veſperi exhibeatur, quia maximi creditur eſſe juvamenti. *Pulvis.*

Interim tamen dum hæc aſſumuntur, lumbi, pecten, perinæum ac pudendum perfunduntur oleo ſambuccino, de nuce Jndica, de ſtyrace, de ſpica, liliorum, maſtichyno, laurino, moſchelino, ac de euphorbio, vel de caſtorio cum pinguedine vulpis, cuniculi, lacerti, vel ſtinci, aut fiat linimentum ſic; ℞ olei de ſpica, de caſtorio, ſambucini an. ℥ j. adipis cuniculi, & anatis an. ℥ ß, adipis paſſerculorum infarctorum radice ſatyrionis, & modico zedoariæ, adipis columborum an. ʒ vj. ſeminis erucæ, raphani, cœpæ, pulverizati, zedoariæ an. ʒ ß, croci g. vj. fiat linimentum pro prædictis partibus, cui conſimile ſequens eſt, ℞ aſæ fœtidæ, pyretri, ſtaphyſagriæ, erucæ, ſeminis cœpæ, piperis, caſtorei, myrrhæ, ſtyracis calaminthæ an. ʒ j. piſtentur omnia ſimul, & extrahantur per cetaceum, adde aſſungiæ leonis, olei de coſto an. ℥ ii. ceræ q. ſ. ad lentum ignem fiat unguentum, refrigerato, adde moſci ℈ j. poſt cœnam ungatur tota ſpina, renes, lumbi, teſtes, perinæum ac pudendum; ad Venerem etiam mirè ſtimulat id, quod recipit olei formicarum ℥ ii. ſeminis cœpæ, erucæ an. ʒ j. euphorbij, caſtorei an. ℈ j. cum cera, fiat unguentum; aliud perutile, recipit aſſungiæ vulpinæ, ſucci erucæ an. ℥ vi. teſticulorum vulpis ʒ ii. coquantur ad conſumptionem ſucci, coletur, & adde ceræ ʒ vi. ſeminis cœpæ, baccarum lauri an. ʒ ii. fiat unguentum; aut ℞ olei de caſtoreo, de nuce Indica ſing. ℥ j. aliptæ, muſcatæ ʒ j. ß, moſci ℈ ß caſtorei ℈ j. ceræ q. ſ. fiat unguentum; & galangam ore ſæpiuſcule maſticando detineat. Sequens tamen reliquas inunctiones longè ſuperat. ℞ formicarum alatarum ℥ iii. olei ſeſamini, liliorum an. ℥ j. infundantur, ac per vi. dies ſoli exponantur, deinde coletur, & adde euphorbii ℈ j. piperis, ruthæ an. ʒ j. ſynapis ʒ ß iterum inſoletur per dies viii. & utatur pro inunctione prædictarum partium. *Externa.* *Linimentum.*

Tertiò roborantibus renes, & genitalia membra, quod faciunt theriaca, mithridatium, diamarg. calidum, diamoſcú, diambra, diagalanga, diaſatyrion, diaſpermaton, quorú aſſumatur quantitas nucis juglandis cum vino generoſo mane, & veſperi; aut ſequens fiat confectio, ℞ nucleorum pini, amygdalarum dulc. excort. an. ʒ ii. ſeminis erucæ, urticæ, fœniculi, paſtinacæ, aniſi an. ʒ ß, piperis cinnamomi an. ℈ j. ramenti genitalis cervi, ſatyrionis an. ℥ ß, diambræ, diamoſci, ſing. ʒ ß, ſacchari diſſoluti in aqua meliſſophilli q. ſ. fiant morſelli: Roboratur etiam virile membrum, ſi id, ac vicinæ *Roborantia genitalia.* *Confectio*

partes

Inunctiones partes inungantur supra jam dictis linimentis, aut oleo in quo bullierit radix narcisci, coccus gnidius, semen urticæ, viticis, pyretrum, coagulum leporis aut leonis: vel etiam melle, oleo de napha, nardino, aut balsamo, in quo grana aliquot mosci sint dissoluta, aut piperis grana trita, misce cum tragacanto, & prædictæ partes, ac virgæ caput ijs inungatur.

Roborantia membra principalia Quartò ijs quæ reliquas partes principes, quarum infirmitate generationem sæpè impediri diximus, vegetiores reddant, ac si cerebrum sit læsum, utendum est electuario plirisarcoticon cum mosco, dianthos cum eodem, aut conserva florum rorismarini, betonicæ, majoranæ, salviæ, melissæ, radicis acori, ac similibus. Si ventriculi affectio adsit, valet diatrion pip. diagalanga, diamentha, diambra; si cor, utendum mithridatio, conserva florum arranciorum, theriaca, diambra, diamargaritone; at si ex Epate debilitas sit, zinzibere condito, dialacca, diacurcuma, aromatico rof. ac similibus.

Quæ à tota substantia Venerem juvant. Quintò, subjungenda sunt quædam, quæ à tota substantia Venerem, & generationem juvare creduntur, in quorum numero est, cameli coagulum aqua potum, mulsum cum oleo amygdalarum dulcium, & pauco croco, galanga in ore detenta penis erectioni confert, limatura eboris, cor exosis sive Salmonis transglutitum, viscus quercinus, arthemisia, testiculus verris, & (uti dicunt) dexter sit, si vir masculam cupit prolem, sinister, si fæminam. *Radicis cujusdam virtus mirabilis.* In Atlantis jugis radicem reperiri Indi affirmant, cujus esus ad augendam continuandamque Venerem mirificè prosit, super eam si quis urinam reddiderit, ilicò turgere libidine, virginibus, si super eam sedeant, aut urinam faciant, perinde rumpi *Ad cardani subtilitates* naturæ membra, ac si à viro fuerint vitiatæ, teste Scaligero. In Indiæ provincia sub terra laboratoris arborem esse, cujus fructus medulla adeò validos efficit ad coitum, ut propè sit miraculo ejus efficacia *(agnaca)* illi nomen; ejusdem facultatis sunt collocatiæ radix cruda vel cocta, sed & urtica prima, quam *De plantis Aegyptiorũ* Ægyptii vocant *(Angiar)* si cum vino dulci bibatur, ut scribit Prosper Alpinus. Quinetiam Indi *(Bangue)* semen, & folia edunt, ut fiant in Venerem procliviores ut refert Graccas ab horto, *Lib.1.c.22.* cubebarum ad Venerem excitandam maximus usus apud Indos, Turcæ amphione utuntur in eundem finem; cariophylli quatuor drachmarum pondere, ex ovillo, bubulove lacte hausti Venerem excitant. Sitamus vulgo sigillus Mariæ si sub cineribus calidis assetur, ac comedatur reliqua superare auxilia creditur *Matthiolus 1.Epist. ult.* ova cyprinorum frixa, aut polypi, si probe concoquantur. Oleum formicarum volantium plurimum ad coitum facit, conficitur autem, si formicæ alatæ cum oleo in vase vitreo sedulò occluso per dies 40. insolentur; gallum pinguem verno tempore dempta cute, & interaneis sale fartum in umbra suspendito, donec arefiat, mox exossato, & una cum sale conterito, in vitrea ampulla servetur, hujus ℥ ii. si accipiantur, mirè Venerem proritare dicitur; sepiis etiam nucibus & aliis paratis quidam vescuntur, ut salaciores fiant, chrysocolla, borax officinis dicta, ciceris magnitudine in ovo sorbili ebibita, tentiginem ciet, & hominem in priapismum trahit, ut scribunt Lusitanus, ac Mercurialis: *Cent.2.18. Merc. cons. 48.* de bulbis, satyrione, ac gallorum testiculis plus satis jam supradictum est, stincorum caudam plerique comedunt, Tralianus tamen partes circa renes, Plinius laterum carnes accipiendas volunt, sed videtur quidquid circa renes est, undiquaq; accipi posse, totumque corpus præter caput & pedes, ut Gesnerus vult, sed neque hoc silendum, quod ajunt, *2. de hist. animal.* si quis fel ursi alligatum fœmori dextro habuerit absque noxa coitum exercere, item lanam sanguine vespertilionis infectam, mulieri dormienti sub capite positam, ipsam ad coitum irritare. Hippomanes philtrum esse creditur, & tantas ei amoris veneficij inesse vires, ut mares ad rabiem coitus agat, Est *Hippomanes quid.* autem Hippomanes, Plinio autore, *Lib.8.c.42.* tuberculum in fronte equi innatum, caricæ magnitudine, colore nigrum: quod statim edito partu devorat fœta, aut partum ad ubera non admittit, si quis præreptum habeat, reliqua, quæ ad prolificum congressum faciunt, ex Aëtio petenda, & ex Avicenna. *Aët. lib. 11. cap. 31. Av. 20. 1. c.15.& seq.*

SEC-

SECTIO SECUNDA.

De prægnantibus.

De monstroso conceptu.

CAP. VI.

c. 7. DE conceptu naturali, eiusque causis & signis, lib. physiogenesiæ 3. abundantissimè diximus, ubi non solum conceptus generalia, verum etiam specialia, hoc est, masculi vel fœminei fœtus indicia proposuimus, unde petenda sunt, erat enim ibi de iis, quæ secundum naturam fiunt, tractatio, hîc ea quæ præter naturam contingunt duntaxat prosequimur. Ut igitur natura- *Definitio.* lis conceptus is dicebatur, qui secundum naturam fit, ita qui præter naturam effigiatur, monstrosus nuncupari consuevit; at cum Aristoteles natu- *2. Phys. 1.* ram appellet, tum materiam, tum etiam formam, inde est, ut, qui in materia & forma generanti assimilantur, naturales sint; qui in materia aut forma deficiunt, monstrosi; medij in quibus vel materia, vel forma sola servatur; quia tamen forma magis videtur natura, quam materia, ideò ea, in quibus forma suæ speciei servatur, magis secundum naturam censentur, hinc fit, ut animalia, & eorum partes, quæ molæ dicuntur, in humanis conceptibus præter naturam sint, lapides verò in renibus ac vesica, & lumbricorum generatio toto genere præter naturam; at monstra, si Aristoteli credimus, præter naturam quidem, sed partim etiam, ac quodammodo secundum naturam. Verum ea omnia nos hic monstra appellamus, quæ quovis modo præter naturam contingunt, sive diversorum animalium membra, ex toto vel parte, referant, servato in generatione universali, & pereunte specie, sive multimembria sint, sive defectuosa, quin etiam prodigiosos conceptus, ut numerosos, & qui utrumque sexum promiscuè habent, eodem ordine compræhendimus. Eorum quæ propriè monstra *Differentia monstrorum quinque.* dicuntur, quibus hoc capitulũ destinavimus, quinque reperiuntur genera, sicuti suo loco jam prodidimus, primum quodammodo secundum natu- *Primum monstri genus.* ram compræhendens omnes nationes, quæ defectu aliquo insigniuntur, ut gentes, qui uno in media fronte oculo nascuntur. Secundum eos, quo- *2.* rum corpora magnitudine aut parvitate, à moderatione recedunt, ut pu- *3.* miliones, ac gigantes. Tertium eos, quibus aliquod membrum deest, vel superabundant, ut qui à necessariis deficiunt, aut plures digitos in manibus, vel pedibus habent, aut plura brachia, crura, vel capita, quo numero compræhenduntur duo illi, qui tergo uno pro duobus corporibus perfungentes, moribus tamen diversi, viginti annos vixerunt, & cum unus mortem obiret, alter tam diu supervixit, quoad socij ac germani putrilagine fuit extinctus, inter quos etiam Hermaphroditi numerantur. Quar- *4.* tum ea monstra complectitur, quæ partim humano sunt corpore, una tamen vel pluribus particulis bruti speciem habent, talem ferunt puerum in Gallia natum, qui ab umbilico suprà hominis figuram referebat, infrà Syrenis modo in unum pedem desinebat. Quintum eorum est corporum, *5.* quæ bruti alicujus ex toto, vel mixtim plurium speciem ac figuram repræ- *Lus. cent. 1. 27. Hol. Sch. c. 61. lib. 1. Alex. lib. 25. c. 30. G. de æg. mat. c. 52.* sentant, ut ranæ, vel lacertæ, qualia ea, de quibus Lusitanus & Holerij scholiographus, seu bufonis, de quibus Alexander Benedictus, & Guainerius, talia monstra, feræ sive beluæ communiter dicuntur.

Causa. Una prima, ac generalis monstrorum causa, est defectus similitudinis conceptus ad parentes, similitudo autem à forma, & materia proficiscitur, ac triplex est, in specie, in individuo, & in sexu; similitudinis causas suo loco posuimus, dissimilitudinis sunt, quia facultas formatrix non æqualiter ab omnibus membris, quorum habet in se simulachra, excitatur, aut quoniam in opere impeditur, & id, vel quia dissimilitudo diversa in altero semine potentior est, & evertit similitudinem seminis remissioris, vel quia materia seminis, aut menstrui, aut utriusque nequivit à formatrice regulari, cujus rei quinque sunt speciales causæ, juxta quinque modos, quibus id accidere potest. *Speciales.* *Penuria.* Primò enim contingit ex penuria seminis aut menstrui, habito respectu totius vel reliquarum partium, ex qua causa pumiliones fiunt, aut ij, qui partibus constant minoribus, quam par est. *Vbertas.* Secundò ex nimia ubertate, quam si rectè natura gubernet Gigantes, vel deformes magnitudine procreat homines, *Partus numerosi.* aut aliquot partes ingentes, aut numerosos conceptus, sic Cæsaris Augusti famula uno partu quinque edidit, & in Italia, ut refert Picus Mirandulanus, Germana fœmina duobus partubus viginti peperit, & Albucasis aliam 15. uno enixu abortivisse scribit. *Inæqualitas.* Tertiò ex dissimilitudine vel inæqualitate uteri aut substantiæ, & effusione ipsius seminis per uterum, ita liquidum plumbum, si inæqualiter fusum sit, aut in vasa malè efformata, inæqualia efficit simulachra, sic fiunt fœtus capite crassiori, grandiori, vel etiam pedibus, manibus aut naso deformioribus, quam reliquo corpori conveniat. *Vitium ac corruptio seminis.* Quartò ex vitio crassitiei, duritiei, fluibilitatis, aut corruptionis seminis vel menstrui, ut, etiamsi aliquid generetur, longissime tamen à parentibus dissideat: dissidet verò uno è tribus modis. Primò dum materia seminis idonea est, non tamen ex toto superatur, quo casu eorum, quibus assimilari potest, fit illud, quod maximè est universale, cum fieri non possit simile in specie, aut in individuo, ob id fit animal, cum homo fieri nequeat, natura ad id quod melius est tendente; sed in eo quod potest, subsistente. Secundò modo cum adhuc magis impeditur seminis facultas, ita ut neque animal gigni possit, sed vivens quidem medium inter sensitivum, & non sensitivum, quo casu mola generatur, de qua proximo capite. Tertio cum tam est mutationi inepta materia, ut ab agentis facultate nullo modo transmutetur, quo casu illa, quæ toto genere sunt præter naturam, in utero generantur, calculi, thophaceæ substantiæ, aut vermes, de quibus superiori lib. egimus. *Imaginatio* Quintum impedimentum, propter quod facultas formativa liberè non operatur, est imaginatio varia ac vehemens inter concipiendum, vel in toto formationis tempore, quæ dominatur formatrici facultati, ac sic imprimitur potius effigies imaginis conceptæ, quam paternum idolum, quod in semine erat, quia ad imaginatam speciem mutatur spiritus corporeus, in quo firmatur vis formativa, quia ille spiritus ad fœminæ testes, & uterum perveniens, fit subjectum formatricis facultatis, &, uti ajunt, majoris est efficaciæ, quam spiritus genitivus, qui in semine præerat, atque ad hanc imaginationem causam plerique referunt, cur potius hoc, quam illud monstrum generetur, quod mihi probari nunquam potuit, quia plerumque neque in congressu, neque totò gravidationis tempore, fœmina tale quoddam animal vidit, aut imaginatione concepit, quale postea peperit, aut cujus effigiem habebat pars aliqua monstri, & ut alibi copiosius diximus, imaginatio accidentia quidem ut mutare possit formas tamen non poterit, ne dum proprietates; quocirca potius aliæ hujusce rei causæ mihi adjungendæ videntur: & prima quidem cur animalia diversæ speciei aut informia quædam generentur, est ira Dei, ac divinum judicium sic permittens, ob abominabiles congressus, aut alia parentum peccata. Secunda scelerati ad bruta animalia accessus.

Tertia

Tertia est concubitus menstruationis tempore, quippe qui inde nascuntur, aut mutili sunt; aut deformes, aut gibbosi, aut defectuosi corpore, & spiritu, idcircò dicebat Esdras, fœminæ menstruatæ monstra generabunt; sunt & aliæ minus præcipuæ causæ, ac parum efficaces, ut Africus sive Australis ventus, ad hoc enim nonnihil juvat, ut Aristoteles scribit, unde proverbium, semper aliquid mali Africa nobis affert, adhæc appetitus rerum extranearum, casus, saltus, & similia.

4. de gen. animal 4.

Proverb.

Hujus mali pauca extant indicia, nisi quod in monstri gravidatione fœmina gravi aliquo, ac miro symptomate, cujus causa ignoratur, affligitur, nam quamvis hoc etiam in mola contingat, vehementiora tamen symptomata à monstro premunt, ita Antigenis uxor, quæ monstrum peperit quatuor digitorum magnitudine, ac sine ossibus, anhelosa erat ante partum, deinde simul cum partu pus evomuit modicum, vel uti ex furunculo. Porrò si bestia hæc seu fera nobilis est ut accipiter, refert Savanarola ex mente muliercularum, fœtum ex nobili viro fuisse conceptum; si verò rustica, ut bubo aut lacerta, ex rustico, quod tamen reliquis muliercularum figmentis connumerandum videtur.

Signa.

Hippoc. 2. popul. 2.10.

Jam genitum monstrum curari auxilijs nequit, sed fœmina quæ monstrum semel peperit, præcautione utatur oportet, ne iterum tale quid concipiat, fit autem præcautio hæc quatuor remediorum generibus. Primò victus ratione, ut alimentis modicè calidis optimi succi, ac roborantibus, vitanda ciborum varietas, sic unico duntaxat vel duobus missibus utatur fœmina singulis diebus, in pari quantitate. Aër convenit, & regio orientalis, leves frictiones, exercitium, somnus modicus, animi hilaritas, & oblectamenta, caveant conjuges à frequenti concubitu, maximè si menses defecerunt, & fœmina præsenserit se gravidam esse, ne adventu alicujus portiunculæ emissi seminis, in cœpta formatio impediatur, vitietur, aut turpi aliqua nota insigniatur; caveat etiam à concubitu fœmina adhuc menstruis detenta, donec planè perpurgata fuerit, nil enim magis ad monstri conceptionem facit, quam si sanguis ille menstruus, quem natura jam tanquam spurcissimum expellit, materia fiat genituræ, superat enim ejus virus ac malitia omnes seminis, & facultatis formatricis benignas vires; adhæc imaginativam potentiam perpetuo à brutorum, turpiumque animalium contemplatione distrahere oportet, & pulcherrimarum rerum imagines non solum coïtus tempore, sed tota gravidationis duratione meditari, ideoq; conveniunt musica instrumenta, gratæ loquelæ, hilaritas, constans animus, ne ad muris, serpentis, lacertæ, vel alterius occursum perterreatur, & paveat.

Curatio.

Secundò evacuationibus, præsertim si ex corrupto sanguine menstruo monstrum generari consuevit, sanguinem ante conceptum mittes, & ipsum à putredine expurgabis cassia, confectione hamec sine scammonio, & colochyntide ad ℥i in ℥ v insusuonis foliorum senæ, aut ʒ. j. pilularum de aloë, mastychinarum de rhabarbaro vel ℥j passularum purgat; quæ sic parantur ℞ rhabarbari optimi ℥j, spicæ Indicæ ℈ij, cinnamomi ℈iiii inscissa infundantur in ſ. q. vini dulcis recentis per horas vi, deinde facta una, vel altera ebullitione, adde sacchari q. ſ. ut dulcescat, cum hoc irrorentur ℥ viii passularum enucleatarum, quoad consistentiam capiant. Insuper fœmina concubitu non utatur, nisi quinque aut sex elapsis à menstruatione diebus, sanguine prius misso, ac corpore præpurgato. Quod si putredo ex seminis vitio contingat, corrigatur alimentis optimi succi, & quæ ipsam domare valeant, odoriferis, siccis, & ijs quæ à putredine arceant, quæque semen per uterum expurgent, de quibus capite de strangulatu ex utero, & de epilepsia, ad satietatem dictum jam est.

Evacuatio

Passula purgat.

Seminis emendatio si paucum.

Tertiò ijs, quæ semen ad æquabilitatem reducere valeant, ita, si ex paucitate contingat, uberius alendum corpus est alimentis majoris substantiæ, humidioris & copiosioris succi; deinde abstinentiâ à Venere, & reliquis jam dictis capite præcedenti 1. ac 2. remed. genere.

Si nimium.

Ubertati subveniendum inedia, exercitio, frictionibus, & alimentis pauci nutrimenti, sanguinis missione, balneis frequentibus sulphureis, aut calidis herbis paratis, valent etiam in hunc finem purgationes, tertio quoque mense antequam gravidæ fiant, ex agarico, carthamo, pillulis, cochiis, & similibus, quæ crudos, ac pituitosos succos expurgant, ac reliqua de quibus c. de gonorrhæa.

Si crassum.

Si crassum sit semen, inscindentibus utendum, attenuantibus, ac digerentibus, ut medicamentis, quæ crassas seminis partes fundant, & alimentis, ac potu, quæ fluidius reddant semen, de quibus satis dictum est, c. de febre alba, ac de mensium suppressione. Contrà fiet, si liquidius semen fuerit; tunc enim adstringentia, & incrassantia usurpanda, de quibus c. de menstruis superfluis, conveniunt etiam balnea sulphurea, & cathartica, quæ serosos educant humores; genitalia insuper calefacienda, & uterus calidis roborandus.

Si inæquale

At si inæquale semen est, prosperam coctionem in cunctis alimenti officinis procurabis, calidis roborantibus ac modicè adstringentibus, plurium tamen in eadem mensa ciborum varietas elliminanda, inter unam & alteram mensam nullus cibus, aut potus ingeratur, nec potus quantitas sicca superet alimenta, denique serventur cæteræ regulæ 1. remed. genere recensitæ. Quod si malum proveniat ex inæquali utriusque seminis missione, ita conjuges ad coitum se invitent, ut simul ac confertim semen emittant, excitato tardo parente, & coercito, qui prævenit ijs, quæ superioribus cc. dicta sunt.

Roboratio formatricis.

Quartò ijs, quæ facultatem formatricem valeant roborare, ut sibi demandatum negotium auspicatè perficiant, talia sunt, quæ spiritus generant, de quibus in nostro tractatu de peste, quæque genitos calefaciunt, & fovent, ut cibus ex vitellis ovorum cum melle, cinnamomo & cariophyllis, ac pane recenter cocto, reliquavè cibaria facilis ac optimi nutrimenti, vinum Hispanicum, Malvaticum, vel aromaticum sive Hippocraticum, quod Hispani (*clarea*) Germani (*Luttertranck*) vocant; valent prætereà leves frictiones, exercitium, somnus moderatus, animi tranquillitas, confert singulo mane accipere ʒ i. theriacæ optimæ, aut mithridatij, vel confectionis de Hiacyntho, de gemmis, cum speciebus, & superbibere de prædicto vino, aut de aqua vitæ, ex optimo vino, & floribus calidis odoriferis, & aromatibus; ac theriaca composita, vel cochlearia ij aquæ naphæ, cinnamomi, anisi, Jasminorum; cariophyllorum, ac similia; ex quibus etiam Epythemata cordi applicari possunt, nec non utero emplastra roborantia adhiberi, quorum meminimus c. de uteri imbecillitate, quippe his facultas formatrix robustior facta, imaginationi & materiæ vitijs resistere, eademque superare facilius poterit.

De mola.

CAP. VII.

MOlam rem esse præter naturam, ex superiore c. constat. Paulus & Aëtius nomine molæ omnem uteri tumorem induratum comprænhendunt: Rasius & Avicenna flatuosam quandam substantiam vel aquosam; aut cujusvis alterius naturæ intra uterum conclusam, & ipsum gravidationis modo in tumo-

Pau. lib. 3. c. 69. A. lib. 16. c. 80.

tumorem attollentem. Quæ tamen omnes affectiones, ad falsam potius gravidationem, reducendæ sunt, vel certè ad tumorum præter naturam species: idcirco, cum Aristotele & Galeno, molam appellamus carnem informem ac inutilem, in muliebris uteri capacitate, & non in substantia conceptam, quæ aliquando brevi emittitur, aliquando diu durat, & per annos. Hanc existimant nonnulli, interdum rudimentum obtinere formæ sensitivæ, & subinde obscurum quendam extencionis, & contractionis motum: Quod tamen plerumque visitur, corpus est vivens, vegetans, & carnem plurimis venis, & sanguinis ramificationibus respersam, quibusdam albis ductibus, vel viridibus, vel subnigris sine sensu & motu, sine ossibus, sine intestinis, sine visceribus, quod alimentum per venas prolicit, nutriturque plantarum more, nullâ servatâ figurâ, nulla lege, neque ordine, ac proinde in nulla specie contentum, nisi ut imperfectum in genere perfecto, nimirum in genere carnis humanæ, sicuti Embrio in genere hominis. Est & alia mola pelliculosa seu membranosa, aliquo sanguine affuso & concreto, quæ in aquam projecta in ipsam, quod sanguinolentum est, abit, remanente membrana seu pellicula, quæ concreti seminis naturam refert. Tertia etiam invenitur, quæ est sicuti membranacea substantia globosa, aquosis bullis rotundis, tumidis, pellucidisque oppleta, & interdum cum sanie fœtida, & diluta apparet, nisi fortè hasce vocare velis deperditiones, ante fœtus delineationem. Porrò ex molis aliæ, primis statim mensibus excernuntur; aliæ diu durant per duos aut tres menses, imo per tres quatuorve annos, interdum etiam per totam vitam utero gestantur: aliæ cum fœtu generantur, aliæ aperto iterum uteri osculo fœtui alligantur; quædam secundis ita implicantur, ut ipsæ secundinæ difficillime excernantur: nonnullæ etiam ingentis sunt magnitudinis, ideoque periculosissimæ. Ex dictis liquet molam esse morbum in compositione, speciatim in numero, ut calculus, hypochima, & myrmecia de genere eorum, quæ toto genere sunt præter naturam; nam etsi, uti Aristot. ci. scribit, neq; perfectam neque alienam omninò habet naturam, & in ejus genere aliquid sit secundũ naturam; tamẽ molesta plane, & inutilis est tum speciei, tũ individuo, quapropter natura lacessita, vel defessa projicit, nulla servata temporis lege.

Arist. 4. de gen. anim. 7 4. metheor. Galen. 14. meth. 23. 14 de usu part.

Definitio.

Differentia

Species morbi.

Causa.

Fit mola, cum mensium copia exiguum, ac minimè robustum semen conceperit, quod alimentum quidem trahere, nihil verò conformare potest; præsertim cum semen paucum & vitiatum, in quo debilis, & imbecilla facultas formatrix consistit, cum copioso menstruo, crasso, fœculento, & inepto conjungitur, fit etiam ab exurente seminis conditione, quod contingit in semine morboso, & vitiato, in hoc enim resolvitur spiritus genitivus, quo orbatum semen, cum animal attingere non possit, carnem informem generat. Tertia causa erit, si fœmina coierit mensibus fluentibus, aut nondum ex toto repurgatis; aut si fœmina, quæ jam concepit, ante fœtus formationem avidissimè viro conjungatur, vel si diu habuit menstrua suppressa quod de uxore Gorgiæ Hippocrat. retulit. Cæterum generatio molæ similis est ovi subventanei generationi, hoc uno diversa, quod illud sine maris consuetudine gignitur, mola non nisi concumbentibus mulieribus, coitum verò non in id requiri pleriq; existimant, ut semen virile generationem ingrediatur. Sed contrà est, quod Hippocrates dixit, causam molæ esse multos menses, cum modico & morboso semine commixtos, quod nequit intelligi de fœmineo, quia id semper modicum est, frigidum & humidum, & ad molæ generationem validius potius, & calidius fœmineum sit oportet, sed de viri semine, quod in doctrina Aristotelis contra menstruum distinguitur, nam ipse mulierem, nullum aliud, præter menstruum sanguinem, semen habere autumavit. Adhæc ut ex albumine, & vitello ovi nil generari potest, nisi semen galli, sit inspersum, ita ex menstruo, & muliebri semine nil, nisi virile semen accesserit, idcirco peritiores ex debilitate utriusque, virilis inquam, ac fœminei seminis, molam gigni censent, cum nusquam visa sit mulier molam sine mare concepisse. Quod autem

5. Popul.

Lib. de morbis mul.

Quando ad mola generationem requiratur virile semẽ

Decisio.

tem ad ejus generationem non sufficiant sola menstrua & intensus calor (quæ aliorum fuit opinio) ratio est, quia carnis generatio non est caloris opus, sed spiritus genitivi & virtutis formatricis. Quod nullam certam obtineat figuram, causa est, quia continetur in genere eorum, quæ sunt præter naturam, hæc autem nullam servant legem, aut certum ordinem, deniq; quod durescat à mora fit, & materia cruda, ac crassa.

Signa. Consequitur hanc affectionem gracilitas partium superincumbentium, uteri occlusio, appetitus prostratio, nausea, vomitiones, ventriculi subversiones: *Distinctio à fœtu.* menses sistuntur, uterus attollitur, mammæ intumescunt, lumbi gravantur, ita, ut per initia concepti fœtus speciem prorsus exhibeat, verum temporis progressu discernitur, quia tunc solent fœtus, copiam absumere, & melius habere, in mola verò semper deterius, quoniam semper causa malè habendi urgentior est. Adhæc cum mas 3. mense, fœmina 4. moveatur, in mola motus nullus, sicuti in fœtu percipitur, nisi fœtus una adsit, aut dum fœmina volvitur, & uterus prolabitur, ad fœminæ decubitum dextrum vel sinistrum, veluti pondus iners, quod sentitur prope os pubis, totò gestationis tempore, quasi ad partum irritans, cum gravissimis accidentibus; adsunt insuper veluti punctionis sensus, ac tormina ventris & mola compressa manu loco cedit, mox in eundem locum recurrit: at infans ut non cedit, sic nec recurrit, & multò durior in molæ conceptu venter est, quam in ijs, quæ infantē gestant, uberaq; non adeò durescūt in mola, sed infans ultra undecimum mensem non gestatur, cum mola sæpe ad quintum annum protrahatur.

Porrò in mola, quandoq; menses acervatim erumpunt, ac prodeunt, veluti frusta carnis, tuncque magis contabescunt mulieres, fit etiam coloris depravatio, sanguine ad superiora regurgitante, aut nimia per uterum profusione, etiamsi fœtus una adsit, quia molæ magnitudine fœtus premitur, & alimentum non suscipit, quia ad incrementum nullus illi locus est, mola magnam uteri partem occupante, majora etiam, quam ex fœtu, animi deliquia, enixus, febris, insomnia, pulsus defectio, angustia, melancholia, timor, immodicus appetitus, nec tamen quiescit exhibita re appetita, vomitus deterrimæ conditionis, torpor, molescunt membra, turgent cum oculis labia, oculorum vertigo, membrorum tremor, sed & magis ac citius attollitur venter in mola, quàm in gravidatione; ac tandem toto corpore imminuto, & ventre intumescente, hydropis opinionem præbet, à quo tamen duritie distinguitur mola, & quod ad digitorum compressionem non cedit, neque tympani sonum ad pulsationem edit, nec tactu fluctuatio percipitur, quanquam temporis progressu, epate refrigerato, hydrops molam revera subsequatur. Quando ante tertium post conceptum, mensem, magnus in utero sentitur motus, molæ *Prognosticum.* indicium est, quia fœtus non tam citò movetur. Jam verò mola sæpe quadragesimo die ejicitur, interdum tertio mense, vel multo etiam serius, adeò ut plurimæ novem, decemve menses, aliæ ad tertium, quartumq; annum, & toto etiam vitæ spacio eam utero gestaverint; hæc tamen curanda non est, ut inquit Hippoc. aut certè cum prædictione, quia tunc insanabilis magna ex parte redditur, incipientis curationem audacius aggrediemur, quin & alterius curatio *Lib. de morb. mul.* negligenda non est.

Curatio. Carnosam molam hîc curare docebimus, nam aquosa, de qua Arabes scribunt, nil aliud est, quam uteri hydrops, ex cujus c. ejus curatio repetenda. Cavendum igitur inprimis, ne ambiguis signis decepti abortum provocemus; at ubi mola certò deprænhenditur, curatur eadem fere ratione, qua fœtus mortuus aut secundina educitur, speciatim quatuor remed. generibus. Primò victus ratione ad calidum & humidum declinante: constituatur patiens in cubiculo subobscuro, in quo aër sit temperatus, nutriatur cibis modicis ac boni succi, somnus etiam sit moderatus, alvus singulis diebus fluat, exerceatur, vitet animi affectus.

Evacuatio. Secundò evacuantibus, & si plenitudo in toto fuerit, nec aliquid prohibeat, prius

at, prius exercenda sanguinis missio ex basilica, deinde ex pede, si necessitas postulet, subindeq; cucurbitulæ cum multa flamma adhibendæ. At si frigidorũ, ac crassorum humorũ copia adsit, purgandi sunt prius præmissa attenuatione, & præparatione sequẽti vel simili potione, quæ & venas aperiat, & ad inferiora impetum faciat. ℞ arthemisiæ, sabinæ, utriusque calamenthi, levistici, betonicæ, camedrios an. m. j. anisi, marathri, squinanthi, spicænardi, celticæ, calami aromatici, cyperi an. ℥ i, aceti albi aut vini ℥ iiii mellis rosacei lib. j. ß fiat secundum artem sirupus, quo posteaquam per aliquot dies usa fuerit, purgetur hiera logodionis, electuario Indo, pilulis fœtidis, cochiis, aut reliquis cap. de menstr. suppressione recitatis. Vomitus etiam provocetur cum decocto seminis raphani, aut diasaro Fernelij. *Vomitus.*

Tertiò ac potissimum utendum ijs, quæ venas aperiant, quæque impetum ad inferiora facientia, molam expellant, qualia sunt omnia, quæ menses proliciunt; prius tamen mollientia adhibenda, quibus ad partum facilitandum uti solemus, igitur fiant incessiones, & fœtus partium inferiorũ, ex decocto malvę, viol. altheæ, ficuum, sertulæ campanæ, fœnugreci, seminis lini, cum olei liliacei, irini, camomelini, vel butyri copia, vel in hydrælio fiat decoctio, deinde imus venter, pecten, & inguina sequenti unguento perfundantur, ℞ olei irini, liliorum alborum, camomillæ, anethini an. ℥ ß, vini odorati ℥ i, bulliant ad vini consumptionem, & adde butyri recentis, adipis anserini sing. ℥ i, ladani ℥ i, ceræ q. s. fiat unguentum: aut cataplasma sic. ℞ malv. radicum altheæ, & foliorum ejus an. m. j. farinæ, fœnugræci, seminis lini, hordei an. p. i. ß olei amygdalarum dulcium & amararum, liliorum alborum an. ℥ i, cum aqua mulsa & vino misce, ac fiat cataplasma; aut pessus aureus applicetur, sed temporis processu in decocto, pro fotu & incessione, adde folia lauri, thymi, pulegij, hyssopi, calamenthi, radicem aristolochiæ rotundæ & longæ, arthemisiam, rosmarinum, genistam, & centaurium. Fit etiam aliud unguentum majoris efficaciæ in hunc modum. ℞ dialtheæ ℥ ii, emplastri filii Zachariæ ℥ i, pinguedinis porcinæ, assungiæ gallinæ, anseris, medullæ cervi an. ℥ i, styracis, calaminthæ ʒ ii, pulveris colochyntidis, radicis utriusq; aristolochiæ an. ʒ i. croci ʒ i. olei viol. q. s. fiat linimentum, his sic emollitis & reseratis partibus, ad ea quæ molam expellant veniendum, in quem usum saltus & sternutamentum maximè prosunt: deinde exhibito apozemate aliquo menses educente dentur hi trochisci. ℞ cinnamomi, myrrhæ an. ℈ ii ß, fol. siccor. ruthæ, sabinæ, pulegij, calaminthæ, sagapeni, opoponacis an. ʒ i; cardamomi, granorum juniperi, mentastri an. ʒ i ß, fiant trochisci, quorum detur pondus ʒ ii, cum prædicto apozemate, aut cum decocto sabinæ vel faseolorum; at si angustiæ præmant, nec dum mola decidat, sequens paretur pulvis: ℞ cinnamomi, ruthæ an. ʒ ß, pulveris aristolochiæ longæ ʒ i diamarg. frig. ℈ ii. misce, dosis ʒ i, cum prædictis decoctis, aut cum decocto anethi, & ruthæ in vino calido, de quo sæpius bibat utiliusque erit, si castorei nonnihil addatur, aut diptami Cretensis; fiat insuper suffitus ex myrrha, & rutha, & pessus ex opoponaco, felle taurino, et elleboro, sive agarico, quibus si radix ciclaminis; & colochididis adjungantur, fortior erit: securius tamen sic paratur. ℞ galbani ℥ i, ellebori albi ℥ i succi mercurialis q. s. incorporentur simul: valent etiam cuncta hæc ad secundam relictam, & fœtum mortuum expellendum, & menses mirificè movent. Posthæc patiens decumbat in modum parturientis, & obstetrix totam manum prædictis oleis imbutam utero immittat, ac conetur molam extrahere, quam si ab utero divelli, & eradicari contigerit, nec divulsam natura expellere, neq; obstetrix ob lubricitatem, & rotunditatem, quia ansam non habet, eam extrahere queat, muliere, ut antea diximus, collocata diductis cruribus, chirurgus immisso instrumento, cui à similitudine pes gryphius nomen est, reserato, cum jam in uteri capacitatem vagatur, molam compræhendat, alvusque mulieris hinc inde comprimatur, quoad mola in angustum locum, ubi effugium non habeat, compellatur, sicque tandem facilius extrahatur.

Molam expellentia. *Mollientia.* *Vnguentum* *Trocisci.* *Pulvis.* *Suffitus.* *Pessus.*

Virium refectio. Quartò ijs, quæ roborent, ac vires reficiant, præsertim si copiosior sanguinis fluxus præcesserit aut sequatur, utendum jusculis carnibusque caponum, & perdicis, succo, & aqua carnis cum margaritis, & speciebus electuarij de gemmis, jecore gallinæ, vel capi, & salsamento ex prædictis speciebus, & saccharo cum succo limonis vel omphacij, vel aqua caponis hac ratione distillata. *Aqua stillatitia caponis.* ℞ caponem leviter assatum unum, perdicem unam, panis albi lib. j. pulveris margaritarum, cariophyllorum, cinnamomi, coralli rubei an. ℥ ij, vini albi tenuis ac odorati q. s ut cuncta irrorentur, & stillentur in balneo Mariæ. *Hæmorrhagio curatia.* At si extractâ molâ plurimus sanguis effluxerit, curatur ut superfluus menstruorum fluxus; si, antequam extrahatur, irruat fluor, per intervalla vires reficiendæ, & adhibenda ea, quæ molam expellant, non tamen addenda, quæ sistant, aut retineant. Quod si dolor premat, adhibenda quæ supra 3. remed. genere prodidimus, tandem ne mola denuo generetur, præcavebis per ea, quæ c. præcedenti dicta sunt.

Scholium.

Dubium. An exercitium competat in molæ curatione. Exerceatur] *Althomarius, & cum ipso plerique alij, Pauli & Avicennæ autoritate, exercitium partium infernarum vetant, quia motus fluxionem concitat; sed non advertunt Paul. ibi eam molam curare, quæ juxta ipsius sententiam, tumor est, præter naturam induratus, in vulvæ ostiolo; ac prolabi non potest, imo ad motum augetur, prolabentibus humoribus. At cum vera mola exercitio interdum avellatur, non est quod illud impediamus, sic ipse autor in fine capitis, de vera scribens mola, ea præcipit, quibus quam citissime excutiatur. Alij dicunt, hos autores in mola exercitationem prohibuisse, quando educenda est, non tamen in fœtu, quia fœtus naturaliter exitum petit, & humorem secum habet, os uteri & ejus colum lubricantem, qui fœtui viam faciliorem parat. At mola præter naturam est, & exercitio, siccatis ductibus, vix avelli postmodum potest. Est & tertia respondendi communior ratio exercitationem prohiberi initio, dum adhuc corpus plenum est, ne plures menses descendant, & materia fiant, qua mola augeatur, sed non interdici corpore jam evacuato, & in fine curationis.* *P. lib. 3.49.*

De falsa gravidatione.

CAP. VIII.

AQuæ seu flatuum in utero collectio, quam Avicenna & Gradius ac barbari ferè omnes molam non veram appellant, ab Hippocrate, & veteribus Græcis pro mola non agnoscitur, sed falsa gravidatio nuncupatur, idem senex ejus sæpissime meminit, dum inquit, & putant se in ventre habere; & videntur sibi tum mulieres concepisse, & non conceperũt, tunc enim fit, cum fœminæ viro utenti menses supprimuntur, venter intumescit, accidentiaque veræ gravidationi similima accidunt, cum hoc tamen nil vitæ particeps in utero efficitur, sed aliquid quod cuipiam elementorum proportione respondet, ut flatus, spiritus, vel aqua, aut tophaceum quippiam; nam cum quatuor sint gradus perfectionis in rebus, esse, vivere, sentire, & intelligere, & natura progrediatur perficiendo per accessum; contingit ut præ debilitate in prima perfectione subsistat, cum suscepto ab utero utroque semine morboso, & planè invalido, clausi uteri calor imminutus, nullo affluente sanguine, nec facultatis formatricis opere, illa in flatum, aut aquam convertit, ac tunc venter intumescit, reliquaque sequuntur gravidationis indicia, nec solum in aquam, ac flatum, verum & in pus, aut fœtidum mucorem, acrem, & serosum, & in globosam, tophaceam, ac pituitosam substantiam, quæ omnes sunt falsæ

Avic. 21.3. tract. 2. 18. Grad. c. de mola matricis. Hippoc. de morb. mul. de nat. pueri 2. prædict. 34.

Descriptio. *4. verum gradus.* *Differentia*

falsæ gravidationis species. Vide quæ superiꝰ scripsimꝰ de ijs quæ à coitu inflantur. Causa hujus affectionis est semen utrumque morbosum, ac prorsus inutile, inutero conclusum, & uteri intemperies, ob quam seminis spiritus perit, si ijs accedat defectus sanguinis affluentis, cujus loco vel pituita, vel aquosus, vel crudus humor accumulatur, præsertim id contingit, si fœmina menses decolores, pituitosos, & conspurcatos antea habuerit. Est etiam altera causa obtenta membrana densa, qua uteri orifficium clauditur, ideoq; superflua, ac reflua menstruorum materia, ingentem in ventre tumorem, & tensionem facit cum cruciatu, quasi parturientis, sed hæc non tamdiu durat, & divisione dictę membranæ per volsellam curatur; acciditq; nonnunquam virginibꝰ, non sine dedecoris periculo, dum reliqui putant gravidas esse, extat apud Neotericũ historia virginis, quæ tale quippiã passa fuit, per tres integras septimanas, & omnes obstetrices partus dolores pati una voce affirmabant, adveniente tamen medico, ac judicante quod erat, membranã per chirurgum dividere jussit, & sanguinis octo libræ concreti, ac ferè putrescentis dimanarunt, & intra triduũ convaluit.

Causa. *Paraus c. 43.*

Signa sunt non minus difficilia, quam molę: cognoscitur, tamen interdum falsa gravidatio, si fœmina antea mensibus corruptis infestabatur, qui postea supprimuntur, ac venter subitò intumescit, qui tamen in verè gravidis à principio subsidet, ac postea elevatur, tunc si flatus subsit, tympani sonum edit, & capitis, lumborum, dorsi ventris, ac inguinũ dolor adest; si verò aqua, gravitas & fluctuatio in ventre percipitur, & album quippiam ab utero instillat, fœtidũ, serosum, acre, & mordax; pedes, facies, & oculi tument, toto corpore pallent, & hydropicæ videntur, ac reliqua ferè omnia symptomata apparẽt, quæ in mola. Evadunt fœminæ ex hoc affectu plerumq; steriles, ac pudenda exulcerantur.

Signa. *Prognostici*

Curatur eadem ferè ratione, qua uteri mola, speciatim verò tribus remed. generibus. Primum victus ratione ad calidum & siccum declinante, frequenti exercitio, saltu, cursu valido, cibis siccis, & optimi nutrimenti; potu parco ex vino, vel aqua cinnamomi, anisi, corticũ citri, aut radicis chynæ, vel sasafrasiæ.

Curatio. *Victus.*

Secundò purgatione, præsertim si aquositas subest, ex hiera, pilulis mastichinis, de aloë, de agarico ad ℈ iiii aut etiam ʒ vi diaphœnici vel diacartami in decoctionis pituitosæ ℥ iiij; facta tamen prius præparatione melle rosᷓ. sirupo de hyssopo, de thymo, betonicę, fœniculi cũ dupla quãtitate prędictę decoctionis, aut decocti anisi, cinnamomi, seminis apij, ameos, passularum in vino & aqua. Clysteriis insuper ex rebus discutientib. & ex purgantib. ut ℞ camæmali, rutæ, anethi, serpilli, sisymbrij, arthemisiæ an. m. ß, seminis apii, fœniculi, ameos an. ʒ ß, coquantur in s. q. aquæ, ad medias colaturæ. ℞ ℥ x. olei rutæ de baccis lauri, mellis ros. an. ℥i ß. hieræ picræ ℥i misce, fiat clyster.

Purgatio. *Clyster.*

Tertiò ijs, quæ flatus discutiant, maximè si eorum copia adsit, in quem usum fiunt incessiones, & encatismata ex decocto rutæ, calaminthæ, pulegij, fol. lauri, absynthij sicci, anisi, maratri, cymini, nec solũ sedeat fœmina in decocto, sed pars herbarũ sacculo includatur, & dum balneo insidet, lumbis imponatur, & ventri: mox à fomentatione utatur sequenti potu. ℞ seminis apij, fœniculi, cymini, petroselini, cardamomi an. ʒ i. fol. rutæ m. ij, coquantur in vino, & addito saccharo bibat patiens ℥ iiii. aut nucleorum persici num: xx. galangæ, cinnamomi, piperis longi, zinziberis, cariophyllorũ, croci, nucis moscatæ an. ʒ ß, terantur grosso modo, ac coquantur in lib. ii vini optimi ad tertias, capiat ℥iii aut iiij; vel fiat sequens liquor stillatitius. ℞ anisi, dauci, cinnamomi, theriacæ an. ℥i, micæ panis recentis lib. ii, radicis angelicæ pulverizatę ℥ ß, decocti lupulorũ, mellis an. lib. iii, in balneo Mariæ extrahatur liquor, dosis ℥ iiij utiliusq; fuerit si priꝰ accipiat unam vel alterã tabellã diacimini, dianisi, vel ʒi ß, aut ʒ ii theriacæ optimæ, vel ℥i sequentis: ℞ specierũ diacurcumæ, diacimini an. ʒiii sacchari dissoluti in aqua rutæ q. s. fiat confectio per tabellas. Uterꝰ etiam ac totꝰ venter post balneum inungatur oleo liliorum, in quo decoxerit cardamomum, anisum, semẽ apij, & ameos; aut oleo de cinnamomo, de baccis lauri, de macis, quibus addi potest stercus bovinum, columbinum, aut unguentum martiaton, vel applicetur sequens emplastrum, ℞ seminis rutæ, nasturtij, cumini, centaureæ

Flatuum discussio. *Stillatitius liquor.*

minoris,

minoris, majoranæ, anisi, mentrasti an. m. j, inscindantur, & conquassentur omnia, ac cum vino fiat emplastrum. Prosunt reliqua, quæ cap. de uteri hydrope, & de. flatuoso uteri tumore sunt scripta, emollito prius ventre per ea, quæ superiori c. 3. remed. genere diximus, quibus addenda, quæ menses & urinas cient, & abortum provocant.

De picacio prægnantium appetitu.

CAP. IX.

ACcidit interdum gravidis, circa secundum mensem affectio, quæ ab avicula loquaci, & varijs picta coloribus nomé accipiens, latinis *(pica)* dicitur, Græcis *(malacia sive citta,)* ob hederæ similitudinem, quæ græce *(cittos)* appellatur, *Natura morbi.* quia ut hæc varijs plantis, prout occurrunt se implicat, ita pica laborantes varia edulia appetunt extranea, & plane absurda, ut carnem crudam, terram, carbones, tegulas lateres, cretam, cymolıam, calcem vivam, testas, pelles, fructus acidos, & acerbos, quinetiam stuppas, & picem navalem, & visa jam est, quæ una gravidatione circa 20. piperis libras devoraverit; alia quæ glacie vescebatur; novi perplures, quæ terræ portiunculas, intermundandum triticum repertas, indicibili aviditate devorabant; aliam lego quæ morsum cervicis juvenis cujusdam appetebat, aliam quæ omnem respuebat cibum, præter carnem humeri pistoris, quem denudatum viderat, ita ut maritus coactus fuerit, pecuniam pro singulis de humero morsibus pacisci, cumque sustinuisset duos, tertium doloris pertæsus ferre noluit, ajunt mulierem ter geminos enixam, duos vivos, tertium demortuum; aliam pedum desiderio ejus captam, qui nudis ac lotis pedibus à balneo revertebatur, in genua procidisse, & ambabus manibus crure altero apprehenso, de calce frustrum mordicus evulsisse; sed hæc depravatum etiam, & lascivum animum accusant; nam haud dubiè similibus appetitionibus naturalibus laborant pleræque omnes, at appetitum ratione moderantur, & evincunt prudentiores, constantes, & ho-*Species.* nestæ. Est autem hæc affectio, appetentia quædam ciborum vitiosarum qualitatum, ex quo patet esse oris ventriculi affectionem, in actione ejusdem depravata, quod Galenus docet: *5. de locis. 1. de sympt. causis.* nec gravidis duntaxat, sed viris etiam melancholicis, ac virginibus accidit, atque aliis fœminis, quibus intra ætatem, in qua menstruationem habere possunt, deficiunt menses, cum appetitis rebus similis vitiosus succus in os ventriculi procubuit; plerumque tamen gravidis, & ijs magis, quæ optimi sunt temperamenti, quia in his fœtus præstantiorem sanguinis partem ad se allicit, relicta fœculentiori; quæ verò valetudinariæ sunt à fœtu expurgantur, idcirco gravidationis tempore melius se habent, sed morbosos edunt fœtus.

Causæ. Tunc fit hæc affectio, cum oris ventriculi tunicæ pravo aliquo humore, vel excremento fuerint imbutæ, pro cujus varietate, prædicta varia ac peregrina edulia appetunt. Unicam in prægnantibus hæc excrementa causam habent, mensium suppressionem, quippe qui singulis mensibus excerni solebant, à fœtu jam suppressi, modicaq; & puriori parte eorum in fœtus alimoniam cedente, reliqua sursum vergit, & vel propria substantia, vel vapore suo tantæ est perniciei, ut ventriculum præcipue, veluti subtiliori sensu præditum infestet. Hinc est, quod circa quadragesimum ferè diem à conceptu affectio incipiat, & ad quartum usq; mensem durèt, quo, crescente jam fœtu, plus alimenti trahit, tuncq; vitioso humore partim per vomitum excreto, partim ad fœtum delato, accidentia remittunt.

Signa. Fœminis sic affectis assiduè accidunt oris expuitiones, ventriculi morsus, anxietas,

anxietas, totius corporis extenuatio, vomitus, & nausea. Insequuntur verò hæc omnia pravam ejusdem oris ventriculi intemperiem, cum prædictis humoribus, qui si connaturales nondum sint, contraria appetit fœmina, remedium quærens ex assumptis, fiunt quippè remedia per contraria; sic si viscidis ventriculus abundat & frigidis, appetit acria; si calidis acerba & acida; si occultæ virtutis, indicibilis etiam qualitatis edulia, unde etiam monstrosæ libidines in iis, qui semen retinent. At in gravidis rarò humores connaturales esse possunt, quia non nisi diuturnitate id fit, ac vehementi impressione, tunc enim ut continens mutat contentum, sic contentum potest mutare continens, & humor potest trahere in sui naturam ventriculi temperiem, ut vinum pravum saporem vitiosum dolio communicat. At si connaturales fuerint jam facti, similia cupiunt, hinc, quæ exusto humore abundant, carbones appetunt, quæ melancholico, terrã, quæ crasso, gypsum, stuppas ac similia, quæ salsuginoso, sal ipsum insatiabili appetitu vorant, ex qua causa etiam ferunt fœtum sine ungulis sæpissimè edi.

Dignoscitur similitudo aut dissimilitudo humorum, ac temperaturæ, quia appetitus rerum similium non conquiescit, subsequuta re appetita, dissimilium verò, quia contrarium quærit, obtenta re appetita, quæ morbo contraria est, cessat protinus appetitio, quia cessat necessitas, & hac limitatione appetitus, quo fœmina detinetur, te ducet in cognitionem redundantis humoris.

Curatio. Curatur tribus remediorum generibus, primò victus ratione contraria, pro ratione diversi humoris redundantis; cunctis tamen commune est, ut utantur cibis moderatis & optimi succi, non pinguibus, dulcibus, aut excremẽtitiis; cõveniunt, aves & pedes animalium, panis succo malorum granatorum aut cithoniorum maceratus; & ante cibum olivæ muria cõditæ, aut sex vel octo amygdalæ amaræ, post cibum uvæ passæ, mala punica, pyra, avellanæ, ciceres tosti cum sale, quibus Lusitanæ maximè alliciuntur, synapi, cucumeris semen decorticatum ex aqua potum, polygonij ve decoctum, raphani usus. Quæ cibos aversantur, obsoniorum salsamentorumque varietate ac jucunditate allici debent, conducunt portulaca cruda, vel cocta, cichorium, ac earundem herbarum syrupi, & aquæ; alvus respõdeat, fugiatur aër crassus, & palustris, vigilia, aut somnus immodicus, ijs, quæ terrã appetunt, nil tam prodest ac amylũ pro terra oblatum. Potus sit vinum fulvum odoratũ, aut aqua ex decoctione cinnamomi.

Purgatio. Secundò pueri, virgines, ac viri, parato humore, expurgãdi sunt catharticis, quæ tamen prægnantibus non sunt exhibenda, quia affectio in primis mensibus accidit, quibus Hipp. ea interdicit, *4. aph. 1.* devoratis igitur per aliquot dies mirobalanis emblicis conditis, aut pulvere rhab. cum conserva ros. si affectio urgeat, aut deglutito melle ros. mox ad abstergentia nec tamen fortia deveniendum, præmisso vomitu, qui mirificè prodest, ac si ventriculus ab acri, acido, salso ve humore mordetur, tepida duntaxat aqua vomitus provocetur, quod si difficulter vomat mulier, aut humor sit crassus, addendum parum oxymelitis, aut syrupi acetosi, aut raphani, vel anethi decoctum cum aceto. Porrò rhapontici, & spicænardi cremor ventriculum abstergit; cavendum ne intrinsecus assumantur, quæ ex fœniculo & absynthio conficiuntur. *vomitus.*

Humoris discussio. Interna. Tertiò utendum ijs, quæ humores in ventriculo imbibitos conterant, ac discutiant, ipsumque demum roborare valeant, in quem usum intrinsecus assumitur, cortex citri, conserva cydoniorum, mala punica, & mirobalani conditi; rotulæ diarrod. aromatici rosati, aut sequentes. ℞ pulveris utriusque coralli, cornu cervi, margarit. rasuræ eboris an. ℈j cũ saccharo dissoluto in aqua ros. fiant tabellæ sive rotulæ, capiat ʒij duabus horis ante pastum; viris ac fœminis non prægnantibus mirificè prodest, per multos dies sumere ʒj. aut ʒj ß conservæ de scoria ferri. Deniq; forinsecus adhibenda, q̃ languidũ ventriculũ roborent, in quẽ finẽ inungitur oleo nardino, moschelino, de absynthio, de maci, de mẽtha præmissa fomẽtatione ex decocto foliorũ absynthij, mẽthæ, origani, ros. rub. rorismarini, majoranæ, nucis myristicæ cariophyllorũ, cyperi, ligni aloës, *Externa.*

deinde

deinde loco oleorum poteſt applicari ſequens unguentum: ℞ olei nardini, abſynthij, menthæ, aceti an. ℥j, ſeminis cumini, ameos, cardamomi, pulv: rad. cappar: an: ʒj. ferveant ad aceti conſumptionem, & cum cera fiat linimentum. Mirum etiam in modum ventriculum firmat cataplaſma ſic confectum. *Cataplaſma.* ℞ corticum citri, meliſſæ, calami odorati an: ℥j, coquantur in vino, contundantur, & adde olei nardini, maſtichini, an. q. ſ. cum pane toſto fiat cataplaſma; aut carnis mali cotonei ℥iiij cum poſca terito & adde croci ʒ. ß unguenti nardini, aut roſ. ℥j; vel conſervæ cydoniorum, & foliis abſynthij cum vino tritis adde pulverem cariophyllorum, maſticis, myrthi, aut ℞ carnis palmarum ℥iij coquantur in vino, cum roſis, & fœniculo, ac omnia contuſa ventriculo adhibeantur, quibus, ſi neceſſitas urgeat, addi poſſunt balauſtiæ, myrthus, abſynthij coma, ac ſemen fœniculi, vel linteolum vino, & oleo roſarum, vel nardino, aut aceto, & oleo imbutum ventriculo adhibeto, quod etiam morſus, & ſtomachi puncturas mitigat.

De cibi faſtidio prægnantium.

CAP. X.

IN fame uti ſcribit Galenus, hæc ordine ſe habent, partium inanitio, earundem tractio à venis; mox venarum à ventriculo; moleſtus ſuctionis ſenſus; & tandem animalis appetitus. Unde fit, ut fames ſuctionis ille ſenſus dicatur, appetentia verò implendi deſiderium; ſi verò contingat, ut pereat ſenſus ſuctionis, vel nulla amplius fiat exſuctio, aut corpus non evacuetur, affectio oritur, quæ Græcis anorexia; Latinis dicitur cibi faſtidium, ſeu inappetentia, aut, uti Paulo placet, ciborum averſio. *Lib. 3. c. 37.* Affectio eſt in genere functionis ablatæ; *Cauſa.* hæc autem in viris, pueris, ac virginibus ob multas cauſſas contingit, quarum inter potiſſimas Galenus calorem annumerat, *1. de cauſ. ſympt. 7.* ut qui ſolidas corporis partes laxando exolvit, & ad attractionem imbecilliores reddit, idcirco, minus æſtate quam hyeme, appetentia fit; *Aeſtate quam hyeme minor eſt appetitus.* ſed & ab humiditate contingit, quæ fundendo ſupra modum extendit, & ſuctum ac compreſſionem impedit. Fit etiam in viris, ab immodico ventris profluvio, ſpiritus diſſolvente; aut bilioſi humoris, acris, porracei, & tenacis ad ventriculum delatione, aut pharmaci potione, aut immodica ſanguinis detractione. At in prægnantibus potiſſima averſionis ciborum cauſa eſt, mẽſtrui ſanguinis excrementitia pars, in utero redundans, cujus vapores os ventriculi inficiunt, ac ejus temperiem evertunt, & mala afficiunt qualitate, unde coctio, & tractio præpeditur, idque potiſſimum primis menſibus, quia major redundat copia, & multò magis in plenilunio, vel cum fœtus capillum germinat; obſervarunt enim veteres, per hoc tempus pueros etiam in lucem editos, deterius ſe habere, & in utero id quoque contingere, fœminasq; tædioſas fieri, & nihil appetere. *Signa.* Affectus ſe ipſum prodit, cauſarum notæ ſunt, nam ſi à bilioſis humoribus fit, ventriculi morſus adeſt, & ſitis vehemens; ſi à putridis, febris interdum conjungitur; ſi à craſſis & lentis, nec roſio ventris, nec ſitis adeſt, ſed ſputatio crebra; communis tamen omnibus nauſea eſt; calidam intemperiem detegit ſitis, & quod nidoroſum quippiam eructant, & calidus ſentitur halitus, frigida expetunt, & ab eis juvantur.

Curatio. In hac affectione multis medicamentis utendum non eſt, quia ipſa ſpontè deſinit creſcente fœtu. Si tamen moleſta ſit, & curationem requirat, non abſimili ratione occurrendum, ac cibi faſtidio virorum, ſeu reliquarum fœminarum, cuius curatio ab iis petenda, qui communiter practicas ſcripſerunt. *Admonitio.* Sunt tamen tyrones commonefaciendi, in hoc caſu purgatione non eſſe utendum, potiusque vomitus leviter ciendus, ut ſuperiori c. dictum eſt, maximè

mè si mulier vomere sit assueta. Conveniunt cibi acidi, austeri, salsi: carnes minime pingues, assæ, aviculæ, pyra, mala cydonia, palmulæ, nuclei pinei, olivæ conditæ, confert etiam jejuno ventriculo capere rotulam unam diarrod. cum aqua tepida, si fervens sit temperatura; aut tabellam aromatici rof. cum cochleari uno, vel altero vini generosi, si frigida sit ventriculi intemperies. Exterius ungatur ventriculus oleo de mentha, absynthij, cydoniorum, mastichino, myrthino, ac super inspergatur pulvis rof. rub. diarrod. coralli, rub. aromatici rof. Conveniunt tandem quæcunq; superiori cap. dicta sunt, idcircò à pluribus hic supersedemus. *Cibi.*

De vomitu, & nausea prægnantium.

CAP. XI.

UT menstrui vapore tunicas oris ventriculi occupante, abolita aut depravata appetentia fit, sic eodem vapore ventriculi capacitatem ingrediente, vomitus aut nausea, nam, ut superioris ejus partis propria operatio appetitio est, sic retentio, & concoctio inferioris, ea tamē ratione, ut si leviter afficiatur, nauseam excitet, si gravius vellicet, ac mordicet, vomitum sæpe etiam cum dolore & cruciatu; & rursus si calidus adsit vapor, ructum nidorosum, si frigidus, acidum promoveat. Porrò vomitus est eorum, quæ in ventriculo continentur per os excretio; nausea verò depravatus motus facultatis expultricis, quo nititur per os excernere, quæ ventriculo sunt molesta. *Causa.* *Definitio.*

Affectio signis non indiget, instantis tamen vomitus indicia, sæpe sunt cibi abominatio, nausea, cordis compressio, vertigo, & tremor labii interioris. Vomitus, quem sequitur manifesta alleviatio, cohibendus non est, si tamen molestus admodum sit, curatur tribus remed. generibus, & relicta ea curatione, quæ convenit, quando vomitus fit ab humoribꝰ in ventriculo, ne dum impactis sed ibidem genitis, totus scopus hic erit, ventriculū roborare, ne prędictos vapores, aut humores ex utero ascendentes admittat: admissos vero domare, ac retundere. Supposita igitur in reliquis optima victus ratione, cibos capiat optimi nutrimenti, ac facilis concoctionis, de quibus c. de citta dictum est, specialiter vero caveat à liquidis pinguibꝰ, utatur assis cū succo granatorū, & omphancii, aut malorum aureorum, oryza, amylo, vel farre in jusculo caponis, aut hæc leviter torrefiant, & cum vitellis ovorum, aqua rof. & saccharo fiat pulticula; juvat vinum rubrum, cibus, & potus parcus, ac sæpiuscule assumptus; statim à cibo, si intemperies sit calida, capiat haustum aquæ frigidæ, vel si ventriculus frigida laboret intemperie, malum cydoneum in vino rubro coctum ad mellis spissitudinem, aut utatur malis punicis cum sorbis, vel conserva cydoniorum, mirobalanis conditis, aut nuce myristica, vel pulvere confecto ex corallo, cortice citri sicco, & crusta panis torrefacta cunctis mixtis: vel hac conserva, seminis apij ʒ iij, coralli rubei ℈ i, spicænardi, piperis longi an. g. ij. mellis q. s. fiat electuarium, dosis a ʒ i ad ʒ i ß, aliqui myrrham addunt, sed omisimus, quia menses & abortum provocat. Prodest insuper ante prandium mica panis torrefacti vino Hipp. intincta ut autem graveolentia omnia ventriculum subvertunt, sic odorata corroborant, idcirco non solum in medicamentis ipsis, verum etiam in cibis sæpius odorifica permiscenda, ut aqua rof. naphæ, moscus, ambra, cortex citri, lignum aloës. *Signa.* *Curatio.* *Graveolentia ventriculum subvertunt.*

Secundò externis, quæ & discutere, & roborare valeant, purgantia enim non sunt adhibenda, ut superiori c. diximus, possunt tamen masticare parum rhab. aut conservam cydoniorum purgativam devorare, vel adhibeantur clysteres ex decocto hordei, & parietariæ, vel ex lacte, aut jure gallinæ cum saccharo & vitellis ovi in pauca quantitate, ac sine oleo, ne venter distendatur, aut *Externa.*

Inunctio. lubricetur. Ab his inungatur ventriculus oleo nardino, absynthij, naphæ cum pulvere rof. rub. absynthij, cinnamomi, spicæ, si frigida sit intemperies; si veró calida inungatur oleo cydoneorum, myrthino, addito olei absynthij parum, & guttulas aceti rof. ac pulvere coralli, diarrod. cornu cervi usti, rosar. rub. ex quibus cum cera fiat linimentum, vel adhibeatur emplastrum de crusta panis, *Cataplasma.* de mastice, de carne cydoniorum, aut sequens cataplasma, succi cydoniorum ℥ ij, succi pyrorum, sorborum, & uvæ acerbæ an. ℥ i, aceti albi rof. ℥ i ß, agitentur simul, & cum pauca farina excipiantur, ac admoveantur supra os ventriculi à parte anteriori, & posteriore, vel fiat sacculus ex æquis portionibus pulveris *Cucurbita cum multa flamma.* diarrodon, coralli, cornu cervi, rof. rub. absynthij cinnamomi & spicæ. Affectione tamen diutius, & graviter perseverante, cucurbita ad os ventriculi cum flamma copiosa affigatur, tantisper dum cibus præbetur.

Aëtius ad sistendum vomitum pedes, ac manus in calidam aquam demitti vult, vulgus in frigidam solet, hoc in calida, illud in frigida affectione magis convenit. Denique si calida sit intemperies, & nidorosus ructus, nil præstantius, quam aquam frigidam paulatim absorbere, ad ciathi unius, vel alterius mensuram, quæ tamen prius plurimum sit cocta, ac deinde refrigerata; alimentis utendum crassiusculis, pinguia & jusculenta fugiendo, quia facile corrumpuntur; si frigida sit affectio, & ructus acidus calidis, & roborantibus utendum, de quibus supra hoc c. & superiori, potus sit vinum aut aqua cinnamomi, vel cum cortice citri cocta, si alimentum corrumpatur, addendus bolus armenus, terra sigillata, species diarrod, aut electuarij de gemmis, quæ saccharo excipiantur.

Doloris curatio. Tertiò, si vomit⁹ cum ventriculi dolore fiat, & cardiacis accidentibus; (id accidit ex humore ad os ventriculi confluente, jecore, aut universo corpore, in eundem quod molestum est exonerante, quod inprimis molestat primiparas, & eas quæ pravis alimentis usæ fuerunt, ac vitam transegerunt laboribus, ac cruris plenam) si inquam ex hac urgentiori causa contingat, frequentiori aquæ ferventissimæ potu subveniendum, aut vino, si pituita adsit, vel aliquo ex supradictis medicamentis, & linimentis, præsertim hoc cataplasma ven- *Cataplasma.* triculo apponatur. ℞ pulveris rof. rub. absynthij an. ʒ ij. coralli ʒ i ß, ligni aloës, diarrod. an. ʒ i, furfuris q. s. fiat cataplasma cum vino rub. vel ℞ micæ panis tosti madefacti in vino rubro, aut succi cydoneorum, vel granat. vel si ardor sit magnus in succo plantaginis, aut aqua ferrata ℥ iiij, olei absynthij, rof. omphacini an. ℥ i pistentur simul, & cum pulveribus supradictis, fiat cataplasma. Utendum etiam sirupo cydoniorum, myrthino, de portulaca, acetosæ, & alijs quæ acrimoniam compescant, cum aquis earundum herbarum, ac subinde rhabarb. masticato, vel cum conserva rof. aut cydoniorum, apposito prius umbilico pomo asso, vel panis taleolâ, vino malvatico madida, respersis pulveribus supradictis, atq; hic curationis modus repetendus, quoad fœtus *Vena sectio.* crescat, & vomitus cesset. Verum si neq; his sedetur, sanguinis missio ex communi vena securé, & cum maximo patientis emolumento exerceri potest, idq; mihi multis experimentis probatum est.

De ventris dolore in prægnantibus.

CAP. XII.

IMmanis & acerbus dolor in prægnantis ventre inferiori interdū suboritur à spiritu flatuoso ibi incluso, elevato à sanguine menst. vel genito ob indebitum vitę institutū, quippe ex fœtu, tum intestina tum reliquę cavitates coarctantur, unde est ut crassi flatus sœpe ibi includantur, & difficulter discutiantur & tormina

mina gravissima, ac cruciatum circa umbilicum excitent ad pulsus usq; defectionem, sic ut abortum crebrò minentur.

Curatio. Curatur iisdem fere remedijs, quibus uteri inflatio. Specialiter victu calido & sicco, utile est masticare cinnamomum, anisum, cortices citri, quorum etiam pulveres cum vino accipiantur, vel cum aqua stillatitia cinnamomi, anisi, corticis citri, potus etiam vini aromatici per se laudatur. *Sacculus.* sacculus umbilico adhibendus, ex semine fœniculi, cumini, anisi, anethi, milij, vino aromatico vel aqua vitæ irroratus, ex quibus etiam in vino decoctis *Clyster.* clyster paretur, in pauca quantitate, cum paucissimo oleo anethino, & de baccis lauri, vel cum cera, & prædictis oleis *Vnguentū.* unguentum fiat, aut hoc *Cataplasma.* cataplasma, vitelli ovorum numero vj, fortiter agitentur, & adde pulveris anisi, cumini, seminis fœniculi an. ℥ j cum oleo laurino, fiat ad ignem placenta, quæ umbilico applicetur. *Admonitio.* Vitandæ plures inunctiones, & humida fomenta, quia dum flatus dilatant, priusquam resolvant, abortum provocant, uterum & ejus vasa dilatando, ideoq; dum reliqua applicantur, ventriculo apponendum pomum assum vino irroratum, & aromatibus respersum, ut fœtus roboretur, reliqua ex prædicto cap. sunt petenda.

De cordis palpitatione & syncope prægnantium.

CAP. XIII.

QUando substantia illa flatulenta, quam superiori c. à menstruo detento elevari diximus, per arterias, aut venam cavam in cor ascendit, saltus & cordis palpitationem concitat, nam dum cor, quod sibi præter naturam transmittitur, pellere nititur, motum illum extra proprij motus concentum edit. *Definitio.* Est autem cordis palpitatio nil aliud, quam immoderata concussio vehementi diastole, & systole molesta, ab hac facilis est ad cardialgiam transitus, & ad syncopen, seu præcipitem virium lapsum.

Curatio. Curatur victus ratione non absimili ab ea, quam superioribus c. proposuimus. *Sanguinis missio.* Deinde si copiam tetri sanguinis, à qua plerumq; fit, adesse conjectura assequamur, sanguinem semel mittere opus omninò erit, si aliter, usu pulveris rhab. cum conserva ros. humores pravos expurgare, aut confectione hamec sine scammonio. Valet etiam aqua serventissima epota.

Cordis tutela. Secundò ea adhibenda, quæ cor à venenosis, ac tetris vaporibus tueantur, ut conserva Hyacintorum, theriaca smaragdina, electuario de gemmis ad ʒ i, vel altera cum vino, vel aqua naphæ, seu melissæ, aut etiam g. vi, vel vij lapidis Bezoartici orientalis cum prædictis aquis, vel conserva radicis scorsoneræ; aut foliorum ejusdem, carlinæ, scordij, lilii convalli, aquæ arte chymica extractæ.

Halitus dissipatio. Tertiò ijs, quæ halitus dissipent, & ad exteriora evocent, ut inunctione regionis cordis ex oleo naphæ, Jhasminorum, lilij convallij, rosaceo, cum pauca theriaca, aut cum oleo cinnamomi, vel Scorpionum Matthioli. Adhibendus etiam cordi sacculus cum bastitura, repletus pulvere coralli, cornu cervi, carlinæ, sandalorum, diambræ, diamosci, seminis angelicæ, & flor. cord. vel corium cervi, aut capreoli, ambra, mosco, & gallia paratum, ut pro chirotecis odoriferis accommodari solet; vel fiat epythema ex mica panis tosti cum vino, & ijsdem pulveribus odoratis, ac reliquis gratissimis odoramentis, quæ flatus discutere valeant.

De tussi prægnantium.

CAP. XIIII.

Definitio. TUssis est expiratio valida, qua, quidquid spirandi instrumentis molestum est, excutere natura contendit. Prægnantibus periculosissima existit, movet enim capitis dolores, vigilias, difficilem respirationem, interdum febrem, sæpius abortum. *Causa.* Fit sicuti etiam superiores affectiones ex halitu tetro, & mordaci à sanguine menstruo, in asperam arteriam, fauces, pulmones & reliqua interiora thoracis, elevato, qui facultatem naturalem ad expellendum irritat, vel ex eodem menstruo sanguine ad venas pectoris converso, aut ex albo fluore tum represso, aut demum ex irruente à capite destillatione. *Signa.* Ex qua autem causa affectus originem trahat adjuncta symptomata produnt, nam si ex flatu, quantumvis fœmina tussiat, nil excernit, neque levatur, nisi vel ructu, vel medicamentis, quæ flatus discutiant, si à regurgitante menstruo, vel albis menstruis, pravo colore mulier afficitur cum lassitudine, gravitate, oris madore, & crebra expuitione, id quod insuper ex relatione depræhenditur, si fœmina ante gravidationem albo fluxu vexabatur, qui, quia tunc supprimitur ad superiora convertitur; si ex capite, à somno deterius habet, multa expuit, crebra expuitione levatur, & per longiora intervalla affectio repetit.

Prognosticum. Tussis, uti diximus in prægnantibus, periculosa est affectio, quia abortum excitat, vires prosternit, ac universum corpus attenuat: & præ concussione capitis accersit dolores, vigilias infert, difficilem movet respirationem, sæpe etiam defluxiones concitat, interdum etiam febrem accendit: idcirco necessum est eam lenire, & quamcitissime mitigare, ac fœtum interea roborare adhibitis umbilico, quæ ipsum reficiant.

Curatio. In curatione harum omnium affectionum, raró adhibenda purgatio est; tussis veró curabitur tribus remed. generib. & primo si à flatibus proveniat ijs, *Flatus deprimentia.* quæ ascendentes flatus deprimere ac digerere valeant, pro qua re conveniunt inprimis alimenta sicca, & boni nutrimenti ex assis, vel coctis aviculis, dummodo juscula non adhibeantur. Potus sit parcus, digerit tamen aquæ calidissimæ potus cum saccharo ante somnum; aut vinum cum cinnamomo; aut aqua cinnamomi, vel florum ejusdem, & cariophyllorum an. ℥ vi, sacchari, & mellis despumati an. q. s. fiat linctus; aut ex solo pulvere cymini cum melle & saccharo.

Evacuatio. Secundó, si à sanguine vel albo fluore ascendente proveniat sanguinis missionem ex communi vena utilissimam esse scio, aut cucurbitulas cum scarificatione lumbis applicitas; deinde rhab. masticare, & ut id, quod ad pectus fluit, leniatur, & facilius educatur, convenit farina fabarum cum melle in forma pilularum, aut boli vel etiam ptisana; si fluxio sit calidior, tragacantum, amylum, muscilago cydoneorum, aut electuarinm quod recipit papaveris albi diligenter triti ʒ. x. amyli, gummi arabici, tragacanti an. ℥ ß, seminis cucurbitæ, cydoniorum mundat: an. ʒ iij cum saccharo penidiato, fiat electuarium, ad formam conservæ ros. vel cum saccharo pulverizato, fiat bolus, aut cum eodem dissoluto in aqua scabiosæ, fiant morselli. Vel ℞ papaveris albi, & nigri an. ʒ x. succi glycyrrhizæ ʒ. xv. seminis cydoniorum, altheæ an. ʒ ij, infundantur per noctem in lib. ij aquæ coquantur postea ad medias, colaturæ adde

traga-

tragacanti ʒ iij ß, gummi arabici, ſeminis cydoniorum an. ʒ ii ℥, ſacchari lib. j. fiat electuarium. Quod ſi fluxio ſit ex frigidiuſcula cauſa, qualis ex albo menſtruo plerumq; eſt, hoc aliud paretur electuarium. ℞ ſucci glycyrrizæ ʒ v, hyſſopi ſicci, ſeminis urticæ, radicis iridis, cardamomi, ariſtolochiæ rotundæ, piperis, amygdalarum amararum, ſeminis naſturtij an. ʒ ii, cum melle deſpumato, aut ſaccharo clarificato, omnia pulverizata bene miſceantur coquendo, ſed majoris efficaciæ eſt adhuc aliud, quod ℞ carnis paſſularum ℥ ij. ſucci violarum cœrulearum ℥ ij. pulveris liquiritiæ ℥ i pulmonis vulpis, jecoris lupini an. ℥ ß, loch ſani ℥ i miſce, proſunt etiam in hoc genere reliqua bechica à practicis deſcripta, modò ſeligantur, quæ menſes non admodum moveant.

Tertiò ſi ex capitis defluxu oriatur, conveniunt potiſſimum, quæ caput purgant, ut ore mandere myrrham, vel maſticem, aut maſticatorium ex æquis portionibus caricarum, piperis ac maſticis, aut quinto quoq; die aſſumere ʒ ß maſſæ pillularum, quæ conficitur ex maſtice, & rhab. aut per nares, & os recipiatur vapor ex decocto majoranæ, roriſmarini, camemali, pulegij, menthraſti, ſalviæ; capiti vero imponatur hic pileus. ℞ florum roriſmarini, lavendulæ an. p. j. camomillæ, betonicæ, roſ. rub. an. p. j. ß, foliorum ſalviæ, majoranæ, ſerpilli, meliloti an. m. ß, foliorum ſenæ, ſtœchados an. ʒ ij, cariophyllorum, nucis moſcatæ, macis an. ℈ ij, meliſſæ parum; thuris, maſticis, coriandri præp. an. ʒ ß, contuſa in pileum demittantur cum baſtituris. Ad ingreſſum lecti, ut ſomnus concilietur, porriges ſirupi papaveris, viol. an. ℥ i. aut ovum ſorbile cum ʒ i amyli, tragacanti, terræ ſigillatæ, aut ſeminis papaveris albi.

Caput purgantia.
Pillulæ.
Evaporati. Pileus.

De alvo ſuppreſſa, & urinæ retentione, in prægnantibus.

CAP. XV.

DUm alvus in prægnantibus, vel urina ſupprimitur, ac fœces induratæ non niſi magno conatu expelli poſſunt, periculum eſt, ne ligamentum aliquod diſrumpatur, & proſiliente ſaguine abortus excitetur. Contingit alvi ſuppreſſio ijs potiſſimum fœminis, quæ jecore ſunt ſicco & ſqualido, quia meſeraicas habent voraces, ſic ut multum humiditatis exſugant, fœcibus remanentibus ſiccis ac minimè fluidis; contingit etiam ex defectu alimenti, quia plurimum fœtus inſumit, aut quia grandiuſculus factus inteſtina comprimit, ex qua præcipue cauſa urina ultimis menſibus ſupprimitur.

Cauſa.

Curatio, in gravidis potiſſimum, quam diligentiſſime adhibenda per ea, quæ alvum lubricam reddant, ac jecur contemperent; ita, ſi ex defectu alimenti fiat reſtrictio, copioſiora conveniunt, maximè cocta, ac juſculenta: ſi verò ex calore, cibus confert frigidus ac humidus ex juſculis pinguibus avium, vel arietinæ, ovis tremulis cum ſaccharo, ptiſana; prodeſt malva aut borrago in jure avium cocta, pruna in aqua hordej, malvarum aut violarum ſaccharo ebullita; conducunt etiam in prima menſa ante omnia ℥ iii, aut iiii aquæ viol. malv. vel hordei cum ſaccharo: ac interdum clyſterem adhibere in pauca quantitate ex jure pingui cum oleo amygd. dulcium, roſ. viol. ſaccharo, & vitellis ovorum, quæ omnia ℥ x non excedant, adhibitis interim ventriculo, quæ fœtum roborent, ut pomo aſſo, vel panis taleola cum vino generoſo, & aromatibus; & etiamſi fœmina ad excretionem minimè proritetur, tamen diu non detineat fœces, ſed ſingulis diebus abſque magno enixu expellere conetur, ne diu retentæ poſtea difficilius, & cum majori vi excernantur. Porrò urinæ difficultate, inſtante partus tempore, fœminæ ut plurimum corripiuntur, compreſſa veſica, à prolabente jam fœtu, quæ affectio multis auxilijs non indiget, nam balneis ac fomentis ex rebus emollientibus, quibus

Curatio.
Vrina difficultas.

ultimis gravidationis diebus, fœminæ de more ad facilitandum partum laxiores vias reddunt, urina etiam promovetur.

De alvi fluxu in prægnantibus.

CAP. XVI.

Prognostici. ALvi fluxus in prægnantibus periculosus subinde est, quia ex eo ligamenta fœtus laxiora fiunt, & mater alimento destituitur, unde ipse fœtus imbecillior redditus, ocyssimè prolabitur, ideo quam citissimè sistendus est fluxus, præsertim si lientericus, aut dysentericus sit, nam in diarrhæa, quæ ex abundantia pravorum humorum gravidationis tempore aggregata fit, cavendum ab adstringentibus, quamvis enim abortus periculum ob prædictas causas immineat, certius tamen id erit ob pravi succi redundantiam, ideoque optima, & contemperante victus ratione potius agendum est, & ijs, quæ habitum mutent in melius.

Curatio dysenteriæ. Dysenteria verò curabitur cibis optimis, & facilis concoctionis, assis potissimum; potus sit vinum rubellum, aquâ portulacæ, & chalybeatâ, dilutum.

Evacuatio. Secundò evacuatione humoris peccantis, ac si sanguis redundet, fiat venæ sectio ex communi vena, sin minus, contemperandus humor peccans, ac cõpescendus syrupo de rosis siccis, myrthyllorum, de portulaca, acetosæ, viol. buglossæ, cum aquis earundem herbarum capitum rosarum, vel ferrata: tunc deinde convenit rhabarbarum mastica re vel ʒ j ejusdem cum uncia conservæ ros. assumere. Interim autem dum hæc fiunt, umbilico adhibeantur, quæ fœtui robur præstent, ut pomum odoriferum assum cum theriaca, cinnamomo, cariophyllis, mastice; vel si calor adsit, cum pulverib. coralli, myrthillorum, ros. rub. diarrodon. abb. & frustrum carnis semiassæ, aut taleola panis tosti vino irrorata, ac prædictis pulveribus respersa; At si dolor magnus sit, ea adhibeantur, quæ supra c. de ventris dolore in prægn. dicta sunt, idq; ocyssime, quippe ex doloris vehementiâ impendet maximum abortus periculum; nimius clysterium usus vitandus, quia ab ipsis fœtus laxatur, poteris tamen uti ijs, quæ leviter lubricant, ac dolorem mitigant, quales conficiuntur ex juscul is, aut decoctione malv: meliloti & altheæ, in aqua ferrata, cum oleis ros. mirthyllorum, butyro, saccharo, & vitellis ovorum.

Roboratio fœtus.

Curatio lienteriæ. Tertiò si alvi fluor fiat ex vitio ventriculi, qualis lienteria est, & cæliaca passio, curabitur eadem fere ratione qua vomitus prægnãtium, de quo supra proprio c. ijs autem, quæ ibi dicta sunt, addere est rhab. masticatum, vel cum conserva ros. Ut, si quis humor in ventriculo redundat, educatur; deinde roboratur electuario de gemmis per tabulas diarrod. abb. aut dia margar: inprimis verò mihi usu probata est conserva, quæ recipit conservæ ros. antiquæ ℥ j ß, pulveris boli armeni, coralli rubei præp. trochiscorum de karabe, masticis an. ʒ ß. cum syrupo myrthillorum, fiat opiata, dosis cocleare unum superbibendo ℥ ij aquæ symphyti, portulacæ, extinctionis auri. Jn delicatioribus detraho masticem, quia ejus odorem non tolerant.

Conserva.

De inflatis ac lividis prægnantium cruribus.

CAP. XVII.

Causæ. INflantur prægnantium crura, vel quia in gravidatione fluxus aliquis uteri aquosus supprimitur: vel ob copiam sanguinis menstrui retenti, quam fœ-

tus

tus consumere nequit, ideoque matri, & fœtui inutilis in crura delabitur, hac adhibita distinctione, quod si epar debilitatur, & sanguis recrudescit, ac pituitosus aquosiorve existit, ac is, qui denuo in jecore conficitur, ob ob copiam vitiatur, tunc crura ædematosa fiunt: At si corrumpatur, calidiorisve bilis admixtum aliquid obtineat, inflammantur crura, & non raro exulcerantur, ac sceletyrbica ulcera in eis apparent, quemadmodú in scorbuto, maximè si obstructiones, aut redundantiam pravorum humorum antea passa, aut lienosa fuerit mulier. Verum si nil horum, sed tantum crassus redundet sanguis, & ad inferiora tendat, lividitates quædam in inguinibus, & cruribus, cum tumore instar varicum frequentissimè fiunt, quod sæpius vidimus, ac sunt plures, quæ singulis gravidationibus id patiuntur. Hoc autem qua ratione contingat, facilè depræhendes, si in memoriam revoces, quæ in lib. de natura mulierum retulimus, à cava vena in dextrum ac sinistrú crus duas venarum propagines derivari, juxta os pubis, à quibus illæ etiam venæ prodeunt, quæ cervici uteri inseruntur, in quibus crassus redundans sanguis nil mirum, si in earundem truncos recipiatur, unde etiam vidimus crurum tumores post partum contingere, si lochia minus copiosè procedant. Scribunt de crurum tumoribus prægnantium Hipp. & Aet.

lib. 1. c. 4.

Hip. 7. popul. 6. Aet. lib. 16. c. 11.

Tumoribus pedum crescente crudorum humorum copia, supervenit oculorum, & totius corporis tumor, perdifficilis incessus, difficultas respirationis, tussis sicca, febris exigua, rarò autem fiunt ante quartum gravidationis mensem, quemadmodum ventriculi affectiones non nisi intra tertium, quia ventriculi passiones in hos tumores convertuntur; aut quia menstruæ purgationes pluries jam defuerunt, & epar cacochymiæ diuturnitate debilitatum est. Porrò tumores pedum; ac varices prægnantibus minus graves sunt, quam reliquis, nam morbi, quibus affectus naturales occasionem præbent, adeò periculosi non sunt, & in eis expectatur auxilium à partu, à quo solent, citra auxiliatrices medici manus, mulieres in pristinum statum reduci, quia crudus ille & vitiosus sanguis per lochia expurgatur, & causa cessat, natura in mammas, aut ad uterum residuum denuò transmittente. Idcircò si malum urgentissimum non sit, naturæ committendum, ne ad membrum princeps affectio irruat. Quæ tamen crurum tumoribus, per gravidationes vexantur, frequentius pariunt fœmellas, nam & medici omnes censent difficiles & morbosas prægnationes, fœmineos conceptus indicare.

Signa.

Prognostica

Si tamen magnus est tumor, & neque noctu, neque à partu crura detumescunt, lenis curatio instituatur, per optimam victus rationem parcam & ad siccum tendentem, Deinde ijs utendum, quæ digerant ac discutiant, in quem usum per os assumatur loch. ex melle despumato, & farina fabarum, aut cumini semen cum vino idque sæpiusculè: crura laventur citrorum malorum decocto, vel lixivio sarmentorum, in quo bullierint folia quercus, pulegij, calamenti, origani, lupini, sulphur & sal, vel vino albo cocto cum limatura cornu cervi, in quo etiam lintea madefiant, & cruribus imponantur; vel sequens cataplasma. ℞ sulphuris ℥j stercoris columbini ʒ. x. farinæ fabarum, lupinorum an. ℥j ß, decocti asphodeli, succi caulium an. q.s. cum pauco aceto, fiat cataplasma. Pedum plantæ fricentur aceto ros. & sale, vel alumine cum vino. Prodest emplastrum ex caulium folijs vino & aceto coctis ac contusis, vel ex cimolia cum aqua chalibeata, aut ferrariorum, & modico aceto, aut papyrus emporetica aceto madida, parti imposita. At si pars rubeat, cavendum diligenter, ne exulceretur, aut in corruptionem aliquam degeneret, adhibitis folijs brassicæ cum cimolia, rosaceo, & farina orobi, cicerum ac fabarum. Si lividi tumores appareant, sanguinis missionem cum fœlici successu inter 4. & 7. mensem exerceri, sæpius comprobatum est; si plenitudo magna sit, alias aut abortus sequitur, si sanguis mittatur, aut fœtus debilior in lucem venit; si quid verò residuum sit, post partum discutitur, ac evanescit.

Curatio.

Scholium.

Dubium an priorib. mēsib. vomitiones ultimis crurum tumores magis fiant.

Ventriculi affectiones] *Prioribus tribus mensibus solent fieri utero gerentibus vomitiones, nauseæ, picacei appetitus, ventriculo cito cum utero consentiente: tumores verò pedum, lividitates & alia hujuscemodi non ante quartum aut quintum, cum jam menstruæ purgationes sæpius desierint, & diuturnitate affectionis Epar debilitatum est, in hæc degenerantibus uteri passionibus. Sed quæres, si tumores hi fiunt mense 4. aut 5. veluti majori jam facta causa mali, cur eo tempore cessent nauseæ, & depravati appetitus, quæ enim à minori causa fiunt, accessione majoris non desinunt, sed augentur, aut certè, ut erant, persistunt? Solvit Galenus, dicens ventriculi affectiones in 4. desinere, quia pars vitiosi succi vomitione evacuatur, pars in auctiorem fœtum attrahitur, cum jam ampliori utitur nutrimento. Verum difficultatem non exhaurit, quia non declarat, unde pedum tumores fiant. Dicendum ex prædictis ventriculi affectionibus, & redundante humore epar debilitari, & quanquam citius trahitur in compassionem ventriculus, quam epar, tamen diuturnitate intemperatum epar retinet magis compassionem, quā ventriculus, ijs præsertim, quibus epar infirmum erat; nam firmum ac validum nil vetat suas passiones in ventriculum deponere, nullis tumoribus succedentibus, quod sæpè fit, ut etiam, quibus ventriculus robustus, & epar debile, nullis præcedentibus ventriculi passionibus, initiò tumores crurum fiunt. Certum tamen est pedum tumores rarò ante quartum fieri; appetitus depravatos plerunq; intra tertium finiri, sed neutrum eorum perpetuum est, neque eas quibus pedes tument, ventriculo antea laborasse, neq; secus.*

1. de sympt c. 7.

De sanguinis fluxu ex prægnantium utero.

CAP. XVIII.

SAnguis in gravidis uno è tribus locis potest prosilire, aut ex vasis quæ excurrunt ad uteri colum, aut ex ijs, quæ ad corpus, & cavitatem ipsius tendunt: Et rursus ex ijs, quæ chorio, ac fœtui adhærent, per quæ ejus nutrimentum trahitur aut ex alijs quæ natura reservavit pro superfœtatione, ac necessitate expurgandi sanguinis, si superfluum esse contingeret. Ex quavis harum partium fluit, aut apertis vasis, aut disruptis, aut dilaceratis. Aperiuntur ex redundantia, aut quia natura solers per venas, quæ vacuæ supersunt à fœtus alimonia, excernit gravidationis tempore ea, quæ antea per aliam evacuationem nunc suppressam expellebantur. Dilatantur ex acrimonia humoris, aut propria contextura rara, disrumpuntur ac dilacerantur ex vehementi motu, saltu, ictu, casu, percussione, subita animi perturbatione, aut denegata re vehementer appetita, tussi, cruciatu, ac dolore maximo, vel etiam ex inclusis vaporibus, tenesmo, alvi fluxione, frigiditate ingenti, immodico æstu.

Causa.

Si igitur ex apertis vasis prodit, id cognosces, quia ordinatè & cum prægnantis commodo tolerantia ac conferentia effluit, citra evidentem aliquam occasionem, citra dolorem ac molestiam, ac fœmina boni coloris est; si ex dilatatis, per anastomosin, quæ excernuntur guttatim instillant, acria sunt, aut alba, & serosa, aut pallida, sanguinolenta, fœtida, ac tenuia: at ex diruptis ac dilaceratis vinculis confertim, & sine ordine prodeunt, cum molestia lumborum, & partium circa inguina dolore, id quod etiam ex relatione comperies, si causæ præcesserunt procatharticæ. Jam verò operosum non est colligere, ex quo loco sanguis fluat; nam ex colo plerumque in minori copia fluit, sed cum ordine, copiosius ex fundo, atque etiam ordinatè ex venis fœtui non adhærentibus: inordinatè verò, confertim, ac cum dolore ex ijs, quæ fœtui jam alligatæ erant. Porro sanguinis profluvium in prægnantibus, aut fœtum imbecillum significat,

Signa.

Prognosticū

gnificat, aut abortus præludium eſt; aut gravem & moleſtum partum fœmellæ portendit, qui ad decimum uſq; menſem protrahatur; ſignificat quidem imbecillum fœtum, quia nequit totam copiam ſanguinis convertere in alimentum: abortú, quia ſi grandior & robuſtior eſt, & tamé ex cauſa procatarctica fluxio fit, alimento deſtituitur; moleſtum verò partum fœmellæ, quia Hippocratis ac medicorum communi cõſenſu, difficiles ac morboſæ prægnationes fœmineos indicant conceptus, cujus rei cauſam alibi retulimus; quod autem ad decimũ protrahatur menſem, ratio exiſtit, quia ſi validus fœtus vitalis non eſt, niſi à labore ſeptimi menſis per 40. dies reficiatur, debilis quidem longiori tempore indigebit, ideò tardius ad perfectionem veniet. Cæterum utero gerentibus ſanguineis, pletoricis, & q̃ largiori utuntur victu, ordinatæ ſingulis menſibus purgationes utiliter ſæpiſſimè fiunt, imo viſæ jam ſunt & vidimus nos, quæ ad juſtum tempus fœtum non ferebant, niſi præter haſce purgationes, venâ quoq; cubiti ſectâ ſanguinem mitterent; nam ut ſanguinis penuria poteſt fœtum perdere, ita copia tenellum ac imbecillum poteſt repente ſuffocare. Unde fit, ut etſi ex illis venis, quæ in fœtum impenduntur, cum periculo ſemper ſanguis profluat, de quo potiſſimum Hippocrates intelligendus eſt, cum dixit: Si mulieri utero gerenti purgationes procedant, impoſſibile eſt fœtum eſſe ſalvum: ex alijs plerumque utiliter, ac cum maximo fœtus, & matris emolumento egrediatur; quare nulla indigebit ea fluxio curatione, ſed corroborantibus duntaxat auxilijs, quæ fœtum & ligamenta firment, de quibus infra 3. remed. genere.

e de morbis acutis prægnantium.

Morboſæ prægnationes fœmineos indicant conceptus.

5. aph. 60.

Si verò ex profuſione qualibet ſanguinis, fœtus imbecillitas & abortus timeatur, inſtituta bona victus ratione roborante, & ſanguinem incraſſante, ex carne aſſa, amylo, lacte amygdalino, aqua chalybeata extracto, & myva cydoniorũ ligaturiſq; ac frictionib. brachiorũ; curabitur tribus remediorũ generibus.

Curatio.

Primò ſi copia adſit, & patiens juvencula ſit, ſanguinea & abortiri aſſueta, ſanguinis miſſione ex brachio, aut ſi ſeroſus, & acris humor fuerit, quo facultas laceſſitur, contemperantibus & expurgantibus, quibus tamen à 4. duntaxat uſque ad ſeptimum menſem utendum eſt, juxta Hipp. placitum; hac igitur poterit uti purgatiuncula. ℞ radicis liquiritiæ, cichorei an. ℥ ß, herbarum agrimoniæ, acetoſæ, Endiviæ an. m. j. paſſularum ℥ j, polypodij quercini ʒ iij. florum cord. an. p. 1. ſemin frigid. major. ſeminis aniſi an ʒ ß, maſticis in ligatura ʒ j, foliorum ſenæ ʒ vii, coquantur in 5. q. aquæ ad lib. j ß. colaturæ adde rhab. electi pulverizati ʒ j. cinnamomi ℈ 1. agarici trochiſcati in petia ligati ʒ i, iterum leviter bulliant, poſteaquam per noctem fuerint in infuſione, tunc coletur, & adde ſyrupi roſ. ſol. ℥ ij, ſachari q. 5. fiat potio clara, aromatizetur ʒ i ſpecierum diarrod. doſis ℥ iiii ſingulo mane, convenit etiam rhabarbarum maſticare per ſe, & cum conſerva roſ.

5. aph. 39.

Purgatio gravidis utilis.

Secundò utendum ijs, quæ ſanguinem denſent, & fœtum roborent ac jecur calefaciant, ſi refrigeratum ſit, in quem uſum ſunt utiles hi morſelli. ℞ margaritarũ præp. coralli rubei præp. an. ℈ ß, zinziberis ʒ i ß. cinnamomi ʒ ii, cariophyllorum, macis, nucis muſcatæ an. ʒ ii, utriuſq; cardamomi an. ℈ i, ſacchari diſſoluti in aqua cinnamomi q. 5. fiant morſelli aromatibus groſſis manẽtibus. Verum ſi jecur calidum ſit, aut humor tenuior, ſequens fiat conſerva. ℞ conſervæ roſ. antiquæ ℥ i, boli armeni, terræ ſigillatæ, coralli rubei præp. cornu cervi, electuarij de hiacinto, margar. præp. an. ʒ ß cum ſyrupo myrthino, fiat opiata, doſis ℥ i, ac ſuperbibat hauſtum vini rubei diluti aqua ſymphyti; quod ſi animus ſit ulterius conſtringere, adde trochiſcorum de karabe, & maſticis partes æquales, valet ſyrupus de roſis ſiccis, myrthinus, roſaceus, de portulaca.

Sanguinem inſpiſantia

Tertiò interim dum ſanguis fluit ex utero, præſertim dum phlebotomia aut purgatio exercetur, ijs utendum, quæ umbilico adhibita fœtum calefaciant, & roborent, qualia retulimus capite ſuperiori de alvi fluxu in prægnantibus, ut mica panis recenter cocti vino odoratiſſimo, ac ſucco pomorum redolenti-

Fœtus roboratio.

um

um, ac pulveribus prædictis in compositione morsellorum; valet sequens emplastrum. ℞ dactylorum coctorum in vino austero ℥ ii, farinæ volatilis ℥ i. pulveris cariophyllorum, macis, cinnamomi an. ʒ ß cum eodem vino, fiat emplastrum; vel ex carne cydoniorum assa, sive condita, si recens non reperiatur, cum vino rubro mixta ac prædictis pulveribus; aut hoc aliud quod mirificè roborat: ℞ balaustiarum, glandium, gallarum an. ℥ ß contundantur, & adde karabis ʒ ii, farinæ hordei ℥ i vini albi q. s. vel boli armeni, sanguinis draconis, thuris, masticis an. ʒ ii, acaciæ, hypocystidis, berberis, nucis cupressi an. ʒ i. farinæ volatilis ℥ ß cum vino nigro, & modico succo plantaginis, vel aqua chalybeata, aut succo pomorum redolentium, fiat emplastrum, quibus addi possunt trochisci de karabe, de bolo armeno, de terra sigillata; atque hæc umbilico; ventriculo verò adhibeatur aliud, sic paratum. ℞ menthæ siccæ ʒ ii. cariophyllorum ℈ iiii, nucis moscatæ ʒ ii, ros. rub. ℥ i ß. misce fiat pulvis, qui ventriculo præuncto oleo cydoniorum, ac myrthino inspergatur, aut cum cera, oleis prædictis, & pulveribus fiat unguentum. Ut sanguine redundante per uterum instillatio fit, sic aliquando ad superiora tendente mammæ indurescunt, lacte turgent, ac fluunt, quod accidens fœminas gravat, & curatur, sicuti lactis redundantia, de qua infra.

De aqua profluente ex utero prægnantis.

CAP. XVIIII.

Aqua ante partum effusio unde. INter membranam, quæ amnion dicitur, ac fœtui adhæret, & chorion, urina fœtus recipitur, & in partu naturali amnion frangitur, à puero grandiori jam, ac requirente copiosius alimentum, tunc urina mox fœtum tangit, & tanta afficit molestia, ut cogatur chorion lacerare, unde naturaliter fit aquæ hujus sive urinæ ante partum copiosa effusio. *Causæ.* Sed hæc etiam aqua in gravidis, nondum adventante tempore partus, nonnunquam profluit, quod fit aut ruptis casu aliquo membranis, aut plus justo tensis seu dilatatis ita, ut per anastomosin transcoletur, rumpuntur quidem ex casu, saltu, vel quapiam alia causa externa: dilatantur ex propria contextura aut animi perturbatione. *Signa.* Disruptionem cognosces, quia per eam subitò copiosè, & confertim aqua effunditur; dilatationem, quia sensim & paulatim: ad hæc rupta vasa semper abortus sequitur, alias causas non ita. Fluit prætereà non raro valetudinarijs fœminis, dum utero gerunt, humiditas quædam ex superfluis, & albis uteri purgamentis, cujus occasione plerunque septimestres edunt partus: aliis saniosa quædam, ac sanguinolenta humiditas promanat, quæ vitia ut plurimum gravidis eveniunt, quæ lienis vitio, aut pravo corporis habitu laborant, ut Hipp. refert. *2. de morb. mul.*

Hæc cunctæ affectiones non aliter sunt curandæ, quam optima victus ratione, & fœtus roboratione. *Curatio.* Esto itaque victus ex cibis solidioribus, ut carnibus assis, amygdalis tostis, passulis, pane bis cocto; ac in ultima mensa capiat mivam cydoniorum aromatizatam. Potus sit cerevisia optima aut aqua chalybeata, vel ex decoctione, suffumigationeve masticis, aut etiam cocta cum radice chynæ, cujus radicis syrupus, si per aliquot dies sumatur, utilissimus est, fit autem hoc modo. *Syrupus ex radice chynæ.* ℞ radicis chynæ ℥ ß sarsæ parellæ ℥ j coquantur in lib. viij aquæ lupulorum, & borraginis ad medias, in fine adde in ligatura pulveris coralli rubei, ros. rub. granæ an. ʒ j facta colatura cum sacchraro fiat syrupus. Quod si serosum aliquid in corpore redundet, non erit abs re ℈ j rhabarbari masticandum præbere, aut cum ℥ j conservæ ros. aut tabellas diarrod. abb. cum duplo rhabarb. Si verò ex suppressa aliqua evacuatione fiat, annitendum est præexistentes humores corrigere, & attemperare.

℞ non

Secundò non ſolum dum reliqua curatio adminiſtratur, ſed toto tempore, quo humiditates fluunt, roborantibus utendum externis umbilico admotis, de qubus c. ſuperiori, & de acutis prægnantium morbis in 3. remed. genere.

De dentium dolore prægnantium.

CAP. XX.

FOeminarum plurimas ex nullo alio indicio gravidas eſſe, certius cognoſces, quam ex dentium cruciatu; is autem in prægnantibus provenit ex defluxione à capite, nam vapores à menſtruo elevati, ſi caput pertingunt, ſanguinem ibi vitiant, ac cerebri nutritioni ineptum reddunt, unde à natura ad inferiora truditur.

Curatur ſi temporibus, ſupra eas venas, quæ à capite deſcendunt, emplaſtrum applicetur ex maſtice, vel contra rupturam cum pauco opio, deinde ad diſcutiendum emplaſtrum de Indico gummi dicto tacamaca. Secundò dolor mitigandus in ore detento vino, in quo incoxerint ſalvia, cortex mori, coriandrum præparatum, & gallæ; aut vapor per os ſumatur ex decocto ſalviæ, ſatureiæ, majoranæ; Et ſi cauſam doloris frigidam eſſe cognoveris, denti affecto inſtillabis unam, vel alteram guttam olei cariophyllorum chymica arte extracti: vel olei ſalviæ, aut thymi parum auri propinquæ inſtilletur: vel dens fricetur theriaca aut mithridatio, cujus parum cavitati, ſi adſit, indere utile eſt, aut granũ piperis, aut cariophyllorũ. Si verò cauſa ſit calida, nullo alio auxilio promptius dolor removetur, quam ſi frigidiſſima aqua ore detineatur, quâ, cum primum concaleſit, ejectâ, alia denuò capiatur, idque crebrius fiat, ac ſubinde denti imponatur tantillum phylonij Romani, quod hiſce, & aliis dentium doloribus, mirum in modum prodeſſe, crebra me docuit experientia, ita ut pro optimo ſecreto meritò ſit habendum. *Curatio*

De morbis acutis in prægnantibus.

CAP. XXI.

2. de dieb. dec. 12. Muſ. 1. acut 6. ACutum morbum, ex Dioclis ſententia, Galenus eum definit cui motus eſt velox, & ſubitò pericula adveniunt. Braſavola illi, inquit, acuti ſunt, qui & brevi fiunt, & ſæviora habent ſymptomata. Horum alij cum febre invadunt, ut phrenitis, pleuritis, anguina, jecoris & ventriculi inflammatio, cauſus, lethargus; alij ſine illa, ut apoplexia, paralyſis, epilepſia. Eorum cauſæ ſunt, aut vitioſi humores, qui in corpore praeextiterant, antequam fœmina conciperet, aut conceptio durantibus menſtruis, unde eorum pars jam vitioſa detinetur, aut certè depravatus victus, quo aut antea uſa fuit aut poſt conceptum, dum extranea appetit. *Cauſa.* Nunquam gravidis, ait Hipp: ſine diſcrimine contingunt aut fœtus, aut matris; nam ex ijs qui febre carent (quia naturâ non ſolum acuti, ſed valde acuti ſunt, ideoque lethales) mater primum periclitatur, ſubinde etiam fœtus: ex aliis qui cum febre fiunt, primum periclitatur fœtus ob calorem, & putredinem, quæ facilè tenellum enecant, deinde mater, quia remediis deſtituitur victu tenui, & ſanguinis miſſione, quæ ſi adhibeas, defectu alimenti fœtum perdis, unde febri abortus accedit, & geminum fit malum ſi non adhibeas, febrem auges victu intempeſtivo, & relicta ſanguinis redundãtia. His accedit, quod gravidæ fœminæ habitudo imbecilla ut plurimum eſt, & valetudinaria, ob vitioſi ſanguinis redundantiam, & boni penuriam, qui *5. aph. 30.* *Prognoſtica*

ad

ad fœtum descendit, & trahitur, unde facile tolerare non potest acuti morbi insultus, fert enim natura sæpè simplicem affectum, cui si alter superadditur, aut succumbit, aut sine discrimine non tolerat. Porrò, quæcunque fœmellas conceperunt, facilius incidũt in morbos acutos, sed facilius etiam liberantur, contrà, quæ mares; ratio est, quia morbis ex retentione obnoxiæ magis sunt, ideoque ob familiaritatem securius corripiuntur, quæ causa est cur maiores hæ, quam mares sustineant labores, saltem post primos menses, fœmellæ enim rarò excidunt, nisi initio gravidationis; mares ubi augeri, & moveri cœperunt, quia acetabula tunc sicciora ex motu vehementiori maris facilè disrumpuntur. Sed & matri salubrior abortus qui minorem proiecit infantem; at infans ipse quanto minor, tanto minus vitalis, nisi octimestris sit, qui etsi grandior, vitalis nunquam est. Iam verò fœtus in utero minus periclitatur 5. mense, & sexti initio. deinde 4. & sexti fine, mox in septimo, deinde in 3. 2. & primo ordine descendendo, magis in nono sed omnium maximè in octavo, quo etiam ordine remedia cum majori vel minori formidine & cautela sunt adhibenda. Denique fœmina ipsa minus periclitatur, si abortum faciat primo mense, magis secundo, deinde tertio, & ordine servato 4. 5. & 6. in septimo & in nono, si fœtus vitalis sit, securissimus partus censetur, si mortuus, periculosissimus; omnium tamen pessimus octavus, tum ob fœtus magnitudinem, tum ob mensis naturam; hæc de prognosticis, nam demonstrativa sive indicantia singulorum morborum signa, ex propriis capitibus petenda sunt.

Quæ fœmellas conceperunt facilius morbis & corripiuntur & ab eis liberantur.

Curatio.

Acutos prægnantium morbos curare, & à curatione eorundem abstinere, periculo non vacat, neque ex scriptoribus, quid sit agendum, liquidò constat, curationem intelligo per magna remedia, quæ tria sunt, diæta, sanguinis missio, & purgatio, nam in reliquis auxiliis particularibus parum, aut nihil, evariat curandi ratio prægnantium, morbo acuto correptarum, ab alia, quæ reliquis corporibus utilis est, nisi quod acribus etiam clysterijs, & suppositoriis abstinere oportet, & insuper à diureticis, quia menses plerunque cient, & fœtui detrahunt alimoniam; nullibi itaque magis perplexi cordati medici sunt, quam cum aliquod ex illis tribus auxiliis, gravidis acuto correptis, adhibendum est, quo circa quæ quisque commoda, quæve incommoda habeat, perpendendum erit.

Dub. primum de victu sive diæta.

Et primò quidem de diæta, seu tenui victu Hipp. & Gal. servandum esse dixerunt in morbis acutis, qui tamen utero gerentibus tutus non est, nam ut alibi ipse scribit autor, ex acutis, gravidis non solum imminet periculum ob morbi naturam, sed ob tenuem victum, qui ipsis debetur acutis, cuius tamen ratione, alimenti defectu, fœtum perdimus; at si, ut hic servetur, crassiorem exhibemus, morbum augentes, matrem occidimus; nec satis est, quod gravidæ per cibi fastidia longissimas inedias ferunt, nam tum simplex est affectus: at morbo acuto præsente, ubi tot sunt quæ debilitant, si victu prives, ocyssimè interficies; servanda igitur mediocritas, & ratione fœtus, aliquid tenui victui adjiciendum; ratione acutiei morbi, aliquid de pleniori detrahendum ita ex duabus contrarijs indicationibus medium erit remedium mediocris victus, ex quo nec fœtus decidat, nec morbus augeatur. Talis parabitur ex iusculis pullorum, vel pullo ipso juniori, ptisana, ovis sorbilibus, abstinendo à vino, & reliquis succulentioribus carnibus, ac aliis, quæ plenum constituunt victum; horum verò quantitas major, vel minor esto, pro ratione magnitudinis fœtus, ita major ultimis mensibus, minor primis, moderata in mediis; interim tamen, quod de victu subtrahitur matri, supplendum fœtui per ea, quæ umbilico applicantur, de quibus infra in 3. remed. genere.

1. aph. 4.
5. aph. 30.

Dub. 2. de sanguinis missione.

De secundo remedio, nimirum de sanguinis missione, administrandam esse in acutis jubent ijdem autores, maximè si cum febre sit morbus, verum sapientissimus senex 5. aph. mulier, inquit, utero gerens, sanguine misso ex vena, abortit, præcipuè si fœtus sit grandior. Est igitur in gravidis ambiguitas, nam si vena secetur, subtrahitur fœtui alimentum, ac fit abortus, qui in acutis

læ-

læthalis eſt, ſi non vulneretur, fit morbus ſævior, ac perit mater. At longe aliter nos ſanguinem mittimus atq; aliqui, illi enim ad libras ſeu cotyllas, quarum quælibet habet ℥ xij, ut ex Gal. liquet, nos ad uncias, idcircò dum fœtus eſt minor, ſicuti inprimis menſibus, id eſt à primo uſq; ad quintum, tutò ſecatur vena, nec alimentum fœtui ſubtrahitur, maximè ſi plenitudo adſit, circa ultimos circumſpectius agendum, tamen ſi pletorica ſit mulier, mitti tuto poteſt, ſic enim ſedatur morbus & alimento fœtus non fraudatur.

Lib. de pond. & menſuris.

Hiſtor.

In octavo menſe mulieri Ulyſſiponenſi ſanguineæ, cui nomen eratElisabetha Rodriges, pleuritide correptę, ab alijs medicis pro deplorata relictæ, quater ſanguinē miſimus, & convaluit, ac puellum peperit ægregium, imò ſunt plures fœminæ juvenculæ, & bonæ habitudinis, quibus citra morbum cum primum gravidæ fiũt, eò quod ex copia detenta ſuffocari fœtꝰ ſolet, aut vincula diſrumpi, ſanguinem mittere expedit, ac bonum illum habitum ſolvere, antequam acutus aliquis morbus invadat, quod multis experimentis comprobatum eſt. Fiat igitur ſanguinis miſſio, ſed quibuſdam moderationibus. Prima ut ſit parca, ne vires deficiant, & fœtui geſtando aut morbo ſuperando non ſufficiant, neve tenerrima primis menſibus fœtus vincula, à quovis levi motu diſrumpantur, aut plures diſſolvantur ſpiritus, quorum defectu, infans debilitetur; qui etiam auctior jam factus, ſanguine miſſo, facilius corrumpitur penuria alimenti, quamobrem habenda ratio morbi, ſanguine miſſo, fœtus verò, minori ejus copia detracta, ac tanto minus extrahendum, quanto fœtus fuerit auctior. Secunda moderatio erit, ut fiat non ex baſilica, quæ magis reſpicit fœtum, neq; ex pede, ſed ex humeraria, aut certè, urgente neceſſitate ex communi. Tertia ut interim dum adminiſtratur, ac tota die umbilico applicentur, quę fœtum roborent. Quarta ut, quia ſanguinis miſſio præſertim copioſa nunquam vacat periculo, non exerceatur, adverſus alicujus præſtantiſſimi viri ſententiam, ac ſi ſolus fueris, antequam vena ſecetur aliquem ex celebrioribus medicis ſocium tibi adjungas: ſi tamen matri certum periculum impendet, præſtat in dubio abortꝰ ſanguinē mittere, quam ipſo non extracto matrem, & infantem ſimul neceſſariò perdere; aut ſaltem in hoc caſu, ſi vires ſint debiles, cucurbitulæ ſcapulis applicentur cum ſcarificatione, aut hirudines brachiis, quia cum minore corporis commotione ſanguinem detrahunt, & febrilem calorem evocant, ac minuunt.

Admonitio prima. *2.* *3.* *4.* *Cucurbita. Hirudenes.*

Tertium auxilium eſt purgatio, de qua an conveniat & quando, Hippoc. dixit hoc aphoriſmo, utero gerentes ſunt medicandæ, ſi materia turget, à quarto menſe, & uſque ad ſeptimum, ſed hæ minus, à juniori autem fœtu & ſeniori abſtinere oportet; quam ſententiam malè quidam ad ſanguinis miſſionem transferunt, ac dilatant, cum potius Hippocrat. verbo medicari, pro medicamento purgare, uti conſuevit, ut omnes uno ore interpretes, & Gal. ipſe citato fatetur, neq;, ſi de ſanguinis miſſione intelligeret, excluderet primos menſes. Itaq;, à quarto incluſivè, ad ſeptimum excluſivè, adhiberi purgatio poteſt, neq; id ſemper, ſed ſi materia turget, ubi tria conſideranda; Primum cur mediis menſibus concedat, primis & ultimis non? Ratio eſt, quia mediis validiora ſunt fœtus ligamenta, ideoque vehementiores medicamenti motiones poteſt ſuſtinere; in aliis infirmiora ſunt, & facile diſrumpuntur, in primis, præ humore & mollitie, in ultimis, præ ſiccitate ligamentorum, quæ jam arent, ſicuti pediculi, per quos maturæ ficus ac reliqui fructus arbori alligantur, ac etiam præ gravitate fœtus. Alterum conſiderandum eſt, in medio tempore, non ſine diſtinctione, ſed materia turgente, adhibendum eſſe pharmacum, cujus rei duplex eſt ratio; prima periculi magnitudo, altera materiæ turgentis & commotæ facilitas ad expurgandum, ex quo prodit mitius ſufficere medicamentum, & quod naturæ duntaxat manum porrigat, ut humores, qui ex ſe facilè hinc inde fluunt, educat; qua etiam ratione purgandi ſunt humores in viis ductuum, ſequitur inſuper, minorem ex materiæ turgentis quam fixæ purgatione incorpore ægrotantis fieri commotionem, unde multi

Dub. 3. de purgatione. *5. aph. 1.* *Primũ conſiderandũ.* *Secundum.*

in gravidis periculosiorem ducunt morbum acutum, ex materia quiescente, quam exagitata. *Tertium.* Tertium considerandum est, purgans medicamentum in morbo acuto ex materia firmata non convenire: ratio est, quia levia illa, quæ motam educunt materiam, firmatam movere nequeunt; & fortiora nulla conveniunt gestationis tempore, quia magnam commotionem inducunt, oppidoquè agitare apta sunt, & uterum gerentem & fœtum; *Admonitiones.* Nunc non solum duabus limitationibus, si turget materia, & mediis mensibus, adhibenda purgatio est, sed aliæ cautelæ adjungendæ: Prima ne amara medicamenta sint, nuda ut rhabarb. & aloës, quia amara fœtum enecant, ideo dulcoranda. Secundò ne laxantia nimis, ut manna, cassia, sirupus rosatus solutivus, epithymus, sena, nam nimis lubricant, & non purgant nisi in magna quantitate, ideo potius adjuncto rhabarbaro conveniunt, aut ipsum rhabarb. cum decocto florum cord. adjunctis semper corticibus citri, & ne ligamentis laxioribus redditis abortus sequatur, si quando his utendū sit, roborantia adjungenda. Tertia cautela erit, ne sint valida, ut elleborus, colochyntis, turpetum, scammonium, quia eorum commotiones fœtus non fert, & materia magis excandescit. Convenit igitur rhabarbarum cum conserva rosar. aut cydoniatum cum eodem paratum, vel diarrodonis rotulæ cum duplo aut triplo rhabarb. myrobalani species omnes, agaricus cum junco odorato, diacatholicon, & confectio hamec sine scammonio & colochyntide, ac similia, vel etiam leves clysteres cum pauco oleo; *Modi purgandi roborando.* *1.* aut accipe cotonea interaneis purgata, in partes divisa superstite pellicula, & cute summa, coquito donec tabuerint, postea per cribrum extrahito, & cum saccharo concoque, inter coquendum pro singula lib. adde ℥i optimi rhabarb. dosis ℥i aut ℥iß; sequens etiam absque molestia efficacius purgat, *2.* cydonium sublatis seminibus reple ʒi aut ʒiß optimi rhabarbari, agarici, vel foliorum senæ justa quantitate, vel alterius medicamenti, quod morbus postulat, deinde partibus unitis charta involvito, ac ligato, in clibano vel furnello coquito, absoluta coctione medicamenta rejiciantur ac cydonium manducetur. *3.* Tertiò medicamentum catharcticum vino aut liquore, quem patienti gratum esse cognoveris, per 24. horas macera cum cinnamomo, & aniso, coletur postea, & frusta cotoneorum aut pyra tantisper infunde, quoad liquorem imbibant, quibus sic humidis uti poteris aut resiccatis, idque ter quaterve iteretur, quo plus liquoris fructus hauriant, magisque fiant purgativi. Quarta cautela erit, ut exhibeatur duntaxat medicamentum purgans, dum res in dubio est, nam si morbus ex sua natura lethalis existit, tutius fuerit eas non purgare, ne medici errori mors postea ascribatur. quibus verò certa salutis spes promittitur, ne in majus periculum deducantur, adhibenda purgatio non est, in dubiis solum satius erit anceps experiri auxilium, quam nullum. Quinta cautela erit, ut interim dum purgatio, aut sanguinis missio administratur, puero per ea provideatur, quæ umbilico applicantur, roborandarum virium gratiâ, ut malum cotoneum, vel pomum assum mastice, cinnamomo, & corallis respersum ac pauco vino malvatico vel odorifero; valet etiam frustum carnis semiassum cum prædictis pulveribus, aut panis taleola torrefacta, vino madida, & pulvere macis cinnamomi ac cariophyllorum conspersa, temperatæ fœminę manꝰ oleo dilibuta omphancino, de styrace, balsamo aut diutissimè super umbilicum apposita, vel sacculus plenꝰ angelica, cariophyllis, mastice, corallo, mace, & similibus: aut unguentum comitissæ, vel aliud paratum, ex oleo myrthino, & mastichino, cum pulvere boli armeni & coralli, quod dorso & pubi apponatur, si calor & febris adsit, vel emplastrum ex supradictis pulveribus cum ladano, styrace, & balsamo umbilico admoveatur.

Alvi fluor. Nunc oportunè, qua ratione quidam morbi gravidis familiares curandi sint, quàm brevissime adjungam, & quidem in alvi fluore expectata coctione cunctanda purgatio non est; nam pituitosus humor redundans ad uterum demissus, fœtum citius effluere facit vinculis laxatis, biliosus amarore suo ipsum occidit, non secus ac venenum.

Erysipe-

Erysipelas in utero prægnantis curatur, pronuntiato prius ab ortu, & mortis periculo, sanguine sufficienter ex brachio misso; levioribus ac refrigerantib° clysteriis, inunctionibus dorso & inguinibus adhibitis, refrigerantibus ac discutientibus medicamentis, & aliis c. proprio de uteri erysipelate 2. lib. recensitis. *Erysipelas.*

Febris. In magnis febribus, ob vehementiam in lentis obdurationem, fœminæ adeo extenuantur, ut neque parere, neque partus, aut à partu labores, & evacuationes ferre queant, teste Hippocrate, *5. aph. 55.* si igitur vehemens sit febris, parca sanguinis missione utendum, ac extinguentibus fervorem; lentam verò contemperantibus serapijs, proba victus ratione, levibus clysteriis, & abstergentibus medicamentis, ut ptisana, mulsa: apomeli, & oxymeli utendum est, inunctionibus præterea jecoris ac lumborum, ex rosaceo & sandalino unguento.

Pravi humores. Pravi humores ante vel post conceptum acervati, à quibus fœminæ malè habent, toto gravidationis tempore, ac sæpe abortiunt, optima victus ratione, balneis, sudoribus, ac debita purgatione præcaveri debent.

Scholium.

Dubium primum, sitne periculosius in gravidis sang. mittere, an purgare.

Trahitur in controversiam, sitne periculosius in gravidis sanguinem mittere, an purgare, & quod purgatio sit securior, apparet ex sententia prima quarti lib. aph. *5. aph. 10.* *ubi eam admittit medijs mensibus Hippocrates qui de sanguinis missione, absolutè & nullo tempore excepto, dixit, mulieri utero gerenti sanguine misso ex vena, abortit. Est tamen ex altera parte, quod sanguinis missio parum movet, & ea duntaxat ratione infensa est, quod fœtui alimentum detrahit, id quod in primis mensibus parum aut nihil nocere potest: contra verò purgans medicamentum, ut plurimum venenosum est, vel diureticum, ac proinde fœtum enecat, aut menses movendo abortum provocat, ac vehementes excitat motiones corporis, & ventris compressiones, quas fœtus sustinere nequit, sine eo quod ligamenta, per quæ utero alligatur, sicuti fructus arbori per pediculos relaxentur aut disrumpantur, nec solum hac ratione nocet, sed ut motus animi, ira, & metus, quia sanguis & spiritus in quibus uteri vires sitæ sunt, ab utero aliò rapiuntur, ac subinde suis viribus destituitur, suique muneris obliviscitur, hoc est, retentionis fœtus, dum humoris expulsioni intenta est; non enim cogitare oportet fœtum, quasi rem externam solis vinculis utero alligari, sed uterum ipsum viribus suis, quasi manibus quibusdam, fœtum complecti. Cum igitur phlebotomia solum subtractione alimenti noceat, purgatio agitatione, compressione, naturæ distractione, venenositate, & qualitate abortum facere nata, sequitur hanc multò periculosiorem esse. Sunt qui respondent, purgationem plus periculi habere primis mensibus, sanguinis missionem medijs & ultimis, quia in illis tenerior fœtus plus commovetur; in his major ac robustior, plus indiget alimento, ideo ab Hippocrate in ultimis potissimum sanguinis missionem prohiberi. At hi pessimè deducunt, quippe non sequitur ex eo, quod phlebotomia sit periculosa, periculosiorem esse purgatione, quæ tunc etiam periculosissima est, quia vincula, quæ fœtu jam perfecto flaccida sunt ac tenera, sponte sua, ne dum commotione levi abrumpuntur. Valesius respondet, eam esse minus periculosam evacuationem, quæ fit majori præsente necessitate, sed neque is bene, quia potius concludit, eam esse magis necessariam. Quare potius absolutè dicendum, sanguinis missionem semper cum minori periculo exerceri, ob adductas rationes, præsertim si par sit necessitas, quod Gal. in lib. de ratione victus hisce verbis expressit. Sanguinis* *2. acut. com 11.* *missio, vel cum minus auxilium est, probari debet, quia est multò tutius, nedum cum par est necessitas utriusq; id ipsum Averroës confirmavit, dicens, phlebotomia, quando adest repletio, qua embrio non indiget, non est mala, sed pharmacum non credo ad bonum pervenire finem, ac subjungit superius allatas rationes.* *5. collig. 4.*

Motus animi qua ratione abortum provocent. *Solutio quorundam.* *Vallesii responsio inutilis.*

Dubium secundum an liceat abortum provocare medicamẽto purgante.

Evenit hoc loco etiam dubitare, an prægnanti morbo acuto correptæ, liceat, ad abortum provocandum, catharcticum exhibere, quod quidam facere ausi sunt, ducti

Hippocratis aphorismo, mulierem utero gerentem morbo acuto capi, lethale, quia, ut notat Galenus in commentario, duplex periculum, alterum à febre ipsa interimente fœtum; alterum quod ex longis intervallis cibum exhibentes defectu ipsum destruimus fœtum; si verò uberiorem cibum exhibeas, febrem augens, mulierem enecas, cum igitur alterum eorum sit servandum, matri prospiciendum in tempore putant, ne uterque pereat, at cum id fieri nequeat sine fœtus detrimento, satius esse, ut is statim projiciatur, qui postmodum, ut putant, projiciendus est. Verum eorum sententia nequaquam admittenda, dupliciter enim peccat, primò quia non sunt facienda mala, ut eveniant bona, & fœtus cura adhibenda est, perinde ac viventis hominis, nec nostrum est unum salvare dispendio alterius. Secundò, quia in morbis acutis prægnantium abortus lethalis est, nam cum uterq; affectus per se semper sit periculosus, si conjungantur, ac malum malo addatur, res in extremum periculum deducetur. Sic Hippoc. mulieri uteri erisypelate correptæ, pharmacum bibendum dat, si modò gravida non sit. Quod si oppositum nonnunquam successerit, id rectum ex errore judicandum, quod imitari non licet, nec rationi illud tribuendum, sed robori mulierum, per quod errata medicorum tolerare potuerunt: Conclusio. *Securiusque semper fuit, & fœtus & matris summam habere rationem, sic enim plerumq; factum, ut uterq; supervixerit. At si fœtum in utero jam esse mortuum, certò cognoverimus, medicamento quod illum educat, ac purgatione audacius prævenire oportebit extrahendi fœtus & peccantis humoris gratia, vide quæ de his c. de sterilitate per collationem superius disputavimus.*

De prægnantium moderamine atq; custodia.

CAP. XXII.

Definitio. EST uteri gestatio naturalis quidem, sed gravissima affectio, de qua propterea continuata seriè meritò hic agendum fuit, eam natura concoctione, seu potius maturitate perficit, à quo tamen opere, si aliqua occasione intercipiatur, in mille prolabitur vitia, ideo utero gerentes maximè primiparas, & delicatiores prudenter tractare oportet, ne quid mali illis accidat; nam simile quippiam gravidis contingit, ac ijs, quæ grave onus filis tenuissimis appensum gestant, quod si cautè & lentè commoverint, innoxiè ad statutum terminum deducunt, sin minus consideratè agitent, facile procidit: aut teneris arborum floribus, qui quavis aura vel pluvia dejiciuntur, quibus consimilem ac mirè teneram conditionem fœtus in utero sortitur. Vitanda. Idcirco gravida vitet omnia, à quibus commoveri potest, ut aërem rudiorem, frigidiores & asperiores ventos, magnos æstus, Venerem nimiam, præsertim primis mensibus, & eo maximè si salax sit, ne fiat superfœtatio, quæ semper periculosa est, ultimis tamen mensibus frequentiori uti poterit, sed vir suis innitatur brachiis, ne ventrem gravet. Vitet insuper gravida vigiliam nimiam, vehementes motus, & agitationes curru, lectica, vel alio quovis equitationis genere, saltum, cursum, tussim, zelotypiam, externum amorem, graves sonitus, clamorem, iram, sollicitudinem, tristitiam, tenebras, & metum, præsertim caveat à repentinis terriculamentis, qualia ex incendijs, fulgore, fulminibus, tonitruis, monstrosisve hominum aut bestiarum aspectibus, aut mariti vel fratrum rixis concitari solent, nunciisve repentinis, gaudium aut merorem concitantibus. Nec acutioribus utatur medicamentis, nec repletione, aut cibi nimia parcimonia, his enim fœtus commotus vehementes motiones in ligamenta infert, & calor ac spiritus ab utero ad alias partes avocatur; nec duris sellis, aut solio insideat, aut grave onus elevet; sed & lucernarum fumus, ac graveolentia cuncta vitentur, & ingens alicujus vetitæ rei appetitus; hortos ne frequentet gravida, duplici de causa, prima ne forte sedeat supra herbam, quæ abortú provocet.

Secunda

Secunda ne appetat fructus aut herbas, quæ, ſi concedantur, noceant; aut ſi earum deſiderio fruſtretur, fœtus exanimetur; ſanguinis etiam affluxio ex naribus, hæmorrhoidibus, aut alio quovis loco prægnantibus, periculum inducit, nec nimis arctè cingatur, nec acutis utatur clyſteriis, nec humidioribꝰ cibis, quia ad abortum parant, neq; acribus, aut depravatæ alicujus qualitatis, neque craſſis flatulentis, ac difficilis coctionis, diureticis, aut menſes provocantibus, ut fabis, lentibus, cicere, capparibus, cæpis, alliis faſeolis, olivis, croco, & vino meraco, carne bubula, anſerina, ſuilla, inſumatis, frixis, & ſalſis, nam ſalſioribus cibis uſæ carentem unguiculis partum edunt. *Adhibenda.* Sitq; potius gravida hilari animo, luctu & curis ne conficiatur, gaudijs mediocribus operam det: bona ſpe alantur, diſtrahantur, ſolentur, eæ præſertim, quæ delicatiores ſunt, & facilè expaveſcunt, ſed neq; ſine præſtantioris, ac dilecti viri patrocinio unquam ſint; hæc enim infantem exhilarant, ac fœtus vires omnes excitant, & confirmant. *Cibus.* Cibus eſto frugalis ac mediocris, copioſi tamen & facilis nutrimenti, ac laudabilis ſubſtantiæ, quorum tamen copia ſemel exhibita per initia ſit parca, ne calor ab utero diſtrahatur, & quia eo tempore ſanguis abundat, & fœtus parum conſumit; ac ſi plurima excrementorum copia inventre congeratur, comprimitur uterus, ideo partiri melius eſt. Optima igitur cibaria parabuntur ex ovis, gallinis, caponibꝰ, arietina, vitulina, & avibus variis. *Lotio capitis.* Potus ſit vinum albũ, mediocre, aut dilutum aqua aniſi, aut defecata cereviſia; utatur mundis linteis, cuſtodiatur caput & pectus à frigore; poterit tamen ſolito modo caput lavare, modo à rubificantibus abſtineat. Somno utatur longiori: & ſi alvus compreſſa fuerit, ob inteſtini recti anguſtias ab utero illatas, quod plerumq; ultimis menſibus accidit, edulia adhibeantur, ventri ſubducendo apta, ut ptiſanæ ſuccus, mercurialis, malva, ſpinachia, lactuca, parata omnia pro more regionis, vel ſuppoſitoriis utantur ex melle, ſapone veneto, & vitello ovi, atq; hæc toto ferè geſtationis tempore. *Gravidis quæ ſingulis menſibus geſtationis ordine ſunt ſervanda.* Hoc ſervato ordine, ut primo menſe non exerceatur, ſecundo raro, & lentè; Tertiò expeditius, 4. 5. & 6. audacius, ſed moderato exercitio, & per planum, quibus etiam temporibus ordine cibus augeri debet. 7. 8. & uſque ad dimidium noni detrahere de exercitio oportet, deinde intendere. Maximè verò circa octavum, qui moleſtiſſimus eſt, vehementem motum interdicere oportet. Nono relaxandi corporis, & meatus dilatandi gratia ſi quæ emplaſtra confortantia adhibuerat, dimittat, & paulatim exercitijs utatur, & balneo ex emollientibus; ac poſt. 15. diem noni menſis oblinatur pudendum muliebre, & venter inferior butyro recenti, vel aſſungia capi, aut oleo amygd. dulc. ac reliquis infra dicendis, ut facilior pateat exitus fœtui; *Iohannis Le bon lapſus.* Johan. Lebon choreas, & diuretica conſulit, quæ mihi nõ probantur, ne violenter partus fortè ante tempus provocetur; potius igitur deambulatione, & lanificij exercitio, partui proximæ exerceantur; nec alio induantur veſtimenti genere, quam levi ac laxo, nec thoracico indumento coarctentur; Scoticas ferunt ſimplici pallio uti, ac ſine obſtetrice parere.

Ventriculũ roborantia. Porrò mox à conceptu ea adminiſtranda, quæ ventriculum, cor, & uterum roborent, & modicè calefaciant, nam quia uterus ad ſe calorem trahit, reliquæ partes caloris præſidio orbantur, & pro ventriculo utilis eſt uſus cydoniatæ ſine aromate, aut tabellarum aromatici roſar. & diarrod. abb. vel ℞ macis, cariophyllorum, coriandri præparati, cinnamomi an. ʒ ß, ſacchari diſſoluti in aqua bugloſſæ q. ſ. fiant rotulæ. Unguatur etiam ventriculus oleo abſyntii, maſticis, cydoniorum nardino, ſuperſparſis pulveribus diarrod. aromatici roſ. corticis, thuris ligni aloës, cariophyllorum, menthæ, aut applicetur hoc cerotum ℞ roſ. rub. maſticis, coriandri præparati, coralli rubei, balauſtiarum, biſtortæ corticum granat. an. ʒ ij, nucum cupreſſi ʒ iij, pulveris ſanguinis draconis, ſerici, boli armeni an. ʒ i olei maſticis cydoniorum an. parum, cum picis & ladani ſ. q. fiat cerotum. Aut ℞ olei cydoniorum maſticini an. ℥ i, pulveris coralli rubei, myrthi an. ʒ i. ceræ parum, fiat linimentum.

Vmbilico admovenda. Quod ſi fœtus lentè & ægrè moveatur, umbilico adhibenda, quæ robur illi præſtent,

præſtent, ut filtrum ſericum goſſypio repletum cum baſtituris, quo totus venter muniatur, aut ſacculus ex ſerico, ſyndone cum ambra, moſco, corallo, roſis cariophyllis, ſemine angelicæ, maſtice; aut reliqua quæ ſuperiori c. in tertio auxiliorum genere dicta ſunt; quinetiam ore aſſumatur parum conſervæ, quæ recipit ſucci pomorũ dulcium deſpumati, ſucci bugloſſi an. ℥ ij ß, doronici, corticum citri, florum borraginis, roſ. rub. been albi, & rubei, coralli, limaturæ eboris an. ʒ i ß ſpodij, nucis, & galliæ moſcatæ, ſuccini, oſſis de corde cervi, ſand. rub. an. ʒii, ſeminis ocymi, florum myrthi, meliſſæ, coriandri, cinnamomi, galangæ, zedoariæ, ſpicæ nardi, ligni aloës, ſerici minutim ſciſſi an. ʒi. myrobolanorum ʒ i ß, fragmentorum ſmaragdi, hyacintorum, ſapphirorum, granat: præparat: an ʒ ß. margaritarum præp. ʒ i ß, limaturæ auri, & argenti an. ℈ii, ambræ g. x. moſci ʒ ß fiat ſecundum artem confectio cum ſaccharo, doſis ʒ ii, ac ſuperbibat parum vini deſtillati cum fœniculo, zinzibere, cinnamomo, & cariophyllis, quæ etiam præſidia cordi utiliſſima ſunt. Aut ex prædictis ſpeciebus, addito pulvere roſ. ſeminis angelicæ, ſanguinis draconis, boli armeni cum ladano, & cera emplaſtrum fiat, vel ſequens. ℞ tonſuræ ex panno coccyneo ℥iiii, zinziberis, galangæ, cinnamomi, cubebarum an. ʒ ii, ſanguinis draconis ʒ i maſticis ʒ ß. moſci g. vi. mellis aut terebentinæ q. ſ. fiat emplaſtrum.

Conſerva.

Cordis providentia.

Cordi ſubinde providendum, præſertim ſi ejus ſaltus ſentit fœmina, ſiccis epithematibus ex florib. cord. & pulverib. diambræ, ac diamoſci ſacculo incluſis, aut inunctione ex oleo naphæ, & Jaſminorum; aut ſerico rubeo madido in vino odorato, aqua roſ. naphæ, viol. meliſſæ, cum prædictis pulveribus: & capiat matutinis temporibus unam vel alteram tabellam electuarij de gemmis, lætitiæ Gal, diamargaritonis, diamoſci dulcis, diarrod. abb. triaſandali, ex quib. cum ſyrupo roſ. viol. bugloſſæ, borraginis fiat electuariũ, aut cum conſerva earundem herbarum fiat conditum, vel parentur morſelli ex iiſdem, & ſaccharo diſſoluto in aqua borraginis.

Laxantia vias & apertentia.

Balneum.

Linimentũ.

Tertiò ubi aliquot jam dies noni menſis gravida ingreſſa fuerit, adſtringentia, tum emplaſtra, tum confectiones planè dimittat, & balneum ingrediatur ex decocto altheæ, cum radicibus malvæ, meliloti, camomillæ, anethi an. m. j. lavẽdulæ m. j ß, ſeminis lini, fœnugræci, an. ℥ i fiat decoctio in q. ſ. aquæ, in qua ſedeat, quotidiè per ſemihoram; poſtea abſtergatur, & liniatur hoc linimento. ℞ olei amygdal. dulcium, liliorum alb. an. ℥ i ß, pinguedinis gallinæ ℥ ß, muſcilaginis ſeminis altheæ ʒii, olei ſeminis lini ʒ i miſce ungatur ab umbilico uſq; ad pubem; tum deinde aſſumat vitellum ovi, cum pauco cinnamomo loco ſalis, & ſuperbibat modicum vini albi aut Hippocratici, totoque hoc tempore utendum juſculis pinguibus, & humidioribus cibis. Atq; hoc quidem vivendi ordine præſcripto, pleraſq; vidi, quæ cum antea difficulter, & ſummo cum dolore parerent, nullo poſtea negotio & breviſſimè pepererunt. At ſi nonum videatur tranſcendere menſem, nec partus ſequatur, non ſolum laxantibus utendũ, ſed ijs etiam, quæ nonnihil moveant, ideo fiant inceſſiones ex decocto malvæ, adianthi, parietariæ, arthemiſiæ, foliorum lini, altheæ, lavendulæ, lauri an ʒiii, poſtea abſtergatur, & inungatur ſequenti linimento. ℞ olei de ſemine lini ℥ii ß amygd. dulcium ℥ i, medullæ cruris vituli, pinguedinis gallinæ an ℥ ß muſcilaginis ficuum, aqua arthemiſiæ extractæ, butyri recentis an. ℥ i fiat linimentũ, quo perfundantur renes, lumbi, ab umbilico uſq; ad pubem; tegatur poſtea pãnis calidis, & quieſcat, ſorbeatq; juſculum gallinæ cum ovi luteo, cinnamomo, & croco; aut ℞ cinnamomi electi, ʒi ß, peucedani ʒi fiat pulvis, capiat ℈j cũ juſculo gallinæ, aut vino, vel unam ex rotulis, quæ recipiunt cinnamomi electi ʒi ß, corticis caſſiæ fiſtulæ ℈iiii. cõſervæ capil. ven. ʒii, ſacchari albi in aqua ſabinæ aut arthemiſiæ diſſoluti q. ſ. fiãt tabellæ, ſingulæ põderantes ʒi q. ſi magis arriſerit opiata, ſic cõcinnetur, myrrhæ, caſtorei an ʒi ß, ſtyracis, calaminthæ ʒi, cinnamom. elect. ℈iiii, ſabinæ ʒi. cum melle fiat electuarium, doſis ʒii, cum tardat partus, aut difficulter procedit, & ſuperbibat hauſtum vini Hippocratici.

Si tranſcẽdat nonum menſem.

Pulvis.

Rotula.

Opiata.

Rode-

RODERICI à CASTRO LUSITANI

De morbis Mulierum.

LIBER QAVRTVS.

De puerperarum, & nutricum affectionibus.

SECTIO PRIMA.

De morbis puerperis peculiaribus.

De partu naturali, & ut regendæ parturientes ac puerperæ.

CAP. I.

PARtus est fœtus in lucem editio, naturalis verò partus, est consummati perfectique fœtus justo tempore, & figura, in lucem emissio. Quanquam autem inter morbos; quibus hoc opus dicavimus, partus non connumeretur, sed actio potius sit naturalis, per quam instar crisis, natura se exonerat, fuit tamen de eo hic agendum, ut servetur series affectionum, quæ fœminis contingunt, & de quibus medici passim consuluntur; ideo autem brevior nunc ero, quia c. 7. & 8. lib. quarti de natura mul. ea de re prolixius jam scripsi. Ex quo loco constat ad naturalem partum quinq; requiri conditiones. Prima est, ut fiat perfecto jam fœtu; Secunda ut debito tempore; Tertia ut debita figura, Quarta ut levibus symptomatibus; quinta ut evacuationibus debitis. Perfectus est fœtus, cum habita ratione temporis formationis, videlicet 45. dierum spacio duplicato, motus accidit, ac triplicato tempore motus perficitur, & integritatem recipit: debito tempore fit, si à primo die mensis noni ad decimum usq; decimi contingat: debita quidem figura, si in caput procedat, brachiis subsequentibus super coxas extentis: debitis verò symptomatibus, si citra fœtus vel matris periculum moderatis doloribus, ac debito durantibus tempore in lucem veniat; fit tandem moderatis expurgationibus, si neq; secundinæ, neq; lochia detineantur, aut immoderatè fluant.

Definitio. *Naturalis partus conditiones quinque.*

Naturalis partus causæ ex utero sunt, aut ex fœtu, ex utero quidem, quia circa id tempus, mole pondereve gravatus vi sua expultrice ad propellendum fœtum insurgit: fœtus verò, quia ob loci angustiam, & alimenti defectum exitum affectans, validè sese agitat, calcitrat, & membranas disrumpit, ac matura jam flaccidaq; acetabula: sicq; vinculis exolutus, foras prodit, unde ex parte fœtus tres sunt causæ, necessitas refrigerij, inopia alimenti, & loci angustia, ob quam tantum os uteri aperitur, quantum sufficit fœtui facilem præbere exitum; hanc tamen actionem, & quare ipse fœtus in figura decenti collo uteri appropinquet, abditam, & creatori soli notam habere causam, medici concedant necesse est.

Causa.

Porrò instantis partꝰ signa sunt, dolor acrior sub umbilico, & ad inguina: indeq; se ad lumborũ vertebras reflectẽs, ipsius uteri ad inferiores partes descensus, & quod genitalia cũ dolore tument, & febrilis quidã, veluti horror corpꝰ invadit,

Signa instantis partus.

vadit, ex naturæ ad excretionem accinctæ conatu; facies rubet, ſuperiores partes gracileſcunt, & loca ſupra pectinem extenduntur, immiſſoque digito ad magnitudinem ovi, in orificio uteri invenitur, & os uteri rectum apparet, ſicuti in conceptu, ut Galenus aſſerit, urinæ naſcitur deſiderium, frequens humor effertur, primò lentus, poſtmodum plurimus, ac demum ſanguis, isque aquoſus, ſi fœmina naſcitura eſt, purus, ſi maſculus. *14. de uſu part. 3.*

Prognoſtica. Gravida, ſi torminibus vexetur, ocyſſimè parit, ſi lumbi doloribus, difficulter; quicunque fœtus in 70. diebus movetur, is triplicato numero abſolvitur, fitque ſeptimeſtris, qui in nonaginta, triplicato etiam perficitur, & is nonimeſtris eſt. Si fœtus capite velato, veluti agnina membrana (quod fieri ſolet) prodeat, infantis, & matris roboris, indicium eſt, nec reſtitiſſe inviæ, & genitalium anguſtiis.

Ut regenda parturiens. Tria potiſſimum in parturientis gubernatione adminiſtranda, nonnulla ante partum; alia in partu; quædam etiam poſt partum. Igitur ante partum eligenda obſtetrix prudens, muliebrium affectionum docta, & obſtetricandi exercitatione perita, nam hæc ars viros dedecet. *Documenta ad obſtetrices.* *1.* Obſtetrix itaque pro primo documento curet, ne inſtante partu alimentorum copia gravetur mulier, quod pleræque faciunt, ex quo tamen diſtrahitur calor pro conficiendis alimentis, ac dum retentioni alimentorum vacat, viriliter expellere nequit. *2.* Secundum documentum erit, ne obſtetrix difficilè parientium uterum longo tempore dilaniet, ſed leviter & placidè dulci oleo perfundendo contrectet. *3.* Pro tertio documento caveat diligentiſſimè, ne fœtam mulierem ante in partus labores conjiciat, quam imminentis partus commemorata ſigna apparuerint, præcipuæque uteri oſculum rectum, ac hians prominuerit, ac prædictarum humiditatum effluxus conſpiciatur. *Situs.* Tunc verò convenienti ac debita figura ſic collocetur, ut nec penitus jaceat, nec ſedeat, ſed erecto, & nonnihil ſublimi dorſo, quo liberior ſit reſpiratio, & inniti validius poſſit, curvatis ac divaricatis à ſe invicem cruribus, calcibus ad nates nonnihil reductis, elatis præterea aliquantulum natibus, ſic ad lecti latus tranſverſum adnitatur. Sunt quæ ſtantes pariunt, manibus duntaxat nixæ, ad lecti ſpondam, aut ſellam; aliæ ad focum, Gallicæ præſertim, & Germanæ mulieres, quæ in hunc uſum ſedilia quædam habent deſtinata, ab humo non altè diſtantia, ac ita in lunæ ſimilitudinem excavata, ut facilè illuc infans, & reliqua, quæ debent, tranſmittantur, ac reclinantem fœminam tergo accipiant, quorum formam Eucharius Rodion accuratè delineavit.

In parturiendi tempore quid agendum. Secundò cum partus jam inſtat, & toto parturitionis tempore aër ſit temperatus, aut calidiuſculus, niſi ætas vigeat, tunc enim ex nimio calore defatigatur mulier, ac vires deficiunt, idcirco aërem difflare ſæpè convenit, & feneſtras aperire, quo facto dilectiſſima ſoror mea, quæ in maximo partus labore jam diu verſabatur, reſumptis viribus fœliciter peperit, idque poſtea pluribus contigiſſe ſcio, ſunt quæ fœmori alligant lapidem ætiten, & cavent ne in conclavi pyra ſint, quia vulvam dilatari prohibent; Porrò debent jam dicta ſedilia à tergo pannis expleri, ipſa verò obſtetrix ante prægnantem ſedeat ſella humiliori, ut ex ſuperioribus partibus infantem poſſit adducere, & interea, quantum & quatenus ſe moveat fœtus, obſervet; *Alia documenta ad obſtetrices.* parientem obſtetrix doceat, atque confirmet, nec cibo ac potu ſolum recreet, ſed etiam verbis conſoletur cum bona ſpe fœlicis ac maſculi partus, eo enim mulieres ferè gaudent, deinde membra parturientis, & orificium matricis ac totum ventrem, & inguina manibus perunctis oleo amygdal. dulc: & liliorum alb. regat, & quam commodiſſimè gubernet. Ne verò pariens præ verecundia ſe concludat, obſtetrix faciem averſam habeat, ac digito ſiniſtro eodem oleo peruncto, orificium matricis ſenſim aperiat, & linteum molle, ac tenue manibus geſtet, ut partes tractādo, an ſanguis fluat, conſpicere poſſit, aut exeuntem infantem molliter ſuſcipere.

Documenta ad parturientem. Ad hæc parturienti cuncta ligamina auferantur, & cum dolor occurrerit,

rit, ipsa quantum poteſt ſpiritum cohibeat, clauſo ore & naribus, nec quicquam clamet, matrice autem ſe aperiente conetur, cum ſe concludit, conari abſtineat, ne fruſtra laſſetur, & fervor, ac ſanguinis fluxio emergat, vel motu uterus, & fœtus invertantur, quod accidiſſe viſum jam eſt. A lateribus etiam miniſtræ peritæ, & quæ ſæpius pepererunt, aut ipſe fœminæ maritus, ſine quaſſatione, manibus apertis deorſum deducat fœtum, ſupra umbilicum manibus molliter comprimendo, & urgendo, ut fœtus ad inferiora depellatur, quod ſi vires deficiant odoribus, vino, & carnibus aſſis muniatur; ſi alvus ſit ſuppreſſa, ſolis ſuppoſitorijs leniter ducatur. *Ad aſſiſtẽtes.*

Tertiò cum infans exire cœperit, manibus, lino tenui, ac molli moderatè calefacto, & extenſo, eum ſuſcipiat obſtetrix, obſervetque ne ſubitò ſimul cadat, ne quaſſetur caput, aut alia pars lædatur, & ut unà ſecundinæ exeant, provideat diligenter, quæ ſi reſtiterint, aut alicui parti convolutæ adhæſerint, manum ſiniſtram calido oleo illitam in fundum uteri immittat, ac ſecundam extrahat. Si verò ſint fundo connexæ, leniter & placidè primo in obliquum deducantur huc, ac illuc circumagendo, deinde paulatim validius attrahantur, tuncque relicta obſtetrici infantis cura, reliquæ fœminæ puerperæ rationem habeant, ac primum quidem in lecto componatur, cubiculo obſcuro, cruribus modicè patentibus ne quid foras effluere promptum impediatur; ne autem nimio madore, & corroſione humorum fluentium lædatur, ſpongia prius, deinde mundis linteis loca extergantur, ac pannis calefactis contegantur, ſæpiuſculeque mutentur, ne fœtorem contrahant, tunc deinde oleo cumini, modico vini admixto, venter & pecten perfundatur. Luſitanæ fœminæ puerperas ilico à partu ſupra umbilicum faſcia, latitudine ferè duorum palmorum obligant, ut major fiat lochiorum compreſſio ad inferiora, præpediaturque ingreſſus frigidi aëris, qui inprimis nocere ſolet, nam vacuus tum temporis uterus ventoſitatibus repletur, quæ diſtentionem tumoreſque pariunt, unde poſtea uteri ſuffucatio gignitur, dolores ventris, febres, & pleraque mala: Septentrionales ligaturam negligunt, ut liberiores ad fluxum partes ſint. *Luſitanarum mos.* *Septentrionaliũ mos.*

His jam peractis fœmina cibis reficiatur, primò quidem liquidioribus ac tenuiſſimis, ut verò vires recreentur, ilicò exhiberi poteſt purum Hippocraticum, ſed modicum, deinde ſuccus amygdalarum dulcium ſaccharatus, aut vitelli ovorum cum vino rhenano, ſaccharo, cinnamomo, *(chaudeau)* Gallicæ vocant, ſi autem vinum ſit Hiſpanum, aqua diluatur; Luſitanæ ex panis taleolis, cum ovis, cinnamomo, & melle vel ſaccharo ſuas concinnant, *(fatias)* quas etiam reliquas conſanguineas, & aſſiſtentes guſtare conſuetudo eſt, quemadmodum in quibuſdam Germaniæ locis vini menſuras aliquot ea ipſa hora inſumere; vel etiam exhibeantur puerperæ conſumpta, & juſcula gallinæ vel caponis, cum ciceribus & croco parata. Potus eſto aqua cocta cum cinnamomo, adiantho, & corticibus citri, quæ etiam in cereviſia concoqui poſſunt. Germanæ cereviſia calida leviter cocta cum pane & ſaccharo utuntur, quo quidem cibo nullus alius majorem præſtat copiam lactis, Belgæ vinum exhibent; ſed ſi tormina adſint, aut lactis copia moleſtet, vitandum. Biduo à carne abſtineat puerpera, & ijs quæ diximus ſit contenta. Quippe, ut Hippocrati, & Galeno placuit, à conferta evacuatione, ad plenum victum non eſt properandum, poſtmodum de gallina, aut capone uberius accipiat. Moleſtum ſemper fuit tolerare fœminas, quibus enixam moderari curæ eſt, ni enim epulis, & vino liberalius indulgeant, nihil boni præſtare exiſtimant, habent etiam neſcio, quas leges, & ſtatuta, miſerculis vehementer noxia, ipſis verò ſacra, quibus neglectis prudens medicus, ea providere jubeat, quæ neceſſaria fore judicaverit. Si partus laborioſus fuit, oleo amygd. dulc. ilia & venter foveantur. Si cruciatus & labores à partu ſuboriantur, (quod etiã in naturali partu contingit) obſtetrix manũ immittat in loca muliebria, ſic interdũ concreti ſanguinis copia, interdum carnea *Cibus primis diebus.* *Potus.* *2. accut. 13.* *Adverte.*

quæ-

quædam maſſa eijcitur, ibi detenta, ob facultatem expultricem laſſatam ac proſtratam, laborum priorum diuturnitate, qua tamen ejecta levatur puerpera; *Dolorum ſedatio.* ſunt etiam, quæ ad levandos dolores ſecundas adhuc calidas umbilico applicant, aliæ circa renes & ventrem, pellem arietinam è vivo animali recenter extractam, involvunt. Si maſculum peperit 30. diebus lecto ſe contineat, ſi fœmellam 40. quanquam hæc regula non ita exactè ſervanda eſt, tamen toto hoc tempore à viro abſtineat: tametſi autem Hippocrates hoſce fere expurgandorum lochiorum terminos poſuerit, *1. de morb. mul. 80.* tamen robuſtæ mulieres, & quæ valde exercentur, ſæpè ad octiduum duntaxat, ſalubriter purgantur, & ſi quæ lochia poſtea habeant, non continuò fluunt, ſed per intervalla ſingulis videlicet quatuor diebus, aut circiter. Si poſthæc omnia ex ratione contigerint, naturæ & obſtetrici totum partus negotium committendum, quo pacto verò puellus recenter natus ſit tractandus, infra proprio c. dicendum eſt.

De fœtu mortuo.

CAP. II.

Cauſæ. DEmortuum fœtum protinus cognoſcere expedit, ne corrupto, matri quoque immedicabile accidat damnum, quanquam ſint, qui ſcribant ad vigeſimum jam annum geſtatum vidiſſe. *Cord us in 1. de morb. mul. 6.* Moritur in utero ob alimenti defectum, vel ob malitiam, vel quia pletoria ſuffocatur, aut ſolutis acetabulis alimento defraudatur, ſolvuntur verò ictu, ſaltu, tuſſi, ſternutamento, animi pathematibus, vel laxantur nimio mucore; corrumpitur etiam fœtus exhibito medicamento, quod menſes provocet, aut ex potu amarorum, vel ex morbo acuto, æſtuoſo, & magno, ac demum ex partus dificultate.

Signa. Cognoſces fœtum in utero mortuum eſſe, ſi admota manu amplius moveri non percipitur, ſed decumbente fœmina in latus, in id devolvitur etiam infans, veluti immobile quoddam ſaxum; ſed & mortuus jam ponderoſior eſt matri, quia facultatibus, quibus antea regebatur, non ſuſtinetur, & ſpiritus, *Hipp. 5. aph. 38.* quibus orbatur, addunt corpori levitatem; ad hæc mortuo fœtu extenuantur mammæ, dextra quidem ſi mas, ſiniſtra ſi fœmina corrumpatur, dolores fiunt circa umbilicum ac lumbos, quia vivæ partes mortuum fœtum, ut ſibi maximè diſſimilem, rejiciunt, quo fit, ut inferiores partes comprimantur, & ſträguria ac teneſmus accidat; tactu frigida genitalia ſentiuntur, ob extinctum fœtus calorem, quo antea duplicabatur: fœtida, aquoſa, deinde etiam ſubrubea quædam ab utero manant, ipſius etiam fœminæ oculi concidunt, palpebræ inflantur, ipſa languet, ſegnis fit ac molleſcit, color ejus in fuſcum mutatur, viſus adeſt tenebroſitas, anorexia; aures, labia, nariumque extremitates pallent, ac frigent, facies rubet, & tumeſcit; crebris animi deliquijs, convulſionibus & horripilationibus corripitur; ſitis vexat, turbulenta inſomnia, dentium fremitus; quæ omnia ex elatis ſurſum ad cor & cerebrum à cadavere vaporibus fiunt, & ſub ſecundum aut tertium à mortuo fœtu diem contingũt. *Putridi fœtus ſigna.* Verum ſi fœminæ anhelitus fœteat, indicium eſt, jam quoque cœpiſſe putrefieri, tandemque omnia accidunt, quæ ex relictis ſecundinis. *Prognoſtica* Periculoſum valde malum eſt, præſertim ſi octavo menſe contingat, ideo diligenter curandum, ut quamocyſſimè emortuus fœtus expellatur. Quod ſi ante excluſum fœtum ſecundina excluditur, mortuus in utero fœtus eſt, quia cum fœtus in utero non niſi per umbilicalem arteriam ſpiret, & per venam umbilicalem nutriatur, eadem excluſa nullus ſpiritus, nullumve nutrimentum ad ipſum commeare poteſt; Porrò, quæ lethargico ſopore premuntur, reſolutæ ſunt, ac difficulter revocari poſſunt, lethaliter afficiuntur, & quæ ad maximas exclamationes revocatæ, debiliter reſpondentes, rurſus in ſoporem deferuntur,

quæve

quæve per convulsiones contrahuntur, aut nervis tremulæ fiunt, & quibus pulsus oppidò tumidus, verum obscurus, ac debilis deprænenditur, & languidæ sunt, ac membra ægrè attollunt, quæ autem nil tale patiuntur, servari posse, expulso fœtu, spes est.

Curatio. Emollientia.

Curatur quinque remediorum generibus, primò ijs, quæ uterum dilatent, in quem usum facit balneum ex emollientibus, ac inunctio ex oleo liliorum, camomillæ, amygdalarum dulcium; aut ℞ succi marrubij, & apij an. ℥ii. coletur, & adde olei ros. ℥ viii, adipis anserini ℥iii, cujus tepidi medietas in sinum muliebrem infundatur; ac si fœtus jam intumuerit adde resinæ ʒ ii. Paratur etiam fotus ex diptamo, betonica, ac thymo Cretensi; & pessus ex galbano & oleo irino, vel cedrino, vel ex parietaria cum vino trita; aut cataplasma fit ex calamo odorato, cucumere sylvestri, & adipe anserino; aut croci triti ʒ i adipe anserino excipiatur, & in uterum indito; vel ℞ pulveris conizæ, menthæ siccæ an ʒ i. mellis, & resinæ q. s. fiat; plures sunt, qui nullo alio remedio promptius fœtum expellunt, quam clystere per sedem indito, ex rebus emollientibus parato, cum multo oleo. Sed & per os assumitur ʒi pulveris iridis florentinæ, cum jure pingui.

Proritantia

Secundò ijs, quæ vires habent proritandi, & excitandi facultatem expultricem, quam calcitratione sua mortuus fœtus non excitat, sumantur itaque per os ea omnia, quæ menses provocare valent, ac molam educere, de quibus propriis capitibus, peculiariter tamen sternutamentum errinis provocetur, ac exhibeatur ʒi hæmagogi Nicolai, aut theriacæ optimæ cum vino, vel aqua arthemisiæ: vel ℞ sabinæ, aristolochiæ, trochiscorum de myrrha, castorei an. ʒ ii, cinnamomi ʒi, croci ʒ ß. fiat pulvis, dosis ʒi cum aqua sabinæ vel cinnamomi, aut cum aqua ex decocto dactylorum; aut ℞ theriacæ, diatessaron ʒ i. aquæ ruthæ, fœnugræci an. ℥ i i i, ficus aridæ num. iiii, origani ʒ i i, coquantur ad tertias colaturæ sumat ℥ i i: aut Aristolochiæ, gentianæ, baccarum lauri an. ℥ i. costi, casiæ, myrrhæ an. ℥ ß, cicerum rub. p. i i j. coquantur in s. q. aquæ ad lib. i. ß, & addito croci ʒ. ß, fiat potio; aut detur cinnamomi, & rubeæ an. ʒ ß, cum ℥ ii aquæ sabinæ. Quibus non proficientibus purgantia medicamenta exhibeantur, & altero à purgatione die capiat hoc remedium. ℞ spicænardi, cinnamomi, ruthæ an. ʒ i, myrrhæ ʒ ß, croci ℈ i misce, fiat pulvis, sumat ʒi cum decocto sabinæ, vel rubeæ; aut ℞ pulveris sabinæ, assari, rubeæ, myrrhæ an ʒ ß, detur ʒ i. cum eodem decocto. Interea tamen exterius applicentur olea, unguenta, pessaria, & reliqua quæ menses provocare suo loco diximus.

Pulvis optimus.

Pulveres alij.

Fœtum corrumpentia.

Tertiò si adhuc fœtus hæreat, utendum ijs, quæ ipsum corrumpere valeant, ut per partes expellatur, in quem usum, ℞ aluminis scissilis ʒ i, myrrhæ ʒi ß, ellebori nigri ʒ ß. trita cum vino in uterum immittantur; aut ℞ ellebori nigri staphisagriæ, aristolochiæ rotundæ, colochyntidis, ammoniaci an. ʒ i, fellis taurini ʒ ij; ammoniacum in melle aut vino dissolvatur, reliqua terantur, ac mixtis cunctis fiat pessus; aut ℞ galbani, laseris sive bezoini an. ʒ i, olei irini q. s. fiat unguentum, quo pessus intingatur; sunt etiam quædam, quæ à proprietate fœtum expellere dicuntur, ut suffumigium ex ungula asini, per infundibilum instrumentum, quo suffitur uterus, cujus formam Paræus descripsit, aut suffitus ex piscibus salitis, aut evaporatio ex decocto foliorum citri, aut fel ovis suffitum, aut sequens emplastrum. ℞ ciclaminis, arthemisiæ, elaterij an. ʒ v. absynthij, granorum gnidij an. ʒ. x. nitri ʒ v i i i, radicis cucumeris sylvestris ʒ i. opoponacis ʒ. x. lupinorum amarorum, radicis chelidoniæ, seminis violæ albæ an. ʒ v i. olei cyprini q. s. ad emplastri formam; idem præstat collyrium ex opoponace, & alijs corticibus, aut pili mulieris suffiti, aut folia cupressi ventri imposita, aut ℞ succi cucumeris asinini, mellis an. ℥i cum lana succida, fiat pessus.

A proprietate fœtum expellentia.

Lib. de hominis generatione.

Quar-

Opus manuale.

Quartò reliquis non proficientibus, ad opus chirurgicum deveniendum, quod tamen incipiendum non eſt, ſi certò perituram fœminam intellexeris, ne audaciæ, & errori noſtro periculum imputetur: at, ſi ex prægreſſis indicijs ſalvam fore ſpes ſit, opus ſic commodè aggredietur. Mulier transverſo lecto ſic collocabitur, ut nec planè ſupina ſit, nec omninò inſidens & erecta, natibus ſubjecto pulvinari ſolito elatioribus, cruribus elevatis, ac divaricatis, teneatur utrinque à robuſtis, & peritis mulieribus, vel certè calces ejus ad nates faſcijs à cervice decuſſatim deductis revinciantur, tunc duæ aut tres buccellæ panis vino imbutæ offerantur ad arcendum animi deliquium, deinde delibuto ore matricis oleis humidis, cum muſcilaginibus altheæ, fœnugræci, ac ſeminis lini, chirurgus vel obſtetrix unguibus reſectis, & annulis, ſi qui digitis inſeruntur, extractis, totam manum oleo ſeſamino, aut liliorum perunctam, leniter ac ſenſim in matricem inferat; pertentabitque infantis ſitum, qui ſi in caput pronus ſe ad uteri oſtium offerat, unco inſtrumento, cavitatibus oculorum aut ori, cruribus, vel ſub mento affixo, aut occipiti attrahendus. Verum ſi caput molliſſimum naturâ ſit grande, aut ex putredine tumefactum, vel hydrocæphalica affectione, forfice ad id parata, ab Albucaſi deſcripta, cui dentes ſerræ inſunt, confringendum, ac reliquæ corporis partes, ſi majores ſint, quam ut commodè educi poſſint. Idem exequendum fœtu hydropico exiſtente, aut ſi magna ſit thoracis moles. Quod ſi quando in utero caput duntaxat remanſerit, alio inſtrumento, quod pes griphy dicitur, ad molam extrahẽdam in vento comprehendatur. Verũ ſi alterutrum pedem foras ꝓferat, latiuscula inſtita, ſupra calcem nodo laxo injecta, in uterum pedem reſtituat, inſtitæ parte uni aſtantium tantiſper tradita, moxque veſtigatum alterum pedem ab utero proferat, ſimiliterque vinciat, tunc ambobus junctis ſenſim, & blande ab utero fœtum extrahat, ut ſit attractio æqualis alias mater plurimum læderetur, ideo autem prior pes in uterum retrudendus, ne ſi in uteri oſtio ſtet, manui chirurgi ad alterum inveſtigandum officiat. Quod ſi manus protenſa fuerit ab humero reſecetur, ſicut humeri articulus exeratur, idemque faciendum, ſi ambæ manus ſe prodant, tunc chirurgi aut obſtetricis conatus juvabunt miniſtræ, comprimendo matris abdomen, mater verò cohibito anhelitu, & ore, naribusque occluſis, magna vi ad excretionem juvandam, quod, ut commodius præſtare poſſit, & ne in opere deficiat, facies vino aſſiduè reſpergatur, & panis vino intinctus offeratur. Extractus infans, ac penitus unco inſtrumento evulſus, adhuc tamen umbilico alligatus, uni aſtantium tradatur, quæ eum apertis manibus ſuſtineat, chirurgus ſiniſtra leviter umbilicum trahat, ita ut minimè abrumpatur, dextra eum ſequatur, uſque ad ſecundas, ſic venulas membranasque omnes ab utero educet. At ſi ſecundæ ſubſequi recuſant, filo diligenter umbilicus vinciatur, & fœmori deligetur, quoad tandem ſecunda egrediatur, nihilque in utero relictum comperiatur; ac tum demum fœmina lecto componatur; quod ſi clunibus vulvæ immineat fœtus, eadem erit operatio, quæ in partu laborioſo, de quo infra. Si tamen uteri oſculum ob

Si inflammatio adſit

inflammationem fuerit concluſum, nil violenter agendum, ſed infuſionibus, irrigationibus, inceſſionibusque pinguioribus largitèr utendum, & cataplaſmatis, quoad ſedata inflammatione, & locis dilatatis, fœtus, ut dictum eſt, educatur.

Reſtaurantia.

Quintò compoſita jam in lecto muliere, ijs utendum, quæ proſtratas ex laborioſo opere vires reficiant, & locos laceratos, ac dolentes foveant, ac roborent, frigus inprimis præcaventes, quo puerperæ (cui præſertim fœtus vi

Frigus puerperam lædit.

extractus eſt) oppido læduntur; quippe dum frigeſcit, uterus diſtenditur ac intumeſcit, hiſterica ſuperveniunt ſymptomata, ſuffocatio, tormina, febres ac pleraque alia mala; crura igitur ſic componantur, ut partes diſtractæ conveniant, conſtricto à parte ſuperiori hypogaſtrio, faſcia mediocriter lata, ut concluſum ſanguinem exprimat, nec quicquam ſupervacuum in utero relinquatur; tunc alimenta ſorbilia offerantur, ut juſcula capi aut gallinæ cum ovis,

&

& croco, aut ova lombardica, quæ ex vitellis parantur, cum vino, saccharo & cinnamomo, aut panis buccellæ, cum vino malvatico; & nonnunquam etiam species diamargaritonis, ac electuarij de gemmis cum vino, & aqua buglossæ, Germanæ fœminæ communiter utuntur cerevisia cum saccharo, butyro, & pane, qui cibus nostris panatellis respondet. Sed ut dolor mitigetur, decocto malvæ, & fœnugræci partes eluantur, & oleo calido perfundantur, eodemque lumbi, ac pubes, vel extracta secundina, vel recenter jugulati vervecis pellis calida uteri regioni apponatur, ac lumbis, sicque obserato conopœo fenestris ac januis quieti se tradat, post horas quinque aut sex pellis, aut secundina eximatur, & tota ventris regio, & hypogastrium sequenti unguento liniatur, ℞ Spermatis ceti ʒ ii, olei amygdalarum dulcium, hypericonis an. ℥ ß olei myrthillorum sepi hircini an. ℥ i ceræ novæ q. s. fiat unguentum, quo liniatur bis in die, vel umbilico apponatur emplastrum de galbano, cum granis aliquot zibeti & mosci, cujus tamen odor ad nares non perveniat; aut sequens tela cerata toti ventri adhibeatur: ℞ ceræ novæ ℥ iiii, spermatis ceti ℥ i ß. liquefiant simul & auferantur ab igne, in quo immerge telam cannabinam ad ventris magnitudinem; quæ eadem remedia prohibent, ne corrugetur externa ventris regio. Verum si educto infante urina, aut alvi fex, quod frequenter accidit, involuntariè fluant, curatur ut paralysis earundem partium, sic absoluta purgatione fœmina sedeat in oleo ex decocto foliorum lauri, betonicæ, salviæ, libanotidis, origani, pulegij, florum camomillæ, rorismarini, stæchados; moxque inungatur oleo lumbricorum, liliaceo, vulpino, in quo etiam coquatur catellus, quoad ossa à carne dissolvantur, & tunc facta colatura & expressione, adde styracis, calaminthæ, bezoini, opoponacis, thuris, masticis an. ʒ i. aqua vitæ modicum, adipis anserini, ceræ an. q. s. fiat unguentum.

Localia. *Pellis arietina.* *Urina & fæcis fluxus involuntarius.*

Quod si extractionis violentiâ, genitalia matris sint laniata, ita ut ani & vulvæ foramina in unum coiërint, vult Mercatus, sutura sarciendum quidquid perinæi laniatum est, vulnusque exactè tractandum, sed quia cicatrix obducta partes in partu postea dilatari impedjt, ita ut nunquam fœmina pariat, quantùvis parturiat, nisi partes denuò novacula sejungantur, ideo potius fovendas eas partes, sic consulo, lavacris adstringentibus, ut singula labia vulneris seorsim occalleant, plures enim vidi, quibus ea foramina coierant, & nihilominus bene habebant ac nullo inde incommodo acquisito, feliciter pariebant.

Laniata genitalia.

At si post eductum infantem, aut hæmorrhogia sequatur, aut locorum exulceratio, aut tormina in ventre fiant, aut rugosus, vel tumidus venter evadat, curabis ea symptomata, ut propriis cap. infra dicendum est.

Emorrhogia & exulceratio.

De partu Cæsareo.

CAP. III.

Cæsareus partus est scita ac dextra vivi aut mortui infantis extractio, ex utero matris, quæ fœtum aliter excludere non potest, idque citra vitæ discrimen amborum, aut alterius, servata etiam concipiendi facultate; hac arte Romanorum Primus Scipio Africanus ex matris utero sectus, Cæsaris nomine fuit insignitus, sed nece matris. Tunc autem Cæsarea sectio censetur necessaria, quando & mater & fœtus ita sunt debiles, ut aliter salvari nequeant. Duplex verò hujus sectionis usus, unus, ut vivus extrahatur fœtus; alter ut mater in vivis conservetur, licet dubia res sit, quia melior est spes in ancipiti, quam certa desperatio, ubi præsertim de hominum consœderatione periclitatur ob conjugium dissolutum, aut de generis extin-

Definitio.

ctione, ad quod pertinet vel nomen familiæ, vel dignitas aliqua, vel hæreditas ingens, aut principatus. Hac ratione in Hispaniæ annalibus Regem Navarræ Sanctium servatum legimus, hunc enim matre à Saracenis inter venandum trucidata, per vulnus in ventre acceptum exertam manum ostentantem, superveniens nobilis Gevarra extraxit, ac clanculum enutrivit, eumque postea de principis electione disceptantibus proceribus obtrusit, controversiasque sedavit, à quo mirifico latrocinio nobilis latronum familia in Hispania nomen accepit.

Historia.

Causa. Ex parte infantis.

Porrò causæ, propter quas sectio hæc administrari debet, sunt, si infans nimis crassus fuerit; aut gemini vel plures unà exitum affectent: Si mola carnea, aut monstrum sit conjunctum: Si non convenienti situ prodeat, ita, ut nec sui ipsius, nec aliorum ope in meliorem reduci queat; vel quia mortuus jam nec calcitrat, nec sibiipsi auxilio esse possit: vel quia ex morbo adeò intumuerit, ut ipsi per locum consuetum exitus denegetur, tametsi hoc casu forcipe potius conterendus, ut ore uteri per partes exeat, sicuti superiori capite dictum est.

Ex parte matris.

Ex parte matris causæ sunt, si fortè viæ angustiores extiterint, vel quia meatus natura strictior, idque ob ætatem, propterea quod nimis juvenis nupsit, vel quia senio jam confectæ uterus exaruit; aut quia ex cicatrice, vel callo obducto angustior factus, claususve sit, ut in atretis, de quibus dixit Avicenna, quibus uteri conclusi sunt, non concipiunt, aut si concipiant, in partu moriuntur, unde patet posse hac arte salvari, quæ ab antiquis pro deploratis fuerunt habitæ. Accedunt enarratis causis plerique tumores in utero, aut ejus osculo suborti, de quibus 2. libro copiosè dictum est, qui si eas vias ita coarctarint, ut fœmina parere nequaquam possit, non propterea partus, cujus tempus est præfinitum, differri tamdiu debet, donec tumores suppurentur, aut curentur, præsertim si lentè procedant. His de causis etsi periculo plenam, utilem tamen esse hanc sectionem, ac feliciter administrari quam plurimis experimentis comprobatum est, quæ apud Rosetum legere haud pigeat.

Signa.

Indicia pleraque omnia, quibus deprehenditur, hanc sectionem esse necessariam, ex sensibus desumuntur, præsertim si gemini sint, aut plures, aut si situ non naturali prodeant; at si crassus aut tumidus, ex ventris mole; si verò mortuus fuerit, signa petenda ex capite præcedente, sicuti & tumorum signa ex lib. 2. Et angustiæ viarum ex 1. c. lib. 1. hujus operis; fœtus imbecillitatem, ex debili & remisso motu, matris verò langvor, ex pulsu imbecillo, & impotentia ad motū ac reliquas actiones obeundas, deprehenditur.

Curatio seu administratio partus Cæsarei. Paranda

Ad curationem igitur accedentes prius considerandum, an possit faciliori alio modo fœtus extrahi per medicamenta, superiori c. descripta. Considerandum etiam an signa adsint lethalia, quo in casu opus non aggrediatur, ne si mulier pereat, sectioni ac temeritati tribuatur mors. At ubi cordatè omnia pensitaveris, si mulier robusta sit natura, quanquam ex morbo aut labore debilis, ad opus se accingat accersitus chirurgus, præsente etiam medico, & in promptu comparatis inprimis instrumentis ad id necessarijs, novacula nimirum acuta, novacula globosæ cuspidis, acu cuspide triangulari filo trajecta, spongia molli, panno lineo, molli, ac veteri complicato, & imbuto decocto adstringenti calido, adsint etiam linteamina, quæ & mulieri substernantur, ac circumponantur, quibus contegatur sanguis, qui promanabit, ne, & mulieri, & assistentibus terrorem incutiat, fasciæ præterea, linamenta, stuppa bene pexa, puluilli adstringentibus medicamentis resperſi.

Situs.

Posteaquam cuncta hæc fuerint in promptu, primò monenda fœmina, ut alvum, & vesicam exoneret, quo vacua deorsum concidant, ac minus impediant, tunc si viribus utcunque constet, situanda mulier est supra lecti marginem in dorsum inversa, ita ut tibiæ nonnihil propendeant, sed firmiter conjunctæ serventur, ipsa verò à robustis, & animosis

famili-

familiaribus blandè sustineatur: aut, si vires sint prostratæ, semidecumbens continenda, ita tamen ut versus pedes aliquantulum propendeat tibijs æqualiter extensis. Tunc latus, quod voles, colliges, vitato illo, in quo jecoris aut lienis fuerit affectio: Si vero hernia sit, in latere herniæ facienda sectio est, ne utrinque herniosa maneat mulier, &, quia ibi intestinum non hæret, sed extra est, ideoque citius, quam in oppositum latus, uterus decumbit. Hoc facto optimo atramento locum inscindendum notabis, linea oblonga recta per abdominis longitudinem, cavendo ne caput vel cauda musculi lædatur, sed enim eodem atramento, in quatuor aut quinque distantibus locis, quatuor aut quinque parvas lineas transversaliter decussatas, super lineam primam rectam, notare oportebit, super quas suturæ puncta invicem sibi respondentia ducantur, quo recta fiat gastroraphia. His peractis sectio cutis super lineam rectam fiat novacula acuta, quæ ad pinguedinem usque adigatur, esto autem vulnus longitudinis dimidij pedis, aut circiter, postea eodem sectionis tramite musculi Epigastrij cautè inscindendi, tunc, implorato divino auxilio; uterus ipse, cujus corpus tunc primum se offert, circumspectè secandus, ita ut alta sectio non fiat, ne fœtus, si fortè adhuc vivat, lædatur, sin mortuus sit, citius omnia peragi possunt, incipiatur verò sectio à summo ipsius uteri, & deorsum ducenda, quo caveantur loca vasorum spermaticorum, & testiculorum, quod novacula acutissima exequetur, cujus tamen cuspis globulo æreo, aut plumbeo muniatur, ne acumine lædatur infans.

Sectio.

Secundò post fœtus, & secundinæ extractionem, linteamine tenui blando, & veteri octies, aut sæpius complicato, & sequenti decocto, quod in promptu debere esse diximus, madido, sanguis abstergendus, ita ut eadem opera moderato ejusdem decocti calore, foveantur partes, sanguis sistatur, & sanies abstergatur. Habet autem decoctum sic. ℞ herbarum arthemisiæ, absynthij, agrimoniæ, betonicæ, altheæ, florum malvæ arboreæ, florum ac foliorum granatorum ros. rub. sic. an. m. i. radicis aristolochiæ rotundæ, cyperi, squinanthi an. ℥ ß. fiat decoctio in lib vi. vini crassi, rubei, austeri, ad tertias, in quo madefiant linteamina, tunc uterus in locum convenientem reponatur, absque ipsius sutura, nam ipse in se concidit, vulneri verò ipsius abdominis sutura adhibeatur, commissis labiis, secundum decussatas, quas diximus, lineas, idque quam diligentissimè, ne frigore interiora afficiantur, adsit interea minister, qui intestina, quæ tum juxta vulnus occurrunt introducat, ne acu lædantur, aut inter suturæ puncta occludantur, nec tamen peritonæum, aut uterus, aut quippiam aliud quam cutis, & ea quidem paucis punctis consuenda est: post suturam, reliqua ex arte peragenda, sicuti in alijs recentibus vulneribus, unguentis, cataplasmatis, & fomentis, ad id dicatis, summopere frigus semper cavendo.

Fomentatio & sanguinis cohibitio.

Decoctum adstringens.

Tertiò habenda est uteri ratio id quod fit pessarijs, & inunctionibus, pessaria indantur effigiata in formam penicilli, pollicis crassitie, satis longa, quo ad uteri usque cavitatem adigi possint, parantur ex linteo, aut cerea candela perforata in modum penicilli fistulati, seu cannulatæ tentæ, linteo aut bombace obducto, inunctoque butyro recenti, aut pinguedine gallinæ, aut oleo rosaceo cum vitello ovi, fit autem perforatus, ut saniei pateat transitus; longus, ut muniat collum, & os uteri, ne saniei acrimonia afficiatur, idcircò dixit Hippocrates, si cui uterus suppuratus fiat, huic conducit specillum unctorium in uteri os demittere; in eundem usum, clysteres uterini per mentheneritam injiciantur, qui ipsum foveant, abluant, abstergant & consolident, parabuntur autem ex supradicto decocto additis singulis lib. ℥ii hydromelitis.

Ablutio, abstersio & solidatio.

li. de superfœtatione, tex. 12.

Quartò victus ratio adhibenda ex cibis boni succi, non admodum exquisita, sicuti in reliquis vulneribus, sed mediocris, ex jusculis, ac rebus reficientibus, alvus interim respondeat, aut mollientibus clysteriis sollicitetur.

Scholium.

Quæst. an gastroraphia tutò administrari possit.
Occurritur primæ obiectioni.
Secunda.
6. meth.

Musculi Epigastrij] *Posse hosce musculos, & peritonæum tutò secari, inde colligitur, quod sæpè abdominis vulnera, per quæ intestina exciderant, fœliciter ac expeditè curari vidimus. Scribit autem Galenus, mediocre foramen angustiori salutarius esse, ut liberè retrudantur intestina. Nec admodum formidanda hæmorrhagia erit, quia paucæ insignes venæ eò loci occurrunt, nec subinde spasmi periculum est, quia sectio fit in loco commodo, non in capite, aut in canda, sed in medio musculi, ubi nullæ exquisitæ nervosæ fibræ existunt, quæ propter rem infensam, ad suum principium cum violentia, ac dolorosa distentione retrahantur. Sed & finis extremitatum, qui est in interiori parte, multò est laxior, quam circa vertebras, ubi cohæret, quod singulari naturæ providentia fuit factum, ut possit abdomen liberè contrahi, vel distendi, jejuno aut pleno ventriculo; crasso aut macilento corpore: sano, aut hydropico; aut etiam in gravidis mulieribus.*

Tertia.

At si fortè hernia, seu ruptura, ob peritonæum dissectum, malè consolidatum, maneat, magni id boni loco haberi debet, siquidem tam exiguo malo declinantur duo alia summa, quæ aliter vitari non possent, matris, & fœtus præsentanea mors, quippe naturâ præferunt homines, ambiguæ & ancipiti valetudini, deformiorem, sed securam vitam.

Quarta.

Nec insuper perterrere nos debet uteri inscissi magnitudo ulceris, quia ejus est uterus naturæ, ut confestim fœtu extracto, in se collapsus contrahatur, ita ut per primam (quod ajunt) intentionem consolidetur, adjutus præsertim à calore nativo, & humido radicali, &, à circumjacentibus partibus suaviter munitus.

Quinta.

Licet autem idem venas multas, & arterias habeat, non magis pertimescenda hæmorrhagia est, quam in naturali partu, in quo perinde omnes dilacerantur; sed facilè per ipsius os, si opus sit, injecto uterino clystere, evacuata prius debita copia, consolidatur, diligenter animadvertendo, ne quid præter naturam intus remaneat.

Roboratur sententia.

Cum igitur sectio vesicæ, ob ejusdem calculum fœliciter sæpissime cedat; hæc uteri, quæ longè tutior, facilior, utilior, & urgentior, ac magis necessaria est, perquirenda omninò erit, & animosè administranda. Insuper cum uterus tanto apostemate affici possit, ut interdum in hypogastrio eum aperire oporteat, periculosiori sæpè loco, quam ubi cæsarea sectio fit: Cumque rursus adeò magno ulcere affici possit, ut integer fœtus mortuus, aut ipsius ossa, ad intestina usque, & abdomen perveniant, & inde per sedem, aut abdominis sectionem à natura rejiciantur, quidni uterus pari, aut majori necessitate confidenter secari poterit?

Admonitio prima.

Hoc tamen advertant medici, exercendam hanc sectionem non esse, nisi in desperatis omninò casibus; nam Hippocrate dicente, extrema, & admodum periculosa remedia, non nisi extremis morbis sunt adhibenda; præsertim autem à medico poterit exerceri, ubi à natura, vel casu, antea facta vel tentata fuerit.

Secunda.

Porrò servari pariendi facultatem, post hanc læsuram, mihi perdifficile est, ne dicam impossibile, tametsi enim consolidatus uterus possit concipere in partu, tamen post ingentem cicatricem dilatari satis non poterit, nisi cicatrix denuò hiscat, expultrixque uteri dispergatur, ac proinde infirmior evadat, idcirco aut periclitabitur mater, aut oportebit eandem cæsuram denuò reserare, ac per eam fœtum extrahere, ideo in definitione, ubi ab alijs additum fuerat, salva pariendi facultate, nos concipiendi virtute superstite, posuimus.

Tertia.

Advertant etiam medici id, quod ad successionem maximè interest, infantem supervivere non posse in utero, mortua matre, nisi in eodem ictu temporis, quo anima ex matris corpore migraverit, ab utero extrahatur, aut paulò ante, dum in agone puerpera est, præsentibus adhuc spiritibus vitalibus; hujus rei causa est, quia vita & motu puerperæ cessante, cessat etiam infantis vita, & motus cordis, qui in infante pendet ex distentione & contractione duarum arteriarum umbilicalium, qui motus ubi cessat in matre, è vestigio cessat

in infante, quia non ante umbilici scissionem Spiritum per os trahit, nec in utero per os respirare potest, secundinis involutus, uteri parietibus occlusus, & tot mucoribus circumfusus; ideoq; quotquot cæsaris nomine fuerunt salutati, Scipio, Cæsar, Manlius, Sanctius ac reliqui, qui supervixere, palpitante, aut adhuc viva matre fuisse eductos, credendum est.

De abortu.

CAP. IV.

ABortus quasi à naturali ortu remotus, dicitur imperfecti, & ante maturitatis tempus, fœtus exclusio. *Definitio.* Hæc si intra septimum diem contingat, effluxio nuncupatur, à quibusdam obstetricibus falsum germen; *Effluxio.* à die quadragesimo aborsus, sive abortus, nam & inter hasce voculas plerique inutiliter distinguunt, aborsus nuncupantes, deperditiones, quæ primis mensibus conceptu exorso fiunt, *Deperditio.* abortus verò, quæ ultimis, & propè pariendi tempus eveniunt, quæ enim octavo contingit mense abortus vocari non consuevit, sed partus illegitimus, *Partus illegitimus.* quia vivunt, in Aegypto, & alijs in locis. Est affectio in genere excretorum præter naturam. *Species.*

Porrò abortus, vel ab externis causis fit, vel ab internis: *Causa.* internarum aliæ ad corpus pertinent, aliæ ad animum; ad corpus quidem quatuor intemperies, nam calida humorem depopulatur, quo fœtus destitutus corrumpitur. Ex frigida, quia naturæ inimica pravum alimentum fœtui suggeritur: Ex humida *Interna ex parte corporis.* ligamenta inprimis non solidescunt, & humore plenis acetabulis facilè fœtus suffocatur, & humore retentrix infirmior fit, quam ut possit fœtum ad debitum tempus continere; atque ex nimia humiditate, orificij matricis amplitudo, patula & hians redditur. Sicca intemperies abortus causa est, quia ligamenta, veluti chordæ, exsiccata disrumpuntur, & fœtus nutrimento destituitur, subindeque corrumpitur, haud secus ac planta in terra arida, & arenosa, Sunt etiam internæ causæ, fœtus mortuus; inutilis, ac vitiosa fœtus moles; flatus: & uteri quilibet tumor præter naturam; aut ulcus: aut morbus acutus vel febris 5. aph. gracilitas & nimia fœminæ extenuatio: aut crassitudo, vel obesitas, crassa enim totum in se alimentum convertit, gracilis autem sufficientem non habet, & utero est minus capaci, demum internæ etiam censentur causæ, diarrhæa ingens, tormina acuta, stranguria cum ardore, & inflammatione conjuncta. Ex parte animi sunt omnes ejus passiones, *Ex parte animi.* ut ira, gaudium immodicum, tristitia, risus, præsertim horror seu timor. Externæ sunt horrendus objectus, *Externa.* aut repentina hominum dimicatio; mortuorum & laniatorum inspectio: latronum incursus, fulgur, tonitruum, ignis accensus in ædibus propriis, aut vicinarum; bombardarum & nolarum sonitus: constitutio australis inconstans & parum clemens: aër fœtidus cloacarum: frigidus etiam nimis, aut impensè calidus, quippe nimia frigiditas fœtum perimit, caliditas halitum intercipit, & in utero suffocat: teter etiam odor lucernarum aut funalium extinctorum: vel venènata substantia, ut pestilens: ea insuper omnia, quæ dissolvunt uteri acetabula, per quæ fœtus alimentum capescebat, ut violenta exercitatio, saltus, equitatio dura, aut vectio: gravioris oneris gestatio, tussis, sternutatio, vomitus violentus, casus vehementer concutiens, aut ventris ictus fœtum contundens: balneum, quia laxat, nimia evacuatio, venæ sectio, hæmorrhagia, nam mulier sanguine misso abortit, idque magis, si fœtus sit grandior: immodicus, aut mali succi cibus, vel potus, inedia longa, & arcta jejunia: debilitas ipsius fœtus: coitus maximè post septimum mensem debilitat, & abortum provocat, quia vincula remolliuntur ac dissolvuntur, transitus per herbas, quæ abortum provocant, & menstrua, arcta alligatio, qua fœminæ

plerunque utuntur, ut corpori venustatem concilient, in quem etiam usum assulas ligneas, seu eburneas, ac etiam ferreas Venetæ, Anglicæ, & Antverpienses ad sternum, & pubem, haut sine fœtus detrimento subjiciunt. Uteri præterea nimia magnitudo, vel exiguitas, abortus causa est, & vitia quælibet totius, vel principis alicujus partis.

Signa. Indicia, quæ futurum abortum portendunt, sunt lac sponte fluens è mammis, præsertim aquosum; mammillarum spontanea extenuatio; nam, si gemellos habenti, dextra mamma gracilescit, marem, si sinistra, fœmellam amittit: laterum ventrisque superioris coarctatio, lumborum, & coxarum gravitas, & ad motum segnities, capitis & oculorum dolor, ventriculi morsus, frigiditas extremorum, animi deliquia, febris, horror, convulsiones, quæ si retrorsum fiant, & velut comitiali morbo afficiatur mulier, medicamentorum violentia, procuratum abortum accusat, ut retulit Aëtius: Quod si fœtus jam moveri cœperat, rarior languidiorque motus evadit, cumque abortiendi tempus instat, aqua primum saniosa ab uteris profluit, loturæ carnis similis, deinde cruenta, hinc purus sanguis, postea grumi, ac demum fœtus ipse formatus, aut informis excluditur.

Hipp. 5. aph. 38.

lib.16. c.19.

Prognostica Quæcunque præter naturam tenues utero gerunt, secundo mense abortiunt, priusquam crassescant: causa est alimenti penuria, vel humorum pravitas, & uteri imbecillitas, quæ nec trahere potest, nec habet unde trahat. Primis mensibus fœmellarum magis abortus contingunt, ultimis masculorum, rationem tradidimus capitulo de morbis acutis prægnantium. In abortu, quam in legitimo partu longè gravius afficiuntur, & torquentur fœminæ, minus verò læduntur illæ, quæ firmiores sunt, quam quæ laxam habent alvum, & partes uteri debiles, minus etiam periclitantur, quæ ætate sunt provectiores, quam primiparæ, facilius tamen abortit, quæ fœtum, ad tolerandam famem minus dispositum gestat. Si hyems australis, aut pluviosa sit, ver siccum, & Aquilonium, inquit Hippocrates, mulieres, quibus partus ad ver instat, ex quavis occasione abortiunt, causa est, quia humida, ac mollia, & rara reddita corpora, per hyemem tepidam, ad intimas sui partes descendentem frigiditatem facilè admittunt, ac præsertim si subita mutatio fiat, quia imbecilla prægnantium corpora, repentinam inclementiam perferre nequeunt.

3. aph.12.

Curatio. Curatio tota sita est in præservatione, nam facto abortu, non differt à curatione ejus, quæ legitimè peperit. Si igitur ab aliqua intemperie abortus fieri consuevit, introductione contrarij curatur: si à morbo quovis, providendum ei debita ratione. Si ex assumpto pharmaco, ex relatione id dignosces, præcavebis verò iis, quæ hypercatharsin prohibent, vim nimirum, & acrimoniam medicamenti retundentibus, ut aqua tepida cum saccharo, amylo, syrup. viol. portulacæ, aqua hordei, & similibus; si ex sanguinis missione abortus impendeat, reficientibus omninò & roborantibus utendum, de quibus infra 4. remediorum genere; Si ex humoribus acribus & mordacibus, ex doloribus lumborum, & inguinum ac pudendi, cum erosionis, vel exulcerationis sensu id captabis, & ex reliquis quæ humoris prædominium demonstrant, quem ante conceptum purgabis, & cibis boni succi attemperabis. Si à tumore duro, mola, aut uteri hydrope, curatio ex proprijs capitibus petenda; dignosces verò tumorem, ex dolore & tactu; molam, quia toto ferè gravidationis tempore sanguis aut virulentia aliqua ex utero instillat, hydropem, quia digiti tactu osculum uteri gracile, & obscuratum ac humidum persentitur circa initium: procedente verò tempore, cum fœtus movetur, venter intumescit, ad contactum dolet, febris adest, dentium stridor, & reliqua suo loco dicta.

Hypercatharsin prohibentia

Si ex humorum copia curatio.

Si verò ab aliis causis fiat, curatur quatuor remediorum generibus; ac primo, si ab humorum copia fiat, dignoscitur ex pletoriæ signis, & quia juvenculis boni habitus primis præsertim mensibus, citra manifestam causam contingit, ac veluti varices in cruribus & inguinibus fiunt, mammæ turgent, & sanguis è naribus fluit, aut per os cum vomitu, aut tussi, sæpè etiam per colum uteri. Curatur parco victu, modico exercitio diutino, sed lentè, & per intervalla facto, somnus sit pauló longior, aër temperatus, cubiculi fenestræ orientem, aut septentrionem respiciant, sanguinis missio fiat bis, aut ter ante conceptum, vel 1. 2. 3. 4. 5. aut etiam 6. a conceptione mense, quo potissimum abortire consueverit; sed in 5. & 6. cautè, & cum præmeditatione, urgenteque necessitate, & adhibitis interea umbilico, quæ 4. remed. genere dicenda sunt. Renibus verò, ad extinguendum sanguinis fervorem, adhibeatur unguentum refrigerans, sandalinum, cum oleo ros. aut viol.

Si ex laxitate.

Secundò si ex laxitate ligamentorum fiat, ob mucorum copiam proveniente, dignoscitur, quia menses fiunt pauciores ante conceptum, & post menstruam purgationem, per duos aut tres dies mucci ex utero prodeunt, sæpè etiam cum horrore, & calore. Curatur purgatione ante conceptum facta, per pillulas de hiera mastichinas cum aromate, de agarico; de rhabarb. cum agarico, & mastice; advertentes, quod hæ uteri causæ morbosæ, prius quam mulier concipiat, tollendæ sunt, nam muliere jam gravida, difficilis est earum affectionum curatio. *Admonitio.* Sic post purgationem utendum ijs, quæ pituitam ab utero deducant, ac discutiant, pessis, suffumigijs, unguentis, emplastris; ut ℞ seminis fœniculi, arthemisiæ an. ʒ ij cinnamomi, cariophyllorum, mei an. ʒ i, radicis gentianæ pulverizatæ ℈ iiij, myrrhæ, & tragacanti an. q. s. fiant pessaria; *Pessi.* aut ℞ medullæ colochyntidis, myrrhæ, nitri, cumini an. ℥ i. caricarum contusarum q. s. fiant pessaria; *Oleum.* hoc etiam oleum in uterum injectum mirificè prodest, accipe colochyntidem magnam, superne incidito, ejectis seminibus ac medulla, capacitatem reple oleo irino, cooperiatur cum dissecta particula, ac in cineribus calidissimis coquatur, oleum excolato, ac in vulvam tepidum injicito. *Suffitus.* Suffumigia vero parantur, ex cinnamomo, cariophyllis, calamo aromatico, ladano, ligno aloës, bezoino, pipere, lavendula, calamentho, arthemisia, pulegio, alipta, & gallia moscata, junco odorato, moscho, & ambra; ut ℞ ladani puri ℥ ß, styracis, calaminthæ ʒ i. ligni aloës, sabinæ siccæ an. ʒ ß, ambræ ℈ i. mosci g. iiij. misce, fiant trochisci pro suffumigio; aut ℞ styracis ℥ ß. ligni aloës ʒ ij, balsami, & ambræ grisiæ an, ʒ i, musci ℈ i fiant ut supra; aut linimenta hac ratione adhibeantur. *Linimentū.* ℞ succi arthemisiæ, menthæ an ℥ ß, olei anethini, ruthacei an. ℥ i. vini optimi ʒ iij, bulliant in duplici vase ad vini consumptionem, & adde cinnamomi pulverizati, cariophyllorum, macis, piperis albi an. ℈ ij. mosci g. v. ceræ q. s. pro linimento, quo inguina & pubes persundantur. Aut fiat sequens emplastrum, quod ijsdem partibus adhibeatur. *Emplastrū.* ℞ cariophyllorum, galangæ, zinziberis, ligni aloës an. ʒ i. nucis muscatæ, zedoariæ, seminis ocymi, spicæ, croci an. ℈ j. rasuræ eboris, margaritarum an. ℈ i j ambræ g. x. mosci g. iij. styracis, ladani an. ʒ ij misce, fiat emplastrum, uterum exsiccat, calefacit, & roborat. Denique cuncta ferè conveniunt quæ utero humido utilia esse suo loco diximus, at reliquis non proficientibus sudare expedit ex decocto chynæ.

Si uterus parvus.

Tertiò si ex utero parvo denso, ac constricto abortus fiat, curatur ijs, quæ dicta sunt cap. de utero sicco, præsertim balneis, sed his cautè, si mulier gravida jam sit.

Si à causis procatharticis.

Quartò si à causis externis fiat, à quibus plerumque accidit, eas ex relatione dignosces; fœtum autem omninó divulsum non esse, neque liga-

ligamenta disrupta deprehendes, quia sanguis nullus aut certè parcissimus instillat ex utero, ac tunc solum imbecillus est, & commotus, quia mater perterrita, defessa, dolens, percussa, vulnerata, aut aliter affecta fuit. Curatur roborantibus auxiliis, umbilico & dorso applicitis, imò etiam ventriculo, ut flatus discutiantur, fœlicioriq; ibi facta concoctione, fœtui alimentum copiosius subministretur; valet in hunc usum sequens confectio zedoariæ, doronici an. ʒ ij, margarit: bdellij, coralli rubei, succini, serici crudi an. ʒ i. castorei ʒ i ß, musci super lapides in aqua nascentis, spicæ an. ʒ ß, cardamomi, croci, cariophyllorum an. ʒ i mellis aut sacchari q. s. dosis ℥ ij, cum vino; prodest confectio Alkermes de hyacintho, smaragdina, de citro, de gemmis, diamargariton, quæ omnia vires reficiunt, aut etiam diatrionpipereon, diagalanga, diacyminum. Extrinsecus ventriculo applicatur oleum nardinum, de mastice, de absynthio, cydoniorum; super insperso pulvere aromatici ros. calami aromatici, diarrod. coralli, ros. rub. absynthij, menthę ex quibus etiã cum cera fiat linimentum, additis g. v. aut viij mosci, capitur autem ʒ i. ceræ pro ℥ j olei. Umbilico ad fœtum roborandum applicatur, mica panis leviter torrefacta, ac vino & pulveribus aromaticis respersa; pomum odoriferum assum eodem vino & pulveribus involutum, aut carnis semiassæ frustum, cum ijsdem speciebus; emplastrum de corticibus castaneæ Montagnanæ, aut aliud dictum comitissæ à Varignana descriptum; vel emplastrum de rasura panni coccynei, positum suprà cap. de prægnantium moderamine: efficacius adhuc est id, quod recipit Ladani ʒ ij, galangæ ℥ i, nucis moscatæ, nucis cupressi, boli armeni, terræ sigillatæ, sanguinis draconis, balaustiarum an. ʒ ß, acaciæ, hypocystidis an. ℥ i, masticis, myrrhæ an. ʒ ii, gummi arabici ʒ i, therebentinæ venetæ ʒ ii, picis navalis ℥ i ß, ceræ q. s. fiat emplastrum, applicetur pubi, ac si pruritus supervenerit, remoto emplastro, locus inungatur unguento rosar. aut refrigerante Galeni. Facile paratu hoc est. ℞ olei myrthini, cydoniorum, masticis an. ℥ i, hypocystidis, acaciæ, boli armeni, sanguinis draconis an. ʒ i. sandali citrini ℥ ß. ceræ q. s. fiat unguentum; plura alia reperies cap. de prægnante morbo acuto correpta.

Roboratio fœtus. *Ventriculo* *Umbilico.* *Emplastra.*

Admonitio. Animadversione dignum est, esse fœminas non paucas, quæ etsi ante gravidationem bene valeant, statim tamen à conceptu valetudinariæ fiunt, & ægrotãt, quia habitu sunt bilioso, aut utcunq; morboso, ideoq; ilico, à menstruis retentis, mille symptomatum generibus corripiuntur, à quibus per alvi solutionem sponte, aut leni medicamento factã liberantur, prævenire tamen præstat ante gravidationis tempus, & pravum habitum in meliorem commutare, facta sanguinis missione, deinde purgatione ex diluto rhabarb. bis in septimana sumpto, si humores sunt biliosi; si vero adusti, decocto foliorum senæ, & post gravidationem à purgatione abstinere, nisi plurimi prædictorum succorum abundent, & certo fœtum perdituram constet, tunc enim modicum rhabarb. cum saccharo ros. porrigere licet, aut cydoniatum purgativum, & ea quæ roborando sanguinem mundificant, de quib. c. de calida uteri intemperie, dictum abunde est.

Scholium.

Teter enim odor lucernarum] *Monet mortalium superbia, ut Plinij verba etiamsi invitus hoc loco inseram. Miseret, inquit, atque etiam pudet æstimantem, quam sit frivola animalis superbissimi origo, cum plerumq; abortus causa fiat odor à lucernarum extinctu, his principijs nascuntur tyranni, his carnifex animus; tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem ejus existimas, sed partum, tu cujus semper in victoria mens; tu, qui te Deum credis, aliquo successu tumens, tanti perire potuisti: atque etiam hodie minoris potes, quantulo serpentis ictus dente, aut etiam, ut Anacreon Poëta, acino uvæ passæ; aut, ut Fabius senator prætor in lactis haustu uno pilo strangulatus:* *7. nat. hist. 7.*

tus: is demum profecto vitam æqua lance pensitabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit. Hæc Plinius. Sed eò etiam humana fragilitas, & miseria devenire solita, ut & in utero matris, labores quoq; experiatur homo, & mortem, ita ut fatigetur antequam indigeat, & nondum natus moriatur.

De partu vitioso.

CAP. V.

CUm quatuor ad naturalem partum requirantur in genere conditiones, ut videlicet fiat tempore debito, debita figura; cum debitis symptomatibus, & moderatis expurgationibus; ubi erratum committitur in una, vel pluribus ex hisce conditionibus, non naturalis appellatur. Ac si in tempore error sit, aborsus dicitur, de quo superiori cap. si in figura, vitiosus partus; si cum sævis symptomatibus, difficilis; Secunda verò relicta, diminuta ac nimia lochia, ad expurgationes pertinent. Confundunt scriptores difficilem partum cum vitioso, nos clarioris doctrinæ gratia de vitioso hoc capite, de difficili in sequenti verba faciemus.

Differentia Tunc autem fit vitiosus partus, cum fœtus una è quatuor potissimum figuris exit, quippe aut pedibus promitur, aut manibus, & hoc dupliciter, quia interdum ambobus se præsentat, interdum uno: similiter nonnunquam ambabus manibus, plerumque una duntaxat. Tertia figura est, quando egreditur obliquus, idest in latera, idque dupliciter, aut in alterum latus, aut in ventrem. Quarta duplicatus, quæ etiam figura gemina est, aut enim primitus natibus propinquat osculo uteri, aut capite, & plantis pedum simul junctis, quas omnes figuras Hipp. posuit, eas verò, ac plures ad easdem reducendas depinxit Eucharius Rodion,

1. de morb. mul. 47. Lib. de partib. hominis

Causa. Contingit vitiosus partus duabus potissimum de causis, uteri videlicet spaciositate, vel quia mater in partus labore, dum acerbissimi ac extremi cruciatus parturiendo sæviunt, nullo loco conquiescit, sed modò sursum se jactat, modò deorsum, nunc in hanc, nunc in illam partem, his enim de causis fœtus non consistit, sed huc ac illuc labitur, eas posuit Hipp. quibus adde capitis infantis debilitatem, quo, quia ligamenta disrumpere nequit, manibus vel quavis alia parte id efficere conatur. *Signa.* Porro indicia vitiosi partus ferè omnia conjecturalia sunt: nam si vehemens dolor adsit, & mulier prædicto modo se verset, verendum omninò est, ne inversa figura fœtus exeat, cunctæ verò inversæ figuræ adeò periculosæ sunt, ut ipsæ mulieres sæpius pereant, sæpissime infantes, nonnunquam matres una cum fœtibus, vel si fœlix, & fortunatus fuerit partus, saltem difficillimi sint, inter hosce tamen minus periculosi censentur, qui in pedes exeunt, quos latini Agrippas propterea dixêre, & malum omen portendere semper rati sunt, vel quoad corpus, vel quoad animum.

Lib. de nat. pueri.

Prognostica

Agrippa.

Curatio. Curatur vel potius præcavetur vitiosus partus tribus remediorum generibus, ac primò quidem situ parturientis, & infantis. Satagendum itaq;, ut mulier, dum parturit, semper quieta sit, ac debito modo collocata, uti cap. de partu naturali dictum est. Dolores, quoad fieri possit, patienter sustineat, quia sic minus agitabitur. Aër sit temperatus, sed neq; cibo impleatur, imò si fieri id possit, jejuna conservetur, aut saltem exhibeatur cibus exiguæ molis & plurimi nutrimenti, quippe ventriculo cibo pleno, dilatari uterus nequit, ac dum extenditur, magis mulier laborat; exhibeantur igitur ovorum vitelli cum vino, epata gallinarum, juscula earundem, aut pasta facchari cum ambra, mosco & aqua ros. Lusitani *(alcorsam)* vocant,

Secundò

Partus facilitantia, & dolorem mitigantia.

Secundò ijs medicamentis utendum, quæ partum facilitent & dolorem minuant, sic enim mulier minus agitabitur, ea conscripta reperies cap. sequenti, præsertim autem adhibeantur fotus, & linimenta blanda, itemque pessaria, ex myrrha & castoreo, sic fœtus faciliorem ac leniorem exitum inveniet, & mater cum minori ærumna, & cruciatu pariet.

Obstetricis opus.

Tertiò ac præcipuè universa vitiosi partus providentia in eo consistit, si obstetrix suo ministerio curet, ut fœtus naturali figura prodeat, parturiens igitur, competenter in lecto locata, elevatum habeat corpus, ac si fœtus in dextrum latus infixus est, in sinistrum cubet, & vice versa; si verò matris positura infantis situm corrigere nequeat, tunc chirurgus, diligensve obstetrix, quæ natura molliusculas habeat manus, vel oleis & unguentis delibutas, unguibus præcisis, ne fœtus offendatur, ac in unum conductis digitis, primum curet, ut, si fœtus figura naturali appropinquat, in ea conservetur, quod qua ratione fiat, & quæ sit naturalis figura primo hujus lib. c. jam diximus. At si in ambos exeat pedes, non est mutanda hæc figura, sed tentandum erit, ut manus infantis in crura, & suras demissæ, una cum pedibus molliter prodeant, nam difficulter fieri potest, ut pedes sursum versus iterum retrudantur, quo naturaliter exeat: sin autem manus pedum musculis non applicet, sed in sublime erectas habeat, periculosissimus fit partus, & brachia læduntur. At si in man⁹ procidat ambas, oportet obstetricem humeris appræhensis partú eousq; intrò reducere; quoad manus lateribus applicet, ac deinde suo modo ad egerendum remittat; quod pariter intelligendum venit de manu vel pede singulari, utrumque enim initiò reduci debet, ut pariter ducãtur manus, &, si fieri id queat, in caput egrediatur. Consimilis diligentia adhibenda, si super genua, latus, aut quãvis aliam partem procubuerit, vel si complicatus exierit, pedibus capiti adjunctis, aut natibus primit⁹ exeuntibus; quippe in hisce omnibus de reducendo fœtu habenda est cura; quod si non consequitur, tunc mulieris pedibus comprænhensis, ipsam vehementer concutere opus est, donec fœtus aliam repræsentare figuram comperiamus, ut enim motio, & agitatio ijs, quæ naturaliter pariunt, periculosa existit, quia naturalem figuram invertit; sic, ubi figura non naturalis est, conducit, quia eandem in naturalem convertit. Illud semper observantes in prædictis reductionibus, ne manus aut tenella pueri brachia plurimum tractemus, ne fortè ob teneritudinem divellantur, laxentur, flectantur, & exarticulentur.

Infantis reductio si in pedes. — *Si in manus* — *Si complicatus.*

Geminus infans.

Verum si partus simplex aut unus non fuerit, sed gemini, ijque simul se promant, si in caput prodeant, obstetrix alterum post alterum deducat, ita tamen, ut posteriorem è manibus non emittat, & priorem debita figura conservet.

At, si non capite sed pedibus ambo exeant, danda etiam opera est, ut alterum quam commodissime, eo pacto, quo suprà in simplicibus docuimus, excipiatur. Si verò ita ad exitum tendant, ut alter capite, alter pedibus sese præsentent, elaborandum pari studio erit, ut qui prior ex ijs fuerit, is prius educatur, ita tamen ut neuter alterum inter exeundum allidat; tamen si, qui posterius exit, in pedes converti denuo possit, ut caput foribus obvertatur, tutum id quidem foret, quod pariter in simplici intelligendum. Reliqua ad hanc operationem attinentia, videre licet c. de fœtu mortuo.

De partu difficili & laborioso.

CAP. VI.

INter reliqua animantia sola mulier patitur difficilem partum, quippe quæ sola maximos inter pariendum sustinet cruciatus, cujus rei naturales causas assignant,

aſſignant, debilitatem fœminarum noſtri generis, earundem vitam otioſam, & magnitudinem capitis infantis, præcipua tamen ex divinis oraculis petenda, ac referenda in lapſum primæ mulieris, voluit enim altiſſimus ſexum illum, qui tantarum ærumnarum cauſa fuit, huic ſubjici calamitati, ut ſcriptum eſt Geneſis 3. Dicitur autem difficilis partus ille, qui cum fœtus vel matris periculo accidit, vel quia cum gravisſimis fit ſymptomatibus, vel quia tardius procedit, ita ut longo tempore prematur mulier. Reponitur difficultas pariendi ſub genere immodicè contentorum, nam etſi fœtus non ſit res præter naturam, nec pars utero gerentis; proportione tamen reſpondet iis, quæ naſcuntur, & familiaria ſunt, ut fructus, & ova. *Definitio.* *Species.*

Cauſa hujus rei, in univerſum aut externæ ſunt, aut internæ. Externæ quidem quę partus difficultatem inferunt, ſunt Aquilonaris conſtitutio, aut intemperata, veluti nimis calida, quæ vires diſſolvit; frigida aut ſicca, quæ uterũ denſat; moderatè calida, & humida ad partum facilitandum valet. Sunt etiam externæ cauſæ omnes animi paſſiones, quæ diſtrahere poſſunt, quo minus mulier tota huic actioni ſit intenta, ut ira, mœſtitia, verecundia, timor, vehemens ipſius partus dolor, & inconveniens ſitus parituræ, ut ſi ſtet, aut ſedeat. *Cauſa.*

Internæ verò cauſæ ſunt ex parte mulieris, ex parte fœtus, & ex parte membranarum. Ex parte mulieris, quia cum imbecilla ſit, enixu ſeipſam juvare non poteſt: aut quia anheloſa eſt ita ut non valeat ſpiritum cohibere. His accedit vigilandi impotentia, doloris privatio, inſenſibilitas, manſuetudo, nimia pinguedo, & obeſitas præcipue omenti vel nimia extenuatio, & ſiccitas, ſic ut ligamenta dura extenſaq; partui non cedant, qualia plerumq; habent annoſæ 40. annum excedentes; quia ijs uteri muſculi exſiccati ſunt, ac minus extenſibiles. *Interna.*

Facit etiam difficultatẽ partus exigua vulva, aut tumor in locis genitalibꝰ, vel caro ijſdem adnata, vel obliquitas cervicis uteri; calculus veſicæ, aut urinæ copia in eâdẽ; aut excrementorũ in inteſtinis multitudo; aut tumentes hæmorroides, nam qua ratione os uteri comprimẽdo, conceptũ impediunt, eodẽ partũ reddunt difficilẽ; adhæc uteri diſtentio, oris ipſiꝰ ſtrictura, & coli longitudo; aut ſi oſſa pubis nimiũ conſerta ſint, aut parturiẽs puella, necdũ vigorẽ adepta, magis etiã primiparæ anguntur, & ob imperitiã corpꝰ aptè præparare ignorãt. Ex parte fœtꝰ cauſæ ſunt, ſi inuſitatæ magnitudinis exiſtat, aut exiguus nimis, qui nec vincula diſrumpere queat: nec uterꝰ ei adæquetur: aut ſi magni capitis, vel admodũ exigui, hic enim non aperit vias, nec ab obſtetrice apprehendi poteſt; ille difficulter egreſſũ invenit. Similiter ſi parvi ponderis aut debilis ſit, quia tunc ſeipſũ adminiculantẽ non præſtat: fœmina inſuper majorẽ ſemper infert dolorẽ, q̃ mas, quippe quæ, debilior cum ſit, non ita ſibi inter exeundũ auxiliatur; ſubinde ſi plures fœtus ſint, aut ſi mortuus, aut monſtroſus, aut ſi informem aliquã carnem ſecũ junctã habuerit: aut ſi in figura aliqua, prętcr naturã, oſculo uteri appropinquet. Ex parte membranarũ partꝰ redditur difficilis, ſi aut non abrumpatur ſecundina ob craſſitudinem, aut ob tenuitatẽ priusq̃ eſt opꝰ, dilaceretur, humore ſiquidẽ evacuato, infans præ ſiccitate debitè non devolvitur, nonnunq̃ etiã difficilis accidit partꝰ, quia vaſa umbilicalia colo circũvolvuntur, duobꝰ aut pluribꝰ interdũ gyris, quod ſtolidis mulierculis vanę prędictionis occaſionẽ ſæpe præbet. Si autẽ amnion membrana ſola hiſcat, antequã fœtꝰ in utero volvatur, tũc lotij moleſtia totꝰ afficitur. Huc reducere oportet uteri imbecillã expultricẽ, & validã retentricẽ; nam mater abdominis muſculis, infans propriis viribus, uterus otiante retentrice, & irritata expultrice, partũ facilẽ parant; difficulter tamen ſemper fœtꝰ egreditur, ſi mortuus ſit, aut ſyderatus, aut duplicatus. *Ex parte fœtus.* *Ex parte membranarum.* *Facilis partus cauſa.*

Significant partum difficilem fore, primò conſuetudo difficulter pariendi; deinde pręſentia cauſarũ, potentiũ id efficere, quarũ externas jam numeratas, ex laborantis & aſſiſtentiũ ſermonibus dignoſces; ſic etiã, ſi ſit tenella, aut nimis provecta, aut alias debilis, ob debilitatẽ matris partũ fieri difficilem indiciũ eſt: ſi verò venter ſit magnus ex parte fœtus, quia aut totum corpus, aut membrũ aliquod magnum eſt, ipſum autem debilem eſſe, ex languida & tarda motione percipitur, qui ſi mortuus ſit, à motu prorſus ceſſat: ventris adeſt *Signa.*

frigiditas,

frigiditas, dolor circa umbilicum gravis, spiritum fœtidum mulier exhalat, color faciei mutatur, reliquaque adsunt signa cap. de fœtu mortuo jam recensita.

Si ex parte ligamentorum, ex apparentibus, & ex defectu reliquorum signorum, id depræhendes, dolor etiam circa dorsum, aut ad clunes tendens, difficilem partum portendit, ac, ut Rasius scribit, multa ante partus tempus expuitio, quia inde contrahitur siccitas, qua nihil facilitati pariendi infensius est.

Prognosticum. Dolor verò pectinem, & partes anteriores prope vulvam occupans, in muliere robusta, facilem promittit partum, præsertim si mulier constanti sit ac bono animo, & anhelitum habeat laudabilem, spes est salutis, & matris, & fœtus. Utrumque tamen sæpe periclitatur, si contraria adsunt, omnis enim partus difficilis, præter vitæ discrimen, alia etiam incommoda affert, nam sæpè ex magno conatu peritonæum rumpitur, prope umbilicum & inguina, ac exeuntibus intestinis hernia fit. Aut frangitur vena pectoris seu uteri, unde phtisin incurrunt, sanguinis sputum & tussim, dilatatur interdum pupilla, ac visus offenditur, quod Avenzoar notavit. Magnus Albertus, in lib. de secretis mulierum, partum aliquando adeò fieri difficilem adstruit, ut omnia ossa frangantur, & fiat scissura continua ab ano ad uterum, quod ultimum sæpè vidimus, nec tamen ruptio est, sed dilaceratio cutis.

Curatio. Curatur partus difficilis quatuor remediorum generibus, victu, situ, medicamentis tam externis, quam internis, & manus opera: Collocetur igitur mulier in conclavi non admodum calido, neque frigido, ac in aëre temperato, per 20. dies circa partum degat, cibis utatur emollientibus, ut jusculis gallinarum pinguium, oleribus cum oleo, vel butyro paratis, vel cum jure pingui, conferunt caricę, dactyli, uvę maturæ pensiles, ova sorbila, potus sit vinum dulce pauca dilutum aqua, aut cerevisia cum saccharo & butyro, demum esto cibus paucæ quantitatis, facilis concoctionis & optimi nutrimenti; potissimum autem instante jam partu, nec multa alimentorum copia nec varietate mulier gravetur, ne distractus calor ad alimenti concoctionem, minus sufficiat parturitionis operi; Exerceatur mulier motu ac levi deambulatione; *Deambulationes.* idcirco ultra precum & divinitatis religionem mulieres, devotiones, quas Novenas vocant, ad longinquiora templa, circa hoc potissimum tempus instituisse crediderim; fiat igitur deambulatio recta, non flexuosa, cujus finis esto modica lassitudo, quæ fatigationem non attingat. Somnus sit vigilia longior, vitentur animi accidentia, lætamque & placidam vitam fœmina degat: partu adventante, frequentior admittitur coitus, alvus respondeat, sin minus, glandibus utendum potius, quam clysteriis, nisi jam in ipsa parturiendi actio- *Incessiones.* ne mulier sit constituta, alias fiant potius incessiones ex decocto malvarum, altheæ, camæmali, seminis lini, capillorum Veneris, meliloti, capitis agni, aut vervecis, vel fomentationes & evaporationes ex eodem decocto, à quibus inguina, venter, perinæum, ac loci muliebres oleis perfundantur emollientibus, *Inunctiones.* veluti irino, amygdalarum dulcium, camomillæ, anethino, cum pinguedine anseris, gallina, & medullæ cruris vituli, ac muscilagine seminis lini, & fœnugræci, quibus etiam os sacrum liniatur, ut facilius cedat.

Collocatio. Secundò parturiens protinus in sella collocari non debet, sed obstetrix prius os uteri tangat, ac dum paululum apertum non invenit, ut lentè ac parum moveatur, jubeat; neque postea sedeat mulier, neque stet, sed manibus innitatur, contra lecti aut mensæ spondam, aut aliud quodvis sustentaculum, ita ut sit sufficiens spatium pro obstetrice susceptura infantulum; sustineatur verò à viris vel mulieribus fortioribus, respirationem cohibeat, ac propellat ad anum & uterum, ut quæ alvum exonerare nititur. Interim obstetrix, & adstantes animum addant, & consolentur mulierem, ut in Theodecto Plato monet, & Galen. in lib. de facultatibus natural. *Lib. 3. c. 3.* præsertim verò juvenculæ, & primiparæ bona alantur spe, moneanturque, ut dolores patienter ferant, neque importu-

nè se

ne se exagitent, ne fœtus convertatur in pedes, aut situm alium, unde partus fiat non solum difficilior, sed vitiosus, maximè verò, si ob nimiam pinguedinem difficilis fiat partus, præcipua ejus facilitandi ratio consistit, in congruo parturientis situ, ob id collocanda in lecto, aut sella prona, genubus flexis ad fœmora: deinde ex arte tractanda lenientibus; & os uteri, obstetricis digitis, oleo sesamino, aut simili aliquo delibutis, sensim dilatetur, idque pari pensu fiat, si os uteri, vel cervicis ejus ex siccitate adstricta fuerint, quo in casu mollibus clysterijs ex jusculis, & oleis uti licet.

Tertiò medicamentis tum externis, tum etiam internis. Si itaque *Medicamenta.* intemperies adsit, & illa quidem frigida, incessiones fiant, fomentationes aut evaporationes ex sequenti decocto, ℞ foliorum malvæ, altheæ m. i. seminis lini ℥ i aristolochiæ lib. i. coquantur in aqua, & oleo camomillæ, post fœtum inungatur sequenti linimento, ℞ muscilaginis fœnugræci, & seminis lini extractæ cum vino albo an. ℥ i. aristolochiæ longæ & rotundæ pulverizatæ an. ℥ i. styracis liquidæ ℥ i. propoleos ℥ ii, olei amygd. dulcium, lil. alb. an. ℥ ii, reducantur ad formam linimenti; aut oleo sambucino, & jhasmino, vel etiam hydræleo partes humectentur. Pessus etiam sic fit. ℞ œsypi, radicis lilij, origani calamenthi, an. ℥ ß, therebintinæ ʒ iii, conquassentur, & cum lana fiat pessus, fortior paratur ex æquis portionibus ellebori nigri, opoponacis, ac fellis taurini, aut fiat suffumigium ex stipite caulium, myrrha, & felle taurino, aut ex ungula muli, aut ex piscibus salitis; aut reliquis non proficientibus, emplastrum ventri applicetur, ex succo ruthæ cum ℥ i pulpæ colochyntidis. Interius autem assumat parum vini, diluti aqua arthemisiæ, aut *Intrinsecus sumenda.* micam panis vino Hippocratico intinctam, aut aquam cinnamomi cum aqua angelicæ, aut olei cinnamomi, vel macis guttas vi. cum jure pingui, & multo croco, mirificè prodest sæpius in vino genoroso præbere trochiscorum de myrrha, cinnamomi, croci an. ʒ ß aut guttas aliquot extracti de croco, vel succini albi ℈ ii aut ʒ i in eodem vino, aut in aqua liliorum alborum, aut guttulas olei ejusdem, cum quo etiam si umbilicus inungatur, partum accelerare ferunt. Aut ℞ corticum utriusque cassiæ an. ʒ ß, cinnamomi ʒ i, croci *Pulveris.* ℈ i, aquæ arthemisiæ ℥ iiii, misce, detur tepidũ; hæ insuper species partum maturant, cinnamomi ℥ ß, croci, corticis cassiæ fistulæ an. ʒ i sabinæ, capill. Ven. diptami, baccarum lauri an. ℈ ij, ossis de corde cervi ʒ ß, sacchari ℥ j ß, tenuiter cuncta pulverizentur ac misceantur, dosis ʒ i, aut ij in vino vel ovo sorbili. Pi- *Pillula.* lulæ hæ partum etiam facilem reddunt: ℞ cinnamomi ʒ v, florum camomillæ ʒ iij, cassiæ ligneæ ʒ iij ß, styracis, rubeæ, croci, radicis squinanthi an. ʒ ß, cum syrupo de arthemisia, fiat massa, dosis ʒ j, ejusdem aut majoris efficaciæ sunt aliæ, quæ recipiunt sabinæ pulverizatæ ʒ ii, ammoniaci, asæ fœtidæ an. ʒ ß, bdellii, myrrhæ an. ℈ ii, conficiantur; corticis cassiæ fistulæ ℥ iii, bulliant in s. q. vini albi ad medias, colaturæ adde juris, cicerum rub. ℥ ii, croci, ac ammoniaci an. ℈ i. vel ℞ cineris urachi infantis ʒ ii, cinnamomi ʒ ß, *Pulveres alij.* piperis longi, galangæ an. ʒ i, seminis plantaginis, endiviæ an. ʒ i ß, seminis lavendulæ ℈ iiii, fiat pulvis sumendus cum aqua sabinæ, aut arthemisiæ; validior est, qui ℞ pulveris præscripti, confectionis alkermes an. ℈ ii, trochisc. de myrrha ʒ ß, castorei ℈ i, sumatur in aqua arthemisiæ, aut vino albo; fortissimus erit, si addantur ℈ ii boracis, ut Lobelius præcipit, tum ad educendas secundinas, tum fœtum vivum aut mortuum. Est enim borax officinarum ex iis, quæ à proprietate fœtum educunt, ut idem scribit, Fallopius, Montuus, ac pleriq; alii, pro mirifico secreto. Dolorem etiam sedat, & partus difficili- *Elegma.* tatem mulcet sequens elegma. ℞ carnis dactylorum ℥ iii, muscilaginis psyllii, seminis cydoneorum an. ℥ ß, seminis pœoniæ, cinnamomi an. ʒ i, cassiæ ligneæ, croci an. ʒ ß, pulveris peucedani ℈ ii, ossis de corde cervi g. vi, cum saccharo dissoluto in aqua sabinæ, fiat elegma, dosis cochleare, ac superbibat mulier ℥ iii, hujus decocti. ℞ radicis graminis petroselini an. ℥ i, arthemisiæ, nepetæ, an. m. ß, seminis anisi, fœniculi an. ʒ i. in q. s. aquæ, fiat decoctum ad

Decoctum. *A proprietate partũ expellentia.*

lib. 1. cum quo etiam, quæ superius diximus, capi possunt, prodest haustus olei amygd. dulc. A proprietate verò juvant borax officinarum, de quo supra ad ℈ii cum vino, fimi accipitris, vel falconis ʒi, betonicæ, seu sabinæ, scobes ʒi, aut lavendulæ, aut ℥iiii aquæ, in qua ablutus fuerit nidus hirudinis, vel ℥iiii succi gallitrici, vel decocti galli veteris: sed & partum maturare, primæ notæ scribunt autores, anguium senectam lumbis alligatam; idem præstat corallus, aut anagallis dextro cruri appensa, lapis aquilæ, styrax, coriandrum viride, Iaspis, polygonij radix, aut aristolochiæ, aut ciclaminis pudendi orificio, aut fœmori alligata, ex quibus ætites, seu aquilæ lapis brachio alligatus, fœtum continet, cruribus appositus, facit, ut brevi ac sine dolore mulier pariat, sed & magnes, manu sinistra à parturiente detentus, ut Leonus scribit, fœtum expellit, aut diptamⁿ, vel corrigia ex pelle cervi cincta, demum smaragdus, radix occimi, & polypodium tritum, quæ etiam plantis pedum alligata, fœtum cient.

Manus opera.

Quartò manus opera, & obstetricis, aut chirurgi ministerio, & si secundinæ crassities, soliditasve partum impediat, Aëtij consilio cautè ipsa abrumpenda est, obstetricis unguibus, aut scalpello. At si tenuitas tunicarum fecerit, ut, quia intempestivè abrumpuntur, humore fluente ante debitum tempus, uterus siccus evadat, infundatur muscilago altheæ cum ptisanæ cremore tepido, aut cum malvæ, aut fœnugræci decocto, aut, cum antea dictis medicamẽtis humectantibus, pudendum foveatur; haudquaquam tamen permittendũ,

Admonitio.

ut vehementer uterus lanietur, ac etiamsi nulla medicamenta prosint, puer tamen vivus dissecari nulla ratione debet, quamvis Avicenna, Aëtius, & Moschio id præcipiant; non enim licet unum interficere, alterius vitæ gratia, sed implorato divino auxilio medicamentis insistendum: Si tamen mater in par-

Infans vivus ex utero matris mortua.

tu moriatur, fœtu intus vivo superstite, quod ex motibus, & subsultationibus infantis conjicitur, tunc posthabita matris ratione, expedit ejusdem matris os, & genitalia patentia servare, ut per has vias anhelitum recipere infans possit, deinde hypochondrium sinistrum inscindere oportet, ea ratione, qua superius retulimus c. de partu cæsareo, quippe dextrum latus liberum ingressum non ita præbet, ob subjectum epar, prospiciendum tamen, ut dum extrahitur fœtus, spina toti obstetricis palmæ incumbat, ne exarticuletur. Si tandem levi occasione uterus laxetur, aut inter parturiendum promineat, quod sæpè fit, pariat mulier decumbens in lecto, quod etiam caveri potest, ano imposito panno, in modum pilæ oblongæ, quam in quolibet conatu obstetrix fortiter comprimat.

De secunda relicta.

CAP. VII.

Secunda, quæ à latinis loculus etiam appellatur; à Græcis verò chorion seu deuterion; sic dicitur, autore Aëtio, quasi secundum ab utero fœtus domicilium, ac receptaculum, & est quasi radicatio multorum vasorum: hoc autem, quoniam umbilico infantis hæret, & umbilicus postremò ex utero exit; alias non accederet, per ipsum puero nutrimentum; ideo fœtu exciso foras prodire necessum est; contingit tamen sæpius, ut fœtu in lucem edito, ipsa præter naturam detineatur; quæ affectio, etiamsi nos perturbare non oportet, tamen contemnenda non est, nam cum diu detinetur, cerebro, cordi, & ventriculo, terribilia infert symptomata, & dolores, ac cruciatus intolerabiles, & vaporibus ab ea putrescente elevatis, interiora corrumpuntur, ex quibus etiam uterus afficitur, morbus causatur in numero & excessu.

Species. *1. de morb. mul.* *2. Epyd. 18.*

Porrò secunda cum detinetur, nonnunquam uteri fundo conjuncta est: interdum sejuncta & instar pilæ convolutæ, circa aliquam uteri partem consistit, Egit de hac affectione Hipp. in lib. de morb. mul. & in Epidemiis.

Deti-

Detinetur ſecunda plurimis de cauſis, ut ex quovis animi pathemate, alióve ſubito caſu enixæ adveniente, aut ſi odoramenta ſuavia naribus adhibeantur, aut ex potu aquæ frigidæ; potiſſimum verò, ſi uterus ocyſſimè à partu claudatur; aut ſi umbilicus infantis, à quo ipſa pendet, ab inexercitata obſtetrice reſecetur, antequam ipſa propellatur. *Cauſa*

Signis ad dignoſcendum hanc affectionem opus non eſt; tamen ſecundâ relictâ, purgatio malè procedit: venter attollitur, & dureſcit, febris ſuboritur acuta; dolor per univerſum corpus, maximè infra umbilicum, gravitas ventris, tormina, ſuffocatio, ac tandem ipſa ſecunda, ſi diu detineatur putrefacta, ejicitur, aut in ſaniem diſſoluta exit. Non ſolum autem detentam, ſed uteri fundo alligatam comperies, ſi ante tempus puer emiſſus fuerit, & id quidem citra magnos dolores, nam præcedentes labores fiunt, dum vaſa rumpuntur. Non violenter extrahenda ſecunda eſt, ne uterus procidat; nec ejus eductio parvi facienda, quia, quo magis retinetur, eò majorem concipit putrefactionem: periclitantur ſæpe mulieres, ac moriuntur, ſi adhæreat ſecundina, & contineatur; vel ob uſum acrium medicamentorum ulcus in utero fit, idcirco antequam putrefacientia aut corroſiva adhibeantur, id prædicendum ad vitandam calumniam. *Signa.* *Prognoſticum.*

Curatur 4. remed. gener. primò provocatione tuſſis & ſternutamenti, ſi vires non fuerint debiles, ex caſtoreo, elleboro, & pipere; per hæc enim mediæ corporis partes comprimuntur, extremæ verò exprimuntur, & ſubinde uterus. Deinde etiam vomitorijs, ſi reliqua non proſint; juvat autem vomitus, non quatenus ad ſuperiora movet, ſed quatenus expulſivam facultatem membrorum inferiorum excitat. Naribus inſuper applicentur ſuffumigia ex unguibus capræ, & plumis perdicis, ac reliquis jam dictis c. de uteri ſuffocatione, uti etiam ex fimo equi arido, columborum, aut aquilæ: ex ſemine porri, urticæ, allio, reſina pini, elleboro albo, ariſtolochia, nigella, quia hæc omnia uterum deorſum fugant, & ſternutamenta provocant; cum verò jam circa pectinem dolores ſenſerit fœmina, ſpiritum vehementer cohibeat inferius comprimendo, manu etiam validè ſuper ventrem appoſita. *Curatio.*

Secundò utendum ijs medicamentis, quæ ſecundinam eijcere nata ſunt, præſertim autem, ſi à frigore retineatur, aut ſi uterus à partu ſtatim obſeretur; ſequens potus ſæpiuſculè exhibeatur, ſi febris abſit: ℞ ſabinæ, arthemiſiæ an. m. 1. fiat decoctio in aqua ad lib. ß. colaturæ adde vini optimi lib. 1. cinnamomi ℥ i iterum leviter bulliat, laudatur etiam decoctum, vel aqua fabarum deſtillata, aut aqua florum croci, quæ detergit, ſecundas pellit, & dolores ſedat, aut etiam ʒ i croci leviter triti, mirificè tamen ſequens prodeſt. ℞ trochiſcorum de myrrha, ʒ i. rubeæ ʒ ß, croci, & caſtorei an. ℈ i. detur in vino albo, aut jure gallinæ, vel in prædicto decocto; valet ʒ i ſeminis panacis ex vino pota, aut cum melle appoſita; aut decoctum centaureæ majoris, diptami, ariſtolochiæ longæ, & eryngij; aut cunctorum ſimul, quæ etiam fœminibus appoſita proſunt: vel talis confectio concinnetur; ℞ ſabinæ, ariſtolochiæ, acori an. partes æquales, melle excipiantur, doſis ʒ ii, cum decocto mentaſtri, aut lupinorum; hoc inſuper præſidium utiliſſimum eſt. ℞ opoponacis, galbani, fellis bovini an. ʒ i caſtorei ʒ ß. detur cum aliquo ex prædictis decoctis, ſi fœmina valdè periclitetur; ejuſdem virtutis eſt hic pulvis: ℞ lupinorum, ſabinæ an. ʒ i. myrrhæ, opoponacis an. ʒ ß caſtorei g. x. in pulverem minutiſſimum reducantur, doſis ʒ i. cum decocto pulegij aut braſſicæ, aut cum melle, fiat confectio. Commendatur ovis, aut capræ ſecunda arefacta, & ex vino tenui hauſta, aut in peſſis ſubdita, aut collo appenſa. Peſſaria etiam fiunt ex mercuriali, arthemiſia, ſalvia, iride, pæonia, tritis & unguento roſ. exceptis, aut adipe anſerino, quæ etiam in forma emplaſtri ventri applicentur; potiora concinnantur ex allio, aſphalto, bezoino, ſtercore accipitris, galbano, gentiana, ſagapeno, brionia, ſcamonia, nitro, diptamo, quorum aut alicujus eorum accipe ʒ i, & cum ſucco, vel decocto arthemiſiæ, aut mercurialis *Secundam expellentia.* *Pulvis.* *Confectio.* *Pulvis.* *Peſſi.*

excipiatur: œsypus etiam cum butyro & meliloto suppositum secundam extrahit; aut ♃ utriusque aristolochiæ, sabinæ, nasturtii an. partes æquales, trita cum felle bovis excipiantur, ac fiant pessi: crocus itidem panno lineo involutus locellis apponitur; aut leporis coagulum illitur, cum porri succo, & croco. At si res ferè sit desperata, ad efficaciora pessaria deveniendum, quæ comparantur ex decocto cucumeris silvestris cum succo ejusdem, oleo irino, elleboro, staphysagria, & colochyntide, addito modico felle tauri. *Suffitus.* Suffitus insuper aromatum subtus adhibeantur, quales ex cassia, nardo, flore junci odorati, arthemisia, sabina, diptamo, pulegioque conficiuntur, hos suffitus mulier suscipiat, undique vestimentis contecta. Utendum præterea encatismatis, persusionibus ac fomentis actu calidis, ex prædictis herbis, quæ potissimum administranda sunt, si os uteri fuerit clausum. Denique, nisi magnus sit sanguinis fluxus, omnia conferunt, quæ menses movent, fœtum mortuum ac molam expellunt: de quibus omnibus suis locis sermo factus jam est.

Manus opera. Tertio manus operatione; ideoque interea temporis, dum superius scripta adhibentur, obstetrix, si os uteri nonnihil aperiatur, manum sinistram calidam, & pinguefactam in uterum immittat, ac secundam leviter extrahere tentet, quæ si alicui uteri parti convoluta inhæserit, facile educitur: si autem uteri fundo sit connexa, quod indicat fractam ac disruptam à vasis fuisse, umbilicumque parum oportunè resecatum, tunc demissa similiter manu sinistra, oleo liliorum peruncta, comprehendere tentet, nec tamen in rectum deducat, ne vulva procidat, sed leniter primum hinc inde circumagat, deinde paulo validius attrahat, sic enim obedit, & à connexu dissolvitur. Quod si uteri os adhuc claudi, & connivere deprætendatur, crebris oleorum persusionibus ac dictis jam evaporationibus insistendum. *Admonitio.* Ubi advertendum, haud quaquam expedire, ut umbilicus resecetur, antequam secundæ prodeant, contra quod faciunt Germanæ ac Belgæ fœminæ, quæ ilico umbilicum rescindunt, & secundas medicamentis educere conantur; potius tamen aliquot ex prædictis auxilijs prius tractanda, quæ si non prosunt, per spatium iiii aut ad summum vi horarum, (quo tempore in sella excavata mulier sedeat, ut propendens infans pondere suo secundas secum deferat, providendo interea, ne ipsa periclitetur) tunc quia si diutius puer pendeat, in discrimine erit, aut morbosus evadet, ad resecationem umbilici veniendum, cujus caudex parturientis fœmori alligetur, quo minus in uteri fundum, commeare possit secunda: at si umbilici vasa mucore plena appareant, citius rescindi potest, quia fœtum morbosum indicat, postea rursus ad sternutamenta, & reliqua præsidia veniendum.

Suppurantia. Quartò si neque prædictis medicamentis neque unguibus extrahi possit, suppurantia in uterum injici oportet, ut sic putrefacta à natura expellatur, ad id valet unguentum basylicon in multo oleo amygd. dulc. & liliorum dissolutum, aut in decoctione, quæ recipit radicis malvæ, viol. an. ℥ ii, radicis aristolochiæ ʒ i, seminis lini, fœnugræci an. ℥ ß, florum camomillæ, centaureæ minoris an. p. i. tritici p. ii, fiat decoctio, in aqua & oleo, in cujus ℥ iiii dissolve unguenti basyliconis ʒ iii, ægyptiaci ʒ ii, ad detersionem, arrodit enim, abstergit, & expultricem movet.

Pueri providentia. Tandem infanti, prædictis laboribus defatigato, providendum, calefaciendo ipsum eadem secundina, si juncta exeat, vino calido madida, aut certè calidis linteis, vel potius inter panes recenter coctos, calido vino, & aqua naphæ, vel lavendulæ irroratos, infans collocandus, atque halitu ejus fœminæ, quæ cuminum, anisum, cinnamomum, aut vinum ore detinuerit, tractato insuper infantis umbilico, calidis digitis modicè compressis, idipsum faciendum, si utcunque imbecillus, & sine ploratu, aut cum respiratione exigua exeat.

De

De mola post partum in utero relicta.

CAP. VIII.

Li. 3. c. de mola.

MOlæ causas, & differentias, suo loco adduximus, nunc autem expendendum est, plures ne sint, quæ post partum in utero relinquuntur, parvæ, & non adhærentes, an una duntaxat grandis, & adhærens. Cognosces autem, molam post partum in utero relinqui, quia toto gestationis tempore, fœminæ solito sunt graviores, dolet uteri regio, & inguina, ac reliqua adsunt molæ indicia ibi recensita, præterea difficulter pariunt, & à partu nihil aut parum levantur, supersunt enim dolores circa umbilicum; in dorso, & inguinibus, grumosus profluit sanguis, multus, carnosus, niger cum torminibus, & anxietate, ab excretione nullum sequitur levamen, imò nausea, vomitus, inquietudo, anxietas: venter in tumorem per circuitus elevatur, dolores etiam per intervalla succrescunt, quasi nitente natura contractione expellere: Et si mola grandis sit, postquam semel ad imas partes descenderit, sursum iterum ad superiora revertitur, natura nequeunte tam grandem malem expellere, nec uteri colo capere. Pulsus fit parvus, frequens, debilis, febris subsequitur, urina supprimitur, aut guttatim excernitur, & plurima demortui fœtus symptomata apparent: at si molæ plures sint, & parvæ, per intervalla post partum, succrescentibus doloribus, excernuntur.

Signa.

Molæ plures

Prognostici

Li. de steril.

Porro si plures molæ sunt, & exiguæ, nec adhærescentes, periculi nihil adferunt, & fœminæ, dicente Hipp. facilè restituuntur, ut, quæ cum lochijs paulatim citra magnam noxam educantur: verum cum una, & grandis est, ac adhærescit, periculosissima existit, & plerumque ex ea mulier perit, idcirco ejus eductionem, sicuti secundinæ, aut fœtus mortui, quam ocyssimè procurare oportet. Educetur autẽ ijsdem plane remedijs, quæ c. de fœtu mortuo, & de retenta secundina dicta sunt: Hipp. cit. tria potissima posuit præsidia, uteri & locorum ejus emollitionem, & apertionem, alvi purgationem per clysteres irritantes, & uteri infusiones, & cucurbitarum admotionem, quæ motus principium præstent ad inferiora. Reliqua sunt administranda ut c. præcedenti, & de fœtu mortuo.

Curatio

De torminibus post partum.

CAP. IX.

ACerbissimi dolores post partum, in ventre inferiori, & à renibus in laterum mollitudinem, & inguina puerperis succrescunt, qui duorum aut trium, sæpe etiam plurium dierum spatio per intervalla exacerbantur, sic ut fœminæ anhelitum comprimant, & videantur quasi, velle alterum fœtum ejicere. Sunt, qui negant primiparis hoc contingere, & causas afferre conantur, quod ex prima gravidatione, minus adhuc sit uterus defatigatus, subindeque frigidum aërem minus admittat, quod insuper ex reiterato dolore magis offendatur, ac tandem quod sic Deus voluerit, quo minus fœmina abhorreret ab imprægnatione, quæ tamen omnia anicularia videntur, æque enim graviter primiparas, & eas, quæ sæpius pepererunt, hisce torminibus divexari, testantur multa experimenta, imò & fœminæ, ac virgines, citra puerperium ante mensium eruptionem, ijsdem cruciari solent, ex sanguine crasso, qui non ita facilè penetrare potest, ut foras evacuetur. Fiunt enim in puerperis

hæc tormina, ex concreto grumosoque sanguine, quem natura per vias non assuetas, neque satis patentes extrudere nititur. Fiunt etiam ex flatuosa substantia, ac suscepto à partu frigore, ob enixæ & obstetricis imperitiam. Insuper ex acriori, mordacique sanguine; ac tandem ex uteri in aliquam partem *Signa.* inclinatione, ob laboriosum partum. A qua causa si fiat, cognoscitur, & curatur, ut c. de uteri inclinatione dictum est; si à frigiditate, ut c. de uteri inflatione: Si ab acriori sanguine, tenuitate dignosces, & quia partes inferiores calent, sæpè etiam febris adest, sitis & vigilia. Concretum crassum, & grumosum sanguinem, à quo plerunque accidit, accusant cruciatus per intervalla, ante sanguinis excretionem, quo excreto cessant, donec natura plus *Si ex mordacitate.* trudere satagit. Si ex mordacitate proveniant, & fœmina biliosa sit, curatur ferè ut colica, à causa calida: sic præstat bis, terve in die præbere hoc, ℞ olei amygdalarum dulcium ℥ iiii syrupi viol. ℥ i, aquæ buglossæ, aut scorzoneræ ℥ ii misce. Non desunt audaculæ fœminæ, quæ ilico à partu, frigidam aquam præbere audent, quod tamen cum maxima præmeditatione faciendum, ac non, nisi prius cognoveris, fœminam impensè biliosam esse, quo casu cum optimo successu fit.

Si verò ab alijs causis proveniat, crassitie videlicet, & flatibus, curatur *Si ex crasso hum. & flatu.* duobus remediorum generibus, quæ simul valeant sanguinem attenuare, vias patentiores reddere, flatus discutere, ac dolores lenire. Hæc autem per os assumenda, aut extrinsecus applicanda sunt. Ex his, quæ intus sumuntur ℥ iiii olei amygd. dulc. dolorem sedant, eodem oleo per clysterem applicito, quidquid in utero est intestinorum, vicinitate linitur, & attenuatum facilius ex- *Flatus discutientia.* pellitur, ac viæ patentiores redduntur. Flatus etiam discutiunt, & vias aperiunt ℥ vi vini Rhenani, in quo incoxerint flores camomillæ, ac semen anisi; aut hic pulvis. ℞ cinnamomi, nucis moscatæ, cardamomi an. ℥ ß, zinziberis ʒ vi. piperis longi ʒ i. croci ℈ ß, fiat pulvis, quo utatur in cunctis cibis. Idem præstat confectio diagalanga, diatrion pipereon, diacyminum, ac similes aliæ; aut alius pulvis sic concinnatus: ℞ nucleorum dactylorum, persici an. ʒ i. nucis moscatæ ℈ iiij, spec: elect: diamargar: calidi ʒ ß, croci g: vi, anisi ʒ i, cinnamomi electi ℈ ij. sacchari ad pondus omniũ, dosis ʒ i j, cum vino aut jure gallinæ, bis in die; huic consimilis est alius pulvis, qui recipit anisi ʒ i. nucis moscatæ, cornu cervi usti an. ℈ iiii, nucleorum persici, dactylorum an. ℈ i i, ligni aloes, cinnamomi an. ℈ ij, fiat pulvis, dosis ʒ i, cum vino albo Hispa- *Extenuantia.* nico. Humores extenuantur decocto cinnamomi, adianthi, corticum citri, quorum æquales partes ut ʒ i. coquantur in lib. I vini ad medias, ac præbeto; aut ℞ corticis utriusque cassiæ, cinnamomi, capill. Veneris, seminis anisi an. ʒ ii. fiat pulvis, cujus detur ʒ i, in vino albo.

Externa si ex grumo. Unguentũ Secundò externis utendum, quibus flatus & grumus discutiantur, ac viæ patentiores fiant, in quem usum sequens cataplasma ventri admoveatur: ℞ vitellos ovorum num. v i, conquassentur, & adde pulveris cymini ℥ i, coquantur in oleo jhasminorum, aut lil. alb. aut ℞ ovorum vitellos coctos sub prunis quousq; indurentur numero x ii, pulveris seminis lini, fœnugræci an. ℥ i ß, florum camomillæ, meliloti, anethi an. ʒ ii, coquantur in oleo camomillæ, donec reducantur in formam unguenti, quod ventri sæpius calidum applicetur, ac reiteretur; aut ℞ farinæ camomillæ, roris marini an. ℥ i, seminis lini, anisi, fœnugræci, fabarum, cumini an. ℥ i, butyri recentis, adipis gallinæ an. ℥ ii cum oleo sambucino, fiat cataplasma: ejusdem virtutis est hoc unguentum, adipis anatis, butyri recẽtis an. ℥ i, succi samsuci ℥ i ß, medullæ cervinæ, terebintinæ, ac mellis an. ℥ ß, myrrhæ ʒ ß, corticis cassiæ, aloes an. ʒ iii, coquantur ad consumptionem succi, & adde ceræ q. s. fiat unguentum, umbilico, ac genitalibus apponatur. Cepæ etiam sub cineribus coctæ, adde butyrum, oleum liliorum, & parum vini, ac fiat cataplasma; aut linteum madidum in oleo liliorum, *Inunctio.* camomillæ, amygdalarum dul: prædictis partibus apponito, prius tamen eadem loca foveantur decocto, ex florum camomillæ, anethi, rorismarini an. p. I.

semi-

seminis lini, anisi fœniculi, cumini an. ℥ ij. fiat decoctio, in pari quantitate vini, & aquæ, & cum spongia imbibita partes foveantur, aut ex herbis contusis fiat cataplasma, sacculus etiam paratur ex floribus camomillæ, folijs sicci lini, aut canabis: pulegij, origani, fœniculi, arthemisiæ, cariophyllis, quæ omnia trita, sacculo colligata, ac vino albo cocta, umbilico, & genitalibus apponantur; multa verò semina sacculis non commisceantur, quia fiunt ponderosi, ac molesti. *Sacculus.*

De immoderato sanguinis fluore post partum.

CAP. X.

1. de morb. mul. 89.

Hippocrates assignans tempus, & quantitatem puerperij, seu purgationis lochiorum, durare, inquit, si fœmellam peperit mulier, per 42. dies, sed extra periculum esse, si 25. expurgetur: si verò masculum peperit, diuturnissimam fieri purgationem 30. diebus, periculo carere, si 40. contingat: quæ verò abortiunt, si juniores corrumpunt fœtus, paucioribus diebus, si adultiores, pluribus expurgari: sanguinis autem colorem, quasi ex sana victima esse, ac sine pravo odore; primoque sesquihæminæ mensuræ, aut paulo plura, postmodum indies pauciora, donec cessent. Moschio debitam purgationem ex eo metitur, quòd sanguis prius uberius, deinde fœculentus, & paucus, postremò purulentus egreditur. Hippocratis sententiam sequuntur Mercurialis, & Cordæus, ego verò universalem non esse existimo, ac prædictos viros longe aberrare, si cunctis fœminis eandem præfinire velint quantitatem, & tempus, nam Belgæ, & Germanæ, & quæcunque in illis vivunt regionibus, ubi fœminæ validius exercentur, breviori multo tempore, & minori quantitate salubriter expurgantur, sæpe ad octiduum duntaxat, ut plurimum ad 15. dies, neque per id tempus perpetuò fluunt, sed per intervalla, quatuor, quinqueve plerumque interpositis diebus; sed & in illis etiam plagis, in quibus, quia fœminæ in otio vivunt, diutius in lochijs detinentur, maximam reperies varietatem juxta fœminæ habitum, & vitæ institutum; quamobrem ex conferentia, & tolerantia potius conjectura facienda est. *Lochiorum quātitas & duratio.*

Causa immodici hujus purgamenti, est impetus sanguinis, & ejus tenuitas, laxitas viarum, vel dilaceratio vasorum; à quibus ultimis duabus causis fieri, indicium est, si statim à partu accidat, ac si semel incepta fluxio difficilius sistitur. *Causa.*

Immoderatam verò esse lochiorum purgationem, significat pulsus debilis ac frequens, impotentia, cibi fastidium, visus tenebritas, aut imminutio, gravis auditus, aurium tinnitus, vires prosternuntur, calor minuitur, & si copiosior, vel diuturnior persistat, animi sequitur deliquium, vel convulsio, ut in aph. Hipp. scripsit. grumi plerumq; compacti excidunt, dolor adest in lumbis, & hypochondrijs cum torsione ventris, ac duritie, & ad contactum renitentiâ, rigore, febre acuta, rubore faciei, & venarum duritie, ac sæpe mors sequitur; Prædicta tamen symptomata periculosiora sunt ex abortu, quam ex partu, ut etiam semper corruptiones, quam partus, graviores periculosioresque existunt. *Signa.* *5. aph. 56.* *Prognostica.*

Curatur duplici remed. genere, & primo quidem, quamvis immodica sit evacuatio, statim cohibenda non est, sed solum victus ratione, ac leviusculis medicamentis, quæ laxas uteri partes firmare valeant utendum, diligenterque pensitandum, quantum id, quod profunditur, naturalem puerperij purgationem excedat, quantumve vires prosternat; ac si immodica sit purgatio, quoad quantitatem, profusioni prius, quam affectui providendum; si verò *Admonitio.*

duratione potius, quam conferta copia, debito copiosior sit, affectum prius curabis, deinde profusionem moderaberis. *Cibus.* Esto igitur cibus ex gallina, asa, amylo, conserva ros. antiqua, carne cydoniorum, oryza, & reliquis dictis c. de menstruis superfluis, quies imperanda, somnus moderatus, aut pauló brevior; ne calor longiore auctus, in partibus internis, sanguinem ulterius attenuet, quod in omni sanguinis fluxione advertendum, *Admonitio altera.* at si ad quietem, & resumendas vires longior somnus concedatur, id fiat, aliquantulum prius sedato fluxu, verum si diu fluor duret, tunc frigidis & adstringentibus conciliandus, sed parcus, & à quo facilè excitari possit, nec sola permittatur dormire mulier, sed præsente altera, quæ pulsum & respirationem, per intervalla intueatur, & obtrectet, ne in somno deficere contingat.

Sanguinem sistentia. Secundò si nimis copiosa sit profusio, arte cohibenda levioribus imprimis, quæ si satis non sint, ad fortiora veniendum; conveniunt sirupus de rosis siccis, de portulaca, myrthinus cum aqua portulacæ, symphyti, cap. ros. aut in qua aurum ignitum sæpius fuerit extinctum, frictiones brachiorum; inunctiones ventris, cum oleo mastichino, myrthino, superspersо pulvere masticis, myrthillorum, trochiscorum de karabe; vel fiat fomentatio cum vino adstringenti: acetum super ventrem poni jubet Avicenna, quod in præsenti sanguinis fluore minus securum judico; *21. 3. tract. 2. c. 33.* denique prius moderetur, non in totum cohibeatur fluxio, ne erisypelas, tumoresve, & alia similia mala in utero concitentur, subindeque difficilis respiratio, suffocatio, aut mors ipsa subsequatur, idcirco, nisi magna urgeat necessitas, adstringentibus, aut frigidis in puerperis utendum nunquam est. *Adstringentia non nisi magna urgente necessitate adhibenda.* Si tamen nimium sit immoderata, & effrænis fluxio, omni, ut diximus, ratione cohibenda est; quippe satius fuerit, eorum malorum aliquod, utero aut corpori inferre, quam certam oppetere mortem, ideoque tunc ad illa deveniendum, quæ c. de menstruis superfluis in 5. remed. genere abundè scripsimus, quæ hic repetere supervacaneum fuerit, præter quæ etiam laudatur vinum, in quo suffocati sint cancri fluviatiles, stercus muli vel asini combustum, aut exsiccatum, & per cribrum extractum, ac vino dilutum; succus urticæ ebibitus ad ℥ iiij, aut ʒ i spongiæ combustæ ac tritæ, & vino exceptæ, & quæcunque præterea siccant, & adstringunt, suffita, aut apposita.

De diminuto sanguinis fluxu post partum.

CAP. XI.

PUerperæ, quibus à partu purgamenta supprimuntur, aut diminutè fiunt, in gravissimos incidunt morbos, *Lochia cur deteriora menstruis.* quanquam enim gravis menstruorum suppressio oppidò offendit, non tamen perinde, ac si à partu naturali, vel difficili, vel etiam abortu supprimantur: nam, Gal. teste, lochia non abundantia modò, *3. Epyd. 3. 71.* sed insigni etiam pravitate, & vitio obsunt, quia laudabiliorem sanguinem, ad fœtus nutrimentum, uterus allicit, relinquitq; deteriorem; quod in causa est, ut prægnantes pravis humoribus repleantur, ideò non æqualis est multitudo, neque æquale vitium in menstruis, ac in lochijs, neque pari spacio purgantur: ut plurimum autem melancholicus apparet sanguis, à puerperio evacuatus, idcircò conspiciuntur urinæ infectæ, ac si fuligo quædam in eas incidisset.

Causa. Suppressionis lochiorum causæ externæ sunt, vociferatio, splendor, risus, subita perturbatio, vel quodvis aliud subitaneum animi pathema, immoderati alimenti usus, labor nimius, incessio super nivem, intempestivus aquæ potus, aut frigidi aëris accessus, quo nihil deterius puerperis est, quia ex illo, vacuum uterũ subeunte, distenditur, frigescit, ac intumescit ipse uterus, ejusq; orificia, uti sæpe diximus, occluduntur, unde hæc lochiorũ suppressio, subindeq; gravis-

ſima ſymptomata & mors ipſa ſæpiſſimè contingit, ex quo affectu chariſſima & lectiſſima conjux mea Catharina Rodrigues piæ, ac fœlicis memoriæ, ſummo meo, & conſanguineorum dolore in flore ætatis ſublata eſt, prius alvi fluore initio puerperij correpta deinde præ contracta debilitate lochiis ipſis ita ſuppreſſis, ut nullis potuerint mediis ad inferiora revocari. Internæ cauſæ ſunt ſanguinis craſſities, & abundantia, quæ obſtruit, viarum ſtrictura: alicujus partis dolor, imbecillitaſve, uteri anguſtum os, aut ejuſdem diſtorſio. *Interna.*

Signa. Præter ſigna, quæ c. de ſuppreſſione menſtruorum relata ſunt, peculiaria lochiorum retentorum deſumuntur, ex Hippoc. lib. de nat. mulieris, nam & puerperio retento tumet venter, & crura, rigor, & dolor imum ventrem, & lumbos tenet, qui quandoque ad viſcera aſcendit: animo linquuntur, & progreſſu temporis cavæ faciei partes rubeſcunt; febricitant, & interdum etiam perfrigerantur; pulſus eſt debilis, celer, & acutus, aliâs deficit, & aliâs attollitur: dolor procedit ad articulos manuum, crurum, & lumborum, ſic ad ſpinam, inguina, & collum: & corporis partes impotentes fiunt, ac poſtea calor quietus, ulterius manifeſtatur: urinæ fuliginoſum quid præ ſe ferunt: uteri inflammantur, & quæ poſtea exeunt graveolentia, nigra, livida ſunt, & ſi non exeant, periculum mortis eſt, pariter ac ſi citò non curentur, eodem Hippocrat. teſte. *Prognoſticum.* *1. de morb. mul.* Fiunt autem ex hac puerperij ſuppreſſione febres acutæ: difficiles reſpirationes, anginæ: pleuritides, paraplexiæ, maniæ; melancholia, vigiliæ, ſanguinis ſputum, vomitus, diſenteria, hydrops, ſæpiſſime verò, uti crebrò animadvertimus, jecoris inflammationes, & phrænitides, quæ omnia periculoſiſſima ſunt, niſi ſudor aliquis copioſus erumpat, quo ſepe ab hiſce periculis fœminæ liberari ſolent.

Curatio perficitur triplici remed. genere. *Curatio.* Primo tamen conſiderandum, an lochia ſupprimantur, eo quod ſanguis ad mammas recurrat; quo in caſu ſi mulier nutrix futura ſit, non protinus ſanguis mittendus eſt, ſed inſpecto prius naturæ impetu, ſi ſymptomata ſuboriantur, vena pedis tundatur, aut cucurbitulæ fœmoribus applicentur, aut quapiam alia ratione ſanguis evocetur, ac utcunque plenitudo in morbum degeneret, juxta morbi naturam, ex capitibus præcedentibus, curationem deſumes; fuerit tamen operæpretium, ſi id præſentias, præcavere, quod fiet, uti jam diximus, tribus remediorum generibus: *Præcautio.* primò quidem ſanguinis miſſione, quæ præſertim conducit, quando cauſa ſuppreſſionis multitudo eſt, aut ſi ſanguinem aliò confugere depræhendes, quod ex dolore vel quovis alio ſigno dignoſces, *Sang. miſſio* quibus in caſibus, adhibitis fœmoribus, ligaturis, frictionibus, & cucurbitulis, cum copioſa flamma, & ſcarificationibus, ac reliquis, quæ ſanguinem ad uterum revocant ilicò, ſi malũ urget, venam pedis ſecabis, ac deinde juxta ea, quę capitibus ſequentibꝰ ſunt dicẽda, recipienti membro providebis, hac adhibita admonitione, quod ſi in totum ſuppreſſa ſit evacuatio, protinus ad ſanguinis miſſionem confugies: *Admonitio* ſi verò diminuta duntaxat, omni arte prius evacuatio ſollicitetur, & cauſis plenitudinis obvietur.

Secundò utendum ijs, quæ reſerent, attenuent, ac emolliant, & vicinas partes laxent, quæ quidem potiſſimum conveniunt, cum ex ſanguinis craſſitie ſuppreſſio fit, *Reſeratio viarum.* quæ ex ipſo ſanguine depræhenditur: aut ex oſculorum venarum ſtrictura, quæ cognoſcitur ex corporis ſiccitate, & conſtrictione reliquarum venarum; facta igitur ſanguinis miſſione per latum foramen, aut per mariſcas, aut cucurbitulas, cum magnis crurum ſcarificationibus; venter univerſus, pubes, & inguina perfundantur oleo de croco, de cinnamomo, liliorum alb. de napha, de ſpicanardi, de angelica, admixto modico theriacæ: ſi verò animus ſit magis emollire ac laxare utendum oleo amygd. dulc. ſeſamino cum dialthea, aſſungia gallinæ, medulla crurum vituli, & ante inunctionem eædem partes foveantur, *Fomentatio* decocto emollientium, ac attenuantium herbarum, quarum ſegetem reperies capite de ſuppreſ-

ſuppreſſione menſtruorum in 6. remed. genere; vel etiam fiat decoctum in vino & oleo, ex radice, & ſemine angelicæ, folijs hypericonis, & cinnamomo, in quo etiam decocto, fiant inceſſiones, & balnea, aut in oleo tepido ſuffumigia inſuper adminiſtrentur ex bdellio, myrrha, cinnamomo, oculis, & capitibus piſcium ſalitorum, vel ex ungula equi, aſinæ, aut capræ.

Sanguinem fundentia. Interna.

Tertiò per os etiam aſſumantur, quæ ſanguinem fundunt, & attenuant, quod mirificè præſtat ſucci borraginis, porrorum, ac petroſelini an. ℥ ß vel ℥ i, vini dulcis ℥ ij, capiat ſingulo mane; aut olei amygd. dulc. ℥ iiij vini albi ℥ ij, ſacchari parum, miſce; vel radicis graminis ℥ ij, foliorum adianthi, pimpinellæ, ſatureiæ an. m. j. cinnamomi, caſſiæ ligneæ an. ℥ ß, fiat decoctio ad lib. j. in fine adde croci ʒ i. doſis ℥ iiij. Peſſaria inſuper fieri poſſunt, ac reliqua, quæ præcit. cap. copioſius ſcripta ſunt, ad quem omninò lectorem relegamus. In craſſitie tamen ſanguinis, attenuantibus magis; in ſtrictura vaſorum, reſerantibus, in plenitudine evacuationibus pugnabis.

Sectio Secunda.

De morbis puerperarum communibus cum reliquis fœminis.

De morbis acutis in genere.

Cap. XII.

PUerperis plura accidunt incommoda, eis duntaxat peculiaria, ſicuti ſecundæ retentio; tormina, ſeu dolores ventris, ac circa uterum; menſium diminuta ſuppreſſa vel immodica expurgatio, de quibus ſupra jam ſcripſimus; & ex lacte febres, de quibus in poſterum: alia verò eis cum alijs fœminis communia ſunt, uti convulſiones, paraplexiæ, inſomnia; febres ardentes, mania, melancholia, angina, difficultas anhelitus, pleuritis, peripneumonia, ſanguinis ſputum, alvi fluxio, dyſenteria, ſanguinis vomitio, hydrops, animi deliquia, ſyncops, ac pleriq; alij morbi acuti.

Cauſa.

Horum in puerperis cauſa, aut eſt puerperij improſpera purgatio, diminuta, aut exuperans: aut præexiſtens in corpore morboſus apparatus, quem partus labores ſuſcitârunt: aut externa aliqua cauſa, quæ alterutram prædictarum duarum commovere nata ſit, ut frigus aut animi pathemata, ac reliquę ſuperiori c. recenſitæ.

Signa.

Morbum quemlibet, ex proprijs capitibus, poſitis ab ijs, qui generales practicas ediderunt, dignoſces, verum ex qua cauſa originem trahat depræhendes, quia ſi à puerperio, nihil aut diminutè fluit, cum torminibus, & graviſſimis ſymptomatibus, fœculentum, vel corruptum, vel calore ſuo partes pudendas exulcerat: vel ob admixtam alienam ſubſtantiam, uti molam, vel quippiam aliud, quod intus relinquitur, morbo materiam præſtat.

At ex præexiſtenti morboſo apparatu affectiones fieri aſſequeris, ſi partus laborioſus ſit fœmina primipara, corpus vitioſis ſuccis abundans: ſi vita præceſſit intemperata in cibo, ac potu, aut exercitijs, ſi aliquo morbo ante partum vexabatur, etiamſi probè à partu purgetur. Si ex puerperio morbi contingant, ab eo die initium morbi computari debet, quo lochia vitioſè fluere inceperunt: ſi verò ex morboſo apparatu, ab ipſo partus die initium ſumendum eſt.

Initiũ morbi à quo die computari debeat.

Porrò

Prognostic.

Porrò ijs, quæ abortiunt fœminis, graviora ab utraque causa suboriuntur mala, quam ijs, qui vitalem ediderunt partum, quippe in illis magis dilacerantur uteri acetabula, à quibus vi fœtus evellitur, quam à quibus naturaliter excidit, ut pomum nondum maturum difficilius arbore discerpas, quam si sponte cadat, utcunq; tamen periculosum est, fœminas à partu laborare, quia post tot labores vix possunt morbum alterum sustinere.

Curatio

Curatio instituetur desumptis indicationibus à causis, & quidem, si ex suppressa evacuatione morbus oriatur, indicationes erunt, quantitatem, qualitatem, & impetum humoris ad partem fluentis compescere, diligenterque providere, ne membrum recipiat, itaque unus erit scopus copiosiorem excitare purgationem; vel si id nequeas, & plenitudo adsit, sanguinem minuere; aut purgare, si cacochymiæ notæ superent.

Verum si ex morboso apparatu fiat, majus periculum est, & res plane in ancipiti, quippe utero sese bene expurgante, si præsidium morbo non adhibes, exacerbatur affectus, si id præstas, natura à proprio munere distrahitur, ac præpeditur puerperium. Videndum igitur an mulier jam satis purgata sit, quo in casu affectui providebis, alterutra, prout morbus postulaverit, citata evacuatione. Si verò nondum satis sit evacuata, tenui victu, & optimo vivendi genere affectum conterere satius est, ac si videas puerperium satis naturæ non esse, nullum majus reperies præsidium, quam ulterius provocare, aut evacuare, quoad conjunctis ambobus perficiatur naturalis mensura.

Si à causa procathartica proveniat, quia aliquam ex duabus antecedentibus movet, ex dictis liquet, quid agendum sit. Illud etiam constare arbitror, tria remediorum genera in curatione horum morborum esse potissimum consideranda, victus rationem, sanguinis missionem, ac purgationem, sicuti in acutis gravidarum diximus.

Victus.

Primum itaque, quod ad rationem attinet, tenuis ille sit, maximè si primis à partu diebus afficiatur mulier, adhibeantur juscula pulli, & parum carnis ejusdem, ptisana probè concinnata, & exactè cocta, in jure pulli cum aniso, ne flatus generet; potus esto hordei aqua, parata cum passulis, aniso, & petroselino, quam utilissimum esse scio, maximè si puerpera sit benè constituta, & ventriculus robustus, vel utatur aqua cocta cum cinnamomo, corticibus citri, & aniso, aut cerevisia secundaria. Jura caponum, eorundem caro, aromata, vina generosa, lutea ovorum, ac reliqua, quæ victum constituunt plenum, quibus mulierculæ puerperas, quantumcunq; acutis afficiantur, tractare contendunt, penitus vitanda sunt; nam ut Hipp. & Galenus prodiderunt, ab evacuatione conferta, ad victum pleniorem transeundum non est. *2. acut. 13.*

Sang. missio

Secundò quod ad sanguinis missionem, considerandum, an acutus morbus initio puerperii, in medio, vel in fine contingat. Si initio, Galenus fluentis sanguinis impetum considerare jubet, quo inspecto, si satis fore videbitur, totum opus naturæ relinquit, sin verò aut supprimatur, aut minuatur, tunc copiosè sanguinem mittit, tum ratione morbi, tum ad implendam evacuationem, quæ ex præscripto naturæ, copiosa esse debuerat. *9. meth. 5.* Si in medio tempore acutus morbus superveniat, considerandum prius, an pendeat à materia sparsa per corpus, uti febris, an à materia coacervata in aliquo loco, ut pleuritis, phrenesis, angina, & an mulier convenienti expurgetur mensura, an non; ac si materia sparsa fuerit, sive mulier minus sufficienter purgetur, sive copiosa sit evacuatio naturalis, nec tamen morbum minuat, confestim ad sectionem venarum pedis confugiendum est, sic enim humor minuitur, ac, si ita opus sit, sanguis per uterum evocatur.

Quest.

Quod si coacervata materia sit in particulari aliquo loco, ubi morbum acutum, gravem ac periculosum efficiat, qui sanguinis missionem requirat, sive mulier sufficienter purgetur, sive non, si morbus ingravescit, venas brachij è directo ilico secare quidam consulunt, sic enim facilius procedere revulsionem,

derivationem,& ſimul evacuationem exiſtimant, rationem adjungunt,quia inferiores venæ,nec à loco affecto evacuare,nec revellere commodè poſſint, ſanguine miſſo ex ijſdem, vires labefactentur, & materia in loco conculcata maneat,vel totum ſanguinem educes, priuſquam revellas,& evacues coacervatam materiam,vel admodum tarda erit utilitas, & nimis periculoſa procraſtinatio. Sic Petrus Salius & alii ſentiunt, verum cordatiſſimus Mercatus in omni acuto puerperarum morbo,in quo humor coacervatus eſt, prius venas pedis non ſolum ſemel aut bis,verumetiam ſæpius eſſe ſecandas exiſtimat,quouſque ſatisfactum ſit puerperii fluxuri copiæ,& revulſioni impetus ad partem affectam,deinde urgente affectu ad venas brachii deveniendum,etiam fluente puerperio,quo ſanguis ex vicinis partibus educatur: initio verò venas brachii neutiquam tundendas,ne ad locum affectum retrahatur puerperium, impediaturq; naturæ motus,quē procul dubio ſequi neceſſe eſt. Si enim Avic. in omni pleuritide,nulla habita ratione ſexus, partus aut puerperii, ex pede ſanguinem mittit,cum majori multò ratione,in enixa,fluente puerperio,id eſſe ſervandū. Hæ ſunt utriuſq; opiniones in re ardua ac perdifficili, & in praxi maximi momenti. Mihi tamē ſecurior multò apparet Mercati ſententia,vel hac una ductꝰ ratione,quod medicorum debet eſſe inconcuſſa norma, morbis ut proſint,vel ſaltem non noceant; & quanquam dilatio ſit animi periculum,tamen conſulta tarditas celeri temeritati ſemper fuit præferenda, idcirco ubi morbꝰ inducias præſtiterit, etſi exiguas, nec urgentiſſimus fuerit, ſemper ex venis pedum ſanguis prius mittendus erit. Alias hoc ſummè advertendum, ut antequam venæ ſuperiores ſecentur, frictiones fiant crurum, & coxarum, & ligaturæ doloroſæ,interim dum ſanguis fluit, quæ miſſo ſanguine ſolvantur,ac cucurbitulæ coxarum parti interiori citra ſcarificationem applicentur; ſic enim materia peccans minoratur, & loci affecti alleviatio fit, & naturalis purgatio conſervatur. Idem in febribus ardentiſſimis faciendum eſſe, conſulit rei ratio, quia etſi incendium circa cor & viſcera adeò ſit magnum,tamen verendus ſemper raptus humorum, ad cerebrum; quam eandem methodum ſervare oportet, non in puerperis duntaxat, ſed in reliquis fœminis morbis acutis correptis, quibus menſes fluunt, aut fluere debuerant, de qua re lege c. de menſtr. cum morb. complicatione.

Lib. de aff. sect. part. cap. 23.

In febri ardentiſſima quid faciendum.

Lib. 1.

Puerpera quæ magis diſtat à die partus tutiùs venæ ſuperiores ſecantur.

Si autem in ultimis puerperij diebus hi morbi contingant, cum minori periculo brachiorum venæ ſecari poterunt, in urgentiſſimo morbo, hoc moniti, quod quò magis diſtant fœminæ, à die partus, vel menſtrui, eo tutius ſuperiores venæ aperiuntur,quo verò magis ei appropinquant etiam in medio tempore, eò cum majori præmeditatione agendum eſſe, maximè ſi puerperia ritè fluant, quo tempore venas inferiores ad ſupplementum debitæ quantitatis inſcindere ſecurius fuerit, maximè ſi morbus non admodum ingraveſcat,etiamſi materia coacervata in loco aliquo ſit.

Purgatio.

Tertiò ſi qualitate humores peccent, & cacochymiæ adſint notæ,purgante medicamento utendum eſſe diximus, id tamen faciendum non eſt,dum puerperia adhuc fluunt rubra, aut copioſa, ſed finita jam purgatione, aut in ejus fine, cum jam id quod inſtillat, albidum eſt, aut alterius coloris,cumque jam reliqua remedia morbo oportuna, fruſtra tentata fuerint, materiaque concocta, & tranſactis primis à partu diebus; nec quolibet ſed leviori pharmaco utendum, ut rhabarbaro,myrobalanis, folijs ſenæ, caſſia, manna, tamarindis, ſirup. roſ. aut viol: ſolutivo,ac ſimilibus, quæ benedicta nuncupantur, quæ tamen quantumvis benigna ſint, interim dum mulier expurgatur, nulla ratione exhibenda ſunt,quippe per ea natura à proprio divertitur opere; tamen omni tempore contēperantia ſerapia, apozemata, & clyſteres adminiſtrari poſſunt, &debent,ijſdemq; ſæpiſſime uſus ſum quarto,quintove à partu die,fœlici cum experimento, non tamen ſine mulierculàrum obmurmuratione, quibus religioſum eſt, ad nonum uſque diem, nil quicquam in puerperis movere, tametſi graviter laborent, qui ex lacte ea proficiſci mala,atque ad id temporis extendi ſibi

di sibi persuadent, postea ex se desinere, ex qua dilatione multas in gravissima pericula crebrò deducunt.

Scholium.

Morbi initium computari debet] *Haud levis dubitatio est, in puerperis morbo acuto correptis, sitne dierum criticorum computatio facienda, ab hora partus, an ab ea, qua morbus invasit. Galenus à morbi invasione initium sumere videtur, cui adstipulatur Hippocrates in historia uxoris Phylini, & in historia uxoris Epicratis, ac Dromeadis, & Avicennã idem sentire apparet, ac ratione videtur consentaneum, quia à principio morbi, cujus expectatur crisis, facienda computatio est: partus verò naturalis, de quo agimus, morbus non est, & si quæ in iis accidat humoris agitatio, ea non sufficit, ita enim & à tempore displicentiæ, decretorij dies connumerarentur, quia cibi fastidium, vigilia, dolor capitis, quæ sunt præludia morbi, ex agitatione fiunt; & tamen morbum non constituunt, quia is non ex quacunque pendet mutatione, sed ex insigni duntaxat. Contrarius tamen huic sententiæ alibi Hippocrates ipse est, & Galenus, ubi non à febre, sed à partu initium sumunt, & in historia ejus mulieris, quæ degebat apud Pantimedem, & duabus sequentibus; quos sequitur Averroes, ratio additur, quia humoris motus à partu instat, cui ex proportione critici respondere debent, licet delitescat per aliquot tempus, sicuti de veneno canis rabidi dicitur, quod non per quadraginta solum dies, sed per semestre latitare solet. Quidam conciliare nituntur hæc loca dicentes, à partu faciendam esse computationem, quando morbus accidit 2. 3. vel 4. ab ipso die, quia ab eo cæpit humoris motus, cui ex proportione respondet circuitus ille; si enim humor peccans pituitosus est, secunda die superveniet febris; si biliosus tertio, si melancholicus 4. nam primo die obscurabatur invasio, ob graviora partus symptomata; & quãquam hæc sententia non sit planè rejicienda, potius tamẽ cum Conciliatore dicendum est, duplicem esse partum, naturalem, ac præter naturam, quorum notas suis locis proposuimus; in partu igitur naturali, si febris, aut alius morbus supervenit, quia non est symptoma partus, sed morbus, per se non à partu sed à febre, computationem faciendam esse; contrà in partu præter naturam, & ubi jam præextiterat morbosus apparatus, quia morbus est symptoma partus, tunc non à morbo, sed à partu initium sumendum esse, quod idem est, ac si dicas, in morbis, qui ex præexistenti morboso apparatu oriuntur à partu, in illis verò, qui ex suppressis, aut impeditis lochiis ab ipso morbo numerandum, qua ratione intelligantur prædicti viri variis in locis, à nobis superius adductis, ac solvantur, quæcunq; aliæ difficultates de hac re reperiuntur.*

1. crit 6. 1. epyd. sect. 3. text. 4.5. 11. 2.4. tract. 2 c 1. 3. progn. 10. G. in comm 3. epyd. 2.7. 4. collig. 40.

Quæst. In puerperis morbo acuto correptis, à quo die sit facienda computatio criticorum.

Responsio quorundã.

Conclusio.

De febre puerperarum.

CAP. XIII.

INter affectus, qui puerperis sæpissimè contingunt, primus ac communissimus se offert febris, de qua extant pleraq; exempla apud Hip. in loc. super c. cit. Suboritur autem febris hæc, aut ex suppressis lochiis, aut ex iisdem non suppressis solum, verum etiam suppuratis; quippe dum supprimuntur, aut diminutè fluunt, quia os uteri occluditur à partu, vel contorquetur ob sanguinis copiam ibi conclusam, grumescere necesse est, aut putrescere, dum autem putrescunt febres, ac rigores magis fieri, quia ex putrescentibus in utero humoribus cor incalescit. Aut etiam febris fit ex morboso apparatu præexistenti, difficilive partu, aut ex lactis abundantia, & ad nonum ut plurimum extenditur diem; nescio tamen, quo errore, mulierculæ febrem lactis appellare consuevere, omnẽ febrẽ, quæ difficilem sequitur partum, & humorum eam agitationem ac commotionem, quæ fieri solet cum natura humores aliunde ad ubera transmittit, ut in lucem editus infans nutriatur. Et quia observarunt

Causa

runt hanc ad nonum usque diem extendi, postea ex se desinere in reliquis similitudine deceptæ medicamenta non admittant, unde in plurima incurrunt mala, quæ tamen prudens & cordatus medicus vitare debet, quod rectius fiet, si prius à qua causa utraque proveniat, accuratè dignoscat. Ac si ex lactis abundantia suboriatur, mammarum adest durities, turgentia, & dolor, cum dorsi & scapularum gravitate, ac dolore, & tamen puerperium procedit; quod si supprimatur, ab eo febrem concitari indicium est. Putrescere autem in utero humores cognosces, quia, quæ ab eo per id temporis prodeunt, graveolentia sunt, fœtida, aquosa, saniosa, vel alia pessima qualitate affecta, inflatur venter, & à contactu dolet, ac totum corpus, cibi fastidium adest, vigilia ac punctiones, urina veluti asinina est, & quandoque septimo die turbatur venter, & si neque à natura, nec ab arte purgetur mulier, magis affligitur & periclitatur, livida fit, & aquam patitur intercutem, ac umbilico circumcirca nigriori facto ad vigesimum diem, ut plurimum perit; quod si purgatio per alvum sponte procedat, eruperintque graveolentia, ac nigra per uterum, melius habet, ac si ritè curetur, restituitur.

2. de morb. mul.

Signa febris lactis.

Febris ex alia causa indicia.

Prognosticũ

Curatio.

Igitur si ex lactis abundantia febris oriatur, curetur ut capitulo proprio infrà dicendum est, de lactis redundantia, & sequenti de febre lactis, & pilo mammarum. Si verò ex suppressis lochiis, morboso apparatu, & partus agitatione, curatio ferè tota petenda ex capitulo præcedenti, ideo si jam prorsus puerperium cessaverit, supposita victus ratione ibi assignata, fiat sanguinis missio ex brachiorum venis, ad deponendam plenitudinem, si autem diminutè lochia fluant, venæ pedum aperiantur, sicuti etiam ubi humores in utero computruerint; at si ante debitum tempus, & quantitatem suppressa fuerint aliis etiam mediis provocentur, pessariis, inunctionibus, incessionibus, balneis, ac reliquis jam dictis c. de menstruis diminutis post partũ.

Concoctio.

Secundo utendum attemperantibus, & coquentibus humores, qui, si crassi sint, ℞ syrupi de endivia, capill. Ven. an. ℥ i, aquæ cich. fœniculi an. ℥ i ß, si verò acres, vel putrescentes, acrimoniam retundentia sunt administranda, quæ simul putredinem compescant, ut ℞ syrupi viol. cich. an. ℥j, aquarum earundem herbarum an. ℥ ii misce, semper tamen quæ attenuant, misceantur, ut ad expurgationem humores promptiores fiant; acida verò & adstringentia penitus vitentur. Conferunt tamen clysteres sic parati: ℞ juris gallinæ alterati cum foliis malvæ, & endiviæ, florib. viol. & hordeo ℥ vi, olei viol, ℥ iii, sacchari ℥ i vitellos ovorum num. ii misce.

Purgatio.

Tertiò urgente malo, purgantia conveniunt juxta humoris naturam, quibus tamen non utendum, nisi puerperium jam desierit, aut saltem, id quod fluit exiguum fuerit, corruptum, fœculentum, & minimè sanguineum, ac magnitudinem morbi non imminuerit. Quibus limitationibus, si crassi sunt humores ʒ i. agarici trochiscati cum ʒ i i i diaphœnici, & ℥i rosati solutivi, in ℥ i i i i decocti pituitosi exhiberi licet; si verò acres, purgatio minus erit ex usu, nisi per apozema hoc aut simile: ℞ hordei mundi p. iij, prunorum numero 20. radicis cich. borraginis an. ℥ i, foliorum violarum camedrios, agrimoniæ, scolopendriæ, cich. an. m. i. florum cord. seminum frigid. an. p. i. bulliant ad lib. i. in fine adde foliorum senæ ℥ i, ac post colaturam ℥ i i i syrupi violarum solutivi, sacchari q. s. fiat potio clara, aromatizetur ʒ i speciei triasandali. His ac reliquis jam dictis capite de uteri intemperie, cum à fluxu materiæ, humores in utero putrescentes purgandi sunt, præsertim ubi putredo reliquis totius corporis humoribus communis facta fuerit, quod cognosces, quia etsi copiosè putridi humores ab utero fluant, ob id tamen febris non minuitur, sed exacerbatur, quo casu universum purgabis corpus, nec te perterreat ab hoc opere, quod per regionem, cui natura innititur, per loca conferentia, evacuandum esse dixit Hippocrates, id enim intelligendum, quando evacuatio per eam regionem facta, sufficiens

Putredinem uteri venis communicari quo signo dignoscatur

6. Ep. 2. 29.

ens esse potest humoris peccantis redundantiæ, è converso verò ubi debita quantitas per eam regionem evacuari nequit, ideò quia uterus humoribus putridis in toto redundantibus (quos in hypothesi vacuare studemus) evacuandis non sufficit, idonea regio non est, & idcirco ob rusticum timorem, purgationem non differas, nec ita audacter aggrediaris, ut quicquam inconsideratè committas, quæ enim in sola vulva consistunt, purganda non sunt nisi per pessaria, ac reliqua, quæ uterum purgant.

Quartò iis, quæ uteri vias laxent, patentioresque reddant, quorum materiam, ac formulas reperies capite de diminuto sanguinis fluxu post partum, & de menstruis suppressis, ex quibus tamen temperatiora seligenda, qualia verò sint, per quæ putrescentes in utero humores ab eo educi debeant c. de epilepsia ex utero abundè jam scripsimus. [*Vias laxātia.*]

De alvi fluxu in puerperis.

CAP. XIV.

Vix ullum invenies morbum, in quo magis hæsitare soleant medici, & plus fœminæ periclitentur, quam alvi fluxum cum puerperio conjunctum, si enim sistas, detinentur lochia; si sinas, grave per se malum est, ideò vix quicquam tutum; sed in hac perplexitate distinguendum esse puto. Ac si alvi fluor, diarrhæa sit, per quam totum corpus exoneratur, fluxum non impedies; nec puerperia movebis, sed vires custodies, quo ad naturam se exonerasse, & utrique evacuationi satis fecisse comperies; præsertim si conferat, & fœmina leviter ferat, quod si nec conferat, nec leviter toleret, considerandum, num puerperia satis fluxerint, aut jam suppressa sint, quo in casu optimis alimentis exhibitis, sistendus omninò alvi fluor adstringentibus medicamentis. At si diminutè adhuc fluant, optima instituta victus ratione, non adstringentibus quidem, sed lenioribus, & iis, quæ ad uterum, & vias urinæ derivare valeant, alvi fluorem sistere conaberis. [*Diarrhæa.*] Idipsum exequendum, si fluxus lientericus fuerit, habita ventriculi ratione, qui semper debilitatur in omni alvi fluxione, ex læsione tunicæ intestinorum, quæ ei continua est, potissimum in lienteria, ubi per se laborat, ideoque frigidis calidiuscula miscenda, ut cinnamomum, & anisum tostum: Et roborantia ventriculo etiam extrinsecus adhibenda, ut inunctiones, ex oleo mastichino, ac myrthillorum cum pulvere diarrod. masticis, & similibus; neque erit abs re modicum diarrod. cum duplo rhabarbari per os exhibere, aut rhab: tostum, quo ventriculus purgetur, illæso utero. [*Lienteria.*] Quod si in disenteriam degeneraverit, Hippocratis consilio, posthabita uteri purgatione, ipsam statim compesces, quod efficies quatuor remediorum generibus. [*8. de morb. mul.*] [*Disenteria.*] Primò purgantibus. 2. Abstergentibus, & laxativis. 3. Dolorem sedantibus, intestina contegentibus, & acrimoniam retundentibus. 4. Adstringentibus. Purgat rhab. tostum, aut ex secunda infusione, priori rejecta, myrobalanorum species omnes, tamarindi, syrupus ex 9. infus. rosar. siccarum, ut ℞ rhab. leviter ustulati, corticum myrobalanorū citr. parum tost. an. ℈ ii, syrupi ex 9. infus. siccarum ros. ℥ i, pulpæ tamarind. ℥ ß, cum ℥ iiij aquæ rosarum vel plantaginis, fiat potus, ante quem quatuor aut quinque continuos dies, sumat hunc, aut similem sirupum. [*Purgatio.*] ℞ sirupi de rosis siccis, myrthini an. ℥ i. aquæ symphyti, portulacæ an. ℥ i ß. ac interim, dum sirupi capiuntur, fieri sanguinis missionem ex pede Mercatus consulit, quod equidem non auderem, veritus ne copiosius ad partem affectam fluat humor; nam etsi sanguinis missio ex pede, quemadmodum ab utero, ita ab intestinis divertere possit, id tamen intelligitur, dummodo corpus non sit repletum,

 pletum,

pletum, & sufficienter evacuatum, alioqui procul dubio major fieret ad partes affluxus.

Abstersio. Secundo abstergentibus utendum, ut aqua lactis, mulsa, ptisana, sive aqua hordei, decocto altheæ, furfuris, tritici, cicerum, ligni Guaiaci cum melle rosaceo, aut saccharo; validius id tamen præstant lotium, lixivium, muria, ex quibus clysteres utiliter parantur.

Acrimoniā compescentia. Tertiò ijs quæ acrimoniam compescunt, dolorem mitigant, & intestina contegunt, qualia inprimis sunt adeps caprinus, porcinus, hircinus, gallinaceus, anserinus, albumen ovi, ac vitellus ejusdem, amylum, tragacantum, gummi arabicum; oleum rosarum, cera alba, lac coctum; quæ aut per os, aut inferius accipiuntur. *Narcotic.* Ac si dolor sit urgentissimus ad narcotica, & stupefacientia veniendum, qualia semen Josquiami, papaveris, opium; pilulæ de cinoglossa, phylonium, athanasia, quæ in quos usus, & quibus cautelis sint adhibenda, vide lib. 1. in scholio ad cap. de menstruis immodicis, ea per clysteres injiciuntur ad ʒ i; aut ℞ phylonij Romani ℈ ij, aquæ rosarum ℥ ij, vini albi ℥ i, exhibe hora somni, est miræ utilitatis, & ad sedandum fluxum, & ad somnum conciliandum. Fiunt insuper glandes ex ijsdem, ut ℞ sevi hircini, tragacanti an. ℥ ß opij g. v. fiat glans, quæ filo alligata immittatur.

Constringentiū furrago. Quartò adstringentibus, quam vim habent polygonium, sanguinaria, gnaphalium, plantago, bursa pastoris, radix, & folia symphyti, salicis, rus coriariorum, rosa rubra sicca, myrthus, suberis cortex, glandium capuli, mora acerba, semen uvæ, lapathi semen, malicorium aridum, rubi radix, balaustiæ, equisetum, hypocystis: ladanum, acacia, corallium, rhaponticum, sanguis draconis, thus, mastix, terra Lemnia, succinum, cydonia mala, pyra agrestia, mespila, oryza tosta, lentes decorticatæ bis coctæ, cortices castanearum, cornu cervinum ustulatum, aqua pluvialis chalybeata, vinum nigrum acerbum, cortex arboris Indicæ, quæ gargapaum dicitur; conserva ros. antiqua ex quibus fieri possunt potiones, conservæ, clysteres, unctiones, unguenta, emplastra, linimenta, & pleræque aliæ formæ. Galyopsis etiam herba cum sale mixta, & in pilulis inter manus efformata, fluxum sedat quemcunque; ad illum verò qui provenit ex obstructione vasis, bilem deferentis à jecore ad vesicam fellis, mirificè confert sequens mixtura. ℞ conservæ ros. antiquæ ℥ ß, terræ sigillatæ ʒ j. theriacæ antiquæ ʒ ß misce, capiat hora sexta matutina, & tantundem vesperi, ad ingressum lecti. Summe tamen advertendum est in sola dissenteria sistentibus utendum esse; in aliis alvi fluxionibus, quæ fluente ad huc puerperio contingunt nequaquam.

Alvi suppressio in puerperiis. Si verò alvi purgamenta supprimantur, quod sæpe contingit in puerperiis, quia natura aliò intenta est, levibus medicamentis sollicitetur, & lenientibus clysteris, de quibus superiori cap. pinguibus jusculis, in quibus malva, blitum, aut mercurialis incoxerint; crebra ventris inunctione, ex oleo amygdalino, aut leni aliquo apozemate, quale erit illud, quod superiori c. descripsimus; plura in hosce usus vide lib. 3. c. de alvo suppressa, & de fluxu ejusdem in prægnantibus, nam is affectus minus aut nihil ferè periculi habet.

Scholium.

Quia alvi fluxus in puerperis plerumq; symptomaticus est, ut curandi ratio amplius innotescat, de evacuationibus symptomaticis opportunè sermo hîc fiet, qua in re, quid statuendum sit, tunc demum in medium proferam, cum hujusce rei partes diligenter fuerint examinatæ, ita enim methodo quadam, ceu Thesei filo, ex hac tractatione, uti Labyrintho me extricabo.

Quatuor igitur occurrunt pervestiganda: 1. Quænam illæ sint. 2. an omnis mala. 3. an à medico adjuvandæ. 4. an cohibendæ. Est quidem evacuatio symptomatica species præternaturalis evacuationis, nam hæc quatuor fit modis, aut enim

toto

toto genere præter naturam est; Quia per inconvenientem regionem fit, ut sanguinis profluvium ex naribus: aut multitudine duntaxat, ut nimius sudor, aut mensiũ fluxus immodicus: aut qualitate, de qua Hipp. dixit, si qualia oportet purgare, purgentur, confert, & leniter ferunt, sin minus difficulter: aut tempore, de quibus idem autor decretoria, quæ non decernunt, aut lethaliter aut difficulter iudicant. Et Galenus in com. ejusdem sententiæ, ante signa concoctionis nil utiliter euacuari scripsit. Est porrò præter naturam evacuatio, quæ vel retẽtricis facultatis imbecillitate fit: vel humorum copia: aut acrimonia, eam etiam validam irritante. Naturalis verò, quæ à natura benè valente, & munera sua optimè obeunte citra vim ullam perficitur: at symptomaticam dicimus, vel ut contraria est naturali, ut fluxus sanguinis ex alvo: vel ut criticæ opponitur, id est ei quæ concoctioni succedit. Cum igitur critica sit, & cocti humoris, & in debita quantitate, & per convenientẽ regionẽ, & justo tẽpore; de illa, quæ quouis modo ab his deficit, potiss. quæ ante concoctionis tẽpus cõtingit, sermo noster institutus est, quæ etiã intẽpestiva crisis ab antiquis fuit appellata.

1. aph.

4. aph. 22.

Evacuatio præter naturam.

Naturalis.

Symptomatica.

Critica.

Hanc quidem semper malam esse, plerię sibi persuadent. Primum, quia fiunt hæ expulsiones natura irritata, quæ ante humorum concoctionem cogitur expellere, dũ adhuc cum vitioso humore bonum simul permiscetur, cujus boni evacuatio virtutẽ debilitat, iccircò Galenum dixisse symptomaticam evacuationem copiosam, esse malã, ut causam, & ut signum: parciorem, ut signum duntaxat, & humoribus crudis existentibus nil utiliter evacuari, ut paulò ante diximus: Et Hippocratem concocta tantummodò medicari jussisse. Est tamen ex altera parte, quod plerię per febres acutas & malignas, mortem ab initio minantes, sanguine è naribus effuso, aut alvo turbata, melius solent habere, ac paulatim restitui: sicuti etiam quam celerrimè per febres pestilentes bubone apparente: 2. Quia si pituita initio pituitosi morbi excernatur, per vomitum, ventrem, aut aliter, quod nil vetat, procul dubio sublevabitur natura. 3. Quia humorem turgentem statim ab initio morbi nulla exspectata coctione, Hipp. evacuari jubet; si igitur idipsum à natura fiat, utile certè erit, aliâs rẽ noxiam medicus molietur. 4. Quia dicente Galeno, omnes malæ excretiones, si commodè prodeunt, ad bonum possunt pervenire: in quem sensum Paulus evacuationẽ ambiguã modò bonam, modò malam contingere scripserat. Et Actuarius iudicium symptomaticum bonum nonnunquam exitum habere. 4. Experientia videtur id confirmare, historia Metonis, quẽ Hip. liberatum fuisse scribit sudore & sanguinis fluxu è naribus, nullis præcedentibus concoctionis indiciis. Hanc tanti in praxi momenti, ac verè medicam dubitationem, ut solveret Victor Trincavelius, tertiam quandam excogitavit evacuationum differentiam, quæ neq; omninò critica esset, nec symptomatica; sed media; utq; critica semper est utilis, symptomatica noxia, ita hanc ambiguam modò in bonum terminari, interdum in perniciem: cujus tamen sententia ex eo corruit, quia motum ex contrarijs partibus constare, naturæ repugnat, & philosophus eas non admittit, etiam in diversis partibus motus. Alij totam hanc controversiam definiunt, dicentes, symptomaticas illas evacuationes, quæ fiunt natura operante & expellente, utiles esse posse: alias verò, quæ fiunt natura nil efficiente, sed otiante, tantum sinente effluere: Et quasi evicta, ob languorem non potentem retinere quod gravat, semper nocere. Rectius tamen atq; apertius idipsum alij exprimunt, dicentes: evacuationes symptomaticas utiles esse, si vires constant, quia per eas minuitur morbi causa: at dices, minuitur quidem, sed æger nil proficit, quia plus debilitatur virtus, ex evacuatione boni, quod simul effunditur; fatemur nos quidem majorem fieri virium jacturam, quando humor, qui evacuatur est copiosus, & virtus languida nimis, ac tunc fieri natura evicta, & sinente, perpetuoq; nocere. Quod etsi sæpè accidat, quo in casu vix possunt patientes servari: tamen hoc perpetuum non est, imò contrarium sæpius evenire compertum habemus, quando nimirum non tantum ex languore virtutis, quam ex copia humorum aut acrimonia hæ expulsiones proficiscuntur. At dices, qui fieri potest, ut symptomatica evacuatio sua natura mala, utilis fiat? id ex nuperrimè dictis colligere potuisti, nam ob id damnantur, quia educitur aonum simul cum malo, ideoque viribus obsunt, si igitur adeò vires constent, ut quantumvis lædantur, residuum

Dubium. An symptomaticæ excretiones semper sint malæ.

Gal. 1. pr. 1. 4. aph. 22. & 22.

1. aph. 22.

1. Opinio.

2. Opinio.

1. aph. 22.

4. aph. 10.

4. aph. 47.

P. lib. 2. c. 8.

Act. 2. met.

Tertia sententia Trincavelij.

6. phys. 26.

4. sententia tenenda.

um superare valeant, juvamentum attulisse certum est: imò si semper vires essent robustæ, semper symptomaticæ evacuationes profuissent, id tamen ita intelligendum est, ut morbus inde minuatur, & vires non admodum infringantur, quod sanè cognosci minimè poterit, nisi à generoso, prudenti ac perito medico, doctrinaq; Hippocratica digno, qui & futurum statum præcognoscat, & mensurare morbi vehementiam cum ægri facultate apprimè noverit. Verum neq; alijs id penitus erit impossibile, nam proprium signum earum evacuationum, quæ prosunt, est tolerantia, & conferentia, quarum conferentia ex pulsu, tolerantia ex patientis levamine deprætenditur.

Dubium An evacuationes sympt. sint promovendæ.

Nunc sintne à medico promovendæ expulsiones, hæ determinandum est, is enim fuerat tertius disputationis articulus. Et quidem ratio ipsa id confirmare videtur, nam utiles sunt, ut probatum relinquimus, & à natura fiunt, medicus autem naturæ minister est, & imitator, nec rationi deest magnorum virorum autoritas, & experimentum. Id enim visus est significare Hipp. dicens, exeuntem vero una effundere, & Galenus naturæ imperfectè evacuanti opem esse ferendam, ut ex conjunctis evacuationibus perficiatur, quod postulamus sæpiß. jussit, & contendentibus ad ventrem excrementis, clysteriis succurendum: in quem finem Hippoc. Metoni, cui sanguis è naribus effluebat, capitis lotionibus auxilio fuit: & communiter ex anthematibus erumpentibus cucurbitulæ, & buboni pestilenti, attrahentia medicamenta applicantur. Hæc tamen omnia verosimilia potius, quam vera, & speciosa magis, quam firma existimant alij, quod medicus quidem minister sit, & imitator naturæ rectè operantis, non symptomaticè, neq; dum invita agit, & proritata; exeuntem verò humorem una effundere, quod dixit Hipp. sic interpretantur ut impedimenta auferri debeant, quæ rite naturam per crisin excernentem, remorantur, quod naturæ est auxiliari, non eandem ulterius proritare, multoq; minus per symptomaticos motus id exequendum esse. Quod si Galenus, dum tempore mittendi sanguinis, menses moventur, aut hæmorrois recluditur, fluentis sanguinis impetũ inspicit, & si satis fore videtur, naturæ rem permittit, sin minus, tantum detrahendũ jubet, ut ex conjunctis ambobus intentio perficiatur, id quidem, non ut eadem die fiat, intelligendum esse, sed sequenti, ubi jam à motu natura cessaverit, quem per convenientem regionem tentaverat, idque similiter de cucurbitulis, in erumpentibus exanthematibus & clysteriis in alvi fluxu pronunciandum esse, ac simili quovis alio casu, sic Avicennam dixisse, Si natura non moverit, move tu hora motus ejus, id est, si natura non movet hora motus ejus mone tu expectato motus fine, sed dũ adhuc conjectura cognoveris, neq; vias esse occlusas, neq; humorem quietum, neq; naturam ipsam aliò intentam.

6 Ep. sect. 2 textu. 9.

9 meth. 5. Com. 1. in 1 de hum.

3. Vnde tertia eorum sententia pullulavit, qui non prius nos debere auxilio ipsi naturæ expellenti esse affirmârunt, quam opus ipsum eam derelicturam fore, certò præcognoverimus; nec tamen actionis finem exspectandum, quod facilius sit viis reseratis, naturaq; adhuc operante, commotum expellere humorem. Sed neq; hanc sententiam constare putant, quia nil est, quod æquè artem medicam conjecturalem faciat, ac ipsa remedij quantitas: Et insuper quia initio interdũ segniter natura agit, & paulò post impetum accipit.

4. Quarta fuit opinio aliorum, qui à bonæ crisis conditionibus hac in re consilium capiendum arbitrantur, nimirum à qualitate humorũ, quantitate, loco à quo, in quem, & per quem evacuatio fit, ac tandem à tolerantia & conferentia, ita si in pituitoso morbo sanguis fluat, immutandam censent excretionem; si quantitas diminuta sit, supplendum defectum: si per regionem fiat inconvenientem, revellendum ad commodiorem; si confert & patiens leviter fert, omninò promovendam. Verũ quia non de criticis evacuationibus, sed symptomaticis quæstio est, hæc respondendi ratio inutilis planè videtur. Quemadmodũ etiam quinta Trincavelij existimantis medios illos suos motus duntaxat promovendos, quia, uti superius jam monstravimus, luxatis pedamentis insistit. Quæ cum ita sint, in re ardua & perdifficili duabus propositionibus respondendum censeo. Prima, naturæ motus symptomatici nulla ratione sunt concitandi, ratio est, quia facilè natura præcipitaretur, & corrueret, id quod Galenus apertè docuit in opere ad Glauc. sic scribens, sed neq; si fuerit febris cũ alvi

1. ad Glauc. 14.

Decisio. 1. propositio.

alvi profluvio, alia est opus evacuatione, imò hæc sola sufficit, quamvis non sit pro multitudinis ratione, quicunq; enim his plus adimere necessarium fore putantes, aut sanguinem mittere, aut ventrem movere tentaverunt, in graviora pericula duxerunt, quam sententiam de alvi fluore symptomatico, intelligendam esse constat, quia in illo c. de febre cum symptomatibus Galenus edisserit. Secunda propositio, quando 2. propositio *natura tentat aliquam evacuationem symptomaticam per convenientem regionem pigrè tamen procedit, aut propter humoris copiam, aut propter ejusdem crudi adhuc inobedientiam, aut ob viarum obstacula, licet medico impedimenta removere, ut si febricitans aut certè puerpera, de qua potissimum hic agimus, assidua eijciendi per alvum cupiditate tentaretur, manum naturæ porrigere leui clystere, aut glande vel decocto prunorum conveniens erit, medicamentum tamen purgans, tametsi leve, per os exhibere minimè suadeo, veritus majorem commotionem, quæ aut compesci nequeat, aut à natura ferri non possit, confirmatur hæc doctrina ex Hip. dicente, revellere, si quo nō oportet, vergat: sin, quo oportet, aperire, quemadmodū singula vergunt,* Hip. 6. Epid sect. 29. *neq; contrariatur Galeno cit. ad Glauc. quia ibi posuit vocem* (profluvium) *qua ferè semper denotat copiam, nos verò de stillicidio tantum aut diminuto fluxu verba facimus; Et ratio est, quia ex assidua illa molestia vires debilitantur, & materia morbi non evacuatur: fuerit igitur multò utilius, humoris partem deponere, quia sic, quæ nostrum corpus natura gubernat adjuta & levata, residuum facilius superabit. Ea prætereo quæ adversus primam propositionem adfert Iohannes Baptista Syluaticus, quia hanc sententiam minimè evertunt, quippe quæ in solo statu morbi, & crisis tempore locum habent, ut legenti planum fiet, à quo ipse ad symptomaticas evacuationes, non aliter quam ab angulo ad parietē rationem transfert, minimè advertens ex hypothesi per id temporis naturam esse superiorem, noxium humorem jam evictum, & viarum impedimenta à natura aut medico semota: frustra etiam* 2. aph. 20. *contra secundam nostram propositionem, subsidia postulat ab Hip. dicente, quæ judicantur, & judicata sunt* integrè, *neq; movere, neq; novare oportet, sed sinere. Fortè quia adverbium integrè non consideravit, ex quo vel idiotis ipsis planum est, de integris dūtaxat judicijs Hip. verba facere. Sane verò si & sudores, et exanthematum apparitiones, & dejectiones, & sanguinis eruptiones per nares vel in mulieribus per uterū omnes deteriores ijs sunt, quæ nullo apparēt pacto, si ubi cæperint, cessant, quia absolutiss. morbi malitiam vel potius abundantiam humoris, & virium imbecillitatem significant, ut Galenus monet in proreticis, satius multo fuerit easdem evacuationes adjuvare, & anceps experiri remedium, quam permittere, ut æger certo pereat, præsertim si virtus per aggravationem potius, quam per essentiam sit imbecilla. Quarta fuerat disputationis pars, an Medicus teneatur symptomaticas expulsiones statim ab initio cohibere omnes;* 4. *cui negativè respondemus, Et ratio est, quia quemadmodum easdem non debemus proritare, ob boni mixtionem, quod una effunditur; ita etiam non debemus cohibere, præsertim si vires constant, ob mali miscellam, quod retineretur. Nam & in bonæ militiæ præceptis fugienti hosti argenteum pontem sternere consultum est.*

Tandem, ut ad alvi fluxum puerperarum sermonem convertamus, illum sane sistere periculosum semper fuit, quoniam verò periculum etiam minatur, nisi cesset, antequam nimius fiat, & vires collabantur, iccirco cautè & prudenter considerare oportet, quid sit agendum, an sistendum, an movendum, an verò permittendum; & quidem in universa hac contemplatione scopi sunt, conferentia & tolerantia, ac modus fluendi: Vt igitur in epilogum redigamus, quæ fusius dicta sunt, si humor cum conferentia, & tolerantia benè fluit, hoc est, moderatè, & per convenientem regionem, patiensquè se levari sentit, permittendum tantum: si cum illis tamen lentè fluit, movendum, aut saltem removenda obstacula: si sine illis, sistendum, quam doctrinam ad omnes alios symptomaticos motus licet transcendenter accommodare.

De vomitu puerperarum.

CAP. XV.

Causa. VOmitus puerperis accidit, interdum cibi, interdum crudorum humorum, nonnunquam etiam sanguinis. Si cibus evomatur, id quidem fit ex ventriculi debilitate, aut ex nimia repletione, vel ex ipsius cibi, & potus inordinata assumptione, præsertim nauseabunda, & fastidiente fœmina; si humores per vomitum rejiciuntur, id accidit ex pravitate ipsorum, aut redundantia ob ventriculi debilitatem, vel quia alia membra per eum exonerantur: sanguis veró evomitur, ob ipsius ubertatem, errabundæ naturæ impetum; ex vena sauciata in jecore, aut in ipso ventriculo, aut ex retentione hæmorrhoidarum; & quanquam etiam ex hirudine devorata, ex casu, aut mutilato membro contingat, id raro puerperis accidit, & alterius loci est.

Signa. Si cibi fiat vomitus, ipsa alimenta cruda in vomitu apparent, si veró crudi humores ex aliis membris demandentur, ex affectioneeoruendm dignoscitur; si à ventriculo ipso, ex ejusdem gravitate, & privatione affectuum cæterorum; & quia affectio est continua, cum tamen ab alijs membris per intervalla recurrat; ac si pituita sit, quod excernitur, album est, viscosum cum aciditate, humiditate, privatione sitis; si à bile vomitus proveniat, cum siti accidit, calore, amaritudine, colore citrino, aut viridi. Si ex melancholia, nigra excernuntur, saporis pontici, ac periculosum semper id est. Sanguis rubedine sua satis est notus, deprehenditur autem pars mandans ex gravitate ipsius uti diximus, ac ferè per rupturam vel anastomosin venarum in ventriculum defluit, & ab eo vomitione rejicitur. *Vomitus futuri indicia* Futurum vomitum designat nausea, tremor labij inferioris, tenebrositas visus, tensio hypochondriorum.

Curatio. Vomitus in puerperis illicò compescendus est, ne puerperium sistat, & ad superiora evocet; ille igitur, qui ex alimentis fit, curatur adhibita optima victus ratione, ac roborata retentrice ventriculi, per ea, quæ simul coctionem promoveant, & vitium humorum corrigant, caloremque ac viscera confirment, qualia reperies cap. de ventriculi affect: ex utero. Si ex vitio humorum, præter jam dicta, captata occasione purgabis per ea, quæ c. superiori jam retulimus. At si sanguinis sit vomitus, ipsum ocyssime ad uterum revocabis, vena scissa in pede, si vires tolerent, sin minus cucurbitulis, suris ac fœmoribus affixis, ac si ex ubertate, & impetu naturæ fiat, nullis alijs utendum medicamentis, præter ea, quæ naturam exonerent, & ad uterum omni arte evocent, quorum seges c. de suppressis menstruis posita est. Si ex rupta in jecore aut ventriculo vena, exterius applicanda, quæ menstrua evocent, intrinsecus veró quæ vim emplastricam, & agglutinatoriam possideant, intenti semper ad id, quod magis urget, horum materiam c. de immodicis menstruis abunde reperies. Nos enim methodum duntaxat tradere instituimus, in hisce affectibus, qui alijs fœminis sunt communes, at medicamentorum materia, vel ex ijs, qui practicas scribunt generales, vel ex superioribus cap. mutuanda sunt, ne sæpius inutiliter repetatur.

De puerperarum pleuritide, jecoris inflammatione, phrenitide, angina, ac tussi.

CAP. XVI.

PUerperis, & maximè primiparis incautis, hæc omnia mala contingunt, ob suppressam ex frigore purgationem, vel ob morbosum apparatum. Cognoscun-

gnoſcuntur ex ſignis uniuſcujuſque affectus propriis, ac eorundem ſyndrome. Periculoſi ſemper hi morbi ſunt in puerperis, & mali, uti ſigna, quia ſuperiora membra partus purgamentis vitiari ſignificant, & uti cauſa, quia præ dolore, & calore inflammationis, ac difficili reſpiratione, humor puerperij ad illas amplius attrahitur.

Pleuritis. In una itaque pleuritide, propoſito paradigmate, methodum ad reliquas affectiones curandas, facile dignoſces. Fit autem pleuritis, ob lochiorum ad thoracem & pleuram recurſum, quia ſanguis per uterum effluxurus, promptè ex frigore regurgitat per venas, quas non paucas communes uterus habet cum thorace. Curatur primò ſanguinis miſſione, initio facta ex pede ſemel, bis, aut ter, quouſque puerperio, ac revulſioni ſit ſatisfactum, deinde urgente malo ex venis brachij, ſed id cum magna præmeditatione, prout à nobis ſatis jam dictum eſt c. de morb. puerp. 2. remed. genere. Quod idem exequendum eſt in jecoris inflammatione, angina, phrenitide, ac reliquis ſuperiorum partium inflammationibus puerperarum.

Diverſio. Secundò ne dolore aut tuſſi, ſi fortè cum morbo adſint, puerperium ad ſuperiora recurrat, divertentibus utendum erit, ut cucurbitulis ſuris, & fœmoribus cum ſcarificatione applicatis, ligaturis earundem partium, peſſariis ex mercuriali, cum pauco agarico, & aloë, vel hoc clyſtere: ℞ malvæ, altheæ, mercurialis, bliti, brancæ urſinæ, foliorum caulium rub. an. m. j. florum camæmali, meliloti an. p. j. ſeminis lini, altheæ, fœnugræci, conquaſſatorum an. ʒ i. fiat decoctio in ſ. q. aquæ ad lib. j. coletur & adde olei viol. vel communis ℥ ij, diacatholici, aut pulpæ caſſiæ, prout calor major vel minor fuerit ℥ i. fiat clyſter, ac ſi flatus adſint, nec calor ſit magnus, adde in decoctione ſeminis lini, fœniculi an. ʒ ß.

Expectorantia. Tertiò utendum expectorantibus, veluti ſirupo capill. Ven. jujubini de hyſſopo, fœniculi cum aquis earundem herbarum, vel cum decocto pectorali, ex quibus etiam apozemata fieri poſſunt. *Iecoris inflammatio.* At in inflammatione jecoris, ex refrigerantibus fiant, quarum partes ſint tenues ne lochia præpediantur, ut ℞ ſirupi cich. capill. Ven. viol. an. ℥ ij aquæ endiviæ, agrimoniæ fumariæ an. ℥ vi miſce, utiliſſimum interea eſſe ſcio, jecoris regioni applicare ſantalinum unguentum, cum roſaceo commixtum, & hoc mirificum cataplaſma, *Cataplaſma.* ℞ foliorũ viol. abſynthij an. m. j. florum camæmali p. j. coquantur in ſuff. q. aquæ, contundantur, per cetaceum extrahantur, & adde farinæ hordei ℥ iij. ſandalorum omnium an. ʒ i. ſpicænardi ʒ ß, olei roſ. & abſynthij an. miſce, fiat cataplaſma.

Phrenitis. angina. Eadem ferè ratione curatur phrenitis, & angina, præſertim quod ad ſanguinis miſſionem attinet, ſemper enim ſatagendum ad inferiora naturam evocare, ac ſuperfluum evacuare. *Tuſſis.* Quod ſimiliter obſervabimus in puerperarum tuſſi, humorem craſſum inſcindentes, tenuem incraſſantes, & adverſus unamquamq; qualitatem generoſè pugnantes, prout apud ſcriptores, c. de tuſſi reperies, exhibitis interea tuſſim lenientibus, quæ ſola malum hoc ſæpiſſime ſedare ſolent, caventes ne ſuperiores partes nimium concalefiant, ac ſubinde calor ad eas evocet puerperium.

Elegma. Inter ea, quæ tuſſim ab humore frigido, & craſſo lenire valent, hęc mihi inprimis experta ſunt: glycyrrhizæ ʒ x hyſſopi ſicci, capill. Ven. ſeminis urticæ radicis iridis, cardamomi, ariſtolochiæ rotundæ, piperis, amygd. amararum, ſeminis naſturtij an. ʒ v. cuncta tenuiſſime pulverizentur, & cum melle deſpumato, aut ſaccharo clarificato fiat electuarium, doſis inſtar nucis. *Aliud.* Ejuſdem eſt efficatiæ aliud, quod recipit ſucci liquiritiæ ʒ v, piperis, myrrhæ, cardamomi, amygd. amararum an. ʒ ij, aſæ fœtidæ ʒ i cum melle, fiant pilulæ ſub lingua tenendæ, valet diaireos ſirupus de hyſſopo, & capill. Ven. Si verò tuſſis à tenui & calido humore originem ducat, adhibenda ſunt ea, quæ lib. 3. capite de præg. tuſſi 2. remed. gene. dicta ſunt, duo præſertim electuaria ibi deſcripta.

De

De melancholia, mania, delirio, & epilepsia puerperarum.

CAP. XVII.

Fit etiam in puerperis melancholia, mania, & epilepsia, idque ex defectu congruæ evacuationis, vel ex vitio sanguinis fluentis, suppressioneve ejusdem, quæ crassior, propter remorationem & adustionem, efficitur: aut etiam ob nimiam evacuationem, qua tenue expurgat, crassiori relicto: ex adusti etiam per febres humoris in caput irruentis tetro halitu, qui sæpissime, ex sola humoris in partu commotione, caput ferit, cujus rei exemplum est apud Lusitanum, elegantis cujusdam fœminæ, quæ alias optime valebat, ilicò tamen à partu melancholia morbo afficiebatur, & per mensem insana erat, paucis verò adhibitis præsidiis, ad pristinam valetudinem revertebatur, & nos etiam sæpe curavimus conjugem præcipui cujusdam Belgæ & mercatoris insignis, quæ idem malum post partum sæpissime patiebatur. Distinguuntur hi affectus, quod melancholia delirium est sine febre, ex melancholico humore mentis sedem occupante, hoc est, cerebrum ipsum, secundum quod est similaris pars. Mania verò est, melancholiæ ad majorem feritatem intensio, & quia hæc jam non cujuslibet atræ bilis, sed ejus, quæ terram fermentat, soboles est, ideò in ea adest calida cerebri intemperies, quæ in melancholia frigida erat. Epilepsia verò est convulsio omnium corporis partium non perpetua, sed quæ temporum accidit intervallis, cum mentis ac sensuum oblæsione, in qua crassus humor cerebrum invadit, ut partem instrumentalem, quippe quod secundum ventriculos afficitur, & potissimum secundum medium, contra quam in apoplexia, in qua & omnes, & magis obstruuntur cerebri ventriculi ipsi. Denique delirium, quod *subeth* Arabes vocant, est mentis alienatio, cum inquietudine, sine cerebri apostemate, & insequitur plerumque sanguineam, & biliosam febrem, in hisce enim aridi vapores ad mentis arcem ascendunt, unde spiritus animales haud leviter perturbantur; ac non morbus est, sed morbi symptoma. Ita hosce affectus ex uniuscujusq; notione distingues, signa autem, & curationes eorundem petendæ ex lib. 1. hujus operis c. cuiq; affectui dicato.

Historia. *Distinctio.* *Signa.*

Generales tamen erunt indicationes, ut si ex immodico fiant fluxu, compescatur, vires reficiatur, corrigatur intéperies frigida vel sicca: si ex suppressione puerperij, evocetur sicuti superiorib9 c.c. dictum jam est. Si ex vitio, emédetur ijs, quæ c. de melancholia virg. & viduarum adversus adustos, fœculentos, & crassos humores scripta reperies; præsertim verò aversionibus, & maximè per hæmorrhoidas, hoc casu utendum est, & lavacris crurum, ac paulatinis purgationibus, cessante jam puerperio, sanguinem à spurcitia vindicabis; at si ex malignitate aliqua, aut venenositate, quod potissimum in epilepsia fieri solet, ea etiam administrabis, quæ prædicto lib. scripta sunt cap. de epilepsia 3. remed. genere.

Causæ. *Aversio.*

Solet tamen vigilia immodica, quod gravissimum symptoma est, hosce cunctos affectus concomitari, cui medeberis, capiti adhibito sequenti oxyrrhodino; ℞ aquæ ros. plantaginis an. ℥ iiij olei rosarum ℥ iij, aceti ros. ℥ j pulveris sandalorũ rub. ʒ i. misce, in linteo temporib9 sæpe applicetur, aut solum lac tepidum, vel unguentum populeon, cum rosaceo mixtum additis g. iij opij, & ℈ i croci, ac pauco oleo papaveris, si affectio, & insomnia urgeant, cum quo etiam pulsus inungantur, & plantæ pedum; & hora somni capiat ℥ iij sirupi de papavere; vel abrasis capillis embrocha, seu capitis irrigatio per quartam ferè horæ partem fiat, ex decocto malvæ, viol. Josquiami, capitum papaveris, florũ Nympheæ,

Vigiliæ remedia. *Oxyrrhod.* *Embrocha.*

Nympheæ, viol. camomillæ, cui percolato adde tertiam partem olei nympheæ, papaveris, & ros. ac postea catulus, vel columbus vivus per spinam dissectus, adhuc palpitans, capiti applicetur, & pro cibo exhibeatur, cremor ptisanæ cum semine papaveris. Quibus non proficientibus ʒ i requiei magnæ, aut phylonij in aqua lactuca, cum pauco vino propinari potest, idipsum in phrenitide exequendum. In epilepsia verò non adeo convenit oxyrrhodinum, quia caput impensè refrigerat, in melancholia addenda, quæ magis humectent, quam quæ refrigerandi vim obtinent, quia somnus à siccitate potissimum impeditur.

De pedum, ventris, ac totius corporis inflatione à partu.

CAP. XVIII.

INflatio pedum, ventris, vel totius corporis in puerperis provenit, aut ex improbo vitæ instituto, quo gestationis tempore usæ fuerunt, aut ex immodico potu post partum, aut ex copioso sanguine, quem fœtus absumere non valuit, nec fœmina in partu purgare, idcirco superabundans recrudescit, & in tumorem elevat hasce partes, qui affectus cessare ut plurimum solet, copiosiore purgatione per uterum, aut ventrem.

Si igitur ex potu fiat, potus prohibeatur, cureturque affectus calefactoriis, & resolventibus, qualia reperies cap. de uteri hydrope. Si ex copioso sanguine, cibum parcius assumat, ac copiosius puerperium evocetur, sicuti superioribus capitibus sæpius ad nauseam repetitum est. Si ex depravato vitæ instituto, corpus per epicrasim evacuetur, puerperio iam finito, aut diminuto, & albidiori jam fluente, reliqua, sicuti in uteri hydrope, sunt exequenda, solet tamen singulariter hasce inflationes sedare decoctum caulium, & camæmali in vino & aceto, quo partes foveantur, aut gypsum aqua ferrata mixtum, vel cum pauco aceto, aut ventri admoveatur sequens pulticula: ℞ caricarum lib. I. farinæ hordei, fabarum an. ℥ ß, farinæ oryzæ ℥ ij. gallarum, nucis cupressi an. ʒ ij. ß, masticis ʒ ii seminis fœniculi ʒ i. bulliant cuncta in aqua fabrorum ferrariorum, aut ex extinctione candentis ferri, donec spissum evadat, calidum ventri applicetur; Hippocrat. hepar ovillum, aut caprinum in cineribus assum, & cum vino assumptum omni inflationi post partum convenire scribit.

Curatio. *Topica.* *Lib. de nat. mul.*

De uteri inflammatione à partu.

CAP. XIX.

INflammatio uteri à partu contingit, vel quia fœtu grandiori existente, uterus angusti est oris, vel quia aliter ex laborioso partu sive abortu ad ipsum uterum sanguinis effluxus fit, aut extractionis violentia ipse uterus laniatur.

Gognoscitur, quia adest in ventre calor ingens, febricula, sitis, caligo, dolor in coxis, imus venter plurimum intumescit, calor est vehemens, alvus turbatur, & quæ ejiciuntur calida sunt, & pessima, cibi fastidium adest, ac dolor juxta synciput, nausea, debilitas ventriculi, quæ omnia signa ex Hippocrat. desumpta

Causa. *Signa.*

sumpta

ſumpta ſunt, hoc vitium ſterilitatis, aut alterius majoris mali cauſa eſſe ſolet, *1. de morb. mul.* *Prognoſticũ* ſæpe etiam mortis, nam ulcera ſaltem relinquuntur, quæ ut plurimum maligna fiunt, & temperiem, compoſitionem, ac unitatem pervertunt, quæ ad concipiendum ſunt neceſſaria.

Curatio. Curatur primò ſanguinis miſſione ex pede, deinde lavacris, fomentis, ac reliquis, quæ dolorem leniant, ac ventrem molliant, eadem demum curatio eſt, quam c. de uteri inflammatione, ſuperius adduximus, cavendo, ne ſi nimis frigida utero adhibeantur, puerperium ſupprimatur.

De uteri ulceribus à partu.

CAP. XIX.

Cauſa. ULcus fit in utero, ab ijſdem cauſis, à quibus inflammatio, aut ab ipſa inflammatione, aut copia mordacis humoris in corpore præexiſtente, aut ob difficilem partum, vel abortum, uti ſuperiori c. diximus, quia nimirum extractionis vi laniatur uterus. *Nota.* Cognoſcitur, quia ſanguis, pus, aut ſeroſa ſanies ab utero effluit, dolor in ventre gravis eſt, quaſi parturientis, crura, & pedes intumeſcunt, & morbus hydropis ſpeciem refert, cum tamen non ſit: ſi uterus primario afficitur, ejus purgatio purulenta exit, & compacta, ſi per conſen- *Prognoſticũ* ſum, tenuis ac ſanioſa. Ocyſſime curandum uteri ulcus, ne depaſcens evadat, aut malignum.

Curatio. Ac ſiquidem per conſenſum totius fiat, Primum habito reſpectu ad totum vomitu, ac purgatione per alvum medeberis, modo puerperium, jam ſubſtiterit, deinde ijs, quæ ulcus ſanent. Si verò ulcus primaria fiat uteri affectione, ex partus difficultate, vel dilacerante grandiori fœtu, nulla habita totius ratione, ea ſunt adhibenda, quæ ulcus curent, de quibus abunde 2. lib. c. de uteri ulceribus 2. 3. & 4. remed. genere: dilaceratas tamen partes non adſtringentibus, ſed modicè ſiccantibus, ac adglutinantibus reficies, ne cohibeatur puerperium, quo adhuc fluente, curatio difficilior eſt, ſi enim ſiſtis, impediuntur lochia, quæ plurima mala inferre ſolent, ſi ſinis, ſolidari non poteſt ulcus, quanquam enim ab ulcere non prodeant, tamen humectatur ſanguine ulcus. At utcunque ſit compeſcendum nulla ratione puerperium eſt, ſed ulceris curatione poſt habenda, quoad ceſſet, ſi modò intra conſuetos terminos finiatur.

De rugis, quæ poſt partum in ventre fiunt, & in mammis.

CAP. XX.

Cauſa. QUando fœtus in utero ad tantam magnitudinem creſcit, ut ventris cutem denſam reddat, aut etiam ſciſſuris non levibus findat, tunc à partu, tenſis partibus in ſe concidentibus, rugæ in ventre manere ſolent, quod malum fœminis indecorum eſt, & moleſtum, ac viris ingratum; mammæ etiam gra- *Sciſſura.* cileſcunt, poſteaquam lac evanuit, ob eandem rationem. Porrò præcaventur ſciſſuræ, ſi à quarto gravidationis menſe, ventri imponatur linteum oleo amygdalarum dulc. madidum, aut ſeſamino, quo mollior fiat cutis, & ma- *Ruga.* gis cedat. Rugæ verò à partu relictæ curantur, duplici remed. genere, quæ in hoc conſpirent, ut cutem pinguiorem reddant, ac ſolidiorem, ut enim

gracilia,

gracilia, & laxa corpora in se concidunt, sic pinguia tenduntur, ac pellucent.

Vnguenta cutem impinguantia.

Primum igitur si puerperis tempus nondum sit præterlapsum, ventri admoveatur sequens unguentum: ℞ spermatis cetæ ʒ ij, olei amygdalarum dulc. & hypericonis an. ℥ i ß, sævi hircini ℥ i, ceræ novæ q. s. fiat unguentum, aut ℞ ceræ novæ ℥ iij, spermatis cetæ ℥ i ß, terebintinæ Venetæ aqua rosarum lotæ ℥ ij, olei amygd. dulc. Hypericonis an. ℥ i, assungiæ cervi ℥ i ß liquefiant simul, & aufer ab igne, tunc immerge telam canabinam, ad ventris magnitudinem, quibus compositionibꝰ, si lochia jam substiterint, addi potest olei mastichini, & myrthini an. ℥ i; inprimis autem prodest id, quod recipit limaciorum lib. I. florum anthos p. iij. concisa conjiciantur in vas figulinum plumbo oblitum, ac fideliter obturatum, demergatur in fimum equinum, ibique sit per dies 40. deinde expressus liquor in ampulla vitrea obturata servetur, ac per triduum soli exponatur, quo deinde liniatur venter, facilius tamen conficitur hoc aliud: ℞ succi radicis liliorum alborum, mellis, & ceræ an. partes æquales ad ignem fiat unguentum; aut pinguedinis cujusvis ℥ i, ceræ rubeæ ℥ ß. prodest ventri imponere mesenterium vervecis, aut capræ, vel corium oleo madidum, vel oleum nucis Indicæ; vel ℞ adipis extractæ ex vulva balenæ ℥ iij, liquetur in fictili, & cum pulvere cornu cervi fiat unguentum, valet etiam aqua ex albumine ovorum destillata, aut solus adeps, aut cinis testudinis cum ovi albumine, & lacte, quibus venter bis in die inungatur.

Constringentia.

Secundò si puerperia jam desierint, addenda etiam sunt, quæ leviter constringant, solident, firment, ac planam reddant cutem, in quem usum inprimis utilis hic stillatitius liquor: ℞ aquæ destillatæ ex floribus altheæ, & malvæ lib. ij, aquæ rosf. lib. j. ß, limones duos, remota cuticula exteriori minutim scissos, prunorum sylvestrium immaturorum lib. j. omnia per biduum infundantur simul, deinde lento igne vitreo alembico destillentur, ac venter inungatur; magis tamen solidat hoc, ℞ ficuum lib. j. farinæ hordei, fabarum an. ℥ ß, farinæ oryzæ ʒ ij, gallarũ, nucis cupressi an. ʒ i, masticis, myrrhæ an. ʒ i ß, seminis fœniculi ʒ i, bulliant cuncta, in aqua fabrorũ, vel ex chalybis extinctione, donec inspissentur nonnihil, tunc ventri adhibeantur; vel post balneũ, ex decocto prædictarum rerum, ventri hæ pultes applicentur: ℞ farinæ fab. oryzæ, glandium, amygdalarum an. ℥ ii, lateris pulverizati ℥ i, boli armeni ʒ ij. sanguinis draconis ʒ i, nucum cupressi ℥ ß, granorum tinct. ʒ iij, gallarum ℥ ß, olei myrthini ℥ vj, aquarum mespilorum, prunorum sylvestrium an. lib. j. aquæ rosf. lib. j. ß coquantur ad crassitudinem pultis, ac ventri applicentur, mammas etiam solidant.

Myrrha.

Ne autem frigiditate & adstrictione offendatur pectus & viscera, addantur masticis ʒ ij, nucis moscatæ ʒ iij. irid. Florentinæ ℥ ß; myrrha his admixta, vel decoctum ejus, aut quavis alia ratione adhibita, illæsis visceribus, ventrem planum ac firmum reddit, mammas efficit duras, compactas, & minores, illæso pectore, pudendum arctius citra uteri noxam, idque pro maximo in hisce rebus secreto habendum est; mastix etiam utilissima.

Mastix.

De virginali adstrictione à partu comparanda.

CAP. XXII.

A Partu laxa manent muliebria, quod causa est aut sterilitatis; aut uteri procidentis, quorum etsi neutrum contingat, saltem fœminæ propriis viris ingratiores fiunt. De remedijs quibus hoc vitium curetur, nisi

justæ causæ urgerent, silendum omninò foret, ne, quod sæpe faciunt sceleratæ & veneficæ vetulæ, aut incauti & parum prudentes medici, subdolis, & fallaciosis juvenculis ea communicent, quo & liberius vitiari audeant, & comprimi facilius sinant, & post multos concubitus, virgines appareant. Nam ne nihil lenarum maleficio desit, posteaquam hasce partes medicamentis coarctarunt, tunc ea etiam adhibent media, quibus etsi falsissima, speciosa tamen certæ virginitatis adsint documenta, atque ita sæpiusculè eandem fœminam, lascivis juvenibus, virginem esse venditant, quo profusius ab incautis & rudioribus pecunia extorqueatur, quæ quidem media à cunctis bonis penitus reticenda sunt, quia ut ait quidam, quæ scire nefas, nescire necesse est; & teste Galeno duorum alterum evenire oportet, aut, qui scribit, expertum non esse, atque ita ea prodere, quæ ipse ignorat, aut expertum quidem, viri boni aliquando partes non gessisse, tametsi à sapientibus multa quasi per manus tradantur, & nos à doctissimo Roderico de Sorea, viro optimo ac honestissimo, & in Salmaticensi Academia Professore primario pleraquè accepimus, quæ apud insignes meretrices celebria ibi sunt, & usitata, ideoque fide digna, & quæ experimentum facilè promittunt, sed levioribus ingenijs omninò celanda, ne minus constantes aut prece aut precio eis abutantur. Ideoq; proditis duntaxat lenarum artibus maleficis, idq; in genere, tacitis mediis, magistratibus, quibus earum puniendarum cura propria esse debet, ad institutum repedemus, ac quibus mediis laxitas uteri emendetur, & reparetur virginalis adstrictio, ijs fœminis, quæ pacis domesticæ, & amoris conjugalis sunt sollicitæ, præscribamus, non ijs, quæ vaga vita delectantur.

Curatio. Id autem fit duobus remediorum generibus. Primum si vulva nimis sit humida, utendum ijs, quæ exsiccare valeant, de quibus capite, de uteri intemperie humida; maximè autem prodest hunc in uterum clysterem injicere: ℞ gallar. num iiij, spodii cohclearia ii. pulverizatis tenuissimè adde vini stiptici ℥ vi; postea vulvæ imponatur hic pessulus, corticum pini ʒ ii, aluminis scissilis ʒ i, cyperi p. i. coquantur in vino ad formam pultis, & cum linteo supponantur sæpiusculè; aut infunde gallas in aqua pluviali per octiduum, deinde lana mollis sulphure respersa in eadem aqua madefiat, ac non expressa siccetur, & pro pessario supponatur.

Adstrictio. Secundò ac præcipuè astringentibus utendum est; foveantur igitur genitalia aqua seu decocto glandium, sorborum sylvestrium immaturorum, prunellorum agrestium, caudæ equinæ, quibus si moschus aut pulvis scordii misceatur, philtri rationem habebit. *Fomenta.* Aut foveantur partes ex aqua aluminosa, vel ex vino stiptico, quod fit, si rubrum & austerum coqua- *Vinum stipticum.* tur cum gallis, foliis myrthi, rosis rubris, corticibus mali granati, balaustiis ac nucibus cupressi; aut ℞ nucum cupress. gallar. an. ℔ j aluminis rochæ, schoriæ ferri præparatæ in aceto an. ℔ ß, bulliant in ſ. q. aquæ gallarum, qua utuntur coriarij, primum omnia, confracta, & cum spongia in ea aqua madida locelli foveantur. vel ℞ gallar. sumach. seminis plantaginis, consol. major. aluminis, cimoliæ, cameleæ an. ℥j. coquantur in aqua pluviali, vel chalybeata, & foveantur loca, quibus addi possunt folia olivæ, vitis, quercus, balaustiæ. nucis cupress. malicor. scoria ferri, Karabe, corallum, bolus armeni, sanguis draconis, ex quibus etiam *Encatisma-ta* *Methencri-ta.* decoctis encatismata fieri possunt & methencritæ: sed & in eosdem usus destillatio sequens mirifica censetur. ℞ gallar. nucis cupress. an. ℔ ß, aluminis ʒ vi. boli armeni ℔ ß, farinæ glandium ac fabarum veterum an. ℔ ß, albumina ovorum x ii, lateris usti pulverizati ℔ i. omnia in pulverem redigantur & per triduum, quia compactæ sunt substantiæ, macerentur in aqua fabrorum ferrariorum, vel in aqua, vel decocto prunorum sylvestrium, mespillorum, caudæ equinæ cum ℔ ß acet. rosacei, tunc per alembicum

bicum plumbeum lento igne destillentur, liquori adde pulveris masticis, myrrhæ, sanguinis draconis an. ʒ ij, soli æstivo per decem dies exponantur. Uteri partes constringit, ventrem reddit planum & mammas solidas. Subinde ex sequentibus pulticulis emplastra locis applicentur, aut ex gossypio ijsdem madido, pessaria fiant. ℞ cassiæ ligneæ, cyperi, gallar. an. part. æquales, trita leviter coquantur in vino veteri ad mellis consistentiam, & linteo prius madido aqua aluminosa excipiantur, ac fiat pessus. Consimile hoc est, ℞ sang. dracon. boli armen. cortic. citrij, mali granati, aluminis, masticis, gallar. an. ℥ ß, pulverizentur, & cum aqua chalybeata fiant pultes, in dictos usus; cuncta hæc etiam mammis apposita, uti diximus, solidiores reddunt. Verum hæc jam cosmeticam artem potius, quam curativam attingere videntur. Caveant tamen iterum ac sæpius medici, ne ea suspectis consulant mulierculis, & ijs, quæ fucatam venditant virginitatem, & vaga utuntur Venere, sed honestis ac probis matronis in eos, quos jam retulimus, honestos usus.

Emplastra. Pessi.

Mammas solidiores quæ reddāt.

Admonitio.

SECTIO TERTIA.

De ijs quæ circa fœtum alendum contingere solent.

De nutrice eligenda ac moderanda.

CAP. XXIII.

CUm lac nihil aliud sit quam dealbatus in mammis sanguis ille, quo antea in utero fœtus alebatur, inde fit, ut lac matris longè præstantius alimentum fœtui sit, quam cujusvis alterius fœminæ; ideoque quantumvis nutricis lac laudabile existat, semper tamen maternum præfertur, etsi non ita bonum, quia similius est pueris alimentum. Si tamen nutrix justis de causis sit admittenda, vel quia lac matris integrum non est, vel etiam quia ipsa mater vieta, languida, nobilis, aut admodum deliciosa, vel ob regionis consuetudinem, ob quam ferè video Germanas vel mediocris conditionis fœminas raró liberos suos lactare; tunc in eligenda nutrice decem sunt expendenda.

Nutrix quibus ac causis admittenda.

Decem conditiones in nutrice expendenda.

Primum ætas, quæ sit intra 20. ac 30. annum, in eo enim, quod interiacet, tempore, juventus viget, in qua sanguis & lac magis abundant, & excrementij humores redundant minus.

ætas.

Secundó habitudo, ut nimirum sit corpore quadrato, ac bene constituto, vividi coloris, pectorosa, & musculosa, duræ ac multæ carnis, non obesa nimis, nec gracilis, sed robusta, ac vigiliarum & laborum circa infantem tolerantissima, coloris candidi; non verò fusca, ut aliqui autumarunt, quod nos alibi rejecimus, sed candidi potius sit coloris, rubore suffusi, qui idcirco roseus dicitur. Tales enim alimentum in sanguinem melius convertunt, sed nec dentes cariosi sint, nec anhelitus olidus, nec cutis ulceribus fœda, nec Venereo morbo, arthritico, elephantico, phthisi, nec quovis alio afficiatur, aut aliter valetudinaria sit.

Habitus corporis.

4. Phys. c. ult.

Tertió considerandi mores, quippe hi una cum lacte in corpus abeunt infantium; quocirca nutrix laudatorum morum sit, nec ocyssimè animi passionibus afficiatur, nec penitus obtusi sit sensus, aut stolidi ingenij, lusca non sit, quia non, nisi transversim, puerum intueri potest, qui

Mores.

propterea, ne eandem inspiciendi consuetudinem contrahat, verendum est: casta sit, & viro non accedat, ne aut menses prosiliant, quod sanguinem conturbat, & proinde lac ipsum, aut prægnans fiat, unde lac imminuatur, ac vitiosum evadat, quia à conceptu laudabilior sanguis, circa locos ad nutritionem fœtus subsistit, impurior facessit in mammas, unde lac inquinatum redditur; sunt tamen, qui modicam purgationem menstruam, lactationis tempore, lac minime vitiare posse putent, quin potius reliquum sanguinem perpurgare; & matri proprium partum alenti, si ab eodem viro concipiat, lac non corrumpi Bonachiolus refert ex quodam Nigidio.

Tempus à partu.

Quartó considerandum est tempus à partu, id est, ne nutrix partui sit vicina, nec multum à partu remota, & saltem sit jam à lochiis libera; ideo secundo à partu mense, usquè ad sextum probatur magis, & quæ secundum alit fœtum.

Mamma.

Quintó considerandæ veniunt mammæ, quæ mediocriter sint tumentes, non laxæ neque pendentes, sed solidæ ac firmæ, mediam magnitudinem, mediamq; duritiem obtinentes, per quas venæ lividæ, tanquam in multiplices rivos deriventur, mediocriter elevatæ, ut sint lactis capaciores, non densæ, ne lac in eis constrictum quasi suffocetur, & à sugente puellulo minus facilè alliciatur, qui à mamma duriori offensus discedat, aut si pergat, eliditur nasus ac simus evadit.

Papilla.

Sextó papillæ, quæ nec sic latitent, ut pueri labellis comprehendi nequeant, nec ita longæ, crassæve sint, ut totum infantis os impleant, ita ut lingua ad suctum & deglutitionem uti expeditè nequeant.

Lactis probatio.

Septimó consideratur lactis ipsiꝰ natura, quod, præter candoré, ac dulcediné, quę inprimis requiruntur, odoratú sit oportet, æquabile, necadmodú crassú nec tenue nimis, quod probatur, si supra vitreú umboné, nec prorsus fluat, neque reclinatum omnino constet, quidam etiam pilo probitatem lactis experiuntur: nam si pilus lacte madens suspendatur, & lac delabitur, reprobandum est; si veró totum pilum circumsidet, optimum esse censet Aëtius; lactis itidem boni portio, si in vasculo emulgeatur, myrrhæ tantillo adjecto, sero pariter, atque caseo pars æqua datur; improbatur veró, si ejus gutta in politum ac mundum digiti unguem instillata, immoto ungue defluit, quia aquositatis indicium est: si veró depresso & commoto hæreat, coagulati & crassioris signum existit, medium veró inter crassum & tenue laudabile censetur.

Infantis sexus.
Consuetudo
Status.
Nutricis cibus.

Octavó eligatur nutrix, quæ marem justo tempore peperit. Nonó quæ abortire non est assueta. Decimo quæ grauida non sit. Hæc ita descripta nutrix, diebus primis, quibus lactare incipit, simplicem accipiat cibum, ne lactis copia tenellum obruat infantem. Postea probatis vescatur cibariis, & non inebrietur. Abstineat à vino & à cibis salsis, acutis, adstringentibus, nec porris, cæpis, allio, eruca, vel aromatibus utatur, nisi modicis, si fortè regio vel constitutio aëris vehementer id postulet; vitet animi perturbationes, concubitum vitet, utatur excercitio mediocri brachiorum, & partium superiorum: demum talis sit victus ratio, qualem postulat infantis natura & conditio, ac parentis dignitas, ut si puer fervidiore sit sanguine, nutrix refrigerante utatur diæta, in aëre degat moderato, à vino & aromatibus planè abstineat, somno indulgeat longiori. Si veró infans frigidioris sit constitutionis, & vini & aromatum nonnihil conceditur, excercitiumque validius: quibus si minus bene valeat nutrix, purgetur, & victus ratio mutetur juxta lactis vitium, ac infantis indigentiam. In reliquis, & in ratione lactandi puerulí se gerat nutrix uti à nobis præscriptum jam est supra c. 12. lib. 4. de nat. mul. ex quo etiam loco pleraq;, quæ ad nutricis electionem pertinent, húc transferantur.

Lib. 13. c. 38

De lactis defectu.

CAP. XXIV.

AD fœtus alimoniam, dum utero geritur, uteri venas comparavit natura; ac cum jam in lucem prodit mammas, unde certus quidam respectus inter has partes reperitur. Ex toto enim corpore sanguis in uterum delabitur, toto gravidationis tempore, post partum ex utero, ac reliquis partibus recurrit ad mammas, quæ adenes quosdam sortitæ sunt vim habentes alterandi, ad se confluens, alimentum; quum igitur plus ad ipsas defertur, quam ad nutritionem sit necesse, lac efficitur, qui ex mente Miletij, sanguis est futurus menstruus, coctus in mammis ac dealbatus. *Lac quid.* Ut verò aliis visum est superfluitas nutrimenti, partis ipsum generantis similis, ipsius naturæ: Cum igitur superfluitas seu humor ille parcus est, vel omninò deficit eo tempore, quo abundare debuerat, id est, post partum, lactis defectus nuncupatur, & est symptoma de genere excrementi mutati, quod sequitur, aut malam mammarum conformationem, aut intemperiem, aut solutam unitatem. *Affectionis descriptio. Species.*

Causæ hujus affectionis sunt, vitium sanguinis, qui ob id non trahitur, parca ejusdem quantitas; corporis imbecillitas, aut ipsius infantis, qui propterea lac sugere nequit; ad suctionem enim sequitur tractio; fœminei corporis ariditas, ob quam quælibet particula avidè amplectitur alimentum, ad sui nutritionem, sic ut nihil sit residuum, quod in febribus ardentibus potissimum accidit: adhæc parvitas mammarum, angustia vasorum, debilitas virtutis tractricis: aut immodica vacuatio per aliam partem, vt per os, per menses, per nares, per hæmorrhoidas. *Causa interna.* Sunt etiam aliæ causæ externæ, ut immodicum frigus, quia coarctat, & eadem ratione adstringentium usus; cibi pravitas, jejunium, abstinentia, nimius labor, mœror, curæ, sollicitudines, perturbationes animi: subitus aliquis casus, maximè dolor, quia sanguis, & humores ad partem dolorosam alliciuntur, subindeque lac minuitur: medicamenta etiam, quæ impensè calefaciunt, exsiccant aut refrigerant. *Externa.*

Si graciles, rugosæ, & contractæ sint mammæ, ob earum fieri defectum credendum est. *Signa.* Si ex vitio sanguinis, id distinguitur ex indiciis, quæ ipsum biliosum, pituitosum, melancholicumve esse testantur, quæ jam à nobis posita sunt, cap, de menst. suppress. Item ex lactis colore, substantia & sapore, quippe biliosum, serosum est, tenue, flavum, amarum, & nutrix jecoris intemperatura calida laborat: Pituitosum, crassum, album, acidum lac est, & intemperies ac habitus nutricis pituitosus: melancholicum est spissum, paucum, obscurum, fuscum, ac cætera in nutrice melancholiam accusant. Causæ externæ si inquirantur, facilè deprehenduntur, breviter si puer clamat, emaciatur, non proficit, ac panni quibus involvitur, madidi non reperiantur, deficientis lactis indicium est.

Universa ferè curatio in victus ratione consistit: *Curatio.* si igitur ex sanguinis defectu, aut ex sicca intemperie lac deficiat, aqua potissimum causa contingit, curatur primò victu calido & humido, citra excessum, Galeno authore. *1. simpl.* Esto igitur aër humidus, ac moderatè tepidus; *Aer.* nam calore nimio extenuantur corpora, ac dissipantur humores; Idcirco Aristot. in Epyro; Albertus Magnus in Hollandia & Frisia maximam gigni lactis copiam asseruerunt, non ex pascuis duntaxat, verum etiam propter huic rei commodum aërem. Somnus conducit magis, quam immodica vigilia, panis bene fermentatus, triticeus, lac caprinum aut ovillum ex sanis animalibus sumptum, aut coctum cum vitellis ovorum, & saccharo; oryza cocta cum lacte & melle, ova sorbilia, præsertim perdicis sumpta, aut illita mammis, cum adipe anseris: farrum cum jure car-

carnium gallinarum nostratum, vel Indicarum, caponum, phasianorum, hædui, vervecis, vituli, aut junioris bovis, aut caro ipsa cum salsamentis ex eruca, & melle paratis, ubera animalium cocta; rejiciendæ verò carnes sylvestres. *Pisces.* Ex piscibus conveniunt troctæ, triglæ, quas Hispani *Salmonetes* vocant, lupus, besucus; salmo, buglosus, soleæ, passeres, lucij & id genus alij. Et in secunda mensa leucophagus, qui cibus albus dicitur, à nobis alibi descriptus, amygdalæ dulces, uvæ passæ, aut pensiles, pistacea, pinei nuclei, eruca, pastinaca cocta sub cineribus, aut cum melle parata, vel illa confectio ex sesamo, & melle, quæ Hispanis dicitur *gergelada*, & abundantissimè lac gignit, aut alia ex lini semine cum melle, aut ptisana cum multo aniso & fœniculo cocta, vel ebibantur ʒ ii seminis anisi, cum jusculo caulium. Dioscoride & Avicenna authoribus fœniculum & apium lac gignunt, quia non intense calefaciunt, sed lac movent ad mammas, & vias aperiunt. Lactuca verò lactis proventum facit, quia sanguinem contemperat, & ariditatem emendat; lac etiam generant brassica, serpillum, sesamum, porrum, eruca, fœniculum, bulbi, si veri inveniantur, qua ratione sperma, eadem etiam lac gignunt. *Potus.* Potus sit vinum nigrum, dulce, minimè austerum aut album, tenue, vel certè aqua hordei, cum semine fœniculi, vel cerevisia, præsertim Hamburgensis, cui si butyrum, saccharum & panem addas, ac leviter coquas, vix ullum reperias cibum, ex quo tantus fiat lactis proventus; quocirca non immeritò Germanis fœminis toto ferè lactationis tempore pro cibo simul ac potu est. Vitanda acida, acria, amara, acerba, valde calefacientia, cruda omnia, & salsa; modicus tamen salitorum usus, ut ad impinguationem facit, ita ad lactis generationem, quoniam sal vehiculum est alimenti, & cibum reddit jucundiorem; unde insulsus homo, inutilis & injucundus dicitur; quocirca moderato salitorum esu Apollonius homines impinguare solebat, & Arabes, Moschio, Aëtius ac plerique alij salitorum piscium capita, ad lactis generationem commendant, quod qua ratione, cum impensè exsiccent, fiat, non video, nisi, quia sitim movent, & faciunt, ut nutrices majorem hauriant potus copiam, qua eadem ratione existimo Septentrionales nutrices halecibus uti, ut majorem postea ingurgitantes cerevisiæ quantitatem, lactis fiat proventus, quod tamen lac inutile, salsum, mordax ac serosum est.

Si ex calore Secundò, Si ex caloris & flavæ bilis abundantia, lactis defectus fiat, ex supra dictis, frigidiora seliges, ac corpus præpurgabis juxta humoris naturam; At si ariditas ex febre fiat, hæc prius curetur. Si verò ex vitio sanguinis pituitosi, aut ex vasorum obstructione lac deficiat, deobstruere & attenuare oportet. Idcircò ex supradictis calidiora administrentur, & quæ lenium sint partium, ut apium, anethum, pulegium cum vino, aut porrum tritum, aqua dilutum in potu detur, aut aqua & oleo coctum, quod album jus à Ga- *Ius album.* leno dicitur. *Admonitio.* Cavendum tamen, ne redundante pituita remedia exhibeantur nimis calida, & sicca, quia lac consumunt, & quemadmodum, quæ moderatè menses provocant, lac gignunt, sic, quæ impensè proliciunt, lactis copiam minuunt.

Sanguis nunquam mittendus, nec valida purgantia exhibenda, quia venæ sectio materiam lactis demit, cathartica, ut corpus purgant, sic sanguinem liquant, & minuunt. Verum si ob vitium humorum omninò purganda sit nutrix, semper miscenda, quæ lac promoveant, ita prius per quatriduum *Purgatio.* hunc capiat syrupum: ℞ folior. fœnicul. smirnij, pulegij, rapæ an. m. ß. fiat decoctio ad ℔ i, cui adde mellis ros. syrup. de hyssopo de eupat. an. ʒ ii. misce, pro quatuor dosibus, deinde purgetur sic, ℞ elect. lenitivi ʒ vi, mellis aut syr. ros. solut. pro natura humoris peccantis ℥ iii. decoctionis fl. cordialium q. sufficit, fiat potio, sumatur per horam ante prandium, in quo vescatur iis, quæ valeant lac prolicere, de quibus supra.

Medicamenta. Tertiò, exhibenda medicamenta alimentosa, quæ lac gignant, in quorum numero primum locum tenent, quæ sequuntur. ℞ seminis fœniculi, porri, e-

rucæ

rucæ an. ʒ ij macis ʒ i. fol. malvæ m. ß. bulliant in jure pulli, de quo sumat ℥ vi, & cum eodem abluantur mammæ, aut fiat hæc confectio. ℞ nucleor. pini, amygdalar. dulc. an. ℥ i seminis petroselini, fœniculi, rapæ an. ʒ i. sacchari dissolut. in aqua fœniculi q. s, fiant rotulæ dosis ʒ ii, & superbibat vinum dulce.

Si ex mammarum fiat gracilitate, fomententur cum nuper dicto jure, aut cum decocto fœnugræci, sesami aut camomillæ, quæ in vino bulliant, vel cerevisia, aut ex ipsa cerevisia calida cum butyro. Quibus non proficientibus aut si ex connaturali causa lactis defectus fiat, ultimum erit præsidium nutricem mutare, cunctis tamen prius tentatis, quia mutatio lactis puellulo semper gravis existit. *Si ex mammarum gracilitate.*

De Lactis redundantia.

CAP. XXV.

Lactis abundantia in fœminis, quæ pepererunt, interdum tanta est, ut mammæ eam sustinere nequeant, ac præ copia distendantur, & incredibiles excitent cruciatus, quod morbi in excessu causa est. At si (uti aliquando evenit) copia, non tantum per papillas, verum etiam per tota ubera, & aliquando per alas effluat, non amplius causa morbi, sed symptoma erit, contentum sub genere immodicè excretorum. Fit hoc malum ex copia boni sanguinis à cibo & potu plurimum nutriente conflata, quæ in venis, mammis & utero communibus abundat, vel quia fœmina lactare desinit, mortuo aut grandiori facto infante aut alteri nutrici commisso. *Species.* *Causæ*

Affectus facilè percipitur tum visu & tactu, tum ipsius mulieris sermone. *Signa.*
Contingit hoc malum sæpius puerperis, haud raro etiam reliquis lactantibus. Ac si lac abundans effluat, nihil est periculi, si verò detineatur verendum ne inflammationem in mammis pariat, aut instar casei cogatur; seu in grumosum lac concrescat, aut aliter vitietur. *Prognostica.*

Ideo quam citissimè hæc affectio curanda, ac si ex suppressis menstruis fiat, omni arte proliciantur vena pedis scissa, & cucurbitulis cruribus affixis, ut Galenus monet. Si verò ex plenitudine totius contingat, curatur quinque remed. generibus. *Curatio.* *Si ex plenitudine.*

Primò victu tenuissimo ex herbis, aut carnibus siccioribus, aut avicularum. Potus sit aqua cocta per se, aut cum semine agni casti. Aër calidus & siccus, vigilia & excercitium conducunt, & frictiones ac ligaturæ partium inferiorum; ac, ut verbo dicam, ea omnia sunt interdicenda, quæ copiosiorem & optimum sanguinem generare valent. *Victus.*

Secundò ijs, quæ sanguinem divertunt & evacuant, quod etiam fit frictionibus & ligaturis tibiarum, deinde sanguinis missione ex vena communi, si modò fœmina partui proxima non sit; nam si puerperia adhuc fluunt, aut fœmina à partu non distat, per 15. dies, ex pede mittendus est sanguis. *Diversio.*

Tertiò repellentia mammis sunt adhibenda, & ut scribit Aëtius, leviter reprimentia; in principio igitur applicetur spongia posca imbuta, aut palmulæ cum pane & posca tritæ; deinde vincire, ac moderatè adstringere mammas oportet; aut spongiam madidam aceto acerrimo, in quo cuminū incoxerit, admovebis, quod secreti loco habendū est, aut suffumigiū ex ipso aceto acerrimo, super ignitos lateres abjecto: aut portulacæ folia cum aceto trita, vel apiū cum aceto & oleo rosaceo, aut petroselinum cum posca tritum, aut aqua marina, in qua myrthi baccæ coxerint, & farina lentium; aut emplastrū quod recipit farinæ lentium, fabarū an. ℥ i succi plantag. aut menth. ℥ iii olei rosacei ℥ ii, aceti ℥ i. misce. At si animꝰ sit lac penitus restinguere, hoc aliud adhibebis emplastrū. ℞ pulver. myrthillor. ℥ ij, aluminis, psyllij an. ʒ ij, succi coriandri viridis ℥ ß, *Repellentia*

Olei rosac. ℥ i. acet. acerrimi ℥ i ß. Valet fex ipsius aceti in forma Emplastri applicata.

Digerentia. Quartò digerentibus utendum est potionibus, fomentis, ablutionibus, inunctionibus, suffumigiis, & Emplastris, inter quæ primum locum tenet hæc potio. ℞ lactis vaccini ℥ iii. muriæ ℥ i, croci subtiliter pulverizati ʒ i. misce: bibat fœmina summo mane per plures dies, aut ammoniacum vino dissolutum ad ʒ i ß, aut radices caulium exterius applicentur cum rosaceo, aut pauco aceto. aut ℞ farin. fabar. lentium an. ℥ j ß croci ʒ i, olei ros. q. s. fiat Emplastrum, cui adde (si velis) parum therebintinæ ad consistentiam. *Emplastra.* ℞ seminis altheæ, fœnugræci lini an. ℥ ß. coquantur in sufficienti q. aquæ ad lb. ß & adde farinæ hordei, lentium an. ℥ iii succi coriand. portulac. an. ℥ ß, olei rosacei ℥ i. Croci ℈ ß aut ℞ apij viridis, ruthæ, menthæ an. m. ß. terantur & adde farinæ fœnugræci, lentium an. ℥ i. olei rosacei & poscæ an. q. s. fiat Emplastrum. Validius adhuc id digerit, quod recipit folior. fœnicul. apij. petrosel. malvæ, altheæ, cum radicibus an. m. i. folior. lauri, florum camomillæ an. p. ß. coquantur simul in aqua, ex quo decocto fomententur & abluantur mammæ, ac postea superponatur rosaceum, omphacinum, in linteo crudo, vel ex æquis portionibus therebinthinæ lotæ in aq. rosac. & vino albo olei laurini & omphacini, fiat emplastrum; aut ex oleo raphani cum pinguedine gallinæ & cera, quæ omnia emplastra, dum mammillis apponuntur, juxta papillas perforentur, aut adhibeatur ovum totum cum rosaceo agitatum, cui lapidis pyritis triti tantillum admisceatur. *Dubium. Succio an conveniat.* Paulus lactis suctionem prohibet, ne major tractio citetur: *lib. 3. c. 33.* Aëtius quem perperam pro contraria parte Mercurialis citat, eam admittit, dum inquit, aperitis, & adultis mulieribus leviter mammæ exsugantur, *lib. 13. c. 34.* distinguendum sic, si fœmina insueta sit lactare, dolor magnus, & copia moderata, de qua sperandum, posse solis medicamentis arescere, neque ab infantibus, neque ab adultis exsugi debet. At si quantitas lactis immodica sit, mammæ tumidæ, nec admodum dolentes: ac fœmina assueta, tunc ab expertis, & adultis mulieribus, ut ait Aëtius, exsugatur per longa intervalla, ne frequenti suctione tantum trahatur, quantum medicamento apposito exsiccatur.

Quintò iis, quæ lac atterere apta sunt, in quorum numero constituuntur *Lac minuentia sicca.* omnia exsiccantia, sive intus sumantur, sive extra applicentur, ex calidis insuper lac minuit ocymum, cariophyllata, piper, castorium, synapi, rutha sylvestris. *Calida. Frigida.* Ex frigidis joschiamus, lactuca, intemperamento frigido, & humido, nam in calido & sicco auget lac; solanum, papaver nigrum, mandragora, opium. *Humida.* Ex humidis succus phylij, coriandrum, Nymphæa, muscilago seminis portulacæ, umbilicus Veneris. Nam nimis frigida nativum calorem extingunt, quo mediante ubera lac efficiunt: humida quantum pituitæ, ac crudæ humiditatis pariunt, tantum de sanguine minuunt, quæcunque verò sanguinem, & semen conterunt, eadem lac destruunt. Avicenna à proprietate, lac minuere scribit illitus mammarum, cum cancro marino in aceto trito, aut cum cancro fluviali adusto.

Inflammatio. Quod si contingat mammas inflammari, curentur initiò in frigidantibus, ac repellentibus ut foliis lactucæ, sempervivi, papaveris vel nympheæ, quæ per se vel in lacte cocta, mammis apponantur, ut lib. 1. dictum est. Nunc solum restat admonere mitioribus ex supradictis, uti oportere, si in animo sit lac in totum non exsiccare, sed excessum minuere. Si verò planè restinguere volueris, considerandum erit, an fœmina sit partui proxima, tuncque à repellentibus penitus abstinebis. *Lac penitus exsiccantia.* Exsiccant verò lac in totum ex supradictis fortiora, vel si infanti mater lac sugendum non præbeat, aut si linteamina frigida aqua madefacta mammillis apponantur. Sunt etiam mulieres satis benevalentes, nec plurimo lacte abundantes, quæ tamen, quia ob lasciviam aut luxum lactis molestias vitare cupiunt, remedia postulant, quibus exsiccetur, quibus etiam

leviora

leviora duntaxat sunt adhibenda. At ubique purgantia vitanda, quia hæc alios humores à sanguine educunt, hic verò solus sanguis redundat.

De lactis concretione, morbo pilari, seu febre lactis.

CAP. XXVI.

Trombosis grumefactio. *Caseatio.* *Species.* *lib. 4. c. 22.*

COncrescit lac dupliciter in mammis, interdum enim grumosum evadit, quod malum trombosis Græcis dicitur, Latinis grumefactio. Arabibus congelatio, & affectio est, quæ fit à frigido positivè, aut saltem ex defectu requisiti caloris, ut in nostra speculatione accuratius dictum est: interdum etiam lac in caseum convertitur, quod à calore semper fit, aut naturali, aut præter naturam; utroque modo est morbus in numero, seu magnitudine, alij ad excrementum mutatum reducunt. Dicitur à plerisque febris lactis, vel malum pili, aut pilaris morbus, quarum appellationum origo ex infra dicendis apparebit. *Nomina.*

Hujus mali internæ causæ sunt, lactis vel mammarum intemperantia calida, vel frigida, prout citato loco satis enodatum est: Caliditas enim exsiccando aut segregando id, quod tenue & serosum est, caseationem efficit, Frigiditas cogendo, & adstringendo facit, ut universa ejus substantia in grumos concrescat. Externæ verò causæ sunt edulia, quæ copiosè nutriunt, viscidum crassumque sanguinem progignunt, & insuper cuncta ea, quæ naturali quadam vi, sanguinem cogere, & condensare valent, ut omne coaguli genus, cnicus, cinara, guttur gallinæ, flos cardui, ac devoratus pilus, qui si non concretionem lactis, saltem mammarum dolorem excitare, contemplatores animadvertisse scribunt, unde & nomen apud mulierculas retinuit Pilaris morbi, uni rariori causæ tribuentes id, quod à pluribus frequentius fit. Vocant etiam mulieres malum pili, & febrem lactis, cum ob lactis abundantiam recentes puerperæ febres subeunt ac cruciatus. *Causa.*

Cognoscitur hic affectus, quia concretione mammæ in trombosas quasdam durities, easque inæquales cum dolore tument, extenduntur ac turgent, lacte nullo nec etiam suctu ab eis instillante; Durities verò illæ variis in locis elevantur, quia mammilla spongiosa cum sit & cavernosa, materia in ea contenta non potest liberè à loco ad locum fluere, quo fit ut variis in locis emineat. Quod si malum à causa frigida contingat, tumor adest gravis, dolor obtusus, sensus frigoris in mammis, præcessit victus ratio, temperatura, aut aëris constitutio infrigidans: si à calida febris oritur, unde febris lactis etiam à fœminis nuncupatur, inflammatio adest, dolor major, tumor acutior, fervor papillarum, & partium circumstantium ac capitis cruciatus. *Signa.*

Periculum est ne ex hoc malo inflammationes, dolores, tumores, & ulcera fiant, ut sæpe contingere animadvertimus: sed & insaniam ex lacte in uberibus concreto Hippocrates fieri scribit, quod Galenus, ut ipse in commentario refert, accidisse nunquam vidit, fieri tamen posse non negat, & rationem reddit; tamen versatissimus Andreas Alcacer Magister noster, & in Salmanticensi Academia publicus chirurgiæ Professor id vidisse mihi sæpius ore referebat, quod postea adnimadverti in sororia Simonis de Kœning Belgæ. Unde illud Guidonis prædictus Alcacer sæpissimè decantabat, pueri sumus in collo Gigantis, qui vidimus, quæcunque ille videt, & aliquid amplius. Brachelius etiam mulierem vidisse refert, quæ quotiescunque puerum lactabat, propemodum desipiebat, & alteram, quæ eo tempore semper capitis dolore affligebatur, quod certè fieri potest, quia lactis suctus reliquos etiam humores sæpe sursum avocat, si calidiores sint. *Prognostica* *Historia.*

Curatur primò hoc malum victu modico, parum nutriente, temperato, & *Curatio.*

& qui sanguinem minuere valeat, vel minimè augere: Ita in caseatione frigida

Victus. vel parum calida conveniunt, in grumefactione verò ea, quæ moderati sint caloris, non intensi, ne major fiat attractio, nam ut alibi ex Aristotele cudimus, *quæ concrescunt à frigido, dissolvuntur à calido, & quæ concrescunt à calido, solvuntur à frigido.*

Diversio. Secundò iis utendum quæ sanguinis cursum avocent, pro qua complenda operatione, sanguinis missio fiat ex pede, cucurbitulæ cum scarificationibus applicentur, & crurum fiant ligaturæ ac frictiones.

Lac concretum dissolventia. Tertiò ac præcipuè, præmissis evacuationibus universalibus, si corpus plenum sit, aut cacochymum, utendum ijs, quæ ipsum affectum respiciant, hoc est, quæ materiam in mammis concretam dissolvant, ea autem, aut per os sumuntur, aut exterius applicantur. Simplicia igitur quæ lac grumosum solvunt, sunt mel, sal, crocus, myrrha, semen fœniculi, cymini, apij, radix fœniculi, e-

Pulvis. ryngij, raphanus, fœnugræcum, althea, ex quibus sic fiat pulvis. ℞ seminis fœniculi ℥i anisi ℥ ß, apij, petroselini, agni casti an. ʒi, coralli rubei, cornu cervi usti an ℈ ij, sacchari duplum: Potest addi pulvis salviæ siccæ, mentæ, virgæ pastoris, quo pulvere utatur in jusculis, & reliquis cibis, aut capiat mane ʒi & superbibat ℥ v syrupi, qui recipit radicis Eryngij, fœniculi an. ℥i ß, seminis apij ʒ. i, fol. malvæ, fœniculi an. m. ß. coquantur in lib. ij aquæ ad medias, colaturæ

Topica. adde syrupi de quinque radicibus, oxymelitis an. ℥iii. misce, Exterius adhibetur mammis fotus ex decocto camæmali, meliloti, fœniculi, anethi, fœnugræci, seminis lini, & abrotani; aut foveantur ex solo calido oleo, & superponatur hoc. ℞ farinæ, seminis lini, fœnugræci an. ℥ ß, olei sesamini, lini, anethi an. ℥i, axungiæ gallinæ ℥ i ß, cum hydromelite, fiat emplastrum. Aut ℞ foliorum malvæ m. 1. lentium p. 1. coquantur, contundantur, & per cribrum extrahantur per se, aut addito ol. rosᷓ & axungia gallinæ, mammis applicentur in forma emplastri: majoris efficaciæ sūt betæ folia oleo cocta, quoad cōtabuerint, præsertim si addatur farina fabarum cum oleo sesamino, vel violar. Mirificè etiam prodest apium hortense tritum, & mammis impositum, aut farina lentium muria vel aqua marina cocta: Aut ℞ mellis ℥ ß, styracis, calaminthæ ʒ iii, fellis bubuli ʒ ii, olei camomillæ ℥ i, myrrhæ, thuris an. ʒi. misce, fiat emplastrum mammis imponendum: cui consimile est aliud, quod recipit anisi, calaminthæ, seminis apij, cumini, farinæ cicerum, betæ nigellæ, foliorum lauri an. ℥ i, myrrhæ ℥ ß, pulverizentur, & cum succo betæ fiat emplastrum. Utile est etiam id quod paratur ex pulvere lapidis pyritis, seu marchasitæ cum oleo rosᷓ & ovi albumine.

Caseationis curatio. Quartò. Vbi in caseum à calore lac convertitur, mammæ foveantur posca cum spongia vel filtro applicita, vel apponatur succus solani, aut portulacæ cum aceto, aut acetum cum oleo rosaceo vel violaceo agitatum, quibus addi potest farina fœnugræci, vel furfuris, deinde applicetur muscilago fœnugræci cum cera: Aut hoc, ℞ succi caulium, solani, coriandri an. ℥ ij, in quibus tepefactis linteum madefiat & applicetur: Aliud conficitur ex foliis caulium contusis, aut succo caulis cum myrrha & croco: Valent etiam furfures cocti cum aceto & foliis mentæ, brassicæ vel halicacabi, aut cerevisia cum butyro calida admoveatur. Coagulum leporis cum aceto in causa calida, aut cum oleo tepido in frigida lac ex quavis causa concretum mirè dissolvit, ac succus herbæ, quam vocant morsum galli cum aceto & oleo. At si ob lactis copiam concretio fiat, sensim à perita aliqua fœmina sugatur, postea jam dicta localia adhibeantur. Mammarum verò rugæ & flacciditas curantur, ut rugæ ventris, de quibus suprà egimus proprio cap.

Inflammatio & dolor. Quintò. Si mammæ in tumorem magnum attollantur, inflammentur ac doleant, admoveatur medicamentum quod recipit unguenti rosacei, ceroti, santalini an. ℥ i, olei rosacei, camomillæ, an. ℥ ii, misce. deinde apponatur sequens cataplasma. ℞ fabarum farinæ. orobi an. ℥ ß, succi chelidonij majoris, menthæ an. ℥iii, olei liliorum, menthæ an. ℥ ii, fiat cataplasma. Quod si dolor

sit

sit pungitivus, argilla cum aceto mixta dolorem lenit ac dissolvit, aut ℞ fursuris pij, florum camomillæ, meliloti an. p. I. ß, farinæ fabarum ℥ iii, pinguedinis gallinæ ʒ x, croci ℈ ij, olei rosar. anethini an. ℥ ii, olei violar. ℥ i misce. Demum si ad suppurationem tendat, fiat cataplasma ex malvis coctis & contusis, addito butyro recenti, oleo rosʃ. vitello ovi & croco, deinde curetur, ut cap. de mammarum inflammat. dictum est.

Scholium.

Et devoratus pilus] *Aristoteles ubera sic fungosa esse scribit, ut si in poculo pilum fortè hauserit mulier, dolor moveatur in mammis, nec cesset, donec pilus pressus sponte exeat, aut cum lacte exsugatur. Adstipulatur Plinius, qui cancrum fluviatilem marinumvè illitum in mamma, vel carnes muricum appositas pilos tollere prodidit. Alzaravius idipsum non solum confirmat, verum etiam vidisse testatur, ejusq; rei signum esse dolorem ac ruborem mammillæ, febrem & capitis cruciatum, quæ omnia cessent, ubi pilus egreditur. Hanc fabulam prorsus commentitiam non esse credit Lusitanus Veiga, neq; planè absurdum, vel epotum, vel cum cibo sumtum pilum ob sanguinis ad ubera confluxum & suctum continuum, ac partis laxitatem eò confluere. Vocatur hic affectus Græcis trichiasis, Latinis pilaris morbus, vel malum pili aut pilare, Hispanis fœminis (* Pelo *) quo nil in earum ore frequentius est: Atq; his in totum Cardanus suffragatur. Rondeletius tamen malum hoc ex pilo hausto nulla ratione fieri posse contendit, ac per meseraicas, epatis exiguos ductus, venam cavam, & axillares, ac deniq; per tot angiportus tenuesq; anfractus ab ore ad mammillas pilum nequaquam duci, quin potius si devoretur, per inferiora cum fecibus alvi facilè delabi: Ab eadem parte stat Christophorus Veiga, & Mercurialis ubi hanc appellationem, in hominum opinionem, vanam falsam ac superstitiosam irrepsisse sentiunt.*

7. de hist. an. 11. — Lib. 31 c. 10. — 24. pract. 2. — 6. de locis 3. — De variet. 44. — De hist. 4. quat. c. de cancro. — 5. variar. lect. 4.

Quæstio. An pilo hausto lac concrescat, & mammæ doleant. — 1. Opinio. — 2. Opinio.

Alexander Benedictus aliâ incedit viâ, & quanquam negat haustum pilum ad mammas devenire, tamen in ipsis mammis pilum gigni non inficiatur, haud aliter, ac in veteratis abscessibus ob varias humorum qualitates materiam in calculum, arenam, ligna, carbones, amurcam, & cetas porcinis similes converti constat. Vnde Vesalius non verum pilum in mammis gigni, sed quippiam pilo persimile, sicuti in renibus, urinarijsq; meatibus filamenta gignuntur. Ego verò mulieres initio deceptas fuisse conjector, quia lac à fibris sicuti sanguis concrescit, & fibræ hæ pilos referunt, ideoq; sibi persuasisse, à pilo concretionem fieri. Neq; difficilè fuit Aristotelem ab aliqua istarum muliercularum, quæ id perperam retulit, circumventum esse, subindeq; connumeratos viros doctos rei specie & viri autoritate ludificatos, in eandem credulitatem incidisse. (Nam & bonis medicis similitudines pariunt errores ac difficultates, inquit Hippocrat. *) Unde vere Perseus dixit, nil tam absonum somniasse unquam febriculosum senem, quod Philosophorum aliquis non dixerit, neq; ullum esse tam absonum mendacium, ut teste careat, Plinius affirmat. Cum his tamen haustum pilum ad mammas pervenire posse penitus non negamus, vidimus enim aciculam à puero 6. annorum devoratam, post decimum octavum cum 24. jam ageret annum per crus rubigine obsitam pullulare. Erat autem is Hinricus Alvarus filius Francisci Lopezij Brandani, ad quem à matre consternata vocatus avunculus meus Emanuel Vazæus insignis medicus ac chirurgus Regius, quo temporis momento aciculam hauserat, quia vidit nullum inde symptoma aut malum suboriri, rem naturæ commisit, sperans fore ut per alvum reijceretur, sed uti dixi, post 18. annum cum jam res planè esset oblivioni tradita in crure apparuit: Verum hæc si quando eveniant, ex ijs sunt, quæ raro eveniunt: Idcircò errat insana credulitas, quæ ubi malum mammarum in puerperis videt, pilum appellat, unicæ causæ eiq; rarissimæ tribuens, quod frequentius ab aliis provenit.*

Lib. 1. c. 4. — 5. de fab. 18 — 6. Epid. cir. ca fin.

3. Opinio. — 4. Opinio. Autoris sẽtentia. — Historia mira.

DE

De lactis vitiosi emendatione.

CAP. XXVII.

CVm lac quatuor qualitatibus præditum esse debeat, candore, dulcedine, odore, & substantiæ mediocritate, à quacunq; earum deficiat, vitiosum judicatur, tametsi Belgicæ fœminæ, lividum præ cæteris commendant, tantum abest ut damnent. Dedit errori occasionem Aristotelis locus malè intellectus in lib. de hist. animal. quem nos alibi exposuimus. Laudant etiam in substantia tenue, quod inde desumptum existimo, quia fuscas nutrices, quibus subinde lac tenue est, cæteris præponunt. Est autem vitiosum lac symptoma in genere mutati excrementi.

Species. — *l. 3. de hist. an.*

Causa.

Causa est vitiosus sanguis, jecoris, ventriculi, aut totius corporis intemperatura; prava victus ratio, aut animi motus vehementes, corporis nimiæ exercitationes, immodica Venus, potus aquæ aut cerevisiæ depravatæ, immodicus vini usus, cibi pravi, carnes putridæ, salitæ, infumatæ, porrum, allium, cæpe, corrupta olera, aromatum copia.

Signa ex lacte. Lactis probatio.

Proditur lactis vitium ex ipso lacte, ex nutrice aut infante. Ex lacte, quia si linteum candidissimum in eo immergatur ac siccetur umbra, vitium refert, nam si fuerit lac biliosum, flavescit linteum, si melancholicum, nigrescit, si pituitosum, sanie inficitur. Ex odore etiam, quia si lac calidum naribus applicetur, virus aut pravum nidorem percipies. Sapores etiam ut salsedinem, amaritudinem, acorem & insipiditatem gustus prodit: crassitiem & tenuitatem, lubricitatem & lentorem ungue & vitro probabis, prout cap. de eligenda nutrice dictum est: Si enim gutta ejus ungui instillata non defluat, nec veluti mel aut gluten adhæreat, lac bonum esse judicamus; sed & in hunc etiam modum probari potest, infuso lacti in vas vitreum, coaguli tantillum admiscetur, digitisque agitatur, ac postquam concreverit inspiciatur, num casei portio, quam seri minor sit, hoc enim lac inutile est, contrarium huic concoctu contumax, probatissimum quod utraque hæc habet mediocria. Iam verò ex infante cognoscitur lactis vitium, si in ipsius ore ulcuscula generantur, aut quantumvis uberrimè sugat non proficit, imò emaciatur, plorat ac vigilat. Ex nutrice, quia mammæ exulcerantur, & nomæ, sive depascentia ac serpentia ulcera in illis fiunt. Ipsa præterea nutrix intemperie aliqua afficitur, libidinosa, iracunda, aut ebriosa est: Itaque cum hoc malum nutricibus scabiem, panos, & papularum eruptiones producat, ac mammarum exulcerationes, ut lachrymæ oculum mordent, & acria excrementa intestina: Infantibus etiam exitiosum est, quos in extremam sæpè perniciem ducit.

Ex infante. *Ex nutrice.* *Prognosticum.*

Curatio *Victus.*

Curatur sanguinis emendatione, quod fit primò optima victus ratione contraria humori peccanti, & in ea copia cibi adhibeantur, quæ probè conficiatur, ac nutrici & puero sufficiat, abstineat verò à suprà dictis cibis. Utatur carnibus, & sorbitionibus seu ferculis temperatis, ac cibis dulcibus. Potus sit vinum mediocre & odoratum, nam ut Paulus & Aëtius prodiderunt, pravus lactis odor hujuscemodi vini potu emendatur.

Lib. 1. c. 4. Lib. 13. c. 3.

Attemperatio.

Secundò attemperentur humores ijs medicamentis, quæ contrariam peccanti qualitatem sortita sint, quorum materiam per genera reperies c. de uteri intemperaturis. Si acrius tenuiusque evaserit lac, multis laboribus & exercitiis nutricem levare oportet, quæ non nisi emulso prius omni vitioso lacte, acri, crasso, vel fœtido, puero papillam præbeat: Potissimum verò acre jejuno infanti neutiquam exhibeatur, & nutrix balneis utatur aquæ tepidæ. Crassum verò ac pituitosum laboribus cibum præcedentibus extenuetur, & oxymelitis in potu usu, cum cibis verò conducunt origanum, hyssopus, satureia, thymus, & raphani modicus usus.

Tertio

[Purgatio.] Tertiò purgandum est corpus nutricis. Primum pleniori cathartico, benigno tamen, secundum humoris peccantis redundantiam, & qualitatem: Deinde per epicrasin ter quaterve in anno, medicamento, quod vel humorem seligat, vel leniendo vias abstergat, ut si quid crudum aut pravè elaboratum juxta jecur ac venas ejus consistat, excernatur, antequam majores venas conspurcare valeat. Paulus & Aëtius purgationes in hoc casu prorsus rejiciút, præsertim si nutrices semper eo vitio laborent, dum lactant, quia cathartica amovent sanguinem à mammis, & minuunt, ac violentius consumunt lac. Conatur hosce autores interpretari Mercurialis dicens, si humores pravi lac vitient, excernendos esse, ac expurgandos; si tamen multi non fuerint abstinendú esse purgatione, quæ quidé interpretatio frivola omninò est, nam prædicti viri de à lacte ab ipsis humoribus jam vitiato ibi loquuntur, potiꝰ igitur interpretandi de iis fœminis quæ intemperiem aliquam connaturalem habent, quæ humores pravos gignit, qui quantumvis expurgentur, denuò succrescunt, & tamen lac consumitur. At reliquæ quibus ascititia est intemperies, & humores casu aliquo redundant, purgandæ sunt pro natura humoris, cassia, manna, sirupo rosaceo, aut violar. solutivo, aut conserva rosacea aut viol. rhab. agarico aut certè apozemate, ad humoris naturam concinnato, sicuti cap. cit. abundè reperies.

[*Quæstio an purgatio conveniat ad expurgationem lactis vitiosi.*]

Qua ratione tractandus infans recens natus.

CAP. XXVIII.

AD obstetricem etiam seu potius nutricem ac puerperá scire pertinet, qualiter nuper natus puellus sit tractandus, quo cibo alendus, & quibus remediis, infantilibus ægritudinibus, iis nimirum, quibus jam affecti in lucem veniunt, aut ilicò à partu corripiuntur, sit obviandum, quod propterea ultimo loco docendum fuit; ad hæc enim raro medici accersuntur, & si de iis consulantur hæsitant; indignum autem fuerit, ut quos ipsi curare non audent, à mulierculis sæpissimè curatos videas, aut si nullam opem à medicis consecutæ puerperæ mulicularum consilio ductæ, suos partus in perniciem crebrò deducát. Igitur edito in lucem infante, ilicò umbilicus resecandus spacio trium digitorum à corpore, deinde obligandus in parte inferiori, in superiori verò, ubi resectus fuerat inspergendus æquis portionibus pulveris de bolo arm. sanguinis Draconis, sarcocollæ, myrrhæ, & cumini; tunc lana molli oleo olivarum intincta obligetur, deinde à nutrice, vel obstetrice, cujus ungues sint præsecti, aqua tepida totus abluatur, & oleo prædicto ungatur, ut cutis firmetur contra frigus, fumum & similia.

[*Vmbilici sectio.*]

Nares etiam leniter aperiendæ, & inspiciendum, num virgæ foramen sit apertum. Vesica etiam demulcenda, ut minori negotio urinam reddat, aut oleo amygdal. dulcium pubes perungenda. Oculi insuper tenerrimo linteo aut serico abstergendi. Anus contrectandus, quo citius ad egerendum alvus provocetur, quod maximi interest, quia in pueris recenter natis manet in ventriculo portio sanguinis menstrui, à quo in utero alebatur, quæ imposterum epilepsiam, variolas, & alia funesta mala generare solet, & à fœminis Hispanis dicitur *(ferrado)* Italis impropriè *(collostro.)* Et ut expurgetur, ubi primum in lucem veniunt, antequam lac gustent illis exhibendum est pauxillum mellis favi aut virginei, aut mixturæ quæ recipit prædicti mellis ℥ ß butyri recentis ʒ ij myrrhæ ℈ ß misce ac detur infanti, non verò theriaca aut mithridatium, quod pleriq; faciunt medici, ac obstetrices, quia horum fortiores vires tenellus non citra nocumentum tolerat, ut nos alibi notavimus ex Aldereto, atq; hæc causa est ob quam Paulus infantem recens natum melle primum nutrit, deinde lacte, aliæ per integrum diem à partu solum exhibent mixturam ex syrupo viol. &

[*Partium contrectatio.*]

[*lib. de peste.*]

& ol. amygd. dulc. aut butiro recenti. Quod ſi fortè nõn adſit nutrix, nec alia fœmina, quæ puerum tribus diebus primis lactet, ſatius eſt quam à matre ſugere prædicta mixtura cibari à partu toto triduo aut quatriduo, quo tempore jam lac purum cenſetur: nam ſi contingat infantem ante hoc tempus lac matris ſuxiſſe, colloſtratus fit puer, & curatur eadem mixtura. *Colloſtrum.* Eſt autem colloſtrũ impropriè ſive ferrado, uti jam diximus, excrementum illud cruentum, piceum vel nigrum, quod experimento conſtat in ventriculo pueri recenter nati reperiri, & ilicò cum naſcitur, aut ſaltem intra diem naturalem emitti aut alias perire, aut epileptico morbo affici: ſed experimento etiam compertum eſt, ſi ante partum ejiciatur certiſſimum eſſe abortus indicium. Colloſtrum verò propriè dictum, eſt lac puerperæ tribus primis diebus confectum ex menſtruo futuro ſanguine, non tamen adhuc benè repurgato.

Sed jam ad puerum revertendo cuſtodiatur inprimis ab immodico calore vel frigore. Et poſtquam umbilici pars deciderit, id quod plerunque à tertio aut quarto die fieri ſolet, conſpergi reſiduum debet cinere cochlearum, aut plũbi uſti, aut ex unguibus vituli, deinde molliſſimis ac leviter calefactis linteis involvendus, molliſſimeque ejus membra contrectanda & unumquodq; ſuo loco rectè ac non confuſè neq; diſtortè collocandum, idq; non ſemel in die ſed *Similitudo.* ſæpius: Quemadmodum enim tenellæ arbores, prout rectæ aut contortæ educantur, ſic eandem formam adultæ tenent, ita etiam infantes ſi rectè ac legitimè involvantur rectis membris ac recto corpore creſcunt, contrà, ſi curvati aut contorti.

Extenſio memb. Sunt igitur membra tepida ac temperata manu explicanda, extendendaq; crura & brachia, & utrinq; juxta latera deorſum verſus uſq; ad ſummos pedis digitos deducenda, ut roborentur magis hæ partes, & rectæ jacere conſueſcãt, imò multis in locis, quo id melius conſequatur, manus & brachia infantis per 15. ferè dies intra linteamina involvuntur ac ſubligantur, ut ſuis contineantur *Lotio.* locis, ne, dum tenellus eas partes movet, diſlocentur. Lavari debet infans bis aut ter quotidie, hyeme aqua calida, æſtate tepida, nec diutius in aqua retinendus quam dum corpus incaleſcat, & incipiat rubefieri, curandumque eſt ne inter lavandum aquam naribus accipiat, quia auditui nocet. *Convolutio* Lotus infans & abſterſus, linteis molliſſimis, ut diximus excipiatur, ac pronus in gremium inclinetur, tergumq; uſq; ad pedis digitos nutrix mulceat, ac ut ſupra dictum eſt involvat, ac guttam unam vel alteram ol. amygd. dulc. naribus inſtillet; tunc exhibita mammilla parum lactis ſugat, ac interim cantilenis & hilari vultu, ſomnum ei conciliet, ac tandem in cunis ſic infantem nutrix collocet, ut caput ſit reliquo corpore altius, quo excrementitij humores à cerebro in ſubjectos canales facilius deriventur.

Decubitus. Cubiculum ſit temperatum ad calidum tendens, quam diu verò lactatur, nec cibo utitur ſolidiori, in dorſum recumbat, quo tutò quieſcere poſſit infans: Eſt enim dorſum, tanquam in navi carina totius corporis baſis ac fundamentum. In latera enim ſi decumbat periculum eſt ne oſſa mollia adhuc, & laxioribus vinculis nexa ſub reliquo corpore extorqueantur, ac gibboſus evadat. At cum jam détire incipit, ſimulq; ſolidiori veſci cibo, quo tempore oſſium compago ſolideſcit, tunc ſenſim nunc in hoc, nunc in illud latus decumbere aſſue- *Cunabula qualia.* ſcat. In cunis verò dum jacet, ſupra caput vimineum arcum, aut aliam materiam pannis velatam, aut exiguum conopæum ſubtendere oportet, quæ vagos & incertos puerilium oculorum motus contineat, ſtabiliat & dirigat, ne aut viſus adhuc debilis defatigetur, aut puer anxius in hanc & illam partem oculis lumen quærat quippe ſic, ſi in unam ſolum partem pertinaciter diu oculos cõtorſerit, luſcus evadet, vel oculis tremulis & aſſiduè nictantibus, ſi in multas & varias partes oculos vibret: Frequens enim contorſio vibratorum oculorum in naturam abit, & habitum contrahit: Idcircò cunabula in pleriſq; locis viminea parantur ad hanc formam. Subinde luſca nutrice, ſolet etiam alumnus luſcus evadere. Nam ut ubiq; corpore ita oculis humidus & mollis infans eſt, qui

con-

tinuo inspectu facilè contrahit illam inspiciendi consuetudinem, quam postea mutare nequit, roboratis jam musculis duobus, qui ad hirquos, hoc est, majorem & minorem angulum oculos adducunt, qui motum antagonistarum musculorum facilè vincunt. Sic pueri scævolæ evadunt, dum inertia dextram manum languere sinunt, sinistram usu roborant, nec inficiamur parentum hæreditario vitio id sæpè fieri, utcunq; tamen contingat emendatur ligatione sinistræ manus. Porrò initio infantulo bis in die aut ad summum ter papilla exhibeatur, quoad expeditius & alacrius sugat. *Scævolæ.*

Quamdiu lactandus puer, & quæ ratio parandæ pulticulæ.

CAP. XXIX.

LActe vescantur infantes octodecim mensibus, alij viginti, communiter autem abundè fuerit biennio lacte enutriri, inde ad cibos solidiores transgredi, tunc enim ferè omnes dentibus instructi sunt, ac videtur natura solidius alimentum expetere, ideoq; tunc temporis cibo communiter delectantur infantes, oblatoque vescuntur avidius. Exertorum igitur dentium terminus, oblationis initium esto, qui tamen omnibus idem non est, nam aliis tardius, aliis temporius exeruntur, non in alium finem nisi ad mandendum, antea verò si solidiori utantur infantes alimento, multis à cruditatibus, morbis fiunt obnoxij, quia infirmus eorum adhuc ventriculus debita caret ciborum præparatione, quæ in ore fit, qua nec viri citra noxam carere possunt: Itaque biennio transacto, dentibus proruptis, & puero appetente, solidiori cibo incipiat vesci, sine quo appetitu, etiamsi dentes & anni adsint, ablactandus non erit, nam quæ citra appetitum ingeruntur, ne viris quidem proficua sunt: Subinde si imbecillus sit, & tenera ac debili valetudine, ablactari non debet. At ubi tandem ablactandi tempus fuerit, nutrix illum ad papillam rarius admittat, quo sensim dissuescat, tunc amaris acribusvè oblinatur papilla aloë, absynthio, synapi & similibus, ab eorum tamen immodico usu cavendum, ne labia & gingivæ inflammentur, quod interdum fit; Vidimus etiam quosdam, qui melle potius ac dulcibus, mammillis admotis, quam amaris ablactati fuerunt. *Ablactandi ratio.* Cæterum interim dum lactatur pulticula concinnetur, quæ viribus & consistentia lacti non sit dissimilis, nec coctu aut distributione difficilis, qualis est quæ paratur ex frumentacea farina, quæ reposita in fictili olla nova prius fuerit, ac in clibanum immissa, ibiq; tantisper relicta, donec panis, qui unà immissus fuerit coctus extrahatur, sic enim viscidìtatem deponit, & minimè cruda est, probatur tamen magis quæ conficitur ex medulla albissimi panis typrocneste probè scofinati, ac deinde aqua cocti, superaddito oleo vel butyro, pulvisculo anisi, & saccharo in æstate, melle in hyeme, quæ coquitur ad aquæ consumptionem: Sufficienter autem coctam esse cognoscitur cum oleum vel butyrum supernatare videtur, atque hæc per Hispaniam totam est in usu. *Pulticula.* Septentrionales cerevisia utuntur, quæ leviter bullierit cum panis frustulis, butyro & saccharo, vocant (warm Bier) qua sanè pulticula pueri bene nutriuntur, obesi evadunt & rubicundi. At quæ ex cruda paratur farina obstructiones gignit, tormina, vermes & calculum; Quamdiu verò lac nutrici abundat, utilius fuerit eo solo infantem nutrire, imò multi visuntur, qui lacte contenti pulticulam respuunt, nec ante trimestre admittuut. Et è converso alij, qui post semestre non pultibus solum, sed solidioribus etiam cibis vescuntur, Imò Belgæ mulieres communiter per annum duntaxat lactant infantes, plures etiam per novem menses. *Belgarum mos in lactandis infantulis.*

De morbis qui recenter natis contingere solent.

CAP. XXX.

Scabies. *Repletio.*

QVi capite & toto corpore scabiosi sunt infantes, qui multam ore & naribus pituitam fundunt, qui alvo abunde dejiciunt, nisi id ex abundantia alimenti proficiscatur, sani & validi futuri sunt, ideoque iis nihil adhibendum. Verum si id ex nutrimenti copia proveniat, cujus rei notæ sunt, quod somniculosior statim & segnior evadit, venter intumescit, inflaturque suspiria hypochondriis distentis trahit, urinæ sint aquosiores, quod malum Hispanæ vocant (ahito) Germanæ (Hertzspan) nihil exhibere oportet, donec cibos prius ingestos consumserit; tunc verò pulticula paranda ex recenti butyro, saccharo & pulvere sesamino, aut pæoniæ; quod si unà alvus sit suppressa suppositorium adhibeatur ex melle, per os verò assumat syrupum ex pluribus infus. viol. aut pauxillum mannæ; Venter perungatur oleo amygdalarum dulcium, aut super umbilicum hoc cataplasma apponatur, quod recipit aloës ʒ i. Ellebori albi & nigri an. g. xv. cum felle bubulo incorporentur, ac super gossypium magnitudinis volæ manus umbilico applicetur calidum, quod etiam vermes necat. Aut ℞ fermenti ℥ ii, olei rosacei ℥ i, vitellos ovorum numero 2. probè omnia misceantur, & cum lana aut gossypio pars una umbilico, altera dorso è regione ventriculi applicetur, mirificum esse scio contra hasce repletiones, & etiam bimulis tutò applicari. Contingunt etiam pueris clamosa tormina ex cruditate, his medendum imposita ventri lana succida oleo camæmali calido imbuta, & lingat infantulus superius scriptam pulticulam.

Alvus suppressa. *Tormina.*

At ejulantes pueri quatuor placantur modis, papilla exhibita, agitatione in cunis, cantilenis, & linteaminum mutatione. Non sunt tamen vehementius agitandi ne lac recenter suctum corrumpatur, neque quavis alia ratione volubiliter concutiendi, aut curru vehendi, quia ex evectione periclitantur multi ob prædictam causam, quin etiam à violenta concussione aut casu, sæpe muti evadunt, quod cognoscitur, si, qui antea ad ea quæ dicebantur moveri solebant, quasi audirent, ab externa voce aut sono non amplius afficiuntur, qua quidem ratione muti à casu distinguuntur à mutis à natura. Cæterum à clamore pueri in totum arcendi non sunt, nam sic pulmones & pectus dilatantur magis, calor nativus fit vegetior, cerebrum, nares, oculi, & os fusis lachrymis expurgantur, non tamen diutius aut contentiosius clamare sinantur, ne ramex intestini in serotum decidentis fiat quæ enterocili dicitur, aut ipsius omenti quæ vocatur epiplocili: quod si ex ploratu circa inguinum partes interiores tumores fiant aut tale quippiam, curatur appositione cataplasmatis ex semine ameos & luteo ovi, aut ex farina lupinorum vino macerata cum myrrha. aut ℞ aluminis ʒ x. gallarum ʒ v. cum vino rubeo coquantur ad spissitudinem, & applicetur. Vermes in infantium intestinis ante solidioris cibi usum raro enascuntur. Si tamen nasci contingat exhibeantur ʒ iij lapidis bezoartici, aut cornu cervi usti, vel ʒ ii confectionis smaragdinæ, ne de jhacinto in uncia aquæ Portulacæ vel tantillum aloës, sive rhabarbari in cocleari lactis nutricis podex verò inungatur lacte & melle; & nutrix caveat à cibis, qui facilè corrumpuntur.

Eiulatio. *Muti.* *Admonitio.* *Tumores inguinum.* *Vermes.*

Inspiciendum præterea est num lingua pueri inferiori maxillæ adhæreat interventu adstrictioris pelliculæ quod vitium frænum appellatur, & virili etiam

Frænum.

etiam glandi contingere solet, Latinis in lingua ligatio dicitur, Græcis ancinoglosson, Neotericis filum seu ligamentum, ac recenter natis si arctius sit nō solum loquelam impedit, verum etiam suctum. Curatur à principio in cisione aut lanceola aut ungue acutiori seu nummi alicujus acie, cavendo tamen à venis ac musculis ibi latitantibus, postea mellis rosacei adhibitione, securius tamen fuerit dissuere quam repentè præscindere.

Porrò ex acrimonia urinæ vel sudoris ulcera fiunt, seu fissuræ inter coxas & sub axillis ac in aliis juncturis à parte interiori, vel in collo, quæ facile curantur unguento ex æquis portionibus cerussæ & olei rosar. aut alio concinnato ex albo lithargyrij ac de tucia. Phlogosis verò seu rubedo partium quæ ab eadem causa fit solo lactis aut ptisanæ cremoris illitu sanatur. *Vlcera seu fissuræ.* *Rubedo.*

Sed & alia ulcera rubea vel livida quæ per totum infantis corpusculum paulò post quam in lucem veniunt, interdum visuntur, contracta ex matris calore aut nutrimento calido. Foveantur decocto rosar. myrthi fumariæ & tamarisci, deinde curentur præfatis nuper unguentis, & lac maternum corrigatur. Contra pustulas & ulcuscula oris, quæ aphthæ dicuntur, & ex acrimonia lactis contrahuntur, valet succus mori austeri, lactucæ, solatri, vel portulacæ cum pauxillo myrrhæ, & corticis thuris; vel cum sumach & alumine, quorum tamen nihil deglutiat infans, sed cum peniculo intincto partes tangantur, addito interdum melle rosar. *Vlcera alia.* *Vlcera oris.*

Terrifica insomnia ex abundantia alimenti proveniunt. Curantur attenuatione lactis, nec statim à cibo in cunis reponantur, sed exhibeatur lingendum tantillum syrupi viol. mellis virginij, aut electuarij diamusci, confectionis liberantis, plirisarcoticon, aut theriacæ smaragdinæ, & fronti applicetur oleum violar, cum aqua lactucæ & croco, naribus instilletur oleum violar. cum pauco aceto. *Insomnia terrifica.*

Eodem planè modo curatur illud aliud malum, quod mater puerorum vulgò dicitur, simile epilepsiæ & fit ex cruditate & imperfecta concoctione cum plus lactis infans assumit, quam possit concoquere. Cognoscitur ex frequenti inter dormiendum ploratu, vigilia, calore ac fœtente halitu, unde multi vermes subesse autumant, cui malo occurritur, si præter ea, quæ diximus, emendetur etiam nutricis lac. Item contra epilepsiam collo appendenda radix pæoniæ, & corallum rubeum: In nares instillandum oleum de castoreo aut de costo: Per os exhibenda pulticula ex butyro recenti, melle virgineo, pulvere radicis pæoniæ & coralli; vel tantillum confectionis smaragdinæ aut diamusci, aut electuarij plirisarcotici, vel g. v. lapidis Bezoartici orientalis cum aqua pæoniæ, aut ʒ ß coaguli leporis cum mulsa, quo die lac non sugat. *Mater puerorum.* *Epilepsia.*

Sedis procidentiam curat fomentum ex decocto myrthi, rof. rub. cornu cervini, aluminis, balaustiarum, nucum cupressi, gallarum, tapsi barbati. Pro tremore artuum tota spina dorsi inungatur linimento, quod recipit olei nardini ℥ i ß, olei rosar. ℥ ß misce. Pro difficultate mingendi, inguina & venter liniantur juxta ignem oleo lumbricorum & amygdalar. dulcium. Debilia membra roborat ablutio ex lotura vasis in quo panis fuerat pistus, aut ex decoctione rosar. masticis fœnugræci, valerianæ, mentastri ac similium. *Ani procidentia.* *Artuum tremor.* *Difficultas mingendi.* *Artuum debilitas.*

Quoniam tamen hic non instituimus singulos puerorum morbos fusius percurrere, his duntaxat præmonstratis, adversus vitia recenter natis obvenientia, quorum ad nutricem curatio pertinere videtur, de reliquis Deo benè juvante, tractationem seorsim cogitamus.

INDEX DUBIORUM QVÆ SECVNDA PARTE CONTINENTUR.

INDEX

INDEX EORUM QVÆ NOTABILIORA CONTINENTUR IN HAC SECUNDA PARTE.

B.

C.

Clavus

D.

Fluxus

I.

L.

Menses

Sanguinis

Siccis

Strangu-

Vacua-

Vlceris

FINIS.

5

